DE DEIS GENTIUM LIBRI SIUE SYNTAGMATA 17. QUIBUS VARIA AC MULTIPLEX...

Lilio Gregorio Giraldi,
Giambattista Giraldi

Digitized by Google

6
3-F
33

6
12 N
3

M.

6-3 F 33

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE DEIS GENTIVM LIBRI SIVE SYNTAGMATA XVII.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Quibus varia ac multiplex Deorum Gentium Historia, Imagines ac Cognomina, plurimáque simul multis hactenus ignota explicantur, clarissiméque tractantur:

LILIO GREGORIO GYRALDO
Ferrariensi Auctore.

POSTREMA EDITIO, QVA QVAE IN CAETERIS vel prætermissa vel breuius descripta separatim in Auctarium congesta fuerant, nunc in locum suum digesta fuere.

Omnium præterea, quæ toto Opere continentur, nominum ac rerum Index locupletissimus.

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iunctæ.

M. D. LXV.

Carolus Olivetanus

L E C T O R I.

Si tibi profuerint lector studiose libelli,
In medium pridem quos mea Musa dedit:
Gaudeo, non fuerit noster labor irritus omnis,
Quod sic accendit nostra lucerna tuam.
Sin secus acciderit, fructus nec carpseris vllos,
Gaudeo sic etiam: nam voluisse sat est.
Hac ratione etiam hæc de Dis Syntagmata prodo,
Ne podagra ingenium, ceu mea membra, secet.

BIBLIOTECA NAZIONALE VE

ILLVSTRISS. AC EXCELLENTISSIMO HERCVLI ESTENSI II. FERRARIEN. DVCI IIII.

Cynthius Ioannes Baptista Gyrald. S. P. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

LILIVS GREGORIVS GYRALDVS, gentilis meus, vir totius eruditionis gnarus, Excellentissime Princeps, ob tua egregia in ipsum, & in omnem Gyraldorum familiam beneficia, tibi adeò addictus fuit, ea te obseruantia prosecutus est, vt omnia ipsius ingenij monumenta tibi, veluti numini cuipiam, vouerit, ac dicauerit. Homo enim omnium gratissimus, semper aliquod grati animi testimonium apud te reponere studebat. Ne verò hæc grata ipsius mens vel morte desineret, cum extremum vitæ diem sibi imminere cognosceret, postremis tabulis, quibus me & Prosperum Pasethum, iuris vtriusque consultissimum, & in humanioribus literis optimè versatum, hæredes ex asse reliquit, mandauit, quascunque ipse lucubrationes reliquisset, siue denuò compositas, siue compositis additas, quæ adhuc vulgatæ non essent, nos hæredes tibi suo nomine offerremus. Nos verò, qui optimi ac doctissimi viri manes summa colimus pietate, & postremæ eius voluntatis cùm in omnibus, tum hac in re maximè rationem habemus: quæ ipse vulgatis operibus suis, & præsertim Historiæ de Diis gentium (variæ sanè, & ad totam antiquitatem noscendam admodum necessariæ) longo studio & multis vigiliis elaborata addidit, tibi offerimus. Sic enim & illius, & nostram etiam erga te voluntatem apud te testatam fore censemus. Tu verò, Princeps optime, hoc quicquid est muneris boni consule, vt Lilius noster ab alto Cæli loco, vbi omnia tibi, generíque tuo fausta, felicia ac fortunata precatur, sibi gaudeat, te defuncti ciuis munus non aspernari: Nos verò, qui munus hoc tibi offerimus, nobis gratulemur, eam beneuolentiam, qua ipsum, dum viueret, complectebare, ipso licet extincto, in te superuixisse. Ea etiam supersunt edenda, quæ carmine composuit: Epigrammatum scilicet libri duo, Funebrium vnus: Hymnorum item in Christum & cælites, vnus: quæ omnia propediem sub tuis etiam auspiciis in lucem prodibunt. Interea verò nos Deum optimum maximum rogamus, vt tibi semper, rebúsque omnibus tuis felix adsit, votis omnibus faueat, imperium fortunet, téque nobis incolumem quàm diutissimè conseruet. Vale. Ferrariæ, quarto nonas Martij, M. D. L V.

LILIVS GREGORIVS GYRALDVS D. HERCVLI DVCI FERRARIAE FELICITATEM, ET S. P. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

MIRVM est, Dux Maxime, quantum ab interitu Pici & Manardi, virorum in omni disciplinarum genere sine cōtrouersia eminentiss. me sensim & indies sentiam deficere, & paulatim interire. qua ex re fit, vt hac tam imbecilla omnium articulorum valetudine oppressus, nunquam ne tantulum quidem temporis à meditando, vel aliquid in literarum studiis moliendo quiescam, vt me posteritati vtcunque vixisse ostendam: atque adeò omnium quæ habere possum, non modò veterum, sed nostrorum etiam temporum scripta auidus & curiosus euoluo. quorum equidem nonnullorum quædam ita perfecta, ac summo studio elaborata conspicio, vt proximè ad Antiquitatis elegantiam & doctrinam accedere videantur: quorum ego non modò assequi cultum & elegantiam non confido, sed neque æmulari, nedum imitari præsumo. Alios verò video ex eloquentiæ viretis frondes ac flosculos adeò studiosè colligere, vt aliud nihil in his offendas, quàm foliorum & florum versicolorum meram luxuriem: & si quando ex his fructus decerpere hi velle videntur, eorum tantummodo colores & exteriorem corticem excerpant, nihil certè saporis, aut interioris & maturi succi vt gustasse, vix libasse videantur. At plerique alij huc illuc vagantes, id agunt, vt monstrosas quasdam animalium formas effingant, quæ nusquam sint: vt mihi persimiles videri possint Chimæris & Hippocentauris: vel pictæ illi tabulæ, in qua Hercules Ioue satus monstra vitæ domare ac propellere fingitur. Inter hos & alij sunt, qui versus & poëmata pangunt, non theatris, aut illorum tabulis minus varia & prodigiosa: qualis certe Anthropographia, vel Zodiacus illorum, qui omnem vitam suis poëmatibus complecti voluerunt. Sed fortasse dicas, Princeps doctissime: Hui senex & æger Lilius delirat: quorsum nunc ista? Dicam sanè: Ego quoque dum volo hoc quicquid est reliqui cadentis ac propè iacentis vitæ producere, non valde horum dissimile Opus hoc tempore confeci: quo opere sum omnes omnium penè gentium de Deis superstitiosas religiones complexus. non genealogias Deorum dico, sed & nomina & cognomina, effigiésque, insigniáque, & quæ patria cuique est, sacra quoque atque cæremonias. quod Opus (quoniam illud tibi offerimus) si ita tibi visum fuerit, vt exscriptum edatur, & sub tuo nomine in vulgus appareat, in lucem dabo: vel supprimam potius, vt cum lucifugis blattis & tineis conquiescat. Vtcunque, nescio an hoc multi quidem studij, iugis lectionis, & laboris immensi libro testatus ero magis, me vixisse, an potius eo citius celeriúsque interiisse. Sed res cedat quomodocunque: liber tibi dicatus est. Igitur Princeps optime, hoc accipe qualecunque tuo nomini munus oblatum, nec ex re illud, sed ex voluntate, & animi in te mei propensione metire, magnum certè & ingens, si minus preciosum, ea ratione perpendes. Non illud tamen in hoc libro mireris volo, Dux eruditiss. quod non à Demogorgone illo famigerato meam de Deis narrationem sum scribere exorsus, quem vetustiss. Deorum putauit Buccatius, vnum (vt puto) secutus Lactantium, seu Lutatium grammaticum: nam quos cæteros citat, non minus mihi ignoti, quàm ipse est Demogorgon. Ergo Lactantius in commentario libri quarti Statianæ Thebaidos, ita scribit super ea poëtæ verba: Et triplicis, inquit, mundi summum: iuxta picturam illam veterem, in qua hæc tormenta descripta sunt, & ascensio ad Deum: Deum dicit Demogorgona summum, cuius nomen

scire

scire non licet: infiniti autem philosophorum magnorum per se etiam confirmarunt, reuera esse præter hos Deos cognitos, qui coluntur in templis, alium principem, & maximè dominum, cæterorum numinum ordinatorem, de cuius genere sunt soli Sol atque Luna: cæteri verò qui circunferuntur, Astra nominantur, quæ eius clarescunt spiritu, maximis in auctoribus Pythagora & Platone, & ipso Tagete conuenientibus. hæc quidem Lactantius. Quibus verbis motus ipse mecum sæpe & diu cogitaui, quis hic magnus Deus Demogorgon, quem nusquam gentium inuenio, præterquam apud hunc vnum grammaticum, & illum secutum Buccatium, & post hos, recentes quosdam & minutos scriptores: cum tamen ideo omnes vel latinè vel græcè qui de Deis & Deorum natura scripserunt, euoluerim, & in primis M. Tullium, & Phurnutum, & cum his Platonis Dialogos, & simul nostros scriptores, qui contra gentium Deos scripsere, si qua fortè tam magni Dei sese mihi notitia offerret: nusquam Demogorgon iste, nusquam inquam apparuit. Quare mihi potius visum est Demogorgonis vocem in Δημιουργὸν conuertere, qua voce Plato cæterique viri magni vsi sunt, Deum summum & opificem cunctorum significantes: cuius etiam Dei nomen & Hebræorum religio occultum, nec vulgatum esse volebat. nam quod Buccatius Gorgon ait terram significare, & Demon Deum, sua est ipsius Buccatij interpretatio, partim vera, & partim falsa, sed tota præpostera. Quo fit, vt sæpe miratus sim nescio quos, qui tantam illius Genealogiis auctoritatem impenderint, vt non illas modò in testimonium citent, sed etiam (vt audio) interpretati sint. Non tamen equidem inficias ierim, Ioannem Buccatium hominem fuisse studiosiss. & elegantis ingenij, vt ea ferebant tempora, ingeniosum etiam & eruditum, sed non in latinis, & eo minus in græcis is fuit, qui in proprio idiomate, hoc est in Hetruscis, patrio scilicet & vernaculo sermone, in quo soluta oratione omnes ante & post eum qui scripserunt, magno post se interuallo reliquit: vt veras illas esse credam ætatum conuersiones, & temporum periodos, quas philosophi quidam prodiderunt, quibus ad summum quæque perueniunt, & dein in præceps paulatim dilabuntur, & corruunt: quod non modò cæteris rebus omnibus, sed & in bonis artibus, & literarum, militiæque, planè contigisse videmus. Sed de his satis. Certè Demiurgum, non Plato solùm & Trismegistus Hermes, Irenæus, & alij, verùm etiam Latini vocem illam interpretantes, principem Deum, & opificem & fabricatorem Deum appellarunt, aliisque huiusmodi nominibus. Sed de his hactenus, mi Princeps optime, ne te pluribus obtundam.

Vale.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

RERVM QVAE HOC LIBRO Continentur, Catalogus.

Tota hæc historia XVII *Syntagmatibus distinguitur: & Primo quidem summatim hæc continentur.*

De Deis in vniuersum, & qui primi deos colere instituerunt, & quàm variè de deis philosophi senserunt. Tum de deis Miscellaneis & Topicis, demum quàm varia & diuersa à priscis pro deis culta sunt: Syntagma primum.

De Ioue, Belo Ammone, & cæteris. Syntag. II.

De Iunone, Hymenæo, & Talaßio. Syntag. III.

De Cælo, Saturno, Rhea, Magna matre, de Bona dea, de Vesta, de Iano & Vertuno deis. Syntag. IIII.

De Neptuno, & vxore, & aliis deis aquaticis, itémque de Nymphis, déque Aeolo & ventis. Syntag. V.

De Plutone & Proserpina, cæterísque Inferorum deis. Syntagma VI.

De Apolline, & variis diuinationum generibus, & de Aesculapio & Musis, & Aurora. Syntagma VII.

De Baccho, & Osiride, & Priapo. Syntag. VIII.

De Mercurio, & Somno, &c. Syntag. IX.

De Marte, Bellona, Victoria, de Hercule, déque Martis & Herculis vxoribus. Syntag. X.

De Minerua. Syntag. XI.

De Diana, & Iside, & Latona. Syntag. XII.

De Venere, Cupidine, Gratiis, Adonide & Vulcano. Syntagma XIII.

De Cerere, & Triptolemo. Syntag. XIIII.

De Dæmonibus, Geniis, Lemuribus, Laribus, Laruis, Pane, Satyris: Thœmide, Lamiis, cæteris. Syntag. XV.

De Fortuna, multiplicique eius numine ac potestate, de Nemesi Rhamnusia, & Adrastea. Syntag. XVI.

De Sacrificiis, de templis, sacerdotibus, & festiuitatibus: item de expiationibus, supplicationibus, lectisterniis, alijsque eiusmodi: de mortuorum inferiis: demum particularis Sacrificiorum descriptio. Syntagma vltimum.

HISTORIAE DEORVM GENTILIVM SYNTAGMA PRIMVM, LILIO GREG. GYRALDO AVCTORE.

Ad D. Herculem Estens. II. Ferrariæ Ducem IIII.

INTER multos qui hac tempestate se Theologos nuncupari volunt, constans sanè opinio inualuit, vt eorum nullus qui se mansuetioribus Musis, hoc est humanitatis studiis addixerit, habeatur verus ac sincerus Christianę pietatis & religionis cultor: cùm tamẽ & hoc ipso tempore & esse plerosq;, & anteactis seculis plurimos fuisse videamus, qui huiusmodi professioni cùm addictissimi fuerint, in præclaros tum morũ tum sanctimoniæ splendorę viros euaserunt. Sed ego cùm eius impietatis notam ne subirem, à teneris vsq; annis omni nisu conatúq; laborauerim: tum maximè nunc mihi cauendum video in hac mea iam ingrauescẽte annis, & affecta morbis ætate, & hoc iniquo præsertim tempore: atque adeò hac scriptionis parte, qua Gentilium deorũ nomina & cognomina & imagines statásq; cæremonias rudi admodum & tumultuoso stilo, meo scilicet, collectas persequi institui: quã quidem impietatis calumniã me duobus his argumentis facilè euasurum sum arbitratus. Et primò, quod tibi, Hercules, omnium quos nouerim principes, Christianę religionis obseruantissimo, nostrã hanc qualemcunq; lucubrationem dicamus, cuius vel solum nomen mihi erit pro Mineruæ clypeo: altero, quod paucioribus quàm per me fieri potuit, in prima libri fronte meam ascripsi, quam erga vnum Deum sententiam fidémque & nunc habeo, & ad vltimum vsque spiritum sum habiturus: quam etiam (quoniam homo sum) nihilominus moderandam corrigendámque censuræ piorum patrum, id est, Pontificum, subiectam esse volo.

Neminem adeò rudẽ, adeóq; feris moribus, & ab omni cultu tam alienum esse puto, qui in hoc omne quod cernitur oculos attollens ac intuens, Deum vnum sempiternũ increatúmq; eius totius conditorem & opificem gubernatorémq; nõ esse fateatur: ipsúmq; eundem vi sua ac immẽsa potestate cuncta regere & moderari: vnúmq; potius ad totius ipsius moderationem & regimen, quàm plures, quem Deum omnes vocauêre: Deũ, inquam, qui mens est ęterna perfectæ absolutæque virtutis, cui nihil accedere, nihil decedere potest ad perfectionem, proptereáq; illũ optimum maximũ, & omnipotentẽ & esse, & quotidie pio instituto inuocari videmus. Et cùm vnus sit, nefas est existimare, alios apud alios esse deos, seu barbaros illos, seu Græcos atque Romanos. Sed vti Sol, Luna, Cœlum, Terra, Mare, communia sunt omnibus, licet aliis apud alios nominibus appellentur: ita eadem ratione vnus est Deus, cuius vbiq; vis est & prouidẽtia, omnia alit, sustinet, exornat: alij tamẽ apud alios sunt ritus legibus instituti, alię cæremonię, alia nomina, alia symbola, obscurè quidem à primis auctoribus condita & consecrata, vni tamen supremo & præpotẽti, quæ aptari & conuenire debent, quorum omnium interpretationem & explicationem non facilè, nec sine periculo quilibet disquirere, vel præsumere potest: quòd non pauci freti ingenio facere volẽtes, in varias superstitiones inciderunt. & vt huius ætatis ne meminerim, plures antiqui Deos confixêre, ita vt vsq; ad triginta milia haberi prodiderint, & inter hos 300 Ioues. Hinc meritò Dionysius & Eusebius, aliiq; per modum negãdi Deum definiũt, vt nulla dicant mũdi opera Deũ esse, hoc est, neq; Cœlũ, neq; Aethera, neq; Solẽ, neq; Lunã, neque Stellarũ fulgores, neq; Elemẽta, neq; vniuersum deniq;, & quæ in eo sunt, mundũ deũ esse, sed Dei ipsius esse opera: Alij rursus πολυθεότητα, id est, plurium deorum impietatem fugientes, nimio inquirẽdi studio in ipsam impietatem, quasi in voraginem quandam delapsi sunt. Hoc certè modo Euhemerus, Messenius an Tegeates, nunc non quęro, & Abderites [illegible]

 Protag

Protagoras, ſimili modo & Theodorus Cyrenaicus, & Melius Diagoras peccauêre, & alij apud antiquos, vtinam & non plurimi hoc noſtro quoque tempore. Hunc igitur ego vnum Deum, quem dixi qui totam molem iſtam cum omni elementorum inſtrumento, corporum, ſpirituum, verbo quo iuſſit, ratione qua diſpoſuit, virtute qua potuit de nihilo expreſſit, & colo & veneror. vnum inquam Deum, æternum patrem, poteſtate, ſapientia æternum filium à patre genitum, amore æternum ſpiritum ab vtroque procedentem, illúmque ipſum trinum & vnum, vel, vt ἐμφατικώτερον & expreſſius dicam, ἕνα θεὸν ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι, pio ac ſanctorum Chriſtianorum conſenſu tota anima & mente, & prædicabo, & continuè adorabo. Huius vnius Dei nobis nomen ſufficit ad diuinitatem, eiúſque maieſtatem implorandam & celebrandam: niſi cum diſtinctionis interdum cauſa perſonas ipſas nuncupamus, Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum, quod nomen CHRISTVS in ſacra expiationis ablutione diſcipulos inuocare docuit. nec Deo nos noſtro, vt gentes, tot nomina & numina impoſuimus: Vnus inquam, vnus Deus eſt: nec quòd nos πατέρα, καὶ λόγον, καὶ ἅγιον πνεῦμα dicimus, plures deos intelligimus, vt aduerſus nos calumniantur Hebræi. Vnũ deinde nomen filij veneramur, per cœleſtem nuncium matri Virgini ſignificatum, IESV: à ſacra & cœleſti regia vnctione Græcè CHRISTVS appellatus, à quo Chriſtianum nomen propagatum eſt: Hebraicè verò Meſſias, ſeu Meſchias. Sed quoniam deos Gentium ſcripturi ſumus, par videri poſſet, vt hoc loco ſubſignaremus, qua ratione noſtra religio ſanctiſſimæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus ſancti nominibus vti conſueuit. Sed quoniam hæc à pleriſque prodita ſunt, & inter eos Iſidorus libro Etymolog. 7. commodè colligit, ea ipſe miſſa faciam: Hebræa tantum, & pauca quidem attingam, idque breuiſſimè, ne duris & ſtridentibus verbis te faſtidio afficiam & quòd ante me & alij hoc fecêre. Primum ergo & ſanctiſsimum Dei nomen apud Hebræos, ex quatuor eorum literis conſtat יהוה id eſt Iehuhe, quod nomen Hebræis nefas eſt ore pronunciari: ſed pro eo illud ſimiliter quatuor etiam literarum enunciare ſoliti ſunt אדני, id eſt Adonai, quod numero plurium effertur, ab Adon, id eſt Dominus. Verum enimuero ſanctum illud nomen & eſt & vocatur τετραγράμματον, ineffabile & inexplicabile: noſtra voce, id eſt humana, minus poteſt, quo enim modo Iehuhe in articulatam noſtram loquendi normam deducere poſſumus? Quidam tamen Ioua pronunciant, vnde & Iouis nomen volunt eſſe deriuatum: quos iurè & meritò ſanioris capitis homines rident. Alij rectius Iehoua enunciant, quod apud antiquos quoſdam Hebræos legimus hac figuratione notatum, tribus videlicet iod literis, quæ circulo concludebantur, ſuppoſito puncto, ſeu accentu chamez hoc modo,

Sed poſtquàm de hoc nomine tetragrammaton aliquid dicere cœpimus, libet hîc tibi quædam afferre, quæ etſi neſcio quo modo ſuperſtitioſa videntur, quoniam tamen non ſunt à noſtris penitus aliena, non indigna viſa ſunt relatu. Antoninus vrbis Romæ Cos. an is poſtea Imperator fuerit ignoro, Rhabbenum quendam Haccados, tunc celebrem Hebræorum doctorem rogaſſe fertur, vt de quatuor literarum Dei nomine, & de duodecim, ac item de quadragintaduabus quid ſentiret exponeret. illi Rhabbenum reſpondiſſe ferunt, vt ſcribit doctor Nehumias Haccanæ filius, in epiſtola Arcanorum ad filium: Quod Antonine petis de veritate inſtrui, eius ſcilicet quod ſignificat nomen quatuor literarum, nomen duodecim, & nomen quadragintaduarum, tibi ſignifico: hæc ſcias velim arcana & diuina eſſe, quæ omnibus hominibus clam eſſe debent. Sed quoniam te ex iis eſſe intelligo, cui tutò arcana creduntur, conſentaneum ratus ſum, tui ſimilibus huiuſcemodi res patefacere (neque enim talibus hominibus arcana hæc occultanda ſunt.) Quare ſic habeto Deum nomen nõ habere, cuius notionem nos mortales habere poſſimus: eius enim ſubſtantia nomen eſt ipſius, atque etiam è contrario. nam ſicut eius ſubſtantiæ notitiã habere nõ poſſumus. quoniam ſi eam cognoſceremus, ei ſimiles efficeremur: ita nec eius nominis cognitionẽ habere poſſumus. Scito tamen, eius nomina attributa eſſe: nomen enim quatuor literarum operationibus eius peculiare eſt, ideóque oſtendit eius notitiam neſcio quo pacto perfectiorem, illique magis accommodatam, prout noſter intellectus concipere facilius poteſt: quare ex hoc ipſo nomine, eius omnia procedunt nomina. Ideóque etiam Hebræo nomine Semhammemphoras vocatum eſt, non quòd nomen ſit ex ipſius ſubſtantia, ſed quod nos ita vocamus, prout noſtra facultas comprehendere poteſt, cum altius penetrare non poſſit. Scire igitur debes, duodecim, & quadragintaduarum literarum

rarum nomina propriè non esse nomina, quæ illarum literarum numero constent, sed quodlibet eorum sunt verba diuersa, quæ verum quidem ostendunt. atq; hactenus Rhabbenus. Moses verò Aegyptius in lib. More inscriptus, Omnia (inquit) nomina creatoris & opificis in libris omnibus inuenta, ab effectibus deriuata sunt, præter vnum illud Iehuhe, quod est nomen peculiare creatori altissimo: & propterea vocatur Semhammemphoras, id est, nomen expositum. Sed hoc planius idem qui suprà Rhabbenus in eo qui inscribitur, Arcanorum reuelator: Attende inquit, nomen quatuor literarum, prout eius est scriptio (sic enim nostra Hebraica litera scribitur יהוה) Iehoua, vel Iehuhe, ipsum Deum generantem significare. & quia non potest esse generans absque eo qui generatur, necessariò amor à generante in generatum est, & contrà procedere debet: quoniam si hoc non esset, non generaret: & si non procederet amor à generato in generantem, & si distingueretur generatus à generante, duæ substantiæ essent. propterea nos volumus generantem & generatum vnam esse substantiam: & perinde necesse est, ex altero in alterum procedere amorem. Ea propter ex hoc Semhammemphoras deriuatum est nomen duodecim literarum, éstque Pater Filius, & Spiritus sanctus, quod nomen in lingua nostra Hebraica duodecim literis scribitur. Quoniam verò non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadragintaduarum literarum, quod est, Pater deus, Filius deus, Spiritus sanctus deus, Trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate (quæ in Hebræo, non Latino sermone, sunt quadragintaduæ literæ.) Notare autem debebis, hæc nomina esse ex diuinis arcanis, quæ à quibuscunque occultari debent, quousque veniat Messias, iustus noster. Illa tibi patefeci, tu verò fortiter occule. hæc Rhabbenus. Sedenim apud Hebræos nomen duodecim literarum hoc modo profertur, Ab ben veruah haccados. quod sic interpretatur, Ab pater, Ben filius, Veruah haccados & Spiritus sanctus: vel vt alij pronunciant, veruah haccades, hoc est spiritus sanctitatis, genere neutro, vt & Græci ἅγιον πνεῦμα. Verùm enimuero, vt nomine 12 literarum, quatuor literarum nomen exponere consueuerunt antiqui Hebræi, ita nomen ipsum 12 literarum, exponebant nomine 42 literarum: id quod Moses Aegyptius Maymonis filius pluribus ostendit. sed nos paucis contenti erimus, inter quæ & hoc ait: Nouit autem quicunque intellectu viget, non posse aliquo modo fieri, vt verbum vnum constet ex 42 literis. & paulò pòst idem subdit: Dicebantur verò ista verba multarum literarum vnum nomen, propter vnam rem quam significabant. & mox idem: Erant autem hæc duo nomina magno adiumento homini ad cognoscendum Creatorem. tum deinde subiungit: Quicunque eius nominis scientiam habet, & sibi in illo cauet, mira sortitur: quæ non est cur ego hic repetam. Porrò nomen quadragintaduarum literarum quidam sic interpretati sunt, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, tres in vno, & vnus in tribus. Sed hanc de summa trinitate sententiam ex his sacris nominibus Athanasium in Symbolo expressisse, verisimile videtur. Habent præterea Iudæi & alia Dei immortalis nomina quatuor literarum, inter quæ & ista sunt: Adonai, vt diximus: Ehie, id est, qui fui, sum & ero, licet nostri aliter interpretentur: Agla, & alia quædam, sed non arabaha othioth, vt ipsi dicunt, id est, non tetragrammata. Scribit præterea Algazelus librum de nominibus Dei, alijsque.

Est & Dei nomen Hebræis El, Eloha: vnde est Elohim in plurali. id est, Dei, vt sæpe in sacris literis legimus, quo trinitatis mysterium planè confirmatur: nam & cum singulari verbo coniungitur, vt illud statim in fronte Geneseos: In principio creauit Elohim, id est, Dij. sed & huiusmodi plura extant exempla in sacra Hebræorum scriptura. Est & Μακὼμ Dei nomen, & locum significat: quia Deus immortalis vbiq; locorum præsens est. Dayyan etiam Deus, id est, iudex, appellatus est: Czadik, hoc est iustus: item sadai, id est, qui sufficit, & nullo indigeat, omnibúsque suppetat: Hannum, hoc est gratiosus & pius vocatus est. Sed huiusmodi sylua Hebræorum nominum adeò est aspera & senticosa, vt admodum difficilis videatur nostris hominibus: quare pauca de multis satis erit hic tibi annotasse. Sunt & 72 Dei nomina, quæ iidem ipsi Hebræi se elicuisse gloriantur ex tribus Exodi versiculis, cap. 14. vbi legitur, Et mouit se angelus deorum: vel vt alij conuerterunt, Et profectus est angelus Dei: vel vt vulgata habet editio, Tollénsque se angelus Domini, qui præcedebat. at verò Septuaginta interpretes ita, ἐξῆρε δὲ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ ὁ προπορευόμενος. Sedenim de 72 his nominibus nos non loquemur, quoniam eorum magis mihi

commen

commenta videntur, qui Cabalæ operam nauant, quàm eorum qui piè Deum colunt, ac simplici castáque & pura mente venerantur. Nam & decem eorũ modos & figuras comminiscuntur, ita vt penè in infinitũ procedant, adeò (si fari liceat) vt magis insanire, quàm Deum docere velle videantur: quibus etiam 72 nominibus & Dauidis regis psalmorum versiculos singulos singulis annectunt. Quo mihi magis mirum videtur, nonnulla bene nata ingenia etiam nunc esse, & superioribus annis fuisse, qui in huiuscemodi plusquàm labyrintheis Mæandris, vt sic dicam, desipere studeant, nisi quatenus Iudæis per suamet arma respondere possint. Sed iam mittamus has Hebræorum de Dei nominibus, vt aiunt ipsi, figurationes: & quanquam videretur fortè non abs re mihi Christiano, & sacris Christi, vtinam non immeritò, initiato, non alienum esse diuina nomina recensere, quibus nostra ecclesia vti consueuit, in præpotentem Deum appellando. Sed adeò in eis recensendis sudasse videmus, vt alios nunc mittam, Dionysium magnum illum Areopagitam, vt omnino mihi abstinẽdum duxerim. Te igitur, si curiosius fortasse scire desideras, ad ipsius Dionysij volumina, & eorum qui illa tum Græcè tum Latinè interpretati sunt, relego. Sed vnum illud præcipuum & mysticum est nomen apud nos tetragrammaton IESV, in quo omnis potestas & vis diuina significatur, cui omne genu flectitur, vt ait veritatis præco, cœlestium, terrestrium & infernorum.

Porrò nec illud te latêre velim, non modò Hebræis, Barbaris & Græcis: sed & Latinis & Christianis, & quibusque fermè nationibus, Dei nomẽ τετραγράμματον esse. & de Hebræis iam quidem dictum est, & Christianis: nunc plerosque commemorabo. A Latinis primùm Deus appellatus est, à Græcis θεὸς, ab Aegyptiis θωὺθ & θωὺθ, & per contractionem nonnunquam trium literarum θὼθ, vt etiam apud Hebræos aliquando obseruatũ est. Persæ ζῦρι Deum vocant: Tyrrheni, seu Hetruci ἐσὸς, tametsi quidam cum diphthongo scribant, vt Hesychius & Annius. Magi ὀρσὶ, Arabes ἀλλὰ, Assyrij ἀδαδ, Mahometes & Turcæ ἀγδι. Populi nuper reperti ζιμί. & si qui alij fortasse sunt, quorum nomina ad meam nõdum notitiam peruenerunt. Cæteris ergo missis, par esse videtur, nostram & Græcam vocem, hoc est Deus & θεὸς, breuiter interpretari. Deum ex Latinis nonnulli à dando deductum nomen arbitrantur, quòd scilicet Deus omnia det. Alij, quòd ei nihil desit. Sunt qui ἀπὸ τοῦ δέους, hoc est à metu & timore inflexum velint: id quod Statius Papinius in Theb. & in Satyrico Petronius Arbiter innuere videntur, cùm ita canant: Primus in orbe Deos fecit timor, seu metus, vt alij legunt. Alij à Græca voce, id est θεὸς, deflexum putant. Sed enim θεὸν Plato in Cratylo, & eius interpres Proclus, ἀπὸ τοῦ θεῖν, hoc est à currendo deduci arbitrantur. nam cùm homines viderent Solem, Lunam, Astra, Cœlum ipsum currendo semper circumuolui, Deos esse arbitrati sunt: hoc est, vt Plato ait, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν, θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομασθῆναι: hoc est, ab hac ipsa tali currẽdi natura deos nũcupauêre. Moschopolus ex Aristotelis sententia, ab eodem verbo deducit θέω. sed elementa ait semper currere. Alij θεὸς παρὰ τὸ θεᾶσθαι, quod speculor significat, quoniam in Deo ipso & diuinitate tanquam in speculo cuncta cernantur. Cornutus, seu Phornutus, ἀπὸ τῆς θέσεως deriuari scribit, hoc est, à positione. DEVS ergo, vt Seruius etiã notat, generale nomen est omnibus. nam, inquit, quod Græcè δέος, Latinè timor vocatur, vnde Deus dictus est, quòd omnis religio sit timori. Nunc cùm Dei nomen exposuerim, addendum tibi, quibus vocabulis diuinitatis cultus appelletur, vt res tota constet. A Latinis primùm Religionem vocatam videmus: quod nomen, si M. Tullium sequamur, à relegendo deducitur, id est diligenter retractando: si Lactantium audiamus, à religando, quòd obstricti & religati Deo simus. Si verò Aur. Augustinum audire malumus, à religendo, quasi probè eligentes. Quòd si Massurio Sabino & Gellio stemus, à relinquendo deducitur, nam id religiosum esse statuunt, quod propter sanctitatem remotũ ac sepositum à nobis sit. id quod & Macrobius asserit, ex Ser Sulpitij sententia: A relinquẽdo, inquit, religio dicta, vt à carendo ceremoniæ ab aliis à Ceretanis dicantur. Transfertur hoc religionis vocabulum ad alia quæque, quæ summa animi integritate peraguntur, ad excessum vsque. Vocatur & sanctitas, & pietas, vt est in primo apud Ciceronem de Nat. deorum. hæc Græcè & εὐσέβεια & θρησκεία dicta est, vtpote à Thracibus Orpheo scilicet primùm in Græciam aducta: quæ & à furore, notissima voce Orgia dicuntur, ab Orphicis primum & Bacchicis vsurpata. Sed & ex nostris quidam deorum cultum vocauère, Græcam illam vocem referentes θεοσέβειαν. Est & vocabulum illud iam æquè Latinis & Græcis Christianis vsitatum, λατρεία, quæ Deo ipsi

tantummodo debetur: apud gentes verò & profanos λατρεία & δουλεία eodem ſenſu, pro ſeruitute capiuntur. has Theologi noſtrates diſtinxêre, & λατρείαν, ὑπερδουλείαν & δουλείαν dixerunt, primam Deo attribuentes: alteram, id eſt, hyperdulian, Virgini matri: reliquam diuis, & ſanctis. Eſt & Græcis frequens τιμή, qua voce & Latini nonnunquam vſi ſunt. Eſt & noſtris veneratio, & adoratio, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt. Sed iam quod inſtat agamus.

Cùm deos Gentium, & eorum cognomina hoc libro complecti propoſuerim, quantum imbecilles & animi & corporis vires patientur, viſum eſt non incongruum, nec abs re fore, ſi quædam altius repetam, quę de Deis antiqui viri doctiſſimi ſtatuerunt, vt facilior via præparetur ad ea quæ deinceps tractanda ſunt. Diligentiſſimus ac probatiſs. omniū Græcorum conſenſu hiſtoriæ ſcriptor Diodorus Siculus: De deis, inquit, & qui eos primi colere docuerint, & quid de illorum immortalitate ſenſerint, paucis propter rei difficultatem exprimi non poteſt. Veriſſimè quidem illi Diodoro & gentili, & in errorum tenebris verſanti: ſed verum Deum colentibus non ita difficilè, vt ex iis quæ Chriſtiani noſtri ſcriptores contra gentium religiones pridem docuerunt. Scribit D. Cyprianus in eo, quòd idola Dei non ſint: Hoc (inquit) ita eſſe, Alexander magnus inſigni volumine ad matrem ſuam ſcribit, metu ſuæ poteſtatis, proditum ſibi à piis hominibus, à ſacerdote ſecretum: quòd maiorum Regum memoria ſeruata ſit, inde colendi & ſacrificandi ritus inoleuerit. Hæc ille.

Cùm igitur deorum Gentilium nomina & cognomina non tam interpretari, quàm ridere vanitatem meditarer, variæ eorum opiniones ſeſe mihi offerebant: quarum hic nonnullas breuiter afferre placuit, ab eáque exordiri, quam in Aſclepio Aegyptius ille Hermes ter maximus attulit, qua alios ait deos à Deo illo maximo & ſummo factos, alios ab hominibus: quæ verba qui audit, vt à me poſita ſunt, putare poſſet, dici de ſimulacris deorum: quia opera ſunt (vt magnus vates & rex canit) manuum hominum. at ille viſibilia & contrectabilia ſimulacra, velut corpora deorum: eſſe aſſerit, in quibus ineſſe quoſdam ſpiritus inuitatos, qui aliquid valeant ſiue ad nocendum, ſiue ad deſideria eorum nonnulla complenda, à quibus eis diuini honores & cultus obſequia deferebantur. Sed hæc ab Aur. Auguſtino in 8. de Ciuit. Dei redarguta & explicata ſunt. quare nos Aegyptiorum theologia quid hac de re ſentiret, potius afferamus: Aegyptiorum inquam, qui Platone teſte, ſe aliorum antiquiſſimos haberi volunt. tametſi non deſunt, qui id inficiantur, Græcóſque in Aegyptum cùm alluuionis & cataclyſmi temporibus, tum aliarum cladium cauſa tranſmigraſſe prodiderunt. Hi ergo, vt Diodorus & Euſebius tradunt, deorum genus primum apud ſe extitiſſe volunt, duóſque deos in primis affirmabant, Oſirin & Iſin: illum ſolem, hanc lunam interpretantes. dein eorum cæteram turbam commenti, adeò vt non modò homines & rationis expertes animantes, ſed & hortenſia ipſa & holera pro deis habuerint & coluerint. Non diſſimilia à Lactantio in ſecundo, & Herodoto, & Strabone, & Iuuenale, vt alios mittam, traduntur.

Aethiopes, qui & ipſi antiquiſſimi feruntur, ſe primos etiam deos coluiſſe affirmabant: quod veriſimile etiam Diodoro videtur, quòd eorum ſacra omnibus gentibus grata extiterunt: atque ideo Homerus quoque Iouem & deos cæteros induxit ſuo carmine, tum ad ſacra quæ eis de more fiebant, tum ad odorum ſuauitatem commigrare ſolitos. Eadem ſacrorum ratione illis à deis conceſſum exiſtimabatur, vt ſemper liberi fuerint, neque vnquam bello victi, nec ab exteris regibus ſubacti. Sed quoniam Aethiopum fuit regio ampliſſima, varij idcirco apud ipſos deorum cultus & ſacra fuêre. quidam enim apud eos ſempiternos deos, alij mortalis & corruptibilis naturæ participes eſſe putauêre. mitto, qui nullos eſſe deos credidêre, vt præſenti noſtro negotio alieni.

Ad hæc Phœnices de deis & rerum principio mirāda tradiderunt, quæ in eorum theologia leguntur, quam primùm Phœnicum lingua exquiſitiſſimè conſcripſit Sanchuniathon Berytius, vir inter antiquiſsimos connumeratus: quem vel ante tempora Troiana floruiſſe, prodiderūt Porphyrius Tyrius philoſophus, in 4 eorum quos aduerſus Chriſtianos lib. euomuit, & Euſebius Pamphili lib. primo Præparat. euang. Eam theologiam Philon Byblius, non ille Hebræus, in Græcam linguam tranſtulit: licet Cyrillus Alexandrinus in 6 eorum quos contra Iulianum Cæſarem ſcripſit, non Philonem, ſed Ioſephum Hebræum ſcribere videatur. verùm librariorum hoc erratum, non auctoris putauerim.

Certè

Certè multos Phœnicum deos legimus, Dagona, Chamum, &c.

Atlantides etiam, qui (vt notißimum est) Africæ populi sunt, tum pietate & religione insignes habiti sunt, tum & erga aduenas & peregrinos hospitalitate cómendati fuerunt. hi ab se deorum genus manasse asserebant, idque credi volebant. Primum verò deũ οὐρανὸν, id est Cœlum, apud se regnasse prædicabant: & plures duxisse vxores, ex quibus 45 liberos sustulit, præcipuéque ex Titea 17, qui à matre Titanes vocati sint. Sed horum Atlantidum reliquam theologiam in 4 à Diodoro, & in 2 de Præp. euang. ab Eusebio leges. nos, vt contigerit toto hoc libro, nomina & cognomina recitabimus.

Augilæ, & ipsi Africæ populi, nullos deos putarunt præter defunctorum manes, à quibus responsa petere solebant, sepulcris incubantes, vt Mela aliique prodiderunt.

Phrygum item theologia de Deorum origine, his non valde absimilia asserebat, eodem Diodoro & Eusebio testibus: de qua, cum Cybelis cognomina interpretabor, plura referam.

Persarum quæ de Deis fuerit sententia, afferamus. Persæ nec statuas, nec aras erigebant: deos verò, vt Strabo scribit, putabant, Cœlum, quem Iouem existimabant: Solem colebant, quem Mithran vocabant: de quo in Apolline, quæ multa collegimus, recitabimus. colebant item Lunam & Venerem, & Ignem, & Tellurem, & ventos, & aquam: quibus quomodo rem sacram facerent, cùm de sacrificiis agemus, pluribus disseremus.

Iudæi quoque, vt Cornelij Taciti verbis agã, mente sola, vnúmque numen intelligunt: profanos, qui deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingant: summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum. igitur nulla simulacra vrbibus suis, nedum templis sunt: non regibus hæc adulatio, non cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanísque concinebant, hedera vinciebantur, vitísque aurea templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos lætósque ritus posuit, Iudæorum mos absurdus sordidúsque. hæc quidem Tacitus, mendaciorum (vt ait Septimius) loquacissimus: cui & Plutarchum in Symposiacis paria scribentem videmus, rectè nec ne, nunc non est discutiendi locus.

Cæterum & Germani prisco tempore, vt idem etiam Tacitus scribit, nec deos cohibere parietibus, neque in vllam humanioris speciem asimilare, ex magnitudine cœlestiũ fas arbitrabantur. Sed de his hactenus. nimis quippe longus sermo foret, si omnium nationum omnes sententias hac in re afferre vellemus: & propterea nos incœpta nostra sequamur. Scribit Isidorus, apud Græcos Cecropen primum omnium Iouem appellasse, simulacra reperisse, aras statuisse, victimas immolasse, visis (inquit) nequaquã istiusmodi rebus in Græcia. At verò Didimus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς, colendorum deorũ auctorem primum fuisse Melissea Cretensium regem scribit, qui & illis primus sacrificauit, ac ritus nouos sacrorum ac pompas induxit. Hic autem Melisseus duas filias habuit, Amaltheam & Melissam, que Iouem infantem aluerunt: & dein Melissam Magnæ matri sacerdotem à patre constitutam, vnde & eiusdem matris antistes Melissea veteribus nuncupabatur. hæc quidem & Lactantius. de Melissa tamen, dum Nymphas scribemus, plura dicturi sumus. Alij Iouem ipsum fuisse volunt, qui rerum potitus in tantam insolentiam venerit, vt ipse sibi fana multis in locis constituerit: vt est in sacra Ennij historia traditum. Nam cùm ipse Iupiter terras circumiret, in quamcunque regionem veniret, reges & principes, vt eorum populos hospitio sibi & amicitia iungeret, cùm ab eis digrederetur, iubebat fanum construi hospitis sui nomine, quasi ita posset amicitiæ & fœderis memoria conseruari. Sic constituta sunt multa templa, ab amicis & hospitibus cognominata vt Ioui Athabyrio, Labradæo, Laprio, Casio, & aliis, vt mox referemus atque ita ille ambitiosus sibi diuinos honores comparauit, quæ copiosius à Lactantio prodita sunt.

Hoc quoque loco id tibi significandum duxi, quínam deorum filij à gentibus vocarentur: nam & in sacra Mosis historia, deorum filij dicuntur, & Dei filij, vario licet modo, quem nobis ingeniose & piè explicat Augustinus vltimo cap. lib. 11. de Ciuit. Dei. Scribit verò Lactantius, de iis qui montium fluuiorúmve dicti sunt filij, non videri consentaneum, ex rebus sensu carentibus posse generari: sed eos potius significari, qui nati sunt

ex his

ex his hominibus, qui vel montibus, vel fluuiis, & locis nomina indiderunt. id enim fuit apud veteres maximè vsitatum. Hinc Atlas, Auentinus, Tiberinus, Inachus, & similia.

Fuerunt &, qui hos in dæmonas succubos & incubos retulerunt, quod scilicet potestas ea malis spiritibus ante CHRISTI aduentum permissa esset: sed & post Christum, vt aliqui astruunt, de Merlino, aliisque nonnullis. Minutius Felix in eo lib. qui Octauius inscribitur. Qui liber nuper impressus Romæ, sub nomine Arnobij perperam nuncupatus est. quod liquidò is cognoscet, qui Hieronymum, & Sophronium de viris illustribus, & Lactantium legerit. Eos ille ait, quorum virtutes miramur, ac eos qui repentinè aduenerint, de cœlo cecidisse dici: terræ autem, quòd ignotis parentibus natos, Terræ filios nominemus. quod & Tertullianus, & Fabius Quintilianus, aliique tradunt, variè licet, vt Politianus & Merula. Gellius præterea præstantissimos virtute, prudentia, viribus, appellatos Iouis filios: ferocissimos & immanes, & ab omni humanitate alienos, tanquam è mari genitos, Neptuni filios. Sed & Seruius Neptunum prodigiorum omnium patrem scribit: Hinc etiam fit, ait, vt quotiescunque desunt parentes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus, quorum ignoramus parentes. Vnde autem singuli deorum extiterint, an cuncti semper fuerint, aut qua specie, hactenus (scribit Herodotus) ignoratum est, nisi nuper atq; heri, vt sic dicam. nam Hesiodus atq; Homerus, quos 400 non amplius annis ante me (ait Herodotus) opinor extitisse, fuêre, qui Græcis deorum sobolem introduxerunt, eisq; & cognomina & honores & diuersa officia & figuras attribuerunt, alij Orpheum existimauerunt, qui hos ætate antecesserit. Scribit D. Epiphanius, non modò vir sanctitate insignis, sed & eruditione, cùm primùm falsa religio per dæmonum maleficia innouata est, & deorum simulacra expressa, quémque pro artificij sui materia deos sibi effinxisse: figulum ex luto & argilla, fabrum lignarium ex ligno, aurificem ex auro, argentariũ ex argento, & cæteros simili ratione: amplius verò vnumquenque proprium affectũ ad formæ oculorũ similitudinem descripsisse, sanguinarium quendam virum, Martem: adulterum & adulterum, Pandemum: Venerem, id est, communem & vulgarem: tyrannum, Victoriam deam extulisse: sordidum autem, & huiusmodi rebus inhiantem, Saturni imaginem præscripsisse: effœminatos & molles, Cybelem & Rheam, propter fluxus multiplicis mixturæ à corporibus: gulosum verò, aut gulosam, Dianam venatricem proposuisse: bibacem & ebriosum, Bacchum: ærumnosum, Herculem: sectantes promiscuos coitus, Iouem & Apollinem, & eiusmodi reliquos.

Sed cùm eos nos qui se deos primùm coluisse existimauerunt, attulerimus, de industria silui, quæ in sacra historia Hebræorum & nostra pariter traduntur, ne fontanam limpidissimam cloacæ immitterem. Nostræ verò huic tractationi conuenire videtur, vt philosophorum etiam & eorum qui sapientes habiti sunt, sententias de deis breuiter recenseamus. Scribit Origenes libro aduersus Celsum quinto, Mundum quosdam vniuersum, deum esse affirmasse: & Stoicos quidem primum Deum esse mundum, & Platonicos secundum, ex cæteris Græcis aliquos tertium mundum dixisse. At nos hic potius singulorum philosophorum quas opiniones & sententias legimus, afferamus.

Inter hos primus habitus Thales Milesius, qui Deum dixit mentem, qui ex aqua cuncta formauerit, nec principium nec finem habiturus. Huius Thaletis sententiam sic exprimit Minutius Felix in dialogo: Thales, inquit rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit, & altior & sublimior aquæ & spiritus ratio, quàm vt ab homine poterit inueniri, à Deo tradita.

Anaximander, & ipse Milesius, Praxiadæ filius, stellas & astra deos esse cœlestes putauit. nihil hic diuinæ menti attribuit, vt ait Augustinus. Sed Cicero in primo de Nat. deorum, eius ait opinionem fuisse, natiuos deos esse longis interuallis orientes, occidentésq;. Vt verò ait Epiphanius, infinitum voluit esse vniuersorum principium: ex hoc enim omnia fieri, & in ipsum resolui.

Anaximenes, Eurystratæ filius, & ipse Milesius, infinitum aëra dixit, cui omnes causas attribuit, & Deos ex aëre ortos, vt ait Augustinus. At M. Cicer. Aëra ipsum Deum statuisse scribit, alij æthera dixêre.

Democritus Abderites Deum existimauit mentem esse igneam, & mundi animam. Sed ab his diuersa Tullius, imagines & earum circuitus in deorum numero refert, ita vt imagines atómos intelligat. Democritus (inquit Arnobius) quamuis atomorum primus

inuentor, nónne plerunque naturam quæ imagines fundat, & intelligentiam, Deum loquitur?

Pythagoras Mnesarchi filius, Deum ita definiuit: animus, qui per vniuersas mundi partes, omnémque naturam commeans atque diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia vitam capiant. Sunt qui scribant, ipsum vnum tantum principium, & Deum ipsum esse. Plutarchus in Numa: Pythagoras, inquit, primum principium, neque sensui, neque perturbationi subiectum, sed mentem inuisibilem & increatam esse censuit. Eius quoque discipuli, Lysis & Philolaus, diuersa dixêre: alter numerum ineffabilem, alter (vt sic dicam) maximi intimíque numeri summitatem. communis certè omnium opinio tenet, eum in numeris Deum constituisse. & vt Origenes scribit, monada Deum putauit, & sine hac nihil factum esse.

Archelaus Apollodori, vel vt alij dicunt, Miltonis, Atheniensis physicus, ex terra omnia facta dicit, vt ait Epiphanius: eámque voluit vniuersorum esse principium.

Pherecydes quoque, eodem auctore tradente, terram dixit ante omnia factam fuisse.

Heraclitus Ephesius, deos ex igne credidit, vt Varro & Augustinus tradunt. Origenes intelligibilem dixit ignem. Simplicius idem sensisse Hippasum Metapontinum tradit.

Anaxagoras, Hegesibuli filius, Clazomenius, discipulus Anaximenis, homœomerias rerum principia putauit, vt Lucret. cecinit, & notant cum Epiphanio alij plerique. hic & diuinum animum sensit omnium rerum quas videmus effectorem: ita quidem Augustinus. alij verò infinitam mentem Deum statuisse scribunt, quæ per seipsa moueatur. Hunc tamen, quod Solem lapidem ignitum dixisset, morte mulctârunt Athenienses.

Prodicus Ceus quatuor elementa deos statuit, & Solem & Lunam, vt Epiphanius scribit. ex ijs enim vitalem virtutem existere credebat.

Diogenes Apolloniates, Anaximenis alter auditor, aërem quidem dixit rerum esse materiam, de qua omnia fierent: sed aërem ipsum compotem diuinæ rationis, sine qua nihil ex eo fieri possit: Augustinus, plura Simplicius. At verò Diogenes Babylonius, exponendi curam habuit: ante Iouis partum, & exortum Mineruæ: & hoc genus cæterarum rerum vocabula esse ait, non deorum, vt auctor est Arnobius.

Cleanthes Assius, Stoicus, æthera esse statuit summum Deum: vt verò Arnobius ait, mentem modò, animum modò, modò æthera, plerunque rationem Deum esse disseruit. Straton, Naturam statuit deum, vt idem prodit Arnobius.

Antisthenes Atheniensis, multos quidem esse ait populares deos, vnum tamen naturalem, summæ totius artificem.

Chrysippus Cilix (nam à quibusdam Solensis, ab alijs Tarsensis dictus) Stoicus, nunc naturalem vim diuina ratione præditam, nunc diuinam necessitatem Deum prædicabat. Zeno verò Citticus, diuinam naturalémque legem Deum esse putauit, & simul (vt Arnobius tradit) æthera: interdúmque rationem vult omnium esse principium. Idem, interpretando Iunonem aëra, Iouem cœlum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & cæteros similiter vulgi deos elementa esse monstrando, publicum grauiter arguit & reuincit errorem. Vt verò scribit Origenes ἐν τῷ περὶ φιλοσοφουμένων, hos Deum putasse principium omnium, corpus purissimum, & per omnia ipsius prouidentiam penetrare.

Xenophanes, Orthomenis filius, Colophonius, omne quod esset infinitum, adiuncta mente, Deum esse voluit, Theophrastus, vnum & vniuersum, omnéque, Deum Xenophanem dixisse prodidit, vt pluribus ostendit Simplicius in Physicis.

Parmenides, Pyretis filius, Eleates, commentitium quiddam coronæ similitudine efficit, quam στεφάνην appellat, continentem ardorem lucis, orbem qui cingit cœlum, quem Deum vocat, in quo neque figuram diuinam, neque sensum (ait Cic.) quisquam suspicari potest. nam bellum, discordiam, & cupiditatem, cæteráque generis eiusdem ad Deum reuocat, quæ vel morbo, vel somno, vel obliuione, vel vetustate delentur. Sed de Parmenide & Melisso ferè consentanea affert Simplicius in primo Physicorum, eorum etiam versus & verba ascribens. Idem & ex Alexandro ait, à Parmenide libros duos conscriptos, in altero de ente vno intellectibili obscurè & iuxta veritatem, in altero

iuxta

iuxta vulgi opinionem plura statuit. Epiphanius Parmenidem ait statuisse, infinitum vnum esse omnium principium. Idem verò de Melisso ita retulit: Melissus, inquit, Ithagenis filius, Samius genere, vnum infinitum esse vniuersum, nihilque firmum esse natura, sed omnia corruptibilia in potentia. Leucippus eadem penè, omniáque imaginaria esse nihilque verè, sed apparere, vt remus in aqua inflexus.

Empedocles Agrigentinus, quatuor naturas, ex quibus omnia constare censet, diuinas esse voluit, quas & nasci & extingui perspicuum, & sensu omni carere, vt in primo de Nat. deorum tradit Cicero. Origenes verò ait, Empedoclem constituisse litem & inimicitiam, & vnitatis intelligibilem ignem, vniuersi principia. Simplicius vtraque commiscuit, hoc est quatuor elementa, & litem & concordiam: quo loco & eius versus affert Cicero, & Plato in Theæt. Eadem Diogenes Smyrnæus, vel Cyrenæus, vt ait Epiphanius. Idem & Theodorus, qui ἄθεος cognominatus est. dicebat enim nugas esse, qui de deis sermones habentur, nec eos esse: quare omnes ad furta, periuria & rapinas hortabatur. ac ne quidem pro patria mori: vnam enim patriam mundum esse. & felicem, bonum dicebat: infelicem fugiendum esse, etiam si sit sapiens: & fatuum diuitem præferendum. hæc Theodorus, vt ait Epiphanius.

Protagoras Abderita, negabat sese omnino habere de deis quid liqueat, sint, non sint, qualésue sint.

Xenocrates Chalcedonius libros scripsit de Natura deorum, in quibus nulla species diuina descripta est. Deos octo esse prodidit, quinque in stellis vagis, vnum qui ex omnibus sideribus, septimum Solem, octauum Lunam constituit. Ex Pyrrhone Eliensi nihil certi haberi potest, nec ab eius sectæ philosophis.

Plato Atheniensis, qui omnium eius sectæ philosophorum sapientissimus iudicatus est, planè monarchiam defendit, nec æthera, nec rationem, aut naturam, sed vt est, Deum appellat, ab eóque mundum hunc perfectum, mirabilémque esse fabricatum quem noster est secutus M. Cicero, & imitatus, vt alicubi de Nat. deorum, & de Legibus. quin & in consolatione sua de morte filiæ Tulliæ, Deum ita definit: Nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & omnia mouens. Nihilominus Platonis quoque sententiam variam fuisse cùm alij, tum in iis quæ Philosophumenon inscripsit, ostendit Origenes: certè & in dialogis varius est, pro varietate loquentium.

Xenophon Socraticus formam Dei veri negabat videri posse, & ideo quæri non oportere, vt prodit Arnobius: qui & Aristonem Stoicum similiter ait, Deum omnino comprehendi non posse, affirmasse.

Aristoteles Stagirites, non est Platonem doctorem secutus. nam secum ipse dissidere, & sibi inuicem repugnantia dicere & sentire videtur. in summa tamen, vnam mentem mundo præesse, & omnium causam statuit. Alia quidem Cicero: sed omnino certi aliquid de Deo, ab Aristotele afferre non possumus, licet in hoc multi laborauerint, inter quos Fr. Picus meus in libro de Prouidentia.

Speusippus, ex Platonis sorore natus, vim naturalem, animalem, qua omnia regnantur, Deum esse statuit, vt in octauo scribit Arnobius.

Alcmæon Crotoniates, Soli & Lunæ, reliquísque sideribus, animóque præterea diuinitatem dedit: qui, vt ait Cicero, non sensit, sese mortalibus rebus immortalitatem dare.

Ecphantus Syracusius, Deum mentem & animũ esse existimauit, vt Origenes scribit.

Epicurus Atheniensis, ex atomis deos suos constituit, & eos quidem corporeos putauit, ab hominibus tamen discretos, hominum tamen figura. Origenes ex Epicuri sententia sempiternos deos & incorruptos ait, sed nihil prouidere. M. Tullius libro secundo de Nat. deor. de deis ab Epicuro constitutis: Non sunt, inquit, de iis corporibus, vt aut casus, aut ictus extimescant, aut morbos metuant, ex defatigatione membrorum: quæ verens Epicurus, monogrammos deos dixit, quod semper iidem sint, nec ira lætitiáve mutari. tractum ab eo picturæ genere videtur, quod monochroma est, vnius semper coloris, de quo Plinius libro trigesimotertio & trigesimoquinto Natural. hist. vel vt Nonius Marcellus exponit, macie pertenues, ac decolores: tractum ait à pictura, quæ

priusquam coloribus corporetur, lineis ex vmbra fingitur. Lucilius, Vix viuo homini, ac monogrammo.& idem alibi, Quæ pictas monogrammi. Quasi id dicat Cicero, Deos qui semper sint eiusdem tenoris. & de deo Epicuri canit Lucretius: Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira:& reliqua, quæ ait idem poëta. Arrisit ita hæc monogrammi vox Erasmo, vt in sua Prouerbia induxerit.

Brachmanæ Indiæ sapientes, Deum lumen dicebant, non vt Solem, vel ignem, sed rationem, qua occulta mysteria sapientibus videntur, vt ait Origenes.

Stoici vt plurimùm Deum diuinam substantiam, intelligibilem, & igneam esse decreuerunt, forma carentem, sed transmutari in quæcunque velit, & assimilem fieri. Origenes quidem contra Celsum libro 4. videtur Stoicos dicere deos putasse corporeos. Iidem philosophi astra & cœlestia omnia quæ mouentur, deos putabant: quod & Lactantius scribit. M. Tullius in primo de Nat. deorum ostendit quantum inter se dissiderent, nec modò Zenonem secum ipsum, sed & illius sectatores, Aristonem Cleanthem, Perseum, Chrysippum, & Diogenem Babylonium.

Aristoteles Ponticus, varia de Deo agens, vt scribit Arnobius. Sed rectius Minutius Felix, vt antè ostendimus. Nam aliàs mundo, aliàs menti tribuit principatum.

Heraclides Ponticus, Platonicus, suos libros fabulis refersit, & tum mundum, tum mentem diuinam esse putauit, & mutabilem Dei formam esse voluit: quin & terram & cœlum in deos retulit. Arcesilaus Deum solùm dixit assequi posse veritatem, minimè verò hominem, vt ait Epiphanius.

M. Varro Terentius, Deum ait se arbitrari Animam esse mundi, ipsúmque mundum Deum esse. mox adiungit: mundum diuidi in partes duas, id est, in cœlum & terram: & cœlum ipsum quoque bifariàm, in æthera & aëra, terram verò in aquam & humum, è quibus summum esse æthera, secundum aëra, tertium aquam, infimam terram: quas omnes quatuor partes animarum esse plenas, in æthere & aëre immortalium, à summo autem circuitu cœli, vsque ad circulum Lunæ æthereas animas esse astra ac stellas, easque cœlestes deos non modò intelligi esse, sed etiam videri. Inter Lunæ verò gyrum, & nimborum ac ventorum cacumina, aëreas esse animas: sed eas animo, non oculis videri, & vocari Heroas, & Laruas, & Genios. hæc quidem breuiter ex Varrone. Has itaque de deis opiniones philosophorum, ex multis paucas collegimus. Sed Tertullianus Septimius, vir acutus & eruditus, longè paucioribus in Apologetico recensuit: Inuentum, inquit, solummodo Deum, non vt inuenerant, philosophi disputauerunt, vt & de qualitate & de natura eius & de sede disceptarent. Alij (ait) incorporalem asseuerant, alij corporalem, vt tam Platonici, quàm Stoici, alij ex atomis, alij ex numeris, sicut Epicurus & Pythagoras, alij ex igne, qualiter Heraclito visum est. & Platonici quidem curantem rerum, contrà Epicurei ociosum & inexercitum, &(vt ita dixerim) neminem humanis rebus, positum verò extra mundum. Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundum: Platonici, qui gubernatoris exemplo intra illud maneat quod regat.

Sed gentium deos commemoranti, liceat & Plinij ridiculam penè de deis sententiam ascribere. Is igitur libro secundo ita propémodum scribit: Effigiem formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus, si modò est alius, quàm scilicet Sol, & quacunque in parte, totus est sensus, totus est visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, vt pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus coleret quisque quo maximè indigeret. itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque & multis etiam pestibus, dum esse placata trepido metu cupimus. & cætera non minus impia, quam ridicula. Sed hic tibi Panegyristæ verba de Deo subscribam, magis aliquanto pia quàm Plinij: Te, inquit, summe rerum sator, cuius tot nomina sunt, quot gentium linguas esse voluisti, quem enim te ipse dici velis, scire non possumus: siue in te quædam vis ménsque diuina est, quæ toto infusa mundo, omnibus miscearis elementis, & sine vllo extrinsecus accidente vigoris impulsu, per te ipse mouearis:

ris:

ris: siue aliqua supra omne cœlum potestas es, quæ hoc opus totum ex altiore Naturæ arce despicias: te inquam oramus, & reliqua.

Poëtarum verò opiniones hìc tibi non ascripserim, quoniam nec fixæ nec ratæ sunt sententiæ: nunc hanc, nunc illam, pro persona vel tempore, aliáue occasione, afferunt, vt ex Homero & Vergilio in primis, cæterísque colligimus. Orpheus tamen & Musæus, Hesiodúsque, aliique pauci, vt in Poëtarum historia ostendimus, nonnihil attulisse videntur, sed sublustri luce. At his omnibus mihi longè sapientius Simonides Ceus, poëta lyricus, de Deo Hieroni Siciliæ tyranno respondisse videtur. cum enim de ipso Hiero quæsiuisset, quid aut qualis Deus esset, deliberandi sibi vnum diem postulauit, cùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit, cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiránsque Hiero quæreret, cur ita faceret: Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. atque ita tacendo Simonides mihi videtur sapientius de Deo statuisse, quàm cæteri philosophi. Hanc tamen eandem sententiam Tertullianus in Apol. Thaleti ascribit, his verbis: Quid enim Thales ille princeps physicorum, sciscitanti Cræso de diuinitate, certum renuntiauit? commeatus deliberandi sæpe frustratus. Hactenus ille.

Sed vt institutum de deis sequamur, à me susceptum, multa M. Cicero ex Stoicorum sententia in secundo de Nat. deorum enumerat: inter quæ ea est reposita ratio, quæ physica appellata est, ex qua plurima deorum multitudo effluxit, qui specie humana inducti fabulas poëtis, si non & historicis, suppeditauerunt, & hominum vitam omni superstitione referserunt: quæ vetus quidem opinio non modò Græciam, sed & nostros, & totum denique orbem oppleuit, vt procedente Opere ostendemus.

Martianus libro secundo Nuptiarum, cùm animaduertisset M. Tullium in secundo de Diuinatione, ex Hetruscorum disciplina cœlum in sedecim regiones diuisisse, deos deásque plerosq; ex his 16 regionibus enumerat, quam particulam hìc ego ascribam: aliò enim quàm Varro, quámue Hierocles, & alij, deos recenset. ita ille igitur: In 16 (inquit) discernitur cœlum omne regiones, in quarum prima sedes habere memorantur post Iouem dei Consentes, Penates, Salus ac Lares, Ianus, Fauores, Opertanei, Nocturnúsque. In secunda itidem mansitabant, præter domum Iouis, quæ ibi quoque sublimis est, vt est in omnibus prædiatus, Quirinus, Mars, Laris militaris: Iuno quoque ibi domicilium possidebat, Fons, & Nymphæ, deique Nouensiles. Sed de tertia regione vnum placuit corrogari. nam Iouis secundani, & Iouis opulenti, Mineruæque domus illic sunt constitutæ. Sed omnes circa Iouem fuerant in præsenti. Discordiam verò, ac Seditionem, quis ad sacras nuptias corrogarit? præsertim cùm ipsæ Philologiæ semper fuerint inimicæ. De eadem igitur regione solus Pluton, quòd patruus sponsi est, conuocatur: tunc Lympha syluestris, Mulciber, Lar cœlestis, necnon Familiaris, & Fauor, ex quarta regione venerunt. Corrogantur ex proxima transuersis domibus coniugum regum, Ceres, Tellus, Terræque pater, Vulcanus, Genius: vos quoque Iouis filij, Pales & Fauor, cum Celebritate Solis filia, ex sexta poscimini: nam Mars Quirinus, & Genius, superius sunt postulati: sic etiam Liber, ac Secundanus, & Pales vocantur ex septima. Fraudem quippe ex eadem post longam deliberationem placuit adhiberi, quod crebrò ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. Octaua verò transcurritur, quod ex eadem cuncti superius corrogati, solúsque ex illa veris fructus adhibetur. Iunonis verò Hospitæ Genius, accitus ex nona. Neptune autem, Lar omnium cunctalis, ac Nerita, túque Conse, ex decima conuenistis. Venit ex altera Fortuna, & Valetudo, Fauórque, Pauore & Manibus refutatis: quippe hi in conspectum Iouis non poterant aduenire. Ex duodecima Sancus tantummodo aduocatur. Fata verò ex altera postulantur: cæteri quippe illic dei Manium demorati. Ex bisseptena Saturnus, eiúsque cœlestis Iuno consequenter acciti, Veiouis ac dei publici ter quino ex limite conuocantur. Ex vltima regione, Nocturnus, Ianitoréśque terrestres similiter aduocati. Atque hactenus de 16 cœli regionibus, Martiani ipsius verbis potius, quàm vel nostris, vel a Crinito interpolatis, vt ab eo deos quosdam commemoratos videres, qui minimè sunt ab aliis. Alij porrò Dei qui non essent in 16 his regionibus ascripti, ab eodem Martiano & Seruio ἄζωνοι vocati fuerant, quasi non continerentur in his 16 zonis, id est, circulis: de quibus quidem deis alio loco non multò pòst differemus.

Fuerunt qui deos breuius hac diuisione notarent, Cœlestes, Terrestres, Infernos, Marinos, Fontanos, Fluuiales. Scæuola verò, apud Romanos vir doctissimus, vt Augustinus in 4 de ciuitate Dei refert, deorum tria genera tradi ait: vnum à poëtis, alterum à philosophis, tertium à principibus ciuitatis. Primum genus nugatorium fuisse dicit, quod multa de deis fingerentur indigna, &c. His commodè afferre possumus eam theologiæ diuisionem, quam M. Varro in libris Antiquitatum diuinarum humanarúmque rerum fecisse legimus apud Augustinum: Mythicon scilicet, hoc est, fabulosum: Physicon, id est, naturale: & πολιτικὸν, id est, ciuile. Primum ait mendacissimum, & turpissimum: secundum à populis remotum, parietibus inclusum: tertium ciuile & populare, ab antiquis institutum. primum pertinet ad theatra, secundum ad mundum, tertium ad vrbes & sacerdotes.

Scribit Dionysius Alicarn. libro 2 Antiquit. Romanos, videlicet veteres, poëtarum commenta de deis eiecisse, quibus Dei inter se pugnantes dissidentésque, & adulteria perpetrantes, eiusmodíque facere finguntur, quæ non modò de deis ipsis, sed nec de viris quoque probis digna essent vt dicerentur. Similia his & Eusebius Pamphili scribit in Præparatione euang. Aegrè fert M. Cicero libro secundo de Nat. deorum, sub persona Q. Lucilij Balbi, commentitios deos ita institutos. ita enim ait: Videtisne igitur vt à Physicis rebus bene atque vtiliter inuentis, ratio sit tracta ad commentitios & fictos deos? quæ res genuit falsas opiniones, errorésque turbulentas, & superstitiones penè aniles. Et formæ enim deorum nobis, & ætates, & vestes, & ornatus noti sunt: & cætera quæ subiungit. Quin etiam Varro, Antiquos ait simulacra deorum & insignia ornatúsque finxisse, quæ cùm oculis animaduertissent hi qui adiissent doctrinæ mysteria, possent animam mundi ac partes eius, id est, deos veros animo videre: quorum qui simulacra specie hominis fecerunt, hoc videri secutos, quòd mortalium animus, qui est in corpore humano, similimus est immortalis animi, tanquam si vasa ponerentur causa notandorum deorum: & in Liberi ædem œnophorum sisteretur, quod significaret vinum: per id quod continet, id quod continetur: ita per simulacrum, quod formam haberet humanam, significari animam rationalem, eo quòd velut vase natura ista soleat contineri, cuius naturæ Deum volebant esse, vel deos. hæc ex Varrone. Adhæc & suos colores deis, & ætates attribuebant, vt in secundo Plin. ostendit: quo loco irrisa deorum multitudine, alios ex eis creditos scribit grandæuos, sempérque canos, alios iuuenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ouo editos, & reliqua. Porphyrius quoque philosophus, cùm Deus (inquit) lux sit, & ignem æthereum habitet, nullóque sensu capi possit, lucida quidem materia, aut crystallo, Parióue lapide ad comprehendendum lumen ipsius excipiunt. auro verò ignis, illáque immaculata natura intelligitur. multi autem nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt. Hominis quidem formam deis attribuerunt, quoniam Deus ratio. Pulchros fingunt, propter eminentissimam & indeficientem illius pulchritudinem. Diuersis præterea figuris & ætatibus, & alios sedentes, & alios stantes, mares alios, alios fœminas, aut virgines, aut coniuges: diuerso quoque amictu simulacra constituebant, vt eorum diuersitates significarent. Quin & alio loco idem Porphyrius, quæ deis attribuantur, ea allegoricè interpretanda docet: quam rem & Eusebius Pamphili repetit. Sunt etiam qui tradant, gentes effingere solere suos deos, prout earum erant instituta & mores. vnde Lacedæmonij plerosque deos deasque armatos afformabant, quia ipsi armis delectarentur. Phœnices, quia mercimoniis & mercaturæ dediti erant, deos cum nummariis loculis effingere solebant, eò quod ipsi pecuniosum beatum putabant: itaque cæteræ nationes. Atque adeò hinc est factum, vt mihi in Syntagmatibus his nonnihil laborandum sit, vt hæc de deorum habitu & ornatu, picturaque antiquorum, figmenta patefacerem, irridendi scilicet & exsibilandi causa: quanquam & vereor, ne & aliqui mihi (vt hoc nunc tempore permulti sunt, qui aliò res transferunt, piè institutas) vitio vertant, tot diuorum diuarúmque imagines, tot effigies, non in templis modò & sacrarum ædium parietibus parum honestè & sanctè confictas, sed passim etiam locis publicis & profanis, & irreligiosis. At de istiusmodi magis mutire possumus, quàm palàm loqui: & idcirco satius ea fuerit Harpocrati & Angeronæ consignare. Illud certè non prætermittam, nos dico Christianos, vt aliquando Romanos, fuisse sine imaginibus in primitiua, quæ vocatur,

tur, ecclesia. Nam Varrone teste, & Augustino referente, Romani plusquàm centum & septuaginta annos, deos sine simulacris coluère: quod & Plutarchus in Numa ait. id quod tamen mihi non fit verisimile, si vera sunt quæ de Iani statua à scriptoribus Plinio, Macrobio & Suida traduntur. Sed & Origenes libro aduersus Celsum septimo scribit, Persas, Scythas & Lybicos, atque Syros, neque statuas arásque, sed nec templa & simulacra intueri solitos: quo loco multa acutissimè disserit. At verò & illud quidam quærunt, quo pacto vana hominibus irrepserit religio, quæ homines deos & nominarit & coluerit. & quanquam alibi attigi, paucis tamen & hoc tibi loco ascribendum duxi, quòd eam Græci & Latini pluribus sunt executi. Rudes ergo & simplices homines cùm quosdam inter ipsos cernerent, qui magna & admiranda vel virtutum, vel cæterarum rerum præclara facinora efficerent, illos ipsos plusquàm homines, hoc est, deos putabant: vel vt fieri solet, interdum in admirationem præsentis potentiæ ac fortunæ, siue ob beneficia etiam quibus erant affecti, ac bene ad humanitatem compositi. deinde cùm reges ipsi his chari fuissent, quibus vitam composuissent, magnum sui desiderium mortui reliquerunt: vnde & simulacra primùm eorum finxerunt ad solatium. inde etiam defunctorum memoriam colere cœperunt, vt etiam in Sepulcralibus ostendimus. hinc Marcus Cicero de Natura deorum, inter alia & hoc: Suscepit autem vita hominum, consuetudóque communis, vt beneficiis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tolleret. Hinc (inquit) Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber. Hæc Cicero.

Sed illam quoque ethnicorum superstitionem tibi significandam, antequàm cætera aggrediar, duxi, qua existimabant singulas in homine partes, & membra, singulos deos obtinere, vt ait Placiades Fulgentius: Iouem caput, Mineruam oculos, Iunonem brachia, pectus Neptunum, cinctum Martem, renes & inguina Venerem, pedes Mercurium, sicut Democritus in Physiologumenis scripsit. vnde Homerus ait,

ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διῒ τερπικεραύνῳ,
ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνα δὲ ποσειδάωνι. hoc est,
Oculos & caput similis Ioui terpsiceraunο,
Marti cingulum, & pectus Neptuno.

Nam & Tyberianus poëta in Prometheo fabula ait, deos singula sua homini tribuisse. Quin & Seruius in Bucolic. Vergilij etiam illud obseruat, ideo à poëta dictum, Cynthius aurem vellit, quia auris Memoriæ consecrata sit, quod & Plin. scribit: quam auris partem antestantes, seu attestantes (vtroque enim modo legimus) reo attingere solebant, dum in ius vocabant. quod apud Horatium notant grammatici, super eo versu, Magna Exclamat voce: & licet antestari? ego verò Oppono auriculam, rapit in ius. Meminit & Plautus in Persa & Curgulione. nos plura in annotatione osculi chytræ, quo aures attingebantur: quare ad nostra redeo. Consecrata & frons Genio. Hinc Deum venerantes frontem tangere, & ad frontem manu indita, numina adire solebant. Dextra Fidei consecrata est, vt in Fidei imagine dicam. Digiti Mineruæ, genua Misericordiæ: vnde hæc rogantes tangimus. quæ idem repetit in tertio Comment. Aeneidos, ex Physicis excerpta. hinc etiam supplicantes, ad ea procumbere & amplecti moris fuit. quanquam & Græcos mentum attingere vna, & altera manu genua apprehendere aliquando solitos, accepimus. Sed enim alio modo Astrologi, hominum membra signis cœlestibus assignant, vt Firmicus, & Mar. Manilius. Sed & hunc & illum mecum rideas licebit. Versus hi sunt Manilij:

Nanque Aries capiti, Taurus ceruicibus hæret,
Brachia sub Geminis censentur, pectora Cancro,
Te scapulæ Nemeæe vocant, téque ilia, Virgo,
Libra colit clunes, & Scorpius inguine regnat,
Et femur Arcitenens, genua & Capricornus amauit,
Cruráque defendit iuuenis, vestigia Pisces.

Sic autem Firmicus attribuit, caput quidem Arieti, & ceruicem Tauro, humeros Geminis, cor Cancro, pectus Leoni, ventrem Virgini, renes Libræ, inguina Scorpio, femur Sagittario, genua Capricorno, tibias Aquario, pedes Piscibus. Addam & hoc curiositatis gratia, quod ab Hygino de hominis formatione scribitur, in libro Fabularũ quod Mytho-

logicon poëticon inscribitur, cap. c c x. Cura, inquit, cùm quendam fluuium transiret, vidit cretosum lutum. Sustulit cogitabunda, & cœpit fingere hominem. Dum deliberat secum, quidnam fecisset, interuenit Iupiter: rogat eum Cura, vt ei daret spiritum. quod facile ab Ioue impetrauit. Cui cùm vellet Cura nomen suum imponere, Iupiter prohibuit, suúmque nomen ei dandum esse dixit. Dum de nomine Cura & Iupiter disceptarent, surrexit & Tellus, suúmque nomen ei imponi debere dicebat: quandoquidem corpus suum præbuisset. Sumpserunt Saturnum iudicem. quibus Saturnus secus videtur iudicasse: Tu Iupiter, quoniam spiritum dedisti, corpus recipito: Cura quoniam eum prima finxit, quandiu vixerit, Cura eum possideat. Sed quoniam de nomine eius controuersia est, Homo vocetur, quoniam ex humo videtur esse factus. Licet Lactantius Firmianus non ab humo, sed à similitudine hominem dictum arbitretur. Potuissem hoc de hominis formatione, cùm de Prometheo & Vulcano agendum esset, scribere: verùm iam hoc loco apposueram. Sed de his hactenus, licet etiam videri possint addita: quare iamdudum in viam redeo. Illudque primùm tibi dixerim, Deum Iunoni innominabilem ab antiquis nuncupatum: hoc est, vt Plato ait, θεὸς ἀσώματος, καὶ ἄρρητος, καὶ ἀνωνόμαστος. hoc est, vt Apuleius interpretatur, incorporeus, indicibilis, & innominabilis. Eum etiam literis scribi non posse, Martianus ostendit, qui ἀγράμματον illum appellat. Plato etiam in Parmenide, ait nullum Deo nomen esse inditum, non definiri posse, non scientia capi, non in sensus nostros incurrere, nullam de eo haberi opinionem: quocirca neque nominari, neque dici, neque cogitatione comprehendi, neque cognosci, neque ab vllo ente sentiri. quin & ante Platonem Hermes Trismegistus, & ipse θεὸν ἀνώνυμον dixit. ita enim scribit, ὁ δὲ θεὸς εἷς ὀνόματος οὐ προσδεῖται. ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. hoc est, Deus vnus, hic autem vnus nomine non eget, est enim ens sine nomine. Idem Trismegistus alibi, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι. hoc est, Cuius nomen non potest humano ore efferri. qua ex re & Apollinis Delphicum oraculum ita cecinit, οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον. hoc est, Cuius nomen nec oratione capi potest. Lactantius autem Firmianus: Deo, inquit, nomen non est, quia solus est. & paulò pòst: Deo autem, quia semper vnus est, proprium nomen Deus est. D. Dionysius verò, ἄρρητόν τι λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθόν. hoc est, omni sermone ineffabile, super omne verbum, bonum. & huiusmodi mille alia. Libet hîc rem miram tibi afferre, fides sit penes auctorem. Lactantius quarto Theb. comment. Hetruscos confirmare ait, nympham, quæ cùm nupta fuisset, prædicasse, maximi Dei nomen exaudire hominem per naturæ fragilitatem posse, pollutionémque fas non esse: quod vt documentis assereret, conspectu cæterorum ad aurem tauri, Dei nomen nominasse, quem illicò vt dementia correptum, & nimio turbine coactum exanimasse: & reliqua. Sed vt rem nostram planius patefaciamus, altius aliquanto repetam. Varro in iis libris quos Rerum diuinarum & humanarum scripsit, deos diuisit in certos & incertos. nam trium extremorum librorum primum de deis certis absoluit, alterum verò de deis incertis. In iis igitur ita scribit: De deis populi Romani publicis, quibus ædes dedicauerunt, eósque pluribus signis ornatos notauerunt, in hoc libro scribam: sed vt Xenophanes Colophonius scribit, quid putem, non quid contendam, ponam. Hominis enim est, opinari: Dei, scire. Sic Varro. *Horum verò deorum etiã mentio facta est à Septimio Tertulliano, lib. primo aduersus Marcionem.* Patet igitur, deos incertos vocasse, quorũ certa ratio reddi nõ possit, qui sint, certos verò, de quibus nullo modo dubitari potest, Solẽ, Lunã, Cœlum, Terrã, &c. vnde Lucanus in Pharsalia, de Hæbreorum deo, Incerti Iudæa dei, dixit. Nec tamen incerti dei, & incogniti dei, iidẽ habebãtur, qui à Græcis θεοὶ ἄγνωστοι vocati sunt, quorũ Pausanias in Attica meminit, eorúmque aras celebrat, hoc est, θεῶν ἀγνώστων βωμοὺς, quæ aræ Epimenidis vatis Cretẽsis suasione erectæ fuerũt. Cùm enim terra Attica pestilentia laboraret, consultum est ab Atheniensibus oraculum, quibus Pythia respondit, vrbémque & agros expiari oportere, non expresso cui Deo sacra res esset facienda. Epimenides ab Atheniensibus per Niciam Nicerati filium accitus, iussit per agros oues nigras dimitti, sacerdotésque eas subsequi, & quo quæque loco constitissent, ibi Deo ignoto propitio immolari debere. Itaque ex eo tempore, vt ait Diogen. Laërtius, frequens per agros Atticæ, aræ sine nomine Dei videbantur. id actum esse 27 Olympiade, idem scribit Diogenes: Suidas 42. nisi fortè duæ fuerint expiationes: nam senem Epimenidem eo fuisse tempore, Suidas

ait,

ait, & Athenas expiasse ab scelere Cylonio, de quo scelere historiam recitat Thucydides, & post eum Cicero Hesychius, aliique. Meminit & de deis ignotis Pausanias in Eliacis. Ait enim, cum de aris magnis & paruis in Olympia, & Ioue Olympio, πρὸς αὐτῷ δ' ἐστὶν ἀγνώστων θεῶν βωμός. Apud hunc, inquit, deorum ignotorum ara. Meminit & D. Lucas in Actis apostolicis, capite 17, ita de Paulo loquens: Præteriens & conspiciens vestros cultus, inueni & aram in qua erat inscriptum, ἀγνώστῳ θεῷ, id est, Ignoto Deo. Meminit & de deis ignotis Tertullianus aduersus Marcionem. Sed nec illud intactum relinquam, deos nullis cognominibus cultos fuisse à Pelasgis, vt Herodotus in secundo scribit. Nec id præterea te lateat velim, peregrinos & hospites deos, ipsos etiam Athenienses (adeò erant religionibus addicti) coluisse, & iis aras fecisse, quos & θεοὺς ξενικοὺς vocabant, vt Apollophanes scriptis prodidit, & notat Hesychius. Hos verò Deos Latinè Cicero aliegenas vocat. Suidas etiam de Xenicis deis cùm alibi, tum in Hyedeo, quem ait ab Aristophane inter eos deos connumeratum. Meminit & Cicero secundo de legibus. Sed iam cætera exequamur. Cœlites dei ij dicti fuêre, qui à superiore æthere ad Solem vsque demeant, & causarum latentium arcana componunt, ἀκαλοίque perhibentur. Dei autem secundi, à Sole ad Lunam vsque: hi vaticiniis, somniis ac prodigiis, cæterísque similibus præesse credebantur. Fuerunt & dei reputati Maiorum gentium, vt est apud M. Tull. in Tusc. & Lactantium in primo: qui & Maiores dei dicti fuerunt, vt puto, vt est apud D. August. sicuti etiam Minuti, qui & Minores, & Minorum gentium vocabantur: qui & Minusculari dicti sunt, vt est apud eundem Augustinum legere ex Varrone. tametsi in plerisque exemplaribus non Minuscularios, sed Munuscularios legatur, quasi à Munusculis, id est, paruis muneribus, quæ hominibus præstent, appellentur. Alij sunt Augustini codices, qui neutram prædictorum habent lectionem, sed Numuscularios habent, vocem (vt videtur) à numo deductam: quæ mihi vtcunque suspecta est, donec apud idoneum aliquem scriptorem eam comprobem, Minorum verò gentium quos appellabant, ex hominibus in deorum numerum tralatos, qui & Ascriptitij dici possunt. Hos Græci παρεγγεγραμμένους, & μετοίκους: illos verò, id est, maiorum gentium, ἐγγεγραμμένους vocitabant. nam & Lucianus ἐγγεγραμμένον Apollinem ait, id est, scriptum in 12 deorum albo. Consentes & dei fuêre, quorum crebra mentio apud auctores: vnde & sacra Consentia, quæ tamen Festus existimat consentientium esse. Consentes quidem deos, eos dicebant veteres, vt Augustinus in 4 de Ciuit. Dei scribit, qui in consilium Iouis adhiberi putabantur. Hi & Penates, & Vrbani etiam dicti. duodecim hi fuerunt, sex mares, & sex fœminæ: quorum imagines auratæ stabant apud forum, vt Varro ait lib. 1. de Re rustica. Hos Ennius, vt Apuleius & Martianus scribunt, duobus versibus complexus est:

> Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus: Mars,
> Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Dicti Consentes, quasi consentientes. De 12 his deis, quos in consilium habet Iupiter, Anneus Seneca meminit libro secundo Quæstion. Natural. ex Hetruscorum disciplina. Quod autem hi 12 dei, 12 mensibus præsiderent, docuimus in lib. de Annis & mensibus. Siquidem Ianuarij tutelam, vel (vt aiunt) pontificium habere Iuno credebatur, Februarij Neptunus, Martij Minerua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris Diana, Decembris Vesta. M. quoque Manlius mathematicus libro Astronomicôn secundo, eosdem duodecim deos signis cœlestibus eorundem mensium his versibus assignat:

> His anima duersis rebus, quæ proxima cura
> Noscere tutelas, adiectáque numina signis,
> Et quæ cuique Deo rerum natura dicauit,
> Cum diuina dedit magnis virtutibus ora,
> Condidit & varias sacro sub nomine vires,
> Pondus vti rebus persona imponere possit.
> Lanigerum Pallas, Taurum Cytheræa tuetur.
> Formosos Phœbus Geminos, Cyllenie Cancrum.
> Iuppiter & cum Matre deûm regit ipse Leonem.

Spiciferæ

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EM.

Spiciferæ est Virgo Cereris, fabricatáque Libra
Vulcano, pugnax Mauorti Scorpius hæret.
Venantem Diana virum, sed partis equinæ
Atque angusta fouet Capricorni sidera Vesta,
Et Iouis aduersum Iunonis Aquarius astrum est,
Agnoscítque suos Neptunus in æquore Pisces.

Hæc bis vates cecinit Manlius. Sed & 12 deos alios Consenteis agricolarum duces, hos Varro enumerat: primò Iouem & Tellurem, qui & parentes magni dicuntur, Iupiter scilicet pater, & Tellus mater: secundò Solem & Lunam, quorum tempora obseruantur: tertiò Cererem & Liberum, quòd ab his cibus & potio venit è fundo: quartò Robigum & Floram, quibus propitiis neque robigo frumenta, neque arbores corrumpit, neque non tempestiuè florent, vnde Robigalia & Floralia: tum Mineruam & Venerem, quarum vnius procuratio oleti, alterius hortorum, vnde & rustica Vinalia instituta: demum Lympham & Bonumeuentum, quoniam sine aqua & successu misera est agricultura, & frustratio quædam. Duodecim præterea deorum apud Græcos crebra est mentio, Herodotum, Strabonem, Pausaniam, alios. quin & eis 13 adiectum, Alexandrum Macedonem, refert Diodorus Siculus in Alexandro, hoc est 17 lib. Bibliothecæ, quib. lib. (vt ait Plin.) desiit apud Græcos nugari Diodorus. Quidam hos maiorum gentium deos crediderunt. Sanè & hos duodecim deos in Italiam deportatos quidam scribunt, & Pisis aram habuisse communem, quæ δώδεκα θεῶν βωμὸς, id est 12 deorum ara vocaretur.

Semidei etiam fuerunt, quos Græci ἡμιθέους vocabant, hi animas cœlestes credebantur gerere, sacrásque mentes, atque sub humana effigie in totius mundi commoda procreatos antiquitas existimauit. Hi quidem ab Heroibus, teste Labeone apud Aurel. Augustinum, diuersi, & antè positi putabantur. Heroes verò dicti sunt ἀπὸ τῆς ἥρας, id est Iunone, vt communis opinio tenet. Augustinus libro 10, capite 21, ita scribit: Heroum nomen ab Iunone dicitur tractum, quòd Græcè Iuno ἥρα appellatur: & ideo nescio quis filius eius secundum Græcorum fabulas Heros fuit nuncupatus. Martianus tamen: Heroes, inquit, nuncupati, quòd Heram veteres terram dixerunt. Idem & Græcus Theophilus, item Iamblicus, & vetus Homeri interpres, ἥρα ἡ γῆ, κατὰ διάλεκτον. ἐκ δὲ τῆς γῆς ἐπλάσθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Heram inquit terram, secundum linguæ proprietatem: ex terra enim humanum genus effectum est. Plato tamen in Cratylo, ἀπὸ τοῦ ἔρωτος heroas vocatos ait, id est ab amore: quòd videlicet heroes, vel ex amore eorum erga mulieres humanas, vel amore virorum erga deas sunt geniti: vel, vt idem ait, si secundum priscam Atticorum linguam hoc consideremus, reperiemus parum mutatum esse nominis gratia ex ἔρωτος, id est amore, vnde sunt heroes geniti. vel dicti, inquit, Heroes παρὰ τὸ εἴρειν, quod dicere significat: quòd Heroes facundi fuerunt, & ad interrogandum dicendúmque paratissimi. & reliqua, quæ summus philosophus exequitur, & quæ ex Proclo excerpta, Græca dicuntur scholia. Fuêre demùm qui Heroes ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, hoc est, à virtute nuncupatos dicerent, quòd scilicet virtute Heroes prædíti essent. Hierocles quidem insignis philosophus, & ipse ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, vt Plato, heroas denominatos ait, non quòd amore sint geniti, sed quod ipsi planè amore pleni essent. Grammaticus porrò Seruius, potestates supernas existimauit corporibus sese humanis infundere, vnde procrearentur Heroes.

Indigetes dei antiquis vocati: Seruius in 12 Aeneid. duplici ratione indigetes dici asseuerat: vel secundum Lucret. quòd nullius rei egeant, quasi Nihil indiga curæ: vel certè (ait) indigetes dei sunt ex hominibus facti, & dicti indigetes. Alij, quasi in deis agentes, qui ex hominibus ad diuinitatem peruenissent. Fuêre qui indigetes putarent eos, quos indigitari, hoc est, vocari & nuncupari nefas esset: atque hos eos deos fuisse, in quorum custodia essent vrbes gentésque. Alij dicunt, si indigitare inuocare est, deos illos indigetes esse potuisse, qui inuocati faciles sint, & præstò adsint. Alij sunt qui putant indigetes appellari, quasi in loco vel geniti, vel degentes, & magis propitij patriæ, loco & ciuibus. Vergil. Dij patrij indigetes, &c. Lucanus, Indigetes fleuisse deos. Lege Decij deuotionem apud Liuium. Hinc & Aeneas Iupiter indiges dictus est, vt ait T. Liuius in primo. Ouid. in 14. Metamorphoseôn de ipso eodem

Aenea

AEnea à Venere genitrice expiato, & deo facto, ita cecinit:

Lustratum genitrix diuino corpus odore,
Vnxit, & ambrosia cum dulci nectare mixta
Contigit os, fecítque deum, quem turba Quirini
Nuncupat indigetem, templóque arísque recepit.

Tibullus lib. 2. ad Aeneam loquens:

Illic sanctus eris, cum te veneranda Numici
Vnda deum cœlo miserit indigetem.

Aeuiterni dei appellantur, quòd æuo sempiterno permaneant: qualis Iupiter, quem sic vocauit Ennius. Apuleius: Aeuiternos deos in sublimi ætheris vertice locatos, ab humana contagione procul discretos: & cætera. Seruius videtur Aeuintegros ab Ennio vocatos dicere. Elogium antiquum legitur, D. POT. ET GEN. AEVIT. D. quod Pet. Crinitus & Cœlius noster ita interpretati sunt: Deis potentibus & Genio Aeuiterno dicatum. Sed & Plin. de Aeuiterno deo meminit, in cuius sacris furuum bouem immolari mos fuit, quod est à Verrio Flacco notatum.

Selectos deos vocabant Romani præcipuos, & summates, qui habebant ampliorem potestatem, quíque celebriores, & in maiori haberentur cultu ac veneratione à D. August. ex Varrone viginti numerantur, duodecim videlicet mares, & 8 fœminæ: Ianus, Iupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater: Tellus, Ceres, Iuno, Luna, Diana, Minerua, Venus, Vesta. Certè selecti alij erant à Consentibus, de quibus iam egimus, quod & Augustinus notauit in 4. ne & tu fortè fallaris, vt plerique, quos honoris causa non est cur nominem.

Semones deos dici voluerunt antiqui, vt ad Chalcidium scribit Fulgentius, quos nec cœlo dignos putabant, ob meriti videlicet paupertatem, sicut Priapus, Hippona, Vertumnus, nec terrenos eos reputare volebant, propter gratiæ venerationem. sicut Varro in Mystagogorum lib. ait: Semonéque inferius derelicto, Deum depinnato attollam orationis eloquio. Liuius dixisse videtur, Semoni Iano templum à Romanis dicatum fuisse: etsi sunt codices, qui Semonilano coniunctim, & per L proferant. verba Liuij hęc sunt lib. 8. ad V. C. Vitrubium in carcerem asseruari iussit, quo ad Cos. rediisset, tum verberatum necari: ædes eius quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Iano censuerunt consecranda: quódque æris ex eis redactum est, ex eo ahenei orbes facti, positi in sacello Semoni Iani aduersus ædem Quirini. Porrò Alexander Semoni Sango, alij Sabino Sango, vel Sancto legunt: de quo plura alibi dicturus. Legi & qui Semones interpretarentur quasi semihomines, quæ speciosa quidem interpretatio videtur. Porrò & Macrobius Semoniam inter eas, quæ ferias nominatæ facerent, reponit. D. Augustinus Semonem Ianum præesse semini, intueri videtur, cùm infans concipitur. Sunt qui & hos Patellarios vocent, quorum mentio apud Plautum: Dei me omnes magni minutiq; & patellarij. Hi etiam dici videntur parui dei, ab Horatio lib. 1. Carm. Patellarios, eruditi dictos existimant à pateris, vel patellis, quibus veteres deis his sacra faciebant. Ouidius in Fastis:

Fert missos Vestæ pura patella cibos.

Seruat ad nos vsque Patenæ nomen. Quidam & iis Medioximos conferunt, de quibus nobis agendum est copiosius in Genijs. A Semonibus deis alij sunt Sumanes, dei inferni, quorum meminit Martianus in secundo.

Nouensiles dei à Sabinis Romam deducti existimantur, atque ijs à Tatio rege ex voto ædes dicatæ fuerunt, quibus indigitamenta hæc ascribit Varro: Herculem, Vestam, Salutem, Fortunam, Fortem, Fidem: quæ voces quanquam Sabinorum linguam sapere videntur, ad Romanæ tamen linguæ speciem adornatæ sunt. Non desunt qui Nouensiles hos deos appellatos putent, quòd nouissimè in deorum numerum recepti sint, quasi nouissimè, id est, nuper salientes; hoc est, in deorum numerum ascendentes. Sunt qui Nouensides appellent. De his post Varronem de lingua Latina, & T. Liuius meminit libro octauo ab Vrbe condita, in Decij pro legionibus Pop. Roman. deuotione: & Martianus in Nuptiis, eos in secunda regione cœli collocat, vt suprà meminimus. Sed de his deis libet aliquanto, quàm adhuc cæteri, locupletius disserere, vt videas quàm ingeniosa fuerit antiquitas in falsis suis aſſerendis

rendis

rendis deis. Nouensiles Piso deos esse credidit nouem, in Sabinis apud Trebiam constitutos. Hos Granius Musas putat, consensum accommodans Aelio. Nouenarium numerum tradit Varro, quòd in nouandis rebus potentissimus semper habeatur, & maximus. Nouitatum, ait Cornificius, præsides, quòd curantibus his omnia nouitate integrentur & constent: deos nouem Manilius, quibus solis Iupiter potestatem iaciendi sui permiserit fulminis. Cincius numina peregrina, nouitate ex ipsa appellata pronunciat. nam solere Romanos, deos omnes vrbium superatarum partim priuatim per familias spargere, partim publicè consecrare: ac ne aliquid deorum multitudine aut ignorantia præteriretur, breuitatis & compendij causa vno pariter nomine cunctos Nouensiles inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex hominibus diuos factos, hac prædicant appellatione signari: vt est Hercules, Romulus, Aesculapius, Liber, Aeneas. atque hactenus inuenio dissentientes de deis his auctores, contra quos Arnobius in tertio aduersus Gentes disputat.

Diuipotes dei, quos vt Varro scribit, Augurum libri scriptos habent, sunt pro his quos Samothraces vocabant, θεοὶ δυνατοὶ, vel vt Latini codices habent, Theœdynatœ: hæc duo, cœlum & terra, anima & corpus, humidum & frigidum.

Materas deas cultas ab antiquis legimus, quibus hastæ dicarentur, affigerentúrque. Aegyon quippe, siue Aengyon in Sicilia vrbs fuit, non magna, sed valde vetusta & celebris, harum dearum religione: quarum templum à Cretensibus positum fuisse ferunt, vbi hastæ quædam ostendebãtur, & ex ære cassides: & hæ quidem Merionis, illæ verò Vlyssis inscriptiones habebant, vt Plutarch. in Marcello prodidit. Matteres quoque Gallorum tela fuêre, vt in Annotationibus ostendi.

Appiades deæ quæ dicantur ab Ouidio libro de Arte amandi tertio, video à multis quæri:

His Venus è templis multo radiantibus auro
  Læta videt lites, Appiadésque deæ.

In secundo autem de Remed.

Turpe, vir & mulier iuncti modò, protinus hostes:
  Non istas lites Appias ipsa probat.

Quidam deas quæ habebant templa apud aquam Appiam prope forum Cæsaris, & Venerem in primis intelligunt, Pallada, Pacem, Concordiam & Vestam. nec tamen facit, quod affertur ab aliquibus ex epist. in tertio Famil. Ciceronis: Nõ solùm Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Illud verò Plinij ex 36, Entochi Appiades & Hermerotes: Herm. Barbarus se nescire fatetur. Hippiades statuæ mulierum equestres, cuiusmodi Amazonum: alij Hippadas. Hippades sacrificia quædam Athenis, quæ mittebant equites, hoc est, ἱππεῖς. Ego puto omnino ab Ouidio Viriplacam deam designari: sed quare Appiades, adhuc nos latet.

Ζωογόνοι, id est, animales geniti dei existimati, teste Proclo in Hesiodi commentariis, vitæ productores, quibus perennes aquæ & fluuij sacrati credebantur. De deis quidem animalibus ego aliàs plura, cùm de dæmonibus agam, quin etiam Iouem ζωογόνον legi apud Hesychium, qui & eundem Phytalmion vocat, vt alibi dicam.

Προδόμοι θεοὶ, Dei qui in præstructionibus ædificiorum ab antiquis colebantur, de quibus mentio est apud Pausaniam in Attic. vbi de Megarensibus agit. ait enim: Ostenduntur foci Deorum προδόμων. qui à Domitio vestibulares, à Romulo præstructores appellantur: quibus cum Alcathous murum condere inciperet, sacra fecisse dicit. Hinc & Prodomia Iuno, apud Sicyonios culta. hanc Phalces dedicauit, Temeni filius, ducem sibi deam Sicyonem proficiscenti futurum sperans.

Ἀζώνοι θεοὶ, eosdem & communes deos Latini vocauerunt, de quibus ex Martiano antè meminimus. Sic verò de his propémodum Seruius; Dei, inquit, communes sunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quòd ij in bello vtrique parti possunt fauere. Vt autem altioris scientiæ hominibus placet, dei communes sunt, qui ἄζωνοι dicuntur: id est, qui cœli certas non habent partes, sed generaliter à cunctis coluntur. vbique enim eos esse manifestum est: vt Mater deûm, cuius potestas in omnibus zonis est. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem, hi enim apud omnes inueniuntur, & sunt in omnibus terris. hæc fermè Seruius. Vergilius:

In

In mediósque focos,& dis communibus aras.

Quare verò sit communis deus Mars dictus, suo loco copiose dicemus. Sed& hoc Erasmus duxit in Prouerbiis.

Potniades deæ dictæ fuerunt, furorem facientes, hoc est μανιώδεις. Non procul verò à Potniis Bœotiæ vrbe, puteum fuisse legimus, ex quo si aqua hausta fuisset ab equis indigenis, furore agitabantur: vnde dearum nomen. Sed Hesychius Bacchas & Mænadas hoc vocari nomine scribit. A Potniis autem, vel Potnia ciuitate, Potniades equæ dictæ sunt Vergilio in Georg. quem locum tamen velim consideres, an rectè succedat, vt Probus & Seruius comminiscuntur. Versus Vergilij hi sunt in tertio Georg.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.

His deabus stato tempore, vt scribit Paus.& alia patrio ritu faciunt sacra: & intra eas ædes quæ Megara vocant, lactantes sues mittunt: eas exacto anno, iisdem ferè anniuersariis diebus, apud Dodonam pascere aiunt.

Pattaicos, siue Patæcos, vt ab aliquibus scribitur, deos Phœnices vocabant, quos in triremium proris circumferre solebant, Pygmæorum quadam (vt ait Herodotus) imagine. Sed Hesychius non duplici tt, sed simplici enunciare videtur, & item Herodotus in Thalia. Ita verò scribit Hesychius: Pataici dei Phœnices sunt, quos ij constituunt in proris nauium. Pitaici perperàm in Vallæ codice legitur: vnde ansa fuit, vt quidam malè enunciarent. Porrò & χυτρεὺς θεὸς etiam vsque in prouerbium deductus est, hoc est ollaris deus, in contemptibiles & humiles. meminit Aristophanes in Nubibus. Sumptum opinor ab antiquorum deis, qui vel Plin. teste fictiles fuerunt, vel patellarij. Erasmus in minutos deos, quales Silenos, Priapósue, deflexit. Prouerbij meminit & Zenodotus.

καθαροὶ θεοὶ, id est, puri Dei colebantur ab Arcadibus, quorum templum erat in colle Pallantio: ad quorum numen iusiurandum Arcades habere solebant; horum Deorum nomina se nescire fatetur Pausan.

Cabiri dei habiti, vel ministri potius deorum, alij dæmonas existimarunt: de quibus tam frequens est mentio Græcis, Orpheo, Apollonio, Straboni, cæteris. Fuêre qui Cabiros eosdem & Corybantes facerent, vt in decimo docet Strabo. Stesimbrotus Thasius hos in Samothrace sacra fecisse ait, & dictos à Cabero Berecynthiæ monte. Cabirorum in Aegypto templum celebre legimus, quod ingredi quempiam fas non erat, sacerdote duntaxat excepto: quod Cambysem ingressum, prodit Herodotus, & omnia euertisse: quin & illud incendisse tradit. Fuit & Cabirorum ædes in agro Thebano, & item Caberiæ Cereris, quorum ea fuit religio, vt qui illi manus intulissent, deorum iram euadere non possent: id quod pluribus Pausanias ostendit, Mardonij Persæ & Alexandri militum exemplis, quorum & Cereris sacra ne proderet religione se prohibitum scribit. Ad Prometheum tamen, & Etnæum eius filium, Cabirorum gentis Cererem quondam accedentem, quædam illi tradidisse & apud illos deposuisse dicit, sed quæ nesciantur, nec fas sit ea eloqui: tantum ait, Cabirorum iras ac indignationem hominibus esse inexorabiles. Pherecydes verò monumentis literarum prodidit, ex Cabera Protei filia, & Vulcano, tres Caberos & tres Caberidas nymphas procreatas, & vtrisque fuisse templa dicata: in Lemno verò & Imbro Caberos præcipuo honore habitos. Fuerunt & sacra & telete Caberorum in Samothracia: nomina Mnaseas memorat quatuor, Axieros, Axiocersa, Axiocersos, & Casmilus. Alij Caberos appellatos putant à Cabiris Phrygiæ montibus, atque inde traductos. Quidam duos Cabiros tantummodò putauêre, Iouem & Dionysium. Alij filios Electræ & Iouis, Dardanum & Iasiona: quidam Iouis & Alliopes, vt Strabo. Acusilaus Argiuus ortum Cabira & Vulcano Camillum refert, ex quo nati tres Caberi, & tres Caberides nymphæ, vt ex Pherecyde recitauimus. Mirandum illud de Cabiris traditur, si credere dignum est, quòd qui eorum sacris initiati essent, omnem maris tempestatem euadere crederentur. Plura ex Græcis commentariis congerere possem, nisi me Cœlij dialogus Equitatio, quo etiam me loquentem hac de re introduxit, ab hoc labore supersedere moneret: ad quem te legendum hortor, vt inde multam frugem colligas.

Curetes qui fuerint, vnde dicti, quæ primùm loca incoluerint, in quæ migrarint,

longa narratione & docta Strabo in decimo exequitur. Eos enim quidam Acarnanes, alij Cretenses; nonnulli Aetolos, aliqui ex Eubœa genus duxisse prodiderunt: qua de re idem Strabo Homeri carmen altius & repetit, & exponit. Archemachus quidem Eubœus Curetas Chalcidem incoluisse voluit, vnde & ipsi χαλκιδεῖς vocati, ab armis æreis. Cum verò Eubœi de Lelanto campo assiduè pugnarent, & hostes anteriorem captarent cæsariem, eósque distraherent, ab occipite capillatos extitisse, à fronte detonsos, inde ἀπὸ τῆς κουρᾶς, id est, tonsura, Curetes, hoc est, detonsi appellati sunt. Autumant quidam dictos quòd velut κόραι, id est, puellæ, muliebres & longas stolas induerent: eo enim habitu cum primis Aetolos vsos fuisse legimus. Alij, quod κόροι, id est, curatores, κουροτροφεῖν, id est, educarent Iouem. Sunt qui ab heroë quopiam denominatos putent. Sunt qui à Curio monte Pleuroni adiacente. Sunt & qui Thestium Curetum ductorem tradant, qui Pleuroniam tenuerit. Alij Curetas dæmonas quosdam fuisse opinantur, deorúmque ministros: inde & Iouis educatores traditi sunt. Sunt qui eosdem fuisse credant Curetas, Cabiros, Telchinas, Corybantes, & Idæos dactylos. Sunt & qui cognatos existiment, nonnihílque differre, omninóque furore quopiam motos: quin & eosdem non in Creta solùm, & Phrygia, sed & in Samothrace fuisse, & Lemno, perhibent. Diodorus ait quosdam existimasse, Curetas progenitos ex Idæis dactylis: alios ex terra, & eos in montibus & conuallibus, tectáque ac indumenta quæ natura præberet habuisse, nondum repertis domibus. Sanè & Curetas Enopliam, id est, armatam saltationem, & Pyrrhichiam induxisse, testis est Strabo: & ἐνθουσιασμὸν, & cærimoniarum ritum, quæ mysticè figurabantur armisona saltatione, qua fingebant Saturnum filios vorare solitum, & Rheam cùm id nollet, partus dolores dissimulasse: & vt in lucem infans editus esset, illum per hos Curetas in loca abdita ablegasse: hos tympanis armorúmque instrumentis, ne infans agnosceretur, abstulisse, & in Ida monte nutrisse ferunt. Fuêre qui Curetas lusores & saltatores dixerunt, alij tibicines & Phryges: alij terrigenas, & Chalcaspidas, hoc est, qui scutis æreis vterentur. Est quoque in fabulis legere, Rheam in Idam montem ex fuga delatam, cùm puerperij tempus instaret, primam montis partem manibus apprehendisse, atque ita partu solutam: ex impressione verò palmarum Curetas prodiisse, qui & Idæi dactyli nominati: sicut à pupillis oculorum, quas Græci κόρας appellant, vel à galearum cono, Curetas. Sunt qui non à Rhea, sed ab Anchiale nympha id factum tradunt, vt Varro Attacinus canit:

Quos magno Anchiale partus adducta dolore,
Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis, &c.

Porrò Curetas Diodorus ait, cùm prudentia eminerent, permulta ad vitam vtilia excogitasse. nam primi omnium greges coëgerunt, reliquáque mansuefecere pecora: mellis insuper vsum, & sagittandi venandíque modum induxisse perhibentur, hominúmque cœtus ad communem vitæ & legum disciplinam instituisse, cæteráque quæ in Telchinis statim referemus.

Telchines, vt Strabo in 14 tradit, ex Creta primùm in Cyprum venerunt: postmodum Rhodum, vnde & Rhodus ipsa Telchinis aliquãdo vocata est. hinc Ouid. 7. Metamorph.

Phœbeámque Rhodon, & Ialysios Telechinas.

Telchines verò fascinatores fuisse ferunt, & maleficos, quòd Stygiam aquam animalibus & stirpibus perniciei gratia inspergerent: qua ex re calamitates, pestes & fames consequerentur. Horum nomina fuisse perhibentur, Actæus, Megalesius, Ormenus, Lycus, Nicon, Mimon. quidam & hos Alastoras dixêre, & Palamnæos. ἄλη enim βλάβη, hoc est nocumentum: & παλάμη palma, quòd palmis & manibus Stygis aquam terris inspergerent. Nonnulli tamen contrarium sentiunt, & artibus illos excellentes & præstantes fuisse volunt: atque ideo ab artificibus, qui similia tentarent, inuidia habiti, qui eis hanc notam inusserunt. hi ferrum primi & æs fabricati sunt, quin & falcem Saturno fecêre. Sunt qui in Rhodo Telchines nouem Rheæ comites statuant, vt Strabo refert. Diodorus Telchinas ait primos Rhodum habitasse, Maris filios: eosdem cum Calphurnia Neptunum nutriuisse. Datum illis ab Rhea fuisse, vt artium inuentores quarundam essent, permultáque vtilia excogitarent. nam & deorum statuas primi fabricarunt, & signa quædam, eorum nomine appellata sunt. Apud Lydios enim ideo Apollo Telchinius, & nymphæ Telchiniæ apud Ialysios, & Iuno Telchinia apud Camiræos Rhodios

appellata

appellata fuit. Sunt qui tradant Simonem & Niconem appellatos: & inde prouerbium ductum, Noui Simonem, & Simon me: hoc est, οἶδα σίμωνα, καὶ σίμων με: Suidas & Zenobius auctores. ab his Telchines Cretenses dicti sunt, & Creta ipsa Telchiona.

Idæi Dactyli, Magnæ matris ministri & assessores dicti fuerunt: ea autem ratione nuncupati, quòd sub Ida habitarent, extremæ enim montium partes infrà pedes, suprà vertices dicuntur. omnis quippe mons Ida Matri deûm dicatus credebatur, vt ait Strabo. Idæos dactylos decem Sophocles existimauit; quinque mares primùm natos, qui ferri fabricam excogitauère, aliaque permulta: quinque horum fuère sorores. ab hoc numero dactyli, id est, digiti nuncupati. horum nomina, Hercules, Pæon, Epimedes, Iasius, Idas. Iulius Pollux de manu loquens, libro secundo: Corybantes, inquit, dactylos etiam nuncupari tradunt plerique, propter numerum, quod scilicet quinque sint: alij autem, quòd Rheæ administrarent omnia. Indéque manus dactyli, id est, digiti, artifices, & omnium rerum opifices dicti sunt. Sunt qui Idæos quatuor tantùm numerent, Salaminum, Damnaneum, Herculem, & Acmonem. Leguntur Phoronidis carmina, quæ ab Apollonij enarratoribus afferuntur, in quibus tres tantùm Dactyli Idæi commemorantur, Celmis, Damnameneus & Acmon: qui fabricam ferream, & alia plura repererunt. Sed Celmis ab aliis reiectus dicitur, quòd Rheam deorum matrem violare voluisset. Scribit Zenobius in prouerbiis prouerbium apud antiquos fuisse, κέλμις ἐν σιδήρῳ: de iis qui sibiipsis nimium credunt, séque fortes & manu agiles esse existimant. Celmin in ferrum mutatum fabulæ ferunt, cuius rei Sophocles in Satyris meminit. Ouidius verò in libris Metamorphoseôn, in adamantem conuersum cecinit, hoc carmine,

Te quoque nunc adamas, quondam fidissime paruo Celme Ioui.

De hoc plura in Prouerbiis, tum Græcis, tum Latinis legere poteris. Scribit Plutarchus in lib. qui inscribitur, Quomodo quis sentiat se in virtutem proficere, hæc fermè verba: Nonnulli propriorum nomina digitorum ediscunt, eísque contra pauores vtuntur, tanquam ad auertenda mala remedium habeant, paulatim singulos recensentes. quo loco Cœlius noster non proprios digitos interpretabatur, sed Idæos dactylos. Porrò quidam quinque & viginti Dactylos Idæos fuisse commemorant. Pherecydes verò duos & quinquaginta existimauit, & ex iis duos & triginta læui dicti sunt fascinatores: reliqui autem dextri, dicebantur fascinatoribus contrarij, vtpote qui maleficia dissoluerent. Alij Idæ habitatores & inquilinos, magósque & incantatores ac veneficos fuisse: quidam ab his ortos Curetas & Corybantes prodidère. & in Creta centum fuisse, Idæos dactylos, Strabo. Diodorus quidem hos primùm circa Idam habitasse scribit. Ephorus ipse 10 fuisse ait, sic appellatos ob parem numerum digitorum manus. Alij cum Mygdono volunt ex Phrygia in Europam deuenisse, qui & in Samothrace fuère, vbi miranda fecerunt: à quibus Orpheus edoctus mysteria, & sacras initiationes. Addit his Diodorus & ignis vsum, & ferri ærísque fabricam.

Corybantes, vt diximus, quidam Curetas, & Cabiros, & Telchinas eosdem putauêre: inter quos Sceptius, vt scribit Strabo in 10. qui in Matris deûm sacrificiis armati saltantes, casti & puri sunt assumpti. Pherecydes verò ex Apolline & Rhetia nouem Corybantes genitos prodidit. Alij Corybantes dæmonas quosdam fuisse tradiderunt, Mineruæ & Solis filios: alij Saturni, quidam Iouis & Calliopes. Diodorus Corybantum Iasionis & Cereris filium tradit, qui cum Dardano sacra Matris deûm in Phrygiam detulit. Corybantes autem sic appellati, quia inter saltandum capita iactarent, hoc est, κορύβαντες ἀπὸ τοῦ κορύπτοντας βαίνειν. hinc qui capita iactant, & furiis ac numine agitantur, κορυβαντίζειν dicuntur. Aliqui hos dictos arbitrantur à vigilantia: quòd patentibus oculis dormirent, dum Iouem custodirent infantem, παρὰ τὸ κορυβαντιᾶν. Sunt qui à galea dictos arbitrentur, quæ Græcè κόρυς dicitur. Obseruat Suidas aliquos, hos decem voluisse: alios nouem, vt modò dicebam. Corybantes, βητάρμονες ab Homero vocantur, vt etiam Strabo notauit. Homerus,

Δεῦτε δ' ἄγε φαιήκων βητάρμονες ὅσσοι ἄριστοι. hoc est,

Phæacum quicunque boni Betarmones adsint.

Corybantes, inquit Plato in Euthydemo, in mysteriis suis illum quem in sacris initiaturi erant, in solio collocabant, variísque iocis applaudebant, & choreas ducebant ac saltabant, eo modo expiantes, ac sacris initiantes.

ἀποπομπαῖοι θεοὶ, hoc est Emissarij dei, quidam à Græcis appellati sunt, de quibus Apollodorus libro sexto de Deis meminit, & Phauorinus. ij & Pompæi, teste Hesychio, vocati sunt: vnde dies in quibus eis sacra fiebant, iisdem scriptoribus tradentibus, hoc est Hesychio & Phauorino, ἀποπομπαί nuncupati sunt. horum & Isocrates meminit. Sed enim dei mala auertentes, his etiam nominibus appellabantur, ἀλεξίκακοι, ἀποτροπαῖοι, λύσιοι, φύξιοι: hoc est, depulsores malorum, auertentes, soluentes, fugantes mala. Iulius Pollux auctor. Sunt quidem ἀποτροπαῖοι dei, qui mala auerruncant. Apud Pausaniam verò ἀποτρόπαιοι θεοὶ, Auerrunci à Romulo interpretati sunt. nonnulli eos deos existimant, qui à Latinis depellentes & depulsores dicuntur. Persius in Satyra, Diis depellentibus agnam. quo loco Cornutus grammaticus, seu Probus, nihil amplius ait, quàm deos depellentes amorem. Viri tamen quidam probè eruditi, ἄνακας, id est, Castores in eo Persei loco intelligunt. vnde & τὰ ἀνάκεια celebritas, id est, depulsoria dicebatur: de quibus, cùm de his agemus, plura dicturi sumus. Hinc & depulsoria sacra in vigesimoquinto Ammiani Marcellini appellantur, quæ deis depellentibus & mala auerruncantibus fiunt. Hos deos & Auersorios transtulit interpres Dionysij Alicarn. libro decimo: Apotropæorum verò deorum crebra mentio. Lysij verò dæmones & dei dicebantur, mala soluentes: vnde & Lysius Bacchus, de quo in Bacchi cognominibus agemus. hinc & λυσιῳδοί, mimorum genus, vt in Poëtis diximus. Lysij autem vocati, quòd à Naxiis Thebani vitem redemerunt, quod ait Aristophan. vt est apud Athenæum. Sanè deos mala inferentes, Polluce auctore, Græci his nominibus appellant, ἀλιτήριοι, ἀλιτηριώδεις, προστροπαῖοι, & παλαμναῖοι: hoc est, exitiales, pestilentes, malitiosi, & homicidæ.

Τεράστιοι θεοὶ, Hesychius ait, dei sunt signorum ac prodigiorum effectores.

Ὁμοχέτας θεοὺς, antiqui deos homochetas appellabant, qui in templi eiusdem ac sacrorum venirent participatum. meminit in quarto hist. Thucydides.

Δεύας, Deuas deos Magi vocabant, non malos, vt Hesychius ait.

Δριοδόνες, Driodones deos quosdam coluère Lacedæmonij. Hesychius.

Ἄῳοι dei, ex cursu traiicientes in Samothracem stagnúm, & Cilices, ab Aoo Cephali præterfluentis fluuij. auctores Hesychius & Phauorinus. mihi verò hi parum comperti sunt dei.

Anculi & Anculæ, dei deæque ancillarum putabantur, vt ait Fest. quin & veteres Anculari, pro ministrare dixerunt, eodem Festo auctore. vnde fortè etiam ancillarũ nomen.

Antithei quidam mali dei, quos à magis confingi ait Arnobius, híque spiritùs esse dicuntur, qui in actionibus humanis sæpe obrepant, séque deos fingant, & inscios mendaciis & simulationibus deludunt.

DEI EX HVMANIS ACTIONIBVS.

His ita in vniuersum à me commemoratis, singulos iam deos deásve existimatos subiungere par esse videtur: & eos in primis, qui vel à virtutibus in nos ipsos aliquid efficere, vel extra & circa nos putabantur. atque à Virtute ipsa, & Veritate exordiemur.

Virtutem deam fecère Romani, vt scribit Augustinus, cui ædem vouisse suo primo consulatu M. Marcellum legimus. eius filius ad portam Capenam dedicauit: Liuius, Val. Max. Plutarch. & Lactantius, auctores. Alteram C. Marius summissiorem extruxit, ne publicis auspiciis fortè officeret, & eam ideo Augures demoliri iuberent. Sed & M. Tullius lib. de Legib. secundo, Virtutem coli iubet. Iuuenalis, vt alibi citauimus,

Vt colitur Pax atque Fides, Concordia, Virtus, &c.

Plaut. in Amphit. prologo, in quo Mercurius introducitur, Virtutem deam commemorat: Neptunum (inquit) Virtutem, Victoriam, Martem, Bellonam, &c. Sanè virtus à viro dicitur, quòd (teste Cicerone) virum virtus maximè honestet. Est autem virtus, vt Lactantius scribit, perferendorum malorum fortis ac inuicta patientia. Apud quem & illa Lucilij leguntur carmina:

Virtus est homini, scire id quod quæque habeat res.
Virtus, scire homini rectum, vtile, quid sit honestum:
Quæ bona, quæ mala, quid sit inutile, turpe, inhonestum.
Virtus, quærendæ rei finem scire, modúmque:
Virtus, diuitiis precium persoluere posse.
Virtus, id dare quod re ipsa debetur honori:

Hostem

Hostem esse atque inimicum hominum, morúmque malorum:
Contrà, defensorem hominum morúmque bonorum.

Hæc Lucilius. Breuius multo Horatius: Virtus est, vitium fugere. Sed dies me deficiat, si philosophos, poëtas, vel cæteros scriptores memorem, de virtute loquentes. Illud tantùm ex Claudiani Panegyrico quodam, cognitione dignissimum ascribam:

Ipsa quidem virtus precium sibi, soláque latè
Fortunæ secura nitet, nec fastibus vllis
Erigitur, plausúve petit clarescere vulgi:
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Diuitiis animosa suis, immotáque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.
Attamen inuitam blandè vestigat, & vltrò
Ambit Honor: docuit toties à rure profectus
Lictor, & in mediis Consul quæsitus aratris.

Breuius ante Claudianum Silius, hoc versu,

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.

Virtutis verò delubrum antè positum fuisse, & pòst inde Honoris, vt ostenderetur, aditum non patére ad verum honorem consequendum, nisi per virtutem ipsam, cuius illud tantùm & est & habetur precium ac præmium, Honor scilicet: vnde & virtutem alatam interdum effinxêre veteres, propter gloriam & honorem, qui ex ea oriuntur. Sed hoc minimè te ignorare velim, deum non modò Honorem habitum, verùm illud etiam obseruatum à Plutarcho in Quæst. quod honori cùm diuinam rem Romani facerent, aperto fuisse capite: & honorem δόξαν, ἢ τιμὴν Græcè est interpretatus. An, inquit, quod splendidum quiddam sit honos, atque ob id etiam honestis viris & illustribus caput aperire solemus, & perinde ei deo caput aperiendum, cum sacrificamus. Scribit Plinius de Viris illustribus, quod Fab. Rutilianus primus instituit, vti equites Romani, idibus Quintilibus, ab æde Honoris equis insidentes in Capitolium transirent: id quod & in Calendario nostro ex aliis auctoribus annotaui. de Honore verò planius infrà agemus. Sed enim virtutem variis imaginibus conformatam ab antiquis fuisse aduertimus: nunc enim matronali habitu honesto, inaffectatóque, nunc quadrato saxo insistentem. Vidi & ipse in M. Val. Acilij triumuiri peruetusto nomismate, hac forma: Mulier erat columnæ læuo nixa cubito, dextera serpentem tenebat. Vidi & in alio masculam Virtutem hoc pacto, in vno quidem Gordiani imperatoris, in cuius altera parte imago erat senis barbati stantis, nudi, clauæ innitentis, cum leonis pelle brachia aduoluta, cum hac inscriptione, VIRTVTI AVGVSTI. In altero verò Numeriani nomismate, eadem prorsus fuit imago senis, cum inscriptione: VIRTVS AVGG.

Extat porrò Luciani dialogus, si modò Luciani, in quo Virtus à Fortuna malè habita describitur, lacera & mœrens, vt quæ nec ad Iouis aspectum admitteretur: quæ profectò virtutis species nostræ ætati conuenire videtur, vt etiam hi ferendi sint qui peregrino eam habitu effinxêre. Porrò cùm à nostris vna voce animi & corporis virtus dicatur, à Græcis distinguuntur, altera ἰσχὺς altera ἀρετὴ nuncupatur.

Veritas dea existimata à gentibus, ἀλήθεια à Græcis vocata. Fingebatur, vt Philostratus in Amphiarao scribit, virgo niueis induta vestibus: quin & eodem auctore in Heroicis, Virtutis mater effingebatur. Hippocrates verò in quadam ad Philopœmenen epistola hoc modo describit: Mulierem pulchram, magnam, simpliciter ornatam, illustrem ac splendidam, cuius oculorum orbes puro lumine nitebant, vt astrorum ac stellarum fulgorem imitari viderentur. Idem ibidem & Opinionem, seu Opinationem mauis dicere, describit hoc pacto: Mulierem, quæ non mala videatur, sed audacior aspectu, & concitatior. Veritas Temporis filia, & Virtutis mater dicta. Plutarchus in Quæst. ait, Veritatis parentem ac deum Romanos Saturnum habuisse. Subdit causam: An, inquit, quòd vt plerique philosophi putant, Κρόνον χρόνον, hoc est, Saturnum tempus esse: veritas verò tempore inuenitur. an illud potius, quod Saturnus iustissimus fuerit, & veritatem in primis etiam, quod verisimile est, coluerit. Hanc in putei fundo delitere scripsit Democritus, & ab eo Lactantius. Gellius verò ex Plutarcho, solum Temporis filiam. nam vt est Græca sententia, ἄγει δὲ πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος. hoc est, In lucem agit veritatem

dies. Pindarus tamen in quodam ad Agesidamum hymno, in Olymp. Iouis filiam facit. In sepulcro præterea Simandij insculptum fuisse iudicem legi, & primatum conuentum, sacris indumentis vestitos, ex quorum collo ad pectus pendebat suspensa Veritas, clausis subnutans oculis, & cætera quæ ex Diodoro Bapt. Leo in septimo, scriptum reliquit. Porró ne superstitiosa ab hæreticis quibusdam, vti à Marco conficta, conticeam, Veritatis imago effingebatur ex literis Græcis, eius videlicet caput α & ω, collum verò β & ψ, & sic deinceps. Quæ superstitiosa si cui arrideant, legat Epiphanium: mihi hæc ostendisse satis supérque fuerit.

Prouidentia, quam Stoici πρόνοιαν, anum fatidicam faciebant, dea putabatur, vt Cicero de Nat. deorum meminit, & Martian. hæc mundum & mundi partes administrare tradebatur, vt optima & frugi materfamilias. Scribit Phurnutus, Prometheum ideo existimatum hominem è terra finxisse, quod Prometheus prouidentia animæ vniuersalis appellaretur, quam iuniores vocarint προμήθειαν.

Mens à Romanis, vt Liuius & Cicero tradunt, consecrata, vt mentem ea bonam concederet: quod & D. Augustinus nõ semel asseruit, & ante eum Lactantius. Ouid. in Fastis,

Mens quoque numen habet, Menti delubra videmus
Vota, metu belli perfide Pœne tui. Propertius:
Mens bona, si qua dea es, tua me sacraria dono,
Exciderant surdo tot mea vota Ioui.

Philosophi quoque plerique νοῦν, hoc est, mentem, deam fecerunt, sed non eodem modo. nam Plato animatum esse mundum statuit, animámque illam & mundum esse deum: vt & Varro, teste Augustino in septimo de Ciuit. Dei credidit. Sed alium deum, quem mentem vocauit, hoc ipso priorem facit, & animæ mundi parentem. Stoici ferè cum Platone conueniebant, nisi quòd varia inter se sentiebant: vt alibi dixi, cùm philosophorum de deo opiniones recensebam. Sanè illud hoc loco admonere par est, quod à Lucilio Balbo dictum est apud Cic. in secundo de Nat. deorum, vt ea ipsa res deus nominetur, in qua vis est maior aliqua, & tanta est, vt sine deo regi non possit: vt Mens, vt Fides, quas in Capitolio (ait) dedicatas videmus proximè à M. Aemilio Scauro, vt idem Balbus ait, & Plutarch. de Fortuna Romanorum. T. Liuius: Menti, inquit, vouit Attilius prætor. Porrò mens nomen est tetragrammaton, vt νοῦς Græcis.

Iustitia, quam Astræam Græci à patre nuncupant, iuxta illud,
Vltima cœlestum terras Astræa reliquit. Δίκη etiam vocatur, teste Polluce, qui & deam & iudicium ea voce dici affirmat: vnde fortè & Latini Dicam dixerunt. Iustitiæ duos hymnos Orpheus composuit, alterum quidem Δίκης, alterum Δικαιοσύνης. & vtrique adolet λίβανον, id est, thus. Sed hac de virtute nihil hic à me expectes: à philosophis hanc require, ego institutum meum sequar. Hanc finxerunt astrologi signum in cœlo, Virginem: & Aratus in primis, quo in loco Græcus interpres super ea verba quibus ait, Spicam in manibus ferre splendentem: Quidam inquiunt, Astræum antiquum fuisse mathematicum, qui primus astrorum inuenerit appellationes, vnde & siderum pater dicitur. alij Astræam Iouis & Themidis filiam, vt Hesiodus. alij Astræi & Hemeræ, id est, diei filiam putauêre: vel ἡμέρας, id est, deæ mansuetudinis, quia iustitia mortales prima mansuetos reddiderit. Dea hæc ita describitur à Chrysippo in lib. περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς, hoc est, de honesto & voluptate, primò (vt à Gellio lib. 14. scribitur, qui & Græca ipsius verba ponit: nos ipsius Gellij, quia breuius ea collegit, hic apponemus) Imaginem, inquit, iustitiæ fieri solitam, forma, ait, atque filo virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus: neque humilem, neque atrocem, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Hæc Gellius, quæ pluribus Chrysippus disserit. Pausanias verò ita depictam ait in arca Cypseli: At formosa, inquit, illa mulier, quæ fœda facie alteram sinistra obstricto collo trahit, dextera fustecædit, Iustitiam significat, qua iniuriam malè mulctat. Iustitiam apud Aegyptios sine capite fuisse, Alexander scribit. Eam autem effingebant per manum sinistram porrecta palma discapedinatam, propterea quòd sinistra, genuina pigritia, nulla calliditate prædita videtur, & ideo æquitati aptior quàm dextra, vt Philippus ait in Symbolis. Nostri nunc pictores examine lancis, vel stateræ, nunc & securium ac virgarum fasce, nunc his vel illis insigniunt. Vidi & qui iustitiam hoc modo effingerent, nudam virginem quadratum super lapidem sedentem, & æquatam

manu

manu altera bilancem tenentem, exertum altera sub ala ensem quodammodo occulentem. quod figmentum cùm mihi arrisisset, propter eius significationem hic tibi quoque ascribendum duxi.

Fides dea à Romanis culta, testibus Cicerone, Lactantio, & August. Fidei ædes in Capitolio fuit, vt Plin. 35. Nat. hist. innuit. Mar. Cicero de Officiis libro tertio, Fidem ait vicinam Ioui in Capitolio. in secundo verò de Nat. deorum, ab Attilio Calatino consecratam ait. Sextus Pomp. ante etiam Romulum consecratam prodit, ab Aenea in Palatio: idque refert ex Agathocle. Dionys. Alicarn. in secundo Hist. libro, de Numa scribens: Primus, inquit, ipse omnium templum Fidei publicæ erexit, sacrificiáque ei statuit sumptu publico, sicut de aliis. Idem ferè Plutarchus. Eiusdem Fidei maximum statutum iusiurandum, cuius & Cicero in Officiis meminit. Tit. Liuius in primo, Numam Fidei solenne instituisse scribit, ad quod sacrarium Flamines rem diuinam facerent. ipsum lege. Meminit & Cyrillus Alexandrinus contra Iulianum Imperatorem. vnde est Plauti illud in Aul. Nunc hoc mihi factu'st optumum, vt te auferam aula in Fidei fanum, ibi abstrudam probè, &c. Sine cæde verò & sanguine ipsi Fidei, velati Flamines albo panno, sacra faciebant. quin illuc curru arcuato, manu ad digitos inuoluta deferebantur, solenni pompa: quo argumento fidem dextris tutandam, & sacratam esse significabant, quod & dextra dextrę iuncta denarium numerum efficit, qui sacratissimus sit, & perfectissimus. Sanè Fides fingebatur duabus iunctis manibus interdum imagunculis duabus dextram dextræ iungentibus, vt in Concordia dicam. Statius primo Thebaid.

Iam pariter coëunt animorum in pignora dextræ.

Sic & Vergil. & T. Liuius: Dextra data fidem futuræ amicitiæ sanxerunt. Cor. Tacitus lib. 17. Miserat ciuitas Lingonum veteri instituto dona dedit legionibus, & dextras hospitij insigne. Describitur fides, & templum eius, à Silio poëta libro Punic. secundo ita,

—Ad limina sanctæ
Contendit Fidei, sacratáque pectora tentat,
Arcanis dea læta, &c.

Et paulò pòst ad ipsam Hercules loquens, ait:

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominúmque,
Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt,
Iustitiæ consors, tacitúmque in pectore numen. & reliqua.

Seruius verò in primo, & item in octauo commentario Aeneidos scribit, quòd Fidei albo panno inuoluta, vel velata manu sacrificabatur: per quod ostendebatur, Fidem debere esse tectam & secretam. vnde & Horatius: Et albo Rara Fides colitur velata panno. Et ideo Cana Fides à Vergil. dicta cana, quòd in canis hominibus esse soleat: vel propter candorem. Acron verò ait, Albo panno caput velasse eos qui Fidei sacrificarent. Plura scribit Porphyrion, sed quæ nostro non ita conueniant instituto. Canis item albus symbolum esse putatur Fidei. vnde Picus meus cecinit,

Signa quibus subitò visum est ostendier albis
Ex villis animal, dominis domibúsque fidele.

Sic & Horatius catulos fideles in Odis dixit. Mira de fide canum Aelianus, Plinius, Solinus, cæteri naturæ interpretes prodiderunt. Nec nos pauca, vbi de Sacrificiis in vltimo Syntagmate agemus.

Spes etiam, vt dea à Romanis est culta, cuius ædes fuit in foro olitorio. Tit. Liuius in primo tertiæ Dec. ædem Spei, quæ in foro olitorio fuit, fulmine ictam fuisse. Idem libro quarto, Q. Fabio Cos. fil. & T. Sempronio Graccho Coss. incendio ait conflagratam. M. Cicero, Spem à Collatino consecratam, in Legibus prodidit. P. quidem Victor, seu quicunque tandem est, Spei nouum templum in septima Vrbis regione statuit, hoc est, in via lata. Origenes libro quarto aduersus Cels. cùm Hesiodi Pandoram rideret: Ridiculum, inquit, quod de dolio dicitur, quòd olim viuerent in terra hominum tribus sine malis, & sine graui labore, & grauioribus morbis, quæ Parcæ mortalibus dederant: sed fœmina manibus magnum dolij operculum auferens, diffudit hominibus, & partita est curas malas: sola autem ibi Spes in tutissimis domibus intus relicta est sub dolij labris: nec extrà euolauit: prius nanque imposuit operculum dolio. & hæc Origenes. At verò Spei effigiem in Adriani Imperatoris aureo nomismate aliquando conspexi. Fœmina fuit

stans,institæ laciniam sinistra manu nonnihil attolens: dextra in cubitum elata pateram proferebat, in qua repositum inerat velut ciborium,id est vas in floris similitudine, cum hac inscriptione, S P E S P.R. Quidam etiã Spem deam viridi inductam palla effinxerunt, & sedentem supra dolium cum cornice: quidã etiam cum Nemesi, de qua suo loco plura dicemus. Spei templum demũ etiam incensum scribit Dion, Hist. libro 50. ante bellum Actiacum,cum aliis plerisque ædificiis: quod factum quidam crediderũt libertorum opera. Pindarus, vt est apud Iustinum philosophum, & martyrem, itémq; Platonem, Spem γηροτρόφον appellauit quod etiam nos senes alat. Vnde ego meo quodam ad B. Riccium amicum charissimum Hendecasyllabo ita cecini:

Ricci viuere quo putas tenore
Me,quem destituit virens dea illa,
Quam Dircæus olor canit senectæ
Altricem & comitem,assecl ámq; vitæ,
Et semper meliora polliceri?

Theogonis quoque ait, Spem inter homines remansisse, cæteris sororibus in cœlum fugientibus. vnde ex Theognide amicus noster:

Alma Fides dea magna abiit, Pietásq; Pudórque,
Cum Nemesi Charites Pax bona, nudus Amor.
Spes dea,quæ gentes falsa dulcedine semper
Pasceret,in terris sola relicta fuit: &c.

Pietas dea quidem & ipsa culta, qua & cæteros deos colebant antiqui: cuius sacellum ab Attilio dicatum, in quo mulier habitasse dicitur, ea quæ vberibus patrem in carcere aluit: Festus. Ibiq; imago factum hoc indicans ostendebatur, vt est in quinto apud Valerium Maximum. Plinius tamẽ libro septimo, capite trigesimosexto non patrem,sed matrem à filia nutritam ait: cuius verba libet afferre, ob pietatis singulare exemplũ: Pietatis, inquit, exempla infinita quidẽ toto orbe extitêre, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non possint. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, supplicij causa carcere inclusam matrem, cùm impetrasset aditum à ianitore, semper excussa ne quid inferret cibi, deprehẽsa est vberibus suis alens eam: quo miraculo matri salus donata filiæ pietate est, ambæq; perpetuis alimentis, & locus ille eidem consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio Coss. templo Pietatis extructo in illius carceris sede, vbi nunc Marcelli theatrum est. hæc Plinius. Sanè B. Aegius me monuit, in sua Accessione, sic esse legendum: Imò, inquit, ab Acilio prænomento Mario & L. Quinctio Flaminino, qui fuère an. V.C. DCIV. Flaminino, non Flaminio: quod est nomen, non cognomen. Si ex marmoribus nuper in via effossis, vbi legitur L. Quinctius L.F. L.N. FLAMININ. id est, Flamininus: quod à familiæ nomine est diuersum, vt Crassinus, & multa huiusmodi. M. autem, adiecta lineola, Manius interpretantur veteres grammatici, ad M. id est Marci differentiam. Sicut K. pro Cæsone: vt diuersum sit à C. quod Caiũ iudicat. Solinus tamen, quẽ videmus omnia fermè à Plinio suppilatum, patrem (vt Festus etiam ait) vberibus à filia nutritum. huius historiæ varietatem ex Valerio prouenire arbitramur, qui duo exempla hac eadem de re libro quinto adducit: Latinum quidem alterum, à quo Plinius penè etiam verba desumpsit: Grecum alterum, vt & nomen ostendit. Idem prædicatum, inquit, de pietate eius existimetur, quæ patrem suum Cymona consimili fortuna affectum, paríque custodiæ traditum, iam vltimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit. Et mox subdit, tanquam ante oculos picturam: Hærent stupéntque omnium oculi, cum huius facti pictam imaginem vident, casusque antiqui conditionem præsentis spectaculi admiratione renouant, in illis mutis membrorum liniamentis viua ac spirantia corpora intueri credentes. quod necesse est animo quoque euenire, aliquanto efficaciore pictura literarum vetera pro recentibus admonitos recordari. & hæc Val. Max. Iulius item Obsequens in Prodigiis, Pietatis ædem fuisse ait in circo Flaminio. Pietas, ait M. Cicer. primo de Nat. deor. iustitia aduersus deos est, & cultus erga maiores, aut sanguine coniunctos. D. Aug. Christiano more loquens ita, in quarto de Ciuitate Dei: Pietas est verax veri Dei cultus, non cultus tot falsorum deorum quot dæmoniorum. T. Liuius libro decimo quartæ Decad. scribit: In foro olitorio ædem Pietatis dedicauit M. Attilius Glabrio duumuir, statuámq; auratã, quę prima omniũ in Italia est statua aurata,

patris

patris Glabrionis posuit. is erat, qui eam ædem vouerat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset, locaueratque idem ex S. C.

Pax, hoc est εἰρήνη, culta ab antiquis. Iuuenalis: Vt colitur Pax, atque Fides, &c. Scribit Plutarchus in Cimone, Athenis Pacis aram dicatam, cùm conditiones pacis Athenis Callias legatus à Persis attulisset. Templum Pacis Romæ fuit magnificentissimum, foro proximum, quod Vespasianus à Claudio inchoatum construxit: vt auctores sunt Iosephus, Plinius, Suetonius, & Dion.

In hoc templo sunt qui tradant, D. Hieronymum secuti, vasa & donaria templi Hierosolymitani à Tito & Vespasiano reposita fuisse. Frequentari verò assiduè ab ægrotis templum illud, vel è Galeno colligimus, ita in libro de Pulsibus scribente, cùm de vehementi agit: Quam censes pugnam fore? ánne talem, qualem frequenter in templo Pacis, & inter ipsos ægrotos conspicimus, adeò vt etiam ad manum res veniat: tantum abest, vt turpi dicto abstineant. Illud hoc loco non mirum videatur, quòd templa ab ægrotis & mendicis frequentarentur, cùm & hodie Romæ, & vbique gentium cernatur: ne te videlicet admiratio subeat, vt perito cuidam medico, se plus nimio angenti in his Galeni verbis exponendis, qui aliàs in re medica & cæteris disciplinis Lynceo ipso est oculatior. Scribit Herodianus, Commodo imperante Pacis templum incendio consumptum, illúdque supra cætera maximum fuisse ædificium, pulcherrimum ac opulentissimum. Coluerunt & Pacem Athenienses, vt cum alibi Pausan. ostendit, tum vbi de Prytaneo agit. Pacis quoque simulacrum ita effictum legimus, vt puerum Plutum manu gestaret: quòd symbolum videri potest, non ex bello, sed ex pace diuitias & opes comparari. Effingebatur verò Pax cum spicis. Tibul.

Interea Pax alma veni, spicámque teneto,
Profluat & pomis candidus antè sinus.

Interdum etiam cum oliua, & nonnunquam cum lauro coronabatur: quin & cum rosa, vt in aliquibus veteribus nummis vidimus. Sed & nonnunquam solo caduceo significabatur. Aristophanes in fabula Acharn. Pacem pulchram describit aspectu, sociam verò Veneris & Charitum. Sed in eius nominis fabula longè plura, atque inter cætera sacrificium, cum suis cæremoniis.

Concordia dea, id est, ὁμόνοια, ab antiquis culta, sed in primis à Romanis qui & eius diuersa templa habuêre, vt planè ex historiis cognoscimus. Vnum Furius Camillus vouit, vt Plutarchus auctor est. meminit in Fastis Ouidius:

Furius antiquum populi superator Hetrusci
Vouerat, & voti fecerat ille fidem.

Postea verò Flauius scriba Appij Cæci, Annio libertino patre genitus, qui dies fastos publicauit, æream fecit, in Græcostasi, quæ tunc supra Comitium erat, incidítque in tabula ærea. eam ædem 304 annis post Capitolinam, dedicatam tradunt: ex quo apparet, ædem illam Concordiæ Capitolinam fuisse eam, quam iuxta templum Iunonis Monetæ Camillus vouerat, de qua Ouidius, vt suprà memini:

Candida te niueo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus.

T. Liuius prope finem noni libri ab v. c. Flauius, inquit, ciuile ius repositum in penetralibus pontificum euulgauit, fastósque circa forum in albo proposuit, vt quando agi lege posset, sciretur. Aedem Concordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit. Alteram priorem idem Liu. libro secundo tertiæ Dec. votam ait à L. Manlio præt. in Gallia, ob seditionem militarem, quam biennio pòst senatus locandam curauit. Certè & D. Augustinus in tertio libro de Ciuit. Dei, ait ædem diuæ Concordiæ post Gracchorum tempora constructam fuisse. Legimus & templum hoc instauratum fuisse ab Opimio Cos. summo populi dolore: vnde noctu inscriptum fuit, Opus Vecordiæ templum Concordiæ fecit. M. Tullius in oratione pro domo sua ad Pontifices: Q. Martius, inquit, censor signum Concordiæ fecerat, idque in publico collocarat: hoc signum C. Cassius cùm in curiam transtulisset, collegium vestrum consuluit, nunquid esse causæ videretur, quin id signum curiámque Concordiæ dedicaret: & cætera. Meminit & huius deæ Val. Max. Sempronium, inquit, Asellionem pro æde Concordiæ sacrificium facientem, ab ipsis altaribus fugere extra forum creditores coëgisse. Collapsam insuper

Concordiam,& à Conſtantino reſtitutam,antiquum epigramma oſten dit, quod & hodie legitur in Lateranenſi baſilica: D.N.Conſtantino Pio felici ac triumphatori ſemper Aug.ob amplificatam toto orbe rempublicam,factis conſiliis S.P.Q.R. ædem Concordiæ vetuſtate collapſam,in meliorem faciem,opere & cultu ſplendidiore reſtituit. Sed & aliam Concordiæ ædem Tiberius Cæſar dedicauit,quam eius mater Liuia conſtituerat,vt ex Ouidio & Suetonio liquidò colligimus. Dion quoque libro 56. In ſequenti anno Concordiæ deæ templum à Tiberio dedicatum eſt,in quo ſuum & fratris Druſi vita functi nomen inſcripſit.& Ouid.quidem de Tiberio ita:

Templáque feciſti,quam colis ipſe,deæ.
Hæc tua conſtituit genitrix,& rebus & ara. Idem:
Te quoque magnifica Concordia dedicat æde
Liuia,quam charo præſtitit illa viro.

Sed de ædibus Concordiæ iam nimis. Concordiæ ſacrificium Seneca in Medæa his verſibus explicat,

——Et aſperi
Martis ſanguineas quæ cohibet manus,
Quæ dat belligeris fœdera gentibus,
Et cornu retinet diuite Copiam,
Donetur tenera mitior hoſtia.

De Concordia dea & Iuuenalis ita meminit?

Quæque ſalutato crepitat Concordia nido.

Quo in loco grammatici diuerſa ſentiunt. Et Probus quidem vetus interpres: In tutela,inquit,Concordiæ ciconia eſt. Templum Concordiæ vetus fuit, in quo ciconia multa,&c. Merula de ciconia & ipſe multa affert,vt hoc aſtrueret, & eum ſecutus Britannicus,item Valla Georg. Politianus verò in Miſcellaneis cornicem,non ciconiam intelligit: idque tum Aeliano auctore de Animalibus,tum quibuſdam antiquis numiſmatibus affirmat,quorum etiam ego nonnulla conſpexi. Sanè & in nuptiis, earum auium vocem hominis gratia repetitam,idem eſt auctor Aelianus,qui fermè ita ſcribit: In nuptiis olim veteres audio poſt Hymenæū,cornicem inuocare ſolitos fuiſſe,hócque Concordiæ ſignum dare iis,qui liberum quærendorum gratia conueniſſent. Sed & apud antiquos mala punica Concordiam ſignificabant,vt Hebræorum ſcriptores tradunt, in veſtibus ſacerdotalibus. Deam autem Concordiam præterea effingebant,dextra craterem tenentem, & læua nunc Cornu copię,nunc ſceptrum,ex quo fructus exire videntur:ſed & imaginibus duabus,dextram dextræ iungētibus,vt in Aur. Vero. Nunc duabus tantùm dextris, vt in quodam Neronis,id quod Fidei attribuunt alij,vt notāt grammatici. Diodorus Siculus in hiſtoria Philippi: Dimiſſo, inquit, Theſſalioni dextram porrexit, quæ res apud Perſas pro firmiſſima fide habetur. Ariſtides in oratione pro Concordia, Rhodienſibus ita hanc effinxit: Decoram, compactam, bene coloratam, gratioſam, & vndique per omnia ſibi quadrantem & congruentem, deorúmque diligentia ac benignitate in terram delapſam. Hanc eandem deam idem orator ait ab Ioue horas confirmare, ſolam obſignare cuncta,agros cultibus exornare, ſuarum cuiuſque rerum fructus aliarúmque poſſeſſionem præſtare, res vrbanas gerere pro voto, perquàm maturè nuptias tum dare tum accipere in quos ſibi & à quibus libeat, liberos educare atque erudire: & reliqua, quæ idem ſcriptor ſubiungit.

Diſcordiam deam exiſtimatam à gentibus, Concordiæ coniungimus, etſi diſiunctiſſimæ ſunt. Hanc in morem furiæ formauit antiquitas. Deſcribitur à Petronio Arbitro in Satyrico,cuius pars libri extat,quo loco bellum ciuile inter Cæſarem & Pompeium eruditè deteſtatur,ita enim de Diſcordia canit:

Intremuēre tubæ,ac ſciſſo Diſcordia crine
Extulit ad ſuperos Stygium caput.huius in ore
Concretus ſanguis,contuſaque lumina flebant:
Stabant irati ſcabra rubigine dentes,
Tabo lingua fluens obſeſſa draconibus ora,
Atque inter toto laceratam pectore veſtem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra

Atque

Atque hæc Petronius. Vergilius verò in sexto ait:

——Et Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Idem in octauo:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam consanguineo sequitur Bellona flagello.

Aristides etiam ita describit, his fermè verbis: Discordia & Seditio, inquit, supino est capite, labris liuentibus, oculis strabis, putridis, tumefactis, lacrymis subinde fluentibus, manibus incontinentibus mobilibúsque, gladium intus ad pectus ferens, tenuibus & obliquis innixa cruribus: & pedibus eam, ceu rete, caligo & tenebræ circumuoluunt: & reliqua, quæ idem scripsit. Illud quidem de hac ipsa dea notissimum, vt scilicet in conuiuio pomum iniecit in nuptiis Pelei & Thetidis, cùm ad eas nuptias ipsa non vocata fuisset: in quo pomo id erat inscriptum, Pulchra capito: hoc est, ἡ καλὴ λαβέτω.

Furorem Discordiæ iurè subdidimus, quoniam ex discordia furentes fieri mortales videmus. Finxerunt verò antiqui Furorem, nunc vinctum cathenis, qualem his verbis P. Maro lib. 1. Aeneidos, Iouem inducit loquentem.

——Diræ ferro compagibus arctis
Clauduntur Belli portæ, Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

Interdum fingebant solutis vinculis & cathenis, qualis describitur à Petronio Arbitro in eodem Satyrico, cùm ita canit:

Quos inter Furor abruptis ceu liber habenis,
Sanguineum latè tollit caput, oráque mille
Vulneribus confossa, cruenta casside velat.
Hæret detritus læuæ Mauortius vmbo
Innumerabilibus telis grauis, atque flagranti
Stipite dextra minax terris incendia portat.

Honor etiam deus putatus, vt est apud Lactantium & Augustinum, tametsi quidam Augustini codices Honorinum perperàm habent. De hoc deo M. Cicero secundo de Nat. deorum: Vides templum Honoris à M. Marcello renouatum, quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Max. dedicatum. T. Liuius lib. 7. Decad. 3. Marcellum, ait, aliæ atque aliæ obiectæ animo religiones tenebant, in quibus quòd cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti nouisset, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quòd negabant vnam cellam duobus deis rectè dedicari, &c. C. etiam Marius & ipse ædem construxit Honoris & Virtutis, de qua, vt nunc alios mittam, ita Victru. in 7. Caius, inquit, Mutius magna scientia confisus, ædes Honoris & Virtutis Marianæ cellæ, columnarúmque & epistyliorum symmetrias legitimis artis institutis perfecit. id verò si marmoreum fuisset, vt haberet quemadmodum ab arte subtilitatem, sic à magnificentia & impensis auctoritatem, in primis & summis operibus nominaretur. Ego aliquando rogatus, quo modo effingerem deum Honorem, ita respondi: quod deam Virtutem ipse fingerem præcedere, & dein ad eam Honorem à Cupidine duci. ídque ex re ipsa elicui. Nihil enim aliud esse videtur honor, quàm quem ex virtute ipsa assequimur. nam & vidimus Honoris ædem post Virtutis templa poni solere. Alciatus tamen in Fide symbolo, Honorem purpurea veste depingit, laurea coronatum. ita enim cecinit:

Stet depictus Honor, tyrio velatus amictu.

Et hactenus quidem de Honore. nam de Virtute iam dictum est, cum qua etiam & de Honore nonnulla.

Misericordiam cultam legimus: vnde ἐλέου βωμὸν, id est, Misericordiæ aram Athenienses habuêre, vt Paus. aliique tradunt. Romani etiam Misericordiæ templum asylum vocauêre, de quo hic mihi non est dicendi locus. nam quo verè loco Romæ fuerit, video variè tradi à scriptoribus. Seruius quidem in octauo Aeneidos: Postquàm Hercules migrauit è terris, nepotes eius timentes insidias eorum quos auus afflixerat, Athenis sibi primum asylum, hoc est templum Misericordiæ collocarunt, vnde nullus posset abduci. quod etiam Statius dicit, Herculeos fama est fundasse nepotes, &c. à cuius similitudine &

Romulus

Romulus acer asylum retulit, vt ait Vergilius.

Clementiæ etiam numen venerati sunt antiqui. vnde Plutarchus scribit in Cæsare, eius Clementiæ templum non ab eius moribus abhorrens decretum fuisse. Cui deæ his proximè diebus, insigne sacrum HERCVLES Princeps fecisti, iudicio omnium bonorum, non Ferrariæ modò, sed totius Italiæ, cum summa tua clementia Maphronio ignouisti, qui toties capiti tuo & tuorum insidias struxerat, & nonnullorum etiam neces fecerat, pro fermè tuæ vrbis mœnibus. De hac dea ita Claudianus cecinit:

Principiò magni custos Clementia mundi,
Quæ Iouis incoluit zonam, quæ temperat æthram
Frigoris & flammæ mediam, quæ maxima natu
Cœlicolum: nam prima chaos Clementia soluit,
Congeriem miserata rudem, vultúque sereno
Discussis tenebris in lucem sæcula fudit.
Hæc dea pro templis, & thure calentibus aris,
Te fruitur, &c. Idem alibi:
Nónne vides vt nostra soror Clementia, tristes
Obtundat gladios? &c.

Pudicitia dea culta est ab antiquis, cuius Romæ ædes fuit in foro boario, & hæc quidem patricia vocata: altera fuit plebeia, cuius ædicula in vico longo à Virginia posita: cuius, quia est cognitione digna, historiam à Liuio desumptam, hîc tibi ascribam. Insignem, inquit, supplicationem fecit certamen in sacello Pudicitiæ, quæ in foro boario fuit, ad ædem rotundam Herculis inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam, patriciam plebeio nuptam, L. Volumnio COS. matronæ, quòd è patribus nupsisset, sacris arcuerant. breuis altercatio, inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarsit: cùm se Virginia & patriciam, & pudicam, in patriciæ Pudicitiæ templum ingressam, & vni nuptam, ad quem virgo deducta sit, nec se viri honorúmue eius ac rerum gestarum pœnitere, verò gloriaretur. Facto deinde egregio magnifica verba adauxit. In vico longo, vbi habitabat, ex parte ædium quod satis esset loci modico sacello exclusit, arámque ibi posuit: & conuocatis plebeiis matronis, conquesta iniuriam patriciarum: Hanc ego aram, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: vósque hortor, vt quod certamen virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas sit: detísque operam, vt hæc ara, quàm illa, si quid potest, à sanctioribus & castioribus coli dicatur. Eodem fermè ritu & hæc ara, quo illa antiquior culta est, vt nulla nisi spectatæ pudicitiæ matrona, & quæ vni viro nupta fuisset, ius sacrificandi haberet. hæc Liuius. Hinc etiam Val. Maximus de Instit. libro secundo: Quæ vno contentæ matrimonio, corona pudicitiæ honorabantur: & reliqua. Festus Pudicitiæ simulacrum Fortunæ existimauit. ait enim: Pudicitiæ signũ in foro boario est, vbi familia edisset Herculis: eam quidam Fortunam esse existimant. Item via Latina ad miliarium, illic Fortunæ muliebris simulacrum nefas est attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit. Plebeiæ etiam Pudicitiæ sacellum Romæ, vt cætera colebatur. hæc Festus. Propertius:

Templa Pudicitiæ quid opus statuisse puellis,
Si cuiuis nuptæ quidlibet esse licet.

Salus à Romanis dea, vt Græcis Hygeia culta fuit: quin & Macrobius scribit ferias antiquitùs fuisse quoties quis Salutem deam nominasset, cum Semoniam, Segetiam, & cæteras. Inde vocati salutigeri dei, ab Apuleio, qui Græcè σωτῆρες vocantur: etsi alios aliter sentire scio. Aedes Salutis à C. Iunio Bubulco censore locata fuit, vt in 9 ab Vrbe cond. prodit Liuius, quam COS. bello Samnitũ vouerat, mox idem dictator eam dicauit: eam ædem à Fabio Pictore depictam legimus. Mirum nonnullos pro Bubulco Bibaculum literis mandasse. Salutis templum P. Victor in sexta Vrbis regione, hoc est in Quirinali statuit. Scribit Festus, Salutarem portam Romæ appellatã, quòd prope ædem Salutis esset. Salus verò effingebatur ab antiquis, mulieris forma, in solio sedentis, pateram tenentis, penes quam ara erat: aræ anguis inuolutus, caput attollens. Hygeiæ verò simulacrum apud Sicyonios describit Pausan. vix videri potuisse, ad quod mulieres capillos dicabant, & in eius honore eos sibi resecabant: verùm de Hygeia & sororibus in Aesculapio agam. Porrò & Salutis augurium apud Romanos celebrabatur, quod intermissum, Augustum

renouasse

renouasse legimus. De hoc Salutis augurio M. Cicero, Suetonius, Cornelius Tacitus, Festus, & Dion lib. Histor. 38. & Liu. Porrò & Antiochus, qui cognominatus est Soter, cùm aduersus Galatas pugnaret, nec satis pro voto res succederet, esséτque in discrimine, vel vidit, vel vidisse simulauit per quietem, vt militum animos spe erigeret, Alexandrum Magnum illum, qui moneret vt Sanitatis symbolum proponeret, ídque pro tessara tribunis daret, eorúmque vestibus insueret: ea re fore, vt victoria potiretur. Vnde & huius rei signum in veteribus Antiochi nomismatibus adhuc cernitur. Est autem triangulus triplex, inuicem insertus, ex lineis quinque constans, in quibus ὑγίεια inscribitur. Huius figuræ & Lucian. meminit in eo libello, vbi agit de eo qui lapsus erat in verbo inter salutandum. Hæc autem talis est figura. Græcè verò hæc figura, seu schema, πεντάγωνον dicitur, qua voce & nostri vtuntur. Sed & Auxilium deum etiam legimus, quin ipsum Plautus inducit in Cistell. prologo.

Occasionem Latini deam fecêre, sicut Græci deum καιρὸν: qua ex re illi masculi nomine, vt nos fœminæ vtimur. Simili modo nostri Inuidiam, vt illi τὸν φθόνον. καιρὸν minimum filiorum Iouis scripsit Ion Chius poëta, in hymno quem in ipsum condidit, vt Pausanias in Eliacis tradit. Quare cùm Posidippus καιρὸν pulchrè Græcè descripserit, & ab eo Ausonius Gallus Latinè Occasionem, visum est mihi vtriusque descriptionem hac nostri libri parte apponere, vt qui eorum imagines habere voluerint, habeant vnde facilè excerpere possint. Intelligo enim, illustres quosdam Principes his diebus id meditari. Hoc est ergo Posidippi epigramma, quod post Th. Morum, & Erasmum, viros summè doctos, ideo est à me ita conuersum, vel concinnatum potius, quòd Erasmus quidem quatuor addiderat versus, Thomas duos dempserat. Græcum si cupis, in 4 Epigrammatum leges. quod ita est à me refectum:

Vnde hic est plastes? Sicyonius. Ede age nomen.
    Lysippus. Tu quis? Cærus ego, omne domans.
Cur summis instas pedibus? Semper rotor. Alas
    Cur plantis gestas? Vt leuis aura feror.
Dextræ cur est inserta nouacula? Signum homini hoc est,
    Vis conferri acie quod mihi nulla potest.
Cur coma fronte iacet? Venientem vt prendere possis.
    Parte est cur caluum posteriore caput?
Quòd postquàm leuibus præceps effugero pennis,
    Ne valeat tergo qui reuocare velit.
Talem vos propter me plastes finxerat hospes,
    Pro foribus positus qui documenta darem.

Hoc Posidippi. nunc Ausonij subscribo: in quo ille, vt sibi visum est, ingeniosus esse voluit, ita vt etiam sibi non in nomine tantùm plastæ, sed & in syllaba quoque nimis indulserit. quis enim Phidiam non norit, prima intenta diphthongo pronunciandum? Epigramma hoc est:

Cuius opus? Phidiæ, qui signum Pallados, eius
    Quíque Iouem fecit, tertia palma ego sum.
Sum dea, quæ rara, & paucis Occasio nota.
    Quid rotulæ insistis? Stare loco nequeo.
Quid talaria habes? Volucris sum: Mercurius quæ
    Fortunare solet, trado ego, cùm volui.
Crine tegis faciem? Cognosci nolo. Sed heus tu,
    Occipiti calua es? Ne tenear fugiens.
Quæ tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dic rogo quæ sis?
    Sum dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum dea, quæ facti non factíque exigo pœnas,
    Nempe vt pœniteat: sic Metanœa vocor.
Tu modò dic, quid agat tecum? Si quando volaui,
    Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoque dum rogitas, dum percunctando moraris,

Elapſam dices me tibi de manibus.

Hoc quidem Auſonij eſt. Porrò & Calliſtrati legimus ecphraſin, qui cum Poſidippo de Cæro deo, & de loco conuenit, puerúmque ipſum deum facit florulentæ pubertatis, formoſum crinibus ſparſis Zephyro, cæteráque corporis ſpecie, vt Dionyſio maximè ſimilis eſſe videretur: & cætera denique fermè, quæ Poſidippus. Sed de Græco C ero hactenus, & Occaſione Latina ſatis: cùm & Eraſmus in Prouerbiis nonnulla, & ante illum Politianus in Miſcellaneis non inſcitè ſcripſerint.

Fraus ita effingitur à Dante Alligerio, & à Buccatio in Geneal. Faciem illius iuſti hominis aiunt videri, corpus reliquum ſerpentinum, variis & maculis & coloribus diſtinctum: eius caudam terminari in ſcorpionis aculeum. Fraudem porrò per Çocyti vndas innare, nec eius niſi faciem apparere.

Calumniæ, quàm Græci διαβολὴν nominant, & Impudentiæ aras Athenienſes conſecraſſe, teſtis eſt Theophraſtus apud Diogenianum. ita verò Apellem aliquando effinxiſſe Calumniam, teſtis eſt Lucianus in eo qui inſcribitur, De non calumniæ temerè credendo. Cùm enim Antiphilus Apellis quidam æmulus, apud Ptolemæum Apellem eſſet calumniatus, quòd cùm Theodota conſenſiſſet, qui à rege rebellionem fecerat, & à quodam coniurationis conſcio, qui capitis pœna tenebatur, regi innotuiſſet, Apellem omnino facinoris ignarum; & iniquè illum inſimulari: tum Ptolemæus poſito furore, ſententiam mutauit: Apellem talentis centum donauit, eique in ſeruitutem calumniatorem Antiphilum addixit. Tunc Apelles periculi memor, tali pictura Calumniam vltus eſt. In dextra quidem ſedet vir permagnas habens aures, quales fermè Midæ feruntur: manum longè ille protendit accedenti Calumniæ: circum ipſum verò ſunt mulieres duæ, ἄγνοια ſcilicet, & ὑπόληψις: hoc eſt, Ignorantia & Suſpicio. Ex aduerſo Calumnia, διαβολὴ videlicet, mulier ornata & pulchra, ſed aſpectu ardens, & in iram & rabiem concita: læua facem accenſam præferens, dextra adoleſcentem quendam per capillos trahere videbatur, qui manus ambas ad cœlum tendebat, ſuperóſque obteſtabatur. Præcedebat vir pallidus, impurus, acutè intuens, his propemodum ſimilis qui longiori morbo ſunt confecti. hunc φθόνος eſſe, hoc eſt, Inuidiam, vel Liuorem, facilè cognoſcas coniectura. Ponè duæ aliæ erant mulieres, Calumniam dirigentes & adornantes: altera quidem ἐπιβουλὴ, hoc eſt, Inſidia: altera verò ἀπάτη, id eſt, Deceptio, vel Fallacia, ſeu Fraus. à tergo ſequebatur Pœnitentia, hoc eſt, μετάνοια, pullas laceráſque veſtes induta, quæ retrò caput inflectens, flens ac lugens, pudore venientem Veritatem excipere videbatur. Hac igitur pictura Apelles pictor Epheſius, eleganter ſuum eſt vltus periculum, vt Lucian. idem eſt pluribus executus. De Contumelia in Pudore etiam agemus.

Felicitas, quàm Græci εὐδαιμονίαν vocant, etiam antiquis dea exiſtimata eſt. Plin. libro 35. huius deæ ſimulacrum Archeſilao plaſtæ locatum à L. Lucullo H S. L X, cui mors vtriuſq; inuidit. meminit huius deæ ædis alio loco & his verbis D. uguſt. Quid quòd & Felicitas dea eſt, ędem accepit, aram meruit, ſacra ei congrua perſoluta ſunt: &c. & alibi: Si Felicitas dea eſt, cur non ipſa vna quæ coleretur conſtituta eſt, quæ poſſet vniuerſa conferre, & compendiò facere felicem: & paulò pòſt: Cur denique tam ſerò huic tantæ deæ, poſt tot Romanos principes, Lucullus ædem conſtituit? Lucius enim Licinius Lucullus anno ab V.C. DCLXVI. COS. cum M. Cotta, conſtrui curauit. Vidimus & ipſi in nomiſmatibus antiquis Felicitatis effigiem, & præcipuè in Iuliæ Mammææ Aug. in cuius tergo fœmina erat in ſolio ſedens, dextera caduceum, ſiniſtra grande cornucopiæ tenens, cum hac inſcriptione, FELICITAS PVBLICA. Scribit Dion libro Hiſt. 44. C. Cæſari dictatori ſenatum conceſſiſſe, vt ſenatum nouum conſtrueret, quamuis curia Hoſtilia inſtaurata fuiſſet, & eius vice Felicitatis templum, quod etiam Lepidus magiſter equitum fecit. Cebes verò Thebanus in Tabula hoc modo deſcripſit: In eminenti quopiam arcis veſtibulo Felicitatem in ſolio ſedere, liberali ornatu (ait) cōptã, ſed non accuratè & florentiſſimo ſerto coronatam. Sanè & Macariã Herculis filiam apud Græcos cultã legimus, quæ cùm oraculum redditũ fuiſſet, Athenięſes victoriã habituros, ſi ex Herculis liberis aliquis ſponte oppeteret, Macaria id intelligens, ſeipſam iugulauit, qua ex re victoria Athenienſibus, & diuinitas ipſi Macariæ eſt cōparata. Lege Euripidis tragœdiã Heraclides, & Platonem.

Libertas in primis à Romanis dea habita & culta eſt, vt qui maximè ei ſtuderent, ab eo videlicet tempore, quo in libertatem ſeſe vendicauère. Libertatis templum P. Victor in

Auentino constituit, & ibidem atrium Libertatis, cuius crebra apud scriptores mentio. Templum Libertatis Liuius ex mulctaticia pecunia cum æreis columnis, & statuis pulcherrimis à patre Tiberij Gracchi & conditum & dedicatum: cuius atrium ab Aelio Pæto & Corn. Cethego censoribus instauratum & auctum, demum & à Pollione restitutum, Suetonius scribit. At M. Cicero pro Domo sua ad Pontifices, scribit domum suam à Clodio Libertati cõsecratam, imò religionibus religasse: quo loco multa diuinitus perorat. Dion Historiarum libro 43, post victoriam, ait, Cæsari senatum tribuisse inter alia, vt patriæ liberator appellaretur, & publico decreto Libertatis templum construxerunt. Nec minus & Græci Libertatem, & Libertatis deos coluêre, ἐλευθερίαν, & θεοὺς ἐλευθέρους, de quibus sæpe in hoc libro, & præcipuè in Ioue. atque idem Liber, & Libera à nostris. Sanè notatum legimus, libertatis indicium pileum fuisse: vnde & qui serui libertate donabantur, pileum gestabant capite raso, vt notum est. hinc & legimus Brutos monetam cudisse cum pileo duobus pugionibus imposito.

Pecunia dea. Augustinus: Deæ Pecuniæ commendabantur, vt pecuniosi essent. idem alibi: Pecunia dicta est dea, quæ dat pecuniam. Iuuenalis tamen ait in prima satyra.

——Et si funesta Pecunia templo

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras. Quo modo hoc verum? si non modò Pecuniam colebant antiqui, vt ait Augustinus, sed etiam, eodem teste, Aesculanum, & eius filium Argentinum, deos habebant, vt scilicet haberent ipsi æream argenteámque pecuniam? Nam ideo Argentini patrem Aesculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in vsu esse cœpit, pòst argentea. Subdit irridens Augustinus: Miror autem, quòd Argentinus non genuit Aurinum, quia & aurea moneta subsecuta est: & cætera. Sed quo tempore huiusmodi pecuniæ apud Romanos primùm excusæ fuerint, Plinius in primis docet, & ab eo cæteri, ne ab Hebræis & Græcis ista petamus. Libet tamen hoc loco tibi recitare elegantes quosdam Menandri senariolos, quos in quapiam ille fabula protulit, quoquo modo à me conuersos. ita enim ait:

Epicharmus esse dixit hos quidem deos,
Ventos, Solem, Terram, Ignem, Stellas, Aquam.
Ego vtiles verò deos esse arbitror
Nostros, & Argentum & Aurum maximè:
Istos quidem si dedices tua in domo,
Quicquid voles roges, tibi omnia aderunt,
Ager, domus, seruique & argyromata,
Testes, amici, iudices, tantùm dato:
Ipsos habebis vel ministrantes deos. Hactenus Menander.

Sed quoniam Græcè venustiores sunt, hos si cupis, tibi habe ex Stobæi oratione, quæ inscripta est Pluti laus. Consonat his Petronij Arbitri pulchrum carmen, cui tale est initium:

Quisquis habet nummos, felici nauiget aura, &c. quod videtur è Menandro desumptum. Fuerunt ad hæc Lucrij dei, lucris præpositi, vt aduersus Gentes prodit Arnobius, à lucro denominati: quemadmodum apud Græcos κερδῷος Mercurius & Apollo, à lucro, vt suo loco dicam, denominati.

Inuidia etiam dea, quæ hominum pestis acerrima & acerbissima est. Græci hanc masculam effingunt, quippe qui hominis effigie malè habiti, & ex morbo nondum planè conualescentis effingant, vt videmus ex dialogo Luciani διαβολῆς, id est, Calumniæ. Nostri verò, fœminæ forma formarunt, vt pulcherrimè Ouid. in secundo Metamorpho. ostendit, vbi & Inuidiæ domum describit, & Inuidiam ipsam his versibus:

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno:
Risus abest, nisi quem visi fecêre dolores.
Nec fruitur somno, vigilantibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
Successus hominum, carpitque & carpitur vnà,
Suppliciúmque suum est.

Sed & Plutarchus in libello de Inuidia, multa. & elegans Hendecasyllabum inter poëmatia Vergilij: Liuor tabificum malis venenum: &c. Sanè antiqui Inuidiam anguilla designabant, quando ea natura esse feratur anguilla, vt omnibus piscibus inuideat, vt Contumeliam perdice, quæ sit contumeliosa valde. Illud quoque notandum, deorum eorundem genus variari à Græcis, & à nostris interdum, vt in hoc. Græci enim masculam Inuidiam pingunt, quoniam Grçcè ὁ φθόνος. Itidem & καιρὸν, iuuenem marem: nostri Occasionem fœminam faciunt, vt suprà diximus. Sic & alios nonnullos non notaui.

Fama ab Atheniensibus, teste Pausan. culta: dea verò describitur ab Hesiodo in ἔργοις καὶ ἡμέραις, Est dea Fama quidem, sunt ipsi numina famæ: hoc est, θεός νύ τίς ἐστι καὶ αὐτή. Scribit & Plutarch. in Camillo, templum etiam Famæ constructum fuisse. Sed enimuero copiosius Vergilius in quarto Aeneidos Famam ita describit:

Ex templò Lybiæ magnas it Fama per vrbes,
Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo,
Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cœo Enceladóque sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per vmbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes:
Tam ficti prauique tenax, quàm nuncia veri.

Quis pictor quæso, aut plastes expressius effinxisset? si tamen & amplius quæras, quas ædes incolat, & quas mundi partes, lege primam partem duodecimi Metamorph. Ouidij. Fames verò describitur ab eodem in octauo. Porrò quoniam & mala est Fama, & Rumor, ideo eam antiqui aliquando alis nigris effinxerunt, iuxta illud Claudiani contra Alaricum,

Famáque nigrantes succincta pauoribus alas.

Pudor, & Fama, & Misericordia ab Atheniensibus cultæ, & Impetus. ipsi enim αἰδοῦς, φήμης, ἐλέου, καὶ ὁρμῆς βωμοὺς habuère, quod Pausan. in Atticis in primis ostendit. idem etiam & ὕβριν καὶ ἀναίδειαν, id est, Contumeliam & Impudentiam coluerunt, vt idem Pausan. docet. M. Tullius libro secundo de Legibus: Nam illud, inquit, vitiosum Athenis, quod Cylonio scelere expiato, Epimenide Cretensi suadente, fecerunt Contumeliæ fanum, & Impudentiæ. Idem & Theophrastus in libro de legibus, & Ister libro quarto. Quare mirum illud est, quod scribit Xenophon in Symposio, Pudorem scilicet esse deum, non Impudentiam, cùm de adolescentum amoribus ageret. quin Zenobius & Diogenianus, quos Erasmus sequitur, Impudentiam & ipsi deam faciunt, notissimo illo Græcorum prouerbio, θεὸς ἡ ἀναίδεια: id est, dea Impudentia. Sanè perdice designabatur, quia impudens admodum ipsa est auis. Sed enim Pudorem cum Nemesi in cœlum euolasse canit Hesiodus, æneo seculo. Pudoris ara Athenis fuit in Acropoli, vt ait Hesychius: qui & illud addit, Pudoris & φιλίας aram esse. nisi fortè legendum sit, pro φιλίας, ἱμέρου. Pudorem vir doctissimus Alciatus in quodam Emblemate ita describit:

Ergo sedens velat vultus, obnubit ocellos,
Ista verecundi signa Pudoris erant.
Queis sibi prælatum Icarius cognouit Vlyssem,
Hócque Pudori aram schemate constituit.

Atque hactenus Alciatus. id verò totum sumptum est ex Pausaniæ lib. 3. qui Laconica inscribitur. Decenter quidem à Græcis Pudor muliebri effictus est forma, vel propter Penelopes fabulam, vel quia apud Græcos generis est fœminini. Ego certè pueri forma effinxi, ob rationem quam in Occasione ostendi.

Caca dea culta Romæ, quæ Caci ſoror fuit, vt ſcribit Lactantius, quæ de furto boum Herculi fecit indicium. vnde etiam ſacellum meruit, in quo ei per virgines Veſtales res ſacra fiebat, vt Seru. ſcribit libro 8. Aeneid. quod & ego in vita Herculis ſcripſi.

Tutullina dea celebrata à Varrone & Auguſtino, ad tutandas & cuſtodiendas ſegetes collectas. Scriptum eſt apud Macrobium in Satur. apud veteres quiſque qui nominaſſet Tutullinam, ferias obſeruabat. Non. Marcellus, Tutanum & Tutellenam, ex Varrone citat. Tutanus in periculoſis & ſubitis rebus inuocabatur, quòd is præſidium atque opem afferret, à tutando dictus meminit idem Varro de Lingua lat. Regionem Portius deſignat, cùm de Ennio ſcribens dicit, eum coluiſſe Tutullinæ loca. Tutellina, à tuendo quidam, & Tutullinam ſcribunt, vt in pleriſque exemplaribus obſeruauimus. A tuendo quoque, vel tutando, Tutelares dei dicuntur, qui vrbium & locorum patrocinium & curam gerere credebantur, quorum eſt crebra mentio: de quibus alibi.

Sunt & Dei Securi, ſi modò inſcriptionibus antiquis ſtamus, qui ſecuritatem afferre putarentur. Vnde Romæ in regione columnæ, in ædibus Vrſorum, hæc adhuc inſcriptio viſitur: DIVIS SECVRIS.

Seia dea fuit, vt ex Varrone tradit Auguſtinus, præpoſita quàm diu ſegetes ſub terra eſſent: cùm verò iam eſſent ſupra terram, & ſegetem facerent, deam Segetiam vocabant. Sed enim Seiam, ait Plinius libro 18. à ſerendo, Segeſtam à ſegetibus appellabant, quarum ſimulacra in circo videmus. Sed idem libro 36, cap. 22. quidam Fortunam Seiam à Nerone appellatam, malè interpretantur, vt in Syntagmate de Fortuna dicemus. Segetiam verò Auguſtinus ait appellatam, cùm ſegetes iam natæ ſupra terram eſſent. Hæc eſſe videtur, quam Segeſtam vocat Plinius: meminit & Macrobius libro primo Sat. Apud veteres, inquit, quiſq; qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutullinam, ferias ſeruabat. Hîc addamus quod in primo Georgicorum ſcribit etiam Seruius, ex Varronis ſententia: Nomina numinũ in indigitamentis, id eſt, in libris pontificalib. inueniuntur, qui & nomina deorum & rationes ipſorum numinum continent: verbi cauſa, vt Occator deus ab occatione dicatur, à ſarritione deus Sarritor, à ſtercoratione Stercutius, à ſatione Sator hæc Seruius. Arnobius verò Putam deam putationibus arborum præfuiſſe ſcribit, vt Petam rebus petendis. De Ope conſiua, in Ope ſuo loco agendum.

Ruſina dea fuit, cui rura committebant antiqui, vt ait D. Auguſtinus. quidam hanc Rurinam potius vocarunt.

Mellona dea mellificationis: idem in quarto Auguſtinus. Mellonia hæc ab Arnobio dicitur, quo loco de ea pluribus agitur.

Fornax dea etiam exiſtimata, quoniam ante triticum, & eius vſum, farra fornacibus torrebatur. vnde eſt dea Fornax cõſtituta, vt Feſtus & Lactãtius. plura in Faſtis Ouidius:

Facta dea eſt Fornax, læti Fornace coloni
  Orant, vt vires temperet illa ſuas:
Curio legitimis tum fornacalia verbis
  Maximus indicit: nec ſtata ſacra facit.

Videtur tamen alibi, hoc eſt libro ſexto, Fornacalem appellare, cùm ait:

Et Fornacali ſunt ſua ſacra deæ.

Hinc ſacra Fornacalia dicta ſunt, de quibus cùm alij, tum Feſtus, nec ſemel. ipſe quoque in vltimo, vbi de Sacrificiis ex celebritatibus plurima collegi. Budæus in lege, Si fornicarius, legit & corrigit Fornacanus, à Fornace: & putat ſignificare ſeruum piſtrinarium, vel piſtorem. Ego hac de re nil ſtatuo.

Collina dea fuit, cui colles attribuebant: & Vallonia, cui valles & cõualles, vt eſt apud Auguſtinum. Non ab his abſimiles nymphæ, de quibus omnibus in Neptuni Syntagmate agemus.

Proſerpina dea credita, quæ germinantibus ſegetibus præfecta putabatur, vt Varro & Auguſtinus tradunt. Sed plura, cùm de Plutone agemus. Sit vna, nõ ſit, nunc non quęro.

Nodotus deus dictus ab Auguſtino, ab aliis Nodinus, qui nodis geniculiſque culmorum præfectus putabatur.

Lactucinam etiam deam colebant veteres, quæ lacteſcentibus frumentis ac ſegetibus præeſſet. Sunt qui Lacturnum apud Auguſtinum legant. Seruius certè libro primo Georgicorum, Lactentem deum ex Varrone commemorat.

Patalenam, eam deam existimabant, quæ præesset segetibus, cùm spicæ & folliculi patescunt, vt scilicet spicæ exire possint. Augustinus ex Varrone, Arnobius Patellanā vocare videtur, & Patellam, ex quibus vna est patefactis, altera patefaciēdis rebus præstituta.

Hostilina dea colebatur, cū segetes nouis aristis æquātur, vt Augustinus ait: quia hostire veteres æquare dixerūt. vnde & hostimentū, & hostoriū: vt Priscianus, & alij obseruāt.

Runcina dea tum placabatur, cùm frumenta runcanda essent, id est, à terra auferenda. Augustinus, & Varro de Lingua latina.

Spinensis autem deus, vt spinas ex agris eradicaret. idem August.

Nemestrinus verò deus nemorum præpositus, vt notat Arnobius.

Flora dea, florentibus frumentis præposita, ait Augustinus, & Varro. Fabula variè narratur. quidam in ędituum Herculis & scortum referunt: alij in Larētiam. & quanquam in nostro Hercule hāc recitaui, nihilominus hoc loco afferam, quid Lactantius libro primo, capite 20. hac de re sentiat. Florā & Faulā Lactantius distinguit. ita enim, cùm de Laurentia Faustuli locutus fuisset: Nec hāc solam Romani meretricē coluerunt, sed Faulam quoque, quam Herculis scortum fuisse, Verrius scribit. mox paulò subiungit: Flora cùm magnas opes ex arte meretricia quæsiuisset, Po. Rom. scripsit hæredem, certámque pecuniam reliquit, cuius ex annuo fœnore suus natalis dies celebraretur, editione ludorum quos appellabant Floralia: quod quia Senatui flagitiosum videbatur, ab ipso nomine argumentum sumi placuit, vt pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deam finxerunt esse quæ floribus præesset, eámque oportere placari, vt fruges cum arboribus aut vitibus bene prosperéque florescerent. Eum colorem secutus in Fastis poëta, non ignobilem nympham narrauit, quæ Chloris vocitata: eámque Zephyro nuptam, quasi dotis loco id accepisse muneris à marito, vt haberet omnium florum potestatem. Lactantius ita. Romani igitur Floram deam finxerunt, quæ floribus præesset: eámque placabant, vt fruges cum arboribus & vitibus bene florescerent: & ludi ipsi Florales & Floralia nuncupati, in quibus omnes nequitiæ & lasciuiæ nudis mulieribus peragebantur. Notissima est historia de Catone, Florales ludos ingresso, qui ob seueritatem ac grauitatem est abire compulsus: à Fauonio monitus, non à Cotta, vt vir doctus memoria lapsus scripsit: Varro, & Martialis in primo,

Nosses iocosæ dulce cùm sacrum Floræ,
Festósque lusus, & licentiam vulgi,
Cur in theatrum Cato seuere venisti?
An ideo tantùm veneras vt exires?

Sed historiam hanc copiosius in secundo libro recitat Val. Max. Floralia quarto Calend. Maij celebrabantur, & Cal. ipsis. vnde institutum adhuc viget vbiq; ferè gentium, vt eo Calend. die floribus omnes Maiuma celebrent, vt vocant Græci, & iureconsulti: hæc est Maij mensis celebritas, de qua etiam plura Suidas. Quidam eruditi cum Floralibus, ἀνθεστήρια Atheniensium coniungunt, non sanè rectè. sed de his, pluribus scripsi in lib. de Annis, mensibus, &c. P. Victor Floræ templum & circum, & Floralia in sexta vrbis regione collocat, hoc est, Quirinali: Fuit, teste Plutarcho, simulacrum Floræ in æde Castoris & Pollucis, à Praxitele summa industria formatum, multis coloribus, tunica indutum, in cuius deæ dextra flores fabarum & ciceris fuerunt. Scribit Porphyrion, in Floralibus Aediles cicer & fabam populo spargere solitos. Versicolor colos ideo Floræ attribuebatur, quia nullus color est qui in Floribus non reperiatur. Sanè Chloris, quam Ouid. Floram ait, meminit & Catullus, & ante hos Homerus in Odyss. Sunt item qui Laurentiam & Larentiam distinguant, vt altera Acca Faustuli fuerit, altera etiam meretrix: ambas tamen Firmianus sub vna recitat Lupa, Romuli & Remi nutrice. Certè Varro ab Acca Laurentia, Laurentalia celebritatem dictam ait. Angeronalia, inquit, ab Angerona, cui sacrificium fit in curia, & cuius feriæ publicæ Laurentinæ; is dies, quem diem quidā in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parent an. 6. die qui Acca dicitur, vel Atra, vt legitur. hæc Varro, & quæ sequuntur, parum mihi comperta. Festus & ipse: Laurentalia, ait, Laurentiæ Faustuli coniugis, Romuli Remíque nutricis festa fuére. Ouid. verò in Fastis,

Non ego te tantæ nutrix Laurentia gentis,
Nec taceam vestras Faustule pauper opes,

Vester

Vester honos veniet, cùm Laurentalia dicam,
Acceptus Geniis illa December habet.

De Faula porrò Herculis scorto, quam ex Verrio, seu Ennio, deam nominat Lactantius, in Hercule diximus: licet Fauola sit scriptum ibi.

Pomona dea, quæ pomis & fructibus præerat, de qua Ouid. in Metamorphos. in fabula Vertuni, & item Propertius in eadem fabula. Hanc deam summa religione coluerunt gentes, vt poma & fructuum fœcunditas afforet: à qua flamen Pomonalis. Pomonal, ait Festus, fuit in agro Solonio, via Hostiensi, ad lapidem 12, diuerticulo à milliario octauo. Sed de Pomona etiam in Vertuno agēdum, ea parte qua Ianus describendus. Porrò cùm Pomona, Fructesam deam connumerat D. August. propter fructus.

Terram, & Tellurem, & Tellumonem, terræ deos, consecrauère Romani: & Græci γῆν, γαῖαν, & αἶαν appellantes. hinc & ædes & templa eorum in historiis, cæterisque scriptis sæpe legimus. Hymnum deæ Terræ Orpheus composuit, cui omne genus semen pro suffimento adolet, præter fabam, & aromata. Alterum hymnum Terræ Statius concinuit: O hominum diuûmque æterna creatrix, &c. Terram verò etiam primam oracula dedisse, in Historia poëtarum tradidimus. sed & Matrem deûm eandem dixerunt, vt seorsum, cùm de ea suo Syntagmate agemus dicturi sumus. Quin & Seruius in 10. Aeneid. Terram, inquit, constat esse Matrem deum: vnde simulacrum eius cum claui pingitur. nam aperitur verno, hyemali clauditur tempore. Ea & Ops dicta, vt Varro ait de Lingua latina, quòd hîc omne opus, & hîc opus ad viuendum: ideo dicitur Ops mater, & Terra mater. Hæc enim terris gentes omnes peperit, & resumit denuò. Tellurem deam Scythæ sua voce Apiam appellauère, vt Herodotus docet in quarto. De æde verò Telluris Romæ, quoniam frequenter à scriptoribus fit mentio, hic breuiter agendum. P. Victor eam statuit in quarta Vrbis regione. Seruius, non à Carinis procul. Val. Max. in area ædiū Sp. Cassij, eius qui regnum affectauit. M. Cic. pro domo sua: Sp. Cassij domus ob eandem causam euersa est, atque in eodem loco ædes posita Telluris. Idem innuit Dionys. Alicar. Porrò & Telluris ædem Sempronium vouisse, his verbis L. Florus ostendit: Domiti hinc (ait) Picentes, sed caput gentis Asculum Sempronio duce, qui tremente inter prælium campo Tellurem deam promissa æde placauit. Sed & Tellurem & Tellumonem, Proserpinam quidam & Plutonem interpretantur. Augustinus libro 7 Tellurem, inquit, à vi fœminæ, Tellumonem à vi masculi dixerunt. Coniungit cum his Altorem & Rusorem: & Altorem quidem, quòd ex terra aluntur omnia quæ nata sunt: Rusorem, quòd rursus cuncta illuc reuoluuntur. & hæc ex Varrone. Noster verò Cœlius Rursorem hunc deum nuncupabat, præsidémque deum putabat rebus restituendis, reparandisque.

Pales, teste Festo, & Seruio, dea pastorum vel pabuli habebatur, cuius festa dicebantur Palilia: vel vt alij volunt, dicta Parilia, quoniam pro partu pecorum eidem sacra fiebant. Lege in Fastis Ouidium. Vergilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus Pastor ab Amphryso, &c. Tibullus, Et placidam niueo spargere lacte Palem. Ouid. Et tepido lacte precare Palem. Palilia, inquit Varro, dicta à Pale, quod & ferię ei deę fiunt: vt Cerealia, à Cerere. Scribit Seruius, Palen ab aliis Vestam, ab aliis Matrem deûm existimatam: itémque genere fœmineo appellari, ab aliis masculino, vt Varrone. idem Arnobius, vt in diis Pœnatibus repetam. huic deæ sacra soluebātur 11 Calend. Maias: vel melius vt alij, 12. vt in Fastis notauimus.

Carna dea, quæ antiquis Romanis culta fuit, quam vitalibus humanis præesse putabāt, vt ex Macrobio in libro de Annis, mensibus, diebus, &c. scripsimus. ab eaq; petebatur, vt iecinora, & corda, quæq; sunt intrinsecus viscera, salua conseruaret. cui templū pulso Tarquinio Iunius Brutus in Cœlio monte construxit, Calendisque Iun. sacrum voti reus fecit. huic deæ pulte fabacea & larido res sacra fieri solebat. quin & Calendæ ipsæ Iuniæ, Fabariæ dicebantur. Cardinum etiam deam fuisse legimus, de qua in Fastis fabulose Ouid. D. August. Cardeam hanc appellare videtur, vt paulò pòst dicemus.

Rubigus deus, vt M. Varro de Re rust. & de Lingua latina, & Rubigalia dicta. Huic deo res diuina fiebat, ne rubigo occuparet segetes. Meminère Plin. Fest. Ouid. Seruius & Augustinus. Dicimus & Robigo genere fœmineo, & Robigus genere maris. Gellius libro quarto, capite sexto. Verba s. c. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Idem libro 5. cap. 12. In his autem deis, quos placari oportet, vti mala à nobis, vel a frugibus natis

amoueantur, Arungus quoque habetur, & Rubigus. hæc Gellius. Sanè eruditi quidam pro Arungo hoc loco Auerruncum legunt, de quo deo à me alibi actum est. hinc instituta sunt Rubigalia, quæ celebrantur ad auertendam rubiginem mense Aprili, hoc est, vt Fest. ait, 7 Cal. Maias, vt diximus de Annis, mẽsibus, diebus, &c. Sanè eorum inanis videtur esse obseruatio, qui rubiginem ferri dicunt, robiginem verò segetum: hoc est, alterum per o, & alterum per u: ita quod de vtraq; re canente in Fastis Ouidio, ad ipsam,

Parce precor, scabrásq; manus à messibus aufer,
Néve noce cultis, posse nocere sat est.
Ne teneras segetes, sed durum amplectere ferrum.

Vtrunq; enim vno vocabulo comprehendit. Rubigo genus etiã vitij, obscœnæ libidinis dicitur, vt ex Varrone Seruius ait, in primo Georgicorum.

Terminus deus: Numa Pompilius secundus Romanorum rex, cum publicum agrum pop. Rom. & priuatum certis limitibus terminísq; definiuisset, sacellum erexisse Termino deo traditur in colle Tarpeio, cui nihil animatum sacrificaretur, sed liba tantum, pultes, & frugum primitiæ, qua de re Dionysius Halicarn. lib. 2. Statuit, inquit, Numa, vt suo quisque contentus esset, nec aliena appeteret: hinc de definitionibus possessionum constitutio. Iussit enim vnumquenque fundos suos circunscribere, sacrósq; finibus lapides apponere, lapides ipsos sacrauit Ioui Terminali, statuitq; eis sacra quotannis omnes die stata & constituta facere, super locum ipsum coëuntes: festo etiam die constituto valde honorifico, Terminalium deorum. Festum Romanè Terminalia, ἀπὸ τῶν τερμόνων, id est terminis vocant: finésq; ipsos vnius literæ mutatione à Græca nostra lingua proferentes, Terminos appellant. quos si quis occuluisset, aut transtulisset sacrũ eum esse Dei lege statuit, ita vt volenti eum occidere tanquã sacrilegũ, & securitas adesset, & pollutionis expiatio. Estq; ius hoc non in priuatis modò possessionibus, sed in publicis quoque constitutum. & idem Dionysius paulò pòst: Sacrificántq; adhuc eis non animatum aliquid, (neque enim pium est cruẽtare lapides) sed pultes & liba, atq; alias quasdã fructuũ primitias. Causam Plutarch. inquirit: An, inquit, Numa Pompil. vir ciuilis ac iustus, & sapiens in primis agri terminos cum finitimis constituit & ipsis finibus Terminũ ominis causa nominãs, quasi ἐπίσκοπον & inspectorem amicitiæ, & pacis custodem ab omni cæde & sanguine incontaminatum conseruari oportere existimauit? Termino, inquit Festus, sacra faciebant, quòd in eius tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pomp. statuit, eum qui Terminum exarasset, & ipsum & bouem sacros esse. Saxum verò fuit hic Deus, vnde & termini agrorum publicorum & priuatorum, tales fuerũt: licet & postea stipes & arbor, & tegula etiam pro termino posita. Sed mox cùm Tarquinius Priscus templum vouisset in Tarpeia rupe augustum Ioui, Iunoni & Mineruæ, ac eius iacere fundamenta vellet, inuenit ibi deos alios dicatos à Numa & à Tatio, & aliis: vsus ipse consilio Accij Nauij auguris, reperit reliquos omnes deos Ioui cedere, præter Terminum & Iuuẽtam, vt Plutarch. & Dionys. scribunt. Liuius, & Florus, & Seruius, à Tarquinio Superbo inaugurationem factam tradunt, non à Prisco. Existimat Lactantius in primo Terminum eum fuisse lapidem, quem pro Ioue deuorauit Saturnus (quem Græci Βαίτυλον vocant, Abadir Latini, vt Priscianus & alij scribunt. Priscianus: Abadir, inquit, deus esse dicitur, & lapis, quem Saturnus deuorasse dicitur pro Ioue, quem Græci Βαίτυλον dicunt. nam, vt Hesychius ait, Βαίτυλος dicitur saxum illud fasciis reuinctum, quod pro Ioue deuorasse dictus est Saturnus. Sachoniachthon in theologia Phœnicum, Bætylon non saxum tradit, sed Cœli & Rheæ, filium. Betylus postea τέρμων, id est Terminus dictus est.) Subiungit Lactantius eodem loco, Tarquinium, cùm Capitolium facere vellet, & multorum deorum in eo loco sacella essent, consuluisse, vtrum Ioui cedere vellent: & cedentibus cæteris, solus Terminus mansit, qui noluit cedere. vnde illum poëta Maro, Capitoli immobile saxum dixit, & pluribus Seruius. D. Augustinus in quarto de Ciuitate Dei, aliter recitat fabulam: quid enim dicam, historiam? Cum rex, inquit, Tarquinius Capitolium fabricare vellet, eúmque locum qui ei dignior aptiórque videbatur, à deis alienis cerneret præoccupatum, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium & credens eos tanto numini suóque principi voluntate cessuros, quia multi erant illic, vbi Capitolium constitutum est, per augurium quæsiuit, vtrum concedere locum vellent Ioui, atque inde ipsi cedere: omnes voluerunt: præter Martẽ, Terminũ, & Iuuentatem

tatem. Atque ideo Capitolium ita constructum est, vt etiam isti tres intus essent, tam obscuris signis, vt hoc vix homines doctissimi scirent. hæc quidem Augustinus, qui eiusdem libro cap. 29. Nam, inquit, illud quale est, quod paulò antè commemoraui, pulcherrimum auspicium fuisse dixerunt, Martem & Terminum & Iuuentatem nec Ioui regi deorum loco cedere voluisse. sic enim (inquiunt) significatum est, Martiam gentem, id est, Romanam, nemini locum quem teneret daturam: Romanos quoque terminos, propter deum terminum, neminem commoturum: Iuuentutem etiam Romanam, propter deam Iuuentatem nemini esse cessuram. Sed ex aliis addamus cætera. Facto Iouis templo, supra ipsum Terminum foramen fuit in tecto relictum, vt libero cœlo Terminus frueretur: quod & Seruius in nono Aeneid. commentario, & fabulosè in Fastis Ouid. tradiderunt. Aenigma est de Termino ex Varrone apud Gellium, quod inenarratum cùm reliquisset Gellius, Politianus me iuuene in sua Centuria est interpretatus, & ab eo ego in meis Aenigmatibus. Huic porrò deo sacrificabatur publicè ac priuatim, quasi deo custodi finium, vt dictũ est: qui non tantùm saxum & lapis fuit, sed interdũ stipes, vel tegula. Ouid. in Fastis,

Termine, siue lapis, siue es defossus in agris
 Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes. Tibullus:
Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
 Seu vetus in triuio florida serta lapis.

Huius dei sacra Terminalia, quæ mense Februario agebantur, res est nota. Græci quoque Iouem Horium, id est, Terminalem coluerunt. de quo in Ioue pluribus agemus.

Pitho, persuadendi dea ab antiquis Græciæ scriptoribus celebrata: Latini quidam Suadam, & Suadelam, quidam & Lepôrem dixère. huius deæ sacellum fuit apud Sicyonios, etsi nullum ibi simulacrum cerneretur, vt auctor est Pausan. qui in Corinth. pluribus historiam recenset Apollinis & Dianæ: qui post interfectum Pythona purgationis gratia Aegialeam contenderunt. sed cùm in iis locis pestilentia esset coorta, consulti vates quid facto opus esset, responsum datum est, placandos esse Apollinem & Dianam: tum Aegialenses septenos pueros puellásque ad Sythan fluuium miserunt, qui deos placarent. id cum factum esset, Pithus deæ sacellum constructum fuit. Sed enim & antiquis ille mos fuit, vt cum Venere & πειθὼ & χάριτας, id est, Suadam & Gratias effingerent, vt significarent quale esse deberet connubium. Sed quod Pythò dea sessitare in Periclis labris à scriptoribus dicta sit, & Cethegus Suadæ medulla ab Ennio vocatus, plurib. in Miscellanea Politianus. Illud quoque apud Græcos vsurpatur, non aliud esse Suadelæ sacrum, præter orationem: quod Græcè dicitur οὐκ ἔστι πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο πλὴν λόγος. Legimus porrò apud Pausan. deam quandam consolandi cum Pitho factam fuisse à Praxitele, quæ παρήγορος, id est, consolatrix dicta fuit, & in Attica posita fuit. Sed & Diana πειθὼ cognomine dicta est, vt alibi prodemus.

Momus deus conuicij & maledicentiæ ac reprehensionis, Liuorem & Inuidiam Latinè dicere possumus. Momum Hesiodus in Theogon. natum ex Nocte cecinit, vnà cum Morte & Somno & Insomniis, cæterisque. Momum Lucianus inducit, nec semel taxantem cùm alia, tum deos ipsos: vt minus mirum sit, & illum sandalia & crepidas Veneris vituperasse: adeò vt inter prouerbia iam Momo locus sit. Apologus ille certè in omnium est ore, Momum reprehendisse Vulcanum, quod non fenestratum hominis pectus fecisset, quo eius cogitatus planè viderentur. res est nota, præcipuè apud Lucianum in Hermotimo & deorum concilio. Libet hìc Hesiodi versus apponere, vt videas à scopo quantum deuij sint, qui antehac transtulère. ita enim Hesiodus:

Οὔ τινι κοιμηθεῖσα τέκε νὺξ ἐρεβεννή.
Δεύτερον αὖ μῶμον καὶ ὀϊζὺν ἀλγινόεσσαν. hoc est,
Nox obscura parit, nulli commixta deorum,
Post primos Momum simul, Aerumnámque dolentem.

Describitur Momus in quarto Græcorũ epigrãmatũ: meminit & Pindarus in Olymp.

Hipponam deam equorum & stabuli, antiqui venerati sunt. de hac dea Plutarchus in Parallelis meminit, & Apuleius libro tertio Asini aurei, & Tertullianus in Apologetico, & Fulgentius ad Chalcidium. eam enim inter deos Semones, qui vocantur, commemorat. Item & Hermolaus Barbarus libro quinto. Plin. castigat. capite 4. Iuuenalis quoque eandem intellexisse à plerisque putatur, in illo: Iurat Solam Hippò, & facies olida ad

præsepia

præsepia pictas: vt scilicet Hippò, & Hippona dicatur. Narratur historia de Fuluio quodam, qui equæ amore captus, cum ea rem habuerit, vnde nata sit puella formosissima, quæ Hippona appellata fuerit: quam tamen quidam, vt puto perperàm, Eponam vocitarunt. Porrò Aristocles libro Paradoxorum secundo consimilem historiam scribit de Onoscelia. ait enim nobilem quempiam iuuenem Ephesium Martis filium, Demostrati tamen existimatum, cum muliebrem sexum esset exosus, noctu ad paterna armenta profectum cum asina concubuisse, quæ puellam pulcherrimam peperit, Onosceliam ex re nuncupatam. Idem Stobæus repetit.

Comus, id est κῶμος, deus fuit conuiuiorum & comessationum. quidam ex Græcis scriptoribus cum Dionysio coniungunt. eius imago à Philostrato describitur pluribus. eum enim coronatum effingit, quo loca pleraque scitu iucunda subiungit.

Zephyrus ab eodem Philostrato in Hyacinthi imagine describitur. illi enim humeros seu scapulas alatas attribuit, facie & aspectu molli: coronam omnium florum genere ei in capite fuisse ait.

Myiagrus deus muscarum dictus, cuius Pausanias in Arcad. ita meminit, cùm agit de celebritate quæ Palladi Tritoni apud Arcadas agebatur: ἐν ταύτῃ, ait, τῇ πανηγύρει μυιάγρῳ προθύουσι. hoc est, In ea celebritate antè Myiagro sacrificant: preces inter sacra heroi effundunt, Myiagrum inuocantes: atque ita facientibus, nihil præterea molestiæ muscæ inferunt. Mentio quoque est Myiagri in castigatis Solini exemplaribus, in quibus ita legitur: Sacellum (inquit) Herculis in foro Boario est, in quo argumenta conuiuij lætæ maiestatis ipsius remanent. Nã diuinitus illò neque canibus, neque muscis ingressus est. etenim cum visccrationem sacricolis daret, Myiagrum deum dicitur imprecatus: clauam verò in aditu reliquisse, cuius olfactu refugerent canes. hactenus Solinus. Idem scribit & Plinius, sed dei nomen non apponit, id quod & in plerisque Solini codicibus deesse videmus. Plinius libro 29, cap. 6, dum de alopeciæ remediis agit, non Myiagrum hunc deum, sed Myiodem vocauit, ita de muscis loquens: Nullum, inquit, animal minus docile existimatur, minorísve intellectus. quo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro deo, quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. hæc ibi Plinius, qui tamen libro octauo capite vigesimooctauo scribit quoque, Cyrenaicos inuocare solitos Achorem deum muscarum, multitudine pestilentiam afferente, quæ protinus intereunt quàm litatũ est. Greg. Nazianz. in prima in Iulianum Cæsarem oratione, non Achorem, sed Acaron vocare videtur: Nõ amplius, inquit, muscæ quærẽt deum Acaron, aut si quid musca est ridiculosius. hoc tamen planè ipse non assero, quando mihi in præsentia non suppetit Græci codicis facultas. Alibi tibi retuli, apud Græcos Iouis esse cognomen ἀπόμυιος, quem colebant, à fugandis muscis appellatũ. Sed & deum muscarum Hebræi Beelzebub vocarunt, quod mali dæmonis nomen Christiani existimant. Porrò Myiagrum, seu Myiodem vocitari ab aliquibus videmus Myiagyrum, hoc est muscarum cõgregatorem. atque hactenus quidem hac de re tibi, vt ne quid vanitatis gentilium præteriremus. Myiagrus etiam scriptor Phoceus fuit, cuius Vitruuius in tertio meminit.

Praxidicen dæmona quandam appellabant gentes, vt Hesychius tradit, quæ non modò iis quæ dicantur, sed & quæ agantur, finem imponat: & propterea capita habebat, & miracula. Suidas verò huius deæ solùm caput constitui solitum tradit. Soteren autem ex sorore Praxidice filium habuisse finxère Ctesium, ac filias Homonæam & Areten, quæ & à matre Praxidicæ dictæ fuerunt. Pausan. in Bœoticis, Praxidicas ait deas ab Haliartiis vocatas fuisse, quarum templum erat sub diuo, Tilphusium mõtem versus. Idem Pausan. in Laconic. Menelaum scribit in Græciam reuersum post Troiam captã, Praxidicæ erexisse simulacrum non procul à Veneris Migonitidis templo. Praxidicæ meminit & Orpheus in Argonauticis. Idem & in Hymno ad Proserpinam, eam hoc eodem vocat nomine πραξιδίκην. Praxidicen Aelianus vnam ex filiabus Lei vel Leontis dixit, vnde Lecorium delubrum dictum fuit, quod alibi pluribus dicemus. De Venere Praxis cognominata, in Venere dictum. Porrò & Praxiergidæ orgia antiqui mense Februario peragebãt, arcano ritu, deiecto prorsus vniuerso templi ornatu, & simulacro obtecto: quasi scilicet nos passionis Dominicæ tempore facere consueuimus.

Ogenus præterea deus nescio quis, priscus & peruetustus fuit, à quo & prisci & peruertusti homines ὠγενίδαι & ὤγενοι dicuntur. Licet aliqui Ogygidæ & Ogygij libentius legant.

gant. mecum tamen facere videtur Eraſm. in Prouer.

MISCELLANEI DEI.

NVNC ad aliam deorum claſſem me conuertam, in qua miſcellaneos deos commemorabo, & eos in primis qui ad hominum generationem, aliáſque actiones quaſdam pertinere ab antiquis putabantur. Nam & Varronem à conceptione hominis eos narrare cœpiſſe legimus, & ad decrepiti vſque hominis mortem pertinentem perduxiſſe. Nos ergo à Virginenſi dea hanc Syntagmatis partem exordiemur.

Virginenſis dea adhibebatur in nuptiis à Romanis, quæ Virgini zonam ſolueret, vt Græcis Lyſizona Diana. De Virginenſi diuus Auguſtinus in ſexto de Ciuitate Dei. Ad hanc alluſit Catullus, cùm ait: Quòd zonam ſoluit diu ligatam. Sanè & Perficam & Pertundam deas etiam ſtatuerunt, vt Arnobius docet: & hanc quidem, quòd in cubilis præſtò eſſet, dum virginalem ſcrobem effoderent mariti: illam, quòd voluptates perficeret inoffenſa dulcedine.

Subigus deus pater vocatus, qui adhibebatur, vt virgo à viro ſubigeretur.

De Hymenæo & Thalaſſio, ſimul alio loco agam.

Prema dea mater, culta, vt ſubacta virgo, ne ſe commoueret, cùm premitur.

Partunda dea parientium, Lucinam alio loco leges.

Vitunnus, & Sentinus, dei fuêre obſcuriſſimi, vt ait Auguſtinus libro ſeptimo, quorum alter vitam, alter ſenſus à puerperio largiri credebantur. meminit & alibi, cum ſcilicet de deis ſelectis ageret. Sentia etiam dea exiſtimata, quæ ſententias inſpirare dicebatur, vt idem Auguſt. ſcribit. Sunt qui hanc Sentam fuiſſe autument, quæ Pici filia fuerit.

Vagitanus deus, qui infantum vagitibus præeſſe credebatur, vt ex Varrone Auguſt. refert. Gellius tamen, hunc, neſcio an alium, Vaticanum nominare videtur, cuius hæc ſunt verba ex decimoſexto Noct. Att. Et agrum, inquit, Vaticanum, & eiuſdem agri deum præſidem appellatum acceperamus à vaticiniis, quæ vi ac inſtinctu eius dei in eo agro fieri ſolita eſſent. Sed præter hanc cauſam M. Varro in libris Diuinarum, aliam eſſe tradit iſtius nominis rationem. nam ſicut Aius, inquit, deus appellatus, aráque ei ſtatuta eſt, quæ eſt intima Noua via, quod eo in loco diuinitùs vox edita: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia: quoniam pueri ſimulátque parti ſunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vaticano ſyllaba eſt. idcirco vagire dicitur, exprimente verbo ſonum vocis recentis. Non me præterit, quoſdam hic Gellium accuſare, quoſdam alios interpolare voluiſſe. Feſtus, Vaticanum collem dictum ait, quòd pulſis Hetruſcis, eo potitus ſit pop. Rom. vatum reſponſis.

Cunina dea, quæ infantes in cunis tueri credebatur, & faſcinum ſummouere: Lactantius. eadem penè Auguſt. ex Varrone, nec ſemel.

Leuana dea, quæ natos de terra leuat infantes: Auguſtinus. Moris verò fuit, vt natus infans ab obſtetrice in terra ſtatueretur, vt Macrobius ex Varrone docet. Seneca: Omnes infantes terra nudos excipit. Plin. Natura hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abiicit. Statius in Syluis: Tellure cadentem Excepi, fouíque ſinu. Idem alibi, & à Statio Claudianus:

> Quem prima meo de matre cadentem
> Suſcepi gremio.

Rumina, vel Rumia dea, quæ mamma paruulo, vt ait Auguſtinus, immulgere dicebatur, quia rumam dixêre veteres mammam. Idem Plin. & Feſtus ante Auguſtinum. Varro item de Re ruſtica, & de Liberis educandis, apud Non. Marcellum: Hiſce manibus lacte fit, non vino, Cuninæ propter cunas, Ruminæ propter rumam. Idem quoque Varro de Re ruſtic. ſecundo. Non negarim, inquam, ideo apud D. Rumiæ ſacellum à paſtoribus ſatam ficum. ibi enim ſolent ſacrificare lacte pro vino, & lactentibus. Plut. in Probl. Quid eſt quod Ruminæ rem diuinam facientes, hoſtiis lac ſpargere & libare conſueuerunt, vinum autem non adhibent? an quod Latini rumam, mammam nominant: & ficum Ruminalem ideo dixerunt, quòd ſub ea lupa Romulo & Remo lac exhibuit? & cætera, quę toto Problemate leguntur. Idem repetit in Romulo, niſi quòd deam ῥυμιλίαν vocat. de Ruminali verò ficu, varia legito apud Seruium libro 8. Aeneidos.

Eduſa, & Potina, deę prę ſides exiſtimatę eduliis & potionibus infantũ, vt Non. ex Varrone legere videtur. Alij verò non Eduſam, ſed Edulicam deam hanc appellãt, vt Auguſtinus

nus,qui ait Edulicam deam vocatam,quæ escam præberet. Aelius verò Donatus in Terentiana Phormione,Edulicam & Poticam has deas vocauit.ita enim scribit: Vbi initiabunt quidam cibo & potu,quidam sacris: vbi legitur apud Varronem initiari pueros Eduliæ & Poticæ & Cubæ,diuis edendi & potandi & cubandi,vbi primùm à lacte & à cunis transferunt. vt Vergilius: Nec deus hunc mensa,dea nec dignata cubili est. hoc annotauit Probus. Sed Terẽtius Apollodorum sequitur,apud quem legitur in insula Samothracum à certo tempore pueros initiari,more Atheniensium: quod vt in palliata, probandum est magis. hæc Donatus. Sed Edulicam potius,& Potinam,legit August. in quarto & sexto de Ciuit. Dei. Sunt qui apud Donatum Educam legant,& Poticam. Arnobius tamen libro tertio contra Gentes: Victuam & Potuam sanctissimas victui potuique procurant. ô egregia numinum, & singularis interpretatio potestatum: nisi postes virorum adipali vnguine oblinerentur à sponsis, nisi virginalia vincula omnia feruentes dissoluerent, atque imminentes mariti nisi potarent & manderent, homines dei nomina nõ haberent. & hæc quidem Arnobius. vt videas, quantum gentes insanierint.

Statilinus, vel vt aliqui legunt, Stabilinus, & Statanus, Dei præsides & assistentes: Lactantius. alij educationi ascribunt, eo videlicet tempore, cum standi & consistendi potestatem habere incipiunt. Statanus, inquit, puerorum Deus apud Nonium. Varro libro 1. de Pueris educandis.

Fabulinus Deus dicebatur, cùm fari pueri auspicabantur.

Nascio, seu vt alij tradunt, Natio, dea quæ nascentibus præesse credebatur, de qua sic Cicero in tertio de Nat. deorum: Nascio quoque dea putanda est, cui cùm fana circumimus in agro Ardeatino, rem diuinam facere solemus: quę quia partus matronarum tueatur, è nascentibus Nascio nominata est.

Pauentiam deam antiqui constituerunt, vt auerteret ab infantibus pauorem: atque inde etiam appellata, autore Augustino.

Timorem quoque Lacedæmonij coluerunt, vt Plutarchus in Cleom. ostendit. apud eos enim non Timori tãtum, sed Morti etiam & Risui, aliisque huiusmodi affectibus templa dicata fuerunt. Timorem verò non sicut alios dæmonas venerabantur, quos tanquam noxios abesse procul à ciuitate volebant. Sed hoc Rempubl. maximè contineri arbitrabantur, &c. vbi multa de hoc deo Timore exequitur, quæ omnino diligenter in Repub. administranda obseruanda sunt.

Formido, seu Timor, hoc est φόβος, pingebatur cũ capite leonino, vt in scuto Agamemnonis: Pausan. Legimus apud Lacedæmonios, Ephoros Timoris sacellum construxisse prope triclinium, quo ipsi tribunal habebant, vt essent cæteris maiori formidini.

Volupia dea existimata, quæ à voluptate (vt Augustinus ait) appellata est. de eadem Varro & Macrob. meminère. In Volupiæ ara simulacrum fuit Angeroniæ, quæ dea silentij apud Romanos habita est. Vidi qui Volupiam in throno effingeret, vt reginam, sed pallidiorem aspectu, & quæ virtutes subtus pedes habere videretur. Sed quantum scriptori illi, qui hoc literis mandauit, fidei habeam, non est vt hoc loco tibi prodam.

Libentina dea fuit, cui nomen factum à libidine, ait Augustinus. Varro tamen de Lingua lat. à libendo deducit, & Venerem esse significat, quæ & Lubentinia dicta est: vt in Venere planius ostendam. Arnobius, Libentinam & Burnum, libidinum præesse tutelis scribit. ex his melius expones illud in secundo de Natu. deorum. Ciceronis, Quo ex genere Cupidinis & Volupiæ & Lubentinæ Veneris vocabula consecrata sunt: quam ab iis fieri soleat, qui illud Ciceronis opus interpretati sunt. Plautus etiam Lubentiam dixit, vt in Asinaria: Vt ego illos lubentiores faciam quàm Lubentia est. Idem in Sticho: Itaque occlusum pectus porto lætitia, Lubentiáque.

Nixi dei dicti fuère ab enitendo, id est pariendo, de quibus Festus ita (licet perperàm in plerisque codicibus legatur, Noxij dei) Nixi dei tria signa appellantur in Capitolio, ante cellam Mineruæ genibus nixa, velut præsidentes parientium nixibus: quæ signa, sunt qui memorię prodiderint, Antiocho rege Syriæ superato, M. Attilium subtracta populo Romano deportasse, atque ibi posuisse.

Prosa, vel Prorsa (vt legi contendebat Cœlius) & Postuerta, deæ fuère apud Romanos celebratæ, quibus & aræ & sacra fuerant constituta, ob scilicet pariendi discrimina.

Prosa

Prosa enim præesse illis existimabatur, quæ rectum ac legitimum partum ederent: Postuerta verò, ab ægris & infirmis, & cum præposterè partus edebatur. Sed & Postuerta à Macrob. & Anteuerta, alia ratione referuntur, quas libentius nonnulli antiquè pronunciant, hoc est Anteuortam & Postuortam. has enim ideo veteres coluêre, quòd ea omnia intelligi oportere existimarent, quæ prçterita ac futura essent. qua ex re comites diuinitatis eas appellauerunt, non secus ac Consilium & Prouidentiam, quibus humana omnia & diuina expenduntur & præuidentur.

Ossilago dea solidatrix ossium, vt ait Arnobius lib. 4. qui & hoc addit: Nam quæ durat & solidat infantibus paruis ossa, Ossilago ipsa memoratur.

Mena dea fuit, quæ fluoribus menstruis mulierum præesse putabatur, vt Augustinus docet in septimo. Iouis filia hæc Luna credita, quippe Græcè μήνη Luna dicitur. Menam idem Augustinus priuignam Iunonis dixit.

Næniam deam funerum commemorat Festus. & Augustinus ex Varrone ita ait: Denique & ipse Varro commemorare & enumerare deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorsus est à Iano, eámque seriem perduxit vsque ad decrepiti hominis mortem, & deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad deam Næniam, quæ in funeribus senum cantatur. Sed & ego in Vario sepeliendi ritu de hac dea locutus sum, itémque & Libitina, & Epitymbia. Porrò Næniæ sacellum extra vrbem fuisse, non longè à Viminali porta, autores tradunt. Sed & Mortem deam veteres fecêre, quam variis modis effinxêre, Stat. In scopulis mors sæua sedet. Idem:

——Stygiis emissa tenebris
Mors fruitur cœlo, bellatorémque volando
Campum operit, nigróque viros inuitat hiatu,
Nil vulgare legens, sed quæ dignissima vita,
Funera præcipuos annis animísque cruento
Angue notat, &c.

Vergilius in vndecimo Aeneid.

Multa boum circa mactantur corpora Morti,
Setigerósque sues, raptásque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. Lucan.
——Ipsámque vocate.
Quem petat è vobis Mortem, tibi coge fateri.

Eadem penè forma & poëtæ Græci ἄτην dixere, vt est apud commentatores Apollonij in 4. Argonauticôn, vt obseruauit B. Aegius. Quin & apud Gades templum Morti dicatum, Aelianus in Varia, & ab eo Bandelus, prodidere. Extat Mortis etiam, id est, θανάτου hymnus apud Orpheum, cui adoletur manna thuris.

Meditrina dea ab antiquis culta, vt Varro & Festus testantur, à medendo denominata: vnde & Meditrinalia, vt de Annis, mensibus, & diebus docuimus. Nam vt Varro & Flaccus tradunt, flamen Martialis dicere erat hoc die solitus, Vinum nouum & vetus libari & degustari medicamenti causa: quod, inquit Varro, facere solent etiam nunc multi, cùm dicant: Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri morbo medeor.

Nundina dea antiquorum, vt scribit Macrobius, à nono nascentium die nuncupata, qui dies lustricus nuncupabatur, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomen imponebatur: quod & Festus scribit, & Plutarchus in Quæstionibus, & nos vt suprà.

Febri etiam, vt deæ, multas aras Romani erexerunt, vt ex M. Tullio, Val. Maximo, Liuio, Plinio, Augustino, aliisque obseruauimus. Tullius quidem in tertio de Nat. deorum, & secundo de Legibus. Febrem verò, ait Val. Maximus, ad minus nocendum templis colebant, quorum vnum adhuc in Palatio, alterum in arce Marianorum, tertium in summa parte vici Longi: in eáque, remedia quæ corporibus ægrotorum innexa fuerant, deferebantur. Sanè illud sciendum est, quod apud Lactantium, Seruium, & Porphyrium philosophum legimus, aliquos deos cultos à veteribus vt prodessent, alios ne nocerent: vt Febris, Robigus, Orbona, quæ dea erat, ne nos orbos faceret. In huius Orbonæ tutela fuisse ait Arnobius, orbatos liberis parentes: cuius deę ara fuit, teste Plinio, ad Larum ædẽ. Larium verò ædes erat in summa sacra via, vt Solinus scribit. Et Auerruncus, qui auerruncaret, id est, auerteret mala. Item Deuerra, & reliqui. Audi quæso quid de hac

etiam re superstitiosa scribat M. Tullius: Illud, inquit, profectò confiteamini, longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit. eos enim qui Dei appellantur, rerum naturam esse, non figuras deorum: qui tantus error fuit, vt perniciosis etiam rebus non tantùm nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim fanum in Palatio videmus. hæc quidem Cicero. Sed me pudet pigétque dicere, nos quoque diuos quosdam hac ratione colere, quos magis plerique omnes venerantur quàm Christi proceres.

Aegeria dea à mulieribus colebatur, quòd eam opitulari credebant partu egerendo, vt ait Festus. Aegeriæ nymphæ prægnantes sacrificabant, quòd eam putabant facilem conceptum aluum egerere. Sed de hac, plura in Nymphis agemus.

Iuturna etiam nympha culta, & à iuuando appellata: vt Varro & Seruius tradunt: de qua lege nostras Nymphas.

Quietem deam coluère Romani, vt testis est Augustinus in quarto de Ciuitate Dei, quæ dea homines faceret quietos, vel quietem afferret. hæc dea extra portam Collinam ædem habuit Romæ. T. Liuius in quarto, Quietis fanum fuisse via Labicana prodit. Orcus etiam Quietalis dictus, vt alibi dictum.

Murcea, vel Murcia, dea desidiæ existimata: de qua plura dicturus sum in Murtia Venere. Huic contraria est habita,

Strenua dea, quæ & Strenia dici videtur, si codicibus credendum est. nam D. Augustinus à strenuę faciendo denominatam ait. Varro de Ling. lat. Hinc oritur caput sacræ viæ, ab Streniæ sacello.

Minutius etiam deus apud Romanos legitur: qualis autem fuerit, quod recorder, non legi. Festus quidem, deum ipsum commemorat. idem & alibi: Minutia, inquit, porta Romæ appellata, eo quòd proxima esset sacello Minutij. Hinc & Lampridius in vita Commodi imp. Herculis signum, inquit, sudasse in Minutia per plures dies: quo loco vir doctissimus hoc parum obseruauit.

Pellonia dea, vt scribit Arnobius, pellendorum hostium potens credebatur, quo loco deos gentium irridet.

Agenoriam deam vocauerunt antiqui, quæ ad agendum excitaret, ab agendo dicta: August. de Angerona alio loco dictum est. Inuenio & Agonium deum dictum, qui præesset rebus agendis: & Agonalia festa, de quibus in sacrificiis plura dicemus.

Horta dea, cùm viueret Hersilia, nuncupata, vxor Romuli, quam ab hortando & incitando dictam, Labeo, vt Plutarchus docet, existimauit. Huius deæ ædem nunquam claudi solitam, idem Plutarchus tradit: ea scilicet causa, quòd semper aliquid præclari fieri hortaretur, nunquámque cessandum. Hæc mox vocata Hora, vt quidam putant, prouidentiæ dea, quæ negligentes socordésque esse non pateretur: atque ideo ab hortando & incitando Labeo denominatam putauit, vt Græca voce Plutarchus ait παρορμᾶν. Quidam hanc Hortam & Stimulam appellatam dixerunt, de qua diuus Augustinus, quę putaretur vltra modum ad agendum stimulare. de Hora Quirini, Ouidius, Gellius, & nos alibi.

Catius deus antiquorum, qui catos, id est, acutos homines faceret: Augustinus in quarto. Sunt qui libentius Cautium legant, quòd scilicet cautos homines faceret.

Volumnus deus, & Volumna dea, à volendo, vt reor, dicti, quòd bona vellent: dei nuptiales, vt bene coniungerentur. sunt qui coniugales deos existiment. sunt qui absque litera m, Volunus & Voluna legant: quorum sententiam non improbo. Fuit & Voltumna dea Hetruscorum, ad cuius fanum frequens Hetruscorum concilium aliquando factum, legimus apud T. Liuium. Videndum tamen, an potius Vertuna legendum sit, vt Vertunus eius deæ non semel idem Liuius meminit. Fuit & Volutina dea, folliculorum inuolucris & inuolumentis segetum præposita: Augustinus.

Adeona, & Abeona, deæ cultæ fuerunt ab antiquis, quæ adeundi & abeundi facultatem præstarent. meminit August. in 4 & in 7 lib.

Vacuna, vacandi dea ab aliquibus dicta, ab aliis Victoria: & propterea nos de ea in Syntag. Martis, vbi de Victoria, pluribus agemus.

Numeria dea, quæ numerare docere credebatur, vel ad numeros pertinere. autor D. Augustinus.

Populonia,

Populonia, & Fulgora, nomina dearum apud Senecam in libro de Superstitione. meminit Augustinus libro 6. hæc, si coniectari licet, adhibebantur, ne populationes & fulgura fierent. nam & Fulgur Iupiter, & Populonia Iuno dicebatur, vt dicturi sumus.

Lateranus deus focorum creditus, & Genius: adauctúsque hoc nomine, vt prodit Arnobius, quòd ex laterculis crudis antiquiss. aut ex quacunque materia focos fabricarent.

Panda dea dicta, vt idem scribit Arnobius, quòd Romulus, id est, Quirinus, in iaculi missione cunctorum præstiterit viribus. Pandam quoq; deam, seu Panticã apud eundem legi. quòd T. Tatio Capitolinũ vt caperet collẽ, viã pandere atq; aperire permissum fuerit.

Arculus deus, arcis & capsis præesse existimabatur.

Lauerna dea furum, qui (vt Festus ait) ob id lauerniones dicuntur. in huius deę loco obscuro abditóque furta prædásque diuidere solebant: hinc & Lauernalis porta vocata est. Lauernæ meminit Horatius primo Epistolarum ad Quintium: Pulchra Lauerna da mihi fallere. Ausonius Gallus:

Hic est ille Theon, poëta falsus,
Bonorum mala carminum Lauerna.

Non. Marcellus: Lauerna dea, cui supplicant fures, Plaut. in Aulul. Ita me bene amet Lauerna, te iam, nisi reddi mihi vasa iubes, Pipulo hic differã ante ædes. Lucilius libro 18. Si mẽses facis musas, si vendis Lauernæ. Meminit & Varro deæ, & portæ in libro de Ling. lat. Acron verò: Lauerna ait, via Salaria locum habet. est autem dea furum, & simulacrum eius fures colunt, aut qui consilia sua volunt esse tacita: dicta à lauando. nam fures Lauatores dicuntur. cum silentio preces eius exercentur. hæc ille. Porphyrion autem: Lauerna, inquit, dea furum, & latêre volentium. Quare videndum apud Acronem, ne potius legendum sit, dictam deam à latendo, quàm à lauando: & Lauerniones, nõ lauatores. B. Aegius potius ἀπὸ τοῦ λαβεῖν, hoc est, à capiendo dictam putat.

Furina dea ab antiquis culta, in cuius honorem feriæ Furinalia dicuntur: cui deæ flamen etiam Furinalis attributus fuit. vide Festum, & Varronem, qui ait vix suo tempore notam fuisse. Furinæ meminit & Martianus in secundo, & M. Cicero in tertio de Nat. deorum, Eumenidas commemorans: Quæ, inquit, si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ, Furiæ deæ sunt speculatrices (credo) & vindices facinorum & sceleris. meminit & ad Atticum.

Bonus euentus ab antiquis cultus. Plin. 35. scribit: Euphranoris simulacrum Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Boni euentus meminit Varro in primo de Re rustica, inter Consentes diuos agricolarum, vt iam antè notaui. Praxitelem scribit Plinius huius simulacrum in Capitolio fecisse. Templi Boni euentus quędam etiam nunc vestigia Romæ cernuntur, inter Mineruam & S. Eustachiũ, vt à plerisq; creditur.

Fessonia dea colebatur, vt fessos iuuaret. & vt hostes depellerentur, Pellonia diua placabatur. vtriusque August. in quarto meminit.

Bonus deus, apud Græcos ἀγαθὸς θεὸς, cuius templum Pausan. in Arcad. commemorat, ad sinistram viæ quæ in Mænalum montem ducit. est & in poculis illud post cœnam, quod ἀγαθὸς δαίμων dicebatur, quod meracius erat cæteris, quem dæmona vel deum quidam Fortunam interpretantur. alij Liberum patrem: alij non vltimum poculum, sed primum scripserunt ἀγαθοῦ δαίμονος. sicuti etiam nonnulli, vltimum poculum non meracius, sed dilutius. sed hac de re & ego aliàs in Grypho ternario, & alij plura annotarunt.

Pœna & Beneficium, duo numina deorum, instituta à Democrito.

Necessitatis & Violentiæ sacellum in Acrocorintho, Pausan. quod ingredi nefas fuit, ἀνάγκης καὶ βίας ἱερόν.

Risus simulacrum, vt dei, Lycurgum apud Lacedæmonios erexisse testis est Plutarch. Putabat enim ille, Risum laboris & modesti victus esse condimentum. Apud Apuleium quoque Risus, quod etiam interpres notat, mẽtio est. Hypatenses Thessali huic deo quotannis rem diuinam in summa lætitia faciebant. γέλωτος θεοῦ, id est, dei Risus Pausan. meminit. Legitur encomion Risus Cælij nostri Calcagnini: quod cùm multa eruditione ac hilaritate refertum sit, hic dignum duxi vt ascribatur.

Mœror abi, subeat Risus, mihi pectora Risus
Impleat, & læto saliant præcordia risu.
Risus enim diuûm atque hominum est æterna voluptas.

Nam si quid fidei magno præbemus Homero,
ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν.
Quin etiam fuerat sancitum lege Lycurgi,
Vt Lacedæmonij post bella exhausta litarent.
Lætitiæ, atque bono facerent solennia Risu:
Illius & lapide è Pario substruxerat aras,
Hic vbi post Mauortis opus gens aspera bello,
Ponebat vigiles curas, suetósque labores,
Cùm faciem attritam galea, cùm puluere fœdos
Porrigeret vultus, & frontem nube leuaret,
Ipsa comes Risus aderat sine casside Cypris,
Et largos hilari fundebat pectore Risus.
Vos quoque Romulidæ, quondam vos inclyta rerum
Imperio soboles, genitabilis aura Fauoni
Cùm primùm duro concretas frigore terras
Laxabat, vernis intexens floribus arua,
Ardua magnarum soluistis pondera rerum
Risibus, & grandes mirata est Roma cachinnos:
Scilicet hæc populos, hæc magnum continet orbem
Temperies, grauitas simul, & lasciuia vitæ,
Et Risus curis, & nexa Modestia luxu.
Hæc quoque me procul à patria, aspectúque meorum
Per maria & terras tot tempestatibus actum
Soletur, dirique leuet dispendia fati,
Donet & optatos post longa incommoda risus. Hactenus Cœlius.

Amicitiam etiam deam, quàm Græci φιλίαν vocant, iure inter sua numina gentes collocauere. & quamuis eius aras non legamus, nec imagines, nuper tamen cùm Hebræas quasdam sententias interpretatas additis scholiis euoluerem, in hæc verba incidi: Apud Romanos, inquit, Amicitiam pictura antiquitùs pulchrè demonstrabat. Pingebatur enim iuuenis forma, detecto capite, quæ erat tunica rudi induta, in cuius fimbria scriptum erat, Mors & Vita: in fronte, Aestas & Hyems: habebátque latus apertum vsque ad cor, & brachium inclinatum digito cor ostendens. ibi scriptum erat, Longè & Propè. Suberat & picturæ explicatio, quæ ita legitur: Forma iuuenilis indicat amicitiam semper recentem, nullaque temporis diuturnitate tepescentem. nudum caput, vt omnibus pateat, & amicus nullo vnquam tempore amicum publicè suum fateri erubescat. Rude autem indumentum ostendit, vt amicus nulla ardua, extremámque inopiam pro amico subire non recuset, Vita & Mors in vestimento scripta, quod qui verè diligit, vsque ad mortem amat. Aestas & Hyems, quia & in prosperis & in aduersis æquè amicitiam seruat. Latus apertum habet vsque ad cor, quia nihil amico celat. Brachium inclinat, & digito cor ostendit, vt opus cordi, & cor verbis respondeat. Longè & Propè quod scriptum est, quia verã amicitia nullo tempore aboletur, nec locorum intercapedine disiungitur. Hæc fermè totidem verbis ascripsi, quæ exoticam scilicet sapientiam ac peregrinam redolere videntur. Porrò & Amicitiam post mortem durare, elegans Græcum epigramma ostendit, in quo Vlmus describitur arida, quam vitis opaca viridi coma complectitur: docétque, homines debere officij memores esse: exemplóque monet, tales nos quærere amicos,

Quos neque disiungat fœdere summa dies.

Fauorem deum etiam ab Apelle pulchrè effictum legi, quam picturam quia à nescio quo non infœliciter carmine descriptam inuenio, hic illam tibi ascribam:

Pictor Apellea quid pingis ab arte Fauorem?
Vnde illi generis semina nota parum?
Hic genitum Forma, Fortunæ hic iactat alumnum:
Casu ille, ille animi dotibus esse satum?
Qui comes assiduus lateri? Assentatio. & ecquæ
Ponè subit lentis passibus? Inuidia.
Ecqui circumstant? Opulentia, Fastus, Honores,

Leges, & scelerum sæpe Libido parens.
Cur facis aligerum? Fortunæ elatus ab aura
Aduolat alta, imò nesciusesse gradu.
Quare oculis captum pingis? non nouit amicos,
Improbus ex humili cùm petit alta loco.
Quid rotulæ insistit? Fortunam imitatur, & infert
Se socium, instabiles quà tulit illa pedes.
Cur timet, atque extra sese ambitiosius effert?
Occæcare animos fata secunda solent.

Preces etiam, hoc est τὰς λιτὰς, Homerus poëta libro Iliados nono, his fermè versibus expressit:

Nanque Litæ, soboles magni Iouis, & pede claudo,
Rugosæ, obliquóque oculo medeantur vt illi,
Terga sequuntur Ates, celeri præuertitur omnes
Illa gradu, & passim damnum mortalibus affert.
Hæ verò actutum sarturæ damna sequuntur,
Conciliántque suis cultoribus optima semper
Commoda, at exercent iram genitoris in hostes.

Easdem & Quintus Calaber in Paralipomenis commemorat. Sunt qui ita interpretentur: Deas quidem eas claudas, quòd qui precentur, genua flectant: item rugis obsitas, ad imbecillitatem designãdam. ad hæc & strabis esse luminibus, quòd conniuere videantur ad aliqua, sed postremò necessitate ad supplicationes deflecti. demum idem poëta Preces, vt ait Phurnutus, deas quasdam claudasque vocauit, quòd tardè & vix accedant ad eos supplicandos, quos antè iniuria affecerint. At verò rugosas & strabis luminibus, quod grauiter & ore parum hilari intueri queant, quos offenderunt, & à quibus veniam deprecentur. Iouis porrò filias ait, quòd venerabiles sint. & hactenus fermè Phurnutus. Cæterùm & Orpheus in Argonaut. οὐ γὰρ ἄτιμοι ἔασιν ζηνὸς ἱκεσίου λιταί. hoc est, Non etenim sine honore Icesij Iouis puellæ Preces: &c.

Pauor, & Pallor, dei à Tullio Hostilio figurati & culti, vt Lactantius scribit, & Augustinus his verbis: Hostilius certè rex deos & ipse nouos Pauorem atque Pallorem propician dos non introduceret, si Felicitatem deam nosceret & coleret, & cætera. ita verò accidit, cùm commisso inter Romanos & Veientes prælio, nunciatum esset Tullio Hostilio regi, Albanos desciscere, pallerẽque & Pauere Romanos ob eam rem videret, ipse in re trepida templum vouit Pauori & Pallori. lege & Liuium in primo. Pauorem quoque, hoc est τὸ δεῖμα, à Corinthiis cultum fuisse, scribit Pausanias in Corinthiacis. nam cum Mermeros & Pheres Medeæ filij lapidib. obruti fuissent à Corinthiis, propter ea quæ à matre Glauce munera attulissent, vnde ex oraculo postea eis sacra facta sunt solennia, & Pauoris seu Terroris, hoc est δεῖματος imago dedicata muliebri ætate, habitu ad terrorem quàm maximè efficta.

Viriplaca dea culta à Romanis, quæ nomen à placandis viris assecuta fertur. nã vt Val. Maximus libro 2. scribit, quoties inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deæ Viriplacæ, quod etiam P. Victore teste in Palatio fuit, veniebant: qui ibi inuicem locuti quæ voluerant, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur. dignissimum sacrum institutum. Quis ergo miretur, vnde tanta fuerint populo Romano incrementa? nonnihil antè meminimus.

Forculus, vel vt alij, Forulus, & Cardea, & Limẽtinus, tres fuerunt existimati dei, ianuis ac ostiis præfecti: & Forculus quidem foribus datus, vt ait Augustinus: Cardea verò cardini hãc quidã libentius Carnam vocant, quæ (vt canit in sexto Fast. Ouid.) ab Iano compressa, acceperit cardinum potestatem, prius Crane nũcupata, dein per antisichon Carna. Hanc & Cardineam viri alioqui eruditi, inter quos Sipontinus, appellarunt. Verum de Carna, quæ putabatur vitalibus præesse, & exta intranea conseruare, cuique in monte Cœlio sacrum constitutum, plura paulò antè attulimus.

Cloacinam deam T. Tatius rex consecrauit, cuius simulacrum (vt Lactantius scribit) in cloaca repertum. Cloacinæ meminit Cyprianus, & D. Augustinus nec semel, T. Liuius libro tertio ab v.c. Ac nutricem, inquit, propè Cloacinæ ad Tabernas. sed melius fortasse si

Cluacinæ legeretur,& Venerem intelligamus:de qua suo loco,hoc est in Venere agemus. Nam quidam alioqui eruditi,Cluacinam & Cloacinam confundunt.

Proteruiam sunt qui deam,& qui sacrificium potius fuisse dicant , cùm in conuiuio aliquid superfuisset quod combureretur.plura Macrob.in Satur.vnde iocus ille Catonis , in eum qui bona consumpsisset,eum proteruiam fecisse. Ausonius in Mosella:

Capripedes agitat cū læta Proteruia Panes. Tametsi hoc loco pōt intelligi pro lasciuia.

Picus Saturni filius,vt poëta in 7 Aeneid.rex Latij, ab vxore Circe in auem sui nominis conuersus,quòd Pomonam amaret: à Romulo inter deos connumeratus,vt Augustinus in 4 docet. vide Ouidium in Metamorph.Plutarchum in Quæst.Seruium grammaticum:qui ait, quòd ideo fingitur in picum Martium conuersum , quia augur fuerit , & domi picum habuerit, per quem futura noscebat: quòd & pontificiales indicant libri. Curinum & Verrundum deos Varro de Ling. lat. commemorat: sed nihil vltrà de his scribit, nisi quòd à T.Tatio cum cæteris deis Sabinis constituti sint.

Bubona dea nuncupata à bobus,vt scilicet boues fortunaret.Augustinus meminit.

Auerruncus deus, qui auertere credebatur mala.de quo Varro:Auerruncare , auertere.Pacuuius:Deus qui meis rebus præest,Auerruncus.itaque ab eo precari solent,vt pericula auertat. hæc fermè Varro de Lingua latina.

Intercido deus,licet quidam Intercidonam legant , apud Augustinum libro sexto , ab intercidendo securi.

Pilumnus deus,à pilo,quod far sine pilo non conficiatur,ait August.meminit & D.Cyprianus.Sed de Pilumno Seruius in nono Aeneid.commentario:Pilumnus , inquit , deus dictus,qui pilendi frumenti inuenit vsum.vnde à pistoribus colitur,& ab ipso Pilū dictum est. Martianus libro secundo:Comminuendę frugis farrisq; fragmēta Pilumno signat Italia. Non.Marcellus,Pilumnum,& Picumnum deos vocat præsides auspiciis coniugalibus Varro de Vita popul.Rom.libro 2.Natus si erat vitalis,ac sublatus ab obstetrice statuebatur in terra vt auspicaretur rectus,deisq; coniugalibus Pilumno & Picumno in ædibus lectus sternebatur. Pilumni fratrem Picumnum(si modo exemplar incorruptum est)facit, loco quo suprà.Pilumnus,inquit,& Picumnus,fratres fuerunt. horum Picumnus stercorandorum agrorum inuenit vsum,vnde & Sterquilinus dictus est : hunc tamen Lactātius & Tertullianus Sterculium nuncupare videntur , qui stercorandi agri rationem primus induxit. Macrobius Saturnum Sterculium à Romanis vocatum ait , vt in Saturno dicetur, alij etiam Stercutum vocauere.Plin.quidem lib.17.Stercutiū:Stercutius,inquit, Fauni filius Italiæ rex,stercorationis agrorum in Italia inuētor,ob id donatus immortalitate.

Deuerra dea,a scopis deuerrendo,quia fruges non coaceruantur sine scopis: vide quæ in Syluano deo scribemus,ex Varrone & Augustino.

Iugatinus deus, vt in sexto de Ciuit.Dei , ex Varrone scribit Augustinus , cùm mas & fœmina coniugebantur,colebatur: vel vt idem in quarto ait,quòd coniuges coniungeret, vel quòd iuga committebantur.

Domiducus deus , eodem teste , cùm domum ducenda erat quæ nubebat , colebatur: quamuis & Domiduca eadem causa Iuno vocabatur, vt dicemus.

Domitius quoq; deus apud antiquos celebrabatur, vt esset in domo noua nupta. Idem auctor Augustinus, qui & illud etiam scribit.

Manturna dea adhibebatur, vt cū viro maneret. Matura verò dea fuit, quæ maturescentibus frumentis præesse dicebatur:quā tamen quidam perperàm, vt puto , Matutam existimant,quæ potius Leucothoë est,de qua Plutarchus in Camillo,& in Problem. Plura & M.Cicero in tertio de Nat.deorum.legimus præterea Matutæ ædem ancillis Romæ nefas fuisse ingredi. vna intrò ducebatur,& alapis cædebatur,& impellebatur, & fratrum filios ante singulos fratres in vlnis sub brachio ferebant,& circum sacrificia currebant , in signum eorum quæ in fabulis traduntur de Dionysio & Ino.ab hac Rom. matronæ bona filiis non optabant , sed nepotibus, quòd ipsa in filiis fuerit infœlicissima. Scribit Plutarchus , Camillum templum vouisse matri Matutæ , si de Veiis victoriam retulisset. Notabile est illud in bello Latino exemplum deæ Matutæ. Cùm Satricum vrbs incenderetur, vt Liuius scribit in sexto ab v.c.nec aliud tectum eius vrbis superesset , cùm faces pariter sacris profanisque inijcerentur, quàm matris Matutæ templum, inde eos nec sua religio, nec verecundia deūm arcuisse dicitur , sed vox horrenda edita templo cum tristibus minis,

nis, ni nefandos ignes procul delubris amouissent. Idem Liuius in quinta Decad. Eodem, inquit, anno tabula in ædem matris Matutæ cum indice hoc posita est: Tib. Sempronij Gracchi Cos. imperio auspicióque legio exercitúsque P. R. Sardiniam subegit, &c. Matutam, ait Festus, antiqui ob bonitatem Matrem appellabant. P. Victor in octaua vrbis regione Matutæ ædem constituit.

Angeroniam & Tacitam silentij deas cum Harpocrate Aegyptio, his deis cõiugemus. Angeronam Macrob. in Satur. vbi de tutelari deo vrbis Romæ agit, inquit: Sunt qui Angeronam putent, quæ digito ad os admoto silentium denũciat. Angeroniæ rem diuinam faciebant Romani 12 Calend. Ianuarias, quod Solinus scribit. ab Angerona Angeronalia dicuntur teste Varrone. Macrobius verò, Pontifices ait, in sacello deæ Volupiæ sacrum fecisse. hanc Verrius Flaccus Angeroniam ideo appellari prodidit, quòd angores ac animi solicitudines propitiata depelleret. Massurius adiicit, simulacrum huius deæ ore obligato fuisse, atque signato: in ara Volupiæ propterea collocatum fuisse, quòd qui suos dolores anxietatésque dissimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, quòd popul. Rom. morbo & angina dicitur præmisso voto liberatus fuisse. hinc Angeroniam, & Angeronam quidam diuersas statuunt. Angeronam quidem deam Plinius in tertio, & Solinus, appellare videntur. ita enim Plin. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. nanque diua Angerona, cui sacrificatur ad diem 12. Calend. Ianuarij, ore obligato obsignatóque simulacrum habet. Sempronius quoque in libro de Italiæ diuisione, cùm de deo egisset, in cuius tutela Roma esset: Quamobrem, inquit, & Angerona silentij dea ante Iani festos dies colitur præ foribus, vt ne cui liceat illud palàm efferre, quod ad salutem Reipub. veteres ore obsignato intra pectoris arcana voluerunt contineri: cuius violatæ religionis pœnas primus luit Soranus. atque hac de dea, quantum memini: de Ageronia verò alibi actum est. Nunc addam, & quæ de Tacita scribit in Numa Plutarch. Cùm enim Numam Pomp. religioni studuisse ex Pythagoræ fermè instituto ostenderet:, ait: Sed Numæ figmentum deæ, vel montanæ nymphæ amor, secretúsq; illius congressus, & communia cum Musis consortia. Plurima enim ex vaticiniis in eas referebat, quarum præcipuè vnam & insigniter Romanos venerari docuit, quam Tacitam appellauit, ἄφ σιωπηλὼν, καὶ νέαν, hoc est, silentij studiosam & iuuenem: quod esse videtur non absimile à silentij mysterio, quod ἐχεμυθίαν Pythagoras suis discipulis præcipiebat. Mutam verò matrem Larũ fuisse, in Laribus meminimus. cuius & Ouid. in 11. Fast. copiosius fabulã explicat. Sed iam & Harpocratem apud Aegyptios deum silẽtij subiungamus, qui digito os obsignare videbatur. His proximè dieb. Aug. Rheginus magister theologus Franciscanus, mihi ostendit æneam imagunculam huius Harpocratis dei, nuper effosam ex Mutinensib. ruinis, quę imaguncula ita erat effecta. Puer erat imberbis, nudus qui dextræ indice digito os obsignabat, sinistra verò deorsum extenta sustinebat cornu Copiæ, sursum ad aurem pertingens, frugibus refertũ, inter quas eminebat nux pinea. Dei verò caput mitra Aegyptiaca redimi videbatur, quæ aliquantulum in altum erecta, desinebat in duas quasi volucres. Hunc verò Harpocratem scribit Plutarchus in lib. Isidis & Osiridis, genitũ fuisse post interitũ Osiridis, ex Iside, vnà cũ Helitomeno, imbecillúmq; natũ membris inferioribus. alibi tamen ait idẽ auctor, nõ puerũ fuisse (vt fertur) imperfectũ, neq; aliquod leguminũ existimandum. sed deum iuuenilis adhuc imperfectę & inarticulatę orationis pręsidẽ ac moderatorem: ex quo, digito ori admoto ipsum effingebant, vtpote silẽtij & taciturnitatis symbolũ. huic deo mẽse Mesori, id est, Augusto, legumina afferentes, ita canere soliti erãt Aegyptij, γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων. hoc est, Lingua fortuna, lingua dæmon. Hũc verò deum natũ, idem auctor est Plutarch. circa solstitiũ hybernum & brumam, vbi pro Harpocrate Carpocraten habẽt exemplaria: quem locũ eruditi quidam æmulantes, parũ animaduerterunt. Ei igitur deo & lentes, & primitiæ leguminum offerri solebant. Sed & perseam arborem huic deo dicauit Aegyptus, quòd eius arboris frondes linguæ, fructus autem cordi sit quàm simillimus. Sanè ridet D. Epiphanius lib. 3. Contra hæreses, sacra quæ huic puero deo suis etiam temporibus fiebant in ciuitate Aegypti Buto. Nam sacerdotes illum nutrire simulabant instar nutricum, &c. quæ sanctus doctor exequitur. Circumscribitur Harpocrates ab Ouidio illo versu in Metamorph.

Quique premit vocem, digitóque silentia suadet.

Sed & Apuleius,& Martianus lib.1. Verùm,inquit redimitus quidam puer ad os compresso digito salutari silentiū cōmonebat. Idem in 7. At tunc oborto terrigenis mussans tibi puer ille piceus,iussus admonere silentiū. vbi notandum est,Piceum puerū Harpocratem deum appellatū, ex coloratis Aegyptiis. Scribit Tertullianus Septimius in Apolog.: hunc ipsum Harpocratē eliminatū,& Serapidem & Isidem, Italia, c o s s. L. Pisone & Gabinio. meminit & huius dei Varro in lib. de Lingua latina & Catullus. Sed Artemidorus libro Oniro criticon. itē Plinius: Iam verò,inquit,Harpocratē, statuásque Aegyptiorum numinum in digitis viri quoque portare incipiunt. Meminit & Cassiodorus in epistolis. Nō desunt inter scriptores,qui hūc deū Sigaleona vocari existimēt ab Ausonio illo versu:

Aut tua Sigaleon Aegyptius oscula signet.

παρὰ τὸ σιγᾶν καὶ λαός, id est à silendo & populo, quòd scilicet populis silentium indicat. Illud hoc tibi loco de Silentij deo non silendum duxerim, libellum Cœlij nostri extare, festiuissimum & eruditissimum illum quidem, in quo ille more suo, nō modò quæ hic ego ipse ex historiis collegi, sed per Apologi etiam figmenta lusit: quem vt legas, non minimum fuerit precium operæ. Viam enim ad eiusmodi confingenda sternet.

Aius Locutius deus à Romanis consecratus, de quo sic ait M. Cicero in libro primo de Diuinatione: Non multo, inquit, ante Vrbem captam, exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatij radice in nouam viam deuexus est, vt muri & portæ reficerentur: futurum esse, nisi prouisum esset, vt Róma caperetur. quod neglectum, tum caueri poterat: post acceptam illam maximam cladem, explicatum est. Ara enim Aio loquenti, quam septam videmus aduersus eum locum consecrata est. hæc Cicero in priore libro de Diuinatione. T. Liuius verò libro 5. ab v. c. M. Ceditius, inquit, de plebe nunciauit Tribunis, se in noua via, vbi nunc sacellum est supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audiuisse, clariorem humana, quæ magistratibus dici iuberet, Gallos aduentare. id, vt fit, propter autoris humilitatem spretum. Tum mox eodem libro: Camillo expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita, neglectáque esset, mentio illata, iussúmque & templum in noua via Aio Locutio fieri. Plutarchus in libro de Fort. Rom. hanc historiam recitans Aium Locutium φήμην καὶ κληδόνα vocauit, atque ideo eum locum Budæus ita latinè retulit: Furius porrò Camillus cùm Celticum ignem restinxit, Romámque oppensam auri æquilibrio à librilance decussit, nec Pudentiæ nec Fortitudinis ędem, sed Aij tantum Locutij in via noua extruxit: quo loco ante bellum Gallicum vocem à Marco Decio auditam noctu illac transeunte inquiunt, bellum illud instare denunciante. Quo loco videmus M. Decium nuncupatum illum quem T. Liuius, M. Ceditium vocauit. de hoc eodem deo Gellius libro 16. ex M. Varronis libro Diuinarum: Nam sicut, inquit, Aius deus appellatus, aráque ei statuta est, quæ est infima Noua via, quod eo in loco diuinitùs vox edita erat, &c.

Paupertas & Ars à Gadareis cultæ, vt Arrianus scribit, quòd videlicet paupertas ad artes comminiscendas industriam & hominum ingenium acuit. Contrà Plautus in Trinum. Luxuriam deam inducit in prologo matrem Inopiæ: Sequere, inquit, me mea gnata. & paulò pòst: Primum mi Plautus nomen Luxuriæ indidit, Tum mihi hanc gnatam esse voluit Inopiam. Vnde & Claudianus cecinit:

Et luxus populator opum, cui semper adhærens
Infelix humili gressu comitatur egestas.

Aristophanes in Pluto πενίαν, id est Paupertatem ita describit, vt pallida sit, & furiæ persimilis, nisi quòd facem non præferat.

Mephitim deam antiqui putauerunt odoris tetri, cuius templum ante Cremonēsium mœnia fuit, loco seu numine defensum, quo tempore Cremona Vitellianis Flauianísque bellis exusta est, anno posteaquàm condita fuerat 286. T. Sempronio & Corn. c o s s. Annibale in Italia imminente: Cornelius Tacitus libro 19. Mephitis, ait Priscianus libro 7. nomen proprium est, à Græco μεσίτις, vt quibusdam videtur, mutatione σ in φ. Vergil. in septimo: Sæuáque exhalat opaca Mephitim. vbi Seruius incertus fertur, nunc deum coniunctum Leucothoæ, vt Virbius & Adonis Dianæ & Veneri: nunc Iunonem ait, quia ex aëre odores. tandem concludit, deam esse odoris grauissimi, nam propriè Mephitis est terræ putor, qui nascitur ex aquis sulphuratis. Persius in Satyris:

—Atque albo ventre lauatur,

Guttur

Gutture sulphuream lentè exhalante Mephitim.

Anna Perenna dea fuit à Romanis culta: quidam fabulosè Annam sororem Didonis putant. de qua Vergilius, & in Fastis Ouid.

Ipsa loqui visa est, Placidi sum nympha Numici
Amne perennè latens, Anna perenna vocor.

Sunt qui Lunam putarint, quæ Anna vocaretur, quòd annus ex mensibus fiat. Alij vnã Atlantidum dixerunt, quæ Ioui vbera præbuerit. Alij Iò, quidam & Themin. Nonnulli hanc historiam recitant: Cùm plebs in Auentinum secessisset, Annam quandam vetulam ferunt quæ Bouillis oriunda erat, placētas quasdam rusticas plebi detulisse, cui commeatus defecerat, mox pace secuta, beneficij memores statuerunt, vt perenne nomen eius coleretur: & Anna Perenna nuncupata. vtcunque, scribit Macrobius, primo mense, hoc est Martio consueuisse Romanos publicè & priuatim ad Annam Perennam sacrificatum ire, vt annare & perennare commodè liceret.

Aeternitatem vt deam coluerunt antiqui, cuius imaginem tempus esse dixerunt Pythagorici, Plato, & Hermes Trismegistus. eam enim per tempus intelligimus. Describitur verò copiosè & luculenter à poëta Claudiano in Panegyr. de laudibus Stiliconis:

Est ignota procul, nostræque imperuia menti, &c.

Boccatius carmen interpretatur in suis Genealogiis. legitur & passim in hanc eandem M. Marulli hymnus cognitione dignissimus.

Tempestatis etiam ædes M. Marcello extra portam Capenam constructa fuit. cùm enim in Corsicam & Sardiniam nauigaret, & tempestatem passus esset, liberatus ædem hanc construxit. Meminit Ouid.

Te quoque Tempestas meritam delubra fatentur,
Cùm penè est Corsis obruta puppis aquis. & reliqua.

Noctem etiam cultam legimus, quam Aratus poëta ἀρχαίην νύκτα, id est, antiquam noctem appellat, vt interpres ait, ex Hesiodi sententia, quòd sit deorum antiquissima, illi quoque sacra facta. Et vt in præsentia mittam quæ Orpheus & Hesiodus tradunt quorum alter Noctem Chaus filiam, matrémque Aetheris & Diei asserit: alter illi hymnũ cum suffimento factum concinit, eámque matrem vocat deorúmq; hominúmq;, & genesim omnium. apud Latinos etiam Statius Papinius lib. 2. Theb. ad Noctem hymnum & ipse concinuit:

Nox, quæ terrarum cœlíque amplexa labores,
Ignea multiuago transmittis sidera lapsu,
Indulges reparare animum cùm proximus ægris
Infundat Titan agiles animantibus ortus,
Tu mihi perplexis quæsitam erroribus vltrò
Aduehis alma fidem, veterísque exordia fati
Detegis, assistas operi, tuáque omnia firmes:
Semper honoratam dimensis orbibus anni,
Te domus ista colet, nigri tibi nigra litabunt
Electa ceruice greges, lustraliáque exta
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Quo loco Lactantius grammaticus ait: Finitis annis singulis anniuersarium illi sacrum Adrastum polliceri, & lustralia exta, id est, pinguia. Noctem veteres mulieris forma effinxère, nigris expansis alis, quæ volare videretur. Manilius libro quinto:

Et mentita diem nigras nox contrahit alas.

Nostro verò tempore, stellatum cœlum obscuratum cùm Luna effingunt, quæ noctis symbolum putatur. Pulchra est apud Paus. in Eliacis descriptio Noctis, Mortis, & Somni, his verbis: In altero verò arcæ latere, quod est à læua, ordinem operis in orbem oculis persequenti, fœmina expressa est, puerum consopitum læua album sustinens, nigrum dextera: & hunc dormientis effigie, distortis vtrinque pedibus, indicant inscriptiones. quod facilè tamen, vt nihil scriptum sit, conijcere possis, eorum puerorum vnum Mortem esse alterum Somnum: mulierem illam Noctem, vtriusque nutricem. Multis verò cognominibus nuncupata, præcipuè poëtis, εὐφροσύνη, μήτηρ ὀνείρων, τερπνὴ, κυκλοῦσα, ὑπνοδότειρα, ἀντιάτη· hoc est, lætitia, mater somniorum, iucunda, circulatrix, somnidatrix, & benè obuia, seu occurrens, appellatur: & multis aliis nominibus, quorũ plura collecta leges

leges in hymno Orphei. Phurnutus etiam Noctem ait, εὐφρόνην nuncupatam, hoc est prudétem. propterea quòd eo tempore melius sapere videamur. nã & Epicharmus dixit, εἴ τι τις ζητεῖ σοφὸν, δεῖ νυκτὸς ἐνθυμητέον. & omnia etiam studiosa nocte magis scrutantur. Plautus in Amphit. Nocturnũ vocat noctis deum, cùm ait, Credo ego hac noctu Nocturnum obdormiuisse ebrium. nisi fortè νύχιον, id est Bacchũ intelligamus. Porrò & Noctis & Diei & Meridiei simulacra ab Antiocho Ephiphane facta, prodit Athenæus.

Falacer diuus pater, vt ait Varro, vnde & eius flamen (ait) à diuo patre Falacre ego ingenuè fateor, me nescire quis deus fuerit Falacer. Falacrẽ tamen pomorum deum scribit Alexander libro 6. Sed malè Varronis verba considerauit ex lib. de Lingua lat.

Herem Marteam antiqui accepta hæreditate colebãt, quę à nomine appellabatur hæredum, & esse vna ex Martis comitibus putabatur. Festus.

Stata mater antiquis culta, cuius simulacrum in foro colebatur, postquàm id colustrauit ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore. magna pars populi, in suos quisque vicos retulerunt eius deæ cultum. auctor Festus

Rediculus deus à Romanis cultus, cuius extra portam Capenam fanum constructum fuisse accepimus. nam cum secundo bello Punico Vrbem oppugnaturus Annibal accessisset, à deis iniecto metu rediit, quando & campum Rediculi, & dei fanum Romani appellauerunt, vt scribit Festus.

ἄτη, Ate dea, vel dæmon potius, existimata à plerisque, ex Homeri versibus Iliad. 19, qui ita traducti leguntur:

Protinus abripuit speciosis crinibus Aten,
Iuppiter, adiuratq; instinctus sanctius ita,
Haud iterum posthàc stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam quoniam esset noxia cunctis,
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortalia lapsa lacessit.

Aten nostræ religionis auctores φωσφόρον, id est Luciferum interpretantur, vt præcipuè Iustinus philosophus ac martyr, Suidas, & alij, sed & Bessarion in libris aduersus Platonis calumniatorem. Solon philosophus in elegia pulcherrima quæ apud Stobæum legitur, in oratione περὶ δικαιοσύνης, ita canit:

ἄτη δ' ἐξ αὐτῶν ἀναφαίνεται, ἣν ὁπόταν Ζεὺς
πέμψῃ τισομένην, ἄλλοτε τ' ἄλλος ἔχει. hoc est,

Ex illis Ate apparet, quam vbi Iuppiter ipse
Miserit, vltricem, tunc aliam alter habet.

Pindarus verò in hymnis Pyth. αὐάταν ἄταν nuncupauit, more Aeolico. dicitur & ἀάτη, παρὰ τὸ ἀάομαι, hoc est lædo. ἀάτη igitur per interiectionem υ, αὐάτη vt αὐὴρ pro ἀήρ. Pindarus ad Hieronẽ: ἀλλ' ἁ τὺν ὕβρις εἰς ἀυάταν ὑπερφάνων ὦρσεν, hoc est, Sed ipsa Contumelia ad damnum insigne impulit.

Ἐκεχειρία dea, induciarum pręses, vt vox ipsa indicat. huius simulacrum positum fuisse in Olympia, testis est Paus. in Eliacis: quod coronã accipere videbatur. Sed si eiusmodi apud Græcos deos deásque colligere voluissem, nostra nimis in longum oratio produceretur.

TOPICI DEI.

TOPICI denique dei vocabantur non à Græcis modò, sed & à Latinis, qui locorum, regionum, vrbium peculiarem tutelam gerebant: quos & interdum latinè appellatos videmus Tutelares, Genios, & custodes. Vergilius: Custos Soractis Apollo. Idem, Geniúmne loci. scribit Seruius septimo Aeneid. quòd dei Topici non transferuntur ad alias regiones: & ideo cauendum, vt de Laurente Marica, quæ Minturnensium erat. sed aliqui sunt dei communes, vt dictum est. Tertullianus in Apologetico nõnullos commemorat, quos & ego curiositatis causa non præteribo, & plerósque addam ex diuersis auctoribus.

Fuit ergo Astarte Syriæ dea, Arabiæ Diasares, vel vt apud Stephanum legimus, Dusarus. Arrianus, Arabiæ duos deos ait, Cœlum & Dionysium. apud Noricos colebatur Tibilenus, apud Africanos Cœlestus, qui à Lactantio dicitur Vranus. Fuère Mauritanis reguli sui. Crustuminensium deus fuit Deluentinus, Narniensium Viridianus, Asculanorum Ancharia, Vulsinensium Nursia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Valiscorum fuit in honore pater Curis, vnde accepit nomen Iuno. Eodem modo

do Latini Faunum coluêre, Sabini Sancum, vel Sanctum: Romani Quirinum, qui est Romulus. Marica dea fuit Minturnensium, Fellenus Aquileiensium. Externos aliquos etiam addamus. Orchomeniorum deus Laphystius fuit: Molpadia, quæ & semidea Cheronensium: Tenes Tenediorum, Alabandus Alabandensium, Minerua Atheniensium, Samiorum & Argiuorum Iuno, Paphiorum & Cypri Venus, Lemniorum Vulcanus, Naxiorum Dionysius, Delphorum Apollo, Laginia dea Carum. Tanfana verò Germanorum: item Velleda & Aurinia, de quibus est facta mentio à Tacito. Tuisconem etiam Germanorum antiquum deum apud Tacitum & Berosum legi, quem terra editum ferunt: & Mannum filium, à quibus vulgaria Germanorum nomina quę nunc quoque in vsu habentur, Tedescus, & Alamannus: tametsi quidam à Lemano lacu & legant, & deriuent. Psaphon apud Libycos pro deo cultus, cùm despicatissimus esset, is vocales aues verba hæc conari edocuit, Magnus deus Psaphon, hoc est, μέγας θεὸς Ψάφων: quibus inter nemora dimissis, & à rudibus his verbis auditis, pro deo Psaphon cultus est, vt Apostolius scribit. id & in Adagia traxit Erasmus, meminit & Cœlius. Simile exemplum refert Aelianus in vltimo de Varia historia, de Annone: Annon, ait, Carthaginensis præ nimio fastu humanis terminis non contentus, cupiebat maiora, & quæ sunt supra hominem, de se prædicari. Nam cùm aues multas ex iis quæ modulationibus in cantu vtuntur, emisset, nutriuit eas in obscuro loco, docuítque id vnum dicere, Annon Deus est. cùm autem aues vnam hanc vocem auditam percepissent, aliam aliò dimisit, ratus carmen illud, quod aues edocuerat, aliis etiam in locis diuulgatum iri: quæ tamen opinio eum fefellit. nam aues semel solutæ, & ad propria & consueta loca profectæ, priores & naturales cantus, quíque ad aues spectant, edebant: contempto Annone, & iis disciplinis quas captiuæ edidicerant.

Carmelus deus, & mons, ita libro 17. à Cornelio Tacito describitur: Est inter Iudæam Syriámque Carmelus, ita vocant montem, deúmque: nec simulacrum deo, aut templum, sic tradidêre maiores: aram tantùm, & reuerentiam, & reliqua de eius sacerdote Basilide, qui Fl. Vespasiani imperium prædixit.

Amanus, & dei & montis nomen, de quo agemus in Anaitide Venere.

Eneth seir, vt Græci & Latini efferunt, Enenthius deus, vel dæmon fuit Phœnicum. Lampridius in vita Heliogabali: Pallia, inquit, deo Euanthio fudisse, vel (vt ego legendum puto) Euenthio. huius dei Sachoniathon in historia Phœnicum meminit, & Philon Byblius, vt docet Eusebius in Præp. euang. Existimauit vir doctissimus apud Lampridium legendum, Pallia vino œnanthio, id est, Maroneo, ab Oenanthe Maronis patre.

Euhadnes verò qui in Chaldea de mari exisse dicitur, Astrologiam interpretatus est.

Epies, maximus deorum apud Aegyptios interpres. huic deo attribuebant accipitris caput, aliáq; permulta superstitiosa, vt meminit Zoroastres, & pluribus ostēdit Eusebius.

Derceto dea Syrorum fuit, quam in quarto Metamorph. Ouidius sub forma patronymica Dercetis appellasse visus est. nam Δερκετὼ quidē vocabatur, vt Διδὼ & alia. hinc Δερκετὶς deduxit poëta. ita enim canit,

Illa quid è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat, & dubia est, de te Babylonia narret.
Derceti, quam versa squamis velantibus artus,
Stagna Palæstini credunt mutasse figura.
An magis, vt sumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus ægeret annos.

Quo loco duplicem tangit fabulæ Dercetus opinionē. Scribit igitur (vt hinc exordiar) Athenagoras philosophus in oratione pro Christianis ad M. Antoniū & Commodum de Derceto, hæc verba à me è Græco ita expressa: Et enim, inquit, Dercetus filia fuit Semiramis, lasciua mulier, & homicida, quæ dea Syria est existimata, & propter Dercetò & columbas & Semiramin colunt Syrij. hoc enim fieri non potest, vt mulier in columbam mutata sit. fabula hæc à Ctesia traditur. & hactenus quidem Athenagoras. Dercetus meminit & Plin. 5. Natur. hist. libro, vt beneficio Hermolai didicimus, cap. 23. Bambyce, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris Magog: vbi prodigiosa Atergatis (Græcis hæc Derceto dicta) colitur. Strabo verò: Trans Euphratem, inquit, est Bambyce, quam Edessam, & Hierapolin vocant, in qua Atergatin Syriæ deam colunt. Illud hoc loco admonendum duxi, antiqua omnia Ouidij exemplaria, non Derceti, sed Derce habere:

quæ lectio non est spernenda. quippe Theon, siue quisquis alius est qui in Aratum Græca scripsit commentaria, vbi de piscibus agit, ita scribit: Quidam (ait) Δέρκην Veneris filiam dixere, quæ in mare prolapsa, à piscibus seruata est, vnde in eius honorem deæ Syrij piscibus abstinent. Diodorus verò libro tertio, iuxta Ascalonem vrbem lacum esse scribit, vbi templum insigne fuit deæ, quam Syri Δερκετὼ vocabant: quæ dea muliebri facie fuisse perhibetur, reliquum autem corpus figura piscis: cuius filia Semiramis à columbis fuit educata, quæ aues ideo Syris sacræ. scribit & Strabo in 16 libro parte extrema: Nominum mutationes plerasque fuisse etiam antiquis, vt inquit Atergaten Atharan dictam quam Ctesias Dercetò vocauit. Subdit eodem loco Diodorus, Venerem aliquando obuiam factam Dercetò, amorem cuiusdam adolescentis sibi sacrificantis iniecisse: ex quo cùm filiam dea suscepisset, sui erroris pudore affecta, adolescentem ab se amouisse, & filiam in deserta & saxosa loca, vbi columbarum erant ingentes turmæ, exposuisse: quæ columbæ puellam enutriuerunt. Derceto pudore ac dolore actam, se in stagnum abiecisse, & in piscem conuersam: quare, inquit, Syri piscibus abstinent, & templum in stagni littore constituerunt, Dercetò facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulacrum coluerunt. Porrò, quòd Syros piscibus abstinere scribant tot autores, in aliam causam referunt. Manilius in Astronomicôn lib. 4. & Hyginus in Astronomico: ille his versibus,

Scilicet in piscem sese Cytherea nouauit,
Cùm Babyloniacas summersa profugit in vndas,
Anguipedem alatos vngues Typhona ferentem,
Inseruitque suos squammosis piscibus ignes.

Et eodem lib. paulò pòst,

Piscibus Euphrates datus est, vbi piscis amator,
Cùm fugeret Typhona Venus, subsedit in vndis.

Fabulam etiam Ouid. in Fastis attigit. Hyginus quoque bis, vbi de piscibus agit, priore quidem loco: Diogenetus, inquit, Erythræus ait, quodam tempore Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphraten venisse, & eodem loco repentè Typhona giganta apparuisse: Venerem autem cum filio in flumen se proiecisse, & ibi figuram piscium forma mutasse: quo facto, periculo esse liberatos. Itaque postea Syros, qui in iis locis sunt proximi, destitisse pisces esitare: quod vereantur eos capere, ne simili causa, deorum præsidia impugnare videantur, aut eos ipsos captare. Eratosthenes autem ex eo pisces natos homines dicit. Idem etiam Hyginus in pisce notio: Hic (inquit) piscis notius appellatur, qui videtur aquam ore excipere à signo aquario, qui laborantem quondam Isin seruasse existimatur, pro quo beneficio simulacrum piscis & eius filiorum inter astra constituit. Itaque Syri complures pisces non esitant, & eorum simulacra aurata pro deis penatibus colunt. Nigidius etiam aliam in Commentariis Latinis in Arati Phænomena fabulam recitat. Hos, inquit, pisces dicit in flumine Euphrate fuisse, & ibi ouum inuenisse miræ magnitudinis, quod voluentes eiecerunt in terram, atque ita columbam insedisse, & post aliquot dies exclusisse eam Syriæ quæ vocatur Venus, maximéque misericors ad homines pertinebat, quæque multa quæ ad vtilitatem hominibus verterentur, ea dicitur inuenisse: quæ quoniam Iupiter sæpius à Mercurio laudari nominaríque audiret, quòd in deos religiosa, in homines officiosa diligenter fuerit, rogata à Ioue, quid sibi optanti tribui postularet: illa ait, vt pisces qui suam originem seruassent, immortali præmio afficerentur: Iupiter in duodecim signis pisces siderum splendore decorauit, vnde hodie quoque Syri neque hos pisces edunt, & columbas potestate decorant. & hæc quidem ex Nigidio in ipsis commentariis. Demum nec desunt qui scribant, piscem boreum hirũdinis habere caput, ea videlicet ratione, quod piscis chelidon nuncupetur, qua voce græcè hirundo, vt notissimum est, vocatur. Sunt etiam qui scribant, Dagon eandem esse cum Dercetò. vnde & eius templum Bethdagon dicitur. Dagon verò piscem significat. plura de Atagarte suo loco dicemus.

Adad nomen dei apud Assyrios summi, qui vnus interpretatur, quem solem esse Macrobius ostendere nisus est. Huic deo subiungebant deam nomine Adargatim: quibus duobus deis omnem cunctarum rerum potestatem attribuebant, Solem videlicet & Terram intelligentes. ADAD simulacrum tale formantes, radiis inclinatis: quibus monstrabatur, vim cœli in radiis esse solis qui in terrã demittũtur. Adargatis verò simulacrũ sursum

ſum verſum reclinatis radiis, monſtrans radiorum vi ſupernè miſſorum enaſci, quæcunque terra progenerat. ſub eodem ſimulacro ſpecies leonum ſunt, eadem ratione terram monſtrantes, qua Phryges finxêre, Matrem deûm, vt in ea dictum eſt, id eſt, terram, leonibus vehi. Hæc quidem fermè ex Macrobio. Non contraria Macrobio Phurnutus de deis ſcribit, vbi tamen aduertendum, in impreſſis ἀργατὰ legi pro ἀταργάτις, & ita eſt in exemplari meo manuſcripto, & caſtigato. Legitur etiam in Commentariis latinis in Arati Phænomena, à nonnullis exiſtimatam Adargatin, quam Virginem inter ſigna vocamus. Virginem, aiunt, nonnulli eſſe Cererem dixerunt, eo quòd ſpicas teneret. alij Adagartin, quidam verò Fortunam, quoniam ſine capite aſtris infertur. Sed quam ij Adagartin deā, hanc Græci alij, atque in primis Athenæus, Atergatin nominant, de qua Antipater Tarſenſis Stoicus in libro περὶ δεισιδαιμονίας quarto, dici à quibuſdam ait, quòd Gatis Syrorum regina fuerit, quæ per præconem edixit, ne quis piſcem abſque Gatide veſceretur, per ignorantiámque ideo pleroſque ipſam Atergatin vocare, atque piſcibus abſtinere, quod & in Pythagoræ ſymbolis meminimus. Mnaſeas verò in ſecundo de Aſia: Mihi, inquit, ita videtur, Atergatin reginam adeò intolerabilem fuiſſe, & duriter multa populis ſuis imperaſſe, vt etiam lege iuſſerit, ne piſcem aliquem comederent, ſed ad ſe afferrent, eò ſcilicet, quòd ipſa libenter iis veſceretur: hinc quoque in ſacrificiis ſolenne hoc permanſit, vt quoties deam precarentur, piſces illi argenteos atque aureos offerrent. at ſacerdotes tota die piſces veros in menſa deæ paratos, coctóſque, tum aſſos, tum elixos apponere, quos ſacerdotes mox ipſi abſumerent. Xanthus autem Lydus ait, Atergatin à Mopſo quodam Lydo captam, ſimul cum Ichthye filio in lacu Aſcalone contumeliæ cauſa ſummerſam, & à piſcibus deuoratam fuiſſe. Iuſtinus ex Trogo, Arathen quandam Syrorum deam fuiſſe ait, quæ vxor Damaſci regis fuerit: niſi ſi literæ vitio (vt putat Hermolaus) permutatæ ſunt, pro Athara, quæ (vt docebimus) Atergatis fuit. Heſychius quoque videtur falli, niſi codex ſit mendoſus. nam ἀτταγάθην legit, pro ἀτάργατιν. at verò illud rectè ſubdit, quæ ἰχθὺν dicitur à Xantho, cuius modò eſt facta mentio. Alij ſunt, vt eſt apud Lucianum de dea Syria, qui rem hanc in Semiramidem & Dercetò referunt, qua de re tota iam actum in Derceto. Strabo etiam Atergaten deam Syriam dixit, lib. opinor 15.

Aſtarte dea Sidoniorum, vel Syriorum, Venus à multis exiſtimata. de ea ideo in Veneris cognominibus agemus, & ſimul de Aſtroarche. fuit & ζαυάνας deus Sidoniorum neſcio quis, vt Heſychius ait.

Anaitis Venus, vel Diana, apud Perſas, cuius hiſtoria in Venere deſcribetur. Variè enim refertur. cum hac dea, dei à Perſis colebantur, Amanus & Anandatus, vt ſcribit Strabo in vndecimo.

Adramus deus in tota colebatur Siciliæ inſula, cui Adranum ciuitas ſacra fuit, vt in Parallelis auctor eſt Plutarchus.

Coniſalus deus Athenienſium peculiaris. Strabo his propè verbis: Priapum, inquit, Heſiodus non nouit, & Orthanę & Coniſalo & Tychoni, & eiuſmodi Athenienſium deis perſimilis eſt. quibus verbis videmus & hunc, & Orthonam, & Tychona deorum nomina eſſe, qui obſcœni eſſent.

Cabrus deus Phaſelitarum, quæ vrbs Pamphyliæ fuit: Suidas etiam inſulam facit. huic deo Phaſelitæ rem ſacram faciebant de piſciculis ſale conditis. vnde prouerbium emanauit, ſacrificium Phaſelitarum, vt Suidas & Zenobius ſcribunt. quanquam Suidas nomen dei Calabrum pro Cabro legat, & Eraſmus Caprum.

Taraxippus deus cultus ab Eleis, cuius ara erat in ſtadiodromo, & quem aurigæ colebant. eius enim numen eſſe putabatur, ne turbaret equos currentes, vt vox ipſa planè indicat. author Pauſanias in Eliacis, qui ſic fermè ſcribit: In eo, ad ipſum aggeris exitum ara eſt, figura rotunda. Ad eam deus colitur, quem Taraxippum, ab incutiendo equis pauore, nuncupant. Solent enim iniecto terrore, circa aram hanc equi tam vehementer conſternari, vt incertum, vnde coorta trepidatione, ſæpe illiſis curribus affligantur aurigæ. Quo igitur æquo & propitio vtantur Taraxippo, ad eam aram aurigæ vota nuncupant. Variæ verò de hoc Deo ſententiæ à Pauſ. ſcribuntur. Nam ſunt, inquit, qui indigenæ hominis ſepulcrum illud eſſe dicant, præſtantis equos regendi ſcientia. Olenium nomen produnt, à quo ſit in Eleorum finibus Olenium ſaxum appellatum. Alij Dameonē fuiſſe, qui in Augeē expeditionis Herculi ſocius, à Cteato Actoris filio, vnà cum equo, quo vehebatur, ſit

interfectus. Ab Eleis eo in loco & ipsi & equo inanis habitum sepulcri honorem. Non desunt, qui hoc inane monimentum Heroicum, illud ipsum esse autumant, quod Mirtylo Pelops posuerit, cum à se perempto parentaret, quo eius iram placaret. Taraxippum verò vocasse, quòd Mirtyli dolo Oenomai equæ consternatæ fuerint. Plerique etiam Oenomaum illum esse dictitant, qui in curuli certamine equos & aurigas illo exagitet pauore. Audiui etiam, qui Porthaonis filium Alcathoum esse dicerent: qui cùm inter procos Hippodamiæ ab Oenomao fuisset occisus, & eo ipso in loco humatus, iniuriæ suæ, quam in ipso curriculo passus esset, atrox & infestus vindex obequitãtibus exoriatur. At Aegyptius quidam Pelopem aiebat, acceptum nescio quid ab Amphione eo in loco defodisse, cuius arcana vi conterriti fuissent Oenomai equi, & omnes deinde equi eodem afficerentur modo. & censebat ille quidem Amphionem & Orpheum (etsi Thrax diceretur) Aegyptios fuisse. Propterea verò alteri feras allicere, alteri verò saxa ad muros extruendos mouere attributum, quòd vterque magorum scientia excellerent. Mea verò sententia eorum est maximè probabilis oratio, qui Taraxippum cognomen esse dicũt Neptuni equestris. Est etiam in Isthmo Taraxippus, qui Glaucus fuit, Sisyphi filius, ab equabus discerptus ludis funebribus, quos patri suo fecit Acastus. In Argiuorum Nemea nullus omnino est herois genius, qui equis Pauorem immittat. Saxum tantũ eminet in ipso curriculi flexu, colore rutilo: cuius fulgore concitantur equi haud aliter multo, quàm si immissis ignibus iniecta esset trepidatio. Sed qui ab olympico existit Taraxippo, longè est acerrimus terror. Et hactenus Pauſ. ex verbis Romuli.

Tanais dea colebatur ab Armeniis, de qua Strabo in libri vndecimi calce: Templa, ait, ferè omnia habent, quæ Persæ: sed Tanaidis præcipuè in vrbe Acilesina, vbi seruos seruásque dedicant. quod ideo minus mirum ipsi Straboni videtur, quòd nobilissimi etiam filias ei dedicarent: quibus lex erat, vt diu apud deam prostitutę essent, donec nuptui darentur, nullo renuente talibus coniungi. Est & Tanais fluuij notissimum nomen.

Σωσίπολις dæmon, seu genius, cultus fuit ab Eleis, quòd vrbem ab Arcadibus seruauerit: vnde illi nomen. Pausan. in Eliacis alteris. nam cùm bellum esset inter Eleos & Arcadas, & Eleos Arcades vrgerent, fortè accidit imminentibus Arcadibus, mulier cum infante se Eleis obtulit, seq; monitam ait, vt eis cum infante, quem sinu gerebat, opem ferret: eíque puerulum exhibuit, quem illi prima campi parte deposuére. irruentibus verò Arcadibus, eis visus is non puerulus sed serpens. qui territi, retrò cedere cœperunt. Insequentes verò Elei Arcadas fuderunt, & victoria potiti sunt. hinc pòst ab Eleis templum excitatum est, vbi sese serpens visus est recipere, & deus ab euentu liberatæ vrbis Sosipolis deus vocatus est. Sed & ibidem Ilithiæ ara erecta est, ceu ab ipsa Sosipolis esset productus, quem puerili specie effingebant, chlamyde stellata indutum, & manu altera cõtinens Cornucopię, quale scilicet Fortuna gestare solet. Sosipoli rem diuinam eius templi antistes faciebat, caput & faciem albo obtecta velamine, soláque ipsa templi adytum ingrediebatur. Huic deniq; deo maxima omnia sua negocia deferebant, maximúmque eis iusiurandum erat. Porrò de Ioue Sosipoli nuncupato, Strabo libro decimoquarto, & ipse in Ioue agam.

Erechtheus rex cultus ab Atheniẽsibus, vnde & Erechthidæ ipsi vocati. Erechthei etiã filiæ in numero deorũ habitæ, vt M. Cicero scribit. Fuit verò Erechtheus Aegyptius genere, qui sacra mysteria & opertanea Atticos docuit, quæ Eleusinia dicta sunt, translata quidem ex Aegypto. hic quidẽ Proserpinæ filias immolasse dictus est, pro Athenarum salute: qua causa pro deis & ipsæ habitæ sunt. Eudanemi ara Athenis etiam fuit in Ceramico, & vt ait Arrianus in tertio Hist. quisque initiatus in Eleusiniis, in Hecatompedo sita nouit.

Canopus deus cultus ab Aegyptiis, cuius originem Suidas, & Ruffinus libro vndecimo Ecclesiasticæ historiæ commemorant. Ferunt enim, quòd Chaldæi per varias orbis regiones ignem suum circumferebant, & cum omnium nationum deis contendebant, vt qui deus vicisset, ab omnibus crederetur, quare cum dei qui ex ære, auro, argento, ligno, vel alia quauis materia constabant, igne omnino absumerentur: Chaldæorum deus locis omnibus præstabat. hæc cùm Canopi sacerdos audisset, quiddam contra ignem callidum excogitauit. Solebant in Aegypto fictilia vasa quædam fieri, quæ hydriæ vulgò appellantur, minimis quibusdam foraminibus pertusæ, quibus turbida aqua limpidissima & defecatissima effluit. harum ille vnam cæra foraminibus obturatis cepit, variis coloribus vndique depictam, aqua repletam, ac vt deum statuit: & excidens veteris simulacri caput, quod

Menelai gubernatoris ferebatur, imponens diligenter simulacro aptauit. adsunt posthæc Chaldæi, itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur, cæra dissoluitur, qua foramina erant obturata: diffluente aqua, ignis extinctus est. astu igitur sacerdotis Canopus deus victor dei Chaldæorum euasit, & ex eo deus cultus est, centúmque & vno stadio distat à Canopo. Addit præterea Ruffinus & ipsius Canopi simulacrum, quod tale fuit: pedibus exiguis, attracto collo, & quasi sugillato, ventre tumido in modum hydriæ, cum dorso æqualiter tereti. ex hac persuasione, velut victor deus omnium colebatur ab Aegyptiis. Sed de Canabo Menelai gubernatore, qui, & quo pacto perierit, vulgatius est, quam vt nunc plura scribam: déque Nili ostio.

Palmytius etiam Aegyptiorum deus, vt est apud Hesychium.

Alabandus deus, quem Alabandij coluerunt. Stephanus: Alabandum, inquit, Callirrhoes filium dicunt, qui ab equestri pugna nomen adeptus est. Alam quippe Cares equum appellant, Banda verò victoriam: ex quo vocatus Alabandus, & Alabanda Cariæ ciuitas. Alabandum, ait M. Cicero, Alabandēses sanctius colunt, à quo est vrbs illa condita, quàm quenquam nobilium deorum. apud quos non inurbanè Stratonicus, vt multa, cùm quidam ei molestus Alabandum deum confirmaret, Herculem negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus. Hic autem Stratonicus citharœdus fuit perurbanus, cuius & Strabo & Eustathius in Dionysij commentariis meminerunt, cùm de Cauniis agitur, pestilenti aëre notatis.

Tenes deus Tenediorum, Cicerone teste: qui Verrem scribit, Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habebatur, & vrbem illam condidisse dictus est, surripuisse. Tenes verò, à quo dicta est Tenedos, Cycni filius, qui vita functus inter deos relatus est. Plutarchus verò in causis Græcorum aliam historiam scribit: aítque Tenem ipsum occisum ab Achille. atque ideo institutum, vt in Tenis templo nomen Achillis non audiretur, nec tibicen intraret: quod copiosius idem Plutarch. recitat. Strabo lib. 13, putat fabulam: In hac, inquit, de Tene conficta fabula narratur, à quo insula nominata est: & de Cycno, qui genere Thrax fuit. & Tenis pater, vt quidam volunt. Plura leges inter prouerbia Erasmi, Τενέδιος ἄνθρωπος: vt Seruium mittam.

Coronis quæ dea esset, non explicuit Pausan. tantùm illud scripsit, deam Coronida in Sicyonia cultam fuisse, cuius statua nullum habebat templum: sed cùm esset ei sacrificandi tempus, ipsam in Palladis templum deferre soliti erant. Nam de Coronide Aesculapij matre non crediderim, quæ narratur duplex in Metamorph. Ouidij.

Theagenes à Thasiis, & Cleomedes ab Astypalæis, athletæ pro deis culti fuêre, de quibus extant oracula apud Plutarchum, & Eusebium, & historiæ à Pausania in Eliacis referuntur.

Damia & Auxesia deæ fuerunt, quas peculiari religione Epidaurij coluerunt, de quibus legimus in quinto libro Herodoti, quòd cum infructuosa esset Epidaurus, in calamitate ciues Delphicum oraculum consuluerunt. quibus Pythia respondit, eis tum demum bene futurum, si Damiæ & Auxesiæ simulacra erigerent. petentibus ciuibus, Vtrúmne ex ære aut ex lapide facienda: responsum, E neutro, fuit, sed ex oleagino ligno. at cùm vix vsquam gentium ea tempestate oleæ, præterquàm Athenis, inuenirentur, Epidaurij rogarunt Athenienses, vt fas sibi esset oleam ex eorum agro incidere, ea lege Atheniēses permisere, si quotannis illi Mineruæ Poliadi & Erechtheo sacra dona mitterent: quæ cùm perfecta fuissent, & Epidauria tellus fructifera, ac sacra quotannis reddita: & cætera, quæ multa scribit Herodotus. Pausan. tamen in Corinth. ait, λιθοβολίαν appellatum festum, quod in earum dearum fieret celebritate. Nam hæ in Trœzeniorum seditione lapidatæ fuerūt. Illud mirum, quod apud Pausaniam, non Damiam, sed Lamiam legi: nec id à quoquam annotatum.

Drimachus dux fugitiuorum, à Chiis vt deus cultus: hic senex puero se iugulandum dedit: sepultus à Chiis, sacello erecto. In somniis sæpe de fugitiuis Chios monuit. herois propitij fanum quidam dixerunt. Athenæus.

Amphiarus, Argiuus vates, pro deo cultus post mortem, qui & oracula reddebat per somnum. nam post purgationē, & perfectis sacrificiis iis deis quorum in ara nomina sculpta fuerant, & mactato ariete cuius pellis substernebatur, vbi incubantes captabant somnia, ex quibus interpretatis futura prænoscebant. Templum Amphiarao Oropij con-

struxerunt ex marmore candido, in quo nulli Thebano fas erat obdormire, aut vaticinari. Fuit in eo fons, ad quem qui accepto oraculo morbo leuati fuerãt, signatam pecuniam mittere solebant: vt pluribus in Attica Pausan. docet. Describitur & Amphiarai ara apud Oropios, in hunc fermè modum, vt quinque partes haberet. prima pars Ioui, Herculi, Appollini Pæoni dicata fuit: altera heroibus, ac heroum vxoribus: tertia Vestæ, Mercurio, Amphiarao, Amphilochique liberis (nam Alcmæoni ob scelus in matrem, locus inter eos datus non fuit:) quarta Veneri, Panaceæ, Iasio, Hygiæ, Mineruæ Pæoniæ: quinta Nymphis, Pani, & amnibus Acheloo & Cephiso. Plura verò si de Amphiarao cupis, leges apud Statium in Thebaide. Et de Celso philosopho apud Origenem in tertia. Exinde non secus nos facere, qui comprehensum & mortuum colimus, pro eius sententia Celsus existimat, ac Getæ faciunt, qui Zamolxin adorant & colunt, & Cilices qui Mopsum, & Acarnanes qui Amphilochum, & Amphiaraum Thebani, & Lebadij Trophonium.

Amphilochus in Oropo Atticæ pro deo vates cultus, vt T. Liuius in quinto libro Decad. 5. scribit. Templúmque vetustum fontibus riuísque habuit, ad quod visendum Paulus Aemylius victor prodiit. meminit & Strabo, & Pausan. qui & eius aram Athenis describit. Item in Mallo Ciliciæ vrbe, cuius oraculum Pausan. sua ipsius ætate cætera omnia ait superare. Thucydides lib. secundo Hist. Amphilochum scribit Amphiarai filium, post bellum Troianum cùm domum reuersus esset, Argos exosum domicilium, condidisse in sinu Ambraciota vrbem, quam de nomine primæ vrbis & suo Argos Amphilochiũ appellauit.

Ogoas nomen dei apud Caras, qui Milasan incolebant, in cuius dei templo maris fluctus, & procella apparebat, & perinde terrorem incutiebat. Hoc ex collectis ex Pausan. Leonici, Idem legi fieri in nonnullis Neptuni templis.

Aristæus Apollinis & Cyrenes Hypsei filiæ filius, Autuchi frater, vt in secundo commentariorum Apollonij Rhodij legimus. Autuchus quidem in Libya, Aristæus verò in Cea insula mellificij artificium primus inuenit, oleique confectionem. addunt & alij pastoritiam artem, vt pluribus in Pyth. ostendit Pindarus, & longè pluribus illius commentatores. nam & Iupiter Aristæus vocatus fuit, & Apollo ἀγρεὺς & νόμιος, id est, Agrestis & Pastoralis. Diodorus verò Siculus: Cùm Cyrene, inquit, Hypsei filia apud Peleum virgo educaretur, Apollo eius forma captus, raptam virginem in Libyam detulit, hic vbi condita post est vrbs Cyrene, & ex ea natum Aristæum nymphis nutriendum tradidit: à quib. triplici nomine vocatus, Nomius, Aristæus, Agreus, ab eisdem nymphis didicit, lactis, mellis & olei confectionem: & quoniam hæc primus in mortalium vsum exhibuit, vt deus cultus fuit. mox in Bœotiam deueniens, Autonoen vxorem duxit, ex quibus natus Actæon: qui laceratus a canibus, miser interiit. Deinde in Ceam Aristæus profectus, pestilentiam sedauit. deinde in Sardiniam cùm iuisset, eam insulam aliquandiu incoluit, & ibi filios Carinum & Callicarpum genuit. in Sicilia quoque aliquo tempore moratus, cùm multa hominum vitæ vtilia docuisset, pro deo habitus, in Thraciam ad Dionysium trãsgressus est: vbi orgia edoctus, diu ibi versatus, tandem nõ comparuit, deorúmque honores ab omnibus est assecutus. hæc & plura Diodorus. Sed enim Pindarus in Pyth. Cyrenem puellam, vt antè dixi, ait ex Apolline cõcepisse, & Aristæum peperisse. quo loco Scholiastes, & ipse quoque tradit, Iouem & Apollinem Aristæum nominatos, & vtrunque ἀγρέα & νόμιον. quam rem cùm Probus grammaticus in Georg. Vergilij attingat, in vulgatis codicibus eius perperàm Aegros legitur, pro Agreus: id quod etiam in Ioue Icmæo ostendemus. Iustinus ex Trogo libro decimotertio, vbi Cyrenes historiam explicat, quatuor ex Cyrene filios Apollinem sustulisse prodit, Aristæum, Nomium, Eutochum, Agreum. Pherecydes verò & Aræthus tradunt, puellam ipsam Cyrenem cycnis deuectam in Libyam. At verò Agrætas libro primo Libycorum, illam in Cretam Apollinem deduxisse, & inde in Libyam. Soror quidem Cyrenes Larissa, cuius cognominis est ciuitas in Thessalia. Alij produnt Cyrenem filiam fuisse Penei fluuij: sed ij malè sentiunt. nam apud ipsum quidem fluuium greges pauit, non autem eius filia. Mnaseas ex propria sententia in Libyam profectam esse ait, non ab Apolline deuectam. Sed enim Acestor, in iis, quos de Cyrene libros scripsit, ait Cyrenem in Libyam delatam tempore regis Eurypyli: & cùm eam regionem leo vastaret, præmium Eurypylum proposuisse interfectori leonis. Cyrenem leonem sustulisse, & regnum cepisse. Phylarchus autem ait, ipsam cum pluribus in Libyam venisse, comitésque in venationem misisse, & vna cum eis iuisse, & ibi leonem interfe-

ctum,

ctum, regnúmque ea causa accepisse: duósque filios ex Apolline peperisse, Autuchum & Aristæum. Sunt porrò qui Aristæos quatuor fuisse tradant, vt Bacchylides: qui primum quidem Carysti, alterum autem Cheronis, tertium Terræ & Cœli, & vltimum hunc Cyrenes filium prodidit. De Aristæo Vergilius in primo Georg. intellexit, cùm cecinit:

—Et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.

quod & Probus & Seruius notant. Sed & ab hac Aristæi historia, idem poëta vltimam Georgicorum partem commentus est.

Zamolxis deus cultus à Getis, quibus & leges tulit, vt in quarto Herodotus prodit: nonnulli opinantur eundem esse qui Beleizen. Fuit verò Zamolxis Pythagoræ discipulus, qui in patriam reuersus, Thraces Ionicos mores docuit, & vitæ instituta, religionémque. de quo quoniam plura scripsimus in nostris Sepulcralibus, ideo hic parcius retulimus. Fuit & per tempora Augusti Ceneus quidam Geta, qui cum magicis artibus deditus esset, diúque inter Aegyptios versatus, auguriorum periciam est adeptus: hinc deorum oracula enunciabat, ideo breui in deorum numerum relatus, pro deo habitus vt Zamolxis: quod scribit Strabo in septimo.

Heliogabalus deus peregrinus fuit in primis Phœnicum, cuius Bassianus Antoninus, cognominatus Heliogabalus Imp. in monte Palatino Romæ templum construxit, quo loco prius Orci ædes fuerat, in quo nō modò Romanorum sacra, sed & Iudæorum & Christianorum etiam transferre studiose curauit, vt auctor est Lampridius. Plura Herodianus lib. Hist. 5. qui & hoc scribit: Et quidem, inquit, Bassianus annos natus erat circiter 14. Alexianus autem decimum iam annum attigerat: sacerdotes ambo Solis, quem maximè indigenæ colunt, Phœnicum lingua Heliogabalum vocitantes: templúmque illi maximum constructum habent, auro argentóque plurimo, ac lapidum eleganti magnificentia exornatum: nec solùm indigenæ deum illum venerantur, sed vicini quoque satrapæ, regésque Barbari certatim quotannis splendida offerunt munera. Simulacrum verò nullum Græco aut Romano more manufactum, ad eius dei similitudinem: sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propémodum ad coni figuram: niger lapidi color, quem & iactant cœlitùs decidisse. eminent in lapide quædam, formæque nonnullæ visuntur, ac solis imaginem esse illam affirmant, minimè humano artificio fabrefactam. atque hæc quidem de Heliogabalo deo. Cui deo Romæ quoque Bassianus, qui & Antoninus Heliogabalus, vt dictum est, templum in Palatio construxit, vt paulò pòst idem scriptor Herodianus ostendit. Sanè inter eruditos meritò pridem connumeratus Egnatius, Lunum Heliogabalum hunc deum his verbis existimauit: De Luno deo, quem Heliogabalum Phœnicum lingua dicerent.

Crephagenetus, κρεφαγένετος, deus Thebæorum in Aegypto, qui immortalis colebatur. soli enim, teste Plutarcho, nullum deum mortalem venerabantur.

Thelesphorus quoque vt deus à Pergamenis cultus fuit, ex oraculo sic nuncupatus: quem vt Pausan. ait, Epidaurij Acesion vocabant, Sicyonij Euameriona. non desunt qui Telesphorum vatem interpretentur perfectum, aut engastrimython, id est, vētriloquum. de quo genere vatum alibi plura locuturi sumus, cùm de Pythio Apolline scribemus.

Sangus, Sabinorum deus: Dionys. Alicarn. lib. 2. ait, Portium Catonem scriptum reliquisse, Sabinorum gentem esse nominatam à Sabino, filio Sangi dei gentilis, qui etiam dictus est Pistius. Sagi genij sacellum vrbis septima regione statuit P. Victor. Lactantius verò: Sabini, ait, colunt Sangum, vt Romani Quirinum. Quædam Lactantij exemplaria Sancum, non Sangum habent. Sanci meminit Festus: Propter viam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi: aut Sanco, qui scilicet idem est deus. quidam non Sangum, nec Sancum legunt, sed Sanctum, quòd ita Hercules sit vocatus: vt in Hercule dicam. Ouid. de Fidio deo:

Quærebam nonas Sancto, Fidióne referrem,
An tibi semipater, tunc mihi Sanctus ait:
Cuicunque ex illis dederis, ego numen habebo,
Nomina terna fero, sic voluère Cures.

quo fit, vt non omnino illi malè sensisse videantur, qui Sabinorum deum sanctum dixerunt. Propertius:

Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno.

Idem:

Sic sanctum Tatiæ composuère Cures.

Silius:

Et læti pars Sanctum voce canebant, Auctorem gentis.

Sed de Sancto in Hercule.nunc Sancũ prosequamur, cuius Martianus nec semel meminit, à quo deo sancire verbum, & sagmina quidam deducunt. Dionys. Alicarn. lib. 4.cum Tarquinius sancit pacta cum Sabinis:Huius autem,ait, iurisiurãdi monumentum Romæ positum fuit in templo Iouis Pistij, quem Romani Sanctum vocant (sic Lapus interpretatur) Sanctos enim deos ab antiquis vocatos legimus, vt planius in Hercule ostendemus.Sed si multorum recitandæ sunt opiniones,& lectiones variæ,Lactantij ex libro 1. verba quidam ita legunt:Sabini colunt Sabum.vt Romani Quirinum. Sunt & alij peruetusti codices,qui nec Sabum,nec Sangum,nec Sancum,nec Sanctum, sed Xanthum habeant,quo pacto & D. Augustinus libro decimooctauo de Ciuit. Dei,cuius verba ex capite decimonono, ita passim leguntur: Sabini etiam regem suum primum Xanthum, siue (vt aliqui appellant) Xanthium retulerunt in deos. hæc D. Augustinus. quem Lactantij verba imitatum videmus, vel Varronis vtrunque potius. Ego nihil statuo in tanta varietate:satis fecisse ratus,aliorum recitasse opiniones.Certè circumfertur M. Portij Catonis Originum fragmentum in quo ita legitur: Sabini à Sabo conditi, Sabatio Sangi gentilĩ edito.& paulò pòst:Sangi gentilẽ Sabi pronunciant Sabini,Sanctum Romani,Sagam barbari,à quo & sagi primi Thusci,id est,põtifices,& sacri expiatores. quæ si Catonis legitima hæc sint, omnis tollitur fermè ambiguitas. His & Sillius lib. Punicorũ consentit, ita canẽs,

Et læti pars Sanctum voce canebant
Auctorem gentis,pars laudes ore ferebant
Sabes tuas, qui de patrio cognomine primus,
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Quirinus Romulus.deus peculiaris Romanorum,vnde Romani ipsi Quirites appellati. Sic verò vocatus,siue quod hasta Quiris priscis Sabinorum lingua dicebatur: siue quòd Romanis iunxerat ille Cures: Siue suo regi nomen posuère Quirites, Multáque Romulea bella parata manu:vt canit Ouid.Non desunt tamen,qui Quirinum vocatum dicant, quasi κοίρανον, id est, dominum. Romulus autem Romus prius, vt ait Seruius, nuncupatus: vt autem pro Romo Romulus diceretur, blandimenti gratia factum est,quòd diminutione gaudet. Vt verò putatur,dictus à ficu Ruminali. Alij,quòd lupæ ruma, id est, mamma nutritus. quem credibile est à virium magnitudine, item fratrem eius appellatos. Alij dicunt à virtute, id est, robore:Festus.Sed de Romulo quid nos plura? cùm plena de eo sint volumina Dionysij, Plutarchi, Liuij, cæterorum. Romulus item Altellus dictus est, quasi altus in tellure: vel quòd tellurem suã aleret,siue quòd aleretur telis: vel quod à Tatio Sabinorum rege postulatus sit in colloquio pacis,& alternis vicibus & audierit & locutus sit, ita vt ab alterno Altellus dictus sit. Plura Festus.Iubam quoq; regem Mauritaniæ in Africa deum factum & existimatum à Mauris legimus.quòd cùm alij tradũt, tum scribit Tertullianus in Apologet.& Arnobius his verbis in vltimo:Nisi fortè,inquit,post mortẽ fingitis deos, & peierante Proculo deus Romulus,& Iuba Mauris volentibus deus est, & diui cæteri reges,qui consecrãtur non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis.

Tages deus habitus apud Hetruscos, aruspicinæ inuentor, vt Lucanus,& Val.Max. ac M.Cicero in libro de Diuinatione ostendunt.In agro enim Tarquiniensi, cùm terra ipsa paulum araretur,sulciq; altiores imprimerẽtur,Tages quidam repentè extitit, qui aratorem ipsum affatus dicitur.is autem Tages puerili effigie apparuit, & si prudentia quidem senili fuit. verum cùm ad eius aspectum bubulcus obstupesceret, voce territa vt fit maximè inclamauit: quo euenit vt breui tempore magno quidem concursu permulti ex Hetruria ibidẽ conuenerint.tum Tages idem multis audientibus complura locutus est, quæ diligenti cura excepta sunt,ac literis commendata. neq; aliud Tagetis verba continebãt, quàm aruspicinæ disciplinã:quæ multis subinde obseruationibus aucta, atq; amplior facta est,sic vt in ea fulminum,fulgurúmq; & ostentorum scientia traderetur. quod & Plutarchus alibi,& Isidorus, aliíque plures explicant. sed & Ammianus Marcellinus Tagetis in historiis libros citat,quibus prodigia quædam ac portenta possent interpretari, & expiari.Scribit prætere Fulgentius Placiades, Antistium Labeonem, virum in iure pontificio & veterum doctrina reliqua eruditissimum, libros Tagetis exposuisse quindecim voluminibus. Ouidius libro decimoquinto Metamorph. de Tagete ita cecinit:

Haud aliter stupuit,quàm cùm Tyrrhenus arator

Fatalem

Fatalem glebam motis aſpexit in aruis,
Sponte ſua primùm, nulloque agitante moueri,
Sumere mox hominis, terræque amittere formam,
Oráque venturis aperire recentia fatis:
Indigenæ dixêre Tagem, qui primus Hetruſcam
Edocuit gentem, caſúſque aperire futuros.

Feſtus: Tages nomine, Genij filius, nepos Iouis, puer dicitur diſciplinã aruſpicij dediſſe duodecim populis Hetruriæ. Meminit & Seruius lib. præſertim 8. Aeneid. his verbis: Sciendum, ſecũdum Aruſpicinæ libros & ſacra Arũtia, quæ Tages compoſuiſſe dicitur, fata differri poſſe. Quare videndũ apud Arnobiũ lib. 2. an Acherõtios libros, an Aruncios potius ſit legendũ, cũ ſcribit: Neq; quod Hetruria libris in Acherõticis pollicetur, certorũ animalium ſanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & à legibus mortalitatis educi.

Albunea dea fuit Tyburtinæ regionis, præſes fontis cognominis. alij nympham faciũt, vt Acron & Porphyrion Horatiani interpretes, in eo verſiculo ex primo Carminũ: Quã domus Albuneæ reſonantis. Vergilius in 7. Lucúſq; ſub alta Conſulit Albunea, nemorum quæ maxima. Huius inter Sibyllas memini, lib. 2. Hiſtor. poëtarum. Scribit Seruius, Albuneam in altiſſimis montibus cultam Tyburtinis, ſic appellatam à qualitate aquæ, quæ in fonte Albuneæ eſt. vnde inquit, etiam nonnulli ipſam Leucotheam volunt. Albionarum verò lucus trans Tyberim, vbi alba bos mactabatur.

Feronia dea, culta pleriſque in locis Italiæ, ſed in primis prope Terracinam: quæ quoniam reputata eſt à multis Iuno, ideo à me inter Iunonis cognomina referetur.

Marica dea Minturnenſium: Aurel. Auguſtinus 2. de Ciuit. Dei, cap. 23. meminêre Cicero, Lactant. & Plutarch. in Mario. Seruius in 7. Aeneid. commentario, deam dicit Maricam littoris Minturnenſium, iuxta Lirim fluuium. Horatius: Innantem Maricæ littoribus tenuiſſe Lirim. quo loco idem Porphyrion, qui & eius lucum celebrat. Vergilius,

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica.

Seruius per poëticam licentiam dictum ait Laurente, pro Minturnenſe, Sunt alij, qui per Maricam Venerem intelligant, cuius ſacellum fuit iuxta Maricam, in quo erat ſcriptum νὺξ ἀρχεσίτης. Maricæ meminit & Velleius.

Palicus deus, quem perperàm, vt puto, quidam Paliſcum vocant, qui deus eſſet, doctiſſimè Macrobius oſtendit libro 5. Sat. carmina illa Vergil. exponens ex libro 9. Aeneid. de Arcentis filio:

—Genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco Cymethia circum
Flumina, pinguis vbi placabilis ara Palici.

Sed enim hunc numero plurium efferunt. Colebantur verò hi dei in Sicilia, de quibus & Aeſchylus Siculus meminit, & Callias, & Polemon, ſed & Xenadoras (quem Anagorã vocat Macrobius) in ſuis hiſtoriis. Tradunt enim, nympham Thaliam grauidam Ioue, Iunonis metu optaſſe vt ſibi terra dehiſceret: quod & factum eſt. Statuto verò partus tempore, ex Thaliç aluo duo infantes emerſêre, dicti Palici, ἀπὸ τ͂ πάλιν ἵκεσθαι, quaſi denuò reuerſi. nec inde longè lacus breues, ſed profundi fuêre, vbi ſcaturigines ebullientes, quos crateres vocabant indigenæ, Dellos nomine. hos Palicorum fratres putabãt: vbi fuit iuſiurandum maximum, & in primis circa furta, quod periurus non euadebat. Ferunt, cùm aliquando ſterilis annus Siculis fuiſſet, Palicos conſuluiſſe, vt heroi cuidam ſacrificium facerent: quod vbi feciſſent, vbertas Siculis rediit. qui beneficij memores, omne frugum genus in ara Palicorum congeſſere: vnde etiam ex re Pinguis ara dicta eſt à Vergilio. Sed enim nõ Thaliam Seruius, & Lactan. in 12. Theb. ſed Aethnam appellarunt, vt etiam Silenus. & hos Seruius ait primò humanis victimis placari ſolitos: ſed poſtea quibuſdam ſacris mitigati, eorum ſunt immutata ſacrificia. atque ideo à Verg. Placabilis ara Palici dicta eſt. Sed & Stephanus in lib. de Vrbib. non pauca hac de re prodit, quo loco de fonte, iureiurando, déque tabellis quæ in aquam deiiciebantur, quæ ſi non falſum fuiſſet iuramentum, emergebant: ſin minus, euaneſcebant. quod miraculum etiam Ariſt. in Admirandis naturæ recenſuit.

Antinous, ex Bithynia iuuenis formoſiſſimus, ab Adriano Cæſare admodum amatus, cùm in Aegypto periiſſet, deus eſt ab Imperatore factus, & oraculum ei conſtitutũ, & vrbs

de eius nomine pro sepulcro condita, & stella in cœlo vel visa, vel per adulationem conficta. De hoc plura Dion histor. & Aelius in histor. Adrian. ex nostris Eusebius, Athanasius, Hieronymus, Origenes, Prudentius aliique permulta tradidere. Pausan. hunc Antinum vocare videtur, quem secuti ex Latinis quidam aberrarunt.

Ferentina dea fuit, vnde & Ferentini, ab oppido Latij Ferento. T. Liuius Ferentinæ meminit nec semel in prima Decade. Fuere & eiusmodi dei plurimi, quos omnes collegisse, infiniti propémodum laboris esset. Sicuti & dei, qui ab hæreticis inducti sunt, barbaris & inconditis nominibus: de quibus cum ab aliis, tum maximè à viris sanctissimis Irenæo & Epiphanio facta est mentio. vt deus ille Abraxas, seu Abrasax, quem spiritum sanctum Basilides existimauit. item Iadalboth, quem Irenæus deum summum ab impiis hæreticis existimatum ait. tametsi Epiphanius Iadalbaoth, nec semel in suis de Hæreticis libris scriptum reliquit. Fuit etiam Nun, quem ab Iadalbaoth natum prodiderunt, in figura serpentis contortum. Fuit & Hystera, quam conditricem cœli & terræ confixerunt, vt iidem auctores tradunt. Inuenio & Demiurgon deum fabricatorem appellatum. Fuit & Barbelo, & Achamoth, & Iao, & Iaioth, aliáque huiuscemodi plura portenta potius, quàm nomina: quæ colligere superuacaneum est minúsque operæprecium. Nam & qui Astaroth deam vel deum dixerunt, variè scribunt. Ego id tantùm nunc affero, quod & vsus métio fit in sacris literis, & sic Epiphanius in libris de Hæreticis prodit. inquit enim, Heraclan ab aliquibus patrem vocatum esse Melchisedec, matrem verò Astaroth, quæ & Asteria Græcè dicta est: sed de Asteroth Hebræi plurima confingunt.

Porrò de his hæreticorum deis vel potius laruis confictis, addere voluissem non modò ex Irenæo & Epiphanio & Athanasio: sed & de nostris latinis, Hieronymo, Augustino, Philagrio & aliis, longè plura connumerare potuissem.

Bessas, siue Besas deus, qui oracula quondam dabat, de quo his fermè verbis Ammianus libro decimonono: Oppidum, inquit, est Abidum, in Thebaidis parte situm extrema, hic Bessæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum cær. moniis solitum coli, &c.

Colunt Tartari pro deo, numen quoddam ab illis confictum, quod Natagai vocant: putántque illud deum esse terræ, qui curam de ipsis, & filiis eorum, de fructibus atque gregibus pecorum gerat. de quo & alia multa leguntur in iis libris qui de Nouo orbe inscribuntur. nam & eius effigiem, & sacra commemorant, quæ breuitatis causa prætereo.

Libet verò hanc extremam huius Syntagmatis partem concludere, de stulto & prorsus inani priscorum erga deos cultu, & falsa opinatione. Homines qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro deis veneratos accepimus. quin etiam, vt Iustinus scribit, per tempora Romuli, reges hastas pro diademate habuisse feruntur, quas Græci sceptra dixere. Nam & ab origine rerum pro deis immortalibus, veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc, vt idem ait, deorum simulacris hastæ addi consueuere. tametsi antiquissimos Romanorum 170 annis sine deorum imaginibus vixisse, nonnulli doctissimi testati sunt: quod & antè notauimus. Indi quicquid colere cœperunt, præcipuè maximas arbores, deos putauerunt, illásque pro omnibus venerati sunt, quas ferro violasse capitale fuit. Ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, velut Liberi patris simulacrum coluerunt. Persæ & Massagetæ Cœlum, Iouem: Solem verò deum maximum dixerunt, equósque illi sacrauerũt: quibus interdictum erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid verò quernis arboribus nascebatur, è cœlo missum putabant. Iidem Soli & Lunæ, Telluri & Igni, aquæ ac ventis sacrum facere instituerunt: quos omnes deos, Ignem verò præcipuum duxerunt, quæ etiam Magorum opinio fuit, qui ignem tam religiose coluerunt, vt cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris deorum maximum violarent. Multos comperi persuasum habuisse, Martem peruigilem deũ fuisse, & præsentiss. numen: quare Neuri qui iuxta Borysthenem fuere, enses pro Martis simulacro adorabãt: & vt Damis ait apud Lucianum, Scythæ acinacem, cui & sacrificabant. Cheronæi verò sceptrum Iouis coluerũt, Aethiopes diem, Cyllenij pharetram, columbam Assyrij. fuere qui arbitrarentur visco, quod in querna arbore nascebatur, nullum præsentius numen æstimari. hi verò fuerunt Druidæ, quorũ vana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. Alij mari porrectum collem, velut præsentẽ deũ coluerunt, quod eo occlusa vallis, æstu Oceani nõ inũdaret. Cap-

padoc

padocibus quoque mons deus habitus est, Cilices quoque Amanum montem coluêre, & Phryges Mæandro & Marsyæ fluuiis sacrificabant. Saxones columnam ligneam sub dio collocatam colebant, quam Irminsul, vel Irmenseul dicebant: fuit enim vel Mercurij statua, vel commune profugium, & omnium asylum. Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorum fascibus vetustissimo collato acinaci, velut Martis simulacro, annuis hostiis litabant. Apud Aethiopes gens (Nubas quidam vocant) & in Africa Ptoembari fuère, quibus regis vice canis dominabatur, quem mirificè obseruabant. ex illius enim motu & nutu imperia, & quæ essent placita augurabantur. Persis quoque (vt auctor est Aristophanes) aliquando gallus præfuit, & imperauit. Sed & illud à Tyriis obseruatum legimus, vt deorum simulacris annecterent vincula, ne fortè hostili carmine euocari possent. Phœnices Solem nigro lapide effingebant, ab imo rotundo, qui paulatim in cuneum attenuabatur. iidem singulis deis singulas alas addebant. Pæones discum breuem longo ligno appositum, pro Sole colebant. quidam humana cum brutis iungebant, & quæ in natura dissimilia erant, vt ait D. Athanasius, deos suos fecerunt: Cynocephalos, Ophyocephalos, Onocephalos, Criocephalos: hoc est, qui canis, serpentis, asini, & arietis essent capitibus. alij corporis partes verendas. nec Anubin modò canis facie, sed & canes ipsos in tota Cynopolitana præfectura coluère: vti oxyrrhynchum piscem, deum habuit Oxyrrhynchitana ciuitas & præfectura, latum piscem, & lepidotum, accipitrem, lupum, murem, araneum. Fuère præterea, qui vicatim pro deo dextrum humerum colerent: aliis è regione habitantibus, sinister humerus deus fuit: aliis dimidia pars capitis, alij poculum fictile, aut tryblion, vel catinus, vt apud Lucianum Damis. ne nunc commemorem hortensia etiam culta, porrum, cepe, aliáque eiusmodi. Pœni, Soli & Lunæ vniuersi sacrificabant. Syri occæcatis animis, pisces & columbas deos sibi consecrarunt. Troglodytæ testudines, Heliopolitani bouem, Memphitæ vaccam, Leontopolitani leonem, capram & hircum Mendesij, Thebani aquilam, Lycopolitani lupum, Babylonij verò cephum, ab his veluti propicio numine petita accipere arbitrantes. Cyrenaici Acorem, magnum deum muscarum existimarunt. Arabes ad Memnonium, cercopithecum cœlo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. Mitto reliquam Aegyptiorum superstitionem, & falsarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, solùm responsa dare, & prosperos euentus aut futuras calamitates præmonstrare fabulabantur: modò Isim, modò Osiridem, modò Serapin: & quod dicere piget, crocodilos, à quibus hominem deuorari, tanquam à deo expetitum, magni muneris habebatur loco: modò ichneumones, ibes, & fœda animalia, aliáque ludibria religionum, velut deorum numina colentes: ita, vt gentes aliquas quæ felem auream, & alias quæ scarabeos pro deis habuerunt, circa Syenem fuisse legamus. Germani Solem, Vulcanum, & Lunam, solos deos quos cernebant, opinati sunt: quæ Anaximandri opinio fuit, vt cœlestia sidera deos esse crederet. Quinetiam Aegyptij Solis simulacrum diplomatibus consignatis adorabant, quem Horum nuncupabant, illúdque precibus & votis frequentabant assiduè. Arabes Iouem & Bacchum: Aethiopes ex deis vnum mortalem, alterum immortalem putabant: nonnulli Pœnam & Beneficium. Assyrij & Persæ, vnum bonorum largitorem, alterum malorum: Callaici gens moribus efferа, cultu inhumano & fero, neque more, neque iure viuentes fuère. Numidæ Ammonem in desertis harenis, magnis honoribus frequentabant. Celtiberi cuipiam deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena luna, nocturnum sacrum facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctabant. Addam & hoc loco Arnobij viri doctiss. verba, quæ licet parum castigata, cognitione tamen digna videntur. Ridetis, inquit, priscis temporibus Persas fluuios coluisse, informem Arabas lapidem, acinacem Scythiæ nationes, ramum Proconnesij * athespios, lignum Carios pro Diana indolatum, Pessinuntij silicem pro Matre deum, pro Marte Romanos hastam, Varronis vt indicant Musæ: atque vt Ethedius memorat ante vsum disciplinámque fictorum, puteum Samios pro Iunone. hæc quidem Arnobius. At alij fuère, qui nullos crederent esse deos: cæci illi & excordes, omniáque agi fato, animásque cum corporibus interire vnà. Inter hos Diagoras Melius, Theodorus Cyrenæus, Euhemerus Tegeates, Callimachus, ac Prodicus Ceus, aliíque plures, qui ἄθεοι dicti sunt. hæc ferè collegimus ipsi.

SYNTAGMA SECVNDVM, DE IOVE, BELO, AMMONE, &c.

AD V. C. PROSPERVM Pasethum.

CVm te, Prosper Pasethe, V. Cl. aliquo vellem nostrorum horum de Deis gentium Syntagmatum donare, nullum mihi videbatur magis tibi conuenire, decentiúsve mitti debere, quàm hoc, quo de Ioue egimus. nam si illum veteres à iuuandis rebus, Latinè Iouem dici voluêre: & Græcè ζῆνα quòd vitæ auctorem esse putarent: iurè & merito tibi, qui imbecillam hanc meam valetudinem (quid enim vitam dicam?) foues, aßiduéque iuuas, hoc de Ioue Syntagma dicamus. quod ea saltem ratione accipias velim, vt tibi me memorem beneficiorum vtcunque esse declarem. Vale.

IVPITER.

CVm superiore libro, seu, vt magis appellare libuit, Syntagmate, quid de Deo vno præpotenti & immortali ipse sentirem, breuissimè docuerim, mi Pasethe: déque ipsius Dei nomine quæ nostri & Græci Hebræique tradant, & an scribi possit, nonnulla attulerim: philosophorum quoque antiquorum de deis opiniones, sentētiásque, déque variis deorum appellationibus multa collegerim: & miscellaneos præterea deos, & topicos, aliáque plurima, vt mediocres ingenij vires tulerunt, ne imbecillis corporis dicam, quo continuè morbis articularibus ita affligor, vt non modò è cubiculo, sed nec è cubili exire, aut pedem efferre detur: in hoc secundo Syntagmate de Ioue agam, déque eius imaginibus & cognominibus. Igitur ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, vt Aratus ait: quem noster æmulatus Maro, Ab Ioue principium, dixit. ita & nos hoc Syntagma exordiemur ab Ioue, siquidem Iouem vniuersitatis rectorem gentes existimabant. Quinimò, vt Cornutus ait, sicut anima corpus regit, ita Iupiter mundum. atque ideo eum mundi sapientes cùm vnum quidem putarent, pluribus tamen nominibus cognominibusque appellabant. Iouem quippe Latini à iuuandis rebus vocabant: Græci ζῆνα, quod vitæ auctorem esse putarent. Dictus item aliis penè infinitis cognominibus, quæ tibi hoc nostro libro pro viribus & ingenij mediocris facultate explicabimus. Principiò igitur de Ioue scripturus, M. Tullij Ciceronis verbis vtar, quæ in tertio de Natura deorum leguntur: Ioues, inquit, tres numerant ij qui Theologi nominantur. ex quibus primum & secundum, natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt, & Liberum: alterum patre Cœlo, qui genuisse Mineruam dicitur, quam principem & inuentricem belli ferunt: tertium Cretensem, Saturni filium, cuius in illa insula sepulcrum ostenditur. & hæc quidem apud M. Tullium pontifex Cotta. Verumenimuero, non tres tantùm Ioues, vt Cicero, Varro, & à Varrone alij, sed trecentos memorant: adeò in confingendis deis fœcunda fuit antiqua superstitio. Scribit enim Eusebius Cæsariensis libro Euang. præpar. III, nationes fermè omnes deum sibi Iouem constituisse, diuerse nominibus nuncupatum, eundémque apud se natum dixisse: quod idem Phœnicum theologi tradunt, idem & Aegyptij, idem & Cretenses, idem & Atlantes, quod & ante Eusebium ostendit Diodorus Siculus. Sed his in præsentia omissis, præstat versus quosdam Orphicos ascribere, quos ex Apuleio, Proclo, & aliis collegimus. hos igitur sic Latinè vertit Apuleius, quibus multiplicem Iouis potestatem declarat:

Iuppiter omnipotens, est primus & vltimus idem,
Iuppiter est caput, & medium: Iouis omnia munus,
Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis olympi,
Iuppiter & mas est, & nescia fœmina mortis.

Spiritus est cunctis validi vis Iuppiter ignis,
Et pelagi radix, Sol, Luna, est Iuppiter ipse.
Omnipotens rex est, rei omnis Iuppiter ortus,
Nam simul occubuit, rursum extulit omnia leto,
Corde suoè sacro, consultor lumine rebus.

Hos versus cum Grçcè apud Apuleium probè legi non posse viderem, neque in iis quç Orphei nomine in manibus habentur, inueniantur, eos ego longo demũ studio apud Eusebium Pamphili comperi, & in Græcis quibusdã commẽtariis: quare eos hîc tibi ascripsi:

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος, ἀργικέραυνος.
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
Ζεὺς πνοὴ πάντων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμὴ,
Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς ἀρχὴ πάντων, ἠδὲ τελευτή.
Πάντας γὰρ κρύψας, αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς,
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνηνέγκατο μέρμερα ῥέζων.

Citantur porrò & alij versus his consimiles à Proclo, aliísque Platonicis, quos curiositatis gratia ascribam. nam plerisque mecum sentiẽtibus, quid de huiusmodi Orphicis statuendum, parum adhuc liquet: præsertim cùm neque Aristoteli, nec M. Ciceroni satis notus fuisse Orpheus videatur, vt qui de eo ambiguè statuant. Versus verò hi sunt:

Οὕνεκα σὺν τῷ παντὶ Διὸς πάλιν ἐντὸς ἐτύχθη,
Αἰθέρος εὐρείης, ἠδ' οὐρανοῦ ἀγλαὸν ὕψος,
Πόντου τ' ἀτρυγέτου, γαίης τ' ἐρικυδέος εὐρὺς,
Ὠκεανός τε μέγας, καὶ νείατα τάρταρα γαίης,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος, ἄλλα τε πάντα.
Πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἠδὲ θέαιναι,
Ὅσσα τε ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ὅσσα ἔμελλεν
Γίγνεσθαι, Ζηνὸς δ' ἐν γαστέρι σύῤῥα πεφύκει.
Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος, ἀργικέραυνος,
Ζεὺς κεφαλὴ καὶ μέσσα, Διὸς τε πάντα τέτυκται,
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἁπάντων ἀρχιγένεθλος.
Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων.
Ἓν δὲ δέμας βασίλειον, ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται,
Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
Πάντα γὰρ ἐν Ζηνὸς μεγάλου τάδε δώματι κεῖται. Hoc est:

Intra nanque Iouem cùm toto constitit ipse
Aether, quam latus, sublimi & vertice cœlum,
Immensique maris tractus, terræque iacentis,
Ingénsque Oceanus, depressáque Tartara terræ,
Fluminaque, & Pontus sine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes díque deæque beati,
Quæque fuêre exorta, & quæ ventura sequentur.
Hæc in ventre Iouis rerum compago manebat.
Iuppiter ipse fuit primus, supremus & idem.
Iuppiter est caput, & medium. Iouis omnia munus.
Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis Olympi.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiúmque,
Vna potestas, & deus vnus, magnus & auctor:
Vnum & regale est corpus, quo cuncta tenentur,
Ignis, aqua, & tellus, ac æther, nóxque, diésque:
Omnia nanque Iouis sunt ædibus ista reposta.

Hæc quidem nos vtcunque ex Orpheo vertimus. Nunc quædã de eius pictura ac imagine subiungam. Iouem variis modis antiqui effingebant, pro diuersa illi potestate attributa. Sed eius illud in primis simulacrum sedere fingebatur, vt stabilis virtus & incommutabilis ostenderetur. nuda verò superiora & aperta habere videbatur, quoniam ipsum conspicuũ esse existimabant, in intelligentiis quæ dicuntur, & cœlestibus mũdi partibus:

inferiores

feriores autem Iouis partes velatas,& obtecta τὰ πρόσθια, quia minus apparēre, nec planè videri putabant, ab iis ſcilicet qui creati ſunt in partibus inferioribus. Continebat verò læua ſceptrum, quia in ſiniſtra corporis parte, vt volunt Phyſici, extum maximè princeps & ſpiritale ſubſiſtit, Cor. Rex enim mundi,& opifex νοῦς,hoc eſt intellectus,vel mens. Dextra verò nunc aquilam protendere videbatur, nunc Victoriam. Et quidem aquilam, quòd Iupiter ita ſuperioribus & cæleſtibus imperet, vt aquila cæteris auibus: Victoriam verò,quoniam omnia ei ſubiecta atque deuicta ſint.hæc quidem partim ex Porphyrio & Phurnuto philoſophis, partim ex Euſebio, & Græco deorum imaginum ſcriptore, itémque ex Theophilo,& Suida.Pauſanias verò in Eliacorum priore Olympium Iouem ſic deſcribit: Sedet in ſolio ex auro & ebore factus.corona capiti impoſita eſt, ad oleagineæ frondis imaginem.dextera victoriam, & ipſam ex ebore & auro præfert, cum tænia & corona. Læua ſceptrum tenet affabre expolitum, & omnium metallorum varietate diſtinctum.quę auis ſceptro incumbit,aquila eſt. Aurei ſunt Deocalcei: pallium item aureum.in eo cùm diuerſa animalia,tum ex omnibus florum generibus lilia in primis cælata ſunt.Solium ipſum auro & precioſis præfulget lapidibus,neque in eo vel ebur vel ebenum deſideratur:animalium verò formis intercurrente pictura exornatur. Alia addit Pauſ.quæ ad ornatum potius quàm ad ſtatuā pertinent.Nonnihil quoque in Olympio Ioue nos dicturi ſumus.Sed enim aquilam Ioui attributam fabuloſe Lactantius Fir. & Latinus Arati interpres,ſeu hic ſit Baſſus,ſeu Cæſar,ex Aglaoſthene ita tradunt.Cum Iupiter ex inſula Naxo contra Titanas proficiſceretur, & ſacrificium faceret in litore, aquilam ad eum aduolaſſe ferunt, auſpiciúmque feciſſe. Hinc ergo victor, bono omine aquilam acceptam tutelæ ſuæ Iupiter ſubiugauit.Quin & ſa ra etiam hiſtoria gentium, illi quoque in capite conſediſſe refert, Iouique regnum portendiſſe. Seruius verò ait, quòd dimicanti Ioui contra Gigantes,fulmina miniſtrarit aquila. quod ideo fictum eſt, quoniam ales ipſa calidiſſima ſit,adeò vt & oua quibus incubat, coquere poſſit, niſi lapidem admoueat,quem alij Gagaten,alij Aetiten vocant, qui ſit frigidiſſimus: v: teſtatur Lucanus, Fœta tepefacta ſub alite ſaxa,&c.ne hoc loco tibi fabuloſum catamiti raptum commemorem. Illud certè mirum eſt, quod Aelianus prodit,inter aquilarum g nera vnum eſſe quod Iouis aquila appelletur,nec carnes voret nec attingat, ſed ei ad victum herba ſufficiat.Mirum & id quod ſcribit Plutarch. in Iſidis & Oſiridis libro, Cretenſes Iouis ſimulacrum effinxiſſe,quod auribus careret, & iis mutilum eſſet: id ſignificantes, dominatorem omnium audire debere nem nem,ſed æquè omnibus pa ulas offerre aures.Contrà Lacedæmonij, ſu mmum Iouem cum quatuor auribus d pingere ſolebant, cum vndique & omnia audir innuentes.Heliopolitæ quoque Iouem Heliopoliten cognominatum t formabant, teſte Macrob o ſimulacrum aureum effing bant, ſpecie imberbi,dextra inſtans eleuata cum flagro, in aurigæ modum læua tenebat fulmen & ſpicas.ſic Iouem Heliopolitæ.Phur utus v rò ait, Iouem effingi ſolere ætate homin s perfecta,non efloreſcente,nec deficiente:vnde & illi τέλεια, id eſt perfecta & adulta ſacrificare ſolebant.ſceptrúmque illi attrib it,quod poteſtatis eſt ſymbolum:& aquila n.Anaxarchus ſophiſta apud Arrianum in quarto Hiſt.antiquos ait Ioui aſſiſtentem Iuſt tiam feciſſe ea ratione,quod quæcunque reges facerent, vt iuſta & æqua putarentur: tametſi eam interpretationē Arrianus ipſe nō ſatis approbet.eadem ratione Phurnutus, Iouem Iuſtitię patrem credi um ait,Gratiarúmque & Horarum. Martianus lib. primo de Nupt. ita in ſenatu deorum Iouem effinxit:in capite flammantem coronam habuiſſe ait & ſuper ea velamen rutilum Mineruæ manibus confectum,& veſtem candidam habuiſſe, indutum hyalin s amictus crebris quibuſdā ſtellis interſtinctos:manu dextera duos orbes porrigentem,aureum alterum,ex electro alterum.qua figura, rotunda ſcilicet, virtutem prouidētem atque viuificam ſignificari, teſtis eſt Porphyrius. Læua verò chely enneaphthongo inniti videbatur,calceos in pedibus habere virides, & calceis fuſcinā premere. hac figuræ imagine Martianus totius naturæ præſidē Iouē ſignificaſſe videtur. Sedenim & pro varia illius, quam habere veteres poteſtate exiſtimabant, variè formabant. aliter enim Fulgens & Fulgurator Iupiter: aliter Tonans,& Fulminator, & Stator, effingebatur:& plerunque pro arbit io principū,vatum,& pictorum. Quos ego nō inficias ierim, aliquando me, vt videbis, inter ſcribendum eſſe ſecutum. Coronabatur porrò interdum Iupiter quercu, aut olea. vnde etiā factū, vt inuicē inter ſe hę arbores inimicitias exercere

dicantur. Phurnutus, oliua tantùm Iouem coronari ait, quòd ea sit semper virens, id est, εὐθαλὴς & pinguis, & multæ vtilitatis, id est, πολύχρηστος, & glauci coloris & cœlestis similitudinem habere videatur. Audi quæso antequàm cætera subiungam, quæ breuissimè Arnobius prodidit de Ioue in varias formas mutato, vt sua perficeret furta: Modò, inquit, in aurum versus, modò in satyrum ludicrum, in draconem, in alitem, in taurum, & quod omnia genera contumeliarum transiliat, in formiculam paruulam, vt Clytorim videlicet filiam Myrmidonis redderet apud Thessalos matrem. hæc ille. Sed iam ipsa nomina & cognomina interpretari moliamur.

Pater in primis dictus est Iupiter, ob eam quam erga omnia creata & condita beneuolentiam, ac omnium rerum prouidentiam habere existimabatur, vt Diod. ait, quòd singulorum summa cum beneuolentia curam haberet, & veluti dux esset rectè piéque viuendi. Varro: Iupiter ideo, inquit, dictus, quia mortales atque arbores herbásque omnes iuuet. Ennius, Diuûmque hominúmque pater rex. Pater verò, quod patefaciat semen: &c. quæ Varro. Val. Soranus:

Iuppiter omnipotens rerum, regúmque, deûmque
Progenitor genitrixque deûm, deus vnus & omnes.

Et non modò à nostris Pater Iupiter vocatus est, sed & à Græcis, vt notum ex Orphei, & Homeri, & reliquorum poëtarum carminibus, vt in illo, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε: id est, pater hominúmque deûmque. Quinimò & γενέτωρ quoque vocatus est, vt in commentariis Arati Theon obseruat. Idem & πατρῷος, id est, patrius appellatus, vt idem Theon, Harpocration, Phurnutus, & alij scribunt, vt & in Apolline Patroo copiosius dicemus. Sed & ideo Pappam, & Pappæum, Iouem appellatum legimus. Arrianus in Bithyniacis ait, Bithynos ipsos montium cacumina ascendere solitos, & Iouem Pappã salutare. Scythę verò Iouem Pappæum, Herodoto & Origene auctoribus, nuncupabãt. at Pappã patrem significare, nec Græci, nec Latini negant. vnde & in Romani antistitis peculiare apud nostros cognomen vulgò deductum est, cùm antea & in cæteros præsules vsurparetur. Sed enim & ἀντίπαλος Iupiter cognominatus, quòd Saturno patri hostis fuerit. meminit Theocritus. Iouis autem nomen à iuuando primùm factum, iam dictum est: quod etiam in recto casu, non modò in obliquis, apud idoneos auctores legimus. mox cum patre iunctum, Iupiter vocatus est, quasi iuuans pater. Scribit D. August. in quarto, Iouem omnes deos in se, id est, in eius nomine continere: vt non repetam quæ ex Orpheo iam retuli.

Rex etiam Iupiter dictus, vt Vergilius ex Homero & Ennio, ac item ex Orpheo vocauit. Iouis etiam regis sacra in Lebadia celebrabantur, vt ex Aristocliæ formosissimæ puellæ historia cognoscimus. quæ ei rem diuinam factura, nuda est à Stratone visa, qui in eam exarsit, antè etiam à Callisthene amatam. hæc verò nuptiarum die in amantum manibus discerpta est: quorum posthæc alter sibi manus consciuit, alter aufugit, nec vnquam amplius visus fuit. Xenophon etiam Iouis regis meminit in tertio & octauo Pædiæ, ne plura inculcem. Ait enim, Cyrum Sardianam vrbem ingressum, Vestæ & Ioui regi sacrificasse. Vocatus est etiam Iupiter omnipotens, à potestate summa. Vergilius, Iuppiter omnipotens precibus si flecteris vllis. Soranus: Iuppiter omnipotens rerum, regúmque, &c. Græci similiter παντοκράτορα vocant, vt Orpheus & Homerus. alij πατρῷος Ζεὺς. etiam ab Atheniensibus ideo appellatus est, vt ait Hesychius, & Phauorinus.

Iupiter Optimus Maximus cognominatus, quod velit & possit omnibus prodesse. & optimus quidem, antequàm maximus: quia maius est certè, gratiúsque prodesse, quàm magnas opes habere. hoc ait M. Cicero. Pliniúsq;, ac cæteri. Templum Iouis OPT. MAX. Tarquinius Priscus vouit, Tarquinius Superbus à fundamentis, deinde XL argenteis mil. impendit, sed regno eiectus, anno pòst ipsum Horatius COS. dicauit. vt hæc vetus epigraphe ostendit: M. Horatius COS. ex lege templum Iouis Opt. Max. dedicauit, anno post reges exactos à Coss. postea ad dictatores, quia maius imperium erat, solenne claui figendi translatum est. Porrò Homerus & Pamphus poëtæ Græci, hoc idem cognomen Maximi, Ioui dederunt, vt notat Philostratus. Sanè & Iupiter pro stella illa salutifera capitur interdum, quæ inter errantes secunda est, quę & Phaëthon dicitur, vt alibi dicendũ: interdum etiã ponitur pro aëre. Horat. poëta, Manet sub Ioue frigido. & quia Græcè Δῖος, dius etiam & diuus dicitur, pro eodem aëre. vnde est, sub dio, & sub diuo, vt notat Varro.

Victor Iupiter cognominatus, quòd omnia vincere putaretur, vt scribit T. Liuius lib. X.

ab v.c. Papyrium in ipso discrimine, quo templa deis immortalibus voueri mos erat, vouisse Ioui Victori, si legiones hostium fudisset, pauxillum mulsi, priusquàm temetum biberet, sese facturum: id votum deis cordi fuit. Ioui verò Victori diem festum Romani celebrarunt Idibus Aprilis: qua de re Ouidius in Fastis,

> Occupat Apriles idus cognomine Victor,
>
> Iuppiter, hac illi sunt data templa die.

Ioui Victori templum votum à Q. Fabio bello Sabino fuit, in Palatino monte constructum. meminit P. Victor in x vrbis regione. Græci etiam Niceum Iouem vocauêre, nescio an à Victoria, id est, νίκης dictum, an à loco, meminit T. Liuius in v Decad. de Cetio monte agens, & Epiro: Aliò rex Perses profectus, altero (inquit) die ad templum Iouis, quem Niceum vocant, posuit castra.

Inuictus Iupiter nuncupatus est, & cultus à Romanis, vt diuus Augustinus in septimo de Ciuitate Dei testatur. Inuicti Iouis idus Iunij dies festus agebatur.

Imperator Iupiter apud Prænestinos celebratus, cuius simulacrum apud ipsos cùm esset, Romam translatum fuit: in VIII verò Vrbis regione collocatum, vt P. Victor testis est. Liuius lib. sexto ab v.c. Titus, inquit, Quintius semel acie victor, binis castris hostium nouem oppidis vi captis, Præneste in deditionem accepto, Romam reuertit, triumphánsque signum Præneste deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit: dedicatum est inter cellam Iouis & Mineruæ, tabuláque sub eo fixa, monumentum rerum gestarum. M. Tullius in VI Verrin. Iouem Imperatorem, inquit, quanto honori in suo templo fuisse arbitramini, colligere potestis. Iouis Imperatoris simulacra præter hoc Prænestinum, idem M. Tullius eodem loco commemorat, vt illud ex vrbe Syracusana ablatum: Quid? inquit, ex æde Iouis, religiosissimum simulacrum imperatoris, quem Græci οὔριον nominant, pulcherrimè factum, nónne abstulisti? tum de altero paulò pòst, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarũ signa Iouis imperatoris, vno in genere pulcherrimè facta: vnũ, illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus: alterum, in Ponti ore, & angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit: & reliqua, quæ ibidem ait Cicero. οὐρίου Διὸς meminit & Arrianus ἐν περίπλῳ Ponti Euxini: ait enim, quòd inter Bosphorum Thracium, & vrbem Trapezontem, templum fuit Iouis Vrij, quod à Byzantio distabat centum & viginti stadiis. Stephanus in libro de Vrbibus etiam meminit, his verbis: Et Menippus, inquit, ἐν περίπλῳ Bithyniæ, à fano ait Iouis οὐρίου, & ab ore Ponti sinistra habenti continentem, & nauiganti Chalcedona vrbem, sunt stadia CXX.

Custos Iupiter quoque appellatus est, & in primis cultus à Romanis. Custodis Iouis Apuleius meminit in libro de Mundo, & Seneca lib. 2. Quæst. nat. de Ioue agẽs: Eundem, inquit, quem nos Iouem, intelligunt custodem rectorémque vniuersi. Sunt qui putent Iouis custodis templum, ex Suet. Tranquillo, à Domitiano imperium adepto in Capitolio conditum fuisse, qua de re Cornel. Tacitus libro 19. vbi Capitolium describit à Vitellianis captum, in initio principatus Vespas. Domitianus, inquit, in prima irruptione apud æditum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus, ignoratúsque, apud Cornelium primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit, ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum Ioui conseruatori, arámque posuit, casúsque suos in marmore expressit: mox imperium adeptus, Ioui custodi templum ingens, séque in sinu Dei sacrauit. hæc Tacitus. Extant præterea nomismata quædam Neronis Cæs. in quibus à tergo ita Iupiter est effictus: in solio sedet, dextra fulmen habet, læua hastam, cum hac inscriptione, IVPITER CVSTOS.

Capitolinus Iupiter Romæ in Capitolio summa veneratione cultus, & summo honore habitus: de quo nõ est cur ego plura scribã, cùm nõ modò Latinis, sed & Græcis scriptoribus sit celebratissimus, vt cui ex toto terrarũ orbe donaria preciosissima mitterentur, vt Cicero, Plutar. Liuius, & alij ostendunt. at si breuissimè videre velis, quando conditum Capitolium, quando dicatum, quoties incensum & instauratum, & de eo cætera, Cornel. Tacitum lege lib. 19. Sed enimuero Capitolium, ait Arnobius, dictũ est à capite Toli. Quis, inquit, ignorat Capitolium Toli esse sepulcrum Vulcentani: & paulò pòst: Quòd si planũ fieri testimoniis auctorum postulatis, Sammonicus, Granius, Valerianus, & Fabius vobis indicabunt, cuius Tolus fuerit filius, gẽtis & nationis cuius, vt à Germani seruulo vita fuerit

rit spoliatus,& lumine. Et demum sic cōcludit: Nec erubuit ciuitas maxima,& numinum cunctorum cultrix, cùm vocabulum templo daret, ex Toli capite Capitoliū, potius quàm ex nomine Iouio nuncupare. hæc Arnobius. At verò Capitolium (inquit Varro) dictum, quòd hic cùm fundamenta foderentur ædis Iouis, caput hominis inuentum dicitur: hic mōs antè Tarpeius dictus, à virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis, & sepulta: eius nominis monumentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. hæc Varro. Quòd autem ibi caput inuentum, eam imperij arcem, rerúmque caput fore interpretatum fuit. Saturnium primùm montem Capitolium vocatum fuisse, mox Tarpeium legimus, à Tarpeia, quæ hostibus illum prodiderat. hinc & Tarpeius Iupiter vocatus. Propertius in 4.

Tarpeiúsque pater nuda de rupe tonabat. Ouid. in Fastis.

Iunctáque Tarpeio sunt mea templa Ioui.

Amm. Marcellinus: Quicquid erat primum eminere, inter alia cuncta spectabat Iouis Tarpeij delubra, quantum terrenis diuina præcellunt. vt mirandum illud sit quod scribit Plinius lib. 35. Nat. historię: Turrianum à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus Iouis effigiem in Capitolio dicandam, fictilem eam fuisse, &c. Sanè quidam Capitolinum Iouem, & Opt. max. eundem fuisse arbitrantur, propter hæc M. Tullij verba: Quo circa te Capitoline, quem propter beneficia pop. Rom. Optimum, propter vim Maximum nominauit. Vnum hoc tibi quoque addam, non solùm Capitolinum Iouem Romæ cultum fuisse, sed in aliis etiam vrbibus, vt Corinthi, de quo Pausan. in Corinth. Supra theatrum, inquit, Iouis est templum, qui Romana voce Capitolinus vocatur: lingua verò Græca Coryphæus dici posset. hoc quidem Pausan. Legimus & Antiochiæ fuisse. Liuius lib. 1. quintæ Decad. Et Antiochiæ, ait, Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantùm, sed parietibus totis lamina inauratum. Fuit & Tolosæ in Hispania Capitolium, vt in sacris annalibus obseruaui. fuit & Capuæ Capitolium arx munitissima: item Capitoliū aliud Beneuenti, quod notauit Alexander. Pausan. præterea, & Stephanus, aliique Græci, Capetolinum per e enunciant.

Fulminator Iupiter dictus est à Latinis, teste Apuleio: κεραύνιον Græci appellauêre, licet Hesychius dicat hoc nomine in Seleucia Iouem vocitatum. Sic verò dictus, vt ait Pausan. post Oenomai domum fulminatam. Orpheus in Fulminatorē Iouem hymnum composuit, cum suffimento styracis. Meminit & Ceraunij Phurnutus de Deorum nat. Eadem etiam causa cognominatus est ἀργικέραυνος, quasi tu dicas coruscans fulmine, vt est apud Orpheū, & Pindarum in Olymp. Alicubi etiā ἀρχικέραυνος dictus, id est, fulminū princeps. Sed & ἐγχεικέραυνος ζεὺς nūcupatus est, quòd videlicet pro hasta fulmine vti diceretur. τερπικέραυνος pręterea Iupiter cognominatus, quòd fulmine scilicet gaudeat: vnde est Cœlij nostri carmē,

Perfringit, penetrat, cremat omnia fulmen adactum,
Iuppiter hinc nomen τερπικέραυνος habet.

in Argonauticis tamen Orpheus τερπικέραυνον vocare videtur, & item quædam Homeri exemplaria, sed & Hesychius, aliique hinc interpretari possumus, quòd fulgura & fulmina vertat. At Fulminantem Horatius libro tertio Carm. Iouem illo versiculo appellat: Nec fulminantis magna Iouis manus. Fulgur Iupiter videtur etiam appellari apud Festum, vt cùm scribit: Præuersium fulgur appellatur, quod ignoratur noctu an interdiu sit factum. Itaque Ioui Fulguri & Summano fit, quod diurna Iouis, nocturna Summani fulgura habentur.

Fulguratorem ex nostris etiā quidam dixêre, cùm Græcum vocabulum ἀστραπαῖος Latinè exprimere voluerunt, & ἀστεροπητὴς, quo & poetæ, & Lucianus vsus est in Timone, quo loco multa Iouis cognomina enunciat: id quod & Aristoteles in lib. de Mundo. M. Marullus hymnum in Iouem Fulguratorem composuit. Illud est ab Appiano in Syriaco proditum: cùm à Seleuco Seleucia vrbs conderetur, quæ ad mare vergeret, fulgure ictam fuisse, fulgúrque ipsum deum creditum, solitósque mortales choreas ducere, ipsúmque Fulgur hymnis & canticis prosequi, quoties cœlum fulgeret. Porrò & στεροπηγερέτης ζεὺς vocatus, quasi συναγείρων τὰς ἀστραπὰς, hoc est fulgura & coruscationes congregans, vt exponit Hesychius. Fuit & Iupiter Serenator: sic enim qui Græcè est αἴθριος, Apuleius in libro de Mundo reposuit.

Tonans Iupiter ab auguribus primùm appellabatur, & fulgens, vt testis est M. Cicero libro secundo de Natu. deorum. ita enim Balbus: Hunc etiam augures nostri, cùm

dicunt Iouem Fulgentem, Tonantem. dicunt enim, Cœlo fulgente & tonante. Dein de, Tonantem Iouem Augustus Cęs. post Cantabricum bellum in Capitolium constituit: vnde & aliquando Capitolinus Tonans vocatus est, qui tamen alius est ab Ioue Capitolino, de quo iam suprà actũ est. qua in re grammatici quidam decepti sunt. Vidi ego nomismata vetera Augusti, cũ Iouis Tonantis inscriptione. De hoc templo Iouis Tonantis ab Augusto facto, sic fermè Dion lib. histor. 54. Dedicauit, inquit, & templum Iouis Tonantis, de quo hæc quidam duo feruntur: alterum, quòd in eius dedicatione ingentia facta fuere tonitrua: alterum, fuit ipsius Augusti somnium. nam tum ingẽs multitudo ad dedicationem conuenerat, tum propter nominis & rei nouitatem, tum quod ab Augusto templum positum esset, tum maximè quòd in Capitolium ascendentibus primùm offerebatur. Visus verò fuerat videre Iouem Capitolinum sibi in templo iratum, qui illi diceret, eum Tonantem Iouem habiturum defensorem: & reliqua, quæ hac de re Dion prodit. Porrò Augustus, cùm dies exorta esset, Ioui statuæ tintinabulum appendit, quo Romani vti solebant, cùm custodias gererent. huius verò templi & somnij meminit subobscurè Suetonius Tranquillus. Verumenimuero à Græcis hac tonitrus ratione ἐρίγδουπος, & ἐρίγδουπος Ζεὺς appellabatur: post poëtas meminère Lucianus & Phurnutus. Sed & Βρονταῖος ab Orpheo, & item Phurnuto dictus: quem Tonitrualem Apuleius, vt solet, licenter interpretatus est, sed & in Homerum grammatici, & in Aratum. Legitur Romæ in marmore, in atrio Paulinæ domus, IOVI BRONTONTI. Eadémque ratione βροντοκέραυνος, & αἰολοβρόντης Ζεὺς nuncupatus est. & quòd ab alto strepat, ὀρσικτύπος Ζεὺς: & βαρύγδουπος, quòd grauiter sonet. hinc & ὑψιβρεμέτης Ζεὺς, hoc est Altitonans, qua voce & Latini vsi sunt. Næuius.

Panditur interea domus altitonantis Olympi, vt Minutianus citat: quem versum & æmulatus est Maro. hinc eadem penè ratione ἐρίκτυπος, & poëtis frequentius, hoc est latè sonans: vt est illud Orphei, ἐκ δὲ Κρόνου γένετ' αὐτὸς ἄναξ ἐρίκτυπος Ζεύς, id est, ex Saturno gẽitus rex ipse altisonans Iupiter. Similiter & Homerus & Hesiod. Idem & βαρύκτυπος cognominatus, aliísque, ne nimius sim. Porrò & Tonantis Iouis ædem in cliuo Capitolino P. Victor statuit: in Capitolio Plinius, vbi & statuam collocat à Leocrate factam, ante (vt ait) cunctas laudabilem.

Feretrius Iupiter à Romanis cultus, & appellatus. alij quidem à ferendo cognominatum putant, alij à feriendo: id quod Propertius in quarto ostendit, vbi de Ioue Feretrio eruditam elegiam scripsit, cuius hoc initium,

Nunc Iouis incipiam causas aperire Feretrij,
Armáque de ducibus trina recepta tribus.

Quæ & spolia opima dicebantur, & vt Varro scribit, ab opibus appellata: vel vt Plutarchus, ab opere rei gestæ: vel ab Ope Saturni vxore, id est, terra. Propert. in Eleg.

Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretri,
Omine quòd certo dux ferit ante ducem:
Seu quia victa suis humeris hæc arma ferebant,
Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Plutarchus, à feriendo hostem ait. Festus: Feretrium dictum putat, quòd pacem ferre putaretur, cùm ex templo eius sumerent sceptrum, per quod iurarent, & lapidem silicem quo fœdus ferirent. Prima autem spolia opima Romulus Ioui statuit, Acrone Ceninensium duce interempto, & Feretrij nomen & templum: vt Liuius, Plutarchus. Dionys. Alicarn. in secundo, & alij tradunt. altera spolia opima Cor. Cossus de Tolumnio rege Hetrusco tulit. tertia M. Marcellus ex Viridomaro Gallorum rege Ioui suspẽdit. de his Vergilius in sexto Aeneid.

Tertiáque arma patri suspendet capta Quirino.

Vbi Seruius post prædicta & hoc subiunxit: Possumus &, quod est melius, secundum legem Numæ hunc locum accipere, qui præcepit prima opima spolia Ioui Feretrio debere suspendi, quod iam Romulus fecerat: secunda Marti, quod Cossus fecit: tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Quirinus autem est Mars, qui præest paci, & intra ciuitatem colitur. Nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit. Ergo aut suspendet patri, id est, Ioui: aut patri, id est, Quirino. Variè de hoc loco tractant commentatores, Numæ legis immemores, cuius facit mentionem Liuius. Libet hoc loco particulam Alicarnassei tibi ex secundo Hist. recitare, vt videas quàm exiguis initiis res Romana creuit. Post pom-

pam(inquit)triumphali, & ſacrificium. Romulus extructo templo in vertice Capitolini collis,Ioui,quem Feretrium Romani vocāt,nec magno ipſo (ibi enim ſeruatur adhuc veſtigium vetus,cùm minora quinum pedum latera habeat, maiora denum)Ceninenſium in eo regis ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit:hunc autem Iouem Feretrium, cui arma. Romulus conſecrauit, ſiue quis velit τροπαιοῦχον, ſiue vt quidam cenſent, σκυλοφόρον: ſiue quia omnes excellit,omnémque in circuitu comprehendit naturam rerum, & motum, ὑπερφερέτην, non aberrabit à vero. & hæc quidem ille. Sed enim & Perſæ cœli circulum, hoc eſt τὸν κύκλον τοῦ οὐρανοῦ, Iouem vocabant, vt Herodotus ſcribit in primo, & Origenes in quinto contra Celſum.alij, cœli ambitum:Valla,cœli gyrum interpretatus eſt. Origenes: Putant,inquit,Perſæ Ioui ſacrificia facere, vbi celſiſſimam montis ſpeculam conſcenderint,cœli circulum Iouem nuncupando.Idem paulò pòſt:Perſæ igitur cœli ambitum omnem vocitant Iouem.

Latialis Iupiter cognominatus,cuius crebra apud ſcriptores mētio.Lucanus in primo,

Et reſidens celſa Latialis Iuppiter Alba.

Lactantius videtur dicere, Latialem Iouem cultum fuiſſe humano ſanguine: quod & Athanaſius.ita enim: Veteres,inquit, Romani Iouem, quem Latialem vocant, humanis hoſtiis colebant. Sed enim à Latialis Iouis ſacro Latinæ feriæ dictæ ſunt. Libet hac de re totam Dionyſij Alican.particulam ex libro quarto aſcribere, vt eſt à Lapo interpretata. Tarquinius,inquit,deſignare templum ſtatuit Romanis Latiniſque commune atq; Hernicis & Volſcis, eis quidem qui in ſocietatem ſcripti erant, vt conuenientes quotannis in deſignatum locum nundinarentur, vnáque veſcerentur, ac de communibus extis partem quiq; eorum caperent: gratè autem ſuſcipientibus rem omnibus, locum deſignauit, vbi conuentum facerent,in medio maximè gentium earum poſitum,montem celſum,qui Albanorum ſuperſtat vrbi,in quo nundinas quotannis agi, & inducias eſſe omnibus erga omnes lege ſtatuit, ſacrificiáque perfici communia Latiali Ioui: epulas idem quoque ſtatuens,quas exhibere oporteret ad ſacrificia vnamquāque vrbem,& quam partem vnamquanque accipere. quæ verò participes erant huius ſolennitatis & ſacrificij, vrbes fuêre tribus demptis quinquaginta. Has autem ſolennitates & ſacrificia Romani vſque ad hæc noſtra tempora perficiunt, Latinas ferias eas vocantes: ferúntque in eas hæ quæ participes ſunt ſacrorum vrbes, aliæ agnas, aliæ caſeos, aliæ lactis menſuram quandam, aliæ his ſimile aliquod molæ genus: vno autem tauro communiter ab omnibus immolato, ſtatutam partem vrbs quæque accipit. Sacrificant enim pro omnibus, principatúmque ſacrorum Romani habēt. hactenus Dionyſ.qui & alibi de Latinis feriis meminit. Varro de Lingua latina. Similiter Latinæ feriç dies cōceptiuus,dictus à Latinis populis,quibus ex Albano monte ex ſacris carnē petere fuit ius cum Romanis,à quibus Latinis Latinæ dictæ. Fuit & Latiar,vt Macrobius ſcribit, Latinarū ſolenne. Latiarem præterea Iouem alicubi legi. Feſtus in Oſcillo:Latinus rex, inquit, prælio quod ei fuit aduerſus Mezentium, Ceritum regem,nuſquam apparuit,iudicatúſque eſt Iupiter factus Latiaris. Porrò Propertius libro ſecundo Latium Iouem Capitolinum vocat,eo verſu:

Aſſueſcent Latio parta trophæa Ioui.

Stator Iupiter,quem Græci tum στήσιον dixêre,tum ἐπιστάσιον. M.Cicero in oratione Priuſquàm in exilium iret: Téque, inquit, Iupiter Stator, quem verè huius imperij ſtatorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in Palatij radice cum Victoria eſt collocatum, oro atque obſecro, ferte opem pariter Reipub. cunctæque ciuitati, meiſque fortunis. At verò Liuius in primo ab v. c. ex verbis Romuli, ſuis fugientibus: At tu Pater deum hominúmque, hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorem Romanis, fugámque fœdam ſiſte: hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam Vrbem eſſe, voueo. Quibus verbis Liuius innuit, à ſiſtendo Statorem vocatum. D. tamen Hieronymus, Iouem Statorem ſtare dixit, non quòd ideo Statorem dictum putet, quod rectus ſtet: ſed quod Iupiter Tonans, vt annotauit Hermolaus Barb. ſic fingatur in antiquis ſignis: Stator verò, ſtans, tanquam erectus ad ferendum. D. Auguſtinus in tertio de Ciuit. Dei, à ſtando ſimiliter deriuauit. Hic enim, inquit, Romulus de ſuorum iam virtute deſperans, Iouem rogauit, vt ſtarent: atque illic hac occaſione nomen Statoris inuenit. Seneca in quarto de Beneficiis, cur Stator

appellaretur, altiorem causam attulit. ita enim scribit: Non quemadmodum historici tradiderunt, ex eo quòd post votum susceptum acies Romanorum fugientium stetit: sed quòd stant beneficio eius omnia, Stator, Stabilitórque est. Non attinet hoc tibi loco referre, quantas turbas grammatici cum Valla faciant. Vidi ego aliquot nomismata vetusta tum Antonini Pij, tum Gordiani, aliorumque veterum, à tergo quorum erat imago nuda stans, dextrâ hasta nitens, sinistrâ fulmen habens, cum hac inscriptione, IOVI STATORI. Illud præterea in x. ab v. c. apud Liuium legimus: M. Attilium Cos. cum aduersus Samnites atrox bellum esset, manus ad cœlum tulisse, voce clara, ita vt exaudiretur, templum Ioui Statori vouisse, si cōstitisset à fuga Romana acies. Porrò quinto Calend. Quintilis festus dies Iouis Statoris à Romanis celebrabatur. Ouid. 6. Fastorum:

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.
Tot restant de mense dies, quot nomina Parcis.

Vitruuius in tertio, cùm de Periptero æde agit, Statoris Iouis ædem eiusmodi fuisse scribit in porticu Metelli. Varro libro octauo Rerum diuinarum, vt Macrobius in tertio Sat. citat, delubrum ait alios existimare, in quo præter ædem sit area, assumpta deum causa, vt est in circo Flaminio Iouis Statoris.

Pistor Iupiter à Romanis cultus, cuius ara in Capitolio fuit, vt in sexto Fastorum scribit Ouidius. Lactantius Firmianus lib. 1. quo tempore Galli Capitolium obsidebant, Ioui Pistori ara posita fuit, quod Romanos deus in quiete monuisset, vt ex omni frumēto quod haberent, panem facerent, & in hostium castra iactarent: eóque facto, soluta est obsidio, desperantibus Gallis inopia subigi posse Romanos. Meminit & Liuius, & Frontinus. Non confutanda futilis eorum opinio, qui Mariforium Romæ appellatum signum, Pistoris Iouis esse putant: ne hac parua temporis vsura abutar, cùm & alij id iam fecerint. Versus Ouidij de Ioue Pistore hi sunt:

Nomine quàm precio celebratior arce Tonantis,
Discant Pistoris quid velit ara Iouis. Idem:
Posse fame vinci spes excidit, hoste repulso,
Candida Pistori ponitur ara Ioui.

De Pistio verò Ioue mox agemus.

Lapis, qui & ab aliquibus Lapideus Iupiter, apud Romanos sanctissimum iusiurandum: Gellius. M. Cicero in Fam. ad Trebatium in septimo, Iouem Lapidem iurare. Apuleius de Deo Socr. Quid igitur iurabo, per Iouem Lapidem: Romano vetustissimo ritu. dictus verò videtur, vt nonnulli existimant, ab ipso lapide Ioue vocato, qui Saturno oblatus fuit ab Ope. nam & Eusebius in Chron. ait, In Creta regnauit Lapis. Lapidem Iouem interpretantur quidam, qui per tempora fuerit raptæ Proserpinæ. vel certè dicitur à lapide silice, quē in faciendis fœderibus iuraturi tenebant, vt Festus docet, ea verba dicentes: Si sciens fallam, me Diespiter salua vrbe arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Quidam antiquitatum studiosi, hęc concepta verba ita castigant & efferunt: Si sciens fallo, qui me despicit, salua vrbe arcéq; is me eiiciat, vbi ego hunc lapidem. De hoc verò iuramento multa scribit Erasmus in Prouerbiis. Iouem Lapidem iurare. Est & apud Pausaniam Iouis illud cognomentum Laætæ, quasi dicas lapidei Dei. Notissimum est enim, apud Græcos λᾶας καὶ λᾶες lapides & saxa vocari. vnde & populi fabulosè à lapidibus Deucalionis & Pyrrhæ iactis dicti sunt. Laatę verò Iouis & Neptuni signa posita fuisse in Olympia, testis est Pausanias in Eliacis lib. priore. Vir doctus Iouem & Neptunum plebeios interpretatus est. Videor operæpretium facturus, si iusiurandum illud ascripsero, quod primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses factum scribit Polybius in 3. Hist. quòd in tabulis æneis inscriptum ædiles in Iouis Capitolini templo diligentissimè asseruandum posuerunt. hoc ipsum est: Si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus atque hoc iusiurandum facio, dei mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago, aut cogito, cęteris omnibus saluis, in propriis patriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis sepulcris, solus ego peream, vt hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura locutus, manu lapidem deiecit. hæc Polybius. Scribit T. Liuius lib. 1. tertiæ Decad. hunc iurandi modū Carthaginensibus fuisse. inducitur enim Hannibal agnum læua manu, dextra silicem lapidem retinens: Si falleret, Iouem cæterósque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset. & secundum pre-

cationem

cationem, caput pecudis saxo elisit. Consueuerunt quoque Athenienses, vt Aristoteles in Repub. Atheniens. & Philochorus prodiderunt, ad lapidem quendam iuramenta facere. Demosthenes in oratione in Cononem, καὶ πρὸς λίθον ἄγοντες, καὶ ἐξομνύντες, id est, ad lapidem agentes, & eiurantes: quod idem obseruat Harpocration. Colebatur & in fœderibus sanciendis apud Græcos ὅρκιος Ζεὺς, à iuramento videlicet appellatus. Scribit Laërtius in Pythagora, ὅρκιον εἶναι τὸ δίκαιον, id est, iusiurandum iustum esse. & propterea Iouem ὅρκιον nuncupari. idque aspiratè pronunciat, contrà alij. Pausanias in Eliacis auctor est, in Olympiæ βουλευτηρίῳ, id est, senatu, Iouis simulacrum fuisse, cognominati ὅρκιος, quod vtraque manu fulmen continebat, quasi vlturus omnino fulmine, qui falleret iuramentum, & violaret, iuxta hoc simulacrum, qui ad certamen descendebant, eorúmque parentes & fratres, super immolati exta porci conceptis iurare solebant verbis, nihil se fraudis, nihil deceptionis ad certamen attulisse, aut secus quàm leges paterentur Olympiæ commisisse. Hesychius ἐφόρκιον Δία, id est, Ephorcium Iouem, in Titanum ordine fuisse scribit. Porrò & hoc moris fuisse Græcis legimus in sanciendis fœderibus, vt ferrum candens tenerent, & vt fœdus tamdiu perduraret, deos precabantur, quandiu mydrus latuisset (id enim ferro ignito ac candenti nomen) statímque in mare mydrum præcipitabant. moris huius mentio apud Sophoclem, & Callimachum, & grammaticos.

Pistius Iupiter dictus, vt docet Dion. Alicarn. lib. 4. quem (vt ait) Romani Sanctum dicebant: ad quem Tarquinium Romanorum regem iuramētum fecisse post deuictos Gabios, idem auctor est Dionys. qui & in secundo de Curibus Sabinorum vrbe agens, Sangum ait à quibusdam Pistium vocari, vt in Sanco & Sango dictū. Hunc eundem ferè crediderim, quem in nono, idem auctor Fidei sponsorem appellauit. Latinum codicem citaui, cum Græci copia non sit. Ita enim Lapus interpretatus est: In vrbe autem templū Iouis Fidei sponsoris Sp. Posthumius Cos. alter nonis Iuniis in Capitolino colle dedicauit, extructum ab ipso rege vltimo Tarquinio, nec per illum legitima apud Romanos potitum consecratione. hæc Dionysius, quæ nos etiā in Fastis retulimus. Sanè ego aliquando existimaui, Pistium Græcè dictū pro deo Fidio latinè, cùm Sanctus & Fidius, Ouidio teste, sint iidem. nam vt πίστις Græcè fides, ita πίστιος καὶ πίστιος Fidius latinè interpretari commodè possumus, præsertim id etiam syllaba comprobante. si enim Fidius pro filio diceretur, contumax syllaba repugnaret, quæ longa esset: & tamen in Fidio, vt in Fide corripitur. vt in illo Nasonis in Fastis:

Quærebam nonas Sancto, Fidióne referrem.

Hæc quidē nostra coniectura est, quam tibi, non vt rata sit, cōtulerim, multis præcipuè reclamātibus. Adhæc & in antiquitatibus Romanis Fidij simulacrū ita effictū aliquando conspeximus. marmor erat in fenestræ modū formatū, in quo tres imagines effictæ fuerāt. Dextra quidā virilis, habitu pacifico: sinistra verò muliebris erat, eodē habitu, coronā in capite ex lauro gestās. quæ dextrā dextræ iungebat, cum priore imagine. in medio harum duarū, ingenui puerulí effigies cernebatur, cuius supra caput hæc duo verba legebantur, FIDII SIMVLACRVM. apud imaginē dextrā virilem, HONOR. in sinistra imagine muliebri, VERITAS legebatur. Sed & Græci Ephestiō Iouē coluêre, cuius mētio est apud Sophoclē in Aiace Mastigophoro, id est, flagellifero: quē cohabitantē & domesticū interpretātur, qui Scholia in ipsum poëtam scripserūt: & item apud Lucianū in Timone. ἐφέστιος enim inter multa significata & eū designat, qui domi deos rogat, hoc est, ἐφ' ἑστίας. Citat Stephanus Demosthenē in nono Bithyniacon, νάσσατο δ' Ἀρτακίοισιν ἐφέστιος ἀγλαΐοισιν. Sic enim ibi, inquit, Venus vocatur in Artace. ex eadē fermè origine ἑστιοῦχος Ζεὺς ab Ionibus cultus fuit, vt Hesychius est testis, quasi procurator & domus dominus & familiæ. Coluerunt & Græci Philiū, φίλιον Iouem, cuius frequentissima mētio scriptoribus, Platoni, Apuleio, Luciano, aliis. quidā amicitiæ præsidem, alij amicabilē interpretati sunt. Hunc Diodorus Sinopæus, parasiticam artem inuenisse ridens dixit. Sodalitatis quoque deum Iouem venerati sunt antiqui, quem ἑταιρεῖον vel vt alij & melius scribunt, ἑταιρεῖον appellabant: de quo & Athenæus, & Hesychius, qui ipsum ait in Creta in primis cultum fuisse. Theophilus verò Hetærium Iouem ideo appellatum scribit, quòd mortalibus iuuans pater sit, vel propter vtilitatem quæ ex ipso prouenire putabatur: eius etiam meminit Arati interpres. Ioui præterea Hetærio Iasonem legimus Hetæridia, vel Hetæria celebritatem instituisse in Magnesia, quam etiam postea Macedonum reges diu conseruarūt: hinc patet eos falli, qui & Iouem

Hetæridion nuncuparunt. Sanè Horodotus in primo Historiarum, Iouē ἐπίστιον, & ἑταιρήιον simul commemorat, cùm Crœsus intellexit Adrastum hospitem filium suum interemisse incautè venando. quo loco ἐπίστιον Valla interpretatur hospitalem, & ἑταιρήιον familiarem.

Aliterius etiam Iupiter vocatus fuit, & Ceres Aliteria, quòd in publica fame seruassent molitores, ne farina diriperetur: quod in Aristophane notant grammatici. Sed qui propriè dicantur Aliterij (nam varia legimus significata) lege Plutarch. de Curiositate, id est περὶ πολυπραγμοσύνης, & item eiusdem Problemata, Iulium Pollucem, sed & Erasmi prouerbia.

Diespiter Iupiter: Varro de Lingua lat. Nam olim Diouis & Diespiter dictus, id est diei pater: à quo dei dicti, qui inde dius, & diuus: vnde sub dio, diuo, Dius Fidius. Macrob. verò Sat. primo: Cretenses, inquit, Δία τὴν ἡμέραν, id est Iouem diem vocant. Ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, vt diei patrē. Gellius quoq;, quòd diei & lucis pater sit. alij Διὸς, ἢ Διὸς pater dictum putant. D. autem Augustinus in quarto: Diespiter ait, qui partū perducit ad diem. Horatius libro Carm. Nanque Diespiter, Igni corusco nubila diuidens. Idem alibi, Sæpe Diespiter neglectus incesto addidit integrum. meminit & Festus, vt modò in Lapi de Ioue diximus. Nescio vnde in mentem Lactantio venerit, libro primo vt scriberet: Pluton latinè est Diespiter, alij Orcum dicunt. nisi forte secutus hæc Varronis verba: Idem inquit hic Diespiter infimus, qui est coniunctus terræ, vbi omnia oriuntur, vbi oboriuntur, quorum quod finis ortus, &c. Lactantium in hoc Isidorus secutus est.

Lucetius Iupiter. Seruius Honoratus in nono in Verg. comment. Lucetius, inquit, lingua Osca Iupiter dictus à luce, quam præstare hominibus dicitur. ipse est enim nostra lingua Diespiter. Gellius verò libro quinto: Lucetius, inquit, dictus Iupiter, quòd nos die & luce quasi vita ipsa afficeret, & iuuaret. Lucetium autem Iouem Cn. Næuius in libris belli Punici appellat. Macrob. lib. Sat. Nam cum Iouē accipiamus lucis autorem, vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν, id est Iouem diem, (sic enim legendum potius, quàm Δία τὴν ἥμερον, id est Iouem mansuetum: vel φώσφορον, vt alij, id est, luciferum: nihil enim conuenit cum Lucetio & Diespitre) Lucetium inquit Festus, Iouem appellabant, quòd eum lucis esse causam credebant. Lepreatæ etiam Iouem Leucæum coluêre, & apud se eius templum, vt Pausan. in Eliac. tradit. hoc est, γενέσθαι δὲ οἱ λεπρεάται σφίσιν ἔλεγον ἐν τῇ πόλει λευκαίου Διὸς ναόν. Sed & Heraclitus philosophus Aethrium Iouem appellauit, à splendore & luce, vt Strabo notat in primo: vbi Guarinus, eius hæc verba, καὶ τῆς ἄρκτου ὁ ὅρος αἰθρίου Διὸς, ita interpretatus est, Et pro vrsa sereni Iouis terminus. Dictus ab æthra æthrius, vt ab æthere ætherius, & æthereus.

Pluuius Iupiter à nostris vocatur. Tibullus: Arida nec pluuio supplicat herba Ioui. à Græcis ὄμβριος Ζεὺς dictus, cuius in primis meminit Pausanias, & Phurnutus, & Pindari comment. Iouis Pluuij simulacrum Athenienses venerabantur, & arā, quæ in monte Hymettio posita fuerat: vnde cùm opus fuerat, ab Ioue pluuiā comprecabantur. & propterea Iupiter ipse Hymettius cognominatus, vt alibi ostendam. Sed in monte Parnete Iupiter Ombrius cultus fuit, qui & ἀπήμιος, id est innoxius: item ὑέτιος, id est pluuius, vel pluuialis, ab eadem causa cognominatus fuit. meminit & Phurnutus. Et ὕης quoq;, vt Hesychius notat, dictus est. Tertullianus hæc sacra Aquilicia vocat, in Apolog. Aquilicia, inquit, Ioui immolatis. & in tertio aduersus Marcionem, Aquilicem vocat, qui aquam ipsam elicit. Indi quoque & ipsi eadem causa Iouem Pluuium colebant, vt Strab. lib. 15. docet.

Elicius Iupiter, ab eliciēdo dictus, vt Varro ait: cuius ara in Auētino fuit. Ouid. iij. Fast.

> Eliciunt cœlo te Iuppiter, vnde minores,
> Nunc quoque te celebrant, Eliciúmque vocant.

Et Plinius libro secundo, vbi de fulminibus euocandis agit: Elicium quoque, inquit, Iouem accepimus. Ridenda certè legitur ex secundo historiarum Antiatis fabula, quo pacto artem Iouis eliciendi edoctus, Numa fuerit, quæ lectione digna videtur: Numā, inquit, illum regem cùm procurandi fulminis scientiam nō haberet essétque illi cupido noscendi, Aegeriæ monitu castos duodecim iuuenes apud aquam celasse cum vinculis, vt cùm Faunus & Martius Picus ad id locorum venissent haustum (nam illis aquandi solenne iter huc fuit) inuaderent, constringerent, colligarent. Sed quo res fieri expeditius posset regem pocula non parui numeri vino mulsóque cōplesse, circáque accessus fontis insidiosam venturis opposuisse fallaciam: illos more de solito bibendi appetitione correptos, ad hospitia nota venisse. Sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrantia pocula,

vetust

vetustioribus antepoſuiſſe res nouas,inuaſiſſe auiditer,dulcedine potionis captos hauſiſſe plus nimio,obdormiuiſſe, factos graues:tum bis ſenos incubuiſſe ſopitis, iniecisse madidatis vincla,expergitóſque illos ſtatim perdocuiſſe regem, quibus ad terras modis Iupiter poſſet ſacrificiis elici. & accepta regem ſcientia, rem in Auentino feciſſe diuinam, elexiſſe ad terras Iouem,ab eóque quæſiſſe ritum procurationis.Iouem diu cunctatum: Expiabis,dixiſſe,capite fulgurita.regem reſpondiſſe,Cæpitio? Iouem rurſus Humano: retuliſſe regem, Sed capillo? Deum contrà,animali. ſubieciſſe Pompilium, piſcis. Tunc ambiguis Iouem propoſitionibus captum, extuliſſe hanc vocem: Decepiſti me, Numa: nam ego humanis capitibus procurari conſtitueram fulgurita, Numa capillo cæpitio:quoniam me tamen tua circumuenit aſtutia, quem voluiſti habeto morem, & his rebus quas pactus es, procurationem ſemper ſuſcipies fulguritorum. Hactenus Arnobius in quinto, ex Antiate. T. Liuius lib.ab v.c. primo, cùm pontificem à Numa Martium,M.F. lectum ſcripſiſſet, vt ipſe edoceret ſacra & cæremonias, tum ſubdit: Quæque prodigia fulminibus aliòue quoquis modo miſſa ſuſciperentur atque curarentur, ad ea elicienda ex mentibus diuinis, Ioui Elicio aram in Auentino dicauit. Sanè quoniam Liuius prodigia ſcribit à pontifice curari, vt expiarentur, & prodigialem Iouem legimus apud Plautum: Sed mulier, inquit, poſtquàm experrecta eſt, Prodigiali Ioui mola ſalſa aut thure comprecatam oportuit: quidam καταβάτην interpretati ſunt, vt etiam Apollo, eadem ratione. alibi verò de Catabate Ioue actum eſt. Sanè Plutarchus Elicium Iouem videtur à Græca voce ἵλεω, id eſt, propitio, deducere. ipſum in Numæ vita legito. Legimus & apud Heſychium, in Cypro ἰλίτιον Iouem cultum.

Vimineus Iupiter, M. Varro: à quo Viminalis collis Romæ nuncupatus, inter Exquilias. Sic autem Vimineus Iupiter appellatus,quod eius aræ in colle eſſent, vbi vimina multa nata eſſent.in hoc colle Fagutal ſacrũ fieri ab antiquis,alicubi me legiſſe recordor.Fagutal verò à fago nuncupatum: vnde etiam Iouis Fagutalis, quòd ibi eius ſacellum eſſet. Idẽ Varro. Plin.lib. 16.capite 10. Fagutali, inquit, Ioui etiam nunc eſt, vbi lucus Fageus fuit. Feſtus: Fagutal,inquit, ſacellum Iouis,in quo fuit fagus arbor, quæ Ioui ſacra habebatur. P.quoque Victor in hac eadem regione,hoc eſt quinta, Iouis Viminei aram commemorat, propè Mineruam Medicam.

Veiouis, qui & Veiupiter dicebatur, & Vedius à Gellio, & Martiano, à ve particula, quæ in compoſitione nunc minuit, aliàs auget: vt vehemens, veſtibulum: quaſi paruus Iupiter nuncupatus. vel quòd nocendi vim habere crederetur, vt Gellius libro quinto docet. quidem Veiouem Apollinem eſſe crediderunt: Martianus Plutonem putauit. Ouid.in Faſt. Iouem paruum,ſine fulmine. Veiouis ſimulacrum in æde fuit, quæ ſita erat inter arcem & Capitolium. Sagittas tenebat,quæ videlicet paratæ viderentur ad nocendum:quapropter (vt dixi) plerique Apollinem eſſe tradiderunt, illique immolabatur ritu humano capra,eiúſque animalis figmentum iuxta ſimulacrum ſtabat,vt Gellius teſtatur. Caput Veioui cornutum ſcribit Alexander.

Maius Iupiter à Thuſculanis cultus,vt Macrobius ſcribit, à magnitudine & maieſtate ſic appellatus.

Inuĕtor Iupiter cognominatus & cultus à Romanis, cuius ara fuiſſe dicitur prope portam trigeminem:ab Hercule verò inſtituta,inuentis bobus.in hac iuuencus immolabatur adultus. Eidem & in nuptiis ſacra fiebant:auctores, Dionyſ. in primo hiſt. Plut. Liuius, Suet. Lactantius.

Arbitrator Iupiter etiam Romæ cultus: cuius pentapylon: hoc eſt quinque columnarum porticum vel potius quinque portarum, niſi pentaſtylon fortè legeretur, in Palatina regione fuiſſe ait P. Victor, in libello,quem de Vrbis Romæ regionibus ſcriptum reliquit. niſi mentitur inſcriptio, vt nonnulli aſſerunt.

Prædator Iupiter cognominatus, non quòd præeſſet prædatoribus, ſed quòd ei è præda aliquid deberetur. huius ſic Seruius grammaticus meminit in tertio Aeneid. comment. Romanis,inquit,moris fuit, vt bella geſturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur: adeò vt Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris, non quod prædæ præeſt, ſed quod ei aliquid ex præda debeatur. Ad quod reſpexiſſe videtur Vergilius, cùm ait,

—Ipſúmque vocamus
In prædam, partémque, Iouem.

Adultus

Adultus Iupiter cognominatus, vt etiã Iuno adulta. Nam præcipuè in cõnubiis deos quinque inuocabãt, Venerem, Suadelam, Dianam, & hos duos, Iouem Adultum & Adultam Iunonem. Plutarch. in Probl. ſed Græcè, τέλειος ζεὺς, καὶ ἡ ἥρα legitur, de quibus ſuis locis locupletius agemus. Hos quidam, Perfectorem & Perfectricem interpretati ſunt.

Opitulus Iupiter, & Opitulator dictus, ait Feſtus, quaſi opis lator, vel (vt ait Auguſtinus) quod opem indigentibus ferret. Appellatus præterea Impulſor, Stabilitor, Centumpeda, Supinalis, Tigillus, Alumnus, vel potius Almus & Ruminus: quod haberet impellendi, ſtabiliendi, reſupinandi poteſtatem: & vt ſcribit Diuus Auguſtinus libro 7. Centumpeda cognominatus à ſtabilitate. nam eo firmius res conſiſtere dicuntur, quo pluribus nituntur pedibus. Tigillus autem dictus, quod mundum continere exiſtimaretur, & ſuſtinere. Almus vel Alumnus, quod aleret omnia. Ruminus, quod ruma, id eſt mamma aleret animalia: & cætera, quæ eodem libro executus eſt idem Auguſtinus, irridens gentilium ineptias. Sanè quod Tigillum Iouem vocatum tradunt, fulcrũ ac ſuſtentaculum totius machinæ ſignificare videntur: vt illud eſt Orphei, quod ex Orpheo Apuleius conuertit, à principio à me recitatum, Iupiter eſt fundamen humi, & reliqua.

Dapalis Iupiter, à Latinis vocatus. dictus verò videtur, quod ei ſacra dapali epulo fierent. Sicuti enim dicimus cœnam dapalem, Marcello teſte, quæ amplis dapibus plena eſt: ita & Iouem dapalem appellatũ exiſtimamus. M. Cato in libro de Re ruſtica. Dapem, inquit, hoc modo fieri oportet, Ioui Dapali culignam vini quantamuis polluceto: eo die feriæ bubus & bubulcis, & qui dapem facient. cùm pollucere oportebit, ſic facies: Iupiter Dapalis, quod tibi fieri oportet in domo familiáque mea, culignam vini dapi eius rei ergò. Idem paulò pòſt, Iupiter Dapalis macte iſtace dape. ἀλαπινάστης etiam ζεὺς colebatur à Græcis, hoc eſt, vt arbitratu meo interpreter, conuiualis, vel dapalis Iupiter. ἀλαπάνη enim magnificum & ſplendidum conuiuij apparatum ſignificat, vt eſt apud Athenæum, Euſtathium, alios.

Vltor Iupiter à Romanis cultus, vt etiam Mars vltor, quòd ſceleratorum impia facta vlciſcerentur. Plinius libro 36. cap. 15. Pantheon, inquit, Ioui Vltori ab Agrippa factum. Hoc idem & nomiſmata quædam, ſi rectè remetior, ſignificant: quorum in præſens nulla eſt mihi copia.

Iam pleraque Iouis nomina & cognomina, Latina & Romana, pro virili mea ſum executus. nunc ad penè innumerabilem Græcorũ ſyluam, & barbarorum nonnullorum me conuertam, meum interim ſeruans inſtitutũ, vt quandocunque contigerit, Latinis peregrina conferam: vt ſi qui noſtra fortè legerint, ſaltẽ id ferãt vtilitatis, ne longus ſit eis quærendi labor, omniáque vt expoſita & collecta in manibus habere videãtur. Nomen igitur Iouis, vt ab hoc ſuperſtitioſè exordiar, à Græcis pluſquàm decem monoſyllabis efferri obſeruamus, ζεὺς, ζὰν, δεὺς, δεὺς, ζὴν, ζὶς, ζὲς, δὶς, δὰν, δὴν, & δζεὺς Aeolicè.

Et ζεὺς quidem, vt Phurnutus ait, propterea dictus, quòd cauſa ſit τοῦ ζῆν τοῖς ζῶσι, id eſt, viuendi viuentibus. alij παρὰ τὸ ζέειν, hoc eſt feruere, quod Iouem ſupremum æthera putarent. ſcribit Lactantius: ζεὺς ſiue ζὰν Iupiter appellatus eſt, non (vt iſti putant) à feruore cœleſtis ignis, vel quod vitæ ſit dator, vel quod animantibus inſpiret animas, & cætera: ſed quod primus ex liberis Saturni maribus vixerit. Δεὺς verò, ἀπὸ τοῦ δεύειν, hoc eſt ab irrigãdo deducitur, quod ſcilicet (vt ait Phurnutus) terrã irriget, aut vitalem humorẽ mortalibus contribuat. vnde Verg. ait, Coniugis in lætæ gremium deſcendere: pro pluuia videlicet.

Dictæus Iupiter vocatus à Dicto, vel Dicte mõte Cretæ. vtroque enim modo dicitur, & promõtorium eſt quod vergit in Lybycũ pelagus. Fuit & Dictæũ ſpelæum dicti montis, quod genere neutro etiam prolatũ legimus. Aratus, δίκτῳ ἐν εὐώδει: id eſt, In Dicto odorifero. ſuper quæ verba Theon, ſi Theon eſt: Dicton, ait, promontoriũ eſt Cretæ, Idæ mõti proximum, vbi lucus erat Iouis Alyſij, cuius & alibi memini. Sanè Zenodotus, δίκτῳ apud Aratum pro dictamo intelligit: & ideò εὐώδει, id eſt odorifero. Dicton verò quidã dictũ interpretãtur, à διὰ καὶ τίκτω, quod ibi natus eſt Iupiter. Agathocles verò genere fœminæ Dictæũ montẽ putauit. Alij δίκτυν inſulã eſſe aiunt, à piſcatoribus deriuatã δικτύων. vbi imberbe Iouis ſimulacrũ fuit, quod Dictæũ dicebatur. Strabo quidem in decimo, de Creta agens: In hoc, inquit, tractu Dictæi Iouis templũ. nam Dictæ proxima eſt, nõ montis Idæi vicina, vt ait Aratus: nã Dictæ ab Ida ad orientẽ ſolẽ ſtadijs mille abeſt. Seruius autẽ lib. 3. Aeneid. Dictæus, inquit, mõs Cretæ eſt, dictus à Dicte nympha, quæ ibi colebatur, in quo mõte dicitur

citur altus Iupiter: vt Dictæo cœli regem pauere sub antro. & in Georg. secundo: Ante etiam sceptrum Dictæi regis. quo etiam loco idem Seruius replicat.

Idæum Iouem quidam ab Ida Phrygiæ, alij ab Ida Cretæ cognominatum credidêre, vbi Iouis incunabula & sepulcrum: de quo Martial.

Iuppiter Idæi risit mendacia busti. Et Statius,
Mentitáque manes Creta tuos.
Et Callimachus in hymno ad Iouem:
Ζεῦ, σὲ μὲν ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσί φασι γενέσθαι. hoc est,
Iuppiter, Idæis genitum te in montibus aiunt.

Sed quæ de ara ipsius Iouis Idæi, apud Celænen Phrygiæ oppidum à Mida rege constructa, vt ex Callisthene lib. secundo Metamorph. Plutarch. recitat, paucis vt potero adscribam: Cùm inquit, χάσμα, id est, vorago apud Celænen plures tum domos, tum mortales absorpsisset, Midas oraculo monitus, preciosa quæque in eo nihil proficiens coniecit. Anchurus verò eius regis filius, patre & vxore Timothea salutatis, nihil preciosius anima cognoscens, cum equo in eam voraginem se coniecit: quo facto, in priorem faciem terra reuersa est. Tum rex Midas eodem loco Iouis Idæi aram construxit: quo loco lapis gignitur, qui ad præstitutam diem aureus videtur. Hæc verò meis verbis potius, quàm interpretis, tibi exposui. hanc eandem historiam post Plutarch. repetit Ioan. Stobæus in oratione περὶ φρονήσεως, id est, de prudentia: nisi quòd non Anchurum, sed Aegisteum Midæ filium vocat, nec lapidis mentionem facit.

Aegiuchus, Græce αἰγίοχος ζεὺς, ἢ αἰγιοῦχος, frequens apud Græcos cognomen Iouis, de quo ita Lactantius libro I. Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quàm quo modo sit aut subtractus patri, aut nutritus, ostendunt: Capella enim Amaltheæ nymphæ, quæ vberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Arateo carmine sic ait,

——Illa putatur
Nutrix esse Iouis, si verè Iuppiter infans,
Vbera Cretææ mulsit fidissima capræ,
Sidere quæ claro gratum testatur alumnum.

Huius capellæ corio vsum esse pro scuto Iouem, contra Titanas dimicantem, Musæus auctor est: vnde à poëtis Aegiochus nominatur. Hactenus ex Lactantio. Hyginius verò: Euhemerus, inquit, Aegam quandam fuisse Panos vxorem, eam compressam à Ioue peperisse, quem viri sui Panos diceret filium. Itaque puerum Aegipana, Iouem verò Aegiochū dictum, &c. Pindarus in Nem. νῦν δ' παρ' αἰγιόχου Διὸς καλλιστεφάνου. Scribunt Græci grammatici, quòd post Iouis natiuitatem, ipse sit in Creta à Capra inuentus, quæ illi τὴν ὀχὴν, id est, nutrimentum exhibuit, postquàm occultatus fuisset, ne eum Saturnus pater voraret, cuius capræ cornu sit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Aegiochus appellatus est, quod ægida haberet, hoc est capellæ pellem, quæ illum ablactasset. eóq; modo Aegiochus dictus est, quasi αἰγίδοχος, id est, ægida habens, δ litera ablata. Aegis verò quæ sit, cùm Græcis, tum Latinis notius est, quàm quod vt hic pluribus recitemus, necesse sit. Effingebatur verò ex materia preciosa, ad capræ vel ouinæ pellis similitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam factam dicant. Alij, inter quos Arpocration, ægidas esse volunt nexus & plicaturas è coronis, & retia coronis implicata. atque hinc sunt qui nomen deductum esse opinentur. Sed coniecturis his missis, vnum illud addam, quod magis verisimile videtur: non à capra videlicet, neque à coronæ nexu, Iouem Aegiuchum nuncupatum, sed à ventorum & turbinum conuersionibus, quas ipse Iupiter commoueat, Græcè αἰγίδας, & καταιγίδας appellatas: vt ex iis patet qui Meteora scribunt, & interpretantur. Sed enim Phurnutus ἀπὸ τοῦ ἀΐσσειν Aegiuchum dictum ait, quod scilicet impetu feratur. Meminit & Aegiochij Iouis Orpheus, & Nicander in Theriacis,

Μοῦσαι ὀλυμπιάδες κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο. id est,
Musæ cœlestes natæ Iouis Aegiochij.

Sed satis supérque de hoc.

Milichius, μειλίχιος ζεὺς, id est, iucūdus Iupiter, vt Domitius interpretatur, alij mitem Iouem dicunt, cùm apud cæteras Græciæ ciuitates, tum apud Athenienses colebatur, in cuius celebritate extra vrbem in totius populi conuentu victimas non veras Athenienses immolabant, sed commode & pro tempore assimilatas & fictas, vt in primo Hist. Thucydides

dides ſcribit. Vidi tamen vetuſtum codicem qui ſic habet, ἐν ᾗ πανδημεὶ θύουσι πολλὰ οὐχ ἱερεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ θύματα ἐπιχώρια. hoc eſt, in quo totius populi celebritate multi ſacrificant non victimas modò, ſed & ſacrificia, vel ludibria indigena. quod cùm Cylon olympionica Athenienſis malè ex oraculo intellexiſſet, voto fruſtratus eſt. Eſt & apud Pauſan. in Corinth. Iouem Milichium & Dianam Patroam nulla fabrefactos arte fuiſſe. nam Milichius Iupiter pyramide, Diana columna efficta fuerat. Fuit & apud Argiuos Διὸς μειλιχίου ſimulacrum, Polycleti, vt idem tradit Pauſan. opus: qui & alibi Milichij Iouis templum commemorat, vbi Theſeus à morte latronum Scinis & aliorũ, à Phytali nepotibus luſtratus ac expiatus fuit. De Milichio Ioue & Leon philoſophus libro primo Epigram. οὐδὲ νοήσω, Ζηνὸς μειλιχίου βλαχίου θρόνον ἀνέρος οἶτον. id eſt, Ne quidem intelligam Iouis Milichij ſortitus ſolium, hominis perniciem. meminit & Phurnutus, & interpretatur. Porrò etiam legimus apud Myoneam vrbem, non procul à Naupacto ſitam, lucum & aram fuiſſe in montis vertice θεῶν μειλιχίων, quibus nocturna ſacra fiebant; & antequàm ſol exoriretur, omnes ſacrificij carnes abſumebantur.

Sthenius σθένιος ζεὺς, hoc eſt, potens & robuſtus Iupiter apud Argiuos cognominatus eſt, vt in Muſica Plut. ſcribit. nam cùm apud Argiuos Sthenia celebritas tibiis celebraretur, & certamen peragerectur, quòd in Danaum priſcum illum referebatur, mox in Διὸς σθενίου honorem mutatum fuit. meminit & Pauſan. in ſecundo, hoc eſt, in Corinthiacis.

Φράτριος ζεὺς, hoc eſt, tribulis, vel contribulis Iupiter. huius dies celebris erat ſecunda Apaturiorum, quæ ab effluxu cruoris hoſtiarum ἀνάῤῥυσις vocabatur, qua de re in Apaturiis rem totam explicabimus. φράτριον καὶ πάτριον Δία eundem facit Phauorinus. Plato diuerſum in Euthyphrone: Iupiter, inquit, Patrous nobis non vocatur. Herceus tamen & Phratrius dictus eſt, & Minerua Phratria.

Alyſius Iupiter cultus in dicto promontorio Cretæ, vbi lucus & templum habuit celebre: Græcus Arati commentator. dictus παρὰ τὸ παραχειμάσαι ἐκεῖ ὄρος ἄλυσις. Sed & Dictæus Iupiter cognominatus ab eodem monte, vt alibi docui. dictus eſt etiam Iupiter ἀλεξίκακος, hoc eſt malorum depulſor. Sophocles in Oedipo Epicolono, ζεῦ ἀλεξίκακε τίς ποθ' ὁ πρέσβυς. id eſt, Iupiter malorum depulſor, quíſnam hic ſenex?

Μοιραγέτης ζεὺς, hoc eſt Iupiter Parcarum dux: colebatur enim vnà cum Parcis. vel ideo dictus quòd mortalium Parcas & fata regat. Cultus verò in primis in Olympia, & apud Arcades & Phocenſes. Meminit Pauſ. in Arcad. & Phocaic. vbi duas tantùm Parcas fuiſſe tradit, tertiúmque Iouem ipſum earum ducem, hoc eſt Mœrageten.

Aegyptius, & Nilus Iupiter vocatus fuit, vt in Græcis commentariis legimus. Parmenes citatur his verbis, αἰγύπτιε ζεῦ νεῖλε. & Pindarus, νειλῶο πρὸς τέμενος κρονίου τέμενος, id eſt, Nilj ad templum Saturnij. Sed quare Nilus dictus, & aliis etiam pluribus nominibus, Zezes Iſaacius apud Lycophronem oſtendit, & Diodorus Siculus, & apud Pindarum interpretes: ne plura hoc loco congeram, quæ à Pico referuntur in Hymnorum ſuorum commentariis.

Tarſos Iupiter appellatus apud antiquos, vt eſt apud Euſtathium in Commentariis Dionyſij Afri: qui tamen & in hoc citat Eratoſthenem, à quo vrbi Ciliciæ celebri nomen Terſos, & mox Tarſus impoſitum, eo enim loci in primis colebatur. Duorum hæc inter alios patria inſigniũ Pauli ſcilicet Apoſtoli, & Hermogenis rhetoris. Multa de Tarſo traduntur, quæ vt referam, noſtri non eſt inſtituti.

πλούσιος ζεὺς, id eſt Pluſius & diues Iupiter, hoc cognomine colebatur à Græcis, cuius templum legimus fuiſſe apud Lacedæmonios, vt auctor eſt Pauſanias.

Ὑπερδέξιος ζεὺς, Hyperdexius Iupiter, & Hyperdexia Minerua: dicti ſunt, vt Stephanus tradit, à regiuncula Leſbi: & ita Hyperdexion dicimus, vt Byzantion.

Hecatombæus Iupiter in Gortyna, vt Heſychius ait, appellatus & à Caribus & Cretenſibus. Sunt qui putent primum Græcorũ menſem Hecatombeona vocatum ab Ioue, vt docuimus in lib. de Annis & menſibus, &c. Sed & hoc nomine Apollo nuncupatus ab Athenienſibus, quin Arpocration aliique libentius menſem ipſum Apollini attribuunt.

Ἠλεῖος ζεὺς, hoc eſt Eleus Iupiter, teſte Stephano, licet in vulgatis codicib. ſcribatur ἀλεῖος, vbi de Eli ciuitate agit. nam Doricè η in α vertitur. Sic & Pindarus in quodam Iſthm. ζηνὸς ἀλείου, pro ἠλείου, vt etiam notat Græcus interpres. Dicitur & ἦλος interdum, & cum afflatu ἧλος, in eiſdem commentariis Pindaricis. Latini ferè omnes Elæus cũ diphthongo ſcribere

scribere consueuerunt: quàm rectè, nescio. Propertius in tertio,

Nec Iouis Elæi cœlum imitata domus.

Statius: Atticus Elæi senior Iouis. Elæus ergo Iupiter, qui & Olympius vocabatur, oraculo prius, mox ludis publicis celebratissimus fuit in agro Pisano apud Elin: vnde illi nomen. cuius templum refertissimum donariis fuit. ibi enim solidum ex auro ipsius Iouis simulacrum, & Phidiæ eburnea statua, incredibilis magnitudinis. Plin. Strabo, alij. Colebatur & in Cypro Elæus Iupiter, vt auctor est Hesychius: qui & illud tradit, quod etiam à Thebanis ἑλιεὺς ζεὺς, id est, Elicus Iupiter colebatur. nunc verò de Olympio agendum.

Olympius Iupiter, vt Stephanus scribit, celebrabatur in Olympia, quæ prius dicebatur Pisa, vnde & certamen Olympicum vocatum est. Olympiorum verò quis institutor fuerit, variæ sunt sententiæ. quæ magis recepta, in Herculem refertur: qua de re in commentariis in Pindari Olympia copiose agitur, & ab Isaacio in Lycophronem. Sed de Olympio Ioue Paus. in Attica, & in Eliacis. Pomponius verò Mela lib. secundo: In Achaia, inquit, quondam Pisæ Oenomai, Elis, & numen delubrúmque Olympij Iouis, certamine gymnico, & singulari sanctitate, ipso quidem tamen simulacro, quod Phidiæ opus est, maximè nobile. Plin. de Ioue Phidiæ Olympio, quem nemo (inquit) æmulatur, propter scilicet excellentiam. & alibi, hoc est lib. XXXVI: Phidiam, inquit, clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat. Fuerunt qui Olympium Iouem à monte dictum putarunt. Diod. Siculus in quarto, eum cognominatum prodit, ab Olympo præfecto, qui Iouem erudiuit. Hinc & Latini Olympum aliquando pro Ioue ceperunt. Vergilius: Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Et Nęuius, à quo desumpsit Vergilius: Panditur interea domus altitonantis Olympi: quod Cæcilius Minutianus obseruauit. Sed enim de Ioue Olympio omnia plena nam nō modò poëtæ, sed & cæteri scriptores, vt Victruuius, vt Strabo, vt Val. Max. Sed illud hoc loco te ignorare nolo, & alibi locorum Olympium Iouem cultum fuisse, & templa habuisse. nam T. Liuius libro quarto Dec. III. scribit, apud Syracusanos Olympij Iouis templum celebre fuisse. & idem Decadis quintæ lib. primo: Magnificentiæ verò, inquit, in deos, vel Iouis Olympij templum Athenis in terris vnum inchoatum pro magnitudine Dei potest testis esse. Fuit & apud Megarēses Iouis Olympij seu Olympici celebre & lucus & templum, in quo sic proditum est, ipsius Iouis Olympij simulacrum fuisse non affabrè elaboratum, in quo πρόσωπα, id est, os seu facies ebore auróque constabat, reliquum verò corpus luto & gypso: opus, vt testantur, Theocosmi Megarensis, adiutore Phidia. Supra Iouis caput Horę erant, & Parcæ. vni enim Ioui fata parère notissimum est, eundémque tempus vbi opus sit distribuere. Sanè & in conuiuiis primum poculum, seu primus crater Ioui Olympio, & deis Olympiis, vt Pollux scribit, libabatur. Sed hac de re non est cur plura scribam, ne de via exeam. Olympius igitur Iupiter. Pisæus etiam dicebatur, id quod Theocriti interpres in quarto Eidyllio testatur: qui & Pisam ait appellatam à Piso Apharei, vel à Pisa Endymionis. Pisæi Iouis & Pindarus, & Pindari commentatores in Olymp. meminēre.

Physicus Iupiter etiam ab antiquis appellatus est, vt Theon testatur, & pro aëre tum interpretabantur.

Panomphæus Iupiter cognominatus, quòd omnium voce ac lingua coleretur, παρὰ τὸ πᾶν καὶ ὀμφὴ, hoc est, ab omni voce: quòd scilicet omnes voces exaudiat, & omnium voce colatur: quod scribit Eustathius apud Homerum in Iliade. Phauorinus Iouem Panomphæum ideo secundum allegoriam vocari ait, quòd in eum omnis vox feratur. Omnis enim vocis causa est aër. est enim vox aër percussus. At verò iuxta fabulam Panomphæus dicitur, quòd omnis vaticinij causa sit. cæteri enim alij omnes ὑποφῆται, id est, subuates Iouis sunt, siue dei illi sint, siue homines. Panomphæum ait Hesychius, & item Suidas, ᾧ πᾶσα ὀμφὴ καὶ μαντεία ἀναφαίνεται: hoc est, quo vox omnis & vaticinium monstretur, vel appareat. Ouid. in Metamorph.

Ara Panomphæo vetus est sacrata tonanti.

Orpheus in Argonaut. ζεῦ πανομφαίῳ καὶ ἐπακτίῳ ἀπόλλων. meminit & Homerus.

Caræus Iupiter, vt scribit Hesychius, à Bœotiis nuncupabatur, quod altus ac celsus sit, παρὰ τὸ κάρα, καραιὸς, id est, à capite Caræus. Inuenitur & κάριος ζεὺς, vt scribit Stephanus, qui à Mylasensibus colebatur. dictus verò à Caria regione. meminit & Carij Iouis Herodotus libro primo, qui ait, eius delubrum vetustissimum fuisse, quo communiter & Lydi vte-

bantur, vt qui inter se germani haberentur, & fratres.

Hoplosinius Iupiter ab antiquis cultus, vbínam gentium, nõ succurrit legisse. Hoplosmij Iouis sacerdos cùm occisus fuisset, nec à quo sciretur: quidam dixerunt se de ipso audiuisse, cui caput fuerat præcisum: sæpius dicente, Virum super virum Cercidas occidit. per eam prouinciam diu satis quæsitus hoc nomine homo, & inuentus, & in iudicium adductus. Fuit & apud Elidem in honore Hoplosmia Iuno.

Ascræum etiam Iouem cognominatum legimus apud Plut. in eo lib. qui inscribitur, Vtrum animæ an corporis affectus sint peiores: hoc est, πότερα τὰ τῆς ψυχῆς ἢ τὰ τοῦ σώματος πάθη χείρονα. Non Ascræo, inquit, Ioui Lydiorum fructuum primitias afferentes. Ab Ascra verò, vt coniectura ducimur, nuncupatus esse videtur.

Στράτιος Ζεὺς hoc est, Militaris Iupiter: variis verò in locis hoc nomine colebatur Iupiter. In Caria quidem, meminit Herodotus. à Caribus enim eum cultum prodidit. Ait enim, Cares victos à Persis ad Labrandam in Iouis Stratij templum (militaris Valla interpretatur) se recepisse. Item Strabo libro XIIII, vbi totam eam regionem describit. Plin. libro XVI, cap. nouissimo: In Ponto, inquit, circa Heracleam aræ sunt Iouis, Stratij cognomine. sic castigat Hermolaus ex Iul. Polluce, cum antea Statiui legeretur: ibique quercus duæ ab Hercule satæ. Iouis Stratij etiam meminit Appianus in Mithridatico: quo loco & describit, post recuperatam Cappadociam quomodo Mithridates Muræna eiecto, in montis vertice ei sacrificium fecerit.

Morius Iupiter cognominatus ea causa, quòd cùm satæ fuissent Athenis in Academia oliuæ sacræ, quæ ab illis Moriæ appellabantur, & diris ac deuotionibus eos insecuti essent, si quis læsisset, quòd scientes Lacedæmonij, in agrum Atticum irruentes illis pepercerunt: qua ex re Iupiter cognomẽ inuenit Morius, cui & ara erecta fuit in Academia. Moria autem ea de causa olea dicta est, quòd ex ea oleũ daretur Panathenæa vincentibus. est enim nomen illi à cæde, quæ græcè μόρος dicitur: cùm Halirrhothium Neptuni filium Mars interfecisset, vt est apud Paus. meminit Plin. in VII. item Hellanicus, & in declamationibus Libanius rhetor.

Expiator, seu Expiatorius Iupiter, hoc est, qui à Græcis καθάρσιος Ζεὺς dictus est: huius meminit in primis Herodotus in primo, vbi filium Crœsi in venatione interfectum ab Adrasto scribit, qui Sardis eo tempore iuerat, vt se à cæde expiaret, cui rex ignouit: ille nihilominus se super bustum necati transfodit. ipsum lege. Catharsij etiam Iouis ara fuit in Olympia, vt Paus. scribit. Pollux verò Solonem permisisse ait, in Plynteriis & eiusmodi diebus, deos treis iurare: καθάρσιον scilicet, hoc est expiatorem: ἱκέσιον, id est, supplicem: & ἐξακεστήριον, id est, depulsorem.

Ἀπόμυιος Ζεὺς. id est, Muscarius Iupiter, sic cognominatus à fugandis pellendísque muscis. Ferunt, cùm Hercules in Olympia rem diuinam faceret, & multitudine muscarum infestaretur, Ioui Apomyio sacrificasse: qua re illicò vltra Alpheum fluuium muscæ omnes facto agmine euolarunt. quin & Elei ibidem rem sacram Apomyio Ioui facere consueuêre, vt in nostro Hercule scripsimus. Repete & in hoc, quæ alibi de Myiagro deo prodidimus.

Κτήσιος Ζεὺς, id est, locuples, vel vt Domitius apud Paus. interpretatur, opulentus Iupiter; quem potuissemus cõiungere commodè cum πλουτίῳ. colebatur verò Ctesius Iupiter summo cultu ab Atheniensibus, cui & ambrosiam in dedicatione afferebant, non herbã illam quidem: sed vt docet Athenæus, omnigenas fruges cum oleo & latice. Ctesij Iouis meminit & Phurnutus, & Hyperides in oratione ad Apellæum, qui ait ἐν ταμείοις, id est, in cubiculis statui. meminit & Menander in falso Hercule, & Suidas, & Harpocration. Quidam quæstuarium transtulerunt.

Νικηφόριος Ζεὺς nuncupatur ab vrbe Mesopotamiæ Nicephorio: ex cuius responso, vt Aelius Spartianus auctor est, Adrianus imperator imperium sibi futurum intellexit. Sed & in nomismatibus vetustis sæpe Iouem Nicephorion conspeximus, id est, victoriam gestantem. quin & ita fingi, ab huius Syntagmatis principio diximus, Nicephorij etiam mentio fit apud T. Liuium de bello Macedonico, vbi lib. secundo de conditionibus agit Attali regis legatus: Naues captiuósque, quæ ad Chium nauali prælio capta essent, & Nicephoriũ, Venerísque templum quę spoliasset, vastassétque. & deinde paulò pòst: Nam, inquit, quod ad Nicephorium Venerísque templi restitutionem attinet, &c. quidam hoc loco intelligunt de Nicephorio luco, ad Pergamum in Asia ab Eumene rege sato, cuius in XIII. Strabo

Strabo meminit. nam aliud est Nicephorium, quod Plin. ait ex vico in vrbis formam ab Alexandro Macedone conditum, ex argumento victoriæ insignis ibi partæ. videndum verò an νικατόριον Strabonis idem sit: & an Constantia, quæ sic etiam à Stephano traditur. ego nihil statuo, vt cuique integrum sit: cùm plerunque nec loca, nec tempora congruāt.

Ἄλτιος Ζεύς, Altius Iupiter cognominatus est, vt Pindarici expositores interpretantur, quod Altis lucus sit sacer Ioui. Aristodemus verò locum circa Olympiam hoc nomine vocari prodidit, vnde sit Iupiter vocatus Altius. Sunt qui Altin adytum exponant apud Poëtam, aliqui templum. Alia verò plura de templo & simulacro Iouis Altij traduntur, quæ libens ipse prætereo.

Ἄρειος Ζεύς, hoc est, Martius Iupiter, vel pugnax, vt exponit interpres apud Plut. Sic à Sophocle in Philoctete vocatur, quem omnes inuocant, ac ei supplicant: vt scribit Plut. in vita Pyrrhi. Huic deo Epirotarum reges peracta re sacra in Passarone Thesprotidis, Epirotis iurare solebant, iurè se regnaturos: Epirotæ verò, illud se iurè seruaturos. Pausanias verò lib. v. Areum Iouem ab Eleis coli scripsit: Ferunt, inquit, Oenomaum, quoties filiæ procis currule certamen proponeret, Areo Ioui rem sacram facere solitum. Sed & ἀρείαν Mineruam, id est, Martiam vel pugnacem, legimus, cuius suo loco à nobis fit mentio.

Palæsten Iouem vocauit Lycophron, quasi tu dicas palæstritam cùm enim, vt ferunt, Olympicum certamen Hercules instituisset, quod quinquagesimo quoque mense celebrabatur, paucique in palæstram descendere viderentur, Iupiter mutata forma luctatorem simulans, cum Hercule certauit: dúmque anceps videretur victoria, se filio Iupiter manifestauit, atque ex ea lucta illi cognomen Luctatoris inditum est.

Μελισσαῖος Ζεύς, Melissæus Iupiter, à nympha nominatus, quæ ipsum Iouem aluisse dicta est, vt copiosius alibi meminimus. alij ab apibus nuncupatum volunt, quæ μέλισσαι vocantur. nam Amalthea & Melissa sorores, Iouem puerum caprino lacte & melle nutriuerunt: qua ex re, confictum de apibus. Sed Melissam Matri deûm sacerdotem primùm fuisse accepimus, à qua deinceps reliquæ sacerdotes eodem nomine fuère nuncupatæ. Sed & ad alios deos tralatæ, vt Pindarus ostendit. Nam & Cereris sacerdotes eodem nomine fuère. Nymphæ item quædam Melissæ appellatæ, quas & Melias quidam dixerunt. Sed de his omnibus inter Nymphas abundè agemus.

Μαιμάκτης. Mæmactes Iupiter dictus, à quo Mæmacterion quintus Atheniensium mensis, qui est hyemis initium, cùm iam aër turbatur. nam μαιμάκτης furentem, confusum ac perturbatum significat, vt est apud Arpocrationem. Non repeto quæ scripsimus in libro de Annis, mensibus, &c. nam secutus Gazam, ibi non quintum, sed quartum prodidi, allatis simul & aliorum sententiis.

Hercæus Iupiter, ἑρκεῖος Ζεύς cognominatus, quod aræ eius intus in septo ædium, præsertim optimatum, erigerentur. περίβολον enim, id est, circuitum & septum, ἕρκιον vocant Græci, vt Arpocration scribit super ea Dinarchi oratoris verba, ex oratione aduersus Moschionem: Si tribulis, inquit, illi & aræ Iouis Hercæi & Apollinis patrij sunt. Nam cùm de ingenuitate suorum Athenienses agerent, inter cætera & hoc interrogabant, an ipsis esset Iupiter Hercæus, & Apollo patrius, & quædam quæ ad rem nostram non faciunt. hoc idem scribit & Pollux lib. VIII, de nouem principibus vrbis agens. Dionysius Alicarnas. in primo Hist. existimari ait ab aliquibus Hercæos deos esse, qui & Patrij & Genethlij vocantur. Sed de deis Hercæis, quos nos Penetrales & Penates dicimus, plura aliàs. De Hercæo Ioue meminit in Ibin Ouidius, Priamum significans, Cui nihil Hercæi profuit ara Iouis.

Apud Argiuos in templo Mineruæ, Iouis signum trium oculorum fuisse scribit Pausanias in Corinth. his fermè verbis: In æde Mineruæ, inquit, cum alia signa posita sunt, tum Iouis ligneum, oculos habens duos, qua in parte homini eos natura locauit, tertium verò in fronte. hūc illum esse Iouē patriū tradunt, qui in Priami Laomedontis filij regia sub diuo positus fuit, ad cuius arā dicitur Priamus capto Ilio cōfugisse. obtigisse verò eū in diuisione prędæ Sthenelo Capanei filio, hócq; ipso in loco ab eo in rei memoria dicatū habere autē eū tris oculos iccirco cōiicere quis possit, quòd cōmunis omniū hominū sermo regnare in cœlo Iouē prædicat. Quòd autē idē etiā sub terris imperet, Homeri versu testatū est:

Iupiter infernus, atque inclyta Persephonea.

Aeschylus quidem Euphorionis filius, ipsum maris etiam regem Iouem appellat. quare hac ductus ratione, quicunq; illum fecit, tris ei oculos attribuit, vnum & eundē significans

Deum, tribus, quas Dei tres sortiti inter se dicuntur mundi partes, imperare. atque hactenus Pausanias. Quod & innuunt Latini, cùm Plutonem Iouem Stygium & infernum, & Neptunum secundum Iouem nuncupant: tertium verò supremum & cœlestem. Scribit Arrianus, Alexandrum magnum Priami manibus ad aram Iouis Hercæi parentasse, vt illos placaret. Lucanus in x, Hercæas monstrator (ait) non respicis aras. Meminit & Seruius secundo Aen. & Vergilius cùm canit, Ingens ara fuit, iuxtáque veterrima laurus, Incumbens aræ, &c. Scribit Porphyrius, seu quicunque ille est in Homerum, quod antiqui ædium partes deis consecrabant, interiorem partem Ioui Hercæo attribuebant, in cuius medio & aram erigebant, atque ideo ἀπὸ τοῦ ἕρκους, id est, à sepiendo & circundando Herceus dicebatur. inde & ἕρκος, hoc est septum. Plato in Euthydemo: Iupiter, inquit, Patrius à nobis non vocatur: Herceus autem, & Phratrius, & Phratria Minerua, &c. Quare nescio vnde illi in mentem venerit, vt protectorem vrbis, & curatorem tribus apud Platonem transtulerit. Sunt etiam qui Erceum Iouem sine afflatu scribendum putent, quo pacto & in plerisque Græcorum codicibus inuenitur: ab arcendóque deductum nostri quidam arbitrantur, quòd scilicet mala arcere crederetur. Sed græca vocabula etymologiam latinã non habent, vt nosti. Ab Herceo Meserceos deducitur, quod & Hesychius, & idem Porphyrius Iouis epitheton esse tradiderunt. Proditum est à Pherecyde lib. Historiarum x i i, cùm Danaës & Persei historiam enarrat: Acrisium, cùm animaduertisset Danaën filiam peperisse, & puerum iam trium annorum esse, vel quatuor, Danaæ nutricem interfecisse: Danaën cum puero, ad Iouis Hercei aram adduxisse, ipsámque interrogasse, Cuiúsnam puer filius esset: Danaën respondisse, Iouis. Hoc idem & in commẽtariis in Argon. Apollonij Rhodij legitur. Sanè & ἠέριος ζεὺς, ab Hesychio appellatur, Iupiter scilicet aëreus.

Xenius Iupiter, id est, hospitalis, colebatur apud antiquos summa religione. Vergilius.

> Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Vt notat etiam Seruius in primo Aeneid. Ouidius in x. Metamorph.

> Ante fores horum stabat Iouis hospitis ara.

Cicero in oratione pro rege Deiotaro: Si veneno, Iouis illius quidem Hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines verò fortasse celauisset. Scribunt Apollonij interpretes in secundo Argon. quod in Genetæo promontorio apud Tibarenos Scythiæ populos, Xenius Iupiter colebatur, quem & ab ipso promontorio Apollonius alio loco Genetæum appellauit. Val. Flaccus Apollonium æmulatus, ita canit in quinto:

> Inde Genetæi rupem Iouis, hinc Tibarenum
> Dant virides post terga lacus.

Hoc loco possem multos Apollonij versus ex libro secundo afferre, quos consultò omisi. hos tantùm afferam, incultè meis verbis expressos:

> Hícque Genetæi Iouis alta cacumina flectunt. Idem & paulò suprà.
> Hic propè versantur dites pecorum Tibareni,
> Vnde Genetæam Iouis hospitis aspicis arcem.

Sanè Hospitalis Iupiter tãta religione & cultu ab antiquis colebatur, vt piaculum maximum esse duceretur, hospitium violare: vt non modò apud poëtas, verumetiam historiæ scriptores & philosophos facilè videmus. Plato in v i i i de Legibus, eam de terminis & finibus legem statuit, vt si quis paruum lapidem iureiurando à deis firmatum, quo amicitiæ & inimicitiæ terminantur, mouerit. alterius enim Iupiter ὁμόφυλος, id est, contribulis: alterius Xenios, id est, hospitalis, est testis. apud Herodotum ἐπίστιον Iouem hospitalem, vt alibi ostendimus, Valla interpretatus est. Is præterea mos antiquis fuit, vt dimidiatam tesseram hospitibus darent, quo hospites inuicem agnoscerentur: quod ius etiam ad posteros transisse legimus. De hospitali tessera apud veteres mentionem factam, in Plauti Comœdiis videmus: hinc & xenia, munera quæ hospitibus dabantur, dicta fuerunt, quorum etiam iureconsulti meminêre, vt Politianus docet in Miscellaneis, & eum sequutus Budæus: quos, si fortè hac de re plura quæris, legito. Porrò & illud notandum quoque, Lautia, quæ à Romanis munera legatis dabantur, quorum est historicis frequens mentio, sed in primis Liuio, & à Plutarcho in Quæstionibus Romanis sunt interpretata, à Græcis xenia etiam appellabantur, vt fit à Demosthene in oratione De legatione. Xenia enim Philippi regis legatis Atheniensium data sic vocauit, id quod & alicubi Plutarchus. quin & eodem modo vsus est Appianus, cùm scribit, Phameam, qui cum Scipione nauigauerat,

gauerat, à Senatu susceptum, xeniisque plurimis donatum, purpureáque veste, & fibula aurea, & equo phaleris aureis ornato. Sed & eiusdem vocis vsum in Pandectis reperimus, si modò rectè leguntur: quo tamen loco viri doctissimi genuinam & legitimam vocem restituerunt, reiecta adulterina ac suppositiia.

Dodonæus Iupiter celebris, à Dodona Epiri. Pomponius Mela libro secundo: In Epiro, inquit, Dodonæi Iouis templum, & fons ideo sacer, quòd cùm sit frigidus, & immersas faces, sicut cæteri, extinguat, vbi sine igne procul admouentur, accendit. meminit & Solinus: Tertius, inquit, Europæ sinus incipit a Ceraunijs montibus, desinit in Hellespontum: in eo apud Molossos, vbi Dodonæi Iouis templum est, Tomarus mons est, &c. Idem & Plinius in principio quarti lib. Dodonæi Iouis & Strabo lib. quinto meminit, & Stephanus in Dodona, T. Liuius, Asc. Pædianus, Hyginus, alij. in Priap. Dodona est tibi Iuppiter sacrata.

Molossus Iupiter, à Molossis Epiri populis & Chaoniæ cognominatus, apud quos oracula quercus reddebant. Statius in tertio Theb.

—Non Cirrha deum promiserit antro
Certius, aut frondes, lucis quos fama Molossis
Chaonias sonuisse tibi.

Vnde & Molossum quoque pedem dictum quidam volunt, quod in templo Iouis Molossi odæ hoc metro & pede canerentur, in honorem Molossi Andromaches filij: vnde etiamnum dicta sunt Molossia festa: tametsi Diomedes grammaticus pedem hunc ipsum existimauit, quod eo in bello Molossi populi vterentur.

Ἰθωμίτης, vel Doricè Ἰθωμάτας cognominatus Iupiter, vt scribit Stephanus, ab Ithome vrbe Thessaliæ Pelasgica. est & Messenæ, vbi nutritum, à quibusdam proditum est, Iouem fuisse, ab Ithome & Neda, quarum altera monti & vrbi nomen dedit, altera fluuio, quod in Messen. à Paus. scribitur. Fuerunt & Ἰθωμαῖα festa ibidem celebrata. Stephanus tamen ab Ithomo rege, non à nympha, Ithomen vocatum scribit. Clemens Alexandrinus in lib. quo ad veritatem gentes adhortatur: Aristomenes, inquit, Messenius Ioui, quem illi appellant Ithometen, trecentos homines sacrificauit. hoc idem scribit Eusebius in Præparatione euang. & Cyrillus in lib. contra Iulianum Cæsarem. Longa est apud Paus. mentio de bello ipso Messeniaco, & de oraculo à Pythia reddito, déque tripodibus, qui circa aram Iouis Ithomatæ fuerunt, & de Ithome Halosi, & excidio, déque Ithomatæ Iouis simulacro, quod Ageladæ opus fuit: &c. De hoc Ioue Theodoritus in oratione de Sacrificiis.

Τροπαιοῦχος Ζεὺς, Tropæuchus Iupiter cognominatus, quòd trophæis præesset, vnde & illi nomen: cuius Græci frequenter meminerunt, vt est apud Dionysium Alicarnas. & Plutarchum in historia Othryadis & Posthumi Albini, & Phurnutum de Natura deorum. nos quoque nonnihil in Ioue Feretrio suprà retulimus. Quinetiam Paus. in Lacon. Tropæi Iouis templum commemorat, quod factum ait quodam bello à Doriensibus. Simili fermè ratione & Trophæa Iuno, quam Græci libentius τροπαιοφόρον Ἥραν nuncupant.

Ἀταβύριος Ζεὺς, Atabyrius Iupiter vocatus à monte Rhodi insulæ Atabyro, vt ait Stephanus: vel Atabyri, vt Strabo, qui montem eius insulæ altissimum affirmat. mons verò sic appellatus est ab Atabyro quopiam Telchine. De Ioue Atabyrio Pindarus meminit in Olymp. Diagoram Rhodium victorem celebrans: quo loco Scholiastes ex Timæi sententia, Atabyrion etiam in Sicilia montem ait. Quin illud etiam, in Atabyrio oues æneas fuisse inquit, quæ mugirent, quoties iniqui ibi quippiam fieret. Lactantius Firmianus lib. primo, non à monte Iouem Atabyrium nuncupatum prodit, sed ab Atabyrio hospite, & adiutore bellorum: sicut & Labradæus. Iouem enim scribit rerum potitum, in tantam venisse insolentiam, vt ipse sibi fana multis in locis constitueret: & quamcunque in regionem veniret, reges ac populorum principes sibi hospitio & amicitia copulabat. & cùm ab eis digrederetur, fana sibi, sui & hospitis nomine iubebat erigi, ratus id amicitiam & fœderis memoriam diutius conseruare. sic, inquit, Atabyrius appellatus, Labradæus, Laprius, Cassius, Molion, & cuiusmodi alia, ab hospitum vocabulis. Hinc manifestè deprehendas, perperam legi in Appiani historia Mithridatica, Tabyrium Iouem, pro Atabyrio: idque nec semel. Sed & in v Diodori Siculi, quem sextum fecit in tralatione Poggius, Achamarium vocauit pro Atabyrio: Athamenes, inquit, in eam Rhodi oram abiit, quæ Camiros dicitur, supraq; Atabyrum montem Ioui templũ construxit, Atabyrium appellatũ.

Ἀπεσάντιος ζεὺς, Apeſantius Iupiter, quem Callimachus in Iambis ἀπίσας vocauit, vt Stephanus notauit. κοὐχ ὡλ' ἀρήων τῷ Ἀπέσαντι παρ Διῒ θύων ἀρχαῖδες ἵππους. dictus verò Apeſas, ſiue Apeſantius Iupiter, à monte Nemæes: vt Pindarus & Callimachus, ab Apeſante quopiam heroë, qui ei regioni imperauit: vel propter miſſionem curruum, hoc eſt, διὰ τῶν ἀφέσεων τῶν ἁρμάτων. vel leonis: illic enim ex luna leo cecidit, vt Stephanus. Achilles verò in Arati commentariis, cùm de luna agit, in qua habitationes eſſe, & flumina, & quæcunque alia ſunt in terra: tum illud ſubdit, καὶ τὸν λέοντα, τὸν νεμαῖον ἐκεῖθεν πεσεῖν μυθολογοῦσιν. hoc eſt, Et leonem Nemiæum inde cecidiſſe fabulantur. Pauſ. verò in Argolicis, de Nemea agens, ita ſubiunxit: & mons Apeſas eſt ſuper Nemeam, vbi tradunt Perſea Ioui Apeſantio primùm ſacrificaſſe. quod & Statius Papinius in tertio Theb. ita canens teſtatur:

Mons erat audaci ſeductus in æthera dorſo,
Nomine Lernæi memorant Apeſanta coloni,
Gentibus Argolicis olim ſacer, inde ferebant,
Nubila ſuſpenſo celerem temeraſſe volatu Perſea.

Mox addit, in oratione, quam ibi Amphiaraus ad Iouem habet:

Iuppiter omnipotens, nam te pernicibus alis
Addere conſilium, volucréſque implere futuri,
Omináque & cauſas cœlo deferre latentes Accipimus, &c.

Quo in loco non æquè eſt audiendus Lactantius grammaticus. parum enim probata affert: Quidam libentius cum afflatu ſcribunt, Aphesas & Apheſantius.

Ἀφλύστιος ζεὺς, ſi quidem græcum Herodoti codicem legimus: in Latinum verò à Valla conuerſum, Laphyſtius, quem ex noſtris plerique ſecuti ſunt. in commentariis autem in ſecundo libro Argon. Apollonij ita legimus: Dipſacus Phyllidis filius Bithyniæ & indigenæ cuiuſdam nymphæ filij, Phrixum Athamantis filium fugientem cum ariete hoſpitio ſuſcepit. aiunt verò, in Colchos cùm veniſſet, Ioui Laphyſtio ibi arietem iugulaſſe. & diu legem extitiſſe Phrixi poſteris, eidem Ioui ſacra facere. Herodotus autem lib. VII, qui Polymnia inſcribitur, hiſtoriam ipſam copioſius executus eſt. ait enim, de templo Iouis Laphyſtij, ab indigenis hæc narrari: Athamantem Aeoli filium inito cum Ino conſilio, necem Phrixo machinatum: deinde Achæos ex oraculo tale certamen illius poſteris propoſuiſſe, quod & ſubſcribit. tu cætera lege. Pauſ. quoque Laphyſtium collem in Bœotia deſcribit, in quo Iouis Laphyſtij lucus fuit, à Coronia X diſtans ſtadiis, vbi cùm Athamas Phrixum & Hellen eſſet immolaturus, arietem aurei velleris ab Ioue miſſum fabulantur, cui arieti inſidentes ambo aufugerunt. Sunt & qui Laphyſtium Bacchum nuncupent, vt alibi dicetur.

Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœotiæ, in IX deſcribit Strabo. ait enim, conſtructum ibi eius oraculum, quod hiatus ſubterranei deſcenſum haberet. deſcendebat autem, qui ſuſcepturus eſſet oraculum. T. Liuius quinto quintæ Decad. libro, de Paulo Aemylio loquens: Lebadiæ quoque, inquit, templum Iouis Trophonij adiit. ibi cùm vidiſſet os ſpecus, per quod oraculo vtentes ſciſcitatum deos deſcendunt, ſacrificio Ioui Hercynnæque facto, quorum ibi templum eſt: & reliqua, licet parum probè ſcripta. Sed enim Trophonij oraculi celebris & frequens apud ſcriptores mentio, M. Tullium in Tuſculanis, Herodotum in Clio: Philoſtratum in Apollonij Tyanei vita, Pauſaniam, Lucianum, & contra Celſum Origenem. ſed & Homerus meminit in Apollinis hymno. Horúmque nullus Iouis Trophonij, præter vnum Strabonem, & alterum T. Liuium, nomine nuncupauit. quin & alibi quoque Strabo, non Iouis, ſed ſimplici Trophonij nomine protulit. Si tamen de Trophonio plura concupiſcis, præter ſupra citatos lege Suidam, Phauorinum, commentarios in Ariſtophanem: & his longè plura qui collegit, Eraſmum in Prouerbiis, qui Trophonij oraculum (Deus bone) D. Patricij Scoti puteo contulit. Sed de Trophonio & Agamede hiſtoriam ſcribit Pauſ. in Bœoticis, déque omni ritu & cæremoniis ſciſcitandi Trophonij oraculum.

Labradæus, vel Labrandænus Iupiter cognominatus, ſiquidem Strabonem ſequamur, & Stephanum: ſi Plut. & Lactantium, Labradæus. de hoc igitur ſic Plut. in Quæſtionib. Quid eſt, inquit, quod in Caria Labradæi Iouis ſimulacrum ſecurim, non ſceptrum aut fulmen tenet? quia, ait, Hercules interfecta Hippolyte, cùm præter alia ſecurim quoque illi eripuiſſet, Omphalæ dono dedit, quam Lydorum poſtea reges per manus tradentes,

tes, sicut alia sacra, ferre consueuerunt: donec Candaules indignum censens, vni ex sociis ferendam tradidit. sed postquam Gyges ab eo desciscens bellum Candauli intulit, Arselis ex Myleis auxilia Gygi adduxit, & Candaulem sociúmque eius occidit, & vna cum reliquis spoliis securim in Cariam detulit, ibique extructo Iouis simulacro, securim in illius manu dedit, & Labradæum Iouem appellauit. nam Lydi securim vel bipennem λάβρυν vocant. Plut. hactenus. Lactantius tamen Firmianus libro primo, cap. XXII, Labradæum Iouem ab hominis nomine proprio deduci, his verbis ait: Sic sunt constituta templa Ioui Atabyrio, Ioui Labradæo. Atabyrius enim, & Labradæus, hospites atque adiutores Iouis in bello fuerunt. Aelianus verò: Labradæus, inquit, Iupiter nominatus est, quod permultum pluisset. ab eodem & hoc proditum est, quod in Iouis Labradæi fons fuit limpidus, in quo essent pisces mansueti, qui monilibus & inauribus auratis forent ornati, quod quidem templum LXX stadia ab vrbe Mylesia distabat. Ex huius Iouis Labradæi statua gladius nomine Carius appensus fuit, qui ideo venerationem habuisse dictus est, quòd Cares primi belli officinas instituerunt, pecunia & mercede militarunt, loris clypeos appenderunt, & cristas galeis accommodarunt. Cares autem appellati à Care Ioue Cretensi. hæc ferè Aelianus. Strabo lib. XIIII ab his diuersa scribit, Mylesij, inquit, duo Iouis templa habẽt: eius qui ὀσογὼ, & eius qui Labrandænus vocatur. hoc quidem in vrbe, Labranda verò vicus est in monte. Idem & Stephanus.

Κάσιος ζεὺς, Casius Iupiter, nuncupatus à Casio monte, & vrbe Aegypti, de quibus sic Stephanus: Casion mons & vrbs Aegypti, ante Pelusium. dicitur autem à Caso, vna Cycladum insula, vel à Caso Cleomachi filio, à quo & Casij Iouis fanum. Strabo verò lib. XVI: Casius, inquit, est mons quidem accumulatus in promontorij modum, aquarum inops. in eo magni Pompeij corpus iacet, & Casij Iouis templum: & non procul inde Magnus iugulatus fuit, & ab Aegyptiis dolo interemptus. Hinc Lucanus de Pompeij sepulcro: Et Casio præferre Ioui. meminit & Procopius historiarum libro quarto. Lactantius Firmianus, Casium Iouem denominatum ait, à Casio Iouis hospite & adiutore, vt de aliis paulò antè scripsimus.

Triphylius Iupiter, hoc est, τριφύλιος ζεὺς, dictus est à Triphylia, de qua Strabo lib. VIII. Triphylij, inquit, ideo vocati sunt, quia illis contigit, vt tria φῦλα, id est, tres tribus seu nationes in vnum congregatæ conderent: principiò quidem Apeorum: deinde Minyarum, qui accolæ superaccesserunt: & postremò Eleorum, qui victores, loci compotes extiterunt. Sunt qui pro Minyis Arcades dicant. Stephanus tamen Triphylian Elin esse ait, qui & τρίφυλοι vocantur. dicti verò ἀπὸ τῶν τριῶν φυλῶν, id est, à tribus tribubus, quot condita vrbs est. vel ἀπὸ τῶν πυλῶν, tribus pylis vrbis, seu portis: vel potius à Triphyle Clytij matre. De Ioue verò Triphylio Lactantius lib. primo: Antiquus, inquit, auctor Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis & cæterorum qui dei putantur, collegit, historiámque contexuit ex titulis & inscriptionibus sacris, quæ in antiquissimis templis habebantur, maximéque in fano Iouis Triphylij, vbi auream columnam positam esse ab ipso Ioue titulus indicabat: in qua columna gesta sua perscripsit, vt monumenta essent posteris rerum suarum. Hæc & plura Lactantius, quæ & retulimus in tertio dialogo de Historia poëtarum, cùm Euhemeri vitam explicaremus.

Triphylij Iouis meminit & Diod. Siculus in quinto, quem VI Poggius fecit. aítque, non in Græcia, sed in Arabia Felice insulam fuisse, in qua & mons & templum Iouis Triphylij in campo, item vrbs Panara, regio Panchæa dicta. Sed & Eusebius libro secundo Præparationis euangelicæ, licet in Latino exemplari Trapezuntij Georgij hoc loco, vt aliis penè innumerabilibus, multa desiderentur.

Arboreus Iupiter, hoc est (vt Græci dicunt) ἔνδενδρος ζεὺς, & cultus & nuncupatus à Rhodiis Hesychio & Phauorino testibus. eodem nomine & vocatus Dionysius, à Bœotiis.

Sardessius Iupiter, hoc est, Græcè σαρδήσσιος ζεὺς, vt Stephanus scribit, colebatur in Sardesso Lyciæ, vrbe, quæ à Lyrnesso non multum distabat.

Chrysaoreus Iupiter, Græcè dictus χρυσαορεὺς ζεὺς, cognominatus, vt Strabo in XIIII notat, in Caria. in agro Stratonicensium duo fuerunt templa: alterum Hecatæ apud Laginos, vt in Hecate dicemus, alterum prope vrbem Iouis Chrysaorei, Caribus omnibus commune quò illi sacrificaturi & de communibus rebus deliberaturi conueniebant, qui conuẽtus Chrysaoreus vocabatur, ex vicis cõstans: in quo qui plures vicos attulissent,

ij in ſuffragiis antecellebant. quemadmodum Ceramietæ, id eſt, ex Ceramo Cariæ vrbe: & Stratonicenſes, quanquam propriè non eſſent Carici generis, de conuentu tamen Chryſaorei participabant. Porrò vt rem planius teneas, Stephanus Chryſaorida vrbem ait fuiſſe Cariæ, quæ mox Adrias nuncupata ſit. Apollonius vrbem hanc primùm à Lyciis cōditam ſcribit, vnde fiat gentile nomen Chryſaoreus. Epaphroditus verò totam Cariam Chryſaorida vocitatam prodidit.

Chthonium etiam Iouem legimus. nam & deos Chthonios vocamus, vt ſuo loco exponemus. Chthonius tamen ζεὺς ab Heſychio, Pluto ſcribitur. At Pauſ. in Eliacis, inter cæteras aras quæ in Olympia fuerant, & Διὸς χθονίου aram reponit.

Ταραντᾶιος ζεὺς, Tarantæus Iupiter, non à Taranto Italiæ, ſed à Taranto vrbe Bithyniæ, quæ maſculo genere enunciatur, vt apud Stephanum in libro de Vrbibus, vel potius in eius Epitome ab Hermolao Conſtantinopolitano confecta, legimus: quæ vrbs & per Δ, id eſt Darandos, etiam profertur. Taranti, vel Tarantæi Iouis, Demoſthenes lib. ſecundo Bithyniacôn meminit.

Ἀρισταῖος ζεὺς, Ariſtæus Iupiter vocatus, & Apollo ἀγρεὺς καὶ νόμιος. ſic notant Apollonij Rhodij interpretes, in 2. Arg. qui cùm non aliud tradant, niſi quæ pertinent ad Ariſtæi hiſtoriā, quam ipſi multiplicem narrant & Probus & Seruius apud Verg. itē Pindari expoſitores, nō viſum eſt mihi de Ariſtæo hoc loco plura cōgerere. ipſum enim ſeorſum deſcripſi.

Ἰκμαῖος ζεὺς, hoc eſt, Icmæus & humidus Iupiter, in Ceo inſula cultus, vt pluribus in ſecundo Argon. canit Apollonius, de Ariſtæo agens, vbi hoc carmen legitur: Atque aram fecit magnam Iouis Icmæi: hoc eſt, καὶ βωμὸν ποίησε μέγαν Διὸς ἰκμαίοιο. quo loco multa quidem commentatores. Sed ea præſtat latina audire ex Probo grammatico, qui eadem fermè in verſu hoc Vergilij ex primo Georg. recitat, Et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ, &c. Inſula eſt, inquit, Cea in Aegæo mari, in qua ſunt vrbes quatuor, Iulis, Carthea, Phoceſſa, Coreſſa. ibi exiſtimatur fuiſſe peſtilentia pecorum & armentorum grauis, propter interitum Actæonis. Ariſtæus, monſtrante Apolline patre, profectus eſt in eam inſulam, & ibi ſacrificio facto, aram Ioui Icmæo conſtituit: qui placatis flatibus & æſtu, qui necabant & armenta & pecora, liberauit eam. ipſe autem poſt exceſſum vitæ, imperante oraculo, ab immorantibus eam inſulam relatus in numerum deorum, appellatus eſt Nomius & Aegoros: quòd & agreſti ſtudio, & cura pecorum armentorúmque, non mediocriter profuerit hominibus. Traditur hæc hiſtoria de Ariſtæo, in corpore Argonautarum à Varrone Atacino. hæc Probus. Sanè non Aegoros legit Apollonius, ſed ἀγρεὺς: & expoſitores cauſam afferunt, quam & in Pindari commentariis legimus.

Φύξιος ζεὺς, hoc eſt. Fugitiuus Iupiter, vt in quarto Argon. ſcribunt Apollonij interpretes. Phyxius verò nuncupatus, quòd fugientibus auxilietur, & ad quem confugiant ij quibus eo loci mors immineat. iidem tamen interpretes libro ſecundo, ſuper ea verba,

Τὸν μὲν ἔπειτ' ἔρρεξεν ἑῆς ὑποθημοσύνῃσι,

Φυξίῳ ἐκ πάντων Κρονίδῃ Διί. id eſt, quem vtique poſtea ſacrificauit ſuis monitis. Phyxio ex omnibus Saturnio Ioui, ſic tradunt: Phyxius Iupiter à Theſſalis, ſiue quòd tempore Deucalionis effugerunt diluuium, ſiue quòd Phryxus in ipſum confugit. addunt iidem alibi: quòd fugiens Phryxus in terram Colchiam, ſeruatus eſt, vbi arietem aureum Ioui Phyxio ſacrificauit, quoniam effugiſſet inſidias nouercæ. Idem & Iſaacius in Lycophronem ſcribit. Pauſ. tamen in Attica: Cui deo (ait) Phryxus arietem dicauerit, non liquere. ſed vt coniectare licet, is eſt, quem apud Orchonemios Laphyſtium nuncupant, de quo paulò pòſt plura. Porrò & Philoſtratus in heroicis ait, Phyxium etiam Apollinem cultum. id eſt fugæ præſidem, vt in Apolline dicemus commodè. Quidam mihi inſulſè videntur Phryxium, à Phryxo nuncupare. Apollonius etiam in primo Argon. appellat ἄρηα Mortem φύξιον, quòd fugæ faueat: vel à fugienda violentia Martis.

Ὕψιστος ζεὺς, id eſt, altiſſimus Iupiter, & excelſus. Thebis verò colebatur. ſic autem appellatus ab Hypſiſta porta, quæ inter Thebanas portas quinta fuit. & quoniam ſuper ipſam Iouis templum erat, ideo ita cognominatum Iouem ferunt. Legi & eodem cognomine in Olympo monte Iouem cultum fuiſſe: tametſi perpetuū etiam ſit Iouis hoc cognomen.

Ὁμολώιος ζεὺς, Homoloius Iupiter dictus eſt, & ὁμόλωος: in Bœotia colebatur, vt Stephanus in libro de Vrbibus ſcribit, vbi de Homole agit. Heſychius & Suidas, cum Iouē cultū fuiſſe Thebis, ſed & in aliis Bœotiæ vrbibus. alij Homoloian vatem Ennyus filiam dixerunt,

quam

quam Aristophanes in Thebaicis II, ait missam fuisse Delphos: & ab eo Iupiter cognominatus. Ister autem, apud Aeoles ait ὅμωλον concordem ac pacificum significare, vnde factum sit Ioui cognomen Homoloius. Culta fuit etiam Thebis Ceres Homoloia. Sanè septima Thebarum porta Homoloia, teste Paus. dicta fuit: vnde & Homoloides portæ, teste Statio, nuncupatæ fuère. Statius lib. 7. Theb.

—Quàm celsus ahena
Sphinge per ingentes Homolaidas exeat Hemon.

Id etiam attestatur Lactantius grammaticus, qui eas portas septem fuisse ait: vnde & Thebana ciuitas Heptapylos dicta est.

Hymettius Iupiter, & Parnethius, à montibus Atticis cognominatus fuit, vt Paus. scribit, & Hesychius: qui & Apollinem ait Hymettium, quòd ibi coleretur. Parnethius verò Iupiter in eodem monte æneus fuit. Itémque ara Iouis Semalei, id est, σημαλέυ, quasi qui signa demonstret. Heliconius quoque Iupiter, vt Hesiodi in Theogonia expositores tradunt, dictus est, super ea Hesiodi verba, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος: id est, & aram potentis Iouis in Helicone. vbi eius sedes erat, vnde est Heliconius. Cronion verò, id est, Saturnius, vt Latini: & Cronia, Saturnalia. Fuit & Heliconius Neptunus, vt alio loco dicam, à Peloponensi vrbe Helice.

Σαώτης ζεὺς, Saotas Iupiter Thespiis cultus, cuius simulacrum apud Thespios visebatur. hac autem de causa hoc illi cognomen fuit. Cùm draco vrbem vastaret, Iupiter mandauit, vt adolescentem sorte eductum singulis annis serpenti immolarent. Sors Cleostrato obtigit. quare Menestratus eius amator machinatus est thoracem æneum, singulisq; thoracis squammis hamum sursum versus connexuit, & eo se thorace induit, séque vltrò feræ obtulit, vt vnà & ipse & draco interirent: quare Thespienses Saotæ Ioui simulacrum erexère. Legimus porrò, & Dionysium hoc cognomine apud Trœzenios aram habuisse. Paus. auctor.

Hypatus, id est, supremus Iupiter. Orpheus, χαῖρε ἄνα προπάτωρ ζεὺς ἄφθιτε, χαῖρ᾽ ὕπατε ζεῦ. Deorum enim supremus Iupiter. Paus. tamen ait, Hypaton montem fuisse in Bœotia, supra Glissantem, vetustam eius loci vrbem: quo in monte Iouis Hypati templum fuit. idem auctor in Attica scribit, Iouis Hypati aram fuisse in προδόμῳ, id est, vestibulo delubri, quod Erechthion appellabant, ad quam aram nihil animatum immolabant. Sed id ibi instituti fuerat, vt varij generis πέμματα, id est, bellaria, vel libamenta apponerent, absque vino. In Arcadicis verò, Cecropem ait omnium primum Iouem ὕπατον, id est, supremum vocasse. Pelani autem placentæ genus, ex flore farinæ confecti, item guttæ seu lacrymæ thuris & gummi: item obolus offerebatur, qui mercedis gratia vati dabatur.

Τριόφθαλμος ζεὺς, hoc est, Trioculus Iupiter, sic ideo appellatus, quod scilicet cœlestis, terrestris, & marinus sit. nam Δία vocant poëtæ Iouem, Neptunum, & Plutonem. Huiusmodi Iouis ex ligno statuam habuisse Priamum, scribit Paus. quæ tres oculos haberet: quorum vnus esset in fronte, reliqui verò ea parte qua cæteri. Erat autem statua hæc sub diuo posita, in aulæ medio, ad quam confugit Priamus in vrbis Troiæ direptione. Cùm verò spolia inter se Græci diuiderent, Sthenelus simulacrum illud Argos abstulit. Sed & idem, quod omnia videre & inspectare crederetur, ἐπόπτης, id est, spectator, teste Hesychio, vocabatur. Hinc & Phurnutus ait, quòd Iouis oculus πάντ᾽ ἐφορᾷ, καὶ πάντ᾽ ἐπακούει: id est, omnia cernat, omniáque audiat. quod & de sole Homerus canit, & ab eo poëtæ cæteri. quod ait & Plin. in secundo. Quin eadem item ratione ἐπόψιος Apollo nuncupatus. Sed & ab Atheniensib. ἐπόπτης etiam cognominatus, quod prospiciat & præsit.

Anchesmius Iupiter, vel vt legit Domitius, Anchesmius, dictus à monte Atticæ Anchesmo, non satis magno.

Epidotas Iupiter apud Lacedemonios cultus, vt est apud Hesychium, Paus. verò Mantinensibus Epidotæ Iouis templum fuisse prodidit, ea ratione nuncupati, quòd mortalibus bona daret, alio quoque loco idem Paus. ἐπιδώτας numero plurium commemorat, cùm ait: Antonium virum senatorium Aesculapij balnea construxisse, & deorum templum, quos Epidotas vocabant.

Πολιεὺς ζεὺς, Polieus Iupiter, id est, ciuilis, vel vrbis præses, aut custos, ab Atheniensibus cultus fuit, cuius simulacrũ Leochares fecit, vt est à Paus. proditum. Huic deo hæc sacra impendebant. Hordeum tritico mixtũ in eius ara, nulla custodia, appositum seruabatur, Bos

autem, quæ ad sacrificium illuc accedebat, quo ad sacrificium frugésq; pertractabat, ex sacerdotibus vnum βουφόνον, id est bouicidam vocabant: hic securim iniiciebat, extemplóque fugiebat. ita enim mos fuit sacri peragendi. Alij eius facti auctorem se ignorare simulãtes, securim ipsam ad iudicium agebant. qua de re alibi ita comperio, quod in foro ad Prytaneum ferro rebúsque omnibus ἀψύχοις, id est inanimatis iudicia exercerẽt. quod ex ea causa manasse existimatur quòd Erichthone Atheniẽsibus imperante, tunc primum bouem ad huius dei aram Buphonus mactauit, securíque ibi relicta ex finibus Atticis aufugit. Securis ipsa fuit à iudicibus absoluta: quod genus iudicij vsque ad Pausaniæ, hoc est Adriani tempora quotannis celebrabatur. Poliei Iouis meminit & Phurnutus de Nat. deorum, item Stephanus de Vrbibus, quo loco agit de Poli Aegypti vrbe. πολιέα Iouem, ait, ideo sic vocari, quòd à genitiuo πόλεως formetur, vertendo ω in ας. Colebatur & Polias Minerua, vt idem scribit in Alalcomenio. Illud præterea notari Hesychius, quod Διιπολεῖα celebritas ea fuit, quæ Athenis agebatur, ab Ioue Polieo deducta, cui Athenienses rem sacram faciebant in memoriam molæ & bouis. Sic quidem Græcus codex habet, ἐις μνήμην τ' πελάνου καὶ τ' βοὸς ego, τ' πελέκεως, id est securis, emendo: propter ea quæ suprà ex Pausania retulimus.

Panhellenius Iupiter cognominatus ea de causa, quòd eius templum Græcis omnibus esset commune. meminit Pausan. in primo & secundo. Adrianus imperator Atheniensibus Διος id est Iouis πανελληνίε, & item Iunonis templum condidit, C & XX marmoris Phrygij columnis insigne. Dictus est & Hellenius Iupiter. vt est apud Pindarũ, quo in loco multa græcus interpres recitat: quòd scilicet Aeacus à suis rogatus, ab Ioue patre pluuiam in magna siccitate impetrarit. Idem & Pausan. refert his verbis: In Moluridis montis vertice Iouis Aphesij id est, vt Domitius interpretatur, Dimissorij, templum fuit. Ferunt enim cùm siccitas Græciam inuasisset, post peractum ab Aeaco sacrificium Ioui Panhellenio in Aegina, Iouem quæ oblata acceperat dimisisse, atque ita dimissorium appellatum Iouem. Hæc fermè Pausanias.

Fuit & in Aegina Panhellenij mons.

Legimus & Liberum vocatum Panhellinon, concessúmque Atheniensibus, vt eius nominis templum construerent, vt tradit Dion.

Scotinas Iupiter, vt Stephanus scribit, vel vt Paus. Scotitas, nisi prauè legatur: sic cognominatus à loco, qui fuit in Laconia, ab Hermis vico veniẽtibus arboribus consitus, cui nõ arborum densitas tenebras faciebat, attamen ipse Iupiter sic vocatus dicitur ἀπὸ τοῦ σκότου.

Ambulius Iupiter, cultus apud Laconas in quodã loco, in quo porticus fuere quadrangulares. ibidem & Ambuliæ Mineruæ ara, & Castorum, eodem cognomine. Pausan.

Euanemi Iouis similiter apud Laconas fuisse legimus simulacrum, à bono videlicet ferendo vento, vt vox ipsa declarat. Paus. auctor.

Cappotas Iupiter nuncupatus hac ratione. scribit Paus. trib. fortasse stadiis à Gytheo vrbe Laconica saxum fuisse, in quo sedens Orestes, furore ac insania liberatus sit. quare, inquit, lapis ipse lingua Dorica Iupiter Cappotas dictus est.

Homogynus Iupiter in Aegio versus mare templũ habuit, quo loco Agamemnonem ferunt Græciæ principes collegisse, vnde nomen est deductum: inibíque cum deliberasse de bello Priamo inferendo, vt vlcisceretur Helenæ rapinam. ὁμόγνιος, Homognius verò Iupiter, id est gentilis vel cognatus, quem fratres, quíque eiusdem generis fuerant, colebant. Meminit Phurnutus & Arati Græcus interpres, aliíque.

Εἰλαπιναστὴς ζεύς, hoc est, vt arbitratu meo interpreter, conuiualis Iupiter (ἐιλαπίνη quippe, magnificum & splendidum conuiuij apparatum, apud Athenæũ, & Eustathium, & alios significat) fortè cum Dapali Ioue latinorum conuenit, de quo iam egimus.

Splanchnotomos etiam Iupiter in insula Cypri cultus fuit, appellatus ab incisione interaneorum & viscerum. meminit in quarto Athenæus.

Γαμήλιος ζεύς, hoc est, nuptialis Iupiter, quòd nuptiarum & matrimonij curam habere putaretur. Huius meminit & Chrysippus, & D. Hieronymus in Iouinianũ: Ridiculè, inquit, Chrysippus ducendam vxorẽ sapienti præcipit, ne Iouem Gameliũ & Genethliũ violet. isto enim modo apud Latinos ducenda vxor nõ erit, quia Iouem non habent nuptialem. Gameliam quoque Iunonem cultam legimus, qua de re in Iunone satis, vt spero, disseremus. Porro Genethlium Iouem Græci vocarunt, quòd ei cura foret liberum gignendorũ.

τελειος ζεύς, hoc est perfectus, vel adultus Iupiter: sic & Iuno τελεία crebra est & frequēs horum memoria Græcis scriptoribus. Scribit Diodorus, Teleo Ioui omnes sacrificasse, & Teleæ Iunoni, quoniam hos primos nuptiarum duces, ac inuentores omnium existimarunt antiqui. At verò Tegeatæ, vt Pausan. tradit, Διὸς τελείου aram in foro habuere, statuámque quadrangularē illi statuere, qua figura ipsi gaudent. τέλειος, inquit Hesychius, τελειωτικώτερος, καὶ ὁλόκληρος: hoc est, perfector & integer Iupiter. hic & in nuptiis colebatur, & ἥρα τελεία: vnde & nubentes τέλειοι vocati sunt. De Iunone τελεία suo loco agemus. Sciendum verò illud quoque, προτέλεια, dici, & προγάμια non modò sacra quæ ante nuptias fiebant, sed & munera quæ antè offerebantur. Porrò & illud attendendum, de poculorum lege, quæ religiosè antiquis fuit obseruata, & de ea multa à Græcis scriptoribus in primis traduntur. Poculum illud quod Ioui Seruatori propinabatur, id est, Soteri, & τέλειον appellabatur.

ἀρότριος ζεύς, Aratrius Iupiter apud Phœnices cultus, Cœli filius ab eis existimatus, & Saturni frater: cui Dagoni nomen fuit, cuius in sacra historia Hebræorum crebra mentio est. Aratri verò inuentor ab illis existimatus, vnde & ἀρότριος cognominatus: de quo Philon Byblius in iis quæ ex Sachoniathone transtulit, teste Porphyrio philosopho, & Eusebio in primo Præparationis Euang. Porrò de Dagone in primo Regum, cap. 5. multa leguntur: cum in eius templo captam arcam Domini Palæstini, id est, Philistæi, reposuerūt, magno suo periculo, & maiore miraculo. meminit & Suidas. hunc Phœnices frumenti & aratri inuentorem putabant.

Hecalesius Iupiter à Theseo constitutus in terra Attica, à nomine anus Hecales, de qua in Priapeis:

Aequalis tibi, quam domum reuertens,

Theseus repperit in rogo iacentem. cui & sacra instituit. Plut. alij. Stephanus, ἑκάλη ait populum fuisse Leontidis tribus Atticæ, vnde sit dictus Iupiter Hecalius. Hesychius verò, ἑκάλειος (inquit) ζεὺς, quem Hecale erexit. sed hac de re multi multa: quorum tamen Politianum inter eos primum fuisse videmus, qui de Hecale permulta scripsit.

Enæsimus Iupiter in Coronea cultus, ait Hesychius. ἐναίσιμος verò, mitis, suauis, officiosus & bonus est. nam αἴσιον bonum, verum & honestum significat: αἴσιμον autem, decens & fatale. Sanè Aenęsius etiam Iupiter colebatur in monte Cephaleniæ insulæ, teste Strabone in decimo, de quo & comment. Apollonij in secundo Argon. quo loco scribunt: Aenus mons est Cephaleniæ, in quo Aenæsij Iouis templum est, cuius & Leon meminit in περίπλῳ, & Demosth. ἐν λιμέσι. item Hesiodus hoc carmine,

ἔνθ' ἄρ' εὐχέσθην αἰνηΐῳ ὑψιβρεμέτῃ. hoc est:

Fundebántque preces Aeneio altitonanti. ab Aeno enim Aeneius deflexit. Demum & Enæmium Iouem etiam cognominatum innuit Hesychius, quasi dicas cōsanguineum & cognatum. sed & hoc alibi.

Athous Iupiter etiam appellatus, & cultus in summitate & vertice montis Atho, vbi celebre eius fuit templum. Fuit & Hynnareus Iupiter vocatus ab Hynnario monte, vt scribit Hesychius.

Lycæus Iupiter à Lycaóne dictus, vt Paus. in Arcad. tradit, cui deo & Lycæa certamen instituit. dictus etiam Lycaon in lupum à Ioue conuersus, quòd infantem immolasset. alia tamen apud Ouid. legitur fabula in Metamorph. alia item apud Suidam: quæ cùm cognitione digna sit, hîc subscribere non grauabor. Lycaon, inquit, Pelasgi filius, Arcadum rex, patris instituta summa æquitate seruabat: sed vt subditos ad iustitiam seruandam quoque pelliceret, Iouem boni malique inspectorem in hospitis forma ad se sæpe venire simulabat. quare cùm se sacra facere velle, vt deum accepturus, dixisset, eius diuersis ex vxoribus procreati liberi nosse volentes, an deus nec ne venturus esset, pueri clàm cæsi carnes carnibus sacrificij miscuère, cogitantes deum id minus cogniturum. mirum diuina prouidentia factum, vt coorta repentè tempestate, fulminibus ij omnes interirent, qui puerum interfecerant. Paulò diuersa traduntur ab Hygino in libro Fab. cap. CLXXVI. vnde mox Lycæa instituta, quorum cùm alibi Pindarus meminit, tum in Olymp. ad Diagoram Rhodium. In Arcadia, inquit, Lycæa ludi in honorem Iouis Lycæi agebantur, in quibus præmia arma ærea fuère. Sunt qui Lycæam montem Olympum in Arcadia tradant, quem & plerique sacrum verticem, hoc est, ἱερὰν

κορυφ

κορυφὴν appellant: vnde & Iouem Coryphæum, sunt qui nuncupatum putant. in eo autem vertice Iupiter educatus, ab Arcadibus traditus est. Nympharum nomina, quæ illum educarunt fuère, Thisoa, Neda, & Agno. Fuit & fons prope Iouis Lycæi templum à nomine nymphæ cuius aqua à sacerdote sacris peractis querna virga permota, nescio qua superstitiosa illusione, hymbrem largum cœlo educebat. Quin & ibidem miracula alia fieri Græca prodit historia. vt verum illud sit quod scribit Plinius libro 8. Nullum, inquit, tam impudens mendacium est, vt teste careat. Itaque Copas, qui Olympionica scripsit, narrat, Demarchum Parrhasium in sacrificio quod Arcades Ioui Lycæo humana etiam cum hostia faciebant immolati pueri exta degustasse, & in lupum se conuertisse: eundem decimo anno restitutũ athleticæ, restitisse in pugilatu, victorémque victoria Olympia reuersum. de Lycæo Ioue & Strabo, item Callimachus, & in eũ Scholia, & Hyginus in Vrsæ descriptione: In Iouis, inquit, Lycæi templum qui accessisset, mors pœna erat, Arcadum lege. meminit idem alibi, nec semel. Sed mirum est, quod ex Trogo scribit Iustinus, libro 43. In Palatini, inquit, montis radicibus templum Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit: ipsum dei simulacrum nudum, caprina pelle amictum est, quo habitu Romæ (ait) Lupercalibus decurritur. hæc ille. Sed de Lupercalibus, in eo quod est de Sacrificiis, vltimo Syntagmate plura dicemus.

Ammon Iupiter, à nostris & Græcis in primis, ab arena deducitur: ἄμμος quippe arena vocatur, quod & Plin. lib. 12. innuit, cum de ammoniaco ita scribat: ergo Aethiopiæ subiecta Africa, ammoniaci lacrymam stillat in harenis suis, inde etiam nomine Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor. Sanè ex nostris plerique cum afflatu scribunt, inter quos Sextus Pompilius, qui libro VIII, hoc est, in aspiratis, ita scribit: Hammo cognominatus, quia in harena putatur inuentus, quæ græcè hoc nomine ἄμμος appellatur. cui cornua affiguntur arietis, à genere pecoris, inter quod inuentus est. Sed quoniam certiora dicere videntur Aegyptij, quæ ipsi tradunt, etiam afferamus. Amun, aiunt, Iouis est nomen, quod etiam Plutarch. notat in libro Isidis & Osiridis: notat & Iamblichus. Hinc græci & latini parum mutantes, Hammonem vocamus. Manethus quidem Aegyptius, eo nomine arcanum occultumque significare tradit. Hecathæus verò vocem fuisse ait, cùm deum inuocabant: eaque vti solebant, cùm præcipuè incognitum arcanúmque vocabant: qua factum ratione, vt Deum illum summum rerum conditorem, vt abditum arcanumque, ea voce appellarent. Diodorus Siculus, Ammonem regem Libyæ prodidit, qui Rheam Cœli filiam duxerit vxorem & Amaltheam adamarit, filiúmque ex ea Dionysium sustulerit: & quæ apud ipsum cætera leguntur. Hyginus tamen in lib. Fab. Liberum ait in Indiam proficiscẽtem, cum siti laboraret, Iouem rogasse, vt arietem qui ei aquam monstrauerat, in cœlum collocaret: quod cum factum fuisset, ibi Liber Ioui templum construxit, quod Iouis Ammonis vocatum est. cætera apud Hyginum ipsum legito. Herodotus de Ammone libro quarto multa, & Origenes cõtra Celsum, quæ & Arrianus in tertio. Idem verò Herodotus libro secundo ait, quòd Iupiter cùm nollet ab Hercule cerni, ab eo tandem exoratus id commentus est, vt amputato arietis capite, pelléque villosa quam illi detraxerat induta, sese ita Herculi ostenderet. atque inde factũ, vt Aegyptij Iouis simulacrũ arietina facie cõfingerent, & ab Aegyptiis Ammonios aiunt accepisse. Ab aliis Ammon traditur, quod in bellis vsus sit galea cuius insigne caput fuerit arietis: vnde orta sit fabula. Sunt qui ipsum tradãt cornua in vtroq; tẽpore paruula habuisse, ac propterea Dionysiũ ipsius Ammonis filiũ eodem fuisse aspectu. Cognominatus est & eadẽ ratione κεράσφορος, hoc est corniger. vnde Phestus poëta græcus, ζεῦ λίβυς ἄμμων κερατηφόρε κλῦθι μάντι. hoc est, O Libyç vates exaudi corniger Ammon, Iupiter. Sic & Lucanus, id est cornigerũ vocauit: & Statius. Fuère qui Ammonẽ arietẽ Phrixi & Helles putarent. vt Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysiũ de Situ orbis, cõsimlia Herodoto scribit. Seruius grãmaticus ideo arietino capite ait cõfingi, quod eius essent inuoluta responsa. quin ea nutu & renutu aliisq; signis dabantur, quod & Strabo & Eustathius prodidère. Arati interpres latinus, qui ab aliquibus Bassus, ab aliis Cæsar fuisse existimatur, quod alibi diximus arietẽ cœleste signũ Iouẽ esse scribit, qui Liberũ ducentẽ exercitũ per Africã, sitientem ad aquam duxerit. itaque ibi à Libero templũ constructum, & oraculũ: & cætera, penè eadẽ quæ Seruius & Lactan. grãmaticus in 3. Theb. super ea verba, Licet aridus Ammon Inuideat. Hinc etiã Catullus cecinit, Oraculũ Iouis inter æstuosi. Porrò & multa Hyginus in Astronom. poëtico,

& in lib.Fab cap.cxxxIII. At verò alij nonnulli in Theoëan quampiam mulierem oraculum retulêre. Martianus: Ammon, inquit, apparuit cum cornibus arietinis, & vestimento lanicio, ac sitientibus vndam fontis exhibuit: De quo & Sidonius in Hendecasyllabo ad Felicem:

> Non hic Cyniphius canetur Ammon,
> Mitratum caput eleuans harenis.

Sed si plura de Ammone cupis, lege Q.Curtium in 4, & Diodorum Siculum lib.xvII. & Arrianum in tertio, qui Alex.Maced. de Ammone historiam copiose executi sunt.

Assabinus Iupiter ab Arabibus dictus, auctore Plinio. nam vbi de cynnamo & cynnamomo lib. xII, ita propémodum scribit: Gignitur quidem in planis, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. metitur non nisi permiserit deus. Iouem hunc intelligunt aliqui. Assabinum illi vocant. xLIIII boum caprarúmque arietum extis impetratur venia metendi, non tamen aut ante ortum solis, aut post occasum licet. Sarmēta hasta diuidit sacerdos, deóq; partem ponit. atque de Assabino hucusq;. Fuit & Sabis deus apud Arabas, de quo Plin. eodē lib. de thure agens: Thus, inquit, collectū Sabotam camelis conuehitur, porta ad id patēte, digredi via capitale leges fecēre: ibi decimas deo, quē vocāt Sabin, mēsura, nō pōdere sacerdotes accipiūt. Ruellius hęc verba desumēs Theophrasto ascribit, & Sabin Solē interpretatur, & quidē Solis delubrū Theophrastus, sed non Sabin vocauit.

Anxyrus, vel Anxurus Iupiter cognominatus in Italia, in tractu Campaniæ, habitu pueri imberbis, cuius est mentio in octauo Vergil.

> Circæúmque iugum, quis Iupiter Anxurus aruis
> Præsidet.

quo loco Seruius: Circa tractū, ait, Campanię colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quasi ἄνευ ξυροῦ, id est, sine nouacula, quia barbam nunquam rasisset.

Ἐλευθέριος Ζεὺς, quem apud Latinos tum Liberatorem, tum Liberalem, & libertatis auctorem interpretatū legimus. Pleriq; Græca libentius voce dixerunt, Iouem Eleutheriū vocantes. de eo sic tradit Hesychius: quòd Medis effugientibus, Eleutherius Iupiter erectus est, quem & aliqui σωτῆρα vocauerunt, id est, seruatorē. Hic & Syracusis cultus fuit, & à Tarentinis, & à Platæensibus, & in Caria. Hyperides orator: O viri (inquit) iudices, hæc quidē Iouis appellatio facta est, vt Eleutherius vocetur, propterea quod ἐξελεύθεροι, id est, liberti porticū construxēre propinquam. Didymus tamen & Arpocration grammatici falli Hyperidem asserunt, quod ideo vocatus sit Eleutherius: sed quòd contrà à Medis deus Athenienses liberauit, & quod inscriptio quidem σωτήρ, id est, seruator fuit: Eleutherius autem, id est, liberator nuncupatus sit, id quod & Menander manifestè ostēdit. Et certè Plato in Theage, Athenis Eleutherij Iouis porticum fuisse ostendit, cum ibi Socratem & Demodocum colloquētes inducit. Templi verò, imò etiam porticus mentio est in Oeconomico Xenophontis. Sed & illud non te fugiat, duas in primis porticus Athenis fuisse, alteram Iouis Eleutherij, hanc scilicet: alteram, quę βασίλειος, id est, regia vocabatur, vt Arpocration est auctor. porrò & tertiam porticum legimus, quæ ἀνάκτιος quidem dicta, cognominata verò ab imaginum varietate ποικίλη, Pœcile. Verùm ne à proposito recedam, Thucydides libro secundo Histor. in oratione legatorum Platæensiū, de Ioue Eleutherio apud Platæas ita meminit: cum Pausaniam ait, Cleombroti filium, post Græciæ liberationem à Medis ἐν ἀγορᾷ Διὶ ἐλευθερίῳ θύσαντα ἱερὰ, id est, in foro sacra facientem Ioui Eleutherio, conuocatis omnibus sociis, & agrum & vrbem Platæensibus reddidisse. Et Strabo lib.Ix. scribit, apud Platæas eo loci, quo Græci Mardonium cum trecentis Persarum milibus occidione deleuerunt, Eleutherio Ioui templum constructum fuisse, & certamen gymnicum cum coronis institutū: ludósq; ipsos Eleutheria, id est, liberatoria appellata. Pausan. quoq; in Bœoticis, Eleutherij Iouis aram nō longè à communi Græcorū sepulcro describit, quod ad Platęę ingressum fuit, quo loco quinto quoq; anno certamen celebrabatur. Idē Paus. in Attica, Eleutherio Ioui cùm Adriano statuas erectas fuisse memoratas ait. quin & post Macedonū victoriā, in qua præclarè cùm se gessisset, Leocritus Protarchi filius occubuit, Eleutherio Ioui statuam erexere. Longior omnino sim, si tibi multa, quæ collegi, afferre hoc loco voluero. Vnum illud nō mittā, quod apud Dionem historicū legitur. Cùm Thraseas philosophus iussu Neronis, abscisis venis sensim extingueretur, manu extēsa exclamauit, Iupiter liberator hunc tibi sanguinem libo. hoc est Græcè, Ζεῦ ἐλευθέριε, σοὶ τοῦτο αἷμα σπένδω. Sunt qui hoc Senecæ attribuāt. Nam Cor. Tacitus lib.15, Senecam scribit, cum vi veneni perire

non posset stagnum calidæ aquæ introiisse, & respersisse proximos seruorum, addita voce, libare se liquorem illum Ioui Liberatori.

Σωτὴρ, hoc est, Seruator Iupiter, vt diximus, à Græcis cognominatus, quod à Medis eos liberauit. Iouis Seruatoris tamē aram multò antè erectam fuisse ab Hercule, Amphitryon ait apud Euripidem in Hercule Furente, ex deuictis Minyis. Sed nos quanto hoc rectius cognomine IESVM CHRISTVM dominum nuncupamus, qui nos suo benignus cruore in veram æternæ vitæ libertatem asseruit? Strabo lib. 9. ait, in Piræeo templum Seruatoris fuisse, in cuius porticu mirabiles fuêre tabulæ celeberrimorum artificum. Arrianus lib. 8, de gestis Alexandri, tradit ipsum Alexandrum, vbi intellexit Nearchum & classem totam suam seruatam, Ioui σωτῆρι, cæterisq; deis malorum depulsoribus, & marinis, ludos gymnicos & musicos edidisse, celebrémque pompam induxisse. Sed & σωτῆρος Iouis meminit Phurnutus, & Hesychius. Illud certè tibi vt recitem par visum est: Aristotelem philosophum legasse suo testamento in Stagira Ioui Soteri, & Mineruæ Soteræ, animalia lapidea quatuor cubitorum, quod Laërtius scribit ex voto nūcupato pro Nicanoris salute. Vnde est mirum, nescio quos scripsisse pro Minerua Sotera, id est, Seruatrice, Iunonem Sospitam reposuisse. Sed enim præter Iouem, & alios quoque deos Soteres nuncupatos hoc toto opere offendes. quin & M. Cicero hāc vocem interpretatus est, Seruatorem dicendo. Quare etiam non mirum tibi videri debet, si Conseruator etiam Iupiter cognominatus est, vt memini me legere in vetustis nomismatibus: vt in Diocletiani quidem vno, in cuius priore facie ipsius effigies, in posteriore verò Iouis imago stās. dextera duas sagittas, vel potius duo fulmina, sinistra hastam habet eiectam, cum his literis, IOVI CONSERVATORI. In altero quoque eiusdem C. Val. Diocletiani, à tergo cuius idem erat Iupiter, dextra Victoriolam porrigens, sinistra verò hastam erectā habet: Inscriptio, IOVI CONSERVATORI ORBIS: quod & suprà in Ioue custode diximus.

Σωσίπολις etiam Iupiter cognominatus, hoc est vrbis seruator. scribit Strabo libro 14, de Anaxenore citharœdo, Magnesio agens, qui propter eam artem in theatris erat celebratus: sed multo magis, quòd ei quatuor vrbium tributa vt acciperet, concessit M. Antonius, & milites. quin etiam illum patria auxit satis, quæ illum sacra purpura Sosipolidis Iouis induit, vt eius imago & inscriptio testatur in foro posita. quo loco mihi videtur Strabo, ciues, & Anaxenora, M. quoque simul Antonium irridere.

Κόνιος Ζεὺς, id est, vt Domitius apud Pausaniam interpretatur, puluereus Iupiter, cuius templum Athenis fuit sine tecto.

Λαρισσαῖος Ζεὺς, Larisseus Iupiter, vt Strabo & Stephanus scribunt, à Larissa dictus: cuius nominis multæ sunt, quas ambo colligunt. quidam tamen λαρισαῖον Δία, alij λαρισηνὸν vocant. Sed tamen supra oppidum ad Caystri campum Larissam vnam esse, scribit Strabo, aquarum & vinetorum rerúmque cæterarum præstantia insignem, vnde Ioui nomen. Sed & Larissenus Apollo dictus, vt Steph. notat, à pago Ephesi, vt alibi dicemus.

Κηναῖος Ζεὺς, Iupiter Cenæus. Aeschylus in Glauco Pōtio, vt est àpud Strabonē in decimo,

Εὐβοΐδα καμπὴν ἀμφὶ κηναίου Διὸς
Ἀκτὴν, κατ' αὐτὸν τύμβον ἀθλίου Λίχα. hoc est,
Qua flexus Euboicus, ad Cenæi Iouis
Actam, penes sepulcrum infelicis Lichæ.

Ouid. in nono, de Hercule:
Victor ab Oechalia Cenæo sacra parabat,
Vota Ioui.

Seneca in Tragœd. Qua templa tollens ara Cenæi Iouis. apud Sophocl. in Trachiniis notat interpres, Herculem post captam Oechaliam, ducta Iole peruenisse ad Eubœæ promontorium Cenæum, ibique ædificasse Iouis Cenæi templum. Stephanus verò Canæum appellare videtur, à Canis: quod oppidum fuit nō solùm Euboicum, sed & aliarum regionum. Quin & duplici n interdū ait scribi, hoc est Cannæ. aduocat & Strabonem in tertiodecimo Georg. qui Cannas describit, vnde Cannæus Iupiter est nuncupatus. In codice tamen Aldi, κηναῖος per iota proferri videtur.

Aenesius Iupiter, hoc est Græcè, αἰνήσιος Ζεὺς, dictus est ab Aeno mōte Cephaleniæ, in quo ipsius Iouis fuit fanum, cuius meminit Leon in περίπλῳ, hoc est in lib. Nauigationis, & Demosthenes ἐν τοῖς λιμέσιν, id est, in portib. Strabo quoque in decimo huius meminit, cum de

Cephale-

Cephalenia agit. Sed & grammatici apud Apollonium Rhodium in secundo Argon. vbi de Strophadibus & Plotis insulis loquitur, de Aenesio Ioue multa: inter quæ & Antimachum in Lyde poëmate aduocant, & Hesiodi istud,

Ἔνθ' οἵγ' εὐχέσθην αἰνηΐῳ ὑψιμέδοντι. hoc est,

Hicque preces fundunt Aeneio altiregenti. Vbi vides Aeneium vocatum, pro Aenesio. Legimus insuper apud Hesychium, ὑγιάστιμον Iouem in Coronea nuncupatum: quasi dicas, mitem decentem, officiosum, vtilem, & veracem. Est & apud eundem ὕφαιμος Ζεὺς, id est, sanguineus, nisi codex nos fallat. significat autem ὕφαιμος & viuum hominem, & cognatum, & sanguine plenum: id quod tamē & Phauorinus notat. de his etiam suprà diximus.

Ἀγοραῖος Ζεὺς, id est, (vt interpretatur & Valla, & Domitius, hic apud Pauſ. ille apud Herodotum) Iupiter forensis, pluribus verò in locis cultus: sed in primis, Pauſ. & Hesychio testibus, apud Athenienses. hunc Euripides in Heraclidarum tragœdia copiosè describit. Legimus & Mercuriū, Mineruam & Dianā hoc cognomine nuncupatos, vt suo loco dicemus.

Αἰγοφάγος Ζεὺς, hoc est, Capriuorus Iupiter, ait Phauorinus, est cognominatus. citat Nicandrum in Theriacis: mihi tamen non succurrit, apud eum id nomen legisse. Iunonem certè Capriuoram legi apud Pausaniam, vt in Iunone dicemus.

Messapeus, hoc est μεσσαπεὺς Ζεὺς, cognominatus est, vt Steph. scribit, à Laconiæ regiuncula μεσσαπέαι, vnde gentile nomē est Messapeeus, & Iupiter ipse Messapeeus, vt Theopompus ait, lib. 57. Pausanias quoque in Lacon. scribit, lucum fuisse Iouis Messapeei in via, quæ ducebat ad montem Taygetum.

Καταιβάτης Ζεὺς, Catæbates Iupiter, id est descensor, sic cognominatus, vt meminit Pausan. in Eliacis, cuius ara erat in Olympia, vbi & Themidis fuit, & primum Terræ oraculum. Videtur verò Catæbates appellari παρὰ τὸ καταβαίνω, descendo, in quo interdum iota interponitur: vnde & καταίβατος pro καταβάτος dicitur. aliquando & καταιβασίαι, quæ signa sunt cœlitus ad terram demissa, & prodigia. Vnde & Apollo καταιβάσιος, quasi prodigialem dicas: sic & Iupiter Prodigialis, vt ex Plauto antè dixi. Sunt qui sic ideo appellatum tradant, vel propter fulmina, vel quod è cœlo sæpe descendisse putaretur, ad amores potiendos. Illud ridiculum scribit Aristophanes in fabula εἰρήνη, scarabeum esse huic deo in tutela datum καταιβάτου Διός meminit & Phurnutus, vbi Iouis cognomina colligit. Meminit & Pollux in nono, item Orpheus.

Cithæronius Iupiter, teste Pausania in Bœoticis, cognominatus à monte Bœotiæ Cithærone, qui Ioui Cithęronio sacer erat: ipsum verò montem à Platæensium rege Cithærone denominatum, idem scribit Pausan. ait enim Iunonem Ioui iratam in Eubœam secessisse: Iouem verò, quoniam Iunoni persuadere non posset, ferunt ad Cithæronem profectum, qui tum imperabat Platæensibus, nulli sapientia secundus. Hic ergo Iouem iubet, vt statuam ligneam vestibus obtectam bobus plaustro veheret, diceretque se Platæam Asopi filiam vxorem ducere. id quod cùm ex admonitione Cithæronis fecisset Iupiter, & confestim id Iuno credidisset, illuc statum accessit: & appropians plaustro, statuæque vestes discindens, sensit dolum: simulacrúmque pro sponsa puella comperiens, placata & Ioui reconciliata est. Hinc ob eam rem festa Dædalea: quæ duplicia fuerant, maiora & minora instituta, de quibus latè Pauſ. in nono. quæ inde nominata, quoniam prisci Zoana, id est, statuas Dædala nuncupabant, etiam longè prius quam Dædalus Palamaonis Athenis huiuscemodi statuas faceret. & huius quidē rei gratia in templo Iunonis percelebri, quod apud Platæenses fuit, duæ in primis Iunonis statuæ fuerunt: alterius quidem rectę, & stantis, τελείας ἥρας, id est, Iunonis adultæ, seu perfectæ: alterius verò sedentis, νυμφευομένης, id est, nubentis, de quibus in Iunone latius agemus. Recitat hanc fabulam quoque Eusebius tertio Pręparationis Euang. quam commodius in Iunone referemus. Cæterùm Iunonē Cithæroniam etiam legimus apud Plut. in vita Aristidæ: Vota enim Ioui & Iunoni Cithæroniæ, Panique, &c. nuncupauit ex oraculo, contra barbaros pugnaturus.

Croceates, κροκεάτης Iupiter dictus, vt Pauſ. scribit, cuius & simulacrū celebrat. dictus ab vrbe Laconica, quæ vt Stephanus prodit, vna fuit ex centū eius regionis vrbibus. Pauſ. tamē vicū facere videtur, vbi marmora effoderētur, & ante vicū ipsius Iouis signū cōstituit.

Ἄρβιος Ζεὺς, Arbius Iupiter, teste Stephano, dictus est ab Arbio monte Cretæ, vbi colebatur. Arbius verò tam pro monte capitur, quàm pro incola. fuit & Arbis Indiæ fluuius: vnde gentile nomen Arbius, & Arbitæ.

Ἄσιος Ζεὺς, Asius Iupiter, cuius vetustissimum phanum in Creta fuit, vt Stephanus prodit. dictus verò ab Aso oppido Cretæ, quo in loco cultus fuit Iupiter.

Temilius, qui & Biennius Iupiter, dictus, vt Stephanus tradit, à Biennio vrbe Cretæ, quam aliqui denominatam putant à Benno, vno ex Curetis: vel ab eo, quòd vis facta fuerit Marti, hoc est, ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Ἄρη γενομένης βίας, inibi (vt ferunt) ab Otho & Ephialte Neptuni filiis. vnde vsque ad tempora Stephani, hoc prodentis, sacra Hecatomphonia, quæ dicebantur, Marti peragebantur. De quibus Pauſ. in Messeniacis ita prodidit: Fecit, inquit, Aristomenes Ioui sacrum, quæ Hecatomphonia vocant, quasi centicidium dicas. Id sacrum fieri patrio instituto traditum ab his, qui in pugna hostes cẽtum occidissent. Ex quibus colligimus, non Marti modò, sed Ioui aliisque Deis hæc sacra fieri solita.

Δολιχαῖος Ζεὺς, Dolichæus Iupiter, scribit Stephanus, à Dolichene vrbe Commagenes, vnde fit Dolichæus gentile nomen, & inquilini Dolicheni dicuntur. nam Doliche insula fuit Lyciæ adiacens, vt Callimachus de insulis canit. Alexander verò in περίπλῳ, id est, in nauigatione Lyciæ, Dolichisten ipsam vocat. vnde Dolichesteus deducitur, gentile nomen. Est & in marmore Romæ Dolichenus Iupiter.

Χαρμῶνος Διὸς, Iouis cognomine Charmonis templum commemorat Pauſ. in Arcadicis, non longè ab Epaminondæ tumulo, vno stadio.

Ταμυναῖος Ζεὺς, Tamynæus Iupiter, cognominatus ab vrbe Tamyna Eretriæ, vt Stephanus scribit. citat Strab. in decimo. Dicitur & numero plurium Tamynæ, vbi colebatur Iupiter. citat Stephanus Pauſ. in vndecimo, περὶ Λέσβου, qui liber à nobis non habetur. decem enim tantũ in manibus habemus Græcos, opera Aldi & Musuri editos. audio tamen virum eloquentissimum, Romulum nostrum Amasæum, olim & hoc vertisse latinè, & ante illum Calphurnium Brix. Sed neutrius mihi copia nec visa nec facta, & propterea vix creditum. Atticam quidem antea Domitius Veronensis, aliq; nonnulli conatè deflorarũt.

Aetnæus Iupiter. Pindarus in Neme. Ζηνὸς Αἰτναίου, Iouis Aetnæi, vbi interpretes multa afferunt, cur cognominatus sit Aetnæus, & in eo templum Iouis fuisse produnt.

Σκύλλιος Ζεὺς, hoc est, Scyllius Iupiter cognominatus. in Creta enim in monte Scylletio colebatur, quo in loco ferunt Curetas Iouem infantem occultasse. Stephanus auctor. Scilletia Minerua dicetur suo loco.

Hermonthites, id est, Ἑρμωνθίτης Ζεὺς, colebatur in Aegypto, sic nuncupatus ab vrbe Hermonthi: quæ ita appellabatur, vt Momemphis, Menuthis, Terenuthis. In eadem & Apollo eodem nomine colebatur, vt ex Strabone Stephanus scribit. Ibidem & Isidis templũ fuit. Quin & νόμος, id est, præfectura quæpiam ab ipsa vrbe Hermonthite vocata fuit.

Lycoreus Iupiter cognominatus à Lycorea vico in Delphis, cuius meminit Callimachus. dicta quidem Lycorea, ab eius rege Lycoreo: quãquam Pauſ. in Phocaicis aliter sentiat. ait enim, Lycoream vrbem conditam in Parnassi summitate ab iis, qui in Deucalionis alluuione luporum vlulatibus, hoc est, λύκων ὠρυγαῖς seruati sunt. Subdit tamen, & alium esse sermonem hac de re. & ait, ex nympha Corycia Apollinem genuisse Lycoron, à quo sit vrbs denominata, & Lycoreus ipse Apollo.

Malcæus Iupiter, à Malea promontorio ad Peloponnesum, cuius non modò poëtis, sed & historicis, aliisque scriptoribus frequens mentio. cuius deriuata nunc μαλεώτης, nunc μαλεάτης, nunc μαλεαῖος esse collegimus. vnde μαλεαῖος Ζεὺς, vt Stephanus notat. Sanè in primitiuo interdum μαλέα, hoc est penultima breui, & μάλεια, dicitur eadem producta: quod Latinorum quidam parum obseruantes, inscitiam suam in poëtis nostris fassi sunt.

Ὅριος Ζεὺς, quem Latini Terminalem quidã ex Græco conuerterunt, alij terminorũ præsidem, alij conterminum deum, religiose ab antiquis colebatur, in terminis ipsis conseruandis, adeò vt in octauo legum Plato primam in victus ratione & agriculturæ legem, Διὸς ὁρίου, id est, Iouis presidis terminorum, esse statuerit. Meminit & Demosthenes in oratione περὶ τῆς Ἁλοννήσου, & Iul. Pollux lib. nono Iouis Hororij, & στήλης ὁρίας, hoc est, columnæ Terminalis. Dionyſ. item Alicarn. lib. 2. vbi de Termino agit, ait Numam Ioui Terminali terminos sacrasse, vt plenius in Termino dictũ est. de ὁρίῳ verò, in Ioue Imperatore actũ est. Neptunum etiam cultum apud Delphos hoc Orij cognomẽto, legimus apud Pauſ. in Phocaicis. Hinc Iupiter Omarius, de quo sic obseruat diligentissimè B. Aegius. sic enim ait: Omarius Iupiter à loco, quo de Stephanus: Omarion vrbs Thessaliæ, vt Theopomp. scribit in Philipp. ἔνθα δὲ τιμᾶται Ζεὺς, καὶ Ἀθηνᾶ. τὸ ἐθνικὸν ὁμάριος καὶ ὁμαρία. De Ioue Omario Polyb. hist. lib. 11.

quem

quem locum sic vertit Sipontinus: Siquidem Crotoniatæ (tametsi Crodematæ in vulgatis codicibus scriptum sit, tam Latinis quàm Græcis) Sybaritæ, Cauloniatæ, compositis inter se vnanimiter rebus, primo Omarij Iouis templum publicè constituerunt, vbi & conciones fieri & cum populo agi posset. hæc ille. Sed nihil hic ad Polybium, ni fallor, Omarius Iupiter facit. Proinde pro Omarij, Omorij scribendum censeo. siquidem ex græco ὁμορίου Διὸς, quasi conterminì Iouis legitur, quæ vera est & genuina lectio. nam sic illæ clarissimæ ciuitates in communis regionis terminis, confiniòue, pro loci commoditate Iouis huiusce templum construxerunt. hactenus Aegius.

Tomarios, & Tmarios (vtroque enim modo apud Hesychium legi) Iupiter cognominatus in Dodona. meminit Claudianus Tomari Iouis. scribit Stephanus, montem Tomarum Dodonæ, quem & aliqui Tomurum vocant: vnde gentile nomen Tmarius. quidā etiam montis incolas τεμέρους, & τμάρους nuncupant. Phauorinus verò & ipse τόμουρος legit, atque sub ipsum esse templum in Dodona apud Thesprotian, qua ex re Tomuri sunt à poëta nuncupati hypophetæ, id est, vates Iouis ἀνιπτόποδες, καὶ χαμαιεῦναι, hoc est, qui illotis essent pedibus, & humi dormirent. Item τόμουραι, mulieres vates.

BELVS Iupiter existimatus est à Babyloniis & Assyriis, cuius non modò in gentium historiis mentio, sed in sacris. quare visum est, aliquanto altius ex variis scriptorib. quæ de eo comperi, repetere. Scribit in primis Seruius, Beli nomen ratione non carere. El quippe Assyriorum lingua Solem significat, vnde aspiratione adiecta Græcè ἥλιος est vocatus. alij non Assyriorum lingua, sed Phœnicum putant Hel solem vocari, vnde Helius deducatur, qui mox & Belus dictus sit. Quin & Seruius tradit, quòd Hal Punica lingua deus dicitur. apud Assyrios verò Hel dicebatur, quadam sacrorum ratione Saturnus & Sol. Sanè non vnus fuit Belus. nam super ea Vergilij verba ex primo Aeneid.

—— Cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros, antiqua ab origene gentis.

Per tot, inquit, ducta viros, à Belo primo Assyriorum: vt, Ab antiquo durantia cinnama Belo. Ab eo vsque ad Belum patrem Didonis, qui & ipse Assyrius fuit. hinc est, Quam Belus & omnes à Belo soliti. Ergo hæc est, generis series: Iupiter, Epaphus, Belus priscus, Agenor, Phœnix, Belus minor, qui & Metres, mox Dido & Pygmalion. Sachoniaton autem in Phœnicum theologia, Belum inter Saturni filios connumerat, & Iouem fuisse asserit: id quod & Eusebius. Legimus & alterum Belum Iouis nepotem, Epaphi regis Aegyptij filium, qui & alium Belum genuit. Porrò & Belus prior, Iupiter Babylonius post consecrationem dictus est. Hunc puto Belum, scribit Plin. sideralis scientiæ inuentorem fuisse, eique Assyrios gemmam dicasse, quæ Beli oculus vocetur. Cyrillus verò libro tertio contra Iulianum Cæs. Belum etiam Arbelum nuncupatum prodit, & primum à subditis hominem dei nomen accepisse, eique Assyrias gentes & finitimas sacrificia impendisse, coluisséque: quod & Eusebius scribit in Chronicis. M. Cic. in lib. de Nat. deorum, Herculem, qui quintus ab eo connumeratur, in India Belum vocatum affirmat. Vt hoc loco mittam, quæ à Beroso, Metasthene, & Archilocho traduntur, auctoribus mihi suspectis: ab aliquibus tamen ita cultis, vt eorum quosdam videam ita in eorum lectione insenuisse, vt etiam commentarios in eos plerunque monstrificos composuerint. Sed ad Belū redeo. Scribit Diodorus Siculus in histor. Osirim multas colonias deduxisse, Belúmque colonum in Babyloniam traduxisse, Neptuni & Libyes filiū, qui propter Euphratem sedem posuerit, & sacerdotes Chaldæos instituerit. Hesychius quoq; Belum Neptuni filiū cum circumflexo accentu asserit, cum graui verò limen & viam domus. Templum autem Beli amplissimum ac magnificentissimū alio loco describit Diodorus, & Herodotus in primo: quod tamen non legi in Vallæ codice, sed in Græco, quod in medio vrbis Babylonis constructum fuit. eius meminit & Arrianus lib. hist. 3. Sed locupletius multo lib. 7. quo loco describit à Xerxe dirutum, ab Alexandro instaurari demandatū fuisse. Legimus apud Dionem in hist. in Apamea Syriæ Iouem etiam Belum cultum fuisse, qui Seuero imperatori, cùm adhuc priuatus esset, responsum dederit ex Homerico versu, cum imperaturum. quin & imperium iam adepto, ex eodem poëta etiam respondisse, quæ apud ipsum Dionē leguntur. Philo Byblius, nō ille Hebræus, & Eusebius, scribunt Iouem à Phœnicibus nuncupatum Beelsamen, quod nomen nostram linguam interpretatum significat cœli domi-

num. Hieronymus libro primo in Oseam, Semiramin ait, cùm Zoroastrem magum Bactrianorum regem prælio superasset, in tantam peruenisse gloriam, vt patrem suum Belum referret in deum, qui hebraicè dicitur Bel, & in multis prophetis, maximéque in Daniele. Hunc Sidonij & Phœnices, inquit, appellant Baal, qui idem fit qui Belus. vnde & Didonem Sidoniam regij generis, cum Aeneam suscepisset hospitio, hac patera vina libasse apud poëtam legimus, qua Belus & omnes à Belo soliti. Baal autem Græce ἔχων, Latine habens interpretatur: vnde Baalim, me habens. Ad hęc & Beelphegor habemus in sacris literis Moabitarum deum, quem quidam Priapum deum interpretati sunt, vt Isidorus libro octauo, quo loco multa de Belo scribit. Sed & Theophyl. in Osea, de Beelphegor multa effert, & ipse Priapum fuisse existimat. a ij Saturnum & Beel quidē dei ipsius nomen phegor verò loci, vbi coleretur. Belem etiam deum Aquileientium, cultum summa religione, qui Apollo crederetur, auctor est Herodianus in hist.

Νεμεέτης Ζεὺς, Nemeetes Iupiter, vt scribit Steph. vocatus à Nemea regione Elidis, vbi habitarunt Dryopes. Suidas quoque in dictione νέμεος: Nemeos, inquit, qui in Nemea Locridis, est significatur. Nam qui apud Elin Nemeæ ciuis, Nemeus scribitur, & Nemeæus: quin & νεμεήτης, vt manifestum est ex Ioue Nemeete. Hunc eundem crediderim esse, quem Nemeæum Paus. nominat in Argolicis. ita enim scribit, de Cleone postquam locutus esset: In his, inquit, montibus leonis adhuc specus ostenditur, & Nemea regiuncula abest fermè inde stadiis 15. in ea verò Nemei Iouis templū spectaculo dignū, præterquam quantum discissum est. tectum & simulacrum nullum relictum: lucus est circa templum ex cupressis: & ibidem Ophelten in herba è nutrice positum, & à serpente interfectum ferunt. Subiungit & alia quædam, de sacrificio & celebritate, quæ ibi ab Argiuis celebrabantur, & de Opheltæ sepulcro, quæ lucem afferunt iis quæ à Statio in Theb. & Strab. in octauo scribuntur. Scribit Thucydides in tertio, & cùm statiua in templo Nemeæi Iouis habuisset, quo templo fertur Hesiodus poeta ab incolis interemptus, cùm oraculum accepisset se in Nemea hoc esse passurum.

Elacatæus Iupiter, qui & ἐλακαταῖος, teste Stephano, vocatus est. à monte verò Thessaliæ Elacatæo denominatus fuit.

Mechanei etiam Iouis statuam legimus apud Pausan. sed eius mentionem habitam alibi non succurrit, nisi in Corinth.

Βαγαῖος Ζεὺς, Bagæus Iupiter Phrygius, vti Hesych. & Phauorinus scribunt. Bagæus significat tum magnum, tum multum ac velocem.

Κώμυρος Ζεὺς, Comyrus Iupiter, ait Phauor. in Alicarnasso colebatur.

Στάμνιος Ζεὺς, Iupiter Stamnius videtur appellari ab Aristophane, vt à Phauorino notatur, cùm inquit, ϛαμνίου υἱὸς id est, Stamnij filius, Iouis scilicet. sub his enim verbis intelligimus vinum in vase. Dionysius, enim, Iouis filius. Stamnos quippe vas est, hoc est ὑδρία, κάλπη, χάλκος. quin etiam stamnia, vasa vinaria.

Asbameus Iupiter dictus, cuius Ammianus Marcel. lib. 23. histor. his verbis meminit: Apud Asbamei Iouis templum in Cappadocia, vbi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus, apud oppidum Tyanam, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus sese resorbens, nunquam extra margines intumescit. Sanè pro Asbameo Ioue, quidam Apameum legunt. de hoc aliud mihi non succurrit.

Marnas Iupiter dictus apud Gazæos in Phœnicia, & cultus, vt D. Hieronymus scribit in Esaiam. significat autem Marnas Cretensibus virginem.

Cynethcus Iupiter sic cognominatus, quoniam venationem Arcades, vtpote rudes, antiquitùs exercebant. venandi verò ars κυνηγία & κυνηγετικὴ Græcè vocatur, & κυνηγέτης & κυνηγὸς venator. quare Cynegetes Iouis potius cognomē ipse putarim, quàm Cynetheum: licet id libentius docti quidam scriptis suis asserant, & Dionysius Alicar. lib. 1. Antiquit.

Hicetesius Iupiter, hoc est, ἱκετήσιος Ζεὺς, deprecabilis videlicet, & qui supplicum preces audit, & familiaribus miseretur: Hesychius. hinc ἱκετήρια dicuntur, quæ ipsæ sunt supplicationes, & supplicandi modus: & ramus insuper oleæ, lana obuolutus, quo in his supplicationibus vtebantur antiqui, qualis fermè ἱκετήριον. Sanè idem Iupiter & ἱκέσιος etiam appellabatur, vt est apud Euripidem in Hecuba, vbi ei à Polyxena supplicatur. De Ioue Icesio etiā mentio fit apud Phurnutum, & Græca in Aratum Commentaria, & Lucianum, si rectè memini. Orpheus in Argon. ἱκεσίη Ζηνὸς κοῦραι λιταί, id est, Hicetiique Preces natæ Iouis.

Apollo

Apollonius in secundo, ἱκεσίου πρὸς Ζηνὸς, id est, Hicesium ante Iouem. Iulius Pollux in octauo, Solonem scribit tres iurare deos in Plynteriis permisisse, ἱκέσιον, καθάρσιον, & ἐξακεστῆρα: hoc est, supplicem, expiatorium, & depulsorium. Catharsij Iouis mentio est apud Pausaniam in Eliacis, cuius aram describit in Olympia, prope deos ignotos. ab aliquibus Piacularis Iupiter interpretatus est.

Cosinetas, κοσμητὰς Ζεὺς, quem Imperatorem & Principem Iouē interpretari possumus, à Lacedæmoniis cultus, cuius templum (vt Paus. scribit) non longè à porticu fuit, quæ ad meridiem vergebat.

Salaminius Iupiter colebatur in Salamina Cypri, cuius templum, vt Cor. Tacitus scribit, Teucer Telamonis, patris ira profugus posuit.

Ἐπάκριος Ζεὺς, Iupiter qui in summitatibus montium coleretur: Hesychius. In montibus enim Ioui, & aliis plerisque deis aras vt plurimùm veteres statuebant. quin & legimus in sacra Hebræorum historia id sæpe reprehendi. ab ἐπὶ & ἄκρου dictus, hoc est, in vertice.

Ἐπικάρπιος Ζεὺς, id est, fructifer, seu frugifer Iupiter: colebatur verò in Eubœa, vt Hesychius scribit. vnde ἐπικαρπία, fructuum copia. Epicarpij Iouis & Phurnutus meminit.

Taramis Iupiter dictus à Barbaris, qui vt grammatici obseruāt, humano sanguine placabatur. Lucanus in primo,

Et Taramis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

Alij legunt, Taranis, & cum th aspirato ab aliis scribitur, & in Cypro coli aiunt: ego certè comperti nihil habeo.

Mandragoras Iupiter, teste Hesychio, dictus. est & herbæ genus, quod vinum & somnū inferat, hoc est, οἰνικὸν & ὑπνωτικόν. Inde etiam Mandragoritis Venus appellata.

Abretani Iouis templum in Mysia fuisse legitur. in quo suem comesse, aut mactasse, piaculum fuit. meminit Strabo.

Phaëthon Iouis stella appellatur, Ciceroni, Apuleio, Martiano, aliis: μολοβοβάρ à Chaldæis dicta, teste Hesychio.

Laprius Iupiter etiam cognominatus, vt Lactantius in primo docet, à Laprio Iouis comite. Elaphrum tamen in Creta cultum fuisse, apud Hesych. legimus.

Vesturus Iupiter: Vesturi Iouis fanum antiquissimum barbarorum, vt puto, Thraciæ, sanctissimúmque, M. Cicero à L. Pisone direptum scribit, in ea oratione quæ in L. Pisonem dicta est. De eo præterea nihil aliud comperi.

Sunt & plura alia Græca Iouis cognomina, quæ sparsim inter legendum apud scriptores offendes. nos tibi hic penè nuda subsignabimus, etiam vtcunque à me latinè relata, ne tibi vel lectori detur interpretandi labor, nisi vbi ego fortasse (οὐ μὴν ἀεὶ γρηγορήσω) dormitauero. Quis enim tam oculatus Lynceus, qui longè interdum à signo & scopo non aberret, nedum collimet?

Νεφεληγερέτης Ζεὺς, hoc est nubium coactor, vel nubes congregans Iupiter, παρὰ ἀγείρω καὶ νεφέλην, quod videlicet nubes cogat: & vt quidam transtulère, Nubicoga: huius mentio frequens est apud Homerum, Hesiodum, & Poëtas cæteros. idem exponit Phurnutus. Sunt qui non ab ἀγείρω, sed ab ἐγείρω potius deducant, hoc est, quod nubes excitet. meminit & Lucian. in Timone.

Μητιέτης Ζεὺς frequenter à poëtis appellatus, hoc est consultor, vel consiliator Iupiter, quia rebus cōsulere creditus: vnde & prouidus quoq; à Cretensibus cognominatus, id est, παροχεὺς vt Diodorus notat, & cōsultor. hinc & à Phurnuto & Paus. in Attica Βουλαῖος dictus.

Οὔριος Ζεὺς, Vrios Iupiter appellatur, qui a Latinis imperator dicitur, de quo supra diximus. tu, quæ illic scripsimus, repete.

Ὑψιμέδων Ζεὺς, etiam cognominatus, quod superiora regat, & curet. nam cùm μεδέω, tum μέδω, imperare, regere, curareque significat.

Gragus Iupiter in Lycia, Drymnius apud Pamphylios dicebatur, Promantheus apud Tyrios, Aethiops & Gyrapsius: vt est apud Lycophronem, Δρύμνιος Λάπερσαι, προμανθεὺς, αἰθίοψ, γυράψιος. id quod & Isaacius interpres obseruauit. sed Strabo & Eust. Crangum montem faciunt, qui tauri partum significet, vnde potuit Iupiter appellari.

Ἐξακεστήριος Iupiter, & item Iuno: ab Hesychio cognominati, quasi qui sanandi seu curandi vim gerant, παρὰ τὸ ἐξακεῖσθαι.

Εὔπνους Ζεὺς in Delphis dictus, ἔμπνοος in Chio, & vtrunque videtur à facili inspiratione.

i 4 vtriusque

vtriusque & Hesychius meminit, quem si audiamus, hunc ἤπιον dicemus, illum ὕπνον, hoc est bonum somnum inducentem. nam & ipsum somnia immittere, alibi ostendimus. Porro & in Chio quoque eodem actore Πελινναῖος Ζεὺς colebatur.

Ἐπιρνύτιος Ζεὺς in Creta cognominatus, Hesychio: vbi & ἐπιστατήριος etiam colebatur, hoc est qui magistratibus præesset. & ἐπιστάφιος ibidem, teste Phauorino, nisi corruptè legatur. & Ταλαιὸς Ζεύς, qui in miseriis succurrit.

Μηδνεὺς Ζεύς, Medineus Iupiter à Lydis cultus. Idem, ait Hesychius, & παλλάντιος Ζεὺς in Pontica Trapezonte: & πανόπτης, hoc est cuncta videns, & oculatus Iupiter, in Achaia: & πανδήμιος Ζεύς, hoc est promiscuus, in Salamine.

Ἐπιβώμιος Ζεύς, id est, qui in sublimi altari vel tribunali esset: cultus verò in Siphno insula. Μαζεὺς verò & cultus & nuncupatus à Phrygibus. Item ab Atheniensibus ἱκέσιος, & τιμωρητὴς, παραγορητὴς & ...χαρος, & ἀποτρόπαιος Ζεύς, id est depulsorius: Pollux.

Ἐλευθέριος Ζεύς, item & Ζεὺς ... Iupiter, in Cypro dictus.

Ἔρριος Ζεύς, quasi dicas liberator & seruator Iupiter. item ἐρύσιος.

Εὔφημος Ζεύς, idem & εὐφήμιος, Iupiter boni nominis & famæ: quasi dicas inculpatus. ἱεροθύσιος Ζεὺς in Rhodo, Θαλάσσιος verò in Sidone cultus, in Co ἐπιτυχέλυς. atque hæc ferè ex Hesychio: vti etiam ἐπικλόπιος Iupiter, quasi tu dicas fur & dolosus. Item μαρτύριος, & ἐπικοινίδιος Ζεύς, quæ cognomina vt plurimum apud Hesychium, & Phauorinum, & Suidam etiam leges aliqua.

Σινωπίτης Ζεὺς apud Dionysium de situ orbis, Μέμφιος. nam Sinopion mons est Memphidis: vel à Sinope vrbe Pontica Eustathius ibidem. vel à Sinope flumine. B. Aegius: Intempestus, tonans, quasi hyemalis & nimis tempestiuum appellatur à Statio Theb. II. Contrà Vergilius, cum clementiam verni temporis vellet ostendere, dixit:

> Iupiter & læto descendit plurimus imbri.

Hæc Lactantius Thebaidos enarrator, & B. Aegius. Sed &, quanquam plerunque in malum, Alastora etiam, illum nuncupatum legimus, vt apud Phurnutũ & Hesychium: & item παλαμναῖον, vt alibi notauimus.

Alastor etiam, & Palamnæus Iupiter, teste Phurnuto dictus, quòd videlicet delinquentes puniret. vnde & Palamnæi & Alastores, παρὰ ἀλαστεῖν, de quibus alibi etiam scripsimus, ex Polluce.

Iupiter Syllanius. Plut. in Lycurgo, B. Aegius. Paganicus etiam in vetustis marmorib. in inscriptionibus. sicut Assisij, quod oppidum in Vmbria, visitur: IOVI PAGANICO SACR. EX INDVLGENTIA DOMINORVM SVCCESSVS PVBLICVS MVNICIPVM ASISINATIVM SER. AMOENIANVS AEDEM CVM PORTICIBVS À SOLO SVA PEC. FECIT. ITEM MENSAM ET ARAM D. D.

Si verò tibi fortè PROSPER V. C. visus ero leuissima quæque sectari in his deis interpretandis, ne mirum videatur. Renunciatum enim mihi est, nescio quem virum, illum quidem eruditum, editionem hanc meam suo quodam libro anteuertisse. Ego autem omnibus, nedum illi, vt audio, etiam legum perito, facilè concedo facundiam & eruditionem etiam: cura verò & studio haud ita multis herbam, vt dicitur, dederim. Legitur ille quidem, diuque legatur, vix à me per amici nostri B. Barbulei diligentiam visus. Noster etiam, vt spero, rerum saltem copia, si minus eruditione & eloquentia, tibi in primis, & per te etiam studiosis, fortasse non erit ingratus. Quare me ad cæteros deos describendos conuerto, Iunonémque Ioui iurè coniungam, fratrique tuo Paulo Pasetho dono mittam, vt sicuti vos & sanguine & amore fratres, ita deos fratres iunctos sub nomine vestro in lucem dare constitui.

SYNTAGMA TERTIVM, DE IVNONE, HYMENAEO, ET TALASSIO: AD D. PAVLVM Pasethum C.

CVm superiore Syntagmate de Ioue, eiúsque imaginibus nonnullis permulta collegerim, illúque fratri tuo Prospero, V. Clariß. ob illius erga me merita, beneuolentiámque singularem dicauerim: nunc cùm de Iunone Iouis sorore sim acturus, quantum ingenij mei mediocris facultas tulerit, tibi hoc Paule Pasethe, qualecunque sit munus, dare constitui, vt omnibus testatam facerem mutuam nostram inter nos, nec vulgarem beneuolentiam, qua vinculo etiam bonarum disciplinarum iungimur, & sacrarum in primis literarum: in quibus tu ita inuigilas, & tales progressus facis, vt paucos in hac tua iuuenili ætate senes & prouectos, pares in eis interpretandis habere videaris: nimirum, vt qui ex ipsis fontibus haurias, hoc est, ex Hebræis literis, quas multo studio & sudore es assecutus, nullos prætermittens labores, nullis etiam sumptibus parcens. Sed isthæc missa nunc faciam, tuo pudori ac modestiæ consulens, cum & longè re ipsa præstes. Atque adeò Iunonem ipsam aggrediar. Ne tamen hæc ipsa ludicra & leuia à seriis tuis studiis auocent, nisi tantisper, dum aliquando animum recreare ac remittere libuerit. Vale: votísque tuis aspiret, qui hodie corda discipulorum suo numine afflauit.

IVNO.

IVNO, Græcè ἥρα vocatur: Iouis, vt inquit Varro, coniunx. & is Cœlum, hæc Terra, quæ eadem Tellus: & ea dicta, quod vnà cum Ioue iuuat. At Cicero in secundo de Nat. deorum ait: Aër, vt Stoici disputant, interiectus inter cœlum & mare, Iunonis nomine consecratus. Quin & Græci ἥραν ipsum aëra interpretantur, vnde & Iunonis templum ἡραῖον vocatur. & Macrobius, Iunonem aëriam dictam scribit, quòd ipsa aër putaretur: vel quod in eo regnaret, vt ait Martianus. Iuno Iouis ideo coniunx, vt Placiades interpretatur, quòd aër igne feruescat. nam & Theopompus in Cypriaco carmine, & Hellanicus in Διὸς φιλολογίᾳ, quam descripsit, ait Iunonem ab Ioue vinctam catenis aureis, & degrauatam incudibus ferreis: illud nihilominus dicere volentes, quòd aër igne cœlesti coniunctior, duobus deorsum elementis misceatur: id est, aquæ & terræ, quæ elementa duobus superioribus grauiora sunt. Idem interpretatur & Phurnutus. id verò ex Homero sumptum, cuius hi sunt versus ex XV Iliad. rhapsodia, vtcunque à me expressi,

An memor es, cum de sublimi pendula, iunxi
Incudes geminas pedibus, manibúsque catenas
Ex auro solido, tibi sic per nubila cœli
Suspensæ potuere dei haud succurrere quicquam:

Et reliqua, vt ad propositum redeam. Finxerunt præterea ipsius Iunonis idolon, vt æream forficem præferret, sumpta tralatione ac metaphora ab incidente capillos forfice: & purum corpus ostendens. Memini etiam me videre aureum pulcherrimum Neruæ imp. nomisma, in cuius tergo matrona erat, cum radiata corona, in throno sedens, læua sceptrum, dextra forficem præferebat: ego Iunonem iudicabam. literæ tamen quæ in eo legebantur, hæ fuerunt: FORTVNAE. P. R. Tu videris, quare id factum. Dicta vero ἥρα, vt in Cratylo Plato scribit, quasi ἐρατή, id est, amabilis, propter amorem quo ab Ioue afficitur. Fortè etiam ad sublimia spectans, qui hoc nomen primùm instituit, ἀέρα ἥραν nuncupauit, & obscurè loquutus est, ponens in fine principium: quod tibi quidem patebit si nomen illud frequenter pronunciaueris. ita enim apud Platonem Socrates est lo-

cutus. Sed vt facile tibi Platonis scrupus eximatur, ἀὴρ si primam literam in fine posueris, ἥρα fiet. hinc Arnobius in III. doctè scribit: Nam si Iuno aër est, quemadmodum vos ludere ac dictitare consuestis, Græci nominis posteritate repetita, nulla soror & coniunx Iouis reperietur. Alij porrò ἥραν dictam scripsere, quasi ἱερὰν, id est sacram, quod sacris pręsit nuptiis. Iunonem, Apuleius in x ita effinxit: Mulierem honesta forma, habentem in capite candidum diadema, & sceptrum manu gestantem. Coronabatur interdum lilio: Iunonis enim flos lilium, & rosa Iunonia vocabatur: id quod à fabula infantis Herculis, ab Iunone ablactati deductum, in nostro Hercule scripsimus. Ad hæc & pyleones serta legimus apud Spartanos, quibus Iuno coronabatur. Calceos in pedes Iunonis aureos cum Hesiodo cæteri poetæ inducunt: Pulchrè etiam Iuno Argis efficta legitur. vite enim, vt Callimachus ait, ornata: qua de re ita in li. de Corona Tertullianus: Argis, inquit, Iunonis signum palmite redimitum, subiecto pedibus eius corio leonino, insultantem ostentans nouercam de exuuiis vtriusque priuigni, Bacchi scilicet & Herculis. Sed iam præstat huius deæ cognomina interpretari. Et quoniam in primis Iuno, vt dixi, nuptiis præesse putabatur, quæ illi ea de re cognomina attributa sunt, afferemus: & ea primum, quæ quapiam imprecatione in nuptiis Mercurij Martianus commemorat. Iuno pulchra, inquit, licet aliud tibi nomen consortium cœleste tribuerit, & nos à iuuando Iunonem, vnde & Iouem dicimus, nominemus: siue te Lucinam, quod lucem nascentibus tribuas, ac Luceriam conuenit nuncupari. nam Fluoniam, Februalémque, ac Februam, mihi poscere non necesse est, cùm nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim: Iterducam, & Domiducam, Vnxiam, Cinxiam, mortales puellæ debent in nuptias conuocare, vt & earum itinera protegas, & in optatas domos ducas: quæ cùm postes vngent, faustum omen affigas: & cingulum ponentes in thalamis non relinquas: Socigenam te, quas vel in partus discrimine, vel in bello protexeris, precabuntur: Populonam plebes, Curitim debent memorare bellantes. Hic te Aëriam potius, ab aëris regno nuncupatam voco. Hæc quidem Martianus. hæc etiam de Iunone Arnobius cognomina: Nulla, inquit, soror & coniunx omnipotentis reperietur Iouis, nulla Fluuionia, nulla Pomona, nulla Ossipagina, nulla Februalis, Populonia, Cinxia, Caprotina, & cætera. Hesychius porrò Iunonem à Babyloniis vocari tradit ἀδλὴ, à Tyriis vero ἴνδα, ab aliis quibusdam βααλθὶς, licet hoc nomine alij Venerem interpretentur.

Ὑπερχειρίαν ἥραν, id est, superfluentem Iunonem appellatam apud Lacedæmonios, legimus in III. lib. Paus. Hypercheriæ (inquit) Iunonis delubrum ex oraculo ædificatum, cum agrum Eurotas latè diluisset o: peris antiqui signum, Veneris Iunonis appellant. ad eam pro filiarum nuptiis sacra facere matronas solenne est.

Lucina igitur Iuno dicebatur, quanquam & Diana, vt dicemus, quod lucem nascentibus dare crederetur: vnde etiam Lucetia. Varro de Lingua lat. cùm de Proserpina ageret, quæ & ipsa Iuno inferna dicta est: Ideo verò videtur, inquit, à Latinis Iuno Lucina dici, vel quòd est è terra, vt physici dicunt, & lucet: vel quòd ab luce eius qua quis conceptus, vsque ad eam qua partus quis in lucem vnà viuat, donec mensibus actis produxit in lucem: facta à iuuando & luce Iuno Lucina, à quo parentes eam inuocant. Lucina enim nascentium dux, quod menses huius hoc vidisse antiquas apparet, quòd mulieres potissimùm supercilia sua attribuerunt ei deæ. Hic enim maximè debuit collocari Iuno Lucina, vbi à deis lux datur oculis. Hęc Varro. Festus quoque: Supercilia, inquit, in Iunonis tutela esse putabant, quòd iis protegantur oculi, per quos luce fruimur quam tribuere putabant Iunonem, vnde Lucina dicta est. Plin. tamen in XVI. Nat. hist. dictam ait à luco, vbi eius ædes condita fuit, vbi lotos fuit miræ vetustatis. Ouid. in Fastis vtranque opinionem his carminibus attigit:

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Vel quia principium tu dea lucis habes.

Lucina Iuno fingebatur, si antiquis nomismatibus credendum, hoc modo, vt est in Faustinæ Aug. Pij. Aug. Fil. In cuius tergo matronæ stolatæ imago stans cernitur, quæ dextera pateram, sinistra hastam tenet, his literis ascriptis, IVNONI LVCINAE. Opigena Iuno, teste Sex. Pomp. quod in partu opem ferat, etiam appellata fuit. Natalis etiam Iuno videtur à Tibullo dici, quod natali die coleretur. Ita enim canit,

Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos,

Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Idem quoque poëta Genium Natalem cognominauit, dum ad eum ita cecinit,

At tu Natalis quoniam deus omnia sentis.

Ita verò dixisse videtur, vt Græci γενέθλιον, quo nomine non Iouem modò, sed & Lucinam & Genium cognominant.

Egeria quoque à mulieribus colebatur, quod eam partui egerẽdo opitulari credebant: auctor Festus. id quod alio loco etiam retulimus.

Iuga Iuno appellata, vel quod Iuges, vt ait Pompeius, sunt eiusdem iugi pares, vnde & coniuges, vel vt scribit Seruius in quarto Aeneid. super ea Didonis verba, Ne cui me vinclo vellem sociare iugali. Iugali, inquit, propter iugum quod imponebatur matrimonio coniungendis, vnde etiam Iuno Iugalis dicitur. Iugæ Iunonis ara fuit Romæ in vico, qui ideo Iugarius dictus erat, vt Festus ait. Scribunt alij, quòd ad hanc aram veteri ritu nubentes vinculis iungebantur, in omen futuræ concordiæ. Existimauerim Iunonem hanc Iugam, illam esse quam Græci ζυγίαν appellant, cuius in VI suæ Metamorphos. meminit Apuleius, in Psyches apprecatione ad Iunonem. ita enim ait: Quam cũctus oriens Zygiam veneratur. quo loco interpres, vir doctissimus, ariolatur quidẽ nescio quo pacto cognomen hoc Iunonis esse, sed nihil præterea. nos id apud Dionysium Alicarnas. vbi artem scribit nuptialis orationis, deprehendimus. cuius verba, non vt amicus meus interpretatus est, elegantissimè quidem, sed parum ad propositum nostrum. Sic ergo Alicarnas. Enimuero Iupiter & Iuno primi coniungentes dei sunt, & copulantes: atque hic quidem Pater omnium vocatur, hæc verò Zygia, quòd fœminam mari coniungeret. hoc est, ἀπὸ τοῦ ζυγῶσαι τὸ θῆλυ τῷ ἄῤῥενι. Hæc quidem Alicarnas. Nam rectè quidem amicus meus Iugam transtulit, verùm in re præsenti non congruebat. Interpres quoque Pindari in Neme. vbi fit mentio de τελεία Iunone, ita scribit: Iuno enim ipsa est γαμηλία, καὶ ζυγία. atque hac de re satis.

Γαμηλία ἥρα, hoc est nuptialis Iuno, in nuptiis colebatur. Plutarchus in præceptis connubialibus ait, Iunoni Gameliæ rem sacram facientes, cum reliquis sacris fel non consecrant, sed eximentes post aram proiiciunt. id scilicet significante legislatore, neque quid bilis, neq; iracundiæ in nuptiis esse oportere. meminit & Eusebius in tertio Præparat. euang. Scribit Phauorinus, Cecropem (qui Diphyes ideo dictus est, id est, naturæ duplicis, quod Athenis primus nuptias instituit) Gameliam etiam Iunonem statuisse, & Gameliona mensem: quod & Charax scribit. Gameliæ quoque Iunonis, vt paulò antè meminimus, Græcus Pindari interpres mentionem facit. Gamelium præterea Iouem inter Iouis cognomina retulimus. Nec tibi illud hoc loco prætéribo, γαμηλίους θεοὺς, καὶ γενεθλίους θεοὺς, hoc est Nuptiales & Natales deos coluisse veteres, quod vel in primis ostendit Dionys. Alicarnas. vbi de nuptiali oratione præcepta perscribit.

Τελεία ἥρα, hoc est perfecta Iuno, vel vt Poggius vertit apud Diodorum, Perfectrix, vel potius Nuptialis: nam Iu. Pollux in tertio ait, & matrimonium vocari τέλος, & τελείους qui matrimonium ineunt. quin & ipsa coniunctionis actio ἱεροτέλεια: ab Iunone præside nuptiarum, quã in primis virgines ante nuptias sacrificiis placabant. Pindarus in Nem. in hymno ad Thæum Vliæ filium Argiuum, de Hebe Herculis vxore loquens, τελείαν, id est, Iunonem Hebes matrem vocat. vbi Græcus enarrator inter cætera & hoc ponit: : τέλος δὲ ὁ γάμος, διὰ τὸ τελειότητα βίου κατασκευάζειν. hoc est, τέλος autem nuptiæ, propterea quòd perfectionem vitæ præparant. Citat & hoc Aeschyli, ἥρα τελεία ζηνὸς εὐναία δάμαρ, id est: Iuno Telea Iouis vxor cubiculi. Narratur in Commentariis Theocriti hæc fabula, desumpta ex cuiusdã Aristotelis libro, qui scriptus fuit de templo Hermiones. Iupiter cùm insidiaretur Iunoni, vt cum ea iaceret, eam conspexit procul à cæteris deis (adeò parum tutæ solæ vagantur virgines) mutatus in coccyga, id est, in cuculum, in monte consedit, qui prius Thronax dicebatur, postea ex re Coccyx dictus est. quin & κόκκυξ, id est, cuculus Iupiter, ipse & cultus & nuncupatus fuit Argis. Cuculus ergo Iupiter tempestatem simul commouit: vbi cùm sola in monte Iuno esset, ea parte qua postea constructa est Teliæ Iunonis ædes, cuculus Iupiter, ob tempestatis horrorem in virginis Iunonis gremium deuolauit: quem Iuno miserata veste contexit. tum verò Iupiter suam indutus formam, Iunonem est amplexatus. illa matris metu abnuebat, donec pollicitus connubium obtinuit. pòst verò ab Argiuis Iuno maximè culta, in cuius templo ibidem constructo simulacrum

hac

hac specie positum fuit. Ipsa Iuno in solio sedens, manu sceptrũ tenebat, in cuius summitate cuculus fuit. hæc fermè in commentariis: Et in Pauſ. Corinthiacis. Homerus in Iliade huius concubitus meminit: quare à Socrate apud Platonem culpatur. nã statim humi cum dea Iupiter concubuit. ac ne in cubiculum quidem ingredi sustinuit, in terram est collapsus, ea locutus quæ mortales amore capti solent. Super quem Homeri locum in eius defensionem aduersus Socratem Proclus, & Procli magister Syrianus, vt putatur, multa scripsere quę ego missa facio. Sanè & de Telia Iunone aliàs fabulam legimus. Temenum ferunt Pelasgi filium in Arcadia apud Stymphalum habitasse, quo in loco Iunonem educauit, atque triplex inde dea & sacrum cognomen adepta est. Nam παρθένος, id est virgo primum vocata est: dein cum Ioui nupta fuisset, τελεία, id est adulta & perfecta. cúmque demum cum Ioue dissideret, χήρα, id est vidua appellata est. Stephanus quidem, apud Hermionem Iunonis παρθένου celebre fuisse templum affirmat. Pauſan. apud Platæenses templum fuisse scribit cum magnitudine, tum statuarum ornatu insigne. ingredientibus siquidem Rhea in saxo cernebatur, enixa Iunonem fasciis inuoluere, quam ex Saturno concepisset. Iunonis verò statuam τελείαν vocabant, recta magnitudine. & conspicua erat statua ex lapide pentelesio. inibi etiã inerant Praxitelis opera. Alterũ porrò erat simulacrum Iunonis sedentis, quod Callimachum fecisse aiunt: ea νυμφευομένη ἥρα dicebatur, id est, Iuno nubens: cuius historiam plenius in Ioue Cithærone retuli: vnde, si libet, repete & in Cithæronia Iunone nõnulla dicenda. Sanè & sororiam Iunonem nuncupatam lego, vt apud Festum in Sororio tigillo, vbi de eius ara agit, & Iani Curiatij.

Interduca, & Domiduca Iuno, vocabatur à Romanis, quòd ad sponsi ædes sponsa comitabatur, vel earũ iter protegeret. meminit Martianus, vt ostendimus. D. etiam Augustinus libro septimo de Ciuitate dei. Hæc tamen est, inquit, Interduca pueris, & opus facit cum deabus ignobilissimis, Abeona & Adeona. tum etiam paulò pòst subiungit: Ponitur autem Iuno, quia interduca est, & domiduca, quasi prosit quicquam iter capere, & domum duci.

Vnxia Iuno cognominata, teste Martiano. ea vero causa videtur, quòd vetus Romanorum mos fuit, vt nouæ nuptæ mariti domum intrantes, axungia postes vngerent. ea enim religione tenebantur, vt axungia putarent pleraque mala arceri. Seruius grammaticus libro quarto Aeneid. morem fuisse ait, vt nubentes puellæ simul cùm venissent ad mariti limen, postes antequàm ingrederentur, ornarent laneis vittis, & oleo vngerent. & inde sunt vxores dictæ. Sed Plinius, & Massurius, non oleo, aut axungia, sed lupino adipe postes inungere moris fuisse, prodiderunt: ne scilicet malum aliquod medicamentum inferretur.

Cinxia Iuno, vt idem scribit Martianus, quod cingulum puellæ ponentes in thalamis, à Iunone protegantur. At Festus: Cinxiæ, inquit, Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta. Vnctionibus, inquit Arnobius in tertio, superest Vnxia, cingulorum Cinxia replicationi. Porrò de cinguli seu zonæ solutione, in Lysizona Diana copiosius agemus.

Socigena item Iuno, vt idem tradit Martianus, cognominata, quòd nubentes associet ac copulet.

Populona, seu Populonea Iuno etiam cognominata, quam populus seu plebs precabatur, vt innuit Martianus. In Papyriano etiam iure relatum est: Aræ vicem pręstare posse mensam dicatam. vt in templo Iunonis Populoneæ augusta mensa est. meminit & Macrobius in tertio Sat. Quidam Populoniam vocant, quod ex nuptiis populi procreentur. Populoniæ præterea & Fulguræ mentio est apud Augustinum libro sexto de Ciuitate dei, ex Seneca, quod alibi etiam retulimus.

Magna Iuno, id est μεγάλη ἥρα cognominata, vt obseruat Macrobius libro Saturnaliûm tertio ex Cassio Hemina: Samothracas deos ait eosdem esse Romanorum penates, & propriè dici θεοὺς μεγάλους, & θεοὺς χρηστοὺς, & θεοὺς δυνατοὺς. Secũdum quam doctrinam ait Vergilium loquutum, quum cecinit: Iunoni magnæ primùm prece numen adora, τὴν μεγάλην nominasse videtur Ouidius in Fastis,

Monte sub exquilio multis incæduus annis
 Iunonis magnæ nomine lucus erat.

Sanè & maxima Iuno dicta est. Verg. in 8. Tibi enim tibi maxima Iuno, Mactat sacra ferens

ferens. quo loco Seruius varias eius potestates fuisse ait, vt Curetis, Lucina, Matrona, Regina, dicatur. & dicunt theologi ipsam esse Matrem deûm, quæ terra dicitur, vnde ei etiã porca sacrificatur. Porrò & Bona vocata fuit Iuno. Vergilius: Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno. τὴν χρηστὴν vocasse videtur, & τὴν δυνάστιν, cum ait, Dominámque potentem, vt Macrobius etiam obserua t.

Regina Iuno à Latinis cognominata, quòd soror & coniunx Iouis, deorum atque hominum regis: quæ, vt Camillus dictator in oratione scripsit, quam ad Popul. Rom. habuit, transuecta à Veiis fuit in Auentinum, & celebri die summo matronarum studio dedicata. Scribit etiam P. Victor, templum Iunonis Reginæ à Camillo D.D. Veiis captis in Auentino, hoc est, in XIII regione vrbis. Hanc historiam his verbis Liuius in V. ab V. C. narrat: Cùm iam humanæ opes egestæ à Veiis essent, amoliri tum deûm dona, ipsósque deos, sed colentium magis, quàm rapientium modo, cepêre. nanque delecti ex omni exercitu iuuenes, purè lautis corporibus, candida veste, quibus deportanda Romam regina Iuno assignata erat, venerabundi templum iniere, primò religiose admouentes manus, quod in signum more vetusto, nisi certæ gentis sacerdos attrectare non esset solitus: deinde cùm quidam seu spiritu diuino tactus, seu iuuenili ioco, vísne Romam ire Iuno: dixisset, annuisse: cæteri, Romam conclamarunt. inde fabulæ adiectum est, vocem quoque dicentis, Velle, auditam. motum certè sede sua, parui molimenti adminiculis, sequentis modò accepimus, leuem ac facilem translatu fuisse, integrámque in Auentinum, æternam sedem suam, quò vota Romani dictatoris vocauerant, perlatam, vbi templum ei postea idem qui vouerat Camillus, dedicauit. Frequens verò Reginæ Iunonis apud scriptores mentio. vide & Plutarchum in vita Camilli, qui rem copiose describit. Libet hoc loco eiusdem Liuij verbis referre sacrum illi deæ peractum: Ab æde, inquit, Apollinis boues fœminæ duæ albæ porta Carmentali in vrbem ductæ, post eas duo signa cupressea Iunonis reginæ portabantur: tum septem & viginti virgines longam indutæ vestem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempestate forsitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens & inconditum, si referatur. Virginum ordinem sequebantur Decemuiri, coronati laurea, prætextatique: à porta iugario vico in forum venêre, in foro pompa constitit, per manus veste data, virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt. inde vico Thusco, Velabróque, per boarium forum in vicum publicum atque ædem Iunonis Reginæ perrectum: ibi duæ hostiæ à Decemuiris immolatæ, & simulacra cupressea in ædem illata. adhuc Liuius. Templum etiam Reginæ Iunonis habuisse Capitolium, testis est idem ipse Liuius, quod à Cn. Flaminio bello aduersus Ligures vouerat, meminit & M. Cicero ad Equites Rom. in oratione antequàm in exilium iret. Decet etiam non sileri, vt Plinij verbis agam, Et Ardeæ templi Iunonis reginæ pictorem, præsertim ciuitate donatum, ibíque carmine, quod est in ipsa pictura, his versibus:

Dignis digna loco picturis condecorauit
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòst, semper ob artem hanc Ardea laudat.

Quos versus ego eo libentius ascripsi, quo & ipse agnoscas antiquitatem, quàm simplici & incondita vteretur dicendi figura. Addit & Plin. eos versus scriptos fuisse antiquis literis latinis: quas quæ essent, aliàs ostendi. Reginæ Iunonis etiam Virgilius in illo meminit:

Ast ego quæ diuûm incedo regina, Iouísque
Et soror & coniunx.

Quo loco notandum, vsum poëtam verbo Incedo, quod ei deæ propriè cõuenit. Quin & ab hoc prouerbium Græcum factum est, βαδίζειν ἥραιον ἐμπεπλεγμένον. hoc est, incedere Iunonium complicatum, scilicet gradum. meminit Athenæus libro XII. Horatius in Sermonibus, Vt si Iunonis sacra ferret.

Moneta Iuno, à Romanis cognominata. nam cùm nõ multo ante vrbẽ captam à Gallis, terræmotus factus esset, ferũt vocem extitisse è Iunonis templo, quod erat in arce, vt de sue plena fieret procuratio. quocirca ait Cicero, Iunonẽ illam appellatã Monetã, à moneo videlicet verbo denominatam. Monetæ Iunonis crebra est scriptoribus mẽtio. Lucanus,

Numina miscebat castrensis templa Monetæ.

Ouidius Monetam à Camillo factam cecinit:

Arce quoque in summa Iunoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta Camille tuo.

Scribit Macrob.cal.Iunij ædem Iunonis Monetæ dicatam fuisse. T. Liuius in VII. ab V.C. ait, L.Furium creatum dictatorem contra Auruncos, quòd bellum ab repentina populatione ereptum erat, inter ipsam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouisse, cuius damnatus voti victor fuit. Senatus ædem faciendam iussit, locus in arce destinatus, quæ area ædium M.Manlij Capitolini fuerat: anno pòst quàm ædes vota erat, Monetæ dedicata fuit. Lactantius verò lib. secundo Instit. ait, Iunonis Monetæ simulacrum, cùm captis Veiis vnus ex militibus ad eam transferédam missus, iocabundus ac ludens interrogaret, vtrùmne Romam migrare vellet: respondit, velle: addit Val. Max. eam deuectam Romã. Sunt qui in Auentino monte collocatã, sunt qui in Capitolio memorent. Est & ab aliis traditum, repositam in tertia vrbis regione, vt apud P. Victorem est videre. Nec desunt, qui, quæ de dea Moneta traduntur, in deum Aium Allocutium referant: qui redarguuntur ex iis quæ in Aio deo scripsimus, & ante me à Crinito. atque ideo hîc parcius. At mihi hoc tibi nequaquàm prætereundum duco, T. Liuium lib. quinto ab V. C. referre, non Monetam è Veiis aduectam, sed reginam Iunonem: id quod planius ostendemus. Seruabantur verò in æde Monetæ libri lintei, qui dicebantur, in quibus imperij Rom. fata continebantur. Vidi & in quibusdam nomismatibus antiquis, ipsam à tergo eorum effictam, cum hac inscriptione, DIVAE MONETAE. Suidas de Moneta aliam recitat historiam, quam vt à Græco scriptore acceptam refero. ait enim: Cùm Romani pecunia indigerent in bello contra Pyrrhum & Tarentinos, Iunonem orasse: quæ illos monuit, si iustitiæ armis vterentur, pecuniam eis non defuturam. quod cum Romanis rectè contigisset, Monetam Iunonem veneratos esse eius rei signum fuisse, quod nomisma, id est, moneta inscripta in eius templo asseruabatur.

Sospita Iuno Lanuuij in primis colebatur, magno cultu, vt docet Liuius: cuius simulacrum fingebatur cum pelle caprina, & hasta & scutulo, & cum calceolis repandis, vt de Nat. deor. scribit Cicero. Liuius quidem lib. VIII. ab V. C. Lanuuinis, inquit, ciuitas data, sacráque sua reddita cum eo, vt ædes lucúsque Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum Po.Ro esset. Idem in IX. Decad. III. In æde, ait, Iunonis Sospitæ Lanuuij, cum horrendo fragore strepitum editum. P. verò Victor in X vrbis regione, hoc est in Palatio, ædem Matris deum commemorat, cui fuerit conterminum delubrum Sospitæ Iunonis. Meminit & M.Cicero in oratione pro Muræna, cui ait Coss. sacrificare solitos. Sil. lib. XIII,

Lanuuio generate, inquit, quem Sospita Iuno
Dat nobis Milo, Gradiui cape victor honorem
Tempora murali vinctus turrita corona.

Sospitæ autem Iunonis delubrum dicatum lib. 2. Fast. cecinit Ouid. vt alibi notaui, cal. Feb. Sispitem Iunonem, inquit Festus, quam vulgò Sospitem appellant, antiqui vsurpabãt, cùm ea vox ex Græco videatur sumpta, quod est σώζω. Illud præterea par est vt te moneam, cùm de Sospita agunt scriptores, pro Lanuuio, Lauinium plerunq; perperàm scribi, repugnante syllaba: vt apud Ouid. in Fast. & Silium lib. XIII, non multò antè notaui. Offendi etiam modò qui Sospitam Iunonem, pro Sotera Minerua in Aristotelis testamento reposuerit, quod est apud Laërtium.

Matutam Iunonem etiam cognominatam videmus. T. Liuius lib. quarto de bello Maced. Aedes, inquit, eo anno aliquot dedicatæ sunt: vna Iunonis Matutæ in foro olitorio vota locatáque quadriennio ante à Cn. Cornelio Cos. Gallico bello, Censor idem dedicauit. Quidam arbitrantur Romæ fuisse ad Capitolij radicem, vbi hoc tempore diui Andreæ est templum in Mentuza, pro Matuta. Sed hæc coniectamus. Certè P. Victor in XI regione vrbis ædem Iunonis Matutæ constituit in foro olitorio, vbi & Pietatis ædes. Fuit cùm ego vererer, ne mendum esset in T. Liuio, & fortasse pro Matuta Sospitam scribendum, præsertim quod eadem Decad. lib. II, votam ædem Iunoni Sospitæ ab ipso Cornelio legamus bello Gallico, quo ex voto victoriam reportauit.

Nouella Iuno calabatur à pontificibus, id est, vocabatur in mensium calendis, vt ex Varrone & aliis ostensum in nostro de Annis, mẽsibus, &c. Hinc & Calendaris etiã dicta.

Calendaris Iuno vocabatur ab antiquis, quoniam omnes calẽdas ipsi attributas existimabant:

mabant: in primísque Laurentes patriis religionibus suis seruabant, qui & hoc cognomen Calendaris Iunonis cæremoniis, vt Macrobius scribit, addiderunt, & omnibus calendis huic deæ supplicabant. Sed & Romæ quoque pontifex minor in curia Calabra Iunoni rem sacram faciebat, & regis vxor, id est, sacrorum regina porcam, vel agnam in regia Iunoni immolabat.

Februalis Iuno, quæ & Februata, & Februla, seu Februa nuncupabatur, vt ex Sex. Pomp. in lib. de Annis & mensibus, &c. diximus, quòd ipsi eo mense sacra fiebant: eiúsque feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à lupercis amiculo Iunonis, id est, pelle caprina. Martianus præterea ita Iunonem: Februalem ac Februam mihi poscere non est necesse, cùm nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim.

Caprotina Iuno à Romanis culta. huius dies festus nonæ scilicet Iuliæ ancillarum erat, quo die liberæ pariter & ancillæ sacrificabant sub arbore caprifico, in memoriam Benignæ Virtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post vrbem captam cùm sedatus esset Gallicus motus, res verò publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuium Fidenatium dictatorem, qui mandatis ad Senatum missis postulauit, vt si vellent reliquias suæ ciuitatis manere, matresfamiliæ sibi & virgines dederentur. cúmque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela, vel Titula, seu Philotis (sic enim variè legimus) pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram. habitúque matrumfamiliás & virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cùm à Liuio in castris distributæ fuissent, viros plurimo vino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signũ Romanis dederunt. qui cùm repentina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti, dotémque eis ex publico fecit, & ornatũ quo tunc erant vsæ gestare cõcessit, diémque ipsum nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: & Caprotina culta Iuno, sacrificiúmque statuit annua solennitate celebrandum, in quo lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti adhibebatur. historiæ meminit Plut. diem Ouidius in Arte designat:

> Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
> Lusa maritali Gallica veste manus.

Varro de Ling. lat. Nonæ, inquit, Caprotinæ, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam.

Curis Iuno à Sabinis nuncupata, & deinde à Romanis. nam hastam curin Sabini appellabant. Cato in Originibus (si quæ legũtur fragmenta, legitima sunt) Quirinalis, inquit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitim, id est, hastatam Iunonem vocant. etenim hastam curim & curinam proferunt, quia his simul & Hetruscis non est litera Q, sicut Romanis. Idem & Festus, scribit. Hinc etiam à priscis institutum legimus, vt nubentium caput hasta comeretur, quam Cœlibarem vocabant, quòd essent in Iunonis tutela nubentes constitutæ. Meminit etiam his verbis Arnobius, vir antiquitatis doctiss. lib. contra Gentes II. Cùm inquit, in matrimonia conuenitis, toga sternitis lectulos, & maritorum Genios aduocatis, nubentium crinem cœlibari hasta mulcetis, puellarum togulas Fortunam defertis ad virginalem. De cœlibari etiam Plut. in quæstionibus Romanis, & in Fast. Ouid. Festus: Cœlibari, inquit, hasta caput nubentis comebatur, quæ in corpore gladiatoris stetisset abiecti, occisique, vt quemadmodum illa coniuncta fuerit cum corpore gladiatoris, sic ipsa cum viro sit: vel quia Matronæ Iunonis Curetis in tutela sit, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ lingua Sabinorum curis dicitur: vel quòd fortes viros genituras ominetur: vel quòd nuptiali iure imperio viri subiicitur nubens, quia hasta summa armorum & imperij est: quam ob causam viri fortes ea donantur, & captiui sub eadem veniunt, quos Græci δορυαλώτους, καὶ δορυκτήτους. Sanè Græci κυρῖτιν ἥραν vocant. Nam Stephanus, κύρις, ait metropolis Sabinorum, vnde gentile Cyrites, & possessiuum Cyretius, & Cyretia Iuno. Ineptè Seruius in primo Aenei. scribit Iunonem Curetim dictam, quod curru vteretur & hasta: vt est, inquit, Hic illius arma, Hic currus fuit. Sed iam de Curiti Iunone satis: cætera quæ restant de Iunone, sequamur.

Zeuxidia Iuno Argis culta. nam cum Argis in Aegyptũ Apis rex migrasset, boues illuc

transmisit, & seminandi rationem: quam rem cum iunctis bobus rex effecisset, Iunoni Zeuxidiæ templum ex re construxit, & spicas flores Iunonis vocauit.

Tropæa Iuno à Lycophrone est appellata, quod illi trophæa dicarentur, vt notant grammatici: vti etiam Ioui Trophæo, & Tropæucho. vt iam notatum est, in Ioue.

Lacinia Iuno, sic cognominata ab Italiæ promontorio. Verg. Attollit se diua Lacinia contrà. Quo loco Seruius ita scribit: Lacinium templum à rege conditore dictum, secundum quosdam à latrone Lacinio, quem illic Hercules occidit, & hoc loco expiato iuueni templum constituit. Strabo libro v i. post Iapygium promontoria tria. deinde Laciniū Iunonis templum, superiore ætate locupletiss. donariis frequentiss. refertum, cuius deprędati templi historiam legimus apud T. Liuium, Val. Max. Lactantium, & alios. Liuius libro quarto tertiæ Decad. Vrbs, inquit, Croto murum in circuitu patentem x i i. mil. pass. habuit, ante Pyrrhi aduentum in Italiam. Post vastitatem eo bello factam, vix pars dimidia habitabatur. Flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis qui inhabitabantur. sex milia aberat ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobilius, Laciniæ Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequenti sylua, & proceris abietis arboribus septus, læta in medio pascua habuit, vbi omnis generis sacrum Deę pascebatur pecus sine vllo pastore, separatímque egressi cuiusque generis greges nocte remeabant ad stabula, nunquam insidiis ferarum, non fraude violati hominum. magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnáque inde aurea solida facta & sacrata fuit: inclitúmque templum diuitiis etiam, non tantùm sanctitate fuit. Hactenus Liuius. Ex hoc templo Fuluius censor tegulas marmoreas cùm sustulisset, quibus ædem Fortunæ equestris, quam Romæ fecerat, tegeret, mente captus est, & amissis duobus filiis in bello consumptus est. hoc scribit in primis Lactantius in i i. & T. Liuius libro secundo quintæ Decad. plenius totam historiam exequitur duobus in locis. Idem T. Liuius i i i Decad. scribit, ad Hannibalis recessum ex Italia, delubrum Iunonis Laciniæ violatum à cæde fuisse. nam Italici generis milites, qui eum sequi in Africam abnuerant, qui in id confugerant, in ipso fœdè trucidauit. Scribit Plin. in secundo, apud auctores reperiri, in Laciniæ Iunonis ara sub diuo sita cinerem immobilem esse, præflantibus vndique procellis.

Feronia Iuno à plerisque credita. Seruius enim grammaticus ait: Apud Circeios & Rutulos Iuno virgo colebatur, quę Feronia dicta fuit. Feroniæ verò templum summo cultu fuisse, testis est historia. Scribit T. Liuius, Hannibalem diuitiis & donariis illud spoliasse, intactum ob religionem ad id tempus. Idem quoque auctor ait, cùm prodigia procurarent, statutum fuisse, vt libertinæ mulieres, vnde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Dionys. Alicarn. in secundo scribit, cum Lacedæmonij quidam ob duras Lycurgi leges Lacedæmone excessissent, vbi multum mari agitati fuissent, quod deis vouerunt, in quamcunque primùm terram incidissent, sedes in ea se posituros: cùm circa Pomentinos primum constitissent, Feroniam ab æquorea latione locum nominauerunt. fanúmque Feroniæ deæ construxêre, cui vota nuncuparunt: quam quidem, inquit, vnius nunc literæ detractione Feronam vocant. hæc fermè Alicarnass. qui & libro tertio, cum de bello agit, quod aduersus Sabinos Tullus rex gessit, ita scribit: Post hoc, inquit, bellum aliud Romanis astitit ex Sabinorum gente. Principium autem & causa eius fuit huiusmodi. Fanum est communiter à Sabinis & Latinis honoratum, sanctum maximè inter cætera, eius deæ quæ Feronia vocatur, quam vertentes in Græcam linguam alij quidem ἀνθηφόρον, alij φιλοστέφανον, alij etiam φερσεφόνην vocant: & cętera quę subdit. Sed enimuerò scribit in v i i i Aenei. comment. Seruius, Feroniā deam libertorum fuisse, cuius in templo raso capite pileum accipiebant, cuius rei meminit & Plautus in Amphitryone. Hinc clarius tibi constare potest, cur Romani, quod modò dixi, iussérint libertinas pecuniam pro facultatibus conferre, vnde Feroniæ deæ daretur. Feroniæ meminit & Verg. in v i i, Et viridi gaudens Feronia luco. quo loco idem Seruius, Feroniam ait Iunonem virginem existimatam, veluti Iouem Anxurum, id est, sine nouacula, & perinde nondum abrasum: qui colerentur Terracinæ, quæ etiam aliquando Anxur dicta fuit. Strabo verò lib. v, de Feronia vrbe agens, quæ altera videtur, eam sub montem Soractis collocat, quo (inquit) Feronię nomine & dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore: quo in loco ipsius templum est, mirificum sacri genus habens. nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copiosum inambulant sub hac dea nulla læsione cinerem.

eò

eò ingens mortalium multitudo confluere solebat ad celebritatem, quæ quotannis ibi agebatur. atque hæc de Feronia. Extat Iani Pannonij elegia de Feroniæ fonte, in qua tamen non videtur rem satis intellexisse:

Sacri fontis aue mater Feronia, cuius
　Felix Pæonius Narnia potat aquas.

Non enim apud Narniam, sed Terracinam potius, vt liquidò ostensum est. & Horatius Sermonum libro secundo:

Ora manúsque tua Feronia lympha,
Millia tum pransi tria repsimus, atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Et Silius libro XIII Punicorum:

——Itur in agros
Diues vbi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluuialia rura Capenas.
Fama est intactas longæui ab origine Fauni
Creuisse in medium congestis vndique donis,
Immensum per tempus opes.

Demum & in regis Desiderij decreto, quod Viterbi habetur, hæc verba leguntur: Et Petram Sanctam Olim Fanum Feroniæ. ex quibus omnibus planè videmus, diuersis in locis Italiæ huius deæ fuisse fana. qua de re noster F. Leander Bononiens. non patriæ suæ tantùm illustrator, vt qui de ea iam alteram Decada perscribat, sed & totius Italiæ, cuius exactæ descriptioni extremam iam manum imposuit, propediem eam editurus.

Αἰγοφάγος ἥρα, Capriuora Iuno, à solis (ait Paus.) Lacedæmoniis & cognominata est, & culta: cui & capras sacrificabant. id quod Herculem tradunt constit isse, ipsúmque capras primum immolasse, cùm aduersus Hippocoonta & eius filios pugnaret: cùm aliam nullam in promptu victimam haberet, & inter cæteros deos Iunonem propitiam sibi cognouisset. Pausanias in Laconicis.

Samia Iuno nuncupata, à Samo insula notissima: quæ Cariæ apposita, Parthenia, aliisq; nominibus est appellata, teste Stephano. Verg.

Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam,
Posthabita coluisse Samo.

Scribit Paus. in Achaicis, Iunonis templum in Samo ab Argonautis conditum. Dicunt autem Samij, Iunonem apud se natam penes Imbrasum fluuium: vnde & Imbrasia vocata, vt diximus. sub λύγῳ verò planta edita, id est, vitice, quæ diu in eius templo permansit. Templum à Smilace coætaneo Dædali factum fuit. Samum scribit Varro prius Partheneam nuncupatam, quòd ibi Iuno adoluerit, ibíque etiam Ioui nupserit: itaque nobilissimum & antiquissimum templum eius fuit Sami, & simulacrum in habitu nubentis figuratum, & sacra eius anniuersaria nuptiarum ritu celebrabantur. Hæc fermè ex Varrone Lactantius in primo Diuinarum institutionum meminit & Diodorus.

Imbrasia Iuno, id est, ἥρη ἰμβρασίη, apud Nicandrum in fine Alexipharm. eadem vid tur esse quæ & Samia, ab Imbro insula Sami: sed mea quidem sententia, ab Imbraso fluuio Sami, cuius meminit Strabo libro x, qui antea Parthenius dicebatur. Perperàm verò legitur apud Stephanum ἰάμβρασος, cùm Imbrasos legendum sit ἴμβρασος, inquit, Samos à flumine dicta: gentile, Imbrasius & Imbrasia. de Samia porrò Iunone, iam copiosius actum est.

Argiua Iuno ab Argis denominata, quo loco ἡραῖα & Iunonis sacra celebrabantur, in quibus Hecatombe, id est, ex centum bobus sacrificium fiebat. huius quidem celebritatis præmium fuit æreum scutum, & ex myrto corona: id quod in comment. in Pindarum legimus. Argiuæ quoque Iunonis signum à Pausania describitur hoc ferè modo: Deæ, inquit, signum in solio sedet eximia magnitudine, auro & ebore fabricatū, Polycleti opus, corona capiti imposita. ea Gratias & Horas egregiè factas habet. Dea manu altera punicum malum, altera verò sceptrum tenet. Quæ de malo punico arcanis consignata sunt sacris, silentio pretereo. Cuculum verò auem iccirco sceptro aiunt impositum, quòd virginis Iunonis amore captus Iupiter, in eam se auem verterit, quam puella tanquam ludicrum captarit. qua de re & suprà in Telia Iunone copiose dictum est. Annotat Strabo lib. IX, Homerum hoc versu Iunonem & Mineruam iunxisse,

ἥρη τ' ἀργείη, καὶ ἀλαλκομενηῒς ἀθήνη. id est,

Iunóque Argiua,& Alalcomeneis Athena.

Propterea quod Iuno Argis nata feratur, & Minerua Alalcomenis: & per vtriusq. patriam coniunxisse. Verùm mox, vt est apud Pausaniam, Eurydice Lacedæmonis filia, vxor Acrisij Abantis filij, Iunonis Argiuæ templum in colle condidit. à quo non multo longè fuit & sacellum ὑπερχειρίας Iunonis, eodem Pauſ. auctore. Hesychius sacrificium ab Argiuis Iunoni factum, λεχέρνα ait vocari. Homerus etiam Argiuam Iunonem facit. Quidam putauêre Argiuam eandem esse cum Pelasga, apud Propertium libro secundo,

An contempta tibi Iunonis templa Pelasgæ.

Pelasgos enim aiunt Argos tenuit, vnde Argiui Pelasgi. Ego tamen secutus Eustathium, Samiam Iunonem intelligo. nam de ea agens inquit: Samus Pelasgia dicta est, à Pelasgis quibusdam, ex quibus & Iuno Pelasgia culta: quæ insula adeò est ferax, vt Lac gallinæ, inde prouerbium factum sit: eodem Eustathio & Strabone auctoribus. Porrò & apud Argiuos templum fuisse legimus Iunonis Anthiæ, id est, floridæ, id quod scribit in secundo Pausanias. Porrò & Iunonis Argiuæ celebritatem Palæphatus in incredibilium historia commemorat: quo loco & de duobus fratribus historiam legimus, qui currum subierint, quo mater de more ad sacra perficienda pergeret. Idem scribit Herodotus, & Valerius Maximus, alij. Horum nomina, Cleobis & Biton. Sanè & apud Hyginum in Fab. poeticis, vbi de his qui primi ludos fecerunt, agit: Sextò, inquit, Argis facti sunt à Lynceo Aegypti filio Iunoni Argiuæ, qui vocantur ἀγὼν ἐν * ἄργει. quibus ludis qui vicit, accepit pro corona clypeum: ideo quod Abas Lyncei & Hypermestræ filius nunciauit Danaum parentibus periisse: cui Lynceus de templo Iunonis Argiuæ detraxit clypeum, quod Danaus in iuuenta gesserat, & Iunoni sacrauerat, & Abanti filio muneri dedit. In his ludis qui semel vicit, & iterum descendit ad certamen: vt nisi iterum vincat, sæpe descendat. Hoc verò loco Hyginus commemorat, ludos diuersos factos à diuersis, numero XV, quos breuitatis causa prætereo. Nam & Romanorum ludos potuissem, si tantum ocij fuisset, apponere.

Prosymna Iuno, ab vrbe Argolica vocata, vt Strabo scribit. Papinius Statius in Thebaid. Hinc celsæ Iunonia templa Prosymnæ. Pausan. in Corinth. cùm ἡραῖον, id est, Iunonis templum describit apud Mycenas, tres ait fuisse nutrices Iunonis, Eubœam, Prosymnam, & Acræam: à quibus sunt nomina indita locis proximis, ipsi Heræ, trésque has Asterionis fluuij filias ait. Porrò & templum describit, & in eo hanc Iunonis statuam, Polycleti opus. ea ingens erat: capiti corona fuit imposita, ita efficta, vt Horas & Gratias haberet: in altera manu punici mali pomum, altera sceptrum ferebat. sceptro cuculus insidebat: quippe Iunonis desiderio Iouem ferunt in hanc auem conuersum, quod in τέλει planius retulimus. Sanè Olen vetustorum hymnorum poëta apud Pausaniam cecinit, ab Horis Iunonem educatam, quæ Martem atque Heben liberos suscepit.

Alea Iuno, ἀλέα ἥρα. Menæchmus Sicyonius in Græcis commentarijs in Pindari Nemea, scribit, quod Adrastus frater Pronactis, fugiens iuit Sicyonem, & Polybi aui materni, id est, μητροπάτορος regnum adeptus est, & Iunonis Aleæ nuncupatæ templum erexit: quod ita appellatum tradunt, quod à fugiente Adrasto erectum sit. quidam enim φυγεῖν, id est, fugere, ἀλύξαι dicunt.

Hoplosmia Iuno apud Elidem culta fuit, quin etiam vnà Iupiter Hoplosmius: quorum cùm sacerdos esset occisus, nec à quo id factum sciretur, fuerunt qui assererent, se audiuisse ab ipso capite sacerdotis occisi, fuisse quempiam Cercidam. qua de re in præsentia plura quæ afferam, non habeo.

Fluonia Iuno appellata fuit, quòd fluoribus mẽstruis adesset: & proinde ei fœminæ sacra faciebant. Fluoniam, scribit Festus, mulieres colebant, quòd eam sanguinis fluorem in conceptu retinere putabant.

Λευκώλενος ἥρα, Iuno cognominata à poëta, quòd albas vlnas & albos haberet lacertos. sed non poëtæ modò hoc epitheto vsi sunt, vt etiam Hesiodus in Theogonia, sed & Lucianus in Charidemo, vbi de pulchritudine agit, si modò legitimus sit Luciani liber.

Acrea Iuno vocata, cuius vetustum admodum oraculum (ait in octauo Strabo) fuisse inter Lecheum & Pagus in Isthmo. scribit libro secundo, IIII. Decad. T. Liuius: Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam vocant Acream, in altum excurrens, &c. Acreæ Iunonis & Pauſ. in secundo meminit. & Euripides quoque in fabula Medea eam inducit,

inducit, filios cæsos ad ædem Iunonis Acreæ deferre, ne quis eos violaret. Tertullianus in lib. ad vxorem: Acreæ, inquit, Iunoni apud Aegium oppidum virgo sortitur. Legimus etiam Acream Fortunam, id & apud Plin. notat Herm. Barb.

Bunæa Iuno, teste Pauſ. in Corinth. nominata fuit à Bunæo filio Mercurij, qui ei deæ Corinthi fanum conſtruxit.

Pharygæa Iuno cognominata, vt Strabo & Stephanus oſtendunt, ab vrbe Pharygis, quæ fuit in Locride: quæ prius, ſi Straboni ſtamus, Scarphe dicebatur: ſi Stephano, hanc Homerus Tarphen vocauit. Iunonis verò Pharygææ fanum à Pharygis conſtructum, in Argiua terra. nam & Argiuorum colonia dicitur.

Dirphya Iuno, denominata (vt Stephanus ſcribit) à Dirphy monte in Eubœa, vt Euphorion meminit: à quo gentile nomen Dirphyus.

Parthenos, id eſt, virgo Iuno nuncupata fuit, vt in Telea, id eſt, connubiali & perfecta Iunone expoſuimus. Sed quia tunc non ſuccurrebat, etiam cognominatam παρθενίαν, id eſt, Virginalem, à Pindaro in hymnis Olymp. ad Ageſiam Syracuſanum, vel Stymphalium Olympionicam in hoc loco retuli: tametſi expoſitores potius à Parthenio monte Arcadiæ Iunonem Partheniam declinent. quamuis & Parthenie Samos inſula appellata eſt, vt in Samia Iunone dictum eſt.

Ἰπνοῦντις, ἢ ἰπνουσία ἥρα, id eſt, Ipnuntis vel Ipnuſia Iuno, ſimiliter à Sami regiuncula denominata eſt, vt Stephanus prodit. In ea quippe regiuncula templum fuit Iunonis celebre.

Κανδρηνὴ ἥρα. Candrena Iuno, nomen ſumpſit (vt Stephanus ſcribit) à Candara vrbe Paphlagoniæ.

Cithæronia Iuno, celebri memoria apud Plut. legitur in vita Ariſtidę, nec ſemel: de qua in Ioue Cithæronio egimus, & hiſtoriam ex Pauſania recitauimus. quã cum aliqua ex parte aliter Euſebius in tertio Præparationis euang. recitet, hîc referre nõ grauabor. Dicitur, inquit, Iunone irata, diſſidenteq́ue ab Ioue, mœſtus ipſe ea de cauſa nimium fuiſſe. quem Alalcomenes indigena docuit, vt alteram ducere ſimularet. ita conſilio eius, ex quercu ſimulacro mulieris confecto, quod Dædalon appellarunt, nuptias præparare fingebant. Nymphæ igitur Cithæronides, & vniuerſa Bœotia confluebat. quibus rebus Iunonem commotam, à Cithærone deſcendiſſe, & Platæenſium multitudine mulierum ſequente, ad Iouem perueniſſe, ſimulationeq́ue patefacta, ſumma cum lætitia reconciliatam fuiſſe. Honorem autem ſimulacro tantum feciſſe, vt Dædala nomine ipſius diem feſtum inſtituerit: quod tamen ex zelotypia, quamuis omni anima expers eſſet, cremauit. Hæc quidem fabula, quam (vt dixi) Pauſanias diuerſè recitat: non enim dicit Alalcomenem ſimulare nuptias Iouem docuiſſe, ſed Cithæronem regem: qui etiam à monte & Ioui & Iunoni nomen dedit. Hoc præterea addit Euſebius ex Plutarchi ſententia, quod & allegoriam affert. ait enim: Huius fabulæ talis ratio eſt. Iunonis ac Iouis bella & diſſidia nihil aliud quàm elementorum intemperiem ſignificant, quæ niſi certis proportionibus contemperentur, natura rerum ſoluta magnam perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id eſt, calida virtus ac ignea nimium exceſſerit, ſiccitate omnia pereunt: ſin verò Iuno, humida ſcilicet & ventoſa natura, Iouẽ aſpernata ſuperauerit, magna vis pluuię delata diluuio cuncta vaſtabit, quod illis temporibus factum Bœotiam maximè regionem proluit, quæ multitudine aquarum tecta fuiſſe dicitur. quia quamprimùm tempeſtate tranſacta terræ apparuerunt, deorum reconciliatio facta fingitur. prima verò arborũ omnium quercus effloruit, quæ non modò piis hominibus, (vt Heſiodus ait) verùm etiã diluuij reliquiis opitulata eſt, cùm glãdes ramalia ferãt, & apes cum tegat truncus. Hactenus vel Plutarch. vel Euſebius.

Ammonia Iuno, id eſt, arenaria, culta in Græcia ab Eleis, de qua Pauſan.

Βοῶπις ἥρα, cognominata in primis ab Eupoli, quòd pulchros & magnos haberet oculos. Heſychius aliique. aliqui & Mineruæ attribuunt.

Bethlæ Iunonis templum apud Platæenſes.

Europia, id eſt, Ἀζωσία etiam Iuno cognominata: Heſychius.

Telchinia Iuno, a Telchinis dicta. nam vt plurib. à Diod. traditur, Telchines inter cætera quæ multa reperêre, etiam deorum ſtatuas fecerunt, quæ & ab illis nonnullæ nuncupatæ ſunt: vt à Camireis Iuno Telchinia, & Telchinius Apollo à Lydis. Cętera, vbi de ipſis agemus, tractabimus.

Cypra Iuno nuncupata. Catellum ſcribit Strabo in quinto, Picem emporium fuiſſe,

ponè quod templum fuit Cupræ Iunonis, à Tyrrhenis conditum & consecratū: illi quippe Iunonem Cuprā nuncupabant: hinc apud Silium Italicum in octauo quidā ita legunt,

Et quis littoreæ fumant altaria Cupræ. propter scilicet sacrificia Iunonis Cupræ: etsi alij Cupræ libentius per u pronunciant, quod antiqui in vsu habebant. De Iunone Cupra extat epigraphe pulcherrima apud B. Aegium, virum & bene doctum, & quem ideo ego summo amore prosequor.

Gabinam præterea Iunonem vocat poëta libro Aeneid. 7. quòd summo cultu à Gabinis coleretur.

—Quíque, inquit, arua Gabinæ
Iunonis gelidúmque Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt.

Apud Gabios igitur colebatur religiosissimè Iuno, quod etiam ibidem Seruius notat: & Silius lib. 12. cùm ait,

—Nec amœna retentant
Algida, nec iuxta Iunonis tecta Gabinæ.

Est & Romæ Iunonis Gauiæ inscriptio, pro Gabinæ (vt opinor) propter literam græcam β.

ῥησκυνθὶς ἥρα, Rhescynthis Iuno cognominata est, à monte Thraciæ. Nicander in Theriacis, ἑκὰς ῥησκυνθίδος ἥρης: id est, procul à Rhescynthide Iunone. montem esse Thraciæ aiunt. & ipsius deæ templum, vnde dea Rhescynthis est appellata. quo eodem loco Cytimus Apollo colebatur.

Anthiæ Iunonis mentio fit à Paus. in Corinth. quæ Florida latinè dici potest, cuius templum celebrat, ante quod earum mulierum sepulcrum fuit, quæ cum Dionysio aduersus Argiuos depugnarunt.

HYMENAEVS, THALASSVS.

QVoniam, vt à principio huius Syntagmatis docui, Iunonem non modò Græci, sed & Latini nuptiis præesse putarunt: ideo congruum esse existimaui, Hymenæum & Thalassum, & ipsos deos nuptiales, tibi post Iunonem ascribere, vt dispositè atque ordinatè procedamus. Hymenæus igitur, qui & Hymen dictus est, nuptiarum deus à Græcis habitus est, vt à Romanis Thalassus, quibus tamen nominibus & nostri vsi sunt. Hymenæi verò numero multitudinis, pro nuptijs ipsis, tam à nostris quàm à Græcis dicuntur, quod notissimum est. at Hymenæa eodem plurium numero, sed neutro genere, sacra nuptialia dicta sunt, vt Suidas notat: vnde illud est Ouidij, Hymenæa canunt. & Martiani in Musica,

Instaurare iubet tunc Hymenæa Venus.

Quare eorum manifestum errorem nosse potes, qui Hymenæa accusatiuum singularem & interpretati sunt, & suis etiam versibus vsurparunt. Pingebatur Hymenæus, vt ex Catullo facilè colligimus, coronatus floribus & amaraco, dextra facem tenens, sinistra flammeum, (lutei velamin s id genus) in pedibus croceos soccos habens. Seneca verò in Medea sic effinxit his versibus: Asclep.

Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem discutiens auspice dextera,
Huic incede gradu marcidus ebrio
Præcingens roseo tempora vinculo.

Claudianus verò in quodam Epithalamio ita de Hymenæo canit:

Hunc musa genitum legit Cytheræa, ducémque
Præfecit thalamis: nullum iunxisse cubile
Hoc sine, nec primas fas est attollere tedas.

Et post illum idem poëta describit:

Dulce micant oculi, niueas infecerat igni
Sólque Pudórque genas: dubiam lanuginis vmbram
Cæsaries intonsa tegit, &c.

Dictus autem est Hymenæus, vel Hymen, ἀπὸ τοῦ ὑμένος, id est à membrana, quæ & Eugion dicitur, quæ cùm sit claustrum virginitatis, in nuptijs rumpitur. Alij dictum putant ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ναίειν, hoc est à simul habitando, quia vir & vxor cohabitant. Alij

Hymen

Hymenæum iuuenem fuisse volunt, qui nuptiarum die ruina oppressus interierit. inde ad expiationem institutum, vt eius nomen in nuptiis frequentaretur. Sunt quibus magis placet, vt ab hac historia quam Lactantius grammaticus libro Thebaidarum tertio commemorat deducta res videatur. Hymenæus, inquit, puer Atheniensis fuit. is cum annos pueriles ætatis excederet, neque adhuc virum posset implere, ea pulchritudine prædictus fuisse dicitur, vt fœminam mentiretur. Hunc cùm vna ex ciuibus suis virgo nobilis adamasset, ipse mediocribus ortus parentibus, quia nuptias desperabat, quod poterat tamen puellam extrema amoris linea diligens, animum solo satiabat aspectu. cúmque nobiles fœminæ cum virginibus sacra Cereris Eleusiniæ celebrarent, subitò piratarum aduentu raptæ sunt: inter quas etiam Hymenæus, qui illo & amatam fuerat subsecutus, & ipse puella creditus. Quum igitur per longinqua maria prædam piratę vexissent, ad quandam regionem tandem delati perueniunt, ibique somno oppressi, ab insequentibus sunt interempti: Hymenæus relictis ibi virginibus reuersus Athenas, pactus est à ciuibus dilectæ nuptias, si eis filias suas restituisset. quas vbi pro voto restituit, exoptatam accepit vxorem. quod coniugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus, nomen Hymenæi nuptiis miscere. Hæc quidem Lactantius, seu Lutatius grammaticus. Donatus verò in Adelphis fabula Terentij, & Seruius in primo Aeneid. commentario nonnihil ab hac historia euariant. ipsum enim Hymenæum tradunt puellas liberasse, cùm piratas somno fatigatos interfecisset. Hymenæum Catullus noster Vraniæ filium dicit. Alij, vt in Musis retulimus, Clius tradidère. Asclepiades verò, ex Calliope & Apolline tres filios susceptos prodidit, Ialemum, Orpheum, & Hymenæum. Hinc Claudianus & Martianus, Musa genitum cecinerunt. Hoc Martiani carmen est,

Tu quem psallentem thalamis, quem matre Camœna
Progenitum perhibent copula sacra deum. & cætera.

Sunt qui non Apollinis, sed Magnetis filium putent, ipsúmque à Thamyra amatum, vt in secundo de Poëtarum historia scripsimus. Seneca in Medeæ tragœdia, Bacchi filium Hymenæum, alij Bacchi & Veneris prodiderunt.

Thalassum, & Thalassium, & Thalassionem latinè rectè dicimus, deum nuptiarum. Martialis,

Nec tua defuerint verba Thalasse tibi.

Idem: Quid, si me iubeas Thalassionem. Catullus: Lubet iam seruire Thalassio. Festus ex Varrone, hanc dictionem sine aspiratione in prima syllaba enunciare videtur. Hæc Festi verba: Thalassionem in nuptiis, Varro ait signum esse lanificij. Thalassionem enim vocabant quasillum, qui alio modo appellatur calathus, vas vtique lanificiis aptum. Hanc eandem sententiam & Plutarchus affert: quin & hodie Græci ταλασιουργίαν lanificium vocant, & ταλασίαν. Scribit Titus Liuius, Romæ in raptu Sabinarum, virginem vnam longè ante alias specie & pulchritudine insignem, à globo Talassij cuiusdam raptam fuisse, multisque sciscitantibus cuinam eam ducerent, identidem, ne quis eam violaret, Talassio ferri clamitatum: propter quod nuptialem hanc vocem factam. Plutarchus & alij non absimilem historiam afferunt. Seruius in primo Aeneid. Apud Romanos, inquit, Talassio inuocatur. cùm enim in raptu Sabinarum plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab aliis, Talassionis eam ducis esse simulauit, cuius nomine fuit puellę tuta virginitas. plura si cupis, Plutarchum lege in Romuli vita. Sanè & in connubiis Romani ex ritu quinque deos inuocabant: τέλειον scilicet Iouem, hoc est adultum: τελείαν Iunonem, id est, adultam: Venerem: πειθὼ, id est, Suadelam: & Dianam, vt Plutarchus docet. Hos deos intelligere videtur Lucanus in secundo, cùm Martia Catoni loquitur, post Hortensij obitum ad ipsum priorem virum rediens, ait enim,

Fœdera sola tamen, vanáque carentia pompa
Iura placent, sacrísque deos admittere testes.

Et quoniam hi dei quinque fuerant, ideo etiam quinque tantùm cæreos, nec plures nec pauciores in nuptiis accendi mos fuit, vt in causis Romanis Plutarchus testatur. Hos deos D. Augustinus libro tertio de Ciuitate Dei, Nuptiales vocauit, vel vt eius alia habent exemplaria, Coniugales: Deis, inquit, coniugalibus quid opus erat commendare nubentes, vt bene coniugarentur?

SYNT

SYNTAGMA QVARTVM, DE SATVRNO, RHEA, VESTA, IANO, VERTVNO: AD CL. V. BERNARD. BARBVLAEVM.

Hos tibi mitto deos, coluit quos prisca vetustas,
Qui testes nostri & pignus amoris erunt.
Non hic inuenies pictæ tectoria linguæ,
Nec phaleras, cùm sit sermo didascalicus.
Si tamen hos quisquam viroso dente lacesset,
Dic, aliena premat, qui meliora facit.

AMaui ego te, mi frater Bernard. Barbulæe, à primis vsque nostræ adolescentiæ annis, cùm ambo nos operam daremus bonis literis & moribus, sub doctiss. & integerrimo viro Bap. Guarino. ex cuius ludo tot ex omni fermè Europa viri excellentes in omni literarum & optimarum disciplinarum genere, tanquam ex equo (quod dicitur) Troiano effluxerunt. At nostrûm vterque in humanitatis studÿs tantum profecit, quantum vel natura nostra, & ingenÿ vires patiebantur: vel quantum tenues admodum facultates permisere, & angusta domi res. quibus quidem difficultatibus haud facilè homines (vt ait poëta) emergunt, & virtutibus insignes ac illustres euadunt. Hinc est, quod nos nostra gloriola contenti, quam in Mustaceo (vt ait Cicero) quæsiuimus: donec tu quidem hîc Ferrariæ subsistens, iuuentutem cum Cœlio nostro instituisti, adeò vt tu dignus iudicarere qui sacerdotio diui Petri præficereris. Ego verò procul à patria peregrè profectus, eam de me expectationem concitaram, vt omnes me crederent in aliquem procerum sacrorum ordinem cooptandum: & præsertim sub Leone, Adriano, & Clemente, pontificibus: apud quos mea ita domestica familiaritas accepta visa fuit, vt à me nihil vnquam ab eis frustrà petitum sit, quinimò & pleraque vltrò oblata: præcipuè meo in humanis adhuc agente alumno & discipulo Hercule Rangonio, Romæ diuæ Agathæ Diacono. Post cuius immaturum obitum, & vrbis direptionem, ita reflantem habui fortunam, vt ab eo tempore non tantùm res meæ deteriore loco esse cœperint, sed & corporis vires ita debilitari, vt in eam articulorum omnium aduersam valetudinem inciderim, vt non modò ambulare (vt tu quidem frater optime nosti) sed nec etiam in latus decumbere possim, nisi sim à valente aliquo ministro adiutus. Nec tamen cùm ita morbus affligar, cesso, quin aliquid indies per amanuensem puerum vel scribam, vel dictem. Sicut superioribus his diebus faciebam, cùm de Deis gentium magnum Opus confeci: cuius tibi duo Syntagmata mittere constitui, in quorum altero Saturnum, & Magnam deûm matrem, & Vestam, tum etiam Ianum & Vertunum, sum complexus: in altero Neptunum, & deos cæteros marinos, nympháque varij generis: ad hæc & Aeolum & ventos. Accipe igitur amantiss. frater ab egroto tuo Lilio, & penè conclamato, qualecunque munus: non quod ex me aliquid tibi ignotum & reconditum habere possis, vel quod ex tua illa refertissima de omni librorum genere Bibliotheca non facilè haurire queas: sed ea duntaxat ratione, omnibus vt constet, mutuam inter nos amicitiam ex multo fuisse tempore constitutam. Dÿ faxint, vt & per scripta nostrûm vtriusque nomen posteritati notum esse contingat. Vale.

SATVRNVS, RHEA, VESTA, IANVS, VERTVNVS.

SATVRNVS itaque Cœli filius, vt de Natura deor. scribit M. Cic. Ennius: Quem Cœlus genuit. idem tradit & Lactantius, & Seruius in illo poëtæ Vergilij: Vnde genus ducis. Arnobius Cœli quidem filium ait, & Hecates. Cœlus verò Græcè οὐρανὸς vocatus est, à quo frequens Græcorum patronymicum οὐρανίων, id est, Vrani filius, aut nepos. Vranus ergo, seu Cœlus, vt Phurnutus scribit, dictus est, quasi οὖρος, hoc est conseruator omniũ quæ suprà sunt: & ὁρίζων, hoc est finitor, vel terminus naturæ. Sunt qui tradant ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν, vel οὐρεῖν deduci, hoc est, quod & cũcta videat, & cõseruet. Alij porrò ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι ἄνω deriuãt, hoc est, quod suprà cernatur. Ex poëtis etiã quidam ἄκμονος filium dixère, id obscurè significantes,

τὸ

τὸ ἀκμῆτα τὸ περιφερὰς: id eſt, quòd dum circumfertur, ſit indefeſſus: ſeu quòd ſit incorruptibilis dicimus quippe κεκμηκότας, id eſt, opus abſoluiſſe, qui iam fato functi ſunt. Theocritus in Alarum poëmatio valde ingenioſo, Vranum, ſeu Cœlum videtur ſignificare, cùm obſcurè ait, ἄνακτ' ἀκμονίδαν, regem ſcilicet Acmonis filium Vranum. nam, vt interpretes aiũt, terra peperit Acmonem, ex Acmone natus Vranus, id eſt, Cœlus, qui Terminus, &c. Porrò & Acmona inter Idæos Dactylos ab aliquibus repoſitum, iam in primo libro dictum eſt. Cultus verò fuit Vranus multis in locis, humanis etiam victimis, & præcipuè in tota Africa, & Libya. Sed nos de Saturno, quod cœpimus, proſequamur. Saturnus, vt ex Trogo Iuſtinus ſcribit, Aboriginum rex, tantæ iuſtitiæ fuiſſe dicitur, vt neque ſeruierit ſub illo quiſquam, neque quicquam priuatæ rei habuerit, ſed omnia communia & indiuiſa omnibus fuerint, veluti vnum cunctis patrimonium eſſet. ob cuius exempli memoriam cautum eſt, vt Saturnalibus exæquato omnium iure paſſim in conuiuiis ſerui cum dominis recubarent. Itaque Italia regis nomine Saturnia appellata fuit, & mons quẽ inhabitabat Saturnius: in quo veluti à Ioue pulſo ſedibus ſuis Saturno, Capitolium eſt. Et hæc quidam fermè vel Trogus, vel Iuſtinus. D. verò Cyprianus: Ab Ioue, inquit, Saturnum fugatum eſſe, manifeſtum eſt: inde Latium de latebra eius nomen accepit. hic literas imprimere, hic ſignare nummos in Italia primus inſtituit, vnde ęrarium Saturni vocitatur. nam & ruſticitatis hic cultor fuit, vnde ferens falcem pingitur. Saturnum tamen ſic Saxones effingebant, cui nomen κρόνῳ, ſenem in piſce ſtantem, qui rotam vrnámque tenebat: quod ſymbolum erat apud ipſos arcanum, vt in eorum hiſtoriis legimus. Saturnus autem à Latinis dictus eſt: à Græcis verò κρόνος, quaſi temporũ pater. χρόνος enim tempus. M. Cicero libro ſecundo de Nat. deor. Saturnum, inquit, eſſe voluerunt, qui curſum & conuerſionem ſpatiorum ac temporum contineret, qui deus Græcè id ipſum nomen habet: κρόνος enim dicitur, qui eſt idem ſpatium temporis. ita Cicero. Idipſum & Macrobius primo Sat. Saturnus, inquit, ipſe auctor eſt temporum. & ideo à Græcis immutata litera κρόνος, quaſi χρόνος vocatur. Plato: κρόνος quaſi κόρος ἀπὸ τοῦ νοῦ, hoc eſt, mentis ſatietas, dici putauit. Hinc teſte Plutarcho κρονολῆροι dicti ſenes, garruli & ætate decipientes, quaſi Saturni modò delirantes. Phurnutus tamen κρόνον dictum ait ἀπὸ τοῦ κραίνειν, id eſt, à commiſcendo. At verò Saturnus dictus, vel à ſatu, quod ſtercorationi agrorum & agriculturæ præeſſe putabatur: vnde & cum falce pingebatur. Alij Saturnum dictum volunt, παρὰ τὴν σάθην, qua voce membrum virile ſignificabant antiqui, propter ſcilicet generationem, hinc & Satyri appellati. Macrobius auctor. M. Cicero & Lactantius dictum Saturnum tradunt, quòd annis ſaturetur, quippe qui tempus ſit. Fulgentius verò: Propter annonæ, inquit, erogationem ad ſe populos attrahens, à ſaturando dictus eſt Saturnus. Ops quoque eius vxor, eo quòd opem eſurientibus ferret, dicta eſt. Citat idem Apollophanem in epico carmine ſcribentem, Saturnum quaſi ſacrum νοῦν, aut ſatorem νοῦ, quaſi creantem ſenſum & mentem. Varro de Lingua latina, Saturnum Cœlum facit his verbis: Quare quòd cœlum principium, à ſatu dictus eſt Saturnus: & quòd ignis, Saturnalibus cærei ſuperioribus mittuntur. Verùm de cæreis cur in Saturnalibus mitterentur, Macrob. & alia, & hoc ſcribit: Alij, inquit, cæreos non ob aliud mitti putant, quàm quod hoc principe ab incomi & tenebroſa vita, quaſi ad lucem & bonarum artium ſcientiam editi ſimus. Saturnum aiunt abſcidiſſe Cœli patris pudenda, quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quæ à ſpuma, id eſt, ἀφροῦ, vnde coaluit, Aphrodite nomen accepit. Iſidorus, patris abſcidiſſe genitalia dicit, quia nihil in cœlo de ſeminibus naſcitur. Cæterùm & apud Orpheum Iupiter Saturno patri inſidias melle ſtruxit. Leguntur Orphei verſus hac de re:

> Vt primùm ſpectabis eum ſub quercubus altis,
> Dulci quod comportat apum grex melle madentem,
> Conſtringas ipſum vinclis.

Ebrius igitur melle Saturnus ab Ioue ligatus caſtratur, vt Cœlus. quare, vt Porphyrius ſcribit in ſpelunca Homerica, theologus (inquit) Orpheus innuit, diuinas eſſentias voluptate captas quodammodo ligari, & in generationem detrahi. Fulgentius autem: Saturnus, inquit, Pollucis filius dicitur, Opis maritus, ſenior, velato capite, falcem gerens, cuius virilia abſciſſa & in mare proiecta Venerem genuére. Phurnutus tamen, Saturnum ait de Cœlo deſcendiſſe, Terræque commixtum, donec Iupiter illum caſtrauit, & in Tartarum præcipitauit. Alij dicunt, Saturnum ab ipſo Ioue in compedibus poſitum,

tum. Verrius Flaccus causam se ignorare dicit, sed Macrobius ex Apollodoro hanc recitat. Saturnum, inquit, alligari per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est mense decembri. atque inde prouerbium ductum, Deos laneos pedes habere. Significari verò, decimo mense semen in vtero animatum, in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Sacrum suo etiam tempore D. Epiphanius, quod ab Aegyptiis fieret, irridet. quosdam ait se vinculis ferreis includere, comam prolixam nutrire, vestitum sordidum detritúmque gestare, annulóque nasum includere, ac perforare, in Saturni honorem: & reliqua, non minus ridicula quæ vir sanctus colligit. Plutarchus etiam Saturnum ait in insula quadam fortunata in specu dormire, saxa complexum aurea, somnúmque ex vinculis Iouis contingere, & cætera quæ in libello leges De facie in orbe lunæ apparente. Redeo ad nostra. Falcem quidam Saturno putāt attributam, quod tempus omnia metat, execet, & incidat: vel propter agriculturæ rationem, cuius ipse repertor fuit, & proinde Falcifer cognominatus à poetis. Ouidius,

> Causa ratis superest, Thuscum rate venit ad amnem,
>
> Ante pererrato Falcifer orbe deus.

Ab eadem falce, quæ Græcè δρέπανον dicitur, Paus. promontorium dictū ait. alij vrbem, quam variè tamen scriptores recensent, quidam Siciliæ, quidam Bithyniæ, alij alibi: Strabo, Stephanus Seruius. quin etiam Zancle eadem ratione appellata. Nicander,

> Καί τοι καὶ ζάγκλης· δᾶιν δρεπανηΐδος ἄστυ. hoc est,
>
> Necnon & Zancles didicit Drepaneidos vrbem.

Saturnum præterea aiunt filios suos solitum deuorare eosdémque rursus euomere: per quod similiter significatur, cum, vt diximus, tempus existimatum fuisse, à quo per vices cuncta gignantur, absumanturque, & ex eo denuò renascantur. Hinc & in vrbibus quibusdam homines illi liberos suos immolabant, vt alibi dictū, & à nostris pluribus irrisum est. Sed Rheam vxorem ferunt eum fefellisse, lapidémque pro Ioue marito porrexisse, ipsúmque Iouē Corybantibus clàm nutriendum dedisse: qua de re alibi plenius locuti sumus. Saturnum demùm ab Ioue pulsum filio quid aliud significat, quàm tempora senescētia ab iis quæ pòst nata sunt, depelli? Vinctum autem, quòd certa lege naturæ connexa sunt tempora: vel quod omnes fruges quibusdam vinculis nodisque alternentur. Nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidisse, quod sit insulæ illius terra vel maximè fertilis. Huic etiam deo insitiones surculorum, pomorúmque educationes, & omnium eiusmodi fertilium rerum tribuebant disciplinas. Cyrenenses etiam cùm rem diuinam ei faciebant, ficis recentibus se coronabant, placentásque mutuò missitabant. Mellis insuper & fructuum repertorem Saturnum veteres putauère. Hunc Rom. etiam Sterculium vocabant quòd primus stercore fœcunditatē agris compararuerit. Sed de Sterculio & Stercutio, alibi diximus, in Pilumno videlicet. Huic deo ex instituto antiquo & peregrino, sacrum aperto capite faciebant. hoc ait Macrob. primo Sat. cap. x. Idem tamen cap. VIII. Illic, inquit, græco ritu capite operto res diuina fit, quia primò à Pelasgis, pòst, ab Hercule ita factitatum putant. Sed plenius hoc in Syntagmate de Sacrificiis tractandum. Scribit Theopompus, & repetit Plut. in lib. Isidis & Osiridis, quosdam qui occidentem habitant, hyemem Saturnū appellasse, æstatem Venerem, ver Proserpinam. ex Saturno autem & Venere cuncta esse generata. Sed Phryges existimantes deum per hyemem somno vacare, æstate euigilare, & hyeme quidem dormitationes id est κατευνασμοὺς, æstate verò ἀνεγέρσεις, hoc est vigilias, bacchantes discurrentésque deo peragebāt. At verò Paphlagones, Saturnum deum coërceri vinculis per brumā, vere autem moueri atque resolui asserebāt, &c. Nunc, etsi quo pacto fingeretur Saturnus ab antiquis, ex his quæ suprà narrata sunt, elicere possumus: nihilominus & quo modo à Martiano est descriptus, hîc tibi etiam apponā. Verum, inquit, Sator (Satoris enim nomine Saturnus quoque est appellatus) gressibus tardus ac remorator incedit, glaucóq; amictu tectus caput, prætēdebat dextera flammiuomū quendā dracone caudæ suæ vltima deuorantē, quem credebāt anni numerū nomine perdocere: ipsius autē canicies pruinosis niuibus cādicabat, licet etiā ille puer posse fieri crederetur. hæc ille suis verbis. Macrob. verò scribit Ianum, cum Saturnus subitò nō comparuisset, simulacrū illi constituisse cū falce, mellis insigne. Porrò & illud legimus, Saturnū podagrosum ab antiquis effictū, & oculis lemis lippientibus vnde & Græcis prouerbium, κρονικαὶ λῆμαι, hoc est Saturniæ lemæ. Lema quippe pituita est in oculis, vel humor quidam

concretus, vt medici docent. Pythagorici verò symbolo quodam Saturni lacrymam mare dicebant, quod Plutarch. scribit in Isi & Osiri. Maris enim aqua non salsa solùm & amara, sed & crassa & impura est. Saturnalia huic deo sacra fiebant, de quibus in primis Macrob. Lucianus, & nos nonnihil de Annis & mensibus. Hæc, κρόνια à Græcis dicebantur. Et primò vno die tantum, id est, decimoquarto Calend. celebrari solita: sed pòst in triduum propagata, primùm ex adiectis à Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. à 16 igitur cœpta, in 14 desinebant, quo solo fieri antè consueuerant. sed Sigillariorum adiecta celebritas, in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Sed plura hoc loco de Saturnalium celebritate commentari superuacaneum videtur, & præter institutum, Versus tantùm L. Accij, antiquissimi poëtæ, ex suis Annalibus afferam:

Maxima pars Graiûm Saturno, & maximè Athenæ,
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis,
Cúmque diem celebrant per agros, vrbésque ferè omnes
Exercent epulis læti, famulósque procurant
Quisque suos, nostrique itidem: & mos traditus illinc,
Iste, vt cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

Saturnalibus bellum sumere nefas, pœnas à nocente exigere piaculare fuit. Templa huic deo Romæ variè referuntur extructa. Macrobius ait se inuenisse, Tullum Hostilium fanum ex voto Saturno consecrauisse, & Saturnalia tum primùm Romæ instituta. Varro in libro de sacris ædibus sexto, L. Tarquinium regem dixit ædem locasse ad forum faciendum: T. verò Largium dictatorem consecrasse. Gellius ait, senatum decreuisse ei rei L. Furium Trib. Mil. præfectum. Aedem verò Saturni ærariũ Romani esse voluerũt, quòd nullum sit furtũ in eius finibus commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatũ:

Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant.

Plutarch. in causis Rom. ideo ait, quòd eo regnante non fuit auaritia, nec improbitas, sed iustitia. D. Cyprianus ait ea causa, quòd primus in Italia nummos instituit signare, & propterea Saturni ærarium vocari. Ianum ait Macrobius sic æra signasse: in vna parte sui capitis effigies, in altera Saturni nauis expressa est. qua de re plenius in meis Nauigiis. Festus ærarium propè Saturni ædem fuisse scribit. Seruabantur porrò in ærario, præter pecuniam, etiam tabulæ, & libri elephantini, in quibus continebantur 35 tribus vrbis. Item libri rationum, aliáque.

Saturno hymnum concinuit Orpheus, cum styracis suffimento, cuius hoc initium est, Ἀιθαλὴς μακάρων τε θεῶν πάτερ, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν. in quo hymno Saturnus diuersis cognominibus inuocatur, & his præcipuè: ἀμίαντος, id est, impollutus, incontaminatus: μεγασθενής, id est, magni roboris ac virium: γενάρχης, id est, generationis princeps: in illo,

Ὃς νέμεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα. hoc est,
Omnes qui partes habitas, mundíque genarcha. Et idem,
Ὃς δαπανᾷς μὲν ἅπαντα, καὶ αὔξεις ἔμπαλιν αὐτός. id est,
Absumis qui cuncta, idem qui rursus adauges.

ἀγκυλομήτης ab eodem, id est, versutus cognominatur, quem Homerus & Hesiodus secuti sunt: quin & Proclus in ἔργοις interpretatur, eadem in re Plutarch. aduocans. meminit & Phurnutus, & exponit: licet quidam hallucinati, Ioui hoc epitheton attribuant. Inuocat & illum Orpheus aliis nominibus, quæ ego consultò prætereo, quòd latino sermoni, nisi circumscripta comprehendi nõ possunt.

Vitisator Saturnus à Vergilio in 7. Aeneid. cognominatur. nam & suprà diximus, eundem & Satorem appellatum. Vergilij versus hi sunt,

Vitisator curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnúsque senex, Ianique bifrontis imago,
Vestibulo astabant.

Vbi Seruius: Vitisator, inquit, non inuentor vitis, sed qui genus vitis Italis demonstrauit populis. sanè ex Critolao, qui Phænomenon lib. scripsit, Plutarchus scribit Saturnum hospitio susceptum ab agricola quopiam, cuius filiam Oenotriam vitiauit, quo partu nati sunt filij quatuor, quibus Saturnus pater serendæ vitis & conficiendi vini rationem demonstrauit, & vt alios hoc idem edocerent permisit. hinc igitur Vitisator.

OPS, RHEA.

Rhea (quæ Ops latinè vocatur, & Cybele, & deûm mater, & vt Strabo colligit, dea Phrygia, magna mater, Vesta, Idæa, Dindymene, Pylena, Pesinuntia, Cybele, aliisq; nominibus: quæ nos seorsum prout commodius se obtulerint, interpretabimur) filia fuit, vt in hymnis canit Orpheus, Protogoni. Scribit verò Cornutus, ideo Rheæ tympana & cymbala adhibita fuisse, item faces & lampades, propter tonitrua & fulgura, quæ pluuiis præuia esse solent. ipsam enim Rheam pluuiarum causam tradit. Sed de his plura in Magna matre dicemus. Huic etiam deæ cor sacrificabant, significantes, hanc causam esse viuificæ generationis. Propter quod circa eius pectus alij quidam typi apponi consueuere, omnium rerum & colorum, quæ tamen obscurè Phurnutus explicat, propter quæ videtur naturæ, vel Isidis imaginem significare, cuius etiam in Iside meminerimus. Cybele, quæ & duplici ll scribitur, id est, Cybelle, apud poëtas (vt Claudianum in primo de rap. Turrigerámque petit Cybelem. & paulò pòst, Adytis gauisa Cybelle Exilit) res est notissima. Nam & Seruius idem in decimo Aeneid. annotat in eo, Quas alma Cybele Numen habere maris, &c. ait enim, Bacchium esse pedem, qui constat prima breui & duabus longis. Cybele ergo Saturni vxor à gentibus existimata (de qua tamen variæ traduntur opiniones, quæ suis locis hoc toto capite referentur) dicta est Cybele, à monte Phrygiæ, vt Stephanus scribit: vt Strabo, à loco: vt Suidas, à montibus: vt verò Festus & Seruius, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾷν τὴν κεφαλὴν, id est, à capitis rotatione, quod proprium fuerat eius deæ sacerdotum, qui per furorem motu capitis comam rotantes, vlulatu futura prænunciabant. Hinc Lucanus:

—Crinémque rotantes

Sanguinei populis vlularunt tristia Galli. tametsi in vulgatis Festi codicibus, dictã legamus ἀπὸ τοῦ κύβου, quam lectionem & ex doctis plerique secuti sunt. quin & eadem ratione κύβος, id est, cubus, ci ab antiquis dicabatur. Addit Seruius in tertio, Alios dicere Cybelum sacerdotem eius deæ primum fuisse, & ab eo Cybelem dictam. Sosides Atticus in libro Theologumenon, vbi ait, Atym florem significare, scribit, Matrem deûm in modum potentiæ poni: vnde, inquit, Cybele dicitur, quasi κύδος βέβαιον, id est, gloriæ firmitas, vt recitat Placiades Fulgentius. κύβελα, scribit Hesychius, montes Phrygiæ, vbi antra & thalami Cybeles matris deorum. Hæc quidem dea curru vehi dicebatur, quia ipsa credebatur terra, vt ait Seruius, quæ pendet in aëre. Ideo rotis sustineri dicebatur, quia mundus rotatur, & volubilis est & eidem subiugabantur leones: vt ostenderetur, maternam pietatem omnia posse superare. Inde Corybantes eius ministri cum suis gladiis esse fingebantur, vt significaretur, omnes pro terra sua debere pugnare. quod autem turritam gestaret coronam ostendebat, superpositas terræ esse ciuitates, quas insignitas turribus esse videmus. Sanè quoniam de Cybele agimus, rideamus & nos cum Origene contra Celsum philosophum Epicureum, eam fabulam, quam ille recitat libro secundo: Aegyptius præterea (inquit) quispiam, qui Mosi rebus mirabiliter gestis nihil fidei præbeat, credi potest & Rhapsimythum illum mox producturus, ita vt eum affirmet ad inferos descendisse, & aleam lusisse cum Cybele, & aureum velum retulisse, in signum, ad inferos se peruenisse, & inde remeasse ad superos. Et hæc quidem Origenes, qui & eandem fabulam alibi recitat. Sed iam satis hac de re.

Dindymene etiam Cybele dicta fuit. Catullus: Simul ite Dindymenæ dominæ vaga pecora. Strabo & Hesychius putant, à montibus Phrygiæ, vel Troadis (vt Stephanus) Dindymis nuncupari. Idem Catullus: Dea Dindymi domina procul à mea Tuus sit furor omnis hera domo: Alios age incitatos, alios age rabidos. Horatius libro primo Carm. Non Dindymene, non adytis quatit Mentem sacerdotum incola Pythius. Apollon. primo Argon. μητέρα Δινδυμίην πολυπότνιαν ἐγκαλέοντες. id est, matrem Dindymiam valde venerabilem inuocantes. Dindymen etiam, & Dindymenem Hesychius vocare videtur. Diodorus Siculus, à nomine matris dictam innuere videtur, quæ Dindymene vocaretur. ita enim scribit: Asserunt (inquit) incolæ Phrygiæ Libyæque, antiquum regem fuisse Meonem, qui vxorem Dindymene m duxit. (caue ne fallaris, latinis factis codicibus. Hæc enim inuersa leguntur non modò apud Diodorum, sed Eusebium etiam de Præparatione Euang.) Ex iis nata est fœmina, quam mater educare nolens, exposuit in monte Cybello, vbi ferarum vberibus nutrita fuit. puellam hanc mulier quædam pecora pascens cum vidisset,

facto stupens abstulit, atque à loco Cybelem nominauit. aucta ætate forma, ingeniòque ac prudentia excelluit. fistulam enim calamis compactam, & cymbalum, tympanùmque prima adinuenit, puerorum insuper & pecorum morbis remedia excogitauit. qua ex re factum est, vt mater ab omnibus appellaretur. Cætera quæ de Marsyæ & Apollinis amore erga illam, déque eorum certamine, & Atyos castratione & nece, in Phrygum theologia ex Diodoro & Eusebio leges. Nunc ea prodamus quæ Pausanias in Achaicis, vbi de Mineruæ templo agit in Dymæis, & de simulacro vetustissimo. Et aliud est, inquit, templum in Dymæis Dindymenæ matri & Attæ confectum. qui verò hic esset Attes, cùm id arcanum foret, comperire nequiui: verum ex Hermesianacte elegiarum scriptore ita traditum est, quòd videlicet Attes Calai Phrygis filius fuit impotens generandi (si rectè vertimus, ὁ γυνοικώς) à matre genitus. qui cùm adoleuisset, in Lydiā demigrauit, & Matris deum orgia apud Lydos peregit. quare cùm ab eo in honore esset, Iupiter inuidit, suémque immisit, qui Lydorum labores & opera diripiebat. & cùm alios pluréſque interemisset, tum & ipsum Atten. vnde &, quod iis consentaneum est, Galatæ Pesinunta habitantes, sues non attingunt. neque enim existimant ita de Atte, sed de eo alius est apud eos sermo indigena. Iouem ferunt in somnis semen in terram effudisse, quæ in tempore dæmona edidit duplici pudendo, hoc est virili & muliebri, noménque illi imposuit ἀγδίστιν. verùm dei hunc ἀγδίστιν metuentes, illi virile pudendum absciderunt. atque exinde nata amygdala: quæ matura cùm facta esset, Sangarij fluuij filiam aiunt cepisse, & in sinum posuisse, tum statim fructus euanuit: ipsa autem puella prægnans facta, cùm peperisset, hircus puerum expositum curauit. Sed supra hominem cùm formosus adoleuisset, pueri amor Agdistin cepit. adultum autem iam Atten propinqui Pesinunta miserunt, ad regis filiam. canebatur Hymenæus, instat Agdistis: Attes verò furore correptus, sibi virilia amputauit. amputauit & rex, qui filiam illi dabat. Porrò pœnitentia Agdistin cepit ob ea quæ fecerat, & ab Ioue impetrauit ne quid corporis Attes putresceret, néue liquesceret. hæc fermè quidem Pausanias. Sed enim totam hanc fabulam longè copiosius cùm ex aliis scriptoribus, tum maximè ex Timotheo, antiquo theologo, Arnobius in quinto aduersus gentes explicat. ait enim: In Phrygiæ finibus, inauditæ per omnia vastitatis petra est quædam, cui nomen est Agdus: ex ea lapides sumptos, vt Themis mandauerat, in orbem mortalibus vacuum Deucalion iactauit, & Pyrrha. ex quibus cum cæteris & hæc Magna quæ dicitur informata est mater, atque animata diuinitùs. Hanc in vertice ipso petræ datam quieti & somno, incestis Iupiter cupiditatibus appetit. Sed quum obluctatus diu, id quod sibi promiserat, obtinere nequiuisset, voluptatem in lapidem fudit victus. Hanc petra concepit, & mugitibus editis multis prius, mense nascitur decimo, materno ab nomine cognominatus Agdestis. Huic robur inuictum, ferocitas animi intractabilis insana & furialis libido & ex vtraque sexus vi rapta deuastare, disperdere, immanitas animi quò duxerat, non deos curare, non homines, nec præter se quicquam potentius credere, terras, cœlum & sidera contemnere. Longa est historia. ait enim: Ex eius sanguine humi fuso, natum malum Punicum, cuius Nana regis filia mali in sinu positi attactu prægnans facta. pater puellam claudit, vt inedia intereat. Pomis sustentatur à matre. ipsa paruulum enititur, quem rex exponi iubet. à quodam inuentus, hircino lacte nutritur. Hinc Atys dictus, quoniam Phryges hircos Atagos nuncupant. Reliquam huius Agdestis fabulam ex Arnobio collige. ex cuius & Pausaniæ verbis, rectius ea percipies quæ à Strabone scribuntur libro duodecimo, vel græca, vel latinè exposita. ita enim ego illa meis verbis: Pesinus verò est emporium eorum qui sunt in regione, templum maximum habens Matris deorum, magnæ religionis: vocant autem illam Angidistin. Crediderim ego Agdistin legendum. Lucianus quoque de dea Syria varias recensens opiniones: Alius, inquit, sermo fertur, quem ego à viro sapiente audiui, quod Rhea ipsa sit, & templum Attes opus. Attes quidem Lydus fuit, primus qui sacrorum ritus, quibus Rhea coleretur, prodidit: & quibus Phryges, Lydi, & Samothraces in sacris vterentur, ea ab Atte omnia accepisse. nam vbi Rhea ipsum castrauit, virilem vitam agere desiit, & muliebrem formam assumpsit, & vestes. itaque per orbem terrarum obambulans, vbique sacra faciebat, & quæ ipse passus fuerat narrabat: & cætera, quæ ille multa narrat. Sanè Attis, non Attes, apud Suidam & Lucianum legimus. Diodorus Pappan etiam Atyn dictum ait. nostrorum plerique Atyn, vt Catullus & Persius, aliique ferè omnes. Macrobius Attinem vocat, ita enim scribit: Similiter Phrygiæ fabulis

circa Matrem deûm & Attinem eadem intelligunt. quis enim negat, Matrem deûm terram haberi? hæc dea leonibus vehitur validis, impetu atque feruore animalibus. & pauló pòst: Attinem vero ornant & fistula, & virga. Sed de hac fabula, præter iam dicta alia poëtæ, vt Catullus, & Ouidius in Fastis: alia quoque Diodorus, qui & hoc ait, Cybelen clàm cum Aty concubuisse: parentes id cùm intellexissent, Atym & nutrices interfecère, & insepultos abiecère: Cybelem insanam factam, sparsis capillis vrbem solam psallendo circuisse, & eam sequi solitum Marsyam. hæc fermè Diodorus. qui non multo pòst subdit: Phrygas à morbo occupatos, adeò vt nec terra fructus redderet, sciscitatos esse propterea oraculum. quibus illud responsum, vt Atys corpus sepelirent, & Cybelem deam venerarentur. verum Atys corpore non inuento, eius simulacrum Phryges effecère, & Cybelis aram, ad quam rem diuinam facerent. Quare verò Atys se castrauerit, lege allegoriam apud D. Augustinum libro septimo de Ciuitate Dei, ex Porphyrij sententia. Eusebius autem in tertio de Præparatione Euang. Atys, inquit, maximè flores significat, qui antequàm ad fructum veniant, defluunt, quapropter pudenda ei fuisse incisa feruntur: quoniam flores defluxi, semina producunt. Fulgentius etiam in Mythologico, Atym florem significare interpretatur: & super id citat Sosidem Atticum. Sanè quæ de Atti mystica & arcana celebrabantur, ea scriptis Anthes manifestauit, vt est apud Arpocrationem. Initia & mysteria deæ Cybelis Catullus crotalum & tympanum fuisse ostendit, ita canens, Niueis citata capit manibus breue crotalum, Leue tympanum Cybelle tua mater initia. Lucretius quoque tympana & cymbala adhibet, idque pluribus versibus. Sed & Ouidius in quarto: atque id à Corybantibus & Curetibus per imitationem acceptum. Varro tamen, & Augustinus libro septimo de Ciuitate Dei, per tympanum significari orbem terræ, per cymbalorum sonitus ferramentorum ictus: quæ in Magnæ matris interpretatione dicenda. Vergilius de his sacris mollibus:

—— ite ait, per alta
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum,
Tympana vos buxúsque vocat Berecynthia matris
Idææ, sinite arma viris, & cedite ferro.

Hinc noster Picus hæc ridens in hymno ad Virginem:

Semiuiri iam non vlulata ad Dindyma Galli,
Nec Cybeles gemini coëunt ad frena leones,
Vt dominam Matrémque deûm cum turribus altis
Excipiant, fictóque vehant per inania curru.

Romæ vetustum epigramma legitur, cuius hi duo primi versus:

Qui colitis Cybelem, & qui phryga plangitis Atyn,
Dum vacat, & tacita Dindyma nocte silent,
Flete meos cineres, &c.

De eisdem item Lactantius: Ab hoc, inquit, genere sacrorum non minoris insaniæ iudicanda sunt publica illa sacra, quorum alia sunt Matris deûm, in quibus homines suis ipsi virilibus litant. amputato enim sexu, non viros se, nec fœminas faciunt. Tibullus ad hæc sacra respicit, cùm canit:

Idææ currus ille sequatur Opis.
Et ter centenas erroribus impleat vrbes,
Et secet ad Phrygios vilia membra modos. Ouidius:
——Mollésque ministri
Cedunt iactatis vilia membra comis.

Hinc & ipsa dea à furore vocata est interdum Enthea. Martialis:

Cùm sectus vlulat matris Entheæ Gallus.

Orpheus etiam φιλοιστρομανῆ, id est, œstro furentem cognominauit in hymnis, & τυμπανοτερπῆ, id est, tympani crepam. His quidem insanis ac furentibus ministris & sacerdotibus stipes & æra petere moris fuit, vt manifestè monstrat Lucretius, eodem quo suprà loco, in quo de Magna matre agit:

Ergo cùm primùm magnas inuecta per vrbes,
Munifica tacita mortales muta salute,
Aere atque argento sternunt iter, omnia mirum

Largifica stipe ditantes,&c. Ouid.in Fast.

Dic inquam parua cur stipe quærat opes?
Contulit æs populis,de quo delubra Metellus
Fecit,ait,dandæ mos stipis inde manet.

M.Cic.in libris de Legibus, Præter Idææ matris famulos, eósque iustis diebus, ne quis stipem cogito.subdit quare: Stipem sustulimus, nisi eam quam ad paucos dies propriam Idææ matris excepimus. Implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Augustinus etiam libro septimo: De mollibus, inquit, eidem matri Magnæ contra omnem virorum mulierúmque verecundiam consecratis,qui vsque in hesternum diem madidis capillis, facie dealbata,fluentibus membris, incessu fœmineo per plateas, vicósque Carthaginis,etiam à populis vnde turpiter viuerent, exigebant: & reliqua, quæ multa eo loco D. Aurelius. Vide de his etiam apud Apuleium plura, libro octauo Metamorphoseos. Hos porrò sacerdotes Gallos vocatos fuisse, notissimum est: qui & Semiuiri dicti, quia castrati & execti.& Galli quidem à flumine Phrygiæ,auctore Festo: quia qui ex eo bibissent, in eo furere incipiebant,adeò vt se virilitatis parte priuarent. Alij id fecisse dixerunt, ne fieri possent parentes,violato patris matrísue nomine. quidam tamen Gallum puerum ipsum putauêre,qui contracta offensa deæ se execuerit, & simul fluuio nomen dederit. Horum verò sacerdotum antistites Archigalli nominabantur, vt in antiquis elogiis aduertimus. Epitaphium est Romæ in S.Martina in montibus,dignum vt hic ascribatur: D. M. C. Camerius Crescens Archigallus Matris Deûm Magnæ Idææ & Attis Po.Ro. Viuus Sibi Fecit & Camerio Eucratino Lib. Suo. Cæteris autem Libertis Vtriusque Sexus Loca Singula Sepulturæ Causa. H. M. H. N. S. Plinius libro vigesimoquinto, de picturis Parrhasij: Pinxit,inquit,& Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps, atque, vt auctor est Decius, Eculeo LX-HS æstimatam cubiculo suo inclusit. Est item Archigalli mentio apud Villium,seu vt vulgò dicitur,Iul. Firmicum. Ridet Tertullianus his verbis eũ qui pro Cæsare precabatur, qui iam defunctus erat: M. Aurelio, inquit, apud Sirmium reipublicæ exempto,die decimosexto Calend. April. Archigallus ille sanctissimus die nono calend. earundem,quo sanguinem impurum lacertósque castrando libabat,pro salute Imp. Marci iam intercepti. D.August.libro 2.de Dei ciuit.cùm ridet quæ in sacris turpia agerentur à gentibus: Adolescentes, inquit, spectabamus arreptitios, Gallos puto:audiebamus symphoniacos ludis turpiss.qui deis deabúsq; exhibebantur: oblectabamur,cœlestique virgini Berecynthiæ matri deorum omnium,&c. Cur virginem appellet,nescio. Subdit ipse Augustinus: Ante cuius lecticam die solenni lauationis eius talia per publicum cantitabantur à nequissimis scenicis,qualia non dico matrem deorum,sed matrem qualemcunque senatorum, vel quorumlibet honestorum virorum,imo verò qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire,&c.his verbis Augustinus attingit pompam sacrorũ, quæ à Gallis sacerdotibus ad Almonẽ fluuiũ quotannis agebatur,qui fluuius non procul ab vrbe Tiberino miscetur, cuius Vibius Sequester ad Vergilianum filium meminit his verbis: Almon,ait,vbi Mater deûm,VI.calend.Aprilis lauatur. Ammianus libro XXIII. Diem, inquit,sextum calend.quo Romæ matri deorum pompæ celebrantur annales,& carpentum quo vehitur simulacrum Almonis vndis ablui perhibetur. Abluebatur verò Magnæ matris simulacrum, quod è Pesinunte allatum fuerat. hinc Lucanus in primo,

Et lotam paruo reuocant Almone Cybellem. Ouid.in Fastis:
Est locus in Tiberim quo lubricus influit Almon,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam sacráque lauit aquis. Val.Flaccus VIII Argon.
Sic vbi Mygdonios planctus sacer abluit Almo,
Lætáque iam Cybele. Et Claudianus:
Prælatóque lauas Phrygios Almone leones.

Quod autem turpia ac obscœna passim iactarentur, etiam Herodianus in hist. Commodi testatur.ita enim scribit: Veris initio solennique die pompam Matri deûm Romani celebrant, in ea quæ apud quenque sunt diuitiarum præcipua, supellexque, pleraque imperatoria materiæ aut artis spectandæ, præferri ante deam solent, passimque omnibus ludendi licentia permissa,sic vt per sonas induant,quas cuique libitum: nullamq; non magi-

ſtratum quoque imaginem, prout cuiuſque ſtudium, repræſentent, ſicut non temerè à falſis veros dignoſcas. Hactenus Herodianus. Sed par eſt, vt hoc etiã loco tibi exponam varias de Gallis ſacerdotibus ſententias, quæ leguntur. Feſtus: Galli, inquit, qui vocãtur Matris magnæ comites, dicti ſunt à flumine, cui nomen eſt Gallo: quia eo qui biberent, in hoc furere incipiunt, vt ſe priuent virilitatis parte. Ouidius in IIII,

Inter, ait, viridem Cybelen, altáſque Celænas
Amnis it, inſana nomine Gallus aqua.
Qui bibit inde, furit: procul hinc diſcedite, queis eſt
Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit.

Attribuuntur autem Galli, vt Lucretius canit in ſecundo:

Gallos attribuunt, quia numen qui violarint
Matris, & ingrati genitoribus inuenti ſunt,
Significare volunt indignos eſſe putandos,
Viuam progeniem qui in oras luminis edant.

Aliam inſuper ex Varrone Auguſtinus recitat opinionem, quam in Magnæ matris interpretatione referam: aliam quoque huius deæ & Atys allegoriam Fulgentius Placiades in tertio Mythologicôn confingit, quam, vt iam modum faciam, nunc ipſe miſſam facio.

Magna mater, & Mater deûm, Græcè μεγάλη μήτηρ, καὶ θεῶν μήτηρ, καὶ μητρῷα. Orpheus, μήτηρ μέν τε θεῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων. id eſt, Hæc vna eſt hominum materque deorum. Orpheus quidem ſeorſum tres hymnos concinuit, quorum primum Rheæ dixit, cum aromatibus: alterum Telluri, cum omni genere ſeminum, præter fabas & aromata: tertium Matri deûm, cum variarum rerum ſuffitu. Idem tamen Orpheus, teſte Diodoro, Terram omnium matrem dixit, diuitias & opes largientem: vel, vt diximus, quòd remedia multis non modò pecorum, ſed & hominum, in primis puerorum morbis excogitarit: quod idem Diodorus prodit. Seruius grammaticus Matrẽ deûm appellari putat, quòd ipſa ſit ex iis deis, qui ἄζωνοι dicuntur: id eſt, qui cœli certas non habent partes, ſed vbique generatim ab omnibus coluntur, vt Mater (inquit) deûm, cuius poteſtas in omnibus zonis eſt, & communis eius eſt poteſtas. Hæc ille, & alia præterea. Magna mater ſic à Martiano confingitur: Grandæua, corpulentáque Mater, quamuis fœcunda circumfuſáque partubus, tamen floridam diſcoloremque veſtem herbida palla contexuerat, in qua totus gemmarum metallorúmque cenſus, atque omnium prouentus, frugúmque & ſationum, larga admodum vbertate ferebantur. hæc quidem Martianus. Qui allium guſtaſſent, arcebantur procul ab huius deæ templo, vt Athenæus ſcribit. De Magnæ matris templo legimus, quòd non manibus, ſed precibus aperiebatur: vnde vult Seruius illud à Sibylla dictum in VI, Ceſſas in vota precéſque, &c. Sic verò de Magna matre Varro apud Auguſtinum in VII de Ciuit. dei: Tellurem eandem dictam eſſe Magnam matrem ait: quòd tympanum habeat, ſignificari eſſe orbem terræ: quòd turres in capite, oppida: quòd ſedes figatur circa eam, cùm omnia moueantur, ipſam non moueri: quòd Gallos huic deæ vt ſeruirent fecerunt, ſignificat eos qui ſemine indigeant, terram ſequi oportere, in ea quippe omnia reperiri: quòd ſedes apud eam iaceant, præcipitur (inquit) qui terram colant, ne ſedeant, ſemper enim eſſe quod agant. Cymbalorum ſonitus, ferramentorum ictus iact[illegible]rum, ac manuum, & eius rei crepitus in colendo qui fit, ſignificat, quòd ferramenta [illegible]erant ideo ex ære, quòd eam antiqui colebant ære, antequàm ferrum eſſet inuentum. quin teſte Heſychio, ab eo æris ſonitu, dea ipſa χαλκόκροτος à Græcis nuncupata eſt. Sequitur Auguſtinus: Leonem, inquit, adiungunt ſolutum ac manſuetum, vt oſtendant, nullum eſſe genus terræ tam remotum, ac vehementer ferum, quod non ſubiici cuique conueniat. deinde adiungit, & dicit Tellurem, & Matrem, & nominibus plurimis & cognominibus nominatam, & reliqua quæ Varro, imò Auguſtinus ipſe ſcribit. Addit Iſidorus libro VIII, quòd ſimulacrum eius cum claui fingebatur, quia hyeme tellus clauditur, vere aperitur, vt fruges naſcantur. Sed & de Magna matre extat Lucretij pręclarum carmen lib. ſecundo de Rerum natura, quod & antè citaui, ad quod examinandum vel hoc te principium inuitat.

Quare magna deûm mater, matérque ferarum,
Et noſtri genitrix hæc dicta eſt corporis vna:
Hanc veteres Graiûm docti cecinêre poëtæ,
Sedibus in curru biiugos agitare leones, &c.

Ne

Ne nimius sim. Plus enim quàm sex & XL versus ea de re exposuit doctissimus poëta. Sed iam ad reliqua redeo, quæ institueram de BONA DEA dicere. Cornel. Labeo & ipse hanc Magnam matrem, & terram, & Maiam esse existimabat, vt ostendere Macrobius laborat: quod sus prægnans ei mactaretur, quæ propriè terræ hostia fuerat. Idem Labeo, & hanc Maiam Bonæ deæ nomine nuncupatam asserit, & ei Kalend. Maij ædem fuisse dicatam. ait insuper, Bonam deam & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum eandem esse doceri posse. quin & eandem, Bonam, Faunámque, & Opem, & Fatuam, pontificum libris indigitari solitam fuisse. Bonam, quòd omnium nobis ad victum bonorum causa est: Faunam, quòd omni vsui animantium fauere putaretur: Opem, quòd ipsius auxilio vita constare crederetur: Fatuam verò à fando, quod infantes partu editi non prius vocem edere crederentur, quàm terram ipsam attingerent. Putabat Varro hanc Dryadem fuisse, Fauni filiam: vel vt Plutarch. refert, vxorem. nonnulli Græcorum ex Liberi nutricibus fuisse, quam ne fari liceat existimabāt. vnde & mulieres cum ei festos dies peragebant, tabernacula vitiligineis intexebant ramis, sacrúmque draconem deæ secundum fabulam erigere solebant, vt ait Plutarch. Sunt qui deam hanc affirment Iunonis potētiam habuisse, ideóque regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alij Proserpinam crediderunt, porcáq; ei rem diuinam fieri solitam: quia segetes, quas Ceres mortalibus tribuisse ferebatur, porca depasceret. Alij Hecaten Chthoniam, Bœotij Semelem credebant. Plerique Fauni filiam dixerunt, quæ obstiterit in amore patris voluntati lapsi, ita vt virga myrtea ab eo verberaretur, cùm desiderio patris nec vino pressa cessisset. demum tamen pater in serpentem se transfigurasse, & cum filia coiisse creditur. Horum hoc tale proferunt indicium, quòd virgam myrteam in eius templo haberi nefas fuerit, & quod super caput eius extenderetur vitis, qua maximè causa eam pater decipere tentauerit: quòd vinum in templum eius non suo nomine soleret inferri, sed vas in quo vinum inditum esset, mellarium nominaretur, & vinum lac: quódque serpentes in eius templo nec terrentes, nec timentes apparerent. Sex. Clodius, qui græcè scripsit, vt recitat Lactantius, prodit, hanc vxorem Fauni fuisse: quæ quia contra morem decúsque regium clam vini cellam ebibisset, & ebria facta esset, virgis myrteis à viro vsque ad mortem cæsa est. postea cùm regem facti sui pœniteret, & vxoris desiderium ferre non posset, diuinum illi nomen detulisse fertur, idcircóque in sacris eius obuolutam vini amphoram poni solitam. hæc Clodius, vel potius Lactantius. Plutarchus in Probl. ita hanc historiam recitat: Flauij diuinatoris vxorem fuisse, quæ clàm cùm vinum largius biberet, à marito deprehensa, flagris cæsa est. atque inde factum, vt myrtus in eius deæ ædem non inferretur: vinúmque cum mulieres ebiberent, non vinum, sed lac appellarent. Considerandum in Plutarchi Problem. id est, Romanis capitibus male latinè scribi: Quid est, inquit, quod Floræ, quam Bonam deam nominant, omni florum genere templum exornantes, &c. cùm pro Flora Gynæceæ deæ scribendum sit, quam Bonam vocant: quod alia probatione non indiget, cum ita certè Græcè, vt nos exposuimus legatur. Tum etiam ibidem paulò pòst, cùm Floram Flauij vatis vxorem latinus interpres dicat, perperàm factum est. nam Floræ nomen vtique additum est: id quod plerisque viris etiam eruditis errandi causam præstitit, vt Bonam deam eandem cum Flora fecerint, cùm secus sit omnino, & eius nihil omnino Plutarchus tradiderit. Quidam præterea deam hanc Medeā putauêre, quòd in eius æde omne genus herbarum esset, ex quibus antistites plerunq; medicinas exhiberēt: & quòd templum eius virum introire non licebat, propter iniuriam, quam ab ingrato viro Iasone ipsa perpessa fuisset. Hæc θεὸς γυναικεῖα, vt Plutarchus & Macrobius ostendūt, dicebatur, κυῤῥάνας nomine, vt ait Hesychius. Gynæcea verò, quam quidam ineptè Genesiam vocant, dea existimata fuit, quæ ex corruptibilibus generationē facere putaretur. Cui cùm res diuina fiebat, optabant nemini bonum euenire, qui domi nasceretur. stulta & vana precatio. Sed hæc Geneta, id est, γενέτα, in Græco Plutarchi exemplari dicitur. ait enim: Cur Genetę nuncupatę soli canē immolāt? quod sacrū alienū mihi esse videtur à Bona dea. Fuit & Cynetia dea, de qua in Neruene actū est: sed sequar de Bona dea. quam Varro Fauni filiā dixit, adeò pudicā, vt extra gynęconitin nūquā tradatur egressa, neq; nomē eius in publico fuerit auditū, nec virū vnquā viderit, vel à viro visa fuerit, propter quod nec vir tēplū eius ingrediebatur. Hāc historiā, si nō potius superstitiosam cęremoniā, cùm aliter recitet Lactātius ex eiusdē Varronis sententia, me existimare facit, in Macrobij codicibus erratū esse: quod vt quiuis ex se

percipere poſsit, Lactantij verba appoſui: Eandem, inquit, Faunam Varro ſcribit tantæ pudicitiæ fuiſſe, vt nemo eã quoad vixerit (præter virum ſuum) mas viderit: nec nomen eius audierit. Idcirco, vbi mulieres in operto ſacrificabant, Bonam deam nominabant. hinc dictum eſt ab Iuuenale,

Nota Bonæ ſecreta deæ. & à Tibullo:
Sacra Bonæ maribus non adeunda deæ.

Quæ tamen à P. Clodio violata fuerunt, vt in primis de Aruſpicum reſponſis M. Cicero, & Plut. & alij prodiderunt. qua de re & Seneca in Epiſtolis ita: Credat, ait, aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio, quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris vxore in operto cõmiſerat, violatis religionibus eius ſacrificij, quod pro populo fieri dicebatur: ſic ſemotis extra conſpectum omnibus viris, vt picturæ quoque maſculorum animalium contegerentur. ita inquam viri his ſacris arcebantur, vt cùm in Italia cum bobus Geryonis Hercules ſitiẽs tranſiret, & ei petenti aquam, mulier reſpondiſſet, ſe ei præſtare non poſſe. quod fœminarum deæ dies celebraretur, nec ex eo apparatu viris guſtare liceret: execratus hoc ſacrum, & ipſe à ſuis ſacris mulieres arcendas Pinario & Potitio ſacrorum ſuorum cuſtodibus præcepit. Macrobius auctor, & ex parte Athenæus, Plutarchus: ſed copioſiſsimè & elegantiſsimè Propertius libro quarto Elegiarum ad Herculem.

Idæa mater etiam Cybele dicta fuit, vel ab Ida Cretæ, vel potius ab Ida Phrygiæ: vtrobique enim culta fuit, vt oſtenſum eſt. Lucretius libro ſecundo,

Hanc variæ gentes antiquo more ſacroru m,
Idæam vocitant matrem. Vergil.
Alma parens Idæa virum, &c. Ouidius in Faſtis:
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta parentis erunt. Item alio loco Vergilius:
Buxúſq; vocat Berecynthia matris Idææ.

Illi verò hic mons Ida conſecratus, à quo & ipſa vocata eſt: quoniam à longe & procul ἔςι ἰδεῖν, id eſt, videre eſt, cum tempeſtates & pluuiæ fiunt. quin etiam Montana ipſa cognominata, id eſt, ὀρεία, eſt, vt Phurnutus oſtendit.

Aedes deæ Cybeles in Ida pulchrè deſcribitur à Claudiano poëta, de Cerere loquente, in primo de Raptu Proſerpinæ:

Sic ait, & fuluis ſerpentibus attigit Idam.
Hic ædes auguſta deæ, templíq; colendi
Religioſa ſilex, denſis quam pinus obumbrat
Frondibus, & nulla lucos agitante procella,
Stridula coniferis modulantur carmina ramis.
Terribiles intus thyaſi, veſanáq; mixto
Conuentu delubra gemunt, vlulatibus Idæ
Bacchatur, timidas inclinant Gargara ſyluas.
Poſtquàm viſa Ceres, mugitum tympana frenant,
Conticuêre chori, Corybas non impulit enſem,
Non buxus, non æra ſonant, blandíque leones
Summiſere iubas: adytis gauiſa Cybelle
Exilit, & pronas intendit ad oſcula turres. Et hæc Claudianus.

Notiſsima verò eſt hiſtoria apud Lactantium, Liuium, Valeriũ, Auguſtinum, & alios, Claudiæ virginis Veſtalis: cùm ex libris Sibyllinis Idæa mater eſſet Romam accita, & nauis qua vehebatur vado hęſitlet: Claudia, quę ex nimio cultu impudica habebatur, ſuo cingulo eam nauem facillimè traxit: quod miraculum conſimile accidiſſe ferunt de Herculis ſtatua, quæ è Tyro rate Erythras aduecta eſt, vt in Hercule dicetur. Scribit diligentiſ. antiquitatum Romanorum auctor Dionyſius Alicarnaſſeus lib. ſecundo Hiſtoriarum ſacrificia Idææ deæ quotannis, & certamina pretores Romanos agere ſolitos fuiſſe, Romanis legibus. ſacra tamen ea non Romani peragebant, ſed vir & mulier Phryges, qui illa per vrbem circunducebant, congregantes matronas (qui mos fuit illis) imagines pectoribus annectantes, decãtantéſque ipſi à ſequentibus matronalibus carminibus, tympana tenen tes. Romanorum autem indigenarum nec matronas vllus congregans, neque cantibus

tibiar

tibiarum septus per vrbem incedebat, variam indutus stolam, neque colens deam Phrygiis cæremoniis. Hæc fermè Dionysius: ostendens, Romanos peregrinis externisque religionibus minus studuisse. id quod tamen Satyrici poëtæ identidem illis obiiciunt. Libet ex libro I X Decad. I I I, Liuij particulam ascribere, de ipsius deæ aduentu in vrbem. Nam cum pauloante ex Sibyllinis versibus legatos quinque ostendisset in Asiam missos ad Attalum, vt ex Pesinunte Romam deferrent, & id Rex ipse procurasset, ita subinfert: Eò, inquit, accessit consultatio de matre Idæa accipienda, quam prǽterquam quod M. Valerius vnus ex legatis regressus, actutum in Italia fore nunciauerat, recens nuncius aderat, Terracinæ iam esse. tunc haud paruæ rei iudicium senatum tenebat, qui vir optimus in ciuitate esset. veram certè victoriam eius rei sibi quisque mallet, quàm vlla imperia, honorésue suffragio seu patrum, seu plebis delatos. P. C. P. Scipionem Cn. filium, eius qui in Hispania occiderat adolescentem nondum quæstorium, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum esse. id quibus virtutibus inducti ita iudicauerint, sicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum scriptoribus, libens posteris tradiderim: ita meas opiniones, coniectando rem vetustate obrutam, non interponam. P. Cor. cum omnibus matronis Ostiã ire iussus obuiam deæ, isque eam de naue acciperet, & in terram elatam traderet ferendam matronis. postquàm nauis ad ostium amnis Tyberini accessit, sicut erat iussus, in salum naue euectus, à sacerdotibus eam accepit, extulitque in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnius Claudiæ Quintiæ insigne est nomen, accepêre: cui dubia, vt traditur, antea fama, clariorem ad posteros tam religioso ministerio pudicitiam fecit. eæ per manus succedentes, deinde aliæ aliis, omni effusa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas positis, quà perferebatur, atque accenso thure, precantibus, vt volens propitiáque vrbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ est in Palatio, pertulêre deam pridie idus Apriles, isque dies festus fuit. populus frequens dona deæ in Palatio tulit, lectisterniúmque & ludi fuêre, Megalesia appellata. Hactenus quidem de aduentu in vrbem, deæ. Libro verò de bello Macedon. sexto. Per idem, inquit, tempus ferè ædes matris magnæ Idææ dedicata est, quam deam is P. Cornelius aduectam ex Asia P. Cornelio Scipione, cui pòst Africano fuit cognomen, P. Licinio C o s s. in Palatium à mari detulerat. locauerant ædem faciendam M. Liuius, C. Claudius, cẽsores, M. Cornelio, T. Sempronio C o s s. decimotertio anno postea quàm locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus. ludíque ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse, Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos.

Berecynthia mater deorũ dicitur, & Phrygia, vt in primis docet Strabo. Verg. in sexto,

—Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes.

Berecynthus, inquit Seruius, castellum est Phrygiæ iuxta Sangarium fluuium, vbi mater deûm colebatur. Fulgentius verò in tertio ait, quod ea Berecynthis montibus præesset. Cynthos enim, vt idem scribit, Attica lingua flos nuncupatur: vnde & hyacinthus dicitur, non vt ipse interpretatur Fulgentius, quasi solus flos, sed violæ flos, vt ego arbitror. Agatharchides in lib. Phrygiacon, ait Berecynthum primum fuisse Matris deûm sacerdotem, qui monti nomen dederit. Putat Hesychius, Phrygiam prius vocatam Berecynthiam, & absque afflatu scribit: tum etiã genus quoddam Phrygum Berecynthas fuisse ait: id quod & Strabo testatur in x, quo loco de Rhea & Berecynthia agit. Subiungit Hesychius, & tibia Berecyntia: aliáque insuper addit, quæ ad rem non faciunt. Idem tamen alibi Berecyndas per d, scribit, & eo nomine ait Phrygas dæmones nuncupari. & βρίγες etiam Phryges, vel barbaros, vel solœcistas, hoc est inconditè loquẽtes. Iuba verò, à Lydis dicere videtur Briga Liberum significare. Phrygia quoque hæc dea vocata, vt cùm alij, tum etiam Phurnutus scribit, quod celebri cultu apud Phryges celebraretur.

Δαμία, Damia, vt Festus scribit, Bona dea cognominata est, & eius sacerdos δαμίας. vnde & Damium, eodem auctore, sacrificium, quod in operto fiebat in ipsius Bonæ deæ honorem. dictum videtur à contrario, quòd minimè esset δημόσιος, id est, publicum. η enim litera nonnunquam apud nos in a conuertitur. Sanè Bonæ deæ ædes Subsaxanæ, in X I I regione vrbis fuit: P. Victor.

Metragyrtes, μητραγύρτης, Magna mater à Græcis vocata, eiúsue sacerdos, vt in tertio scribit Iulius Pollux: & μητριάζειν, festũ huius deæ celebrare. hinc Plut. in Cleomenis vita (quanquam

quam Latinus interpres malè exposuerit) quo loco Ptolemæum irridens Plut. Metragyrtem nuncupat, quasi mollem & effœminatum: ad Cybelis, vel sacerdotum eius similitudinem ille mitratum interpretatus est. Legimus Metragyrtæ statuam Athenis fuisse, qui cum mulieres Matri deûm initiaret, ab Atheniensibus necatus est. Budæus μητραγύρτας & ipse interpretatur, Matris deûm sacerdotes stipem cogentes, tympanáque gestantes. Origenes quoque libro primo contra Celsum, de Metragyrte meminit, licet perperàm in peruulgatis codicibus legatur. quare mirum est, virum doctissimum Erasmum allucinatum in hoc vocabulo. nam à Mithra Persarum deo vocabulum deduxit, in prouerbio, Mitragyrtes non Daduchus.

Cybeca, κυβήκη etiam mater deûm vocata fuit, teste Hesychio. Sed & Venus hoc nomine fuit: & vt alij dicunt. Diana etiã, & βίνδις, vt in Dianę cognominibus ostensum. Idem scribit & Phauorinus. Strabo etiam Cyben vocatam hanc deam scribit, vt suprà retuli.

Pasitheam etiam Cybelen nuncupari quidam existimant, quòd deorum omnium mater vocaretur. illudque afferũt Catulli: Trepidantem eum recepit dea Pasithea sinu. quasi πᾶσι θεοῖς μήτηρ, id est, omnibus deis mater. Porrò Pasitheam Homerus inter Gratias, id est Charites commemorat. Itémque inter Leonis tres filias, vt in Gratiis ostendimus.

Isodroma mater à nonnullis vocatur, Strabo lib. x. de Larissæ nomine: Vrbibus supra oppidum ad Caystri campum, qua per mediterraneum itur ad Isodemees matris templum, situm habens similem, locíque virtutem ipsi quam dicimus pensili Larissæ, &c.

Πυργοφόρος, hoc est Turrigera & Turrita à Græcis vocata Magna mater, vt in Græco libello legimus in quo deorum antiquorum imagines conscribũtur, vbi de simulacro agit turrim ferente, vbi ita meis verbis legitur: Prisci terram vocabant Cererem, quoniã ἕδρα, id est sedes est totius ciuitatis terra. & quoniam etiam contineat ciuitates, πυργοφόρος vocatur: sed & Latini Turritam & Turrigeram appellant. quin & eius adhuc marmoreæ statuæ tales cernuntur, hoc est turritas coronas in capite gerentes. Propertius,

> Claudia turritæ rara ministra deæ. Papinius:
> Ille Phryges lucos matri penetralia cædit Turrigeræ. Vergil.
> Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes.

Tradit Phurnutus, quòd πύργωτος στέφανος, id est turrita corona adhiberi solita sit huic deæ, propter vrbes & arces, quæ in summitate montium fiebant antiquitus: & quę cætera dicit. Porrò & hanc eandem legimus querna coronari corona, quod Apollodorus prodidit, & in Apollonij commẽtariis referunt. quin etiam pinu aliquando, quæ illi dicata existimabatur, coronabant. vnde apud Martialem pinus loquitur,

> Poma sumus Cybeles procul hinc discede viator,
> Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Tametsi Cõstantinus Cæsar in libro Geoponon aliter scribit, vt in Pane deo referam.

Mygdonia mater etiam Cybele vocata fuit, vel à Mygdonia Phrygiæ, vbi colebatur: vel à Mygdono, de quo sic ferè Diod. Nonnulli, inquit, volunt Idæos dactylos ex Ida, quæ est in Phrygia, extitisse, indéque cum Mygdono transcendisse in Europam, diuinandi arte peritos cantum docuisse initiationes & mysteria. Val. Flaccus,

> Mygdoniæ Pan iussa ferens sæuissima Matris. Idem lib. VIII,
> Sic vbi Mygdonios planctus sacer abluit Almo,
> Lætáque iam Cybele, festæque per oppida tedæ.

Eadẽ ratione & Phrygia dicitur, vt ex poëtis & Strab. & Cornuto videmus in primis.

Antæa, ἀνταίαν Rheam vocat Apollonius Rhodius in primo Argon. vt interpretes scribunt, propterea quòd Telchinibus facta sit contraria. Orpheus quoque in hymnis, ei hymnum matri Antææ dedicat, cum thymiamate aromaton,

> Ἀνταίη βασίλεια, θεὰ πολυώνυμε μῆτερ,
> Ἀθανάτων τε θεῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων.

hoc est: Antæa regina, dea multinomia mater, immortaliúmque deûm, mortaliúmque hominum, &c. Opis, vel potius Ops, dicta est coniunx Saturni, ait Festus: per quam voluerunt terram significare, quia omnes opes humano generi terra tribuit. vnde & opulenti, terrestribus rebus copiosi: & hostiæ opimæ, præcipuè pingues: & opima, magnifica & ampla spolia. Hinc etiam Opalia dies festi dicebantur, quibus Opi supplicabatur, eodem Festo auctore. Opalia quidem Macrobius cõmemorat inter Saturnalia mense Decẽb. Et quoniã vxor Saturni crede-

debatur, agrorum cultoris, à satu nominati, & cum falce fingebatur, insigne agricolæ, ita & illa quoque cognominata Consiua est, & terra existimabatur: ideóque in regia colebatur. De Ope vero Consiua Varro de Ling. lat. his verbis: Ope Consiua dies, inquit, ab dea Ope Consiua, cuius in regia sacrarium: quod ideo actum, vt eò præter virgines vestales & sacerdotem publicum introëat nemo: is cum eat, suffibulum haud habeat. scriptum id dicitur, vt à suffiendo subligaculum. Sanè quidam libentius pro Saturni vxore Ops legunt. Ops enim Diana est, vt dicemus. Ausonius in monosyllabis,

——Prima deûm Fas,
Quæ Themis est Graiis: post hanc Rhea, quæ Latiis Ops.

Et Varro: Terra, inquit, Ops, quod hic omne opus, & hic opus ad viuendum. Ideo dicitur Ops mater, quòd terra mater: quæ Ops in obliquis primam corripit. Tibullus,

Idææ currus ille sequatur Opis.

Idem Varro apud August. v i i. de Ciuit. dei: Tellurem, inquit, putant esse Opem, quòd ope fiat melior: Matrem quòd plurima pariat: Magnam, quòd cibum paret: Proserpinam, quòd ex ea proserpant fruges: Vestam, quod vestiatur herbis. Huic deæ sedentes vota concipiebant, terrámque de industria tangebant, demonstrantes ipsam matrem terram. Philochorus, Saturno & Opi primùm in Attica aram statuisse Cecropem scribit.

Titea inter Cœli, id est, οὐρανοῦ vxores fuit, ex qua x v i i filios sustulit, qui Titanes, à matre dicti sunt, vt in Atlantidum theologia legitur. Titea, cùm prudentia plurimùm mortalibus profuisset, post obitum in deorum numerum relata, & terra cognominata est. filias etiam duas habuit, Βασιλείαν, id est, reginam, vt Diodorus scribit: & Rheam, quam Pandoram vocabant. Βασιλεία annis, prudentia & virtute præstantior, fratres in matris gratiã educauit ideóque Magna mater est appellata. hæc patre defuncto, & facto deo, de fratrum consensu regnum administrauit, nulli adhuc nupta: sed cùm liberos suscipere cuperet, Hyperionem fratrem virum accepit, ex quo duos filios peperit, Solem & Lunam: quorum formam prudentiámque admirantibus omnibus tradunt, reliquos fratres prolis inuidia actos, veritósque ne aliquando imperium ad Hyperiona veniret, scelesto excogitato facinore fratrem communi consilio obtruncasse: Solem adhuc puerum in flumen Eridanum proiectum, suffocatúmque fuisse. qua re vulgata, Luna præter modum fratrem diligens, ex tecto se præcipitem dedit. Matri quærenti iuxta flumen corpus, cum in somnum incidisset, visum ei per somnium est, à Sole se consolari, ne lugeret: homicidas pœnas daturos. dicente se cœlestem ignem, id est, ἥλιον futurum: sororem verò μήνην, Lunam, id est, σελήνην vocandam esse. somno experrecta, rem vulgasse dicitur, & filios deos consecrasse, & innupta posthac vixisse: & facta insana, tympana cymbaláque quatiens, per vrbem sparsis passim crinibus errasse. Tandem coorto hymbre & iactis fulminibus reginam euanuisse, nec visam amplius fuisse ferunt. quam rem populus cernens, ἥλιον καὶ σελήνης nomina ad astra transtulit, Reginámque deam & Matrem vocitauit, & sacra illi cymbalis & tympanis celebrata peregit. Sanè & idem Diod. alio loco de Titea nonnihil euariat, ex Cretensium videlicet historia. Porrò Aramæi Titheam & ipsi aiunt, quoniam mater erat Aretia, id est, terra dicta, post mortem Vestam vocauerunt. Sed hæc nimis superstitiosa, curiosis mittamus, qui Titheam volunt esse Iani vxorem: & Ianum ipsum Nochũ, id est, Noac arbitrãtur. Commentatores etiã Apollonij in primo Argon. scribunt ex Menãdri sentẽtia, Milesios, cùm Rheæ sacrificarẽt, prius Titiæ rem sacrã facere solitos fuisse: subiũgitq; & de heroë Titio, qui Iouis filius fuerit: vel vt alij, inter Mariandyni Cimmerij liberos seniorẽ.

Pesinuntia dea, quę à plerisq; corruptè Pesimõtia dicta est, Magna deûm mater vocata est, de qua breuissimè referã, quæ pluribus ab Herodiano lib. I. Hist. traduntur. Simulacrũ, inquit, è cœlo cecidisse ferũt in quẽdam Phrygiæ agrum, qui ab eo casu Pesinus appellatus est: alij licet aliter referant. In hoc igitur loco Pesinunte Phryges orgia ipsi deæ agitabant, apud Gallum fluuium, à quo & sacerdotes appellati. sed cùm Romani rerum potirentur, oraculum acceperunt, res suas in dies magis auctum iri, si Pesinuntiam deam ad se transtulissent. Proinde legatos petitum miserunt: ac facilè id impetrarunt. deuectum simulacrum ex Phrygia, & magnificè ac religiosè collocatum est, vt ex Liuio alibi locupletius recitaui. Ammianus Marcellinus lib. hist. x x i, quo loco de Iuliano Cæs. agit, alia quædam recenset, inter quæ & hoc: Quamobrem hoc nomine oppidum sit appellatum, variant rerum scriptores. Quidam enim figmẽto deæ cœlitus lapso πίπτειν, quod cadere nos dicimus,

vrbem asseuerare cognominatam. alij memorant, Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum, sed Midam affirmat Phrygiæ quondam potentiss. regem. & hæc fermè Ammianus, quæ & confirmantur ab Arnobio in secundo aduersus Gentes, ita scribente: Quid, inquit, Phrygiam matrem, cuius esse conditor iudicatur vel Midas, vel Dardanus, & cætera.

Phasiane, hoc est φασιανὴ θεὸς, describitur ab Arriano in Periplo Ponti Euxini. ait enim, quòd ingredièntibus Phasin fluuium, in dextra est erecta dea Phasiane, quam ille subueretur ex eius figura an dea Rhea sit. Nam in manu (inquit) cymbalum tenet, & leones sunt sub eius throno: & ita sedet, vt in μητρῴῳ, id est, in templo Matris deûm Athenis, quæ à Phidia fabrefacta fuit. neque de Phasiane dea plura memini me legere.

Lemnus mater deorum antiquitus nuncupata, vt Stephanus scribit, cui & virgines sacrificare soliti fuerant, & ab ipsius deæ nomine Lemnus insula nuncupata fuit. hanc verò primum Thraces incoluère, qui Sinties vocabantur, qui & Sapæi: de quibus varia traduntur à scriptoribus, Strabone, Hellanico, & grammaticis, L. Tharræo & Theone. Sed hæc non nostri sunt instituti.

Andirina mater deû cognominata à loco, de quo Strabo lib. XIII. Sub Andira, inquit, templum est Matri deûm Andirinæ sacrum, & subterraneum antrum Palean vsque. est verò Palea habitatio quædam, sic appellata, quæ ab Andiris distat stadiis CXXX. subterraneum hunc meatum torrens quidam, os eius incidens, aperuit qui postera die à pastore quodam ad sacrificium eunte apud Andira fortuitò repertus fuit.

Asporina etiam mater deûm nuncupata, eodem Strabone teste, eodem libro, ab Asporino monte vrbi Pergamo proximo, aspero & sterili, à quo & dea Asporina, & templum Asporinum nuncupatum fuit.

Ma Rhea vocabatur à Caribus, vt scribit Stephanus: vnde & Mastaura vrbs Lydiæ nuncupata fuit. huic Ma Iupiter dedit Dionysium alendum. quare Ma ab Iunone rogata, cuius ille esset infans? ea, ἄρεως, id est Martis respondit. vnde & apud Care Dionysius Masares nuncupatus est, vt in Bacchi nominibus retulimus. & Rhea ipsa, Má. & illi taurus sacrificatur à Lydis: vnde Mastauræ nomen vrbis, quam interfluit Chrysaorus fluuius. Sanè & Má Bellonæ nomen fuisse inuenimus, vt alibi dicemus.

VESTA.

Vestam, quam ἑστίαν Græci vocant, cum Rhea connumeramus, quoniam cum ea à Strabone cöiungitur, vt in huius Syntagmatis exordio retulimus. hāc tamē cū Cerere describit Phurnutus, & vtranque ait non videri aliam à Terra. Vesta verò ab antiquis fuit multa veneratione culta, nunc eam ignem, nunc terram existimantibus, vt docet Diuus Augustinus, libro quarto de Ciuitate dei. Ouid. in Fastis,

> Vesta eadem est, & Terra: subest vigil ignis vtrique:
> Significant sedem terra focúsque suam. Idem paulò pòst:
> Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur.

Alij non à vi stando, sed à vestiendo, quòd terra variis tum herbis, tum plantis, cæterísque vestiatur. nam & Plato pro terra sumere ἑστίαν videtur, cùm ita scribit, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. hoc est, manet autē Vesta in deorum domo sola: quòd scilicet terra immobilis, vt Macrobius exponit, intra domum deorum, id est, intra mūdum. Sic & Euripides, καὶ γαῖα μῆτερ, ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι. id est, Et terra mater, Vestam quam sapientes homines vocant, quæ sedet sub æthere. Orphæus quoque in hymno, ἣ μέσον οἶκον ἔχεις πυρὸς ἀενάοιο μεγίστου. hoc est, quæ mediam domū habitas ignis perpetui maximi. Vestam autem ait Phurnutus διὰ τὸ ἑστάναι διὰ πάντων. vocarunt antiqui: hoc est, quòd per omnia constet, vel quòd in ipsa tanquam in fundamento totus stet orbis. Alij alia dicunt. Quod verò pro igne ponatur, Ouidius idem in Fastis:

> Nec tu aliud Vestam, quàm viuam intellige flammam,
> Natáque de flamma corpora nulla vides.
> Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
> Nec capit, & comites virginitatis amat.

Phurnutus: Ignis, inquit, semper viuens Vestæ attribuitur. quòd & ipsa videatur existens esse. Fortè verò, quod inde ignes nutriantur, qui sunt in mundo, & per ipsam subsistant. aut quod ζείδωρος ἄρουρα est, id est fœcunda tellus, & animaliū mater, quibus vis ignea

viuen

viuendi in causa sit. Virgo porrò Vesta inducitur, quòd continua motio nihil gignat. & idcirco hæc dea à virgine custodiebatur, vt Phurnutus ait. M. Tullius secundo de Nat. deorum: Vestæ, inquit, nomen à Græcis ea enim est, quæ ab illis ἑστία dicitur. vis autem eius ad aras & focos pertinet. Idem in lib. de Legibus: Vestam, ait, quasi focum vrbis, vt Græco nomine est appellata, quod nos propè idem Græcum interpretatum nomen tenemus. Quare mihi mirum valde est, Philelphum octauo Pædiæ Xenophontis illud vertisse latinè, Lari Cyrum sacrificasse, &c. quod est Græcè πρῶτον μὲν ἑστίᾳ ἔθυσε. id est, primum quidem Vestæ sacrificauit. Disputat longo orationis ductu Dionys. Alicarnas. lib. secundo Historiarum, de Vesta Romanorum dea, à quo primùm instituta, Romulóne an Numa: déque Vestalibus, Sex Vestæ sacerdotes, scribit Festus, constitutæ erant, vt populus pro sua quisque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana prius in sex erat distributa partes: sed pòst tamen plures fuisse legimus. Scribit Gellius, quòd virgo dum à pontifice caperetur, Amata appellabatur: ea ratione, quòd quæ prima capta fuit, hoc nomine fuerit. Plut. tamen in Numa, primò Geganiam, & deinde Beremiam & Camillam & Tarpeiam captas, dicere videtur. Sed tu si scire cupis, virgo Vestæ quid ætatis, ex quali familia, & quo ritu, quibúsque cæremoniis & religionibus, quo cognomine à Pont. Maximo caperetur, & quo statim iure esse inciperet, simulatque capta esset: quódque nec intestato cuiquam, nec eius intestatæ quisquam iure hæres esset, lege Gellium lib. primo, qui Antistio Labeone & ex aliis pleraque omnia retulit. Vestam de numero penatum deorum, Macrob. in tertio esse ait, aut certè eorum comitem, adeò vt & Consules & Prætores & Dictatores cùm inirent magistratum, Lauinij rem diuinam faciebant Penatibus pariter & Vestæ. hinc Vergilius ex persona Hectoris dixit,

> Sacra suósque tibi commendat Troia Penates. Mox adiecit:
> Sic ait, & manibus vittas, Vestámque potentem,
> Aeternúmque adytis effert penetralibus ignem.

Sed cum Vesta ignis putaretur, Virgo etiam dicebatur: vnde & virgines eius iure ministerio adhibebantur, quæ sacrum ignem custodirent, Vestales (vt diximus) appellatæ: quas detonderi solitas, vt nunc quas Moniales appellat vulgus, ex eo plerique arbitrati sunt, quòd XVI Nat. hist. Plin. scribit. Antiquior, inquit, lotos est, quæ capillata dicitur, quoniam virginum Vestalium ad eam capillus defertur. quibus verbis id astruere conantur, nec ego reclamo: præsertim etiam cùm Gellius de Diali flamine illud citet, Vnguium Dialis & capilli segmina subter arborem felicem terra integunto. Sextus etiam Pomp. Festus, Capillarem arborem ea ratione dictam existimauit, quòd in ea attonsus capillus suspenderetur. Vestam, vt Alexand. ait, virginis ore tympanum gestantis, quòd scilicet ventos terra contineat, quidam effinxêre. at alij templum cum ara in eius medio, & igne accenso. Sed hæc à me parum probantur. Inter Vestales verò, quæ leuiter deliquisset, verberibus à Pont. Max. cædebatur. Sin parum casta fuisset, & conuicta, viua defodiebatur, nec igne absumebatur, vt pluribus Plut. in Quæst. ostendit. Nam sandapila ad portam Collinam, ceu mortua efferebatur, cum propinquorum suorum luctu, sequentibus mœsto cum silentio pontificibus & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quem scalis quibusdam descendebatur. in eum locum solam virginē demittebant, & scalæ auferebantur, locúsque ipse occludebatur, in quo ne fame necari videretur, panis, lactis, & olei nonnihil apponebatur, vnáque ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes aliíque discedebāt. eo die iustitium erat in vrbe, & mœror pauórq; non exiguus: magnum enim aliquod malum ciuitati portendere putabant, Vestalium supplicium. Scribit Seruius lib. vndecimo Aeneid. Imperatores & virgines Vestæ in ciuitate sepultos fuisse, quòd legibus non tenerentur. Idem & Plut. in causis. quinctiam, ait Seruius, nocentes virgines licet viuæ, tamen intra vrbem in campo Scelerato obruebantur. Illud etiam apud scriptores proditum obseruaui, extincto igne Vestales à pontifice verberari solitas. quibus mos erat, tabulam felicis materiæ tam diu verberare, donec ignis conciperetur, qui cribro aheneo in ædem à virgine deferebatur: quotannis tamen & nouus ignis excitabatur à Vestalibus, sicut & à nostris in cærei (Paschalis qui dicitur) consecratione. Ouidius in Fastis,

> Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde
> Dicitur, & viris flamma refecta capit.

Sed ad Vestam ipsam reuertamur. Scribit Diod. in Bibliothecæ lib. quinto, vbi Cretica

explicat, ex Saturno & Rhea sex natos filios, Vestam, Cererem, Iunonem: mares, Iouem, Neptunum, & Plutonem. Idem in Fast. Ouid.

Ex ope Iunonem memorant, Cererémque creatam,
Semine Saturni, tertia Vesta fuit, &c.

Orpheus quoq; in hymno ipsius, cui adolet aromata, Vestam filiam canit potentis Saturni. harum vtiq; Vesta fertur structuram domus inuenisse. Martianus, Vestam ait Magnæ matri adhæsisse, quòd Iouis nutrix fuerit, suóque illum sustentasse gremio, cùm à matre occultatus nutriretur. Sed Lactantius ait Vestam Vrani, id est, Cœli vxorem, his verbis: Legi in Sacra historia, Vranum potentem virum Vestam habuisse coniugem, &c. quibus verbis quidam duas Vestæ nomine fuisse credunt. At verò Fabius Pictor (si legitimus, vt alibi dixi, liber est, qui legitur) Vestam tradit Iani vxorem fuisse, quæ prima sacrorum regina, sempiternum sacrificiorum ignem virginibus credidit. Myrsilus verò Lesbius, Vestam ait Labith horchiam dictam, Tyrrhenorum lingua. Labiti quoque, ait Herodotus, à Scythis vocata est. Quo magis mihi mirum visum est, in Commentariis in poëticam Horatij, qui Parrhasij nomine editi sunt, ita scriptum esse: Scythæ Gongosiron Apollinem vocãt, Neptunum Thagesmana, Venerem Argem pasam, vel Artim pasam, vt in aliis codicibus legitur. Extat & inscriptio apud B. Aegiũ grçca, in qua bis ΑΡΤΙΜΠΑΣΑ vocatur. Vestam Tamuti. cùm legendum sit: Scythæ Oetosyrin Apollinem vocant, Neptunum Thagymasa, Venerem Arginipasa, Vestam Labiti. atque ita rectè Græco & Latino legi codice. Sed huiusmodi errata sunt in editorem, quàm in auctorem, referenda potius: tametsi & apud Origenem libro sexto, simili modo corrupta legantur. Scribit Phurnutus in fabulis traditum, Vestam è se primam genitam, & postremam, quoniam ex terra cuncta nata, & in terram resoluuntur. & propterea Græci ab ipsa sacra incipiebant, & in eam desinebant. Sed enim non Romanos modò, sed aliquot alias nationes sacrum ignem publicè custodisse legimus. Nam Athenis in Prytaneo ignis sempiternus asseruabatur, non à virginibus, sed (vt ait Plut.) à mulieribus iam matrimonio solutis. Strabo libro nono, Poliadis Mineruæ templum in saxo vetustum scribit, in quo lychnus inextinguibilis, & virginum domus, id est, παρθενών, quam Ictinus condidit, vbi Minerua Phidiæ opus eburneum fuit. Aegyptij quoque ignem seruabant, vt testatur Diod. Quin etiam Delphis. Persę quoque summa religione, vt notum est, ignem custodiebant, & venerabantur. qua de re contentus ero verbis Procopij historici, ex secundo libro belli Persici, cum Cosdroë in Romanorum agrum inuadere cõstituisset per Persarmenios, ita subdit: Hic magnum Pyreũ est, quòd Persæ deorum maximè venerantur, vbi ignem perpetuum custodiunt magi: ac alia quidem diligẽter sacrificantes, cum vaticinio in rebus maximis vtuntur. Hic est ignis, quem Vestam olim Romani vocabant. hæc quidem Procopius. Strabo verò lib. decimoquinto, de Cappadocia agens, scribit, apud eos magos fuisse multos, quos Pyrethos vocabant. tum illud subiungit: Súntque Pyrethia septa ingentia, in quorum medio ara est: in ea magi & cinerem multum, & ignem inextinguibilem seruant, quò quotidie ingressi imprecationes faciunt. Illud in commentariis Græcorum legitur, ignem cœlitus in agrum Argiuum primùm decidisse, qui in Apollinis templo seruabatur, quod Argis fuerat in foro constructũ: in quo si quando extingueretur, vt Athenis accidit Aristone tyranno, & Delphis templo à Medis incenso, & Romę Mithridatico & ciuili bello: tum verò fas nõ erat ex altero igne succendere, sed nouum elicere oportebat. ex sole accendebatur flamma pura: certáque ratione vasa scaphia parabant, cauata, in quæ solis radij excepti, in fomite arido ignem iniiciebant. Sed & alias elicitur ignis ex sole & speculo, vel ex vitrea phiala, aqua gelida plena. & de his satis.

βουλαία, hoc est, consiliatrix Vesta cognominata est, cuius ita Dinarchus orator meminit μαρτύρομαι τὴν ἑστίαν τὴν βουλαίαν. id est, testor deam Vestam cõsultricem. Dicta verò, quòd in senatu hoc est ἐν τῇ βουλῇ esset constituta. Val. Arpocration. Thræcia, id est, θρᾳκία, Vesta etiam, teste Hesychio, est appellata.

Pingebatur verò Vesta mulieris forma sedentis, & gestantis tympanũ, quòd terra ventos intra se contineat. Et Romani eius ædem rotundam construxêre, in cuius medio seruaretur ignis, qui & à plerisque in terræ medio esse traditur. Phurnutus & ipsam Vestam rotundè effingi solitam prodit, atq; ita per medios humeros constitui, quòd & ipsa taliter statuatur constricta, vel coagulata. vnde & χθών, terra vocatur: fortè quod terra capiat omnia,

omnia, hoc est, ἀπὸ τοῦ χᾶσθαι, siue ἀπὸ τοῦ χωρεῖν. Porrò & albis & candidis sertis coronari dicebatur, eadem ratione, quòd terra vndique ab albissimo elemento ambiatur, aëre scilicet. Sunt qui deam supra pinnaculum templi statuāt, vt scribit Albricus, qui auctor mihi proletarius est, nec fidus satis. Porrò duas Vestæ nomine quidam statuunt, alteram Saturni vxorem, alteram filiam: hanc ignis, illam terræ symbolum gerere, vt antè meminimus.

Libet in fine huius capitis de Vesta & Vestalibus, quod nunc succurrit, tibi ascribere de Cassandræ templo, quod in Italia fuit propè Salpem paludem, & oppidum Dardanium dictum, vt ait Lycophron: in quo templo si quæpiam virgo accola, virginitatis amore nuptias spreuisset, siue ob deformitatem, siue aliam ob causam virum perosa confugisset, sui posthac iuris erat, & inde inuitam abducere summum fuit nefas. Hæc postmodum comas detondebat, atrásque vestes induebatur, faciémque coloribus quibusdam deturpabat, vt deformior esse videretur, atque ita in virginitate perseuerabat. Hoc ea causa ascripsi, vt nos nostrarum sacrarum virginum pudeat, quæ plerunque inuitæ in claustra & septa coërcentur, nedum sponte ipsæ illuc confugiant.

IANVS, VERTVNVS.

Ianus antiquissimus Italiæ deus habitus, & Latij rex: vnde Ianiculum collem & oppidum dictum, notius est quàm vt hîc pluribus referamus. Hinc Vergilius,

> Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem:
> Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Dictus verò Ianus, vt Cicero & Macrobius tradunt, ab eundo, quòd cœlum & tempus semper eat: vel quod ianuis præsit, vt Ouidius docet. Festus, vbi Chaos ex Hesiodo describit: Chaos, inquit, ex eo quod χάινειν Græci, id nos hiare dicimus: vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, id quod fuerit omnium primum, cui primò supplicabant velut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Arnobius quoque inter multa: Incipiamus, inquit, & nos ab Iano patre, quem quidam ex vobis mundum, annum alij, solem etiam prodidère nonnulli. & paulò pòst: Quem ferunt Cœlo & Hecate procreatum, in Italia regnasse primùm, Ianiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generum, Iuturnæ maritum, quémq; in cunctis anteponitis precibus. Martianus tamen Argionam vxorem Iani dixit, Græci verò Camesen sororem & vxorem scribunt, quos secutus Leon, ex ea prodit Clisthenen filiam sustulisse: tametsi Cato & F. Pictor Camesen principem cū Saturno commemorent. Sed auctor hic vterque non modò suspectus, sed & apocryphus. Effingebatur Ianus ab antiquis variè. nam & biceps, & quadriceps, vt ostendam, formabatur: vnde & eius quædam deducta cognomina. Plinius libro trigesimoquarto, Ianum à Numa rege dicatum ait, digitis ita figuratis, vt CCCLXV nota per significationem anni, temporis & æui, se deum indicaret. Plinij quædam exemplaria CCCLV tantùm lectionem habent. Sed cùm Macrobius de hac eadem, vt opinor, statua agat in primo, & idem CCCLXV legat, plura hîc non comminiscar, cùm multa possem. Macrobij hæc sunt verba: Inde, inquit, plerunq; Iani simulacrum fingitur manu dextra trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum tenens, ad demonstrandum anni dimensionem, &c. ex Plinij verbis, & Macrobij, planè percipimus, ita figuratum Ianum fuisse, vt manibus & digitis, hoc est, eo numerandi ordine qui per articulos manus fit, ab vnitate vsque ad nonagesimumnonum, manu sinistra numeratur: à centenario verò numero dextra computatur, vt planius ex Beda & Isidoro, aliísque cognoscimus, sed & nostro nos Annotationū dialogo primo ostendimus. non igitur Ianum ipse intelligas in manu habuisse has Græcas numerorum literas, τ' dextra, & sinistra ξε, sed ita compositis & complicatis manuum articulis, vt id significaretur. qua in re viri alioqui eruditi quidā decepti, qui ea causa ideo fortasse hallucinati, quòd Ianuarij simulacrum cùm Suidas describat, perperàm ab eis exponitur. Ita ergo Suidas, meis verbis: Ianuarius simulacrum quadriforme, propter quatuor τροπὰς, id est, anni conuersiones, seu partes. Alij autem effingunt ipsum, in dextra manu tenentem clauem, vt temporis principium, ac anni reclusorem, ianitorémque: alij verò in dextra CCC, sinistra quinque & sexaginta continentem, vt annum significet. hæc Suidas. quibus quidem verbis non subinfertur, quod illi putant, quòd has numerorum notas manu contineret: sed eum numerum, quem nos ostendimus, per manuum articulos exprimebat. quandoquidem & Macrobius planè ostendit, tribus his modis, & pluribus etiam, Ianum ab antiquis effingi solere. Obseruamus & apud F. Pictorem, Ia-

num etiam sic formatum, vt in manu virgam & clauem, & sub pedibus bissenas aras haberet. idque ideo factum, quòd primus valuas, seras & claues excogitarit: & ab eo propterea dictas ianuas. Duodenas etiam colonias dederit, & totidem pomœria, arásque sacrarit. Macrobius etiam cum claui & virga effictum ait, quasi portarũ esset custos, & rector viarum. Porrò describitur Iani templum à Procopio in historiis ad sua vsque tempora, hoc est Iustiniani Cæs. Imp. Vnde & Ianum quidam in throno sedentẽ statuunt, & ante ipsum templum nunc clausum, nunc apertum. Ianum quoque coronarum inuentorem veteres existimauère, id quod Dracon Corcyræus apud Athenæum pluribus docet, & nos ab eo in nostris Nauigiis. Porrò & ab Iano, Ianualis porta Romæ dicta fuit: de qua post Festum Valturius libro 9.

Bifrons, & quadrifrons, Ianus & fictus & nuncupatus. Vergilius in duodecimo Aeneid.

—Mare, sidera, iuro,
Latonæque genus duplex, Ianúmque bifrontem.

Et quidem bifronti Iano, Seruius ait, Romulum & T. Tatium, cùm in fœdera conuenirent, simulacrum duplicis frontis effecisse, quasi ad duorum populorum imaginem. Dictus est etiam Ianus Geminus, quòd præterita & futura respicere existimaretur. Ouid.

Iane biceps, anni tacitè labentis imago,
Solus de superis, qui tua terga vides.

Quin & in vetustis quibusdam nomismatibus adhuc biceps cernitur. Sed & Plutarch. cur biceps effingeretur, in causis Romanorum capitum pluribus edisserit. ait enim, cum ipse Ianus Perrhæbus esset, pòst cùm in Italiam venisset, linguam & viuendi rationem immutasse: vel quod Italos, cùm agrestes ac barbari essent, eos ad mansuetiorem vitam, & rempub. administrandam pellexisse. Seruius item in illo poëtæ Vergil. libro septimo, Sunt geminæ belli portæ, &c. Sacrarium, inquit, hoc Iani Numa Pompilius fecerat circa imum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli, quod fuit in duobus breuissimis templis. duobus autem, propter Ianum bifrontem. postea captis Faliscis, ciuitate Thusciæ, inuentum est simulacrum Iani cum frontibus quatuor. vnde, quod Numa instituerat, translatum est ad forum transitorium, & quatuor portarum vnum templum est institutum.

Quadrifrons ergo, & Quadriceps Ianus vocatur, id quod & Mart. innuit illo hendecasyllabo:

Et lingua pariter locutus omni. Nam omnes de duobus, ait Seruius, non dicimus. Scribunt, Plutarch. & Critolaus, qui Phænomenon lib. composuit, Saturnum à Latino quopiam agricola hospitio susceptum, eius filiam Oenotriam vitiasse: quo partu natos ferunt, Ianum, Hymnum, Festum, & Felicem, quibus Saturnus pater serendæ vitis & vini conficiendi rationem ostendit, eiúsque muneris vt aliis auctores essent, permisit. hinc ergo finitimi agricolæ, cùm vinum gustassent, inconsuetæ potionis vi diu graui somno pressi iacuère. mox expergefacti, & sibi venenum propinatum suspicantes, Ianum eius inuentorem saxis & lapidibus obruerunt. cuius filiæ puellæ patris interitu mœrore percitæ, laqueo vitam finiuère: quas in cœlum omnes sustulisse Saturnum tradunt, appellatásque προτρυγητῆρες, quòd earum ortus vindemiam præcedat. verùm multo pòst tempore laborantibus pestilentia Romanis, Apollinis oraculum respondit: Non antea pestilentiam sedandam, quàm Saturni ira expiaretur, quam ex filij nece conceperat. hinc Lutatius Catulus ædem Saturno in rupe Tarpeia construxit, Ianúmque sacrauit quadrifrontem: seu à puellarum numero, quæ patri laqueo & spiritu parentauerant: vel à quatuor anni temporibus. Alij ideo Ianum quadriformem dictum prodiderunt, quòd vniuersas orbis partes sua maiestate complexus sit ipsásque conspiciat. plura Macrobius in Saturnalibus, & D. Augustinus in septimo de Ciuitate Dei. Seruius, captis Faliscis, vt diximus antè, tale simulacrum inuentum tradit.

Sed audi vanitatem longè etiam Iano Romano vaniorem. Iudæorum rex Manasses statuam sibi quinqueformem, hoc est, vt Græci scribunt, πεντεπρόσωπον poni curauit. Sanè quadrifrontem Ianum Romæ in Velabro esse, existimant antiquitatum eruditi, non quidem à Numa erectum, sed postea reformatum. fermè enim integrum hoc tempore cernitur, cuius testudo, quatuor columnis pilatis sustentatur, quatuor peruiis ianuis, in singulis verò loculamenta 12, tanquam fenestellæ, in quibus statuæ reponerentur. has quidam existimant 12 mensium habere significationem, quòd & Ianum annum ipsum significare

iam

iam suprà dictum est. Varro quoque in lib. Humanarum scribit, duodecim aras antiquos posuisse Iano, pro totidem mensibus. Quin & Ianus item Iunonius dictus fuit, quòd omnium mensium ingressum teneret, vt etiam Iuno. Libet hic tibi annotatiunculam meam ascribere, vt scriptorum aliquot loca, quàm hactenus exposita, melius intelligantur. Verba hæc Suetonij sunt in Domitiano: Ianos, inquit, arcúsque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbis extruxit. hęc Suet. T. Liuius libro primo quintæ Decad. Et forum, inquit, porticib. tabernísque claudendum, & Ianos tres faciendos. quib. scriptorum verbis id significari videtur, quod & hoc tempore in celebritatib. & pompis à regibus & principibus, Rebúsque publicis fieri conspicimus. vt his ipsis, quib. hæc scribimus, diebus Hercules II. Atest. Dux nostræ vrbis IIII. egit in lætitiam, dum PAVLVM III. P. M. hospitio suscepit. Qua de re ego, eo spectaculo priuatus ob articularis morbi infirmam valetudinem, quodam ad Barth. Riccium hendecasyllabo inter cætera ita lusi:

Non vrbis mihi templa, non theatra,
Non prætoria celsa spes videndi,
Non arcus, tibi, peruiósque Ianos,
Qui nunc Maxime PAVLE construuntur,
Non pompam, reliquum nec apparatum,
Vt hac magnificè hospiteris vrbe. & reliqua.

Vocantur igitur Iani numero plurium, huiusmodi ædificia quadriformia & peruia, seu stata illa & lapidea, seu ex materia pro tempore excitata, vt ex suprà recitatis Liuij & Suetonij verbis audiuisti. Sed & M. Ciceronem attende lib. de Nat. deor. 2. Cúmque, inquit, in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quod ab eundo nomen est deductum: ex quo transitiones peruiæ Iani, foresque in liminibus profanarum ædium ianuæ nominantur. hæc Cicero. P. Victor in octaua vrbis Romæ regione, hoc est in foro Romano: Iani, inquit, duo celebris mercatorum locus. nam argentarij ac numularij, cæterísque eiusmodi in Ianis nuncupatis, qui & ab aliquibus Vertuni dicti sunt, suam artem exercere solebāt, vt ex diuersis auctoribus colligi potest. Horatius: Postquàm res mea Ianum Ad medium fracta est. Idē: Ianus summus ab imo Perdocet. Ouid. Cum tot sint Iani. & illud: Ad medium Ianum sedentibus. M. Cic. Philippica sexta, statuam ridens positam, L. Antonio cum hac inscriptione, L. ANTONIO, IANO MEDIO, PATRONO PO. ROM. XXXV Trib. Pos. Non possem, inquit, sine risu dicere, L. Antonio Iano medio patrono. Itáne? Ianus medius in L. Antonij clientela sit? quis vnquā in illo fano inuētus est, qui L. Antonio M. nummûm ferret expēsum? Aliqui tamen fœneratorū locū significare autumant: sed omnino ad versuram faciendā, & res contrahēdas spectabāt. ideo P. Victor, mercatorū celebrē locum appellauit.

Clauiger Ianus appellatus est, vt suprà ostensum est quòd cum claue & virga formaretur. Clusius præterea Ianus, & Patulcius, & Consuuius cognominatus est. Ouid. in Fastis:

Nomina ridebis, modò nanque Patulcius idem:
Et modò sacrifico Clusius ore vocor.

à claudendis videlicet, & patefaciendis Iani portis, de quibus poëta in septimo Aeneid.

Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)
Religione sacræ, & sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternáque ferri
Robora, nec custos absistit limine Ianus.
Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse Quirinali trabea, cinctúque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.
Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes.

Idem libro primo:

——Diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Hinc audio, hoc anno, quo omnia bello feruent inter Cæsarem & Gallorum regem, Romæ Paschillum, templum hoc Iani reclusum effinxisse, & catenis solutum Furorem præcipitem exire, hinc inde poëtis de more vaticinantibus. Porrò hoc Iani templū ter constat fuisse clausum, vsq; ad tempora

aduentus Christi seruatoris: primùm, regnante Numa Pompilio, deinde post bellum Punicum secundum, tertiùm post bella Actiaca, quæ confecit Augustus. Huius autem aperiendi vel claudendi ratio varia refertur. Alij dicunt, Romulo contra Sabinos pugnante, cùm in eo esset vt vinceretur, calidam aquam ex eo loco erupisse, quę fugauit exercitum Sabinorum. hinc ergo tractum morem, vt pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, quasi ad spem auxilij pristini. Alij dicunt, Tacium & Romulum facto fœdere hoc templum ædificasse. vnde & Ianus ipse duas facies habuisse dictus, quasi ostenderet duorum regum coitionem: vel quòd ad bellum ituri, debeant de pace cogitare. Aliã meliorem affert Seruius rationem, quòd ad prælium euntes, optant reuersionem.

Consiuius Ianus dictus est, vt Macrobius tradit, à conserenda scilicet propagine generis humani, quæ Iano auctore conseritur.

Quirinus etiam pater Ianus vocatus est, quasi bellorum potens, ab hasta quam Sabini curim vocabant hinc & Curitis Iuno, vt pluribus suo loco dicemus. Quin etiam & Iunonius Ianus dictus est, teste Macrobio: quòd ita huic deo Iano omnis ingressus est dicatus, vt Calendæ omnes mensis Iunoni. Sed & Varro lib. 5. Rerum humanarum, Iano ait duodecim aras pro totidem mensibus dicatas: quas aliter tamen, vt paulò antè diximus, F. Pictor interpretatur. Scribit Macrobius, quòd Iano primus anni mensis à Numa rege attributus sit, quòd prospiciat & respiciat præterita & futura.

Matutinus deus etiam Ianus dictus est ab Horatio, in hoc,

Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Vnde homines operum primos, vitæque labores Instituunt.

Sic verò dictus, quòd sit diei dominus, vt ait Seruius, in quo ortus & occasus. Pater autem est appellatus, vt etiam Macrobius notat, quasi deorum, vt ait, deus. A Græcis etiam dictus προπάτωρ, vt in illo hymno qui κοινὸς, id est, cõmunis dicitur, χαῖρ' ἰανὲ προπάτωρ ζεῦ ἄφθιτε, &c. Nolo tibi nunc recensere, quæ Ioannes Annius commẽtus est, de Vadimone, & aliis nonnullis, quoniam eius hominis scripta mihi nescio quo pacto doctrinam exoticã, ne superstitiosam dicam, redolere videntur. quis enim Nochum, seu Noa, Ianum fuisse existimet? & Ianum quis vitiferum, vel viniferum, significare putet? At Ianuã Hesychius nunc Græcam, nunc Helenam est interpretatus.

Vertunus etiam Ianus dictus est, si F. Pictori credimus: si quidem, qui eius nomine circumfertur liber, legitimus est. sic enim scribit: Imus Argiletus est, vbi Ianus quadrifrons, qui & Vertunus, in fine vici Thusci, &c. Idem fermè & Varro, & P. Victor, Asc. Pæd. in vltimo thurario tradit. Ouid. in 1. Fast. ita canit:

Quicquid vbique vides, mare, cœlum, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa, paténtque manu.
Me penes est vnum vasti custodia mundi,
Et ius vertẽdi cardinis omne meũ est. Licet de Iano dictũ sit. Tibullus in vltimo:
Talis in extremo felix Vertunus olympo,
Mille habeat formas. Vel vt alij legunt,
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

Non constitutum habeo, an apud Festum legendum sit pro Portunno, Vortunnum, cùm cætera Iano vel Vertunno conueniant, vt clarius in Portunno dicam. Vide integrã de Vertunno elegiam Propertij libro quarto, in qua poëta recenset doctè, quis deus esset Vertunus, & qualis, & vnde nuncupatus. quo in loco interpretes, Beroald. & Volsen. ex variis auctoribus plura attulerunt, quæ hic ego consultò prætereo. Meminit præterea Varro, & Horatius, qui à Iano diuersum facere videtur in 1. Epistolarum,

Vertunnum, Ianúmque liber spectare videris.

Putauit Acron, Vertunnum deum fuisse, qui præesset sensibus. scribit verò Donatus in Terentij commentariis emanasse ab hoc deo illud quod dicimus, vel bene, vel male vertat. Vertunnus, inquit, deus dicitur, qui rebus ad opinata reuertentibus præest. Sæpe autem malè cedit quod bonum putatur, & hoc est malè vertisse: vt ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti. de quo Vergilius,

—Ensémque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in vsus.

Hæc quidem ille in Adelphis, qui nec procul, nec absimilia repetit. Huius dei vxorem fuisse

fuisse Pomonam, de qua alibi sum locutus, fabulati sunt poëtæ. Non defuerunt qui Vertunnum Hetruriæ regem prodiderint. ille se Volsinium vocat apud Propertium:

. Thuscus ego, Thuscis orior, nec pœnitet, inter
 Prælia Volsinios deseruisse focos.

Fuit & Voltunna, vel Vulturna, celebris Hetruscorum dea, ad cuius fanum frequens Hetruscorum concilium haberi solebat. eius non semel meminit T. Liuius in prima Decad. cuius tamen exemplaria variant. Huius deæ fanum prope Volscinios non procul à Ciminio monte & lacu fuisse, viri antiquitatum periti existimant, quo facilior esset aditus toti Hetruriæ. A Vertunno quidem Vertunnalia dies festus, qui mense Octobri celebratur, Vertunni feriæ, vt ait M. Varro.

SYNTAGMA QVINTVM,

AD EVNDEM D. BERNARDVM BARBVLAEVM.

NEPTVNVM à nubendo dictum putauit Varro, quòd nubat, id est, operiat terras: quod idem scribit Arnob: At M. Cicero à nando vocatum existimauit. à Gręcis ποσειδῶν dictus, quòd pedibus terram quatiat: à πὸς videlicet, id est, pes: & σείω, quatio: & δᾶ, pro γῆ, doricè, id est, terra. Socrates verò apud Platonem in Cratylo, nunc dictum ait quasi ποσὶ δεσμὸν. hoc est, pedibus vinculum: quia pedibus eunti, maris natura ne procedat, impedit: nunc quasi πολλὰ εἰδῶν, id est, multa videns. vel, inquit, fortassis ab eo quod dicitur σείων, id est, quatere. σείων, enim, id est, quatiens est nominatus, cui π ac δ fuit adiectum. Alij dictum putant à πόσις, id est, à potione, quod Neptunus symbolum gerat aquæ, quę mortalibus prima potio fuit. Sed & Fulgentium audiamus (quamuis hic auctor non omnino mihi, vel fide rerum, vel loquendi proprietate satis probatus, vtcunque tamen audiendus:) Neptunum, inquit, tertium aquarum esse voluerunt elementum, quem ideo Græci & ποσειδῶνα nuncupant, quasi ποιῶν εἰδῶ, quod nos latinè facientem imaginem dicimus: illa videlicet ratione, quod hoc solum elementum imagines in se formet spectantium, quod nulli alij ex quatuor competat elementis: quamuis specula & specularia imagines repręsentent, alia (vt creditur) ratione. Tridentem verò ob hanc rem ei fortè appingunt, quòd aquarum natura triplici virtute fungatur: id est, liquida, fœcunda, potabili. Hinc & Neptuno Amphitriten in coniugium deputant. ἀμφὶ enim Græcè circumcirca dicimus, eo quòd omnibus tribus elementis aqua conclusa sit: id est, sit in cœlo, sit in aëre, item in nubibus & in terra, vt fontes, putei. & hæc fermè Placiades. Scribit Herodotus in secundo, Neptuni nomen, id est, Posidonos, ab initio non fuisse apud Aegyptios: ídque nomen ab Africanis eos audiuisse, deúmque putasse, verùm nullo honore cultum. Fuit autem Neptunus maris deus creditus: vnde illum poëticè Liquidum deum Propertius illo versu vocauit:

Quæ voluit liquido toto subire deo.

Vidi & qui Posidona est interpretatus, terræ maritum. Sanè & Neptuni amores fabulosi quidam referuntur, vt quos Ero commemorat apud Ouidij Heroidas:

At tibi flammarum memori Neptune tuarum,
 Nullus erat ventis impediendus amor.
Si neque Amymone, nec laudatissima forma
 Criminis est Tyro fabula vana tui.
Lucidáque Alcyone, Ceycéque, & Alymone nata,
 Et nondum nexis angue Medusa comis.
Flauáque Laodice, cœlóque recepta Celeno,
 Et quarum memini nomina lecta mihi:

Has certè pluresq; canunt Neptune, poëtæ,
Molle latus lateri conseruisse tuo.

Sed & alios huius dei amores quos legimus, missos facimus: vt quos ridet Arnobius, Amphitrites, Hippocoontis, Menalippes aliarum. Sed hoc loco libet tibi recensere, quæ de Amymone in Fab. traditur hystoria, ab Hygino in Mythologico poëtico, cap. CLXIX: Amymone, inquit, Danai filia, missa est à patre aquam petitum, ad sacrum faciẽdum. quę dum quærit lassitudine obdormiit. quã Satyrus violare voluit. illa Neptuni fidem implorauit. quod cùm Neptunus fuscinam in Satyrum misisset, illa se in petram fixit. Satyrum Neptunus fugauit: qui cũ quæreret in solitudine à puella, illa se aquatũ missam esse dixit à patre, quam Neptunus compressit. pro quo beneficium ei tribuit, iussitque eius fuscinam de petra educere. quę cum eduxisset, & tres Silani sunt secuti, qui ex Amymonis nomine Amymonius fons appellatus est. ex qua cõpressione natus est Nauplius. Hic autem fons Lernæus est postea appellatus. Hucusq; Hyginus. qui etsi alibi hanc eandẽ fabulã recitat, atque alij plerique, volui tamẽ eam repetere, ea de causa, quòd tres Silanos cõmemorat: quod est vocabulum parum multis cognitum, vt in quadam mea Annotatione ostendi in Lucretium & Corn. Celsum, sed ad reliqua, quæ de Neptuno restant, accedamus. Scribit Gellius, antiquos vocasse Neptuni filios, immanes ac feroces homines, ab omníque humanitate alienos, tanquam è mari genitos: cui & Seruius in tertio Aeneid. subscribit. ait, enim, de Harpyis agens, Neptunum prodigiorum omnium patrem: & perinde etiam factum, vt quotiescunque desunt parentes, redeamus ad generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus: quorum ignoramus parentes, vt etiam antè retulimus, Iouis & terræ filios. Sed enim & Phurnutus ait, propter maris violẽtiam omnes violenti & audacioris animi homines Neptuni filij vocati sunt: vt Cycoples, Lestrygones, & Aloidæ. Donatus Neptunum scribit, quia medius esse putaretur inter cœlum & inferos. vtriusque regni participem fuisse habuisséque elemẽtorum potiorem partem. idéoque tridentem habere, pro numero elementorum: vnde & τριαινοῦχος, hoc est Tridentifer. quod & Proclus refert in Cratylum Platonis, vbi de fratrum trinitate agit. Phurnutus tamen in maris impetum retulit: ipsum lege. Pingebatur Neptunus & ipse variis modis, nũc pacatus & tranquillus, nunc commotus, vt in primis in Homero & Vergilio poëtis videmus: nunc nudus etiam cum tridente & concha, quomodo ipse conspexi: nunc in veste cærulea, id est cyanea, vt Phurnutus ait. Lucianus in Sacrificiis, cyaneis capillis & nigris effingit. Sic tamen à Philostrato in Imaginibus, cum equis scilicet & cetis in mari tranquillo incedere. Sed & cum Buccino & fuscina, qualem marmoreũ vidi. Scribit in Delphino Hyginus: Qui Neptuno, inquit, simulacrum faciunt, delphinum aut in manu aut sub pede eius constituere videmus, quòd Neptuno gratissimum esse arbitrantur. Scribit Plato in Critia, vel Atlantico, templum amplitudinis eximiæ. & structuræ admodum mirandæ: deúmque ipsum Neptunum curru insistentem, & tenentem equorum alatorum habenas, laqueari à alta ceruice tangentem. Hunc circa Nereidas delphinis insidentes cẽtum: tot enim esse putabantur. Martianus verò ita expressit: Maritima, inquit, inundatione viridior, coronam albidi salis instar candidam, atque spumarum caniciei concolorem habens. Nomismata ipse duo conspexi, alterum Vespasiani, alterum Adriani quæ ambo habebant à tergo has literas NEPT. RED. hoc est, Neptuno reduci. pulchra verò erat imago nudi stantis, in læui humeri tergo propendebat amictus, dextera trilorem scuticam, læua elatum tridentem tenebat. A Neptuno porrò Neptunalia dicta. huius enim dei vt feriæ, ait M. Varro. Græci verò octauum cuiusque mensis diem Neptuno sacrum esse voluerunt, vt Plutarchus in Theseo, & nos in Fastis retulimus. Sed iam ipsius dei nomina interpretemur. Secundus Iupiter aliquando Neptunus vocatus est. Statius: Dextrámque secundi, Quod superest, complexa Iouis. Vt Iupiter tertius, Pluto dictus est.

βασιλεὺς ποσειδῶν. id est Neptunus rex cognominatus est apud Trœzenios. nã cum inter Neptunum & Pallada certamen ortum esset de Trœzeniorũ regione, Iupiter statuit, vt amborũ cõmunis esset ditio: qua ex re Neptunus rex, & vrbana Minerua. id est, πολιὰς ἀθηνᾶ, item fortis, id est Sthenias, dicti ibi fuère. historiam in 2. Paus. pluribus exponit.

Tridentifer, & Tridentiger deus Neptunus dictus est Ouid. in 11 Metamorphoseos,
Cúmq; tridentigero tumidi genitore profundi.

Hinc τριαινοῦχον Græci nuncupant, id quod & in Scholiis Procli in Cratylum Platonis

scrib

scribitur. Sed & ἀτριαίνης interdum dictus est, hoc est, tridente & fuscina bonus. Quare verò fuscina Neptuno attribuatur, præter quæ iam ex Fulgentio ascripsi, pluribus etiam ostenditur. vel quòd ea piscatores vtantur, vel quod aptum sit instrumentum ad mouendam terram. Iidem præterea Græci Neptunum ὀρσοτρίαιναν, id est, Tridente furentem vocant. Pindarus, & ἀγλαοτρίαιναν, hoc est illustrem fuscina. Legi & his diebus Græcum elegās epigrāma, quod Corinthi in Isthmo positū fuit, quo & τριαινοκράτορα appellatū obseruauimus.

Μυκήταν Neptunum appellatum apud poëtas, & Phurnutum, & grammaticos legimus, à mugitu, & maris (vt sic dicam) boatu quin & mare ipsum sonorum vocant, & peritrepens, ἀγάστονον, & πολύφλοισβον, ab ipso strepitu, quem non absimilem à boum mugitu ipsum mare edere videtur. Sed & huic deo ταύρους παμμέλανας, id est, tauros valde furuos nigrósue immolabant, vt etiam in De sacrificiis Syntagmate dicemus. Hoc quidem loco Phurnutus ait, propter maris colorem. vnde etiam, ait, & illum κυανοχαίτην appellabant, quod cyaneas & cæruleas iubas haberet. Sed & fluuios ταυρώπους καὶ κερασφόρους, id est, cornigeros & tauriformes interdum, eadem ratione appellatos videmus: tametsi aliter in Baccho relaturi. Quin & si Hesychio stamus, Neptunus ipse ταῦρος & ταύρειος nuncupatus est, & ταύρεια ipsius dei celebritas, quod & Phauorinus probat. At verò in Scholiis scuti Herculis Hesiodi, super eo versu, καὶ ταύρεος ἐννοσίγαιος, scribitur: ταύρεος epitheton Neptuni, Bœoticè, quòd ei deo tauri mactabantur in Helicone: vel vt alij dicunt, in Onchesto: idque vel propter vndarum fluctuúmque sonitum, ex quo etiam ταυρόκρανος, id est, Tauriceps dictus est. Porrò & ab eadem Onchesti vrbe, idem Onchestius, vt Pausan. docet, cognominabatur. Homerus,

ὀγχηστόν θ' ἱερὸν, ποσιδήϊον ἀγλαὸν ἄλσος. hoc est,

Onchestúmque sacrum, Neptuni splendida templa.

Prosclystius Neptunus hac de causa cognominatus est. Cùm enim Iuno & Neptunus de agro Argiuo contenderent, Inachus & alij electi iudices ipsum Iunoni adiudicarunt. at Neptunus grauiter commotus, agrum ipsum inundauit: qua ex re Iuno Neptunū rogauit, vt alluuionem reduceret: quod cùm sororis precibus Neptunus delinitus fecisset, Argiui in huius rei memoriam templum Neptuno consecrarunt, quem ex re προσκλύστιον appellarunt. historia pluribus à Pausan. recitatur.

Tænarius Neptunus dictus, vt Suidas & alij tradunt. Tænarus Laconiæ est promontorium, vbi ad inferos aditum esse putarunt veteres: in quo etiam fuit Asphalij Neptuni templum, ad quod cùm Hillotes, id est, serui Lacedæmoniorum supplices confugissent, eos Lacedæmonij nihil verentes, interemerunt: qua ex re impij habiti sunt, & scelesti, quòd templi religionem violassent. Historię meminit in primo Thucydides. vnde prouerbium, Tænarium malum, factum est, cùm maximum malum significatur: quoniam atrocissimè Lacedæmonij se gesserunt aduersus Hillotas supplices. A Tænaro etiam, vt Hesychius scribit, celebritas Tænarias: & Tænaristæ, qui in ea exercebantur. Hinc igitur Tænarius deus Neptunus dictus. Poëta in Priapeis:

Vnde Tænarus, æquorísque regi. Propertius:

Non sic Aemonia Salmonida mixtus Enipeo
Tænarius facili pressit amore deus.

Ποντομέδων, id est, Ponti rex, Neptunus cognominatus frequenter à Græcis, à nostro verò poëta Ouidio rector pelagi ideo vocatus. ita enim canit: Mulcet aquas rector pelagi. Neptunus verò iratus Aeolotus Aeolo & ventis libro primo Aeneidos apud Vergilium,

Non illi imperium pelagi, sæuúmque tridentem,
Sed mihi sorte datum, &c.

Tenedius Neptunus. Strabo lib. 10. Tenus quoque, inquit, vrbem non sanè magnam habet, verùm Neptuni fanum ingens in luco extra muros, spectatu dignum, in eo capacissima discumbētium conuiuarum ædificata triclinia: illud signū est, abundantē finitimorū multitudinem eò conuenire solitam, qui vnà Neptuni sacrificia celebrantes epularentur.

Elytius Neptunus, & item Elymnius cognominatus, in Lesbo & in Eubœa insulis, vt Hesychius testis est. Stephanus verò: Mesopontius, inquit, Neptunus, qui & Eresius. Sic enim in Ereso vrbe Lesbi colebatur, vt Callimachus in primo αἰτίων scriptum reliquit.

Consus Neptunns à Romanis, qui & equestris, vocatus est, vt Liuius scribit. vnde dicta Consualia, quæ primùm dicebantur, mox Circenses, & ludi magni, & Romani, quorum

apud

apud scriptores crebra mentio habita. Consum quidam consilij deum scribunt, à quo Romulus consilium de rapiẽdis Sabinis acceperit. & ideo etiam Augustinus in quarto de Ciuit. Dei, Consum à consilio dando denominatum ait. Et D. Cyprianus: Consus, inquit, quem deum fraudis, velut consiliorum deum coli Romulus voluit, postquàm in raptũ Sabinarũ perfidia peruenit. Arnobius in tertio, Consum dictum putat, quòd salutaria & fida consilia nostris suggerat cogitationibus: & in contrarios exitus cur assiduè vertitur placitorũ inopinata mutatio? Sed quòd Consus Neptunus sit Ausonius ostendit in Monosyll.

Tum Iouis, & Consi germanus, tartareus Dis.

Idem alibi:

Cænea mutauit proles Saturnia Consus.

Cuius Cænei fabulam habemus in Ouidij Metamorph. Sed de Conso cætera prosequamur. Plutarch. cùm alibi, tum maximè in Romulo, Romulum ait cuiusdam dei aram conditam sub terram in Circo inuenisse eique deo indidisse nomen Conso, siue à consilio, quòd consiliarius foret, siue Neptuni equestris. arámque ipsam reliquum tempus latêre, in equestribus verò certaminibus aperiri. Sic verò & Dionysius Alicarn. in primo Histor. Dedicarunt, inquit, & Romani Neptuno equestri templum, atque diem illum solennem quem Arcades Hippocratia, Consualia Romani vocant, iidem constituêre quo in die apud Romanos ex consuetudine cessant ab operibus equi, & muli redimiti floribus capita. Varro, Consualia dicta ait à Conso, quod tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo ad aram eius à sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Consuales ludos ait Festus celebrari mulis solitos esse in circo maximo, quod id genus quadrupedum primò currui vehiculisque adiunctum putetur. Idem tamen alibi, mulos Lunæ ascribit. Sedenim de Conso & Neptuno idem Alicarn. Dionys. lib. 2. clarius locutus est, cùm de Sabinarum raptu ageret. Sacratam autem, inquit, illam solennitatem nunc etiam Romani celebrant, & Consualia vocant, in qua etiam ara subterranea constructa iuxta Circum maximum circunfossa terra, sacrificiisque, & igneis solennitatibus colitur, cursusque equorum iunctorum agitur, & non iunctorum. vocatur autem is deus, cui hæc sacra peraguntur, Consus à Romanis, quem quidam interpretantes in linguam Græcam, ποσειδῶνα & σεισίχθονα esse dicũt, hoc est Neptunum & Terriquassorem: ac propterea subterranea coli ara eum tradunt, quòd hic deus terram habeat. Ego verò, subdit idem Alicarn. alterum quoque sermonem audiui, quòd hi quidem dies festi Neptuno agantur, quódque cursus & equites etiam huic deo fiant: ara verò postea genio cuidam arcano constructa fuerit, occultorum consiliorum duci atque custodi. Neptuno enim incerto, non domitori deo terræ, neque à Græcis, neque à Barbaris ara vsquã erigitur. hæc Dionysius. Quidam ideo Consum à Neptuno distingunt, ex his Dionysij verbis, quòd ara quidem Conso dicata fuerit, Neptuno verò templum. Ego nihil statuo. memini tamen, cùm ego ingratis Romæ ætatem tererem, ad Palatij radices pone Anastasiæ templum, sacellum effossum fuisse, quod tum plerique Consi putarunt, id est Neptuni, propter frequentes conchas marinas ibi repertas. vbi & effigies albæ aquilæ cum crista rubra in sacelli fornice seu testudine, quod tum plerique consilij symbolum interpretabantur. & certè P. Victor in hac vrbis regione vndecima, id est in Circo maximo, ædem Consi subterraneam statuit. Sed & de hoc deo Seruius in octauo Aeneid. Consus, inquit, deus cõsiliorum, qui ideo templum sub tecto in Circo habet, vt ostendatur, tectum debere esse consilium: hinc est quòd Fidei panno velata manu sacrificabatur, quia fides tecta esse debet, & velata. Ideo autem dicato Consi simulacro rapuerunt Sabinas, vt tegeretur initum de rapto cõsilium: vnde etiam in eius honorem Circenses celebrantur. Consualia hoc loco Seruius Martio mense statuit, Plutarch. Augusto vt in Fastis nostris notaui.

Ἵππιος, ἢ ἵππιος ποσειδῶν, Hippius Neptunus, id est equestris: cùm alias causas ab aliis fuisse existimatas, in Achaicis dicat Pausanias. Ego, inquit, sic puto cognominatum, quod τῆς ἱππικῆς, id est equitationis inuentor fuerit. nam & Homerus in equorũ certamine Menelao ab dei huius appellatione adhibuit iuramentum, quod equis conueniret.

——γαιήοχον ἐννοσίγαιον
ὄμνυθι, μὴ μὲν ἑκὼν τὸ ἐμὸν δόλῳ ἅρμα πεδῆσαι.

Pampho verò, qui Atheniẽsibus antiquissimos hymnos fecit, esse dixit Neptunũ ἵππων τε δοτῆρα νεῶν τ' ἰθυκρηδέμνων, nõ aliunde nisi ab equestri appellationem deflectens. In Arcadicis autem

autem idem Pausanias ex Neptuno ait, in equum mutato Cererem peperisse filiam, cuius nomen nō est profanis enunciandum, & Arionē equum. quare subdit: Neptunus primùm apud Arcadas Hippios cognominatus est. Fuit quoque templum huic deo apud Halesium montem Mantineæ, quod qui ingredi ausus fuisset, vndarum aspersione occæcabatur, nec multo pòst moriebatur, si rupto filo, quod Agamedes & Trophonius in aditu templi addiderant, qui eius templi fuerant constructores: filum enim transilire aut subire oportebat. quam rem contemnens Aegyptus, & filum confringens, periisse dictus est. Adrianus Cæs. Imp. & his amplius addidit, ne intus introspiceretur, neu quid auferretur. Hactenus fermè ex Pausan. Possumus hic conferre quæ paulò antè scripsimus de Consi ara subterranea, cum & Consus & Hippius equestris iidem sint, quod facilè ex T. Liuio & Festo cognoscimus. Hippius Neptunus & Damæus vocatus est, at alibi dicendum. Legimus & Hippium Martem, & Hippiam Iunonem & Mineruam. Sed & aliorum quorundam scriptorum opiniones hìc subscribam. Diodorus Siculus de Cretensibus agens: Adsunt, inquit, etiam Neptunum equos primùm domuisse, artémque equitandi ab illo traditam, ex quo Hippius sit appellatus. Val. Probus in commentariis. Vergilius super ea in Georg. verba:

—Túque ô cui prima frementem Fudit equum tellus, &c.

Campi, inquit, in Thessalia sunt Petræi, in quibus locus Petra nomine, percussus tridēte Neptuni equum, qui Scyphius vocatus est, edidit. Romani autem Neptunum equestrē vocant, Græci ἵππιον ποσειδῶνα, quod existimetur princeps originis equorum: &c. Festus quoque ita: Hippius, id est, equester Neptunus dictus est, vel quòd Pegasus ex eo & Pegaside natus sit: vel quòd equuleus, vt putant, loco eius suppositus Saturno fuerit, quem pro Neptuno deuorauit: vel quòd tridentis ictu terra equum excierit, cui ob hoc in Illyrico quaternos equos iaciebant nono quoque anno in mare. hæc Festus. At verò Isidorus de Circensibus ludis agens: Itaque, inquit, Castori & Polluci deputantur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos historiæ docent: sed & Neptunus equestris ludis præest, quem Græci ἵππιον appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equestres sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsunt. Porrò & Phurnutus inter cætera & hoc ait, quòd ideo Hippius dictus est Neptunus à velocitate nauigationis maritimæ, quódque naues in mari quasi equi esse videntur. Hippij Neptuni meminit & Artemidorus in primo Onirocriticon.

Hippocronius Neptunus cognominatus fuit, cuius & Thebis sacrum celebrabatur, vt Pindarus in Isthm. itémque in Nem. manifestat. legi & Hippocurium Neptunum alicubi nuncupatum.

Asphalius, qui & Asphalion aliquando dictus, id est, Tutelaris Neptuni cognomen fuit, cui (vt ait Phurnutus) vbique sacra antiqui faciebant: sed in primis Lacedæmonij, vt Pausi. docet. Suidas quoque Tænarum promotorium ait Laconiæ, vbi aditus esset ad inferos, & Neptuni sacellum Asphalij cognomine, ad quod Hillotes confugientes, nihilominus à Lacedæmoniis, vt suprà dictum est, trucidati fuēre. Scribit Strabo lib. I. Rhodios mari imperantes, capta fiducia ad loca circa Theram & Therasiam nauigantes, templum Tutelari, id est, Asphalio Neptuno in insula ædificasse. Porrò & apud Patrēses in Achaia Neptuni hæc fuisse cognomina legimus, Asphaliæus, Pelagæus, & Hippius. Sed & Macrob. Sat. lib. I. non mirum esse debere ait, si deorum gemini effectus varus nominibus celebrantur, cùm alios quoque deos ex contrario in eadē re duplici censeri & potestate accipiamus, & nomine: vt Neptunum, quem aliàs Ennosichthona, id est, terram mouentem: aliàs Asphaliona, id est, stabilientem vocant. hæc Macrob. Sanè ridiculus eorum est error, qui vbi Phurnutus ait, Asphalio Neptuno sacrificari, ipsi nescio quid reposuerunt, & talpas interpretati sunt. Sed hæc codicib. parum synceris, vt alibi diximus, imputanda sunt.

Isthmius Neptunus dictus ab Isthmo Corinthi, vbi nauigia transuectabantur. ibi fuit Neptuni fanum, vt Strabo libro octauo scribit: In Isthmo, inquit, Neptuni quem Isthmiū vocant templum eminet, picearum arborum luco circunclusum, vbi ludos Isthmios decertatos Corinthij celebrare soliti erant. Stephanus verò: Alicarnasum vrbem Cariæ Isthmum vocatam ait. & mox subdit: Est & Corinthi Isthmus, in qua est Isthmius Neptunus, & victoria Isthmia, &c. Sed de Isthmiis ludis, qui ibi celebrabantur, & Syracusis, lege in Pindarum commentaria: ne te in re nota sermonis prolixitate demorer.

Samius Neptunus dictus, vt Strabo testatur. huius templum fuit apud Lepraū, in quo

(vt est apud Homerum) Telemachus Pylios offendit, dum rem sacram faceret. Sic enim Homerus, interprete nostro Guarino:

> Deuenêre Pylum Nelei turribus altam,
> Hic maris ad littus solennia sacra fiebant,
> Mactabántque nigros Neptuno in littore tauros.

Hesychius quoque cultum ait à Samiis ἐπακταῖον ποσειδῶνα, quem interpretari possumus littoralem, quod in acta templum haberet: à Bœotiis ἱππομένιος, eodem Hesychio auctore, dictus est.

Petræus Neptunus, hoc est πετραῖος ποσειδῶν. huius meminit Pindarus in Pyth. in hymno ad Arcesilaum Cyrenæum. vbi interpres: Petræus, inquit, colitur Neptunus à Thessalis, quoniam is deus discidit montes Thessalicos, dico Tempe, & per ipsos fluuium deduxit, qui prius per vrbem fluebat, & maximam eius regionẽ corrumpebat. vnde Callimachus, φεῦγε δ᾽ καὶ πηνειὸς ἑλισσόμενος διὰ τεμπέων. hoc est, Fugit Peneius per Tempea Thessala flexus. Quin & hanc rem asserere videtur Herodotus in septimo, cum ad hunc locum, eius visurus situm, Xerxes Persarum rex accessit. Meminit & de Petræis campis Probus grammaticus in primo Georg. vt antè dixi. Sunt & qui tradant hunc in modum hãc fabulam, quòd Neptunus aliquando dormiens in petra quapiam, per somnum Venere pollutus sit: quod effusum semen terra suscipiens, equum primum exhibuit vocatum Scyphion. Alij dispositum fuisse certamen scribunt Petræo Neptuno, in eo loco, vbi primus equus ἐκ πιδίων, egressus est: propter quod & Hippius Neptunus est dictus. de quo alia, & diuersa ex aliis, suprà retuli.

Heliconius Neptunus vocatus est ab vrbe Helice, quæ ab Aegio XL stadiis distabat versus mare: & hæc quidem Helice irato Neptuno, vt ait Pauſ. quòd supplices Iones de templo abegissent, & interfecissent, terræmotu conscissa corruit. Meminit etiam Strabo libro octauo. Heliconio Neptuno festa celebrabantur, quæ Panionia vocitata fuerunt, vt idem Strabo & Herodotus in primo prodiderunt. Sed enim & Heliconius Iupiter ab antiquis cultus fuit, de quo in Ioue iam dictum est.

Nisyreus Neptunus cognominatus ab insula Carpathij & Cretici maris, cuius & Homerus meminit: Quíque colunt Nisyron celsam, & cętera. hęc Telo confinis est ab Aquilone, ab ea verò stadia circiter sexaginta distans, rotunda, celsa, saxosa, molaribus abundans lapidibus. finitimis igitur vrbibus ex ea molarum suppetit copia. Sui etiam nominis habet oppidum, & portum, calidarum aquarum & thermarum scaturigines, fanúmque Neptuni Nisyrei, cuius ambitus est stadiorum octoginta. Fama est, Nisyrum fragmentum Coæ insulæ fuisse. additur rei fabula: Neptunum gigantem quempiam Polyboten persequentem ab insula Co tridente suo frustum auulsisse, inque illum iaculantem fragmentum, ipsum proiectum insulam mansisse, appellatámque Nisyrum, ibíque gigantem sepultum. hæc ex Strabonis libro decimo.

Phythalmius Neptunus nuncupatus fuit. quòd Trœzeniorum precibus deus motus, non amplius aquam salsam fructibus eorum & plantis inspergeret. cuius dei templũ propter eorum mœnia celebre fuit, vt Pausan. docet in Corinth. Phurnutus verò & Phytalion, seu φυτάλιον cognominatum scribit, si peruetusto codici credimus. Phythalmius igitur, seu Phytalmius, seu Phytalios legere malumus, ea humoris vis est, quæ causa antiquis putabatur, vt quæcunque è terra producuntur, germinarent.

Σωτὴρ ποσειδῶν, hoc est Seruator Neptunus, Valla & liberatorem in septimo Herodoti interpretatus est. nam Græci cum audiuère classem Xerxis naufragio periisse, factis Ioui Seruatori primùm libationibus, ad Artemisium profecti, iterum stationem habuère ad templum Neptuni Seruatoris: quod nomen ab illis inditum, ad hoc vsque tempus (ait Herodotus) perdurat.

Δωματίτης ποσειδῶν, Domatites, vel cubicularis Neptunus, teste Pausan. cognominatus, quòd eius templum esset inter platanos arbores ferè obtectum: vnde etiam illi nomen datum putatur.

Portunum etiam Neptunum appellatum videmus à Latinis, interdum à Palæmone seorsum. Martianus in quinto, eo carmine:

> Portuni trifidam suspirans flagitat hastam.

Idem in primo, cùm Mercurius de ducẽda vxore cogitat: Nec solùm superûm regem attestabatur vxorium, idque etiã Diti propositũ, idque Portuno. M. quoq; Cicero in lib.

de Nat

de Natura deorum, cùm ait Neptunum à nando, Portunum à portando dictum: de Neptuno agens. Arnobius quoque in tertio: Per maria, ait, tutiſs. præſtat Portunus cõmeantibus nauigationes, ſed cur inſanum mare tam frequentes expoſuit crudelium naufragiorum ruinas? Apuleius etiam in quarto de Aſino aureo, parum licet animaduerſum ab interprete in fabula Pſyches: Et Portunus, inquit, cærulis barbis hiſpidus, & grauis piſcoſo ſinu Salacia, auriga paruulus delphini Palæmon, iam paſſim maria perſulcantes. Tritonum cateruæ, hic concha ſonaci leniter buccinat, ille ſerico tegmine flagrantiæ Solis obſiſtit, inimici, aliàs ſub oculis dominæ ſpeculum prægerit. Vide vt hoc loco Portunum à Palæmone diuerſum facit, eique Salaciam adiungit, quæ Neptuni vxor fuiſſe dicitur, vt Varro, Gellius, Auguſtinus, Seruius & Martianus oſtendunt. Sed de Palæmone, qui à noſtris Portunus dictus eſt, alibi etiam nonnihil agam, à quo Portunalia dicta, vt ait Varro, & feriæ inſtitutæ, cùm eius ædes in portu Tiberino facta fuit. Feſtus: Claudere, ait, & clauis, ex Græco κλείω καὶ κλεῖς deſcendit: cuius rei tutelam penes Portunum eſſe putabant, qui clauem manu tenere fingebatur, qui deus putabatur eſſe portarum. hæc Feſtus: quibus verbis parum mihi conſtat, an pro Portuno Vortunum legendum ſit, cùm plerique Ianum & Vortunum eundem fecerint, & ei deo ſit clauis attributa, vt alibi etiam dixi.

Epoptes Neptunus etiam cognominatus, cuius templum apud Megalopolin in Arcadia, vt teſtis eſt Pauſan. Dictus verò quaſi ἐπόπτης, id eſt, inſpector, & vrbis tutelaris.

ἁλικλύταν, hoc eſt mari inclytus Neptunus, à Sophrone in Mimis cognominatus. meminit Heſychius.

Aegæus Neptunus cognominatus eſt ab Aegis Eubœæ inſulæ, vt notat Strabo in nono. In his verò fuit Neptuni templum Aegæi. meminit & Pherecydes & Phauorinus.

Cenchreus, id eſt, κέγχρεος ὁ ποσειδῶν dictus, vt Stephanus ait, à filio Herois Cenchreo. Fuére autem Cenchreæ diuerſis in locis vrbes: vna Troadis, vbi diuerſatum Homerum fuiſſe legimus, vt ediſceret quæ ad Troiam pertinerent: altera fuit ciuitas & nauale non longè à Corintho, vnde Cenchreus vocatus eſt deus: tertia fuit Italiæ vrbs.

Canobus Neptunus nuncupatus eſt, teſte Stephano. eſt verò Canobus, vel Canopus, ciuitas c & x x ſtadiis diſtans ab Alexandria, pedeſtri via. dicta verò à Canobo Menelai gubernatore, qui ibi periiſſe fertur, & templum Poſidonis Canobi, & inſula. Sed enim de Canobo deo iam actum eſt pluribus in deis localibus, in primo libro.

Erechtheus inſuper Neptunus ab Athenienſibus & cultus & dictus, teſte Heſychio: & à Cyrenæis Pellanius nuncupatus. Delubrum Erechthei Neptuni nuncupati, in Achaia hoc memorabile habuiſſe traditur, vt aqua in eius puteo auſtro flante fluctuaret, cæteris autem ventis perflantibus immota manebat.

Damæus Neptunus, idem & Hippius vocatus, vt ſuprà proditum, quòd videlicet equos domuerit. παρὰ τὸ δαμάζω. Sed hac de re in Hippio & Petræo Neptuno iam dictum eſt.

Κυανοχαίτης ποσειδῶν, hoc eſt cyraneis, ſeu cæruleis iubis ſiue capillis Neptunus. frequens verò hoc epitheton eſt Græcis, Orpheo, Homero, Heſiodo, aliis: ipſúmque Phurnutus & grammatici interpretantur de aquæ maris colore.

Ἐνοσίχθων, ἐνοσίγαιος, σεισίχθων, & τιναξίγαιος, eadem penè ratione Neptunus nuncupatus eſt, vt Phurnutus notat, qui & eorum cauſas exponit: hoc eſt, Terriquaſſor, & Tellurimotor, vt apud Gellium in ſecundo Theod. Gaza expreſſit, Ammianus Marcellinus libro decimoſeptimo hiſtor. Ideo, inquit, humentis ſubſtantiæ poteſtate Enoſigæum & Siſichthona poëtæ veteres & theologi nuncupauerunt: de terræ motibus diſſerens, qua ratione fierent. meminit & Macrobius Saturnal. libro primo. Sanè Ennoſigæus duplici nn aliquãdo ſcriptum inuenimus, apud poëtas in primis, propter ſyllabæ moram. nam cum ἔνοσις prima breui enuncietur, ad carminis normam aliquando litera duplicatur: quod non modò à Græcis fit, ſed & apud Latinos. Iuuenalis,

Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum. res eſt notiſſima.

Γαιήοχος, & θεμελιοῦχος etiam Neptunus ſæpius nuncupatur, teſte Phurnuto, quòd terram quatiat, eiúſque fundamenta contineat. hinc poëta Verg.

Neptunus muros, magnóque emota tridenti
Fundamenta quatit.

Quo loco Seruius ait, Neptuno fundamenta conſecrata eſſe. Variè tamen hęc cognomina expoſita legimus: ſed vt mihi magis quadrare viſa ſunt, retuli.

Νυμφαγέτης Neptunus ab aliquibus cognominatus est, vt scribit Phurnutus, quasi dicas Nympharum & aquarum actor. vnde etiam κρηνοῦχος appellatus, quod fontibus & aquis præesse crederetur.

Pelagæus, etiam in Achaia dictus est Neptunus, vt Pausanias & Hesychius docent.

Γενεσίου ποσειδῶνος, id est, Genesij Neptuni est mentio facta à Pausania in Corinth. cum de vico Genesio ageret: Vbi, inquit, in littore Neptuni Genesij ædes est, non ea sanè magna, non longè à Lerna.

Εὐρυβίας ποσειδῶν à Pindaro aliisque poëtis Neptunus cognominatus est, hoc est, qui latæ amplæque violentiæ sit, & potentiæ. vt illud est, καλέων εὐρυβίαν: id est, inuocans Neptunum. tametsi quidam εὐρυβόας potius velint legere, hoc est latè reboans. Sed de boatu & mugitu maris antè sum locutus: nunc de violentia agendum, quæ quanta sit, maris presertim, non est cur multis commemorem, quum non hinc multum Ferraria distantes Adria, Cymachium, & Clodia, insignes olim vrbes, hoc tempore maris violentia ac æstu sub aquis obrutæ cernantur. Quare etiam Neptunus ideo εὐρυμέδων, & εὐρυμεδόντης à poëtis sæpe vocatus est, hoc est latè regnans, seu imperans: & interdum etiam εὐρυσθενὴς dictus, quod latè robustus sit, & valens. εὐρύστερνος etiam ποσειδῶν cognominatus, Phurnutus notat, quòd latum, & perinde robustum pectus haberet, & latum sit æquor pelagi. vnde etiam illud frequens apud Homerum, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης: hoc est, per latos humeros maris. Vocatus etiam ab Hesiodo in Theogon. ἐρίκτυπος, à sonitu, Ποσειδῶν Θαγιμασάδας verò à Scythis, vt in quarto hist. Herodotus scribit, licet Tagesimana perperàm ex Latinis scribant. Hesychius etiam Neptunum appellat δρίμων.

Salacia Neptuni vxor. August. in quarto de Ciuit. dei: Salaciam inferiorem maris partem vocatam ait. in septimo verò: Iam vtiq;, inquit, habeat Salaciam vxorem Neptunus, quam inferiorem aquam maris esse dixerunt. Festus quidem: Salaciam, inquit, dicebant deam aquæ, quam putabant salum ciere, hoc est mare mouere. vnde Ouidius, Nymphæq; salaces, dixit: quo vocabulo poëtæ pro aqua vsi sunt. Pacuuius: Hinc sæuitiam Salaciæ fugimus. Varro quoque à salo Salaciam deduxit. Seruius ab aqua salsa Salaciam dictam ait, vxorémque ipse Neptuni facit. Meminit præterea Gellius & Martianus. Salaciam tamen alteram puellam ex Ophionide lego, quæ vt Alexander apud Stephanum ait, ferre solebat sacra deo Apollini in Pataris. Priorem quidem Salaciam nonnulli eandem esse putant, quæ Amphitrite Græcè dicitur. Amphitriten porrò Hesychius pro toto mari interpretatur, à timore & formidine dictam, qua ij vndique circundantur, qui per mare nauigant. Scribit Oppiani interpres, Amphitriten dictam ἀπὸ τοῦ ἀμφοτέρωθεν τρίτην τάξιν ἔχειν, quòd videlicet vtrinque tertium obtineat ordinem. æther enim, aër, aqua: & rursus infrà erebus, terra, aqua. alij dictam volunt ἀπὸ τοῦ ἀμφιτρίβειν, hoc est à circumterendo, quod mare terram vndique terat. alij ἀπὸ τοῦ ἀμφιτρεῖν, quod significat circumterere, quòd mare vndique terrore nauigantes afficiat. Sunt qui dicant ἀπὸ τοῦ τρεῖν, id est, à terendo, quod nauigantes mare ἀμφοτέρωθεν terat. Fabulantur Græci, hanc perpetuam deis virginitatem vouisse: sed cùm à Neptuno solicitaretur, ad Atlantem confugisse, vbi à delphino persuasa, Neptuno assensit. Vnde est illud poëtæ,

Neptunum gremio complectitur Amphitrite: Claudianus:
Margine terrarum porrexerat Amphitrite: Ouid.

Pro, mare. hoc nomine duas fuisse, inter Nymphas annotabimus.

MARINI DEI.

CVm de Neptuno, eiúsque vxore iam dixerim, superest vt de Marinis reliquis deis dicam. Marini igitur dei à Græcis vocantur θαλάσσιοι θεοὶ, vel ἐνάλιοι, vt à Luciano. Ingens horum turba fuit: quorum princeps Neptunus, & eo antiquiores Nereus & Oceanus. Fingebantur verò dei marini cani & senes, propter maris spumas: ipsique colore cæruleo, qui color est pelagi. eorum nonnulli in piscem desinebant, vt Glaucus, & Triton, aliique. Alij fuêre in hoc numero littorales dei, qui à Græcis αἰγιάλιοι nuncupantur. Catullus:

Neque vlla vota littoralibus deis sibi esse facta.

Sanè hoc loco est à nobis ascribẽdum, quomodo Dei fluuiorum ab antiquis pingerentur. Vidimus enim nos sæpe Romæ marmoreos fluuiorum deos effictos: sicuti Nilum in forma, qua Philostratus & alij scripserũt: & Tyberim cũ lupa & Romulo ac Remo, aliósq; nõnullos peregrinos fluuiorũ deos. Sed præstat apponere verba Aeliani ex lib. 2. de Varia historia,

historia, scribentis: Fluuiorum naturam, illorúmq; fluxus cernimus, nõnulli tamen eorum qui ipsos honorant, statuásque ipsorum effingunt, informes fecere: alij bobus similes esse voluerunt. Stymphalij Erasinum & Metopen, Lacedæmonij Eurotam, Sycionij & Phliasij Asopum, Argiui Cephissum, bobus assimulant. Psophilij Erymanthum, Alpheum Heræenses: Cherronesij, qui à Gnido profecti sunt, & ipsi eundem fluuium viris assimularũt. Athenienses Cephisum sub virili specie honorant, cornua tamen præferentem. In Sicilia Syracusani Anapum viro assimularunt, Cyanem verò fontem muliebri imagine decorarunt. Aegestæi Torpaca, Crinissum, & Telmissum virili forma honorant. Agrigentini eiusdem nominis fluuium formoso puero assimulantes sacra faciunt: iidémque puerilem statuam ex ebore sculptam Delphis sacrarunt, & infrà fluuij nomen inscripsere. Atq; hæc quidẽ Aelianus. Porrò quòd flumina plerunq; cornuta fingerentur, planius ostendemus, cũ de Baccho Bugene agemus, vbi & de Epidio rhetore ex Trãquillo historiã repetemus.

Nereus ergo ex Mari & Terra natus, grandæuus & senior dictus, Græci ἁλιογέροντα vocant, Nereidum nympharum pater, mirificè laudatus ab Hesiodo in Theogonia. Huic hymnum Orpheus concinuit, cum myrrhæ thymiamate. vxorem Dorida habuit. dictus ἀπὸ τοῦ νᾶσθαι, vt ait Phurnutus: hoc est, à natando.

Oceanus, deus & ipse maris, dictus Græcè ὠκεανὸς, ab ὠκὺς, id est, à velocitate: Cœli & Terræ filius ab Hesiodo dictus. vir verò Tethyos, pro toto mari à poëtis capitur: totum qui circuit orbem, vt ait Catullus. Oceanus, inquit Phurnutus, ἀκαλαῤῥείτας nuncupatur, quòd lenis, & tranquillus eius sit fluxus, vt solis motum imitari videatur. Vocatur idem & βαθυδίνης, quod citò & à profundo moueatur. Tauriceps etiam dictus est, hoc est ταυρόκρανος, vt etiam Neptunus meminit in Oreste Euripides. Tethys autẽ vxor eius appellata, quòd pura omnia & splẽdida efficiat, résq; cõtrarias cõcordi ac mutuo nexu decenter copulet.

Proteus deus marinus & ipse à gentibus existimatus, CERES ab Aegyptiis, vt Diod. ait, dictus: hic sese in varias figuras mutare solitus erat, vt Homerus & Vergilius poëtæ cecinêre, & historici insignes, Herodotus & Diod. vt alios mittam. hic in insula Pharo apud Aegyptum, si Homero credimus, regnauit: vnde est aliquando Pharius cognominatus. Hyginus verò in fabulis de Proteo ita tradit: In Aegypto Proteus senex marinus diuinus dicitur fuisse, qui in omnes se figuras conuertere solitus erat. Quem Menelaus Idotheæ filiæ eius monitu catenæ alligauit, vt sibi diceret quando domum repetitionem haberet. quem Proteus edocuit, iram Deorum esse, quòd Troia esset deuicta. ideóque id fieri debere, quòd Hecatombe græcè dicitur, cum centum armenta occiduntur. itaque Menelaus hecatomben fecit. tunc demum post octauum annum, quàm ab Ilio discesserat, cum Helena in patriam redit.

Ponticus Heraclides ait, Proteum informem rerum materiam è poëtis symbolicè nuncupari, sub figmẽto. & declarat, quare ita vocaretur, & in varias formas mutari diceretur. Idotheámque illius filiam, eius prouidentiam esse arbitratus est: & cætera, quæ idem exequitur in lib. Homericarum allegoriarum. Proclus quoque in his quæ pro Homero aduersus Socratem scribit in Platonis legibus Proteum mentem ait angelicam ordinis Neptuni habentem, & in se complectentem omnes rerum formas in mundo genitarum: subiicitúrque illi Idotheo anima, scilicet dæmonia quædam diuinæ Protei menti iuncta conuenienter, & cogitationes suas eius intelligibilibus formis connectens. hæc & alia subtilius Proclus. Alij Proteum sophistam interpretati sunt, qui apparentibus argumentis hominibus illuderet. Alij eum veritatẽ dixêre, sese haud omnibus passim ostentãtem, sed paucis duntaxat, his qui probè eam arripere norint. Alij Protei historiam ad regum Aegyptiorum insignia retulerunt, quæ diuersa & varia fuerint: quibus etiam moris fuerit, ea subinde immutare, nunc leonis specie, nunc tauri, nunc & cæterorum, quæ docet historia. Quid dicam, & aliquos fuisse qui saltatorem Protea interpretati sunt? quid, & alios fuisse qui hanc subesse Physicam rationem putarũt: dicentes, hominẽ in libidinẽ habere stultitiam, ferocitatem, dolum: quæ dum inuicem in vno homine vigẽt, pars illa quæ vicina est diuinitati, id est, prudentia, non apparet: quæ tunc potest suas vires tenere, cùm fuerint illæ religatæ. id est, cùm quis omnibus vitiis caruerit. Sed hæc non nostri sunt instituti, nisi cum se sponte offerunt. Scribit Isaacius in commentariis in Lycophronẽ, Proteum genere Aegyptiũ fuisse, sed ex Aegypto migrasse Phalagram Pallenes. vxorémq; duxisse Toronem, ex qua Tmolum & Telegonum filios sustulerit, qui hospites occiderent. ab eis Proteus aufugit,

Neptuni ope, qui subterraneam ei cauernam præparauit, ex qua subtus mare in Aegyptũ vsque penetrauit. pòst verò Hercules in Thraciam perueniens, Tmolum & Telegonum interemit: quorum interitu pater neque lætatus, neque fleuit. hinc Pallenius Proteus cognominatus est, & Phalagræus, ex iam recitata fabula dictus item Pharius, sed & Carpathius. Seruius: Carpathos, inquit, insula est contra Aegyptum, à qua vicinum pelagus Carpathium appellatum est. hic aliquando regnauit Proteus, relicta autem Pallene ciuitate Thessaliæ: ad quam tamen reuersus est postea, quod ostendit etiam Vergilius cùm ait, Patriámque reuisit Pallenem. Statius ideo Carpathium appellauit, eundem & Neptuni pastorem, in Achilleide. Vergilius verò de Proteo sic, vt semper, diuinè:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Aemathiæ portus, patriámque reuisit
Pallenem: hunc & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus: nouit nanque omnia vates,
Quæ sunt, quæ fuerunt, quæ mox ventura trahuntur:
Quippe ita Neptuno visa est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite Phocas. Hæc poëta.

Sed & Orpheus hymnum composuit, cui & styraca adoleuit, eundémque Ponti claues tenere, & totius naturæ exordia, & multiformibus speciebus materiam mutare. Possem & plura de Proteo afferre: nam & eius vsque nomen in prouerbia deductum est. Cognominatus præterea Cæruleus à Vergilio. Ambiguus ab Ouidio. Horatius verò ait,

Quo teneam vultus mutantem Protea, nodo.

Triton Neptuni filius, & Amphitrites, vt canit Hesiodus: Seruius tamen, Salaciæ. vt putare possimus, quod iam scripsimus in Salacia, eandem esse Amphitritem & Salaciã. Isaacius in commentariis in Lycophronem, Tritonem & ipse Neptuni & Amphitrites filium scribit, à superiori parte ad vmbilicum hominis effigie, ab vmbilico ad caudam delphini: tanquam, ait, si dicas ex pisce centaurus, hoc est, ἰχθυοκένταυρος. Phurnutus tamen Tritonem ita describit: Biformis (inquit) fuit hominis partem habens, partem ceti, propter duplicem liquoris vim, alteram quidem vtilem, alteram verò noxiam. dictus τοῦ τρεῖν, Triton vel ἀπὸ τοῦ ῥύτου, id est, fluxu, τ litera superiuncta: vel ἀπὸ, vt in Amphitrite dictum est, per antiphrasin, quòd non timeat. Triton elegantissimè ita in Metamorph. ab Ouidio describitur,

Cæruleum Tritona vocat, concháque sonanti,
Inspirare iubet, fluctúsque & flumina signo
Iam reuocare dato. &c.

Et ab huius forma Vergilius in x Aeneid. nauem effinxit,

Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta, cui laterum tenus hispida nanti,
Frons hominem præfert, in pristin desinit aluus.
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.

Tubicen Triton à poëtis Neptuni fingitur. huius Hyginus in Cancro meminit, & poëta Claudianus. Macrobius hunc in Saturni templorum fastigiis poni solitum tradit. Dicimus & Tritones, numero pluriũ. Vergilius: Tritonésque citi, Phorcíque exercitus omnis. Sanè sciendum, quòd Nilus Aegypti fluuius Triton quoque dictus est, Lycophrone teste. quo loco interpres ideo Tritonem illum appellatum obseruat propter eius tria in primis nomina. Primò enim Oceanus dictus est: deinde Aëtos, id est aquila, ab eius cursus velocitate: demum Nilus, ἀπὸ τοῦ νέαν ἄγειν ἰλὺν, quòd scilicet nouum limum agat. Sed de Nili nominibus alias memini à me, x i i esse collecta. Fuit & Triton fluuius alius Libyæ, seu palus, vnde Tritonia & Tritogenia, vt in Pallade abũdè dicturi sumus. Scribit Plinius in Nat. historia, Tritonẽ suo tempore visum fuisse. Idem scribit & Paus. qui ait, à se visum apud Tanagræos in Bœotia: & item alterũ Romæ inter miracula habitum, Tanegræo minorẽ: eósque commixtam habuisse hominis speciẽ cum pisce. caput enim capillis cõtectum fuisse, neque facile discerni potuisse: colore eo fuisse, quo esse videntur ranæ palustres in dorso: nares humanas habuisse, branchias sub aures, os rescissum latúmque, ferinos dẽtes, glaucos oculos, manus cum articulis ad humanã effigiem, vngues ostreorum conchis persimiles, reliquũm

porrò

porrò corpus paruulis ſquamis contectum, & in piſcem deſinere non diſſimilem extremis delphinorum partibus. Tanagræum vino captum prodit Pauſ. poſitum in templo Bacchi conſpiciendum. Demonſtratus in lib. de Piſcatione, conditũ Tritonẽ in oppido Tanagra ad ſpectaculum ait, cætera (inquit) fictis & pictis ſimilem. Scribit verò Alex. Neapolitanus, ſuo quoque tempore viſum hominem marinum, & melle ſeruatum, ex Mauritania in Hiſpaniam delatum. Notiſſima etiam hiſtoria, noſtra ætate in Epiro vnum eiuſmodi laqueis captum, qui puellis inſidiaretur, dum ad fontem aquatum proficiſcerentur. de hac eadem re plura in Aeliani additamentis P. Gilius.

Phorcus, qui & Phorcys, Ponti & Terræ filius, vt canit Heſiodus in Theog. ex quo & Cetone Grææ natæ dicuntur, quæ natæ ſtatim canæ factæ ſunt: quia vnda colliſa breuib. canentes ſpumas faciat. Grææ autem, quaſi γραῖαι, id eſt, anus appellatæ. Sed de Græis aliàs. Illud ſanè te ſcire velim, Phorcum dici, & Phorcyn, & Phorcynum, Homero & Heſiodo in primis, vt eſt in XIII Odyſ. de Phorcyni antro, quod Porphyrius philoſophus eſt doctiſſimè interpretatus. Seruius verò: Phorcus, inquit, Thooſę nymphæ & Neptuni filius: vt autem Varro dicit, rex fuit Corſicæ & Sardiniæ, qui cùm ab Atlante rege nauali certamine cum magna exercitus parte fuiſſet victus & obrutus, finxerunt ſocij eius, eum in deum marinum eſſe conuerſum.

Saron deus marinus, qui nauticæ arti pręeſſe exiſtimabatur, à quo datum eſt mari nomen, vt Græci ſcriptores meminère, & qui de Situ orbis ſcripſerunt, vt Strabo. Ariſtides rhetor hęc fermè in Themiſtocle ſcribit: Nec vti per omne tempus in mari habitent, quemadmodum aiunt Glaucum Anthedonium, & Saronem mari cognominem eius. & Pauſ. in Corinth. meminit, qui Althepiæ regioni imperauit. hinc & prouerbiũ apud Græcos, σάρωνος ναυτικώτερος.

Glaucus deus marinus, de quo Seruius: Glaucus, inquit, piſcator fuit de Anthedone ciuitate, qui cùm captos piſces ſuper herbam poſuiſſet in littore, & illi recepto ſpiritu rurſus mare petiſſent, ſenſit quandam herbarũ potentiam, quibus eſis conuerſus eſt in numen, & deum marinũ. Fabulã copioſè Ouid. eſt in Metamorph. executus: & Auſonius in Moſella,

Sic Anthedonius Bœotia per freta Glaucus,
Gramina guſtatu poſtquàm exitialia Circæ
Expertus, captas moribundis piſcibus herbas
Sumpſit, Carpathium ſubiit nouus accola pontum.
Ille hamis & rete potens ſcrutator operti
Nereos, æquoream ſolitus conuertere Tethyn,
Inter captiuas fluitauit prædo cateruas.

Sed & Oppianus in Halieutico, Strabo præterea, & Athenæus in ſeptimo copioſius; Pauſ. lib. 9. de Glauco verò propiora ſcribit: Eſt, inquit, præterea ad mare locus, quẽ Glauci ſaltum nuncupant. Piſcatorem Glaucum & repentè herba quadam guſtata inter maris deos receptum, & futura prædicere, cùm alij credidere, cum præcipuè nauiculatores multa quotannis de eius diuinatione memorãt. quæ cum Anthedonij Pindarus & Aeſchylus accepiſſent, illi quidẽ curæ non fuit multa de Glauco verſibus ſuis mandare, cum Aeſchylus totius fabulæ argumentum à Glauco deduxiſſet. Palæphatus in lib. Incredibiliũ, fabulæ huius allegoriã explicat, Glaucúmque Anthedoniũ vrinatorẽ fuiſſe ait: qui aliquando natans per aliquot dies delituerit, & propterea ab hominibus deus factus exiſtimatus, &c. quæ ille de eius etiam morte interpretatur: déque altero, itémque altero Glauco, hoc eſt Siſyphi & Minois filiis. Porrò Nicanor Glaucum Melicertam fuiſſe credidit. Nicander verò in primo Aetolicorum, Apollinem à Glauco diuinandi ſcientiam accepiſſe voluit. Glaucus à Philoſtrato ita in Imaginibus effingitur: Liquidi ſunt Glauco barbæ cirri, cæruleo aſpectu, comarum cincinni graues, in humeros diffluentes, denſa & arcuata ſupercilia, inuicem ſe contingentia, ita vt vnum eſſe videantur: brachia habet natantia, pectora haberi inſperſa herbis marinis, fuco ſcilicet, & alga: venter reſtrictus, reliquo corpore piſcis, cauda ad lumbos reflexa: illum circumuolant alcyones, &c.

Portunus deus & ipſe marinus, vt ait Seruius, qui portubus præeſt. Plautus in Rudent. Sed ô Palæmon ſancte Neptuni comes. huius nota eſt fabula: Athamas poſt furorem à Iunone immiſſum, cùm occiſo Learcho, qui etiam Clearchus dictus, Melicertam alterum filium cum Ino vxore ſua perſequeretur, & illi ſe in mare pręcipitaſſent, voluntate numinũ

in deos versi sunt. Melicerta in Portunum, qui Græcè Palæmon dicitur: Ino in matrem Matutam, quę Græcè dicitur Leucothea. si copiosius fabulam quęris, Ouid. in quarto Metamorphos. legito, & Lactan. grammaticũ in Theb. Statiana, & Hyginum in fabulis: sed & Græca & Latina prouerbia. Inus dolores, hoc est ἰνῦς ἄχη. Leguntur ad hæc & duo Orphei hymni, alter Leucotheæ cum thymiamate aromatum, alter Palęmoni cum manna thuris: ex quibus hymnis eos aduertimus, hoc est matrem & filium, Dionysij educatores, id quod & in Dionysio repetam. In XI vrbis Romæ regione, id est, in circo maximo, qui Conso, hoc est Neptuno equestri dicatus fuerat, duæ ædes fuêre Portuni, vt P. Victor scribit: altera ad pontem Aemilij, olim sublicij appellati: altera inter Apollinem cœlispicem, & Herculem oliuarium. Palæmon verò cognominatus est à Verg. in quinto, Leucotheæ imago describitur in secundo Iconum lib. à Philostrato. Leucotheam Orpheus ait succurrere nauibus, & perinde etiam earũ esse seruatricem, id est, σωτῆρα. hinc Propertius in secũdo,

Ino etiam prima terras ætate vagata est,
Hanc miser implorat nauita Leucotheam.

Megarenses verò, vt scribit Pausanias, aiunt Inus cadauer in regionem suam maritimã cecidisse. idque à Cleso & Tauropoli Clesonis filiabus, Lelegis filij, inuentum ac sepultum: appellatámque fuisse Leucotheam apud se primum, cui quotannis sacrificant. Sanè Portunum pro Neptuno à Latinis interdum desumi, suprà à nobis iam ostensum est.

Aegæon etiam deus fuit marinus, si Græco Eumelo & nostro Ouidio stamus. nam alij gigantem faciunt, vt Homerus. Ouid.

Cæruleos habet vnda deos, Tritona canorum,
Proteáque ambiguum, balenarúmque prementem
Aegæona suis immania terga lacertis.

Hesiodus, Cœli & Terræ filium Aegæona ait. Eumelus, & ipse poëta vetustissimus, Aegæonem in Titanomachia Terræ & Ponti filium fuisse ait, & in mari habitasse, indéque Titanibus opem tulisse. Lucillus Tarrhæus Aegæonem gigantem fuisse prodidit, atque ex Eubœa in Phrygiam peruenisse, ibíque decessisse. Conon autem in Herculea scribit, Neptunum hunc ipsum Aegæonem deuicisse, & in mari demersisse.

Scyllam & Charybdin hic breuissimè ascribam, quamuis notissimæ sint potius vt institutum prosequar, quàm vt opus esse existimem. sequar igitur eos Græcos, qui interpretati sunt physicè fabulas Homeri: quæque à nostris poëtis traduntur, & grammaticis, in præsentia mittam, plurima enim conculcarem. Scylla in antro obscuro & horrendo describitur. terribili illa est latratu, canũ videlicet simili, pedes habere dicitur XII, colla sex longa, capita totidem, & dentium triplicem ordinem, ex quibus virus stillare videtur. Capita verò assiduè in mare porrigit, ac circunspicit è scopulo, an inde nauis aliqua circumnauiget, vt ex ea saltem tot deprædetur, quot ipsius sunt Scyllæ capita. ac totidem ex Vlyssis sociis abstulisse, ac diripuisse, poëta dixit. Scyllam sic describit Hyginus in Fabulis, de Vlysse agens: Inde ad Scyllam Typhonis filiã venit, quæ superiorem corporis muliebrem, inferiorem ab inguine piscis, & sex canes ex se natos habebat. eáque sex socios Vlyssis naue abreptos consumpsit.

Charybdis verò tantum à Scylla distat, quantum est sagittæ iactus. Hæc ter in die sub caprificum delitescens, aquas absorbet, térque inde reuomit. Hinc euasit Vlysses, vt Homerus canit.

NYMPHAE.

Nympharum vocabulum apud Græcos varia & diuersa significare videmus. nam & alatæ formicæ, nymphæ vocantur: & item vermes quidam alati, qui in apum aluearіis, quique circum calyces rosarum strepunt. Hinc Plin. lib. XI. Apes aliæ in vermiculo, aliæ in nympha esse perhibentur. Idem paulò pòst: Nymphæ, inquit, nominantur. Sed & nouæ sponsæ hoc nomine dicuntur, vnde est παράνυμφος, & νυμφεύτρια, & νυμφαγωγός: hoc est apud nos, pronubus & pronuba. Est & nympha inter astra, capra Amalthea, de qua mox agemus. Ea præterea particula, quæ est à mento & inferiori labro concaua media, nympha dicitur. Nymphæ quoque Musæ nuncupatæ, vt in Musis dictum. Nympha item pudendi pars, quę ad virilis interdum membri similitudinem excrescit, & arrigitur, vt Iul. Pollux scribit. Nymphas denique, veteres, animas vocabant. Porphyrius: Fontes, ait, & flumina cum nymphis aquarũ numinibus propria sunt, tum multo magis nymphis animis,

(animas

(animas enim veteres,nymphas vocabant) quas olim peculiari vocabulo Melissas appellabant, videlicet quòd sint voluptatis auctores in nobis. Hinc Sophocles non impropriè de animis dixit, Bombos edit examen defunctorũ. quin & mulieres Cereris sacerdotes tanquam inferorum antistites, olim Melissæ sunt vocatæ: & Cereris filia μελιτῶδη, hoc est Proserpina. hæc quidem Porphyrius, Tyrius philosophus. Interpretes etiam Pindari in Pyth. Melissas nymphas interpretantur, quæ sacris & mysteriis præsunt. Hinc Pindarus, Melissæ oraculum Pythię intellexit. Mnaseas verò Patarensis Melissas nymphas ait mellis vsum reperisse in Peloponneso, ex fauo. Quidam & Melias putauêre, de quibus paulò pòst agemus. Sed his missis, nos de toto Nympharum genere hac parte tractabimus. Nam si Mnesimachum Phaselitem in διακόσμοις audire volumus, Nympharum sunt genera multa. aliæ enim sunt cœlestes, id est, οὐράνιαι: aliæ terrestres, hoc est ἐπίγειαι: aliæ fluuiatiles, id est, ποτάμιαι: aliæ lacustres, vel stagnorum, hoc est λιμναῖαι, quę & λιμνάδες dictæ sunt: aliæ demum θαλάσσιαι, id est, marinæ. Seruius verò grammaticus in Verg. commentariis ita commemorat: Nymphæ, inquit, montium Oreades dicuntur, syluarum Dryades, quæ cum syluis nascuntur Hamadryades, fontium Napææ vel Naiades, maris Nereides, de quibus seorsum agemus: tametsi Phurnutus Nymphas dicat fuisse fontes aquarum dulcium, seu potabilium, quas dictas ait ἀπὸ τοῦ ἀεὶ νέας φαίνεσθαι, id est, ab eo quòd semper iuuenes appareant: aut ἀπὸ τοῦ φαίνειν, quòd splendeant. quare ideo & sponsas, nymphas vocant, quòd tunc primùm appareant, ad illud vsque tempus occultatæ. Sed nobis plura de Nymphis philosophari haud conuenit, cum Porphyrius in commentario antri Homerici ex Odyss. plurima afferat, & exquisitè interpretetur. Nostri certè nymphas putant appellatas, vnius literæ mutatione, quasi Lymphas, vnde & Nymphæa lauacra dicta fuêre.

Vraniæ igitur, id est, cœlestes nymphæ, appellatæ à gentibus animæ, & cœlestes mentes, quæ sphæris cœli præsunt, quas & Musas & Sirenas etiam vocauêre, vt Plato, Macrobius, alij dixêre & Proclus in primis. Nec hîc illud congruit, quod aliqui ex sacris literis afferunt: Aquæ quæ supra cœlum sunt, & cætera.

Ἐπίγειαι nymphæ, quæ in terris versantur, nuncupatæ sunt. Harum aliquæ in montibus degebant, quæ Oreades dicebantur, & Orestiades. Homerus, νύμφαι ὀρεστιάδες κοῦραι Διὸς, id est, nymphæ Orestiades natæ Iouis. hæ & Orodemniades, & Agrostinæ, ab Hesychio vocatæ sunt, qui ait: ὀροδεμνιάδες nymphæ & Melissę dicuntur ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν δεμνίων, quòd in cubilibus montium quiescerent. vel dictæ ἀπὸ τῶν ὀροδάμνων, qui rami sunt & germina stirpium. Idem scribit & Phauorinus.

Λειμωνιάδες, Lemoniades nymphæ frequenter à Græcis appellatæ, quæ in pratis versarentur & campis, vnde illis nomen. Sophocles in Philoctete, νύμφαι τ' ἔνυδροι λειμωνιάδες: id est, Nymphæque liquentes Lemoniades, hoc est, campestres, seu pratenses. hoc idem affirmat Hesychius, qui inquit, quoniam hæ Nymphę ἐν λειμῶσι, hoc est in campis versantur. Orpheus in Hym. Horas Limoniades appellauit. Decipitur Boccatius, qui has Hymniades dixit, cum suo nescio quo Theodotione.

Limnades verò nymphæ dictę, quæ in stagnis, & lacub. versarentur, vt modò dicebam. per has iurat Theocritus in Edyllio v. οὐ μὰν, οὐ τὰς λιμνάδας, ὦ γαθὲ, νύμφας. id est, Nõ per, nõ per ipsas Limnadas, ô bone, nymphas. hæ & Limnææ à Græcis dicuntur. vnde manifestus est scripturæ error in commentariis Apollonij & Phauorini, qui pro λιμναῖαι scriptum habent λειμωνίαι. Hæ & λιμνακίδες interdum dictæ sunt. Hinc Ouid. libro quinto Met. nymphæ nomen deduxit:

Edita Limniace vitreis peperisse sub vndis Creditur.

Nymphæ faciles plerunque appellatæ sunt. Vergilius:

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello. in Bucol. Idem in Georg.

Faciles venerare Napæas.

Sic & D. Augustinus lib. vi. de Ciuit. dei. Sic & Theocritus statim post citatum carmen,

Αἵ τέ μοι ἰλαοί τε καὶ εὐμενέες τελέθοιεν. hoc est,

Hæque mihi facilésque & mites, sic rogo, fiant.

Sed de Nymphis illud hoc loco in vniuersum dixerim, Nymphas apud poëtas appellatas, non eas tantùm quas suprà dixi, sed à fluminum nominibus, vt apud Ouid. à Tiberi Tiberiades, & à Pactolo Pactolides. Sic noster Vida Seriades à Serio, & A. Naugerius Naucelides à Naucelo: id quod nec sibi denegatum putarunt Pontanus & Sanazarus,

ne nunc plures commemorem.

Napææ nymphæ conuallium, seu saltuũ, quãuis Seruius fontiũ dicat ἀπὸ τῶν ναπῶν denominatæ. Harum apud auctores crebra est mentio: vt, Faciles venerare Napæas. Napæus etiam Apollo cognominatus, & in Lesbo cultus fuit, vt in Saturn. scribit Macrobius.

Dryades & Hamadryades nymphæ syluestres, ἀπὸ τῶν δρυῶν nuncupatæ, quod generale nomen arborum est, & speciale quercus. vnde & Querquetulanæ nymphæ, ait Festus, præsidentes querceto virescenti, quod genus syluæ indicat fuisse intra portam Romæ, quæ ab eo dicta fuit Querquetularia. Hamadryades verò nymphas scribit Mnesimachus dictas, quod ἅμα ταῖς δρυσὶ, hoc est simul cum arboribus nascantur. vel simul interire viderentur. Pherenicus Hamadryada nympham fuisse scribit, quæ cum Oxylo concubuerit, & inde natæ sunt filiæ, Carye, Balanus, Craneum, Orea, Aegirus, Ptelea, Ampelus, & Syce, quæ à nomine matris Hamadryades dictę fuère. Idem recitat Athenæus in tertio Dipnosoph. Charon Lampsacenus de Rhœco & eiusmodi Hamadryada, fabulam narrat: cui cùm Parœbij pater parcere noluisset, dicenti μὴ τεμεῖν, hoc est, ne incideret, id quod mox illi mortis causa extitit: quã fabulam pluribus versibus est executus Apollonius Rhodius in secundo Argon. ex verbis Phinei & Iasonis. Alterum tamen Rhœcum apud Paus. legi, qui Samius fuit, & cum Theodoro primi fuderunt formarúntque statuas. Porrò & fabulam similem aliam recitat elegantissimè in octauo Met. Ouid. de Erisichthone.

Ephydrides nymphæ appellatæ sunt, quæ in aquis versantur, vt & nomen ostendit. de his Artemidorus lib. secundo ὀνειροκριτικῶν. item Alexãder Aetolus, αὐτὸς δ' ἐν νύμφαις ἔχετ' ἐφυδριάσιν: hoc est, Hic inter nymphas degit Ephydriadas. meminit & Parthenius.

Nereides nymphæ, quæ & Nerinæ dicuntur, ex Nereo deo marino & Doride natæ, à qua & Dorides nonnunquam dictæ sunt. Ouid. Doridáque & natas, quarum pars nare videtur. Nereides verò quinquaginta ab Orpheo in hymnis & à Pindaro in Isthm. dicuntur. connumerantur verò ab Hesiodo in Theogonia, cuius versus à me expressos vtcunque hic subscribam, ne corrupta nomina earum in aliis fortè offendas. versus hi sunt:

Protóque, Eucratéque, Saóque, Amphitritéque,
Eudoréque, Thetísque, Galenéque, Glaucéque,
Cymothoë, Speóque velox, Thaliéque benigna,
Et Melite speciosa, atque Eulimene, hinc & Agaue,
Pasitheéque, Eratóque, Eunece, & pulchra lacertos
Dotóque, Plotóque, Pherusáque, Dynamenéque,
Nesééque, atque Actæe, cum Protomedea,
Dorísque & Panope, spectabilis & Galatea,
Hippothoëque cupita, atque Hipponoë alba lacertos,
Cymodoce, hæc est quæ fluctus per cærula Ponti,
Ventorum & celeres flatus, cum Cymatolege,
Mitigat, & talis spectabilis Amphitrite.
Cymóque, Eionéque, & serto ornata Halimede,
Glauconoméque hilaris risu, quæque æquora tranat,
Leagoréque, atque Euagore. & tu Laomedea,
Pulynoméque, atque Autonome, & tu Lysianassa,
Forma Euarne & natura inculpabilis vna.
Et Psamathe grata aspectu, & tu dia Menippe,
Nysóque, Eupompéque, Themistóque, Pronoëque,
Nemertésque: hæc patris mentem habet immortalis.

Ne verò mireris quod bis inter has Amphitrite cõmemorari videatur: diuersæ enim sunt, id quod & syllabarum ratione ac tempore dignoscimus. prior enim penultimam & antepenultimam corripuit: altera verò producit, quo nomine Neptuni vxor vocatur, de qua cum Neptuno actum est. sic Ouidius:

Margine terrarum porrexerat Amphitrite. Claudianus,
Neptunum gremio complectitur Amphitrite.

Oceanitides, quæ & Oceanitæ appellatæ sunt, nymphæ Oceani & Thetyos filiæ, in quas & hymnus Orphei legitur, cum suffimento aromatum, harum nomina ex Hesiodo qualiacunque carmine expressimus, sic:

Pith

Pithóque, Adhmetéque, Ianthéque, Electráque,
Dorisque, Primnóque, atque Vranie cœlestis,
Hippóque, Clymenéque, Rhodeáque, Callirhoëque,
Zeuxóque, Clytiéque, Idyiáque, Pasithoëque,
Plexauréque, Galaxauréque, & amica Dione,
Melobosisque, Thoëque, & pulchra nimis Polydore,
Et Cerceis amabilis, & bona lumine Pluto,
Perseisque, Ianera, & Acaste, flauáque Xanthe,
Petrææ dilecta, Menesthóque, Européque,
Metis, & Eurynomóque, Telestho, & lutea Peplo,
Chrysióque, Asiæque simul, suauisque Calypso,
Eudoréque, Tichéque, atque Amphiro, Ocyroëque.
Et Styx, est quæ cunctarum præstantior vna.
Hæ nymphæ, Oceanum Tethynque habuêre parentes,
Antiquæ mage: porrò alia est, sed plurima turba,
Sunt ter mille quidem pedibus fuscæ Oceaninæ.

Has etiam Vergil. & alibi, & in quarto Georgicorum commemorat:

Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla,
Nesæéque, Spióque, Thaliaque, Cymodocéque,
Cydippe, & flaua Lycorias, altéra virgo,
Altera tum primùm Lucinæ experta labores,
Clióque, & Beroë soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeia,
Et tandem positis velox Arethusa sagittis:
Inter quas curam Clymene narrabat inanem, &c

Idem poëta:

Oceanúmque patrem rerum, nymphásque sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant.

Vbi Seruius ait, aut ducẽtas nymphas asserit, aut finitus est numerus pro infinito. nam & ipse paulò antè ex Hesiodo ter mille attulli. Sanè Cymothoë Neptuno à Vergilio ascribitur, vt in primo Aeneidos,

Cymothoë simul & Triton adnixus acuto,
Detrudunt naues scopulo.

Dicta ἀπὸ τοῦ θέειν τὸ κῦμα, vt ait Seruius. alij ab vndarum velocitate, hoc est, θοῦ τοῦ κύματος.

Naiades, quæ & Naides, fontium nymphæ vocabantur, παρὰ τὸ νάω, quod fluo significat. hæ & πηγαῖαι & κρηναῖαι dicuntur. Homerus, νύμφαι κρηναῖαι κοῦραι Διός. hoc est, Fontanæ nymphæ natæ Iouis. Naiades verò Porphyrius in commentatione in Homeri antrum, dictas ait ἀπὸ τῶν ναμάτων, id est, ab aquis & fontibus. His etenim appellari existimat potentias aquis præsidentes: olim autem, & animas communiter omnes, quæ ad generationem descendere putabantur. Existimabãt enim animas allidere aquæ diuinitus afflatæ, vt inquit Nummenius. Hac de causa volunt & Prophetam dixisse, Spiritum Dei ferri supra aquam. Sed ab his ego libenter abstineo.

Potamides nymphæ etiam appellatæ, id est, fluuiales, quas & fluminibus præesse tantummodo putauit antiquitas. meminit Lactantius in tertio Theb. Dictæ, quia ποταμὸς, fluuius dicitur.

Meliæ inter nymphas numerabantur, vt est apud Hesiodum, & Apollonij interpretes. Dictæ verò à Melia Oceani, vt Callimachus cecinit in hymno Deli: tametsi eius scholiastes id parum percepisse videatur, super hæc poëtæ verba,

Ἡ δ᾽ ἀπεθαμβήθησε χοροῦ ἀπεπαύσατο νύμφη, Αὐτόχθων μελίη. id est,

Ipsa autem Melie indigena acta dolore quieuit,
Nympha choro.

Sedenim ex Meliis nymphis homines natos fabulati sunt, quòd vel sub arboribus nasci contigerit: vel quòd ibi exponerentur, vt Proclus in Hesiodum notat. Palæphatus ἐν ἀπίστοις, eos ridet qui dicunt genus hominum ex fraxino, hoc est, ἐκ τῶν μελιῶν

proge

progenitum. nam à Melo, inquit potius dicti, vt ab Ione Iones. Fuit & Melia nymphæ nomen Ismeni soror, Temeni mater, cuius Pindarus meminit, & eius interpretes. Hesiodus in Theogon. Melias nymphas natas ex amputatis testiculis Cæli à Saturno, vna cum Erinniis & Gigantibus ait,

Νύμφας θ' ἃς μελίας καλέουσ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν. hoc est,

Nymphas quas Melias vocitant telluris in oras,

Quo loco Proclus ait, animalia rationis expertia ex arboribus esse. Io. Zezes grammaticus nomina Meliarum in Cõmen. Hesiodi hæc esse ait: Helice, Cynosura, Arethusa, Ide, Crime Britho, Celæno, Adrastea, & Glauce. Idem alibi videtur Melias cum Orestiadib. & Hamadryadibus cõiungere. Porrò nimphę etiã ἐπιμηλίδες eadem ratione vocatę fuêre, item μηλιάδες vt Hesychius notat: & vt Phauorinus scribit, μηλίδες Doricè & μαλιάδες.

Caberides nymphæ à Cabiris nominatæ vt Argiuus Acusilaus prodit, & Pherecydes. hic ex Cabera Protei filia & Vulcano tres Cabiros, totidémque nymphas Caberidas ortas scribit: ille ex eodẽ Vulcano & Cabera Camillum natum ait, ex quo Caberi nati sunt, & è quibus Caberides nymphæ. Idem & Strabo scriptum reliquit, & nonnihil ipse in Caberis attigi. Parum mihi liquet, an eædem sint quæ Telchiniæ nymphæ dicebantur, quarum apud antiquos mentio inuenitur.

Dodonides nymphæ à Dodona Epiri nuncupatæ sunt, vbi oracula notissima reddebantur. Sacerdotes hæ ibi fuerunt, & ministræ, quas ita effingit Philostratus in Imaginibus, vt rigida ac sacra quadam specie esse viderẽtur. nam & suffitus & libamina exhibere, & ministrare propè videbantur. ipsum lege Philostratum. Ab Hygino proditum est, ex Pherecydis sententia septem Hyadas, de quibus paulò post agemus, Dodonidas nymphas appellatas.

Cithæroniades nymphæ, à Cithærone monte Bœotiæ nuncupatæ, in quo oracula dabantur. hæ & Sphragitides dicebãtur, ab antro quod in eo mõte fuerat, vt Paus. in Bœot. scribit, in quo hæ nymphæ respõsa reddebant. Quidã huius montis summitatẽ Sphragitin nuncupant. Harum quoque nympharũ Plut. in vita Aristidæ meminit, quin eis etiam stata sacra ex Acantide tribules quotannis peragere solebant. hæ, vt puto, & Sphragiæ ab Orpheo in hymnis dicuntur.

Corycides, quæ & Corycię nymphæ, à Corycio antro mõtis Parnasi vocatæ, vt idem docet Paus. de his & poeta Ouid. cùm in sexto libro Meta. tum etiam in epistolis mentionem facit. Memoratur & celebre alterum Corycium antrum in Cilicia, à Mela & aliis.

Anigrides nymphæ ab Anigro flumine nuncupatæ, teste Strabone & Paus. in Ele. Anigridum nympharũ in Samico specus fuit, haud procul a flumine Anigro, in quem ingressi vitiliginibus laborãtes, huiuscemodique cęteris morbis, si nymphis his sacra spopondissent, Anigrúmque fluuium innatassent sanabantur: si credere dignum est. Fuerunt & Agriades nymphæ quarum mẽtio apud Hesychium: nisi sit mendum in codice, vt sunt in eo plurima, vt pro Anigrides Agriades scriptum sit.

Ismenides nymphæ dictæ sunt ab Ismeno Bœotiæ celebri flumine, quarum templum, vt Pausanias docet in Attica, fuit apud Myrrhinusios Atticæ populum. Ouidius Metamorphoseos libro tertio,

Thuráq; dant, sanctásque colunt Ismenides aras.

De Ismenio verò Apolline, agemus in Apolline.

Sithnides nymphæ Megareses, vt idem Paus. scribit. Erat, inquit, in vrbe Athenarum fons, quem ædificans Theagenes construxit, cuius filiã Cyloni Atheniensi nupsisse ferunt: Cylo rerum potitus fontem ædificio ornauit, egregij sanè spectaculi amplitudine, columnarúmque multitudine, in eum fontẽ aqua illabebatur, quam σιθνίδων νυμφῶν nuncupabant, quas Megarenses populares suas esse affirmabant: & cum vnius earum filia Iouem concubuisse, & inde Megaram natam Deucalionis tempore, qui diluuium euasisse dictus est in montem Geraniam, cum eo tempore nondum sic eo nomine vocaretur: sed quòd ad γεράνων, id est gruum superuolantium clangorem ille enatarit, inde Gerania est monti nomen inditum.

Amniliades, & Amnisides, nymphæ nuncupatæ sunt à Cretensi ciuitate Amniso, vt Stephanus auctor est.

Ionides nymphę, teste Paus. ab Ione Gargetti filio denominatæ, quarũ noĩa fuêre Calliph

liphæa, Synallaxis, Pigæa, & Iasis. harum fons & templum fuit apud amnem Cythæron, in agro Eliorum. Huius fontis virtus, vt si ægroti in eũ descenderẽt, sanarentur à langoribus.

Lusiades nymphæ appellatæ ab aquis, apud quas homines frigoris captandi gratia diuersari soliti essent.

Pteridas nymphas quasdam Hesychius commemorat, ab herba quapiam quæ πτέρις dicitur Græcè, Latinè filix.

Heliades nymphæ, quæ & Phaëthontiades appellatæ sunt, quòd Phaëthontis sorores essent, & in arbores populos conuersæ. Ouid. fabulam explicat in Metamorph. à sole dictæ, qui ἥλιος dicitur. Vergilius in Bucolicis,

Tum Phaëthontiades musco circundat amaræ Corticis.

Fabula est notissima Græcis & Latinis scriptoribus: & has in Imaginibus graphicè effinxit Philostratus: vti etiam Centauridas nymphas, Centaurorum filias vario equorum colore assimilatas, libro secundo.

Heresides nymphæ quædam, dictæ ἀπὸ τῆς ἥρας, id est, à Iunone: quæ Iunoni lauacra ministrabant, vt scribit Hesychius.

Themistiadæ nymphæ, à Themide nuncupatæ, eodem Hesychio auctore, leguntur.

Gorgones tres fuère sorores, Phorcynis filiæ: Euryale, Stheno, & Medusa. quarũ capita draconum squamis obsita fuisse dicuntur, dentes maximi suum instar, item manus & alæ quibus per aëra ferri dicebantur, & in se intuentes in saxa vertere. ex tribus verò Medusa mortalis fertur fuisse, ideóque à Perseo decollata: reliquæ duæ sorores immortales Perseum nequiuère consequi, quòd Orci galea obtectus, vt ait Hyginus, non cernebatur: hinc illæ tandem eum prosequi desiuère. Gorgonas Seruius, in extrema Africæ circa Atlantem montem fuisse scribit, vnúmque omnes oculum habuisse, quo inuicem vterentur. Serenus tamen ait, puellas eas fuisse vnius pulchritudinis: quas cùm vidissent adolescentes, stupore torpebant. vnde fingitur, quòd si quis eas vidisset, vertebatur in lapidem. Harum allegoriã in primo explicat Fulgentius, & eo subtilius Io. Zezes grammaticus in commentario in Hesiodum. Scribit Paus. in secundo, vbi de Argiuis agit: In foro, inquit, Argiuorum tumulus terræ consurgit, in quo conditum ferunt Medusæ Gorgonis caput. De qua nullam vt fabulæ rationem habeamus, hæc memoriæ prodita sunt: Phorci eam filiam fuisse. patre mortuo, acceptum ab illo regnum eorum populorum qui Tritonidem paludem accolunt, tenuisse: solitam in venationes & pugnas exire cum Afrorum, quibus imperabat, manu. quare cum Persei copiis, quas illò lectissimas ex Peloponneso adduxerat, acie occurrisset, noctu per insidias oppressam. Mortuæ pulchritudinem admiratum Perseum, præcisum caput, vt spectaculo esset, in Græciam reportasse. At Proclus Carthaginensis Eucratis filius, veri fortè similiorem historiam literis mandauit: in Africæ desertis bestias gigni multas mirabili specie, atque inusitata: feros inter eas viros ac fœminas. ac virum se Romam illinc deportatum vidisse testatur. Coniicere itaque se, ex illis fœminis vnam fuisse Medusam, quæ cum à suis gregibus aberrãs venisset ad Tritonidem paludem, ciues accolas male mulctasse, vsque dum à Perseo est occisa. adiutricem verò Perseo Mineruam fuisse, iccirco proditum, quòd qui stagnum illud accolũt homines, Mineruæ sacri sunt. Sanè & Gorgona Cyrenaici Pallada vocabant.

Grææ quoque Phorci filiæ in nympharum numero habitæ fuère, tres, Pephredo, Enyo, & Dinon: sic nuncupatæ, quòd statim vt natæ sunt, anus fuisse ferunt: & vnicum tribus oculum, vnicúmque dentem, quibus vicissim inter se vterentur.

Sirenes ab aliquibus etiã inter nymphas connumerãtur, quæ & à patre Acheloides vocatę fuerũt, de quibus Homerus in Odyss. XII. & Orpheus in Arg. itémque Apollonius in quarto (ne Latinos commemorem) in commentariis Zezes in Hesiodum, quod & ipse in Musis retuli. Sirenes filiæ dicuntur Terpsichores, seu Melpomenes, & Acheloi. Seruius tamen Calliopes ait. Hyginus in fabulis ita scribit: Vlysses peruenit ad Sirenes, Melpomenes Musæ & Acheloi filias: quæ partem superiorem muliebrem habebant, inferiorem autem gallinaceam. Harum fatum fuit, tamdiu viuere, quamdiu earum cantum mortalis audiens nemo præteruectus esset: & cætera, quæ poëtæ narrant. Sed & de his idẽ Hyginus, in eodẽ lib. cap. CXLI plura, nec multo aliena à supradictis. narrat enim à Cerere dea mutatas, & insuper addit earum fatum. Quidam tres commemorant, Parthenopen, Leucosiam, & Ligiam: alij Aglaophemen, Thelxiepiam, Pisionem & Ligiam: alij duas tantùm,

tantùm,& sine nomine,vt Eustathius notat.alij quatuor:nec qui quinq; scripserint defuê-re.Græci tradũt grãmatici,Sirenas à pectore habuisse ad superiora στρουθῶν, id est passerum speciem,inferiora verò mulierum.De his ita propemodum Seruius: Sirenes secundũ fabulam tres in parte virgines fuerunt,& in parte volucres, Acheloi fluminis & Calliopes Musæ filiæ harũ vna voce,altera tibiis,alia lyra canebat.& primò iuxta Pelorum . pòst in Capreis insula habitauerũt:quæ illectos suo cantu,in naufragia deducebãt. Secundũ veritatem,meretrices fuerũt,quæ transeuntes quoniã ducebant ad egestatem, his fictæ sunt inferre naufragia.has Vlysses contemnendo deduxit ad mortem. Buccatius ex Albrico ignobili scriptore,eis virgineũ corpus vmbilicotenus attribuit,& gallinaceos pedes.quidam eas in pratis,vbi multa essent mortuorum corpora statuerunt: vel,vt Verg.cecinit,

Iámque adeò scopulos Sirenum aduecta subibat,
Difficiles quondam,multorúmque ossibus albos.

In Bœot.est à Paus.proditũ,Sirenas ab Iunone impulsas,vt cũ Musis canẽdo certarẽt: quas cũ cãtu facilè Musæ vicissent,eis pennas euulserũt,sertáq; sibi ex iis effecêre. Stephanus & Apterã vrbẽ in Creta ex re appellatã scribit,quo loco certamẽ fuit.Strabo de Sirenis lib.primo agit,déque earum sacello,& Sirenusis insulis,quæ ve loca ipsæ incoluerint. Prætermitto quæ traduntur à Palæphato,& à Fulgẽtio,ne nimius sim:si vacat,eos legito.

Hyades quoq; quæ & Pleiades dicuntur,à nostris verò Vergiliæ & Suculæ:sunt à Phe recyde Atheniẽse nymphæ Dodonides dictæ,quarũ hæc nomina prodit: Ambrosia, Eudora,Pedile,Coronis,Polyxo,Phyleto,Thyene.Aratus verò his duobus versibus earum nomina protulit, quem & nostri secuti sunt:

Alcyone,Meropéque,Celænóque,Electráque,
Taygete: Steropéque simul,venerandáque Maia.

Musæus Hyadas ex Atlante & Electra Oceani filia genitas ait:vnde & Atlantides cognominatæ sunt.quarũ frater fuit Hyas,à quo illis nomẽ est inditũ.hoc licet perperã apud Hyginũ legatur.Scribit Zezes grãmaticus in Hesiodi cõment.Atlantis filias fuisse 7(licet corruptè 12,codices habeãt)& filiũ vnũ Hyanta,qui serpentũ venationẽ exercebat,à quo Hyades dictæ.Alios idẽ dicit ab Y elemẽto,hoc nomẽ deriuare.Sed & alij ab ὕω, pluo deducũt.Pleiades verò nũcupatæ,vel à Pleione,vel q̀ plures fuerint.vide Hyginũ. In Commentariis verò in Theocritũ,harũ nomina ita legimus,Coccimò,Glaucia,Protis,Parthenia,Maia,Stonychia,& Lãpadò.Alij has dicunt:Electrã,ex qua Dardanũ: Maiam,ex qua Mercuriũ:Taygetã,ex qua Lacedæmona Iupiter procreauit:Alcyonẽ,ex qua Neptunus Irea:& Celænò,ex qua Lycum & Nyctea,idem Neptunus sustulit: Steropẽ,ex qua Mars Oenomaũ:& vltimã Meropen,quæ Sisypho nupsit.Cõsimilia ferè traduntur ab Ouid.in Fast.Hæ autẽ post ver exoriũtur,occidunt hyemis initio.plura Hyginus in Tauro, aliiq;. Hoc loco illud addere visum est,quod idẽ Hyginus in Fab.cap.C X C I I scribit.ait enim: Alij existimant Meropen conspici erubescere quia mortalem virum acceperit, cùm cæteræ deos haberent.ob eámque rem de choro sororum expulsa,mœrẽs crinem solutum gerit,quæ cometes appellatur siue Lonchodes,quia in lõgitudinem producitur: siue Xiphias,quia gladij mucronis effigiem producit.ea autem stella luctum portendit.

Thysiades Nymphæ quædam ab Hesychio scribuntur,furentes & bacchantes.sed & hoc eodem nomine sacratæ quædam Proserpinæ mulieres dicebantur. quin & idem auctor ait,bacchantium vocem Thysiada dici.Thyadas verò bacchas vocari, notissimum est,& Thyas numero vnius.

Nyseides,& Nysiades nymphæ,à Nysa mõte,in quo nutritus,& vnde appellatus Dionysius,quæ tamen variis in locis fuisse traditur. nam & in Bœotia, & India, & Arabia à scriptoribus reponitur.Ouid.

Inde datum nymphæ Niseides antris
Occuluêre suis,lactisque alimenta dedêre.

Cætera in Baccho dicta.

Proselenides nymphæ Arcadicæ nuncupatæ,quo modo Arcades ipsi προσέληνοι dicti, vt auctor est Hesychius.

Mycalesides nymphæ Samiæ dictæ.Callimachus in Deli hymno, γείτονες ἀγκαίου μυκαλησσίδες ἐξείναντο. hoc est, Vicinæ Ancæi Mycalesides excepeũt.Denominatæ verò à mõte Mycaleso,qui Samo è regione positus est, vt Steph.scribit:qui præterea & Mycalẽ Cariæ describit,& Mycalessum vrbem mediterraneã Bœotiæ,cuius & Thucydides in septimo meminit

nit. dicta quidem, quòd ibi bos Cadmi ἐμυκήσατο, id est, emugiuerit. Fuit & alia in Caria, teste Ephoro in tertio.

Lelegeides nymphæ, in primis à populis nuncupatæ: Ouid. in Metamorph.

Libyssatides quædam nymphæ connumerantur ab Hesychio: ex loco nomen.

Glyphiæ nymphæ, à Glyphio antro & monte dictæ.

Callistephani nymphæ, denominatæ à Callistephano olea, teste Pausania.

Ἀβαρβαρέαι nymphæ quædam nuncupatæ. nam & Ἀβαρβαρέη nomen fuit nymphæ.

Thurides & Musæ & Nymphæ, à Macedonibus. Idem hoc scribit Hesych.

Goniades nymphæ, quarum templum fuit apud Cytherim fluuium, vt scribit Strabo in octauo quod non multum aberat ab Heraclea.

Ἐννησιάδες nymphæ à Lesbiis nuncupatæ: & ἐνδηίδες nymphæ quædam in Cypro, vt Hesychius testatur.

Pyrsanides quoque nymphæ, vt idem scriptor commemorat, quæ à facibus vel igne, hoc est ἀπὸ τοῦ πυρὸς nominantur, qui dari solet in signum.

Phruxonides etiam nymphæ à Columella quædam appellantur, quæ Melissas, id est, apes educasse dicuntur.

Commitiæ nymphæ, teste Varrone, vocatæ fuerunt ad lacum Cutiliensem, à Commatu scilicet dictæ, quòd ibi insula in aqua commoueretur. sic etiam à lacu Velino, dea vel nympha Velina.

Nunc de plerisque aliis nymphis singularibus agendum, seorsum ab his quas antè ex Hesiodo recitaui.

Amalthea & Themis nymphæ fuerunt, vt ex Musæo refert Hyginus, quibus à matre Ope Iupiter alendus est traditus. Amaltheam autem ferunt habuisse capram in deliciis, quæ Iouem aluisse dicitur. Parmeniscus verò Amaltheam capram dixit regis Melissei, cuius lacte, cùm aliud non haberent ad puerum alendum, nutriuere: qua de re tot sunt fabulæ Græcis & Latinis confictæ scriptoribus, adeò vt eam in cœlo vsque collocarint. Lege Diod. Siculum, & Strabonem, qui hac de re non pauca scripserunt. Palæphatus etiam fabulam exposuit. Quidam has nymphas Adrastiam & Idam dixère, Melissei filias. aliter tamen recitat Ouid. lib. 5. Fast.

Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida,
Dicitur in syluis occuluisse Iouem. lege cætera. Sed & cornu Amaltheæ in prouerbium deductum est, de quo Erasm. inter cæteros. sed Amaltheę etiam pellem, quæ diphthera dicta est, Iupiter accepit, in qua res humanas perscriberet. Plutar. eandē & Adrastiam Iouis nutrices ait: Iunonis verò vnam, Eubœam: Apollinis duas, Alethiam & Corythalan: Bacchi plures. quod non absque mysterio factum ait, quia scilicet multa aqua ad vini mixtionem conueniat.

Aega & Helice, nympharum nomina, quæ ex Oleno natę, & ipsę Iouis nutrices feruntur, vt Hyginus, aliique prodiderunt. quidam Aegam Panos vxorem dixère, vt alibi docuimus, à qua & Aegis dicta. Plura Hyginus. alij Helicem & Cynosuram dixère. Hyginus in secundo, alij.

Aegle etiam nymphę nomen: Maro in Bucol. Aegle Naiadum pulcherrima, &c. Solis & Neæræ filia. αἴγλη Latinè splendor dicitur. est & lunæ nomen: item ludi genus, & placentæ, vt apud Græcos obseruamus. Aegles præterea viri proprium, qui mutus cum esset, repentè vocalis factus est: vt Val. Maximus & Gellius scribunt.

Acamarchis nymphæ nomen, filiæ Oceani, apud Diodorum.

Amphithoë quoque nymphæ nomen, à circumcurrēdo appellata, & velocitate: quemadmodum à circumfluendo Amphirrhoë, & Amphinome à circumpascendo. plura interpretes Hesiodi.

Eunica, Malis, & Nychia, nympharum nomina in 13. edyll. Theocriti, quæ Hylam Herculis puerum rapuerunt.

Cassotis nomen nymphæ, quæ nomen dedit fonti qui apud Delphos erat, de quo Paus. in Phocaicis, his verbis: Vbi lapidem spectaueris, si pedem retuleris quasi ad fanum rediturus, fontem videas cui nomē Cassotis. murus ei obiectus est. per murū ad fontem ascenditur. aquā credūt eius fontis sub terrā mergi. in templi penetrali fatidicas fœminas versibus aiunt responsa dare, quę fonti nomen dederūt, fuisse de nymphis vnā Parnassi accolis.

Thetis nympha ex Nereidum numero, mater Achillis: de qua cùm cæteri poëtæ adeò fabulati sunt, tum maximè Homerus, qui in primo Iliados eam ait Iouem defendisse, cùm dei cæteri contra illum conspirassent:

Illum cum vellent alij constringere vinclis
Diui, Iuno, Neptunúsque, & Pallas Athena.

quam fabulam interpretatur Phurnutus, quo loco agit de Briareo, qui & Aegæon dictus est. hanc præterea nympham Iouem optasse, & poëtæ narrant: sed oraculo deterritum abstinuisse. Ouidius, alij: inter quos Hyginus in Fab. cap. LIIII.

Callisthò nymphæ nomen, Lycaonis filiæ, quæ cùm Dianæ comes esset, ab Ioue compressa filium Arcada genuit: ambóque, hoc est mater & filius, in cœlum relati: ipsa Arctos, id est, vrsa: Arcas verò, Arctophylax, dicti sunt. lege Ouidium, & quæ multa in secundo libro Astronomici poëtici ab Hygino scripta sunt, & quæ ab Arato, & quæ in Aratum, tam Græcè quàm Latinè scripta sunt commentaria.

Argyra nomen nymphæ fuit, cuius amore cùm Selemnus adolescẽs torqueretur, obiit eius nimio desiderio. qui à Venere in cognominẽ fluuium mutatus fuit: cuius aquã amantibus prodesse ad amoris remedia, fuit opinio. in ipso enim amantes flumine abluti, desiderij obliuionem concipere putabantur. At verò Argyram ipsam & fonti & vrbi Argyræ nomen dedisse, Pausanias tradit.

Daulis nymphæ nomen, Cephisi filiæ, quę vrbi nomen dedit: quæ vel Terei & Philomelæ ac Prognes fabula notissima est. vide Pausſ. in Phocaicis.

Crenis, Crenidis nymphæ nomen, teste Prisciano grammatico in septimo, & Ouidius in Metamorphos.

Echidnam etiam nympham Hesiodus facit in Theog. dimidia sui parte puellam speciosam, quæ in quascunque partes oculos flecteret: dimidia verò altera parte, qua serpens immanis erat, in cauerna diuersans, & cruda mandens. hæc cum Typhone mixta, peperit Orthum canem, Cerberum, & Hydram. cætera notiora sunt, & ex nostris lege. Echenais quoque nympha, vel Daphnidis amore cognita: de qua, fabula legitur apud Parthenium.

Salmacis nympha, Cœli & Terræ filia mollissima, fertur fuisse causa fontis Alicarnassi aquæ appellandæ Salmacidis: quam qui bibisset, vitio impudicitiæ mollesceret. ob eam rem, quòd eius aditus angustatus parietibus, occasionem largiebatur iuuenibus petulantibus puerorum puellarúmque violandarum, quia non patebat effugium. inde Ennius: Salmacidas spolia sanguine & sudore. Hæc Festus. meminit M. Cicero. vide Vitruuium libro 2. cap. 8. Ouidius quarto Metamorph.

Vnde sit infamis, quare male fortibus vndis,
Salmacis eneruet, tactósque remolliat artus,
Discite: causa latet, vis est notissima fontis.

Idem libro decimoquinto:

Cui non audita est obscœnæ Salmacis vnda?

Thisoa, seu Thesoa, Neda, & Agno, nympharum nomina apud Arcades, quæ & ipsæ Iouem aluisse dicuntur, vt Paus. in Arcad. Thesoa quidem vrbi nomen dedit apud Parrhasios, Neda fluuio, Agno fonti in monte Lycæo. meminit harum & Marullus in hymnis, & Nedæ Callimachus in Iouis hymno. Nedæ & Ithomes in Ioue Ithomate mentionem fecimus. Porrò Paus. in eodem libro paulò pòst, vbi de Cresio monte agit, inquit: Aram Mineruæ tradunt erectam à Melampode Amythaonis filio. aræ insistunt Rhea & Oenoë nympha, paruulum Iouem complexæ, vtrinque quaternis assistentibus nymphis: ab vna parte, Glauce, Neda, Thisoa & Anthracia: ab altera, Ida, Agno, Alcinoë, & Phrixa.

Asia nympha, quam inter Oceanitides commemoraui, de ea etiam Varro de Lingua Lat. Asia, inquit, dicta à nympha, à qua & Iapeto trahitur Prometheus. Legimus & ab hac tertiam orbis partem appellatam, vt ab Europa Agenoris alteram, tertiam à Libya: de quibus plura in Annotationibus.

Acacalis nymphæ nomen, quæ ab Apolline compressa in Creta, filios edidit Phylaciden & Philandrum. Paus. meminit, & Apollonius in Argon.

Lotus nympha, quæ in plantam sui nominis cõuersa dicitur, cùm eam fugientem Priapus comprimere vellet: Ouidius,

Orphne nympha Auernalis, de quo Ouid. quinto Metamorph.

Solúsque

—Solúsque ex omnibus illud
Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne,
Inter Auernales haud ignotissima nymphas,
Ex Acheronte suo furuis peperisse sub antris.

Mintham nympham, in mentham herbam mutatam à Proserpina, pluribus ostendi in Iunonis Syntagmate, quare illinc repete.

Cyane nymphæ nomen, quæ Proserpinæ comes fuit, quam, ea rapta, nimio eius desiderio in fonte delituisse, testis est Ouid. in Metamorph. meminit eius & Claudianus. Lactantius grammaticus in 5. Theb. commēt. hāc ab Anapo amatam tradit, & aliā recitat fabulā.

Melinoë ab Orpheo nympha Chthonia, id est, terrestris dicta est, ita enim ad hāc hymnum cum thymiamate aromatum exorditur:

Μηλινόην καλέω νύμφην χθονίαν, κροκόπεπλον. hoc est,
Melinoëm vocito crocea quæ veste nitescit,
Nympha inter Chthonias.

Sagaritis nomen nymphæ, à Phrygiæ fluuio denominatæ. Ouid. in 4. Fast.

Fallit, & in nympha Sagaritide desinit esse,
Quod fuit: hinc pœnas exigit ira deæ.

Sanè fluuius σαγγάριος in Græcis sæpe legitur, vt in eo Hesiodi in Theogon. Σαγγάριόν τε μέγαν: & Apollonium in secundo. Sangarius verò fluuius (vt dixi) Phrygiæ est, quem Marlianus Sangarum vocat. Hermogenes verò in eo quem de Phrygia scripsit, Sangam quendam fuisse ait, impium erga Rheam, quem illa in hanc aquam immutarit: vnde est hic fluuius Sangarius, prope quem Oreæ Cereris templum fuit, vt in Cerere etiam repetam.

Bolina nomen nymphæ virginis, quam Apollo amauit: illa autem amātem deum auersata, se in mare proiecisse fertur: verùm Apollinis beneficio immortalis est reddita. ab hac ergo & vrbs, & fluuius, nomina sortiti sunt in Achaia. hæc ex Pauſ. & Stephano, ac Rhiano desumpta.

Iuturna nympha, vt Varro scribit in libro de Lingua latina, quæ iuuaret: itaque multi ægroti propter id nomen, hanc aquam petere à fontibus soliti. Iuno verò apud Vergilium in duodecimo ait, Nympha decus fluuiorum. & paulò suprà:

Extemplò Turni sic est affata sororem
Diua deam, stagnis quæ fluminibúsque sonoris
Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Iupiter, erepta pro virginitate sacrauit.

Quo loco inter cætera Seruius: Iuturna, inquit, fons est in Italia saluberrimus, iuxta Numicum fluuium, cui nomen à iuuando inditum est de hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua afferri consueuerat. hæc quidem adhuc Seruius. Porrò tradunt alij, Iuturnam in lacu fuisse summersam, cui ipsa nomen indiderit. Colebatur quidem à Romanis. Ouid. in Fast.

Te quoque lux eadem Turni soror æde recepit,
Hic vbi virginea campus obitur aqua.

Quæ ędes erat ad aquam virgineam, vt ait P. Victor, in regione circi Flaminij. Quibus poëtæ verbis ostenditur, Iuturnam in campo Martio prope Virgineam aquam cultam fuisse. Variè tamen ab antiquariis hoc tempore de Iuturnæ aqua traditur. quidam enim eam statuunt in eo loco, qui nunc vulgò Treglio appellatur, qui non infirmis rationibus aguntur: alij alio loco, prope forum scilicet, non procul à Circo, quo loco memini me sæpe cum Sanga & Iul. Sadol. & aliis descendisse, vt fontem conspicaremur.

Aegeriam etiam nympham Numæ Pompilij regis, vt aiunt, vxorem Romani coluêre, eique ædem construxêre cum hac congressus Numam habere solitum Græci ac Latini historici prodiderunt. quin & Aegeriæ lucus illi dicatus fuit, quem (vt ait Liuius) medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua: quem lucum Camœnis sacrum, in nostris Musis retulimus. Dionysius Alicarn. libro secundo Hist. nympham scribit Aegeriam Numam Pompil. adiisse assiduè, docentem regiam sapientiam. alij non nympham ipsam, sed Musarum vnam: atque hoc dicunt omnibus manifestum fuisse, & cætera quæ subdit: quibus in vtranque partem disputat, deáne an non fuerit. Plutarchus quoque in Numa, multa de Aegeria scribit, quæ & ab aliis traduntur. Sed illud præterea addit, quomodo huiusmodi dearum congressus fieri cum hominibus existimarentur à gentibus. Festus verò, Aegeriæ

lucum iuxta portam Capenam conſtituit. Ouid. in tertio Faſtorum:

Aegeria eſt quæ præbet aquas, dea grata Camœnis,
Illa Numæ coniunx, conſiliúmque fuit.

Idem poëta lib. quintodecimo Metamorphoſeos, eã mutari inducit in fontẽ à Diana:

——Donec, inquit, pietate dolentis
Mota ſoror Phœbi, gelidum de corpore fontem
Fecit, & æternas artus tenuauit in vndas.

Fuerit porrò ne hæc, an altera, Egeria non ſatis liquet, quæ à mulieribus coleretur, quòd eam opitulari credebant partu egerẽdo: vnde & illi nomen, de qua & in primo Syntagmate meminimus. Huic etenim prægnantes ſacrificabant, quòd eam putarent facilem conceptum egerere.

Egnatia nympha in Apulia celebrabatur, à qua & loci nomen, vbi deam cultam fuiſſe proditum eſt: in cuius ara lignis ſuperpoſitis extructiſque, ignis ſua ſponte excitari accendique ab antiquis exiſtimabatur. Plin. lib. 2. miraculi meminit, non autem nymphæ.

Philyra, quæ in tiliam arborem conuerſa eſt, nympha fuit Oceanine, de qua poſt alios ita ſcribit Hyginus in lib. Fab. cap. CXXXVIII. Saturnus, inquit, Iouem cum quæreret per terras in Thracia, cum Philyra Oceani filia, in equum conuerſus concubuit: quæ ex eo peperit Chironem cẽtaurum, qui artem medicam primus inueniſſe dicitur. Philyra poſtquam inuſitatam ſpeciem ſe peperiſſe vidit, petit ab Ioue, vt ſe in aliquã ſpeciem commutaret. quę in arborem philyram, hoc eſt tiliam commutata eſt. Porrò & Chiron ipſe à Vergilio cæteriſque poëtis Phillyrides vocatus eſt. Tithorea nympha, vna ex his quæ cum aliis arboribus, tũ maximè quercubus, à Poëtis genitæ fingũtur, quę & Dryades & Hamadryades dicũtur. ab hac verò Tithorea & ciuitas & iugũ Parnaſſi nũcupatũ, ait Pauſ. in vltimo.

Legimus & alia propè innumerabilia nympharum nomina apud vtriuſque linguæ auctores, quæ infiniti ſit laboris omnia collegiſſe: vt non modò verum ſit quod Seruius ſcribit, CC fuiſſe nymphas: ſed quod etiam ſcripſit Heſiodus in Theogonia,

Τρεῖς γὰρ χίλιαι εἰσὶ τανύσφυροι ὠκεανῖναι. hoc eſt,
Nam nymphæ tribus extant millibus Oceaninæ.

Quare ideo ad alia me conuertam.

CASTORES, VEL DIOSCVRI.

Caſtor & Pollux, Caſtores dicti, & Græcè Dioſcuri, Iouis filij, de quibus ita M. Cicero de Natura deorum: Dioſcuri, inquit, apud Graios multis modis nominantur. Primi tres qui appellantur ἄνακες, Athenis ex rege Ioue antiquiſſimo & Proſerpina nati, Tritopatres, Eubuleus, Dionyſius. Secundi, Ioue tertio nati ex Leda, Caſtor & Pollux. Tertij dicuntur à nõnullis, Aleo, Melampus, & Eumelus, Atrei filij, qui Pelope natus fuit. Hæc quidem M. Cicero. Quos ita natos ſcribit Hyginus in Fabulis: Iupiter Ledam Theſtij filiam in cygnum conuerſus, ad flumen Eurotam compreſſit, & ex eo peperit Pollucem & Helenam: ex Tyndareo autem, Caſtorem & Clytemneſtram. Sed communis opinio Dioſcuros Caſtorem & Pollucem, vt diximus, vocauit: qui & Caſtores & Tyndaridæ dicuntur. Caſtoris, inquit Varro græcũ, & Pollucis à Græcis in Latinis literis veteribus nomen quod eſt inſcribitur, vt Πολυδεύκης, Polluces: non vt nunc, Pollux. Sanè Caſtor & Pollux, vt idem teſtatur Varro, ab aliquibus Samothraces dei exiſtimati. Caſtorũ igitur alter pugil, alter equûm domitor, vt eſt apud Homerum. Certè & Theocritus eos ἀθλητῆρας nuncupauit, in eidyllio peculiari. Item Pollucem ἀθλοφόρον, & Caſtora ἱππόδαμον, cognominatos inuenimus. Iſidorus lib. x. agens de ludis Circenſibus: Itaque, inquit, Caſtori & Polluci deputantur hę ludorum ſpecies, quibus à Mercurio equos diſtributos hiſtoriæ docent. Et Pollux quidem pugil fuit. nam & eum legimus, cum in Caſtorem fratrem quendam obloquẽtem audiuiſſet, eum pugnis intereміſſe, vt tradit Iſidorus. Hyginus, qui Auguſti libertus fuit, multos reliquit libros à ſe ſcriptos, quorum plerique deſiderantur. inter eos, qui habentur, eſt Fabularum liber, in quo de Polluce ita legimus: Amycus Neptuni & Melies filius, Bebriciæ rex. in huius regna qui venerat, cæſtis cogebat ſecum contendere, & deuictos perdebat. Hic cùm Argonautas prouocaſſet ad cæſtus, Pollux cum eo contendit, & eum interfecit. Sed fabulam hanc poëtę, qui Argonautica ſcripſere, & eorum interpretes, pluribus prodidere. Sanè idem Hyginus hanc Pollucis & Caſtoris fabulam commemorat: Idas, inquit, & Lynceus, Apharei filij, ex Meſſenis habuerunt ſponſas, Phœben & Ilairam Leucippi filias.

filias. Hæ autem formosissimæ virgines cùm essent, & esset Phœbe sacerdos Mineruæ, Ilaira Dianæ, Castor & Pollux amore incensi, eas rapuerunt. Illi amissis sponsis, arma tulerunt, si possent eas recuperare. Castor Lynceum in prælio interfecit: Idas amisso fratre, omisit bellum & sponsam, cœpitque fratrem sepelire. Cum ossa eius collocaret in pila, interuenit Castor, & prohibere cœpit monumentum fieri: quòd diceret, se eum quasi fœminam superasse. Idas indignans, gladio quo cinctus erat Castori inguina traiecit. Alij dicunt, quemadmodum ædificabat pilam, super Castorem impulisse: & sic interfectũ. Quod cum annunciasset Polluci, accurrit, & idem vno prælio superauit, corpúsque recuperatum sepulturæ dedit. Cum autem ipse stellam ab Ioue accepisset, & fratri non esset data, ideo quòd diceret Iouis, Castorem semine Tyndarei & Clytemnestram natos, ipsum autem & Helenam Iouis esse filios: tunc deprecatus est Pollux, vt liceret ei munus suum cum fratre communicare. cui permisit: ideoque dicitur alterna morte redemptus. vnde etiam Romani seruant institutum, cum desultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileúmque in capite, & equo in equum transilit, quod ille sua & fratris vice fungatur. atque hæc quidem Hyginus. Ex quibus, & Vergilij & Propertij, aliorúmque poetarum loca multa interpretari possumus. Sed enim amicus meus Thylesius gloriari solebat, se primum comperisse & prodidisse, ideo amphitheatra ouali forma constructa, quòd Polluci deo pugili ea dicata essent, qui deus ex ouo editus fuisset. etenim in amphitheatris ludi gladiatorij, &c. athletarum certamina fieri solebant. Speciosa interpretatio Thylesij. Alij tamen, quòd facilius ea forma multitudo spectantium contineretur, & quod ex duplici theatro constare videantur. circum tamen Soli, alij Neptuno, alij alij dicatum prodiderunt. Castores igitur sub forma duorum fratrum effingebantur, robusti, formosi, in capite pilea habẽtes: vnde & pileati fratres vocati, vt infrà dicam: auctores, Catullus & Festus. Supra caput flammam igneam etiam habere videntur, qualem eis apparuisse canit Orpheus. Apuleius in x, cassides in capite gestare scribit, stellarum apicibus insignes: quales & superiores, & hos etiam posteriores in veterib. numismatib. aliquando conspexi. Suidas tamen, auctore Aeliano, horum effigies ita fermè describit. Duo enim simulacra eorum fuisse ait, pari iuuentute, quæ genas haberent imberbes, forma similia, & in humeros chlamydem habentia, & enses sub chlamyde, & hastas erectas, quæ per dextram & sinistram extollebantur. Scribit Plut. in eo qui περὶ φιλαδελφίας, id est, de amore fraterno inscribitur: quòd Spartiatæ antiqua Dioscurorum ἀφιδρύματα, hoc est, simulacra dedicata, δόκανα vocabant. Erant verò duo ligna parallela, duobus obliquis coniugata: id quod putabant fraterno Deorum amori oblationis proprium esse, id est,

ἀδιαίρετα commune & indiuisibile, sic: Fuerunt Castores etiam interdum equis albis sedentes effecti, quales apud Sagram Locrensium in notissimo prouerbio celebrati: & quales P. Vacieno, cùm è prætura Reatina Romam veniret, noctu apparuerunt, dicentes, Persen regem illo die captum, quod ille Senatui nunciauit: qua de re Cic. in tertio de Nat. deorum plura. Scribit enim, apud Regillum in silice apparere tanquam vestigium vngulæ Castoris equi: & in foro ab A. Posthumio ædem Castori & Polluci dedicatam. Historia à pluribus est recitata. Quæritur hoc tempore à plerisq;, qua fori parte esset hæc Castorum ædes. Quidam D. P. Cosmi & Damiani templum Castorum existimarunt: alij, iuxta Iuturnę fontem, quod innuere videtur Ouidius in Fastis, ita canens:

> Fratribus illa dies, fratres de gente deorum,
> Iuxta Iuturnæ composuêre lacus.

Qui de Vrbis Romæ antiquitatibus & regionibus scripsere, & ipsi inter se dissentiunt, cùm tamen frequens sit eius templi mentio Ciceroni, Liuio, Plut. Horatio, Catullo, Varroni, Dionysio, Plinio, aliis: ita tamen, vt mihi non vnum, sed plura fuisse videantur. Feruntur & aliquando apparuisse peregrino habitu, vt Simonidem ex conuiuio cùm vocarunt. Historia est notissima Ciceroni, Valerio Maximo, F. Quintiliano. Sed & Phormioni Lacedæmonio eorum ædes possidenti, à quo cùm partem ædium non accepissent, in qua eius filia virgo custodiebatur, abiisse ferunt, ac postridie nec puellam inuentam, nec comites. Sed iam nomina interpretemur.

Castores igitur interdum dicti, vt ex iam scriptis ostensum est, & interdum etiam Polydeuces. Quin etiam Decastores vocati sunt, ni Arnobij impressus codex mentitur. Hæc eius sunt verba ex primo aduersus gentes: Tunc clari Decastores, equos vnus domitare

consuetus, alter pugillator bonus, & crudo inexpugnabilis cœstu. Alij tamen codices legunt, Tyndaridæ Castores.

Dioscuri quidem Græcis, Iouis pueri, vel filij, à nostris dici possunt. Sed præter ea quæ ex Cicerone citaui, Theocritus poëta edyllium reliquit, Dioscurorum titulo inscriptum, cuius hoc est initium,

Ὑμνέομεν Λήδας τε καὶ αἰγιόχου Διὸς υἱὼ,
Κάστορα, καὶ φοβερὸν Πολυδεύκεα, &c. hoc est,
Cantamus Ledæ natos, Iouis Aegiochique,
Castora, Pollucémque trucem.

Sed tamen Philo & Eusebius ex Phœnicum theologia ita scribũt: E Saturno & Selech natos Dioscuros, & deinde Dioscurorum posteros nauigia fabricantes nauigasse aiunt. At nos hæc exotica, & à nostris & Græcis aliena, mittamus. Pausanias in Attica, Nemesin Helenes matrem Græcos tradere ait, Ledam verò nutricẽ, patrem Iouẽ, non Tyndarum. Isaacius quoque ita ferè: Iupiter in cygnũ conuersus, cùm Nemesi Oceani filia in anserem mutata concubuit: quæ cùm ouũ peperisset, id in palude reliquit. quod cùm pastor nescio quis inuenisset, Ledæ attulit: ea verò in arca seruauit, quousque ex eo nata est Helena, quã vt propriã educauit. Hyginus autẽ in Astron. poëtico, hãc aliter recitat, in Olore. ait enim, Iouem, cùm Nemesim, vt secum cubaret, flectere nõ posset, iussisse Venerem, aquilã simularet se in olorem versum insequi: quo facto, ipse fugiens aquilam Venerem, in Nemeseos gremium confugit: quem non auersata, & consopita, ab Ioue compressa est: itatutóq; tempore ouum peperit, quod Mercurius in gremium Ledę proiecit, ex quo nata Helena. Sunt etiam qui tradant, Iouem in formam stellæ mutatum, Ledam vitiasse, & Castorem atque Pollucem genuisse: deinde Helenam, vt suprà dictum est. Tradunt alij, Iouem in cygnum conuersum, Ledæ congressum & nocte eadẽ Tyndarũ: ex Ioue Pollucẽ & Helenã natos; ex Tyndaro Castorem: mortalem hunc, illos autem immortales. Sed mẽdosè, vt puto, Hesychius: Dioscuros ait Helenæ fratres: Zethũ & Amphiona, λευκοπώλω nũcupatos, & stellas quæ nauigantibus apparerent, & signũ ἀθυτικόν. Porrò & Dioscuria festum fuit Castorum.

Tyndaridæ etiam frequenti cognomine vocati sunt Castor & Pollux, quo modo Amphitryoniades Hercules: hoc est à marito matris, non à parente Tyndaro. Ouidius:

Vos quoque Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres,
Mite precor duplici numen adeste rati.

Illud hoc loco tantùm, quod de ouo fabulantur, cæteris missis, afferam. Quidam enim vnum id tantùm tradunt, alij duo. quidam & triplex, vt Auson.

Triplex Helenæ cum fratribus ouum. Idem:
Istos tergemino quos nasci cernis ab ouo.

Sanè quidam exponunt, quòd ὠὸν non modò ouum aliquando, sed superiorẽ etiam domus partem, id est ὑπερῷον, hoc est cubiculum & thalamum, vt Homerus primo Odyss. ait, Penelopes ὑπερῷον. hinc facta fabula, cuius rei & Athenæus meminit.

Therapnæi fratres dicti Castor & Pollux, à Therapne vico Laconiæ, vt Pindari interpretes in Pyth. tradũt, itẽ Isocrates in Helena. Stephanus tamẽ Therامnen, aliiq; nõnulli libẽtius legũt. Theramnæi etiam fratres vocati sunt. Isocrates, & Statius noster in Theb.

——Cùm iam damnata sororis
Igne Therapnæi fugerunt carbasa fratres.

Oebalij fratres interdum etiam dicti sunt eadem ratione, qua Therapnæi & Amyclæi: hoc est, ab Oebali parte Laconiæ. Statius idem:

——Proferte benigna
Sidera, & antennæ gemino considite cornu,
Oebalij fratres, longè nymbosa sororis
Astra fugate precor, totóque excludite cœlo.

Hoc est, Helenam fugate. nam, vt Sosibius monumentis prodidit, Helenam mali, Castorem verò & Pollucem boni causa apparere existimarunt antiqui. qua de re pluribus capite nono in Re nautica egi.

Anachæ, qui & Anaces, Castores appellati sunt, quòd tempestates depellant. idem & ἄνακες dicti sunt, παρὰ τὸ ἀνέχειν ἀνακῶς, vt φυλάσσω φυλακός, μαλάσσω μαλακός. vel dicti quasi ἀνακῶς, quòd benignè & humanitus Atheniensibus affuerunt: vel quòd nauigantes seruare crederentur,

stellæ

stellæ ipsæ apparentes suprà & longè, hoc est, ἄνω καὶ ἑκάς. vnde Attici componentes, ἀνακῶς dixerunt. Eustathius ἀπὸ τῆς ἀνοχῆς ἔχειν dictos existimat. Fuit & celebritas apud Græcos, quæ τὰ ἀνάκεια dicebatur, quasi depulsoria dicas. Sed de hisce plura in eodem capite nono disserui amplius, & Theocritus in edyllio Dioscuris inscripto, & Horatius libro primo Carminum:

Dicam & Alciden, puerósque Ledæ,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
  Stella refulsit.
Defluit saxis agitatus humor,
Concidunt venti, fugiúntque nubes,
Et minax (quod sic voluere) ponto
  Vnda recumbit.

Idem alibi Horatius:

——Tyndaridæ sidus ab infimis
Quassas eripiunt æquoribus rates.

Hinc & Seruatores, hoc est σωτῆρες nuncupati sunt: teste Artemidoro lib. secundo Onirocriticôn: & Orpheo ad Musæum, cùm ait,

Καὶ μεγάλους σωτῆρας Ζηνὸς διὸς ἄφριτα τέκνα. hoc est,

Et magni Seruatores Iouis optima proles. Et Theocritus in suprà citato poëmate eos Soteres, Equites, Citharistas, ac Athletas nuncupat. Σωτῆρας nonnulli seruatores, alij salutares interpretati sunt. Scribit Diodorus Siculus, Orpheum, cùm tempestate vnà cum cæteris Argonautis agitaretur, deis Samothracibus vota fecisse pro salute ac incolumitate: & extemplò sedatam tempestatem, cùm duo astra supra Pollucis & Castoris capitibus cecidissent, deorúmque se prouidentia seruatos credidére. Vnde, inquit, factum est, vt qui tempestate deprehensi forent, Samothracibus deis vota facerent, astráque apparētia Castori & Polluci attribuerentur. Hæc fermè Diodorus. Sed enim Aelianus scribit in quarto de Varia historia, quòd Mnestheus Potei filius gratus fuit erga Tyndaridas. ij enim eiectis Thesei filiis, & Aethra Thesei matre captiua facta, regnum Mnestheo tradidere. atq; ideo Mnestheus primus ipsos ἄνακας, id est, reges, vt quidam interpretantur, & seruatores, id est, σωτῆρας appellauit. Scribit Orpheus ipse in Argon. quòd cum essent Argonautæ tempestate & procellis agitati, arrepta lyra tum cantare cœpisse: quo cantu mare pacatum, igneúmque splendorem supra Castoris & Pollucis capita affulsisse: quod & Val. Flaccus repetit. Iouem enim ita in primo inducit:

Dixit, & ingenti flammantem nubila sulco
Direxit per inane facem, quæ puppe propinqua
In bifidum discessit iter fratrésque petiuit
Tyndareos, placida & mediis in frontibus hæsit
Protinus amborum, luménque innoxia fudit
Purpureum, miseris olim implorabile nautis.

Ἑτερημέρους Castorem & Pollucem Homerus vocauit, hoc est, qui alternis diebus fata subirent: & vt canit Vergilius in sexto,

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties.

quo loco Seruius: Helena & Pollux de Ioue nati, immortales fuerūt. nam Castor Tyndari filius fuit, cuius mortem suo interitu fraterna pietas redemit: quod ideo fingitur, quia horum stellæ ita se habent, vt occidente vna, oriatur altera. hæc Seruius. Alij Geminorum signum adeò amplum esse dixerunt, vt altero oriente, alter latere videatur. Sed quos Homerus Heteremeros vocauit, hos Pindarus παρ' ἆμαρ, hoc est per diem, vel interdiu prope Therapnes domos, nunc in Iouis aula viuere in Pyth. dixit. Porphyrius tamen in Homerum, si modò Porphyrius ea scripsit, in 3. Iliad. Idam & Lynceum scribit Apharei filios, Leucippidum amatores, ad nuptias Tyndaridas aduocasse Castorē & Pollucem, qui sponsas Phœbē & Hairā rapere conati sunt. hinc orto certamine, Ida Castorē occidit: sed hac re iratus Iupiter, Idā fulminauit: Pollucíq; optionē dedit, vtrū immortalitate solus vti vellet, an cū fratre vitā cōmunicare. ille cū fratre maluit alternis viuere. Proinde apud superos nūc Castor, nūc Pollux, & cōtrà apparere vidētur.

tur. hinc Homer. ἑτερήμεροι ait eos viuere,& mori. Pausanias tamen in Lacon. eos scribit, 40 anno postquàm pugnassent aduersus Idam & Lynceum in deorum numerum fuisse relatos. Illud quoque annotatione dignum est, quod in Quæstionibus scribit Plut. Mixarchageuam Castorem vocatum ab Argiuis, quem apud se humatū affirmabant. iidem Pollucem vt cœlestem colebant.

Gemini quoque Latinè dicti sunt,& Græcè Δίδυμοι, vt notissimum est ex iam recitatis vel fabulis, vel historiis: imò etiam gemelli nuncupati. Catullus: Séque dedicat tibi gemelle Castor,& gemelle Castoris.

Ambulij etiam cognominati à Laconicis, vt Pausanias prodit, quorum etiā ara fuit eo in loco, vbi & Iupiter & Pallas eodem cognomine colebantur, vt in Ioue scripsimus.

Lapersę Castores cognominati, à λᾶ ciuitate Laconica, cuius Stephanus & Lycophron meminêre,& copiosius Paus. Hesychius dictos ait à Laperse vrbe, quam Homerus Laan dixit: οἵ τε λάαν ἔχον: id est, Quique Laan habitant. Sic verò appellata, quòd in petra excelsa sita esset. Lan Strabo scribit à Castore & Polluce per obsidionem expugnatam: monumentis relatum esse, inde illos Lapersas appellatos. Sophocles,

Νὴ τὼ λαπέρσα, νὴ τὸν εὐρώταν τρίτον,
Νὴ τοὺς ἐν ἄργει, καὶ κατὰ σπάρτην θεούς.

Senarij sunt, quos ego ita pro tempore,
Per & Lapersas,& per Eurotam, per &
Iam tertium Argis & prope Spartam deos.

Apheterij Castores etiam appellati sunt, vt Pausanias ait in Lacon. Aduersus, inquit, principium sunt Dioscuri ἀφετήριοι, quasi quòd in carceribus templum haberent.

Amyclæi præterea fratres nuncupati sunt ab Amyclis notissimo Laconiæ oppido, vbi nutriti dicuntur. hinc poëta in tertio Georg.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus.

Atqui, inquit Seruius, Castor domitor equorum fuit: sed fratrē pro fratre posuit, poëtica licētia. vt, Quas illi Philomela dapes: pro Progne. item, Reuocato à sanguine Teucri: pro Dardani. aut certè ideo Pollucē pro Castore posuit, quia ambo licenter & Castores & Polluces vocantur, nam & ludi & templum & stellæ Castorum vocantur, Amyclæ verò dicuntur, vt Pausan. & Stephanus tradunt, ab Amycla Lacedæmonis filio.

Pileati postremò fratres dici videntur à Catullo in hoc scazonte:

A Pileatis nona fratribus pila. nam pilea Castori & Polluci antiqui dedêre. Quin Lacones fuerunt, quibus pileatis pugnare mos fuit, vt Festus scribit. Sunt qui pileum scribant vinctum fuisse foliis arundineis, atque hactenus de Dioscuris.

AEOLVS, VENTI.

Aeolus deus ventorum, Iouis filius, ex Acesta filia Hippotæ Troiani, à quo, vt ab auo, Hippotades est appellatus: non quod Hippotæ filius fuerit, vt plerisque placuit, inter quos Ioan. Zezes grammaticus in Hesiodum. nam & ipsum mathematicum fuisse scribit: Homerus in Odyss.

Αἴολος ἱπποτάδης φίλος ἀθανάτοισι θεοῖσι. id est,
Aeolus Hippotades dis cœli carus amicus.
Ouidius vndecimo Metamorphos.
Aeolon Hippotaden cohibentem carcere ventos.

Vt verò Seruius scribit, ex Varronis sententia, Aeolus cum apud insulas Siciliæ & Italiæ propinquas temporibus Iliacis regnaret, ex consurgentibus nebulis futuras tempestates prędicebat, ita vt à rudibus hominibus crederetur eas in sua potestate tenere. quod & Strabo etiam notauit. Plinius hunc ait ventorum rationem inuenisse. de hoc ita poëta in primo Aeneidos, de Iunone agens:

Nimborum in patriam, loca fœta furentibus austris,
Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempestatésque sonoras,
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt: celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollítque animos,& temperat iras.

Ni

Ni faciat, maria ac terras, cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras. & reliqua.
Item paulò pòst, —Tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.

Quæ tamen omnia ferè desumpta sunt ex 10. Odyss. lib. & vterque poëta physica ratione vsus. nam motus aëris, id est, Iunonis, ventos creat, quibus Aeolus præest. Diodorus Siculus scribit, Aeolum senescente Liparo, cum sociis quibusdam ad eum deuenisse, eiúsque filiam vxorem duxisse, & post Liparum socerum Vulcaniis insulis, quæ ab Aeoli nomine postea Aeoliæ nuncupatæ fuerunt, imperasse, piúmque fuisse ac iustum regem: quin & erga hospites perhumanum, & velis nautas vti docuisse: ex ignis etiam diligenti obseruatione, qui venti futuri essent, prædicere solitum. vnde & illum fabulæ ventorum potentem ac regem finxêre, & ob eius pietatem & iustitiam deorum amicum existimatum. Hęc quidem ex Diod. Hinc ab Homero in Odyss. & à Vergilio ventorum deus confictus est. Palæphatus in lib. Incredibilium, rem ita explicat: Aeolum ait astrologum fuisse, qui tempora nosset, quibus venti flare debent: atque ideo deum ventorum existimatum. Ciuitatísque suæ mœnia ex ære construxisse dictus, quòd scilicet armatos haberet homines in eius præsidio. Homeri interpretes quidam Aeolum allegoricè annum interpretati sunt: & eius duodecim filios, 12 menses. Strabo verò ex Polybij sententia: Aeolus, inquit, in ipsius freti locis, in quibus est maris reciprocatio, & nauigationis difficultas, per fluxus atque reflexus aggrediendi signa præmonstrauit. itaque ventorum custodem atque regem creditum fuisse tradit. Legimus verò in Græcis commentariis, Aeolum vxorem habuisse Teleporam Læstrygionem, quam quidam Leopatram vocāt: ex qua liberos duodecim, sex mares, & totidē fœminas sustulit. mares sunt hi, Iocastus, Phalacrus, Chrysippus, Pheremon, Androcles, & Xuthus. Diod. verò hos ita enumerat: Astyochus, Xuthus, Androcleus, Pheremon, Iocastes, Agathyrsus. & quibus in regionibus imperarunt, & nomina dederunt, exequitur. fœminæ autem hæ feruntur, Iphthe, Aeole, Peribœa, Dia, Hephestia, Astycrate. Sanè duos Aeoli nomine fuisse legimus qui & interdum confunduntur. nam vt est apud Diodorum, & Direchiden, itémque Seruium, prior Aeolus Hellenis filius fuit, posterior Hippotæ. Alij aliter, vt à principio dicebam. nam ex Ioue natum tradunt, & ex Acesta, vel Segesta, filia Hippotæ Troiani: vnde est Hippotades, vt dictum est, cognominatus. Plutarch. etiam in Parallelis, Aeolum Tyrrhenorū regem facit, qui ex Amphithea filias sex, & totidem mares susceperit. eorum Macareus natu minimus, vnius amore, quā Canacem noster vocauit Ouidius, incensus, eam vitiauit: vnde ex nato infante res est cognita. pater iratus ensem filiæ misit, quo se infelix puella occidit. id mox Macareus intelligens, sibi quoque ipsi manus consciuit, vt Sostratus libro secundo rerum Tyrrhenicarum prodidit. In hoc loco illud tibi significandum duco, Aeolum Tyrrhenorum regem appellatum à Plutarcho & Sostrato: quia antiqui totum illud mare Tyrrhenum dixêre, quod Italiam & Siciliam alluit. Hinc qui Plutarchum est interpretatus, rectius fecisset, si Tyrrhenorum, vt Græcè habet, non Thuscorum vertisset, quod ansam præstitit aliquibus, vt hallucinarentur. Audio & hac de re compositas Tragœdias. Sed nos de ventis sequamur. Quidam & Ventos ipsos deos fecerunt, vt in primis ostendit Orpheus, qui hymnos eis adolet cum libano, id est, thure, Boreæ scilicet & Zephyro ac Noto. sed & Herodotus in Polymnia, ait inter cætera quæ ex oraculo Græci fecêre ad arcendam & expiandam deorum iram in Persarum descensu in Grçciam, eos Ventis aram in Thyia statuisse, eo loco vbi Thyiæ Cephisi filiæ fanum fuit. Sed & ventos antiqui coluerunt. Vnde legimus, Phœnicem Vsonem ventis templa posuisse, & illis sacra fecisse: id quod & Eusebius ex eorum theologia repetit in Præparatione Euangelica. Vergilius etiam Aeneam inducit, pecudem Zephyris felicibus albam immolasse. Legimus & Augustum vota Circio fecisse vento, ne Galliam infestaret: & votum sacrúmque exoluisse. cuius venti plerunque tanta vis erat, vt tecta auferret. Calabri quoque in Iapygia, & Apuli, Atabulo vento: Athenienses Scironi, Pamphilij Gagnæo vota facere consueuerunt, ne incolas tabe afficerent, néue arua depopularentur. Thurij quoque magno affecti beneficio, sacra Boreæ fecerūt, quod Dionysij classem, quam in eorum perniciem parauerat, funditus euertisset ac disiecisset. Hac eadem ventorum ratione & Anemotis Minerua cognominata fuit, à ventis,

vt

vt in Minerua planius ostendam. Scribit in Corinth. Pausanias, in Titanes colle apud Sicyonios, ventorum aram positam fuisse, in qua quotannis sacer los nocte vna ventis sacrificabat, & ad quatuor scrobes alia multa peragere solebat arcana mysteria, ad placandam & mulcendā ventorū vim ac feritatē: Medeæ etiam simul carmina concinnuisse. Alia pleraque hic ex Homero & Apollonio, & aliis Græcis Latinisque poëtis afferre possem: sed eorum quædam in sacrificiorum Syntagmate comprehē lam. Nunc ventos ipsos commemorabo. Venti igitur, Astræi filij dicti fuêre, qui vnus fuit de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt. Hic cum Aurora concubuisse dicitur, vnde nati sunt venti, vt scribit Hesiodus: quem secutus est Seruius. Ex quo exit illud Vergilij,

Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri?

Sanè & hoc annotatione dignū videtur, tres, non quatuor ventos fecisse antiquiores, vt Orpheū in hymnis, Boream, Zephirum & Notum: Acusilaus quoque, vt est apud Ioan. Grāmaticum, tres tantùm ab Hesiodo positos ait, vt etiam ab Orpheo: nam Argesten dicit epitheton esse Zephiri. Sed Homerus Argesten Leuconoton vocauit & Apelioten Eurum. Sed enim iam vētorum ipsorum nomina tibi breuissimè & regiones subsignabo. In primisque quatuor primores statuam, vt videmus ingeniosè in primo Metarmophoseon Ouidium fecisse: quos & alatos finxère Gentes, nedum Hebræi, quorum rex & poëta in Lyricis carminibus cecinit,

ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Idem & alibi,

περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. hoc est, volauit super alas, vel vt alij reponunt, super pennas ventorum. Nec alatos modo finxère sed & tumentibus buccis, inflatis ac spirantibus. Certè Notus sic graphicè describitur ab eodem Ouidio,

——Madidis, inquit, Notus euolat alis,
Terribilem picea tectus caligine vultum,
Barba grauis nymbis, canis fluit vnda capillis.
Fronte sedent nebulæ, rorant pennæque, sinúsque. & reliqua.

De Zephyri pictura à Philostrato prodita, in primo diximus, vbi de Como deo agebamus. Sunt autem hi: Ab oriēte brumali, Eurus, Vulturnus, Syrochus, vulgò. Ab oriente æquinoctiali, Apeliotes, Subsolanus, vulgò Leuantes dictus. Ab oriente solstitiali, vel æstiuo, Cecias, Iapyx, vulgò Græcus appellatus. Contrà, ab occidente brumali, Libs, Africus, Garbinus nautis vulgò vocitatus. Ab occidente æquinoctiali, Zephyrus, Fauonius, Ponentes vulgari sermone dictus. Ab occidente solstitiali, vel æstiuo, Argestes, Olympias, Chorus, Sciron, vulgò dictus Maestro. A septentrione, Aparctias, Septentrio, à nautico vulgò Tramōtana nūcupatus. A dextro latere versus occidentē, Thrasceas, Circius nunc populari sermone Prouencialis appellatus. A sinistro versus orientem Boreas Aquilo Meses, A meridie, Notus, Auster, vulgò dictus Ostro. A latere dextro versus occidentem, Libonotus. A latere sinistro versus orientem, Phœnicias, Euronotus, & Phœnix. Sūt inter eruditos, qui in viginti quatuor nomina, & regiones distinguunt. Sunt & qui in plura, sed non aptis vocibus. Ad cognitionem igitur & ipse 24 commemorabo & quadripartito senario diuidam, exordiarque à Septentrione, vt à cœli vertice nobis sublimi. Primus est Septentrio, qui & ἀπαρκτίας: secundus, Gallicus: tertius, Supernas: quartus, Boreas, vel Aquilo: quintus, καικίας: sextus, χιόνας. Secundus deinde senarius est ab ortu æquinoctiali, cuius primus est ἀπηλιώτης, Subsolanus: secundus, ὀρνιθίας: tertius, καικίας: quartus, εὖρος: quintus, Vulturnus: sextus, Leuconotus. Tertius porrò senarius, meridies: primus, νότος, id est Auster: secundus, Altanus: tertius, Libonotus: quartus, λίψ, vel Africus: quintus, Subuesperus: sextus, ἀργέστης. Quartus postremò senarius, ab occasu. primus, ζέφυρος, qui & Fauonius: secundus, qui ἐτησίαι vocantur: tertius, σκίρων: quartus, ὀλυμπίας, vel Chaurus: quintus, ἰάπυξ, & Chorus: sextus & vltimus, θρασκίας. Sunt demum, qui ita de ventis statuant, vocabulis etiam Opicis ac Barbaris, à meridie exordientes Auster, Notus, Altanus, Libycus: ab austro, Libonotus, Libyci, Garbinus, Africus, Libs, Subuesperus, Libycius, Occiduus, Fauonius, Zephyrus, Chelidonias, Chaurus, Magister, Chorus, Argestes, Sciron, Olympias, Circius, Hellespōtias, Gallicus Thrasceas, Mese, Græcus, Septentrio, Arpactias, Tramontanus, Charbas, Græcus. ab occidente, Aquilo, Boreas, Prodromus, Etesiæ, Supernas, Ornithiæ, Syrochus: ab oriente, Cæcias, Subsolanus, Apeliotes, Oriens Syrochus, Vulturnus, Eurus, Phœnix, Euronotus, Euroauster, Syrochus, ab Austro Leuconotus. Hæc sunt

quæ

quæ breuissimè collegi. Si verò quæ amplius traduntur ab auctoribus, Aristotele, Theophrasto, Victruuio, Strabone, Plinio, Vegetio, Isidoro, aliisq; requiris, omnia fermè collecta leges apud Valturium in libris de Re militari. Nos ideo hæc pauca attigimus, ne deorũ gentium partem vllam præteriisse videremur. Hunc verò laborem omnem exegi 17 calend. Nouembris, 15[illegible]3. Quam diem semper acerbam, semper honoratam (sic Dei voluistis) habebo, vt de patris Anchisæ interitu Aeneas ait apud poëtam:

Summus honos tibi sancta τριὰς, quæ numine trino
Vna viges, & cuncta foues, tua gloria tota est,
Quæ mihi defecto morbis annísque, benignè
Qualescunque animi vires robúrque ministras,
Ne viuens taceam elingue & sine voce cadauer.
Salue æternùm, salue, & quassam dirige cymbam:
Dirige, ne disiecta vagis sit flatibus austri.

SYNTAGMA SEXTVM, DE PLVTONE, PROSERPINA, ET CAETERIS DEIS INFERIS, AD NICOLAUM Vicentium.

Pluto & Persephone, dei silentum,
Et Parcæ, & Furiæ, deique Manes,
Omnis denique cœtus inferorum,
Hoc Syntagmate sunt breui notati.
Quod munus tibi Nicolaë mitto,
Hoc fratri tamen antè destinaram:
Sed postquàm irremeabiles tenebras
Hunc Orci Libitina adire iussit,
Tu qui hæres suus es, tibi hoc habeto:
Nexum sic quoque nominum duorum
Vno hoc munere, Nicolaë, soluam.

Magna fuit Benedicti Vicentij fratris tui indoles, magnúmque optimarũ artium studium, tum omnis liberalis & digna homine ingenuo ab eo perquisita doctrina. sed, prô inuida fata, quo tempore in hac florentiß. vrbe, sub hoc Illustriß. & prudentiß. Principe, inter nos florere maximè poterat, caruit omnino rebus humanis. Vt enim de eo mittam illud, πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, compactámque totius corporis ad commensum compagem, quibus rebus omnibus fermè vrbanis adolescẽtibus antecellebat. Sed quid dicam? quo studio eloquentiam cæteráśque disciplinas, qua denique animi propensione doctißimos quosque & eruditißimos prosequebatur, Varinũ, Alex. Cœlium Calcagninum, alióśque? quo denique animo me post longiß. meam peregrinationem, velut alterum pelago eiectum Vlyssem, naufragúmque, nõ despexit, sed vnà cum iam dictis (vt tu, omnium eius consiliorũ actionúmque conscius, probè nosti) connumerabat, & liberalitate sua, quantũ iuueni licebat, alebat, sustẽtabat? Quin audio, cùm extremus illi dies instaret (præsens ego propter aduersam articulorum & totius corporis imbecillitatem adesse nequiui) me ita tibi Nicolaë commendasse, vt tu post eius immaturum & mihi semper acerbum interitum, à te sim aßiduè aliquo indies subsidio & ope perbenignè adiutus, licet ea tibi cum fratribus tempora contigerint, quibus fortunæ iniquitate, iactura esset facultatũ maxima facienda, quæ tamen clementißimi benignißimíque Principis mansuetudine, & in suos ciues beneuolẽtia, & emendata est, & mitigata. Quantum igitur Benedictus, dum in viuis ageret, mihi detulerit, ipsi mihi sum optimè cõscius, & tute (vt dixi) probè nosti. Quare cùm hoc Syntagma de Plutone & Proserpina, cæterisque deis Manibus in lucẽ apertúmque daturus essem, putaui me non paruam apud optimos quosque gratiam initurũ, hac ipsa grati animi mei significatione, si eius nomini & tuo, idipsum, qualecũque est, darem. Accipe igitur, Nicolaë, exiguũ hoc licet, munus: nõ voluntatis tamen exiguæ, at beneuolæ, & penè dixerim immẽsæ. cui si ita corporis vires manúsq; suppeterẽt, vt merita vestra exposcũt, hic nõ iã libellus esset, sed magna potius Ilias, ne dicã magnũ illud Opus Antimachi, vobis mitteretur. Fraternorũ manium, meique memor Vale: Ferrariæ.

PLVT

PLVTO, ET CÆTERI INFERORVM DEI.

PLVTONEM, & deos inferorũ cæteros Manes, hoc Syntagmate tibi Nicolaë Vicenti dum scribere meditor, chariss. & amantissimi fratris tui Benedicti & discipuli mei studiosissimi memoria non animo tantùm, quo mihi semper insidet, sed ipsos etiam ob oculos eius imago obuersari videtur. nam quo ille maximè vita dignus erat, eo citius illum mors importuna intercepit, & in ipso adolescentiæ cursu rapuit, nósque adeò certiss. sp., non iam indole frustrata est. Sed eius lugendi modum facere, vel illud in primis nos monere potest quòd ea tempora post eius obitum nobis successere, vt potius illi æternam quietem inuidere, quàm eum lugere videremur. Quare ne præterita refricem, & obductæ penè cicatrici vngues iniicere videar, iam deos ipsos Inferos interpretandi institutum aggrediar.

Igitur quem nos Latini Ditem patrem, & si Lactantium audiamus, & Isidorum, Diespitrem vocamus, Græci Plutonẽ & Haden: & qui eius imperio subesse putabantur, deos, hoc Syntagmate cõmentabimur. Ditis verò nomine, vt ait M. Cicero, nuncupatus, quòd terrena vis omnis ac natura ipsi dicata putaretur. nam & omnia in terras recidunt, & ex iis oriuntur. Alij tamen, vt est apud F. Quintil. ideo Ditem vocatũ volunt, quod minimè diues sit, mortui enim omnibus exuti bonis sunt crediti. Tertius verò Saturni filius ex Ope, id est Rhea fuit, cui inferorum regna obuenêre: vnde & Infernus Iupiter à poëtis sæpe cognominatus est, vt etiam Proserpina Iuno inferna, vt paulò mox planius ostendam. Plutonem scribit Diod. & ab eo ipse in Sepulcralibus retuli, fuisse funerum, sepulcrorum, & cæterorum quæ defunctis impenduntur inuentorem, & propterea existimatum inferis præesse. hinc & silentum, id est, mortuorum rex dictus est. Claudianus:

> Rex ille silentum Lethæo vehitur curru.

Quem currum quadriiugum idem poëta his versibus ostendit:

> Orphneus crudele micans, Aethónque sagitta
> Ocyor, & Stygij crudelis gloria Nycteus
> Armenti Ditísque nota signatus Alastor.

Hi ergo Plutonis equi. Nõ ignoro, alios quosdã tres tantũmodo cõmemorare, nõ inscitè solùm, sed barbaris etiã nominibus. Homerus quidẽ Clytopolon Plutonẽ cognominauit, à pullis, id est equis generosis. Sanè à physicis & gentiũ antiquis theologis, omnis aëris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistere putabatur: & luna, quæ huic aëri propior est, Proserpina, quæ & ipsius cõiunx credebatur. quod & Martianus scribit, à quo & ita, vt eius verbis agã) describitur: Pluto lucifuga inũbratione pallescẽs, in capite coronã ex hebeno tartareæ noctis obscuritate furuescẽs. Alij tamẽ cupresso arbore illũ delectari scribũt, quod ipsa sit arbor funesta. nã & cupressus funeribus adhibebatur, vel quod cæsa nõ repullulat: vel quòd per eã funestatæ ostendebãtur domus, sicut l etus etiã hoc tẽpore festæ indicãt frõdes. M. Varro tamẽ pyras ait ideo cupresso circũdari solitas, propter grauẽ vstrinæ odorem, ne eo offenderetur populi circũstantis corona: & cætera, quæ in Sepulcralibus diximus. Phurnutus tamen, Ditẽ coronari ait phasganiis, sic appellatis, hoc est ensiculis: nisi fortè pro phasganiis σπαργανοῖς vel σπαργάνοις legendũ sit, id est fasciis. Nam & ita effictum me vidisse, ni fallor, aliquando remetior. Aliqui & adianto herba coronabant. quin & Alibanta fabulantur, διὰ τὴν τῆς λιβάδος ἀμεθεξίαν νοερῶν, hoc est, quòd minus amœnitatis vita functi participes sint. Sed & narcissus propriè defunctis conuenire existimabatur, & eo Erinnys coronabatur, vt idem ait Phurnutus: quæ, & alia pleraque desiderantur in editis Aldinis & Germanis codicibus. Pindarus præterea Plutoni virgam attribuit, qua mortuos deducat ad inferos. Nunc etiam curru vehi, nunc solio sedere, finxit antiquitas. Sic verò à Claudiano poëta ex Parcæ verbis lepidè describitur:

> ——O maxime noctis
> Arbiter, vmbrarúmque potens, cui nostra laborant
> Stamina, qui finem cunctis & semina præbes,
> Nascendíque vices aliena morte rependis,
> Qui vitam letúmque regis. nam quicquid vbique

Gignit

Gignit materies, hoc te donante creatur,
Debetúrque tibi certis ambagibus æui.

Et quæ sequuntur. Sed enim Placiades Fulgétius ita describit. Plutonem enim ait ideo terrarum præsidem existimatum, quòd πλοῦτος Græcè diuitiæ dicuntur, & solis terris credebant veteres diuitias deputari. Hunc etiam, inquit tenebris addictum dixêre, quòd sola terræ materia sit cunctis elementis obscurior. Sceptrum quoq; manu gestare putabant, quòd regna solis cōpetant terris. Tricerberū verò canem eius subiiciebant pedibus, quòd mortalium iurgiorum inuidiæ ternario cōsentur statu, id est, naturali, casuali, & accidentali, vt Fulgentij ipsius verbis vtar. Alij verò sic tradunt: Sceptrum breue, quod gestare fingebatur, inferioris regni symbolum fuisse: canis autem, frugum à terra partium tripartito, in proiectionem, arationem, & germinationem diuidi, notabat. Fuêre qui clauem illi tradidêre, quòd qui apud inferos concluderentur, haud ab eo redire possent amplius, id quod in Eliac. ostendit Pausanias. nam vt ait Maro,

—Facilis descensus Auerni:
Sed reuocare gradum, superásque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Plutoni etiam galeam dedêre, de qua & Homerus libro quinto Iliad. sed & Hyginus in Astron. poëtico, de Perseo agens. Præterea galeam, qua indutus, ex aduerso non poterat videri. Itaque Græci ἀΐδος κυνέην, id est, Orci galeam dixerunt esse, non vt quidam inscientissimè interpretantur, eum Orci galea vsum, quæ res nemini docto potest probari. sic quidem Hyginus. Eusebius verò tertio Præpar. euang. Plutonis, inquit, raptoris galea caput tegitur, quod occulti verticis symbolum est. Alij galeam Plutonis, nubem seu nebulam interpretantur, qua Dei obuoluerentur, quoties videri nollent. hoc pluribus ait Phauorinus. meminit & Plato libro decimo de Republica, & Origenes primo contra Celsum lib. & alij, inter quos præcipuè Erasmus in Prouerbiis.

Hades verò, hoc est ἅδης, plerique, vt Socrates ait apud Platonem, mihi videntur interpretari, quasi ἀειδὴς, id est, triste, vel tenebrosum. & proinde timentes hoc nomen, Plutonem vocarunt, quam tamen sententiam idem mox impugnat: siquidem, ait, plurimi quotidie illum subterfugerent, nisi fortissimo vinculo eos qui illuc descendunt, ligaret. tum subinfert, cupiditate validissima eos Haden illigare, qui illuc descendunt, quòd nullus reuertatur. & propterea illum tanquam doctissimum sophistam Euergetem, id est, beneficium esse dicit, qui ingentia, his qui penes ipsum habitant, conferat beneficia: vtpote qui vsque adeò diuitiis abundet, vt inde Pluto sit nuncupatus. Atq; ita etiam paulò pòst subdit: ᾅδης igitur minimè, quasi ἀειδὴς, id est, triste vel tenebrosum, sed potius ἀπὸ τοῦ πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι, quod noscat omnia pulchra. At vero Phurnutus ait Haden appellari, quòd videri minimè possit, quasi ἀόρατος. Hinc & per diæresin ἄϊδης vocarunt. vel per contrariū, ceu ἀνδάνων ἡμῖν τοῦ θανάτου, hoc est, morte nobis placens. Alij ab ἀ & ἰδεῖν, id est, non videndo, deriuant, quod & Gaza notat, licet denso spiritu proferatur. vnde & Vergilius dicit,

—Sine sole domos.

Hinc & ἀΐδης dictus est.

Aidoneus etiam Pluto cognominatus est, ab ἅδης, quæ vox scripta per propriam diphthongū, sine afflatu apud Græcos legitur, per impropriam verò diphthongum, hoc est ᾅδης, afflatur. Sic & Aidoneus, de quo sic Philochorus in Atthidis libro secundo, & Eusebius in Chronicis: Fabula Proserpinæ, quam rapuit Aidoneus, id est, Orcus, rex Molossorum, cuius canis ingentis magnitudinis, Cerberus nomine, Perithoum deuorauit, qui ad raptum vxoris cum Theseo venerat: quem & ipsum iam in mortis periculo constitutum, adueniens Hercules liberauit. & ob id quasi ab inferis receptus dicitur. Eandem fabulam Plutarchus in Theseo recitat: sed Cererem Aidonei vxorem & Proserpinam filiam dicit. cætera penè eodem modo. Sanè & Plutoni pallacem, id est, concubinam Minthen, ascribit in primis Iulius Pollux in sexto, & ante Pollucem Strabo in octauo, sed & vtroque antiquior Nicander poëta in Alexipharmacis.

Καὶ χλοεροῖο ἐπὶ μίνθης φυλλάδα, ἢ μελίσσης. id est, Viridia minthæ folia, siue melissæ: quo loco & Scholiastes fabulā recitat. Quin & poëta noster Ouidius in Metamorphosi eam in plantam mutatam innuit, cum ita in decimo canit:

—An tibi quondam

Fœmineos artus in olentes vertere minthas
Perſephone licuit.

Vide & Oppianum poſt Ouidium, libro tertio Halieuticôn, qui copioſius hanc fabulam eſt executus. plura Cœlius, & Ruellius de mentha.

Ageſilaus Pluto cognominatus, παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς λαοὺς, quod ſcilicet populos agat. eſt enim inferorum & mortuorum deus exiſtimatus à gentibus. huius meminit in primo Lactantius Firmianus: & Callimachus, qui ait, φοιτῶσι μεγάλῳ ἀγεσίλαῳ. hoc eſt, Ad magnum pergunt Ageſilaum. de Ageſilao Plutone, ex Methodio & Aeſchylo, plura Athenæus. Sunt tamen qui apud Lactantium, pro Ageſilao Agelaſtum legant, quod ſine riſu deus ſit, ſed luctuoſus. Legimus quippe Agelaſtum Plutonem vocari: & Agathalyum, quòd mortalium bona ſoluat.

Ἁγήτας quoque Pluto cognominatus eſt Pindaro, quòd (vt exponunt eius interpretes) πάντας ἄγει λαοὺς, id eſt, omnes agat populos.

Axiocerſes Pluto cognominatus eſt in Cabirorum & Samothracum ſacris, ſicut legimus in Comment. in Apoll. Rhodium, & à me alibi pluribus relatum eſt.

Ἀρειμάνης verò ᾅδης apud Perſas, teſte Heſychio, dictus. Arimanes quidem, & Plutarchus aliíque meminêre, ſed non Plutonem expreſſè dixerunt.

Eubulus, & Eubulius, καὶ εὐβουλεὺς Pluto cognominatus, quòd mortalibus conſulere crederetur, finémque curis ac laboribus cæteríſque morbis afferre, vt in Alexipharmaco Nicandri interpretes exponunt. Præter Nicandrum, & Orpheus in hymnis hoc cognomine eſt vſus, & Phurnutus interpretatur. alium tamen Eubulium videtur Cicero facere in libro de Natura deorum.

Clymenon etiam Plutonem cognominari, ſunt qui ſcribant: quia ſit cauſa τοῦ κλύειν. ictus enim aër, vox eſt. Aër autem qui animas excipit, ᾅδης, διὰ τὸ ἀειδὲς, ex obſcuritatis ratione ab aliquibus dictus, vt ſuperius ex Platone dictum. Idem ſcribit & Phurnutus. Laſus Hermionenſis poëta in principio hymni quem in Cererem compoſuit,

Δήμητρα μέλπω, κόραν τε κλυμένοιο ἄλοχον. hoc eſt, Cererem cano Proſerpinámque Plutonis coniugem. De Clymeno Plutone, & Suidas quædam in ea voce ſcribit. Sed & in tertio Epigrammatôn libro duobus in locis Clymeni Plutonis mentio habetur. Quin & Pauſanias lib. 2. vbi de Hermionenſibus agit, de Plutone Clymeno plura ſcribit, quæ nunc conſultò prætereo. Legi etiam alicubi κλύμενος ᾅδης: quod an rectè ſcriptum, haud definio.

Leptynis Pluto, ſi nõ potius Proſerpina: dicta eſt, quòd mors ac interitus corpora mortalium attenuet.

Chthonius Iupiter Pluto vocatus ab Orpheo, in hymno Eumenidum. eas enim magni Iouis Chthonij filias, & Proſerpinæ, cecinit. Vocatur idẽ à Triſmegiſto Hermete in Aſclepio, Plutonius Iupiter.

ἰσοδέτης, Iſodetes (inquit Heſychius, & Phauorinus) ab aliquibus Pluto. alij putant nomen dæmonis, vt in Dæmonibus dicetur. Ab aliis Plutonis filius vocatus eſt. πυλάρτην etiã cognominatum ab Homero ait Phurnutus, quòd portas habeat, quas nullus non ingrediatur. Iam nunc ad eius Latina nomina tranſeamus.

Orcus frequenter pro Plutone ipſo, & inferis capitur, ab vrgendo: tametſi quidam ex noſtris Græcum potius putauêre, ab iuramento deductum, & cum afflatu ſcribunt Horcum. alij, aſpirationem additam in poſteriore ſyllaba volunt, vnde ſit deductum nomen proprium Orchius, & lex Orchia apud Macrobium. Nos Feſtum potius audiamus, ita ſcribentem: Orcum quem dicimus, ait Verrius, ab antiquis Vragum, quod etiam u literæ ſonum pro o efferebant, & pro C, G literæ formam vſurpabant. Sed nihil affert exemplorum, vt ita eſſe credamus, niſi quòd is deus nos maximè vrgeat. tãtum ait Feſtus. Catullus.

At vobis malè ſit, malæ tenebræ,
Orci, quæ omnia bella deuoratis. Vergil.
Veſtibulum ante ipſum, primíſque in faucibus Orci.

Ab Orco, Orcinius libertus ab Iureconſ. dictus, is qui ſit ipſius teſtatoris defuncti & in Orci familiam aſcripti. Vlpianus: Qui directam, inquit, libertatem acceperunt, Orcinij erunt liberti. Non me fugit aliter alios, & quidem eruditos, ſentire. Legimus & apud Martialem, illo ſcazonte, Orciniana qui feruntur in ſponda: dici pro feretro, & ſandapila. de Orci verò galea iam actum eſt.

Summanus Pluto vocatus, quasi summus manium, cui (vt Plinius scribit) attribuebantur nocturna fulmina. In templi Iouis opt.max.fastigio Summanus fuit, vt M. Cicero in libro de Diuin.scribit: Nónne, inquit, cùm multa alia mirabilia, tum illud in primis, cùm Summanus in fastigio Iouis opt max.qui tum erat fictilis, cœlo ictus esset, nec vsquam eius simulacri caput inueniretur, haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt: idque inuentum est eo loco, qui est ab haruspicibus demonstratus. De Summano & in quarto D. August. Sic enim, inquit, apud ipsos Rom.legitur. Romani veteres nescio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebãt, coluerunt magis quàm Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant. Sed postquàm Ioui templum insigne ac sublime constructum est, propter ædis dignitatem sic ad eum multitudo confluxit, vt vix inueniatur, qui Summani nomen, quod audire iam non potest, se saltem legisse meminerit: & reliqua. Quod ignobilis iam factus esset, innuit & Ouid. sexto Fastorum,

Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
Tunc, cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Varro de Ling.Lat.ait, à Tito Tatio inter cæteros deos Summanum repositum. Summani & Martianus meminit, & Festus. Sed & Plautus in Bacchid. ita inquit: Me Iupiter, Iuno, Ceres, Minerua, Latona, Spes, Ops, Virtus, Venus, Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules, Summanus, Sol, Saturnus, deique omnes ament. Fuit prope Circum maximum Summani ædes, ait Plinius, Prope fanum Iuuentatis, cui canes supplicia annua pendũt. Sacellum verò in Capitolio. Summanes demum apud Martianum deos legimus, qui alij sunt quàm qui Semones dicebantur, de quibus suo loco disseruimus.

Soranus Pluto à Sabinis nuncupatus, ex quo & Hirpini, Sorani dicti, quasi Plutonij lupi: vel quòd is deus ibi coleretur, vel quòd rapto ex responso viuerent. Quo de nomine talem legimus fabulam in vndecimo Aeneidos, super illo,

Summe deûm sancti custos Soractis Apollo:

Soractes, inquit Seruius, mons est Hirpinorum, in via Flaminia collocatus. In hoc autem monte cùm aliquãdo Diti patri sacrũ persolueretur (nã Manibus cõsecratus est) subitò veniẽtes lupi exta rapuerũt: quos cùm diu sequerẽtur, delati sunt ad quãdã speluncam, halitũ ex se pestiferũ emittentẽ, adeò vt iuxtà stantes necaret. & inde orta pestilentia est, quia fuerãt lupos secuti. de qua respõsum fuit, posse sedari, si lupos imitarentur: hoc est, si rapto viuerẽt. quod posteaquàm factũ est, dicti sunt populi Hirpini, Sorani. nã lupi, Sabinorũ lingua, hirpi vocati. Sorani verò, à Dite. nã Ditis pater, eadẽ lingua Soranus dicitur.

Postulio etiam Pluto vocatus, vt Varro docet de Ling. Lat. de Curtio lacu loquens: A Porcilio, inquit, delatum in eo loco dehisse terram, & id ex S. C. haruspicis relatum esse responsum, deum manium Postulionem postulare. Non desunt qui redarguant, si dis placet, hoc loco Varronem, vel magis mendosum codicem putent, Postulationémque legant: qua voce significari tradunt sacrum ad prodigium, vel deûm iram auertendam & amolliendam, vt quadam oratione innuit M. Cicero. Sed & Græcis, vt Phurnutus scribit, Pluto πολυδέκτης, καὶ πολυδέγμων, καὶ πολυάρχος cognominatus est, quòd multis dominetur.

Februus deus Pluto appellatus ab antiquis, à purgationibus & lustrationibus funerum. Multa Ouidius in Fastis, & nos plura in libro de Annis & mensibus.

Quietalis etiam Pluto dictus est, quia omnibus pausam afferat. Quietalis, inquit Festus, dicebatur ab antiquis Orcus. Vocatus insuper & Stygius Iupiter. Ouidius,

Sæpe tibi est Stygij regia visa Iouis.
Verg. ... Sacra Ioui Stygio.

Eadem ratione & sæpe Infernus Iupiter. Claudianus: Inferni raptoris equos. Dictus idem Niger Iupiter. Silius libro octauo:

Nigro fortè Ioui, cui tertia regna laborant.

Vedius præterea, & Veiouis etiam appellatus, vt alio loco notauimus. Dux erebi etiam dictus est à poëtis, & Rector profundi, & Elysij, & huiusmodi aliis plerisque, vt ab aliis colligitur, qui hac parte studiosis literarum consuluerunt.

Beelzebub ab Hebræis & Chaldæis Pluto dicitur, eadem penè qua Latini ratione Iouem Stygium, & Infernum Iouem appellant: quippe Beel, vt diximus, Belus, fuit illis, qui Iupiter est. quidam Bahalzebub muscarum deum interpretantur. Sed ipse de hoc deo plura iam tibi collegi. Mammona alij appellant, vt nos Ditem, & Græci à diuitiis Plutonem.

Serapin iurè cum Plutonis nominibus coniungimus. nam idem cum Plutone existimatus est, vt Plutarchus in libro de Isi & Osiride docet, & Archematus Eubœus, qui non alium Serapin quàm Plutonem, nec aliam Isin quàm Proserpinam esse scribit. Quin & Ponticus Heraclides oraculum, quod celebre Serapidis fuit, Plutonis fuisse asserit. quod consulenti cuidam Aegypti regi, quisnam se esset beatior, ita respondisse fertur:

Principiò Deus est, tum Verbum, his Spiritus vnà est,
Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in vnum. hoc est Græcè:
πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
Σύμφυτα δὲ τρία πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα. Quod ideo tibi retuli, vt videas, à Plutone Trinitatis mysterium assertum esse. Cæterùm & Porphyrius in libro Responsorum, Serapin affirmat apud Aegyptios deum esse, qui apud Græcos Pluto nuncupetur: vnde etiam reponitur inter ea nomina, quæ Græcè ἑπταγράμματα dicta sunt, id est, septem literarum, & ideo abominanda ait: ὀργίλον, & σκληρόν. Cuius etiam symbolum canis est, triceps ille scilicet, qui in aqua, terra & aere, tribus his elemētis versatur, perniciosissimus dæmon, vt ait Porphyrius. Sed Serapis quamuis proprius & peculiaris esset Aegyptiorū deus, nihilominus & in Græcia multis in locis cultus fuit, & in primis Athenis, vt Pausanias scribit: & Romæ, in circo Flaminio, nona vrbis regione, vt Pub. Victor docet, cuius & adhuc nonnulla extant vestigia. Catullus de Varri amica, quæ ad Serapidis templum deferri volebat octophoro. Nam volo, inquit, ad Serapin deferri: lepidissimum est epigramma. Serapidis autem originem Corn. Tacitus Histor. libro vigesimo planè describit: ait enim, Ptolemæum Lagi à deo monitum per quietem fuisse, vt in Pontum mitteret, eámq; dei effigiem acciret: futuram inclytam sedem, quam simulacrum illud accepisset. post multa tandem regem illuc misisse, & demum à Sinopensium rege impetrasse, templúmque Alexandriæ magnificum construxisse. Plutarchus in præcitato Isidis & Osiridis libro, in hac historia recensenda nonnihil euariat: non enim Ptolemæum Lagi id fecisse, sed Sotera scribit. & à Sosibio regem admonitum. Eustathius tamen cum Tacito congruit: regémque non somnio, sed ex dæmonis apparitione monitum tradit. Alij tamen, vt idem Tacitus prodit, à Seleucia vrbe Syriç, non à Sinope deuectum deum putant, & à Ptolemæo tertio: quod, inquit, parum constat. Alij non Alexandriam aduectum, sed Memphim: vtcunque. idem subdit Tacitus, deum ipsum à multis Aesculapium existimatum, quòd ægris corporibus mederetur. Ab aliis Osirin, antiquissimum illis gentibus numen. A plerisque Iouem, vt rerum omnium potentem: à plurimis Ditem patrem, ex insignibus ipsius dei, quç in ipso manifesta, aut per ambages coniectabant. hæc quidem ex Tacito. Diodorus quoque Serapin tum dici asserit Osirin, tum Dionysium, tum Ammonem, tum Iouem, & Plutonem demùm. Eusebius item libro quarto Præpar. euang. ex Porphyrio de Serapide pleraque recitat. principem enim malignorum dçmonum scribit. & ex eiusdem Eusebij sententia Bapt. Leo. libro sexto, Serapin ait symbola edidisse, quibus dæmones expellerentur, docuisséque quo pacto dæmones assumpta brutorum figura insultarent. Ita porrò hic deus effingebatur à Macrobio: Calathum, inquit, eius capiti affingunt, & simulacro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio, eodémq; maximo capite Leonis effigiem. in dextra parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars verò læua ceruicis rapacis lupi capite finitur, eásque formas animalium draco connectit, volumine suo capite redeunte ad dei dextram, qua compescitur monstrum. Quidam tria tempora interpretantur, præsens leoni, præteritum lupo, futurum cane blandiente. & hæc fermè Macrobius. Sanè longè aliter historiam de Serapide, Eusebius, Augustinus, Suidas, & Ruffinus recitant. Sic propemodum Eusebius in X Præparat. Euang. Apis, inquit, Argiuorum rex, vt Aristippus in primo Arcadicæ historiæ scribit, Memphim in Aegypto condidit, quem Aristæus Argius Serapidem appellatum tradit hunc ab Aegyptiis diuinos honores consequutum, non ignoramus. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de Asiaticis legibus, Apin taurum mortuum, in soro Græcè, quod Latinè arcam dicimus, positum, Sorapin primò, ac deinde Serapin appellatum fuisse contendit. Hæc Eusebius. Augustinus verò lib. XVIII de Ciuitate dei: His temporibus, inquit, rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Aegyptum, cùm ibi mortuus fuisset, factus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum deus. Nominis autem huius, cùr non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit. quia enim arca, in qua mortuus ponitur,

nitur, quod omnes iam σαρκοφάγον vocant, σορὸς dicitur Græcè, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquàm templum eius esset extructum, velut σόραπις primò, deinde vna litera (vt fieri solet) commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis vbi coleretur Isis & Serapis, erat simulacrum quod digito labiis impresso admonere videretur, vt silentium fieret (is erat Harpocrates, de quo seposito loco iam actum est) hoc significare idem Varro existimat, vt taceretur, homines eos fuisse. Ille autem bos, quem mirabili vanitate decepta Aegyptus, in honorem eius deliciis affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur: quo boue mortuo, quoniam quærebatur & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus, mirum quiddam diuinitùs sibi procuratum esse credebant. tantum Augustinus: Nunc Suidam meis verbis audias: Sarapis, inquit, cuius simulacrum in Alexandria Theophilus archiepiscopus sustulit, Theodosij magni tempore: hunc aliqui Iouem esse dicebant, alij Nilum, propterea quòd modium haberet in capite, & πῆχυν, id est, cubitum, hoc est aquæ mensuram. Alij autem Ioseph: alij vero Apin quendam hominem fuisse beatum & regem in Memphide, ciuitate Aegypti, qui facta fame Alexandrinis, ex propriis facultatibus nutrimenta præbuerit. eo verò defuncto templum constituerunt, in quo bos nutriebatur, symbolum gerens agricolæ, & quasdam habens coloris notas: qui ex appellatione ipsius, & ipse Apis vocabatur. & σορὸν, id est, arcam ipsius Apidis, in qua eius corpus iacebat, Alexandriam transtulerunt, & ἀπὸ τοῦ σοροῦ καὶ Ἄπιδος compositum nomen fecerunt, & vocarunt, Sorapin, & postea Sarapin. huius templum ab Alexandro valde magnificum conditum fuit, & valde clarum. & adhuc Suidas. De hoc eodem deo Ruffinus non absimilia, & plura in Ecclesiastica Eusebij historia, quo loco describitur, & simul præstigia eius sacerdotum, & ipsius templi demolitio, quæ fermè eadem etiam in Tripartita historia referuntur. Porrò Serapeum inuenio templum hoc nuncupatum, de quo Strabo, & post eum Ammianus in hist. ita ait, vbi mirabilia Aegypti connumerat: His accedunt altis suffulta fastigiis templa, inter quæ eminet Serapeum, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnaribus amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, vt post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternùm attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. & hæc Marcellini verba sunt. Sed enim de hac subuersione templi librum composuit Sophronius, vt ait Hieronymus. Libet insuper Ruffini verba subtexere, quæ de Serapidis origine leguntur in historia: Alij, inquit, Iouem putant, cuius capiti modius superpositus, vel quia cum mensura modoque cũcta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fœcunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulacrum, ob dimensionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptiis. Alij repertum in historiis Græcorum veteribus ferũt, Apin quendam patremfamilias seu regem in Aegypto Memphi positum, cùm famis tempore frumenta apud Alexandriã defecissent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse: &c. quæ recitauimus ex Suida. Plutarchus tamen hanc de σορῷ, id est, arca Apidis opinionem damnat, & cum ea Phylarchum: eámq; potius ipse comprobat, quæ talis est, quòd Deus ipse sit vniuersi motus auctor. ita enim ait, κινεῖν τὸ δρᾶν ἢ παρὰ τὸ σοβεῖσθαι, καὶ τὸ σεύεσθαι τὴν τοῦ παντὸς ἅμα κίνησιν. Subiungit idem, fuisse sacerdotum Aegyptiorum, qui Apin & Osirin eundem assererent: nos, inquit, docentes Apin animam esse Osiridis, & cætera. Tum & illud adiungit: At ego, cum Sarapidis Aegyptium nomen sit, lætitiam & hilaritatem significare autumo. inde coniecturam ducens, quòd τὰ χαρμόσυνα, id est, Hilaria festa Aegyptij appellant σαίρει, & reliqua quæ subdit. sed nos pro re satis. Illud quoque annotarim, Serapin, & Sarapin, hoc est, per e & per a in prima proferri, illud à Latinis, hoc à Græcis sæpius. Sanè mirandum succurrit, cùm pro deo Apis primam semper intendat, cur Martianus in Serapi primam & alteram corripuerit, in illo,

Te Serapin Nilus, Memphis veneratur Osirim.

Sed in eo auctore, vt linguæ nitorem, ita etiam maiorem syllabarum cognitionem desidero: Sed par est, quoniam de Apide nonnihil antè retulimus, vt cætera quæ restant de eodem, subiungamus, & præsertim verbis Plinij, qui libro octauo de Api boue Aegyptiorum ita ait: Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur, Apin vocant: insigne ei

in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis: nodus sub lingua, quem cantharum appellant. non est fas, eum certos vitæ excedere annos: mersúmque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: donec inueniant, mœrent, derasis etiam capitibus. nec tamen diu vsquam quæritur, inuentus deducitur à sacerdotibus Memphim. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum: alterum intrasse, lætum est: in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò pòst extincti: cæterò secretus, cùm se proripit in cœtus, incedit, summoto strepitu lictorum, gréxque puerorum comitatur, carmen honori eius canentium. Intelligere videtur, & adorari velle. hi greges repentè lymphati, futura præcinunt. fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam aliis: sempérque eodem die & inueniri eam, extinguique tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteámque mergentes diebus, quos habent natales Apis. Septem hi sunt: mirúmque, neminem per eos à crocodilis attingi: octauo, pòst horam diei sextam, redire belluæ feritatem. hæc ex Plinio. Quæ subiungam, sunt ex verbis propè Diodori Siculi: Addamus, inquit, quæ circa sacri tauri, quem Apin vocant, curam fieri percepimus. mortuo Api, magnificéque sepulto, quærunt ad id delecti sacerdotes vitulum priori persimilem: inuento, populus luctum finit. sacerdotes quibus ea imminet cura, primùm in ciuitatem Nili vitulum perducunt, in qua eum nutriunt diebus quadraginta: deinde in nauim contectam, habitaculum aureum habentem, introducentes, & ad Memphin, vt deum ducentes, in Vulcani fano locant. his diebus solæ mulieres taurum vident, quando eius faciem astantes, vestibus sublatis ei abrasum femen ostendunt. reliquo tempore prohibentur in conspectum ipsius dei accedere. Honoris boui impensi causam nonnulli eam tradunt, quòd defuncti Osiridis anima in bouem transmigrasset, quæ deinceps ad posteros fuerit transfusa. Alij, verò Osiride à Typhone interfecto, Apim ferunt eius membra collegisse, collecta in bouem ligneum corio bouis albo circumtectum coniecisse, ideóque ciuitatem Busiriden appellatam. Hæc ex Diodoro Siculo. Tibullus:

——Pubes
Barbara Memphiten plangere docta bouem. Ouidius:
Et comes in pompa corniger Apis erat. Statius:
——Aut quo se gurgite Nili
Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis.

Porrò Apis, inquit Herodotus, ab Aegyptiis, à Græcis Epaphus appellatus. quod his propè verbis negat Aelianus: Apis, inquit, apud Aegyptios, deus magnus & pollens credebatur, ex vacca quæ fulgure afflata concepisset. Epaphum Græci vocant, & ipsius antiquã stirpem repetunt Io Argiuam Inachi filiam eius matrem fuisse: sed hunc sermonem Aegyptij vt mendacem reiiciunt, & vetustatem testem citant. Epaphum quidem multis pòst seculis extitisse tradunt: & reliqua. Habet verò Apis hæc signa. toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos. ita Herodotus in tertio. Aelianus verò ait, Insignes eius notas Herodotus atque Aristagoras explicant, quibus Aegyptij non assentiuntur: nouem enim & viginti eas huic sacro boui aptas aiunt, & consentaneas. Cætera quæ Aelianus ipse ex Aegyptiorum sententia exequitur, missa facio, ne nimius sim: pompas, celebritates, tripudia, pueros diuino afflatu concitatos, futura saltantes prædixisse. At noster Mela Pomponius: Apis, inquit, populorum omnium (Aegyptiorum videlicet) numẽ est. bos niger, certis maculis insignis, & cauda linguáque dissimilis aliorũ: rarò nascitur, nec coitu pecudis (vt aiũt) sed diuinitùs & cœlesti igne conceptus: diésque quo gignitur, genti maximè festus est. Illud etiam est in historiis annotatum, Cambysen regem Apidis sacra violasse. Quin & scribit Epiphanius, à Cambyse Assyriorum rege gladio in femur Apin percussum fuisse, vt scilicet si flueret sanguis, deprehenderetur ipsum non esse deum. Aelianus quoque scribit, à Serapidis sacerdotibus asinum odio haberi, atque detestari, quòd Ochus Persa Apim bouem sacrum interfecisse dicitur, & asinum consecrasse, & Aegyptios iussisse vt illum colerent summo cultu. Sed & Ochus pœnas dedit, vt etiam Cambyses. Scribit ad hæc Strabo libro decimoseptimo, sicuti Memphitæ Apim bouem sacrum habuère, ita & Heliopolitanos post Solis templum Mneuin bouem pro deo habuisse, qui in septo quodam

dam nutriretur. Ammianus quoque Marcellinus inter multa quæ de Apide scribit lib. XXII hist. & hoc ferè ait: Inter animalia ab antiquis consecrata Neumis & Apis reponuntur. Neumis quidem soli, Apis verò lunæ dedicatus: qui diuersis notarum figuris expressus, &c. quare considerandum, an Mneuis, pro Neumis, legendum apud Marcellinum, apud quem & longè plura inuenies. Est enim, inquit, Apis bos diuersis genitalium notarum figuris expressus, maximéque omnium cornicularis lunæ specie, latere dextro insignis, &c. quin, vt Aelianus scribit, & Veneri Vraniæ vaccam sacram custodiebant in Hermopoli præfectura, in loco Scussa nuncupato, vt alibi relatum est.

PLVTVS.

DE Plutone quidem, Inferorum deo credito à gentibus, satis puto à me perscriptum. nunc subiungere visum est de Pluto, ipso diuitiarum deo, quem & plerique cum Plutone eundem crediderunt, cum diuersissimus sit. Extat quidem particula apud Græcos elegans & erudita ex anonymo auctore de Pluti comparatione, & Virtutis, in qua hic deus Plutus se gloriatur & iactat, mortalium necessitates dirigere ac emendare, & eorum desideria perficere: seorsúmque singula commemorat, quæ homini suppetit. quam particulam si fortasse desideras, apud Stobæum legere poteris, in eo Sermone qui inscribitur ἔπαινος πλούτου, id est, Pluti laus. Sed & Theognis poëta de hoc eodem ita canit, οὔ σε μάτην ὦ πλοῦτε θεῶν τιμῶσι μάλιστα: hoc est, Non frustra te Plute colunt, ô maxime diuûm. De hoc ergo deo sic fabulantur, & in primis Hesiodus, circa finem Theogoniæ: Iasium, ait, heroëm amatum à dea Cerere, quæ illi coniuncta genuit Plutum, in Tripoli Cretæ insulæ: qui fortunatissimus fuit terra marique, vt & alios fortunare soleret. hoc in allegoriam Scholiastes refert. ait enim decenter fieri, vt Cereris & Iasij Plutus filius dicatur. quoniam, inquit, terra Ceres est, Iasion verò agricola: qui conuenientes in agro Tripoli, hoc est propter cultum terræ decentem, nascitur Plutus. Sedenim Hermippus, qui de sideribus scripsit, vt est apud Hyginum in Astronomico, Cererem ait cum Iasione Leous filio concubuisse: quamobrem fulmine percussum, complures cum Homero dixerunt. meminit & Alicarnasseus Dionysius in primo historiar. Ex his, vt Petellides Gnossius historiarum scriptor demonstrat, nascuntur filij duo, Philomelus & Plutus, quos negant inter se conuenisse. nam Plutum, qui ditior fuerit, nihil fratri suo de bonis concessisse: Philomelum autem necessariò adductum, vt quodcunque haberet, ex eo boues duos emeret. & inde primum plaustrum fabricatum esse. Itaque arando & colendo agros, ex eo se aluisse. cuius matrem iratam, inuentum vt arantem eum inter sidera constituisse, & Booten nominasse. hæc fermè Hyginus. Philostratus autem in Imaginibus, in ortu Mineruæ Plutum hunc deum ita effingit: Dæmon, inquit, volucris vt è nubibus, aureus autem à materia in qua apparet: pictus autem & oculatus, iis scilicet quibus ex prouidentia accessit, vt Rhodiis, quibus aurum depluit. Pacem verò manu tenentem Plutum effinxit Cephisiodotus, vt in Bœot. Pausan. scribit. Plutum etiam puerum in Fortunæ manibus. alio loco diximus. Sed planè Plutus hic deus in cognomine eius fabula describitur ab Aristophane. Cæcus enim & claudus, interdum contrà oculatus & celer. cùm enim ad malos mittitur, celerrimus est, & cæcus: cùm verò ad bonos, sanè claudus. Acrem quidem videndi vim Plutum habere existimauit antiquitas, cum bonis diuitiæ conferuntur, qui probè eis vterentur. nam diuitiæ si affluant, non illis esse cor apponendum, rex Psaltes cecinit: quin ita illis vti decet, vt de Herode Attico sophistà legimus, qui cùm ditissimus esset, opibus benè ac magnificè vtebatur. hinc illi non cæcus, sed oculatus erat Plutus deus. Prò Deus, quotus nunc quisque est, qui hac virtute polleat? quæ, quo vitæ degendæ magis est opportuna, eo inter mortales rarior habetur. Sed mittamus quæ conclamata, & reliquum nostræ fabulæ potius exequamur. Sanè & hic deus δειλὸς, id est, timidus dictus primùm quidem ab Euripide, δειλὸν δ' ὁ πλοῦτος καὶ φιλόψυχον κακόν. hoc est, res timida Plutus, & amicum vitæ malum. & Aristophanes, ἀλλὰ λέγουσι πάντες, ὡς δειλότατόν ἐσθ' ὁ πλοῦτος. hoc est, Sed dicunt omnes, quàm timidissimus est Plutus. Idem ferè & in Timone Lucianus. Hinc adagium commentus est Erasmus, non insulsè. Theocriti expositores in decimo Edyllio referunt, cur Amor & Plutus cæci fingantur: sed non pauciora Erasmus in illo, ἄψυχος πλοῦτος, quod finitimum putat illi, ὁ τυφλὸς πλοῦτος. In vna omnium vrbium, ait Plutarchus, quæ sub sole sunt, Sparta, diuitiarum deum seruari & cæcum, & iacentem, vt picturam inanimatam ac

immobilem. Citatur ex ſcholio cantico Timocreontis poëtæ hæc particula in diuitias, quam hîc vobis meis verbis referam: Vtinam ô cæce Plute, neque in terra, neque in mari, neque in continenti apparuiſſes: ſed Tartarum & Acheronta incoluiſſes, per te nanque omnia hominibus mala. Sic verò græcè habetur: ὤφελες ὦ τυφλὲ πλοῦτε, μήτε ἐν γῇ, μήτ' ἐν θαλάττῃ, μήτε ἐν ἠπείρῳ φανῆμεναι, ἀλλὰ ταρταρόν τε ναίειν καὶ ἀχέροντα. διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἀνθρώποις κακά. Porrò de Pluto etiã Diodorus ex Cretenſium hiſtoriis: Plutum, inquit, natum tradunt in Tripoli Cretæ, ex Cerere & Iaſione, vt etiam paulò ſuprà ex Heſiodo recitaui. eius genus tamen bifariàm explicat. Nam quidam (inquit) volunt, cum Iaſion terram ſereret, adhibita culturæ diligentia adeò vberem percepiſſe fructum, vt qui id conſpexerunt, à meſſium fertilitate Plutum illum nominarint. vnde & à poſteris is cui cenſus ſupereſſet, Plutum habere exiſtimatus ſit. Alij Cererem ac Iaſionem puerum genuiſſe Plutum volunt, qui cultum vitæ pecuniáſque coaceruare, ac in vſus cuſtodire primus monſtraſſe exiſtimatus eſt. Pluti Cereris & Phurnutus meminit: Quoniam, inquit, frumentum & hordeum Plutus optimus, id eſt diuitiæ. id quod Græcè bellè hoc verſu dicitur,

> Σῖτα καὶ κριθαὶ, ὦ νήπιε, πλοῦτος ἄριστος. id eſt,
> Hordea frumentúmque, puer, ſunt munera Pluti.

Sanè & noſtris & Græcis obſeruatum eſt, vt Iaſius & Iaſion appelletur. Quidam demum ex noſtris, Mammona, Chaldæam ſeu Syram vocem, volunt Plutum hunc deum ſignificare, de qua multa Hieronymus, cæteríque ſacri ſcriptores, qui diuitias vel lucrum interpretantur. Sed enim & Irenæus, vir doctiſſimus libro quarto, capite ſeptimo, iuxta Iudaicum ſermonem, inquit, quo & Samaritas vti ait, cupidum, & pluſquàm oportet habere volentem ſignificare: iuxta verò Hebraicam proprietatem adiunctiuè dicitur. Mam, vel guloſum, id eſt qui non poſſit à gula contineri. ſanè & Mathmon aliquando legimus pro theſauris poni, vt in Iob & Geneſi inuenitur: quibus omnibus facilè illud Dominicum notiſſimum, vnde neſcio quo modo in mentem venerit amico, viro eruditiſſimo, in quadam ſua epiſtola ita ſcribere: Nam Mamon, ſeu Mamona apud Hebræos, non proprium, ſed generale eſt verbum, ſignificátque præfectum & præſidem, &c. ne Cabaliſtica hîc tibi afferam.

PROSERPINA.

Proſerpinæ fabula notiſſima eſt ex Claudiani carmine, & Ouidij Metamorph. Faſtiſque, atque ideo ab eius ego narratione ſuperſedi: allegoriam tantum, quam ex Varrone D. Auguſtinus in ſeptimo de Ciuitate dei affert, breuiter recitabo. In Cereris, inquit, ſacris prædicantur illa Eleuſinia, quæ apud Athenienſes nobiliſſima fuerunt: de quibus Varro nihil interpretatur, niſi quod attinet ad frumentum, quod Ceres inuenit: & ad Proſerpinam, quam rapiente Orco prodidit. & hanc ipſam dicit ſignificare, fœcunditatem ſeminum: quæ cùm defuiſſet quodam tempore, eadémque ſterilitate terra mœreret, exortam eſſe opinionem, quòd filiam Cereris, id eſt ipſam fœcunditatem, quæ à proſerpendo Proſerpina dicta eſſet, Orcus abſtulerat, & apud inferos detinuerat: quæ res cùm fuiſſet luctu publico celebrata, quia rurſus eadem fœcunditas rediit, Proſerpina reddita, exortam eſſe lætitiam, & ex hoc ei ſolennia inſtituta. dicit deinde multa in myſteriis eius tradi, quæ niſi ad frugum inuentionem non pertineant. hæc Auguſtinus. Hinc apud Phurnutum legimus, quòd ſemẽtis tempore Proſerpinæ feſta celebrabantur. Cum verò meſſis eſſet Cereri ſacra, ferebant herbam virentem, cum ludo & lætitia: in illa raptam, in hac repertam ſignificantes Proſerpinam. Euſebius item in tertio Præparationis Euangelicæ: Proſerpina, inquit, ſeminum virtus eſt: Pluto verò ſol, qui tempore hyemis remotiorem mundi partem perluſtrat. idcirco raptam ab eo Proſerpinam dicunt, quam Ceres ſub terra latentem quæritat. Sed huiuſmodi cætera, ſuis locis. Nunc eius nomina & cognomina explicare conabor, ſi eius tamen de ſe ipſa reſpõſum prius aſcripſero, quod Porphyrius philoſophus & Euſebius attulêre:

> Naturæ triplicis dicor, Lucina, puella,
> Taurica: itemque triceps, miſſa è cœlo aurea Phœbe,
> Quàm multæ variant formæ, quàm trináque ſigna,
> Quæ terna & ſimulacra fero, terræ, aëris, ignis.
> Quippe meis atris terrarum eſt cura moloſſis.

Proſerpina igitur, à Latinis dicta, vt ſcribit Varro, quòd hæc vt ſerpens, modò in dextram, modò in ſiniſtram partem latè mouetur. Serpere & proſerpere idem dicebant, vt Plautus, qui ſcribit, Quaſi proſerpens beſtia. A Græcis verò περσεφόνη, & περσεφονεία dicitur, quibus & Latini interdum vtuntur. Tibullus,

At mihi Perſophone nigram denunciat horam.

Cicero de Nat. deor. ſecundo: Proſerpina ea eſt, inquit, quę περσεφόνη Gręcè nominatur, quam frugum ſemen eſſe, abſconditámque quæri à matre volunt. Varro, Proſerpinam lunam eſſe voluit, ex Epicharmi & Ennij ſententia. D. Auguſtinus ait: Proſerpinam deam exiſtimatam frumentis germinantibus. alibi tamen, eam ait terræ inferiorem partẽ. Proſerpina dicitur & ἐπηρσεφονεία à Lacedæmoniis, vt notat Heſychius. Legi & Perſephaſan ab aliquibus appellari. Sed & φερρέφαττα, vt cum Platone Proclus notat in Cratylo. φερρέφατταν & Apollinem (inquit Plato) nominare nonnulli verentur, propterea quòd illis ignota eſt nominum rectitudo. Etenim permutantes Pherſephonem ipſam conſiderant, grauéque id illis apparet. hoc autem deę ipſius ſapientiam indicat. ſapientia vtique eſt, quæ res fluentes attingit, & aſſequi poteſt. Quamobrem Pherepapha meritò dea hæc nominaretur, propter ſapientiam & ἐπαφὴν, id eſt, contactum, φερομένου, id eſt, eius quod fertur, vel tale aliquid. quocirca adhæret illi ſapiens ipſe Pluto, quia ipſa talis eſt. Nunc autem nomen hoc declinant, pluris facientes prolationis gratiam, quàm veritatem, vt Pherephattam nominent. hactenus quidem Plato. Arnobius libro quinto, de Cerere à Ioue deluſa in tauri forma: Parit, inquit, menſem poſt VII, luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium conſequens modò Liberam, modò Proſerpinam nuncupauit. quam cum verueceus Iupiter beneualidam, floridam, & ſucci eſſe conſpiceret plenioris: &c. mox ſubdit: In draconis terribilem formam migrat, ingentibus ſpiris pauefactam colligat virginem, & ſub obtentu fero moliſs. ludit atque adulatur amplexibus. fit, vt & ipſa de ſemine fortiſſimo compleatũr Iouis: ſed non eadem conditione, qua mater. nam illa filiam reddidit lineamentis deſcriptam ſuis, at ex partu virginis, tauri ſpecie fuſa Iouialis monumenta pellacię. auctorem aliquis deſiderabit rei, tum illum citabimus Tarentinum, notúmque ſenarium, quem antiquitas canit, dicens: Taurus draconem genuit, & taurum draco. ipſa nouiſſimè ſacra, & ritus initiationis ipſius, quibus Sebadiis nomen eſt, teſtimonio eſſe poterunt veritati. In quibus aureus coluber in ſinum dimittitur conſecratis, & eximitur rurſus ab inferioribus partibus, atque imis. hæc quidem eruditè Arnobius. Porrò & Euſebium audiamus, de eadem loquentem: Ceres, inquit, Perſephonem peperit, educatur puella, κόρη ſcilicet. Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter, qui genuit, draco factus coniungitur. vnde in Sabaziorum myſteriis draco in ſpiram inuolutus, in ſacrificiis, ad factorum memoriam, imò verò in teſtimonium tantæ turpitudinis, vt ſic dixerim, adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium, vnde poëtæ quoque nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconem rurſus tauri patrem. & in montem arcana hæc facta ducẽtes, paſtoralem ſtimulum celebrant: paſtoralem (vt puto) ſtimulum, ferulam, quod ligni genus bacchantes ferunt, appellantes. Sed nequeo latius huius Pherephattæ ſacra enarrare, quaſſillum, rapinam Edoneæ, terræ hiatum, ſues Eubolei, quas eodem hiatu ſimul & duas deas abſorptas fuiſſe aiunt. vnde Megarenſes in Theſmophoriis ſues immittunt. Quæ ſacra variis modis mulieres, quoniam hæc fabula variè narratur, per ciuitates Græciæ celebrant, Theſmophoria, σκιροφόρια, & ἀποῤῥητοφόρια vocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Hæc verò Euſebius. hinc & ſacra Pherephattia Proſerpinæ dicta inuenimus, quæ & Theogamia, & Antheſphoria vocata, vt in Luculli vita Plutarchus innuit. Sed & Heſychius Pherſephoneam ait appellari, quaſi φέρουσαν τὸ ἄφενος, hoc eſt ferentem diuitias, propterea quòd fructus afferat vtilitatem. Vocatur etiam eodem auctore χειρογονία, quòd ſcilicet manuum opera fructus terræ gignantur. Κόρη etiam, id eſt, puella, Proſerpina dicta eſt frequenter à Græcis, etſi alicubi Artemidorus diuerſam facere videtur, de Interpretatione ſomniorum. Ita tamen in ſecundo ſcribit: Bona eſt, inquit, Ceres ad nuptias, & alias omnes res aggrediendas, per ſe conſpecta: non autem pari modo κόρη, propter hiſtoriam quæ de ipſa fertur. hæc enim ſæpe etiam oculis ſomniantis periculum adduxit, propter nomen κόρη. etenim etiam in oculo pupillam ſignificat. Phurnutus verò, vbi de Cerere agit: Non virgo, inquit, Ceres, quæ κόρην perperit, tanquam τὸν κόρον, id eſt, ſatietatem.

Nam dea Ceres, ipsa materia putabatur, quæ ad satietatem vsque nutriret. Sed & in Cratyli scholiis, quæ Proclo ascribuntur, de Core multa habentur. hæc & ἄρρητος κόρη, teste Hesychio & Euripide in Alexandra, dicta est.

Azesia Proserpina, præcipuè à Trœzeniis culta & cognominata fuit, vt in Amæa Cerere scripsimus Vnde prouerb. Amæa ad Azesiam. Chthonia præterea dea cognominatur, & Hecate, vt pluribus ostendimus in Hecate Diana. Sed nostri poëtæ Iunonis nomine frequentius nuncupant: nunc Stygiam appellantes. Papinius, Stygiæque seueros Iunonis thalamos. nunc Auernam: Silius, Comites Iunonis Auernæ. nunc profundam: Claudianus, Caligantésque profundæ Iunonis thalamos. Interdum infernam & inferam. Vergil. Iunoni infernæ dictus sacer. Et Statius, Iam complexa manu crinem tenet infera Iuno.

Deois Proserpina cognominata est à Δηώ, id est Cerere, forma patronymica. Ouid. in libro Metamorph. sexto,

Mnemosynem pastor, varius Deoida serpens.

Ausonius in Cupidine:

Virgineas inter choreas Deoida raptam.

Libera etiam vocatur, vt in Libero dictum est. Sed M. T. Ciceronis verba hoc saltem loco adieram, ex sexta in Verrem act. Vetus est, inquit, opinio (iudices) quæ constat ex antiquiss. Græcorum literis atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri & Liberæ consecratam. hoc enim cæteræ gentes sic arbitrantur: tum ipsis Siculis tam persuasum est, vt animis eorum insitum atque innatum esse videatur. nã & natas esse in his terris deas, & fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur, & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore. qui locus quòd in media est insula situs, vmbilicus Siciliæ nominatur. & hæc totidem verbis Cicero.

Cyzicorũ dea dicta est Proserpina, teste Stephano. hoc clarius multo etiã Plutarch. in Luculli vita ostendit. ait enim, ipsum Lucullũ Cyzico appulisse, quo tẽpore Proserpinæ sacra instabãt, vbi & miraculũ nigræ bouis, quæ quotãnis illi mactabatur, cõmemorat. hinc ergo Poëta in Priapeis, Raptam Cyzicos ostreosa diuam.

Sanè rapta etiam Proserpina cognominata est. Variè verò de loco legitur, in quo rapta sit. Plures ex Sicilia. Bacchylides ex Creta, Orpheus ex locis prope Oceanum, Damias in conuallibus, hoc est ἐν νάπαις, vt Scholiis in Hesiodum legi. Pausanias verò in Corinthiis ait, à Lerna non longè, vbi fluuius Chimarus labitur, septum esse lapideum in quo Proserpinam ferunt à Plutone raptam, ad inferos descendisse, alij septum hoc supra Megaram tradunt, quo in septo lucus, in quo arbores quidem aliæ permultæ, sed & olea & πρῖνος, quam ilicem plures interpretantur, quæ ex eadem radice coortæ credebantur.

Locrẽsis Proserpina à Locris Italiæ cognominata, de qua & Valerius Maximus & Lactantius, sed copiosius T. Liuius lib. 9. tertiæ Decad. in nobili illa Locrensiũ oratione: Fanum est apud nos (inquit) Proserpinæ, de cuius sanctitate tẽpli, credo aliquã famã ad vos peruenisse, Pyrrhi bello, qui cùm ex Sicilia rediens Locros classe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem nostrã erga vos in ciuitatẽ nostram facinora edidit, thesauros quoq; Proserpinę intactos ad eam diẽ spoliauit, atq; ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit, P. C.? Classis postero die fœdissima tempestate lacerata, omnésque naues, quæ sacram pecuniam habebant, in littora nostra eiectæ sunt: qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus agnouit Rex, pecuniámque omnem conquisitam in thesauros Proserpinæ referri iussit, meminêre & alij scriptores.

Axiocersa Proserpina dicta putabatur in Cabirorum sacris, & Samothracum, vt copiosius alibi ostendimus.

Δέσποινα, id est domina, Proserpina cognominata fuit, licet confundere videatur Pausanias in Arcad. tamen mox manifestè ostẽdit Proserpinam significare, & præcipuè cùm duas statuas seorsum describit, Cereris & Despœnæ. Sed & Vergilius in sexto, Dominam eadem ratione illo versu intelligi,

Hi dominam, Ditis thalamo deducere adorti.

Sed enim Δέσποιναν Arcades non Iouis, sed Neptuni filiam asserunt, & in huius deæ templo de omnibus arborum fructibus primitias offerre consueuerant, exceptis malis punicis, id scilicet innuentes, quod ideo matri nõ restituta fuisset Despœna, id est Proserpina, quia

quia grana punica gustasset, Ascalapho deferente: qui in bubonem ideo deformatus, vt est in primis in Metamorphosi Ouidij.

Θήρα, id est, Fera, cognominata Proserpina, vt Pausan. in Bœoticis notat.

Πρωτογόνη, id est, Primogenita eadem dicta est, teste eodem in Attica. quin & Arcades Soteram, id est, Seruatricem Proserpinam vocabant. Pausanias, ἁγνὴ etiã vocata: Hesychius. Et μελιτώδη, quod etiam repetit Cœl. Rhod.

Δάειρα, quæ & Δαῖρα propter metrum, & per syncopem legitur, Proserpinæ nomen fuit, vt Apollonij Rhodij interpretes in tertio Argonauticôn obseruant, super carmen illud,

Δαῖραν μουνογένειαν ἐφ' αἵμασι ἱμείνατο. quo loco & Timosthenes & Aeschylus pariter citãtur. Quin etiam videmus eandem & Vnigenam, hoc est μουνογένειαν vocatam: de qua repete quæ in Hecate scripsimus. A Δάειρα verò Δαειρίτης deducitur, id est Proserpinæ sacerdos, vt Pollux innuit. Eadem & νυχία, hoc est nocturna vocabatur.

Cotytto Proserpinam dictam quadam coniectura ducti putauêre nonnulli, sic canente Iuuenale:

Talia secreta coluerunt orgia tæda,
Cæcropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.

Sacra enim hæc videntur conuenire mysteriis secretis Cereris & Proserpinæ, celebratis ab Atheniensibus, quæ Cotyttia à dea dicerentur. vnde in poëmatiis Vergilianis illud,

Non me vocabis pulchra, at Cotyttia,
Ad feriatos fascinos, &c.

Et Horatius in Canidiam:

Inultus vt tu riseris Cotyttia. quo loco Porphyrion ait, sacra esse inferorum. Sed ridiculè ait, forsan deduci à Cocyto fluuio inferorum. Quin & Merula Cocyton in Iuuenale Proserpinam interpretatus est, illud perperàm citans, Raptam Cocytos ostreosa diuam. quare etiam Domitium meritò & illum ridet Politianus, qui Baptas ait, sacerdotes eius deæ nuncupatos, vnde nomen fabulæ factum, &c. quæ cap. decimo Miscellaneorum doctissimè est executus. Sed miror, illum Hesychium non allegasse, qui de Cotytto ita scribit: Cotytto, inquit Eupolis, propter odium quod aduersus Corinthios habebat, dæmonem hunc odiosum & inimicum induxit. hinc Cotyttia celebritas, quæ & κοτυττίς. de quibus sic apud Plutarchum, si modò Plutarchi liber ille Prouerbiorum, ἁρπαγὰ κοτυττίοις, Rapta Corytiis. κοτυττὶς, inquit, ἑορτή τίς ἐστι σικελικὴ, ἐν ᾗ περί τινας κλάδους ἐξάπτοντες πόπανα καὶ ἀκρόδρυα ἐπέτρεπον ἁρπάζειν. hoc est, Cotyttis festum erat quoddam apud Siculos, in quo placentæ & arborum fœtus ramis alligabantur, eáque diripienda proponebantur. putauerim ergo id institutum propter Proserpinæ raptum in Sicilia. Porrò Suidas Cotyn dæmonem fuisse scribit Corynthiorum: alij Thracum, in rebus turpibus. Strabo libro decimo, Bendidia & Cotyttia simul enumerat, item deam Cotyn. item & Synesius in Epistolis.

PARCAE.

Μοῖραι, καὶ αἶσα vocata Græcè, & κὴρ interdum. Parcæ verò à nostris dicuntur, κατὰ τὴν ἀντίφρασιν, hoc est, per contrarium. vt ait Seruius, quòd nemini parcant. Parcas tres existimabant veteres: vnam loqui, alteram scribere, tertiam fila deducere. propterea Parcas, scribas ac librarias superûm vocat Martianus: Clotho, inquit, Lachesis, Atropósque, quoniam sententias Iouis orthographæ studio veritatis excipiunt, vtpote librariæ superûm, archiuíque custodes. Sic & eas Ioui Phurnutus tribuit, Plutoni verò Fulgẽtius: Tria, inquit, ipsi Plutoni destinant Fata, quarum prima Clotho, secunda Lachesis, tertia Atropos. Clotho enim Græcè, euocatio Latinè dicitur, Lachesis verò sors nuncupatur, Atropos quoque sine ordine dicitur: hoc videlicet sentire volentes, quòd prima, sit natiuitatis euocatio: secunda, vitæ sors, quemadmodum quis viuere possit: tertia, mortis conditio, quæ sine lege venit. Sed enim hæc Fulgentij theoria cum his quæ à Græcis traduntur, parum consona videtur. Illi enim μοίρας, id est, Parcas, à diuidendo & distribuendo vnicuique sua, dictas arbitrantur. & Clotho quidem, παρὰ τὸ συγκλώθειν καὶ ξυνάγειν, quod scilicet reuoluat & contrahat omnia. Lachesis verò, παρὰ τὸ λαγχάνειν τὸ πεπρωμένον, id est, quòd fatum sortiatur. Atropon autem, quoniam ἄτρεπτον, quasi inuincibilis sit, & incommutabilis. Sunt verò qui Parcas ita interpretentur. per Clothon septem planetas, per Lachesin res sublimares: per Atropon autem Aplanen, id est, inerrantem sphæram. Alij Clotho præsenti tempori, Lachesin futuro, Atropon præterito, vt ait Aristoteles. Porrò ne à

nostris recedamus, sunt qui eas ita statuāt vt vna colum teneat, altera fusum, tertia filum rumpat: vitæ cursum statúmque designantes. & hoc versu id innuunt:

Clotho colum retinet, Lachesis net, & Atropos occat.

Hesiodus poëta Parcas Nocte & Herebo natas cecinit, propter occultam & abditam fatorum vim. Lycophron, Maris puellas dixit, ob feram & immitem fatorum legem. Illud certè mirum videri potest, cur ab Hesiodo in Theogonia bis Parcarum generationem factam legamus. Nam non longè à principio, μοίρας καὶ κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνους, de Noctis & Herebi filiis loquens. non longè verò à poëmatis calce, Iouem dicit stabilito regno post Titanum bellum, Themidem duxisse vxorem. ex qua inter cæteros filios genuit,

Μοίρας δ' αἷς πλείστην πόρε μητίετα Ζεὺς,
Κλωθώ τε Λάχεσίν τε, καὶ Ἄτροπον. hoc est,
Parcas, Iuppiter his dederat rex plurimùm honoris,
Clothóque, & Lachesin, simul Atropon.

Sed quoniam Parcas diximus ex eruditorum sententia appellatas, quòd minimè parcant: Varro tamē apud Gellium libro tertio, nomina Parcis antiquos ait fecisse à pariendo, & à nono atque decimo mense. nam Parca, inquit, immutata litera vna, à partu nominata. item Nona & Decima, à partus tempestiui tempore. Cesellius autem Vindex in lectionibus suis antiquis: Tria, inquit, nomina Parcarum sunt, Nona, Decima, Morta. Et versum hunc Liuij antiquissimi poëtæ ponit ex Odyssea,

Quando dies adueniet quem profata Morta est.

Sed homo minimè malus Cesellius, Mortam quasi nomen accepit, cùm accipere quasi μοῖραν deberet. atque hæc quidem ille. Alij Parcarum hæc nomina esse voluerunt, vt recitant Marsil. Ficinus in Platonem, & Socinus Bentius medicus & Philosophus, in eo qui est de Felicitate: Vestam, Mineruam, & Martiam, vel Martem. Effingebant eas antiqui tanquam anus, niueis velleribus redimitas, quibus & narcissum attribuebant florem. Sed elegantissimè a Catullo finguntur his versibus, in Pelei & Thetidis epithalamio:

Cum interea infirmo quatientes corpora motu:
Veridicos Parcæ cœperunt edere cantus.
His corpus tremulum complectens vndique vestis,
Candida purpurea talos incinxerat ora,
Et roseo niueæ residebant vertice vittæ,
Aeternúmque manus carpebant ritè laborem.
Læua colum molli lana retinebat amictam.
Dextera tum leuiter deducens fila, supinis
Formabat digitis, tum prona in pollice torquens
Libratum tereti versabat turbine fusum.

& cætera, quæ apud ipsum poëtam doctiss. leges. neque enim eas quisquam pictura magis graphicè formare potuisset. Parcarum verò numerus, vt Eusebius ait, & nomina ipsarum, & fusus, & glomeratū in eo filum, cæteráque huiusmodi, ineuitabilem determinationem causarum ostendere arbitrabantur. hinc Plato in decimo de Repub. Alias autem, inquit, tres Necessitatis filias æquali inuicē interuallo in throno sedere, Parcas vestibus albis capite coronato, Lachesin, Clotho, Atropon. quæ ad Sirenum harmoniam canant, Lachesis quidem, præterita, præsentia Clotho, Atropos verò futura: & cætera, quæ multa eo loco de Parcis & earum matre diuus philosophus disserit: quæ si quādo otium suppetit, legere poteris. De Parcis plura itidem leges in libris de Legibus apud eundem Platonem. item Chrysippus multa scripsisse dicitur. vt à Diogeniano reprehenditur apud Eusebium. Fatum dicit, dictum quoddam, determinatumque diuinitus esse: Parcas autem è contrario, quoniam nemini parcant. Sortes quia ita sortitū vnicuique sit. Atque ideo tres esse Parcas arbitrabantur quia tria sunt tempora, quibus omnia inuoluuntur: Lachésinque dictam esse, quia λαγχάνειν Græcè euenire per sortem designat: Atropon, quia verti non possit: Clothon, quoniā contorta & coordinata omnia teneat: &c. quæ contra fatum disputat Eusebius in sexto Præpar. Euangelicæ.

Aeliam etiam, hoc est αἶσαν, diximus Parcam vocari: hoc est, latentem & minus notam eorum quæ fiunt causam. αἶσα vero nuncupata est, vt Phurnutus innuit, quasi ἀεὶ οὖσα, id est semper existens.

εἱμαρμένη etiam Parca, & Fatum dicitur. ſed cuius verbis potius eam deſcribemus, quàm M. Tullij? qui Velleium inducit ita loquentem: Hic, inquit, nobis exiſtit primùm illa fatalis neceſſitas, quam εἱμαρμένην dicitis, vt quicquid accidat, id ex æterna veritate, cauſarúmq; continuatione fluxiſſe dicatis. Sed de Imarmene etiam plura Phurnutus de Deorum natura, item Ariſtoteles, & Apuleius de mundo. Proclus in Commentarijs Heſiodi in ἔργοις, Stoicos ait appellare Imarmenen Διὸς νοῦν, ſuper ea Heſiodi verba, ὅτι πῃ ἔστι Διὸς νόον ἐξαλέασθαι, id eſt, nuſquam eſt Iouis mentem aufugere. Chryſippus: Imarmene, inquit, ſempiterna quædam & indeclinabilis rerum ſeries, & catena, ſeſe voluens & implicans per æternos conſequentię ordines, è quibus connexa eſt. His conformia ſcribunt & Phurnutus, & Boëtius in Topicis. εἱμαρμένη verò dicta, διὰ τὸ εἴρειν τι καὶ χωρεῖν ἀκολούθως, id eſt, quoniam trahat & cedat conſequenter. Heſychius ait, Imarmenen à Cretenſibus vocari ἀμφρήν. Plurimi etiam ἀνάγκην, id eſt, neceſſitatem, cũ Imarmene deſcribunt, inter quos Phurnutus, qui ait: Anance eſt, quam cogere aut vincere non poſſumus, ſi quidem ei omnia vt ad cauſam referuntur. Varro, Fatum à fando dictum ait, quòd pueris Parcæ conſtituant fando, dictum Fatum, & res fatales: quidam & Parcarum manes dicunt.

ὄπις quoque Parca dicta eſt ἀπὸ τοῦ λανθάνειν ὀπισθεν, id eſt, à retro occultando, & obſeruando noſtra facta, & quæ punienda ſunt, puniendo.

πεπρωμένη verò dicta, διὰ τὸ πεπερᾶσθαι πάντα, id eſt, quòd omnia terminata ſunt, & nihil ſit in iis quæ ſunt in infinitum.

Lanificæ Parcæ à noſtris cognominatæ ſunt, quòd penſa & ſtamina vitæ humanæ trahant candida, vel argentea, id eſt, felicia, vel ferrea & pulla: vel nigra, id eſt, infelicia. Martialis:

Si mihi lanificæ ducunt non pulla ſorores
Stamina.

Tetricæ Parcæ, & Sorores etiam vocantur, quod nemini parcant. Idem Martialis,

Ruperunt tetricæ cùm mala penſa deæ.

Hinc & à Græcis ἀμετάτροπα dicuntur, id eſt, inconuertibiles.

Adraſtiam & Nemeſin cum his coniungit Phurnutus. Sed ipſe in eo, in quo de Fortuna egi, eas copioſe ſum executus. Tu inde petas.

FVRIAE.

QVas Latini Furias appellauêre, Græci Erinnyies, & Eumenides in primis dixêre. has & Plutoni deſeruire, prodidit antiquitas. Hinc Verg.

Hæ Iouis ad ſolium, ſæuique in limine regis
Apparent, acuúntque metum mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum, morbóſque deûm rex
Molitur meritis, aut bello territat vrbes. & cætera.

Hiſdem etiam veteres commotę mentis affectus adumbrabant, proptereáque furoris deas exiſtimabant. Semper verò virgines etiam prouerbio dictæ, quòd cùm malefactorum vltrices ſint, facilè corrumpi non poſſint, quin etiam pœnas de delinquentibus ſumunt: Suidas auctor. Cicero pro Roſcio Amerino: Nolite putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumero videtis, eos qui aliquid impiè ſceleratéque commiſerint, agitari & perterreri Furiarum tædis ardentibus: ſua quenque fraus, & ſuus terror maximè vexat. & paulò pòſt: Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque Furiæ, quæ dies noctéſque parentum pœnas à conſceleratiſs. filiis repetant. Idem Cicero in primo de Legibus: Agitant & inſectantur impios Furiæ, non ardentibus tædis, ſicut in fabulis, ſed angore conſcientiæ. Suet. de Nerone: Sæpe confeſſus exagitari ſe materna ſpecie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Sed omnis hac de re plena eſt Tragœdia. Erinnyies quidem ideo ſunt vocatæ, quaſi ἐρεῖς νοῦς, hoc eſt mentis lis. Eumenides verò per contrarium εὐμενεῖς, quaſi non bona mens. Erinnyias Heſiodus natas fabulatur ex ſanguinis guttis pudendorũ Cœli, in terram cadentibus. quidã Noctis & Herebi filias dixêre, vt Lactãtius ait in Theb. Alij Acherontis. Orpheus in Hymno,

Ἁγναὶ θυγατέρες μεγάλοιο Διὸς χθονίοιο,
Περσεφόνης τε.

id eſt, Caſtæ filiæ magni Iouis terreſtris, & Perſephones. Furiæ verò frequentiſſimè in tragœdiis introducuntur. vnde Ariſtophanes in Pluto, de Paupertatis dea, ἴσως Ἐρινύς ἐστιν ἐκ τραγῳδίας. hoc eſt, Fortaſſis eſt Erinny, ex tragœdia Paupertas. Propertius, Tum me vel tragicę vexetis Erinnyies. ſcribit Strabo lib. Georg. 4. apud Caſſiteri-

das insulas homines esse colore fusco, tunicis ad talos demissis, cingulo pectus incinctis, baculósque manu gestare, Furiis persimiles. quibus ex verbis Furiarum habitum colligimus. Horrendum aspectum furiis Phurnutus ascribit, & igne ac flagello impios & noxios insequi. Furiis primus Aeschylus dicitur, crines anguibus implicitos affinxisse, quas Cerastas poëtæ appellent. Claudianus de Alecto:

Mollia lambentes finxerunt membra Cerastæ. Idem:
Alecto stetit in medio, vulgúsque tacere
Iussit, & obstantes in tergum reppulit angues.
Pérque humeros errare dedit.

Hinc etiam ab Orpheo ὀφιοπλόκαμοι dicuntur, quasi dicas serpenticomæ. Idem scribit & Phurnutus. sic à Vergilio Alecto describitur,

Luctificam Alecto dirarum à sede sororum,
Infernísque ciet tenebris, cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi:
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora. & cætera, quæ sequuntur. De Tisiphone verò Ouidius:

Nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem, fluidóque cruore rubentem
Induitur pallam, tortóque incingitur angue.

Mox comites illi adiungit, Terrorem, Pauorem, & Insaniam. plures addit Claudianus in Ruffinum, & item Statius in Theb. quorum versus, ne nimius sim, missos facio. Hæ verò Furiæ, tres sorores dicuntur, Alecto, Tisiphone, & Megæra. quidam & quartam addũt, Lyssam, id est, Rabiem. vnde Euripides in Hercule furente, Irin inducit Iunonis iussu Lyssam adducere quæ Herculi furorem ac rabiem iniiceret. Est autem Lyssa dea, vt idem ait, Noctis filia, ex Cœli sanguine. hæc rabiem immittere fingebatur, & centum serpentum capitibus sibilantibus caput incinctum, manu verò stimulum gestare. Sic verò de Furiis scribit Isidorus: Aiunt & tres Furias antiqui, fœminas crinitas serpentibus, propter tres effectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec ad famam, nec ad periculum sui respectum habere permittant. Ira, quæ vindictam cupit. Cupiditas, quæ desiderat opes. Libido, quæ appetit voluptates. quæ ideo Furiæ appellantur, quòd stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant. De Furiis verò Fulgentius ita: Prima, inquit, est Alecto. Alecto enim Græcè impausibilis dicitur, παρὰ τὸ α, καὶ λήγω μὴ, quod non desinat. altera, Tisiphone. Tisiphone autem, quasi τούτων φωνή, id est, istarum vox, inconcinna mihi quidem videtur etymologia. nam potius à τίσις καὶ φόνος deducitur, hoc est, vndicta & cæde. quód & Vergilius ostendere videtur, cùm ait,

Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruósque sinistra
Intentans angues.

Sequitur Fulgentius: Primùm est ergo, nõ pausando Furiam concipere: secundum est, in vocem erumpere: tertium, iurgium protelare. quæ interpretatio, licet mihi parum arrideat, ascribere tamen eam placuit. est enim vulgarem secutus humanæ naturæ rationem. Megæra verò dicta ab odio & inuidia, quæ mortalibus iniicit. μεγαίρω quippe id significat. Orpheus duos hymnos his deis concinuit, quorum tamen prior in vetustis & manuscriptis codicibus hanc habet ἐπιγραφὴν, οὐρανίων θυμίαμα στύρακα καὶ μάνναν. licet in impressis aliter. alter verò habet, ἀμφίβολον θυμίαμα ἀρώματα. In priore, earum trium nomina vno versu explicat,

Τισιφόνη τε, καὶ Ἀλληκτὼ, καὶ δῖα Μέγαιρα. id est,
Tisiphone, necnon Alecto, & dia Megæra.

Ideo verò Furiæ apud inferos esse dicuntur, quoniam causæ parum notæ plerunque, vt ait Phurnutus, in occulto sunt, nec videntur, & iis in primis qui meriti sunt. Porrò vt est apud Aelianum, turtures aues Furiis ab antiquis dicatæ putabantur, sed & Parcis, ac Veneri, & Cereri.

Eumenides Furiæ nuncupatæ, vt dictum est, per contrarium, quod minimè beneuolæ sint, & mites. in has Orpheus hymnum composuit, vt antè meminimus: vltricésque vocat homi

hominum impiorum & iniustorum, hoc est, ἀσεβούντων, τῶν τ' ἀδίκων τιμωροί. Seneca: Adeste sceleris vltrices deæ. Cognominantur & κυανόχρωτοι. quod obscuro corpore fingantur, & βλοσυρογονύχαι φοβερῶπιδες, quòd & vnguibus & aspectu terribiles sint. Scribit M. Cicero, Athenis Eumenidum fanum fuisse, vt planius dicam ἐν σεμναῖς θεαῖς. Has quidam & μανίας vocant, id est, furentes, vt ait Pausanias. Legimus Maniarum templum fuisse apud Messenios. Eumenides plerunque cum facibus finguntur, vt apud Tragicos videmus. hinc Vergilius, Eumenides tenuêre faces. Idem: Ferreique Eumenidum thalami. quo loco Seruius scribit: Furiæ nunquam nupserunt, vnde igitur thalamos accipimus? Sed accipiendum, in quibus natæ sunt, &c. Eumenidum sacerdotes λίτορες dictæ sunt, vt Hesych. notat.

Σεμναὶ θεαὶ dicuntur Erinnyes. Arpocration scribit, Athenienses sic vocare, quasi dicas deas castas, & incorruptas. Pausan. in Corinth. ait, Semnas à Sicyoniis, Eumenidas dici ab Atticis. in Attica tamen etiam ait: Iuxta dearum, inquit, templum quas σεμνὰς vocant. Sophocles de his multa, præcipuè in fabula Oedipi Epicolono. has vocat Hesiodus in Theogonia Erinnyes de Semnis deis, & Phurnutus, & Apollonij interpretes. Semnis his deis oues prægnantes immolabant, & melicratum. Philemon poëta comicus diuersas Eumenidas & Semnas fecit in fabulis.

Palæstinas deas Furias cognominatas ab Ouidio, docti quidam arbitrantur. ita enim ille canit in quarto Fast. de Aty furente:

Et modò tolle faces remoue modò verbera, clamat,
Sæpe Palæstinas iurat adesse deas.

Palæstæ quidam locus Epiri apud Oricum, vt Lucanus in quinto Pharsaliæ innuit:

Inde rapi accepêre rates, atque equora classem
Curua sequi, quæ iam vento, fluctúque secundo
Lapsa, Palæstinas vncis confixit arenas, &c.

Cæsar in Comment. ciuilibus: Ad eum locum qui appellatur Palęstæ, omnibus nauibus ad vnam incolumibus milites exposuit. etsi exemplaria pleraque pro Palæstæ, Pharsalia legunt. Eum verò locum Palæste dictum aliqui putant, qùoniam geminæ columbæ fatidicæ è Syria Dodonam euolauerunt, quæ Palæstinæ sunt appellatæ. in illis quoque fuisse inferorum ostium ferunt, item Acherusiam: item de Aidoneo, id est, Plutone quæ traduntur, & Proserpina. Sed & quidam Herculem ea parte Cerberum traxisse prodiderunt. hinc eruditi coniectura ducti, Palæstinas deas Furias interpretati sunt. Sed & Marsus ait, se à Græco accepisse, in commentariis peruetustis legisse, Furiarum templum in Epiro fuisse: itémque in altero Græco codice vetustissimo. Ego verò nihil vltra, nisi quòd lego apud T. Liuium in quinta Decad. libro tertio, Penestiam regionem ac terram esse Illyrici. Tertio, inquit, die ad Vscana Penestianę terræ, ea maxima vrbs est. tum paulò infrà: Vscanensibus Illyriisque venditis in Penestiam exercitum Perseus reducit. Item alibi, Penestas. Vide verò tu an Penestinas deas legendum sit, potius quàm Palæstinas. Non me præterit, & Ph. Beroaldum de his suam potius opinionem quàm sententiam attulisse. Palæstinas enim deas ait, deam Syriam, & Phrygiam Cybelem: nec absurdum esse, ex D. Augustini sententia multas deas ad vnam reuocare, vt non tam sint deæ multæ, quàm multa vnius nomina. hinc putauit Beroaldus, Ouidium deas appellasse Palæstinas, perinde ac Furias, quòd scilicet in Syria Palæstini sint.

Harpyiæ, seu Furiæ, seu fabulosæ deæ quædam dicuntur: Vergil.

Virgineus quibus est vultus, fœdissima ventris
Proluuies, vncæque manus, & pallida semper
Ora fame.

Tres fuerunt, Aello, Ocypete, & Celeno: licet quidam quartam addiderint, Thyellam. Apollonij tamen interpretes, Thyellas, procellas & procellosos flatus interpretantur. Hesiodus & Apollonius duas tantùm nominant Harpyias, quas Iridis sorores fabulati sunt antiqui, Thaumantis filias, & Electræ Oceani. Sic enim canit Hesiodus in Theogon.

Θαῦμας δ' ὠκεανοῖο βαθυῤῥείταο θύγατρα,
Ἤγαγε τ' ἠλέκτρην, ἡ δ' ὠκεῖαν τίκεν ἶριν,
Ηὐκόμους δ' ἅρπυιας, ἀελλώ τ', ὠκυπέτην τε.

hoc est, Thaumas filiam Oceani profundi Electram duxit, quæ grauida peperit Irin, & pulchricomas Harpyias, Aello & Ocypeten, &c. Idem apud Lycophronem Isaacius refert. harum suo more Fulgentius allegoriam com-

minifcitur:ex illo eam repete,ne plura inculcem. Hæ & rapaces aues dicuntur,ait Phauorinus, Phinei filiæ, Geralia & Harpyria,cibaria rapientes ex ore fenis. Alij Harpyias ventorum conuerfiones interpretantur,& ventos ipfos:alij Neptuni filias & Terræ fcribunt. Seruius grammaticus, Ponti & Terræ:& ideo ait eas infulas habitare, partem terræ, partem maris tenentes. quidam eas aues & volucres dixêre, vnde illis Vergilius & Apollonius plumas addunt:vt illud,

Sed neque vim plumis vllam,nec vulnera tergo Accipiunt.quod tamen dictum Donatus interpretatur,quòd Stygiæ effent,& propterea inuulnerabiles. quam interpretationẽ non recipit Seruius. Alij Harpyias Iouis canes dictas volunt, quos fequitur idem Seruius in tertio Aeneidos comment.inquit enim,cùm Zetus & Calais Boreę filij eas infequerentur ad Plotas vfque infulas, Irin eis apparuiffe, quæ illos moneret, vt canes Iouis infequi defifterent. hoc eft, vt his verbis canit in fecundo Apollonius:

Non fas,ô nati Boreæ,vos enfibus alti
Harpyias vrgere canes Iouis.

Sed nefcio quo pacto longè dulcius Græcè fonat:

Οὐ θέμις ὦ υἱεῖς Βορέω ξιφέεσσιν ἐλάσσαι
Ἁρπυίας, μεγάλοιο Διὸς κύνας.

Illud tamen hoc loco notandum,quod Apollonij commentatores fcribunt, decentius Irin miffam nunciam filiis Boreæ, vt defifterent: vel quòd ipfa nuncia fit, vel potius quòd ipfarum Harpyiarum foror effet. nam alij Mercurium miffum aiunt,inter quos eft Hefiodus. ab ea verò conuerfione, Zeti fcilicet & Calais, infulæ Plotæ, Strophades appellatæ funt: quod iidem poëtæ Apollonius & Vergilius, & ante eos Antimachus in poëmate Lydes cecinit. Hyginus verò in libro Fabularum Zetem & Calaim ita defcribit: Hi capita pedéfque pennatos habuiffe feruntur, crinéfque cæruleos, peruio aëre vfi funt. Sanè & Furiæ exiftimatæ funt,vnde Celæno apud Vergilium:

Vobis furiarum ego maxima pando.

Quare palàm eft,& canes appellatas effe Furias. Lucanus:

—Stygiáfque canes in luce fuperna Reftituunt. Vergil.
—Vifæque canes vlulare per vmbram,
Aduentante dea.

Horat.in Sermonibus: Viderit infernas errare canes. Illud infuper addit Seruius,apud inferos Furias dici,& canes:apud fuperos diras,& aues: vt ipfe idẽ Vergilius in 12. In mundo verò Harpyiæ dicuntur. eas item ait καμψώνυχας, hoc eft vncungues. & vt Vergilius ait, vncæque manus: æmulatus Apollonium, qui in fecundo cecinit χειρῶν τ' ἄπο γαμψῇσι συνεχέως ἥρπαζον. id eft,manuum curuitatibus continenter rapiebant. Canit & hoc idem Poëta, fugatas Harpyias à Zete & Calai, & fe in fpecum abdidiffe in infula Creta fub Arginunte, vt etiam Neoptolęmus & Pherecydes prodiderunt. Porrò Harpyiarum nomen in prouerbium tractum eft, de rapacibus,& iis qui plus iufto opes per fas & nefas exigunt.

Diræ quidem apud fuperos dicuntur. Vergilius:

At procul vt diræ ftridorem agnouit,& alas,
Infelix crines fcindit Iuturna folutos. Idem:
Dicuntur geminæ peftes,cognomine Diræ,
Quas,& tartaream Nox intempefta Megæram,
Vno eodémque tulit partu.

Plutarchus in vita M.Craffi, Acteium fcribit his verbis diras imprecatum effe: Acteius, inquit, in vrbem citato gradu accurrens, in via per quam Craffus iter facturus erat, fuccenfam cratem conftituit. cúmque in eum locum Craffus perueniffet, affiftens Acteius,& facra quædam ac libationes faciens, diras admodum atque horrendas execrationes obnunciauit, deos quofdam inauditos antea & horrendos nomine compellans. has imprecationes Romani diras appellant, quas nunc quafi vetuftate obfoletas, eam vim obtinere dicebant, vt qui illis obnoxius fuiffet, grauiffimas pœnas dare cogeretur, & maximo infortunio affici: &c. quæ idem Plutarch. exequitur.

Obfcœnæ etiam volucres, Furiæ dicuntur à poëtis. Idem Vergilius:

Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem,
Obfcœnæ volucres, alarum verbera nofco.

Appellan

Appellantur & Luctificæ,& Importunæ,aliísque huiuſmodi epithetis, quæ diligentius ab aliis collecta habentur. Hyginus in lib.Fabularum has ita depinxit: Hæ,inquit, fuiſſe dicuntur capitibus gallinaceis,pennatæ,aláſque & brachia humana,vnguibus magnis,pedibúſque gallinaceis,pectus album,femináque humana.

Furor,Furiarum ſi non frater,conſanguineus certè à poëtis confingebatur: quem graphicè effingit Petronius Arbiter in carmine de Bello ciuili,vt pictor nemo melius.

Furina etiam colebatur à Romanis, teſte Cicerone libro tertio de Natura deorum, vbi Eumenidas commemorans:Quæ,inquit,ſi deæ ſunt,quarum & Athenis fanum eſt,& apud nos,vt ego interpretor,lucus Furinę.meminit idem ad Atticum.ſed & ego in primo Syntagmate aliquanto plura, de Furore & Furina recenſui. Legimus etiam Forinam deam,quæ ſi eadē ſit cum Furina, incompertum habeo. Certè in Romanis antiquis marmoribus ſic legitur:

P. POETELLIVS P. L. — SVRVS — LANISTA
AD. AR. FORIN — AR. ROM. DD.
VIX. — ANN. XLIIX. H. S. E.

Et ibidem altera Tranſtib.in ædicula SS. XL.

I. O. M. H. AVG. SACR. V.

GENIO FORINARVM ET CVLTORIBVS HVIVS LOCI. TERENTIA. NICE CVM TERENTIO DAMARIONE FILIO SACERDOTE..ET TERENTIO DAMARIONE IVN. ET FONTEIO ONESIMO FILIO SACRORVM SIGNVM ET BASIM VOTO SVSCEPTO DE SVO POSVIT LVSTRO EIVSDEM DAMARIONIS. B.Aegius.Sanè apud Feſtum Pompeium Foria ſtercora liquidiora ſunt. Pomponius Macco: Conforiſti me. Diomedes Lauerius in Panificis:Storiolum eſſe videris,in coleos cacas.Foriolus,qui fores facile emittat, ſoluti ſcilicet ventris. Sed cum reliquam infernorum deorum, hoc eſt, θεῶν νεκρικῶν & Manium turbam explicabo,Vergilianúmque illud interpretabor,

Dei quibus imperium eſt animarum,vmbræque ſilentes,
Et Chaos,& Phlegethon,loca nocte ſilentia latè,
Sit mihi fas audita loqui.

Variè philoſophi de deis inferis dixêre.nā per alios exiſtimabant animas ad inferos deduci:vt,

—Hac animas ille euocat Orco
Pallentes,alias ſub tartara triſtia mittit.

item per alios tranferri:vt,

Nauita ſed triſtis nunc hos,nunc accipit illos.

per alios purgari:vt,

Aliæ pandūtur inanes Suſpenſæ aduentos.

per alios verò ad ſumma reuocari: vt,

Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno.

Sed nos his miſſis,ſeorſum diſcutiamus,primúmq; qui propriè Manes dicerētur à gentibus,oſtendamus. Manes,vt Aelius Stilo ait, dei inferi, quaſi boni dicuntur à ſuppliciter eos venerantibus,propter metum mortis:vt Immanes quoq;,pro valde non bonis dicuntur.Manes verò ab auguribus inuocabantur,quòd per eos omnia manare credebāt, eóſq; deos ſuperos atq; inferos dicebant. Feſtus:Manalem,inquit,etiam lapidem putabant eſſe oſtium Orci, per quod animæ inferorum ad ſuperos manarent, qui dicuntur manes. alij Manalem lapidem vocabant petram quandam,quę erat extra portā Capenam,iuxta ædē Martis:quam cùm propter nimiam ſiccitatem in vrbem pertraherent, ſequebatur ſtatim pluuia,cúmque quòd aquas manaret,Manalem lapidem dixerūt.idem feſtus auctor. Manias quoque idem Aelius Stilo dici ait,ficta quædam ex farina in hominū figuras, quia turpes fiant,quas alij Maniolas appellabant. Manias autem,quas nutrices minitentur pueris, eſſe Laruas,id eſt,Manes deos deáſq; putabant, quóſq; ab inferis ad ſuperos emanare credebant.aut Mania eſt eorum auia,materue. Sunt enim vtriuſq; opinionis auctores. hinc etiam putarim ipſe hodie,dum terrere volūt infantes, Orcū nutrices vocare,Sed ridicula iſta ſunt,quin & nocumenta plerunque infantibus & puellulis terriculamenta iſta afferūt. Deorum etiam Manium mundum Cereris eſſe putabant, qui mundus quid ita diceretur, retulit Cato in Commētariis Iuris ciuilis: Mundo,inquit,nomen impoſitū eſt.ab eo mundo,qui ſupra nos eſt.forma enim eius ex iis qui intrauêre,cognoſci potuit aſſimilis illi. atq; eius inferiorem partem, veluti conſecratam deis Manibus.hunc autem Cereris mundum

ter in anno patêre putabant his diebus, postridie Vulcanalia, & ante diem tertium Non. Octobris, & ante diem sextum Id. Nouembris. Inferiorem enim eius partem cõsecratam deis manibus, arbitrantes clausam omni tempore præter supradictos dies: quos dies etiam religiosos iudicauerunt eam ob causam, quod iis diebus ea quæ occulta & abdita religionis deorum Manium essent, in lucem adducerentur, & patefierent: nihilque eo tempore in Repub. geri voluerunt. Itaque per hos dies non cum hoste manu conserebatur, non exercitus scribebatur, non comitia habebantur, non aliud quicquam in Repub. nisi quod vltima exegisset necessitas, administrabatur. hæc ex Sex. Pomp. commentariis. Vergilius cùm cecinit, Quisque suos patimur manes: Seruius exponere videtur pro Geniis, vt in geniis pluribus ostendimus. Martianus verò: Manes, inquit, corpori humano præsules attributi sunt, qui parentum seminibus manauerunt, qui sub Plutonis potestate sunt: qui ideo Summanus dicitur, quasi Summus manium. idem auctor paulò pòst, Verum manes quoniam corporibus illo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post vitam iisdẽ corporibus delectantur, atque cum iis manentes appellantur Lemures: qui si vitæ prioris adiuti fuerint honestate, in Lares domorum, vrbiúmque vertuntur: sin autem deprauantur ex corpore, Laruæ perhibentur, ac Maniæ. Manes igitur tam boni quàm truces constituti, quos ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας memorat Graia discretio. In his autem sunt Manes, eorúmque præstites Mana & Mantuona, dei etiam cum his quos Aquilos dicunt, item Fura, Furináque, & mater Mania: &c. quæ Martianus est executus. Sed præstat etiam audire, quæ de his Apuleius scribit de Deo Socratis, cũ de Dæmone & Genio locutus fuisset. ita enim subiungit suis verbis: Animus humanus exutus & liber, stipendiis vitæ corpori suo obiuratis, hunc vetere Latina lingua reperio Lemurem dictum. ex hisce ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitu pacato, & quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris: qui verò propter aduersa vitæ merita, nullis bonis sedibus, interuagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, hunc plerique Laruam perhibent: cùm verò incertum est quæ cuique eorum sortitio euenerit, vtrúmne Lar sit, an Larua, nomine Manem deum nuncupant, & honoris gratia vocabulum additum est. hæc Apuleius. Lemures, quos iam dixi, inter inferorum vmbras & manes, Porphyrion Horatij interpres recenset in eo versu, Nocturnos Lemures. Lemures, inquit, putant hominum esse post mortem vagantes vmbras, dictos quasi remores, à Remo, cuius occisi vmbras frater Romulus placare cùm vellet, Lemuria instituit. Vnde Ouid. in Fast. de Romulo loquens,

—Lucémque Lemuria dixit,
Illam, qua positis iusta feruntur auis.
Aspera mutata est in leuem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam lemures animas dixêre silentum. Idem,
Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri,
Inferias tacitis manibus illa dabunt.

Sed de his plura in nostro de Annis & mensibus, &c. Varro de vita pop. Rom. apud Nonium: Quibus temporibus in sacris fabam iactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra ianuam eiicere. Augustinus lib. nono de Ciuitate Dei, dicit quidem animas hominũ dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares, Laruas, & Manes. Lares, si meriti boni sunt: Lemures seu Laruas, si mali. Porrò Tauri ludi dicebantur, qui deis inferis fiebant. Fest.

Charon deus infernus, dictus per antiphrasin, quasi Acheron. alias tamen Phurnutus etymolagias adducit, quas non satis probo. Describitur probè à Vergilio in sexto Aeneid.

Portior has horrendus aquas & flumina seruat,
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta iacet, stant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipse ratem conto subigit, velísque ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior, sed cruda deo viridísque senectus.

De hoc lectum est in Orpheo, quòd quando Hercules ad inferos descendit, Charon territus eum statim suscepit, ob quam rem anno integro in compedibus fuit. Atque ideo ipse

ipse apud Verg.

Nec verò Alciden me sum lætatus euntem Accepisse lacu.

Portitor Charon dictus à Græcis Porthmeus, vt in nostris Nauigiis ostendimus. Iuuenalis:

Tetrúmque nouitius horret Porthmea,

Nauita etiam nuncupatus: vt,

Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda, Item:

Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.

Cerberus Plutonis canis, qui triceps fingebatur, & propterea Tergeminus dictus, & Trifaux: vt,

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci Personat.

Natus traditur ex Geryone & Echidna. hic fertur tractus ab inferis, vt in Herculis vita scripsimus, ab Hercule. Hinc Vergilius de Hercule in sexto,

Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit,
Ipsius à solio regis traxítque trementem.

Cuius fabulæ hæc ratio traditur, quia Hercules omnes cupiditates & cuncta vitia terrena contempsit & domuit. nam Cerberus dictus quasi κρεωβόρος, hoc est carnem vorans. vnde & lectum de eo est,

——Ossa super recubans.

Cerberus Medusæum monstrum appellatus ideo est, quòd villos ac pilos serpentinos habere diceretur. Ouid.

Terna Medusæi vincirem guttura monstri.

Describitur sic à Tibullo:

Nec canis anguinea redimitus terga caterua,
Cui tres sunt linguæ, tergeminúmque caput.

Sed & à Seneca in tragœdiis, Ianitor Cerberus etiam vocatus. Vergil.

——Ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat vmbras.

Minos præterea, Aeacus, & Rhadamanthus, tres inferorum iudices, Iouis & Europæ filij, vt Diod. scribit. alij tamen Aeacum ex Aegina natum prodiderunt, vt pluribus à Pindaro est proditum. Plato verò ait, Europæos ab Aeaco iudicari, à Rhadamantho Asianos, à Minoë porrò diiudicari si quid ambiguum occurrisset. Minos Cretësis quæsitor cognominatus, iustissimus fuisse proditur. Quæsitor Minos vrnam mouet, ait poëta. Plato verò, vt puto, in Gorgia: Hæc peccata Aeacus baculum tenens, sicut & Rhadamanthus, iudicat: Minos autem aureum sceptrum gestans, solus sedet, vtriusque iudicium considerans, censénsque, &c.

Rhadamanthus Gnossius vocatus est, vt Vergilius:

Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigátque audítque dolos, subigítque fateri.

Scribit Hesychius, Rhadamanthia iuramenta dici, veluti per anserem & canem, vt iurare solebat Socrates: & per caparin, vt Zeno, & eiusmodi. Rhadamantheum verò iudicium, de incorrupto & seuero dici, ait Erasmus. Alciatus ex Platone, de iudicio quod iuramēto finitur, vel quod incorruptè & absque mora terminetur, quod (prô Dei) hoc tempore minus seruatur.

Styx palus inferorum. Vergilius,

——Stygiámque paludem,
Dei cuius iurare timent, & fallere numen.

Idem scribit & Hesiodus in Theogon. & Ausonius:

Quæque piat diuûm periuria nocticolor Styx.

Et hoc propter Victoriæ fauorem, Stygis filiæ, quæ bello Gigantum astitit: pro cuius rei remuneratione, statuit Iupiter, vt si quis fefellisset eius numē, vno anno & nouem diebus ab ambrosia & nectare prohiberetur. ratio, quia tristitia contraria æternitati, & lætitia mœrori. plura Seruius. Sanè Seneca de situ & sacris Aegyptiorum, paludem tradit apud illos fuisse, locum tutissimum, vbi Isis Osiridis membra occisi sepeliuit. & ibi breuis insula ἄβατος, id est, inaccessa erat. Lucanus:

Hinc Abatos, quam nostra vocat veneranda vetustas.

Palus verò Styx vocabatur, vbi sacra quæpiam fieri consueuerant, quorum Seruius, & nos in Sepulcralibus meminimus. Pausan. verò in Arcadicis, aquam Stygis limpidam esse describit. quo loco & Hesiodi, & Lini, & Epimenidis poëtarum carmina expendit, quibus Stygem alio modo exponit, quam nostri grammatici. Dein affert ex Homero, de Deûm iureiurando, & cætera. Tum demum quæ de aqua Stygis à scriptoribus traduntur, perniciosissima ascribit, quæ nullo alio vase cuiussuis materiæ contineri potest, præterquam vngula equi, vel (vt alij scribunt) mulæ: cuius aquæ veneno, sunt qui Alexandrum Macedonem magna Aristotelis infamia periisse scribant.

Acheron inferorum fluuius, quasi sine gaudio interpretatus. Vergilius in sexto Aeneidos.

Dicitur & tenebrosa palus Acheronte refuso.

Legimus tamen Acheronta pluribus in locis fuisse, vt in Tænaro, vbi ab Hercule Cerberus est ab inferis detractus. Alij in Epiro. Sed constat, inquit Seruius, locum esse haud longè à Baiis, vndique montibus septum. Idem Vergilius,

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas,
Turbidus hic cœno, vastáque voragine gurges
Aestuat, atque omnem Cocyto eructat arenam. Idem,
Cocytúsque sinu labens circumfluit atro.

Dictus verò Cocytus παρὰ τὸ κωκύειν, lugeo. Fuit & Acherusia palus, cuius crebra mentio scriptoribus, Diodoro, Seruio & Phurnuto, aliísque.

Auernus lacus, de quo idem Vergilius:

Spelunca alta fuit, vastóque immanis hiatu
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorúmque tenebris,
Quam super haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens, supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Sanè plerique apud Vergilium legunt Aornon, sed & in Græcis ἄορνος λίμνη dicitur: hinc & poëtæ pro inferis sæpe Auernum posuêre. Lacum ipsi aliquando vidimus, tetrum & horridum. Seruius super ea verba, Tuta lacu nigro: Tuta, inquit, quia hinc lacu, hinc cingitur syluis. dicit autem locum, quem nunc Doliola vocant, apud Cumas.

Lethe fluuius qui & Lethæus amnis, ab obliuione dictus est. Sanè Plato libro decimo de Republica, Campum Lethæum dicit, & fluuium ἀμέλητα per eum labi. Quare decipiuntur, qui hunc fluuium Amelitam appellant, cùm Ameles dicendum sit. in quarto enim casu Ameleta apud Platonem est. παρὰ inquit, ἀμέλητα ποταμόν. huius verò & Ficinus meminit, & Socinus meus in sua de Felicitate ἀναγνώσει.

Phlegethon, & Pyrphlegethon, quòd igne ardeat, appellatus.

De Tantalo, Sisypho, Tityo, Ixyone, Phlegya, Salmoneo, cæterísque qui dant pœnas apud inferos, nihil dicemus: quia non sunt inter deos connumerati, & nostri ideo non sunt negotij.

SYN

SYNTAGMA SEPTIMVM, DE APOLLINE, AESCVLAPIO, MVSIS, AVRORA, AD CYNTHIVM IOAN. Bapt. Gyraldum.

GREG. GYR.

Senex & æger Lilius,
Dono ſuo dat Cynthio,
Hoc quicquid eſt voluminis:
Orans Deos Nouenſiles,
Vt hoc velint plus ſeculo
Manere amoris mutui,
Sit teſtis vt perennior.

IVRE tibi, chariſsime Cynthi, noſtrum de Apolline Syntagma mittimus, vt ſub tuo nomine in vulgus prodeat, non tantùm vt dem tibi cognominem deum Cynthium: verùm quòd eius etiā dei partes omnes, cum ſumma tua, & vrbis huius laude, impleas. Nam primum quantus ſis in omni poëtica, poëmata tua iam edita facilè declarant: tum verò in Philoſophia, & Medicinæ facultate, in primis tuæ adoleſcentiæ annis & florenti ætate tale præbueras ſpecimen, vt inter noſtræ vrbis, atque adeò tota Italia, eius ſcientiæ profeſſores eſſes non poſtremum locum habiturus. Memini ſenes doctiſsimos ac ſapientiſsimos Ioan. Manardum, & Lud. Bonactiolum de te ita prædicare ſolitos, vnum ſcilicet te medicam facultatem maximè illuſtraturum, ſi in ea colenda perſtitiſſes. Sed Cœlij noſtri Calcagnini, viri eruditiſsimi interitus, minimè hoc tempore patriæ opportunus, te ab hac excellentis expectationis ſpecula deduxit, nec ea permiſit te perficere, quæ in ea fueras nauiter aggreſſus. Nam cùm in Cœlij locum vnus aliquis eſſet ſubrogandus, in publicè prælegendis & interpretandis Latinæ linguæ auctoribus doctor, te nullum aptiorem idoneúmque magis, ciuiū ſuorum, totiúſque ditionis amantiſsimus prudentiſsimúſque Princeps noſter HERCVLES Secundus cenſuit: id quod gratiſsimum fuiſſe nonnullis medicæ artis profeſſoribus intellexi, qui tuæ ſurgenti, & iam propè volitanti vbique gloriæ inuidebant. Verùm hæc miſſa facio, noſtrúmque potius inceptum proſequor. Auguror enim, & præuideo, non falſus (opinor) vates, te non minus in hac palæſtra lauream conſecuturum, inuidiámque ſuperaturum, atque in illa iam fueras: tantùm, quod ſaxum indies voluere cœpiſti, ne te ab eo ſudor & labor deterreat, ſed magis ac magis enitere, vt ego, quem vides & ætate & morbis propè cadentem, in tua virtute floreſcente conquieſcam. Interea hanc noſtram qualemcunque lucubrationem, cupio vt aliquando ea perlegas ratione, non quidem vt aliquid addiſcas ex ea, ſed vel vt emendes: vel certè vt videas, quantum ſeni & languenti ſtudia hæc noſtra, qualia qualia ſint, moleſtias, & vitæ tædia leuent. Vale: & liberos quæſo tuos, per eam quam tu mi ſuauiſs. Cynthi ſtrenuè teris ſemitam, ducas, vt ex noſtra familia nouam aliquod patriæ decus ſubinde exoriri videatur.

APOLLO, AESCVLAPIVS, ET MVSAE.

APOLLINEM, quem deum gentes exiſtimabant, quatuor in primis artibus præfuiſſe legimus, idque etiam ex Homeri & Orphei hymnis colligimus. Nam citharœdum primùm, ac citharœdorum deum putauit antiquitas: deinde Medicinæ inuentorem, ac ipſum etiam medicum conſtituit: tum iaculatorem, & ſagittarium: poſtremò vatem, & vaticinij deum exiſtimauit. ex quibus quidem quatuor rebus, multiplicia ei ſunt attributa cognomina. qua ex re & Cotta apud Ciceronem in III de Natura deorum, Apollines quatuor celebrat: quorum antiquiſſimus, is qui ex Vulcano natus, Athenarum cuſtos

custos dictus est: alter, Corybantis filius, natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse traditur: tertius Ioue tertio natus, & Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt aduenisse: quartus, in Arcadia, quem Arcades Nomionem appellant, quòd ab eo se ferunt leges accepisse. Hæc vel Cotta, vel potius Cicero. Sed enimuerò Arnobius, quinque Solis nomine commemorat in quarto aduersus Gentes, hoc ordine: Sol, inquit, primus Iouis filius dicitur, & Aetheris habetur nepos: secundus, Regina & Hyperione proditus genitore: tertius, Vulcano, non Lemnio, sed Nili qui fuerit filius: quartus, Ialysi pater, quem Rhodi peperit Heroicis temporibus Achanto: quintus, Scythici regis, & versipellis habetur Circes. Quæ tamen verba parum castigata videntur, & sumpta ex M. Cicer. secundo de Natura deorum, vt paulò pòst ostendam. Diuersos quoque & varios idem Arnobius, Apollinis amores recẽset: Arsinoas, Chrysas, Hypsipylas, Marpessas, Zeusippas, & Prothoas, Daphnas, & Steropas: ne Branchos dicam, & Hyacinthos. Sed enim his missis, Apollinis nomen pro diuersis ponitur significatibus: nunc pro sole, nunc pro deo nunc pro vate diuino, nunc pro mundo, nunc pro significatione humanæ vocis: cui ideo & nouem Musæ iungũtur, vt in Musis pluribus docebo. Porrò iuxta Porphyrij librum, quem Solem appellauit, triplicem constat verè esse Apollinis potestatẽ & eundem esse Solem apud superos, Liberum patrem in terris. Apollinem apud inferos. vnde etiam tria insignia circa eius simulacrum effingebant: lyram, quæ cælestis Harmoniæ imaginem monstrabat: gryphon æneum, vel clypeum, vt in quinto legit Buccatius, quod terrenum numen ostendat: & sagittas, quibus infernus deus & noxius indicabatur. vnde & Apollo ἀπὸ τοῦ ἀποβάλλειν dictus, ab iaciendo. Hinc est etiam quod Homerus eundem tam pestilentiæ dicit, quàm salutis auctorem. & Horatius ait,

> Condito mitis placidúsque telo
> Supplices audi pueros Apollo.

Sanè quoniam de gryphe Apollini dicato, est modò facta mentio, id videtur in Fulgentio castigandum quod est in calce primi libri Mythologicon: His inquit, Tryphum quoque Apollini adiiciunt &c. Ego aliquando legendum Tripodem putaui: nunc verò Gryphen lego. quod cùm parum animaduertisset Polymathes interpres, Tryphonem ipse castigauit. Sedenim non modò gryphes huic deo ascripsit antiquitas, sed & coruum, vt docet Aelianus in Historiis animalium. vnde ab Ausonio, Phœbeius oscen, coruus dicitur: cuius fabulam & Ouidius exequitur, & Hyginus. Phurnutus tamen hoc abnuere videtur. Coruum enim ait à Phœbo alienum esse, quòd vel ipso colore profanus ac impurus sit habitus, id est μιαρὸς: illique potius cycnum auem attribuit, μουσικώτατον καὶ λευκότατον ὀρνέων, quòd scilicet auium sit maximè musicus & candidissimus. Sanè & Apollini quidam eruditissimi attribuunt accipitris genus, quod perdicoteros dicitur, vt ministret illi: vt ossifragam & harpan Mineruæ, columbarium verò Mercurio sacrum esse tradunt, Iunoni autem tanysipteron, buteonem Dianæ, Matri deûm morphnon, itémq; alias aliis deis: vt Lunæ ibim. Porrò & huic deo Aegyptij accipitrem dicabant, vt Aelianus ait, quẽ sua lingua thaustum appellabant, & deum ipsum Horon, vt planius alibi ostendam. Quin etiam huic eidem deo Græci laurum attribuerunt, non tam ob Daphnes fabulã, quàm ob ipsius plantæ virtutem, de qua nonnulla Phurnutus dixit, & Parthenius. Sed & ego plura, quadam mea annotatione. Tripus etiam huic deo dicatus fuit, propter numeri ternarij perfectionem: vel propter tres cœli circulos, quorum vnum secat Sol, annuum cursum perficiens. Qua verò forma tripus esset, variè proditur. Quidam mensam, vas alij, pleriq; perforatum sedile tradidère. Quid si aliqua ex parte omnes vera prodidère? Sed & tripus certantibus præmium dari solitus, id quod Pindarus & Horatius ostendunt. Buccatius insulse tripodem putauit lauri speciem. Legimus & saltationis genus fuisse, quod à mulieribus in Apollinis & Dianæ honorem peragеretur, βαρύλλικα nuncupatum. Nec illud tibi reticuerim, quod est annotatione dignum: Lacedæmonios aliquãdo Apollinis simulacrum τετράωτον effinxisse, hoc est, cum quatuor auribus, quod grammaticus Aristoteles annotauit: & simul vt quatuor haberet manus, quòd (vt Sosibius scripsit) ea specie visus fuisset, cùm apud Amyclas pugnarẽt. vnde etiam prouerbium emanauit, τετράωτον ἄκουε. hoc est, quadriaurem audi: hoc est, prudentem & industrium. Sed iam institutum inchoëmus. Scribit Arnobius libro secundo, quòd Apollinis nomen apud Romanos, indigitamenta Pompiliana nesciuerunt. Macrobius Apollinis omnia cognomina à solis

ferè

ferè virtute deducta, demonstrare nititur. Ego autem non modò quæ ille perscripsit, breuiter afferam, sed & quæ ipse ex varia scriptorum lectione collegi: atque ab ipso primum exordiar Apollinis nomine. Apollo igitur, vt Plato scribit, dictus est, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est, à iaculando radios. quin & idem Thessalos ait non Apollinem dixisse, sed ἁπλοῦν, propter vaticinia, in quibus τὸ ἀληθὲς τὲ καὶ ἁπλοῦν, ταὐτὸν γάρ ἐστι: quòd scilicet verum & simplex idem sit. Id quod & Phurnutus cum aliis multis recitat. At verò Chrysippus Apollinem dictum ait, ab α, τοῦ πολλοῦ, id est, non, particula priuatiua, καὶ πολλοί: quòd non multi, sed solus claritatem obtineat. quo modo & Latini Solem dixêre, quòd solus luceat. Nam & Varro ait in libro de Lingua Latina, Sol, vel quòd ita Sabini, vel solus ita lucet. Speusippus autem existimat, quòd ex multis ignibus eius vis constet, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος. Sed Cleanthes, quòd ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortum: hoc est Græcè, ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου. Cornificius verò Apollinem nominatum arbitratur, ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν: quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus, ad ortus refertur. Sunt qui dictum putent, ὅτι μὴ μετὰ πολλῶν συναριθμούμενος: id est, quòd non cum multis connumeratur. Hinc etiam Sol dictus est, vt ait M. Cicero secundo de Natura deorum: vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cùm est exortus, obscuratis omnibus solus appareat. Iam verò Cotta Balbo respondens, ait: Cúmque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas, Soles ipsi quàm multi à theologis proferuntur? vnus eorum Ioue natus, nepos Aetheris: alter, Hyperione: tertius, Vulcano, Nili filio, cuius vrbem Aegyptij volunt esse eam quæ ἡλίου πόλις appellatur: quartus, is quem Heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Lalysi, Cameri, & Lindi: quintus, is qui Colchis fertur Aeetan & Circem procreauisse. hæc Cicero, & Arnobius. Sanè Hesiodus in Theogonia, Solis & Lunæ matrem Theian nominat. quem secutus est Pindarus in cuiuspiam hymni principio, μᾶτερ ἀελίου πολυώνυμε Θεία. hoc est, mater solis multinomia Theia. Alij Apollinem nominatum putant, quòd exanimet & perimat animantes, ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα, cùm scilicet caloris intemperie pestem immittit: vt in Phaëthonte ait Euripides, & innuit Archilochus apud Macrobium. Denique & inustos morbo ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους, quasi insolatos dicas, appellant. & quia sunt Solis effectibus effectus Lunæ in iuuando nocendóque similes, ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους, quasi Luna ac Diana percussas vocant. Fuit cùm putarem, quæ suprà dicta sunt nomina, ita enunciari debere, vt μυτολίπτος, νυμφολίπτους. Hinc etiam factum, vt arcu & sagittis Apollinis simulacra prædita sint: per sagittas, vt intelligatur vis emissa radiorum. Porrò & ipse idem Apollo auctor est publicæ sospitatis, quam creditur Sol animantibus præstare temperie: sed quia perpetuam præstat salubritatem, & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dextera Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quòd ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus promptior largiatur. Hinc est quòd eidē attribuebatur medēdi potestas: quia temperatus solis calor, morborum omnium fuga est. vnde Apollinem quidam, quasi ἀπελλάοντα, hoc est propellentem & auertentem morbos, cognominatum putarunt: quę sententia congruit cum iis, qui Latinè ab appellendo deducunt, id est, procul pellendo. nam & Appellinem pro Apolline veteres dixisse, testis est Festus. Hinc & Athenienses ἀλεξίκακον appellabant, de quo Pausanias in Attica: Duo, inquit, Apollines pro templo, ex quibus alterum Leochares, alterum Alexicacum nomine Chalamis effinxit. id deo nomen inditum aiunt, quòd pestilentiæ morbus cum bello Peloponnesiaco in Attica grassabatur, oraculo Delphis reddito populum liberauit, vnde est illi nomen factum. Quidam malorum depulsorem interpretati sunt, vt Apud Arrianum in VIII gestorum Alexandri. Pausanias in Eliacis, Alexicacum vocatum ab Atheniensibus, apud Eleos Acesium nuncupari, eundémque esse. Acesius autem παρὰ τὸ ἀκέσασθαι, ἢ ἀκέσαι denominari, videri potest, quæ verba mederi & curare significant. Sed & Lindij colebant λοίμιον Apollinem, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. eadem opini. Sospitalis & medici dei in Romanorum quoque sacris habebatur. nanque virgines Vestales ita indigitabāt: Apollo ἰήιε, id est, medice, Apollo Pæan. Cū ergo solis sint duo maximi effectus: alter, quo calore temperato mortalium vitā iuuat: alter, quo iactu radiorum nonnūquam pestiferū mortalibus immittit virus: duo eadémq; cognomina vtriq; effectui apta esse videntur, vt sit ἰήιος, id est, medicabilis: qua voce & Orpheus in hymnis inuocat,

& Sopho

& Sophocles, ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est à sanando: & Pæan, ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, hoc est à sedando molestias, & in malo rursus ἰήιος, ἀπὸ τοῦ ἱέναι id est ab immittendo βέλεσι, id est sagittas: & Pæan, ἀπὸ τοῦ παίειν, hoc est à feriendo, vt ait Festus quòd sagittarum ictu eum nocere putabant. est enim, vt dixi, παίειν ferire. Alij, quòd remedium afferens morbis, finem faceret telis grauatus. Phurnutus quoque, Pæana ait ideo vocari, siue κατ' ἀντίφρασιν ἐξιλαστικῶς, id est deprecatiuè, ne morbos immitat, néve immissum ab eo aëra inficiat. siue quòd sit ipse sanitatis corporis causa, ob bonam temperiem ipsius ambeũtis aëris. Obtinuit tamen apud gentes vsus, vt cum sibi dari sanitatem precarentur, ἰὴ παιάν, per η Græcam literam enunciarent: ac si dicerent, medere Pæan. cùm autem ἱὲ Pæã, per epsilon literam dicerent cum aspiratione prioris literæ, significabãt hoc dici in aliqua aduersa precatione, quasi dicerent, immitte Pæan, vel iace Pæan: qua voce ferunt Latonam vsam, cùm Apollinem hortaretur impetum in Pythona serpentem facere, ipsumque sagittis incessere, qua de re in nostris Poëtis non adeò diuersa ex Athenæo & Terentiano attulimus. hinc Claudianus,

Implorat Pæana suum conterrita Delos.

Sed hoc loco præstat afferre, quæ Macrobius de eisdem dei cognominibus persecutus est. hanc vocem, hoc est ἰὴ παιάν, confirmasse fertur oraculum Delphicum, Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo adhuc regnante. nanque inituros bellum, his ipsis verbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortarique dixit. Apollodorus verò libro decimoquarto, de deis, ἰήιον Solem scribit appellari, quòd per orbem Sol feratur, & eat: hoc est, ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι. ἰήιος, ait Hesychius, cum afflatu, Apollo dictus, ἀπὸ τῆς ἀφέσεως, id est, missione sagittæ: cum tenui verò, ἀπὸ τῆς ἰάσεως, id est à medela. medicus enim deus est. Orpheus ad Musæum, καὶ ἰὴ φοῖβε. Sophocles quoque in Oedipo tyranno, chorum inducit ita exclamantem, ἰὴ Delie Pæan. Sed & Bacchus hoc nomine dictus apud Athenæum libro octauo.

Οὔλιον etiam Apollinem, ait Macrobius, deum præstantem salubribus causis appellabant, id est sanitatis auctorem. Menander scribit, Milesios Οὐλίῳ Apollini pro salute sua immolasse. Pherecydes Theseum ait, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouisse pro salute & reditu suo Apollini Vlio, & Diane Vliæ. Scribit verò Strabo in XIIII, οὔλιον Apollinem vocatum à Deliis & Milesiis salutiferum, & Pæonium. nam οὔλω idem est quod valeo, Hinc & οὐλή, cicatrix. Homerus in Odyss. οὖλέ τε καὶ μέγα χαῖρε. hoc est, vale atque valde salue. Sanè cõtrario sensu Mars Vlios etiam dici videtur in Herculis scuto, ἐν δ' ἦν καὶ αὐτὸς ἐναρφόρος οὔλιος ἄρης id est, ibi & ipse spolia ferens Vlius Mars.

Libystinus seu Libyssinus Apollo, apud Pachinum Siciliæ promontorium summa religione cultus. nam cùm Libyci essent Siciliam inuasuri, ad id promontorium appulerunt: Apollo qui ibi colebatur ab incolis inuocatus, immissa hostibus peste, cunctis penè subita morte interceptis, Libystinus Apollo cognominatus est. Romanorum quoque continetur annalibus, similis eiusdem dei præsentiæ maiestas. nam cùm ludi primo Romæ Apollini celebrarentur ex vaticinio Martij vatis, carminéque Sibyllino, repentino hostis aduentu plebs ad arma excitata hosti occurrit, eóque tempore nubes sagittarum in aduersos visa ferri quæ hostes fugauit, & victores Romanos ad spectacula dei Sospitalis reduxit. hinc existimat Macrobius victoriæ, non pestilentiæ causa, ludos institutos Apollinares: oblitus quòd dixerat prius, ludos inchoatos, cùm ab hostibus aggrederentur.

Loxias etiam cognominatus est Apollo, tradente Macrobio ex Aenopidis sententia, quod per obliquum circulum ab occasu ad orientẽ pergit: hoc est, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος: quod etiam Phurnutus copiosius scribit. aut vt Cleantes ait, quod flexuosum pergit iter: vel quòd trãsuersos in nos à meridie immittit radios, cum ad ipsum nos simus septẽtrionales. Scribit verò Isaacius in Lycophronis fermè calce quòd λοξὰς φωνάς, id est obliquam vocem & oracula nobis edat. eandémque simul, quam primo loco Aenopidis tradidimus, sententiam affert. Sed enim alij fermè omnes in oraculorum obliquitatem & perplexitatem referunt, inter quos Seruius, item Synesius de Somniis, & Pindari interpretes in Pyth. & Phurnutus.

Delius quoque Apollo cognominatus est, vt ait Macrobius, quod Sol luce sua cuncta τὰ δῆλα, id est clara & manifesta faciat. vel dictus à Delo insula notissima, in qua & natus & cultus, & oracula habita certissima reddebat. Tibullus in Eleg.

Fulserit hic niueis Delius alitibus.

Sanè

Sanè in limine Apollinis Delij inscriptos fuisse versus legimus, quibus edocerentur homines, qua herbarum compositione aduersus omnia venena vterentur. Delos autem insula inter Cyclades celeberrima est, vt apud Apollonium Rhodium notant interpretes, sacra in primis Apollini, quæ & Asterie nuncupata à figura, item Ortygie à sorore Latonæ: tametsi in hoc variant scriptores. Delos & Cynthius vocata fuit, teste Stephano, vnde & Cynthius Apollo. dicta verò à Cyntho, Oceani filio. Quidam & montem Cynthum scribunt, vt Festus & Seruius, à quo & Cynthia Diana. Legitur præterea Callimachi poetæ hymnus in Delum, vbi de Delio Apolline multa, inter quæ & hoc:

Delius ex me, sed posthac dicetur Apollo.

Fuit & Epidelius Apollo, à vico prope Maleam nuncupatus, vbi Epidelij fuit templum, de quo hanc historiam legimus: Cùm Menophanes Mithridaticæ classis præfectus Delum euertisset, expilatis donariis, & Deliis in seruitutẽ abductis, barbarus inter eos quidam simulacrum dei in pelagus abiecit, quod ad Peloponnesi littora peruenit, & à Lacedæmoniis susceptum honorificè, nuncupatum est Apollinis Epidelij, quasi ex Delo venientis: Phanæum etiam Apollinem nuncupatum videmus, vel ab apparitione, vel quòd eo nomine coleretur à Chiis: cuius Achæus meminit in Omphale, & Hesychius. Stephanus quidẽ φάναι promontorium Chij scribit, vnde Phanæus dicatur: sic verò ἀναφανῆναι, hoc est, quod illic apparuerit Delos Latonæ. Macrobius ἀπὸ τοῦ φαίνειν deducit, quòd quotidie Sol nouus appareat. Seruius grammaticus in secundo Georg. Phanæum montem ait vitibus consitum in promontorio Chij, dictum à Phanæo rege, cuius & Lucilius meminit. Sanè Phurnutus Apollinem scribit Delium & Phanæum denominatum, ἀπὸ τοῦ δηλοῦσθαι, id est, à manifestando, quòd videlicet omnia illustret quæ sunt in mundo: sicut & Phanæi Apollinis fanum constructum, ἀναφαίνοντος, id est, illustrantis omnia. huic verò id subsequitur, & Delon & Anaphen sacratas esse ipsi deo. Sanè in manuscripto Phurnuti codice Anaphæus Apollo scribitur, id quod conuenire perbellè videtur.

Phœbus appellatur, vt ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quòd scilicet vi feratur. pleriq; autem à specie & nitore dictum putant: alij quòd à sordibus corpora purget. φοιβάω enim est purgo, vnde φοιβᾶν τὸ καθαρόν, à quo Phœbus Apollo, vt Phurnutus, & in II Argon. Apollonij scribunt interpretes. Alij Phœbum quasi φαόβιον dictum arbitrantur, à φῶς & βίος, id est, à luce & vita. Sunt qui à Phœbe matre Latonæ deriuant, id quod in allegoriis Homeri redarguit Heraclides Ponticus. Quod verò quidam tradunt, huic deo (quòd ipse imberbis esset) primam barbam & capillum consecrari solitum, non eo inficias id aliquibus cõtigisse, non omnibus. nam Achilles apud Homerum Sperchio fluuij deo vouerat. Sanè κουροτρόφος Apollo dicebatur, cui adolescentes capillos primùm attondebant.

Ἀρχηγέτῃ Apollini Camarinenses, qui sacram Soli insulam incolebant, rem sacram faciebant, vti deo, qui semper exoriens gignitur, quíque ipse generat vniuersa seminando, fouendo, producendo, alendo, augendóque. Quidam non Aigeneten, sed Argeneten vocarunt, vel Archeneten potius. Thucydides libro sexto, vbi de Sicilia agit: Græcorum autem primi Chalcidenses ex Eubœa transeuntes, cum Theocle illius deductore coloniæ Naxum incoluerunt, & Aram Apollinis Archegetæ, quæ nunc extra vrbem visitur, extruxerunt: vbi quoties è Sicilia soluunt, oracula petituri, primum sacrificant. Hæc ex Thucydide.

Lycij Apollinis plures accepimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου: id est, quòd omnia albescant illucescente sole. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quòd veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem radiis rapit. Philostratus inducit in primo de Imaginibus, Palamedem loquentem contra Vlyssem, qui iusserat lupos occidi: ille negabat, quòd ipsos vt præludium pestis Apollo immitteret. quare, inquit, Lycio ac Phyxio luporum & fugæ præsidi Apollini preces afferamus, vt feras suis tollat sagittis. Prisci quoque Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortum, λύκην appellauère, ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, à lupo. hodie quoque Lycophos dicitur: eandem & λύκην Homerus nec semel appellauit. quin & Latini videntur lucem à λύκη deriuasse. Quin idem ipse Homerus eam lucem, cùm iam tum cernens lupus se in viam dare solet, ἀμφιλύκην νύκτα appellare videtur. Theon verò Amphylicen Solis exortum interpretatur. Sed & solem vocari hoc nomine λύκον, Lycopolitana Thebaidos Aegypti ciuitas testimonium esse potest, quæ pari religione Apollinem,

itémque lupum, hoc est λύκον colebat: in vtroque Solem venerans, quia hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis: ac plurimum oculorum acie videns tenebras nocturnas euincit. ipsos quoque λύκους à λύκη, id est, luce appellatos, aliqui putant. Pausanias varius est in Lycio Apolline interpretando. nam in Attica dictum ait à Lycio Pandionis filio, cui & Lycium sacrum Athenis fuit. In Corinth. verò, Cùm Danaus (inquit) cum Gelanore de Argorum imperio contenderet, Argiui eum lupo compararũt, & lupus taurum occidit: ideo Danaum sortitum fuisse Argiuorum dominatum, & existimasse Apollinem lupum sibi misisse, & propterea Lycij Apollinis templum construxisse. quam rem ille pluribus explicat. Idem tamen Pausanias vbi de Lyceo Athenarum agit: Lycius, inquit, deus appellatus est primum in Telmisses, ad quos Lycus cùm Aegeum fugeret, primùm venit, vnde Lycij appellati dicuntur. Scribit Diodorus Siculus, Lycum cùm in Lyciam venisset, templum Lycij Apollinis penes Xanthum fluuium erexisse. Porrò hic Lycius Apollo, Atticus. λύκειος cum diphthongo in penultima à Stephano & Pauſ. scribitur. Fuit & Lycei Apollinis templum apud Sicyonios, hac causa constructum. Cùm lupi eorũ greges infestarent, ita vt nullum inde fructum perciperent, deus vbi lignum aridum fuerat, prædixit, vt eius ligni cortex cum carne lupis præponeretur: quod vbi fecissent, feræ gustantes interiere. & propterea Lyceo Apollini templum cõstructum fuisse, Pauſ. in Corinth. tradit. Lycij Apollinis, ait Festus, oraculum in Lycia maximæ claritatis fuit, ob luporum interfectionem. Lycij meminit Vergilius,

Lyciæ iussere capessere sortes. Idem,
Qualis vbi hybernam Lyciam, Xanthíque fluenta, &c. Propertius,
——Lycio vota probante deo.

Quidam Pataræum etiam vocant.

Λυκόκτονος, Lycoctonos Apollo appellatus, hoc est, Lupicida, ex lege quapiam ab Atheniensibus lata, qua cauebatur, vt qui in Attica lupi catulum occideret, talento donaretur: qui lupum ipsum, duobus. quod Aristophanis interpres scribit. Meminit Sophocles in Electra, & Hesychius. Aristarchus existimabat, quem etiam sequitur Phurnutus, hunc deum sic nuncupatum, quia Nomius sit, id est, pastoralis, & pascuorum custodiam ipse deus gerat, dum scilicet lupos interimit. Est enim lupus Apollini sacer: id quod obseruandum est, cum lupum alij Marti attribuant, vnde & Martius à Vergilio est dictus.

Λυκηγενέτην, Lycegeneten Apollinem vocat Homerus, non quod in Lycia generatus sit, (nam recens admodum est fabula, vt ait Heraclides Ponticus in Allegoriis Homeri, neque temporibus Homeri adhuc innotuerat) sed vti diẽ ἠριγένειαν vocat, propterea quòd τὴν λύκην, hoc est diluculum generet: ita solem λυκηγενῆ dixit Homerus. quòd matutinæ lucis ac splendoris auctor ipse sit. vel quòd λυκάβαντα progeneret, hoc est annum, quem cõficit Sol suo per XII signa Zodiaci cursu. Sed & aliam de anno Lycabante, seu Lycobante sentẽtiam ex Aeliano & Macrobio in Annis & mẽsibus, &c. docuimus: quæ vt hîc repetatur, id monet, quod ibi parùm emendatè legatur. Annum Græci λυκάβαντα vocant, idq; ea ratione, vt scribit Aelianus, quòd erga lupum Sol amorem habere dicatur: eóq; animali Apollinem delectari ferunt, quod ipse in lucem editus feratur ex Latona in lupæ speciem imaginémq; conuersa. cuius sanè rei & Homerus meminit, cùm Apollinem vocat λυκηγενέτην: ob eámq; rem lupi simulacrum in Delphico templo ex ære positum fuisse legimus. Alij nõ id propterea ibi positũ aiunt, sed cùm donaria ac oblata ex templo direpta fuissent, ea demum à sacrilegis defossa lupus indicauit: qui intra templum ingressus, vnum ex sacerdotibus, mordicus vestẽ eius trahens, ad locũ deduxit, vbi thesauri defossi fuerant, atq; ita pedibus scalpens effodit. Porrò, versus Homeri, cuius meminimus, hic est, Εὔχεο δ' ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ. id est, Precare Apollinem Lycegenetem, arcu inclytum.

Λυκωρεὺς etiam Apollo vocatus, vt Diodorus scribit, & meminit Apollonius. Sed & Orpheus in hymno ad Apollinem,

ἐλθὲ μάκαρ παιὰν τιτυοκτόνε φοῖβε λυκωρεῦ. hoc est,
Sancte veni Pæan Tityoctone Phœbe Lycoreu.

Legimus & Lycoreum Iouem, apud Stephanum.

Cœlispicem Apollinem à Latinis inuenio nuncupatum, vel quod Cœlum, vel Cœlium conspiceret. nam à P. Victore in vrbis descriptione ad ædem Portuni Apollo Cœlispex constitutus est, in vndecima regione.

Latous

Latous Apollo à matre vocatus, & Latoius, & Latonigena, & Latonius: ſicut etiam Diana: Horat. primo Carminum,

Frui paratis & valido mihi Latoë dones. Catullus,
O Latonia maximi .. Magna progenies Iouis.

Vocatus & Latoides, Statius:

Tenuit reuerentia cædis Latoiden.

Sunt exempla horum apud poëtas, & in primis apud Ouidium in Metamorph.

Opſophagus Apollo, cultus ab Elæis: ac ſi dicas obſonatorem, & manduconem. Huius facta eſt mentio à Polemone in epiſtola ad Attalum.

Epicurius Apollo, id eſt, auxiliator, apud Phygaliam in Arcadia cultus, cui nomen inditum, quòd in peſtilentia tuliſſet opem. ſed & alibi cultus, qua de re copioſius in Parrhaſio.

Spodius Apollo Thebis cultus, cuius ara ex cineribus ſacrificiorum conſtructa fuit, ſupra lapidem Sophroneſtera nuncupatum, vnde nomen illi: ibidem & oracula reddebantur. Pauſ. in Bœot.

Delphinius Apollo cognominatus, cui Theſeus, vt Plut. ſcribit, Marathonium taurum immolauit. Delphinius verò appellatus, quod Caſtalio Cretenſi coloniam deducēti ſe obtulit ducem, delphini ſub imagine. quin & nauem ei vſque ad Cryſſæum Phocidis ſinum præceſſit: vnde Delphi etiam dicti, qui locum ab eo munitum tenuêre. vel dictus, quòd Pythona Delphina appellatum interemit. Sed & Delphinia Diana appellata fuit, & culta, vt apud Iul. Pollucem legimus. ait enim lib. octauo, Delphinum conſtitutum ab Aegeo fuiſſe Apollini Delphinio, & Dianæ Delphiniæ, in eóque primum Theſeum iudicatū fuiſſe, &c. Quare miror quoſdam doctos non Dianam Delphiniam, ſed Bellonam, ſcriptis prodidiſſe. Pauſ. in Attica de templo Delphinij Apollonis, cùm conderetur, & Theſeo, hiſtoriam recitat nec multò pòſt idem Pauſ. In Delphinio, inquit, iudicium fuit de iis qui ſe iure interfeciſſe contendebant, in quod Theſeus deſcendit, & abſolutus eſt, cùm Pallantem filióſque res nouas molientes interfeciſſet. nam ante Theſei abſolutionem, aut fugiendum, aut talionem ſubeundum fuit. Plutarchus in eo quo agit, terreſtriáne an aquatica prudentiora: Delphinium ait Apollinem vocatum, quoniam delphinem tum emiſerit, quem ſecuti ſunt Cretenſes Cirrham vſque. Fuit & apud Aeginetas Delphinius menſis, Apollini Delphinio ſacer, quo etiam menſe ei ſacrificium & rem diuinam faciebant. quíſnam verò menſis is fuerit, non memini me legere: & propterea de eo ſcribere ſuperſedi in noſtro de Annis, menſibus, &c. Sed fortaſſis Thargelion erat, qui cadit in noſtrum Aprilem. Porrò quidam Delphion & Delphinion eundē faciunt. Delphion autem Apollinem ita deſcribit Macrob. ideóque Delphion vocatū ait, quòd quæ obſcura ſunt, claritudine lucis oſtendit, ἐκ τοῦ ἀδήλου ἐμφανῆ. aut, vt placuiſſe ſcribit Numenio, quaſi vnum & ſolum. ait enim, priſca Græcorum lingua δέλφον, vnum vocitari. vnde & frater, inquit, ἄδελφος dicitur, quaſi iam nō vnus. Quam ob rem tamen eū nonnulli reprehendunt. nā fratres dictos aiunt, quoniam ex eadem ſint vulua & matrice nati: eſt enim δελφὺς ἡ μήτρα, id eſt, vulua, vt Heſychius, Suidas, alij tradunt: nec Pollux tacuit. Ariſtotel. de Animalibus, interprete Gaza: Pars vuluæ interior, loci, & vterus appellatur, vnde vterinos dici fratres ſcimus. ſic Græcè, καλεῖται δ' ὑστέρα, τὰ μὲν ὕστερα καὶ δελφύς, ὅθεν καὶ ἀδελφοὺς προσαγορεύουσι. Arpocration Delphij, ſeu Delphinij potius Apollinis templum & iudicium conſtituit ex Demoſthenis auctoritate. Pollux libro octauo Delphinium legit, quem plerique omnes ſecuti ſunt. In eo iudicium primum Theſei habitum eſt, dum ille fateretur ab ſe quidem latrones interfectos, ſed iurè cæſos, &c. Tertium enim tribunal legimus fuiſſe ex Demoſthenis ſententia, Athenis in Delphinio, vbi ius dicebatur iis qui cædem commiſiſſe non negarent, ſed iurè eam feciſſe contenderent.

Delphicus etiam Apollo eſt cognominatus. Ouid.

Placuit tibi Delphice certè. Orpheus in hymno,
Γρυνίε καὶ σμινθεῦ πυθοκτόνε δελφικὲ μάντι.

Dictus verò à Delphis eſt, qui Pythius, orbis vmbilicus, vt legitur in Priapeis. Hinc apud Varronem antiquus poëta: O ſancte Apollo, qui vmbilicum certū terrarum obtines. quod tamē impugnat & exponit Varro pluribus in lib. de Ling. lat. & Phurnutus: ſed & Strabo, quare dictus ſit orbis vmbilicus, & Pindarus, & Lactantius grammaticus in Theb. & Claudianus, quod pluribus in noſtris Annotationum dialogis ſumus executi. Delphicus igitur

Apollo, à Delphorum oraculo notissimo: quod quomodo cœperit, primùm scilicet à capra ostensum, tum à pastoribus, demum à Pythia virgine tandiu oracula reddita, quoad ab Echecrate vna violata, statutum est, vt à vetere muliere, in habitu tamen puellæ, redderentur, in tripode sedente, lege XVI Diodori Siculi Bibliotheces librum, qui hanc omnem historiam copiosè describit. Delphicum verò hoc oraculum multis thesauris donariisque refertiss. legimus, adeò vt à Barbaris & Gallis in primis deprædatum fuerit. & sæpe etiam arsisse. & ter quidem à Thracibus conc[r]ematum, prodit Eusebius. Herodotus etiam ab Amasi rege restitutum ait Delphici Apollinis templum toto orbe terrarum celeberrimum, quinquies extructum, ac restauratum ad sua tempora, scribit Pausanias: & primum quidem ex lauri ramis è Thessalia deuectis, in specus modum exædificatum. Secundò ab apibus, ex cæra & alarum membranulis, ex quo πτέρινον nuncupatum: alij, à viri nomine πτέρα. Tertiò æneum conditum aiunt: quod mirum non videri debere scribit, cùm & eiusmodi alia legantur, & Chalciœcus Pallas. quo consumpto quartum ex quadrato lapide Trophonius & Agamedes LI Olympiade extruxêre. Quintò ab Amphictyonibus instauratum, ex sacra pecunia, architecto Spintharo Corinthio, quod suo tempore Paus. durare scripsit. Libet hic Statij versus afferre, vbi de Amphiarai interitu agit, lib. 8. Theb.

Quicquid es, æternus Phœbo dolor, & noua clades
Semper eris, mutisque diu plorabere Delphis,
Hæc Tenedon Cirrhámque dies, partúque ligatam
Delon, & intonsi claudet penetralia Branchi:
Nec Clarias hac luce fores, Didymæáque quisquam
Limina, nèc Lyciam supplex consultor adibit.

Quos versus libentius attuli: nam de Apolline plura continent.

Triopius Apollo appellatus etiam, à Triopio (vt ait Stephanus) vrbe Cariæ, quæ à Triopo patre Erisychthonis denominata fuit. dicitur & Triopia. Hellanicus etiam Triopa dixit, à Triops, vnde posset aliquis commodè nomen deflectere, à voce vel aspectu triplici. Scribit tamen Diod. Sicul. Triopum Solis filium in Cariam ex Creta profectum, & ab eo promontorium Triopium nũcupatum. Ad Triopij quidem templum & celebritas & certamen celebrabatur, teste Herodoto in primo, ad quod è finitimis Doriensibus nemo admittebatur: quin etiam & populares, si quando sacri legem transgrederentur, à communicatione ludorum excludebantur. In certamine quidem Triopij Apollinis victoribus ærei tripodes donabantur: quos tamen haud liceba[n]t victores asportare, sed deo ipsi in loco dono dare. Quare Agasicles Alicarn. victor spreta lege, cùm tripodem extulisset, eius patria Alicarnassus ex Hexapolis participatu amota fuit, & ex Hexapoli Pentapolis constituta.

Ismenius Apollo dictus, teste Paus. in Bœot. ab Ismeno colle ad dextram portam Thebarum, ad cuius ingressum Minerua & Mercurius erant, qui πρόναοι appellabantur, id est, pro templo positi. horum alterum Phidias, alterum Scopas fecisse dicuntur. Est & fluuius Ismenus, ab Ismeno Apollinis & Meliæ filio dictus. Ad Apollinis Ismenij ingressum lapis fuit, δίφρος μαντοῦς, id est, Currus Mantus dictus, super quo Manto Tiresiæ filiam sedisse tradunt, vt est apud Pausan. Stephanus Apollinem Ismenium vult appellatum fuisse à fluuio, non à colle. meminit & Hesychius. Scribit lib. primo Herodotus, ad suam ætatem in templo Apollinis Ismenij fuisse Crœsi regis donaria ex auro solido. Idem libro quinto, ait se in eodem templo vidisse Cadmeas veteres literas, in tripodibus quibusdam incisas. eius verò templi sacerdos, vt Pausanias scribit, Daphnephorus, hoc est laurifer cognominabatur, quem forma & genere insignem quotannis sacrabant.

Ptous Apollo cognominatus, à Ptois Thebanis montibus, qui à Ptoo Athamantis & Themistus filio dicti sunt, vt Asius poëta cecinit apud Paus. dabatur verò ibi responsa certissima. Ptoi Apollinis meminit Herodotus in septimo: Ad fanum, inquit, Apollinis Ptoi, quod Thebanorum est, situm supra paludem Copaiden ante montem, prope vrbẽ Acrephiam. Meminimus & nos in tertio de Poëtis dialogo. Ptoon quoque Lycophron Apollinem appellauit, cuius filium dixit Hectorem. Idem Stesichorus, & Alexander Aetolus. Quidam non à monte nomen inditum Ptoo putant, sed ex formidine à fero sue Latonæ iniecta, cùm Dianam & Apollinem peperisset: vnde Ptous Apollo, & Ptoa Diana vocati sunt, vnà cum matre, ὅτι ἐπτοήθη, id est, quòd pertimuit. De Ptoo verò monte tricipite, scribit Strabo lib. IX. Homerúmque aduocat ita dicentem,

Καί ποτε τὸν τετράζυγον πλῶν κερδῷμονα κατέσχε.

κερδῷον quoque,id eſt, Lucriorem Apollinem ſeorſum à Mercurio cognominatum lego quòd oracula ad lucru m daret.Certè legimus etiam Pythiam pecunia corruptam,oracula reddidiſſe & Philippo, & aliis.

πατρῷον,id eſt, Patrium Apollinem cognominauerunt antiqui,non propria gentis vnius aut ciuitatis regione,ſed vt auctorem, quòd progenerandis omnibus præbuerit cauſam, vt apud Macrobium canit Orpheus,

Πατρὸς ἔχοντα νόον, καὶ ἐπίφρονα βουλήν. hoc eſt,

Conſilium prudens & mentem patris habentem.

Scribit in Attica Pauſanias ædem huius dei Athenis fuiſſe, iuxta quam multæ erant picturæ hiſtoriarum ab Euphranore pictæ. Eſt & apud Arpocrationem huius dei mentio. ait enim, Athenienſes hunc venerari communiter ab Ione,qui Atticam incoluit, vt dicit Ariſtoteles, & ab eo Athenienſes Iones appellatos: & Apollinem patroum apud ipſos cognominatum.Plato in Euthyphrone:Cæteris, inquit, Athenienſibus eſt patrous Iupiter. Non eſt,inquam,apud Ionas talis cognominatus, neque apud eos qui ex hac vrbe manarunt, neque apud nos, ſed Apollo patrous propter Ionis generationẽ, &c. Ariſtophanis verò interpres Patrium Iouem, Patriúmque Apollinem ideo Athenienſes cognominaſſe ait,quòd omnium primi eos deos & ea regione exceperint,illiſque per ſingulas tam curias quàm populos & cognationes ſacra fecerint:& Apollinem quidẽ vt patrem cultum,quòd Creuſam Erechthei filiam vxorem duxiſſet,ex qua natus eſt Ion, à quo ipſi Iones appellati.Patroi Apollinis & Apollonius meminit. Et huc quoque Vergilium reſpexiſſe volunt, cùm cecinit, Patriáſque obtruncat ad aras.alij tamen potius Iouis Hercei deſignari à poëta aram putant, vt ibi dictum eſt.

Nomium Apollinem cognominarunt antiqui,ait Phurnutus & Macrobius,non ex officio paſtorali,vt habet fabula,per quam fingitur Admeti regis pecora pauiſſe:ſed quia ſol paſcit omnia quæ terra progenerat. vnde non vnius generis,ſed omnium pecorum paſtor canitur:vt apud Homerum non modò boum paſtor,ſed & equorum fingitur.Eius prætерea ædes, vt omnium paſtoris,fuerunt:apud Camirenſes ἐπιμηλίου, id eſt,opilionis: apud Naxios ποιμνίου,id eſt,paſtoralis:itémq; deus ἀρνοκόμης, id eſt,agnorum cuſtos colebatur, & apud Lesbios ναπαῖος.& pleraque eius cognomina fuerunt per diuerſas ciuitates & gentes,ad paſtoris officia pertinentia: quapropter vniuerſi peco ris antiſtes, & verè paſtor ab antiquis putabatur. Sed enim magis poëtæ,& poëtarum interpretes ei adhæſere opinioni, vt Nomius appellaretur Apollo,quòd Ameti regis,diuinitate priuatus, armenta pauerit: παρὰ τὸ νέμειν (vnde & Vergilius, Paſtor ab Amphryſo) eſt nuncupatus, quam opinionem Callimachus in hymno etiam eſt executus. Phurnutus etiam à paſtorali cura Nomium nuncupatum tradit. interpretes verò Pindari à cantu, id eſt, à νόμου, dictum putauerunt. Sunt qui ideo Nomium vocatum tradant, ob legum nimiam ſeueritatem, quam Arcadiæ rex illis populis intulerit, vt Cic.in tertio de Nat. deorum: & Nomionem, non Nomium dicere videtur. Sanè & Agræum, ἀγραῖον, id eſt,agreſtem Apollinem vocatum, etiam legimus in commentariis Pindari,& item apud Pauſ.& in comment.in Apollonium ἀγρέα,quod & in Ariſtæo ſcripſimus.

Pythius Apollo nuncupatus.vt notiſſimum eſt.Propertius:

Pythius in longa carmina veſte ſonat.

Dictus à Pythone ſerpente, Apollinis ſagittis cõfecto, cuius fabula ab Ouidio in Metamor. planè deſcripta eſt. Et perpulchrè ab Hygino in Fabulis cap.C L. Sed Aelianus in Varia ſcribit:Ferunt apud Theſſalos Apollinem Pythium ex Iouis mandato ſeipſum expiaſſe,cùm Pythonem draconem ſagittis occidiſſet,adhuc Delphos quidem cuſtodientem,cũ illic eſſet oraculum.hæc Aelianus in I I I qui & in ſecundo ſic ſcribit: Apollinem Pythium, inquit, Ariſtoteles à Crotoniatis Hyperboreum appellari.Et illa addit, quòd eodem die, eodémque tempore Metaponti viſus eſt à multis, & Crotone in certamine ſurrexit, vbi & Pythagoras alterum femur aureum oſtendit. Sanè Hyperborei Apollinis meminit & Ser.lib.I I I.Aeneidos,his fermè verbis,ſuper eo carmine Vergiliano,

Et nati natorum,& qui naſcentur ab illis.

Hic verſus,inquit, Homeri eſt, quem & ipſe ex Orpheo ſuſtulit: item Orpheus ex oraculo Apollinis Hyperborei. Porrò & Abarim vatẽ ab Apolline Hyperboreo ſagittam ac-

cepisse legimus, qua miracula conficiebat: vt planius ostendimus ex diuersis auctoribus, in tertio de Poëtis dialogo. Sed à Pythio quidem Apolline, Pythia vates Phœbas dicta, quæ oracula & responsa dabat. de qua præter alios, Diod. Siculus libro decimosexto Bibliothecæ copiose disserit. Si verò quo pacto numen cōciperet, vis scire, lege Iamblichum, & Origenem in septimo aduersus Celsum Epicureum, id maximè ridentem, mulierem numen concipere per eas partes, quas conspicere nefas pudens vir ducat. Ioan. autem Chrysostomus: Traditur, inquit, hæc Pythia fœmina fuisse, quæ in tripode sedens, expansa malignū spiritum per inferna emissum, & per genitales partes subeuntem excipiens, furore repleretur, ipsaque resolutis crinibus debaccharetur, ex ore spumas emittens, & sic furoris verba loquebatur. Libet tamen hoc tibi loco altius repetere, quæ de Pythia aliàs notaui. Scribit igitur Plutarchus, stultum esse, & admodum puerile, putare deum ipsum, sicut ἐγγαστριμύθους, id est, ventriloquos spiritus, Eurycleas quondam, nunc Pythones appellatos, subire corpora vatum & diuinantium, & ore ipsorum & vocibus, vt organis, id est, instrumentis vtentes respondere: qui si sese misceret vsibus humanis grauitati parceret, neque seruaret dignitatem, & virtutis suæ magnitudinem. Hęc fermè Plut. De Euryclia etiam Aristophanes in Vespis, μιμησάμενος τὴν Εὐρυκλέους μαντείαν καὶ διάνοιαν: Imitans, inquit, Eurycliæ vaticinium & sententiam, in alienos ventres immittēs, comœdias multas fundi. meminit & Eurycliæ Plato in Sophista. Hesychius ita fermè scribit: ἐγγαστρίμυθος, hunc (inquit) aliqui ἐγγαστρίμαντιν, seu στερνομάντιν vocant, quòd ventre scilicet & pectore vaticinetur, qualis fuit Eurycl ea. vnde & vatum genus Eurycleis dicūtur, & ἐγγαστρῖται. Erasmus in suis prouerbiis videtur Eurycleæ γαστριμύθους legisse, ab astris videlicet futura & vera prædixisse, cùm ἐγγαστρίμυθον potius legendum sit. Sed incidisse ipsum puto in deprauatos codices, pòst tamen se ex Suida videtur corrigere. Hermolaus peius errare visus est in suis in Pliniū Castigationibus, qui γαστέρα pro vase accipit: & de ea diuinatione intelligit, quæ per vasculum etiam hodie à superstitiosis fiat, qualis Lecanomantia, & Coscinomantia. Sed præter ea quæ de Engastromythis ex Plutarcho & aliis dicta sunt, sacra quoque Hebręorum hist. lib. Regum primo, vbi LXX interpretes nec semel, quod latinè scriptum est, mulier quæ spiritum Pythonis haberet, γυνὴ ἐγγαστρίμυθος habent. D. Augustinus, & alij, Ventriloquos vocant. Sed quid vetat, postquàm in hęc incidimus, in studiosorum adolescentum gratiam, hîc nuda nomina breuissimè ascribere, quæ de eiusmodi superstitiosis vaticinantium generibus aliàs collegi? Post hos inquam ventriloquos, legimus & Thymomantes, qui & Psychomantes vocantur ab Hesychio, qui animi furore vaticinantur: item Thyoscopos, qui per sacra quædam diuinant. Sunt & qui per ignem, qui Pyromantes vocantur: & Pyromantia, Ignispicina dicta, cuius auctor Amphiaraus, si non potius malus dæmon. Fuerunt & qui per ignes incederent, vt vates Euclus: qui ideo ἐμπυριβῆται cognominati sunt, vt & in Italia Hirpini. Diuinatio verò quę per aquam fiebat, si non & hoc tempore fiat, Hydromantia nuncupata est: quæ ex fontibus, πηγομαντία, & ex his vates πηγομάντεις & νυμφόληπτοι dicuntur. est & quæ per farinam & eiusmodi alia fiat, Aleuromantia & Alphitomantia dicta: & quæ punctis & lineis quibusdam, quæ Geomantia, itémque quæ ex speculis, Catoptromantia. addunt & nonnulli Astragolomantiam, quæ ex astragolorum iactu exercetur: & quæ ex caseo, eiúsque dispositione fit, Tyromantiam. & quæ ex fumo fiebat, καπνομαντίαν. ex auibus, hoc est Auguria & Auspicia, οἰωνοσκοπίαν, & Alectryomantiam. & ex extis, qua maximè Hetrusci in Italia valuerunt, Haruspicinam, & Extispicium. Item per cibra diuinationes, quæ Græcè Coscinomantia: & ex securibus, quæ dicta est Axinomantia: & ex pelui, quæ Lecanomantia: & ex herbis quæ Βοτανομαντία, & in primis hæc sagarum & veneficarum mulierum est: item ex mortuis & cadaueribus, vmbrisq;, Necromantia & Necyomantia & Sciomantia: ex astris quoque & stellis, Astronomia, & Asteroscopia, in quibus Chaldęi peritissimi fuisse traduntur: ex aëre, Aëromantia. ex Nubibus, Nephelomantia: id est, ex imaginibus quæ in nubibus plerunq; videntur, qua re aliquos vsos, in secundo de Poëtarum historia prodidi. Fuit ex aspectu præterea, & fronte, totóq; corporis filo & natura, Metoposcopia, & Metopomantia, Physiognomia Prosoposcopiáq;. ex manuum lineis, signísque, Chiromantia. item ex numeris, quæ Arithmantia vocatur: de qua in Poëtis, in Nicomachi vita, pleraque. præterea ex piscibus, Ichthyomantia: quæ & Apuleio obiecta fuit, vt ex Apologiis eius videmus, & ex Aeliano. Ex palpitatione quoque membrorum, & particularum, cùm scilicet saliunt, quod palmicum augurium vocatur. Fit & diuinatio ex insomniis, & somniorum

conie

coniectura ac iudicio, quæ Oniromantia, & Onirocrisis, in qua Telmissei excelluêre: vnde Onirocritici libelli, Artemidori & Synesij. & cætera, diuinationum genera, quæ pertinent ad visa, portenta, ostenta, omina, prodigia, fulgura, fulgetras, & fulmina: item quæ ad sternutamenta. de quibus omnibus ad hæc vsque tẽpora, in tanta fidei nostræ luce, si Deo placet, reperiuntur qui operam & dent assiduam, & in his etiam libros edant. Sed iam de his plus etiam quàm satis. Ad Pythium Apollinem redeo, à quo & ludi dicti Pythia, in victoriæ memoriam instituti, ita Ouidio canente;

Hunc deus Arcitenens, &c.
Perdidit effuso per vulnera nigra veneno.
Néue operis famam possit delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos. & reliqua.

His verò ludis prẹmium pecunia primùm, deinde corona fuit. Sed & non vno in loco Pythia agitata fuisse comperi. nam & apud Megarenses & Sicyonios instituta legimus, in commentariis Pindaricis. Sanè nec te lateat, Pythonem hunc serpentem etiam Delphinum vocatum, vt Aelius prodit. Alij, inter quos Callimachus poëta est, serpentem aiunt oraculum custodiuisse: vnde & Apollo ipse Delphinius dictus est, vt alibi ostensum. Illud præterea addo, Pytho & Delphos eandem vrbem significare: vnde & Pythius deus, & Delphicus. Sed cùm plurima de Pythone physicè tradantur, ego hîc breuiter ex Macrobio desumpta nonnulla referam. Latonæ igitur pariture Iuno dicitur obstitisse. sed vbi tandem partus effusus est, draconẽ ferunt, qui Python vocitabatur, infantium cunas inuasisse, Apollinémque in prima infantia sagittis belluam confecisse. quod ita intelligendum est. Post Chaos, cum primùm cœpit confusa deformitas in rerum formas & elementa nitescere, terráque adhuc humida substantia in molli atque instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera esse edita antiqui illi gentium philosophi credidêre: & Solem maxima caloris vi in superna raptum, Lunam verò humidiore & velut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore, inferiora tenuisse, tanquã ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem physici Latonam volunt terram videri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ dicta sunt, ederentur: hoc est aër, qui tunc humidus adhuc, grauísque obstabat ætheri, ne fulgor luminum per humoris aërei densitatem, tanquam ex cuiusdam partus progressione fulgeret. Sed diuinæ prouidentiæ vicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Prouidentię, quam νάον προνοίας appellabant, adhibita religione celebrabatur: & propterea ea insula Delos vocata, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta & clara. hinc Plutarch. in Problem. apud Delphos, ait, tres Enneateridas celebratas fuisse, quarum vnam στεπτήριον vocabant, quæ in imitatione pugnæ videbatur, quam Apollo aduersus Pythonem habuisse dicitur. alteram Heroidem, tertiam Charilam vocabant: de quibus omnibus ipsum lege Plutarch. qui eas tres celebritates exponit. Sed enim vt rem nostram sequamur, ratio quæ de nece Pythonis est, qui ἀπὸ τοῦ πύθεσθαι, id est, à putrescendo dictus est, naturalis existimatur, vt scribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio, in superna meando volubili impetu, atque inde sese, postquàm calefacta est instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia vi putredinis, quę non nisi ex calore & humore generatur: ipsúmque Solem densitate caliginis obtegendo, nebula videbatur quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino radiorum feruore tandem velut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti Pythonis ab Apolline fabulam fecit, quam Ouidius luculenter in Metamorph. exequitur, & Claudianus in præfatione his versibus in Ruffinum,

Phœbæo domitus Python cùm decidit arcu,
Membráque Cyrrhæo fudit anhela iugo,
Qui spiris tegeret montes, hauriret hiatu
Flumina, sanguineis tingeret astra iubis, &c.

Hinc ab Orpheo in hymnis Apollo est cognominatus πυθοκτόνος, id est, Pythonicida. Sunt & aliæ aliorum rationes, quas ego ne prolixior sim, missas faciam: sed te vt varietate detineam, ex diuersis etiã etymologiã recensebo. Pythium igitur, quidã, quos inter Phurnutus est, dictum autumant, ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, hoc est, ab interrogando & perscrutãdo, quòd

videlicet ad Pythium deum scitandi oraculi gratia mortales proficiscerentur. Quam opinionem Macrobius impugnat: Non, inquit, Apollo Pythius ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, id est, à consultatione oraculorum dictus à Physicis existimatur. sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est, à putrescendo, quod nunquam sine vi caloris efficitur. Alij dictum putant à loco seu vrbe πυθὼ, apud Delphos, vel Delphis ipsis, quæ primò Nape, dein Petroessa, postea Crissa, denique Pytho appellata est: qui locus, ait Phurnutus, dictus est ὀμφαλὸς τῆς γῆς, id est, terræ vmbilicus, iuxta illud in Priapeiis.

Delphi Pythius orbis vmbilicus. quod tamen Varro & simul Phurnutus impugnant, quod ὀμφὴ, id est, diuina vox ibi funderetur, à qua voce & Panomphæus Iupiter dictus, vt in Ioue & Delphico plenius ostensum est. Porrò Phytius, id est φύτιος, Sol ac Iupiter dicti, teste Hesychio, nisi corruptè legatur. sanè & Pythæum Apollinem etiam cognominatum apud Hermionenses legimus, vt Pausanias auctor est, qui ait Pythæi nomen ab Argiuis acceptum. nam ad hos Apollinis filium peruenisse memorant, id quod est à Telesilla poëtria proditum. Sed demum quoniam hæc Pythica Apollinis sententia habetur, Cognosce te ipsum: hoc est, γνῶθι σ' αὐτὸν: libet etiam hic in studiosorum gratiam afferre, quæ ex Stobæo didici, ex Porphyrij philosophi excerptis. ait enim, illud sacrum fuisse præceptum in Pytho, quod siue (inquit) Phemonoë hoc ad omnes res humanas vtilissimum depromspserit, siue Panathea Delphi filia, siue Biantis, vel Thaletis, vel Chilonis, seu anathema quodpiam ex inspiratione diuina effusum: siue, vt Clearchus tradit, Pythius ipse deus Chiloni ita respõderit, interroganti quidnam tandem hominibus optimum esset: siue etiam ante Chilonem in templo illud ipsum inscriptum fuerit, vt Aristoteles aliique plures existimant. vnde subdit, certissimum esse, hanc ipsam sententiã à Deo quidem vel ortam esse, vel non sine Deo. & hæc quidem breuiter ex Stobæo, meis verbis.

Cynthius Apollo vocatus, vt notissimum est, à monte Deli, vt Festus scribit. dicta est & Cynthia Diana: vt illud est poëtæ,

Cynthius impositis temperat articulis.

Atque ideo hæc paucis explicui, quoniam poëtis cantatissima.

Didymæus quoque Apollo dictus, multáq; veneratione cultus. idem & Milesius, quod eius celebre fuerit fanum apud Miletum. Orpheus in hymno,

Βάκχιε, καὶ Διδυμαῦ ἑκαβόλε, λοξία, ἁγνέ.

Scribit Macrobius Didymæum appellatum, quòd geminam speciem sui numinis præferre putaretur, illuminando formandóque Lunam. nam Δίδυμοι gemini dicuntur. etenim ex vno fonte lucis, gemino sidere, spacia diei & noctis illustrantur. vnde & Romani Solem sub nomine & specie anni, Didymæi Apollinis appellatione venerabantur, vt ait Macrobius. Pomponius Mela de Ionia agẽs: Primùm, ait, à Possideo promontorio in flexum inchoans, cingit oraculum Apollinis, dictum olim Branchidæ, nunc Didymi. Strabo item libro decimoquarto: Post Possideum, inquit, in Asia fuisse Milesium oraculum Apollini Didymæo sacrum, apud Branchidas, ad octodecim stadia ascendenti: idque à Xerse incẽsum fuisse vti etiam reliqua templa omnia, Ephesio excepto. & paulò pòst subdit: Hoc loco de Brancho & Apollinis amore conficta est fabula. vnde mirum est, virum doctum & polyhistora, Dindymæum hunc Apollinem appellasse. Sozomenus in historia, vbi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit: Denique etiam Græci dicunt, tunc eum expertum diuinationem Milesij Didymæi Apollinis, eique consulenti de bello, respondisse deum per hos Homeri versus:

O senior, seruat iuuenis te miles in armis,
Te durè excipiet senium, & tua vita soluta est.

In vulgatis Sozomeni excerptis pro Milesij & Didymæi, Latinus interpres parum hoc tenens, Miletij & Gemini interpretatus est. Milesij quoque oraculi Apuleius meminit in quarto de Asino, in Psychæ fabula. Apulei verba apposui, parum aptè ab interpretibus exposita. hæc autem sunt: Sed infortunatissimæ filiæ miserrimus pater, suspectatis cœlestibus odiis, & iræ superûm metuẽs, dei Milesij vetustissimum percunctatur oraculum, & tanto nomine precibus & victimis ingratæ virgini petit nuptias & maritum. Sed Apollo quanquam Græcus & Ionicus, propter Milesiæ conditorem sic Latina sorte respondit. Hæc ille. Non refello interpretes, sed ego ita expono: propter Milesiæ conditorem, nõ dictum de vrbe intelligo, nam cur ideo Latinè respondisset: sed ad fabulã Milesiam refero,

quam

quam scribebat Apuleius, vt ille statim à principio Operis proposuit: & ad Apulei personam refero, qui Latinè Milesiam fabulam scribebat. Citatur verò & hoc oraculum cum ab aliis, tum etiam à Lactantio Firmiano libro quarto, super Christo.

Hecatombæus Apollo ab Atheniensibus dictus, à quo Hecatombæa celebritas, & certamen, vt Hesychius scribit. de Hecatombæone verò, primo Atheniensium mense, abundè in lib. de Mensibus, annis & reliquis actum est, item & in Iouis cognominibus.

Μίθρας καὶ μίτρας apud Persas Sol, & eorum primus deus, vt ait Hesychius. Mithras, vt Osthanes, & ab eo Lactantius grammaticus, in antro colebatur, cuius simulacrum fingebatur leonis vultu, habitu Persico cum tiara, ambabus manibus reluctantis bouis cornua retētare: quo significabatur, Lunam ab eo lumen accipere, cùm incipit ab eius radiis segregari. ipsa enim indignata sequi fratrem, occurrit illi, & lumen subtexit, obscuratq; ideóque in antro esse dicitur, quia eclipsin patitur, id est, Mithras: ideo leonis vultu, quia Sol leonē signum principale habet: vel quòd, vt leo inter animalia, ita Sol inter sidera excellit. Luna verò, quòd tauro propius adhæreat, vacca, id est, boue figurabatur. Sed hæc confusè licet & implicitè, pluribus tamen explicare visus est Lactantius, in eius hymni extremis versibus ad Apollinem, qui legitur in primo Statianæ Thebaidos:

Adsis ô memor hospitij, Iunoniáque arua
Dexter ames, seu te roseum Titana vocari,
Gentis Achemeniæ ritu, seu præstat Osirin
Frugiferum, seu Persæi sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithran.

Claudianus ita quoque cecinit:

—Defixæque hospite pulchro
Persides, arcanum suspirauêre calorem,
Thuris odoratæ cumulis, & messe Sabæa
Pacem conciliant aræ, penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, ritúque iuuencos
Chaldæo strauêre magi: rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretáque pelli,
Et vaga testatur voluentem sidera Mithram.

Mithræ meminit Strabo & Suidas, item Martianus ad Solem: Memphis, inquit, veneratur Osirin, Dissona sacra Mithran. In Persidis montib. Zoroaster primus antrum floridum Mithræ dicasse fertur, prope fontes: ex quo postea mansit religio, vt vbicunque coleretur, antrum vel specus similiter eius templi loco statueretur. Scribit D. Hieronymus ad Athletam: Ante paucos annos propinquus vester Gracchus nobilitatem patriciam sonans nomine, cùm præfecturam gereret vrbanam, nónne specum Mithræ & omnia portentosa simulacra subuertit? Porphyrius quoque in commentario antri Nympharū ex 13 Odyss. Primum, inquit, Zoroastres apud Persas, vt narrat qui Mithræ historiā multis voluminibus scripsisse traditur Eubulus, naturalem speluncam & fontibus scatētem in proximis Persidis montibus consecrauit in honorē rerum omnium auctoris, parentísque Mithræ, vt per speluncam quidem mundum significaret fabricatum à Mithra: per alia verò quædam intus cōgruis interuallis disposita, elementa & plagas mundi deliniaret. & paulò pòst subiungit: Mithræ verò congruum assignare locum ad æquinoctia: quapropter gladiū fert arietis, qui Martium animal est: inuehitúrque tauro Venereo, quòd scilicet taurus, sic & Mithras generationis dominus sit. hæc ibi Porphyrius philosophus. Scribit Origenes Adamantius libro sexto, aduersus Celsum, de Mithræ sacris, ipsius Celsi verba afferens in hunc modum: Hæc quidem Persarum disciplina ostendit & Mithræ sacra, quæ apud hos sunt, & in his duplex circumactio stellarum prætenditur, fixarum, errantiúmque, & per has animæ transitus. cuius in rei argumentum scala erigitur altior, in ea septenæ sunt portæ: ex plumbo prima, secunda ex stanno, tertia ex ære, ex ferro quarta, quinta ex nomismatis corio, ex argento sexta, septima ex auro constat. Primam Saturni esse statuunt, plumbo astri tarditatem significante: Veneris secundam, cui & stanni quum splendorem, tum molliciem comparant: tertiam Iouis, vt æreis gradibus solidissimam: Mercurij quartam, operum enim omnium & negotiorum tolerantissimum, lucráque factitantem, callidum insuper & eloquentem, Mercurium dicunt:

Martis

Martis quintam, ob inæqualem admixtionem, & varium: sextam Lunæ, argenteam: Solis septimam, quæ aurea sit, perinde atque astrorum hæc imitetur colorem & cœli. Hæc vel Celsus vel Origenes, qui & alibi huius dei Mithræ meminit. Porrò à Mithra, Mithriaca sacra dicuntur apud Lampridium in vita Commodi: quæ qualia essent, dum explicare Crinitus satagit, mihi causa fuit, vt historiam altius multo repeterem. Suidas: Mithram, inquit, existimant Persæ solem esse, cui & multas consecrant hostias, neque quisquam eius sacris initiari potest, nisi per quosdam gradus conuicij: quibus ostendat se & sanctum, nec perturbationibus affici. Consona Tertullianus in libro de Corona scribit. ait enim: Mithræ miles cum initiatur in spelæo, in castris verè tenebrarum coronam interposito gladio sibi oblatam, quasi munus martyrij, &c. D. quoque Gregorius Nazianzenus in priore in Iulianum Cæsarem oratione Mithræ meminit, quo loco qui Græcè eius collegit historias: Mithra, inquit, id est Sol cui celebritates fiunt, & in primis à Chaldæis: cui deo qui volunt initiari, duodecim contumeliis afficiuntur & per verbera, calorem, frigus & alia huiusmodi vnde à Theologo, inquit, hæc contumelia vocatur ἔνδικος κόλασις, quòd scilicet iustè ea pœna afficiantur. verba hæc sunt: Neque Mithræ apud nos cruciatus, & iusta supplicia, his quibus talibus sacris persuadentur. Mithræ meminit & Procopius. Hæc igitur ipse sacra Mithriaca puto, quæ homicidio Commodus polluit, vt est apud Lampridium. Zoroaster, vt est apud Plutarchum in Isidis & Osiridis libro, tres in primis deos constituit: primum Oromazon, bonum: alterum Aramanum, malum: illum luci, hunc obscuritati similem: tertium verò, id est μεσίτην, quem Mithran appellauit. Agathius libro secundo histor. de Persarum moribus & religione agēs, inter multa quæ recenset, eos ait duos deos, vt Manichæos, constituere, quibus & barbara nomina pro sua lingua imposita sunt. Bonum nanque deum, siue creatorem Ormisdatin dicunt: Arimanes, pernicioso ac malo dæmoni est apud hos nomen. Sed enim apud Stobæum lego nomen huius dei, non Oromazen, sed ὡρομάγδην. Maximum enim deorum Magos ait vocare Oromagdan, cuius aiunt corpus luci simile, animam verò veritati. Sed vt ad Mithram redeam, scribit Duris in septimo histor. apud Athenæum, Persarum regibus vno tantùm die permitti, vt ebrij fiant, quo die Mithræ deo sacra fierent. Est & apud Dionem in histor. Tiridaten regem Neroni dixisse, se perinde ac Mithran eum adoraturum. Xenophō in Oeconomico ita Cyrum iurantem inducit: Iuro, inquit, tibi ô Lysander per Mithran, quem nos omnium deorum maximum habemus. D. etiam Epiphanius in lib. contra hæreses 3 de Marcione agens, qui sacram scripturam corrumpebat: Dixit, inquit, quidam proprius ipsorum poëta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri: per quæ verba Epimenidem indicat veterem philosophum, & templi Mithræ, siue Solis apud Cretenses sacerdotem, hoc quidem Epiphanius. quibus ex verbis colligimus, non apud Persas solum, & Chaldæos, sed alibi etiam Mithram cultum fuisse. quin & Mithræ quoque templum fuisse Alexandriæ, & sacra summo cultu exhibita: id quod notauimus in Tripartitæ hist. libris.

Philesius Apollo etiam nuncupatus, vt scribit Lactantius in commentario lib. octaui Theb. cui templa consecrata fuēre, quæ ab osculo dicta sunt Branchi pueri Apollinis dilecti: siue, vt alij dicunt, filij. nam prægnantem matrem per quietem vidisse, Solem se inserentem ei per fauces ferunt, qui pòst per ventrem exierit, vnde puero factum fuit nomen: siue à certamine basiorum puerorum, Philesia nuncupato, Philesius dictus est. Meminit & his verbis Macrob. Apollo Philesius à Physicis dictus, lumen eius exoriens amabile, amicissima veneratione osculorum consalutamus. Plinius verò Nat. hist. 34. Canachus, inquit, Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici aëris temperatum fecit. Sed si plura de Brancho, & Branchiadon oraculo, & Philesio legere cupis ex Varronis lib. diuinarum, Lactantium eodem libro legito, itémque tertio. meminit & Terentianus, & Strabo: sed & Bocatius, qui nactus Lactantij codicem minus lacunosum, fabulam in quinto suarum Geneal. explicat.

Smintheus Apollo dixit. Ouid. in Fast.

Consulitur Smintheus, lucóque operatus opaco,
Hos non mentito reddidit ore sonos.

Frequenter & in poëtis græcis, Homero, Orpheo, aliis. cognominatus verò à muribus. Causa variè proditur. Crinis Apollinis fuit sacerdos. is cū dei sacra neglexisset, à ter-

restrib

restribus muribus agrorum fructibus est priuatus. cuius detrimento damnóque commotus Apollo, bubulco cuidam Hordæ nuncupato iussit, vt Crinin sacerdotem moneret, illũ debere consueta sacra peragere. quod sacerdos cùm fecisset, Apollo mures sagittis confecit: hinc Apollo Smintheus cognominatus est. Sminthas enim Cretenses mures vocant. Aelianus de Animalibus id tradit, mures adorari ab his qui Troadis Amaxitum incolunt: vnde Apollinem qui apud eos maxima religione fuit, Sminthiũ appellabant. mures enim, Aeoles & Troiani Sminthes nuncupant: sicut Aeschylus in Sisypho testatur, cùm ait, Sed agrestis qui est Sminthius. tum verò apud eos Sminthas cicures alunt, eísque victus publicè præbetur, atque infra altare, vbi degunt, latebras habent. Apud etiam tripodem Apollinis mus fuit, de quo etiam fabulam idem Aelianus recitat. Strabo verò libro 13. aliam historiam seu fabulam, vt ipse ait, recenset: In vrbe, inquit, Chrysa est Apollinis Sminthei delubrum & simulacrum, quod nominis veritatem seruat. nam mus quidem pedi statuæ subiacet. hanc statuam Scopas Parius fecit. Historia siue fabula, quæ de muribus narratur, huic loco congruit. nam Teucris è Creta profectis (de quibus primò Callinus elegiæ poëta tradidit, pòst multi secuti sunt) datum erat oraculum, ibi eos sedem posituros, vbi terrigenæ eos adorirentur. id circa Amaxitum dicunt contigisse, maximámque agrestium multitudinem murium noctu exortam, quicquid armorum & vtensilium ex corio inuenisset, corrosisse, & Teucros ibi mansisse, atque Idam ab Ida quæ in Creta est, appellasse. Heraclides Ponticus auctor est, mures ibi circa templum abundare, & sacros existimari: simulacrum autem ita instructum esse, vt murem pedibus premat. Quidam tamen Smintheum, quasi ζέων θέων, hoc est, quòd feruens currat, ad Solem respicientes, appellatum volunt. Sanè in locis pluribus Smintheus Apollo cultus fuit, nec templa solùm illi posita, sed & loca aliquot Sminthia ait appellata, ille idem Strabo. Porrò antiquos videmus à paruis rebus plerunque deis cognomina imposuisse, vti à muribus Apollo Sminthius dictus: à culicibus Hercules, quos Oetæi conopas vocant, Conopæus: & Ipoctonus, à vermiculo ipe, vineis infesto, vt in Hercule diximus. Rhodij quoque à rubigine, quam ἐρυσίβην vocant, Apollinem Erithybium appellauêre: & Bœotij Pornopionẽ itidem Apollinem coluêre, quoniam illi πόρνοπας culices vocant. At verò Pausanias sic propémodum in Attica, Parnopium Apollinem tradit: Extra, inquit, templum quod Parthenona nuncupant, est Aeneus Apollo, quem à Phidia factum dicunt. Parnopium vocant, quòd se Deus Parnopas, qui totum agrum magna afficiebant calamitate, extra fines pulsurum dixisset. & pullos quidem sciunt: quo autem modo, non dicunt. Scio equidem ter in Sipylo monte deletos parnopas, non vno tamen modo. Nam vehemens aliquando, & subita procella eos eiecit: iterum acri æstus vapore, qui statim est imbres subsecutus, enecti sunt: iam tertiò repentino frigore oppressi, perierunt. Atque hæc quidem quæ de abolitis parnopis memoraui, ætate mea acciderunt. Porrò Pronopium Domitius interpretatur culiciarium, à culicibus videlicet, quos Pronopas vocari existimabat. Alij verò Parnopas locustas, mea quidem sententia, melius interpretantur. Sunt & qui bruchos, qui tamen nonnihil à locustis differre vidétur. Explosa pridem eorum sententia, qui Murinum interpretati sunt pro Smintheo, apud Martialem illo versiculo,

Campis diues Apollo sic Murinis.

Sunt & qui putant de Apolline illud Plinij intelligi: Fecit Praxiteles & Apollinem puberem, subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant, hoc est lacerticidam. Sed iam ad alia transeamus.

Πατρῷος Apollo, quasi totus Parius, teste Phauorino, cognominatus à Pariis & Pergamenis.

Horus etiam Apollo dictus est ab Aegyptiis, quod pluribus ostẽdit Plutarchus in Isi & Osiri. vnde & eo nomine Sol etiã ab iisdẽ vocatus, teste Macr. & Censorino in lib. de Die natali: à quo Horæ dictæ diei partes & anni tẽpora, vt plenius in nostro scripsimus de Annis, mẽsibus, &c. Videtur tamẽ Plutar. Horos duos cõstituere: primũ quidẽ antiquiorẽ, ob tenebas cæcũ, qui Arueris dictus, natus secũdo die, cum necdũ mũdus esset perfectus, sed mũdi simulacrũ erat & effigies quædã: alterũ autẽ Horũ perfectũ & absolutũ, cuius simulacrũ in Copto vrbe tradunt fuisse, altera manu Typhonis pudenda cõtinere. Hori sacerdotes, scribit Epiphan. in III de Hæres. lib. & Harpocratis, capite rasos, ferre impudẽter seruile ac detestabile puerile signum: &c. quæ ridet idẽ D. scriptor. sed & alia plura de hoc

Horo Apolline produntur, quæ ad occultam rerum interpretationem & naturæ pertinere credebant, quæ nostri non videntur esse instituti. Diodorus Siculus Aegyptiorum deos commemorans, Horum ait Isidis filium per insidias à Titanibus interfectum, inter aquas inuentum, à matre ad vitam reuocatum, factúmque immortalem. Hunc Apollinem interpretatur, medendíque & vaticinandi peritissimum fuisse. Sanè & ab Hermionensibus Horius, hoc est ὅριος Apollo, id est Terminalis & dictus & cultus fuit. Vt enim coniectatur Pausan. cum aliquando Hermionenses de finibus vel bello vel iudicio contenderent, & victores facti essent, ἀπόλλωνι ὁρίῳ rem sacram fecêre, & templum arámque cōstruxerunt. Sunt nonnulli, qui quòd deus sit διαλεκτικώτατος, id est maximè dialecticus, ideo Horium appellatum arbitrati sunt. Porrò & Græcorum & Latinorum quidam Orum Apollinem, sine afflatus nota scribunt.

Platanistius Apollo cognominatus, teste Pausan. cuius templum fuit via Trœzenia, quæ ad Hermionem ducebat, secus petram, quæ prius Sthlenij Iouis ara dicebatur, mox verò Thesti dicta fuit.

Thearius Apollo colebatur apud Trœzenos, cuius templum Pausaniæ ætate vetustissimum habuit simulacrum, ab Aulisco dedicatum. Legimus & θεάριον, apud Hesychium, Apollinem nuncupatum.

Tortorem etiam Apollinem à Latinis nominatum videmus, vt apud Suet. notatur. quin & in vrbe colebatur, vt Domitius testatur.

Hyperionides, & Hyperion etiam cognominatus est Sol, & id quidem frequenter, non modò Græcis sed & Latinis poëtis. nam Hyperionis Titanis filius fuisse fingitur, vt in Titea meminimus. quin etiam Titan ideo appellatur Sol. Scribit Pausan. in Corinth. in Sicyonia Titanis lucum fuisse, qui Solis frater existimatus ea sit ratione, quòd in obseruandis anni opportunitatibus admodum solers fuerit, vnúsque optimè omnium norit, quibus quæ semina, quásque stirpes temporibus, quos item fructus Sol facile augeret & coqueret. Sed & Hesiodus eius genus recenset in Theogonia. Vel si ad rem physicam referas, vnde dictus traditur ab eruditis, παρὰ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰέναι, quòd videlicet super nos eat. Diod. tamen scribit: Hyperion reuera solis, lunæ, & cæterorum astrorum motus horásque primum summa cura obseruauit, & à se percepta cæteris quoque popularibus noscenda prodidit: ideo horum parens dictus est.

Φαεσίμβροτος Apollo ab Homero cæterísque poëtis cognominatus, à φῶς lumen, & βροτὸς mortalis, quod sua luce mortalia iuuet. quidam & φαυσίβροτος apud Pindarum eadem ratione legunt.

Ἐπιτρόπιος Apollo, teste Dionysio Alicarn. in quarto histor. à Doribus cultus, cui templum eo apparatu struxerant, vt in eo conuenirent ad cōsilia, cæteráque negotia obeunda. Sed & Episcopon aliquando legimus cùm apud alios, tum apud Phurnutum: μουσαγέτης, inquit, Apollo vocatus est, & παίσκονος, & cum Musis ludere existimatus est.

Μαλλόεις Apollinis cognomen, ait Hesychius. Malloëntis Apollinis festum celebrasse Mitylenæos extra vrbem accepimus, cùm totius ciuitatis frequentia: vt in tertio testatur Thucydides.

Maleaticus Apollo vel Maleates, vt Pausan. ait, à Maleo nuncupatus est, qui Tyrrhenorum rex, vt in quarto Theb. scribit Lactantius, primus tubam inuenit, cum piraticam exerceret. Sed cùm mare tempestatibus agitaretur, montem insedit, quem de suo nomine Malean, & Maleaten, seu Maleaticum Apollinem in eo nominauit.

Ἡμεροδρόμος, id est Cursor diurnus Sol & Phœbus cognominati, quòd videlicet diurno cursu sol mūdum omnem peragrat, vnde & illi nomen. meminit verò & Pollux in primo.

Bel, seu Beles Apollo dictus est ab Aquileiensibus Italiæ, de quo Herodianus libro octauo hist. Cæterùm, inquit nonnulla quoque oracula ferebantur, patrij cuiusdam numinis victoriam promittentia: Belem vocant indigenę, magnáque cum religione colunt, Apollinem interpretantes, cuius etiam speciem pro vrbe ipsa pugnantem quidam è militibus Maximini visam sibi in cœlo affirmabant.

Ἑκατηβελέτης, & ἑκατηβόλος, & ἑκαβόλος Apollo cognominatus, quibus nominibus & Græci & Latini vsi sunt à longè iaciendo vel radios, vel sagittas, deduci videntur. Certè Homerus in primis, & Orpheus, cæteríque poëtæ ita nuncupant, vt est videre, & vt etiam grammatici obseruant. notissimus est versiculus apud Suetonium,

Noster

Noſter erit Pæan ille Hecatebeletes.

Macrobius in primo Sat. Sagittarum, inquit, nomine non niſi radiorum iactus oſtenditur: qui tunc longiſſimi intelliguntur, quo tempore altiſſimus Sol diebus longiſſimis, ſolſtitio æſtiuo conficit annuum curſum, vnde ἑκηβόλος dictus Apollo, & ἑκατηβόλος, id eſt, longè iaciens, & è longiſſimo altiſſimóque radios in terram vſque demittens. Phurnutus ἑκατηβόλους Solem & Lunam appellatos prodit, quòd vterque radios longè iaculetur. Proclus in Cratylum Platonis: Hecatebeletes, inquit, ideo dictus, ὅτι χορηγὸς ὤν, καὶ ἐξῃρημένως ἐπὶ πάντας τὰς ἐνεργείας. id eſt, cùm ſit choragus, & eximius in omnes efficit energias & efficacias.

ἑκάεργος, Hecaërgus Apollo à poëtis, & in primis Homero cognominatus, teſte Heraclide Pontico in Allegoriis, non ab Hecaërge, quæ ab Hyperboreis in Delum venit, vt fabulantur: ſed quod à longè operetur: hoc eſt, ὅτι τὰ ἕκαθεν ἐργαζόμενος. vel, vt ait Heſychius, ὅτι μακρόθεν ἄπτεται τοῖς βέλεσιν. vel, vt in Pyth. Pindari notat interpres, quòd procul ſpargat radios, & eminus operetur. quo loco Pindarus inducit Cyrenen nympham, admirantem Apollinē, quòd ſagittis leones conficeret: & eum etiam εὐρυφαρέτραν appellat, à lata ſcilicet pharetra, qua ceu venator per iuga Cynthi feras transfigat, vel morborum iacula iaciat. Sed & Hecaërges Diana cognominata eſt, vt ſuo loco dicemus. Scribit Phurnutus Hecaton ſolem, & Hecaten lunam appellari, παρὰ τὸ ἕκαθεν δεῦρο ἱέναι καὶ ἀποστέλλειν τὸ φῶς, à longa ſcilicet miſſione lucis. Sunt qui his aliam afferant etymologiam, quòd ſcilicet Hecato & Hecatæ nomina impoſita ſint, cùm preces effunderent: hos deos rogabant, vt mala auerterent. Nam interdum aëra inficere putabant, ac peſtilentias inducere, vt eſt apud Homerum in primo Iliados. Adhæc in quarto ſcribit Strabo, quod ἑκατὸς Apollo eſt: vnde Hecatonneſi, quaſi Apollinenſi, quod per totam eam regionem Apollo coleretur, circa Lesbum & Troiam. quo loco illud docet, ex inſtituto antiquorum literam nn geminari in his nominibus, Hecatonneſus Peloponneſus, Proconneſus, Cherſonneſus, & cæteris.

Pagaſæus Apollo etiam cognominatus eſt. Heſiodus in Aſpide, πᾶν δ' ἄλσος καὶ βωμὸς ἀπόλλωνος παγασαίου. id eſt, Totum verò nemus Pagaſæi & Apollinis ara. dictus autem, vt Apollonij Rhodij commentatores ſcribunt, quòd Pagaſis templum haberet in promōtorio Magneſiæ, quo loco compacta fuit nauis Argo. Eadem fermè Phauorinus, & Callimachus apud Hyginum. Scepſius tamen à πηγῶν, id eſt, fontibus, quòd multi in illis locis fluere dicuntur, dictum exiſtimauit. Hunc παγασίτην Apollinem ab Achæis & Theſſalis appellari, ait Heſychius.

Ἄναξ, id eſt, rex Apollo nuncupatus fuit. Ariſtophanes in Pluto, ἄναξ ἄπολλον καὶ θεοί, Rex Apollo & dei. Sic & frequenter Homerus. Solon quoque in ea pulcherrima elegia, quæ apud Stobæum legitur de iuſtitia, ita canit,

> Ἄλλον μάντιν ἔθηκεν ἄναξ ἑκάεργος ἀπόλλων. hoc eſt,
> Rex alium vatem ſtatuit iaculator Apollo.

Dicimus & ὦναξ, pro ὦ ἄναξ. Orpheus,

> ὦναξ πυθῶνος μεδέων ἑκατηβόλε μάντι. hoc eſt,
> O rex Pythonis dominans Hecateuole vates. Item.
> Ὦναξ παιάν, ὦ βασιλεῦ, ὁ κακὰ παύων ἄπολλον. vt exponit Heſych. id eſt,
> O rex Apollo, qui mala quieſcere facis.

Notant grammatici, quod ἄναξ dicitur ab ἄκος, quòd medelam curámque ſignificat: & anaces, quòd curam habeant, vt Plut. & Euſtathius teſtantur. primi autem hoc nomine Caſtor & Pollux dicti ſunt, quòd nauigantium curam gererent. Sed & cæteri dei Anaces dicti, præter Iouem qui βασιλεὺς vocatur.

Clarius Apollo dictus à Claro vrbe Aſiæ, vt Mela Pomp. ait, vbi Clarij, inquit, Apollinis fanum, quod Manto Tireſiæ filia fugiens victores Thebanorum Epigonos ſtatuit. Plinius verò libro ſecundo: Colophone, ait, in Apollinis Clarij ſpecu lacuna eſt, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiori vita. Nam, vt Iamblichus etiam ſcribit, ibi epota aqua oracula reddebantur: quod etiam noſter Picus. Illud ibi traditur, non fœminam, vt Delphis, ſed certis è familiis ſacerdotes, aut ex Mileto accitos, & plerunque literarum ignaros, hauſta fontis aqua vaticinia referre. Sed enim in Claro regnauit Rhacius, vt Pauſan. in Achaicis ſcribit, ex quo & Manto natus eſt Mopſus. Clarus verò, vt ſcribit Euſtathius, Colophonis nauale fuit, ἀπὸ τοῦ κλήρου, id eſt, à ſorte, quòd per ſortem Apollini obtigerit: vbi ipſius dei oraculū fuit. Sed enim Iſaacius Lycophronis interpretes, Clarum

montem & vrbem, non longè à Colophone ponit, vbi fuerit Clarius Apollo. Apollonij item interpretes Clarum ciuitatem propinquam Colophoni ſcribunt, Apollini ſacram, vbi oraculum ipſius dei à Manto Tireſiæ filia conſtructum fuit. Alij ferunt ab heroë quopiam Claro, vt Theopompus prodidit. Nearchus verò ait, à ſorte, id eſt, ἀπὸ τοῦ κλήρου. Sed ſi plura hac de re fortè ſcire cupis, eoſdem legito interpretes, qui ex iis qui Thebaida ſcripſerunt, plura collegêre. Rhacij enim hiſtoriam, & Mantus, omnem perſcribunt, quo ſcilicet pacto in Aſiam peruenerunt.

Ἐπιβατήριος, id eſt, conſcenſor Apollo cognominatus apud Trœzenios, in quo loco fuit conſeptum Hippolyti. Inibi quoque templum quod à Diomede dicatũ fuit, ἐπιβατηρίου Apollinis, id eſt, adiuuantis aſcenſum, poſt eam tempeſtatem, qua poſt Troianum excidium Græci quaſſati ſunt. auctor eſt Pauſan. in Corinth. de Embaſio pòſt agendum eſt.

Thyrxeus Apollo etiam cultus: cuius oraculum, hoc eſt vt ſcribit Pauſ. χρηστήριον Ἀπόλλωνος Θυρξέως, fuit apud Cyanæos, qui ad Lyciam fuêre. ex quo aqua habebatur Cyaneis: in cuius fonte ſi quis intueretur, quæcunque volebat intuebatur. Mouet me vocis ſimilitudo, vt hîc ſubiungam & Thyreum Apollinẽ nũcupatum Græcis, vt Nigidius & Macrobius ſcribunt: eiuſq; dei aras ante fores ſtatuebant, eum deum ſignificantes introitus & eius potentem, ἀπὸ τῆς θύρας, id eſt, ab ianua nuncupatum. Eiuſmodi & Anthelij dei habebãtur, qui pro foribus ædium ſtatuebantur: ſic enim antiqui ſubdiales ſtatuas, quæ ſoli eſſent expoſitæ, vocabant, vt ſcribit Heſychius, ab ἀντὶ τοῦ ἡλίου. Septimius Florens Tertullianus in libro de Coronis: At enim, inquit, Chriſtianus nec ianuam ſuam laureis infamabit, ſi norit quãtos deos etiam hoſtis diabolus finxerit, Ianum à ianua, Limentinum à limine, Forculum & Carnam à foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyræum Apollinem, & Anthelios dæmonas. hæc quidem Tertullianus doctè & eruditè.

Προστατήριος Apollo cognominatus, quòd ante ianuas ſtatueretur, quod in Electra Sophocles innuit. quidam Proſtatium interpretati ſunt. Pauſan. verò in Attica, ait, ex deſcenſu è foro per viam εὐθεῖαν, id eſt, rectam, ad dextram templum fuiſſe Apollinis Proſtaterij. Proſtaterij etiam Heſychius Apollinis expoſitionem attulit.

Δειραδιώτης, Deradiotes Apollo cognominatus fuit. quidam Δειρὰς quendam eſſe locum tradunt. Val. Arpocrat. Δειράδες populum eſſe Leontidis, à quo popularis Δειραδιώτης formetur. alij Δειρὰς Argiuam regionem eſſe prodidère. Pauſanias verò, Diradioten ait Apollinem à loco dici, cuius vaticinium etiam ſua tempeſtate durare aſſeruit: eóque ritu fieri, vt à viro mulier ſecubaret, & ſingulis menſibus noctu, vt de agno rem ſacram faceret, cuius agni ſanguine epoto, numinis Apollinei inſtinctu reſponſa daret.

Dicæum etiam, ſi non Dircæum, Apollinem Plin. lib. 24. cap. 8. vocaſſe videmus, vbi de Leontio ſtatuario agit: Fecit, inquit, item Apollinem citharœdum, ſerpentémque eius confici ſagittis, qui Dicæus appellatus eſt: quoniam cùm Thebę ab Alexandro caperẽtur, aurum à fugiente conditum, ſinu eius celatum eſſet, &c. Dicæum tamen, id eſt, iuſtum, Hermol. Barbarus interpretatur: quoniam & Menander γῆν δικαίαν dixerit, id eſt, iuſta terra, quæ reddat quod accepit.

Palatinus Apollo à Romanis appellatus, qui in Palatio ab Auguſto dicatus fuit, cũ porticu & bibliotheca, poſt Actiacam pugnam, deuictis prælio nauali M. Antonio & Cleopatra: qua de re erudita extat Propertij elegia, cuius initium eſt,

Muſa Palatini referamus Apollinis ædem.

Suetonius meminit cùm alibi, tum in eo: Templum, inquit, Apollinis in Palatio ſtruxit. Plura Dion lib. hiſt. 53. Horatius item in Epiſtolis:

Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo. Item in Odis lib. 1.

Quid dedicatum poſcit Apollinem vates. Et ibidem Porphyrion. hic idem Palatinus & Naualis dictus, à Propertio:

Hic vbi Nauali ſtant ſacra Palatia Phœbo,
Euandri profugæ procubuêre boues.

Plinius à Scopa Palatinum Apollinem factũ ſcribit. Idem & Palatinam Venerem memorat, libro 36. Ammianus autem Marcellinus lib. 23. Comæum Apollinem ex Seleucia Romam delatum ſcribit, collocatúmque in ædem Apollinis Palatini. qua de re alibi.

Actius, & Actiacus, & Actęus Apollo vocatus variis de cauſis: in primis tamen ab Actio promontorio, & ciuitate Arcananum, vt Stephanus ſcribit, qui & à Magneſiæ vrbe Acte

Actium

Actium & Epactium eundem deum cognominatum tradit. Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magnesiæ ad Actij Apollinis templum, quod Argo nautæ proficiscentes statuisse existimãtur, Argon constructam fuisse dixit. Legimus cùm Apollini Actio celebritas ageretur, id miraculi cõtingere solitum, vt cum Leucadij bouem immolassent, muscæ eo sanguine distentæ omnes euanuerunt. Tum sine muscis deinde festum peragebatur. Apollonius verò, & eius interpretes, duos boues immolari dicunt: alterum Apollini Actio, alterum Apollini Embasio. Sed memini me in lib. de Nauigiis mentionem fecisse Apollinis Embasij, & Epactij. Sunt qui Actium & Epactium littoralem interpretentur, ab acta, id est, littore, vt apud Orpheum & Apollon. in Argonauticis: vt in eo,

Ζηνὶ πανομφαίῳ καὶ ἐπακτίῳ ἀπόλλωνι.

Sed ab Actio denominatio celebris, ob victoriam Augusti contra M. Antonium, & Cleopatram reginam. Vergilius,

Actius hæc cernens arcum tendebat Apollo. Propertius:

Actius hinc traxit Phœbus monumenta, quod eius
Vna decem vicit missa sagitta rates.

Qua Elegia totam historiam complexus est, quæ apud scriptores est celebratissima. Idem & Leucadius deus dictus est. Idem Propertius:

Leucadius versas acies memorabat Apollo. Ouid.
An quæ Leucadio semper amata deo.

A Leucate scilicet promontorio, Leucadius deriuatus est. Dion lib. 50. & Strabo lib. 7. de Actio Apolline, de ludis, déque cæteris copiose agunt. sed & libro decimo, déque Leucadio Apolline. Ex his, vt puto, versus in 13 Metamorph. Ouidij intelliges, qui existimantur difficillimi.

Præter erant vecti certatam lite deorum
Ambraciam, versique vident sub imagine saxi,
Iudicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est.

Per ἀντίληψιν enim hanc historiam poëta exprimit: Lite deorum, inquam, quoniam ex parte Augusti dei Romani, & Apollo in primis: Antonij verò & Cleopatræ, dei Aegyptij, Anubis, Osiris, Isis. Sed quod Aeneas in Ambraciam & ea loca peruenerit, copiose describit Dionys. Alicarn. Iudicis verò, quia iustam Apollo Augusto causam iudicauit. atq; ideo nota ab Actiaco Apolline. vel Indicis, nam & sic legitur, totúmque hoc scriptum à poëta ingeniosissimo in Aug. gratiam, quomodo & à Vergil. sæpe.

Theoxenius Apollo vocatus, hoc est hospitalis deus, à Pellenensibus in Achaia, apud quos eius dei templum fuit, ad quod certamen nomine Theoxenia celebrabatur, victoriç cuius præmium argentum fuit, vt Pausanias docet. Pindari tamen interpretes in Olymp. non argentum, sed χλαῖναν scribũt (genus id vestis, παρὰ τὸ χλιαίνειν, id est, calefacere, teste Polluce) Instituta Theoxenia à Castore & Polluce, iidem interpretes alibi asserũt, à deorum hospitio & commercio vocata. de Theoxenio & Strabo meminit.

Hysius Apollo dictus ab Hysia Bœotiæ ciuitate: in huius templo puteus fuisse fertur, ex quo aqua epota sacerdos verissima responsa reddebat: vt de Clario iam dictum est.

Phaëthon etiam aliquando, non modò pro Eridano, id est, Solis filio capitur, sed etiam pro ipso Sole: vt, ἠέλιος φαέθων apud Homerum, alió sque poëtas. vnde & Phaëthontiades filiæ, vel sorores Phaëthontis. Quod nomen etsi trissyllabum est per regulam, nonnunquam tamen & bissyllabum inuenimus: id quod antè alij annotauère, atque ideo nunc ab exemplis supersedeo.

Parrhasius Apollo, qui & Epicurius, in Arcadia & cultus & cognominatus fuit, cuius templum in monte Lycæo ad orientem positum fuisse legimus, qui & Pythias dicebatur: cui quidem deo quotannis agnum in foro mactabãt, festum diem celebrãtes, appellabántque propterea deum auxiliarem ac propitium, hoc est Græcè ἐπικούριον. cúmque victimam mactassent, actutum cum pompa in templum deferebant Apollinis Parrhasij, sacri missionem facientes. Plura Pausanias in Arcadicis. Epicurij verò fanum in Basse villa fuit Arcadica: sic cognominati, quòd populis illis auxiliatus fuisset in auertenda peste, quemadmodum apud Athenienses in bello Peloponnesiaco Alexicacus: Pausanias.

Agyieus Apollo, qui & Agyiates vocatus est, teste Stephano. à viis cognomentum deductum est: quippe ἄγυια, à qua voce ἀγυιεὺς deflectitur, viam & vicũ significat, vt Græci scri-

bunt grammatici,& apud nostros Macrobius. Idem etiam Phurnutus,qui ait, quòd vias illuminet, vbi ille erigebatur. Hinc per contrarium illud dicitur:

Sol ceciditque,vmbratæ omnes sunt vndique agyiæ.

Sophocles in Hermione, ἀγυιεὺς pro locali nomine accipit,non pro deo. Sunt item loca in vrbibus,deambulationibus apta,quæ agyiea dicuntur, vt Stephanus obseruat. Scribit Pausan. in Arcad. Agyieo Apollini Tegeæates simulacra erexisse, cùm Apollo & Diana orbem circumirent,vt eos vlciscerentur,qui matrem Latonam vterum ferentem non recepissent:& reliqua,quę multa scribit. Apud Latinos meminit Agyiei Horat.libro.4. Carminum:

Phœbe,qui Xantho lauas amne crines,
Dauniæ defende decus camœnæ,
Læuis Agyieu. Et vnà Acron & Porphyrion exponunt,licet admodum ambo sint deprauati. meminit & Pollux in 9.& Suidas,& Arpocratió,ex quibus plura poteris excerpere. Fuerunt & seorsum dei Agyiei vocati, vt in Commentariis Aristophanis legimus. Agyieis deis, quos ineptè quidam sanè docti vestibularios interpretantur,si quid monstri apud Athenienses nunciatum fuisset,sacra faciebant,ad ea amolienda. Est & alicubi apud Paus.legere Agyleus,nisi mendosus sit codex. Sunt & qui columnam erectam in eius dei honorem, Agyiea vocent:aras quoque Agyiatidas.

Pataræus Apollo. Horatius lib.3.Carminum,

Qui rore puro Castaliæ lauit
Crines solutos,qui Lyciæ tenet
Dumeta,natalémque syluam,
Delius & Pataræus Apollo.

Vbi notandum,ab Horatio πατερεὺς trisyllabum proferri,non quadrisyllabum. De hoc sic Mela Pomp.in primo,de Lycia agens: Atque, inquit, vt multa oppida,sic præter Pataram non illustria. Illam nobilem facit delubrum Apollinis,quondam opibus & oraculi fide Delphico simile. Salaciam puellam ex Ophionide ferre sacra Apollini Pataræo, scribit apud Stephanum Alexander: quæ & qualia, apud ipsum lege. Scribit Seruius quarto Aen.lib.constare,Apollinem sex mensibus hyemalibus apud Pataram Lyciæ dare responsa,vnde Pataræus Apollo dicitur:& sex æstiuis apud Delum. Hinc illud Vergilij: Qualis vbi hybernam Lyciam,Xanthísque fluenta Deserit,ac Delum maternam inuisit Apollo.

Myricæus Apollo cognominatus.fuit verò in Lesbo Apollo,ramos tenens myricæ: vnde deductum deo cognomen,qui & Myricinus dictus est.Scribit Archæus, visum fuisse in somnis deum Apollinem cum myricæ ramo. Myricam verò vetustissimam esse plantam, illud satis declarat,quod in Aegyptij Iouis pompa,corona myricea coronabantur. plura quidem hac de re leges, déque oraculis per myricæ ramos,in commentariis in Theriaca Nicandri,& apud Picum nostrum in hymnorum commentariis. de Myrino Apolline in Grynæo dictum. In Myrensi quoque sinu Lyciæ Apollinis templum fuisse, prodit Aelianus,ad cuius sacerdotem vitulinas carnes distrahentem, orphi pisces adnatare solebant, tanquam conuiuæ ad epulas inuitati.

Amiclæus Apollo dictus est,vt Polybius & Strabo scribunt. Polybius quidem lib. quinto hist. Amyclæ,hic (inquit) locus est in agro Spartano, omni arborum ac frugum genere refertissimus,distátque à Lacedæmone ad x x stadia,vbi est Apollinis templum, inter cætera eius regionis templa opere diuitiísque præcipuum,situm in ea vrbis parte, quæ mare aspicit.& hæc quidem Polybius.Meminit verò in octauo Strabo,& Thucydides lib. quinto,vbi societas inter Athenienses & Lacedæmonios initur, Lacedæmoniis Athenas euntibus sub Dionysia, Atheniensibus Lacedæmona sub Hyacinthia: erecto apud vtrosque saxeo titulo, vno quidem Lacedæmone iuxta Apollinem in Amyclæo. sed & Athenæus id scribit,quòd cùm Lacedæmonij Apollinis Amyclæi simulacrum inaurare vellent, nec per ea tempora aurum in Græcia inueniretur,oraculum Apollinis consuluêre, quid facto opus foret: respondisse ferunt, vt ad Crœsum in Lydiam proficiscerentur. & quòd Hieron Syracusarum tyrannus, nec ex Sicilia & Italia & Græcia potuerit habere, vt tripodem Delphico Apollini consecraret. fuit adeò per ea tempora auri penuria, vt & Romani ęgrè ex mulierum ornamentis aliquando vota persoluere possent, vt Val.& Plut. aliíque testantur.

κύτιν⊙, Cytinus etiam cognominatus est Apollo, vt legimus in commentariis in Theriaca Nicandri. cuius templum fuit in monte Rhescyntho Thraciæ: à quo Iuno Rhescynthia, vt suo loco meminimus. Quoniam verò κύτινοι, vt notum est, primi sunt flores qui decidunt ex malo punica, inde videtur dei nomen esse deductum.

Cynnius quoque vocatus Apollo apud Hesychium, vnde & Cynnidæ genus Athenis, quo sacerdos Apollinis Cynnij creabatur.

Daphnęus Apollo cognominatus, quasi tu Laureus latinè dicas: vel vt alicubi apud nostros legas, Lauriger. Daphnæi Apollinis templum Antiochus, Epiphanes dictus, rex struxit, vt Marcellinus libro historiæ XXII tradit. Arsit verò Iuliani Cæsaris tempore. Apollinis item Daphnæi mẽtio est in primo Græcorum epigrammaton, vbi Thetis Telephum alloquitur. Eius etiam mentio est, si rectè recordor, in Tripartitæ historiæ scriptoribus. Fuit & Daphnites Apollo, à Syracusanis sic appellatus, vt scribit Hesychius. Aristophanes verò δαφνοπόλια vocauit.

Corypæus, id est, κορυπαῖ⊙ Apollo, sic à Nicandro cognominatus in Theriacis. de myrica enim agens, ait:

ἣ ἀλὺ ἀπόλλων μαντείας κορυπαῖ⊙ ἰθήνατο καὶ θέμιν ἀνδρῶν.

Quo loco Græci expositores multa de myrica, déque eius vaticiniis, oraculísque, quorum nonnulla in Myricæo Apolline paulò suprà recitauimus, tum & hoc subinferunt: Corype verò Thessaliæ ciuitas, vnde Corypæus Thessalicus. Sed & hoc loco Nicandri, alij legunt ὀρόπαι⊙. nam Oropea ciuitas est Bœotiæ, quo in loco notabilissimum fuit Apollinis sacrarium, vt ibidem notant expositores. Stephanus verò (si non potius Hermolaus grammaticus Constantinopolitanus, qui Stephani Epitomen confecit) locum hunc Nicandri nonnihil euarians, citat & interpretatur ex Theone, Plutarcho, & Phalereo Demetrio, expositoribus: Nicander, inquit, Oropæon Apollinem, ignorat autem quòd Amphiarai templum est Apollinis: Oropæon verò, ab Orope legit. Orope, inquit, Eubœæ ciuitas, vbi Apollinis notabilissimum sacrarium. Prius tamen idem scripserat, Coropen vrbem esse Thessaliæ, vnde esset Coropæus ciuis, & Apollo Coropæus. Sanè & κάρι⊙ Apollo legitur, vt in Pausaniæ Attica, quem Verticosum interpretatus est Domitius.

Hylata Apollo, ab vrbe Cypri Hyla cognomen accepit, cuius Lycophron & interpres meminêre: à qua ciues Hylatæ, & inde Apollo: qui & Tembrius quoque dicitur, quod coleretur in eiusdem insulæ oppido Tembro. quod & Hermolaus in Plin. Natur. histor. lib. v. annotauit. hi sunt versus Dionysij ex III Bassaricôn, vt apud Stephanũ lego in ἐρυθεία, quæ est vrbs Cypri,

Οἵ τ' ἔχον ὑλάταο θεοῦ ἕδ⊙ ἀπόλλων⊙

Τέμβρον, ἐρυθείαν τε, καὶ εἰναλίην ἀμαμασσόν. hoc est,

Quíque tenent Hylatæ dei sedem Apollinis Tembron, Erystheánque, & maritimam Amamasson. Meminit Hylatæ Apollinis in eisdem nominibus locorum id Stephanus.

Tegyreius Apollo etiam cognominatus. Stephanus, Tegyran ait Bœotiæ ciuitatem, in qua aiunt Apollinem natum fuisse. nam & Semus Delius de Apollinis natiuitate inquit: Alij quidem in Lycia fuisse, alij in Delo, alij in Sostere Atticæ, alij porrò in Tegyra Bœotiæ, vnde Tegyreius Apollo cognominatus. Meminit & Callisthenes in III Hellanicôn. Sanè à Tegyra, Tegyræus deriuatur, & Tegyrius, & Ionicè Tegyreius. Plut. verò in vita Pelopidæ de Apolline Tegyræo, déque eius templo miranda scribit, & de Delo monte ibidem propinquo, ac de oliua & palma: qua de re tota in iuuenili quadam annotatione aliàs memini plura collegisse.

Βοηδρόμι⊙, Boëdromius Apollo ab Atheniensibus cultus fuit, vt Græci grammatici tradunt. nam cùm bellum inter Athenienses comparatum esset, Ion Eleusinius eis opem tulit, ob cognationem. inde victores facti Athenienses, de voce currentis exercitus ad vrbẽ, Apollinem βοηδρόμιον dixerunt, & solennitatem βοηδρόμια, & mensem βοηδρομιῶνα, qua de re & in libro de Annis, mensibus & cæteris plura scripsimus. Suidas βοηδρόμια Atheniensium festum scribit, quo die Xuthus summa festinatione Atheniensibus opem tulit, cùm ab Eumolpo Neptuni vrgerentur, Athenis regnante Erechtheo. Plut. in Theseum retulit, cùm victoriam de Amazonibus reportasset: Sed enim Apollinis Boëdromij. & Callimachus meminit in hymno,

Phœbe Boëdromion multi te nomine dicunt,

Complures Clarium, tibi multum est vndique nomen:
Ast ego Carneum patrio te more vocabo,

Hoc est, si Græcè mauis,

ὤ πόλλων, πολλοί σε βοηδρόμιον καλέουσι.
Πολλοὶ ἢ κλάριον. πάντῃ δέ τοι ὄνομα πουλὺ,
Αὐτὰρ ἐγὼ καρνεῖον, ἐμοὶ πατρώιον, &c. quæ de Carneis subdit

Μεταγειτνίων, & μεταγείτνιος Apollo, itidem cultus & nuncupatus ab Atheniensibus, cuius & celebritas μεταγείτνια vocitata celebratur, & secundus ab eis mensis dictus Metagetnion, qua de re Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est. idem scripsit & Lysimachides, in libro de Atheniensium mensibus: item Plut. in libello de exilio. Sed & Val. Arpocration, & Suidas, & nos ab eis de Annis & mensibus, &c.

Ab rus Apollo cognominatus ab vrbe Phocidis Abæ, vbi templũ fuit Apollinis, in quo dabantur oracula, priusquàm in Delphis darentur, vt Stephanus scribit. Huius templi meminit & Pausanias in Phocaicis: Abæ, inquit, vrbs dicta, ab Abante Lyncei & Hypermestræ filio nuncupata, quæ Apollini dicata fuit. erat in ea vetustissimum Apollinis oraculũ, quod ab exercitu Xerxis conflagratum est.

Lithesius, λιθήσιος Apollo, in Litho Maleæ constitutus, vt Rhianus in tertio Iliacôn. meminêre Suidas & Stephanus.

Geruntius Apollo apud Thracas, de quo T. Liuius libro octauo quartæ Dec. Eo die, inquit, ad Hebrum fluuium peruentum, inde Aeniorum fines præter Apollinis, Geruntium quem vocant incolæ, templum superant.

Telchinius Apollo cognominatus, teste Diodoro, à Telchiniis Rhodi habitatoribus, qui cum Calphurnia Oceani filia nutriuisse feruntur Neptunum, à Rhea illis alendum datum, clàm Saturno. Fuerunt autem Telchines, licet de ipsis alibi copiosius, artium nonnullarum artifices, & inuentores peritissimi. nam & ipsi deorum statuas excogitarũt, quæ & ab eorum nomine Telchines vocabantur: vti fuit apud Lindios Apollo Telchinius, apud Ialysios Iuno & nymphæ Telchiniæ, item apud Camiræ nos Iuno Telchinia. Pausanias in Bœot.

Καρνεῖος, Carneus Apollo, cuius crebra mentio apud auctores. Huic deo Carnea celebritas, non modò apud Lacedæmonios peragebatur, sed tota fermè Græcia, & alibi quoque gentium, vt Pindarus in Pyth. ostendit, & elegãtissimè in hymno ad Apollinem Callimachus. De carniis sacris Athenæus in quarto ex Demetrio Sceptio plura perscribit, morémque in eis seruatum. Ab hac celebritate, vel à deo potius, modos Carneos nuncupatos existimo: quibus delectatum Timotheum Milesium, in historia Lyricorum poëtarũ scripsimus: quod & in Laconicis Apophth. Plutarchus. Pausanias etiam Terpandrum scribit, ex Hellanici sententia, primum omnium Carnea vicisse. Sanè Carneum Apollinem quidam à Carno genere ex Acarnania vocatum existimant: alij à Carno Iouis & Europes filio, quod Praxilla poëtria scripsit, & Hesychius recitat, qui ab Apolline & Latona fuerit educatus, quidam à Carno vate denominatum putant, qui vnus ex Heraclidis fuerit: ex cuius nece pestilentia concepta sedari non potuit, nisi Carnea Apollini instituerentur. Plura Pausanias. Sunt qui ideo Carneum Apollinem vocitatum autument, quòd cùm in Ida Græci cornum arborem succidissent, quam κρανείαν illi vocant, ex luco Apollinis, ad equum fabricandum, deum ea re iratum, & nominatum Carneũ, literæ vnius inuersione. lege Pausaniam in Laconicis, & quem dixi Callimachi hymnum, & in eum Scholia. Hinc etiam Carneatæ deducti, qui tenera ætate per sortem eligebantur, ad hæc ipsa sacra ministranda. auctor est Hesychius. Porrò Carnia, seu Carnea, nouem diebus celebrabantur: & militaris cuiusdam conuictus speciem præ se ferebant. sub tentoriis enim, quæ σκιάδες, id est vmbracula dicebantur, nouem in singulo quoq; vmbraculo describebant à trinis delecti tribubus, ibique facilis ac sine lautitia, militaris in modum conuictus fuit, atque omnia sub quodam modo imperio, vt in castris mos fieri, erat.

Mystes Apollo cognominatus à populis Lydiæ, de quo hæc fermè Artemidorus Ephesius, qui se Daldianum vocari maluit, in lib. secundi calce Onirocriticôn. Ne quid ergo mirum sit, Apollinem in Daldia, quem ipsi patria voce Mysten nuncupamus. Sanè hoc nomine Græci sacerdotem vocant.

Genitoris, id est, γενέτορος Apollinis ara Deli fuit. de qua Cloatius Verus Ordinatorum libro

libro secundo, & Censorinus in lib. de Die natali, scribunt, quòd apud eam hostia nulla cæderetur, sed tantùm solenni die prece eum venerabantur. idem tradit & Timæus. Verba verò Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis γενέτορος, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram velut inuiolatam adorasse produnt. id pluribus Laërtius attestatur. De hac ara Vergiliū intellexisse existimat Macrobius, cum cecinit, Da pater augurium. Meminit & huius aræ M. Cato de Liberis educandis, in hæc verba: Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis, sine hostiis, vt Deli ad Apollinis Genitiui aram. vbi Genitiui vocabulum notandum est.

Ἀκερσεκόμης, id est, intonsus Apollo dictus fuit, vt Pollux in secundo de tonsoribus, & Philostratus in Heroicis. At Hesychius, ἀκερσεκόμης, inquit, ὁ ἄκαρτος (non vt passim in vulgatis exemplaribus legitur, ἄκαρπος) id est, intonsus comas. ex quo indicatur τὸ ἀπενθές, quòd minimè lugubris sit: & propterea Phœbus Apollo dicitur, quòd ab omni πάθει & affectu purus sit. Hæc Hesychius. hoc verò cognomine Homerus, & Orpheus, aliique poëtæ appellant Apollinem. Pindarus etiam ἀκερσεκόμας, παρὰ τὸ α καὶ κείρειν κόμας, quod non tondeat comas: nostri ideo Intonsum vocant. Propertius in tertio:

Dum petit intonsi Pythia regna dei.

Ἀκερσεκόμην etiam Phurnutus appellat. Latinorum quidam interpretum existimant, illud apud Iuuenalem in octauo,

Si nemo tribunal Vendit Acersecomes.

Accipi pro puero intonso & comato, qui in deliciis haberetur:

Eutresites, Εὐτρησίτης Apollo cognominatus fuit, cuius fanum & oraculum valde illustre Stephanus commemorat: dictus verò à pago Eutresi, cuius & Homerus meminit. erat autem propter viam quæ ducebat ex Thespiis Platæas, quam cōstruxerat Zethus & Amphion. vocata verò Eutresis, propterea quòd multis ῥύμαις ante eam vterentur. meminit & Strabo in nono.

Acræphius Apollo nominatus, vt Stephanus testatur, ab Acræphia Bœotiæ vrbe, quæ & Acræphion neutro genere à Strabone & Pausania effertur, quam Athamas condidit: vel vt alij tradunt, Acræpheus, filius Apollinis, & mons, vocatus à Ptoo, filio ipsius & Euxippes: vel dictus, quoniam Latona ibi dum vellet párere, ἐπτόηθη, id est pertimuit, vt suprà copiosius relatum est ex Isaacio, in Ptoo Apolline.

Halei Apollinis templum in Italia, iuxta Crotonam, construxit Philoctetes, erroribus suis finem statuens. in eo arcum & sagittas deposuit.

Ἐμβάσιος, & ἐκβάσιος, Apollinis cognomina: hoc est, Inscendens, & descendens nauim. Apollinem docuimus in nostro de Nauigiis, diuersis cognominibus ex re nautica à veteribus nuncupatum fuisse. Nam ἐμβάσιος dictus est, ab ingressu nauis: cui Iason cùm Argò nauem esset conscensurus, rem sacram fecit, vt pluribus in primo docet Apollonius. Eidem quoque cùm è naui exirent, sacrificabant: qua ex re ἐκβάσιος, hoc est egrediens est nuncupatus, vt idem docet Apollonius. Deilochus tamen non Ecbasium, sed Iasonium vocauit. Socrates verò his cognominibus Cyzicenum Apollinem vocatum scribit. De littorali quidem, id est, Actio & Epactio, antè iam scripsimus. vocabatur & Epibaterius, vt antè docuimus.

Comæus Apollo, vel vt alij scribunt, Cumæus, colebatur in vrbe Seleucia, de quo sic Ammianus Marcellinus libro XXIII. historiæ suæ: Post hanc (inquit) Seleucia, ambitiosum opus Nicanoris Seleuci, quæ per duces Veri Cæsaris, vt antè retulimus, expulsa, auulsum sedibus simulacrum Comæi Apollinis, perlatúmque Romam in æde Apollinis Palatini deorum antistites collocarunt. Fertur autem, quòd post direptum hoc idem figmentum incensa ciuitate, milites fanum scrutantes, inuenêre foramen angustum, quo reserato vt preciosum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluso à Chaldæorum arcanis labes primordialis exiluit, quæ insanabilium vi concepta morborum eiusdem Seueri Marci Ant. temporibus, ab ipsis Persarum finibus ad vsque Rhenum, per Gallias, cuncta contagiis polluebat, & mortibus. hæc ille: cuius verba, vt res ipsa, monstrosa mihi videntur. Comæi Apollinis meminit Athenæus in lib. Dipnosophiston. Sed enim quoque scribit Bapt. Leo Albertus, ex Iulij Capitolini historici sententia, apud Babyloniam in Apollinis templo arculā inuētam auream peruetustam ex qua aër corruptus inclusus, cùm ea infringeretur, sese effudit: qui non solū præsentes interemit, sed

etiam finitimas regiones contagio infecit. Porrò & Cumæus, vel Cumanus Apollo commemoratur à D. Augustino, libro tertio de ciuitate dei: Neque enim, inquit, Apollo ille Cumanus, cùm aduersus Achæos, regémque Aristonicum à Romanis bellaretur, quatriduò fleuisse nunciatus est. reliquum historiæ ipse Augustinus prosequitur. Iul. Obsequens in libro de Prodigiis, huius Apollinis flentis meminit, sed non cognominis: Apollinis, inquit, simulacrum lacrymauit per quatriduum. de horum vtro intellexerit T. Liuius libro octauo quartæ Dec. non satis adhuc decreui. sic enim scribit: Transgressi Mæandrum, ad Hieram Comen peruenerunt. Fanum ibi augustum Apollinis, & oraculum, sortes autem versibus haud inconditis dare vates dicuntur, &c.

Themenites Apollo etiam cognominatus. Sueton. Tranquillus de signis mortis Tiberij Cæsaris. Supremo natali suo Apollinem Themenitem, & amplitudinis & artis eximiæ aduectum Syracusis, vt in bibliotheca noui templi poneretur, viderat per quietem, affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. quo in loco interpretes, viri doctissimi, alter Temenitem sine afflatu, à τεμένος, id est luco deriuat, vel à loco: alter amplius, à fonte agri Syracusani Temenite, cuius meminit Plin. Mox idem, quoniam M. Cicero in Verrem, in oratione pro signis, Apollinis Themitis meminit, sententiam mutare videtur, & Temenitem in Themiten mutat, atque à Themi deflectit. Ego aliud nihil habeo. Illud tantùm dixerim, Thucydidem libro septimo montis verticem Temeniten vocare Syracusis, in quem Gylippus copias abduxit. Porrò Ciceron. exemplaria VI. in Verrem actione variant. quædam Thesmoten habent, alia Tenniten Apollinem. ego in tanta varietate, Temeniten potius lego. Sed enim Apollinem præterea comperi cognominatum Teneaten, à vico Corinthio, vt est apud Strabonem. Sed & Themaniten dicimus, à loco Chaldææ in sacra historia.

Gergithius Apollo appellatus est, teste Stephano, à Gergitho Troiæ vrbe, quæ & Gergis Gergithos in genitiuo dicitur, & hæc Gergithos, ti. Ex hac fuit Sibylla, quæ oracula reddebat: quam & Gergithij in suis nomismatibus imprimebant vnà cum sphinge, vt Phlegon in primo Olympiadon. In templo verò Apollinis Gergithij, huius Sibyllæ tradunt fuisse sepulcrum. huius etiam in Sibyllis memini.

Hyacinthides, Apollinis cognomētum, ab Hyacintho, cuius est fabula notissima: vnde & Hyacinthia festa, cùm apud alias gentes, tum præcipuè apud Lacedæmonios: vt Ouidius, Hesychius, Phauorinus, alij, sunt auctores.

Cous Apollo, cuius templum & lucum celebrat Dion lib. hist. L I. ait enim, Turulium, cùm arbores Apollinis Coi incidere fecisset, vt naues fabricaret, ab Augusto iussum necari. Atqui Dion hoc loci non Apollinis, sed Aesculapij nomen habet. Ex Græco Codice, Ben. Aegius.

Thymbræus Apollo, vt Strabo lib. XIII. scribit, dictus est à Thymbra cāpo, qui Troiæ proximus fuit: & Thymbræus fluuius, qui per eum fluit, in Scamandrum immittens, prope Apollinis Thymbræi templum, L stadiis distabat. Vergilius: Da propriam Thymbræe domum. Statius ad Apollinem, Seu Troiam Thymbræus habes. quibus in locis grāmatici, Seruius & Lactantius, hic in primo Theb. ille in tertio Aeneid. tradunt, Thymbræus Apollo dicitur ab agro Troiæ vicino, pleno thymbræ herbæ, in quo eius est nemus & templũ, vbi à Paride Achilles occisus est, vnde fingitur manu Apollinis vulneratus. Ergo Thymbræus, vt Delius, dicitur. Nā numina à locis frequenter nomen accipiunt. Sanè quia Græcè θύμβρη facit, in deriuatione η in diphthongũ sæpius mutat: vt Aetnæ Aetnæus, Dircæ Dircæus. hæc Seruius. Sed & quidā Thymbræũ dictũ arbitrantur, quasi θεὶς τὰ ὄμβρια, hoc est ponens pluuias. Sed enim Hesychius etiā Thymbracũ appellare videtur. ait enim: Thymbra locus est Ilij, propter Thymbram fluuium, sic nuncupatum, ab antiqua vrbe distantē stadiis X, vbi & Apollinis Thymbraci tēplũ: nisi mēdose potius, vt sexcēta in eo auctore, legatur Thymbraci pro Thymbræi. Apud Festũ etiā male montē Thymbræũ pro cāpo legitur. Sanè & in eadē Troiæ regione, hoc est in Pergamo, Apollo colebatur: vbi & templũ ipsius, quod vel celebre fuisse innuit poëta Homer. lib. Iliad. 5, in quod (inquit) vulneratus à Diomede Aeneas ab Apolline delatus, sanitate restitutus à Latona & Diana.

Τυρβηνὸς etiam Apollinis cognomen apud Hesychium. putauerim ego, quòd Elei τύρβην aëra vocant: vtcunque, certi nihil præterea habeo.

Aphetor, hoc est ἀφήτωρ Apollo nuncupatus, quasi emissor, vt Hesychius testatur: ab

emittendis & edendis oraculis, vel ſagittis & radiis. vtrique enim conuenit. Strabo quoque in nono meminit, etiam Homeri verſus afferens: & Aelianus lib. VI. de theſauro à Delphis quæſito in Pythone, afferens hos Homeri verſus:

Nec quot marmoreis Pytho petroſa recludit
Sedibus, excelſas habitat quas Phœbus Aphetor.

Porrò etiam ἀφετοὶ dicuntur deo dicati, vt γυναῖκες ἀφετοί: & ἀφετοὶ κόραι, quæ ſacratæ deis, vt noſtræ moniales. ſic & Athenæus vocare videtur animalia ſacra, quæ paſſim vagantur, vt hodie Antonianæ ſues.

Enholmos Apollo cùm ab aliis, tum à Sophocle appellatus eſt: vnde & vates Enholmides vocantur. Holmos inter multa quæ ſignificat apud Græcos, tripus eſt, & locus vbi Pythia vaticinabatur. plura in prouerbio, ἐν ὅλμῳ.

Grynæus Apollo celebratiſſimus, de quo ſic Strabo libro tertiodecimo: Grynæum, inquit, Myrineorum oppidum, & Apollinis fanum, & peruetuſtum oraculum & templum, candido lapide ſumptuoſum. Hinc videtur Myrinus, vel Murinus appellari Apollo à Martiale, qui eſt Grynæus:

Campis diues Apollo ſit Murinis.

Etſi alij de Smintheo intelligunt. nam y verti in u apud antiquos, notiſſimum eſt. Plinius libro trigeſimo ſecũdo: Nam in Lyciæ Myris fonte Apollinis, quem Dium appellant, ter fiſtula euocati veniunt ad augurium. quin Ethicus noſter Murinos populos in ſexto vltra Taurum montem commemorat. de Grynæo verò Vergilius,

His tibi Grynæo nemorum dicatur origo.

Item in Aeneid. quarto:

Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo.

Vbi Seruius, non oppidum, ſed nemus Grynæum vocat. ait enim: Iuxta Clazomenas nemus eſt Grynæum, vbi Apollo colebatur. Stephanus verò: γρύνοι, ait oppidũ Myrenæorum, vbi & fanum Apollinis, & vetuſtum oraculum, ſumptuoſum albo lapide, in quo colitur. Hecatæus verò vrbem Grynæam vocant, vnde gentile Grynæus. Dicitur & γρύνειος, & γρύνειος ἀπόλλων, vt Parthenius ait in Delo. Dicimus etiã Ionicè γρυνήιος, &c. Orpheus in hymno, quem illi cum ſuffimento mannæ thuris concinuit, Grynium ait:

Grynie te Smintheu, Pythoctone, Delphice vates.

Pauſ. etiam in Attica, vbi de thoracibus linteis, quibus in venationibus leonum & pardorum dentes franguntur, multa diceret: Huius generis, inquit, cùm alibi θώρακας τῶν λινῶν multos videas, tum in Grynço, vbi Apollinis nemus pulcherrimum arboribus ſylueſtribus & ſatiuis, & earum omnium, cùm fructiferæ non ſint, aut odore delectant, aut aſpectu. Grynæi meminit & Athenæus.

Παρνόπιος, id eſt, culiciarius Apollo, vt Domitius exponit, colebatur: cuius ſimulacrum ad Phidiæ opera refertur. Ideo verò appellatus, quoniam infeſtos olim agro πάρνοπας, id eſt, culices propulſauerit. quo autem pacto abegerit, non eſt quod ſciam literis proditum. auctor in Attica Pauſanias. Sunt qui πάρνοπας locuſtas interpretentur.

Philalexander Apollo, ab Alexandro cognominatus. Nam vt Diodorus Siculus ſcribit. cum Apollini catenas aureas & compedes à Tyriis iniectas Alexander detraxiſſet, Philalexandrum vocari voluit, poſt Tyri direptionem. Pluribus idem Diodorus hiſtoriam explicat.

Argyrotoxus Apollo vocatus ab argenteo & ſplendido arcu, quo Pythonem ſerpẽtem confecit. vel à ſagittis, quippe τόξον vtrunque ſignificat, vt alibi docui. vel ſic dictus, quòd Sol cùm ſit, per ſummum orbis ambitum diſcurrens, velut arcus quidam, qui Græcè τόξον dicitur, figuratur alba & argenti ſpecie. Sed & ἄργυρον aliquando pro pulchro Græci capiunt, vt alibi notauimus. Quin & Pindarus ἀργυρόπεζαν ἀφροδίταν ideo in Pythiis vocauit, & Pollux Thetin, vt ſuo loco eſt oſtenſum. Argyrotoxi Apollinis & Macrobius meminit. Heſychius etiam ait, τὸ μὲν ἄνακτος ἔπειτ' ἀργυρότοξος ἀπόλλων. Dicitur idem & χρυσότοξος, hoc eſt aureum ferens arcum: & κλυτότοξος, hoc eſt inclitus arcu, quo crebrò vſus eſt Homerus, & alij.

Arcitenens à Latinis aliquando dictus. Ouidius,

Hunc deus Arcitenens, & nunquam talibus armis, &c. in primo Metamorph. de Pythone. hunc Græci dicunt τοξοφόρον.

Auricomum Apollinẽ Latini vocant, χρυσοκόμην Græci, propter Solis radios, vt ait Phurnutus

nutus: vtque legimus apud Orpheum & Homerum, & alios. Vocatur & eadem ratione χρυσοχαίτης. Dicitur & à nostris crinitus, vt Cicero in Academ. Intendit crinitus Apollo arcum. Pindarus in Pyth. χαίτας, quasi iubatus & comosus. Repete ea quæ dicta sunt in Acersecome.

χρυσάωρ Apollo dictus, quòd ensem ferat aureum, vt ego interpretor, propter radios aureos Solis, Orph. in Argon. de Bute, ἴκελος χρυσάορι φοίβῳ. id est, similis Chrysaori Phœbo. Hesiodus,

Φοῖβον ἀπόλλωνα χρυσάορον, ὃν τέκε λητώ. hoc est,

Latona hunc Phœbum Chrysaoron edidit alma.

Vtitur & Homerus.

Leschecorius, λεσχηνόριος Apollo. λέσχαι, nugæ & sermones dicuntur: hinc Apollo cognominatus, cum in coronas viri ad fabulas eunt. Vide Suidam.

Λεσχηνόριον ἀπόλλωνα etiam vocatum ait Phurnutus, propterea quòd interdiu nugæ fiant, & inuicem homines sermocinentur, noctu verò quiescant. λέσχαι enim nugas significant.

Orchestes Apollo à saltatione nuncupatus, à Pindaro. Idem etiam innuitur in hymnis Homeri. Quin etiam eadem ratione ab Orpheo in hymno χορευτὴς vocatur.

Phyxius Apollo cognominatus, de quo Philostratus in Palamedis imagine: quem fugæ præsidem existimabant veteres, eique rem sacram faciebant. Commentatores tamen Theocriti in Edyllio VII, super ea verba, τὰν ἐπὶ φύξας. φύξα aiunt populum esse Coi, vel locum sic nominatum, ab Herculis fuga de Cois, in quo tradunt Apollinis templum fuisse, qui à re Phyxius. Paulò pòst iidem subinferunt, à φύξα etiam φύξιον Apollinem appellari, & Pana. de Phyxio verò Ioue plura diximus suo loco.

Napæus Apollo dictus, vt Stephanus scribit, cuius hæc sunt verba νάπη, inquit, vrbs Lesbi. Hellanicus in secundo Lesbicôn, ciuis Napæus, & Apollo Napæus. Sunt & Napæi continentis. est & pars montis νάπη & Napæus, qui ex eo est. Napæi porrò Apollinis, grammatici Latini quidam meminêre, vt Macrobius.

Telmissius Apollo, vt idem scribit Stephanus, appellatus fuit à Telmisso, qui ex Hyperboreis venit, & in Caria constitit, vbi Telmissij fanum Apollinis construxit. Telmissum aliqui Apollinis filium scribunt ex Themisto Zabij Hyperboreorum regis filia: & fratrem Galeotæ, qui in Sicilia oracula obtinuit: vnde Galeotæ dicti in Sicilia, eius successores.

Ἐνθρυπτος Apollo, id est Intritus, vel deliciose paratus, ab Atheniensibus nuncupatus, vt ait Hesychius & Arpocration. ἔνθρυπτα enim bellaria dicuntur, deliciose parata, quæ in sacris inferebantur: vnde fortè Apollini nomen inditum. Vtrunque lege, qui plura docent.

Thornax Apollo dictus, & eodem nomine ipsius dei templum, vt Hesychius scribit. est autem θόρναξ mons Laconiæ, vt in quarto Nicolaus prodidit, & Stephanus. eadem vox, teste Hesychio, scabellum, seu suppedaneum denotat.

Προόψιος Apollo, id est præuidens, vel præsagus, vt in Attica Pausan. interpretatur Domitius.

Δεκατηφόρος Apollo, vt idem interpretatur Domitius. Decumanus Apollo, qui cognominatur, Aegyptiorum simulacris persimilis fuit: vt is quem Archogeneten vocitabant, & in Aegineticis operibus videtur ex ebeno confectis. lege Paus. in Attica.

Λαρισσηνὸς ἀπόλλων Larissenus Apollo denominatus fuit à vico Ephesi, vbi colebatur, non procul à Tmolo, in cãpis Caystri: sicut Strabo & Stephanus tradunt. dicitur & Larissæus.

Polio Apollini nuncupato priscis temporibus, ait Pausan. in Bœot. tauros Thebani immolabant. πολιὸς verò dictus est canus, non quòd imberbis hoc loco fingeretur, sed canus & capillatus.

Amazonius Apollo, sic dictus apud Lacedæmonios, quoniã in agro Pyrrhichio Amazones contra Græcos pugnare desierant. vnde ibi Astrateæ Dianæ sacellum cõstructum fuit, Amazonij Apollinis & Paus. in Laconicis meminit.

Stobæus Apollo, cuius oraculum fuit apud Abas, locum Phocidis: Hesychius.

Tilphossius Apollo, sic appellatus à mõte & fonte, vt Strabo docet in nono. Pausanias tamen Tilphusam vocat, cuius aqua epota Tiresias expirasse proditur. Sunt & qui Telphusium vocant. meminit & Homerus in hymnis.

Phylleus Apollo, nuncupatus à Phyllo, in terra Phthiotica: cuius fanum celebrat Strabo eodem libro nono. Stephanus legit Phyllus Phyllũtis, eam vrbẽ in Thessalia reponẽs, & loc

& locum hunc ex hoc Strabonis libro aduocat, sed dei non meminit. Citat Rhianum, qui Phyllum fœminino genere dixerit, lib. nono Thessalicorum, ἀλλ' ἄραξ ὑπ' Ἐλισσῆντος ἴσαν κραταιαλὴν περὶ φύλλαν.

Tarrhæus Apollo cognominatus est, teste Stephano, ab vrbe Tarrha in Creta. nam & aliæ fuerunt & hoc nomine: altera in Lydia, & alia colonia Cretensium apud Caucasum montem. à Cretensi ergo vrbe & Apollo Tarrhęus dictus, & Lucius (quem & Lucillum legimus) Tarrhæus grammaticus, qui libros tres de prouerbiis optimos reliquit, & de literis, & quæ ad artem pertinent, χαρακτῆρα. Leguntur & eius quædam in Apollonium Rhodium scholia erudita, & valde vtilia.

Selinuntius Apollo celebratur à Strabone lib. x, illiúsque oraculum.

Salganeus Apollo, teste Stephano, nuncupatus à ciuitate Bœotica, quę post Chalcidem est, attingēs Euripum, quæ Salganeus vocata fuit: cuius habitator Salganius, & Salganites, vnde Salganeus Apollo.

Musagetes Apollo, cognominatus (ait Phurnutus) quòd Musarum ductor coleretur, vt in Musis diximus, & in Hercule Orpheus in hymnis. Sed & Proclus in Plat. Musagetes, inquit, Apollo colitur, & est vnitas ad harmoniam in vniuerso. Hic autem est chorus Musarum totius numeri nouenarij, ex quibus duobus, mundus totus indissolubilibus vinculis colligatur: & reliqua, quæ ibi multa scribuntur, & in Musis retulimus.

Marmarinus Apollo, denominatus à Marmario, quod vicinum Carysto fuisse, ostendit Strabo libro decimo. Insigne verò ibi templum habuit Apollo.

ἀλευρομάντις Apollo etiam dictus, teste Hesychio, propterea quòd & farinis, id est, ἀλεύροις fiebant vaticinia. nam ἄλευρα frumentacea & triticea, ἄλφιτα verò hordeacea dicitur, vt est apud eundem. tametsi apud Galenum & Paulum confundantur.

Tragius Apollo nuncupatus, vt ait Stephanus, à Tragæa vrbe in insula Naxo. Eupolis scribebat per epsilon, sine diphthongo, Tragea. Fuit & alia Tragea prope Cycladas, ex qua fuit Theogeton Peripateticus philosophus, Aristotelis familiaris.

Ixius Apollo Rhodi cultus fuit: appellatus verò, vt ex Artemidoro scribit Stephanus, ab Ixis Rhodi regiuncula, quæ ab Ixo portu denominata fuit.

Lathręus Apollo cognominatus, vt in decimo Strabo testis est, qui eius prope Calydonem templum celebrat.

Styracites Apollo cultus & nominatus: Styracion enim mons Cretę fuit. inde qui eum incolunt, Styracitæ appellati sunt: Stephanus.

Illeus Apollo in Troia dicitur, ab eodem Stephano.

Aegletus Apollo cultus ab Anaphe, quæ non multùm à Creta distat, vt Strabo auctor est. De quo & Apollonius lib. IIII. Argonauticôn. In ea fuit Aegleti Apollinis templum. meminit Callimachus hoc carmine,

Αἰγλήτην ἀνάφην τε Λακωνίδι γείτονα Θήρῃ.

Inuenio & Egretum alicubi nuncupatum. Phurnutus quidem Anaphæum Apollinem nominat, sed nescio an Aegletum intelligat, qua de re suprà in Delio & Phanæo disserui.

Mantous etiam à vaticiniis Apollo nominari videtur, si rectè Plutarchi verba de animi tranquillitate, id est, εὐθυμίας consideremus.

Δυνάστην, Apollinem Theopompus & Hesychius vocarunt: qua voce & Latini vsi sunt, pro præfecto regionis alicuius. hinc & Dynastia, ipsa præfectura.

Cataonis Apollinis Strabo ita meminit, de Melitena & Cataonum campis. Habet, ait, etiam Apollinis Cataonis delubrum, quod in tota colitur Cappadocia. Porrò Cataoniam ad extremam Tauri montis partem constituit Stephanus.

Ἔνθρυπτος ab Atheniēsibus Apollo dictus, teste Suida. est verò ἔνθρυπτον cibi genus, aut placentæ, aut intriti.

Cillæus Apollo, cuius Strabo nec semel meminit in XIII. In agro, inquit, Adramitteno est Chrysa & Cilla: nunc quoque prope Thebam est locus quidam Cilla appellatus, in quo Cillæi Apollinis templum est. Hunc locum Cillæus amnis præterlabitur, ex Ida monte delatus. Idem non multò pòst: Est etiam Cillæus mons inter Gargara & Antandrum. testis est Daēs Colonæus, apud Colonas Cillæi Apollinis templum ab Aeolibus è Græcia nauigantibus ædificatum esse. dicunt etiam Chrysæum Apollinem Cillæum esse. Non longè porrò à Cillæi Apollinis templo Cilli monumentum fuit, ingens quidam tumulus:

Cillum

Cillum verò Pelopis aurigam,& ducem Locrorum dicunt.

Cirrhæus etiã nuncupatus Apollo ab vrbe Cirrha, vt Strabo ait ſub Cyrphi rupe Delphica. Non ignoro ſecus à grãmaticis tradi. Statius in octauo Theb. de Amphiarao rapto,

Hæc Tenedon Cirrhámque dies, partúque ligatam
Delon,& intonſi claudet penetralia Branchi.

ἥλιος, Helius, vt notiſſimum eſt, Græcis Sol vocatur, ab ἀλέα, quod eat. vnde Heliades dictæ, quæ & Phaëtontiades, Apollinis ſorores nymphæ. Vocatur & interdum ἠέλιος, ſed & Doricè ἀέλιος. quin & Cretenſes, vt ſcribit Heſychius, ἀβέλιον nuncupabant. Perſæ verò κῦρον Solem nuncupabant: vnde quidam Cyrum, qui à cane nutritus eſt, dictum putauêre, eodem Heſychio auctore. τάλως item Sol dictus, & Samaſi, ab Arabibus. Stephanus. σαῶς verò Sol à Babyloniis: Heſychius. Scythæ autem Oetoſyron vocant: Herodotus & Heſychius.

Eriſatheus Apollo dictus: idem Heſychius, in Attica.

Ἔναυρος Apollo, ab aura (vt videtur) deductus: Heſychius.

Caſſius Apollo à Menãdro vocatus cuius ara in comœdię ſcena ſtatuta fuit. Cœl. Rho.

Aſtypalæus Apollo ab inſula, & Odryſſeus à fluuio. Strabo lib. XI & XII.

Σείριος, Sol ab Archilocho, alij caniculam, Ibycus verò eo nomine aſtra omnia appellauit, vt Heſychius notat.

Ἐυρύαλος, Apollo etiã dictus, quòd latè & vbique luceat, emicétque: idẽ auctor Heſychius.

Σωτάτας Apollo in Argo, à loco dictus, idem qui ſuprà: in Corintho verò nuncupatus fuit Apollo ζελωτής. Legimus inſuper θερμίλιος cognomentum fuiſſe Apollinis, ſed & Iouis apud Heſychium, & ὅριστος ἀπόλλων. Item in Mileto, θεῖος ἀπόλλων. item θάξος. Appellatus eſt etiam interdum ab artificibus, vt apud Pauſaniam in Attica, Dionyſiodoti. vnde mirum eſt Domitium, alioqui virum doctum, ita vertiſſe: Phlyenſes autem Myrinuſij habent aras Apollinis ductoris, Bacchi & Dianæ luciferæ. Cum Apollonis Dionyſiodoti legendum ſit, & Dianæ Selaphoræ.

Thecmius etiam Apollo cognominatus, & in Olympia cultus, vt in Eliacis idem Pauſan. eſt auctor.

Corynthus etiam Apollo cognominatus eſt, de quo ſic Pauſan. in 4. A Corone, inquit, ſtadia propè octoginta progreſſis Apollinis templum in ora maritima eſt, magna religione percelebre. nam & omnium eſſe antiquiſſimũ, autumant Meſſenij, & Deus ipſe (quem Corynthum Apollinem nuncupant) certam laborantibus morborum opem impertit.

Oetoſyrus Apollo vocatus à Scythis, vt Herodotus & Heſychius cõſentiunt. quo magis mirum mihi viſum, Parrhaſiũ in poëtica Horatij ſcripſiſſe, Scythas Gongoſiron Apollinem vocaſſe.

Sciallius Apollo: vide Macrobium. Soſianus, vel Suſianus Romam aduectus: Plinius.

Aperca Apollo, quòd patente cortina reſponſa præberet: Feſtus.

Sed age, Heliopolitani Apollinis ſimulacrum noſtris his nugis ex Macrobio aſcribamus: Aureum ſimulacrum, inquit, ſpecie imberbi inſtat dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmen & ſpicas. Vehebatur ſimulacrum hoc ferculo, veluti deuehebãtur in pompa ludorum Circenſium, deorũ imagines, & ſubibant plerique prouinciæ proceres raſo capite, longi temporis caſtimonia puri: ferebántque diuino ſpiritu, nõ ſuo arbitrio, ſed quò deus propellebat. conſulebant autem hunc non ſolùm præſentes, ſed abſentes, miſſis diplomatibus conſignatis: qua de re hiſtoriã de Traiano conſulente, idem affert Macrobius. Sed nos ad alios receſendos deos properamus. Duo tamen, antequàm finiam, prius exponam: & ſolis equos videlicet, & Apollinis cognomina miro artificio per capita literarum & Acroſtichia Græci alphabeti carmine, vt Bacchi etiam, conſignata. Nunc igitur equos Solis, quos illi poëtæ cæteríque ſcriptores aſcribunt, tibi aſſero, vt pictoribus & ſtatuariis nonnullam opem, his noſtris Syntagmatibus afferamus. Ouidius in primis, vt ab hoc exordiar, hos nominat in ſecundo Metamorphoſeos, libro:

Interea volucres, Pyrois, Eous, & Aethon,
Solis equi, quartúſque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent.

Eoſdem & commemorat Lactantius in III commentario Theb. Dicti illi quidem, Pyrois, qui inflectitur, vt Simois. hinc Valerius Flaccus,

Et for

Et formidantem patrios Pyroënta dolores.

Ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ab igne ſcilicet: Eous, ab ἠῶς, id eſt, ab aurora: Aethon, ab αἴθω, ardeo vel curro: ab vtroque enim declinari poteſt. Phlegon verò, à φλογὸς, id eſt, flamma, quòd naribus flammas efflare fingatur. Martialis tamen duos ſolum commemorat, his verſibus:

Quid cupidum Titana tenes? iam Xanthus & Aethon Frena volunt.

Et Xanthus dicitur quaſi flauus, à flammæ videlicet colore. Fulgentius & ipſe Solis equos his verbis conſcribit in primo Mythologicôn: Vnde, inquit, & ipſius Solis equis cõdigna ſic nomina poſuerunt, id eſt, Erythræus, Actæon, Lampos, Philogeus. Erythræus Græcè rubens dicitur, quòd à matutino Sol lumine rubicundus exurgat. Actæon, ſplendidus dicitur, quòd tertiæ horæ momentis vehemens inſiſtat, & lucidior fulgeat. Lampos verò, dum ad vmbilicum diei & contra arcticum conſcenderit circulum. Philogeus Græcè terram amans dicitur, quòd hora nona procliuior vergens, occaſibus pronus incumbat. Porrò & commentator Arati Latinus, quiſquis is fuit, eoſdem cum Fulgentio commemorat, & ſimul etiam nominum cauſas afferre niſus eſt, quas ideo apud ipſum leges: conueniunt enim adeò, vt vnus ab altero manifeſtè accepiſſe videatur. Hyginus quoque in lib. ſuarum fabularum ca. CLXXXIII, hos ſolis equos ita commemorat: Eous, per hunc cœlum verti ſolet: Aethiops quaſi flammeus eſt, concoquit fruges. Hi funales ſunt mares: Fœminæ, Locariç Brõte, quæ nos tonitrua appellamus: Sterope, quæ fulgetra. Huic rei auctor eſt Eumelus Corinthius. item quos Homerus tradit, Abrax, Aſlo, Therbeeo.

Synhodus Apollo inſcriptione marmorea Lanuuij legitur, quæ à M. Aurelio Auguſto poſita fuit.

Acroſtichia icoſipentaſticha, vt Græci dicunt, ingenioſiſſima, quę Latinè verti non poteſt, cuius hoc primum carmen eſt,

Ingentem Pæana cano, tua nomina, Apollo:

Ὑμνέω παιᾶνα μέγαν θεὸν Ἀπόλλωνα,
Ἄβρεστον, ἀγλαόμορφον, ἀκερσεκόμην, ἁβροχαίτην,
Βελτιώνον, βασιλῆα, βελεσιχαρῆ, βιοδώτην,
Γηθόσυνον, γελόωντα, γιγαντολέτην, γλυκύθυμον,
Διογενῆ, δήπαιδα, δρακοντολέτην, δαφνογενῆ,
Ἔυλαλον, εὐρυβίην, ἑκατηβόλον, ἐλπιδοδώτην,
Ζωογόνον, ζάθεον, ζηνόφρονα, ζωοδοτῆρα,
Ἤπιον, ἠλυπῆ, ἠδύθρουν, ἠπιόχειρα.
Θηροφόνον, θαλερὸν, θελξίφρονα, θελξίμυθον,
Ἰαφίτην, ἱμερτὸν, ἴϊον, ἱπποκορυστὴν,
Κοσμοπλόκον, κλάριον, κρατερόφρονα, καρπογένεθλον
Λητογενῆ, λάβρον, λυρογηθέα, λαμπετόωντα,
Μυστοπόλον μάντιν, μεγαλήτορα, μειλιόμορφον,
Νεβροχαρῆ, νόδρον, νηπενθέα, νηφαλέοντα,
Ξεινοχαρῆ, ξεῖνον, ξεινόφρονα, ξεινοδοτῆρα,
Ὄλβιον, ὀλβιόδωρον, ὀλύμπιον, ὀρεσιφοίτην,
Πρηΰν, πανάλδρεα, παναπήμονα, πλουτοδοτῆρα,
Ῥυσίπορον, ῥαλόχρουν, ῥηξήνορα, ῥηξικέλευθον,
Σιγαλόεντα, σοφὸν, σελαηγενέτην, σωτῆρα,
Τερψίχορον, τιτᾶνα, τελέσφορα, τιμήεντα.
Ὑμναγόρην, ὕπατον, ὑψαύχενα, ὑετόεντα,
Φοῖβον, φοιβάζοντα, φιλοστέφανον, φρενογηθῆ·
Χρυσμαγόρην, χρίστον, χρυσόχροα, χρυσοβέλεμνον,
Ψαλμοχαρῆ, ψάλτην, ψυσίζυγα, ψυχοδοτῆρα,
Ὠκύπορον, ὠκυεπῆ, ὠκύσκοπον, ὠροσιδώτην.

AESCVLAPIVS.

AEſculapius medicinam primus, ab Apolline patre inſtitutus, mortalib. inuexiſſe, ſeu inueniſſe dicitur, ipſe ſiquidem perfectam, & numeris ſuis omnibus abſolutam adinuenit: mox illius ſucceſſores ab eo Aſclepiadę nuncupati, velut hæreditariã acceptam, per manus traditam ęxcoluêre, poſteriſq; ſubinde inuulgarunt, vſque ad Hippocratem, qui eã conſummauit. Sed iſta Medicis mittamus: nos noſtrum inſtitutum proſequamur. Aeſculapius à Gręcis ἀσκληπιὸς dictus eſt, Apollinis & Coronidis, vt Diodorus ſcribit, filius, medicinæ præſes, plurima valetudini mortaliũ vtilia adinuenit. adeò autem excelluiſſe in ęgrotorum curatione dictus, vt mortuos ab inferis excitare crederetur: quare apud Iouem ac-

cuſatus, fulmine ictus eſt. quamobrem iratus Apollo, Cyclopas fulminis fabricatores interemiſſe dicitur. Ideóque Iupiter Apollinem homini ſeruire iuſſit. hæc Diod. Cicero verò Aeſculapij nomine tres fuiſſe commemorat. primum Apollinem filiũ, quem Arcades colebant: qui ſpeculum inueniſſe, primúſque vulnus dicitur alligauiſſe. ſecundum, ſecundi Mercurij, Valentis & Pheronidis filij fratrem: is fulmine percuſſus dicitur, humatúſque eſſe Cynoſuris. tertium, Ariſippi & Arſinoæ, qui primus purgationem alui, dentiſque euulſionem, vt ferunt, inueniſſe dictus eſt: cuius in Arcadia non longè Luſio flumine ſepulcrũ & lucus oſtendebatur. hæc fermè Cicero. Dictus verò Aeſculapius, teſte Phurnuto, ἀπὸ τοῦ ἰσχαλίσθαι καὶ ἀναβάλλεσθαι τὴν κατὰ τὸν θάνατον γινομένην ἀπόλλυσιν. hoc eſt, ab excludendo & reiiciendo factum per mortem interitum. Codices Phurnuti impreſſi non ἰσχαλίσθαι, ſed ἰτάσθαι habent, quaſi quod caſſet mortis acceſſum. Sed parum conſona videtur deriuatio. quare alij dictũ putant παρὰ τὸ τὰ ἀσκελῆ τῶν νοσημάτων ἤπια ποιεῖν. hoc eſt, ab eo quòd quæ morborum aſpera ſunt, mitia faciat. quidam etiam ab ἄσκελλω καὶ ἤπιος deducunt. Phurnutus & alij ſcribunt, Aeſculapium nutritum à Chirone centauro, medicinam verò edoctum ab Hepio: quod nomen non ocioſè poſitum eſſe videtur, ſiquidem ſedet turbationes, διὰ τῆς τοῦ ἠπίου φαρμακείας, id eſt, propter medicamenti mitigationem. Sed vide quæſo ne decipiare mendoſo Phurnuti codice. Quippe Naſo poëta noſter lib. 11. Metamorph. non Hepion, ſed Ocyroën vocat Chironis filiam, quæ in ἵππον, id eſt, equam conuerſa ſit. Sanè Ἠπιόνην vxorem fuiſſe Aeſculapij teſtis eſt Pauſ. ſic ſcribens: fanũ eſt Aeſculapij in quo ipſius Dei & Epiones ſigna erãt. Epionem vero vxorem fuiſſe Aeſculapij memorant. Alibi verò idem ſcribit Pauſ. In luco ædes eſt Dianę cum ſimulacro, Epiones cognomento, ex eo fortaſſe, quòd morbos mitigare hoc numen credatur. Xenophon in lib. de Venatione, de Chirone & Aeſculapio multa eleganter prodidit. Nolim hoc loco tibi reticere verba Hygini, ex Mythologico poëtico, quæ cognitu digna ſunt. Chiron centaurus Saturni filius, artem medicinam chirurgicam ex herbis primus inſtituit. Apollo autem artem ocularium medicinam primus fecit. tertio autem loco Aeſculapius Apollinis filius Clinicen reperit. Antiqui obſtetrices non habuerunt: vnde mulieres verecundia ductæ interierant. Nam Athenienſes cauerant, ne quis ſeruus aut fœmina artem medicinam diſceret. Agnodice quedam puella virgo concupiuit medicinam diſcere: quæ cùm concupiſſet, demptis capillis, habitu virili ſe Hierophilo cuidam tradidit in diſciplinã. quę cùm artem didiciſſet, & fœminam laborãtem audiſſet ab inferiore parte, veniebat ad eam. quæ cùm credere ſe noluiſſet, æſtimãs virum eſſe: illa tunica ſublata, oſtendebat ſe fœminam eſſe, & ita eas curabat. quod cùm vidiſſent medici, ſe ad fœminas non admitti, Agnodicen accuſare cœperũt: quòd dicerẽt, eum glabrum eſſe, & corruptorem earum, & illas inſimulare imbecillitatem. Quo, cùm Areopagitæ conſediſſent, Agnodicem damnare cœperunt: quibus Agnodice tunicam alleuauit, & ſe oſtendit fœminam eſſe. & validius medici accuſare cœperunt. quare tum fœminæ principes ad iudicium conuenerũt, & dixerunt: Vos coniuges non eſtis, ſed hoſtes: quia quæ ſalutem nobis inuenit, eam damnatis. Tunc Athenienſes legem emendarunt, vt ingenuę artem medicinam diſcerent. atque hactenus Hyginus. Sed nos cætera ſequamur. Tarquitius de Viris illuſtribus, vt Lactantius Firmianus refert, Aeſculapium incertis parentibus natum ait, & expoſitum, à venatoribúſq; inuentum, canino lacte nutritum, Chironi traditum didiciſſe medicinam: fuiſſe autem Meſſenium, ſed Epidauri habitaſſe. Pauſanias verò lib. ſecundo, triplicem affert de Aeſculapij origine opinionem: & primùm quidem Phlegiam ait, cùm Peloponneſum peragraret, Coronide filia grauida ex Apolline comitatus, perueniſſe in Epidauri montem, cui à re nomen mox inditum Titheum, à papilla ſcilicet. ibi enim expoſitus infans, capræ papillis eſt nutritus, cuius cuſtos gregis canis comeſerat. Areſthanes autem paſtor, dum capram canémque perquireret, cum eis infantem reperit, è cuius facie fulgor reſplenduit. hic velut numen eum adorauit: atque ex eo Epidaurus tota Aeſculapio eſt conſecrata, quo loco Pauſanias & templum eius & ſimulacrum deſcribit. Altera verò opinio eſt: Coronide iam prægnante, cum Iſchiæ Elati filio concubuiſſe. ob id interemptam à Diana, quòd illa Apollini factã contumeliam vlciſci voluit. Ardente verò rogo, è media flamma puerum à Mercurio ereptum. Tertia autem opinio, quam Pauſ. fabuloſam putat, eiuſmodi eſt: Aeſculapium Arſinoe Leucippi filia natum. qua de re paulò pòſt plura afferam, in eius Aeſculapij cognomine Coronides. Pauſanias id quidem falſum eſſe, ex eo Apollinis oraculo, quod tale eſt, oſtendit:

Asclepij auxilium cunctis mortalibus almum
Felia, quem Phlegiæ peperit mihi iuncta cubili
In campis Epidaure tuis formosa Coronis.

Iulianus verò Cæsar παραβάτης cognominatus, Aesculapium ait ex Ioue natum ex νοητῶν, id est, si rectè interpretamur, mentalibus: quia ex diuina mente super terram apparuisset, per fœcundi solis vitam: & Epidauri, Pergami, Tarenti, & Romæ versatus. Contra Iulianum disputat in primis Cyrillus Alexandreus, & eius fabulas confutat. Hermes Trismegistus in Asclepij dialogo, Aesculapiũ ostendit Aegyptium fuisse, quod etiam scribũt Diod. & Eusebius. Trismegisti verba in Asclepio hæc sunt: Auus, inquit, tuus ô Asclepi, medicinæ primus inuentor, cui templum consecratum est in monte Libyæ, circa Crocodilorũ littus, in quo eius iacet mundanus homo: & quæ alia subiungit. Theodoretus Cyri vrbis episcopus scribit, quòd Homeri tempore nondum esset Aesculapius in deorum numero habitus. Nam ipse Homerus, vulnerum Martis curatorem non Aesculapium facit, sed Peæona. cúmque de Machaone Aesculapij filio loquitur, hominem eum vocat, Aesculapij absoluti medici filium. Apollodorus in libris quos de Deis scripsit, Aesculapium prodit diuinationibus & auguriis præfuisse: nec mirum, cùm & medicum oporteat de ægroto ea dicere quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox ventura sequantur, vt ait Hippocrates. Sed Aesculapij quoque mortis causa variè traditur. Pindarus in Pythiis, quopiam hymno ad Hieronem, quem & Tertullianus & Cyrillus, aliique sequuntur, ab Ioue fulminatum cecinit: quòd auro victus, Hippolytum in vitam reuocauerit. Alij non Hippolytum, sed Tyndareum, alij Capanea, alij Glaucum, Minois filium. qua de re in Ophiucho plura Hyginus in Astronomico poëtico, & his versibus poëta Claudianus in victoria Stiliconis contra Alaricum. ita enim canit:

Cretáque, si vera narratur fabula, vidit,
Minoum rupto puerum prodire sepulcro,
Quem senior vates auium clangore repertum,
Gramine restituit. miræ nam munere sortis,
Dulcia mella necem, vitam dedit horridus anguis.

Qui verò Orpheum sequuti sunt, Hymenæum dixerunt: alij Androgeum. Stesichorus, propter Capaneum & Lycurgum dixit. Alij, inter quos Polyanthus, quod Prœti filias sanitati restituerit, quas Phylarchus Phinidas, id est, Phinei filias dixit. Telesarchus quidem Fulminatum Aesculapium ait, quòd Oriona voluerit in vitam reuocare. Pherecydes porrò id tradit, quòd qui Delphis interirent, vitæ redderet. D. Epiphanius in Ancorato: Euclees, inquit, ab Aesculapio resuscitatus. Quidam legunt, Euricleas. nam sic Pythia prius dicebatur, vt in Pythio Apolline dictum. Staphylus tamen nullum ab inferis ab Aesculapio excitatum scripsit, sed tantùm sanatum Hippolytum, ex Trœzene fugientem. Adeò Græcis fabulari placuit. Variè quoque eius simulacra effinxit antiquitas. Pausanias, Aesculapij simulacrum ex auro & ebore à Thrasymede Pario elaboratum describit. Is in throno sedebat, virgam tenens in manu: supra verò draconis caput manum alteram habebat, cui etiam canis assistere videbatur. Hæc Pausanias: qui & alibi, hoc est apud Sicyonios, Asclepieum fuisse ait, hoc est, Aesculapij templum, in cuius vestibulo imberbis erat Aesculapius, ex auro atque ebore confectus, Calamidis opus, sceptrum vna, altera verò manu domesticæ pinus pomum tenebat. Dicebant ipsum, in draconis speciem ad se ex Epidauro mulorum bigis vectum, ídque factum fuisse à Nicanora, fœmina Sicyonia, matre Agasiclei, Echetimi vxore. Adeò non Romanis tantum serpens Epidaurius est impertitus. Eusebius etiam simulacris Aesculapij in manu baculũ attribuit, quasi (vt ait) ægrotantium sustentaculum. Serpentem verò inuolutum, animæ & corporis salutare signum: quo loco multa Eusebius de serpentibus tradit, vt spiritualibus, ex recondita disciplina. Hinc & Macrobius, Aesculapij simulacrum ait, draconem salutis symbolum subiungi. idem & Phurnutus, qui & cur baculum gerat exponit. Sed & Hyginus in Astronomico, de baculo & angue, seu dracone, ita in Ophiucho scribit: Cùm Aesculapius Glaucũ cogeretur sanare, inclusus quodam loco secreto, bacillum tenens manu, cùm quid ageret, cogitaret, dicitur anguis ad bacillum eius arrepsisse: quem Aesculapius mente commotus interfecit, bacillo fugientem feriens sæpius. Postea fertur alter anguis eodem venisse, ore ferẽs herbam, & in caput eius imposuisse: quo facto, loco fugisse. quare Aesculapium vsum

esse herba eadem, Glaucum reuixisse: itaque anguis in tutela Aesculapij esse dicitur. Apud Aelianum hoc etiam notaui, Parian serpentem, quam Apollodorus paruã vocabat, igneo esse colore, & acerrimo oculorum visu, ore largo: ex quo fit, vt nihil mordendo noceat. Quin etiam mitis esse dicitur, & propterea (inquit) deorum humanissimo Aesculapio ipsum consecrarunt, eiúsque ministerio dedicarunt. hæc fermè ille. Sed de draconum natura cùm alij multa, tum Philostratus in Imaginibus. Vnde etiam thesauros custodire poëtæ dixêre, vt Hesperidum hortos, & vellus aureum apud Colchos. Plinius, aliíque, dracones ad salubritatem referunt. Macrobius, eos etiam annuas exuuias ponere ac renouare ait. Quod verò acutissimè cernant ac intueantur, & ad medicum pertinet, & ad custodiam. Nam & eius nominis etymologia argumentum esse potest. Dracones enim dicuntur ἀπὸ τοῦ δέρκειν, hoc est, ab acutè videndo. At cum dracone etiam gallum Aesculapio attributum legimus, propter vigilantiam: de quo ipsi res sacra fiebat. Quin & Socrates apud Platonem moriturus, suo testamento ei deo gallum reliquit. Plinius in Naturali historia libro trigesimoquinto, Aesculapio quatuor filias assignat: Cum Aesculapio (inquit) filiæ, Hygeia, Aegle, Panacea, Iaso: de Socratis picturis agens. Aristophanes etiam has quatuor Aesculapij filias nominat, vt Hermolaus notat. Hippocrates in Iuramento duas tantùm commemorat. Hermippus in Trimetris senariis, hos Aesculapij filios ex Lampetia Solis filia tradit, Machaonem, Podalirium: & quas modò nominaui, Hygeiam, Panaceam, Aeglen, Iaso. His ab aliquibus adduntur, Ianiscus & Alexenor. Particulam hoc loco tibi libet ascribere, qua Cyrillus Iulianum Cæsarem apostatam redarguit, antequàm huius cognomina interpreter. Arroganter (inquit) dixit Iulianus, ex Ioue in mentalibus natum esse Aesculapium, apparuisse autem in hominis forma. Omnium siquidem sermone dicitur ex Coronide & Apolline natus, quæ à sacerdotibus (vt verisimile) in Apollinis templo viciata fuit. Sed Iulianus de illo honestum & sublime quiddam & sentit & loquitur, semper nimium mendax: quamuis apud Græcorũ sapientes plurima & absurda de illo scripta sint. Etenim cùm Apis Aegyptius, non obscurus inter eos qui illic erant templi ministros, & naturalis philosophiæ scientiam adeptus esset: hunc ferunt primùm artem medicam exquisiuisse, & tradidisse felicius, quàm eos qui ipsum præcesserant, communicasséque Aesculapio. hic vbi in ea disciplina profecit, noluit vlterius in Aegyptiorum vrbibus morari, sed lucri cupidus, & consiliis turpibus obnoxius, omnem (vt ita dicam) circuiuit orbis regionem ab omnibus lucra petens, & venale studium suum languentibus exhibens. Inflatúsque ob scientiam, & superbiens, se etiam deum nominabat, & mortuos se ab inferis excitare posse delirans asserebat. veniénsque ad Epidaurios, & ibi summam sibi gloriam arrogans quendam se esse deum, fulmine ictus est, pœnam illi dignissimam Deo inferente: qua ex re per id quod passus est, declarauit, se nihil aliud esse quàm terram ac puluerem. Sed & quæ de illo odarum conditor Pindarus cecinit, videre est operæprecium: Vicit & illum superbi animi aurum in manibus apparens, manibus autem Saturnius per vtraque præcordia traiectum deiecit ocyus: flagrans verò fulmine, mortem intentauit. Quinetiam tragicus Euripides dixisse Apollinem contendit: Iupiter auctor mortis filij mei Aesculapij, pectoribus est iniecta flamma. Hactenus ex Cyrillo. Porrò pluribus in locis cultus Aesculapius, non modò in suprà nominatis, sed & Romæ, præcipuè in insula Tiberina, quæ & ab aliquibus Lycaonia dicta est: quæ biremis formam habere videtur, & formam accepisse eius nauis qua Aesculapius Romam est aduectus. Historia est nota. Ouid. in Fastis:

> Accepit Phœbo nymphâque Coronide natum,
> Insula, diuidua quam premit amnis aqua.

Nunc quoque in D. Bartholomæi hortis nauis marmorea cernitur, in cuius nauis sponda serpentis reptantis imago effícta est, in rei memoriam. Quare autem in insula Aesculapius & extra vrbem templa habuerit, cùm alij, tum Plutarchus ostendit in causis Romanis. scribit & in hunc modum Sex. Pompeius: Aesculapio ædes facta fuit in insula, quod ægroti à medicis aqua maximè sustentantur. Eiusdem esse tutelæ draconem, quòd vigilatissimum sit animal, quæ res ad tuendam valetudinem ægroti maxima est. Canes adhibebantur eius templo, quòd is vberibus canis sit nutritus. Bacillum habet nodosum, quod difficultatem significat artis. Laurea coronatur, quod ea arbor plurimorum sit remediorum. Huic & gallinæ immolabantur. adhuc Festus. Sed iam nimius in his videri possum, quare ad interpretanda cognomina me accingam: hoc prius addito,

addito, quod Hippocrates tradit, Aeſculapium etiam ſcripſiſſe libellum in re medica, cui Nauiculæ nomen fecit. Legi in antiquitatibus marmoreis, in primiſque in Auximi oppido Italiæ, Aeſculapij ſignum marmoreum hac forma: indutus eſſe videbatur ſubucula græcanica, & amiculo ſuccinctus, dextra quidem duos gallos continebat, ſiniſtra verò in amiculi lacinia fructus neſcio quos tenere videbatur.

Phœbigena igitur in primis cognominatus eſt Aeſculapius, à patre Phœbo. Vergilius:

Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.

Lactantius tamen grammaticus in tertio Thebaid. Pœnigenam legere videbatur, id eſt, per pœnam matris natum. Nam eius matrem Coronidem Apollo ſagittis peremit, quia cum Iſchy concubuerat: quem fulminatum quidã ſcribunt, alij ab Apolline occiſum.

Coronides etiam cognominatus à matre, qua de re lege fabulam apud Ouidium lib. 2. Metamorphoſ. quæ ita incipit:

Pulchrior in tota, quàm Lariſſea Coronis,
Non fuit Aemonia, placuit tibi Delphice certè, &c.

Quo loco Coronis Lariſſea ab omnibus legitur, ab vrbe Lariſſa. Ego verò ex tertio hymno Pyth. Pindari, Lacerea legendum puto, ab vrbe, cuius poſt Pindarum Hellanicus etiam & Stephanus meminère. Sanè pulchrè hanc fabulam totam in eodem modò citato hymno Pindarus ad Hieronem explicat, Aeſculapiique matrem Arſinoën ait, Phlegyæ filiam, & paulò pòſt etiam Coronida: quo loco Græci Pindari interpretes ex Aſclepiadis & Ariſtidis ſententia ſcribunt, Arſinoën quidam vocant, ſed Leucippi filiam. & quidem Ariſtides in eo quem ſcripſit de Gnido condita: Arſinoë, inquit, cùm adhuc virgo eſſet, Coronis dicta, Leucippi filia, Amycli filij, qui fuit Lacedæmonis. Aſclepiades verò & ipſe Leucippi filiam duxit, ex qua Aeſculapius & Eriopis nati. vt in hoc,

Ἡδ' ἔτικεν μεγάροις ἀσκλήπιον ὄρχαμον ἀνδρῶν
φοίβῳ ὑποδμηθεῖσα ἐϋπλόκαμόν τ' ἐριώπην.

Homerus in hymnis, & Heſiodus in Theog. χορωνὶν vocant, & Phlegyæ filiam, vt etiam Pindarus. Oraculum legitur apud Pauſan. quo id Apollo negat Apollophani, id ab eo ſcitanti.

Triccæus Aeſculapius, cognominatus ab vrbe, vt Strabo ſcribit. vnde & ipſe de ſe ipſo:

Natus ego ex ſacra Tricca, cui tota medendi
Ars debet, ſimul atque omnis ſapientia debet.

Hoc apud Porphyrium legimus in libro de Reſponſis. Sed & Heliodorus poëta & medicus meminit apud Cl. Galenum: huius verſus in tertio de Poëtarum hiſtoria attulimus. Triccam verò vrbem Theſſaliæ, Stephanus ſcribit denominatam à Tricca Penei fluuij filia, cuius & Homerus in quarto Iliad. meminit.

Epidaurius etiam Aeſculapius vocatus eſt, ab vrbe notiſſima Peloponneſi, in ſinu Saronico, ex qua & Romam adductus in ſerpentis imagine: hiſtoria eſt notiſſima, Ouid. in Faſt. & in Metamorph. Propertius in Eleg. lib. 2.

Et Deus extinctum Creſſis Epidaurius herbis
Reſtituit patriis Androgeona focis.

Epidaurum verò vrbem variis nominibus appellatam, tradit Stephanus, inter quæ Hæmeram commemorat, dictam videlicet à ſanguine, id eſt, αἵματος, ob ea quæ frequentiſſimè Aeſculapio fierent ſacrificia ex victimis. T. Liuius libro quinto, quintæ Decad. de Paulo Aemylio agens: Sicyonem, inquit, inde & Argos, nobiles vrbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, ſed inclytam Aeſculapij nobili templo, quod quinque milibus paſſuum ab vrbe diſtans, nunc veſtigiis reuulſorum donorum, tum donis diues erat, quæ remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. hæc Liuius. Pauſanias Epidaurum appellatam ſcribit ab Epidauro Pelopis filio, vt Elij tradunt: vt verò Argiui, ab Argo Iouis filio: quod & Stephanus ait. Subiungit Pauſanias de Phlegyæ filia, quæ patrem ſecuta cum eſſet, ibi Aeſculapium peperit, & ab auo infans eſt expoſitus in monte Tittheo, à capra nutritus, à cane cuſtoditus, demum ab Areſthane paſtore repertus, & ſeruatus ob radios, & vultus ſplendorem.

Archagetes Aeſculapius & dictus & cultus fuit, cuius templum apud Tithoream Pauſanias ſcribit in Phocaicis. Sed & idem cognominatus Philolaus, hoc eſt populi amicus, cuius templum celebre fuit apud Aeſopum in Laconia, vt idem eſt auctor Pauſanias.

Pergamenus,& Pergameus,nuncupatus à Pergamo celebri vrbe Asię,Galeni medicorum principis patria,vbi summo cultu venerabatur. Martialis:

Pergameo posuit dona sacrata deo. id est, Aesculapio.

Papinius Statius de Pergamo:

Pergameas intrasse domos,vbi maximus ægris
Auxiliator adest,& festinantia sistens
Fata,salutifero mitis deus incubat angui.

Q. Serenus poëta & medicus,sic etiam in libri sui inuocatione:

Túque potens artis,reduces qui tradere vitas
Nosti,atque in cœlum manes reuocare sepultos,
Qui colis Aegeas,qui Pergama,quíque Epidaurum.
Qui quondam placida tectus sub pelle draconis,
Tarpeias arces,atque inclyta templa petisti,
Depellens tetros præsenti numine morbos,
Huc ades,& quicquid cupido mihi sæpe rogatus
Firmasti,cunctum teneris expone papyris.

Tacitus lib. Ann. 3. Apud Pergamum,inquit,Tyberij principis temporibus, Aesculapij templum compertū asylū fuisse ait. hinc & Paus. in Corinth. scribit, Archiam Aristæchmi filium à conuulsione membrorum sanatum,qua inter venandum apud Pindasum correptus fuerat, Dei religionem Pergamum traduxisse. Acceptā à Pergamenis deinde Smyrnęos templo consecrasse. quod nostra (ait ille) ætate Aesculapij nomine ad mare est. Quin & quòd colitur Balangris apud Cyrenæos Aesculapius, medici cognomento, ex Epidauro sumptus est: ad Cyrenaici quidem similitudinem factum est id Aesculapij templum, quod Lebenæ,quæ est Cretensium vrbs,extat. Dissimilis in eo sacri ritus, quòd Cyrenaici capras mactant cum ab Epidauriis traditum hoc omnino non fuerit.

Καύσιος Aesculapius vocatus,à pago in Arcadia,terræ Telphusiæ,qui dictus est καῦς: vnde gentile nomen Causius,quo nomine appellatus est Aesculapius, qui ibi colebatur: auctores Paus. in 8. & Stephan. de Vrbibus.

Demænetus Aesculapius cognominatus,à Demæneto eius templi conditore.

Gortynius etiam ab vrbe, vt Paus. in Corinth. Sic enim ait: E marmore verò Aesculapius cognomento Gortynius, ad angues quidem Deo sacros quo minus accedant homines,terror obstat. cibum illis in primo aditu apponunt: neque amplius quidquam eorum causa satagunt. Item dictus Cotylæas.

Παιών quoque nuncupatus ab Artemidoro Daldiano, in 2. Onirocr. Idem & Pææon. Pææona alium Homerus facit, vt paulò antè dictum est, ab Aescul.

Ηπιοδώτης Aesculapius ab Orpheo vocatus,in poëmate ad Musæum: quasi tu dicas, mitis dator. alij ἠπιόδωρος potius existimant,quòd blandè dona sua impartiatur.

Ἀγλαόπης vero Aesculapius à Lacedæmoniis est appellatus, teste Hesychio: quasi tu dicas, aspectus splendidi. A medendi quoque peritia ἰατρὸς, hoc est medicus, vocitatus est.

Colatos insuper Aesculapius cognominatus. Eustathius Mercurium, ni fallimur, ait: cuius simulacrum in Cyllene vico positum fuisse tradit.

Hagnitas cognomen est Aesculapij,cuius templum fuit apud Laconas, ad curriculi seu stadij dexterā. Hagnitas verò appellatus ab ἄγνῳ,id est, à salice amerina,quòd ex eius materia illic delubrum constabat. quare mirum est, quosdam sine afflatu hoc nomen scribere.

Cotylæus Aesculapius apud Eurotam Laconiæ fluuium cultus fuit, cuius templum ab Hercule positum legimus,cùm ex vulnere in cotile,id est, manus concauitate sanatus fuisset,quod in prælio contra Hippocoonta & filios acceperat. Pausanias.

Αἰγλαήρ Aesculapius etiam dictus, Hesychio & Phauorino testibus.

Salutifer etiam Aesculapius ab Ouidio dictus. libro Metamorphos. secundo. item Opifer, libro decimoquinto:

Cùm deus in somnis Opifer consistere visus.

Quanquam & Apollo eodem cognomine dictus, ab eodem poëta.

Aulonius etiam Aesculapius appellatus est, teste Pausania in Quarti fine: Ad Aulonē, inquit, delubrum est,cum signo Aesculapij Aulonij.

Alia

Alia etiam eius sunt præter hęc cognomina, quorum nõnulla habes in hymno Orphei, quem cum manna thuris illi adoleuit. vt αὐξιθαλὴς, id est, augens semina: & ἀπαλεξίκακος, id est, propulsor malorum.

Hygeia, & cum patre, & cum sororibus culta: interdum & seorsum, vt apud Græcos obseruamus, cum sorore Panacea. Hippocrates in iureiurando. Hygeiæ simulacrum Pausanias apud Sicyonios fuisse ait, quod vix apparere videbatur: cui mulieres capillos dicabant, & in eius honore sibi tondere ac resecare solebãt. De Hygia suprà in hoc Syntagmate meminimus, vbi Aesculapij filios, filiásque recensui. Huius peculiaris hymnus Orphei legitur, cum thymiamate mannæ thuris, cui pulcherrima cognomina etiam ascribit. Sed de Hygeia Pallade suo loco actum est. in primo quoque Syntagmate de hac Hygeia actum est, vbi Salus Romanorum est descripta.

AVRORA.

AVrora à nostris, ab aura vocatur dea, vnde & aurea cognominata est, vt illud,

> Aurea fulgebat roseis Aurora capillis.

Quæ solem præcedere putabatur. imò & nuncia, hoc est, vt ad eã canit in hymno Orpheus, ἀγγέλια θεῦ τιτᾶνος. Græcè ἠὼς & ἑὼς vocata, vnde Eous & Heous deducitur, nunc breui, nunc producta syllaba. & cum afflatu in prima, si ab ἑὼς deducitur: & sine eo, si ab ἠώς. Græcorum tamen quidam sunt, qui ita tradant, ἑὼς communi lingua dici, Ionicè verò ἠώς, Doricè autem ἀὼς: & Aeolicè ab hoc ipso, Dorico videlicet, αὔως. licet Seruius hæc parum obseruarit. Sanè antiqui cuique parti temporis ac diei suum Genium & deum proponere solebãt, quod apud Homerum grammatici notant. Ergo Aurora dea primæ partis diei, qua gaudet mortale genus, vt canit Orpheus:

> Nec cernere quisquam est, Qui vultus fugiátve tuos, &c.

Fuit Aurora Hyperionis filia, & Thiæ, vt Hesiodus ait in Theogon. Alij Pallantis dicunt. vnde à patre Pallantias nuncupata. Ouid.

> Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem. Idem:
> Sextæ Pallantidos ortus Italiam tenuit. Et illud ex Vergilij poëmatibus,
> Roscida puniceo Pallantias exit amictu.

Alij Titani & Terræ filiam tradidère. At verò hæc curru per cœlum vehi putabatur, qui Pegaso alato equo trahebatur: & manu lampada ferre. Quare λαμπαδηφόρος etiam vocata est. Tradunt enim, post excussum ex Pegaso Bellerophontem, ipsum equum ab Ioue Auroram impetrasse. Homerus illi tamen equos ascribit, Lampum & Phaëthonta, in vigesimotertio Odisseæ. Poëtæ præterea finxère, Auroram Tithonum Laomedontis filium formosum in primis adolescentem, amasse eundémq; rapuisse, vnde natus sit Memnon. demum tandem Tithonum ob nimiam eius senectutem, in cicadam mutatum ferũt, adeò vt vsque in prouerbium eius nomen deductum sit, vt apud Lucianum & Suidã legimus. M. quoq; Cicero in Catone de Senectute, ait Aristonem Chiũ Tithonum ideo, quia senex fuisset, introduxisse de senectute loquentem: quem tamẽ, vt fabulosum, Cicero ipse in Catonis personam mutauit. Hinc & Aurora ipsa Tithonia nuncupata est. Vergilius:

> Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniunx. Idem:
> Tithoni croceum linquens Aurora cubile. Statius:
> Trepidas subitò Titonia nubes Discutit.

Auroram & Cephalum amasse fabulantur, de quo Ouid. septimo Metamorphos. item in Arte:

> Nec Cephalus roseæ præda pudenda deæ.

Sed & Plutarchus aliique meminère.

Memnonis mater Aurora vocata est à poëtis, à filio Memnone. fabula notissima: vt illud,

> Memnonis vt genitrix infecerat humida cœlum. Et Ouidius:
> Memnona si mater, mater plorauit Achillem, &c.

Lutea etiam Aurora cognominata est: vt illud,

> Aurora in roseis fulgebat lutea bigis. Et illud,
> Inficit & cœlum lutea sidereum.

Roscida, & Rosea Aurora, diuersa ratione cognominata: hæc quidem à colore, illa à rore. vt in illo,

Roſcida puniceo Pallantias exit amictu. Item:

Et roſeis manibus ſidera diſpulerat.

Crocea quoque aurora vocatur, & in veſte crocea deſcribitur, vnde à Græcis κροκόπεπλος vocata eſt. hinc noſter Maro, dum experimenta facit ingenij,

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens. Et illud,

Titoni croceum linquens Aurora cubile.

Quin etiam legimus ἑανηφόρος ἠὼς, vt ab Antimacho appellatur ab Eano veſte lucida & tenui, quia ἑανὸς dicitur ab Homero peplos, quod & Heſychius notauit.

χρυσόθρονος ἠὼς, ita Homerus in hymno Veneris, & alibi appellauit: hoc eſt, auream ſedem habens Aurora.

Ἀγγελία, id eſt nuncia dei Titanis, dicitur ab Orpheo in hymnis.

Præuia verò, in experimentis Vergilianis:

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat.

Rhododactylos Aurora, ab Homero & aliis cognominata eſt, quaſi roſeos digitos & manus habere videatur. vt Vergil.

Et roſeis manibus ſidera diſpulerat. vt antè dictum.

Pudoricolor Aurora à Næuio poëta vetuſtiſſimo, in fabula Alceſtidis nuncupata eſt, teſte Gellio, pro rubente. Sic enim ſæpe vocata eſt. vnde illud,

Vix Aurora ſuo rubeſecerat æthera curru. Item,

Et bijugis vecta rubebat equis.

Putarim epithetum illud Orphei exprimi, ἐρυθαινομένη.

ἡμέρα etiam interdum à Græcis appellari videtur, vt eſt in Attica Pauſaniæ, vbi de Cephali fabula mentio. Nam præter Tithonum, ſcimus & deam hanc Cephalum amaſſe, vt notiſſima eſt fabula, vel in primis ab Ouidio, vt paulò ſuprà oſtenſum eſt.

Auroræ præterea hymnus ab Orpheo concinitur, cum thymiamate mannæ libani, id eſt thuris: quo loco λαμπροφαὴς, id eſt ſplendida, inter cætera Aurora vocatur.

MVSAE.

Mvſarum Syntagma, Cynthi ſuauiſſime, vt noſti, multo antè iuuenis compoſui, in quo de Muſis ex varia lectione pleraque collegi, quæ præſenti inſtituto conuenire poſſunt. Nunc ea tantùm, quæ ad earũ cognomina pertinent, tibi afferam, vel quæ omiſſa in priore fuerunt. Muſarum igitur in primis duo genera fuerunt: antiquarum, quas Cæli & Terræ filias dixêre: & iuniorum, de quibus paulò pòſt agendum. Mnaſeas quidem & ipſe auctor eſt apud Arnobium, Muſas eſſe filias Telluris & Cæli, Iouis cæteri prædicant, ex Memoria vxore, vel Mente. Has quidam virgines, alij matres fuiſſe conſcribunt. Libet verò hîc paucis tibi referre, quæ idem ſcribit Arnobius: Ephorus, inquit has numero eſſe treis edisſert, Mnaſeas (quem diximus) quatuor. Myrtilus inducit ſeptem, octo aſſeuerat Crates. ad extremum Heſiodus nouem, cum omnibus prodit deis, cælum & ſidera locupletans &c. Cæterùm & Granius apud veteres homo doctiſs. Nouenſiles, qui dei dicebantur Sabinorum, Muſas exiſtimauit, à numero videlicet nouem denominatos: vt alibi, hoc eſt in primo Syntagmate, planius oſtendi. Porrò Myrtilus Macari filias Muſas dixit, ita tradente Arnobio: Nunquid ex nobis eſt, inquit, Myrtillus auctor, qui Macari filias, Megalconis ancillulas, profitetur fuiſſe Muſas? Sed vt paradoxa hæc mittamus, inſuper & alia afferemus. Eumelus Corinthius poëta, vt Ioan. Zezes grammaticus ſcribit in Heſiodum, tres eſſe dixit Muſas filias Apollinis, Cephiſon, Apollonida, & Boriſthenida. Sed Aratus in quinto ἀστρικῶν, quatuor Muſas putauit, Iouis Aetheris filij & Pluſiæ nymphę, ἀρχὴν, μελέτην, θελξινόην, ἀοιδήν. Quidam & quinque Muſas fuiſſe tradiderunt, & nomina quinque ſenſuum habuiſſe. Epicharmus autem in nuptiis Hebes, ſeptem Muſas commemorauit, Pieri filias, & Pimpleidos nymphæ, Nilum, Tritonem, Aſopum, Heptapolen, Acheloida, Tipoplun, & Rhodian. Ab Heſiodo verò nouem in Theogonia dicuntur, & ſimiliter ab Homero & Orpheo. Et tres quidem, vt idem Zezes ait, propter tres tonos, tres accentus, tria tempora, tres perſonas, & tres denique Græcorum numeros, & pleraque alia. Quatuor autem dicuntur, propter quatuor dialectos, id eſt linguas Græcorum, Ionicam, Atticam, Doricam, Aeolicam: & propter alia multa. Quinque verò Muſæ dictæ ſunt, propter quinque ſenſus & cætera eiuſmodi. At ſeptem, propter ſeptichordem lyram, & propter ſeptẽ zonas, ſeptémq; ſtellas, & inter hæc ob ſeptẽ vocales, &

quædam

quædam alia. Nouem postremò dictæ, propter nouem ipsarum inuenta. Clio enim historiam inuenit: Thalia φυτουργίαν, hoc est plantarum artem: Euterpe tibias: Melpomene oden, id est, cantilenam: Terpsichore χορείαν, id est, tripudium: Erato nuptialia, & saltationem: Polymnia agriculturam: Vrania astrologiam: Calliope poësin. atque ob hæc inuenta deas Musas fuisse, fabulati sunt antiqui. Alij aliter dicunt, inter quos Phurnutus, in his rebus perscrutandis diligens & accuratus. Duæ, inquit, Musæ dicuntur, propter theoricen & & practicen. nam & disciplinæ in speculatione & actione consistunt. tres verò, propter ternarij numeri perfectionem, seu quod tribus speculationum generibus philosophiæ ratio perficitur. Tot certè Musas, Sicyonios conformãdas locasse tribus artificibus legimus. At verò quatuor aut septem existimatæ, quod apud antiquos tot voces musica instrumẽta habuisse feruntur. Porrò quòd nouem creditæ fuerunt, idem ait Phurnutus, quòd tetragonos, id est, quadratos ac perfectos, vt quidam dixit, eos faciant, qui cum eis versantur. Talis enim est numerus, qui nouem dicitur, vt qui ex seipso constat, & primi propter perfectionem participare à nonnullis existimatur. Alij quidam, ait Zezes, has primas nouem fuisse Musas prodiderunt, Callichorem, Helicen, Eunicen, Thelxinoën, Terpsichoren, Euterpen, Enceladen, Dian, & Enopen. M. quidem Tullius in tertio de Natura deorum, tria Musarum genera recenset: Iam, inquit, Musæ quatuor, natæ Ioue altero, Thelxiope, Mneme, Aœde, & Melete: secundæ, Ioue tertio, Pierio natæ & Antiopa, quas Pieridas & Pierias solent poëtę appellare, iisdẽ nominibus, eodémq; numero quo proximę superiores. Musæ verò dictæ ab inquisitione, hoc est, ἀπὸ τοῦ μῶσθαι. sicut illud est vetus: Mollia ne inquiras ne aspera habeas. hoc est: Græcè, μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκληρὰ ἔχῃς. Vel dictæ παρὰ τὸ μυεῖν, quod initio & instituo significat. Musæ, puellari & nympharum habitu inductæ finguntur, cum variis & diuersis musicis instrumentis. nam ex marmore quidem peruetustas Romę in sepulcro effictas, diuersas ab his quas in subscriptis carminibus leges. Coronabantur verò variè & florum frondium coronis: sed & interdum palma, vt Phurnutus ait, propter nominis similitudinem, quia Phœnices literas inuenisse ferũtur. Quin & literæ Phœnicеæ appellatæ sunt, vt in Poëtis diximus. Sed & coronas interdum gestare Musæ finguntur, ex pennis versicoloribus, non modò propter Pieri filias ab his superatas, & in picas conuersas, sed etiam ob Sirenas deuictas, vt alibi dictum est. Certè harum signa hodie quoque peruetusta Romæ visuntur, quæ pennam habent in vertice affixam, vt ipse sæpe conspexi, quæ Sirenum esse creduntur. Musæ igitur plurimorum consensu Iouis & Mnemosynes, id est, memoriæ filiæ dictæ sunt: quod Orpheus duobus hymnis ostendit, altero ad Musas ipsas, altero ad Mnemosynen, cui & thymiama adolet libani, id est, thuris. Solonis quoque pulcherrimæ principium hoc est elegiæ, quam apud Stobæum legimus:

> Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς Ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα,
> Μοῦσαι πιερίδες κλῦτέ μοι εὐχομένῳ.

Mnemosynes & Iouis Olympij splendida proles, Musæ Pierides, audite me precantem: vel vt carmine ludamus,

> Mnemosynæ & Iouis ætherei inclyta proles,
> Musæ Pierides, vota tenete mea.

Sanè nec hoc loco præterierim, Mnemosynem & Iouem parentes Musarum propterea existimatos, quòd qui operam nauant in re literaria, oportet intelligendi & memoriæ potestate præditos esse. Iupiter quippe ab antiquis τὸ νοητικόν putabatur afferre, & Mnemosyne τὸ μνημονικόν. Ad hæc & fons Mnemosyne fuit non longè à Trophonij antro: qui ita appellabatur, quòd aqua ex illo videbatur afferre memoriam omnium quæ in ipso antro vidissent. Comites verò Musæ Apollinis dicuntur, vt denarius numerus compleatur: quia humana vox vt perfecta sit, nouem fulcitur adiumentis. primò quatuor dentibus, & duobus labris, linguáque, & palati concauitate, & gutturis fistula, ac pulmone, vt folle aërio. Si enim ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit. Sed & Physica naturæ ratione Musæ Apollini iunguntur. Sicuti enim terrestris musicæ μέση, id est, media principatum in omni tropo tenet: ita Sol harmoniæ cœlestis, quæ nouem ordines habere dignoscitur, propter scilicet planetas, octauámque sphęram cœlestem, atque ipsam terram, quæ totius consonantiæ informitas, vocúmque materiæ proportionem possidet. Vnde iuxta allegoriæ leges quidam hoc Musarum vtuntur ordine. primo loco Vraniam

niam posuêre, id est humanæ intelligentiæ sublimitatem. deinde Polymneiam, id est capacitatem memoriæ. tertiam numerauêre Euterpen, id est voluntatis delectationem: nam intelligentia memoriæ iungitur, & voluntati. Inde Erato ponitur, hoc est amabilis: nulla enim re plus voluntas delectatur, quàm similium collatione: hoc autem sine profunda cogitatione fieri non potest. ideo subsequitur Melpomene. huic Terpsichore, quasi artium delectatio associatur: cogitationum etenim perfectio sine disciplinarum exercitatione fieri nõ potest. His omnibus omnis humanæ locutionis venustas gignitur, quæ Calliope designatur. Inde Clio, hoc est bona fama & gloria nascitur. Sub qua Thalia, quæ in vltimo loco posita est, hoc est germinatio virtutum: omnis enim virtus per pulchram appetitur famam & gloriam. Ideóque albo alite, id est, cygno sustollitur, stagnísque mox deponitur: quia gloriæ & bonæ famæ semina in altum & sublime elata, dein per humum, hoc est inter mortales & per ora hominum disseminantur, atque diffunduntur. Alij porrò ad ipsius Musices referunt consonantias. Thaliam enim Musam dicũt concentum non habere, silentio & terræ eam ascribẽtes. Clio verò cum Luna, hypodorium modum & chordam proslambanomenon mouent. Calliope & Mercurius, hypophrygium modum, & chordam hypatehypaton possident. Terpsichore cum Venere, hypolidian parhypatehypaton continent. Melpomene cum Sole, dorium & lichanohypaton coaptant. Erato cum Marte phrygium cum hypate mesecustodiunt. Euterpæ & Ioui Lydius & parhypate mese conueniunt: Polymneia & Saturnus Mixolydium & lichanon meson seruant. Vraniæ & Cœlo stellato hypermixolydius modus, & meses chorda ascribuntur. Et hactenus hæc quidem de Musis dicta, quoniam in peculiari altero Syntagmate nostro de Musis notata non fuêre: cætera in eo require. Quoniam verò in Græcis Epigrammatibus carmen legitur, in quo singularum Musarum officia à nostris & suprà scriptis nonnihil varia ac diuersa continentur, hic tibi illud meis vtcunque verbis referam. Nec te admiratio capiat, quod Græcum decastichon cum sit, ipse nouem versibus concluserim. Duos enim de Polymneia versus in vnum sum cõplexus, vt versuum numerus Musarum numero responderet.

EPIGRAMMA.

Calliope heroi monstrauit carminis artem,
Clio dulcisonæ citharæ modulamina prompsit,
Euterpea chori tragici resonabile carmen,
Melpomene dulci concentu barbita mouit,
Gratáque Terpsichore calamos inflare parauit,
Ast Erato diuûm iucundos repperit hymnos,
Harmoniam numeris, saltúsque Polymnia iunxit,
Vraniæ astrorúmque chorum, cœlique rotatus,
Comica vita Thalia tibi est, morésque reperti.

Nunc attende, quantum meis præstent Græca, & elegantia & venustate: sed Græcè nescientibus, opem qualicunque modo ferre iustum fuit.

Καλλιόπη σοφίην ἡρωΐδος εὗρεν ἀοιδῆς,
Κλειὼ καλλιχόρου κιθάρης μελιηδέα μολπὴν,
Εὐτέρπη τραγικοῖο χοροῦ πολυηχέα φωνὴν,
Μελπομένη θνητοῖσι μελίφρονα βάρβιτον εὗρε,
Τερψιχόρη χαρίεσσα πόρεν τεχνήμονας αὐλούς,
Ὕμνους ἀθανάτων Ἐρατὼ πολυτερπέας εὗρε,
Τέρψιας ὀρχηθμοῖο Πολύμνια πάνσοφος εὗρεν,
Ἁρμονίην πάσαισι Πολύμνια δῶκεν ἀοιδαῖς.
Οὐρανίη πόλον εὗρε καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρων.
Κωμικὸν εὗρε Θάλεια βίον τε καὶ ἤθεα κεδνά.

Sed & Latinum hoc quoque est epigramma, quod inter Vergilij poëmatia legitur:

Carmina Calliope libris heroica mandat.
Clio gesta canens, transactis tempora reddit.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.
Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.

Plect

Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu,
Vraniæ cœli motus scrutatur, & astra,
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Mentis Apollineæ vis has mouet vndique Musas,
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

Sed iam Musarum cognomina, quorum frequens apud auctores mentio, paucis recenseamus. Sunt igitur in primis Musæ nymphæ nuncupatæ, quòd Acron notat illo Horatij versiculo:

Vidi docentem, credite posteri,
Nympháſque discentes.

Item Vergilius, Nymphæ noster amor Libethrides. Huc adde, quæ de nymphis Lydorum traduntur, quæ & Lydiæ Musæ dictæ sunt. Cùm enim Carius Iouis & Torrebiæ filius, errabundus vagaretur, ad paludem quandam, quam ipse ex matris nomine Torrebiã appellauit, peruenit: ibique Nympharum quas indigenæ Musas vocabant, auditos cantus edidicit, Lydióſque modos edidit, vt Nicolaus prodidit, & Stephanus.

Virgines etiã, id est, παρθένοι Musæ dictę sunt, quoniã disciplinæ, vti virgines, abditæ, & nõ fuco comptæ esse videntur, natiuo scilicet decore contentæ: id quod & de bonis literis dicere cõsueuimus, quæ ideo interiores, abditæ & reconditæ à Cicerone in primis appellantur. sed & Lucianus quodã Dialogo eas Virgines, id est, παρθένους vocat: id quod & Zezes in commentariis in Hesiodum. Sed quo modo virgines, si Clius & Magnetis, Ialemus & Hymenæus filij fuêre? Euterpes autem & Astrymonos Rhesus, vel secundum alios Terpsichores? Apollinis verò Carbantis & Thaliæ Palæphatus? Vraniæ & Apollinis, vel Pieri terrigenæ Linus? Melpomenes quidem, vel iuxta alios Terpsichores & Acheloi Sirenes? Terpsichores verò, vel Melpomenes & Lini Apollinis, vel secundum alios Lari, Melpus? Erato & Aethlij Endymionis, vel Philamonis, Thamyris? Polymniæ verò, & Celei, siue Chimarrhi Martis, Triptolemus? Calliopes & Oeagri, Orpheus? quibus & allegorias subiungit perbreues, idem qui suprà, Ioannes Zezes.

Camenæ vocantur & Musæ, quasi Canienæ, à cano, vt plures existimant. Varro tamen Casmenas primùm dictas ait, inde Carmenas, postremò ablata r litera Camenas.

Heliconiades, ab Helicone Bœotię mõte, in quo primi Otus & Ephialtes Musis sacra fecêre, cúmq; mõtem Musis sacrum esse voluêre. sed & Heliconem fluuiũ quidã esse voluerũt, qui per septuaginta stadia lapsus sub terrã fluit, inde erũpit, & pro Helicone Baphyras dictus. Quidã rem in Orphei necẽ retulerũt, ne homicidæ mulieres Ciconesse ablueren. Nicandri interpretes Heliconẽ etiã Melissum appellãt. Sed enim sunt inter scriptores, qui Heliconiadas Musas ab instrumẽto musico deriuãt, cuius instrumẽti mẽtio est apud Ptolemæũ in musica. Fuit & Helicon statuarius artifex, cuius est in Græcis prouerbiis historia.

Parnassides Musæ appellantur à Parnasso Phocidis regionis monte, qui & Larnassus vocatus, Stephano & Tarrhæo Lucil. testibus, à larnace, id est, ab arca Deucalionis, quæ eò delata fuit. post diluuium verò longè à Parnasso heroë montis incola Parnassus vocatus est, vt Hellanicus scripsit. Alij à Parnasso Cleodoræ nymphæ & Neptuni, siue Cleopompi filio. In Parnasso alternis annis Bacchanalia, id est Trieterica agebantur, vbi Satyrorum frequens cernebatur cœtus, & frequentius voces exaudiebantur, & cymbalorum crepitus id quod & Macrob. post Paus. annotauit. Sanè Higynus in lib. Fab. de trietericis ita prodit: Liber cum in Indiam exercitum duceret, Nyso nutricio suo, dum ipse inde rediret, regni Thebani potestatem tradidit. Sed posteaquam inde reuersus est Liber, Nysus regno cedere recusauit. Liber cum nutricio contendere noluit, passúsq; est eum regnum obtinere, dum occasio sibi regni recuperandi daretur. itaque post annum tertium cum eo redit in gratiam, simulátque in regno se sacra facere velle, quæ Trieterica dicuntur, quæ post annum tertium fiebant: militésque muliebri ornatu pro Bacchis introduxit, & Nysum cæpit, regnúmque suum recuperauit.

Aonides Musę, ab Aonis mõtibus freqũtissimè dictæ, qui mõtes & Aones dicti, vt illud, Aonas in montes vt duxerit vna sororum.

Bœotia quoque regio & ipsa Aonia denominata est, à cuius etiam populis Hyantiis, Hyantiæ sorores Musæ dictæ sunt. Vnde magis mirum, viros alioqui eruditos illud

adhuc

adhuc apud Statium malè enunciare, Et Pæan & Euantiæ sorores: cùm Hyantiæ legendum sit, syllaba id etiam manifestante, quæ in hoc breuis, in illo producta est.

Citheriades quoque nuncupatæ à Cytheronæ monte, qui à rege antiquo Cythærone, teste Pauſ. dictus fuit: vel vt alij à Cithara.

Pierides, vel Pieriæ Musæ, cognominatæ à Piero monte, vt Festus ait, & Cicero. Stephanus autem Pieriam ciuitatem & regiunculam nominat. sed Apollonij Rhodij interpretes, Pieriam montem Thraciæ asserunt, in quo versatus sit Orpheus. Græci Hesiodi expositores Pieriam Macedoniæ montem esse tradunt, in quo genitæ sint Musæ, qui mons Thraciam vsque attingere dictus est. quod ea ratione fictum arbitramur, quoniam primus apud Græcos & sapiens & poëta & theologus Orpheus in hæc loca diuersatus est. vel si Ouidio poëtæ credimus, Pieriæ Musæ dictæ sunt à Pieri & Euippes filiabus, quæ cum veris Musis ausæ sunt decertare, vnde victæ in picas mutatæ fuerunt. Pierum etiam vetustissimum poëtam legimus, à quo Græcorum nonnulli Musas aiunt lepidis adeò carminibus celebratas, vt ab eo etiam Pieriæ nuncupatæ sint. Alij verò, quòd Pierus Macedo, à quo mons cognominatus est, cum Thespias profectus esset, primus Musas nouem statuerit, id quod in Bœoticis scribit Pausanias, & ipse in Poëtarum historia retuli.

Pegasides insuper Musæ nuncupatæ, vt Festus docet: à fonte quem Pegasus ictu vngulæ fingitur aperuisse. ob quam causam & fons Hippocrene, & Musæ ipsæ Hippocrenæ dictæ: cuius fontis aquas vocales fuisse, plurimi poëtarum cecinêre. Sidonius,

> Texerunt vitreæ vado Hippocrenes,
> Tunc hac mersus aqua loquacis vndæ. Et reliqua.

Statius Papinius in epithalamio Stellæ poëtæ:

> Et de Pieriis vocalem fontibus vndam.

Pindari commentator fabulam in allegoriam refert, quo scilicet poëtæ soliti essent canere carmina: vel propter musicam quæ fit ex aqua, cuius & nos alibi meminimus, in Musis scilicet. hinc & Hydraulica musica, & Silani.

Aganippides etiam Musæ ab eodem fonte appellatæ sunt, qui fons etiam Aganippe vocatus est. alij in Helicone fontem statuunt, sic ab Aganippe Termessi fluminis filia. fuit autem Termessus, vt Pausan. ait, fluuius circum Heliconem. Multa hic cõsultò prętereo, quæ de Pegasi equi fabula afferre possem.

Ilissides, quæ & Ilissiades, Musæ nuncupatæ sunt ab Atticæ flumine Ilissio, vt in Attica Pausanias docet. Stephanus tamen ab vrbe Ilisso dictas existimauit, testémque vocat Apollodorum.

Thespiades verò Musæ vocantur, non vt quidam putant, à Thespia matre vel nutrice, quod nusquam apud idoneos auctores compertum: sed à Thespia, vel Thespiis (vtroque enim modo dicitur, vt ait Stephanus) ciuitate Bœotiæ, vbi præcipuè Musæ colebãtur. Si quis tamen scire desiderat, quo nomine vocata fuerit Musarum nutrix, is in primis Hyginum legat in Astronomico poëtico & in Aratum. Latina commentaria, quæ in Bassum à quibusdam referuntur. vtrique enim eam Euphemen vocant, quæ Crotonem filium habuit: qui Musarum precibus, quod inter eas est versatus, & ab eis musicam edoctus, ab Ioue est inter sidera collocatus, & sagittarij nomen habet. Huius quidem Euphemes statuam Pausan. in Helicone positam fuisse ait ad Musarum lucum.

Libethrides à Magnesiæ fonte Musis ipsis consecrato, Musæ nuncupatæ sunt, cuius Plin. & Solinus meminêre. Strabo in nono, Libethri etiam meminit: Hoc in loco, inquit, consecrata est Musis ædes, fónsque Caballinus, & Libethridum spelunca nympharum. Vergilius Musæ noster amor Libethrides. Sedenim Libethrium montem 30 ab vrbe Corona stadiis Pausanias distare scribit, in quo & fons, & Musarum Libethriadum simulacra fuisse traduntur. Fuit & Libethra ciuitas in monte Olympo, vel Dionysij oraculo memorabilis, de non eruendis à sue ossibus Orphei. qua de re multa in Poëtarum historia retulimus. Hinc emanasse quidam volunt illud, ἀμουσότερος λιβηθρίων: hoc est, Libethriis inelegantior.

Pimpliæ Musæ dictæ sunt in Macedonico Olympo, à fonte Pimplia, [illegible] Hesychius tradit. vel vt ait Porphyrion, à monte vel fonte eiusdem regionis: vt verò Apollonij Rhodij interpretes scribunt, à Pimplia regione, quæ fuerit prope Pieriam. Literarum tamen quidam, vt videtur, parũ gnari Pipleades potius quàm Pimpleades vocitãt. Græci certè

certè quorum hoc est vocabulum tum πίμπλεια, tum πίμπλεια, hoc est, cum ει diphthongo in penultima, & fine, enunciant, non πίπλεια. Videtur tamen Varro de Lingua lat. Pipleades nuncupare, sicuti etiam Acron: qui eas ab aliquibus à Peplo vestis genere dictas ait, vel ab Orchomeniorum monte Pimpleo. Non desunt inter grammaticos, qui hæc meras nugas confingant, quæ præteruolandæ à nobis potius quàm adscribendæ sunt.

Castalides Musæ nominatæ sunt à Parnassi fonte Castalia, cuius aqua potu suauis fuisse traditur: quanquam apud Stephanum, Castalia sit Ciliciæ ciuitas. Nicephorus in interpretatione Synesij, fontem esse prope Antiochiam Syriæ, vbi oracula redderentur, testatum reliquit. Idem multo ante Nicephorum scripsere Clemens Alexandreus, & Eusebius Pamphili. Mythologi quidem Castaliam ferunt virginem quampiam fuisse, quam cùm ardentius Apollo deperiret, eique vim inferre studeret, sese in fontem ipsum præcipitasse, à cuius nomine fons Castalius cognominatus est. Idem Cœlius Lactantius, vel Lutatius grammaticus. At verò Probus: Castalius, inquit, fons est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam arã dei, dictus à Castalio Delphici Apollinis filio. alij à Castalio patre Thyiæ, vnde Thyiades Bacchæ nymphæ vocatæ sunt. Panyasis vetus poëta Græcus, Castaliam hoc versu Acheloida vocat,

Castaliam aduenit, diuinam Acheloidos vndam.

(Sic enim ego ex tempore lusi) quo fit, vt nõnulli Acheloi filiam Castaliã existimarint.

Corycides adhæc Musæ appellatæ sunt à colle, vel antro potius Corycio, in Parnasso, Delphis proximo, cuius meminit & Laërtius in vita Pherecydis, & Apollonij Rhodij commentatores: qui nuncupatum illud aiunt à nympha Corycia, cuius & Apollinis Lycoreus filius fuit, à quo Delphici incolæ Lycores nuncupati sunt. aliæ sint licet de iis populis opiniones, quæ nostri nunc non sunt instituti. Alterum præterea antrum Corycium memorabile in Cilicia fuit, de quo Mela & Solinus. Fuit & eo nomine vrbs, vt Herodotus & Strabo prodiderunt. quin & Stephanus multis in locis vrbes eius nominis commemorat.

Mnemosynides Musæ quoque vocatæ fuère, à matre Mnemosyne, quæ est memoria.

Pateidas, ait Festus Pompeius, Musas appellatas, à fonte Macedoniæ, propter liquoris eius vnicam subtilitatem.

Ligiæ etiam Musæ dicuntur, vt in Phædro scribit Plato: siue propter speciem cantus, siue propter musicum genus canorum, quod Ligium nuncupatur.

Olympiades & Varro Musas nominat, ab Olympo monte, carmen illud afferens,

Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.

Quod quidem carmen ab Homero deductum videtur, qui Musas aliquoties inuocat Olympia tecta habitantes, hoc carmine,

Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι, ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι. cuius etiamnum hemistichium cùm apud alios, tum apud Hesiodum legitur. Sed & Olympiadas Terentianus Musas hoc versu vocat,

Carmen summè dedistis Olympiades mihi Musæ.

Item Hesiodus in Theogonia,

Μοῦσαι ὀλυμπιάδες κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Χρυσάμπυκες Musæ etiam à Pindaro in Isthm. vocatæ sunt, quòd videlicet ornamentum aureum in capite gestarent. παρὰ τὸ χρυσίον & ἄμπυξ, qui ornatus est capitis muliebris.

Ardalides adhæc Musæ cognominatæ, ab Ardalo Vulcani filio, qui cùm ad Trœzenios tibias & Musas detulisset, eas ita à nomine suo appellauit, auctor Plut. in Sympolio, & Stephanus, qui ita scribit: Ardalides & Ardaliotides in Trœzene coluntur Musæ: sic ab Ardalo dictæ quopiam, vel à loco. Addit amplius Paus. fuisse apud Trœzenios aram veterem, super quam Musis & Somno diuinam rem faciebant, quòd scilicet Musis somnum conuenire arbitrabantur.

Mæonidas demum Musas interdum vocat Ouid. à Mæonia, vt putatur, regione: vel ab Homero, qui Mæonius dictus est, à Mæone magno patruo & tutore: vel à Mæone Lydorum rege, qui Homerum aluit, vt in eius vita legitur apud Plutarchum. Sunt tamen qui apud Ouidium in Metamorph. Myonias legant, vt quædam habent exemplaria, à Myonia Phocidis vrbe, de qua Pausan. & Stephanus.

Hæc sunt Musarum cognomina, quæ collegi. Si de Musis forsan nosse plura desideras, nostrum lege, si vacat, de Musis Syntagma.

SYNTAGMA OCTAVVM, DE BACCHO, PRIAPO, ALIIS, AD ILLVSTRISSIMVM HERCVLEM Bentiuolum.

Cui dono damus hos duos libellos,
Incultos licet,& parùm politos,
Hercules,tibi: qui columna solus
Nunc es Bentiuolæ domus relicta.
Et quidem tibi iurè,qui Gyraldi
Soles nonnihil æstimare nugas.
Dianam & Bromium hîc deos habebis:
Hunc scenæ patrem,& Enthei furoris:
Venatrix alia est dea,& remota.
Hos legas,rogo,post tuas Camœnas,
Vel quæ Lydia,vel Latina cantant,
Culto,(Iuppiter)aureóque plectro.
Quare hoc,quicquid id est,tibi dicatum,
Di faxint maneat,precor,perennè,
Nostra nota fides sit vt perennis.

PErmulti sunt Illustrißime Hercules Bentiuole, qui modò bene comptam & ornatam habeant familiam, & equos bene curatos, & stratos pulchris epiphiis, & canum omnis generis turmas, itémque ædes magnificas, auleis & peristromatis ornatas, nihil præterea curant, ac optant, etiamsi ipsi indocti ac imperiti & sint & habeantur. quibus id iurè dici potest, O viri qui præstantes esse vultis, vestræ quidem domus & familiæ & iumenta rectè se habent, ceteráque domestica: vos autem, si per vosmetipsos quàm deformes sitis, & sordidati, videre possetis, iurè ac rectè illud de vobis dici posse videretis, quod de huiusmodi hominibus, prudentißimus & eloquentißimus Demosthenes, & philosophus Diogenes dicere solebant: quorum alter vos oues aureo vellere opertas vocabat, quæ diuites quidem essent operimento, ceterùm ipsæ sine ratione: sic eiusmodi homines ipsi rudes sunt, & ignari. alter verò, caprificis in præcipitiis & altißimis ruinis ortis, similes hos ipsos arbitrabatur, quorum ficus non homines, sed corui & graculi decerpant & pascantur. Sic hoc tempore plurimos, mi doctißime Hercules, videas, qui diuites & nobili loco nati, nihil aliud curant, nihil satagunt, quàm videri tales. Tu verò nec illa spreuisti, sed te intus longè magis ornare studuisti: non vestibus dico (id quanquàm nec negligis pro dignitate, & domus splendore) sed virtutibus, sed literarum studiis, & his artibus omnibus, quæ sunt libero homine dignißimæ. quod verißimum esse indicabit, qui te in omni musices genere canentem audierit, & qui literarum tuarum elegantißimas notas conspexerit. At quid hæc ipse commemoro? quæ nec tu libenter audis? vt qui potius laudanda facere velis, quàm coràm laudari. Nam & ista iam plerisque omnibus nota sunt, quæ tu vel Latino, vel Italico vernaculo, id est, Hetrusco sermone scribis: quorum etiam pleraque in lucem data apparent, vt sunt Comœdiæ, Satyræ, Epigrammata, & permulta alia. Quibus de rebus omnibus duo hæc mea Syntagmata tibi dono dare constitui, vt sub tuo nomine in vulgus prodeant: in quibus Syntagmatibus Dionysii & Dianæ fabulas recensui, & eorum cognomina: quorum hæc venationi, ille furori poëtico, & toti scenæ apud gentes præfuêre. Quo vtraque re tu delectaris: & venatione quidem, vt corpus exerceas, ad eius tuendam valetudinem: & poëtica, vt animum exornes, & quamplurimis prodesse poßit. Accipe igitur Illustrißime, ac doctißime Hercules, hæc nostra, ita vt in tua tutela suscipias: néue maledictorum venenis pateant, tuæ correctionis antidotum eis adhibere velis. Vale: & me, quod facis, tuo amore foue.

Ex grabatulo nostro.

BACCHVS, DIONYSIVS, ALII.

BACCHI, seu Dionysij cognomina antequàm explicemus, prius disquirendum videtur, quot hoc nomine fuerint. nam quamuis de omnibus simul agendum, nonnihil tamen lucis ipsa tibi distinctio afferre poterit. Philostratus ergo in Apollonij Tyanei vita, Dionysios tres fuisse ait, Thebanum, Indicum, & Assyrium. Diodor. itidem Siculus proditum ait, tres diuerso tempore fuisse. primum Indum, ex Ammone & Amalthea genitum, qui barbatus Dionysius dictus est, quòd Indorum more barbam nutriret: & Lenæus, quòd vinum ex racemis in torculari exprimere docuerit. alterum Dionysium Ioue natum & Proserpina, vel Cerere, quem primum ferunt boues ad aratra iunxisse. tertium Thebanum, Ioue item & Semele natum. At verò noster M. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, quinque connumerat: Multos, inquit, Dionysios habemus: primum, Ioue & Proserpina natum: secundum Nilo, qui Nysam dicitur condidisse (sunt tamen qui Nysum, non Nilum hoc Ciceronis loco legant:) tertium Caprio patre, eúmq; Asiæ regem præfuisse dicunt, cuius Sabazia sunt instituta: quartum Ioue & Luna, cui sacra orphica putantur confici: quintum Nilo natum, & Thyone, à quo Trieterides constitutæ putantur. hæc ferè Cicero. Quod autem Dionysium primum ait ex Proserpina & Ioue natũ, idipsum & Orpheus in hymno testatur, canens, Διὸς καὶ Περσεφονείης ἀῤῥήτοις λέκτροισι τεκνωθείς. hoc est, Iouis & Proserpinę ineffabilibus lectis genitus. Communis tamen poëtarum opinio, Bacchum Iouis & Semeles filiũ facit. hinc Bacchus ipse in priore in Dionysium hymno, vt aliquando è Græco conuerti:

> Ipse ego sum Dionysius Eribromus, edidit ipsa
> Me mater Semele, summo commixta Tonanti.

Qua de re consentiunt Diod. & Euseb. & quidem pluribus, quæ nos ita breuissimè repetimus. Cadmum ij tradũt Agenoris filium, ex Phœnicia ad quęrendam Europam, quæ fuerat ab Ioue rapta, à rege missum fuisse: & cùm non inueniret, tandem in Bœotiam deuenisse, ibíque Thebas condidisse. cúmque Harmoniam Veneris filiam duxisset vxorem, Semelem & sorores eius genuisse. Ioue autem Semelis amore capto, & ea multis artibus potito, Iunonis fraude, Semele Iouem tandem exorat, vt ad se, vti solitus esset, ad Iunonẽ accederet: illam non tulisse fulgura & tonitrua, exanimatámque conflagrasse. edito abortu infante, Iouem femori suo puerum assuisse, perfecto partus tempore fœtum edidisse, in Dracano nubiloso, vt canit Theocritus. ita enim scribit in Bacchis, seu Lenis poëmate:

> —Quem Dracano in nebuloso
> Iuppiter, exoluens ingens femur, edidit altus.

Hoc quidẽ de Iouis femore Tiresias aliter interpretatur apud Euripidẽ in Bacchid. multis versibus. Addũt pręterea fabulę, Parcas ipsum anguibus cinxisse, illis quidẽ immanibus, innoxiè tamen pueri ora lambentibus. Vnde est illud poëtæ Catulli de Bacchi comitibus:

> Pars sese tortis serpentibus incingebant.

Beatus etiam Epiphanius libro tertio contra Hæreses, hos Bacchi serpentes ridet, vt in Euan dicam. Post hæc Mercurius ab Ioue traditum puerum ad Nysæ specum detulit, nymphis Nysæis educandum, quo in loco Dionysium nuncupatum ferunt, de patris & Nympharum nomine. In eodem loco ferunt vitis & vini vsum, & plantandi rationem docuisse: potionem præterea ex hordeo decocto confectam, quam zython Græci, nostri ceruisiam, aliísque nominibus appellant. Ipsum dein cum exercitu non virorum solùm, sed & mulierum, terrarum orbem lustrasse aiunt, impiis ac iniustis hominibus, atrocissimè pœnis & suppliciis affectis. hactenus meis verbis, quæ illi pluribus disseruére. Sed enim & μέθη, id est, temulentia vel ebrietas, comitari dicitur Bacchum: cuius ebrietatis signum Pausiam pictorem fecisse his verbis scribit in secundo Paus. μέθη, inquit, ab eodem Pausia facta, bibit ea è vitrea phiala. expressa ita est in tabula vitrea phiala, vt per eius perspicuitatem muliebre se os ostendat. Porrò illud notamus, noctuam auem inuisam fuisse huic deo, vtpote cui vitem denegarit, solámque à suis racemis abegerit, quòd mortalibus vinum criminata sit. Quin & illud proditum est, si infantes noctuæ oua assumpserint, perpetuò vinum odisse, & id non modò non bibere, sed & temulentos formidare, vt Philostratus auctor est. Bacchus igitur vocatus ἀπὸ τοῦ βακχεύειν, hoc est, ab in-

compositè vociferando: quidam à coronæ genere, quæ Bacche dicebatur, deriuant. Baccha, inquit Varro, vinum in Hispania. Eustathius dici voluit ἀπὸ τ͂ βοᾶν, quod significat vlulare, & inconditè clamare, vt bacchæ facere solebant. mox κ litera addita fuit, vt maior ac sonantior fieret, terribiliórque vocis expressio: quo modo & nonnulli etiam in Iaccho contigisse putant. Græci aliquot Bacchum non dei nomen esse tradunt, sed sacerdotis Dionysij nomen, & rami cuiusdam, quo in eius dei sacris vterentur, in quibus & βακχέβακχος acclamabatur, vt Hesychius prodidit: & perinde etiam βακχεύω, fureo & insanio: & βακχεῖα Dionysij celebritas, quæ à nostris Bacchanal, & Dionysia Bacchanalia dicuntur. Sed ex rixis quidem & contentionibus, quæ vino supra mensuram hausto seminantur, & clamoribus ex ebrietate fusis, facta sunt etiam illa huic deo cognomina: ἀγριώνιος, ἐρίβρομος, & ἐρισθένης, de quib. seorsum agemus. ἔρις enim, vt nosti, rixam & litem significat. Sed & Enyalius, id est, Martius, hic deus cognominatus est, teste Macrobio. Colebatur etiā apud Lacedæmonios Liberi patris simulacrum hasta insigne, nō thyrso. Sanè thyrsus hasta fuit, cuius mucro hedera lambente protegebatur: quod significabat, inquit Macrob, vinculo quodam patientiæ obligandos impetus furoris. habet enim hedera vinciēdi obligandique naturam: vini verò calor ad furorem sæpe hominem propellit. Phurnutus quidem thyrsum ideo Baccho ait attribui, quòd ebriorum pedes suum officium haud planè peragant. Alij putant, quòd raro compotationes sine rixa & lite finiantur, vt Lapitharum & Centaurorum fabulæ declarant. Notissima est fabula de Lycurgo, qui Baccho insidiabatur, apud Homerum, ab Ouidio aliisque repetita. Sed ab Hygino in Fab. latius explicata. Phurnutus hanc ita interpretatur. Bacchum, ait, fugientem Lycurgi insidias ad mare peruenisse, eúmque à Thetide seruatum. vites interpretatur Bacchi nutrices, Lycurgum vindemiatorem, vinum autem marina aqua mixtum conseruari. Nunc quæso rem ridiculam audi, quam conuiua Vlpianus, vt puto, narrat in cœnis apud Athenæum, de Bacchi origine. Ignorare, inquit, mihi videmini conuiuæ, auum Dionysij Cadmum cocum fuisse. illis autem tacentibus, Euhemerus (ait) Cous in tertio sacræ historiæ libro ita prodidit, auctoritate Sidoniorum, Cadmum regis cocum fuisse, qui sumpta Harmonia tibicine regis aufugit. hæc ille. ex quibus prẹter rei nouitatem, Coum etiam videmus appellatum Euhemerum, cùm Messenium, vel Tegeaten aliàs: id quòd in eius vita, in Poëtarum historia ostendimus. Puderet me hoc loco fabulam referre, nisi eam vir sanctus Arnobius recitaret lib. v. aduersus Gētes: Cum, inquit inter homines esset adhuc Nysius & Semeleius Liber, nosse inferos expetiuit, & sub Tartari sedibus quidnam rerum ageretur inquirere. Sed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatib. impediebatur, quòd quà iret ac pergeret, inscitia itineris nesciebat. Prosumnus quidam exoritur, ignominiosus amator dei, atque in nefarias libidines satis pronus, qui se ianuam Ditis atq; Acherusios aditus pollicetur indicaturum, si sibi gereret morem deus, atque vxorias voluptates pateretur ex se capi. Deus facilis, iurat potestatis futurum ac voluntatis se eius, sed cùm primùm ab inferis compos voti atque expeditionis rediisset. viam comiter Prosumnus edisserit, atque in limine ipso prostituit inferorum. Interea dum Liber Stygem, Cerberum, Furias, atque alias res omni curiosa inquisitione collustrat, ex viuentium numero index inde decidit, atque ex more sepelitur humano: emergit ab inferis Euhyius, & recognoscit extinctum ducem: qui vt fidem compleret pacti, & iurandi solueret religione se iuris, locum pergit ad funeris, & ficorum ex arbore ramum validissimum præsecans, dolat, runcinat, læuigat, & humani speciem fabricatur in penis. Figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus accedit: subdit, insidit. lasciuia deinde luxuriantis assumpta, huc atque illuc clunes torquet, & meditatur ab ligno pati, quod iamdudum in veritate promiserat. hactenus Arnobius. qui & ideo Ithyphallos erigi institutum asserit, & in hoc non Heraclitum solùm, sed totam contestatur Græciam. Fabulam hanc eandem comperio in Græco libello, qui inscribitur ἐξόδια τ͂ φόνων. Item apud Hyginum, dum coronam Ariadnæ describit, ex his qui Argolica scripserunt: sed hominis viam ostendentis, nomen non Prosumnus vocatur, sed Hypolinnius, vel vt alia exemplaria habent, Hypolipnus. Polynpnon appellat Greg. Nazien. in priore contra Iulianum. In Græco verò libello πρόσυμνος etiam, & cum Arnobio conuenit, υ Græca litera in u nostrum conuersa, vt frequentissimè antiqui faciebant. & hoc etiam addit Hyginus, quod Bacchus ab Ioue patre impetrauit ad inferos descendere, vt inde Semelen matrem reduceret. & de hac fabula satis. Iam ad reliqua venio.

nio. Effingebatur item variis modis Bacchus, aliquos ego attingam. Simulacra, inquit Phurnutus, nuda fiebant, vt vini naturam ostenderent, quæ secreta reuelat. vnde illud est quod dici solet, In vino veritas. Effingebatur & puer imberbis. hinc Tibul.

Solis æterna est Phœbo Bacchóque iuuenta,
Nam decet intonsus crinis vtrunque deum. Ouid. in Metamorph.
Tibi enim inconsumpta iuuenta, Tu puer æternus, tu formosissimus, &c.

Item cum corniculis in fronte. Ouid. in Sappho,

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Sed de cornibus Bacchi dicam in Bugene plura. Interdum puer, & lætus, quòd vinum modicè sumptum hilares & lætos homines faciat. Senex etiam aliquando, & caluus, propter scilicet immodicam bibendi intemperiem, & quòd ex ebrietate arcana plerunq; retegantur. Indi etiam senem barbatum, vt dixi, Dionysium coluêre: hinc Macrob. in 1. Sat. Liberi, inquit, patris simulacra partim puerili ætate, partim iuuenili fingebantur. præterea barbata specie, senili quoque, & reliqua. Coronabatur pampinis, hedera, & ficulneis frondibus: pampino quidem, & ficu, ex memoria nympharum Staphylæ & Sycæ: hedera verò, Cissi pueri, qui fuerant in has plantas conuersi. Effictus est aliquando in curru pampineo, & triumphans qui pantheris modò, modò tigribus ac lyncibus trahebatur. Silenus pando asello propter astans, bacchis & Satyris thyrsos & ferulas vibrantibus, cæteróque bacchãtium comitatu tum præeunte, tum subsequente. Nam vt scribit Strabo lib. x. ministri & asseclæ Dionysij putabantur, Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyiæ, Mimallones, & Naiades, & Nymphæ, & Tityri. Porrò addit & Phurnutus, σκιρτὸς, Scirtus, & σκιρτῶντας, tum Panes, & Syluanos, & Bassarides: & nos Mænades addamus, & si quæ alia huiuscemodi sunt fabulamenta potius quàm numina. Atque hic Ariadnæ chorus dictus, vt puto, quem Dædalum statuarium effinxisse ferunt in Cnoso, ex albo marmore: cuius in Iliade meminisse videtur Homerus, in illo, ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλεν. Quem chorum etiam designasse videri potest Propertius in 2 Elegiarum:

Egit vt euantes dux Ariadna choros.

Philostratus Bacchi etiam imaginem in naui, elegantissimè descripsit, qua Tyrrhenis nautis furorem immisit, eósque demum in delphinos conuertit. Memini me has effictas nugas spectasse pulcherrimis ex musiuo opere figuris in templo olim Bacchi Romæ, nunc diuæ Agnæ dicato. Fabulam Homerus in hymnis, & Ouid. copiose, ante alios retulêre. atq; de his hactenus. Porrò ab Indis Bacchus deus Saron nominabatur, qui vini confector interpretatus dicitur, vt Chares Mitylenæus ait. Sed iam institutum sequamur.

Dionysus, & Dionysius, Bacchus appellatus, à patre Ioue, & Nysa vrbe Arabiæ. nam post fulminatam Semelem, ait Diodorus, Iupiter ipsum infantem absconditum in femur cùm continuisset, partus tempore in Nysam Arabiæ vrbem nymphis Nysæis educandum dimisit: atque inde ex Ioue & Nysa, id est, à Διὸς καὶ νύσης, vocatus Dionysius. Pauf. tamen in Laconicis, Inò Dionysij nutricem tradit. quod & Ouid. Quin etiam antrum ostendi ait, in quo fuerit nutritus, vt alibi est copiosius relatum. Hesiodi interpres dictum ait, quasi διδοίνυσον, à διδόναι videlicet τὸν οἶνον, quia sit dator vini: quòd ante ipsum & Plato prodiderat. Phurnutus tamen: Dionysius, inquit, ἔστι διάνυξός ὤν, quasi nos adaperiens. ἔστι διάνυσός τις, παρὰ τὸ διαίνειν ἡμᾶς ἡδέως, quia nos iucundè ac suauiter irriget. vel dictus quasi διάλυσος, inuersione a in o, & l in n, quòd curas soluat modicus, vt nimius animũ. vnde & Alysius dictus, & Lyeus. Sed enim Macrob. Dionysius, inquit, à Physicis dictus, quasi Διὸς νοῦς, hoc est Iouis mẽs. Orpheus dictũ innuit ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id est, quòd circumferatur in ambitũ, cùm ait,

Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διώνυσος δ' ἐπεκλήθη,
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον. hoc est:
Prodiit in lucem primus dictus Dionysus,
Quod super immensum & latum versetur olympum.

Cleanthes verò dictum ait ἀπὸ τοῦ διανύσαι, hoc est à perficiendo. Dionysium enim solem Physici interpretati sunt, qua in re & Macrobius multũ laborat. Artemidorus lib. II. Onirocriticôn, & Suidas, etiam ipsi ἀπὸ τοῦ διανύειν deducunt. Sanè & Nysæum, & Nysium Dionysium dictum plerique arbitrabantur, à Nysa Cythæronis, seu Heliconis monte: alij à Nysa Arabiæ. Arrianus verò, & Q. Curtius, & Philostratus, à Nysa Indiæ tradunt. quibus & Pomp. Mela his verbis subscribit, de India agens: Vrbium, inquit, quas incolũt (sunt au-

tem plurimæ) Nysa est clarissima & maxima, montium Meros Ioui sacer: famam hinc præcipuam habent quòd in illa genitum, in huius specu Liberum arbitrantur esse nutritum. vnde Græcis auctoribus, vt femori Iouis insutum dicerent, aut materia ingessit, aut error. hæc Mela. At Stephanus, huius Nysæ nomine vrbes decem collegit, inter quas in Eubœa decimam retulit, vbi ait vna eadémque die vitem florere, & racemos maturos producere. Porrò à Nysio Baccho Nyseides, & Nysiades nymphas legimus apud Ouidium, aliósque poëtas:

Liber pater Bacchus dictus est. Tibullus:

Candide Liber ades, sic sit tibi mystica vitis,
Sic hedera semper tempora vincta feras.

Vocatus autem Liber est, vel à linguæ licentia, vt plerique putant: nam vini potu magis liberi mortales fiunt. vel potius, quòd animum curis liberet, & pellat tristitiam. Ouid. in Arte:

Cura fugit multo, diluitúrque mero:
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor & curæ, rugáque frontis abit. &c.

Nec hac de re pauciora Horatius. Liber, inquit Seneca, non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini: sed quia liberat seruitio curarum animum, asserit, vegetátq;, & audaciorem in omnes conatus facit. Sunt qui dicant, quòd in liberis ciuitatibus coleretur: quin & earum symbolum esset. vnde Marsyas, eius minister, in ciuitatibus libertatis fuit indicium. Scribit Diod. Dionysium in Bœotia iussisse, in patriæ suæ gratiam omnes vrbes liberas esse, condita de suo nomine ciuitate, quã ideo Eleutheras nuncupauit. Plut. in probl. ait, Cur bacchum liberũ vocant? An quòd bibentibus libertatis causa sit? fiunt enim pleriq; potu licentiores? An quòd libationẽ inuenit? An verò, sicut Alexander ait, quòd pro Bœotiæ libertate pugnauit, & ipse etiam λύσιος, id est, Liber & Liberator cognominatus est. Paus. etiam in Attica, commemorat templum non magnum Bacchi ἐλευθερέως, id est, vt exponit Domitius, Liberatoris. Hesychius etiam eodem nomine cultum scribit. D. Augustinus Liberum appellatum scribit, quòd mares in coëundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur: quod etiam agere in fœminis Liberam dicunt. Ob hoc Libero virilem corporis partem in templo poni, fœmineam Liberæ. lib. verò VI. cap. IX idem scribit Augustinus: Liberum, inquit, a libramento appellari volunt, quòd mares in coëundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur. hoc idem dicunt in fœminis agere Liberam, quã etiam Venerem putant, quod & ipsam perhibeant semina emittere: & ob hoc, Libero eandem virilem corporis partem in templo poni, fœmineam Liberæ: & ob hoc addunt, mulieres attributas Libero, & vinum propter libidinem concitandam. atque hæc Augustinus. M. verò Cicero lib. II. de Nat. deorum, his superius dictis, quàm exponatur, melius intelligetur. Cùm enim alium esse dixisset Liberum Bacchum Semele & Ioue natum, à Libero quem Romani cum Libera & Cerere augustè sanctéque consecrassent, ait, quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest. Sed quod ex nobis natos liberos appellamus, idcirco Cerere nati nominati sunt Liber & Libera, quorum trium deorum templum Cor. Tacitus in secundo Annal. Romæ apud Circum max. constructum ait, ab A. Posthumio dictatore votum, à Tib. Cæs. instauratum. T. Liuius lib. I. Decad. V. Supplicatio, inquit, ad Cereris Liberi Liberæque fuit, quòd ex Sabinis terræmotus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Meminit Liberæ & Cereris, sed & Liberi, sed non simul, Cicero in VI. Verr. Sanè Diuus Augustinus Liberam modò Venerem, modò Cererem dictam innuit. hæc eius verba in VII: Confert hoc idem quæ Ceres, seu Venus, vt etiam in Cerere meminimus. Idem alibi: Ridet porrò sacra Liberi, quæ cùm alibi, tum Lauinij fierent impudentissimè, pudendorum virilium: libro. septimo, capite vicesimosecundo. Porrò qui Liberum à verbo labi dictum putarunt, vt Liber quasi Laber dicatur, valde labi videntur.

Thyoneus etiam appellatus. Hor. lib. I. Carm. Nec Semeleius cum Marte confundet Thyoneus. à Thyone verò matre dictus, vt Diod. & Hesych. docent, & Cœl. Lutatius grammaticus in eo Stat. Theb. lib. V.

Tunc primùm sese trepidis sub nocte Thyoneus Detexit.

Idem scribit & Porphyrion in Horat. Ouid. Indetonsúmque Thyoneũ, dixit. Sunt qui

Thyo

Thyonem non matrem Bacchi, sed nutricem faciant, vt poëta Panyasis lib. Heracleię tertio. Sed hac de re plura Isacius in comment. in Lycophronem. Alij Thyoneum, à θύω, hoc est sacrifico deducunt, propter orgia & mystica sacra: vel impeto, propter Bacchas & Mænades. A Thyoneo Thyonianus, Catullus dixit, in illo:

Migrate, hic meus est Thyonianus.

Acron tamen contra aliorum opinionem ita scribit: Thyoneus filius Liberi fuit, qui in Chio insula regnauit, pater Thoantis regis, cuius filia fuit Hypsipyle, quæ coniuratione facta aduersus viros, sola parentem seruauit. quam fabulam Statius narrauit suo carmine. Videtur tamen hic erratum esse, & pro Chio, Lesbo legendum. Thyonem quidam terram, vt est apud Diodor. in quarto: alij Semelem etiam Thyonem vocatam tradunt. Sanè & Græci θυώνην, vt ait Hesychius, Dionysium vocauêre, vnde videri potest Thyoneus dictus, quasi Theœnius. Porrò & Thyonidas à Rhodiis dictus Bacchus.

Dithyrambus Dionysius cognominatus, quòd bis natus esse crederetur, ex matre scilicet Semele, & mox ex patris femore: quasi, vt aiunt, duabus ianuis egressus. vel quòd in specu sit nutritus, quòd λιθύρῳ esset, quod plenius in primo de Poëtica dialogo declaratum est. Sed in antro nutritum quidem Dionysium, ait Paus. in Lacon. ab Ino etiam campum ante ipsum vocari Διονύσου κῆπον, id est, Bacchi hortum. Vel fortè Dithyrambus dictus, vt est apud Diod. Origenem & Eusebium: quòd Dionysius ipse ex Ioue & Cerere natus discerptus a Titanibus, & decoctus, à matre secundò compositus & refectus, reuixisse dicitur, ἀπὸ τοῦ δὶς εἰς θύραν ἀνελθεῖν, hoc est, à bis in ianuam ingrediendo. qua de re & Ausonius in epistola ad Paulum de Centone: Ne, inquit, in sacris & fabulis aut Thyonianum mireris, aut Virbium, illum de Dionysio, hunc de Hippolyto reformatum. Quin & ab eodem, de Libero patre agente, Græcè vocatur τιτανόκλωτος Διόνυσος, hoc est à Titanibus discerptus Dionysius. de hoc & Arnobius contra gentes: Et tamen, inquit, isti qui hominem nos colere morte functum ignominiosa ridetis, nónne & Liberum vos patrem membratim à Titanibus dissipatum, fanorum consecrationi aptatis? Idem item in v. sic inquit: Sed & illa desistimus Bacchanalia altera prædicare, in quibus arcana & tacẽda res proditur, insinuatúrque sacratis, vt occupatus puerilibus ludicris, distractus ab Titanibus Liber sit: vt ab iisdem membratim sectus, atque in ollulas coniectus vt coqueretur, quemadmodum Iupiter suauitate odoris illectus, inuocatus aduolarit ad prandium, compertáque re graui grassatores obruerit fulmine, atque in imas tartari præcipitauerit sedes: huius rei testimonium, argumentúmque fortunæ suis prodidit carminibus Thracius Orpheus. & adhuc Arnobius. Libet hic tibi referre, quid hac de re tradat Macrob. ex Orphica theologia, de Libero, seu Dionysio agens: Ideo, inquit, in illorum sacris traditur, Titaneo furore in membra discerptus, & frustis sepultis rursus viuus & integer emersisse, quia νοῦς, quem diximus mentem vocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. hæc quidem Macrobius. Phurnutus eandem fabulam ad vuas vindemiatas, & in vinum conuersas transfert, & quidem subtiliter, quod & Diod. in quarto. Planiora nunc afferamus. Sunt qui tradant, ideo Dithyrambon appellatum, quòd ebrij ac temulenti minimè arcana conseruent, quódque secreta & credita ex pectoris penetrali primùm, & deinde ex oris sermone depromant: quoniam, vt ait Phurnutus, vinum τὸ στόμα λιθύρων facit: quod & in primo de Hist. poëtarum dixi. Physici quoque ita interpretantur, vt in vitium naturam referant, quæ ex Ioue & Cerere, id est, cœlesti hymbre & ex terra racemos proferat, ex quibus vinum exprimatur. alia ab aliis traduntur, & quædam in quarto à Diod. Hinc ergo & à Græcis διμήτωρ, & in primis in hymnis ab Orpheo, & à nostris Bimater vocatus est. Ouidius 4. Metamor. & hoc, & alia multa Bacchi nomina commemorat, quę tibi hic adscribam, ne ea sæpius repetere sit necesse. ait igitur.

Thuráque dant, Bacchúmque vocant, Bromiúmque,
Ignigenámque, satúmque iterum, solúmque Bimatrem.
Additur his Nyseus, indetonsúsque Thyoneus:
Et cum Lenæo, genialis consitor vuæ:
Nycteliúsque, Eleleúsque parens, & Iacchus, & Euan,
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina Liber habes.

Cicero quoque in oratione pro L. Flacco, hæc Bacchi nomina commemorat, cum à Græcis laudari Mithridatem dixisset: Mithridatem deum, inquit, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Euhyum, Bromium, Nysium, Bacchum, Liberum nominabant. quæ nomina, & cætera, in hoc operis contextu interpretabimur.

Dictus & θρίαμβος, id est triumphus. Varro de Lingua Latina, sic triumphare appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitabant per vrbem in Capitolium eunti, Io triumphe. id à θριάμβῳ Græco Liberi patris cognomento potest dictum esse. dictus autem θρίαμβος, ἀπὸ τοῦ θροεῖν, id est ab accinere, καὶ ἰαμβίζειν, id est maledicere. vnde & in bellicis triumphis multis anapæstis conuiciantes vti consueuerunt: & κίτταν, id est picam auem nugacem huic deo consecrarunt, vt Phurnutus prodit. quin & primus Liber triumphum bellicum duxit.

Meliastes Dionysius nuncupatus, teste Pausan. in Arcad. à fonte Meliastarum, qui prope Mantineam fuit spacio stadiorum VII. in cuius dei atrio orgia & sacra ab indigenis celebrabantur.

Mæonius etiam Bacchus vocatus, à regione vbi coleretur, & vites fœcũdissimæ essent. Vergil. Cape Mæonij carchesia Bacchi.

Mæonia verò, Lydia: vnde Bacchus Mæonius, Lydius, teste Seruio.

Ligyreus Dionysius nuncupatus, quòd coleretur à Ligyreis Thraciæ populis, apud quos adytum fuit Libero patri consecratum, ex quo oracula reddebantur, mero copiosè epoto. Macrob. auctor, qui super hoc citat Aristotelis Theologumena.

Bacchepæan Dionysius, de quo sic Macrob. Præterea, inquit, barbata specie, seniliq; Dionysius, vti Græcis eius quẽ Bacchapæan, item quem Brissea appellant, & vt in Campania Neapolitani celebrant, Hebona cognominantes. Citatur hac in re illud Euripidis, Αἰακτὰν φιλάβακχον βακχευτάν. Scribit & Phurnutus vocatum ἰόβακχον, vt suprà memini.

Lysius Bacchus in primis à Thebanis cultus fuit, templum habens prope theatrum. vt est apud Pausan. in Bœot. spectabátque ad portas Prœtidas. ideo verò Lysius nuncupatus, quòd Thebanos à Thracibus vinctos soluerit, hoc est λύσιον, παρὰ τὸ λύω. nam deus Thracibus soporem immisit, quo illi sunt à Thebanis occisi. λυσίου Bacchi hymnus est apud Orpheum. Lysij item mentio apud Pausan. in Corinth. vbi de Dianæ Ephesiæ foro agit. Scribit & Plut. in septem sapientum conuiuio quod & Diocles inscribitur, Lysium Bacchum cognominatum ex Biantis philosophi verbis. hunc & Alysion appellare videtur Phurnutus in Baccho. Sanè & Lysiphobon Iouem antiqui coluêre, quò metum solueret. meminit Alicarnas. in VI. hist. Sed & Lyæus quoque Bacchus vocabatur, quòd curis scilicet hominum mentes soluat. Ouid.

Cura fugit multo, diluitûrque mero.

Quin & eadem ratione Lysius etiam appellabatur, vt est apud Orpheum & Pausaniam: & vtrunque παρὰ τὸ λύω, soluo, denominatum videmus. Illud etiam addit Hesychius, quòd & sacerdotes eius, Lysij nuncupabantur. Sunt qui tradunt, Lyæum vel Lysium ideo dictum, quòd non solùm membra soluat, sed quod etiam ex intemperanti potu sæpe rixæ atque discordiæ oriantur, hominúmque communitas soluatur. Nonnulli & Alysium vocant, si modò sani sunt codices: vt est apud Phurnutum. Sanè Cœlius noster ad me de ludis scribens, Lydos nationem olim fortem atque inuictam, ludos ait inuenisse, & hinc deum Lydium religiosè cultum à veteribus, quem (inquit) alij Lysium à soluendis curis appellare malunt.

Cephalena Dionysium Methymnæi colebant, oraculo moniti. cùm enim aliquando piscatores iactu retis oleaginum caput cepissent, Apollinem consuluerunt, cuius vel herois vel dei esset capitis imago: responsum à Pythia acceperunt, Dionysij Cephalen: & exinde ipsum coluêre. Paus. in Phocaic.

Lenæus Bacchus cognominatus, quòd leniat mentem, vt putauit Donatus. quem ideo Seruius damnat in Georg. nam, vt inquit, verbum Græcum non potest latinam etymologiam recipere. Eusebius & Diodorus, aliique ἀπὸ τοῦ λήνου, id est torculari, deductum affirmant. Vergil.

Huc ades, ô Lenæe pater, &c. & item Tibullus,

Odit Lenæus tristia verba pater.

Orpheus in hymnis, ἐπιλήνιον vocat, eadem ratione, quòd vindemiis & torcularibus præsit

præsit. Scribit Hesychius, Lenæum ambitum seu circuitum, id est, περίβολον magnum in vrbe, id est, Athenis habuisse, & in ipso fuisse Lenæi templum, in quo Athenienses certamina sua peragebant, antequàm esset theatrum constructum. Considerandum, an in Limnæis legendum. nam sic ferè semper scriptum comperi in Græcis, vt infrà dicemus. A Lenæo, Lenæon mensis denominatus. Videndum, an lenæ Bacchæ à Lenæo, an contrà dictæ sint. Extat Theocriti Edyllium inscriptum, λῆναι, ἢ βάκχαι.

Cressius Bacchus dictus videtur, quòd defunctam Ariadnam Cretensem sepeliuerit apud templum ipsi deo dicatum. vide Paus. in Corinth.

Melanægis Dionysius ex historia cognominatus est. nam cùm bellum esset inter Athenienses & Bœotios, de Celænis vico in confiniis posito, Xanthius Bœotius Chimœten Atheniensiũ regẽ prouocauit: quo recusante, Melanthus Messenius à Periclymeno Nelei filio origenem ducens, imperij causa pugnaturum se recepit. quare cùm pugnarent singulari certamine, quidam nigra hircina pelle indutus, post Xanthij terga Melantho apparuit, ipsúmq; iniqua facere dixit, quòd secundus veniret: quo dicto, respicientem Xanthium interemit. qua ex re & festum Apaturia, à deceptione cognominatum fuit, de quo alibi diximus: & Dionysij Melanægidos, hoc est nigricaprini templum constructum fuit, in rei memoriam. Melanægidi ergo Dionysio, Musarum, natandi, & nauium annua fiebant certamina: quod Paus. scribit, & Suidas in Apaturiis.

Aesymnetes cognomentum Dionysij fuit, qua de re sic legimus: quod Eurypylus Euæmonis filius in Troiana direptione sit sortitus arcam, Vulcani (vt ferebatur) opus, donum ab Ioue datum Dardano. alij, Aeneam hanc arcam aiunt reliquisse, dum fugeret. alij Cassandram tradunt, capsam ipsam abiecisse, futuram perniciem inuenienti. Vnde eam cùm Eurypylus reclusisset, insanire cœpit per temporis interualla. consultus Apollo pro remedio, respondit, Eurypylum ire debere ad Tricliniam Dianam, vbi virgo mactaretur. quod cùm fecisset, & ipse furore, & populus ille liberatus est ab humana hostia: & is qui præterlabebatur fluuius, pro ἀμειλίχου μειλίχιος, id est, fausto nomine pro infausto nuncupatus. historiam pluribus in Achaicis Paus. est executus. Sunt qui scribant hoc contigisse, quo tempore Hercules Ilium cepit: nec Thessalo Eurýpylo Euæmonis, sed Dexameni regis Olenio contigisse. Deus autem qui in Arca, Aesymnetes, id est, rex vel præfectus Dionysius est dictus: cui nouem è populo selecti, totidémque mulieres, sacra quotannis faciebant.

Hygiates Dionysius, id est, Salutaris colebatur: quid enim vino modico & temperato salubrius? Lege Galenum, Plinium, & Athenæum. eo verò nomine Pythia coli præcepit, vt notum est.

Σωτὴρ, id est, Seruator Bacchus cognominatus à Græcis, quoniam eos seruarit in Mysia, cùm ibi grassaretur Telephus, cum vitem obiecissent: quæ res ex dolo eius generis Sphaltes est appellata. Est & Soteris Bacchi mentio apud Plinium, sed ob aliud.

Enorchus Bacchus etiam appellatus, quòd eius sacra cum tripudiis & saltationibus agerentur: hoc est, παρὰ τὰς ὀρχήσεις. vel quòd quum Thyestes cum sorore concubuisset, natus ex eo coitu filius eo nomine, vnde deo inditum cognomen. Enorchon verò Dionysium ait Hesychius in Samo appellari. Sanè ἔνορχα, quæcunque non castrata, & cum testiculis, significant: vnde fortè etiam Baccho nomen, quippe qui & Taurus dicitur, vt alibi diligentius est à nobis notatum.

Morychus Bacchus cognomento dictus est à Siculis, παρὰ τὸ μορύξαι, quod inquinare & polluere & fœdare significat, de quo in nostris Poëtis scenicis etiam scripsimus. Sumptum verò inde videtur, quoniam in vindemiis plerunque musto faciem deturpabant non modò antiqui, sed & nostro hoc ipso tempore.

Problastum etiam eundem vocatum legimus, quoniam ex germinantibus vitium palmitibus, qui βλαστοὶ dicuntur, illi sacra fierent: vel quando primum putabant.

Erebinthius verò Dionysius in contumeliam & derisum dicebatur. quin & in prouerbium transiit, à cicere videlicet legumine. vel à pudendo, quando id vtrunque ἐρέβινθος indicat. Hesychius, ἐρεβίνθινος Διόνυσος vsurpat pro eo, qui nullius rei homo sit, nec dignus: iuxta (inquit) prouerbium, Cicerinum ius, hoc est, ἐρεβίνθινος ζωμὸς, cùm tamen ad multa medici vtantur. Sunt qui Erebinthion Dionyson ideo dictum putent, quòd ex leguminibus, ab antiquis conficeretur, sicut zithus Aegyptiorum, celia Hispanorum, ceruisia Gallorum.

lorum.qui potus,inopia vini repertus fuit in his regionibus, quæ minus vitem ferunt.

Syciten Dionyſium ſcribit Soſibius cultum à Lacedæmoniis,quaſi tu dicas ficulneum. Heſychius tamen Syceaten legere videtur.ideo verò ſic appellatum: nam & ab eo ficum repertam tradunt.quo etiam argumēto Milichius aliquando dictus eſt, quod & milicha ficus appellata ſit. Nam & Naxij,Dionyſij ſimulacra ita effingebant, vt ora nunc ex vite,nunc ex ficu conformarent.Quin & Baccho Aegyptij diem quendam feſtum agebāt, vt Herodotus in ſecundo ſcribit, ſine porcis: ſed eius loco phallorum ficulneorum à collo pendentium ſtatuæ cubitales è neruis compactæ,quas fœminæ circumferebant: & reliqua, quæ Herodotus exequitur.Sed & interdum legimus præter hederam,& pampinis & ficulneis ramis latè frōdentibus,Bacchum coronarū,atque ita deuictis hoſtibus triumphaſſe.Hedera verò ideo ſacra Baccho,quia contra ebrietatem facere putatur: vel quia Ciſſus puer fuiſſe in eius comitatu dicitur, qui cùm ſaltaret cum Satyro, humi lethaliter afflictus, ab eo deo eſt in hederam transformatus,quæ & κισσὸς Græcè vocatur,vt Conſtantinus in Geoponicis ſcribit.Sed quod hedera coronaretur, illud etiam palàm facit, quòd Corymbifer dictus eſt.hinc illud Ouid.

Feſta corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi.

Hinc & Dionyſion vocata eſt ſpecies hederæ quædam.Ouid.verò lib.Faſt.ſexto,Baccho hederam ideo attributam ait, quòd Nyſiades nymphæ puerum quærente nouerca, hanc frondem cunis circumpoſuiſſe ferantur.

Sabazion Bacchum etiam vocitatum inuenimus, à tripudiis & ſaltationibus, quæ à bacchantibus & furentibus fieri in eius dei ſacris conſueuère.nam & εὐάζειν etiam barbari σαβάζειν dicunt, teſte Suida: vnde ſauazare iuxta Italicum idioma vir doctus deflexum putauit, cum alij à vaſare & conuaſare deducant, quæ Latina ſunt, & vſitata vocabula. Sunt qui Sabas vetuſtos Thraciæ populos fuiſſe ſcribant, vnde Sabazius ſit appellatus: quod videtur ſenſiſſe Euſtathius. Porrò & Phryges à Thracibus coloniā & ſacra traxiſſe, vt pluribus teſtis eſt Strabo. quare non mirum, eadem ſacra apud eoſdem fuiſſe. Heſychius de hoc deo ſic propémodum: Sabazius cognomen, ait, eſt Dionyſij. Sed aliqui filium putant,& nonnunquam etiam vocatum Sabon legimus.Fuit verò Phryx Sabazius, qui & alibi Hyeum ipſum vocat,vnde & Semele Hye eſt appellata: id quod & Suidas & Phauorinus. De Sabazio præterea, vt deo peregrino, déque eius ſacris Sabaziis, Strabo in x.& Diodorus libro quarto, qui in Latinis eſt quintus.ita enim ſcribit:Traditur quoque & alter multa prior ætate fuiſſe Dionyſius, quem ferunt ex Ioue & Proſerpina natum, à nonnulliſque appellatum Sebazium,cuius genus, ſacra, honores, propter pudorem nocturna occultáque agunt. hic dicitur propter ingenij acumen, primus boues ad iugum iunxiſſe, eorúmque opera iacta ſemina frugem reddidiſſe, qua ex re illum cum cornibus finxerunt.de hoc hucuſque Diod.Sabazio quidem hymnum cecinit Orpheus, cui aromata in ſuffimentum addidit.ita enim ait:

Κλῦθι πάτερ κρόνου υἱὲ σαβάζιε, κύδιμε δαῖμον.

In Sabaziis quidem cur ſerpens præferebatur dicemus in Pherephatte,id eſt Proſerpina.Val.autem Arpocration: σαβοὶ,inquit,Demoſthenes pro Cteſiphonte.Quidam aiunt σαβοὺς dici,ſacra Sabazio agentes,hoc eſt Dionyſo: vti Bacchos.Eundem verò eſſe Sabazion & Dionyſion, cùm alij, tum Amphitheus in ſecundo Heracleæ. ſic enim quoſdam aiunt Græcos, Bacchos σαβοὺς vocare. Mnaſeas verò Pataræus, Sabazion filium eſſe ait Dionyſij.Atque hæc quidem Arpocrat.Phauorinus verò ait,Sabazium Thraces Dionyſium vocant,& σαβοὺς eius ſacerdotes:& cætera,quæ plura ſcribit. Sed & hoc loco illud addamus de Sabis,quæ eſſe volunt huic deo conſecrata loca, quin & Bacchos ipſos, hoc eſt ſacerdotes,ſic vocabant,quos & duplici ββ Plut.in Sympoſiacis ſcribere videtur, ſi exemplaribus credendū.Quin & illud ridiculum affert, Sabbatum Hebræorum inde deflecti.Theophilus ab εὐοῖ σαβοῖ.& Strabo in x.Hucuſq; diſtuli M.Tullium,Apuleiúmque & Macrobium citare,qui de hoc deo meminêre:Cicero quidem in ſecundo de Legibus, Apuleius in octauo Metam.Macrob.in primo Sat.ea ratione,quòd non Sabaziū, ſed Sabadium per d, nō per z,proferunt: etſi antiqui eas literas interdum cōmutabant, vt Medentius Mezentius. Macrobius igitur de Libero agens,quē & Solem intelligi vult, ita ſcribit: Itē in Thracia eundem haberi Solem atq; Liberū accepimus,quem Sabadium nuncupantes,magnifica religione celebrāt,vt Alexander ſcribit:eiq; deo in colle Cilmiſſo ædes

dicata

dicata est, specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem, summóque tecto lumen admittitur, vt appareat Solem cuncta vertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo vniuersa patefiunt. tantum Macrobius. Apuleius quoque in Asino, hoc eodem Sabadij nomine vocauit. Porro libro secundo de Legibus Cic. Nouos vero deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes, sic Aristophanes facetissimus poëta veteris comœdiæ vexat, vt apud eũ Sabeius, & quidam alij dei de Peregrinis iudicati, è ciuitatibus eiiciantur. Sabeius quidem passim legitur, sed doctiores Sabadium legunt, Politianus, Beroaldus, alij: & ita Ciceronis locum castigant. ego aliquando ex suprascriptis, etiam Sabum legi posse putaui. Longior fui in huius dei cognomine, ne tibi, vt mihi, diutius in perquirendo laborandum foret. Videtur Iupiter Sabazius dici, si Valerio Probo stamus in lib. de Notis antiquorum, vbi Ioui Sabazio legimus.

Hyes quoque vocatus est Dionysius, vt in lib. de Iside & Osiride notauit Plut. quòd videlicet dominus sit humidæ naturæ. Suidas, ὕης ὕη, hoc est Hyes Hyæ, Dionysij est epitheton, sicuti Clidemus ait: quoniam, inquit, illi sacra perficimus per id tempus, quo deus pluit. Pherecydes verò ait, quoniam Hyen sit appellata Semele, & Dionysij nutrices Hyades. Aristophanes verò Hyen inter peregrinos deos connumerauit. Strabo quoque libro x. de Sabaziis agens, à Phrygibus in Thraciam tralatis, inter cætera quæ in iis concinnebãtur, & ὕη reponit, quod nomen est Bacchi, vt εὐοῖ, σαβοῖ, ὕης, & ἄττης. Cæterùm & Gnostici hæretici Iao principem confixère in primo cœlo, vt docet & irridet Epiphanius: cuius Iao nominis rationem, & idem contra Valentinum & Gnosticos, qui eum Terminum dicũt, exsibilat. at verò Hesychius & Phauorinus, Hyeus, id est, ὑεύς, Sabazius interpretantur. quibus ex verbis lux nonnulla infertur verbis illis Macrobij in Sat. I. nam cùm illud Orphei carmen citasset, in quo vnum ait esse Iouem, vnum Plutonem, vnum Solem, vnúmque Dionysium, hoc est,

Εἷς Ζεύς, εἷς Ἀΐδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

Ita subinfert: Huius versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoq; numen Soli adiicitur, qui in iisdem sacris versibus inter cætera vocatur ὕης. Sed cum in ὑὴν, ego Hyeus, id est, ὑεύς, vel ὕης legerem, repetitque idem nomen & paulò infrà ὑεύς, & in quarto casu ὑῆν, bis compositum videamus, videtur ὑεύς in recto pronunciandum, secundum Atticos.

Phausterium Bacchum cognominatum legimus, quia cum lampadibus, & cum luminibus nocturna eius sacra agerentur: vt etiam infrà in Lamptere dicetur.

Choopotes Dionysius cognominatus, cui Choës sacrum instituit Themistocles: à mensura, seu vase & potu vocabulum deflexum videtur.

Methymnæum deum etiam Bacchum vocari, testis est Athenæus lib. 8. Dipnosoph. hæc enim eius sunt verba, vbi de conuiuiis agit: εὐωχίας, inquit, vocabant non ἀπὸ τῆς ὀχῆς, quod est nutrimentum, sed ab eo quod est εὖ ἔχειν, id est, à bene habendo. in has enim coëuntes, diuinitatem venerantes, & ad lætitiam & ἄνεσιν ipsos adducentes, μεθύοντες, potum quidem μέθυν, id est, ebrietatem, deum verò hæc ipsa largientem Methymnæum, & Lyæum, & Euion, & ὕην appellabant. Hæc à me quidẽ durè exposita, quo loco non modo Methymnæum vides Bacchum cognominatum, à μέθυ, id est, ebrietate, non autem à Methymna Lesbi: quanquam & non incongruè ab ea vrbe, vbi optima vina prouenirent, diceretur: sed etiam ὕην, quo nomine Bacchum, cùm non appellatum adhuc legerim, libentius ego ληναῖον vel εὔιον eo loco supposuerim, donec certius aliquid inueniamus. Sanè ἰήιος Apollo quidem cognominatus est, vt planè suo loco docuimus: qui dei tamen, Macrobio docente, iidem credebantur.

Maronæus est Bacchus cognominatus à Tibullo, illo heroico ad Messalam:

Victa Maronæo fœdatus tempora Baccho.

Videtur & Cratinus, vt est apud Pollucem, μάρωνα pro Baccho & vino posuisse, illo senariolo,

Nec curaui tantùm Maronã nec bibi.

De Marone verò & vino Homer. in primis in Odyss. & Philostrat. in Imaginibus, & Plinius, Athenæus etiam, vt alios mittam.

Iacchus mysticus, Bacchi & nomen & cognomen, qua voce frequentissimè & Græci & Latini vsi sunt. Vergilius, Et mystica vannus Iacchi. & Claudianus libro primo de Raptu

Ecce procul ternis Hecate variata figuris
Exoritur, lætúsque simul procedit Iacchus,
Crinali florens hedera, quem Parthica tigris
Velat, & auratos in nodum colligit vngues,
Ebria Mæoniis figit vestigia thyrsis.

Herodotus lib. 8. scribit, Theocidem virum Atheniensem, vnà cum Demareto Lacedæmonio apud campum Thryasium Atticæ, ingentem vidisse puluerem ab Eleusine, & cum puluere audiuisse vocem quæ videretur Iacchus mysticus, &c. Arrianus Nicomedensis libro 2. de gestis Alexādri: Sed tradit, inquit, Herodotus apud Aegyptios Herculem vnum ex duodecim deis haberi, sicuti ab Atheniensibus Bacchum Iouis & Proserpinæ filium coli alium ab hoc Dionysio, & Iacchum mysticum huic Dionysio, non Thebano cantari. Quare qui mysticum nomen Bacchi putāt, falluntur. Est etiam epithetum Iacchi, nec Galenus aliter intelligitur. Catullus:

At pater ex alia florens volitabat Iacchus.

Legimus epitaphium vetus: Dis manibus Fabiæ Aconiæ Paulinæ Cer. filiæ, Aconis Catullini, v. c. ex præfec. etiam cons. ord. vxori Vettij prætextati v. c. præf. & cos. designati. sacratæ apud Eleusinam deo Iaccho, Cereri, & Coræ: sacratæ apud Lernam deo Libero & Cereri & Coræ: sacratæ apud Aeginam deab. Tauro, Polæ, Sicæ, hierophantæ deæ Cereris. Hesychius non solum ait Iacchi nomine Bacchum vocari, sed & mysteriorum diem vnam, in qua in mysteriis Iacchum ferebant, & canticum insuper quod concinebatur. Herodotus verò Iacchi & ipse nomen fuisse ait, Eleusiniis deabus ita familiare, vt Dianæ Virbius, Adonis Veneri, Atys Cybeli. Meminit & huius Artemidorus de Insomniis. Dictus autem à verbo ἰαχεῖν, quod est clamo & vociferor. ab Iaccho ἰακχητής, id est Iacchi sacerdos, & qui initiatus iis mysteriis, vt Pollux scribit in primo. Alij tamen Iacchum viri nomen ebrij & potatoris esse existimarunt, apud Athenæum, ex Athani auctoritate: animal etiam quod vino delectatur.

Οἶνος Græcè, vt nosti, vinum significat: est & nomen proprium, & Dionysium significat. obseruat id Proclus in Platonis Cratylum. citat illud Orphei, οἶνος ἀπημελέων κάρα ἀλεῖ. Idem, & qui theologi Græci dicuntur, tradunt: hinc etiam θυωνος Bacchus vocatus, & θυώνια Bacchanalia ab Atheniensib. dicta, vt est apud Hesychium. Διονος, ipse Dionysius, ait Arpocration: Aeschylumque in hoc & Istrum citat. vnde θυώνια, apud Lycurgū oratorem.

Mænoles Bacchus nominatus, vt Eusebius de Præp. Euang. obseruat, quasi totus furens. vnde & illi Orgia sacra, quæ etiam idem vult à furore deducta esse, hoc est παρὰ τῶν ὀργῶν. Phurnutus quoque eadem sentit: quin & Mænades eadem ratione appellatas ait. Mænalam & Origenes in tertio contra Celsum, Dionysiū vocat & muliebri habitu amictum ait. sed & eadem causa deus ipse Bacchus μαινόλης, ab Orpheo in hymnis dictus est.

Eraphiotes Dionysius dictus, vt Theophilus & Hesychius tradunt. εἰραφιώτης autem dictus est, παρὰ τὸ ἐρράφθαι, quòd scilicet assutus Iouis femori fuerit. vel παρὰ τὸ εἰρεσιῶσθαι, quod significat coronari. vel dictus, quòd à lacte caprino nutritus; hoc est ἀπὸ τῶν ἐρίφων, id est hœdo. alij ἀπὸ τῆς ἔριδος, id est à lite & contentione, quæ in vino & potu fieri solet, vt alibi diximus. hinc & ἐρίβρομος, & ἐριβρεμέτης. Sunt qui asserant hæc Bacchi extrema duo nomina deriuari ab ἐρι particula intentiua, & quæ augmentum in compositione afferat. ergo Eribromus, id est perstrepens & multisonus: & Eribremetes, id est intonans, Baccho cognomina optimè conueniunt. Orpheus in hymno Bacchi Sabazij,

Ὃς Βάκχον Διόνυσον, ἐρίβρομον, εἰραφιώτην,
Μηρῷ ἐγκατέρραψας. &c. Et Bacchus ipse in Homerici hymni calce:
Εἰμὶ δ' ἐγὼ Διόνυσος ἐρίβρομος, ὃν τέκε μήτηρ
Καδμηὶς Σεμέλη, Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα. hoc est,
Ipse ego sum Dionysos Eribromus, edidit ipsum
Me mater Semele, summo commixta tonanti.

Bugenes, βουγενὴς Διόνυσος, id est boue genitus, Bacchus ab Argiuis colebatur. hinc & Græcorum plerique ταυρόμορφον id est tauriformem Bacchum, & ταυροκέφαλον, id est Tauricipitem, item ταυρωπὸν ab Orpheo effingebant, & appellabant: natúmque ex Persephone, vt Clemens in Strom. & Eusebius in secundo Præpar. Euang. tradunt, vt alioqui mittam. Quinimò etiam Taurus dictus est. & illi cornua attributa, & cognomen etiā factum

ταυροκέρως, id est, Tauriconis, vt est apud Nicandri comment. in Alexipharm. Idem & ab Orpheo in hymnis βουκέρως & δικέρως vocatus, id est, bucerus & bicornis. hinc Ouid.

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Ideo autem cornua Baccho sunt attributa, vt Diodorus in quinto tradit, quia primus boues iugo iunxerit, & Bacchus idem sit & Osiris. vt mox dicemus. Idem tamen in quarto, idcirco cornutum Dionysium prodidit, quòd Ammonis filius fuerit, qui arietino capite cum cornibus fuisse dicatur. Sunt qui cornua pro audacia sumant, vt Phurnutus, quod audaces vinum faciat: & ideo cornutus & corniger formatur. quod in Arte Ouidius etiam innuere videtur, Tunc pauper cornua sumit. Scribit Porphyrio in 2. Carm. Horatij, super ea verba, Aureo cornu decorum: Cornua, inquit, Libero patri & nonnullis aliis assignantur, quoniam scilicet vinolentia proteruitatem & contumaciam addere solet, quæ per cornua significaretur. Cornua, inquit Festus, Liberi patris simulacro adiiciuntur, quem inuentorem vini dicunt, eo quòd homines nimio vino truces fiunt. Sunt qui & scribant cornua cristas vocari. vt in illo Verg. 12. Aeneid. Et rubræ cornua cristæ: hoc est, comæ, quas Græci κέρατα nominant, vnde & κάρειν tondere dicunt. & cornua hi volunt cincinnos esse, ac ideo Mosen cornutum Hebræis visum putant, vt etiam Lysimachum regem in eius nomismatibus videmus. sed Armenios adhuc & Lydos sacerdotes cum huiusmodi cincinnis & capillis Romæ conspeximus. Porrò & illud item apud Athenæum & Nicandri in Alexiphar. interpretem legimus, veteres cornu bouis pro poculo vsos fuisse: & inde factum esse, vt non solùm cornua Dionysio finxerit antiquitas, sed etiam Taurus ipse diceretur, & Tauriformis, id est, ταυρόμορφος in Cyzico coleretur, & κεραὸς, id est, cornutus dicatur à Nicandro. Verum quòd cornibus antiqui biberent, illud etiamnum indicio esse potest, quod Græci κεράσαι dicũt miscere, videlicet à cornu vocabulum deflexum, & κρατὴρ, quasi κεράτηρ, à κέρας, quod cornu significat. Nec illud te latêre velim, quod est ab Higyno in Mythologico poëtico literis commendatum: Crassum quendam fuisse, qui vinum cum Acheloo flumine in Aetolia miscuit: vnde miscere κεράσαι est dictum: vnde fortasse illud Maronis in Georg.

Poculáque inuentis Acheloia miscuit vuis.

Illud insuper annotandum duxi, quòd flumina etiam plerunque non modò apud pictores, sed & scriptores, cornigera & tauriformia sint solita effingi, vt in Deis marinis plenius annotauimus: vt Padus, & Aufidus, Vergilio, Horatio, Ouidio, aliis. Quin & historia idem comprobare videtur. Scribit Suet. Tranquillus, Epidium Rhetorem prædicare solitum, se à C. Epidio ortum fuisse, quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis Securi. paulò pòst cũm cornibus extitisse, ac statim non comparuisse, in numeróque deorum habitum.

Δουσάρην, Dusarcem vocabant Nabathæi Bacchum, vt ex Isid. scribit Hesychius, & à Pœonibus Δύαλον Dyalus dictus fuit. idem est auctor.

Osirin plerique omnes Aegyptium Dionysium esse voluerunt, vt pluribus Plutarch. & Diodorus ostendunt. Tibullus quoque cum Baccho coniunxit. Sed quid vetat, quin eius tibi lepidissimum carmen ex primo libro recitem? ita enim ille de Messala:

Te canit, atque suum pubes miratur Osirim,
Barbara Memphitem plangere docta bouem.
Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primùm matura sapores,
Expressa incultis vua dedit pedibus.
Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos nescia membra modos.
Bacchus agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert.

Crura licet dura compede pressa sonent,
Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus Osiri,
Sed Chorus & cantus, sed leuis aptus amor.
Sed varij flores, & frons redimita corymbis,
Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.
Et tyriæ vestes, & dulcis tibia cantu,
Et leuis occultis conscia cista sacris:

Huc ædes, &c. Idem ergo Dionysius & Osiris est. hinc & Chenosiris hedera dicta est, hoc est Osiridis planta. Ab aliis tamen Sol existimatur, & propterea Eusebio & Diodoro tradentibus, πολυόφθαλμος, id est, multioculus Græcè interpretari potest. nam vt Plutarch. scribit, os apud Aegyptios multum significat, & ἶρι oculum. Obseruat Macrobius, Aegyptios, quoties solem exprimere volebant, sceptrum, & in sceptro ipso oculi effigiem insculpsisse: per sceptrum, potestatem significantes: per oculum verò, quod cuncta perlustret. tum etiam Solem ipsum, Iouis oculũ existimatum. lege Macrobiũ, & Plutarchi librũ Isidis & Osiridis. ex quo libro etiam colligimus, Osirin Nilum quoq; vocatum, & nigro fuisse corporis colore: & Hellanico teste, ὕσιριν à sacerdotibus appellatum. proprio verò nomine Arsaphen dictum, quod parum probat Plutarchus. qui cum dictum ait, ἐκ τοῦ ὁσίου ἱεροῦ, id est, ex sacrosancto. Fuit autem Osiris frater & vir Isidis, vt planè ostendit Diodorus in primo. Ait enim, gigantes in eum insurrexisse, vt & in Iouem. vnde cùm ipsos deuicisset Aegyptios, lege sanxisse, præter communem cæterorum omnium morem, fas esse sororem a fratre vxorem duci: exemplo Isidis motos quæ fratri Osiridi nupsisset. Quare nescio quo pacto deceptus Lactantius sit in primo, cum Isidis sacra describeret, vt Osirin Isidis filium dixerit: quem locum parum castigatum crediderim. nam & ibidem hemistichium Ouidij Lucano ascripsit, Nunquámque satis quæsitus Osiris. Sed memoriæ hoc sit erratum. Porrò quod per fraudem sit Osiris à fratre Typhone occisus, & in partes plures dissectus, déque virili membro, cætera plura ex Diodoro, Luciano, & Plutarcho. Nam quòd Saturni filius fuerit, iidem ostendunt: alij Pamilan quampiam ferunt, quæ Thebis è Iouis templo aquatum egressa audiuerit vocem iubentem, vt proclamaret, magnum regem & benefactorem Osirin natum esse, & ea hac spe acta Osirin educauit, ex cuius rei memoria celebritas Pamiliorum instituta fuit, Phallophoriis valde similis, in qua simulacrum proponebatur, ac circumferebatur, cui tres testiculi inerant, propterea quòd id deus generationis principium esse putabatur omnium, quæ à generatione proueniũt: quin & Priapo deus similis, Pameles, teste Hesychio dicebatur, vt paulò mox ostendam. cætera de Osiri notiora sunt, quàm vt pluribus, hìc ego explicem. Illud ex Plut. non reticuerim, Osirin humana forma effictum cum genitali arrecto, ob videlicet generationem, educationémque. amictus verò eius φλογοειδῆ, id est, flammeus. Si his præterea plura cupis de Osiride, bella, peregrinationes, inuenta, vltionem, sacra, lege in primis Diodorum, qui & hanc eius columnæ inscriptionem adscribit: Mihi pater Saturnus, deorum omnium iunior: sum verò Osiris rex, qui vniuersum peragraui orbem, vsque ad desertos Indorum fines: ad eos quoque profectus sum, qui Septentrioni subiacent: vsque ad Istri fontes: item alias orbis partes adiui, vsque ad mare Oceanum: sum Saturni filius antiquior, germine ex pulchro & generoso ortum, cui non semen genus fuit, neque vllus est in orbe, ad quem non accesserim, locus: omnes docens, quorum ipse inuentor fui. Osiridis demum hæc nomina, Hysiris, Arsaphen, Nilus, Ammon, Dionysius, Serapis, Pluto, Iupiter, Pan, Sol multioculus. Porrò scribit Hesychius, apud Aegyptios, mulieres subuentanea parere, quæ Osiris nomine appellentur.

Taurophagus Dionysius appellatus est à Sophocle, ea ratione, vt ait Scholiastes, quòd bos daretur dithyrambicis poëtis in victoriæ præmium. Alij crudelem & immanem interpretantur, animalis tauri naturam respicientes. Alij ad vinolentiam referunt, vt paulò antè notaui. Meminit & Taurophagi Bacchi Hesychius, & Suidas: sed & taurus membrum virile significat. vnde Lastaurus dictus, qui mentulatior est, vt in Hercule docui.

Hebona, Bacchum significantes, Neapolitani in Campania, vt Macrob. scribit, celebrabant. Legimus & in elogiis antiquitatum veterem Epigraphen huic deo ab Iunio Aquila positam, quæ talis est:

ΗΒΩΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΘΕΩ ΙΟΥΝΙΟΣ ΑΚΥΛΑΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΣΤΡΑ-

ΤΕΥ

ΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΣ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ. Hoc eſt, Heboni illuſtriſſimo deo Iunius Aquila iunior, miles, procurator, tribunus. Pontanus Iouianus libro primo ſuæ Vraniæ, certè hæc cecinit, de Neapoli agens:

Hæc annis florentem, oculiſque & crine decentem
Hebonem venerata, ſuos ritus, patriúmque
Inſtituit morem, & ſacris iam ritè peractis,
Vrbs Hebona ſalutat, agríque Hebona frequentant,
Hebona & referunt ſimul antra, & littora & amnes:
Hic etenim florem ætatis, robúrque iuuentæ
Et ſpeciem deus, & formæ dat habere decorem,
Oráque lumináque, & moderantes corpora ſenſus.

Videtur verò Hebo vocari, ſicut Hebe, hoc eſt, ἀπὸ τῆς ἥβης, id eſt, à lanugine, & tenera mollíque ętate, vt etiam hi Pontani verſus innuere videntur. Sanè & Aegyptij Hebonem Typhonem appellarunt, vt Manethus & Plut. ſcribũt, quæ vox κάθεξιν ἢ, κώλυσιν ſignificat.

Λαμπτῆρος Dionyſij cognomen fuit, cuius templum fuit apud Pallenenſes, in quo celebritas agebatur, quam ab eo deo λαμπτηρίαν vocabant, à facibus & ſplendore ſcilicet, hoc eſt, ἀπὸ τοῦ λαμπτῆρος, id eſt, à facie & lumine. Noctu enim ea ſolennitas celebrabatur, facéſque ad templum ferebant, atque ita bene poti, crateres per totam vrbem ſtatuebant, quo melius quiſque deum coleret. Pauſanias auctor.

Acratophorus Dionyſius, ἀκρατοφόρος dictus & celebratus in primis Phigalię, ab inferendo videlicet ἄκρατον, id eſt, purum ac merum vinum. nam pugnis ludebant, cùm nondum haberent brachiale lorum, ſed milichis certabant. Sunt autem μείλιχαι tenuiſſima ex crudo coria, inuicem innexa, implicitáque, vt in Arcad. docet Pauſ. Sanè Varro acratophoron vinum in primo de Re ruſtica vocat: Ea, inquit, minus ſumptuoſa vinea, quæ ſine iugo miniſtrat ἀκρατοφόρον οἶνον, id eſt, vinum purum.

Μιτρηφόρος, Mitrephorus, hoc eſt mitratus, Dionyſius vocatus eſt, ea ratione, vt putatur, quòd ſi quando ex nimio potu ipſius bibentis caput agitaretur, vel (vt fit) nutaret, mitra caput ligabatur. ex qua re, vt putat Diod. fuit vocatus μιτρηφόρος. repetit idem & Euſeb. in ſecundo Præparat. Euang. Orpheus in hymnis, νυκτέλιε εὔβουλεῦ μιτρηφόρε θυρσοτινάκτα. Hinc apparet, & Thyrſianacta Bacchum etiam appellatum, hoc eſt, qui Thyrſo regnet.

Biformis, hoc eſt δίμορφος, vocitatus eſt Dionyſius, vt docet Diod. quoniam duo Dionyſij fuerunt. prior barba promiſſa fuit, qui antiquo more barbam nutriuit: poſterior alter ſpecioſus iuuenis, & delicatus. quidam duplicem illi formam tributam volunt, quoniã vinum & hilares homines reddat, & iracundos. hinc illum in hymno δίμορφον nomine ſalutat Orpheus: alio loco, διφυῆ λυσεῖον ἴακχον nuncupat, hoc eſt, duplicis naturæ Lyſium Iacchum, in hymno videlicet ad μίσην διόνυσον.

Αἰθιοπαῖδα Dionyſium vocauit Anacreon poëta, vt notat Heſychius. alij vinum interpretantur, ſed vtrunq; à colore nigro & igne. alij Dianã etiam hoc nomine vocãt, Aethiopiã.

Polites, & Axites, Dionyſij cognomina ſcribit in Arcad. Pauſan. Heræus enim Lycaonis filius, vrbem de ſuo nomine Herœenſem in Arcadia cõdidit, ad Alphei fluminis dexteram ripam, vbi duo fuêre Dionyſij templa, alterius Polites nominati, alterius Axites.

Phleona etiam Dionyſium appellatum videmus, παρὰ τὸ φλύειν, τὸ πολυκαρπεῖν: ſeu φλέων, vt etiam Aelianus ſcribit, hoc eſt à multo ferendo fructu. eſt enim Dionyſius fructuum deus. quin & ab vua & vindemiis appellatus eſt Protryges, Staphilites, & Omphacites: aliíſque ab iis rebus, nominibus. Sed & Corem, id eſt, Proſerpinam vel Cererem, matrem videlicet Liberi, Phlæan vocabant Lacones. ſcribit Clemens, Iouem in ſerpentem conuerſum Phereпattæ, hoc eſt Proſerpinæ vim intuliſſe, & inde natum Dionyſium, qua de re etiam in myſticis Sabaſiorum ſerpens præferebatur, in orbem complicatus. & perinde poëtæ ſerpentem tauri parentem dixére, ſymbolicè hoc ipſum ſignificantes.

Phlyus Dionyſius appellatus fuit, vt in primo Apollonij Rhodij interpretes notant, ἀπὸ τοῦ φλύειν τὸν οἶνον, ὅ ἐστι θάλλειν, hoc eſt, quòd vinum lætum faciat. Quamuis ſint qui ab Aræthyræa Peloponneſi ciuitate, poſita in montibus Sicyoniis, quæ mox Phlyuſa à Phlyunte dicta eſt, Dionyſij & Chthenophyles filio appellatum velint. Pauſ. à Phliante deriuari exiſtimauit, id quod etiam teſtatur Steph. Lacedæmonij Phliaſium menſem eum numerant, in quo fructus vigent. Sed de Phliaſiis in Corinthiacis Pauſ. longè plura.

Rectus,id est, ὀρθὸς, Dionysius cultus Athenis. Amphyction enim Atheniensium rex, vt scribit Philochorus,omnium primus à Dionysio edoctus,merum diluit:quo factum est, vt homines prius mero incurui,mox recti facti sunt.quare factum est, vt in Horarum æde recto,id est, ὀρθῷ, Dionysio ara erigeretur.Quin & Pausan.in Bœot.Scyllam,ait,simulacrum Dionysij recti,Myronis opus,consecrasse.

Eubulus etiam Dionysius dictus. εὐβουλῆα Orpheus vocauit,quẽ Macrobius est interpretatus,boni consilij deum præstitem.Idem Orpheus in hymno ad Proserpinam,μῆτερ ἐριβρεμέτου πολυμόρφου εὐβουλῆος: Mater intonantis multiformis Eubuli,id est Bacchi. quo eodem tamen nomine & Plutonem vocatum, iam ostendimus. Sed & idem Orpheus in hymno ad Dionysium, εὔβουλον inuocat.

Calydonius Dionysius cognominatus,cuius simulacrum post Calydonis direptionem delatum Patras fuisse fertur.huius dei Coresus sacerdos,antequàm Calydon euerteretur, Calirrhoës virginis amore captus,cùm eam nullo pacto flectere posset,deum precatus est, vt sibi adesset. Sacerdoti deus annuit,& Calydoniis furorem immisit: quibus consulentibus Dodonæum oraculum,responsum dedit, Coresum debere Calirrhoën Dionysio immolare,aut offerentem se aliam pro ea: nulla verò se offerente, Calirrhoën ad aram statuerunt. Tunc Coresus se pro ea interfecit.paulò pòst, & illa sibi manus consciuit,vt longo sermonis ductu Paus. prodit. Adeò pro Anterotis numine pœnas vindex Nemesis reposcit.

Εὔιον Bacchi cognomen. Orpheus in hymno ad Dionysinm, cum suffimento styracis, εὔιον ἀγνόν. & in Lysio Lenæo hymno, εὔιε βάκχε. & Euripides in Bacchis, Euion Baccheua dixit. Persius,

Euion ingeminat,reparabilis assonat Echo. Quo loco Probus,seu Cornutus grammaticus: Euius, inquit, Liber pater dictus est, eo quòd in bello giganteo cùm non apparuisset, eum pater credidit discerptum à gigantibus: & dixit, heu, quæ vox gementis est: deinde adiecit, υἱόν, id est, filius. Acron tamen in Horat. ait, Bacchum mutatum in leonem,gigantem interfecisse,& tunc Iouem,ô bone fili dixisse, id est, εὖ υἱέ. hinc & Euhyias baccha ab Horatio tertio Carm. E somnis stupet Euhyias. sanè Euhyion, vel Euhyius, impropria est diphthongus,quæ syllabam producit:breuiter tamẽ effertur.Horatius, Monet Sithoniis non leuis Euhyius. Idem, Dissipat Euhyius curas edaces.Statius lib.primo:

Et tunc fortè dies noto signata tonantis,
Fulmine prærepti cùm te tener
Euhyie partus Transmisere patri.

Vtitur Lucretius & Columella. Sunt tamen qui εὐχίον libentius legant,& ab εὐχῇ deriuãt. Phurnutus certè manuscriptus, dum Dionysij nomina recenset, cùm de Alysio & Lyæo prius dixisset, βρόμιος ἡ, καὶ βάκχος καὶ ἴακχος, καὶ εὔιος, καὶ βαβάκτης, καὶ ἰόβακχος καλεῖται. vbi Babactes & Iobacchus etiam vocatur: quæ verba volui recensere, ne codex impressus Græcus, & qui eum interpretati sunt, te fallant, vbi Bromium tantùm referunt, satis confuse & inconditè, & nullo penè sensu. Sed in hoc auctore huiusmodi errata penè infinita, si cum antiquis conferas, inuenies.

Euan etiam pro Baccho accipitur apud Ouidium in quarto, illo versu:

Nyctelíusque,Eleúsque parens,& Iacchus,& Euan.

Statius in Syl. Bassaridum rotator Euan.Idem Theb.5. Et à summis auditus montibus Euan.quod nomen factum à voce bacchantium,vnde etiam Bacchæ ipsæ, Euantes dictæ. Vergilius:

Illa chorum simulans,euantes orgia circum Ducebat Phrygias.

Quo loco Seruius,Euantes,inquit,bacchantes,à Libero,qui Euan dicitur. Propertius,

Egit vt euantes dux Aridana choros. Silius in primo:

Non ille euantis Massyllæ palluit iras.

Sed hoc loco non reticuerim,quod à viro cùm sanctissimo, tum doctissimo Epiphanio scribitur libro contra hæreses tertio,in sacris Dionysij, qui serpentibus,coronati clamantes ac euantes Væ væ, illam adhuc Euam à serpente deceptam inuocantes: Aut, inquit, per aspiratam vocem ex Hebræorum lingua, serpentem ad suum errorem acclamantes. Eua enim absque afflatu, Hebræis mulierem significat:cum aspiratione verò, serpentem. hæc quidem ille, quæ in derisum potius afferri puto à viro sancto, quàm consentanea Græcis.

Græcis. Sanè Priscianus Euan Euantis declinat: cùm & alij Euan indeclinabilem volint esse vocem bacchantium. Hesychius tamen ait, Euan hederam ab Indis appellari. alibi verò Euas Dionysium vocari prodidit. hinc Orpheus, vt puto, vocauit in hymno ad Hippam Bacchi nutricem εὐάδα, quasi dicat Dionysiacam:

> Inuoco nutricem Bacchi Hippan, Euada nympham.

Nescio quàm rectè verti: Græce sic,

> Ἵππαν κικλήσκω βάκχου τροφὸν εὐάδα κούρην.

Hippam vocat Hesychius Iunonem. vetus certè Orphei codex Hiptam, non Hippam habet.

Bassareus, Dionysius cognominatus est. Orpheus in hymno βασσαρέα vocat. Ita enim ad illum, hymnum exorditur,

> ἐλθὲ μάκαρ διόνυσε πυρίσπορε, ταυρομέτωπε βάσσαρε. Idest,
>
> Huc fœlix Dionysse veni, sate fulminis igne, Bassare tauriformis.

Horatius,

> Non ego te candide Bassareu Inuitum quatiam:

Quo loco Acron & Porphyrion consentiũt, quòd Bassaris sit vestis genus. hoc amplius addit Acron, vsque ad pedes demissa. dicta à Bassara loco Lydiæ, vbi fit. vnde & Bacchæ, Bassarides dictæ. Cornutus quoque grammaticus in eo Persij versu,

> Bassaris & lyncem Mænas flexura corymbis.

Bassarides, inquit, omnes Bacchę dictæ sunt: sed & ipse Liber pater Bassareus. vt Horatius, Non ego te candide Bassareu Inuitum quatiam. Quibusdam videtur à genere vestis, qua Liber pater vtitur, demissa ad talos, quam Thraces bassaram vocant. Quidam à vulpibus, quarum pellibus Bacchæ succingebantur, vt & lyncum pantherarúmque pellibus. Vulpes inde Thraces, bassares dicunt. Sanè Pollux & Hesychius bassarum vestem esse affirmãt. Phurnutus tamen ἀπὸ τοῦ βάζειν, id est, à dicendo, vel clamando deriuat, & simplici s scribit. Fuit & Massaris Bacchi nomen, vt infrà dicam.

Narthecophorus Dionysius à ferula dictus, quæ νάρθηξ Græcè dicitur, & illi attribuitur, & eum sectantibus, vt Sileni sunt Bacchæ, Satyri alij. Vtitur Orpheus in hymnis hoc Dionysij epitheto. Sanè quoniam ad fulciendos & sustinendos vacillantes gressus ferula idonea est, ideo Baccho Silenióque ac cæteris attribuitur, vtpóte vino titubantibus, hinc & illud apud *Plat.* in Phœdone, εἰσὶ γὰρ δή, φασιν οἱ περὶ τὰς τελετάς, ναρθηκοφόροι μὲν πολλοί, βάκχοι δέ γε παῦροι. hoc est: Sunt enim, quod aiunt, qui de religionibus tractant, narthecophori, id est, feruligeri multi, pauci verò Bacchi. quod miror in sua prouerbia non transtulisse Erasmũ, cùm tamen elegantissimè de iis dicatur, quæ admodum rara sunt inter multos: vt si vnum Homerum dicas, inter poëtas penè innumerabiles. Porrò ναρθηκοφόρον Bacchum Eusebius in secundo Præp. Euang. ideo vocatum his verbis ait: Ferulam Baccho in manu tradunt, quia cùm non permixtum aqua vinum homines biberent, & in furorem verterentur, alter alterum baculis ferirent, indéque pleriq; morerentur, pro lignis his baculis, ferulis vti persuasit: & ex eo nomen factum videtur. De ferulis etiam Phurnutus, & quare nonnulla his similia protulit.

Bromius Bacchus cognominatus est, & hoc Orpheus vsus est in hymnis. Diod. Siculus à sonitu tonitrus ac fulminis in ortu Bacchi vocatum significat. βρέμω quippe resono, & βρόμος sonitus, & ignis crepitus. Meminit & Teleclides apud Hesychium. Eusebius, Bromium ait vocatum ἀπὸ τοῦ βρόμου, id est, ignis sonitu: qui cum abortu ederetur, insonuit. Magis mirum illud est quod Proclus, aliique in Hesiodi commentariis de Re rust. scribunt, vbi de Lenæone mense agitur. βρόμος, vt tradunt, Dionysius est: vnde brumalia, quæ celebritas fuit, quæ in bruma, atque adeò mense Lenæone agebatur: quæ tum in nostro Decembre, tum Ianuario peragebatur: qua de re in nostro de Annis, mensibus, &c. Sed enim & Dianam βρομίαν Orpheus in hymnis nominat. de Bromio & Phurnutus, qui à voce calcantium vinum in torculari, cum aliis deducit nominibus.

Aegobolus, αἰγοβόλος Dionysius, apud Potniam colebatur, de cuius rei nomine historia hæc prodita est. Cùm ibi Dionysia celebrarent, ita in contumelias acti sunt, & furorem, ob ebrietatem, vt Bacchi sacerdotem interemerint: quare dei ira graui pestilentia affecti sunt. Ciues hac de re Apollinem consuluère: à quo responsum acceperunt, vt deo formosissimum puerum immolarent. quod cùm Potnienses per multos annos fecissent, ca-

prām demum à deo edocti pro puero ſuppoſuerunt : vnde deo cognomen, à capra videli-cet ſuppoſita, factum videtur.

Eleleus apud Ouid. Bacchi nomen exiſtimatur, cùm canit in 4. Metamor.

Nycteliúſque, Eleleúſque parens, & Iacchus, & Euan.

Sed ἐλελεῦ aduerbium eſt, exclamatio bellica, vt notat Heſychius: vel vt alij putant, quædā ante pæana exclamatio, hoc eſt vt Græcè dicitur, ἐφθέγξατο ἐλελεῦ. Vſus eſt Aeſchylus in Promotheo in vinculis. Etiam in miſeratione putat Ouidij interpres ἐλελεῦ aduerbium hortantis eſſe, quo procedentes ad orgia celebranda, & ad conſerendam pugnam vterentur. Sanè Ouidij verſum quidam ita legunt, Nyctelius, Libérque parens, &c. quod parum placet. alij Eleus legunt, & à miſericordia, id eſt, ἐλέους, vel ἐλεεῖν deriuare contendunt. nam ab Eleleo & Eleleides denominatæ apud Ouid. bacchæ, & Eleides.

Ignigena Bacchus etiam ab Ouidio cognominatus, ſecundum fabulam quidem à fulminata Semele: aliqui à vini natura ignea, vnde & à Græcis πυριγενὴς vocatus. Strabo lib. 13. loca commemorat in Lydia, ſeu Myſia, exuſta, quæ tamen optima vina proferant. Idem & tradi ait apud Catinam: vnde (inquit) perurbanè atque eleganter Bacchum ignigenam dicūt. Pyrigenes Bacchus in Semele, effingitur elegātiſſimè à Philoſtrato in Imaginib. πυρίσπορος etiā Bacchus nec ſemel ab Orpheo in hymnis cognominatus eſt, hoc eſt, igne ſatus.

Zagreus, ζαγρεὺς Dionyſius cognominatus, is qui ex Proſerpina natus eſt, qui & aliter Iacchus vocabatur, vt Græci in Pindarum comment. exponunt: qui quoniam in myſteriis cum Cerere & Proſerpina colebatur, ideo πάρεδρος, id eſt aſſeſſor Cereris à Pindaro dicitur in hymno Iſthm. ad Streptiadem Thebanum. quod cùm parum Latinus enarrator, imò Germanus, animaduertiſſet in ſuis ſcholiis, hoc conticuit. Sed Zagrei Dionyſij præter Pindaricos expoſitores & Plut. meminit, in eo qui περὶ τοῦ εἶ τοῦ ἐν Δελφοῖς, hoc eſt, de ei quod erat in Delphis: nam cum non ſolum quæ in Delphis ſacra eſſent Apollinis, ſed & occulto quodam ſermone ſignificari ait, Διόνυσον δὲ καὶ ζαγρέα καὶ νυκτέλιον, καὶ ἰσοδαίτην αὐτὸν ὀνομάζουσι. Heſychius quoque: Zagreus, inquit, Dionyſius. videtur verò Iupiter mixtus fuiſſe Proſerpinæ, ex quo Chthonius, id eſt, terreſtris Dionyſius: quod idem manifeſtius etiam Suidas.

Iſodætes Bacchus dictus eſt, vt ex modò allegato Plutarchi loco colligimus. Heſychius tamen, Iſodæten ait ab aliquibus Plutonem dici, ab aliis Plutonis filium. Iſodætæ & Hyperides meminit, in ea quam de Phryne oratione compoſuit: quo in loco Val. Arpocration interpretatur, hoſpitalem quempiam genium, quo popularia feſta muliebria, & non ſatis modeſta peragantur. De Iſodæte & in Dæmonibus agemus.

Iyngies, ἰυγγίης Dionyſius cognominatus, vt Heſychius notat. Hinc ego putarim Pindarum quodam hymno Pyth. ad Arceſilaum Cyrenæum iynga auem ideo Bacchi nuncupaſſe, quo loco de aue multa Græcus interpres, ſed de Baccho nihil. De hac verò aue & Theocritus in Pharmaceutria, & eius item interpretes, Suidas & Heſych. aliique. aiunt autem, Iynga filiam fuiſſe Echus, alij Pithûs, quæ ſuis carminibus Iouem in Iûs amorem pellexerit: quare à Iunone in hanc auem conuerſa fuit, quæ ſiſopygis etiam, à noſtris autem motacilla nuncupatur. Addit Heſychius, cinædion etiam appellatam.

Limnæus Bacchus cognominatus à Limnis Atticæ vico, vt comment. Ariſtophanis teſtatur in Ranis, & Phauorinus. Callimachus, λιμναίῳ δὲ χοροστάδας ἦγον ἑορτάς, hoc eſt, Limnæo peragebant ſolennia ſacra. Arpocration: Limnæ, inquit, locus eſt Athenis, in quo Dionyſius colitur. Meminit & Iſæus orator, & Heſychius.

Edonius Bacchus ab Ouidio nuncupatus, à populis Thraciæ Edonis, qui ab Edono fratre Mygdonis dicti ſunt, teſte Stephano. Vnde & Edonides, & Edonæ, bacchæ. Horatius ſecundo Carm.

Non ego ſanius bacchabor Edonis.

Laphyſtius Bacchus, à monte Bœotiæ, vnde & bacchæ Laphyſtiæ. Sed de Ioue Laphyſtio, ſuo loco egimus. Cœl. Rhod. lib. 27.

Euergetes, εὐεργέτης etiam Bacchi cognomen, à benefaciendo: vt etiam Eleutherus, vt notat Heſychius.

Bacchi colonatæ ædes apud Lacedæmonios fuit, de quo Pauſ. ſic: E regione eſt locus, quæ Colona, id eſt, iugum dicitur, & Bacchi Colonatæ, ac ſi iugalis dicas, ædes.

Gorgyieus, hoc eſt γοργυιεὺς Dionyſius, cultus & appellatus eſt à Gorgyia loco in Samo, vt ex Duride Stephanus obſeruat. In eadem Samo & Elygeus Dionyſius cultus, vt He-

ſychius

ſychius ſcribit.

Maſares a Caribus vocatus fuit Dionyſius, neſcio an à Ma quapiam, quæ Rheam ſectabatur. cui Iupiter Dionyſium, vt ſcribit Stephanus, nutriendum dederit. Sed cum à Iunone interrogata eſſet, cuius infans ille eſſet? illa, ἄρεως, id eſt, Martis reſpondit. quin & Rhea ipſa μᾶ nuncupata eſt. vnde ego coniector μάσαρης Baccho nomen fuiſſe, quaſi μᾶς καὶ ἄρεος. Scribit quoq; Pauſanias in Achaicis, Dionyſij ſimulacra fuiſſe apud Patrenſes, quorũ fuêre cognomina hæc: Antheus id eſt, floridus: & Areus, id eſt, Martius, & Meſateus.

Melpomenos Dionyſius, Pauſan. in Attica. Domitius vertit Latinè, Bacchus canens. colebatur verò ea parte, qua Hederaceus, id eſt, Ciſſeus Dionyſius etiam, & Apollo Agyieus.

Colonatas Dionyſius, nuncupatus à loco Spartanæ regionis, teſte Pauſania in Lacon.

Hyalicus Dionyſius, vocatus deus Comus, id eſt, comeſſationum, vt notat Heſychius.

Nyctelius Bacchus, meminit Plutarchus in eo qui inſcribitur de ει quod erat in Delphis. & Ouid. quarto Metamorph. item in Attica Pauſ. Nyctelius verò dictus à verbo νυκτελεῖν, quod ſignificat in nocte perficio: quoniam Bacchi ſacra, nocte agebantur, de quibus Vergilius:

Vbi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia nocturnúſque vocat clamore Citheron.

Pſila Dionyſius, ſic vocatus, ait Pauſanias, quòd Dores Pſila pennas nuncupant: ſiquidem vinum non minus homines effert, ac tollere videtur, quàm penna aues.

Anthias, ἄνθιος, id eſt, floridus Bacchus Athenis cultus fuit. Patrenſes quoque Anthei Dionyſij ſimulacrum habuêre: vt Pauſanias docet. Catullus:

At pater ex altá florens volitabat Iacchus.

Vnde & illi anthinæ veſtes, vt Phurnutus & Diod. notant, aſcribuntur. Sed enim quidam anthinas veſtes variè interpretantur. quidam mulieres: vnde & Herculem aliquando anthina veſte indutum, ex Plut. ſcripſimus. quidam purpureas, à colore florum: vnde & Ianthinæ, & hyacinthinæ appellantur. alij barbaricas, & Damaſcenas, quæ nũc vocantur, quod floribus herbarum impictæ intextæque ſint.

Oreos, Liber pater, ait Feſtus, & Oreades nymphæ appellantur, quòd in montibus frequenter apparerent. à monte verò nomen vtrunque deducitur. hinc Phurnutus ait, quoſdam dicere, in monte Nyſio Iouem primùm vitem produxiſſe, vnde nomen Dionyſius. Caue ne te impreſſi codices hoc loco fallant, vt alioqui alios nonnullos.

Conſitor vuæ etiam dictus ab Ouid. in quarto Metamorph.

Genialis Conſitor vuæ.

Vitiſator Bacchus, qui vitem ſeuerit. Actius, O Dionyſe pater optime vitiſator Semele genitus Euchia. hac voce Vergil. pro deo vtitur in ſeptimo Aeneid. vt nonnulli putant.

Περικιόνιος Διόνυσος, Pericionius Bacchus cognominatus, cuius cùm alij meminêre, tum ei in primis Orpheus hymnum concinuit, adolens aromata. Pericionij Bacchi & in noſtris Muſis ex Platonicorum ſentẽtia meminimus. Pericionij verò nomen deductum eſt, à περὶ κίονα, id eſt, σταφυλῆς, hoc eſt ab vua.

Ἀμφιετὴς Διόνυσος, & huic hymnus ab Orpheo concinitur, præter thus, cæteris adhibitis ſuffimentis, & in altero eius etiam eſt facta mentio. Exiſtimauerim verò ipſe, anni tempora ſignificare, quæ circum annum euoluantur, ab ἀμφὶ & ἔτος. Nam vt etiam Macrobius ſcribit, Liberi patris ſimulacra partim puerili ætate, partim iuuenili fingebantur. præterea & barbata ſpecie, & ſenili quoque, quæ ætatum diuerſitates anno & ſoli conueniunt, ita vt paruulus videatur hyemali brumalique ſolſtitio, qualem Aegyptij proferebant ex adyto die certa, quòd tunc breuiſſimo die veluti paruus & infans videretur. Exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali, ſimulatque adipiſcitur vires, figura iuuenis ornabatur. poſtea eius ætatis ſtatuebatur pleniſſima effigie barbæ. ſolſtitio æſtiuo, quo tempore annus & ſol ſummum ſui conſequitur augmentum: tum demum per diminutiones, veluti ſeneſcenti quarta forma deo figurabatur. Idem ſanè Orpheus ἀμφιετῆρα etiam nuncupauit, in Trieterico Baccho.

Briſæus Dionyſius dictus, vt Stephanus ſcribit, à Briſa promontorio Lesbi, vbi colebatur, Sunt qui Βρισέα ſcribant, παρὰ τὸ βρίθω, τὸ βαρῶ, id eſt, grauo. βρισὼ à βρίσω, futuro videlicet eius verbi, quòd vini potus aggrauet caput. nonnulli παρὰ τὸ βλύζω, quod præ potu

& cibo dormio significat. Alij ἀπὸ βρύειν, id est à madefaciendo & irrigando. Alij ab vrbe Laconiæ Bryseum deduci existimant. alij etiam à byrsa, id est corio vel pelle, Byrseum. Sed præstat audire quæ Cornut. in Persium: Est, inquit, Briseus Liber pater cognominatus, siue (vt quibusdam videtur) à mellis vsu, eo quòd ipse inuenisse dicitur mel, & ex fauis exprimere. Bris enim iucundum dicimus: vnde etiam quidam Briseida existimãt dictam, quòd Achilli iucunda fuerit. vel certè, vt aliis videtur, ab vua, quòd vuam inuenerit, & expresserit pedibus. brisare enim dicimus exprimere. vel certè Briseum dictum ex nomine nymphæ, quæ eum nutrisse dicitur. Idem paulò pòst: In Græcia, inquit, duæ fuerũt Liberi patris statuæ: vna hirsuta, quæ dicebatur Brisei: altera leuis, id est sine pilis, quæ dicebatur Lenæi. hactenus ille. Persius:

Est nunc Brisæi quem venosus liber Acti.

Brisęus ideo, quia barbatus colitur Liber pater, eo cognomine. meminit & Macrobius.

Hedereus, hoc est κισσεὺς Διόνυσος, teste in Attica Pausan. cognominatus, quòd in ea Atticæ regionis parte, Acharnis videlicet, primùm hederam visam tradunt. vnde ab Antipatro poëta ἀχαρνεὺς hedera cognominatur. Inibíque μελπομένου, id est canentis & hederei erant simulacra. κισσόβρυος ab Orpheo Dionysius cognominatus, & κισσεὺς dicitur Apollo, qui & Bacchus ab Aeschylo apud Macrobium. Homerus in altero ad Dionysiũ hymno, ipsum κισσοκόμην Διόνυσον ἐρίβρομον vocat, id est hedericomam.

Πατρῷος, id est Patrius Dionysius cultus, cuius templum Polyidus Cœrani filius construxit in Attica, in quo simulacrum Patrij Bacchi positum fuit, cui Satyrus assistebat, opus Praxitelis è Pario marmore: altera statua Dasyllij Bacchi, quam ferũt positam fuisse ab Euchenore filio Polyidi Cœrani.

Omadius, ὠμάδιος Dionysius, cuius nec semel mentio est apud Orpheum, Eusebius verò Pamphili libro Præp. Euang. quarto: Dionysio, inquit, Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter discerptus sacrificabatur.

Bactes Bacchi nomen, ἀπὸ τοῦ βάζω, hoc est clamo & vociferor. quidam & Bruntinũ etiam appellant, fortè à tonitru, id est à βροντῆς.

Μίσης Dionysius, Orpheus in hymno ad ipsum cum thymiamate styracis:

Inuoco legiferum Narthecophorum Dionysum,
Laudatum Eubuli semen cui nomina multa,
Sacratum castúmque Misen, dominúmque verendum.
Qui mas & mulier, duplex Lysæus, Iacchus,
Seu te sacratæ templum delectet Eleusis,
Seu Phrygia cum matre deûm mysteria tractas,
Seu Cypri Cytherea tenet te compta capillos,
Seu de frugiferis campis lætaris honestè,
Matre dea tecum nigrifera Iside casta,
Aegypti prope flumen.

Asalaminius Bacchus cognominatus est ab Aristophane, quasi dicas imbellem, à naue illa Atheniensium Salaminia, qua in difficilibus rebus vtebantur, de qua in nostro de re Nautica pluribus egimus.

Licnites, λικνίτης Dionysij est epitheton, ductum ἀπὸ τῶν λίκνων, id est à cunis, in quibus infantes recubant, vt ait Hesychius. Licet Licniten quidam cistam interpretentur apud Plut. in Iside & Osiride. In Licniten est hymnus apud Orpheum, cum suffimento mãnæ thuris, cuius hoc initium,

Licniten Dionyssum nunc in vota vocamus:
Λικνίτην Διόνυσον ἐπ' εὐχαῖς τοῖσδε καλέσσω

Λεβῆνος, Lebenus quoque dictus est Dionysius; vt notat Hesychius: nec de hoc amplius comperi.

Οὐροτάλτ, Vrotalt Dionysius ab Arabibus nuncupatus, vt scribit Herodotus in tertio. Valla Oratal transtulit: Quòd fœdus, inquit, & ipsi qui amicitiam contraxerunt, seruare iustum censent Dionysium, quem Oratal, & Vraniam, quam Alilat appellant, solos deorum esse arbitrantur, &c. quibus ex Herodoti verbis videmus male expositum Arrianum in septimo de gestis Alexandri: Acceperat, inquit, Arabas duos tantum deos colere, Cœlum scilicet ac Dionysium. non Cœlum videtur legẽdum, sed οὐρανίαν. nam Venus

eo nomine dicta, vt docui. Sunt etiam apud Hesychium hæc Dionysij nomina, ἠρικεπαῖος, ἄβαλος, θιαλίσιος, & ἰοβάκχων: apud Orpheum verò, τελετὸς, γναστὴρ, & alia pleraque. Legitur epigramma iambico dimetro constans, quod Ausonij Galli poëtæ est, quo ita inscribitur vulgò, Miohobarbum, Liberi patris signo marmoreo in villa nostra, omnium deorũ argumẽta habenti. Sed cùm Miohobarbum vox sit parum nota, & quid significet nullus explicet, & (vt audiui) vetustus admodum codex Mixobarbum retineat, videámque id etiam ita à viro docto & æquè eleganti citari Mixobarbarum: nec minus ipse quoque, antiqua dum euoluerẽ Græciæ elogia, à Cyriaco Anconitano collecta, epigraphen reperi in Isthmo Corinthiaco positam, in qua inter cætera hæc verba leguntur, μιξοβαρβάρων θ' ἑώων τ' ἐθνῶν ἀρχηγὸς, hoc est, Mixobarbarorúmque orientaliúmque gentium ductor: inde facilè colligere possumus, μιξοβάρβαρον significare, quod ex barbaris & non barbaris mixtum est: sicut & hoc Ausonij epigramma, in quo & Græca & Latina, ac etiam barbara sunt ipsius dei nomina. Sunt præterea qui mixobarbaros statuas dicant fuisse. citant Pausan. in Bœot. Cœlius Rhod. existimat Medeæ filios Mixobarbaros appellatos. Hæc verò tibi omnia cõfusè retuli. nam omnino mihi hac in re non satis placeo. Epigramma igitur Ausonij dimetrum iambicum tale est:

Ogygia me Bacchum vocat,
Osirin Aegyptus putat,
Mysi Phanacen nominant,
Dionyson Indi existimant,
Romana sacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus sed Pantheum.

In quo Mixobarbaro illud mihi indulsi, propter hos tres eiusdem poëtæ versus, qui sic leguntur alibi:

Αἰγύπτῳ μὲν Ὄσιρις ἐγὼ, Μυσῶν δὲ Φανάκης,
Βάκχος ἐνὶ ζώοισιν, ἐνὶ φθιμένοις Ἀϊδωνεύς,
Πυρογενὴς, Δικέρως, Τιτανολύτης Διόνυσος.
Aegypti quidem Osiris ego, Mysônque Phanaces,
Inter viuentes, mortales, Bacchus, Adoneus,
Igne satus, Diceros, Titanolytes, Dionysius.

Sanè Adoneus sic scribi videtur ab Origene lib. 4. aduersus Celsum, sed cum Ioue nominatur, nec quidem semel. quin & ab Adonai alicubi idem deflectere videri potest, cùm aliàs ego ab Adoni deduci dixerim.

Extat item in Græcorum epigrammatum volumine heroicum poëma, quinque & viginti versuum, cuius (primo duntaxat excepto) Acrostichis, id est, primorum versuum apex, omne Græcum conficit Alphabetum, hoc est ipsas Græcorum quatuor & viginti literas, singulorúmque versuum verba ab eiusdem versus primo incipiunt elemento: qua ex re factum est, vt è Græco Latinè commodè verti ne possit. atque ideo ita Græcè vt legitur, hîc tibi ascribendum duxi. Primum igitur hoc est,

Cantemus regem, Philenion, Eraphiothen: hoc est,

Μέλπωμεν βασιλῆα, φιλεύιον, εἰραφιώτην,
Ἀβρεμέμην, ἀγρεῖον, ἀείδιμον, ἀγλαόμορφον,
Βασσαρέα, Βρόμιον, Βακχήτορα, βοτρυοχαίτην,
Γηθόσυνον, γονόεντα, γιγαντολέτην, γελόεντα,
Διογενῆ, δίγονον, διθυραμβογενῆ, Διόνυσον,
Εὔιον, εὐχαίτην, εὐάμπελον, ἐγρεσίκωμον,
Ζηλωτὸν, ζάχολον, ζηλήμονα, ζηλοδοτῆρα.
Ἤπιον, ἠλυπότην, ἠλίθεον, ἡδυποτῆα,
Θυρσοφόρον, θρήϊκα, θιασώτην, θυμολέοντα.
Ἰνδολέτην, ἱμερτὸν, ἰοπλόκον, εἰραφιώτην,
Κωμαστὴν, κεραὸν, κισσοστέφανον, κελαδεινὸν,
Λυαῖον, Ληναῖον, λαθικηδέα, λυσιμέριμνον,
Μύστην, μαινόλιον, μεθυλώτην, μυρειόμορφον,
Νυκτέλιον, νόμιον, νεβριδέα, νεβριδόπεπλον,
Ξυστροβόλον, ξυνὸν, ξηραλοίτην, ξανθοκάρηνον,
Ὀργίλον, ὀβριμόθυμον, ὀρέσκιον, οὐρεσιφοίτην,

Πολυ

Πυλυπότην, πλαγκτῆρα, πολυστέφανον, πολύκωμον,
ῥηξίνοον, ῥαδινόν, ῥικνώδεα ῥινοχαρῆα,
Σκιρτητήν, σάτυρον, σπειλαγγωΐτην, σιμαλῆα,
Τερπνόν, ταυρωπόν. τυρρηνολέτην, ταχύμελιν,
Ὑπνοφόβην, ὑγρόν, ὑμέναιον, ὑλήεντα,
Φηρομανῆ, φρικτόν, φιλομανέα, φοιταλιώτην,
Χρυσόκερων, χαρίεντα, χαλίφρονα, χρυσομίτρην,
Ψυχοπλανῆ, ψεύστην, ψοφομανέα, ψιχολαίκτην,
Ὤρειον, ὠμηστήν, ὡριστέφανον, ὡριστίλαιον.

PRIAPVS.

PRiapus deus naturalis membri, & sobolis ac prolis. scribit Diodor. Priapum Græci, hircum Aegyptij, propter eam corporis partem à qua sit omnium ortus, inter deos retulisse traduntur. vnde & Orpheus in hymno Protogoni, hoc est primigenij hymno, Priapi etiam nomine Protogonon ipsum inuocat. Phurnutus Priapum deum describit, & quid membri pudendi magnitudo significet, & cur sinũ habeat omni genere fructuum refertum, cur horti & vineæ custos, quid falx in dextera, quæ omnia naturæ totius conuenire ostendit: & alia addit de bono dæmone, de quo alibi agendum erit. Fabulam Apollonij interpretes de Priapi natiuitate recitant, in primo Argon. quo loco de Abarni vrbe Pariana poëta agit. Cùm Dionysi, aiunt, amore Venus capta esset, illi est commixta. eo verò in Indicam profecto expeditionem, cum Adonide mixta est. Sed vbi Dionysius redit, coronam sibi faciẽs, ei obuiam processit: & coronatam illi ministrare suaue erat. propterea quòd iam illi nupta fuerat. Verùm ad Lampsacum sedens, eum quem vtero gerebat edere infantem volebat. Iuno verò zelotypia acta, maleficiis vsa, eius ventrem manu attigit, effecitque vt puerum páreret cùm cætera informem, tum maximè ob virilis membri immanitatem, quem Priapum appellauit: quem videns Venus, indignum rata est vt tolleret, cùm propter alia inuisum illum habẽs, tum maximè propter membri suprà quàm par erat, indecentiam. quapropter Venus ipsum suum esse abnegauit. atque hoc est ἀπαρνῆσθαι, & inde Aparnis vrbs vocata, quæ postea literæ immutatione dicta est Abarnis. hæc illi. eadem & Stephanus, sed paucioribus explicat. Hanc enim fermè fabulam Suidas recitat: illudque amplius adiungit, quòd puerum informem exposuerit Venus atque abiecerit in montem, in quo à pastore nutritus sit. & cùm membrum haberet ad nates erectum, vocatus sit Italorum lingua Priapus, atque à pastoribus cultus: cuius imago puerulì fuit, qui arrectam mentulam teneret. hęc Suidas. At verò Seruius: Priapus, inquit, fuit de Lampsaco ciuitate Hellesponti, de qua pulsus propter virilis membri magnitudinem, pòst in numerum deorum receptus, meruit numen esse hortorum. Hinc Vergilius in IIII. Georg.

Et custos furum atque auium, cum falce saligna,
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

De hoc etiam Horatius,

——Nam fures dextra coërcet,
Obscenóque ruber porrectus ab inguine palus.

Sed de hac re plura in Ithyphallo & Phallo, paulò mox agemus. nunc cætera de eius genere. Scribit Strabo: Priapus & portus & vrbs in Hellesponto condita vel à Milesiis, vel à Cyzicenis, (variè enim traditur) nomen habuit à Priapo qui apud eos colitur, siue ex Orneis, qui apud Corinthum fuère, vnde Orneates ipse deus, vt pòst dicemus, nuncupatus. Priapus ergo, Liberi patris filius, quia ea regio, & Lampsacus, vineis abundat. hinc & Xerxes rex Themistocli in vinum Lampsacum dedit. res nota ex Strabone & Stephano, qui etiam ait ex Demosthenis sententia, ob scilicet vini bonitatem. Priapi opus, seu possessionem eam vrbem esse: qui Priapus Veneris & Dionysij filius existimatus est. Pausan. idem ait. At Diodorus: Priapus, inquit, vt fabulantur antiqui, Dionysij ac Veneris filius fuit, quòd qui vino indulgeant, sint natura ad venerem procliuiores. Addit & hoc quoque Pauſ. Priapus, inquit, & alibi, & vbi sunt caprarũ ouiúmq; pascua, apúmq; examina colitur. nostri etiam & hortos & pomaria, vt ex Priapeiis poëmatib. facilè colligimus. Existimauit Strabo, vir doctissimus, à iunioribus deum habitum esse, nõ à vetustioribus: nam Hesiodus, inquit, Priapum non nouit. & Orthanæ & Conisalo & Thyconi, & eiusm

eiusmodi Atheniensium deis persimilem fuisse prodidit. Atqui ô Strabo, si Hesiodus Priapum non nouit, vt ais, at nouit Orpheus Hesiodo antiquior, qui in πρωτογόνου hymno cum myrrha, inter alia ita cecinit,

Ἀπὸ δ' σε φάνητα κικλήσκω, ἠδὲ πρίηπον ἄνακτα. id est,

Ex quo téque Phaneta vocabo, atque Priapum regem.

Eustathius Priapum ac Silenum Bacchi ideo comites esse scribit, quòd ebrij ac salaces essent. quòd tamen ita ego intelligẽdum reor, non reipsa vino oppressos: tunc enim ebrij, vt sæpe vidimus, non veneri, sed somno rem sacram facere consueuêre, vtpote parum sui compotes. Lucianus in eo qui περὶ ὀρχήσεως inscribitur, Priapum vnum ex Titanibus, vel Idæis dactylis scribit, quem Iuno Marti dederit, puerum adhuc rudem, sed multa præditum virilitate: cúmque non prius à Marte armorum disciplina peritum, quàm saltatorem bonum factum. vnde & illi merces ab Iunone constituta fuit, vt ab eo decimam spoliorum partẽ in bello reciperet. Rem planius Lucianus prodit. Ab Aegyptiis Priapi simulacrum, quem illi Horum & Typhonem appellabant, humana effingebatur forma. dextera manu sceptrum tenebat, quod ab ipso terram & mare in lucem edita existimarent: Læua suam ipsius mentulam arrectam, quòd semina humo tecta in apertum emittat. Pennæ autem, motus indicabant celeritatem: & disci, orbis circumferentiam significabant. eundem enim esse, qui & Sol, opinabantur. Suidas auctor. Nostri Priapum effingebant in agricolæ arrecti speciem. Tibullus: Agricolam ponimus ante deum. Idem: Libatum agricolam ponitur ante deum. Falx illi dabatur, Terreat vt sæuas falce Priapus aues. vel vt Phurnutus scribit, quòd ea ad putandas vites vtamur: vel quia custodientem fas est habere arma, quibus eas tueatur: vel quia qui inducit ac profert quæ sunt, eius debet esse virtutis quæ incidere ac perdere ea possit. Lego apud virum doctum, hunc deum cognominatum ideo Auistuporem. ita enim lib. VII Architecturæ scribit: Non enim statuas ponemus, quales in hortis ridiculas illius Auistuporis dei, &c. Nos vulgò Spantachium, quasi pauorem auium appellamus, ad earum scilicet terrorem. Coronabatur verò Priapus ex iis quæ hortensia essent. Lac & liba præterea Priapo efferebantur. Scribit Seruius, cum consideratione à Vergilio illud dictum esse,

Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape quotannis
Expectare sat est, custos es pauperis horti.

Suprà inquit Dianæ cum veneratione locutum esse, apud numen seuerum: contrà hic, inquit, iocatur, quia loquitur numini, quod iocis gaudere manifestum est, quia deus est, qui hortos tuetur.

Bonus dæmon, seu Genius, vocatur etiam Priapus, vt Phurnutus testatur, quòd omnia omnibus distribuat ac diuidat: vnde & κτήσιος, & σωτὴρ domesticarum rerũ appellatur. hinc etiam illi cornu Copiæ, id est, Amaltheæ attribuebant. qua de re plura idem Phurnutus.

Phallus Priapus vocatur, & veretrũ significat. quare cùm Herodotus ait, in sacris Dionysij fuisse phallos, Priapos intelligimus: hoc est veretra, quæ è collo propendebant. Diod. in sacris Aegyptiacis pudendum Osiridis phallum vocauit, & in eius rei memoriam cubitales statuæ factæ eodem nomine dicebantur, quæ præcinente tibia circumferebantur. Herodotus in II, huius sacri ritum exponit: Melampúmq; ostendit Græcis id ex Aegypto monstrasse. Lucian. Phallos pro foribus deæ Syriæ fuisse scribit, quos ait positos ab ipso Dionysio nouercæ Iunoni. Alij phallos esse dicunt ligna longa, quæ in summo pudenda haberent. A phallo περιφαλλία, celebritas & pompa quæ Dionysio agebatur ex phallis, dicta est, teste Hesychio: quæ & φαλλαγωγία, vt Theodoretus & Phurnutus aiunt, dicebatur, id est, dies & feriæ Priapo dicatæ. vnde & Phallouitroboli nuncupati, ex vitro Priapi, quamuis & ex alia materia fierent: ex ebore, auro, & (si Dis placet) ex serico, & panno lineo, quibus mulieres vtebantur, & fortè nunc etiam vtuntur, ad explendam Veneris pruriginem. ab hoc Ithyphallus etiam deus ipse Priapus vocatus, cui est carmen Phallicum, & Ithyphallicum dicatum: de quibus & Græci & Latini, & nos præterea in Poëtis egimus. Ἰθύφαλλος verò est interpretatus, arrectus Priapus, qui & ab Aegyptiis quotannis summa inquisitione & cultu celebrabatur. lege Diodorum, Lucianum, & Herodotum in secundo: vt alios mittam. Ponebatur porro Ithyphallus in hortis, propter generationem vbertatémque eorum. iis enim præesse dicitur, propter fœcunditatem, cuius ipse symbolum putabatur. Nam, vt ait Seruius, cum alia terra semel creet aliquid, horti nunquam sine

fructu

fructu ſunt. hinc ergo Columella in carmine de Hortis ait,

—Sed truncum fortè dolatum
Arboris antiquæ, numen venerare Ithyphalli.

Et Vergilius, vt antè dictum,

Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.

Horatius in Sermone de Priapo,

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cùm faber incertus, ſcamnum facerétne Priapum,
Maluit eſſe deum: deus inde ego furum, auiúmque
Maxima formido: nam fures dextra coërcet,
Obſcœnóque ruber porrectus ab inguine palus.
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetátque nouis conſidere in hortis.

Quod Horatius ex ficulneo trunco dixit confectum Priapum. idem & Theocritus in epigrammate de eodem deo,

Σύκινόν εὑρήσεις ἀρτιγλυφὲς ξόανον. hoc eſt,

Ficulneam inuenies, quæ modò ſculpta, ſtatuam. Poſſet & referri ad fabulam, quam ex Arnobio in Baccho retuli, vnde & origo putatur Ithyphalli: id quod eo loco planius oſtendi. Dicebatur & cuſtos ruber. Vergil. in Priap.

Sed ruber hortorum cuſtos membroſior æquo. Tibullus:
Pomoſíſque ruber cuſtos ponatur in hortis,
Terreat vt ſæua falce Priapus aues. Ouidius in Faſtis:
—Et ruber hortorum cuſtos.

Sed hac de re, id eſt, de Ithyphallo & deo & carmine, plura ſcripſimus in Mecœnatis vita, cùm de Priapeiis poëmatibus ageremus, quæ non ſunt hîc repetenda. eos enim Dialogos iampridem edendos M. Iſingrinio, accurato ac diligenti typographo, tradidimus. Vnum illud de Ithyphallis ex XIIII Athenæi hoc loco, quod ibi nō aſcripſeram, tantùm afferam: Ithyphalli, inquit, ebriorum perſonam geſtabant, & coronabantur, χειρίδας, id eſt manicas habentes ἀνθινάς, id eſt floridas, ſiue purpureas, ſemialbíſque tunicis vtebantur & ſubtili ad talos vſque tegebantur amiculo. cum ſilentio autem per porticū ingreſſi, vbi in mediam peruenêre ſaltationē, ad theatrū ſe conuertebāt, dicentes. Recedite, deo locum date: vult enim deus rectus ſublimíſque per medium incedere. hæc fermè Athenæus.

Typhonem Priapum ab aliquibus cognominatum, ſcribit Diodor. Siculus. Priapum, inquit, quidam Ithyphallum, alij Typhonem nominant. nō ſolùm autem in vrbium templis, ſed in agreſtibus quoque locis, tanquam vinearum atque hortorum cuſtos colebatur, fructuum fures caſtigans: id quod etiam ex Priapeiis, & Columella, & paulò antè noſtris citatis poëtis facilè intelligimus. Sanè nō ſolùm in Dionyſij cæremoniis & orgiis adhibebatur, ſed & aliis pleriſque ſacris cum riſu ludóque. imò & matronæ eum circumferebant, & alia inhoneſta facere ſolebant, vt in ſequentibus oſtendemus. Porrò nunc etiam hymnus Orphei in Typhonem legitur, quem in ſubterraneis ædibus habitare, aliáque canit, quæ Plutoni conuenire videntur. Plura de Typhone Plutarchus in Iſide & Oſiri prodit, cui & Nephthyn adiungit, de qua in Venere dictum.

Faſcinum pro Priapo poſitum, apud auctores ſæpe vidimus, & diuus Auguſtinus in lib. de Ciuit. dei, nec ſemel. vt cùm in ſexto ait: Quid hoc dicam: cùm ibi ſit & Priapus, nimium maſculus, ſuper cuius immaniſſimum & turpiſſimum faſcinum ſedere noua nupta iubebatur, more honeſtiſſimo & religioſiſſimo matronarum. Vergil.

Prædicabere faſcino pedali. Idem,
Priape quod tento grauis ſis faſcino. Item,
Ruber ſedere cum rubente faſcino. Vtitur & Horatius:
Minúſve languet faſcinum.

Quo loco ait, Porphyrion, quod faſcinādis reb. hæc mēbri deformitas adderetur. Donatianus quoq; de Ithyphallico carmine ita ſcribit: Dictū eſt autē inde, q; in myſteriis Liberi Athenis vates ſtipitē rectū in modū faſcini tenebāt. id quod etiā in Poëtis annotaui. Sunt qui putēt, ad auertendū faſcinū. nā & Auguſt. in VII, ait à matrona honeſtiſſima imponi illi coronā ad auertendū faſcinū frugibus. Acron faſcinū eſſe ait, virilem penem. lingua

gua verò detersa fronte, mulieres amputare se infantibus putant fascinũ. Plin. lib. XXVIII. cap. quarto: Religione mutatur & fascinus. Imperatorum quoque, non solùm infantium custos: qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantium sub his pendens defendit, medicus inuidiæ, iubétque eosdem recipere. hæc concise Plinius. Sed de fascino, qui vel oculis vel lingua fieri dicitur, non est cur hîc scribam. aliàs ex philosophis & medicis seorsum annotationem conscripsi.

Muto Priapus etiam dictus à Latinis: vnde mutoniatus, mentulatus. res notior est, quàm vt pluribus interpremur. Idem dicitur & mutinus, vt habetur in Priapeiis, Rubricato minare mutino. Tertullianus in Apolog. legere videtur Mutinus. ita enim ridens Romanorum religionem: Sterculus, inquit, & Mutunus, & Laurentina prouexit imperium, &c. Arnobius item in quarto: Etiamne inquit, Mutunus, cuius immanibus pudendis, horrentique fascino vestras inequitare matronas & auspicabile ducitis, & optatis. At verò Lactantius Firmianus in primo: Sterculius, qui stercorandi agri rationem induxit: & Mutinus, in cuius sinu pudendo nubentes præsident, vt illarum pudicitiam prior deus delibasse videatur. Augustinus etiam in quarto, Mutunum & Tutunum legere videtur. tametsi in codicibus Lactantij quibusdam, nunc Futinus legatur, & Tutunus.

Orneates Priapus deus cognominatus est, ab Orneis prope Corinthum populis, vt Strabo auctor est, cuius dei res Euphronius poëta carmine perscripsit, vt in tertio de Poëtarum historia scripsimus. Ornea quoque sacra, sunt qui scribant, appellari Priapi sacra, quæ à nymphis iuxta Colophonem celebrarentur.

Lampsacus quoque, & Lampsacenus deus, Priapus vocatus est, vt Val. Flaccus docet. Scribit Seruius, quòd Priapus ex eo oppido fuerit. vnde in Priapeiis poëta,

Mortales tibi Lampsa cùm dicarunt. Item,
Ille tuus ciuis Lampsace Gallus ero.

De Priapo verò oppido iam locuti sumus.

Pammyles deus apud Aegyptios, teste Hesychio, non quidem Priapus, sed Priapo similis, cuius Cratinus iunior in Gigantibus fabula meminit: ὡς στροβγῶς ἡ αἰγυπτία λύει σ᾽ ἔχαρις παμμύλης. licet in peruulgatis Hesychij codicibus, παμμύλης passim legi à doctis etiam quibusdam videamus. Sed nos de Pammyliis sacris, quæ & qualia essent, in Osiri plura prodidimus.

SYNTAGMA NONVM, DE MERCVRIO, IRIDE, SOMNO, INSOMNIIS, AD ALBERTVM LOLLIVM.

Lolli, Lollia quo domus superbit,
Hunc nostrum tibi dedico libellum,
Est quo Mercurius deus repostus.
Hunc tu suscipias, legas, & ornes,
Qua polles nitida elocutione,
Cultus prodeat vt virûm per ora.

INuitasti tu me sæpe, Lolli charissime, tuis literis, & muneribus illis quidem mihi gratissimis, vt meorum aliquid scriptorum tuo nomini darem, quod nostræ inter nos amicitiæ omnibus testimonio esset. Ego verò cùm alius plurimis de causis, tum hac hucusque distuli, quod mea scripta non talia sunt, vt aliquid tibi vel dignitatis, vel nominis ad posteritatem addere possint: cùm satis id tibi vtrunque, vel generis nobilitate, vel studio optimarum artium comparatum sit. Quis enim Lolliorum familiam ignorat, à priscis vsque temporibus illustrem extitisse? & ad nostram vsque ætatem viros subinde præclaros cùm domi forisque, hoc est, & literarum studiis, & negotiis gerendis, tum armis etiam & militia protulisse? Commemorarem ex diuersis temporibus aliquos, atque etiam qui hoc ipso tecum florent: nisi tu hanc partem

esses præclarè executus, qui à Cæsaris & Augusti vsque ætate, & suprà etiam, seorsum permultos historia eleganti stilo à te perscripta (vt audiui) complexus es. Tu verò à teneris vsque pueritiæ vnguiculis ita literis & moribus, præcipuè M. ANTONIO ANTIMACHO, *viro in vtraque lingua eminentissimo profecisti, vt inter ciues nostros tibi & eloquentia & eruditione honestum locum compararis. Sed quando video te indies id à me efflagitare, statui te tuo desiderio diutius non frustrari, & me hoc ipso nexu absoluere. Composui his diebus multi studij & lectionis de Deis & eorum cognominibus pleraque Syntagmata, quorum quod de Mercurio confeci, tuo nomini dare constitui, his præcipuè de causis. Nam cùm is deus existimatus sit à gentibus, non literarum modò, & studiorum ac eloquentiæ, sed & opum & thesaurorum præses: & tu in his omnibus non parum, bonorum iudicio emineas: sic vt quantum literis & eloquentia vales, tantundem etiam in administranda familia, & in facultatibus vel tibi à maioribus traditis, vel abs te auctis, diligens ac splendidus in ista adhuc iuuenili & florenti ætate paterfamiliâs existimeris. Accipe igitur hoc ipsum, quod diu optasti, nostrum qualecunque Syntagma: in quo videbis, qualis à gentibus fuerit existimatus deus Mercurius. Sed magis, quod vereor, audaciam meam ridebis, qui homo cùm sim tam imbecillium virium, penè conclamatæ valetudinis, & mediocris (si non etiam multo infrà) literaturæ, ausus sim tantum onus subire. nam omnem penè antiquitatem euoluere necesse fuit, in tanta explicanda materia. Sed in tam longo articulorum morbo, & podagræ otio, quid agendum fuit? Sinerémne me penitus confici doloribus? Volebam in his etiam videri me vixisse, nec penitus interiisse. An assecutus id fuerim, tu cum Ferino, & cæteris Academiæ tuæ eruditis, & candidè censentibus, iudicatote. Ego certè, quantum potui, effeci: & indies etiam plura efficiam, ne totum me dolores & infortunia abstulisse videantur. Vale.*

MERCVRIVS.

MErcurius à Latinis dictus, à Græcis ἑρμῆς vocatur. sermonísque deus ab antiquis credebatur. Mercurius enim dictus medicurrius quidam, vt ait Arnobius, hoc est, quasi medius currens: quòd sermo medius inter homines sit. & ideo ἑρμῆς Græcè, id est, interpres nuncupatus: vnde & interpretatio, ἑρμηνεία, quæ propriè ad sermonem pertinet. Quam ob rem fuerunt, qui Mercurium scripserint, vel maximè ob hanc causam diuinum habitum, quòd nullo manus aut pedum officio indiguerit: sed solis verbis, quæ vellet, ita diceret, vt ab omnibus planè intelligeretur. Et propterea etiam mercibus præesse putabatur, quia inter vendentes & ementes sermo sit medius. Ideo & Festus ait: Mercurius, à mercibus est dictus. hunc etenim negotiorum omnium existimabant esse deum. hac ratione alas ei in capite & pedibus antiqui assignauêre, id scilicet significare volentes, volucrem per aëra ferri sermonem. Ideóque & Nuncius dictus, quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur: auctor August. in septimo de Ciuit. dei. Ammianus verò scribit, Iulianum Cæsarem nocte dimidiata semper exurgentem ex tapete & xysira, quam vulgaris simplicitas Susurnam appellat, occultè Mercurio supplicasse, quem in mundo velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicæ prodidêre doctrinæ. Mercurios quinque M. Cicero in tertio de Nat. deorum enumerat, quem & Arnobius est secutus: Vnus, inquit, Cœlo patre, Die matre natus est, cuius obscœnius excitata natura traditur, quòd aspectu Proserpinæ commotus sit. alter Valentis & Phoronidis filius, is qui sub terris habetur: idem Trophonius. tertius Ioue tertio genitus, & Maia, ex quo & Penelope Pana natum ferunt. quartus Nilo patre, quem Aegyptij nefas habent nominare. quintus, quem colunt Pheneatæ, qui argentum inuenisse, & Argum dicitur interemisse, ob eámque causam Aegypto præfuisse, atque Aegyptiis leges ac literas tradidisse. hunc Aegyptij Θώθ appellant: eodémque nomine primus anni mensis apud eos vocatur. hæc quidem Cicero. Lactantius tamen grammaticus in Thebaid. libro quarto, ex Carbilij sententia quatuor tantùm Mercurij nomine numerat, vnum Iouis & Maiæ filium, alterum Cœli & Diei, tertium Liberi & Proserpinæ, quartum Iouis & Cyllenes, à quo sit Argus occisus: quem ob hanc ipsam causam Græci profugum dicunt, Aegyptiis verò literas demonstrasse. Non hîc refero Hermeten, id est, Mercurium Trismegiston, quia eius vitam inter Poëtas retuli. Scribit Fulgentius: Mercurium veteres dici voluêre, quasi mercium curam. Plato verò in Cratylo, & eum exponens Proclus, ἑρμῆν, ab eo quod est εἴρειν καὶ μήσατο, quòd loqui excogitauerit & machinatus sit, interpretati sunt, quasi εἰρέμην. Nunc

verò

verò nos, ait Proclus, vt est videre, nomen adornantes, ἑρμῆν vocamus. nam & Iris ipsa videtur nuncupata, quòd nuncia sit. hæc illi pluribus, quos & Phurnutus secutus, & hoc amplius: vel dictus, inquit, ἀπὸ τοῦ ἔρυμα ἡμῶν εἶναι, καὶ οἷον ὀχύρωμα, hoc est, ab eo quòd sit nobis propugnaculum, seu munimentum. Phauorinus ἑρμῆν dictum ait, ἀπὸ τοῦ εἴρω, quod est annuncio, ex quo ἐρέας nomen, vt ἀνίας: & adiectione μ, ἑρμέας, ex quo ἑρμῆς. nam plerunque Græci μ assumunt literam, in informationibus vocabulorum, vt ille pluribus exemplis ostendit. Ideo verò Maiæ & Iouis filius dictus est, hoc est, τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως, quòd videlicet ex vtroque, mente scilicet & prudentia, oratio ducatur: vel vt Phurnutus ait, ideo Maia natum, id est, ex speculatione inquisitionéve. nanque μαῖα, hoc est obstetrix, quæ obstetricandi officium parturientibus gerit, ea ratione appellata est, quòd scrutando & inquirendo fœtus in lucem producat. Iuniorem quoque effingebant antiqui Mercurium, quoniam non senescit oratio: & quadratum, propter firmitatem, & veri sermonis robur. Galenus etiam Pergamenus in Suasoria (si libellus est legitimus) Mercurium, inquit, vt orationis parentem, & artium omnium auctorem, in aliam effigiem quàm fortunæ effinxerunt, tum pictores, tum plastæ. effingunt enim iuuenem formosum, non tamen fucatum, aut comptum, sed natiua quadam virtutis specie, vultu hilari, acribus oculis, in basi quadrata, quæ stabilitatis & firmitatis figura est: tum cætera, quæ in eius dei commendationem, & assectarum comitúmque subiungit. Sanè Plutarchus in Isi & Osiri, Mercurium scribit corpore esse γαλιάγκωνα, quam vocem Galenus apud Hipp. in lib. de Artic. sic interpretatus: Galeancones, inquit, dicuntur, qui à primo natali die humeros habent breuiores. dictos videri ait, à γαλῆς, id est, felis seu mustelæ similitudine quanquam non laborandum putat in vocabulis, dummodo eorum sensa teneamus. Miror Cœlium nostrum quodam suo opusculo de rebus Aegyptiacis inscripto, γαλιαγκῶνα ἑρμῆν exposuisse albicubitum, grammatici quoque nonnulli galiancona interpretantur, qui iusto breuiorem habeat cubitum. Sed cur hîc non addam, variè me de hac voce notasse? nam & Galeanchena quidam, alij Gylianchena legunt, vt in Gylio Hercule attingam, & copiosius in Carcini poëtæ vita monstraui. Vidi in libro Antiquitatum, Mercurij imaginem hoc modo effictam: filo quidem corporis iuuenili, facie imberbi, cum alis supra aures. nudus verò totus, prætérquàm quod in dorso palliolum habere videbatur. dextera marsupium continebat, quod supra caput hirci iacebat. sinistra verò caduceum præferebat, ad pedes illius gallus & hircus suberant. Lucro insuper & mercimoniis Mercurium præfecerunt antiqui. vnde illi cognomina, ἐμπολαῖος, & (vt etiam aliqui) ἐμπορεῦος, & κερδῷος. quin etiam ἕρμαια, καὶ ἑρμαῖα, lucra vocantur & thesauri, qui præter expectationem contingunt, quomodo in Sophistis Philostratus, & Phurnutus in Mercurio accipere videntur. Quin & de inuentis thesauris participem Mercurium facere veteres soliti fuêre. Huic deo Romani mense Maio rem diuinam faciebant, eiúsque statuæ plerique marsupium suspensum adhibebant, vt Macrobius & Suidas notant. Literas etiam Mercurius inuenisse dictus est, vt M. Cicero & Aristides tradunt. Tertullianus Septimus quoque in libro de Coronis: Mercurius, inquit, literas enarrauit, necessarias (confitebor) & commercij rebus, & nostris erga deum studiis: sed & si neruos idem in sonum strinxit, non negabo, & cætera. Addit & Diodorus, pondera & mensuras, & quæstum ex mercatura facere instituisse: id quod & ipse apud Plautum ostendit. Ad hæc Homeri quidã expositores in penultimo Odyss. non modò literas Mercurium inuenisse tradunt, sed & musicam, & palæstram, & geometriam. Ideóque τετράγωνον in gymnasiis veteres effinxisse, qua de re infrà nonnihil dicemus. Palæstram insuper ipsius filiam fuisse legimus, de qua sic apud Lactantium: Cùm aliquando, inquit, Mercurius somnum caperet, quidam dormienti tetendit insidias; qui conata peregisset, nisi eum filia Palæstra excitasset. qui cùm odio terræ, migrasset ad cœlum, creditus est obiisse, quo facto iniuriosam meruit sepulturam: vnde Statius libro secundo Theb.

Pollutámque suo despectat Phocida busto.

Porrò hanc Mercurij filiam Palæstram, Philostratus in Arcadia luctam inuenisse scribit. Sed & in palæstris Mercurius, vt ait Phurnutus, cum Hercule colebatur: quod cum ratione fortitudo moderanda sit. Qui enim vi corporis sola nituntur, rationémque, quæ artes in vita inuexit, negligunt, his admodum illud quispiam decenter, dixerit, δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος: hoc est, Dæmonie, perdet te robur tuum. Sed & ipsum deum furandi artis, & furti inuentorem legimus. vnde & illi cognomentum κλέπτης, vt docet Phurnutus.

κλῶπα etiam ideo nuncupatum ait Suidas. Idem & δόλιος dictus, id est, doli & fraudis artifex. Prudentius,

Expertes furandi homines hac imbuit arte
Mercurius Maia genitus.

Hoc idem & Fulgentius. Horatius in eo hymno quem ex Alcęo extulisse ferunt, in quo de Mercurio agit elegantissimè,

Mercuri facunde nepos Atlantis.

Quem totum non modò legere, sed etiam ediscere, valde est precium operæ. Sunt & qui addunt, eundem præstigiatorum artem excogitasse: sed & rebus nomina imposuisse, & verba in ordinem redegisse, & deorum cultum & sacra instituisse astrorum & siderum cursus obseruasse, numerósque excogitasse, & medicinam, testudinem, id est, chelyn: sed & fidium tres voces, acutam, grauem, & mediam, à tribus anni Aegyptiorum partibus, æstate, hyeme, & vere. Quare cùm in vita tot & tanta inuenerit, Græci κοινὸν ἑρμῆν, id est, communem Mercurium vocauêre. Hinc Lucianus in votis: Ergo, inquit, quod maximè in promptu sit, communem Mercurium dicunt. Sed & eodem nomine illum appellarunt Aristides orator, & Plut. item Phurnutus & Hesychius. In prouerbium enim exiit κοινὸς ἑρμῆς, de iis qui aliquid in commune inueniunt: quod & Erasmus notauit. Sed & in ducendis sortibus, primam ait Hesychius huius dei nomine duci. Quin & in carnibus etiam distribuendis ac diuidendis, prima pars Mercurij sors, id est, ἑρμοῦ κλῆρος appellabatur, vt Iul. Pollux lib. v. ...scriptũ reliquit. Sed qui dei communes, quíve deus communis dicerentur, referemus in Martis cognominibus. Addamus & hoc loco de pictura aliquid. Iuuenis effingebatur hic deus. hinc Lucianus in libello de Sacrificiis, cum pubescentem describit, & primam ducentem lanuginem: quod & paulò antè ex Galeno dixi. Ad hæc ei & talaria & alas in pedibus, id est, πέδιλα adhibuêre, ea causa (vt Phurnutus ait) quòd sermo aëra tranat. vnde & Homerus τὰ ἔπεα πτερόεντα, hoc est, alata verba dixit. & Orpheus in eius hymno, πτεροπέδιλον vocauit: hoc est, qui alata talaria haberet. Sed Fulgentius: Pennata, inquit, talaria habet, quòd negotiantium pedes vbique pergendo quasi pennati sunt. Pingitur præterea cum galero alato, & cum talaribus, & petaso in pedibus. caduceúmque in manibus interdum fingitur, nunc virgam, nunc falcatum gladium habens, id est, Harpen, & (vt antea dixi) marsupium plerunque attribuêre. Lucius Apuleius de Asino aureo, Mercurium ita libro decimo effingit. Puer, ait, luculentus, nudus, nisi quod ephebi chlamyde sinistrum tegebat humerum, flauis crinibus conspicuus: inter comas eius aureæ pinnulæ simul coniunctæ prominebant, cum caduceo & virgula. Vergilius planè & ipse in quarto Aeneid. ita effingit:

Ille patris, inquit, magni parêre parabat
Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco
Pallentésque, alias sub tristia tartara mittit.
Dat somnos, adimítque, & lumina morte resignat:
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila.

His non dissimilia Stat. Papinius primo libro Theb. sed vterque ab Homero desumpsit. Huic deo porrò gallum attribuêre, quòd literati & negotiatores vigilare habent necesse, Nec totam somno fas est consumere noctem. Mercurij insuper statuis viatores solebant lapidum aceruos accumulare, vt singuli singulos adiicerent: id innuentes, vt ait Phurnutus, velit a deum honorare, re scilicet ea, quæ ad præsens sit in promptu, & obuia: vel quòd ita viam videantur repurgare, ne ad lapides cæteri viatores offendant: vel quòd eo lapidum cumulo statua dei notior prætereuntibus fieret. Alij in orationem ipsam referũt, quæ ex minimis particulis consistat. Sed enim & pastores Mercurium curare, testis in Corinth. Paus. qui illius statuam ait æneam fuisse apud Lecheum sedentem, & iuxta eum arietem: nam, inquit, Mercurius præter reliquos deos curare, & opibus augere videtur pastores: sicuti & Homerus in Iliad. testatur, & Hesiodus, vt in Nomio Mercurio pluribus dicam. Sed & illud hoc tibi loco cur non significem? quòd chemicæ artis professores

res sibi persuasere, Mercuriúmque vocauêre viuum argentum, quod Græci hydrargyron, id est, liquidum argentum appellant, propter eius mobilitatem. notissimum quippe est, metalla omnia ab ipsis chemiæ artificibus planetarum vocabulis vocitari. Nam plumbum Saturni nomine nuncupant, stannum Iouis, ferrum & chalybs Martis, aurum Solis; æs Veneris, argentum Lunæ. Verùm non modò ab his, sed & à Platonicis: id quod in Timæo obseruant, nonnihil tamen euariantes. Quare cùm ex ipso Mercurio, id est, hydrargyro, maximos sibi auri & argenti thesauros spondeant, ego in epistola ad Ant. Thebaldeum, qua amicos meos post Vrbis direptionem mihi non adesse posse sum conquestus, de Ant. Visdomino, viro erudito, eius artis studioso, ita cecini:

Nec mihi Visdominus, Musis qui sæpe relictis
Demere Mercurio talaria, ne vagus erret,
Nititur, & croceo corpus perfundere luto.

Sed hac de re satis. Quinarium porrò numerum scribit Bapt. Leo, diuinum hac re potissimum esse, & Mercurio artiúmque deis attribui: cùm tamen antiquiores scriptores tetrada, id est, quaternarium huic deo adscripserint, vt cum aliis docet Martianus.

Cyllenius in primis Mercurius dictus est, à Cyllene monte Arcadiæ, quod in vltimo Odyss. grammatici notant, in quo monte & nutritus & diuersatus est: à Philostrato tamen in Olympi vertice natus describitur, & eius ibidem furta, boum in primis: qua de re & Horatius apud nos, & Ouidius. Vel ideo Cyllenius est appellatus, quòd somnum animantibus conciliet, vt qui potestatem κυλλίδων habeat. κυλλίδες enim particulæ sunt, quæ sub oculis sunt. vnde & Attici κυλλαδιᾶν dicunt, cùm palpebræ seu oculorum genæ intumescunt, id quod prouenire solet ex nimio, vel item ex minimo somno. Sed hac de re Græci plura habent. A Vergilio Cyllenius ales, in quarto appellatus est:

Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis.

Item Cyllenia proles: vt,

Materno veniens ab auo Cyllenia proles.

Cyllius etiam vocatus Mercurius, per syncopen, pro Cyllenio, vt qui de gentibus scribunt apud Græcos testantur, & Stephanus in primis. Cyllenius, inquit Festus, Mercurius dictus est, quòd omnem rem sermo sine manibus conficiat: quibus partibus corporis qui carent, κύλλοι vocantur. Ideóque quadratum eum fingebant. Alij volunt sic appellatum, quòd in Cyllenia via sit nutritus. Alij, quòd in monte Arcadiæ Cyllene. Alij, quòd à Cyllene sit nympha educatus. Sed & à regione Arcas à nostris dictus est. Statius,

Vocalis citharæ repertor Arcas. Martialis:
Cum quibus Alcides, & puer Arcas erat.

Caducifer etiam Mercurius cognominatus est. Ouidius,

His se sustulerat paribus Caducifer alis.

Idem in Fastis,

Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis.

De quo & Arnobius ait: Caduceator ille Cyllenius, in Algido fusus monte, verborum excogitator, & nominum, & nundinarum, mercium & commerciorum mutator, &c. A caduceo verò, quo vti fingebatur, dictus, cuius formam aptè Macrob. est executus.

Quin & κῆρυξ θεῶν, id est, præco deorum, teste Phurnuto, dictus est: eáque annunciare aiunt mortalibus, quæ ab ipsis sunt deis. Et quidem κῆρυξ, id est, præco, vel caduceator, quoniam per vocem editam, ea auditui assistant, quæ per orationem significantur. κήρυκες verò appellari, Pollux ait libro octauo, à Ceryce Mercurij filio, & Pandrosæ, Cecropis filiæ. Hinc fit κηρυκεῖον, id est, caduceus. hinc & caduceatores dicti legati, qui de pace mittuntur: & caduceus interdum inuenitur pro pacis symbolo, in antiquis præsertim nomismatibus. Plura de caduceo Phurnutus, & Hyginus in Lyra, quam (ait) Mercurius cùm boues abegisse deprehensus esset, Apollini dedit, & ab eo (inquit) virgulam quandam muneri accepit: quam manu tenens Mercurius, cùm proficisceretur in Arcadiam, & vidisset duos dracones inter se coniuncto corpore alium, alium appetere, vt qui dimicare inter se viderentur, virgulam inter vtrunque subiecit, itaque discesserunt. quo facto, eam virgulã, pacis causa dixit esse constitutam. Nonnulli etiam cùm faciunt caduceum, duos dracones implicatos virgula faciunt, quod initium fuerat Mercurio pacis. vnde Martialis,

Cyllenes cœlique decus, facunde miniſter,
Aurea cui torto virga dracone nitet.

Hinc & Mercurij exemplo athletas, & in reliquis eiuſmodi certaminibus virgula vſos fuiſſe antiquos legimus. Sanè de Mercurij virga nos alibi plura. Iſidorus certè & ipſe ita ſcribit: Mercurius virgam tenet, quæ ſerpentes diuidit, id eſt, venena. nam bellantes & diſſidentes interpretum oratione ſedantur: vnde legati pacis Caduceatores dicti. Iamblichus quoque in epiſtola ad Deuxippum: Reuera, inquit, deus quiſpiam fuit, qui hominibus dialecticam oſtendit, & è cœlo demiſit: vel, vt quidam dicunt, eloquens Mercurius, qui in manibus dialecticæ ſymbolum geſtat, ſerpentes ſcilicet ſe inuicem inſpicientes, &c. Idem repetit & Stobæus in ſermone de Literis, id eſt, περὶ γραμμάτων.

Ἄγγελος θεῶν Ἑρμῆς, id eſt, deorum nuncius, Mercurius appellatus eſt, teſte Phurnuto, quoniam deorum conſilia cognoſcimus ex iis affectibus & energiis, quæ per orationem nobis inferuntur. hinc Orpheus ad Muſæum, ἀλλ' ἄγγελον ἀθανάτων Ἑρμείαν κήρυκα. Huic deo hymnum etiam Orpheus concinuit, cum thuris ſuffimento, cuius hoc eſt initium, κλῦθί μευ Ἑρμεία Διὸς ἄγγελε. hoc eſt, Audi me Mercuri Iouis angele. Idem & διάγγελος dictus eſt, vt obſeruat Heſychius. idem & διάκονος, id eſt, miniſter, quo modo & Latini quoque appellant. Sanè apud Pindarum in quopiam Olymp. hymno Mercurij etiam filiam ἀγγελίαν legimus, quod & interpretes notant.

Χρυσόρραπις Ἑρμῆς, hoc eſt, auream virgam geſtans Mercurius cognominatus eſt, teſte Phurnuto. vt enim in huius libri initio diximus, virga Mercurio attribuitur. de qua ſic in Odis Horatius:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgáque leuem coërces
Aurea turbam, ſuperis deorum
Gratus, & imis.

Et Vergilius in quarto Aeneid. ex Homero:

Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco.

Et cætera, vt ſuprà meminimus. Hæc verò virga pulcherrimè fabrefacta dicebatur, quòd χρυσὸς plerunq; non modò aurum ſignificat, ſed vt Athenæus & Heſychius tradunt, pulchrum denotat: vt Chryſes, id eſt, aurea Venus: & χρυσήνιος Apollo, qui pulchras haberet habenas, à precio & pulchritudine ipſius metalli, cuius metalli & dæmon χρυσάωρ (teſte Heſychio) vocabatur. Addit & Athenæus alia ex Pindaro, cùm ait: Iuſtitiæ facies & oculus aurei. Sanè ſunt qui Chryſorrhapin interpretentur, ab alapa & flagello, propter ea Phurnuti verba: ὅτι πολύτιμός ἐστι, καὶ ὁ δὲ αὐτοῦ ῥαπισμός. hoc eſt, quoniam honorificus eſt, & ex ipſo flagellatio, ſeu correctio.

Acaceſius Mercurius etiam cognominatus. Homerum tradunt in ſermone de Arcadibus ſcripſiſſe, Acacum fuiſſe Lycaonis filium, à quo Acaceſium Arcadiæ vrbs, vt ait Pauſ. & Stephanus. Fuit verò Acaceſij Mercurij templum ſpectabile in vrbe Megalopoli, iuxta Philippi porticum. Sed & Acaceſius collis, ſub quo vrbs ipſa Acaceſium, & Mercurij Acaceſij ſimulacrum ex lapide. Arcades enim conſtanter affirmant, ab Acaco Mercurium educatum. Sanè & ἀκάκητον inde vocatum puto, de quo ſic Phurnutus. Et hoc nomine Acaceton ipſum dicunt, cuius quidem hoc ſit ſignum, quòd non ad male faciendum & nocendum, ſed ad ſeruandum potius, factus eſt ſermo. vnde & Hygiea, id eſt, Salus, illi cohabitare dicitur. quibus ex verbis patet eos hallucinatos eſſe, qui ſecuti Aldinum Phurnuti codicem, legerunt ac ſcripſerunt ἀκόνητον, & cuſpidatum & mucronatum interpretati ſunt. Cùm verò mihi occurit interdum, vt tales errores caſtigem, ne tunc à me quæras illorum nomina, quos accuſo. libenter enim, homo cùm ſim, magnis viris parco. Ingenui quippe hominis eſſe duco, parcere perſonis, dicere de vitiis.

Stilbon, Mercurij ſtella à ſplendore cognominata, vt M. Cicero, Martianus, Apuleius, cæterique aſſerunt. στίλβω enim ſplendeo eſt, & niteo. hanc ſtellam indicat Vergilius in illo,

Quos ignis Cœli Cyllenius erret in orbes.

Sanè Stilbontis & Stilbonis caſu patrio rectè dicimus: hinc etiam Stilba lucernæ ſpecies, quæ ſupra candelabrum poni ſolet, vt ex Phœniſſis Ariſtophanis Iul. Pollux in decimo declarat. Hoc lucernarum genere ex orichalco hoc tempore ferè ſtudioſi literarum vti conſueuêre.

Maleuo

Maleuoli Mercurij signum, id est, statuam, appellabant ideo, quòd in nullius taberna spectabatur: quod Festus scribit.

Τετράγωνος ἑρμῆς dictus ab antiquis, id est, quadratus, vt paulò antè meminimus, quòd quatuor eius inuenta putabantur: vel, vt Phurnutus scribit, ea forma fingeretur ab antiquis, quòd sine manibus & pedibus quadratus facilius consistat. & per hoc stabilitatem orationis, & constantem, non fluxam & mutabilem esse debere, ostendit. Macrobius verò de his: Pleraque, ait, simulacra Mercurij quadrato statu figurantur, solo capite insignita, & virilibus arrectis. quam etiam speciem in solem transfert ipse Macrobius: illuc enim omnia numina deflectit. Sanè quod virilibus arrectis, ait, id etiam in Artemidori lib. Onirocriticôn primo legimus: Cum, inquit, aliquando in Cyllene essem, Mercurij simulacrum vidi, nihil aliud quàm pudendum naturali quadam ratione confectum: & reliqua. Sed & Phurnutus de hac eadem re ita: Prisci, inquit, seniores & barbatos Hermas, habentes recta pudenda, faciebant: iuniores verò, & nondum barbatos, deiecta. quin etiam Herodotus in secundo historiarum: Primi è Græcis (ait) Athenienses, à Pelasgis edocti, statuas Mercurij erecta tenera pudenda factitauerunt. Porrò hæ statuæ ἄποδες καὶ ἄχειρες, id est, sine pedibus & manibus, Hermæ vocantur: quarum & adhuc multæ conspiciuntur in antiquitatibus, quas vna nocte deiectas Thucydides in sexto, & Plutarchus in Alcibiade, ac item in Nicia, & Aemylius Probus in Alcibiade, prodiderunt. quæ res Alcibiadi negotium non paruum factitauit: in eum enim id crimen coniectum fuit. Hermocopidas vocatos tradit Pausanias grammaticus, qui caput, seu collum & pudenda Hermis statuis præcidissent. Ad has mutiles statuas satyricè certè allusit Iuuenalis in octauo, cùm quosdam Athenienses taxans, sola nobilitatis inani ambitione nixos, & nulla virtute præditos, his comparat:

—At tu, inquit,

Nil nisi Cecropides truncóque simillimus Hermæ.

Sed vt rem planius agnoscas, de Hermis & illud attende, quòd antiqui Athenienses virtutis ergò huiusmodi largiebantur, quæ publicè per vrbem totam, & priuatim ponebantur: cuius post iam citatos, Demosthenes meminit in oratione κατὰ Μειδίου, & ibi pluribus Vulpianus rhetor. Sanè & apud Ciceronem nec semel obseruamus, ex Mercurio & Minerua statuas confectas, quæ ad bibliothecarum ornamenta ponerentur: vocat ille ἑρμαθήνας. Illud demum & Græci prodiderunt, à Pisistrato & Hipparcho Hermas tota vrbe erectas esse. vnde ἱππάρχειοι ἑρμαῖ dicti. Sed & ἀνδοκίδου ἑρμῆς ad hoc conuenire videtur. Porrò & ἑρμέρωτας etiam legimus, de statuis ex Mercurio & Cupidine confectis, quorũ mentio apud scriptores. hinc & Hermæ Penteliciani à Cicerone dicti, è marmore Attico, cuius meminerunt Strabo, Plutarchus, & Theophrastus, sed & Plinius.

Τρικέφαλος ἑρμῆς, idem qui & τρικάρηνος, id est, Triceps Mercurius, ab antiquis vocitatus, cuius meminit Lycophron in Alexandra: Nonacriates tricephalus lætus deus. Sic verò dictus, vt interpretes scribunt, quòd cœlestis sit deus, & maritimus, & terrenus. Sed & Seruius tres Mercurios posuit, terrenum, superum, & infernum, Ciceronis auctoritate nixus. Sunt qui Tricephalum putent, quoniam nonnunquam Hermæ ita tricipites fiebant, ad vias ostendendas. in his enim suberant subscriptiones, quò scilicet via illa ferret, & quò alia, & alia. Memini & me tales videre ex marmore peruetustas: nam capita ad eam viam versa erant. Philochorus & Isæus orator de his meminit, & grammaticus Harpocration. Existimant etiam nonnulli, inter quos Hesychius, & Phauorinus, comicè lusisse Aristophanem, cum ait ἐν τριφάλητι, παρὸν τετρακέφαλος ἑρμῆς ἐν τῇ τριόδῳ. hoc est, quantum quadriceps Mercurius in triuio. Traxit & hoc in sua prouerbia Erasmus. ait enim, τρικέφαλος ἑρμῆς dictum videri in ambiguos & ancipites, aut vehemẽter astutos.

Ἀμύητος ἑρμῆς, hoc est, non initiatus, vel profanus Mercurius. hoc nomine, teste Phauorino, Athenienses in acropoli, hoc est in arce statuerunt. Erasmus in Prouerbiis protulit hoc modo, ἑρμῆς ἀμύητος, id est, indoctus, vel infans: ipsúmque prouerbium existimat, vbi quis fingit se rudem eius artis, cuius est doctissimus, propterea quòd Mercurius eloquentiæ & disciplinarum parens: vel quòd mystagogus, & mysteriorum præfectus fuerit.

Ἀργειφόντης ἑρμῆς, hoc est, Argicida Mercurius cognominatus est, cùm ab aliis poëtis, tum in primis ab Orpheo & Homero: non quòd Argum, Iùs Inachidis custodem interemerit, vt fabulis est proditum: sed à sermonis potius, cui præesse existimatur, perni-

citate. ἀργὴν enim significat tum velocem, tum tardum, vt grammatici obseruant, oratione verò ac sermone nihil velocius. nam & ideo Homerus ἔπεα πτερόεντα hoc est, alata verba dixit, atq; ideo huic deo talaria & petasum antiqui attribuerunt. At Macrobius in Satur. Argiphontes, inquit, cognominatus est, nō quòd Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Io Inachi filiam, eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam, quam fabulam in primis Ouidius est executus: sed sub huiusmodi fabula Argus est cælum, luce stellarum distinctum, quibus inesse videtur vis quædam cœlestium oculorum, & cætera. Fulgentius existimat Argum hominem quempiam fuisse, à multis aliis hominibus custoditum: astutis videlicet, & vigilantibus. Pausanias Argicidam dictum ait, qui & ὀφιοκτόνος fuerit, id est, serpenticida, quod ἄργης serpens sit: vel quasi ἀργὸς ἀπὸ τοῦ φονεύειν, id est purus ab occidendo. nam & deus est pacificus. Phurnutus autem seu Cornutus, ad Georgium puerulum in libro de Nat. deorum: Argiphontes ait, dictus est, quasi ἀργειφάντης, ab eo quòd alba omnia faciat apparere, & perspicua. Album enim, ἀργὸν vocabant antiqui. Vel à velocitate dictus, per antiphrasin etenim & ταχὺ ἀργὸν dicitur. Proclus apud Hesiodum in Ergis, ἀργειφόντης, inquit, ἤτοι ὁ μὴ ἀργῶς φονεύων. pacificus enim deus est, & ἀγαθός. Recentiores verò, ὅτι Ἄργον ἐφόνευσεν, τὸν πανόπτην, quòd scilicet Argum occiderit, totum oculeum. Nisus verò Chius, ἀπὸ τοῦ διάγειν τὰς τῶν τελευτώντων ψυχάς, quòd deducat animas defunctorum. Alias Hesychius opiniones recitat: quòd scilicet vel in Argo primum apparuit, vel quòd absoluit neces, vel citò & manifestè apparuit. hæc enim vtraque ad deū ipsum pertinent. propter enim nominum facultatem τὸ ταχέως, id est citò: propter verò diuinitatem, hoc σαφῶς, id est perspicuè & manifestè interpretata est. Ἑρμῆς enim nuncupatus est, propterea quòd pacificator quidam sit, quia paci imperet, quod est dicere. Mercurius enim sermo est, & ratio. Illud item Pausanias in Lexico ait, Argiphontem cognominatum, quod serpentem occiderit, qui ἀργῆς appellaretur. Sed cùm non ascribat quomodo, & quando, hoc mihi nugatorium videtur. Sed de Argiphonte, quàm putaram, plura dixi.

Harpedophorum Mercurium etiam appellatum legimus, ab Harpe falce, qua Argum mactasse ferunt. de Harpe Ouidius, Hyginus, alij.

Strophæus, στροφαῖος Mercurius cognominatus, quòd negotia bene vertat, & versuræ præsit & mercimoniis: vel quòd subdolus sit, & versipellis, quomodo illum Plautus inducit. Hesychius & Phauorinus aiunt quòd ante ianuas statueretur, propter scilicet ianuæ cardines: quòd & in Pluto Aristophanis annotauimus, παρὰ τὴν θύραν στροφαῖον ἱδρύσασθαί με: Pone ianuam Strophæum me statuat: ea videlicet ratione, vt fures fur deus abigat. quo loco & alia sunt Mercurij cognomina. Pollux etiam Strophæum in carcere constituere videtur, si modò rectè eius verba expendimus.

Thoth Mercurius dictus est ab Alexandrinis, ait Eusebius de Præparatione Euangelica: ab Aegyptiis verò Thoyth, quod & Plato & Cicero affirmant. à quo & primus mensis, id est September appellatur, vt plenius diximus in libro de Annis & mensibus, & cætera. Plato in Phædro, quo loco Socrates loquitur: Audiui equidem, inquit, circa Naucratem Aegypti priscorum quendam fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibim vocant, deo autem ipsi nomen Theuth. hunc primum numerum & computationem inuenisse, geometriam & astronomiam, talorum insuper alearúmque ludos, literas: & cætera quæ subdit, ne nos nimij simus. Quin & idem Plato de eodem in Philebo agit. Sed enim & Thaautus, seu Thautus vocatur à Phœnicibus, vt copiosius in Lactantij quapiam annotatione ostendimus. Cæterùm Theutates etiam à Gallis & Barbaris dictus est. Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrénsque feris altaribus Esus.

Hesus quidam apud Lucanum cum afflatu scribunt, & Martem interpretantur, vt alibi dicemus. Lactantius in primo: Galli Esum atque Theutatem humano cruore placabant. Hinc ego putarim, id quod scribit Cornelius Tacitus de Germanis, Deorum maximè Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent: de Theutate intelligi, quia priscis tēporibus ex parte, Galli fuerāt Germani. Porrò quod scribit Cic in tertio de Natura deorū: Qui si deus est, & Orpheus & Esus dei sunt, matre Musa nati. Et quanquā docti eam lectionē probēt, ego tamen emēdarim, & legerim libentius

tius pro Eso, Rhesum. nam vt in Musis nostris retulimus, Rhesum quidam Euterpes, quidam Terpsichoræ filium scripserunt. Theutatem & Esum suppressis nominibus Tertullianus in Apolog. describit. ita enim ait, de humanis victimis agens: Maior ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. Cæsar libro sexto de bello Gallico, mores eorum populorum describens, cum de humanis victimis egisset, ita subinfert: Demum maximè Mercurium colunt, huius sunt plurima simulacra, hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ mercaturásque habere vim maximam arbitrantur. T. etiam Liuius libro sexto, tertiæ Decad. in oppugnatione nouæ Carthaginis, ita scribit: Quod vbi Scipio in tumulum obuersus, quem Mercurium Theutatem appellant, aduertit multis partibus nudata defensoribus mœnia esse, &c. Porrò de Mercurio Aegyptio, & quæ ab eo reperta sint, leges apud Diodorum Siculũ lib. I. Biblioth.

Ἀγοραῖος ἑρμῆς, id est, forensis Mercurius, multis in locis colebatur, vt passim apud auctores legimus, atque in primis in Attica, vt Pausanias docet, & Philochorus apud Hesychiũ. Idem Thebis à Pindaro consecratus, vnà cum Apolline Boëdromio: de quo aliàs locuti sumus. De Agoræo Mercurio & Phurnutus de Natura deorum. ait enim: Mercurius primus decenter dicitur ἀγοραῖος, ἐπίσκοπος τῶν ἀγοραζόντων ἐστίν. Lucianus in Ioue comœdo, ait eius templum fuisse apud Variam, id est, ποικίλην porticum. Fuit Pharis Achaiæ vrbe in medio foro Mercurij barbati simulacrum, quod fuit à Simulo Messenio, vt inscriptio indicat, dicatum. Vocatur verò à foro ἀγοραῖος, iuxta quem fuit oraculum tale. Ante simulacrum ἑστία, id est, focus situs erat ex lapide, cui adhærebant plumbo detentæ æneæ lucernæ. qui autem oraculum petebat, vesperi illud adibat, & thure suffibat, & lucernæ oleo complebantur. simulacrique ad dexteram chalcum (denarij id nomen) in ara ponebat: tum ad dei aurem quicquid volebat, insusurrabat, & simul manibus, ambabus obturatis auribus, discedebat. hinc foro dilapsus, ab auribus manus amouebat: & quamcunq; ille vocem audiuisset, id sibi oraculum fuisse arbitrabatur. Fuit & apud Aegyptios eiusmodi Apidis oraculum, apud eius dei templum. Agoræum ideo in foro Mercurium positum putat Eustathius, quòd ibi diuinum quiddam sit, & consultationi sacrum destinatum. Sanè & Suidas notat, non modò Mercurium forensem ἀγοραῖον significare, sed & hominem qui in foro versetur. & cum acuto accentu in antepenultima, diem signat, in qua concio habetur. Porrò & νοῦς ἀγοραῖος, mentem exilem denotat, inconsideratam, minúsque secretam ac tectam. Fuit & Agoræus Iupiter, vt dictum est, item Agoræa Diana.

Ἀγώνιος ἑρμῆς, Mercurius præses certaminum, hoc nomine appellabatur, vt in Isthmiis Pindarus, quo loco Græci expositores id obseruant, & Hesychius. Idem & ἐναγώνιος cognominatus est, vt est apud Orpheum in hymnis. & in Pythiis Pindari id tradunt grammatici, quòd non solùm gymnasiis & ludis præsit, sed etiam lucri deus sit. vnde vtraque ratione illi Enagonij cognomentum conuenit. Sed & Dij Agonij apud Platonem, vt ait Pollux libro tertio, qui præessent (vt puto) certaminibus.

Ταμίαν τῶν ψυχῶν, id est, quæstorem animarum Mercurium, teste Laërtio, Pythagoras dicere solebat: atque ideo etiam vocari. πομπαῖον, & πυλαῖον, & χθόνιον, hoc est (vt interpretatur diuus Ambrosius) emissarium, ianitorem, & terrenum: quòd ipse ex corporibus, & ex terra & mari animas immitteret, & puras quidem & purgatas in excelsum: & cætera. lege Laërtium. Phurnutus quoque ideo ψυχοπομπὸν nuncupatum scribit. At verò Theophilus Pompea vocatum scribit, παρὰ τὸ πέμπω, id est, mitto, eadem ratione.

Chthonius Hermes, à plerisque infernus Mercurius, ab aliis terrenus interpretatus, vel terrestris. Vnde medicis quibusdam iniectus est scrupulus in libello Hippocratis de Somniis, cùm sacrificandum ait deis Chthoniis, quos deos significet. Plutarchus in Questionibus, Argiuis morem fuisse tradit, vt statim post luctum Apollini sacrificent, xxx verò Mercurio terreno. nam vt à terra mortuorum corpora, sic animas à Mercurio suscipi, putabant antiqui. Mercurium quidem cùm alij, tum Homerus in Odyssea, & Lucianus, apud inferos statuerunt. Notissimum quippe est, Mercurium & in cœlo & apud inferos potestatem habere. Hinc est illud Claudiani:

Atlantis Tegeæe nepos, commune profundis
Et superis numen, qui fas per limen vtrunque
Solus habes, geminóque facis commercia mundo.

Chthonij præterea & Suidas in χύτρα meminit. de deis Chthoniis plenius alibi, hoc est

in

in Dæmonibus,locuti sumus. Mercurij Chthonij hymnus apud Orpheum extat, cum thymiamate styracis, cui omnia attribuit quæ Mercurio inferno. Vnde fortè verba illa M. Ciceronis in tertio de Natura deorum, cùm de secundo Mercurio agit, quem ait sub terris haberi, & Trophonium eum esse: de Chthonio intelligemus, tametsi quidam Triphonium legant.

Κριοφόρος ἑρμῆς, hoc est arietem ferens Mercurius, à Tanagræis hoc nomine cultus fuit. huius cognominis ratio ista. Mercurij simulacrum erat, arietem in humeris ferens, quod Chalamis antiquus artifex effecerat. Tradunt enim, quòd circa vrbis muros Mercurius arietem gestens, Tanagræos pestilentia liberarit: quæ gestandi arietis consuetudo in eius celebritate seruabatur. Nam formosissimus iuuenis circum vrbis mœnia agnum humeris ferebat, vt Pausan. auctor est. Fuit & deus quispiam κριοφόρος nominatus, vt tradit Hesychius, cui de ariete res sacra fiebat. Nihil de hoc præterea comperi.

Πρόμαχος ἑρμῆς, id est propugnator Mercurius, ab iisdem Tanagræis & cultus, & cognominatus fuit, cuius & sacellum habuerunt. Cùm enim aliquando aduersus Eubæos belligerarent Tanagræi, is deus visus est pro eis pugnare, vt idem auctor Pausan. tradit.

Propylæus Mercurius cognominatus, quod eum Socrates philosophus cum Gratiis confecit, vt idem scribit Pausanias. posuit & in Propylæo Athenis, in arcis ingressu.

Pronaus etiam Mercurius, id est Protemplaris dictus est, quòd ante templum Apollinis Ismenij positus esset, simul cum Pallade.

Nonacriates etiam Mercurius vocatus est, ab Arcadiæ vrbe Nonacria. Lycophron in Alexandra, νωνακριάτης τρικέφαλος φαιδρὸς θεὸς, hoc est, Nonacriata triceps hilaris deus. Meminit & Stephanus in lib. de Vrbibus.

Διάκτορος ἑρμῆς, id est internuncius Mercurius, quòd per orationem sermonémque nostros sensus aliis edisseramus. Dictus autem, ait Phurnutus, ἀπὸ τοῦ διάκτορος εἶναι καὶ τρανὸς, id est, vocalis & disertus. siue ἀπὸ τοῦ διαλέγειν τὰ νοήματα ἡμῶν εἰς τὰς τῶν πλησίον ψυχὰς: id est, quòd sensa nostra referat in eorum animos qui prope sunt. & vt Ioan. Grammaticus in commentariis in Hesiodum ait, quòd explicet animæ mentísque cogitationes, hoc est, τὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ τοῦ ἐνθυμήματα. Propter quod illi linguas sacrificabant. Διάκτορον etiam nonnunquam à poëtis vocatum legimus, & ab Homero in primis.

Posygius Mercurius, cui deo Herculem clauam suam dicasse perhibent, quæ ex oleastro confecta fuit, & posteà etiam pullulasse fertur. Sed & alia tamen de Herculis claua traduntur, quorum quædam in Hercule retulimus. Sunt verò qui eam aheneam scribāt, & ὀλόχαλκον, & χαλκοβαρὲς ῥόπαλον vocitent.

Camillus Mercurius ab Hetruscis vocatus, id est minister, vt Seruius apud Vergilium docet, & Plutarch. in Numa. Pindari tamen & Lycophronis commentarij κάδμιλον Mercurium vocatum aiunt, à Bœotiis. Sed in commentariis sanè eruditis in Apollonij Argonautica, Casmilus appellari videtur. idem Varro de Lingua latina. Hinc Casmilus nominatur in Samothracum mysteriis, deus quidam administer deis magnis. Verbū Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poëmatis eius inueni. hæc Varro, & alia. Festus tamen ait, vocari nūc sacrorum ministrum Camillū, nunc puerum ingenuum, nunc etiam vas nuptiale. Ita enim scribit in tertio: Cumeram vocabant antiqui, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebāt, in quo erant nubentis vtensilia: quod & Camillum dicebant, eo quòd sacrorum ministrum κάμιλλον appellabant. Idem in sexto: Flaminius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus patrimus & matrimus, qui flamini Diali ad sacrificia præministrabat. antiqui enim ministros Camillos dicebant. Alij dicunt, omnes pueros ab antiquis Camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cùm pater filio de agricultura præciperet: Hyberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes. Nec illud reticuerim, Isaacium manifestè dicere, Mercurium Cadmum appellatum à Bœotiis: quod & Lycophronis versus innuit. Statius Tullianus de Vocabulis rerum libro primo, ait dixisse Callimachum, Thuscos Camillum appellare Mercurium, quo vocabulo significant præministrum deorum. vnde ait Macrobius tertio Sat. Vergil.

Metabum Camillam appellasse filiam.

Dianæ scilicet præministram &c.

Μηλοσσόος ἑρμῆς, hoc est, ouium custos & seruator Mercurius, quòd deorum greges custodire & augere credatur: id quod & in Iliad. Homer. innuit.

ἐριούνιος ἑρμῆς cognominatus, quòd valde prosit hominibus ad lucra. ἐριούνιος enim, valde vtilis interpretatur. Aristophanes in Ranis inducit Euripidem & Aeschylum de tragœdia certantes, vbi & Eriunij Mercurij mentionem fecit. hinc Phurnutus ait eum sic appellatum, ab eo quòd μεγαλωφελὴς quidam sit, hoc est, magnus auxiliator: & per hyperbolen. ἀπὸ τοῦ ὀνεῖν, id est, ab iuuando τοὺς χρωμένους αὐτῷ. hinc & σῶκος cognominatus, id est, vt idem interpretatus est Phurnutus, quòd seruator existat domorum: vel vt quidam aiunt, vt robustus & potens. & ἀκάκητος, quia sermo non ad malum, nec ad nocendum, sed ad seruandum potius inuentus est. vnde & illi Hygeia coniuncta dicebatur, vt dictum est.

Hodius Mercurius cognominatus à viis & semitis, hoc est, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, teste Stephano, & Hesychio, quòd in eis statueretur, ad semitas monstrandas. vnde & Enhodius etiam nuncupatus, iisdem & Phurnuto testibus. quin etiam eodem nomine in Paro insula nuncupatus erat, vt notat Hesychius. apud Phurnutum tamen, in Aldi codicibus, non Enhodium, sed Euhodium legimus. quod si sic est, qui viam bonam paret, interpretabimur. Porrò & Enhodia Diana gentibus culta est, vt suo loco ostensum est.

ἡγεμόνιος ἑρμῆς, quòd ducatum præstet, vt Priamo eunti ad Achillem, vt est apud Homerum. vel vt Phurnutus ait, ὡς αὐτῷ δέον ἐν πάσῃ πράξει ἡγεμόνι χρῆσθαι, quòd eo duce opus sit in omni actione vti: & cætera quæ idem subiungit.

ἐμπολαῖος, & κερδῷος, & κλέπτης, & δόλιος ἑρμῆς. Et Empolæus quidem, quòd in auctionibus & mercimoniis præsit: ἔμπολος enim mercator, & ἐμπολαῖος mercatorius & negotiator vocatur, cauponatorem sunt qui vertant. vt apud Plutarchum in eo qui inscribitur, An principem oporteat maximè philosophum disserere. Ita enim ait meis verbis: Sed inelegantia & inexperientia communem Mercurium, & Empolæum & mercenarium factum esse. Empolæi præterea meminit Phurnutus, & Hesychius. κερδῷος autem, id est, Lucrio dictus, alij quæstuosum interpretantur, quòd lucro præsit, vt iam ostensum est. eius meminit Plutarchus libro de Tranquillitate, & Phurnutus. vnde & Orpheus eum κερδέμπορον nuncupat. κλέπτης, id est, fur, est etiam cognominatus, quòd oratio quasi furari videatur: adeò tacitè in animos hominum surrepit, & influit, vt eos quocunque velit trahat, & ab eis quod velit extorqueat. Mitto fabulam de gregibus sublatis Apollini, & sagittis. Porrò δόλιος vocatur, quòd imposturæ & præstigiorum repertor existimatus est, quod & suprà est dictum.

Nomius Mercurius, teste Phurnuto, vocatus est, à νόμου, id est, lege, quòd sicut imperat quæ in hominum societate facienda sunt, ita etiam interdicit quæ non facienda sunt: atque ita per quandam homonymian transiuit & in orationum diligentiam. vel Nomius, quoniam & pastorum deus. Quin & ei bucolicum carmen consecratum à quibusdam est, quòd Donatus in commentariis ait, vt Daphnidis patri pastorum principi. Sed & Hesiodus in Theogonia, Mercurium cum Hecate stabulis præficit,

> ἐσθλὴ δ' ἐν σαθμοῖσι σὺν ἑρμῇ ληΐδ' ἀέξειν,
> Βουκολίας τ' ἀγέλας τε, καὶ αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν,
> Ποίμνας τ' εἰροπόκων γ' ὀΐων, θυμῷ γ' ἐθέλουσα,
> Ἐξ ὀλίγων βριάει, καὶ ἐκ πολλῶν μείονα θῆκεν.

Hoc est, vt Mombricius Mediolanensis reddidit:

> Quid quòd Mercurio comes it, stabulísque capellas,
> Armentúmque ferax, & oues augere putantur,
> Ex modico multum ex multo facit illa pusillum,

Παράμμων ἑρμῆς, Parammon Mercurius, nomen videtur deductum esse ex harenis: cultus quidem in Libya, sed tamen & ei rem sacram Elei in Peloponneso faciebant, vt Pausanias etiam tradit. Quidam secuti exemplaria parum castigata, Paramnon vocant: atque hi ex nostris.

Σφηνοπώγων ἑρμῆς, Mercurius appellatus est, vt est apud Artemidorum Daldianum libro secundo Onirocriticôn, quod scilicet cuneatam habere barbam fingeretur. quem imitari plerosque hoc tempore videmus, in nutriendo barbitio promisso & cuneato.

Ales, & Alipes etiam à nostris, propter talaria vocatus est: vt est illud in Priapeis,

> Sub tunica virgam num deus ales habet?

Ouid. Alipedis de stirpe Dei. Eadem quoq; ratione volucer appellatur, vt in illo Statij,

Tegea

Tegeaticus ales.&, Volucer Tegeæus. Claudianus, Atlantis Tegeæe nepos. Hinc & Arcas. Statius quarto Thebaidos,

—Virgáque patenti
Nubilus Arcas agat.

Et Atlãtiades vocatus ab auo: & à matre Maia, Maijugena. & hæc in poëtis notissima.

χαριδότης ἑρμῆς, hoc est gratiæ dator. Plutarchus in Quæstionibus Græcis: Quid est, inquit, quod Samij Mercurio Charidotæ rem diuinam cùm faciunt, furari & latrocinari volenti permittunt? Quia oraculo relicta insula Mycalen cùm migrassent, præda ac rapina decem annis vitam duxerunt: deinde in insulam reuersi Samij, hostes superauerũt. Atque inde Mercurio Charidotæ nomen impositum.

ψιθυριστὴς ἑρμῆς, id est susurro, seu nugax Mercurius, sic Athenis & vocatus & cultus, cuius Demosthenes meminit in oratione Neæræ: si ea legitima sit, vt Harpocration scribit. Colebatur & Athenis etiam ψιθυρὸς, id est loquax Venus, & eodem nomine Cupido, vt idem ait Harpocration.

γαλιάγκων ἑρμῆς ab Aegyptiis nuncupatus est, vt Plutarch. scribit, quem noster Cœlius est interpretatus Albicubitum. Sed ego in prima huius tractatus parte, ex Galeno, qui Galiancones dicantur, exposui.

φαιδρὸς καὶ λευκὸς ἑρμῆς, id est hilaris & albus, à Bœotiis est cultus Mercurius, vt testis est Pausan. qui & à Megalopolitis coli ipsum tradit, nomine ἀγήτορα, quasi ἀγητὸν, vt puto, id est admirabilem. Vnde ἀγητόρεια celebritas denominata est.

Cynosurium qui Mercurium appellauêre, decepti esse videntur ex verbis, quæ citant, Stephani. ipse enim Cynosura vocari ait verticem seu arcem Arcadiæ, à Cynosuro Mercurij filio. Notissima enim ea loquendi figura non modò Græcis, sed Latinis etiam, vt apposito patris nomine filius subintelligatur.

Alychmius Mercurius dictus est ab Alychme, vbi colitur, vt Stephanus prodit. ab Alychme vero gentile nomen deflectitur, vt ἀκτὴ ἄκτιος, sic & Alychmius. Fuerunt & hæc Mercurij cognomina, de quibus aliud nihil accepimus, nisi quæ ex scriptoribus Græcis nostra lectione collegimus, & præcipuè Hesychij.

Ἔννιος ἑρμῆς, Ennius Mercurius in Chio cultus & nuncupatus.

ἐπιθαλαμίτης ἑρμῆς, id est Nuptialis in Eubœa cultus.

ἐπάκτιος ἑρμῆς, à Samiis cultus, tu littoralem possis dicere.

ἐπιτέρμιος ἑρμῆς, quasi Terminalem dicas.

Εὔκολος Mercurij etiam cognomen, Dyscolo contrarium.

Λόγιος etiam nuncupatus, quòd eloquentiæ præesse putaretur.

Παλαμάων ἑρμῆς, à Metapontinis cultus. Est & Mercurij & mensis cuiusdam nomen φλυήσιος. Et item Candaulas Mercurij quidam, alij Herculis cognomentum putauêre. Legimus & Langobardos proprio & peculiari cognomine Mercurium vocasse Vuoda, vt est apud P. Diaconum. Qui verò ex nostris Cynosurium Mercurium vocauêre, & ab eo Cynosuras Arcadiæ denominatas mihi falli videntur, cùm se Stephano niti scribãt. ille enim Cynosurum Mercurij filium, à quo Cynosura summitas vel arx Arcadiæ dicta sit.

Perseus Mercurius cognominari videtur à Papinio in quarto Theb. cùm ait Tiresias:

—Tu separe cœtu
Elysios Persee pios, virgáque potenti Nubilus Arcas agat.

Quo loco grammaticus Placidus Lactantius: Quare autem Persee, inquit, est ratio. Quidam autem volunt non Iouis filium Mercurium, sed Pyræ: in qua opinione etiam Hesiodus versatur, in his libris quos de Theogonia scripsit: quidam Persei. hæc ille. Quæ verba mihi valde obscura, vel mendosa videntur. non enim quæ ex Hesiodo ait ipse, comperio: nec Perseum dictum crediderim quia Persea casu vocãdi potius puto, & Hecaten significari, quæ (vt alibi ostendimus) Persea vocatur.

Anubis quoq; ab Aegyptiis Mercurius vocatus est, atq; hoc ideo loco de eo nonnihil agendũ. Inter multa & varia quæ de illo legimus, Plutar. in lib. de Isi & Osiri: Isin, ait, cùm Osirin occisum intellexisset, caput totondisse, & lugubrẽ stolam induisse, & eius corpus vbique gentium quæsiuisse omnésq; nõ modò maiores natu interrogasse, sed & pueros, si quid de Osiri cõperissent? Ab iis ferunt rem cognouisse, vnde & pueris esse aiunt diuinationẽ. mox & ea verba subdit: Sunt, inquit, qui puerũ, ex quo Isis Osiridis necem cõperit, sub

ſub Anubis nomine coli putent, quem natum Nephthe tradunt.& ipſam quidem Naphthe timore Typhonis perculſam, ante maturi tempora partus puerum eieciſſe, potius quàm peperiſſe: atque eum ita deis cuſtodem additum, ceu canes ad mortalium cuſtodiam adhibentur. hæc fermè ille, qui & alio loco eiuſdem libri, Anubin & Hermanubin ſic diſtinguere videtur, ὁ δὲ ἀναφαίνων τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἄνω φερομένων ἄνουβις, λόγος. ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἑρμάνουβις ὀνομάζεται. hoc eſt, Ratio cœleſtia, & quæ ſuperius feruntur oſtendit Anubis, eſt & quando Hermanubis vocetur. quibus ex verbis videtur corrigendum apud Euſebium in tertio Præp. Euang. Græcum & Latinum exemplar, vbi legitur, Vis Mercurij in vniuerſo, quam appellant Hermanubin: non autem Hermopin. Subdit & Plutarch. Et illud quidem iis quæ ſuperius, hoc verò vt iis quæ inferius feruntur, conuenit: propter quod & ſacrificabant illi quidem album gallum, huic verò croceum. alba enim ſincera & lucida, crocea autem varia & mixta exiſtimant. Apuleius Anubin ita deſcribit: Ille ſuperûm commentor & inferûm, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis, læua caduceum gerens, dextra palmam virentem quatiens. hæc ille. At Vergil. in octauo:

Omnigenûmque deûm monſtrat, & latrator Anubis.

Quo loco Seruius: Hunc volunt, inquit, eſſe Mercurium. ideo capite canino pingitur, quia nihil eſt cane ſagacius. Tertullianus, & diuus Auguſtinus, videntur Cynocephalum pro Anubi deo ponere, quòd ſcilicet capite ſit canino. non enim pro cynocephalo, fero animali & indomito, ab ipſis deſumitur, ab hoc in ſecundo de Ciuitate Dei, ab illo in Apologetico. Lucanus de hoc deo intellexit, ſic locutus:

Nos in templa tuam Romana accepimus Iſin,
Semicanéſque deos, & ſiſtra mouentia luctum.

Et Sedulius poëta Chriſtianus, in heroicis Paſchalis operis:

Quis furor eſt, quæ tanta animos dementia ludit,
Vt volucrem turpémque Iouem, toruúmque draconem,
Semihominémque canem ſupplex homo pronus adoret?

Sunt qui tradant, Anubin ſecutum eſſe in expeditione bellica patrem Oſirin, & canem pro inſigni geſtaſſe, qua ex re canina facie illum Aegyptij coluêre. Meminit & Euſebius libro ſecundo Præp. Euang. Diod. Siculus: Canis, inquit, & in venatione, & ad cuſtodiam prodeſt, propterea deus qui Anubis vocatur, capite canino figuratur, quare ſignificatur Anubin fuiſſe cuſtodem corporis Oſiridis & Iſidis. Tradunt quidam, Iſidis canes, quo tempore Oſiris quęſitus erat, & feras & obuios omnes amouiſſe, vnáque Oſiridis corpus inueſtigaſſe. ideóque in ſolennitatibus Iſidis pompam præiſſe, vetuſto more.

Trophonium Cic. Mercurium vocatum dicere videtur, quem ſecundo loco commemorauit. Sed de Trophonio vate in Ioue ſcripſimus. In hoc loco ingenuè fateor, me Trophonium alibi vocatum Mercurium non legiſſe: etſi neſcio quid de Triphono comminiſcitur Boccatius, vt ſuus eſt mos, & conuertibilem interpretatur, παρὰ τὸ τρέπω videlicet, id eſt, à vertendo: quòd, inquit, aptiſſimè mercatorum eſt, ſeſe ad mores quarumcunque nationum, ad quas pergunt, vertere. paulò pòſt tamen Tryphon vocat.

Ἑρμῆς τρισμέγιστος, hoc eſt Mercurius ter maximus, quamuis non is deus fuit, ſed ſapiens, & de quo inter noſtros Poëtas in ſecundo Dialogo plura attuli. ne tamen eum penitus hoc loco prætercam, tantummodo quæ Suidas ſcribit, afferam. Floruit hic in Aegypto, ante Pharaonis tempora. Ideo verò Ter maximus appellatus, quoniam de trinitate ediderit oracula, Dominum in trinitate vnũ eſſe diuinitate, his verbis: Erat, inquit, lumen intellectile ante lumen intellectile, & erat ſemper mẽs mentis illuminãs, & nihil aliud erat quàm horum vnitas, & ſpiritus omnia continens. extra hunc non deus, non angelus, neque vlla alia ſubſtãtia: omniũ enim Dominus, & Pater, & Deus: & omnia ſub ipſo, & in ipſo. nã verbum eius perfectum exiſtens, & fœcundũ, & opifex, lapſum in fœcunda natura, & aqua fœcunda prolifica, fecit aquã. hæc ille. ſubdit tamẽ: Et hęc locutus orauit, dicẽs, Adiuro te cœlum, Dei magni ſapiens opus, adiuro te vocem patris quam protulit ipſe primã cùm omnẽ mũdum ſtabiliuit, obteſtor te per vnigenitum Verbum, & Patrẽ qui continet omnia, eſto propitius. hęc tamen verba apud Iuſtinum philoſophum & martyrẽ Orpheo aſcripta legi.

IRIS.

Mercurio Irin ea ratione ſubiunximus, quòd & ipſa, vt Mercurius, deorum nuncia ſit habita: quod omnes propè poëtæ docent, ſed in primis in Theogonia Heſiodus.

Sed ad pacem vt plurimum Mercurius, vnde & ἀκακητὴς & pacificator ideo dictus: Iris verò ad lites & dissensiones, vt aiunt: quamuis nec hoc perpetuum sit. atque Irin ideo dictã arbitratur Seruius, quasi ἔρις, id est, contentio & lis. Plato tamen in Cratylo, & eum secutus Proclus, dictam videri volunt à verbo εἴρειν, quod loqui significat, quia ipsa sit etiam ἄγγελος, id est, nuncia, vt Mercurius, deorum: & in primis, cùm sermone nunciare soleamus. Eam fingebant antiqui habitu muliebri, versicolore veste, in obsequium expeditã. nonnũquam & croceo, vt apud poëtas est legere. Vergilius, Ergo Iris croceis. Fuisse verò filia dicitur Electræ & Thaumantis, vt Hesiodus scribit. hinc à patre Thaumãtias vocata. Ouidius:

Roratis illustrat aquis Thaumantias Iris.

Idem & Thaumanteam vocat cùm alibi, tum libro Metamorphoseôn decimoquarto,

Nec mora, Romuleos cum virgine Thaumantea
Ingreditur colles: &c.

Quare autem sit Thaumantis dicta filia, Cicero docet de Natura deorum tertio: Cur non, inquit, arcus species in deorum numero reponatur? Est enim pulcher: & ob eam caussam, quia speciem habeat admirabilem, Thaumante dicitur esse nata, &c. παρὰ τὸ θαυμάζειν, quod miror significat. Sed de arcu, id est, Iri, quomodo fiat, Philosophi, in primis verò Aristoteles, nec vno in loco, & ab eo alij pluribus tradiderunt. Sed hoc nostrum non est: neque enim nunc physica excutimus. Porrò & Iris in oculo dicitur, vt apud Galenum, Paulum, Aëtium, & alios.

Aërea verò Iris cognominatur, à colore. nam & crocea vocata est. Vergil.

Aëream cœlo nam Iupiter Irin Demisit.

Imbrifer arcus Iris à Tibullo dicta, illo versiculo:

Venturam admittat hymbrifer arcus aquam.

Ἠλιὰς Iris cognominatur à Græcis, teste Hesychio.

Διδύμη Iris cognominata est ab Arato, in illo:

Ἢ διδύμη ἔζωσε δία μέγαν οὐρανὸν ἶρις.

Quo loco Theon interpres, de Iride multa disserit, quando scilicet sola apparet, & quãdo gemina: vnde est appellata διδύμη. Item & quando nocturna, & quare non vnicolor: atque hæc omnia quidem physicè.

Ἀελλόπος Iris etiam à Græcis cognominata est, quòd velox sit, & pernix. Vnde etiam ποδήνεμος ἄγγελος, hoc est Latinè, Ventipes nuncia, Hesychio & Phurnuto testibus.

SOMNVS, INSOMNIA.

Somnum deum habuerunt antiqui, cui & præsidem statuebant Mercurium, vt qui virga pro arbitrio somnũ mortalibus inferre & auferre putaretur, vt paulò antè in Mercurio ostendi. Hinc & mihi congruè visum est hunc cum Mercurio coniungere, cum eóque simul tibi mittere, vt & hoc ipso munusculo amoris ac beneuolentiæ meæ erga te locupletius extaret monumentum. Accipe igitur, mi Alb. Lolli ornatissimè, & hoc qualecũque est, eo vultu, læto ac hilari, quo me hac infirma valetudine affectum sæpe inuisere soles, & munus ex animo metire. Somnus ergo à nostris, à Græcis ὕπνος. Hunc deum existimatum ab antiquis videmus. nam & illi Orpheus hymnum composuit, cui cum papauere thymiama adoleuit. Hymni hoc est initium,

Somne deûm rex cunctorúmque, hominúmque cadentum,
Cunctorum & tellus quæcunque animalia nutrit. hoc est Græcè:

Ὕπνε ἄναξ μακάρων, πάντων θνητῶν τ' ἀνθρώπων,
Καὶ πάντων ζώων, ὁπόσα τρέφει εὐρεῖα χθών.

&c. quæ toto hymno exequitur. hinc amicus noster ad eundem transtulit in elegia:

Somne potens superûm, cunctorum rex animantum.

Somnus Noctis filius fuit, vt in Theogonia Hesiodus canit. nã de Noctis filiis agẽs, ita ait,

Νὺξ τίκτε δ' ὕπνον, ἔτικτε δὲ φῦλον ὀνείρων.

Nox peperit Somnum, genuítque Insomnia vulgò.

Ab eodem & Mortis frater dicitur, quod & ab Homero in XIIII. Iliad. ita enim ait:

Occurrit Somno, qui Mortis frater habetur. hoc est,

Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Hinc & Spartani, vt Pausan. tradit, simulacra eorum simul posuerunt, quos & ipsi ex Homeri sententia fratres arbitrabantur. Plura Pausan. Gorgias quoque Leontinus, vt est

apud

apud Aelianum in Varia historia, cùm ad supremam senectam peruenisset, à quadam valetudinis infirmitate detentus, in somnum delapsus est: cúmque ad eum quidam ex familiaribus accessisset, quæsissétque quid ageret? dixisse fertur: Iam me somnus incipit fratri tradere. Sed Verg. somnum mortis consanguineum ait, illo versu:

——Et consanguineus læti sopor.

Ouid. verò noster, Somnum Mortis imaginem ibi ait,

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Idem ita ad Somnum:

Somne quies rerum, placidissime Somne deorum.

Et Seneca in choro furentis Herculis:

Túque ô domitor Somne malorum,
Requies animi, pars humanæ melior vitæ,
Veris miscens falsa, futuri
Certus, & idem pessimus auctor.

Et reliqua, quæ si vacat legas. Iuuenis à Statio illo poëmate fingitur:

Crimine quo merui iuuenis placidissime diuûm,
Quóue errore, miser donis vt solus egerem
Somne tuis.

Idem virgam illi attribuit:

Lætior extremo me tange cacumine virgæ.

Eidem & cornu attribuitur. Silius libro decimo:

——Curuóque volucris
Per tenebras portat medicamenta papauera cornu. Et paulò pòst:
Quatit inde soporas.
Deuexo capiti pennas, oculísque quietem
Irrorat, tangens Lethæa tempora virga.

Statius idem sexto Thebaid.

Et cornu fugiebat Somnus inani.

Quo loco Lactantius grammaticus ait: Inani cornu dixit, quia illud noctis tempore totum diffuderat. quod idem poëta superius manifestius asseruit, dicens: Cornu perfuderat omni. nam & sic à pictoribus simulatur, vt liquidum somnium è cornu super dormientes videatur effundere. sic Ennius:

Cùm somno sese exiccet Romana iuuentus.

Vnde irrigare dicimus somnum, quod frequens est poëtis, vt Fessos sopor irrigat artus. Sunt qui dicant ideo cum cornu pingi Somnum, quòd cornu attenuatum translucidum sit, propter raritatem. nam & somnia quę vera sunt, cornea dicuntur. Describitur Somnus à Philostrato ita in imagine Amphiarai: Facie, inquit, resoluta esse videbatur, candidam vestem habebat supra nigram, quasi diem & noctem indicaret. Cornu in manu tenere videbatur, cùm vera somnia immittit. Illud & ego hoc loco addiderim, cùm vana denunciat, ebur, & elephantis dentem, vnde & geminę Somni portę finguntur, de quibus in sexto Aeneid. & Macrobius plura. Sed Tibullus lib. 2. illi alas fuscas attribuit, cùm ait:

Póstque venit tacitus fuscis circundatus alis,
Somnus, & incerto Somnia nigra pede.

Sic autem Ouidius in Metamorph.

In medio thorus est, ebeno sublimis in antro
Plumeus, vnicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse deus membris langore solutis,
Hunc circum passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent.

Sed & Orpheus ὀνείρῳ, id est, Somnio deo hymnum composuit cum aromatibus, cui & fuscas alas attribuit, τανυσίπτερόνque cognominat. Tres deinde Ouidius inter plurimos filios ascribit. primum Morphea, artificem simulatorémque figuræ: μορφὴ quippe formam & figuram significat. alterum verò Icelon vocat, à forma & imagine dictum. At alter, inquit,

Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens,
Hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus Nominat.

Nam φοβήτωρ, terrificus, vel terrefactor dici potest.

—— Est etiam diuersæ tertius artis,
Phantasos: ille in humum, saxúmque, vndámque, trabémque,
Quæque vacant anima fallaciter omnia transit.

Sic autem dictus, quòd imaginatio, phantasia, & phantasma, & phasma quoquomodo dici potest: & φαντάζομαι verbum, imaginor. Sanè Artemidorus Daldianus, qui de Somniorum interpretatione libros, qui in manibus habētur, reliquit, somnia & insomnia tantum attulit: itaque differre ait, vt illa quidem futura significent, hæc verò præsentia. alia item Synesius in suo de Insomniis. Sed enim apud Latinos Macrobius in quinque genera dispescit. Aut enim est, inquit, ὄνειρος, quod Latini somnium vocant: aut ὅραμα, quod visio rectè appellatur: aut χρηματισμός, quod oraculum nuncupatur: aut ἐνύπνιον, quod insomniū dicitur: aut est φάντασμα, quod Cicero visum vocauit. Sed hæc subtilius indagare, nostri non est instituti. Si quis tamen de geminis Somni portis, præter ea quæ Seruius in sexto Aeneid. desiderat, legat Macrobium, & Porphyrium philosophum, qui in commentariis suis hæc in eundem locum dicit, ab Homero sub eadem diuisione descripta. Quin somnia, inquit, à deo immitti existimantur. καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι, vt ait Homerus. quin & insomnia Διόπεμπτα dicta sunt, hoc est à Ioue missa: & θεῖαι ὀμφαὶ, hoc est diuinæ voces, & Διὸς ἄγγελοι, id est Iouis nuncij, vt ait Homerus. & vt Phurnutus ait, θεῶν δ' ἄγγελοι καὶ ὄνειροι. Est & apud Theocritum poëma, quod Piscatores inscribitur, id est, ἁλιεῖς, in quo multa de insomniis: inter quæ illud, Mentem, optimam esse somniorum interpretem ac magistram. Et ibidem paulò pòst idē, pares ait mendaciis visiones: hoc est, ἶσαι τοῖς ψεύδεσιν ὄψεις. Ibidem & illud exprimit, quod moralis noster (quicunque tandem ille fuit) poëta,

Somnia ne cures, nam mens humana quod optat,
Dum vigilat, sperat, &c. Quod etiam Claudianus illa elegante elegia,
Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies: & cętera, ne omnia hîc colligam.

Somnium Homerus in Iliade in Lemno sedem habere ostendit. Iunonem enim inducit, in Lemnum insulam profectam, Somno occurrisse. Porrò vt in Lemno Somnum habitare finxit Homerus, ita Ouid. lib. Metamorph. 11. apud Cimmerios Italiæ, vel Scythiæ populos, Somni domum luculentissimè describit. Cimmerij quippe à scriptoribus vtrobique traduntur obscuri atque vmbrosi, vtpote ad quos penè solis radij non penetrent, ita vt vsque in prouerbium peruenerint. Cimmeriæ tenebræ. Somnum Pausan. in Corinthiacis, apud Sicyonios fuisse scribit, sopientem leonem. dictus verò Epidotes nomine. Fuit & apud Trœzenios Ardali vetus ara, super qua Musis & Somno deo rem diuinam faciebant, Somnum affirmantes esse Musis deum valde amicum. Sed de Ardalo in Musis, ex Pausania & aliis egimus.

Brizo dea apud Græcos existimata, quæ vaticiniis per somnia præesse credebatur. in primis verò Deli culta, cui scaphas offerre consueuerant, omnium rerum refertas, piscibus duntaxat exceptis. Quidam eam dictam existimant παρὰ τὸ βρίζω, dormio. Brimo verò alia fuit, vt in Hecate ostendimus. Vergilius in sexto Aeneid. de vlmo Somniorum scribit:

In medio ramos, annosáque brachia pandit,
Vlmus opaca, ingens, quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliísque sub omnibus hærent.

Vbi Seruius: Qui de somniis, inquit, scripserunt, dicunt, quo tempore folia de arboribus cadunt, vana esse somnia: quod per transitum tetigisse ait Vergilium. Somnus præterea irriguus dicitur à poëtis: sumptum à cornu, quo mortales irrigare Somnus dicitur, vt superius dictum. Ferreus somnus dictus à Vergilio libro duodecimo Aeneid.

Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus. Quod de morte dici videtur. vnde & subdit,
In æternam clauduntur lumina noctem.

Notat eodem loco Seruius, quòd ab Homero cognominatus sit etiā somnus deus λυσιμέριμνος, quòd curas & labores mortalibus soluat. Vtitur & Orpheus in hymno. Somnum quoq; æreum dictum, hoc est χάλκεον ὕπνον, notāt eruditi: & Homerum æs potius quàm ferrū nominasse. & perinde æris vsum ante ferrum fuisse. Sed hæc nihil ad Somnū, vel Somnia.

SYNT

SYNTAGMA DECIMVM

DE MARTE, HERCVLE, BELLONA, VICTORIA, HEBE, AD ILLVST. COMITEM, HERCVLEM Contrarium.

Quos belli coluit deos vetustas,
Hoc Syntagmate sunt breui reposti.
Quod munus licet HERCVLES pusillum,
Est tamen tibi iurè nuncupatum,
Quod virtute tua hos refers peræquè:
Nec paruum est, bona quod dedit voluntas,
Ingens quæ precium solet mereri.
Nec quidem puto liberalitati
Me tuæ paria his referre nugis:
Præ te censeo quas eo minoris,
Quo tu es stemmate viribúsque maior.
Quare quod tibi, quicquid est, dicamus,
In partem accipias bonam rogamus.

QVotiescunque illustriss. HECVLES *Contrari, mecum cogito (cogito autem sæpissimè) tua erga me beneficia, totus pudore suffundor, quòd tot tuis tantísque meritis nihil adhuc gratiæ retulerim. Nam etsi gratiam habere, & eius debitionem fateri, penè est referre: nihilominus, quoniam tu promerendi nunquam finem facis, eo ego magis vt ingratus pudore afficior. Cùm enim mecum reputo, in hoc meo diutino articulorum morbo, te quotidie non familiares solùm tuos, ac domesticos mittere solitum, vt me inuisant, tuóque nomine salutent: sed tu quoque ipse plerunque benignè adire soles, & si quibus me rebus indigere videas, vltrò nullo petente ac rogante, afferre iubes. Quamobrem cùm cuperem aliquo saltem exili munere (ne leuidense potius dicam) tibi gratiam referre, aliquáue ratione hoc tantùm tecum nomen expedire, ne perpetua ingrati nota inurerer: cœpi scripta mea, & schedas euoluere, si fortè inter eas aliqua adespota, hoc est sine domino, & nulli nuncupata forent. ac fortè incidi in Syntagma, id est tractatum, in quo de Marte, Bellona, & Victoria, déque Hercule, deis gentium, historiam conscripseram: qui dei non incongruè tibi naturæque tuæ conuenire visi sunt. Nam quis, quæso, te fortior, ac animosior in bello? qui à primis annis tuæ adolescentiæ in omni omnium armorum genere ac disciplina versatus es? Quis concitatior in prælis, tanquam Bellonæ flagello perculsus, in aciem prodiuit? Quis plures victorias (vt audiui) est assecutus? Quis demum tot ferarum & monstrorum, id est, vitiorum, domitor ac expulsor fuit? Sunt certè* HERCVLES, *hæc tuæ virtutis insignia. Vnde iurè meritóque hoc Herculis nomen tibi conuenire videtur, quod cum Principe nostro tibi consanguinitate propinquo, commune est. Porrò quoniam etiam antiquum illum Herculem & literas edoctum fuisse legimus, & à Romanis vnà cum Musis & cultum fuisse, & templa habuisse, in eius vita ostendimus: hinc tu quoque, ne ab illo degener esse viderere, Musas, id est, literas ac disciplinas ita excolis, ita amplecteris, vt nullam diem sine linea, id est, lectione, tibi præterire permittas. Quod vt melius commodiúsque efficias, domi habes συμβιώτην Phalethum, hoc est, conuictus participem, Hieronymum Musarum alumnum, & sacrarum legum studiosum. Macte igitur virtute ac nobilitate* HERCVLES *ornatissime, sic itur ad astra, & viuentis posteritati nomen commendamus. Interea hoc nostrum qualecunque munusculum, eò grato animo accipe, quò & ego exhibeo, & æqui boníque consulas. Nam etsi tibi æqua referre non possum, præ me tamen fero grati animi significationem. Vale: & quo vitæ tenore ad gloriam & immortalitatem ire cœpisti, perge.*

MARS, BELLONA, HERCVLES, ALII.

MARS dictus, vt Varro scribit, ab eo, quòd maribus in bello præest: aut quòd à Sabinis acceptus fuerit, ibi Mamers dictus. Mauors verò, vt ait Cicero, quòd magna vertat: vel, vt Seruius notat, figuratè dicitur, vt induperator pro imperator, ita Mauors pro eo qui est Mars. A Græcis verò ἄρης vocatus est, vt Phurnutus prodidit, ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ἢ ἀναίρειν, hoc est à tollendo, vel interficiendo. Sunt qui ab ἀρῆς, id est, damno & nocumento, ἄρης denominatum velint. Plato tamen, vt nostri quoque putant, ἀπὸ τοῦ ἄῤῥενος, id est, à mare deriuauit, in Cratylo. alij, quod nec Phurnutus tacet, ἀπὸ τοῦ ἄρσαι, ὅ ἐστιν ἁρμόσαι, id est, conuenire: vnde etiam Harmonie eius filia. Sedenim & ex nostris quidam Martem ipsum ab ἄρης, M literam addendo, dictum putauêre. Certè ab ἄρης summum Athenienses de capite iudicium Areopagum, id est, Martis pagum vocauêre: & in eo iudices Areopagitæ, quòd in eo iudicio primus Mars ipse fuerit iudicatus: vt Demosthenes in ea Oratione pluribus ostendit, quæ κατ' ἀριστοκράτους inscribitur. ait enim: In Areo pago dei ipsi senserunt, illic potissimùm cædis iudicia peragi debere. ita fama est, ibíque iudices fuêre, Neptunus pro filio Halirrhotio aduersus Martem. id testantur duodecim dei iudices, qui inter Orestem & Furias illic sententiam dixêre. hæc Demosthenes. nec adeò diuersa Pausanias in Attica, Arpocration, Plutarchus, alij. Varia de Martis patria scriptores tradidêre, déque illius sacrificiis, quibus de rebus non aliis quàm Arnobij verbis recensebo, qui in quarto contra Gentes ita scribit: Quis Spartanum inquit fuisse Martem? nónne Epicharmus, auctor vester? Quis in Thraciæ finibus procreatum? non Sophocles Atticus, cunctis consentientibus theatris? Quis mensibus in Arcadia tribus & decem vinctum? non Melæ fluminis filius? Quis eis canes à Caribus, quis à Scythis asinos immolari? non principaliter cum cæteris Apollodorus? Quis dum genitalibus insultat alienis, hæsisse in laqueis inuolutum? non commentarij vestri, non scenæ? tantum Arnobius. Existimarunt præterea veteres, Martem Iunonis filium solius, quæ cùm per vireta vagaretur, ex contactu & olfactu florum Martem conceperit: (si credere dignum est.) Alij ex Ioue & Enyo natum tradiderunt, id quod & Phurnutus tradit, & interpretatur. Homerus certè Iouem inducit lib. v. Iliad. dicentem, Martem ipsum ex se & Iunone natum, cùm à Diomede in ventre Mars vulneratus esset, & apud Iouem de Minerua & Diomede quereretur, & ab Hebe sorore lauaretur. Hoc autem vulnere exclamasse adeò Martē ait Homerus, quantum nouem aut decē milia hominum in bello proclamarent. Quin etiam idē Homerus ipsum Martem ab Otho & Ephialte, Aloëi filiis, valido ligatum nexu ex ære canit, XIII menses in vinculis fuisse: in quibus etiam fortè periisset, nisi Eurybœa Mercuriū monuisset, qui illum penè cōsumptum furto abstulit. Sed nos his missis, nostrum prosequamur institutum. Romani summo cultu Martem venerabantur, quòd existimarent parentem ipsum fuisse Romuli. sacerdotésq; Salios illi attribuerunt, & carmina saliaria. ardentem verò eum effingebant, nunc in curru, nunc in equo, armatum cū hasta & flagello. tum illi etiā interdū gallum appingebant, ob militū videlicet vigilantiā: vel propter Alectryonis fabulā, Martis satellitis, in eā auē conuersi, vt in eius nominis festiuo libello Lucianus scribit, & Ausonius poëta vno penè versu attigit:

——Ter clara instantis Eoi,
Signa canit serus deprenso Marte satelles.

Isidorus Martē scribit nudo pectore effingi solere, quòd quisq; in bello sine cordis formidine obiicere se debet. Acitani quoq; gēs Hispana, vt Macrobius tradit, Martis simulacrū radiis ornatū maxima religione celebrabāt, Necyn vocātes: vel vt alij legūt, Neton, vel Nicon. Sanè & νεῖκον Martē vocatū legimus, idq; ex Empedocle docti quidā notāt. Porrò & illi antiquitas lupū dicauit, vnde à Verg. & poëtis Martius est lupus cognominatus. Hinc iocus est Plauti in Truculēto, de ouib. patris diuēditis: Fuit, inquit, ędepol Mars meo iratus patri, nam oues illius haud lōgè absunt à lupis. Thraces præterea & Scythæ Martē colebāt, apud quos præcipua bellorū est exercitatio. Statius Papinius lib. VII. Theb. Palatiū ædésq; Martis apud Thracas finxit, ad quas Mercuriū mittit Iupiter, vt bellū excitet. hi Statij sunt versus:

Hic steriles delubra notat Mauortia syluas,
Horrescitque tuens, vbi mille furoribus illi
Cingitur aduerso domus immansueta sub Aemo,

Ferrea

Ferrea compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur, aduersum Phœbi iubar, ipsaque sedem
Lux timet, & durus contristat sidera fulgor,
Digna loco statio, primis salit impetus amens,
E foribus, cæcúmque nefas, iræque rubentes,
Exanguésque metus, occultísque ensibus astant
Insidiæ, geminúmque tenens Discordia ferrum:
Innumeris strepit aula minis, tristissima virtus
Stat medio, lætúsque Furor, vultúque cruento
Mors armata sedet: bellorum solus in arcis
Sanguis, & incensis qui raptus ab vrbibus ignis,
Terrarum exuuiæ circum, & fastigia templi
Captæ insignibant gentes, cælatáque ferro
Fragmina portarum, bellatricésque carinæ,
Et vacui currus, protitáque curribus ora,
Pœnæ etiam, Gemitúsque adeò, vis omnis, & omne
Vulnus vbique ipsum, sed non vsquam ore remisso
Cernere erat, talem diuina Mulcifer arte
Ediderat, nondum radiis monstratus adulter
Fœda catenato luerat connubia lecto.

Hucusq; Statius. Sedenim Homerus duos Marti equos attribuit, Δεῖμον, & φόβον, id quod & testantur grammatici. dicti verò ab eorum timore ac pauore. Quintus tamē Calaber in Paralipom. ab Homero in lib. VIII, quatuor nominat, natos ex Borea & Erinny, qui naribus ignē efflarēt. nomina hæc sunt, Aethon, Phlogius, Combos, & Phobos. Porrò & deo & Marti veterū quidam canes immolabant, propter eius animalis audaciam. alij asinos, propter bellicum clamorē, vociferationémq;: quod Phurnutus scribit. quinimò & vultur auis huic deo dicata putabatur, quòd cadauera sectetur, & belli prænuncia sit. Illud certè ridiculum, quod Herodotus scribit in quarto, Scythas Martis simulacrū statuisse Acinacem, hoc est ensem, qua de re in calce primi Syntagmatis egi. Libet verò & Ammiani Marcel. verba ex XXXI lib. Hist. hîc ascribere, de Scythis agētis: Nec templū, inquit, apud eos visitur, aut delubrū, ne tuguriū quidē culmo tectū cerni vsquā potest, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmq; vt Martē regionū quas circumeunt, præsulē verecundius colunt. Sanè Mars pro bello sæpe sumitur nō modò à poëtis, sed & cæteris scriptoribus: vt cùm scriptū legimus, incerto dubióve Marte pugnatū esse. Quinimò & pro ingenio & naturæ vi capitur: vt cū dicitur, suo Marte, & nostro Marte. M. Cicero: Hanc igitur partē relictam explebimus, nullis adminiculis, sed vt dicitur, Marte nostro. Idem: Rex ipse sua spōte, nullis commentariis Cæsaris, simulatq; audiuit eius interitum, suo Marte res suas recuperauit. Caius Iurecōs. Ne liceat potentioribus, iudiciariæ lites potius suo Marte decurrerēt. Item de iudiciis, Quo minus lis suo Marte decurrat. Pyrois Martis stella nūcupata est, vt ostēdit M. Cic. de Nat. deor. Hyginus, Apuleius, Martianus, alij, quòd ignita sit & ardēs.

Communis deus Mars appellatus est nō modò Latinis, sed & Græcis, qui dicūt ἄρης κοινός. & Homerus, ξυνὸς ἐνυάλιος. M. Cic. quoque sæpe Martem communem, nonnunquam & deū communem vocauit, vt Philip. XI. Sed vt cōcedam incertos exitus esse Belli, Martē communem, tamen pro libertate vitæ periculo decernendum. Liuius quoq; cùm inquit: Tum tuas vires, tum verò fortunæ, Martémque belli communem propone animo. Idem nec semel alibi, cæteríque scriptores in panegyricis. Sanè Seruius in octauo Aeneid. à Verg. dictum ait Herculem communem deum, quia Argiuus esset, & Græcos & Troianos de vno sanguinis fonte descendere: aut communis deus dicitur, vtriusque naturæ medius, id est, inter mortalitatem & diuinitatem. Sunt enim numina quædam tantum cœlestia, aliqua tantum terrestria, aliqua media, quos Apuleius deos medioximos vocat. alij communem deum ideo dictum volūt, quia secundum pontificalē ritum idē est Hercules, qui & Mars. nam & stellam vnam habere dicuntur, & nouimus Martem communem dici. Sic Cicero, Martem deum communem: & Verg. dat Salios Herculi, quos Martis esse dubium nō est, quod & notat Macrobius. Porrò idem etiā Seruius lib. vndecimo Aeneid. super ea verba:

In medióſque focos,& dis communibus aras.

Dei, inquit, communes ſunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quòd ij in bello vtrique parti poſſunt fauere. Vt autem altioris ſcientiæ hominibus placet, dei communes ſunt, qui ἄζωνοι dicuntur, id eſt, qui cœli certas non habent partes, ſed generaliter à cunctis coluntur: vbique enim eos eſſe manifeſtum eſt. vt Mater deûm dicitur, quòd cum omnibus eius communis eſt poteſtas. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem: hi enim apud omnes inueniuntur, & ſunt in omnibus terris. Hæc ferè Seruius. hinc non mirum tibi videri debet, ſi & Euripides Plutonem vocauit communem deum, cùm agit de ſepultura Argiuorum apud Thebas, in tragœdia Supplicum. Et Mercurius etiam communis deus vocatus eſt, vt eſt videre apud Ariſtotelem in II Rhet. ad Theodectem: μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς ἑρμῆς. Meminit & in votis Lucianus.

Pater etiam Mars in primis à Latinis & Romanis vocatus eſt, præter id quod Romuli pater fuerit, ſed etiam quod dei ipſi hoc patris nomine vocarentur, vt in Iupitre, id eſt Ioue patre vidimus. nam vt ait Gellius, quod eſt in eliſis, aut immutatis quibuſdam literis, Iupiter, id plenum atque integrum eſt Iouis pater: ſic & Neptunus pater coniunctè dictus, & Saturnus pater, & Ianus pater, & Mars pater: hoc enim eſt Marſpiter. nam ita Marſpiter dicimus, vt Dieſpiter, ſic & Iupiter.

Gradiuus & Quirinus apud Latinos duo præcipua Martis nomina fuerunt: hoc quidem, dum tranquillus mitiſque eſſet: illud, dum in armis ſæuus. hinc etiam Romanos Martis duo præcipuè templa habuiſſe legimus, alterum quidem, hoc eſt Quirini, intra vrbem, ad tranquillitatem cuſtodiendam, & vrbis cuſtodiam: alterum verò in via Appia, extra vrbem prope portam, quaſi bellatoris, id eſt Gradiui, ad arcendos hoſtes. ergo Gradiuus, vt Feſtus ſcribit, Mars appellatus fuit, à gradiendo in bella vltrò citróque: ſiue à vibratione haſtæ, quòd Græci dicunt κραδαίνειν, ἢ κραδάειν. vel vt alij dicunt, quia gramine ſit ortus: quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maximæ eſt honorationis. hæc Feſtus. Sanè quod Pompeius ait, quia gramine ſit ortus: eruditi quidã in fabulam referũt, quam breuiter antè attigimus, quod Mars ex Iunone natus ſit ex florum contactu. Sunt alij qui Gradiuum non Latinum, nec Græcum eſſe putant, ſed Geticum vel Thracium vocabulum, quo bellicoſus & fortis ſignificetur. Gradiuus primam habet indifferentem: longam Vergilius, breuem Auſonius protulit. Vt,

Gradiuúmque patrem Geticis qui præſidet aruis, &c.

Quirinus autẽ Mars à Sabinis nũcupatus, à Quiri haſta, qua hic deus vti exiſtimabatur.

Mamers Mars lingua Oſcorum dictus eſt, vt Feſtus ſcribit: à Sabinis, ait Varro. à Mamerte, Mamerci, vel vt alij legunt, Mamerti, potius prænomen, quaſi Martius, & Mamertini in Sicilia. lege Feſtum. Heſychius μάμερτον vocat Martem. Porrò Mamercus prænomen Aemyliæ familiæ fuiſſe legimus, de quo Car. Sigonius ex Plutarcho in Numa, & Paulo Aemylio ſic ait: Mamercus fuit Pythagoræ filius, à quo Numa Pampilius rex filium Mamercum nominauit, qui auctor & princeps gentis Aemyliæ fuit. Meminit & Valer. Maximus, de prænominibus: ſi modò Valerij libellus ille eſt, & non potius Iulij Paridis.

Syluestrem deum Martem vocatum legimus cui M. Cato de re Ruſt. aliquando rem ſacram facit. vt cùm ager luſtrandus eſt, & ſolitaurilia celebrat, ita precatur: Mars pater te precor quæſoque, vti ſies volens propitius mihi domo familiæque meæ: cuius rei ergô agrum, terram, fundúmque meum ſolitaurilia circumagi iuſſi. & paulò pôſt: Mars pater, eiuſdem rei ergô macte hiſce ſoli lactentibus taurilibus eſto. & item mox etiã, iiſdem verbis. Sed & idem ſcriptor cùm votum pro bobus facit, ita ſcribit: Marti Syluano in ſylua interdius in capita ſingula boum votum facito.

Saliſubſulus Mars ab antiquis Latinis dictus eſt à ſaliendo, ſubſultandóque, in bello ſcilicet: vnde & Salij. meminit Pacuuius apud Non. Marcel. Hinc illud Catulli à doctis aliquibus ſic legitur:

In quo vel Saliſubſuli ſacra ſuſcipiantur.

Videtur verò cognomen deſumptum ab Homero, qui eundem deum ἀλλοπρόσαλλον vocauit, quem quidam interpretantur inconſtantem, vt qui modò ad hunc, modò ad illum vertatur, deúſque & ſit & habeatur communis, vt dictum eſt.

Cæcus Mars vocatus eſt, Verg. ſecundo Aeneid. Et cæco Marte reſiſtunt: vel, inquit Seruius, epitheton eſt Martis, vel quoniam cæca nocte prælium gerebatur.

θούριος ἄρης, Thurius Mars ab Homero appellatus, ab assultu citato. θορεῖν enim est, cum impetu insilere. vnde hippothoros cantus, ad incitandos equos ad hinnitum, quod in Poëtis docuimus. Videtur & Suidas ex Aristophane θόρον Martem appellare, eadem ratione.

Marmessus Mars apud Lycophronem legimus, de quo interpres: Romana, inquit, lingua Barbaris ait, non contentus, aliis etiam Romanè scribit. Cœlius Rhod. Romani inquit, Bellaces Marmessos dicunt, sicuti memorat vel Diodorus, vel Dion: neque enim succurrit nunc ad fidem (ait ille) auctoritas.

Enyalius deus Mars dictus, ab Enyo deriuatum, id est, à Bellona vel sorore vel matre, nomen, quo Græci Latinique vtuntur. Enyalium quidem, ait Macrob. inter Martis propria nomina. Item Plut. de Tranquillitate. Enyalium, inquit Dionys. Alicarn. Sabini, & ab eis descendentes Romani, Quirinum vocant, nequaquam certum habentes, Mársne sit ille, an alius quidam, similes cum Marte honores habens. alij enim de vno deo bellicorum certaminum duce, vtraq; putant dici nomina: alij autem duobus ea diuis bellicis imposita, &c. Enyalium scribit Paus. Lacedæmonij vinctum pedicis ea ratione statuebant, ne quò ab eis recederet: vti ἄπτερον νίκην, hoc est sine alis victoriam, Athenienses, ne posset euolare. De Enyo, in Bellona locuti sumus. At verò ἐνυάλιος dæmon marinus à Græcis dicitur, vt vel Suidas testatur.

Vltor Mars Romæ cultus, cuius templum Cæsar Aug. bello Philippensi pro paterna vltione suscepto vouerat. auct. Suet. alij. Martial.

> Vltoris prima Martis in æde sedet. Ouid. in Fast.
> Templa feres, & me victore vocaberis Vltor,
> Vouerat, & fuso lætus ab hoste redit.

Hinc & cùm recepisset à Parthis signa, Bisultor vocatus, à duplici victoria, quod ibidem idem poëta ostendit:

> Rite deo templúmque datum, noménque Bisultor,
> Emeritus voti debita soluit honor.

Dion in hist. libro LIIII. scribit, Augustum Martis Vltoris construxisse in Capitolio templum, in quo signa & vexilla reponerentur, vt optima spolia Ioui Feretrio.

Tyrannus Mars prouerbio dicebatur antiquitùs, vt Hesychius & Suidas tradunt, de iis qui impotentes sunt, & supra modum elati atque indomiti. vnde etiam rex Mauors, hoc est ἄρης βασιλεύς, vel vt Orpheus in eius hymno, ἄρες ἄναξ: sumptum, vt Zenobius putat, à Timotheo Atheniensium imperatore, qui Rempub. contra Persas & Asianos tutatus est. Vide Erasmum. Sed & Homerus in hymno illum ita inuocat, ἀντιβίαισι τύραννε, id est, Violentis tyranne.

Aphneus Mars, hoc est ἀφνειὸς ἄρης cognominatus est in Arcadiæ monte Cresio: inde verò denominationem sortitus, vt Tegeatæ memorant, quòd cùm Aëropem Cephei filiam Mars compressisset, ipsa ex partu interiit: nihilo tamen minus infans defunctæ matri inhęrebat, & copiose manans ex maternis mammis lac vtcunque exugebat, quod ex Martis cultu fiebat. qua ex re Mars Aphneus, id est, diues cognominatus fuit: & puer Aëropus à matre nuncupatus. auctor Paus. in Arcad.

Theritas Mars, hoc est θηρίτας ἐνυάλιος, cognominatus à Thero, quæ Martis nutrix fuisse dicitur. Ex Colchis autem Castor & Pollux huius dei simulacrum deuexêre. hęc vetustior opinio, quam non secutus est Paus. ipse enim existimare videtur, ita denominatum, sicuti hominem militarem ac bellacem dicimus, non mitem ac clementem magis quàm θήρ, id est, fera sit, quo pacto & Homerus Achillem leoni confert, & item alios feris aliis. Theritan Enyalium ait Hesychius à Laconibus vocari.

Gynæcothœnan, hoc est γυναικοθοίναν Tegeatæ Martem in Arcadia erexerunt foro in medio: ea causa, quod Marpessa mulier vidua Tegeatis, cum mulieribus reliquis contra Lacedæmonios duce Charillo processere, & insidiis structis, opem viris ferentibus, Lacedæmonios vicerunt, eorúmq; ducem cepêre. hinc ob victoriam Marti deo rem sacram seorsum à viris ferunt, & deo Epinicia obtulêre: quinimo nec de sacrificatis carnibus viros impertiuêre, statuamque deo in fori medio erexerunt, quem ideo γυναικοθοίναν vocarunt. auctor Paus. in Arcad.

Hesus Mars putatur à plerisque. Lucanus in primo,

> Horrénsque feris altaribus Hesus.

Lact

Lactantius in primo: Galli Hesum atque Theutatem humano cruore placabant. M. Cicero in III. de Nat. deor. Qui si deus est, & Orpheus & Hesus dei sunt. hunc tamen ego locum emendaui, vt in Mercurio scripsimus, Rhesum.

Odrysius etiam, & Geticus, & Thracius Mars à populis notissimis, feris & bellicosis, cognominatus est. vt illud est,

Bella horrida Martis Odrysij. Et illud,
Geticum moderatur Apolline Martem.

Apud Geronthras in Laconia Martis delubrum est, & lucus. Sacra ibi faciunt anniuersaria, quibus interesse fœminis est interdictum, vt scribit Pausan.

Bellipotens quoque à nostris Mars dictus est, quòd bello polleat: & Belliger, quòd gerat bella: & Armiger, quòd ferat arma. quin & Orph. ὁπλοχαρής, hoc est, qui armis lætetur. Armipotens etiam dictus: Ausonius,

Quique truces belli motus ciet armipotens Mars.

Corythaix Mars ab Homero dicitur, hoc est galeam quatiens: sicut & galeam ornatam habens, κορυθαίολος appellatus est.

οὖλος Mars etiam dictus, quasi perniciosus, & ὀλετὴρ, & grauis, conturbatórque, quod notat Hesychius: licet hæc vox interdum contraria significet, hoc est mollem, & sanum, & integrum.

Sunt verò & alia permulta huius dei cognomina, seu epitheta, tum Græca tum Latina apud poëtas: quorum nonnulla breuiter hic collecta subscribam, ex Homero in primis, & Orphei hymno aliisque. ὀμβριμόθυμος ἄρης, qui & ὀβριμόθυμος. nam & ὄβριμος, & ὄμβριμος vocatur, hoc est magnanimus & potens.

Αἱμοχαρὴς, hoc est sanguinarius, qui sanguine gaudet. Homerus, & vt canit Orpheus in hymno, αἵματι ἀνδροφόνῳ χαίρων, id est, sanguine viricida gaudens. hinc & Vergilius lib. XII Aeneid.

Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, &c.

χαλκάσπις ἄρης à Pindaro dictus, quod æreum scutum gerat: ab Homero verò in hymno φέρασπις, quasi nos scutiferum dicamus. Idem & χαλκοκορυστὴν dixit, id est ære armatum.

Βρι particula est intentiua, & auget plerunque in malam partem: vnde βριήπυος, latè sonans, Mars dictus, vt in Apollonium Rhod. grammatici notant. hinc & βρισάρματος ἄρης ab Homero, quòd curru perstrepat, videlicet in bello. notissimũ enim, veteres in bellis curribus esse vsos etiam falcatis. vnde & Pindarus χρυσάρματον dixit, id est aureum currum habentem Martem, in Pyth. quopiam hymno.

χρυσοπήληξ ἄρης, Homero Mars vocatur, aureum flagellum habens: sed rectius videtur, auream galeam. πήληξ enim galea est.

Βροτολοιγὸς, καὶ μιαιφόνος ἄρης cognominatus, hoc est, mortalium interemptor & homicida, &, vt interpretatur Macrob. hominum necator. Cyrillus in quarto contra Iulianum Cæs. & Phurnutus, qui & hæc etiam addit, ἀλαλάξιος καὶ βριήπυος, vel vt aliqui legunt, μιαίπυος à voce & strepitu, quo pugnantes in prælio vtuntur. vnde & Marti quidam asinum iugulant, eadem ratione vociferandi. Orpheus etiam in hymno βροτοφθόρον, id est homicidam eadem ratione dixit, sicuti duo priora. Homerus in Iliad. quo loco Mineruam inducit, quæ manu Martem apprehendens, θοῦρον ἄρηα, id est impetuosum Martem inquit: ἆρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα, quod & alibi repetit. & ab vtroq; τειχεσιπλήτης, hoc est murorum quassor & impulsor cognominatus. itẽ quod nec vinci nec domari possit, ἀδάμαστος: à manuum viribus καρτερόχειρ: & magno robore, μεγασθένης, & ὑπερμενέτης: quòd hasta polleat, δορυσθενής.

ῥινότορος ἄρης ab Hesiodo in Theog. vocatus, hoc est pellibus indutus, vel pellitus. ῥινότορον grammatici scribunt βύρσαν τορεῖν.

Postquàm de Marte & Martis cognominibus pleraque diximus, nec eius vxorem silentio prætermittemus. Nerio, seu Neriene, Martis coniunx dicta est. Plautus in Truculento: Mars peregrè adueniens salutat Nerienem vxorem suam. Meminit & Martianus. Dictam Nerienem opinantur eruditi, quòd lingua Sabina virtus ac fortitudo ea voce significatur. vnde & Claudia familia Neronis nomen desumpsit. In cõprecationibus deorum immortalium, quæ ritu Romano fiebant, & Nerio & Neriene inuocabatur. Huius etiam deæ Licinius Imbrex mentionem fecit, in Neæra fabula, hoc versu:

Nolo

Nolo ego Neæram te vocent, ſed Nerienem.

Item Ennius libro primo Annalium. Gellius lib. XIII noct. Atticarum, diſputat an Nerio, an Neriene dicendum. Citat illud Varronis ex ſatyra Menippea σκιαμαχία, vel κριομαχία, id eſt, ex vmbratili, vel arietum pugna: Neriene, Minerua, Fortuna, ac Ceres. Item ex III. Cn. Gellij Annal. illud, Herſilam, cùm apud T. Tatium verba faceret, pacémq; oraret, ita precatam eſſe: Neria Martis te obſecro pacem dare, vt liceat nuptiis propriis & proſperis vti, quod de tui coniugis conſilio contigit: & cætera, quæ multa diſputat, de ſyllaba & deriuatione. Martianus verò ita in primo: Certúmque eſſe Gradiuum Nerienis Nerinæ coniugis amore torreri. Porphyrion quoque Pompo. in Comment in Horatium: Maio, inquit, menſe & item Martio religio eſt nubere, quòd in hoc menſe de nuptiis habitum fuit certamen, & à Minerua Mars victus eſt, & obtenta virginitate Minerua Nerine, vel Neriene potius eſt appellata. hæc ferè ille.

BELLONA, ENYO.

Bellona, quæ & ab antiquis Duellona, vt duellum bellum, dicebatur, ſoror fuit & vxor Martis, vt ait Auguſtinus in Ciuit. dei. Suidas vxorem, & Placidus Lactantius: Claudianus poëta, ſororem. Alij ex Enyo & Ioue Martem natum tradunt, vt in Marte traditum eſt. Dea hæc fuiſſe dicitur belli, quæ Marti in bella eunti currum & equos pararet, vt à Statio in Theb. canitur. Sanè Hyginus in fabulis, Bellonam inueniſſe acum his verbis prodit: Bellone prima acum reperit, quæ græcè Bellone appellatur, hoc eſt, ἡ βελόνη. Enyio verò à Græcis dicta eſt. Idem Statius:

Tu Martia teſtis Enyo.

Et Martial. in ſecundo de Othonis morte:

Cùm dubitaret adhuc belli ciuilis Enyo. Idem poëta alibi,

Nec te decipiat ratibus naualis Enyo.

Scribit Phurnutus de Enyo, quòd eam aliqui matrem, alij vt filiam, plerique vt Martis nutricem dixêre: in nullo differentes tamen. nam, inquit, Enyo quaſi immittẽs, vel addens animum & virtutem pugnãtibus, id eſt, ἐνιεῖσα: vel κατ' ἀντιφρασμόν, quòd neutiquã ἴσης καὶ ἐπιεικής, id eſt, æqua & mitis ſit. Lycophronis interpres putat Enyo epitheton fuiſſe Iunonis: alibi tamen Gorgonum ſororem. Heſiodus etiam in Theog. Phorcynos & Cetò filiam prodidit, Grææarum ſororem, cæterarúmque Phorcynidum: quod & interpres notat. Pauſ. ex carmine Homeri putat, Enyo vnà cum Pallade dea bellis præeſſe, & bella ipſa curare. dicta quaſi ἐνιεῖσα, ab immittendo videlicet furorem, robúrque pugnantibus: vel quòd parum clemens ſit. hinc & Enyalius Mars dictus eſt. & vt quidam interpretati ſunt, ἐνυῶς υἱόν, id eſt, Enyus filium. de Bellona verò Statius in Achillide,

Ecce nouam Priamo facibus de puppe leuatis, Fert Bellona nurum.

Idem in ſecundo Thebaid.

Nec magis ardentes Mauors, haſtatáque pugnæ Impulerit Bellona tubas.

Huius deæ ſacerdotes, Acron in Horatij commẽt. appellat Bellonarios. hi ſe ipſi cultris feriebant, & proprio ſanguine numen placabant, furentéſque vaticinabantur: qua de re Tertullianus Septimius in Apologet. Lõgius, inquit, excurro, hodie iſtic Bellonæ ſacratus ſanguis de femore proſciſſo in palmulam exceptus, & ſuis datus ſignatis. Lactantius in primo Diuin. inſt. Alia, ait, ſacra Virtutis, quam eandem Bellonam vocãt, in quibus ipſi ſacerdotes non alieno, ſed ſuo cruore ſacrificant. ſectis nanque humeris, & vtraq; manu diſtrictos tenentes gladios currunt, & efferuntur, & inſaniunt. Tibullus ſacra hæc ita deſcribit:

Hæc vbi Bellonæ motu eſt agitata, nec acrem
Flammam, non amens verbera torta timet.
Ipſa bipenni ſuos cædit violenta lacertos,
Sanguinéque effuſo ſpargit inepta deam.
Státque latus præfixa veru, ſtat ſaucia pectus,
Et canit euentus, quos dea magna monet.

Scribit & alia pleraque Apuleius de his fanaticis. Iuuenalis:

——Sed vt fanaticus, œſtro
Percuſſus Bellona tuo diuinat, & ingens
Omen habet. Horatius in primo Serm.
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis. Lucanus in primo:

Tum

Tum quos ſectis Bellona lacertis.
Sæua mouet, cecinere deos,&c.

Fingebatur furens dea flagello pugnans concire,eodē ita canente Lucano in ſeptimo:

Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum.

Nunc cum face,nunc tuba bellicum canere.Romæ vicus Bellonæ fuit in alta ſemita, hoc eſt,in ſexta vrbis regione,vt P.Victor ſcribit. Bellonæ verò templum in nona regione ante portam Carmentalem fuiſſe,idem eſt auctor: & ante templum Columella fuit, quæ bellica dicebatur, ſuper quam haſtam iaciebant bellum indicturi,vt ſcribit Feſtus. Non procul verò fuit à circo maximo.Ouidius in Faſtis:

Hinc ſolet haſta manu belli prænuncia mitti,
In regem & gentes cum placet arma capi.

Appius Claudius auctor fuiſſe dicitur huiuſce ædis cōdēdæ.quod & Ouid.oſtēdit, canēs:

Hac ſacrata die Thuſco Bellona duello
Dicitur,& Latio proſpera ſemper adeſt:
Appius eſt auctor,Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit,lumine cæcus erat.

Bellonæ ædem inter Martis & Apollinis quidam ſtatuunt.nam & extra vrbem Victruuius huius deæ ædem conſtruendam præcipit:quod alibi latius dicam. Dabatur etiam ſenatus apud ædem Bellonæ,plerunque è bello redeuntibus ducibus, & legatis exterarum gentium:quod ex hiſtoriis facilè colligitur,& in primis Liuianis, vt in v.Dec.M.inquit, Pomp.Cos.Romam rediit,ſenatúſque extemplò ad ædem Bellonæ vocatus. Ma quidem Bellona à Carmanis vocabatur,in Antilabano, vt Strabo in xij.lib.ſcribit:vt verò Stephanus,à Lydis hoc nomine Ma Rhea nuncupabatur,vt in Rhea clarius prodidimus.

Threſſa virago ab Auſonio appellata eſt Enyo,vbi de Gratiano Imperatore agitur:

——Bella,inquit,horrida Martis
Odryſij,Threſſæque viraginis arma retractat.

Quare his cognominibus Mars & Enyo dicti ſint, in Marte prodidi, quòd ſcilicet Thraciæ populi ſemper bellaces fuerint.

VICTORIA.

Victoriam nos in Martis Syntagmate adiunximus ea ratione, quòd Martem Victoria, vt ait Seruius in 12 Aeneid. comitatur, eo loci, quo per hypallagen vult à Vergilio dictum,

Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem, id eſt:Mars victoriam annuerit.

Victoria latinè, νίκη græcè, pro dea culta fuit,quam Heſiodus in Theog.Stygis & Pallātis filiam cecinit. Vnde mirum eſt,aliquos Acherontis illam potius,quàm Pallantis filiam dixiſſe.Scribit Phurnutus,Victoriam πάρεδρον,id eſt aſſiſtricem Mineruæ datam, quæ & in bello contra Gigantes opem tulit.Sunt qui tradant,paruulam adhuc Mineruam ab Ioue nutriendam traditam Pallanti Lycaonis filio,qui eam cum filia educauit: filiam adultam Minerua in deorum numerum retulit,& νίκην,id eſt Victoriā appellauit: ſe verò ab educatore Pallada dici voluit,vt Dionyſius primo Hiſt.lib.ſcribit:licet diuerſa alibi tradiderim. Colebatur hæc ab antiquis dea,vt pluribus in locis Pauſanias oſtendit, & in primis in Attica.Romæ quoque ædicula fuit Virginis Victoriæ,prope ædē Victoriæ, vt Liuius ſcribit P.Victor in octaua regione:Fori Romani ædes,inquit,Victoriæ,cū alia ædicula Victoriæ Virginis,D.D.à Portio Catone ſeniore fuit.& ædes prope ædiculā, quam L.Poſthumius ædilis curulis ex mulctaticia pecunia faciendam curauit. Cos.verò cum M.Attilio Regulo bello Samnitico dedicauit,vt in x.ab Vrb.con.ait T.Liuius: qui & in octauo lib.de ſecundo bello Pun.Victoriæ Templum etiam in Palatio fuiſſe oſtendit. In Victoriæ templum Matrem deûm ex Peſinunte Phrygiæ oppido aduectam,delatam fuiſſe legimus,donec ædes illi precioſis ſtatuis & columnis,cæteriſque ornamentis Romani conſtruxere,in cuius dedicatione ædis Megaleſia celebrata:Liuius,Cicero, alij ſunt auctores. Dionyſius autem Alicarn.Victoriæ templum ab ipſis conſtructum fuiſſe Arcadibus in colle Auentino lib.Antiq.primo prodidit L.Sylla bellis ciuilibus victor deæ victoriæ ludos inſtituit, quod M.Cicero & Aſcon.Pædian.in Verrem ſcribunt. Ita verò ab antiquis Victoria effingebatur,vt in nummis antiquis & marmoribus cernere datur: alata, volans, coronam vel palmam proferens.Sic eam ſuo carmine pingit Prudentius irridens:

Vincendi quæris dominam? sua dextera cuique est,
Et Deus omnipotens, non pexo crine virago,
Non nudo suspensa pede, strophioque recincta,
Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas. Claudianus quoque de laudibus Stiliconis.
Ipsa duci sacras Victoria panderet alas,
Et palma viridi gaudens, & amicta trophæis,
Custos imperij virgo, quæ sola mederis
Vulneribus, nullúmque doces sentire laborem: & reliqua.

Victoriæ statuam in Germania scribit Dion lib. LVI. quæ vergebat ad hostes, subitò versam esse versus Italiã. Talem & in Iunonis templo in Olympia positam, describit Pausanias. Sed cum suis sacris literis Aegyptij Victoriam pingerent, aquilam formabant, quoniam ea auis cæteras aues superare solet. Porrò & eadem à Romanis in primis interdum cum lauro fingebatur: imò & laurus ipsa, vt palma, interdum Victoriam apud scriptores significat. vnde & literæ laureatæ dictæ, quæ victoriam significant; ita & fasces laureati. id quod colligimus cùm ex historiis, tum etiam ex Plinio. hinc & laureola corolla, vel etiam Christianis scriptoribus dicta. Marcus Cicero in secundo Epist. ad Cœlium: Velles enim, ait, tantummodo vt haberem negotij, quod esset ad laureolam satis. Idem ad Atticum lib. quinto: Bibulus in Amano cœpit Laureolam in mustaceo quærere. quæ dicendi figura videtur prouerbij vice prolata. id quod, vt rectè obseruauit Erasmus, sic meo iudicio non rectè exposuit. non enim de re parua dixisset Cicero, quoniam & se cum Bibulo taxasset; qui in Amano monte castra duxisset. Quin illud potius intelligi volebat, quod gloriã quæreret ex re iam confecta. Nam mustaceum, vt à Catone in re rustica paratur, vt lauri folia confecto mustaceo supponantur: & ideo qui laurum quærit in mustaceo, quærit ex eo, quod ei subtus est; quasi dicat, ex reliquiis belli à Cicerone in Amano monte confecti, Bibulum triumphum quærere. Historia est notissima ex Familiaribus epistolis, ad Senatum & Catonem. Cùm essem hæc nostra editurus, allatæ mihi sunt Epistolicæ Cœlij quæstiones, quas ille Thomæ Calcagnino scripsit, in quibus de hoc Ciceronis loco eadem fermè, quæ ego prodidi, annotauerat. Sed nos iam ad Victoriæ cognomina transeamus.

Victoriam Orpheus ad musæum ἡδυεπῆ vocauit, quod scilicet suauis sit sermo, qui de victoria affertur.

Ἑτεραλκέα νίκην Homerus nuncupauit, hoc est, vtroque inclinantem. est enim dubia victoria. Meminit & Hesychius post alios. Lucianus in dialogo Philopatris, plura. hinc Homerus idem alibi ἀμφήριστον νίκην etiam vocat, id est, dubiam & incertam victoriam. Dicitur & eadem ratione ἑτεραλκὴς & ἑτερόρρεπης. Trimatius, antiquus poëta Latinus, & Ausonius Gallus, præpetem Victoriam dixerunt.

Dum dat vincenti præpes Victoria palmam: Trimatius. Ausonius:
Tu quoque ab aërio, præpes Victoria lapsu.

Ita etiam Drepanius in panegyrico ad Theodosium. Alij eadem ratione Volucrẽ dixere.

Palmaris Victoria videtur cognominari ab Apuleio libro secũdo de Asino: Atria, inquit, longè pulcherrima, columnis quadrifariam per singulos angulos stãtibus, attollebant statuas Palmaris deæ. Cic. primo de Nat. deorum: Sed illa Palmaris quidem, quod qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum.

Vitulam deam, Victoriam dici Piso putauit. cuius rei hoc argumentum protulit, quòd postridie nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Thuscis in fugam versus esset, vnde Populi fugia dicta sunt, post Victoriam certis sacrificiis fiebat vitulatio. quidam interpretati sunt, quòd potens esset vitæ tolerandæ. hinc illi pro frugibus sacra fiebant: quod obseruat Macrobius. Hyllus in lib. de Deis, Vitulam deam ait, quæ lætitiæ præesset: vnde etiam Vitulatio, & vitulari. Varro in lib. Rerum diuinarum ait, quòd pont. in sacris quibusdam vitulari soleat, quod græci παιανίζειν vocant. Titius verò vitulari interpretatus est, voce lætari. quidam de hac dea Vergil. intellexisse volunt, cum cecinit:

Cùm faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Vacuna quoque Victoria à Sabinis appellata, vt Varro in primo Rerum diuinarum ait: & ea maximè eos gaudere, qui sapientia vincunt. Hinc puto illud est Ausonij: Quas si solueris ò poëta nugas, Totam trado tibi simul Vacunam.

Variæ ſunt de hac dea apud ſcriptores ſententiæ, quas licet in noſtro de Annis, menſibus & cæteris attulerim, hic tamen etiam repetendas duxi. Vacuna dea credita fuit, quæ vacantibus & otioſis præeſſe putabatur: cui, à laboribus cum vacarent agricolæ, poſt perceptos fructus & agrorum cultus, per hyemem ſacra faciebant. Ouid. ſexto Faſt.

> Nam quoque cùm fiunt Antiquæ ſacra Vacunæ,
> Ante Vacunales, ſtántque ſedéntque focos.

Sacra hæc Vacunalia dicebantur, quæ decembri menſe agebantur. meminit & Horatius huius, vt vetuſtæ deæ, in Epiſtolis:

Hæc ego dictabā poſt templū putre Vacunæ. quo loco Porphyrion ait: Vacuna apud Sabinos plurimum colitur dea, quæ eſt ſub incerta ſpecie formata. quidam Mineruam, alij Dianam putauerunt: nonnulli & Cererem eſſe dixerunt, ſed Varro Victoriam. hæc fermè ille. Virgo Victoria à Romanis culta, à Portio Catone poſita, vt ſuprà dixi.

Cœligena Victoria etiam dicta, teſte Varrone de Ling. lat. his verbis: Victoria ab eo, quòd ſuperati vincuntur. vtrique teſtis poëſis, quòd & Victoria & Venus dicitur Cœligena. Tellus enim, quòd prima vincta cœlo, Victoria ex eo: & ideo hæc cum corona & palma; quòd corona vinculum capitis, & ipſa à vinctura dicitur. Hæc Varro. Idem primo Rerum diuinarum: Vacunam deam Victoriam exiſtimauit: & ea maximè eos gaudere, qui ſapientia vincunt, idem & Porphyrion, vt modò eſt dictum.

Ἄπτερος νίκη etiam, id eſt, ſine alis, & implumis ab Athenienſibus formabatur, vt eſt apud Pauſ. in Attica, cuius & ſtatuam aſcribit. Idem in Lacon. ait, Victoriam ideo ἄπτερον, id eſt, implumem eos ſtatuiſſe, ne videlicet ex Athenis euolaret. Ita & Lacedæmonij Martem catenatum habebant, ne à ſe ſcilicet abſcederet. ſcribit Heliodorus, ἄπτερον νίκην dextera malum punicum, ſiniſtra Galeam tenere. Conſiderandum tamen, ἄπτερον apud Græcos non implumem modò ſignificare, ſed etiam præpetem, & celerem, quod apud Homerum & Aeſchinum notamus. Nec hoc Heſychium latuit. videtur tamē prior ſententia hoc loco Victoriæ cōuenire. Appellata etiam fuit Victoria, id eſt νίκη, Minerua, vt dictū eſt ſuprà.

Naphthe demum ab Aegyptiis Victoria dicebatur, vt Plutarchus docet. repete quæ in Venere diximus.

Incruenta etiam Victoria cognominata cùm ab aliis ſcriptoribus tum à Liuio, in ſecūdo ab Vr. con. Item alibi, nec ſemel. ſic etiam non incruenta & cruenta dicta.

HERCVLES.

Herculis vitam iuuenis admodum compoſueram, quam adultus non editurus eram. Tunc enim, quæ me ad ſcribendum cauſæ impulerant, eæ duorum cariſſimorum & illuſtrium amicorum acerbo & immaturo interitu ceſſauerant: in quorum gratiam, id quicquid eſt, laboris ſubiueram. Verùm inter tot meas, non dico exantlatas ærumnas, ſed in ipſo earum euripo naufragus, & compulſus, cùm me Ferrariam quaſi in portum recepiſſem, à Cœlio Calcagnino, viro doctiſ. & mihi ſingulari beneuolentia à primis vſq; pueritiæ annis iunctiſſimo, itémque à Muſtio Auguſt. à quib. multis ſum beneficiis affectus, perſuaſus, vt ſcilicet Herculi II. noſtro Principi aliquo me argumēto inſinuarent, hanc illi Herculis vitam vt mitterem, efficere: ex qua eius dei cognomina, vt plurimum eduxi, quibuſdam duntaxat additis. Quare ſi parcior ero in eis recenſendis, te ad eam legendam prouoco. Principiò igitur, variæ fuerūt de Hercule opiniones. Quidam plures hoc nomine fuiſſe volūt, duos aliqui, tres nōnulli, alij duodecim: Varro quatuor & quadraginta collegit. Cic. ſex tantum enumerat: Ex Ioue, inquit, & Licyto eſt is Hercules, quem concertauiſſe cum Apolline de tripode accepimus: alter traditur Nilo natus, Aegyptius, quem aiūt Phrygias literas conſcripſiſſe. Tertius, vnus ex Idæis dactylis, cui inferias Cretes afferunt. Quartus, Iouis & Aſteriæ, Latonæ ſororis, quem Tyrij maximè colūt, cuius & Carthaginē filiam ferunt. Quintus, in India, qui Belus dicitur. Sextus, ex Alcmena, quē Iupiter tertius genuit. hactenus M. Cicero. Libet hoc loco ex Hygino aſcribere, quomodo Hercules genitus fuerit: ita enim inquit Hyginus in lib. Fabularum: Amphitryon cum abeſſet ad expugnandum Oechaliam, Alcumena exiſtimans Iouem coniugem ſuū eſſe, eum thalamis ſuis recepit. Qui cum in thalamos veniſſet, & ei referret quæ in Oechalia geſſiſſet, ea credens coniugem eſſe, cum eo concubuit. qui tam libens cum ea concubuit, vt vnum diem vſurparet, duas noctes congeminaret, ita vt Alcumena tam lōgam noctē admiraretur. Poſtea cum nunciaretur ei, coniugem victorem adeſſe, minimè curauit, quod putabat ſe coniugē

ſuum

suum vidisse. qui, cum Amphitryon in regiam intrasset, & eam videret negligentius securam, mirari cœpit, & queri, quòd se aduenientem non excepisset. Cui Alcumena respondit: Iampridem venisti, & mecum concubuisti, & mihi narrasti quæ in Oechalia gessisses. Quę cum signa omnia diceret, sensit Amphitryon numen aliquod fuisse pro se: ex qua die cum ea non concubuit. quæ ex Ioue compressa peperit Herculem. Hactenus Hyginus: qui & totam ipsius Herculis vitam, & res gestas octo capitibus in eodem libro est complexus. Sed enim prisci viros omnes fortes, ac monstrorum domitores, Herculis nomine nuncupauere. Atque ea de causa factum est, vt multorum gesta vni Iouis & Alcmenę filio adscripta sint. Theologorum vetus fuit opinio per Herculem solem significari: vnde & illi duodecim certamina attributa sunt, quòd videlicet duodecim signa Sol toto anno permeat. Alij philosophum Herculem putauere, & idcirco illi clauam assignant, per quam philosophia significatur: & leonis pellem, per quam prudentia. quibus rebus Hercules animi monstra edomuit, & cogitationes vanas: quibus de certaminibus scripsisse Cleanthē, ait Phurnutus, nec ideo vbique senem delirum ac nugacem fuisse. Sed libet Dionysij Alicarnassei verbo ascribere: Verior, inquit, de Hercule sermo talis est. Herculem ducem fuisse omniū suæ ætatis optimum, validumque exercitum habuisse, terras omnes inter Oceanū peragrasse: eos dominatus amouisse, si qui subditis populis grauiter ac tyrannicè imperarent, aut vrbs finitimos iniuria atque impotentia lædens: aut si qui essent homines immanes, & hospitum cædibus nefariis gaudentes, in eos regna legitima constituisse, gubernationésq; moderatas & humanitatis mores, ius deniq; æquabile omnibus inferens, tam græcis quàm barbaris, maritimis & mediterraneis. quin & in desertis locis vrbes condens, atque diuertens flumina, quæ campos inundarent, in montibus excidens, semitas in viis, & cętera quæ mortaliū esse vsui arbitratus est. Hæc Alicarnasseus. Sed quid vetat, quæ Aelianus in IIII scribit, hoc loco apponere? quæ sunt de grati animi memoria relatu digna. ita enim prodit: Beneficiorum memor fuit, & gratiam retulit Theseus Herculi. nam cùm ipsum Aidoneus Molossorum rex vinxisset, quo tempore in gratiam Pirithoi, non vt nuptias pararet, regiam vxorem rapturus, eò se contulit: Hercules ad Molossos profectus, eum è vinculis liberauit, & propterea ille in honorem Dei aram erexit. Septem illi Thebani duces Pronacti gratiam retulere. cùm enim Pronax ipsorum causa interiisset, certamen in eius honorem instituêre, quod aliqui in honorem Archemori ducis institutum fuisse putant. Hercules non oblitus est Nestoreæ liberalitatis. cùm enim Neleus detrectaret Herculem expiare, cæterique filij præter Nestorem patri assentirentur, ipse capta vrbe, occiso Neleo & liberis eius, non solùm vni pepercit Nestori, sed etiam paterni regni dominum esse voluit. Athenienses publicè gratiam retulêre Herculis posteritati. nam quòd illorum auus Theseum beneficio affecerat, propterea Athenienses ipsos in Peloponnesum deduxere. Hercules remuneratus est trecentos & sexaginta Cleonæos, quorum opera aduersus Molionidas vsus fuerat, quíque præclarè & fortiter ceciderant. nam eis Nemæos honores concessit, quibus ipse à Nemęis propter aprum agrorum vastatorem interfectum ornatus fuerat. Atque hæc quidem Aelianus.

Alcides igitur, vt ab hoc incipiam, Hercules cognominatus est, ab auo Alceo: siue ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est, à fortitudine. Pindarus initio Alcidem nominatum, postea Herculē dicit, ab ἥρα, quam Iunonem dicimus: quod eius imperiis opinionem famámq; virtutis sit cōsecutus. Proclus in Plat. Cratylo, Herculem ait Alcidem prius appellatū, à mortalib. parentib. Pythia verò ἡρακλέα vocauit, propter gloriam quam adeptus esset, & diuinitatē ex Iunonis affinitate, & cognatione, Phornutus verò, seu Cornutus, Herculem innuit vocatum, quòd τοὺς ἥρωας κλῄζεται, id est, quòd heroas gloria afficiat. siquidem Herculē, rationem esse ait, quæ in vniuersis existat, per quam natura fortis ac robusta sit. Inuictus & ἀπεριγένητος, id est, insuperabilis, tribuens robur, & per partes fortitudinem. Antiqui enim heroas vocabant, & corpore & animo fortes ac viriles, & propterea diuini generis participes: &c. quæ ille scribit. Sed hunc tantum deum, & tam celebrem, audi quo pacto irrisus sit à Diagora, illo (vt puto) Melio. Is enim, cùm Herculem ligneum in penuria lignorum exusturus esset, ad illum per ludibrium dicebat: Age ô Hercules, tertium decimū laborē subiturus tibi adesto, obsonium nobis cocturus & sanè acceptū illum in scandulas diffidit, deum irridēs atheus, & cibaria excoxit. hoc quidem cùm alij, tum Epiphanius, vir & sanctus & doctus. In huius dei tutela est populus arbor. Physici enim Herculem tempus dicunt interpretantes: ideo

populum ei aſſignari ἀλληγορικῶς, quia bicolor ſit. & ſic partes temporis accipere poſſumus, id eſt, diei & noctis. Hęc Probus in comment. Vergilianis. Rerum tamen ſacrarum periti tradunt, in ſacro quod Herculi fiebat, ad aram max. in foro Boario, laurea coronatos id perficere: cùm tamen ita canat in octauo poëta,

——Herculea cum populus vmbra,
Velauitque comas foliiſque innexa pependit. & paulò pòſt:
Tum Salij ad cantus, incenſa altaria circum
Populeis adſunt euincti tempora ramis. id quod Macrob. in Satur. 3. declarat.

Tirynthius Hercules nuncupatus, quod in Tiryntha vrbe ſit enutritus. Τίρυνς Peloponneſi vrbs, dicta à Tirynthe filia Alò: quæ etiam Amphitryonis ſoror dicta fuit, vt ſcribit Stephanus. Thebanus etiam Hercules dictus, vt Arnobius ſcribit, in Octæo dictum eſt.

Amphitryoniades Hercules dictus, quòd exiſtimatus ſit Amphitryonis filius. Propertius.

Amphitryoniades qua tempeſtate iuuencos
Aegerat à ſtabulis ô Erithyia tuis. & præterea Catullus, Falſiparens dixit:
Auſus Falſiparens Amphityoniades.

Cynoſarges Hercules cognominatus, vt meminit Herodotus, & Plut. quo de nomine licet in Hercule ſcripſerim, hoc tamen loco plura congeremus. Scribit in primis Suidas, quod Cynoſarges locus fuit Athenis, hac de cauſa Herculi conſecratus, Didymus Athenienſis, vel Diomus, vt Stephanus & Heſychius vocant, ad focum immolabat: cuius abreptam hoſtiam canis albus, qui fortè ibi aderat, in quendam locum attulit. cuius rei cauſa cũ ingenti eſſet terrore affectus, deus illi reſponſum dedit, oportere vt Herculi ibi aram erigeret, vbi canis victimã depoſuerat. qua re factũ eſt, vt à cane alba, vel veloce, vt ait Heſychius, locus Cynoſarges appellaretur. quo loco nothi, quíque tam ex patre, quàm ex matre ciues non eſſent, ſe propterea exercebant, quòd Hercules & ipſe nothus extiterit. Plato non à cane alba, ſed à Cynoſargo quopiam, Cynoſargen dictam ait. & inde quoque adagium deductum eſt, ἴθι ἐς κυνόσαργες, in infames atque ignobiles. plura de prouerbio Eraſ. De Cynoſarges templo, & Pauſanias in Attica, & Heſychius.

Buraicus Hercules cognominatus ab Achaiæ vrbe Bura, vbi & ſpecus, & fluuius eodem nomine extitere. quo in loco tabella, & talis ſeu taxillis vaticinia dabantur. Nam qui deum conſulebant, primum ante ſimulacrum dei preces effundebant: deinde quatuor talos, qui multi erãt apud deum, ſuper menſam iaciebant. in ſingulis autem talis, figuræ notatæ inerant. in tabella verò figurarum interpretationes inueniebãtur, itaq; vaticiniũ habebatur.

Thaſius Hercules etiam dictus, vt Herodotus ſcribit, eúmq; multa veneratione coluerunt. Legimus etiam eundem ab ipſis appellatum Seruatorem, hoc eſt σωτῆρα ἡρακλέα. quin & eius nomine publicam monetam inſcribebant, ἡρακλέος σωτῆρος θασίων, cuiuſmodi ſe vidiſſe teſtatur Rheuclinius. Herculis Thaſij ſimulacrum ſcribit Pauſ. in Eliacis, multáque de eo commemorat, quæ ego in præſentia prætermitto. vnum illud tantùm affero: Dedicarunt, inquit, & Thaſij, qui è Tyro, & reliqua Phœnice oriundi, ad Europam quærendam cum Thaſo Agenoris filio claſſe profecti ſunt, Herculem in Olympia æneum, ſuper ænea baſi: eius magnitudo eſt cubitûm x. dextera clauam, arcum læua tenet.

Chon Hercules Aegyptiorum lingua nuncupatus, qui cum Oſiride Italiam liberauit à tyrannide, & ab hoc Chone Hercule Aegyptio Italiam antiquitus vocatam prodidit Antiochus Xenophanis, & Chones Italię populos. & Chonem vrbem, cuius & Strabo meminit, & Stephanus.

Tyrius Hercules appellatus à Tyro Phœniciæ vrbe illuſtri. huius ſcriptores multa tradidere, & præcipuè qui Alexandri geſta perſcripſere, Q. Curtius, Arrianus: qui & in ſecundo notatu digna multa de Tyrio, Aegyptio, & Argiuo Hercule notauit.

Herculis ex Tyro ſimulacrum ſua ſpõte rate delatum ferunt ad promontorium quoddam, inter Chios & Erethrios, & vtriq; ad ſe illud trahere certabant. id fruſtra tentatum. nam dimoueri inde non poterat, donec Phormio ſenex piſcator cæcus factus eſt morbo: qui nocturno viſo monitus, iuſſit mulieres comas incidere, & exinde funem conficere: ſic fore, vt nauis ſequeretur. nobiles mulieres id facere abnuerunt. Threſſæ quædam libertæ paruerunt, & ex capillis contorta reſte, nauis ad Erethrienſiũ vſq; vrbẽ ſecuta eſt, & viſus etiã Phormioni reſtitutus. quare deinceps ſimulacrũ ſumma veneratione totius Græcię & Ioniæ cultũ eſt: & ei templũ, quod ſolis Threſſis ingredi fas fuit, conditũ eſt, & conſecratũ.

Dorſenas

Dorsanes Hercules ab Indis, & Gigantis nomine appellatus, vt Megasthenes tradit & Arrianus, item Hesychius. eosdem & Belum appellasse, testis est Cic. Verùm de Belo in Ioue plura diximus.

Ogmion Hercules à Celtis dictus, vt Lucianus lepidissimo libello ostendit. cum enim eloquentiæ ac prudentiæ deum existimabant, itaque effingebant: senem penè decrepitũ, caluum, paucis capillis, coloratum, fuscúmve & rugosum, quales videlicet seniores nautæ marini: leonina pelle indutum, cum rhopalo, id est, claua dextra, sinistra arcum tenẽtem, pharetra ex humeris dependente: catenulis verò ex auro & electro admodum tenuibus, linguæ suæ extremitate perforata insertis, maximam hominum multitudinem, non inuitam, sed sponte sequentem, auribus alligatis trahentem. hac Galli effigie, & hoc nomine suum Herculem coluere.

Prodicius Hercules in officiis cognominatus à M. Tullio, ea scilicet ratione, quòd Prodicus Ceus sophista antiquus, primus induxit suis scriptis, Voluptatem, vel (vt aliis placet) Vitium, & Virtutem, in solitudine Herculi adhuc puero apparuisse, vt vtrã vellet sibi comitem vitæ assumeret. hæc turpi & deformi erat habitu, sed genuino ac natiuo decore pulchra: illa ornatissimis vestibus ac calceis induta. nihilominus ille Herculem dixit Voluptati Virtutem anteposuisse. hinc ergo Prodicius Hercules: tametsi & pòst idẽ plures scripsere, inter quos Xenophon, apis illa Attica, & Lemnius Philostratus.

Gylius Hercules cognominatus, quod Gylion plerique græcorum interpretantur leonem, vel suem. alij chœrogryllum, id est, porcum spinum: alij vestis genus. Sunt & qui τὰν γύλων peræ genus scribant militare, & vasculum oblongum, in acutum desinens, aptum militiæ, ad seruandos cibos. vnde γυλιαύχην is dicitur, qui collo est gracili & prælongo. Sed de Gyliauchene alibi dixi copiosius, & de Galeancone ex Hippocrate & Galeno & Plut. in Mercurio dictum. Porrò de Gylio, in Poëtarum historia plura attulimus, in Carcini vita, ex Suida & Hesychio: aliísque. Idæus Hercules cognominatus, ab Idæis dactylis, inter quos primus fuit. quinque verò fuere, quorum hæc sunt nomina: Hercules, Pæon, Epimedes, Iasius, & Idas, fratres. Hic ergo Hercules longe Amphitryonide antiquior: hic Olympij certaminis auctor. nam ex Ida in montem Olympum aufugisse traduntur, qua de re Pindari expositores multa.

Παραςάτης, id est, adiutor, & præpositus Hercules nuncupatus, qui & προςάτης dicitur. huic Clymenus Cardis filius ab Hercule oriundus, ex Creta veniens, certamẽ instaurauit Olympicũ, quinquagesimo post cataclysmũ Deucalionis anno arámq; statuit, & Parastatę nomine appellauit, quòd post Pelopen Amphitryoni astitisset. Vide in Eliacis apud Pausi.

Melius Hercules cognominatus, cuius variæ feruntur opiniones. quidam à pomis existimant. alij ab ouibus, cum μῆλον vtrunque significet. alij longe diuersa prodidere. Sunt qui bouem tradant, cum Herculi esset immolandus, aufugisse: cum verò nihil esset quo res sacra deo fieret, malum quatuor suppositis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus, in bouis formam, Herculi in sacrificium oblatum est. Vnde in tenues & frugales, qui nomẽ quidem magnificum gerunt, sed nullis pollent opibus, adagium factum est, Melius Hercules. Dicitur & Malum Herculis, vt ex Apollodoro Zenobius prodidit. Iulius autem Pollux, rem ita enarrat. ait enim in Bœotia de mali fructibus diuinam rem fieri, idque ea causa cõtigisse, quòd cum fortefortuna aries deo sacrandus adduceretur, Asopus fluuius adeò excreuit, vt adduci non posset. tum qui sacra procurabant, malum maturum & pulchrum pro ariete accipientes, cui pro pedibus quatuor festucas, & pro cornibus duas affixerunt: atque eo modo rem sacram perfecisse. proinde apud Thebanos & Bœotios moris id permansit: vnde est μῆλον, ὁ μῆλος ἡρακλῆς. Sed & μήλων dicitur apud Hesychium, id est, Pomarius. Victor Hercules cognominatus. Vergilius, Hæc limina, inquit, victor Alcides subiit. quod nomen licet ab eius crebris victoriis deduci possit, & (vt ait Varro) quòd omne animalium genus vicerit: nihilominus tamen in somnium refertur. Cum enim M. Octauius Herẽnius mercaturam exerceret, idq; illi pro animi sententia succederet, decimã Herculi nõ dedit. Accidit autẽ, cum nauigaret, vt à prædonibus circumueniretur. ille, vt erat animo intrepido & forti, strenuè ac animose pugnauit, atque ita piratarum manus euasit. insequenti verò nocte, ei visus est adesse Hercules, in somniis, qui illum moneret, eum seruatũ fuisse sua ope: quamobrem Octauius tãti beneficij haud immemor, area impetrata à magistratibus, Herculi Victori ædem posuit, apposita in rei testimonium & monumentum statua, cum

inſcriptione. Quidam Victorem Herculem poſitum ab Euandro tradunt in foro Boario, qui & triumphalis diceretur, cuius & infrà meminimus. P. verò victor: Aedes, inquit, Herculis Victoris duæ, altera ad portam trigeminam altera in foro Boario, cognomine rotunda & parua. Extat & adhuc antiqua inſcriptio Aquini, HERCVLI VICTORI.

Inuictus etiam Hercules dictus, & pollens, vt antiquorum pleræque habent inſcriptiones. Varro ſic dictum putat, quòd animalium omne genus vicerit, vt modò dicebam. Lucretius, quòd omnia monſtra animi.

Index Hercules etiã cognominatus eſt, cuius fanum ab Areopagitis conſtructum fuit hac ratione, quæ & ipſa in ſomniũ refertur. Ferunt enim Sophoclem poëtam ſomniaſſe, ſe videre Herculem, ſibi prodentem, quinam grauem auream pateram ex æde ſurripuiſſet. quod vbi compertum, Indicis Herculis & nomen & templum eſt conſtitutum.

Dexter etiam Hercules cognominatus, & Amicus, hoc eſt propitius & fauens: idq; ſumptum, quòd Deus lucri Hercules ab antiquis creditus ſit, vt Probus Cornutus in Perſium oſtendit, in eo carmine:

O ſi Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria dextro Hercule.

Horat. verò lib. II. Sermonum ita inquit:

Illum ipſum mercatus arauit diues amico Hercule.

Ea autem ratione his cognominibus appellatus eſt, ex fabula cuiuſdam mercenarij coloni, qui aſſiduè Herculem deprecabatur (vt eſt à Porphyrione proditum) vt ſibi aliquid boni præſtaret: Hunc verò Hercules in ſomnis ad Mercurium duxiſſe viſus eſt, qui occultum obſeratúmque theſaurum oſtendit: quo effoſſo, ille illum ipſum agrum mercatus eſt, in quo mercenariam operam faciebat. Horat. ita rem explicat, his verbis:

Vt illi Theſauro inuento, qui mercenarius agrum
Illum ipſum mercatus arauit diues amico Hercule.

Quin & idem Hercules Incubo nũcupatus eſt, ſi eidem Porphyrioni ſtamus: quod ſcilicet theſauris incubaret. Sed & Hercules à Vergilio & Propertio Dexter alia ratione vocatus eſt, vt alibi oſtendi.

Καλλίνικος θεὸς Hercules nuncupatus, hoc eſt, honeſtus & pulcher victor, de quo Artemidorus libro ſecundo Onirocriticôn. Nam, inquit, Hercules cùm inter mortales eſſet, affectis iniuria defenſor fuit, ac vindex: iis verò qui præter leges viuerent, aliiſque iniurias inferrent, & iniqua agerent, iniquus fuit deus, ac malus. atque adeò hac ratione bonus eſt iis, qui certamen ineunt, vel iudicium, vel pugnam. hinc & καλλίνικος θεὸς vocatus eſt, apud Pindarum quoque in Olymp. celebratum eſt illud Archilochi carmen, χαῖρε καλλίνικε τήνελλα ἄναξ Ἡράκλεες. cuius verſus in hiſtoria Archilochi in Poëtis lyricis meminimus. lege & Pindari commentaria. Eſt verò & Callinici mentio apud Diog. Laërtium, in vita Diogenis.

Ipoctoni nomine Hercules colitur ab Erythræis, à beſtiola vineis infeſtiſſima denominatus, quam illi Ipon vocant: quòd eos ab hoc beſtiolæ genere liberarit.

Conopionis item nomine Hercules vocitatus, quod Oetæos à culicibus, quos illi Conopas appellant, tutatus eſt. Reperias aliquos, qui Cornopiona, non Conopiona legant: quod ſcilicet Cornopas fugarit, hoc eſt locuſtas, quas illi etiam πάρνοπας, vel ἀκρίδας vocant.

Canopius Hercules, & Aegyptius cognominatus ad differentiam Thebani. Nota eſt hiſtoria Xenocleæ, quæ cum apud Delphos vates reſponſa daret, Herculi noluerit vaticinari, Iphiti cæde polluto. quare iratus Hercules, è fano tripodem aſportauit. Xenocleam dixiſſe ferũt: Alius vtique Hercules Tirynthius, quàm Canopius. nam & Aegyptium aliũ, quàm Thebanum, ferũt: de quo Pomp. Mela lib. tertio, de Gadium promontoriis duobus agens. In altero, inquit, templum Aegyptij Herculis, conditoribus, religione, vetuſtate, opibus illuſtre. Tyrij cõdidere. Cur ſanctum ſit, oſſa eius ibi ſita efficiunt. Annorum, queis manet numerus, ab Iliaca tempeſtate principia ſunt: opes tempus aluit.

Herculem Aegyptium vnum fuiſſe ex VIII deis Aegyptij aſſerunt, qui priores fuerunt XII deis. Vide Herod. in ſecundo. Aegyptij etiam Herculis mentio eſt apud Arrianum lib. de hiſt. Alexandri ſecundo.

Polyphagus, & Addephagus, item Buphagus, & Buthinas Hercules cognominatus eſt, quòd multi cibi eſſet. item Philopotis, quòd multum biberet. Orpheus quoque inter reliqua in eius hymno cognomina, Pamphagum vocat. de Addephago in noſtris Nauigiis diximus. quin etiã legimus Herculem integrum Thiodamantis bouem comediſſe: hinc Buthinas

thinas, παρὰ τὸ βοῦς καὶ θοινᾶν, quod boues comederet. Sed rectius βουθοίνας scribitur: quippe θοίνη, cõuiuiũ & θοινάτωρ cõuiuor significat. Sed & illi fulicã, seu gauiã attribuit antiquitas, propter voracitatẽ: & scyphum eidẽ dicarũt, propter potũ. Sed hac de re in Hercule plura diximus.

Lacertosus etiam Hercules cognominatus, à robore videlicet, & lacertorum toris, vt in nostro Hercule docuimus. hinc in poëmatis Priapeiorum:

Phœbus comosus, Hercules lacertosus.

Lindius Hercules, vel βούζυγος cognominatus ea ratione, quòd Hercules aliquãdo boues Lindio Thiodamanti surripuit, quorum vnum tãtum iugulasse scribit Philostratus: eúmq; adeò integrè vorasse, vt ne quidem ossa superfuerint. Interea Thiodamas Herculi conuiciabatur. verùm mox cognito Hercule, Lindij ei aram statuerunt: qua ex re βουζύγῳ appellauere, sacráq; Lindia, quæ cõuiciis ac maledictis celebrabãtur. vnde prouerbiũ emanauit.

Musagetes Hercules, seorsum ab Apolline etiam appellatus, quo de nomine in oratione incerti auctoris de instaurandis scholis (quæ tamen Eumenij oratoris fuisse, ex ipsa oratione colligitur) hanc historiam legimus. Aedem, inquit, Herculis Musarũ in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse literis & summa poëtæ amicitia duceretur: sed in Græcia cùm esset imperator, acceperat Herculẽ Musageten esse: hoc est, comitem ducémque Musarum. Idémque primus nouem signa, id est, omnium Camœnarum, quæ ex Ambraciensi oppido trãslata sunt, sub tutela fortissimi numinis consecrauit, vt res quæ à mutuis operibus & præmiis iuuari onerarique deberẽt, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. & hucusque ille.

Melampygos Hercules cognominatus, hoc est, vt quibusdã arridere video, Cluniater. id verò ei cognomen inditum, ex tali fabula. Passalus & Alcmon, seu Alcimon, fratres fuere, Memnonis filij, omni scelere inquinati, quib. olim mater prædixerat, vt à Nigrinate cauerẽt. illi nil magis ab instituto destiterũt. accidit cũ fortè Hercules sub arbore fessus recubaret, vt hi fratres Herculi insidias tenderẽt. quòd præsentiens Hercules, viuos ambos cepit, per pedésque ligatos, à tergo suspensos claua gestabat: qui demissis capitibus, cũ Herculis nigras nates viderent, maternæ monitionis memores, inter se tacitè submurmurabant. quos audiẽs Hercules, re intellecta, eo fertur cognomine vsque adeò delectatus, vt statim vinculis solutos impunè abire permiserit. locus etiam vbi id contigit, Melampygos vocatus. Cætera in nostro videnda Hercule: nam de his fratribus variæ leguntur opiniones.

Monœcus Hercules ipse, & portus etiam nuncupatus, in ora Ligustica. Sic μόνοικος verò dictus, vt Seruius ait, quòd ibi fugatis cæteris omnibus solus habitauerit: vel quòd solus ipse in Herculis templo coleretur, nec aliquis deorum simul. meminit Strabo. Vergilius:

Aggeribus socer Alpinis atque arce Monœci.

Triumphalis Hercules etiam cognominatus, qui in foro Boario positus, vt creditur, ab Euãdro, qui per triumphos triũphali habitu induebatur, quibus Romæ triũphus agebatur.

Astrologus Hercules est dictus, ait Festus, quòd eo die se flãmis iniecit, quo futura erat solis obscuratio.

Custos Hercules nuncupatus. Ouidius in Fastis,

Altera pars circi custode sub Hercule tuta est,
Quod deus Euboico carmine munus habet.

Nam Syllam ferunt eam posuisse ex carmine Sibyllino. Meminit P. Victor in nona vrbis regione, quæ erat circus Flaminius: Aedes, inquit, Herculi magno custodi circi Flaminij.

Sanctus Hercules dictus à Sabinis. Aelius apud Varronem hunc esse Sanctum ait à Sabina lingua, Herculem à Græca. hinc Propertius:

Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno,
Sancte velis libro dexter inesse meo.
Hunc quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic sanctum Taciæ composuere Cures.

Silius de eodem:

Et læti pars Sanctum voce canebant,
Auctorem gentis.

Ouidius in Fast.

Quærebam, nonas Sancto, Fidiône referrem,
An tibi Semipater. tunc mihi Sanctus ait:
Cuicunque ex illis dederis, ego munus habebo:
Nomina terna fero, sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,
Inque Quirinali conſtituere iugo.

Plut. in cauſis: Quid eſt, inquit, quod ſponſam Rom. introducentes, iubent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia. poſt priorem expoſitionem. An magis (inquit) propter Caiam Ceciliam, honeſtam ſanè mulierem, ac bonam, vni ex Tarquinij liberis collocatam, cuius in Sancti, id eſt σάγκτις templo, ſtatua ex ære poſita eſt. Inerant iam pridem & ſandalia, & colus, pudicitiæ & induſtriæ ſuæ certa monumenta. Scribit etiam Feſt. Pomp. Mediusfidius eſſe compoſitum & ſignificare Iouis filium Herculem, quia Iouem Græci Δία dicunt, nos Fidium pro filio. nam priſci ſæpe d litera pro l vtebantur. Varronis verba hæc ſunt: Vnde, inquit, ſubdio, Dius fidius, itaque inde eius tectum perforatum. vt videatur diuum, id eſt cœlum. Quidam negant ſub tecto per hunc deierare oportere. Aelius Dium fidium dicebat, Dijouis filium, vt Græci Διόσκουρον Caſtorem: & putabat hunc eſſe Sanctum à Sabina lingua, Herculem à Græca. Sanè Sanctum pro propitio, antiquos poſuiſſe videmus. Tibullus de Iunone: At tu ſancta faue. Catullus de Cupidine:

Sancte puer, curis hominum qui gaudia miſces.

Idem de Venere:

Quem neque ſancta Venus. Tibul. item de Genio:

Tunc precor infidos Sancte relinque focos. Porrò Sanctũ quidam Piſtium apud Alicarnaſ. Dionyſ. putauere, qua de re ego in Sango plura, & in Piſtio Ioue: vbi etiam de Fidio opinionem meam recenſui. Extat digna vt exſcribatur Epigraphe, quæ hæc Herculis cognomina continet, quæ & græcè & latinè legitur. eſt autem huiuſmodi:

HERCVLI PACIFERO INVICTO SANCTO SACR. VOTO SVSCEPTO L. CORNELIVS L. F. PAL. TERENTIANVS ET LEMNIVS LIBERTVS FECERVNT. Græca verò hæc eſt:

ΤΥΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙ ΘΑΛΛΟΦΟΡΩ ΙΕΡΩ ΕΥΑΓΕΣΤΑΤΩ Λ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ Λ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΥΙΟΣ. ΠΑΛ. ΤΕΡΕΝΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΛΗΜΝΙΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑΝ.

Quo in loco illud obſeruandum eſt, θαλλοφόρον poſitum pro pacifero, à ramo videlicet oliuæ, quod pacis ſymbolum eſt.

Briarei etiam nomine quidam Herculem appellauere, quod Pindari inter alios interpretes obſeruant: vnde & Herculis columnæ, Briarei ab aliquibus dictæ ſunt, vt in Herculis vita ſcripſimus.

Sardus etiam, qui filius dictus eſt Herculis, Hercules eſt appellatus: de qua re Pauſanias in vltimo, vbi de Sardinia loquitur, ſic ait: Primi in Sardiniam tranſmigraſſe nauibus Libyes dicuntur, duce Sardo Maceridis filio, cui & apud Aegyptios & Libyas Herculis cognomen fuit. Sardus igitur, quæ Ichnuſa inſula prius vocabatur, de ſuo nomine Sardiniam appellauit, vt apud authores res eſt notiſſima.

Hippodotes Hercules cognominatus, vt ſcribit Pauſan. cui templum Bœotij conſtruxere, ea ſcilicet ratione, quod cum Orchomenij aliquando vſque ad eum locum veniſſent, Hercules noctu equos, qui ad eorum currus erant iuncti, colligauit: vnde & cognomentum deductum. Heſychius: Hippodites, inquit, Hercules in Oncheſto cultus: vel vt alij putant, Thebis.

Rhinocoluſtes Hercules à Thebanis dictus hac cauſa. Cùm ab Orchomeniis præcones veniſſent ad exactionem quampiam, iis Hercules nares abſcidit, à qua re illi nomen inditum eſt.

Manticlus Hercules vocatus, de quo ſic in Meſſen. apud Pauſan. legimus: μάντικλος, inquit, templum Meſſeniis fecit Herculis, quod extra muros fuit, nuncupatum ἡρακλῆς μάντικλος, quemadmodum Hammon in Libya, & in Babylone Belus. hic enim ab homine Aegyptio Belo, Libyæ filio, nomen habuit: Hammon verò, à paſtore.

Πρόμαχος, id eſt propugnator Hercules, à Thebanis cultus, vt Pauſan. docet, cuius ſimulacrum effecêre Xenocritus & Eubius, Thebani artifices, ex candidiſſimo marmore. Poſitum verò fuit in Amphitryonis ædibus, hoc eodem cognomine à Tanagræis Mercurius cultus, vt in eo dictum eſt.

Alexicacos verò Hercules, hoc eſt expellens mala, vt interpretatur Macrobius, poſt

Apoll

Apollinem etiam dictus. de hoc ita Lactantius lib. v. Diuin. instit. contra Hieroclem, vt puto, de Apollonio loquens: Stultum est igitur, id putare Apollonium noluisse, quod optaret vtique, si posset: quia nemo est qui immortalitatem recuset, & maximè cùm eum dicas & adoratum esse à quibusdam, sicut deum, & simulacrum eius sub Herculis Alexicaci nomine constitutum, ab Ephesiis etiam nunc honorari. Sed & Herculis Alexicaci Hesychius meminit, qui in Melita coleretur, vnde etiam μηλίτης vocabatur. Hic plura attuli, quoniam eius tantum in Herculis vita memineram.

Ceramynthes etiam Hercules cognominatus, quasi fata reiiciēs, vt idem sit fermè cum Alexicaco. Palæmon quoque, Hesychio auctore, Hercules appellatus, quia in Olympiis cum Ioue obluctatus est.

Μηνυτὴς ἡρακλῆς eodem auctore Athenis dictus fuit, Menytes.

Sandes Hercules vocatus est à Persis, vt scribit Agathius secundo historiarum libro: ex Athenoclis & Berosi sententia.

Oliuarius etiam Hercules cognominatus Romæ, cuius P. Victor in vndecima vrbis regione meminit. eum enim non longe ab ara maxima & Portuni æde commemorat.

Charops, & Charopos (vtrunq; enim dicimus) Hercules cognominatus fuit, quòd truci ac minaci horrendóque fuerit aspectu, quasi dicas iracundè intuens. nam χάρα aliquando iram significat: vnde & leonem Aristoteles Charopon appellauit. id pluribus in editione nostri Herculis secunda diximus.

Χαλκεοκάρδιος ἡρακλῆς à Theo. vocatus. 13 Edyll. quasi præcordia haberet & cor æneum ab eodem poëta ταυροφόνος, id est, Tauricida cognominatus est. Edyll. x v i i.

Μάλικα Herculem appellasse Amathusios, testis est Hesychius.

Τριέσπερος λέων, id est, Triuesper leo cognominatus est Hercules, à Lycophrone in Alex. si Isaacio credimus. Nota est fabula trinoctij concubitus Iouis & Alcmenæ, vel ex Plauto. Lucianus, vt solet facetè, si non potius ridens suos deos, eodem cognomine vocauit. Triuesperum etiam dicitur à Greg. Nazian. in libro contra Iulianum.

Βειδαγόρας ἡρακλῆς à Tarentinis celebrabatur, vt notat Hesychius putauerim ipse à contētionibus & rixis compescendis dictum.

Clauiger Hercules à nostris dictus à claua gerenda, Ouidio & aliis: quo eodem nomine à claue nuncupatus est Ianus, vt in Iano dictum. Ropalos à Græcis, vt in eius vita ostendimus, claua dicitur. Orpheus verò in hymno, κλάδον ἐν χερὶ πάλλων, id est, ramum in manibus vibrans dixit.

Melchratus Hercules nominatus à Phœnicibus proprio nomine. nam vt Philo & Eusebius ex Sachoniathone Byblio prodiderūt, Demaroon accepta vxore à Saturno genuit Melchratum, qui & Hercules vocatus est.

Oetæus quoque Deus Hercules cognominatus, ab Oeta monte, vbi se hominem incendio exuit, qua de re leguntur tragœdiæ. vnde est illud: Troia bis Oetæi numine capta dei: quod est à Propertio dictum. Arnobius lib. primo aduersus Gentes: Thebanus inquit aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus Hispaniæ, flammis alter concrematus Oetæis. Idem in quarto: Cheronæus inquit Plut. qui in Oetæis verticibus Herculem post morborum comitialium ruinas dissolutum in cinerem prodidit. Sunt & illa, quæ in nostro Hercule legas: Chosmidetes, Phyllites, & Olympius: item Macistus Hercules, cuius templum commemorat Strab. lib. v i i i, inter Alpheum & Chelonatan. Stephanus Macistum vrbem esse Triphyliæ scribit, à Macisto fratre Phryxi denominatam.

Polyphron præterea Hercules à Theocrito cognominatus, id est, valde prudens, in eo Edyllio quod Hercules leonicida, id est, λεοντοφόνος inscribitur, quod sine principio legitur,

σὺν δ' υἱός τι, βίη τε πολύφρονος ἡρακλῆος:

Filius huic vnà atque Polyphronis Alcidæ vis.

Gaditanus Hercules cognominatus, cuius non inerudita descriptio & templi & sacri legitur apud Silium Italicum lib. Punicorum tertio, quò deuicta Sagunto Annibalem scitatum oracula iuisse describit, & munera attulisse. ita enim canit:

Vulgatum nec cassa fides, ab origine fani
Impositas durare trabes, solásque per æuum
Condentum nouisse manus, hinc credere gaudent
Consedisse deum, seniúmque repellere templis:

Tum

Tum queis fas & honos adyti penetralia nosse,
Fœmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues, nec discolor vlli
Ante aras cultus, velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex
Discinctus, mox thura dare, atque è lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clauo:
Pes nudus, tonsæque comæ, castúmque cubile
Irrestincta focis seruent altaria flammæ,
Sed nulla effigies, simulacráve nota deorum.

atque hactenus poëta Silius, qui & ærumnas & labores Herculis ibidem paucissi. verbis describit.

Nemeæus etiam Hercules nũcupatus. Sed ne te in re notissima detineam, Tertulliani tantummodo ex lib. de Coronis verba afferam: Hoc enim, inquit, superest, vt Olympius Iupiter & Nemeæus Hercules coronentur: & cætera, quæ de aliorum deorum coronis ridet Christianus eruditus scriptor.

Sunt & alia Herculis nomina, & cognomina, in hymno Orphei, quæ latinam interpretationem difficillimè admittant, & soli conueniant. vt illa:

ὃς περὶ κρατὶ φορεῖς ἠῶ καὶ νύκτα μέλαιναν,
δώδεκ' ἀπ' ἀντολιῶν ἄχρι δυσμῶν ἆθλα διέρπων. hoc est:
Qui circumfers auroram, noctémque nigrantem,
Ortus in occasum bissex certamina serpens.

Item καρτερόχειρ, id est manu potens: ἀδάμαστος, id est indomitus: αἰολόμορφος, variformis: παντοδυνάστης, omnipotens; παγγενέτης, cunctiparens, &c. Hesychius notat illum etiam ἐδεσσαῖον ἡρακλῆ appellatum, ab Edessa vrbe nota: sed quam ob causam, non affert. Item ἄρρητον id quod & Orpheus, quasi dicas indictum & ineffabilem: quod epithetũ & aliis quibusdam deis attribuit, vt Protogono. Apuleius lustratorem orbis appellauit, & purgatorem ferarum, & gentium domitorem. Legimus adhæc Saxanum Herculem, in inscriptione quæ visebatur Tiburæ: sicut & de Tricoso Hercule in Epigrammate hoc, quod in Rodulphi Pij cardinalis vinea videri potest, sic:

Almenæ Iouis & magni fortissima proles,
Tricosus subito post mea fata vocor.

B. Aegius. Possemus & alia plura cognomina Deorum ex diuersis marmoribus afferre: Sed his nos eatenus fidem habemus, quatenus cum aliquo antiquo scriptore cõueniunt. Quis enim simplici marmorariorum inscriptioni credere velit: qui apud veteres plerunque, vt etiã hac tempestate, indocti sunt & ineruditi? Cur autem Saxanus & Tricosus Hercules vocetur, nõ facile quisquam valet enũciare: nisi Saxanus Hercules à loco: & Tricosus à trica, id est pilosus: vnde & Melãpygus dictus est, vt alibi docuimus. vel quòd Tricones apud Antiquos morosi, & ad reddendũ duri ac difficiles dicebãtur. Lucilius in Sat.

Nec mihi amore hoc opus, nec Tricone vadato.

Sunt & qui Tricones interpretãtur apud Capitolinum, de Vero Imp. pro gerronibus, siue rixatoribus: quales hi sunt, qui contentiones ac rixas auidius consectantur. Idem Lucilius:

Cotta senex crassi pater huius Paneti.
Magnus fuit triconum, idem manus soluere nulli Lentius.

Quod etiam obseruat Nonius Marcellus.

HEBE.

Heben iure Herculi subiunximus, quòd ea Herculi nuptui sit tradita, cùm post Oetæ incendium in deorum numerum receptus est. Catullus:

Pluribus vt cœli tereretur ianua diuis,
Hebe nec longa virginitate foret.

Martialis:

Nunc tibi Iuno fauet, nunc te tua diligit Hebe.

Seneca, Deus Alcides possidet Heben. De Hebe ita fabulantur. Cùm grande conuiuium Apollo in domo patris Iouis Iunoni nouercæ parasset, & ipsa auide lactucas agrestes edisset, factum est, vt inde grauida fieret, cum eò vsque sterilis fuisset, peperit verò Heben: quæ quia formosa erat, pocillatrix ab Ioue suscepta est, & dea iuuentutis dicta

dicta. Hæc deinde cùm in deorum conuiuio pocula ministraret, & fortè cecidisset, vestibus sublatis deis pudenda ostēdit: quare indignatus Iupiter, eam ab officio amouit, & Ganymedem eius loco substituit. Postremò Herculi in deos relato, vxor data est. hoc ex Seruio. Scribit Phurnutus, Coos iurè prodidisse, Herculem cum Hebe cohabitasse, hoc est, cum iuuentutis dea, quòd scilicet integerrimus esset mente. nam vt manus iuuenum fortiores ad labores, ita senum ad consulendum animi meliores. Hebe quidem inde appellata, quod ἥβη pubertas sit, & lanugo, & eius ætatis dea existimata vnius Iunonis filia. Hesiodus de Iunone agens, eius tres filios hoc carmine commemorat, sic à me conuerso:

Hæc Heben peperit, Martémque, atque Ilithyiam. Vnde & Iunonia interdum à poëtis dicta. Ouidius:

Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe.

Homerus tamen in fine XI Odyss. Iouis & Iunonis filiam scribit. Idem & apertè docet in Attica Pausanias. Cynosarges enim templum describens, subiungit: Aræ Herculis & Hebes, quam Iouis & Iunonis filiam Herculi nupsisse arbitrantur. Scribit in quinto Iliad. Homerus, Heben, vt sororem Martem abluisse, vulneratum à Diomede, & curatum à Pæone medico. Ioui verò ante Ganymedem, Heben pocula ministrasse ferunt, vt Græcis Latinísque receptum est. Ridiculum est quod afferunt aliqui, cur Hebæ Ganymedem surrogauerit Iupiter. Cognominata est Hebe Iouis priuigna, & nurus, Ouidius:

Iuppiter his monitis priuignæ dona, nurúsque Præcipit.

Est autem Hebe pubertatis & adolescentiæ dea, & eius qui flos ætatis dicitur. vnde & Ephebus dictus, eius ætatis adolescens. Sicuti Hora Romanis dea, quæ Quirini vxor dicta fuit. Hinc vetus illud Ennij:

Téque Quirine pater veneror, Horámque Quirini. De qua & Ouidius in Metam. syllabam corripiens: Et priscum pariter cum corpore nomen Mutat, Horámque vocat, dea quæ nunc iuncta Quirino est. de hac in Horta actum est.

Agretius grammaticus eandem videtur facere Heben & Iuuentam: Ab Iuuēta, ait dea quæ Hebe gręcè dicitur, Herculis vxore, Iunium mensem appellatum, in libris priscorum se ait inuenisse. Idem & in Fastis Ouid. quod & in Annis & mensibus nostris, &c. commodius retulimus. Cic. quoque de Nat. deor. Iuuentas pro Hebe posuit. Pulchra & formosa Hebe cognominata est: apud verò Sicyonios dea dicta fuit, vt Strabo auctor est. Cœlestis etiam, à Propertio:

Nec sic cœlestem flagrans amor Herculis Heben,
Sensit in Oetæis gaudia prima iugis.

Heben scribit Philostratus, deorum natu minimam ac maximam, quod videlicet per ipsam deam & dei ipsi iuuenes sint. D. Aur. Augustinus in 4. Iuuentas dea, inquit, quæ post prætextam excipiat iuuenilis ætatis exordia. Idē alibi: Iuuentas dea cum Termino deo Ioui noluit concedere in capitolio condendo. quā rem planius retulimus in deo Termino. M. Tul. primo de Nat. deor. Vt poëtæ quidem nectar & ambrosiam epulis apparant, & aut Iuuentatem, aut Ganymedem pocula ministrātes. Sanè hęc dea Iuuentas effingebatur ab antiquis, mulier formosa, ætate iuuenili, vestib. versicolorib. & floribus ornata, non absimilis deæ Floræ. Sed vir doctus Alciatus, hanc deā in suis Emblemat. duobus his deis Apolline & Baccho effinxit, hoc hexasticho.

Natus vterque Iouis, tener atque imberbis vterque,
Quem Latona tulit, quem tulit & Semele:
Saluete æterna simul & florete Iuuenta,
Numine sit vestro quæ diuturna mihi.
Tu vino curas, tu victu dilue morbos,
Vt lento accedat sera senecta pede.

Digladiantur grammatici, Iuuentúsne an Iuuenta, vel Iuuentas dea sit: quæ hac in re ipsi statuūt, nos longè aliter postea apud auctores inuenimus. nam & Iuuentus, & Iuuenta, pro dea capitur. Ouid. lib. I. de Trist. ad Flacū:

Nectar & ambrosiam, latices, epulásque deorum
Det mihi formosa gnaua Iuuenta manu.

Sed & Iuuentus interdum pro dea accipitur. T. Liui. Iuuentutis ædem in circo maximo Licinius Lucullus duumuir dedicauit: vouerat eam XVI annis antè M. Liuius Cos. quo die Asdrubalem exercitúmq; eius cecidit: idē censor faciendā eam locauit, M. Cornelio & Sempronio Cos. Huius quoq; dedicādæ causa ludi facti, & omnia cū maiore religione facta, quòd nouū cū Antiocho instabat bellū.

De

De Hebone verò Neapolitanorum deo floris ætatis, in Bacchi nominibus actum est.

χρυσοστέφανος Hebe, id est auream coronam habens, Hebe interdum cognominata est Hesiod. in Theogonia, Ἥβην τε χρυσοστέφανον. quo loco Scholiastes exponit ἱμερόεσσαν, id est formosam, à corona scilicet muliebri ornamento, quæ compacta sit ex auro & preciosis lapillis. καλλίσφυρος Hebe cognominata, hoc est, quæ honestos habet talos id est pedes, à parte totum. Homerus λ Odyss. καὶ ἔχει καλλίσφυρον Ἥβην παῖδα Διὸς μεγάλοιο καὶ Ἥρης χρυσοπεδίλου. de Hercule loquitur: Et habet pulchros talos habentem Heben, filiam magni Iouis, & Iunonis aureos calceos habentis. Eadem ratione λευκόσφυρος Ἥβα ab Theocrito etiam cognominata, hoc est albos talos habens Hebe: & perinde à parte totum, id est pedes.

πολυήρατος Ἥβα à poëtis etiam vocatur: hoc est, à multis, vel multùm amata: propter eam ætatem quæ amabilis est. Adolescentiæ quippe ætas omnibus grata. Homerus in hymno Veneris, quo loco Tithonum iuuenescere facit, Auroræ rem gratam faciens.

Ganymeda etiam Hebe apud Phliasios cognominata est, de qua Paus. in Corinth. In arce cupressetum est, in quo vetustissimum templum: deæ, cui id est dedicatum, prisci Ganymedam, recentiores Heben nominant. Cuius & Homerus mentionem fecit, vbi Alexandri & Menelai singulare certamen exponit: eam quidem Oenochoon, id est vini ministram appellat, quo loco facit descendentem ad inferos Vlyssem: vxorem eam Herculis esse dixit. At Olen poëta, eo carmine quo Iunonem exornat, scriptum reliquit, filios verò eam habuisse Martē & Heben. Habent huic deæ Phliasij honores multos: summum verò omnium, quòd qui supplices huc confugerint, cuiuslibet criminis impunitatem consequuntur. quin & qui vincti antè fuerunt, ad eas arbores quæ in luco sunt, compedes suspendunt. dies verò festos quotannis celebrant, quos cissotomos, perinde ac si ederisecos dicas, appellant. signum quidem neque in operto custodiūt, neque in aperto vllum ostendunt: atque eius rei religione sancitam causam quandam referunt.

SYNTAGMA VNDECIMVM

DE MINERVA, AD D. BARTHOLOMAEVM *FERRINVM.*

Dum Ferrine meam hanc tibi pararem,
Dono mittere nescius Mineruam,
Munus conueniens ratus futurum
Hoc nostrum tibi, qui tuo hoc iuuentæ
Flore, æqualibus omnibus peræquè,
Virtute ac sapientia præires:
Sed proh sors fera, dura lex Anances,
Nondum imposita libello erat coronis,
Nec sinopide frons notata rubra:
Ferrino improba Parca cum recidit
Fila argentea. Læta, quo recepto,
Gratis Persephone suum Dianæ
Adonin sine lacrymis remisit.

SI, cùm de nobis optimè meritis est gratia referenda, Ferrine suauißime, ea potißimum referre debemus (si modò possumus) quæ illis conuenire videantur: quis non iurè ac optimè me factum iudicet, quod, cùm te omnium officiosißimum esse cognouerim, & (vt de alijs nunc sileam) nulla mihi tempora, etsi grauißima illa quidem, contingere, quò minus, quæ tua semper fuit cum prudentia summa humanitas, studium erga me tuum propensámque voluntatem omnibus officijs declarares, nullámque rem neque tam magnam, neque tam paruā putasti, quæ tibi aut difficilis, aut parum te digna videretur: omniáque

quæ

quæ in rebus non modò meis, sed cæterorum etiam amicorum agis, neque laboriosa tibi, sed etiam heutsta videntur: id quod nunquam ego prædicare desistam, nedum præ me ferre: Quare cùm pro tot tuis tantísque beneficiis gratiam nunc demum aliquam tibi referre statuissem, qui in hac florenti ætate prudentia ac ingenio ita præditus es, vt inter primarios eos cõnumereris, quibus prudentiss. ac sapiẽtissimus Princeps noster HERCVLES *Estensis sua arcana committat: putaui simul nostræ necessitudini esse, méque in te beneuolentiæ, Mineruam prudentiæ ac virtutis deam creditam, & à me cum cæteris Gentium deis descriptam in vulgus dare, ve sub tuo nomine appareret. Et quanquam scripta mea non ea sunt, quæ ad spem aliquam immortalitatis, vel posteritatis memoriam, quenquam rapere possint: non tamen committam, vt à quoquam ipse ingrati nomine accuser. Abs te enim (quæ tua est in omnes mansuetudo, & singularis modestia) nihil metuo. Accipe igitur hoc qualecunque est, quod tibi pro tot beneficiis munus repēdo. Ex hoc quidem videas licet, non referendi voluntatem mihi, sed vires defuisse. Vtcunque tamen, tu eo animo hoc nostrum munus suscipe, vt ex tua Minerua, id est, ingenio tuo ac prudentia, aliquid in hoc splendoris ac lucis lector accipiat. Vale: & quarum rerum spe ad laudem vocaris, earum fructum indies opto ampliorem consequare.*

MINERVA.

MINERVAM nostri, Græci ἀθηνᾶν, diuerso etymo nuncuparunt. hi enim quòd non indiguerit mammarum ablectatione. hoc est, ἀντὶ θηλάζειν. θηλάζω quippe lac sugo significat. nam ex patris capite adulta prodiit, à qua re etiam κορυφαγενῆν dicta est, vt pluribus suo loco docebimus: & quod sine matre edita, ἀμήτωρ vocata est, teste Polluce: & ἀμήτωρ, teste Phornuto. Alij quasi ἀθρηνᾶν dictam autumant, à præuidendi scilicet potestate, quòd sit prudentiæ præses. Plato deriuationem aliam attulit. Athenam ait quasi θεονόαν, & inde ἀθηνόην, id est, quæ diuina cognosceret. plura idem in Cratylo. Alij ἀπὸ τοῦ θητεύειν, id est, seruire, & α particula priuatiua, quòd sola prudentia liberum hominem faciat: vt est illud M. Tullij ex Stoicorum sententia, Liberum esse neminem, nisi sapientem. Alij dictam volunt quasi Aetheroniã, ab æthere, quod Phornutus scribit: hinc Panathenæa, huius deæ maxima Atheniẽsium celebritas, de qua Isocrates, Plutarchus Pausan. alij. Fuit & ἀθηνᾶ tibiæ genus, vt Iul. Pollux scribit, quo Nicophelen Thebanum in Mineruæ hymnis vsum ferunt. Phurnutus & alias affert ἀθηνᾶς deriuationes, adeò vt dicat difficile esse, eius etymologiam afferre: hoc est, δυσετυμολόγητον eius nomen propter antiquitatem. nam & quidam ἀπὸ τοῦ ἀθροίζειν deducunt, quòd omnia colligat. Nostri verò, quos inter M. Tullius, Mineruam dictam volunt à minuendo, vel minando, quia prudentiæ dea sit, & belli. Festus Mineruam dictam ait, quod bene moneat. Hanc etenim & antiqui etiam pro sapientia ponebant. Cornificius verò dici ait, quòd fingatur pingatúrque minitans armis. De Minerua verò ita Arnobius lib. 3. Aristoteles, inquit, vt Granius memorat, vir ingenio præpotens atq; in doctrina præcipuus, Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis explicat, & literata auctoritate demõstrat. eandem hanc alij ætherium verticem, & summitatis ipsius esse summam dixerunt. Memoriam nonnulli: vnde ipsum nomen Minerua, quasi quædam Meminerua formatum est. Isidorus verò in decimo: Mineruam, inquit, gentiles multis ingeniis prædicãt. hanc enim primam lanificij vsum monstrasse, hanc etiam telam ordisse & colorasse lanas perhibent: oliuæ quoque dicunt inuentricem, & fabricæ, & multarum aliarum artium repertricem, ideóque illi vulgò opifices supplicant. Sed hoc poëticè fingitur. non enim Minerua istarum artium princeps: sed quia sapientia in capite dicitur esse hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium: ideo sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur vniuersa. hæc penè totidem verbis Isidorus. Sed enim & Aristoteles & Phornutus, alíique, Mineruam ferunt tibias inuenisse, quas & abiecisse, propter oris deformitatem, dum eas inflaret, séque esset in aquis intuita. hinc Ouidius ait,

> I procul hinc, dixit, non est mihi tibia tanti,
> Vt vidit vultus Pallas in amne suos.

id quod repetit & Claudianus, ne alios commemorem. Sed & aliarum bonarum artium eam inuentricem tradunt, vnde illi facta cognomina ἐργάνης, & alia, vt paulò pòst dicemus. Scribit Proclus, & repetit Ficinus, auream fuisse apud Aegyptios Mineruæ epigraphen, id est, inscriptionem in eius templis: Ego sum quæ sunt, quæ erunt, & quæ fuerũt: velum meum reuelauit nemo: quem ego fructũ peperi,

Sol est natus. Multa super hac re dicunt Platonici, qui Mineruã seu Pallada intellectilem prouidentiam esse prodiderunt, ac diuinitatem, sapienter simul atque potenter (vt aiunt ipsi) cœlestia exornantem, & quæ sub cœlo sunt producentem. Sed hæc non nostri instituti sunt. A Minerua Minerual formatur, quod & Mineruale dicitur, vt placet aliquibus, præmium quod magistris exhibetur, hoc est græcè Δίδακτρον. id in 3. de Re rust. ostendit Varro. Meminit & Hieronymus in epistola Pauli ad Ephesios, innuunt Horat. & Ouid. vt notat Politianus. A Minerua quoque Mineruij versus, & Mineruium, id est, Mineruæ templum, cuius meminit P. Victor in nona vrbis regione. Fuit & Mineruium oppidum vetustum, de quo T. Liuius in v. Dec. Est & recens in agro Bononiens. vnde est ridiculum in vulgi sermone, in eo versari. Sed vt à Minerua Mineruium, ita ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς Athenæum deducitur, pro loco vbi homines literati cõueniunt, & de literarum ac disciplinarum studiis agunt, græcis, quorum est frequens vocabulum: sed & latinis. Locus præterea Romæ fuit, vbi discentes se exercebant, vt ait Dion histor. vbi etiam recitabantur versus & orationes, & cætera. Eius loci meminere & veteres Horatiani interpretes, item Lampridius, & Hieronymus. Locus est in secundo Herodiani, de quo plerique dubitant, vbi ait ille & græcè & latinè à Politiano: Commodi interfecti corpus vehiculo delatum, furtim missum in Aristæum. quidam emendant, Athenæum, coniectura ducti; quòd Aristæum in vrbe non fuisse legant. Mineruam ait in primo Diod. aërem vocatam, & Iouis filiã dici, & virginem fuisse, quoniam aër ipse non corrumpatur, & sublimiorem locum teneat, quapropter ex vertice Iouis nata dicitur. Porphirius philosophus Mineruam virtutem solis existimabat, quę humanis mentibus prudentiam subministraret. ideóque ex capite Iouis prognata, id est, de summa ætheris parte edita ferebatur, vnde sit solis origo. Eadem Macrobius repetit. Sanè Hesiodus in Theogon. μῆτιν, hoc est consilium siue prudentiam, Mineruæ matrem cecinit, quod & Phornutus refert. nam Metin cùm deuorasset Iupiter, inde mox deam ipsam Mineruam concepit, ac genuit, quamuis etiam in fine poëmatis, id est, Theogoniæ, alteram ex paterno capite ortam Mineruam fingat. Copiosè verò hanc fabulam est interpretatus Chrysippus, ille Stoicorum scriptor acerrimus, quem tamen Cl. Galenus impugnat, non vt medicus, sed vt philosophus, acutissimus, libro tertio de Hippocratis & Platonis decretis: quæ breuitatis causa ipse prætermisi. Sedenim & de Meti meminere etiam Christiani scriptores, dum rident gentium ineptias, & fabulamenta, vt Clemens, & Epiphanius, viri cùm doctrina, tum sanctitate insignes. Epiphanius enim, dum contra Hæreticos scribit, & Gnosticos præcipuè, inter cætera ita scribit: Introducunt, inquit, poëtæ Iouem, suam filiam μῆτιν deuorasse: infantem autem nemo vtiq; deuorarit, velut sanctus Clemens turpes deorum græcorum actiones irridens dixit. nam Metin deuorans, non infantem deuorare potuit, sed propriam genituram: & cætera, quæ abominanda Gnostici illi hæretici peragebant, quæ præfato pudore vir sanctus exequitur. Mineruæ autem nomine Marcus Cicero quinque nominat in tertio de Natura deorum. Primam, quam Apollinis matrem dixit: secundam, ortam Nilo, quam Aegyptij Saitæ colebant: tertiam, illam quam Ioue generatam, in Ioue dictum est: quartam, & Ioue natam, & Polyphe Oceani filia, quam Arcades Coresiam nominabant, & quadrigarum inuentricem ferebant: quintam, Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse, virginitatem suam violare conantem, cui & pinnarum talaria affingebant. Hæc ex Cicerone. Arnobius quoque quinque commemorat, ex quibus prima non virgo, sed ex Vulcano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, & quæ esse perhibetur Sais: Saturni tertia est, & quæ vsum excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam Messenij Coryphasiam nuncupant: & quæ Corypallantem occidit patrem, incestorum appetitorem, est quinta. hac parte Arnobij codex deprauatus est, quare vide quæ paulò pòst in Coryphasia dicam. Effingebatur verò Minerua variis etiam modis, vultu in primis virili & truculento, teste Phornuto. Alij armis insignem, oculis toruam, & glaucis. cum hasta prælonga, & crystallino clypeo effecere: omniáque hæc mysticè, prudentis ac sapientis dicunt significare naturam. Pausanias verò in Attica, simulacrum Mineruæ in hunc propè modum effictum describit: Simulacrum inquit, ex auro & ebore constat, media eius galea sphingis species apposita, vtraque verò galeæ parte gryphes sunt exculpti. Simulacrum stat, veste podere, id est, ad talos demissa: Medusæ capite in eius pectore ebore inserto, & Victoria magnitudine quatuor cubitorum. in manu est hasta, ad pedes scutum iacet, iuxta hastam draco, &c. Huius

quidem

quidem statuæ sic videtur Plinius meminisse,lib.34.Phidias,inquit, præter Iouem Olympium,quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astans. Alio modo ab Apuleio lib.10.describitur. Capite,inquit, galeam gerens, contectam oleagina corona,clypeum attollens,hastam quatiens. Legimus & Mineruam sępius stantem,sed & sedentem,cuius & Eustathius meminit.Perinam enim scribit mulierem quandam Aegypti, ipsam sedentem contexuisse: vnde,ait, Mineruæ sedentis statua fieri cœpta est.Notissimum est illud,eam peplo ornatam,frequenter effictam fuisse:& plerunque cum noctua,vt sæpe videmus,nunc ad pedes,nunc in capite: sed & cum dracone. Quare cùm in exilium iret Demosthenes, dixisse fertur, Mineruam tribus immanibus oblectari feris,noctua,dracone, populo: miror non etiam gallo dixisse. quippe Pausania tradēte,in Eleorū arce galeæ Mineruæ gallus insidebat,quòd gallus pugnax auis sit. quin immo & simulacrum eius legimus,quod cornicem præferebat.Notiora verò sunt,quàm vt pluribus explicem, Gorgona & ægida illi attribui.& in ipsa quidem ægidæ caput erat Gorgonis,linguam exerens:ideo quòd linguæ vsus,id est,sermonis, in omni re præstet,atque excellat. Si tamen plura velis,lege in 8 Aeneid. Verg.ibi:

Aegidáque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum,auróque polibat,
Connexósque angues,ipsámque in pectore diuæ
Gorgona,de secto vertentem lumina collo.

Nec eo loco Seruium legere pigeat. Sanè olea Mineruæ attribuitur, propterea quòd semper viret, & nescio quid glaucedinis habeat. & oleum, quod nihil contineat humidi admixtum, sed semper sincerum & ἀκήρατον perseuerat: sic & virginitas, vt Phurnutus ait. Sunt qui huic deæ oleæ sertum assignent.quod hæc arbor pacis sit symbolum.nam & ideo arma inferri dicuntur,vt postea in pace viuatur. Scribit Plinius: Athenis quoque, inquit, olea durare traditur in certamine edito à Minerua, de quo ipsius & Neptuni certamine non modo Musæ & græcæ & latinæ sed & vtraque historia, plurima prodidere. Certè illud Pausanias tradit,oleam arsisse, cùm Medorum incendio vrbs Athenarum conflagrauit: & exustam,eodem die in duorum cubitorum proceritatem germinasse. Illud etiam mirum, scribit Plin.in oppido Troadis circa simulacrum Mineruæ,in eodem relicta sacrificia non putrescere. Sed iam his sic expositis,cognomina interpretari aggredior.

Pallas Minerua in primis dicta est,vel à Pallāte gigante occiso,vt scribit Seru.vel quod in Pallante palude orta est,vt Festus,vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est,à vibranda & concutienda hasta: vel à saliendo, & saltando in bello,vt Plato ait.nam vel se, vel aliquid à terra attollere, seu manibus quippiam efferre,πάλλειν & πάλλεσθαι dicitur,hoc est vibrare,agitare, & saltare. Alij à Pallante patre dictam volunt,quē illa interemerit,virginitatē suā vitiare conantem.Sed an geminos patres Minerua habuit? Arcades quidem fabulantur, Mineruam adhuc paruulam ab Ioue missam ad Pallantem Lycaonis filium, vt cum eius filia in eius ædibus educaretur: vbi cùm adoleuisset Minerua educatoris filiam in deorum numero cooptauit, victoriámque, id est, νίκην vocauit, se verò ab educatoris nomine Pallada dixit. Auctores Alicarn. Dionysius & Pausanias, vt etiam in Victoria repetam. A Pallade Palladion vocabatur, hoc est, Palladis simulacrum: quod Alij vnum è cœlo lapsum apud Athenas tantum fuisse, vt ait Seruius:alij duo volunt,Troianum & Atheniense.de Troiano Vergilius in secundo Aeneid.

Omnis spes Danaûm,& cœpti fiducia belli,
Palladis auxiliis semper stetit,impius ex quo
Tytides,sed enim scelerúmque inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato euellere templo
Palladium,cæsis summæ custodibus arcis,
Diripuere sacram effigiem,manibúsque cruentis
Virgineas ausi diuæ contigere vittas:&c.

Palladium demum Romam delatum ferunt,qua de re præter Seruiū,Dionys. Alicarn. multa,inter quæ & hoc:Postea,inquit,capta vrbe inferiore,Sican dicunt, dominum arcis factum,iussu lisse ex adytis & magnorum deorū sacra, & quod adhuc supererat Palladiū. nam alterum quidem Vlyssem & Diomedem,noctu ingressos Ilion,furto abstulisse aiunt: profectum de inde ex vrbe Aeneam,sacra ipsa secum ferētem in Italiam aduenisse. Arcti-

nus autem poëta, datum esse dixit Dardano ab Ioue Palladium vnum, fuisséque ipsum, in Ilio, donec vrbs capta est, absconditúmque in loco inaccesso: exemplum autem eius ita adornatum, vt nihil ab exemplari differre videretur, ad fallendos insidiatores, in aperto fuisse positum, idque Achiuos per insidias surripuisse. Hæc Alicarnas. quibus manifestè videmus Seruium deceptum, quæ de Mamurio confingit. Illud item de Palladio in Parallelis, quòd Ilus captus sit oculis, quòd Palladium ex incendio sustulisset, id quod deinde & Metello accidit eadem causa. minime enim licebat Palladium mortalium oculis conspici: & hæc ille ex Dercyllo, & Aristide Milesio recitat. Scribit & Strabo in sexto, in Ilio cùm Cassandra violaretur in templo, Palladiũ sese auertisse, quo loco idem de Palladio & alia subdit, tum Romæ, tum Lauinij, & Luceriæ, &c. Scribit & Varro in libris quos de familiis Troianis scripsit, Nautiorum familiam Romæ fuisse, quæ Palladium custodiret, & sacra retineret: ex quo Nautes apud Vergilium inducitur in quinto Aeneid. Fuit & Athenis locus quidam iudiciorum, Palladium nuncupatus, de quo Demosthenes in oratione κατ' ἀριστοκράτους: Alter, inquit, iudiciorum locus in Palladio erat, vbi de cæde præter voluntatem, vímque vi repellendo illata quærebatur, &c. Meminit &, si satis recordor, Pausan. in Attica. Pollux quoque: Euersa, inquit, Troia à græcis, Athenas Palladium fuisse delatum. Phaleri verò habitatores, qui portus est iuxta Piræum, illos esse hostes arbitrati, in mari præcipites dedere. Acamas etiam dixerat græcos fuisse homines, qui Palladis simulacrum attulerãt: occisos itaq; oraculum vocauit ἀγνῶτας, id est, ignotos, quòd cùm essent amici conterraneíque, tanquam ignoti periere. quà ex re in eo loco ob rei memoriam Palladium sacrum, & tribunal constructum fuit, vbi de cæde non voluntaria ius diceretur: quoniam Phalerei non nocendi, sed iuuandę gratia patriæ, imprudenter tanquam hostes interfecissent. plura de hoc iudicij foro Paus. in Attica, quo loco Demophoontem primùm pœnas luisse prodidit, quod cum Phalereis Argiuos pepulerit: interímque Atheniẽsem quendam incautum à Demophoontis equo prouolutũ, calcatum interisse, atq; ideo Demophoontem pœnas dedisse. Sed iam plura de Palladio, quàm putarem.

Parthenos Minerua, id est, virgo, Athenis in arce, id est, Acropoli culta est summa religione, vnde & in ea templum Parthenon est dictum. Hinc & sæpe legas in Parthenone apud scriptores, etsi parum quandoque emendatè. Iuno quoque aliquando παρθένος nuncupata est, vt suo loco diximus. Sed enim à Partheno Minerua, herba Perdicion, id est quę Vrceolaris herba à nostris vocatur, Partheniũ appellata est. Vernula, scribit Plinius, charus Pericli Atheniensium principi, cùm is in arce templum ædificaret, repsissétque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli in somno à Minerua: quare vocari partheniũ cœpta est, assignatúrque ei deę. hæc ex Plinij verbis.

Tritonia, vel Tritonis Minerua cognominata, vt notissimum est. Pausanias in Bœot. Triton torrens est, inquit, haud magnus, prope Alalcomenas in Bœotia, versus Libyam fluens, & ex Tritone palude in mare fertur, vbi tradunt educatam Mineruam, & non in Libya. Noster hic tamen Mela à Tritone Libyca dictam putat, his verbis Libyam describens: Super hunc sinum, inquit ingens palus amnem Tritona recipit, ipsa Tritonis: vnde & Mineruæ cognomen inditum est, vt incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciúntque ei fabulæ aliquam fidem, quòd quem natalem eius putant, ludicris virginum inter se decertantiũ celebrant. hæc Mela. Idem tradit & Herodotus, vt mox ostendam: sed & Lucanus poëta in nono, his versibus canit:

Torrentem Tritonos addit illæsa paludem,
Hanc (vt fama) deus, quem toto littore pontus
Audit, ventosa perflantem littora concha:
Hanc & Pallas amat, patrio quòd vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo est,
Vt probat ipse calor) tetigit, stagníque quieta
Vultus vidit aqua, posuítque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab vnda.

Idem affirmat Isaacius Lycophrontis interpres, idẽ fabulose innuit Aeschylus. vel quòd ab Ioue genita, & apud Tritonẽ educata fuerit. vel dicta, vt Sthenę placuit, quòd τριτομηνίς, id est, tertio die mensis genita fuerit. hinc etiam apud Athenienses tertius mensis dies Mineruæ fuit consecratus. vel quòd tertia nata sit ex Ioue, post Apollinẽ & Dianam. vel quòd

ex

ex Iouis capite edita sit. Bœotiorũ enim lingua, vel Aeolicorum, τριτὼ, vel τριτὼ caput dicitur. vel quòd eadem sit & quæ & Luna, quæ tertia à coitu die apparere incipit. vel quòd nihil ab aëre differat, qui tertium est elemẽtum. Quapropter & Diodorus in primo ait, Mineruam aëriã nominari. Euseb. in Prӕparatione euang. & ipse Tritoniam aëra vocauit: qui quòd ter in anno mutetur, tres quoq; habere dicitur qualitates, caliditatem, frigiditatem, & temperiem: ideo Tritonia appellata. nam τρίτον tertiũ dicimus. Democritus quoque philosophus Pallada ideo Tritonida cognominatam prodidit, quòd tria hæc mortalibus fuerit elargita, βουλεύεσθαι καλῶς, κρίνειν ὀρθῶς, καὶ πράττειν δικαίως. hoc est, bene consulere, rectè iudicare, & iustè facere. Notant Apollonij interpretes in primo Argonaut. tres fuisse Tritonis nomine: vnam aiunt hanc in Bœotia, alteram in Thessalia, tertiam in Libya. Pausa. verò in Arcad. à suprà recitatis aliam affert opinionẽ. Scribit enim, Alipherenses in Arcadia (vetustum est id oppidum) maximè Pallada venerari, atque apud se genitã & educatam iactare, ex eòq; Lecheatæ Iouis aram extruxisse, vtpote, qui Pallada ibi ediderit, fontémque Tritonidem appellasse, sibique cętera vendicasse, quæ de Tritone feruntur. Simulacrum etiã Mineruæ æreum fuisse apud eos, ab Hypatodoro fabrefactum: celebritatémque ibi habitam, in qua & Myiagro rem sacram agebant, quem deum in primo Syntagmate descripsi. Scribit in quarto Herodotus, Libycos dicere solitos, Mineruam Neptuni filiam & paludis Tritonidos: quæ cùm nescio qua causa à patre reprehẽsa fuisset, ipsam se Ioui donasse, Iouem filiã asciuisse. quo loco idẽ scriptor exequitur & diẽ festum, & celebritatem quã propterea puellæ celebrabãt, certamine quodam cruento: in quo quę morerentur, nõ virgines reputabantur, & vna inter eas ipso certamine celebrabatur, ornabatúrque. Sed enim ne quid omittam, & dea hæc Tritogenia nuncupata est, de qua Sex. Pompeius: Tritogenia à ripa Tritonis fluminis dicta, quòd ibi primitus sit visa. Diodorus verò, Tritogeniam ideo ab Aegyptiis vocatam ait, propter tria anni tempora, ver, æstatem, & hyemem. Tres enim Aegyptij anni partes faciebant. Sed & triplicem Mineruam præferunt, quæ in Cratylum Platonis Procli scholia circunferuntur: primam πηγαίαν & νοεράν, secundam ἀρχικήν, tertiam ἀπόλυτον. quo loco multa, quæ ad antiquæ philosophiæ & theologiæ mysteria pertinent, explicantur. Nunc nos reliqua prosequamur. Apollonij interpretes in quarto, postquam de Tritone Libyæ vel Bœotiæ aliis consentanea scripsissent, tum & hoc subiungunt, οἱ δὲ, τὸ τρεῖν ἔχειν τὸ φοβεῖσθαι τοὺς ἐναντίους ποιοῦσα. Hoc est: Alij, quòd hæc faciat contrariis τρεῖν, id est, timere. id quòd & Seruius in 11. Aen. Tritonia, inquit, aut quasi terribilis, ἀπὸ τοῦ τρεῖν, quod est timere: aut secundum Ircanum, &c. Hesychius etiam, τριτογένειαν καὶ τριτογενῆ Mineruam cognomine significare ait, ἀπὸ τοῦ τρεῖν ἐμποιεῖν τοῖς πολεμίοις, hoc est, ab eo quòd pugnantes timere faciat. & hoc & plura Phurnutus scribit: à quo & illud, eam dictam etiam ἀτρυτώνην, quasi non teratur vllo labore. alij ad triplicem philosophiæ speculationem pertinere aiunt. Plutarch. tamen in Iside & Osiride, Pythagoricos scribit numeros & figuras honorare solitos nominibus deorum. Triangulum enim æquilaterum, Mineruam appellarunt Coryphagenem, & Tritogenean, quod τρισὶ καθέτοις ἀπὸ τριῶν γωνιῶν ἀγομέναις διαιρεῖται: hoc est, Tribus lineis ad perpendiculum ductis, à tribus angulis diuiditur.

Στρατία, id est, militaris Minerua cognominata, quòd bello & militiæ præesset. vnde etiã dictus Iupiter Stratius apud Herodotũ, vt in Ioue dictũ est. Lucianus in Dialogis meretriciis, Stratiæ Mineruæ, id est, militaris meminit. Ἀστρατείαν etiam eandẽ nuncupatã legimus à Lacedæmoniis, cuius deæ templum fuit in Laconia: ideo sic nominatũ, quòd illic Amazones vlterius, cùm in Græcia pugnarent, nõ prodiuere. hanc verò potius Dianam Pauf. ait.

Ἀρεία, id est, Martia Minerua ab antiquis culta fuit, quòd dux & gubernatrix existimaretur bellorum, & iustitiæ defensatrix, vt scribit Phurnutus. Proditum est, cum Orestes post matris cædem iudicium subiisset, in Ariopago causam dixisse: quo in loco Orestes absolutus à parricidio, Martiæ Mineruæ aram consecrauit, vt in Attica Pauf. scribit: Ariopagus, inquit, id est, Martis vicus ea causa dictus est, quòd ibi ἄρης, id est, Mars cõdemnatus fuerit, cum Alirrhotion occidisset. quo loco etiam Orestes, quòd matrem interfecerat, iudicatus est: qui vt sententiæ pœnam effugeret, aram Mineruę instituit, quæ ἀρείας ἀθηνᾶς βωμὸς vocata fuit. Huic porrò deæ ex manubiis Marathoniis ædem Athenienses construxere.

Hippia, id est, equestris Minerua, vt Phurnutus ait. item Pauf. in Attica, nec quidem semel: item Arpocration. sic verò nuncupata, quod currum instruxerit prima. hanc Isæus rhetor & Mnaseas Neptuni filiam fuisse tradiderunt, ac Polyphes Oceanitidis. Ἀκμωνίκην

etiam vocatam scribit Phurnutus, quasi dicas equidomitricem.

Sthenias Minerua, hoc est robusta, colebatur apud Trœzenios. ferunt enim, cùm inter Mineruam & Neptunum contentio esset, vtrius ea foret regio, Iupiter statuit, vt amborũ esset vrbs communis. hinc porrò factum est, vt Palias & Sthenias & Polias cognominaretur: hoc est, & robusta, & ciuilis: Neptunus verò vt rex appellaretur. hinc etiam in Trœzeniorum nummis altera parte fuit Neptuni fuscina, seu tridens: altera verò os Mineruæ, vt à nobis alibi relatum est.

Glaucopis Athena, hoc est glauca oculos, vel cęsia Minerua cognominata fuit non modo à poëtis & scriptoribus, sed & in simulacris ita effingebatur. Scribit enim Paus. in Attica: supra Ceramicum & porticum regiam appellatam, templum fuisse Vulcani, cum Palladis simulacro, cui glauci erant oculi, iuxta Libycorum fabulam, qui Pallada ex Tritonide & Neptuno natam ferunt: & ideo glaucos oculos habere, vt etiam Neptunus habet. Alij sunt qui autumant, quod ὡς γλαῦκας, id est, noctuæ oculos haberet, quæ auis etiam ei (vt dictũ est) ascribebatur: ideo γλαυκῶπις est appellata. Alij putant ideo vocatam, quòd virtus illustris sit, & conspicua. Diodorus Siculus ab Aegyptiis ea causa Glaucopin appellatam prodit, non ea (inquit) quam Græci putant, quòd glaucos habeat oculos: sed quòd aër, quem Pallada antiqui credebant, glauci sit coloris. Scribit Gellius sic vocatam, nõ tam quòd glaucos, id est, cæsios oculos haberet, quàm quòd horrendo ac formidoloso esset aspectu. vnde & glauci, id est, cæsij leones & [illegible] tradũtur, quod & Phurnutus ait. Sunt & qui dracones eadem ratione Glaucopas nuncupent. Est & apud Stephanum in Alcomenio, ex Alcomene & Athenai de Hippobotæ filia Glaucopus, à quo Glaucopion, & Glaucopis. Cæsia porrò à veteribus dicta Minerua est, quasi Cœlia, vt docet Gellius in secundo. Auctor Priapeiorum Flauam appellauit, illo Scazonte:

Minerua flauo lumine est, Venus pœto. Naso in eleg.

Quid si præcipiat flauæ Venus arma Mineruæ?

Ventilet accensas flaua Minerua faces. Idem in Arte:

Si poëta est, Veneri similis: si flaua, Mineruæ. Quidã putant ineptè à capillorũ colore flauam Mineruam dici. Sed de flauo & glauco colore vide Gelliũ: & si libet, nostrum Thilesiũ. Sed enim & Minerua ab oculorum truculento aspectu, & acri intuitu γοργωπὸς est cognominata, vt grammatici obseruant, ἀπὸ τοῦ γοργῶς ὁρᾶν, id est, à terribili acriue aspectu.

Poliuchos Minerua cognominata, cuius ædes, vt Paus. scribit, in arce fuit Spartanorũ. πολιοῦχοι enim communi genere, vt Suidas ait, dicuntur, qui ciuitatibus imperãt, eisq; moderãtur: nos, deos tutelares dicere possumus, seu custodes. Hinc & Iupiter etiã hoc cognomine vocatus est, vt dictũ est. Hinc Vitellius Cęsar patinã suam (vt ait Tranquillus) ob immẽsam magnitudinẽ clypeum Mineruæ, ægida Poliuchi dictitabat. Poliuchi cùm alij, tum in primo Herodotus meminit. Valla tutelarẽ interpretatus est. Sed & Apollonius lib. 1. Argonaut. videtur hoc eodẽ nomine Dianã illo versu nuncupare: ἱρῆς ἀρτέμιδος πολιήοχου ἀρήτειρα.

Chalciœcus Minerua à Lacedęmoniis cognominata, cuius (vt Paus. in Lacon. ait) simulacrum æneum Gitiadas vir indigena confecit, simúlque in eandem versus edidit. Suidas, Chalciœcum Mineruam appellatam à Spartanis ait, quòd οἶκον χαλκοῦν: hoc est quòd ædem æream haberet: vel quod Chalcidenses ex Eubœa exules eam construxerant. Meminit in primo Thucydides, nec semel Plutarch. diuersis in locis, item in Pausaniæ vita Aemylius Probus, & Stobęus ex Chrysermo, in secundo histor. sed & Aelianus in Varia histor. & Titus Liuius, & Apuleius. Sunt qui Polyuchon & Calciœcum eandem faciant. Mirum & adhuc esse aliquos, qui apud Liuium Chalcionem legendum putent, & Chalcioniam apud Thucydidem latinum. Fuit & Minerua Chalcidica in vrbe Roma, in nona regione, si vera P. Victor prodit. Quidam nunc D. Marię esse arbitrantur, quod templum ab ea nomen adhuc seruat. quidam Mineruium. meminit, ni fallor, & Dion in hist. lib. 1.

Hellotis Minerua nuncupata, quòd cùm Dorienses Corinthum vrbem cæpissent, arderéntque duæ sorores, Eurytion & Hellotis, in Palladis templum confugerunt, vbi & interierunt. mox subsecuta peste oraculum redditum est, expiandos sororum manes arsarũ. quare cessante pestilentia, templum Mineruæ Hellotidi construxerunt, & Hellotia celebritas instituta est. Alij ab ἕλος, id est, palude, quasi palustrem dicas. alij ab ἑλεῖν, id est capere, ab equo videlicet Pegaso, cui Pallas primũ frenum imposuerit, plura his legas in comment. Pindari, in Olymp. Fuerunt & Hellotides coronæ ambitus ingentis è myrro, ab Europa dictæ

dictæ, quam Corinthij Hellotida appellabãt. hinc & Hellotis Mineruæ, Athenæus auctor.

κορυφαγενῆ ἀθηνᾶν, Coryphagene Minerua à Plut. dicitur in lib. de Isi & Osiri, quod è Iouis capite orta putaretur. & vt ait poeta:

Quæ de patrio vertice nata dea est. & Lucanus:

Hanc & Pallas amat, patrio quæ vertice nata est. Fabulantur verò, Vulcanum securi patris caput aperuisse, quod & Lucianus in Dialogis ridet, & Pindarus in Olymp. in Diagoræ Rhodij hymno: Cum, inquit, Vulcani instrumento id est, ærea bipenne Pallas ex vertice patris prorumpens vehementer exclamauit, ita vt cœlum & tellus formidarẽt. quam fabulam plerique in allegoriam conferunt. Illud nunc tantum, quod idem tradit Plutarch. Pythagorici numeros & eorum figuras deorum appellationibus honestare solebant: nam triangulum æquilaterum vocabant ἀθηνᾶν κορυφαγενῆ, & τριτογένειαν, quoniam à tribus lineis ad perpendiculum ductis ex tribus angulis deducitur. Poëtæ quoque fabulantur in Mineruæ natiuitate aureos hymbres pluisse. hinc illud Claudiani:

Auratos Rhodus hymbres, nascente Minerua,
Induxisse Iouem perhibent.

Coryphasia etiam Minerua appellata est à Coryphasio promõtorio, in quo Pylos vrbs condita fuit, vt Paus. tradit. Stephanus tamen, Coryphasion regiũculam Laconicam scribit, Pylo proximam. de Coryphasia Minerua sic in III. prodit Arnobius: Quid, inquit, arbitramur fore? desistétne illa Mineruam se dicere, cui Coryphasiæ nomẽ est, vel ex Coryphæ matris signo, vel quòd è vertice summo Iouis palmam ferens emicuit, atque armorum accincta terroribus, &c. Idem: Iouis, inquit, quarta progenies, quam Messenij Coryphasiam nuncupant. ex his Arnobij verbis corrigere facile possumus locum apud M. Tullium in III. de Nat. deorum, vbi quartam commemorat Mineruam, vt non Polyphe eius mater, sed Coryphe legatur. & ibidem pro Coresia, Coryphasiam legendum: tametsi etiã Coresiam Pallada legamus, vt paulò post dicam ex Stephano. De Polyphe non me præterit, quod suprà ex Isco & Mnasea relatum est, ex qua & Neptuno orta dicitur Minerua.

Lyndia Minerua cognominata fuit in Rhodo insula, ab vrbe Lyndo. de hac Diod. Siculus inter cætera tradit, Danaum cum filiabus Lyndum appulisse ex Aegypto, extructóque Mineruæ templo statuam deæ ingentem dicasse. paulò pòst subdit: Cadmus Mineruã Lyndiã muneribus ornauit, in quib. olla fuit ænea, admodum conspicua, vetusto more fabrefacta. in ea literis Phœniceis tunc primum in Græciam delatis inscriptum erat, R odũ vacatum iri à serpentibus. lego bibliothecam Diodori. Meminit & Strabo lib. XIIII.

Capania nominata Minerua, vt Pausanias tradit, Argis in gymnasio Cylabare, vbi eius fuit simulacrum: aut à Capaneo dicta, aut à curru qui κάπανα à Thessalis dicebatur.

Ophthalmitis, quæ & Optiletis, hoc est, ocularis Minerua, à Lacedæmoniis culta fuit. cuius ædem à Lycurgo constructam, prodit Pausanias, cùm ipsi Lycurgo oculorum alter ab Alcandro erutus fuisset, dum in Alpion locum confugisset: cui opem ferentibus Lacedæmoniis, reliquum seruauit. Plutarch. cùm in Lycurgi vita, tum in Apophtheg. Ophthalmidis non meminit, sed Optileton vocat. nam (inquit) apud illius regionis Doricos oculi ὀπτίλλοι dicuntur. sed enim baculo Alcander Lycurgo oculum eruit, vt idem scribit Plutarchus, & à populo Lycurgo tractus, vt de eo supplicium sumeret. Sed Lycurgus nullo alio supplicio Alcandrum affecit: tantum sibi ministrare & famulari coëgit, & ex insolenti ac immani mansuetum probúmque reddidit.

ὀξυδερκοῦς ἀθηνᾶς, id est, acutè videntis Mineruæ templum à Diomede positum fuisse, scribit Pausan. cum ad Troiam pugnanti procul ab oculis Pallas caliginem depulisset, & inde factam appellationem, ab acutè scilicet videndo.

Cyparissia Pallas in Asopi vrbis Laconiæ arce templum habuit vt Pausanias scribit. idẽ & in Cyparissiis cultam, & templum habuisse, tradit in Messen. Stephanus verò: Cyparissea, inquit, Triphyliæ vrbs, quæ & Eranna vocabatur. vnde gentile nomen Cyparisseus, & Κυπαρισσία Minerua.

Alea Pallas cognominata fuit, quam Peloponnenses summa veneratione colebant, vt in Lacon. scribit Paus. ad quam Leotychides rex pulsus confugit, ob rem auarè administratam contra Alebadas. Meminit & Xenophon lib. VI. Hellenicôn. sed & Aleæ vetustissimum templũ Tegeates Aleus ædificauit: quo igni absumpto, alterũ Tegeatæ Scopæ Parij opera omnium magnificentissimum restituerũt. ab Alea Pallade, & Alæa festa dicta fuere.

Mineruæ etiam Aleæ meminit Herodotus, qui historiam narrat, vt Lacedæmonij cùm oraculi ambage persuasi in Tegeatas, bellum intulissent, victi & capti plerique, compedes quos tulerant contra Tegeatas, pertulerunt, ac demum Herodoti quoque tempore in huius deæ templo suspensi pendebant. Eleam etiam Mineruam legimus apud Strabonem, & Domitium in Syluis Statij:

Aut Eleæ lucis vidit Tegeæa sacerdos. & idem Statius in quarto Thebaidos:

Templúmque Eleæ nemorale Mineruæ. Licet perperam plerique legant Altæ.

Μητὴρ, id est mater Minerua, & culta & vocata à mulieribus Elæis: quæ cúm viderent regionem desertam, ab hac dea impetrarunt, vt vnico concubitu virorum conciperent. quod cùm obtinuissent, deam ipsam Matrem nuncuparunt, & eidem templum posuerũt: auctor Pausan. in Eliacis.

Telchinia Pallas, vt est apud Pausá Telchinis cognominata creditur, qui è Cypro venientes, Thaumessi partẽ incoluerunt in Bœotia, templúmq; de suo nomine deæ Palladi cõstruxerunt Nicolaus verò in libro τῶν ἐθῶν, id est consuetudinũ: Telchines, inquit, homines nuncupari ex Creta fuerũt, sed & in Cypro habitarunt, vnde in Rhodũ migrarũt, primique eã insulam detinuerunt. inuidi autẽ & fascinãtes erãt, artificésq; existentes priscorum opera imitabantur, Palladis Telchiniæ simulacrum primi erexerunt: vt si quis dicat βασκάνου ἀθηνᾶς, id est fascinatricis Mineruæ. hoc idẽ repetit Stobæus in sermone de inuidia.

Βουδεία ἀθηνᾶ, Budea Minerua ab vrbe Magnesiæ dicta, quæ à quopiam Budeo condita fuit: licet & alia Budæa Phrygiæ fuerit, meminit Stephanus. Alij putant, quòd cum humana prudentia excogitarit, boum opera humum colere, inde factũ nomen. atque ideo eadem ratione Boarmia à Bœotiis dicta fuit, quòd scilicet aptarit aratro boues: quod & apud Phauorinum legimus.

Achea Pallas cognominata, cuius templum, vt Aristoteles scribit, in Italia apud Daunios Apuliæ populos, in quo antiquitus fuisse tradit cùm alia, tum secures & enses, cæteráque Diomedis eiusque sociorum arma. huius templi custodes canes fuisse perhibẽtur, qui Græcis adeuntibus blandirentur, cæteris mortalibus agrestes & feri. Accolæ longis ac pullis vtebantur vestibus, propterea quòd cum Diomedes eò delatus est, cum captiuis Troianis, loci opportunitate captus è naui descendens ad speculanda loca. relictæ in nauium statione mulieres captiuæ Troianæ, ne in Græciam seruitum ducerentur Græcorũ vxoribus, naues incenderunt, & propterea ibi constitisse ferunt eo vtentes habitu.

Panachæis Minerua in Achaia culta fuit, cuius templum commune Achæis omnibus fuit, vt in Achaicis Pausan. prodit.

Pallenis Minerua, cuius Herodotus libro primo meminit, cùm de Pisistrati Athenarum tyranni reditu agit, in quo Amphylitus Acarnan vates, ornatus pompa sacerdotali, ita Pisistrato cecinit:

Est nummus proiectus, item sunt retia tenta,
Nocte meant thynni, claro sub sidere lunæ.

quod interpretans Pisistratus, in vrbem reuersus est. lege Herodotum. Meminit & Palladis quoque quæ in Pallenide coleretur, Euripides in Heraclidarum tragœdia. De Pallene Diana suo loco agemus. Fuit & παλληνίς Minerua in Chalcide, vt scribit Hesychius.

χαλινῖτις, hoc est Frenatrix Minerua, vel vt Domitius interpretatur, Frenalis, dicta ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ, id est freno. Colebatur verò à Corinthiis. nam Bellerophonti opem deam tulisse aiunt, eíque equum Pegasum, quem & infrenauerat, præbuit: huius deæ simulacrum ligneum fuit, vt Pausan. ait, præter faciem, manúsque, & imos pedes, qui ex lapide candido constabant:

Scirias Minerua, quæ & Sciras est cognominata à Sciro vate Dodonæo dicta est, qui vetustissimum eius deæ templũ cõdidit: idem & loco in Attica nomẽ dedit. Scirus autem hic vates eo prælio cecidit, quo Eleusinij aduersus Erechtheũ regẽ depugnarunt. eo enim tẽpore ex Dodona venerat, sepultúsq; est prope torrentem, qui & ipse à Sciro appellatus est, vt Paus. scribit. Stephanus tamen, Scirũ quidem Atticæ locum tradit, & Scironidas petras à Scirone: vel potius à loco ipso. locus autẽ à Sciro heroe. Porrò in hoc loco, ait, meretrices prostare solebant. Similiter & Sciraphion locus, vbi κυβευταὶ, id est aleatores conueniebant: & σκιραφίζω, quod τερατεύω significat, id est prodigum & κυβευτὴν, ab his qui in Sciro versabantur. Hesychius verò: Scias inquit, Minerua. Sciron aiunt Neptuni filium

filium vxorem duxisse Salamina Asopi. Strabo quoque in IX. de Attica loquens, & eius partibus & locis: Nam, inquit, à quorundam vocabulis heroum Sciras & Cychria dicebatur, vnde & Minerua Sciras appellatur. Et locus alter Atticæ Scira, σκίρα: & Episcirosis, ἐπισκίρωσις, quoddam sacrificandi genus: & mensis Scirophorion. Illud certè obseruaui, distinctè qui græcè hæc nomina scripserunt, hæc per simplex ἰῶτα, illa per diphthõgum ει notasse: quamuis Stephanus & alij quidam confundant. Ergo illud rectè, qui Hesychium exscripsit, σκιρῶν. Sed quod sequitur, malè, ἀρεῖτις. ibi enim, vt etiam notat asteriscus, legendum est ἀγρίτης, qui vetus est notissimus, vt cũ Strabone alij declarãt, qui de vẽtis scripserũt: & ipse in Aeolo, hoc est Syntagmate Neptuni retuli. Porrò & Scirrhada legimus, vt apud Arpocrationẽ: ἀθηνᾶν, inquit, σκιῤῥάδα τιμῶσιν ἀθηναῖοι, Mineruam Scirrhada colunt Athenienses.

Apaturias Pallas, id est, deceptrix, seorsum à Venere nuncupata est. Scribit enim Pausanias, Aethrã compressamà Neptuno, quo in loco Apaturię Mineruæ templũ, ab ea constructũ: & pro Sphęria insulam Hierã vocauit, statutúmq; est, vt Trœzeniorũ virgines ante nuptias zonam huic deæ soluerent. De Apaturiis celebritate in Venere plenius egimus.

Hygeia, id est, ὑγεία Minerua ab Atheniensibus culta, cuius statua in Acropoli ænea spectabatur, à Pericle posita, quod ei in somniis dea ostendisset, quomodo sanaretur artifex tantum non conclamatus, qui in propylæorum constructione ex alto ceciderat. Memini suprà ex Plinio, in Partheno. Huius deæ meminit & Lycurgus orator, in oratione περὶ τῆς ἱερείας. meminit & Pausanias in Attic[...]em Val. Arpocration. Fuit & altera Hygiæ Mineruæ statua in populo Atticæ Acharnis, quam Sospitem interpretatus est Domitius. Porrò de Hygia Aesculapij alibi, hoc est, & cum patre, & suo loco dictum.

Ilias Minerua cognominata est in Daulia, cuius templo canes alebantur: quibus id erat instituti ac moris, vt aduenientibus Græcis blandirentur: barbaris verò si aduenirent, latratu infesti erant. Scribit Dion Chrysostomus in libro de bello Troiano, cum Vlysses legatus de pace ad Troianos missus fuisset, Græcos à Troia abituros spopõdisse, se Mineruæ relicturos maximam ac pulcherrimam oblationem, cum hac inscriptione, Hilasterion, id est, sacrum, Achiui Palladi Iliadi. ἱλαστήριον verò καθάρσιον θυσιαστήριον, id est, expiatorium, seu propiatorium, purgatorium sacrificium. Mineruæ etiam in Ilio meminit Xenophon, statim in principio Hellenicôn.

Singa Palladis nomẽ apud Phœnices, cuius nominis simulacrum Thebis Cadmus constituit, vt Pausan. docet.

Crastia Minerua templum habuit apud Sybaritas, de quo sic Herodotus in v. Propè (inquit) Crastin, Dorieum capta Sybari extruxisse aiunt templum Mineruæ, Crastiæ cognomine.

Laphrya Pallas cognominata legitur, vt notat in Lycophronem Isaacius, quòd ex bello spolia ducat: quasi dicas, Laphyria, quando ita græcè spolia dicuntur. de Laphrya Diana suo loco agemus.

Pilætis Minerua cognominata est, quòd in portis vrbium appingeretur. quin etiam & in ædium ianuis, veluti in suburbiis Mars: ea scilicet ratione significantes, in vrbe & ædibus prudentia opus esse: foris verò vt quæ essent, defenderentur armis bellóque.

Aethyia Minerua cognominata, quasi αἴθυια, id est, mergus dicas: quòd cum prudentiã nauigare oporteat, mergi exemplo. Mineruæ Aethyiæ meminit in Attica Paus. Cùm, inquit, ab Apollinis & Dianæ Agrestis templo descendis, Pandionis heroum, id est, Pandionis herois templum occurrit, quem eo loco sepultum iam diximus, quẽ Mineruæ Aethyiæ scopulum vocant. quo loco in græco & latino codice hoc nomen perperam scribitur. in græco enim ἴθυια, in latino verò ethysia legitur: cùm in vtroque Aethyia legendum sit. Rectius alio loco Pausan. de eodem heroo Pandionis loquens: Ibi, inquit, Pandionem aduersa valetudine extinctũ, cui in Megaride tumulus ad mare adiacet, quem Athenis αἰθυίας σκόπελον, id est, mergi scopulum, vel (vt vertit Domitius) Gauiæ scopulum nuncupant.

Endarthyia, hoc est, ἐνδαρθυία, hoc nomine culta à Megarensib. vt scribit Hesychius, quoniam Minerua in αἴθυιαν, id est, in mergum conuersa, sub alis Cecropa occuluit, & in Megaram deduxit. hinc illi est cognomen: quod existimaui cum superiore conuenire. Sed cùm Phauorinus idem iisdem verbis ref. rat, vt ipsum est apud vtrunque, ipse quoq; retuli.

Ergane Pallas cognominata, vt Theophilus ait, ex eo quòd sit pręses muliebrium operum: Operaria latinè dici potest. Meminit Artemidorus libro 2. de Insomniis, & Arpocration.

Aelianus & Pauſ. hoc nomine tradunt primùm ab Athenienſibus nuncupatam. Diod. Siculus eo nomine vocatam ait, quòd plura inſtrumenta inuenerit ad diuerſas artes. eadem ratione & Mechanitis Minerua cognominata putatur, quòd excogitarit artes. hinc eſt etiam in prouerbiis græcis, σὺν ἀθηνᾷ. Illud quoq; obſeruat Heſychius, quod etiam ἐργάτις à Samiis ſit dicta.

Σάλπιγγος ἀθηνᾶς, hoc eſt, tubicinis Mineruæ cognomen Pauſan. commemorat: cuius templum Hegeleum poſuiſſe ait, qui Tiſſeni ſeu Tyrſeni potius filius fuit. Porrò ipſe Tyſſenus, Herculis & puellæ Lydiæ filius, qui primus tubam inuenit, vnde & Latini Tyrrhenorum inuentum tubam tradunt, qui aliquando à Græcis Tyrſeni appellati ſunt. qua ex re Hegeleus à tuba Mineruam Salpinga vocauit. Lege apud Pauſaniam plura in Corinth. Heſychius & Phauorinus Salpingis Mineruæ templum aiunt apud Argiuos fuiſſe.

Γιγαντοφόντιδα etiam vocatam legimus Mineruam hoc eſt Giganticidam, vt Phurnutus ait, id etiam in allegoriam transferens.

Νίκη ἀθηνᾶ, id eſt Victoria Minerua Athenis colebatur, cuius meminit Licurgus orator in ea oratione, quæ inſcripta eſt περὶ ἱερείας. Huius deæ ſimulacrum ſine alis erat, hoc eſt ἄπτερον, in dextra malum habens granatum: ſiniſtra verò κράνος, id eſt galeam, vt quidam interpretantur. ita verò culta fuit in acropoli, id eſt, Athenarũ arce, vt in primo de Acropoli Heliodorus ſcribit, & Arpocration repetit. De Victoria quæ ſine alis, id eſt ἄπτερα ab Athenienſibus colebatur, actum eſt: & cum de Victoria ageremus, diuerſa recenſuimus.

Fuit & in arce Megarenſium νίκης ἀθηνᾶς ſacellum, & aliud item αἰαντίδος, ab Aiace dictum, vt Pauſan. ſcribit. Meminit & νίκης Phurnutus, Extat in Hiſpania marmoreum hac inſcriptione, Palladi Victrici ſacrum: hic hoſtium reliquias profligauit Cato vbi ſacellum miro artificio conditum, & æream Palladis effigiem reliquit.

Πολιὰς ἀθηνᾶ, quaſi tu dicas, ciuilis vel vrbana Minerua, dicta (vt innuit Pauſanias in Attica) quòd in Acropoli eſſet, quem locum eo tempore πόλιν, id eſt vrbem appellabant. Phurnutus autem non tantum Poliada, ſed etiam ἐρυσίπτολιν nominatam ait. Ferunt verò tum primum hoc cognomine dictam Mineruam, cùm (vt antè diximus) iam Iupiter ſtatuiſſet, vt promiſcuè Neptunus & Minerua Atticæ præſiderent. vnde ab vrbe ipſa Poliada vocarunt, & Stheniada, ſed Neptunum βασιλέα, id eſt regem. vnde & nummi eorum fuſcinam ſeu tridentem altera parte, & altera Mineruæ os habebant: quamuis alios auctores ſecutus ſuprà, idem de Trœzeniis tradiderim. ſcribit Strabo lib. 9 Poliadis Mineruæ templum in ſaxo vetuſtum fuiſſe, in quo lucis inextinctæ lychnus erat. idem Parthenon, quod Ictinum condidiſſe ferunt. hinc ab aliquibus Ictini domina Pallas vocata eſt. Sed enim Pauſanias in Attica de Poliade & lychno alia. Callimachum enim, non Ictinũ ait, qui marmor primus ſecuerit, vnde illi nomen κακιζότεχνον inditum. Scribit Heſychius, οἰκουρὸν ὄφιν, Poliadis Mineruæ cuſtodem draconem vocatum. & hic quidem vnum, alij verò duos aiunt in Erechthei tẽplo: & hũc acropoleos, id eſt arcis cuſtodem, cui ex melle placentam offerebant, Poliadis Mineruæ peplum primos cõtexuiſſe legimus, Aceſeum Patarenſem, & Heliconẽ Cariſtium: de quibus in Prouerbiis legitur & hiſtoria. duas virgines vocatas Canephoras, quaſi dicas Ciſtophoras, huic deæ quotannis ſtatuebant quæ inſeruirent, de quibus plura Pauſ. Sed & alibi gentiũ alia fuiſſe Poliadis Mineruæ templa legimus, inter quæ illud quod Policum ab ea nuncupabatur, apud Ilium. Fuit & Tegeatis Poliatidos Palladis templum, in quod ſemel in anno ſacerdos ingrediebatur. lege in Arcad. Pauſan.

Alipheræa Minerua cognominata eſt, vt Stephanus & Polybius ſcribunt. ἀλίφειρα vrbs fuit Arcadiæ: hæc (vt Polybius tradit) in ſummitate collis arcem, & æneam Mineruæ ſtatuam longè à cæteris ſpecie ac magnitudine differentem habuit, quæ à quo, aut cuius ſumptibus, quóve tempore erecta fuerit, etiam apud eius loci incolas in dubio fuit, hoc inter omnes idem auctor conſtare ait, opus eſſe inter omnia opera Hecatodori & Soſtrati excellentiſſimum. hinc ergo ἀλιφειραία nuncupata.

Itonia, & Itonias, & Itonis Minerua, vt notat Stephanus, & ſi Feſto ſtandum, Itonida: qui ſcribit, Itonida Minerua à loco appellata. Itonea verò à T. Liuio, qui in 6. lib. 4. Dec. ſcribit, Ibi ſtatua regis Antiochi in templo poſita Mineruæ Itonææ iram accendit. Callimachus in Cereris hymno:

οὐδ' ἰτωνιάδος μετ' ἀθαναίας ἰν' ἄεθλα

ὀρμενίδαι καλέοντι. id eſt,

Cúmque ad Itoniados certamina Palladis ipſum
Ormenidæ inuitant.

Et Apollonius in primo Argon. ἔργον ἀθηναίης ἰτωνίδος, hoc eſt, opus Palladis Itonidis. quo loco interpretes, Itoniæ Mineruæ ſcribunt templum fuiſſe in Coronia Bœotiæ, de qua nō intelligit Apollonius: ſed potius de Theſſalica Itonia, cuius meminerit Hecatæus in primo hiſtor. Strabo: Bœotij, qui venerant ex Theſſalia, expugnata Coronæa, Itoniæ Mineruæ templum in plano condiderunt, eodem quo Theſſalicum nomine. Armenidas verò in Thebaicis ſcripſit, Itonon Amphictyonis filium in Theſſalia natum fuiſſe, à quo ſit ἴτων ciuitas, & ἰτωνὶς ἀθηνᾶ, id eſt, Itonis Minerua. Meminit & Alexander in primo Caricorum commentariorum, item Stephanus & Suidas. Pauſan. in Attica, vbi de Pyrrhi regis victoria contra Antigonum agit, ſcribit, inter Lariſſam & Pheras Itoniæ Mineruę poſitum fuiſſe templum. Citatur hoc Epigramma Pyrrhi apud Plutarch. item in vita Pyrrhi:

Hæc tibi dona refert clypeos Itonia Pallas,
Aeacides Pyrrhus, quos audax Galata in armis,
Et magnæ Antigoni bello amiſere cateruæ,
Quæ quondam Aeacidis armorum gloria parta eſt.

Sic verſu quidem heroico Domitius vertit, quod eſt elegiaco ſcriptum græcè.

Τοὺς θυρεοὺς ὁ μολοσσὸς ἰτωνίδι δῶρον ἀθανᾷ,
Πύῤῥος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν γαλατᾶν.
Πάντα τὸν ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν, οὐ μέγα θαῦμα,
Αἰχματαὶ καὶ νῦν, καὶ πάρος αἰακίδαι.

Papinius etiam in extremo ſecundo Thebaid. de Minerua loquens:

Siue Aonia diuertis Itone
Læta choris.

Quo loco, Placidius: Itone ciuitas Bœotiæ Mineruæ ſacrata. vt ipſe alibi ait,

Ducit Itonæos & Alalcomenæa Mineruæ
Agmina.

Bacchilides Mineruam Itoniam dicit. ab Itone ergo Mineruam oppido cognominauit, quod eſt in Macedonia, vbi eius antiqua fuit ædes, vicina Bœotię, in qua regnauit Anthonous Herculis filius, & Paphies.

Ithomia Pallas, ab vrbe Theſſalica Ithome, cuius & meminit Homerus, vt docet Strabo libro 9. qui & Curalium fluuium ſcribit labentem παρὰ τὸ τῆς ἰθωμίας ἀθηνᾶς ἱερὸν, id eſt, præter Ithomiæ Mineruæ templum, Peneum ingredi. Legimus & montem Ithomen, vt in Ithomate Ioue docuimus. quare apud Catullum quidam ita legunt:

Quod tibi ſi ſancti conceſſerit incola Ithomi.

Quod tamen non recipit amicus noſtras, pro Ithomi reponens Hymetti. Idem Catullus eodem poëmate:

Vnigenámque ſimul cultricem montis Ithomi.

Nonnulli tamen Ithini legunt. De Ictino quidem bis Strabo meminit: ſed in carmine ſyllaba contumax repugnat. quare res amplianda, vt Ictini lychnus ſit asbeſtos. Mirum eſt viros alioqui doctos, Itoniam & Ithomiam confundere, cum diuerſæ ſint, vt eſt à me oſtenſum. Bembus quidem apud Catullum vbique Itoni legit, in dialogo ad Herculem Strozam: & duplicem facit, citato ſuper hoc ex lauacro Palladis carmine Callimachi.

Ζωστηρία ἀθηνᾶ. Zoſteria Minerua cognominata, cuius meminit Heſychius. Pauſanias verò in Bœot. ait, Amphitrionē ſtatuas duas erexiſſe ligneas, cùm aduerſus Eubæos & Chalcodontem pugnaturus arma indueret, quod veteres ζώσασθαι, arma induere dicerent. & Homerum ait, Agamemnona Marti ſimilem zona armorum, &c. Stephanus verò in libro de Vrbibus ζωστὴρ Atticæ eſſe Iſthmum ſcribit, vbi ferunt Latonam zonam ſoluiſſe, cùm in paludem deſcendiſſet vt lauaretur: quo in loco piſcatores ſacra Latonæ & Dianæ faciebant, & Apollini Zoſterio. Tum & hoc ſubdit, quod in Locris Epicnemidiis etiam Minerua coleretur Zoſteria.

Θαλλοφόρος ἀθηνᾶ, hoc eſt Ramifera Minerua eſt cognominata, à ramis oliuæ, puto. huius in Sympoſio meminit Xenophon, qui in eius celebritate ſenes ait venuſtos eligi.

Ἀλαλκομενηὶς ἀθηνᾶ, ab Alalcomeneo dicta, vt eſt apud Stephanum, qui eius deæ ſtatuam erexit:

erexit: non autem vt Aristarchus putauit, παρὰ τὸ ἀλαλκεῖν, id est auxiliari. Alalceis enim vocaretur, quam tamen sententiam sequitur Phurnutus, qui eandem etiam appellatam ait ἀγελεῖδα, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς λαοὺς, hoc est, ab agendo populos: vel ab, ἀγέλης, id est, armentis boum, quæ illi sacrificabant, vt indomita, vel vt alij tradunt, Agelea dicta est quasi ἄγουσα λεΐαν, hoc est agens prædam. meminit Herodotus libro nono, & Homerus cùm alibi, tum in quarto Iliad. πρώτη δ' Διὸς θυγάτηρ ἀγελείη. hoc est, Prima autem Iouis filia Agelea. Sanè idem Alalcomenus & vrbem à suo nomine dixit Alalcomenen, de qua intellexit Statius libro Thebaid. septimo.

Ducit Itonæos, & Alalcomenæa Mineruæ Agmina.

quo loco Lutatius Placidus grammaticus ita castigatè legendus: Alalcomena ciuitas est Bœotiæ, in qua regnauit Herculis filius. hinc Bacchylides græcus poëta fuit, quem imitatus est Horatius &c. in qua nata est Alcmena Herculis mater, & in qua etiam colebatur Minerua. Porrò Aelianus etiam vocat Mineruam Alcomeneida. sic enim ait: In Cereris templo, quod est in vrbe, Aranea solitam texit telam ante simulacri faciem: Mineruæ etiam simulacrum, quæ Alcomeneis dicebatur, sponte sua combustum est, & alia eiusmodi complura.

Alcides Minerua cognominata à Macedonibus. T. Liuius libro secundo quintæ Dec. de Perse rege bellum aduersus Romanos suscipiente: Ipse, inquit, centum hostiis sacrificio regaliter Mineruæ, quam vocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est, id Macedoniæ oppidum est.

Catuleana Minerua dicta, de qua Plin. trigesimo quarto Nat. histor. de Euphranoris Alexandro, id est Paride agens. huius est, ait, Minerua Romæ, quæ dicitur Catuleana, infra capitolium, à Q. Lutatio Catulo dicata. Sunt qui libentius Catulianam legant.

Musica Minerua etiam appellata fuit, de qua idem Plinius eodem libro trigesimo-quarto, capite octauo. Demetrius inquit, fecit Mineruam quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius, ad ictus citharæ tinnitu resonabant.

Captam Mineruam quoque cognominatam legimus à Romanis, cuius delubrum fuit ad Cœlij montis radices: quæ cur ita vocaretur, varias in 3. Fast. Ouid. opiniones recitat. ita enim canit:

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum,
    Hic vbi non plana est, sed propè plana via est.
Parua licet videas Captæ delubra Mineruæ,
    Quæ dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio causa est. Capitale vocamus
    Ingenium solers, ingeniosa dea est.
An quia de capitis fertur sine matre paterni
    Vertice cum clypeo prosiluisse suo.
An quia perdomitis ad nos captiua Phaliscis
    Venit & hoc signo syllaba prima docet.
An quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas
    Ex illo iubeat furta reperta loco.
A quacunque trahas ratione vocabula, Pallas,
    Pro ducibus nostris ægida semper habe.

Addit & his aliam grammaticus Marsus suam opinionem, Captámque Mineruam fortè vocari posse ille existimat, quod captus locus ex Festi sententia, ad sacrificandum legitimè constitutus diceretur.

Nerine etiam Minerua, vel Neriene dicta fuit, si Porphyrioni Horatiano interpreti stamus: qua de re in Marte satis scripsimus.

Oleria Minerua appellata est, & Oleria festa, ab vrbe Olero, quæ in Creta fuit, vt Stephanus meminit.

Ἀνεμῶτις ἀθηνᾶ, id est Anemotis Minerua hoc est ventosa, colebatur in ciuitate Methone, vbi & templum & simulacrum habuit, quod Diomedes dicasse fertur, vt Pausan. docet: dicta, quod ibi dea molestum ventum sedarit.

Cydonia Minerua, cognominata quidem de nomine vrbis Cretensi: templum verò à Clymeno Herculis Idæi nepote erectum fuit, vt apud eundem Pausaniam legimus.

Ἀκρία Pallas dicta est Argis, vt Hesychius scribit, quod ἐπὶ τινος ἄκρας, id est, quadam montis summitate constituta esset, à qua & Acrisius est denominatus. Est autem & Iuno, & Diana, & Venus eodem nomine Argis nuncupata, quod pari modo in eadem summitate, id est, ἐπ' ἄκρῳ sint positæ.

Colocasiæ Mineruæ templum fuit in Sicyone, vt est in 3 apud Athenæum, quo loco de ciborio & colocosia agit, ex Nicandri Georgico.

Ἐπιπυργίτις ἀθηνᾶ, hoc est, turrium præses Minerua, sic vocata & culta in Abderis, vt Hesychius scribit. ἐπιπυργιδίαν Pausanias vocat in Corinth.

Ἀτρυτώνη ἀθηνᾶ, hoc est Illaboriosa, & infatigabilis vllo labore, vt Phurnutus, vel inuulnerabilis in bello Minerua: Hesychius & Phauorinus. Sed & Phlyenses Myrinusij, vt Paus. scribit in Attica, Mineruam τιθρώνην colebant interpretatur Domitius Almam.

Pœonia Minerua, id est, medica cognominata, cuius cùm alibi simulacra tum in primis in Attica Paus. commemorat, vt quidem apud Oropios in ara Amphiarai, item in Ceramico vnà cum Apolline Musageta.

Asia Minerua, id est, ἀσία ἀθηνᾶ, cuius templum Paus. ait fuisse in ruderibus, constructum verò à Castore & Polluce ex Colchis reuersis. nam & apud Colchos eodem nomine templum fuerat.

Hippolaitis Minerua dicta fuit, vt idem Pausanias tradit, ab vrbe Hippola, cuius ruinæ extabant Pausaniæ tempore. vrbis meminit & Stephanus.

Promachorma Minerua cognominata, quæ in monte Buporthmo templum habuit in insula Trierana, vt in Corinth. Paus. scribit.

Κελευθείας ἀθηνᾶς, hoc est, adhortantis Mineruæ simulacrum confecit Vlysses, postquam cursu superauit procos: Pausanias.

Agoræa Minerua, id est, forensis, à Lacedæmoniis culta. idem Pausanias.

Nedusia Minerua dicta, testibus Suida & Stephano, à loco vel vrbe Laconiæ. Strabo quoque tum libro octauo, tum vndecimo. Nedusiæ Mineruæ meminit, quam à Nedonte loco nomen habere ait. sed duplex quidem templum Nedusiæ his verbis idem Strabo facit, Præter Pheras autem, inquit, Nedon amnis per Laconicum labitur agrum, alter à fluuio Neda: Nedusiæ verò Palladis cognomento insigne templum habet. Est etiã in Pœassa Nedusiæ Palladis sacellum nobile, à Nedonte loco nomẽ assecutæ. hæc quidem in octauo. in vndecimo verò ita: Inter autem ædem Pœassæ parietina, Nedusiæ Mineruæ sacellum est, quod Nestor secundum eius à Troia reditum ædificauit.

Ambulia Minerua: vide in Ambulio Ioue.

Pariæ, id est, παρείας Mineruæ simulacrum sub diuo in Laconia describit Pausanias. Paniæ verò in gymnasio Cylabare posita fuit auctore eodem.

Axioppœna Minerua ab Hercule cognominata, cùm se vltus fuisset de Hippocoonte & filiis, qui illum expiare abnuerant, & Oeonum interfecissent, ipse Palladis Axiopœnæ templum in rei memoriam construxit. antiqui enim ποινὰς vltiones vocare, vt & nos, consueuere: vide nostrum Herculem, vel Pausaniam, qui historiam pluribus exequitur.

Cyristis Minerua à Strabone commemoratur libro decimosexto. dicta à regione Cyristica, quæ Antiochensium agrum attingit, à septentrione verò Amanum montem. Huius regionis Tyndarus ciuitas fuit, Cyristicæ regionis arx. atque inde Cyristis Minerua ἀθηνᾶ κυρεστὶς appellata. Porrò & κυῤῥηστὶς Minerua à Cyrrho Syriæ vrbe nuncupata, vt ait Stephanus quæ tamen eadem est, nisi quòd differunt Græca exemplaria, scriptura.

Σώτειρα, id est, seruatrix Minerua cognominata, teste Hesychio. Soteræ Palladi & Neptuno, ait Pausanias, Vlyssem in vertice montis Borei, reuersum à bello Troiano, templum condidisse. Sotera Pallas etiam à Galeno, aliísque antiquis medicis, antidotus quædam cognominata est. Legimus in Palladis Soteræ, quæ etiam Soteris dicitur, templo compedes, quibus vincti Lacedæmonij fuissent, suspensos fuisse: licet in exemplari Bapt. Leonis, pro Soteræ, solertis legatur.

Sunias Minerua frequenti cognomine fuit apud Græcos, denominata à promontorio Atticæ regionis. de qua sic Pausan. in Græcia, quæ ad continentem è regione Cycladum insularum & maris Aegæi adiacet, Sunium prominet, Atticę promontorium: quod simulac pernauigaueris, & portus & Palladis Sunaidis delubrum in promõtorij vertice existit.

Ληῗτις, id est, prædatrix Minerua nuncupata fuit, quoniam præesse credebatur prædæ,

quæ λεὼς græcè dicitur. Phurnutus: Vel potius, ait quòd seruatrix bonorum sit, & populorum. ac ciuitatis quidem, & domus, & totius vitæ præsidem poëtæ fecere prudentiam: atque ob hanc causam & ἐρυσίπολις & πολιὰς etiam cognominata est, hoc est protectrix vrbiũ.

Ἀηδὼν, Aedon, id est, luscinia, Minorua à Pamphyliis nuncupata, vt scribit Hesychius & Phauorinus.

Narcæa Pallas cognominata est à Narcæo, Dionysij & Phiscoæ filio. qui deuictis finitimis est magnam adeptus potentiam, & deæ templum de suo nomine erexit, vt est à Pausania proditum.

Ἀρσενόθυμος ἀθηνᾶ, sic à Græcis cognominata Minerua, quòd non muliebriter, sed viriliter irascatur, virilíque sit animo: vt in primis in eo hymno legimus, qui ipsi deæ Polymiti à gentilibus canebatur:

Ἀρσενόθυμε, φέρασπι, μεγασθενὲς, ὀμβριμοπάτρη,
Παλλὰς τριτογένεια, &c.

Quæ omnia vides esse deæ epitheta.

Cranea Minerua, cuius in Phocaicis Paus. meminit. eius enim celebre fuit templum, viginti stadiis tantum distans ab Elatea.

Dymæa & Larisea Pallas, apud Achæos fuisse dicitur. hæc ita nuncupata, quod Dymęa vrbs distet trecentis stadiis à Lariso fluuio. lege Pausaniam.

Coresia Minerua, de qua Cicero libro tertio de Nat. deorum: Quarta, inquit, Minerua Ioue nata, & Polyphe Oceani filia, quam Arcades Coresiam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt, Stephanus verò ait, Corion locum esse in Creta, ἀπὸ κόρης τινὸς. vnde sit ciuis Coresius, & palus Coresia, καὶ ἀθηνᾶς ἱερὸν κορησίας, & Mineruæ templum Coresiæ, quam potius deductam ait à κόρη, quàm à Corio: vnde rectius fiat Corieus.

Agraule Minerua, Eusebius in quarto. Agraulos filia Cecropis fuit, & Mineruæ cognomen: Arpocration. Sanè latini videntur legisse Aglaurum, vt apud Ouidium in Metamorph. Populus etiam Athenis tribus Erechtheidos fuit ἀγραυλὴ, teste Stephano: qui & sine α aliquando ἀγρυλὴ vocatur. Porrò etiam tres Cecropis filiæ dictæ sunt à rebus, quæ augere faciant fructus, πάνδροσος, ἕρση, ἄγραυλος. & priores quidem à rore dictæ, tertia verò à rusticatione.

Lemnia Minerua Athenis cognominata, vt Pausanias scribit, quòd à Lemniis consecrata fuerit: Ex omnibus, inquit, Phidiæ operibus potissimùm spectabatur Palladis statua, quæ à consecrationis auctoribus Lemnia appellatur. Caludoniæ Mineruę tanta fuit religio, vt capitalem fraudem ansi, aut pecunia iudicati, qui ad illam confugissent, noxa pecuniáque exoluerentur. quod idem præstabatur Pergami in Asia si quis ad Aesculapij ædem confugisset, vt Polyhistor scribit Alexander.

Onca, hoc est, ὄγκα ἀθηνᾶ, dicta apud Phœnices, vt Stephanus scribit. vnde Oncææ dictæ sunt Thebarum portæ. Citat Stephanus Euphorionem. Hesychius quoque Oncę Mineruæ meminit, aítque & portas Ogygias, id est, Thebanas significare. alibi tamen ὄκαιν Mineruam ait Thebis cognomen habere à loco, cùm ὄγκαιν sit legendum. Fit enim valde verisimile Cadmum ex Phœnicia hoc Mineruæ nomen in Bœotiam attulisse. Sed enim & Pindari interpres in Olymp. in hymno ad Theronem, super ea verba Pindari, quibus ait Mineruam continenter amare Semelen: Pallas vt dea indigena amat Semelen. Cadmus enim statuam ei erexerat, Oncis Bœotiæ vico, vbi & Oncæa Minerua colebatur. Cæterùm legimus etiam in Aeschyli tragœdia, quæ septem duces ad Thebas inscribitur, Ongæas quasdã Thebis denominatas fuisse portas, à Palladis cognomine Ongææ iuxtà ædificato templo, sic appellatas. Onga autem apud Phœnicen dicta est Minerua, à quibus Cadmus traxit originem. hinc videmus Onca & Onga dici.

Ἀρακυνθὶς ἀθηνᾶ, Aracinthis Minerua cognominata, teste Stephano, ab Aracintho monte Bœotiæ. meminit & Rhianus poëta in Fama:

Κλῦθί μοι εὐχάων ἀρακυνθιὰς ὀμπατέρεια, hoc est:
Audi me felix Aracinthias ab Ioue nata.

Ἄστυρις ἀθηνᾶ Astyris Minerua colebatur, teste Stephano, in Astyra vrbe Phœniciæ, versus Rhodon. Astyrena verò Diana in Italia colebatur, vt idem ibidem testatur, & Strabo: vt plenius in Diana dicendum.

Ἀσσησία ἀθηνᾶ, Assesia Minerua, de qua Herodotus in primo. Fuit verò Assessus terrę Milesiæ

ſiæ ciuitas, vt Stephanus ſcribit, ex Theopompi libro XXIIII. Herodotus: Vbi Aſiæ Ionia bello ab Alyatte rege vexata, & ſegetes incenſæ, fanum Aſſeſiæ Mineruæ incendio eſt conflagratum.

Μονογενὴς, quæ & μονογενὴς ἀθηνᾶ dicitur, Vnigena Minerua à noſtris dicta, quod ex ſolo Ioue nata eſt. Catullus:

> Vnigenámque ſimul cultricem montis Itho mi.

Gorgona Mineruam Cyrenenſes, vt Græci grammatici notant: ſed & hoc nomine eam Romani inuocabant. M. Tullius ad equites: Téque, inquit, Tritonia armipotens Gorgona Pallas Minerua, &c. De Gorgonum verò ſororum fabula, non eſt meum hoc loco plurima quæ traduntur, hic congerere, præcipuè cùm græcis latiniſque poëtis ſcriptoribus deſcriptæ legantur.

Λαοσσόος ἀθηνᾶ, hoc eſt, Seruatrix populorũ Minerua cognominata, vt Phurnutus & Heſychius notāt. Theocriti interpres in IIII Edyllio ait, λαοσσόος γὰρ ἡ ἀθηνᾶ, quæ populũ ſequatur, vel ſeruans. ἀλάστωρ quidem malum geniũ, id eſt, cacodæmona ſignificat, vel qui inuitus ſeruat.

Ciſſea cognominata Pallas cuius delubrum fuit celebre in arce Epidauri, vt eſt apud Pauſaniam.

Ταυροβόλος ἡ ἀθηνᾶ dicta eſt, teſte Suida in Andro. nam cùm Anius dediſſet taurum Atridis, iuſſit, vt vbicunque è naui exirent, Mineruam conſecrarent. & ita cùm nauigaſſent, in Andro conſtituerunt.

Scillutiæ Mineruæ templum, ſcribit in VIII Strabo, ad Scilluntem inter illuſtria numeratum fuiſſe: vnde σκιλλουντία ἀθηνᾶ.

Sais Minerua dicta Strabo in XVII: Sais inferioris regionis Aegypti metropolis, vbi Minerua colebatur, in cuius templo Pſammetichi ſepultura fuit. Meminit & Herodotus in ſecundo. Propertius:

> Mercurio Sais fertur Bœbeidos vndis
> Virgineum primo compoſuiſſe latus.

Dicitur & Saites Minerua. Scribit Stobæus in ſermone qui de legibus & conſuetudinibus inſcribitur, quòd in Sai vrbe Aegyptia colebatur Minerua, quæ & Iſis credebatur: ideóque Sphinges pro eius templis apponebantur, quoniam ſacra deorum myſtica eſſe, & ænigmatica conuenit.

Sicyonia Pallas, cuius templum apud Sicyonios cõſtruxit Epopeus Sicyonius, de Thebanis victor. Ferunt, cùm is perfecto templo deam rogaſſet, ſi gratum id haberet, aliquo oſtenderet ſigno: tum in eo loco oleum copioſe fluxiſſe.

Auxiliarem Mineruam, id eſt, ἀυξιλιάριον coluere Romani, quòd Plutarchus oſtendit, & Clitonymus in libro rerum Italicarum, qui ad illius ἀυξιλιαρίας ædem Caſſium Brutum confugiſſe produnt: tandémque ibi fame necatum, inſepultúmque iacuiſſe.

Προναίας ἀθηνᾶς τέμενος, vel vt Herodotus προνηίης ἀθηναίης ἱρὸν, hoc eſt (vt Valla aliquando eſt interpretatus) fanum Protemplaris Mineruæ, fuit apud Delphos, quod poſt Herodotum Heſychius etiam confirmat. Pauſanias quoq; in Bœoticis, Mineruæ & Mercurij protemplares, id eſt, προναοὺς vocat, qui eſſent in templo Apollinis Iſmenij: quorũ alterum Phidias, alterum Scopas feciſſe dicuntur. Ad hæc legimus apud Phurnutum & πρόνοιαν, id eſt, prouidentiam appellatam Mineruam. quin etiam & προνοίας ἀθηνᾶς, id eſt, Mineruæ prouidentiæ apud antiquos templa erigebantur. Vt etiam auctor eſt Pauſan. in Phocaicis.

Μαγαρσία ἀθηνᾶ, Magarſia Pallas, vocata ab ingenti tumulo in Cilicia, vt ait Stephanus, apud vrbem Mallon. Arrianus in ſecundo de Alexandri hiſtor. Alexander, inquit, Magarſum profectus, Mineruæ Magarſidi ſacrificauit.

Μυγισία ἀθηνᾶ, καὶ Μυγισαῒς, id eſt, Mygiſia Pallas, vel Mygiſais, vocata eſt à Mygiſis vrbe Cariæ, cuius Hecatæus meminit in quarto Genealogiarum.

Ἀλκιμάχα ἀθηνᾶ cognominata in bello, à virtute videlicet. meminit Suidas. vnde illud, τοῦ ὑποζυγίας παλλάδος ἀλκιμάχας. hoc eſt, templum ſubtectæ Palladis Alcimachæ.

Σταθμία quoque cognominata Minerua, à Stathmios, quæ vox multa ſignificat; ſed in primis ſtationem, ſtatiua, ſtabulum, libram, alia: Heſychius.

Παραπεπλεγμένη, ἢ ἀναπεπλεγμένη ἀθηνᾶ, teſte Polluce in ſecundo, vocata eſt, vbi de tonſoribus agit, id eſt, Minerua circumamicta, vel redemita, cognominata quoq;, vt Phurnutus ſcribit δορυκίττορα, quòd haſta ferire & ſtimulare diceretur. Et quòd cum Victoria aſſiſtrice

Gigantes vicerit, γιγαντοφόντις nuncupatur, eodem Phurnuto auctore.

Εὔπηχυν Ἀθήνην, hoc est boni cubiti, & perinde fortis, Mineruam vocat Rhianus poëta græcus cum canit, μάτις δ' εὔπηχυν Ἀθήνην, Ambitque Eupechin Athenan.

Legimus præterea & alia nonnulla Mineruæ cognomina, apud Hesychium præcipuè, & Phauorinum, aliósque græcos scriptores, quæ omnia colligere difficile est. nam & νηῒθ Minerua ab Aegyptiis, vt Plato ait, dicta est. Hesychius, νηῒθ. item ἡφαιστία, Hephæstia, id est, Vulcania, κυάρη, ἰλλυτίς, & quæ Bombylia dicebatur à Bœotiis. Agripha etiam, item ἱππηλατεία vocata, & Mænalis à Pausania dicitur Minerua.

Armipotens, & Armisona vocatur à poëtis. Vergilius:

Tum numina sancta precamur Palladis armisonæ, &c.

Cicero ad Equites: Téque, inquit, Tritonia armipotens, &c. Statius etiam vocat Palladem littoream, illo Achil. carmine:

Palladi littoreæ celebrabat Scyros honorum

Fortè diem. Sed mihi potius ex tempore epithetum, quàm perpetuum cognomen esse videtur. nam Pallas præcipuè artium dea censebatur. vnde illud Vergilij,

Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

In Scyro tamen eius templum littorale fuit. hinc & illud eiusdem Statij:

Placidíque super Tritonia custos.

ROMA

SYNTAGMA DVODECIMVM DE DIANA, LVNA, HECATE, ISIDE, AD ILLVST. AC DOCTISS. HERCVLEM BENTIVOLVM.

Memini illustrißime ac doctißime Hercules Bentiuole, superioribus nostris his libris tibi me pollicitum fuisse hoc de Diana Syntagma, quod in præsentia nomen vtcunque exoluo. Tu maiori volenti, quàm vires & valetudo præstare valeant, faue, vt soles. Vale.

Diana dicta est, si Macrobio stamus, ab Iana, D litera addita. Iana enim Luna est, etiam Varroni in libro de Re rustica. alij à Διὸς, hoc est Ioue, quasi Iouiana: Iouis enim filia. quidam & dictam credidere quasi Deuianam, quoniam venantes per deuia & syluas deuiare soleant, captantes feras. alij Diuianam vocant: hinc & Dianius locus, Dianæ consecratus dicebatur. est & Dianaria herba, quæ græcè est artemisia, vt est apud Vegetium in mulomedicina. ἄρτεμις enim græcè diana, vt notum est, nuncupata, vt Plato docet, διὰ τὸ ἀρτεμὲς καὶ τὸ κόσμιον διὰ τὴν τῆς παρθενίας ἐπιθυμίαν: hoc est, propter integritatem & modestiam, propter virginitatis desiderium. vel forsitan quasi ἀρετῆ ἵστωρ, id est, virtutis inspectrix & cōscia. vel dicta est ἄρτεμις, quasi ἄροτον μισήσασα, id est, quòd arationem vel coitum viri & mulieris odio habeat. Strabo verò in XIIII scribit, ἡ ἄρτεμις ἀπὸ τοῦ ἀρτεμέας ποιεῖν. hoc est, Artemis dicta quòd integros faciat. vnde etiam Phornutus ait, huius rei causa καθ' ὑγιασμὸν Artemin quidem ἀπὸ τοῦ ἀρτεμεῖς, ὅ ἐστιν ὑγιεῖς denominari. Macrobius tamen ad Lunam respiciens, ait, ἄρτεμις quasi ἀεροτόμις, quòd scilicet aëra secet. Diana tres connumerat M. Cic. in tertio de Nat. deor. primam Iouis & Proserpinæ filiam, quæ pennatum Cupidinem genuisse dicitur: secundam notiorē ait, quā Ioue tertio & Latona natā accepimus: tertiæ pater Vpis fuisse traditur, mater Glauce, eam sæpe Græci Vpin paterno nomine appellant. hæc ille. Sed & Latini Opin prima producta, quasi Vpin, si nō mentimur, vocāt. Βένδις verò Diana dicitur à Thracibus, vt Strabo & Phauorinus tradunt. eadem & Βάβαρος, vt Hesychius tradit. ab Atheniensibus, Βραυρωνία vocatur eius deæ celebritas. Tarentini autem Dianam Angeli nomine nuncupabant, vt idem scribit Hesychius. à Persis verò ζαρῆτις, id est, Zaretis: Arsilache. seu Orsilache, à populis Tauricæ regionis, vt Ammianus prodit. Ἀλιλὰ est à Chaldæis Luna nuncupata, vt notat Harpocration.

cration. Asteroarche, ab Africanis Carthaginensibus, vt Herodianus prodit in historia. Existimarunt Dianam etiam antiqui furorem immittere. atque ideo in poëtica Horatius Iracundam nominat: & in Partu virginis Actius Sanazarius lib. tertio:

Cedet & infestæ violentior ira Dianæ,

Dixit, cùm furentis morbũ describeret. vnde etiam ἀρτεμιδοβλήτους græci dicunt, & σεληνοβλήτους, vt docet Macrob. Est etiã apud Græcos verbum σεληνιάζομαι, à Luna deductum, vt notant Grammatici, quod significat lunaticũ esse: de quo genere morbi cùm alij multa, tum plura Galenus, à quo etiam Hippocratis verba corriguntur. Creditur verò ideo vocatus hic morbus, quòd furor non sit perpetuus, sed certis recurrat interuallis. Alij, quòd qui interlunio natus sit, hoc morbo tẽtari soleat: quod & innuere videtur Quintus Serenus poëta. Scribit Seruius, Virbij numen coniunctum Dianæ, cultũ fuisse antiquis apud Ariciam. id quod cùm alij, tum vatũ maximus Vergil. in Aen. octauo cecinit: & Seruius idem copiose exponit, totámq; ibidem Hippolyti fabulam explicat. Fuit & Virbij cliuus prope Romã, vt Persius sexta Satyra innuit, & Probus seu Cornutus interpretatur, qui & ipse de Virbio paucis multa executus est. Scribit Sex. Pompeius, quòd iuuenilia fingebant Dianæ simulacra, quia ea ætas fortis est ad tolerandam viam. Diana enim, ait, viarum putabatur dea. Sed enim Dianæ imagines vario modo effingebantur. nam aliter vt venationum dea, aliter vt quieta & pacifica, aliter vt Luna. prima, nympharũ habitu succincta, arcu & pharetra & iaculis armata: altera, vt virgo stãs. Pausan. in Cypselo, id est, arca, in qua Cypselus cõditus fuit, inter cætera Dianã alatã insculptã fuisse scribit, quę altera leonẽ, altera patherã teneret: causam se ignorare, ipse fatetur. postrema bigis vecta, nũc vaccis, nunc equis bicoloribus trahentibus. Claudianus quidem graphicè Dianam his versibus describit:

At Triuiæ lenis species, & multus in ore
Frater erat, Phœbíque genas, & lumina Phœbi
Esse putes, solúsque dabat discrimina sexus.
Brachia nuda nitent, leuibus proiecerat auris
Indociles errare comas, arcúque remisso
Ocia neruus agit. pendent post terga sagittæ,
Crispatur gemino vestis Cortynia cinctu,
Poplite fusa tenus. motóque in stamine Delos
Errat, & aurato trahitur circumflua ponto.

Porrò Dianæ coronam ex heliochryso attribuêre scriptores, quia puella quædã Etesia eo flore eam coronare solita esset. Porrò vt Festus scribit, Hecate Diana & Luna & Proserpina eadem putabatur. Idem tradit Isidorus, qui & eas effingit ita,

Quando etenim luna est, sublustri splendet amictu:
Cùm succincta iacit calamos, Latonia virgo est:
Cùm subnixa sedet solio, Plutonia coniux, Vnde & eas nos simul describemus, Proserpina excepta.

Lvna à lucendo nominata est, ait M. Cicero. Luna verò, ait M. Varro, quòd sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca, in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. vel Luna sic dicta est, quòd luce luceat aliena, hoc est Solis: græcè eadem formè ratione σελήνη vocata παρὰ τὸ σέλας νέον ἔχειν, id est, à nouo lumine. Id cùm alij ostendunt, tum maximè Cleomedes. Nam, inquit, quòd lucem semper nouam habeat, σελήνη est nuncupata: & quòd sacra Dianę adeuntibus præstet faces, sanè & σελασφόρος, item & φωσφόρος, id est, splendida, & lucifera etiã appellata est. Item quòd noctu in primis cernatur, νύχια, & νυκτιφαής, vt Phurnutus meminit, hoc est Nocturna, & Noctiluca. Ouidius xv Metamorph.

Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ. Horatius:
Ritè crescentem face Noctilucam.

Luna Endymionem amasse fabulis traditur, pastorem, vt poëtæ canũt: quare id fictum cùm alij, tum in primis Plinius in secundo Nat. hist. & Alexander Aphrodiseus in Probl. exponunt, & interpretatur idem etiam Arati interpres. ita enim; Endymionem, inquit, pastorem Luna amasse dicitur, seu quòd primus hominum cursum Lunæ inuenerit: vnde multos annos dormisse dictus est, quoniam nihil aliud in vita, nisi ei rei studuit, sicut Mnaseas in primo libro de Europa tradidit. siue quòd Endymionẽ amasse fertur: quia nocturni roris humor, qui siderum est, ipsius quoq; Lunæ, animandis herbarum succis insudatur, &

pastoralibus prosit successibus. id verò contigisse tradunt in monte Latmo, vnde Latmius Endymion ipse dictus est. Luna, vt idem ait interpres Arati, bigas dicitur habere, siue propter velocitatem, siue pro eo quòd nocte & die apparet. ideo vnum equum album, & aliũ nigrum habere dicitur. Porrò & interdum boum bigis etiam vehi fertur, propter Lunæ cornua. Festus hac de re ita: Mulus, inquit, vehiculo Lunæ adhibebatur, quòd tam ea sterilis sit, quàm mulus. vel quòd, vt mulus non suo genere & naturæ, sed equis creetur: sic ea Solis, nõ suo fulgore luceat. Ad hęc & ælurus, id est, felis Lunę filius fabulosè dicitur, quòd lunæ sequatur naturam: vt Demetrius Phalereus in eo dicit, quod est περὶ ἑρμηνείας. Vnde etiam nos hodie quoq; experientia videmus, felium oculos sicut lunam immutari: hoc est, pupillam augeri & minui, iuxta lunæ cursum. Sanè & tibi hoc loco illud non reticuerim, Lunam marem & fœminam existimatam, atq; in primis ab Aegyptiis, vt apud Eusebium & Diodorum obseruamus. vnde & Orpheus in hymno ad lunã cecinit, θῆλύς τε καὶ ἄρσην: hoc est, & fœmina, másque. Sed quod vtroq; sexu dei existimarentur, Seruius docet in secũdo Aeneid. comment. & Macrob. in Saturn. ex Caluo Leuino, & Aristophane, vt in Venere Barbata & mascula docuimus. Porrò sicut Luna, ita & Lunus deus, & vocabatur & colebatur: vt auctor est Aelius Spartianus de Caracalla Imperatore. ait enim, ipsum dei Luni tẽplum accessisse, quem deum miro cultu & veneratione Careni colebant, adeò vt qui Lunam fœmineo genere & nomine putaret nũcupandam, is addictus mulieribus semper inseruiret. Qui verò marem deum esse crederet, is dominaretur vxori, neq; vllas muliebres pateretur insidias. Hinc licet Græci, vel Aegyptij eo genere quo fœminã hominem, etiã Lunam deum dicebant, mysticè tamen deum intelligebant. Proditum quoq; est à Philochoro in Atthide, Veneri quæ Luna eadem ratione putabatur, mulieres virili veste, viros muliebri sacra fecisse, id ipsum quod & Macrob. prodidit. Theon in commẽtariis in Aratum, cùm multa dixisset, quo modo à Sole Luna lumen acciperet, illud etiam subintulit: Ideo à tragicis, ait, Solis filia Luna vocata est. Hesiodus, Solem & Lunam Theiæ filios cecinit. Poëtarum communis opinio est, vt Iouis & Latonæ Apollo & Diana filij dicantur: & ille Latonius, & hæc Latonia dicatur. Luna à Scythis μίσταλη, teste Hesychio dicebatur.

Benden Lunam & Dianam vocabant Thraces, teste Palæphato, Suida & Phauorino. vnde dicta sacra Bendidia, etiam ab Atheniensibus celebrata. Deam hanc eandem Thraces iidem βόσατον vocabant Hesychio auctore. βένδις verò cognominata est δίλογχος, à Cratino poëta in fabula Thracum, siue quòd ea dea duos honores sortita est, cœlestem scilicet & terrestrem: λόγχην enim sortem vocant. vel quòd duas lanceas, id est, λόγχας, cùm esset venatrix, ferre consueuerat. Sunt qui dicant, quòd duo lumina habeat: proprium quidem Lunæ, & Solis. hæc quidem Hesychius. Sed & de Bendidiis Plato, & in decimo Strabo, meminere. Xenophon lib. II. Hellanicon, βενδίδειον vocare videtur Munychiæ Dianæ templũ. Hinc est quòd ego libètius lib. VIII. Decad. IIII. T. Liuij legam (vbi passim legitur, Romanorum primũ agmen extra saltum circa templum Mendidium castra loco aperto posuit) Bendidion: consentientibus etiã quibusdã antiquis codicibus. nã & Mendidia apud Strabonẽ corruptè legitur, vt ante me Politianus etiã annotauit. Quidam & κυβήβην nominant: quanquam etiã sunt qui Cybecan matrem deûm vocarint. alij Venerẽ, vt alibi ostẽdimus.

Hecate, Diana, & Luna, à plerisque eædem existimatæ. At ego quæ à plurimis tum grẹcis, tum latinis afferuntur, hic sub compendio quãtum memoriç succurrerit, tibi subsignabo. Hecate primum, sic nuncupata, quod ἑκὰς, id est, longè radios iaciat, vt iam in Apolline attigimus. Hesiodus in Theogonia, Hecaten ait non esse Proserpinam, sed aliam, Asteries Latonæ sororis filiam, & Persei vxorem. quo loco notat Scholiastes, ideo eam ab Hesiodo laudari, vtpotè Bœotio. in ea enim regione Hecate colebatur, cui Iupiter vim ac potestatem in omnia concessit elementa, vnde & existimatur nuncupata. nam ἑκατὸν centum significat, quo numero Graij aliquando infinitum designant numerum: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur. Ouid. in Metamorph.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras.

Perseis verò appellatur, quod Persei filia fuerit, & Asteries, vt ait Hesiodus in Theog. ideo sic & eam vocat Apollonius in Argon. sic & Statius in Theb. & eorum commẽt. Musæus tamen Iouis & Asteries filiam ait, quam cùm amaret, compressit, & compressam Perseo tradidit. ex qua sola nata sit Hecate, quæ ideo μουνογενὴς ab Hesiodo vocatur, & ab Apollonio in tertio Argon. quoniam vnigeniti sine fratribus plus honoris assequuntur, vt ait

idem

idem Hesiodi Scholiastes,& sint etiam ditiores,&c. Pherecydes verò Aristæi Pæonis filiã scripsit. Verùm in his quæ Orphica dicuntur,Cereris filia dicitur.

Καὶ τότε δὴ Ἑκάτην Δηὼ τέκεν εὐπατέρειαν. hoc est, Tunc Hecaten peperit Ceres è patre magno. Theocriti quoque commentatores in secundo Edyllio,inter cætera, quæ multa de Hecate scribunt. Iouem tradunt Cereri mixtum, Hecatem genuisse, robore & magnitudine præcellentem,quam sub terras pater misit,ad Persephonem inquirendã: & nunc eam vocari Artemin,& Phylaca,& Daduchon, & Phosphorõ,& Chthoniã.Illi iidem interpretes non multo pòst,alios aiunt dicere, Hecaten filiam fuisse Pheretæ,filiæ Aeoli & Iouis, quæ à matre in triuiis abiecta fuerit,& à pastoribus Pheretis suscepta, & enutrita in triuiis: propterea dea existimata fuit,quę & ante portas, vt ait Aeschylus,statuebatur. vnde ego facile crediderim,Prothyræam denominatam,de qua agemus:& προπυλαίαν, cuius meminit Hesychius.Paus.verò Propylęam Dianã in Attica in primis appellatam docet. Sedenim porrò Bachylides Hecatem Noctis filiam prodidit: Ἑκάτα δᾳδοφόρε νυκτὸς μεγαλοκόλπου θύγατερ,Hecate faciferæ noctis & magnigremij filia. Ab Orpheo verò ταρταρόπαις Ἑκάτη, hoc est Tartari filia dicta est. Sed simul hoc loco libet ex Græcis commentariis Hecates & Circes originẽ afferre.Circẽ igitur quidam Aeetæ sororẽ,quidã filiam dixere. hanc quidẽ Dionysius Milesius in primo Argon.filiam Aeetæ & Hecates Perseos, sororem verò Medeæ tradidit.Soli enim ferũt filios fugisse duos in illis locis Scythiæ, quibus nomina fuere Perseus & Aeetes. hos autem tenuisse eam regionem,& quidem Aeetem Colchos & Mæotas, Persea Tauricæ imperasse,& indigenã duxisse vxorem,ex eáq; filiam natam,cui nomen Hecate,quæ in venationibus esset fortis & virilis:& prima dicitur inuenisse mortiferas ac venenatas radices,& venenorũ peritissimam fuisse,& earũ rerum quæ medendi vim haberent. patrẽ verò hęc veneno sustulit,in Colchósq; profecta Aeetę patris sui fratri nupsit:id quod antè Apollonij interpretes, Diodorus etiam scriptũ reliquit:ex qua natę sint Circe & Medea. Circe verò Medea senior,matrẽ iis artibus superauit,ei nihilominus obsequẽs.Sed iã potius cætera de Hecate sequamur. A poëtis hęc etiã Triformis nominata,& Tergemina. Vergilius;

Tergiminámque Hecaten,tria Virginis ora Dianæ. Claud,
Ecce procul ternis Hecate variata figuris. Ouid.
Ora vides Hecates in treis vergentia partes. Idem;
Túque triceps Hecate.

Vnde Paus. Præ cæteris,inquit,diis imprimis Hecaten colunt Aeginetæ,cuius quotãnis initia celebrãt. Initiorum auctorem Thracẽ fuisse Orpheũ perhibent.maceria templũ ambitur:in eo ligneũ signũ factũ à Myrone,cuius vnicũ os, vti corporis trũcus.nam primus, vti ego existimo, Alcamenes Atheniẽsibus triplex fecit iunctis corporibus Hecates signũ, quã Epipyrgidiam illi appellant, iuxta inuolucris Victoriæ ædem positã. Quidam ad Lunæ triplicem naturã & formam referũt,hoc est, cum falcata est in cornua,& synodica,& cum media orbis parte διχότομος,& ἀμφίκυρτος diuisa & gibbosa,& πανσέληνος,hoc est plena, vt res est nota. Alij referunt ad id quod scribit in Argon. Orpheus,quòd triceps sit Hecate. dextrum enim caput equi habere fingitur,sinistrum canis, medium hominis aggrestis: vnde & τρίμορφον Cornutus,& τρικέφαλον eam vocauit. Artemidorus lib.secundo de Insomniorum iudicio, τριπρόσωπον eadem ratione dixit. iisdem etiam nominibus Chariclides vsus est apud Athenæum in septimo. scribit Paus. Hecaten Aeginetas maximè coluisse, cuius sacra se ab Orpheo habuisse iactabant, intra cuius deæ septum ædis ξόανον,id est,simulacrum fuit vna facie, Myrionis opus. Verùm Alcamenes, vt Pausaniæ videtur, triformem fecit Hecatem,quam ait ἐπιπυργιδίαν vocabant,&c. Sed enim & Athenis locus fuisse fertur,qui Trigla dicebatur, vbi erat anathema, id est, oblatio Hecates deæ Triglanthynæ,quę & τρίγληνος dicta est. Plura Athenęus,qui & τρίγλαν ait huic deę consecratã,quod & Phurnutus. trigla verò piscis notissimus est. Illud porrò etiã notandũ, morẽ fuisse, vt singulis mensibus locupletes Hecatę sacrificarent,panésque& alia in triuiis, ponerent,quę mox ab inopibus,& egenis raperentur,quę Hecates cœna dicebatur: auctores, Athenæus & Suidas. Ad quam cõsuetudinẽ alludit in primo νεκρικῶν dialogo Lucianus, vbi & de ouo lustrali etiam fit mentio:cuius & Apuleius,Ouidius Iuuenalis, alij meminere. quin & hanc deam veneficiis quidam præposuere, vt docet Phurnutus. Sed & luctu & mœroribus eã gaudere: vnde & illi tetra & horrida sacra impendebãt, nempe humanas hostias,illiq; sanguine humano litabãt:id quod alibi retuli. Sanè in Scholiis græcis in Platonis Cratylum, quæ Procli nomine circumferuutur, id assteritur, quod Hecate & Diana

eadem sit, idque ex Orphei sententia, cuius hi citantur versus:

ἦλθ' ἄρα δ' ἑκάτη παῖδας μέλλει αὖθις λιποῦσα,
Αὐτῆς δὴ πλοκάμοιο κόρη προσεβήσατ' ὄλυμπον,

Et reliqua: ne tam multa græca inculcem, quod tamen hac tempestate plerique libenter vsurpant: quam rectè, illi viderint. Huic deæ & canes antiqui tribuebant. Theocritus in Pharmaceutria, τᾷ χθονίᾳ δ' ἑκάτᾳ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. hoc est, Terrestri Hecatæ, quam & catuli metuunt. Tibullus:

Sola feros Hecates perdomuisse canes.

Adnotant Theocriti expositores, à Theocrito id dictum, quoniam catuli auferrent Hecatæ cœnam. Scribit Sophron, & item Lycophron, à Diana canes iugulari. quin & speluncam fuisse Hecates in Zerantho, Lycophrō hoc senario cecinit, ζηρύνθον ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς θεᾶς: hoc est, Zeranthon est antrum Canisuoræ deæ. Zeranthion verò antrum in Samothracia Lycophron fuisse putauit. Nicandri interpretes tamen in Thracia, ad quercus Orphei fuisse putauit. Stephan. ζήρυνθος, ait ciuitas & antrum Hecates in Thracia: & Lycophronis citat senarium. hinc & Zerinthia Venus dicta, vt Suidas docet, & nos alibi, hoc est in Venere, prodidimus. Verùm enimuerò si eadē Hecate & Diana sit, nō mirum illi attribui canes, vt venatrici. hinc Liuius Andronicus in hymno, vt est apud Terētianū:

Dirige odorisequos ad certa cubilia canes: versus est miurus. Verg.
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.

Porrò ait etiam Phurnutus, canes ideo Triuiæ sacratos, quòd illi iugulari solerent. Alij, propter venationem. quidam etiam attribuunt, quod & Proserpina putetur, cui canes, id est Furiæ ascriberētur. Horat. in Serm. Viderat infernas errare canes. Vel quòd, vt ait poëta Vergilius:

Nocturnis Hecate triuiis vlulata per vrbes

Ad hæc scribit Hesychius, simulacrum Hecates canem fuisse, vel quòd ei immolarentur canes: vel quòd ipsam nonnulli cum capite canino, hoc est, κυνοκέφαλον effingerent. Alibi idem auctor ait ἀγγελον Hecaten vocatam, & ab Atheniensibus Zean: in Mileto verò ὑπολαμπτῆρα, quòd subter splendeat. In Stratoniceorum quoque regione Staginis summo conuentu & celebritate culta fuit Hecate, vt Strabo ait in quartodecimo. Suidas, etiam Hecates phantasma, seu spectrum, secus describit quàm Orpheus: hoc est ingens sed cum capite humano. Porrò Hecate lignum etiam vocabatur in custodiis, ad quod delinquentes ac noxij ligabantur, flagellabantûrque. Sed nimius tibi videri possim, si de Hecate quæcunque notaui, ascribere voluero. quare ad alia iam transeamus.

Βριμὼ, Brimo Hecate dea dicitur, cuius in tertio Argon. meminit Apollonius Rhodius, vbi inuocatam ait septies, eique hæc epitheta ascribit, κουροτρόφον νυκτιπόλον, & χθονίαν. quo loco interpretes scribunt, septies quidem inuocari, ideo quòd pharmacides, id est veneficæ mulieres Hecaten ita inuocent. Appellatur verò Βριμὼ, propter horrorem dæmonis, & visiones atque spectra, quæ Hecathæa dicuntur. Sæpe etiam speciem mutare feruntur, vnde & Empusa vocatur, de qua nunc statim agemus. Sum admiratus his diebus, virum multæ lectionis, in ingenti & copioso Opere scripsisse, Βριμὼ & ὀβριμὼ nomina esse Cereris potius quàm Proserpinæ, seu Hecates, cum de hoc vel doceri potuisset à Io. Zeze in commentar. Hesiodi, & Phauorino, qui & fabulam recitat Mercurij amantis: qui cùm in venationem descendisset, voluerit puellæ violentiam inferre. illa verò in eum commota, & comminata, illum perterruerit: vnde sit appellata Βριμὼ. Βριμᾶσθαι enim est irasci, ac minari. Vel dicitur Βριμὼ, παρὰ τὸ βρέμειν, τὸν τοῦ πυρὸς ψόφον: hoc est, à crepitu, ac ignis strepitu. Quin βρι particula est intentiua, vt βριήπυος & ὄβριμος ἄρης, id est, latè perstrepens & potens Mars. Porrò & Brizò dea fuit, quæ vaticiniis per somnia præesse putabatur, vt alibi retuli.

Empusa dæmonis nomen. Hesychius: Spectrum, inquit, seu phasma specie dæmonis ab Hecate immissum, & vt nonnulli putant, vno pede vtens. Sed tamen Aristophanes Empusam subinde mutari in alias formas dixit, & eius interpres repetit. id quod & apud Lucianum in Commēt. de Saltationibus traditur, cuius hæc sunt verba: Videbis igitur ipsos eodem in tempore subitò in aliam transmutari speciē, atque ipsum referre Proteū. Quin & Empusam exemplū conferre oportet, quæ sese in innumerabiles vertit formas. Nostro hoc tēpore, quib. hoc phātasma muliebre apparuerit, audiuimus. Legi qui putarent, illud

regis

regis Dauidis meridianum dæmonium, huiuscemodi terriculamentum significare. Sanè Empusa etiam aliquando numero plurium proferri videmus, vt in hoc Dionysij, vbi de hiaspide loquitur, ἐχθρὴν ἐμπούσῃσι καὶ ἄλλοις εἰδώλοισι hoc est, Empusis inimicam, aliisque etiam simulacris. Quidam cum Hecate Empusam statuũt, id quod & Aristophanes alicubi significare videtur. Putat dictam Eustathius, quod vno incedat pede: alij duos quidem illi attribuunt: sed ferreum alterum, vt in Ranis Aristophanes. Sunt qui asininum tribuunt. Alia perplura legimus de huiusmodi phantasmatibus quæ nunc tantum insinuasse sufficiat. Id vnum non reticuerim, quòd in quarto scribit Philostratus in vita Apollonij Tyanei, qui ait ex ipsius Apollonij sententia, Empusas, etiam Lamias vocari, & Mormolycias, quo loco & lepidissimam narrat historiam Menippi Lycij, qui Corinthi à Lamia amaretur: vbi de Lamiis & huiusmodi terriculamentis lectu digna & cognitu leges. De Lamiis Plut. & Dion Chrysost. in Libyca fabula, qui eas describunt: vnde suam deflexit Lamiam vir doctiss. Politianus. Porrò & Thebani Veneris Lamiæ templum erexerunt, de nomine Lamię amicæ regis Demetrij. Lamia etiam proprium nymphæ nomen, Sibyllæ matris: item nobilis familiæ, à Lamo scilicet. Sed de Lamiis alio loco copiosius dicam. Sanè & Demosth. Empusæ meminit, & Arpocration rhetor, item Eusebius contra Hieroclem, & in Apollonij Rhodij commentariis de Empusa & Hecate multa. Fuit & Empanda dicta paganorum dea quædam teste Festo.

Titanis Diana cognominata, vt notatum legimus in commentariis in Nicandrum. Orpheus etiam in hymno:

> Τιτανὶς, βρομία, μεγαλώνυμε, τοξότι σεμνή.

Vbi obseruandum est, etiam ipsam vocari Bromian, vt Bacchus Bromius. Ennius apud Varronem, Titonis Triuia dederit stirpem Liberum. Titanis verò dicta, quòd eam genuit vnus ex Titanibus, vt in Plauto. Latona etiam Titanis, vt scribit Manilius. vocatur & Titania, vt Sol Titan. Ouidius: Dúmque ibi perluitur calida Titania lympha.

Ἀγροτέρα ἄρτεμις, vt Pollux in quinto, Venatrix Diana est, licet alij Agrestem transtulerint: & Domitius apud Paus. Agrariam. Hesychius quidem montanam interpretatus est, id est, ὀρεινὴν ἄρτεμιν. Sed & Pollux, vt suprà, sic nuncupat à montibus. Quin & ὀρεσίφοιτος, id est, quę in montib. versetur, Phornuto vocatur. eadem etiã ἀγρολέτειρα Agroletera dicta est, & Agroeles. Alij quidẽ existimant, quòd Agræ fuerit regiuncula terræ Atticæ prope Nessum amnẽ, vnde nomen dea acceperit: & templum, vbi ferunt Dianam primam venationẽ exercuisse, cùm ex Delo illuc venisset, cuius deæ statua arcum tenebat. Paus. Agroterę meminit, & Artemidorus lib. 1 1. Onirocriticôn. Sanè cùm venationi Diana pręesse crederetur, etiam ideo appellata fuit θηροφόνος, & θηρόκτονος, hoc est Fericida. quinetiam hac eadem ratione Iul. Pollux lib. 5. sic nominatam ait: ἀγροτέρα ἄρτεμις id est, venatrix, & κυνηγετάτη, hoc est venatoria: & φιλόθηρος, id est, sectatrix ferarũ: & ὀρεία, id est, montana, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, id est, à mõtibus: & Idea, ab Ida: & δίκτυννα, à retibus, & ἑκηβόλος, ἀπὸ τοῦ τὰ θηρία βάλλειν, id est, quòd feras iaculetur: & multa alia nomina ἀπὸ θήρας, id est, à venatione deducta, quorũ & nos hoc ipso Syntagmate meminerimus, prout se nobis obtulerint. Legimus & Agoream Dianam nuncupatam. Agroteram & Agoream in Olympiis memorat Pausanias Lucifera Diana dicta est, vt in secundo de Nat. deorum scribit Cic. φωσφόρος à Gręcis, vt est apud Phurnutum. σελασφόρος etiam à Græcis, quòd in Attica Paus. obseruauimus. Eadem & Selasia, id est, σελασία nuncupata, à loco Laconicæ regionis, vt Hesychius notat.

Hypomelathia Diana nuncupata est, vt docet Hesychius.

Euporia, εὐπορία Diana in Rhodo, idem auctor: hoc est, facilis transitus.

Anaitis Diana quæ diceretur, vide in Venere, quæ & Anætis aliquando vocatur.

Parthenie Diana cognominata, propterea quod ipsa virago sit existimata à gẽtibus: vel vt alij magis credunt, à monte Arcadię Parthenio, in quo venationibus idoneo versaretur. vel à fluuio Parthenio, qui mediam perlabitur vrbem Amatriatam: sic dictus, quòd Diana virgo ibi venaretur. Stephanus auctor. de quo Val. Flaccus in quinto, Et satis tibi Tiphi negatum Parthenium. Callimachus in hymno, ἄρτεμι παρθενίη τιτυοκτόνε χρύσεα μέν τοι: id est, Parthenie Tityoctene cui aurea zona refulget.

Pheræa Diana nominata ab Argiuis, qui eam ex Pheris Thessalica vrbe in suam aduexerunt, vt Pausan. scribit. Sed enim & Hesychius Pheræan cultã prodidit Athenis, deam hospitalem creditam, & ab aliquibus Hecatẽ. Callimachus in Dianæ hymno prope finem

meminit,

meminit,& quæ in ipſum Scholia leguntur:

Πότνια μουνιχία λιμενοσκόπι χαῖρε φεραία. id eſt,
Munichie & portus cuſtos veneranda Pheræa.

At Pheræam Dianam apud Sicyonios deſcribit Pauſan. in Corinth.

Ecbateria Diana in Siphno inſula, & culta & nuncupata, ait Heſychius.

Derrhiatis Diana cognominata, vt Pauſanias ſcribit, à Derrhio non procul à Taygeto, cuius ſimulacrum ſub diuo cõſtitutum ait. huius deæ templum etiam Stephanus commemorat. ait enim Derrham, non Derrhium, locum eſſe Laconiæ: vnde ſit nomen gentile Derrhæus, vel Derrheates. vnde Derrheatidis Dianæ templum.

Daphnea Diana nuncupata cuius ſacellum Pauſan. ſcribit fuiſſe in finibus Spartiatarum. Strabo lib. 8. cùm de Alpheonia Diana egiſſet: ad Olympia, inquit, ſtadiis 80. diſtãs, huic deæ in Olympia annuus conuentus celebratur: ſicuti & Elaphiæ, & Daphneæ. Tota enim hæc regio templorum Dianæ, Veneri & Nymphis dicatorum, refertiſſima eſt.

Χησιὰς Diana nuncupata à Callimacho in hymno ad deam ipſam à Cheſio oppido Ioniæ, vt Stephanus ait: vt verò Scholiaſtes, ita appellata à promontorio Sami.

Lucina Diana, quæ parientibus fauere credebatur. Vergilius:

Caſta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Varia tamen apud auctores ſententia. Quidam enim Iunonem, vt eſt in Iunone dictum: quidam Dianam. Catullus in ſeculari carmine ad Dianam, ſic iſta iungit:

Tu Lucina dolentibus,
Iuno dicta puerperis.

Et ſimiliter M. Cic. lib. ſecundo de Nat. deor. cuius verba placet hic ſubſignare, ne ea ſæpius citare oporteat: Luna, inquit, à lucendo nominata ſit, eadem enim eſt Lucina. itaq; vt apud Græcos Dianam, eámque Luciferam, ſic apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. Vidi in aureo numiſmate apud Achillem Maffeium, in poſtica facie inſcriptum, cum Dianæ ſimulacro, facem ardentem habente, ſic: DIANA LVCIFERA. B. Aegius. Quæ eadem Diana Omniuaga dicitur, non à venando, ſed quòd inter ſeptem numeretur, tanquam à vagantibus Diana dicta, quia noctu quaſi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ij matureſcunt aut ſeptem nonnunquam, aut (vt plerunque) nouem Lunæ curſibus: qui quia menſa ſpacia conficiunt, menſes nominantur. Concinnéque, vt multa, Tymęus, qui cùm in hiſtoria dixiſſet, qua nocte natus Alexander eſſet, eadem Dianæ Epheſiæ templum deflagrauiſſe: adiunxit, minimè eſſe mirandum, quòd Diana cùm in partu Olympiadis adeſſe voluiſſet, abfuiſſet domo. Hactenus Cicer. Macrobius quoque vltimo Sat. lib. ait, Lunam humidam & aperire & relaxare, ſubdit: Hinc eſt quòd Diana, quæ Luna eſt, ἄρτεμις dicitur, quaſi ἀερότεμις, hoc eſt aërem ſecans. Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus eſt, diſtendere rimas corporis, & meatibus viam dare, quod accelerando partui ſalutare eſt. & hoc eſt, quod eleganter poëta Timotheus expreſſit, διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων, διά τ' ὠκυτόκοιο σελήνης. hoc eſt, Per ſplendidum polum aſtros, pérque accelerantem partum Lunæ. Sed iam de Lucina, reliquum inſtituti reddo. Dicta eſt Lucinia, vt Ouidius in Faſtis docet:

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.
Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,
Maturúmque vtero molliter aufer onus.

Reliquum de Lucina ex Iunone repete. nam Ilithyian ſtatim tibi aſcribam, quæ apud Græcos Lucina eſt.

Ilithyia Diana à pleriſq; exiſtimata, vt ſcribit Phurnut. Hinc Hor. in carmine ſeculari:

Rite maturos aperire partus,
Lenis Ilithyia tuere matres,
Siue tu Lucina probas vocari,
Seu genialis. Vergilius:
Caſta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo. Ouidius:
Præpoſitam timidis parientibus Ilithyiam.

Vnde Amitys puella apud Theocrit. in Daphnide, χαλεπὸν βέλος εἰλειθυίας, difficile telum Ilithyiæ. Quare μογοστόκος etiam dicta eſt, vt notat Heſychius. vtitur item Theocritus.

hęc & βλαστία dicebatur, vt Gręci grammatici obseruant. Huic deæ dictamus, seu dictamnus (vtroque enim modo appellatur hæc herba) fuit dicata, quòd valde sit odorata & propterea ad facilem partũ valere traditur. quin ea Ilithyia ideo coronabatur, vt apud Theonem in Arati commentariis legimus, & Phornutum. Idem & Zenodotus Mallotes, & suo carmine innuit Euphorion. Orpheus in primo hymno, quo loco & προθυραίαν, quasi ianuæ præpositam, & vitæ ianitricem inuocat, eíque deæ de styrace suffimentũ adolet. Et quod Diana Ilithyia & Prothyræa eadem sit, ille idem Orpheus, in eodem hymno ita cecinit:

Ἄρτεμις εἰλήθυια, καὶ σεμνὴ προθυραία: hoc est, Ilithyia, Diana, & casta Prothyræa, Sanè & hymno qui κοινὸς inscriptus est, Prothyręa Hecate cognominatur, χαῖρ' ἑκάτη προθυραία μεγασθενής: hoc est, Salue Hecate Prothyræa valde potens. Redeo ad Ilithyian, quam Pausanias in Attica ait templum Athenis habuisse: existimatámque ex Hyperboreis ad Latonam parturientem in Delum venisse, & inde ad alias gẽtes manasse, sub specie lupæ ex Hyperboreis, scribit in histo. animalium philosophus. Homerus autem in hymno ad Apollinem, cecinit Irin missam dearum iussu, inscia Iunone, ad Ilithyiam, vt laboranti iam per nouem dies Latonæ opem ferret: atque ita illius aduentu Latonam partu leuatam. Huic propterea Deliaci in primis sacrificabant, hymnósq; canebant ab Olene vate conditos. Eadémque de causa in Attica terra Ilithyia inter deas γενετυλλίδας collocabatur quę deæ generationi pręesse putabantur. & ideo etiam Venus Genetyllis dicta est, vt suo loco dicemus. Cretenses verò, qui gnossium agrum colebant, in Amniso genitam Ilithyiam arbitrabãtur, Iunonis filiam. quin & Hesychius Ilithyian, Amnesiam etiam vocatam ait. Idem Pausa. auctor est, apud Athenienses institutum fuisse, vt Ilithyiæ simulacra ad imos vsque tegerentur pedes. Fuit & Ilithyiæ apud Aeginenses templum vetustum, cuius simulacrum ita fuit effictum, vt à capite ad pedes tenuissimo esset panno contectum, & manum alteram in rectum porrigeret, altera facem teneret accensam: ea ratione, quòd partus dolores igni æquentur: vel potius, quòd in lucem partus efferre crederetur. Diodorus Siculus, quo loco Cretensium res tractat, diuersam Dianam & Lucinam facit. Lucinæ, inquit, data est parturientium cura, officiúmque eorum quę parturientes perferunt: vnde & in partus discrimine, & difficultate mulieres hanc præcipue deam inuocant. ad Dianam verò tradunt infantium ac ciborum curam pertinere: & reliqua quę idem scriptor executus est. Homerus etiam diuersam à Diana facit, & à Iunone, cùm Latonæ partum in hymno Apollinis describit. Pindarus quidem in Pythicis & ipse distinguere videtur, cùm Aesculapij matrẽ aureis sagittis Dianæ perdomitam canit, antequam cùm Ilithyia opus perficeret. idem in Nemeis Ilithyiam inuocat in Sosigenis pueri Aeginetæ hymno, eámque parcarum ait assistricem, filiámque Iunonis. Diodorus quoque Siculus Lucinam, id est, Ilithyiam, Iunonis filiam scribit. item Hesiodus, qui de Iunone loquens canit, ἣ δ' ἥβην καὶ ἄρεα καὶ εἰλείθυιαν ἔτικτεν. hoc est, Hæc Heben peperit, Martémque, atque Ilithyiam. Idem Pindarus in Olymp. ἐλευθὼ Ilithyiam vocauit, cùm eam & Parcas Apollo iubet assistere Euadnę parturienti. De eadem Eleutho meminit & Phurnutus, & Hesychius his verbis: Eleutho vna est Ilithyiarum, & Cereris cognomen apud Tarentinos, & Syracusanos. Ilithyiam sunt qui εὔλινον appellent, ceu cum Parcis si, vt Pausa. ait in Arcadicis: Eulimon, inquit, (vt Amasæus exponit) quasi dicas Lanificam, appellat: eandem esse innuens, quæ & Pepromene, hoc est fati sors dicitur. nam & Saturno antiquiorem memorat. Ilithyiæ templum in foro, & statuam habuisse Tegeatas, idem Pausa. scribit, quę ἐνγόνασις ex historia vocabatur, quasi ingeniculata, vt parientes solent. Nam cum Nauplio filiam præcipitandam in mare Haleus dedisset, illa interea genibus incumbens, puerum enixa est, vbi delubrum mox cõstructum. Dicta verò est Ilithyia ἀπὸ τοῦ εἰλεῖσθαι hoc est ab euoluendo. Eleutho verò, παρὰ τὸ ἐς τικτούσας ἐλεύθειν: hoc est, quòd ad parturientes accedat. Sanè numero plurium Suidas Ilithyias protulit, deas parientibus assistentes: idem & Phurnutus, qui ideo plures Ilithyias & Amores fuisse scribit, quòd varij sint mulierum partus, & amantium desideria. Sed Hesychius ait, Ilithyias interdum deas significare, aliquando dolores. Singulariter verò poëta Iunonem in Argis posuit. Porrò & λοχία Diana etiam dicta fuit, à partu leuando scilicet, vt Artemidorus lib. II. cap. vigesimoquinto docet.

Acrea Diana ab Hesychio appellata scribitur, quòd ἄκρον mons apud Argiuos fuit, in quo Dianæ templum construxit Melampus, cum Prœtidas purgauit, eius rei gratia: Sophocles in Iphigenia. Sed enim & in eodem loco etiam Pallas & Iuno & Venus colebantur, quæ eodem etiam nomine appellantur, vt in Pallade scripsimus.

Cory

Coryphæa Diana, à κορυφῇ, id est summitate, seu apice nuncupata. nam apud Epidaurios in summo montis templum habuit, auctor Paus. & propterea Coryphæa nuncupata, cuius Telesilla in suis poëmatibus meminit, vt in Poëtis scripsimus. auctor Paus. in Corinth.

Episcopos Diana, hoc est speculatrix cognominata, cuius templum in Elide fuit, Aristarchiū vocatum: quod cùm expilasset Sambycus, et per annum cruciatus esset, in tormentis mortuus est. vnde prouerbiū, Sambyco grauiora pati: vt Plutarchus in Græcorū problematib. pluribus prodit.

Dictynna Diana cognominata, eadem apud Cretenses existimatur, quæ apud Aeginetas Aphæa ἀπὸ τῶν ἀφίσιως, id est deiectu nuncupata. Dictynna igitur, quæ & Britomartis, hoc est dulcis virgo, est interpretata, Iouis et Charmes filia fuit, & Dianæ valde chara: quæ Minoem regem amantem fugiens, vt Paus. ait, se in retia, quæ piscibus capiēdis erant extenta, proiecit. mox à Diana dea facta, à Cretensibus colebatur. Fabula elegantissimè in Ciri poëmate Vergiliano à Charme ipsa recitatur: ad quam legendam te inuito, ne hoc loco versus aduocem simul enim & de ea opiniones quæ feruntur, infelix Charme attigit. Sed & Dictynnam sibi Aeginetæ apparuisse asseuerabant. Dicta verò à retibus, quæ græcè δίκτυα dicūtur. Illud obseruaui, apud quosdam non Britomartem, sed Critomartin appellari: quos crediderim in mendosos codices impegisse. Diodorus Siculus hāc fabulam sic fermè recitat: Britomartem, inquit, etiam Dictynnam dicunt, in creta genitam, ex Ioue et Charme filia Eubuli, Cereris filij. Hæc retia ad venandum inuenit, ex quo & Dictynna est cognominata. vtebatur verò consuetudine Dianæ: quæ res causam præbuit, vt quidem Dictynnā & Dianam eandem esse existimarent, quam deam sacris templisq; Cretenses coluere. Qui autem Dictynnam à rebus piscatoriis, quas fugerat, Minoë insequente concubitus gratia denominatam volunt, procul à vero esse videntur, non enim credendum deā Ioue natam, ad tantam egestatem compulsam: nec Minoa regem iustissimum, tam impium fuisse. hæc ferè Diodorus ex Cretensium theologia. Quidam Dictynnam dictam non è piscatorum retibus, sed venatorum potius, rati sunt: quod & magis verisimile videtur, cùm Dianam significet, vel Dianæ comitem. Græcus Pindari interpres in Pythiorum principio tradit, Apolline & Diana ex Latona natis, hanc in Dictynio Cretæ monte habitasse, illum in Lycia. Sanè Phauorinus & Dianam Britomartin vocatam ait: citátque Callimachi illud, ἐλλάφοιο βριτόμαρτιν ἐΰσκοπον. Subdit & postea oraculum Ioui datum, quòd nasciturus esset ex Hecate, qui eum regno eiiceret. Pariente autem Hecate, assistentes puellas exclamasse βριτόν, id est bonū: hinc dicta est Britomartis. Phurnutus lib. de Deor. nat. ait Dictynnā dici ἀπὸ τοῦ βάλλειν δεῦρο τὰς ἀκτῖνας: hoc est, ab iacien do huc radios. δίκειν γὰρ τὸ βάλλειν: δίκειν enim iacere est. vel ἀπὸ τοῦ διικνεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς εἰς πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: hoc est, quòd eius potestas pertranseat omnia quæ in terra sunt. hæc tantum Phurnutus. Crebra verò tum Græcis tū Latinis scriptoribus huius deæ mētio. Tibullus:

> Pérque suas impunè sinit Dictynna sagittas.

Lutatius, seu Lactantius grammaticus commentario 9 Theb. Dictynna, inquit ob id dicta Diana Britomartis filia, virgo Cretensis Dianæ, à retibus piscatorum, (quæ græcè δίκτυα nominantur) à quibus huius corpus inuentum extractum est. Insula tamen Creta pestilentia laborauit, quam euadere penitus nequiuissent, nisi templum Dianæ instituissent, eámque Dictynnam vocassent à retibus. Statius:

> Per te maternos mitis Dictynna labores.

Orthias Diana cognominata, in primis à Lacedæmoniis, cui & aram statuerant, ad quam (vt in Laconicis scribit Plutar.) pueri Spartiatæ cæsi totum diem, ad mortem vsque interdum verbera tolerabant. Pausanias verò, Limnæum locum fuisse prodit. in quo Dianæ Orthiæ sacellum fuit, vbi antiquitus homines ex oraculo sorte ducti mactabantur. quam rem vt diram, Lycurgus in puerorum flagella & verbera commutauit, vnde ara humano quidem sanguine conspergebatur. hoc simulacrum ex Taurica, vt alibi diximus, Iphigenia & Orestes deportarunt. Hæc & Lygodesmos dicitur, quod Lygi plantæ genere simulacrum inuolutum rectum fuerit. est autem λύγος vitex, vt notum ex Dioscorido, Plinio, & aliis Et de Orthia Diana Plutar. in libello περὶ ποταμῶν: si modò Plutarchi est, vbi περὶ γάγγου ποταμοῦ. Orthiæ Dianæ & Orpheus in hymnis meminit, & ego in primo de Poët. historia. Orthian scribit Hesychius denominatā, ab Arcadiæ regione, vbi eius templum erectum fuit. Sanè & Orthian & orthrian inuenimus: sed hanc à matutino

tin o tempore, illam quòd recta esset. de Orthosia verò Diana alio loco agam.

Brauronia Diana cognominata, à Braurone Atticę populo, vt scribit Stephanus. Brauron verò heros fuit, vnde loco nomen Brauroniæ Dianæ fanũ Athenis fuit in arce, cuius simulacrum Praxitelis opus fuit, vt ait Pausanias. Brauroniæ Strabo meminit, & Valer. Harpocration, & Herodotus. Apud Hesychium legimus, Βραυρώνια celebritatẽ esse Dianæ, in Attica, in qua de capra sacra fierẽt: vbi & Rhapsodi primùm Homeri Iliada cõcinuere.

Triuia Diana dicta est, quod in triuiis coleretur, vt ait M. Varro. Græci τριόδιτιν, & τριοδῖτιν eadem ratione vocant. Ex nostris quidam Triuiam appellatam tradunt, quòd in cœlo, in terra, & apud inferos eius sit potestas. Phurnutus verò τριοδῖτιν, καὶ τῆ τριόδον ἐπόπτιν cognominatã ait, à triplici eius mutatione, dum per cœli signa graditur. In commentariis Theocriti etiam illud legimus, Hecaten Iouis & Pheretæ, Aeoli filiæ, filiam fuisse, quæ in triuiis à matre abiecta fuerit, & à Pheretis pastoribus & suscepta & nutrita fuerit. atque ideo & in triuiis culta & nuncupata: quòd in Hecate pluribus à nobis ostensum est. Varro: Diana ab eo Triuia dicta, quod in triuio ponitur ferè in oppidis grę cis: vel quod vna dicitur esse, quę in cœlo tribus viis mouetur, in altitudinem & latitudinem & longitudinẽ. Interpres item Arati, latinus, cur Triuia dicta sit, pluribus edisserit. Cleomedes verò in secundo de Mundo, triformen Dianã ideo ab antiquis existimatã scribit, quòd tres sint Lunę effigies, falcata, bissecta, & plena: & propterea ait Dianã triformẽ. Horat. Ter vocata audis, adimísq; letho Diua triformis. At quare triformis dicta, ex Orpheo & aliis suprà plura attulimus. De Triuia, id est, Proserpina, Vergil. Iam subeunt Triuiæ lucos, &c. Pro luna. Catullus:

Vt Triuiam furtim sub Latmia saxa relegans,
Dulcis amor gyro deuocet aërio. Idem:
Tu potens Triuia & notho es dicta lumine Luna.

Chariclides apud Athenæum in septimo ait, δέσποιν' Ἑκάτη, τριοδῖτι, τρίμορφε, τριπρόσωπε, &c. Vide quæ in Hecate multa scripsi, & si libet, huc confer.

Enhodia, hoc est ἐνοδία ἄρτεμις est cognominata: hoc est, viarum dea, vt Festus docet. vnde & eam virginem esse putabant, quòd via nihil pariat. id quod & diuus Augustinus tradit, & Arati interpres in Luna. Enhodiæ Dianæ & Artemidorus lib. secundo Onirocriticôn meminit. Scribit Phurnutus, non aliam ob causam ἐνοδίαν dici, quam qua Apollo Agyieus, de quo in Apolline egimus. Sanè & de ἐνοδίῳ Mercurio iam actum est.

Leucophryne Diana apud Magnetes quidẽ maximè culta, sed cuius etiam apud Athenienses simulacrum esset, quòd à Themistoclis liberis positum ferunt, vt in Attica docet Pausanias. Magnesiis enim Themistocles Persarum regis beneficio imperauit, inde est dea Athenas aducta. B. Aegius libentius scribit Leucophryenen.

Aphæa Diana dicta, cuius in Aegina templum fuit, vt ait Pausanias: & iam etiam in Dictynna dictum est. nam apud Aeginenses Aphæa fuit, qualis apud Cretenses Dictynna, & Britomartis. Aphææ & Hesychius meminit.

Saronis Diana cognominata est, quod eius deæ templum Saron in mare construxit. Verùm cùm aliquando ceruam insectaretur, in aqua summersus est, ibidémque sepultus: qua ex re ille & mari & deæ cognomentum, vt ferunt, dedit. Pausanias auctor. Eustathius tamen Saronicum sinum vel à flumine, vel à venatore dictum prodit, qui feram insequens in mare decidit: vel ἀπὸ τοῦ σύρεσθαι, quòd Scylla Nisi illic tracta sit. vel quòd olim querno nemore redimitus sinus Saronicus esset, ita appellante antiqua Græcia quercum, Plin. auctore. Hesychius verò Saroniam deam vocat, sed rem parum exprimit.

Laphria Diana nuncupata, cuius in primis templum Patris vrbe Achaiæ fuit, vt Paus. pluribus scribit. eius statua in modum venantis ex ebore confecta fuit, & auro, quam Menæchmus & Suidas Naupactij confecerãt. Patrenses ab Augusto ex præda Calydonia acceperunt. cognominata verò à Laphrio viro Phocense, qui eã in Calydone erexerat. Sunt qui appellatam malint, quòd ipsius deę ira aduersus Ceneum singulis annis ἐλαφροτέρα fieret, id est, leuior ac facilior. Dum Laphriæ Patrenses sacra facerent in pyra, quæ circa aram structa erat, varias feras & aues iniiciebãt. Fuit & Laphria Mineruæ epithetõ, vt apud Lycophronẽ scribit Isaacius. Porrò quidã nõ à Laphrio denominatã tradunt, sed per syncopen quasi λαφυρίαν, quòd vt hæc, id est, Minerua ex bello spolia, ita Diana ferat capita, & ferarũ spolia. Legimus & Misian Dianã apud Paus. & eius sacellũ fuisse in Laconicis. Alibi tamen & Hieriã vocatam ait: nam apud Orestasium, templum hoc nomine habuisse tradit.

Ephesia Diana ab vrbe cognominata. Ephesiæ Dianæ templum scribit Pauf. in Achaicis struxerũt Crœsus, homo indigena, & Ephesus, Istri fluminis filius: à quo & vrbs & templum nomen obtinuit. alij tamen Amazonas struxisse tradunt, vt Pindarus & Dionysius Afer, & Strabo, aliique. Theophilus autem cùm de Epheso agit, primum quidem ab Epheso quodam dictam ait, ibi qui cauponam exercebat id est, καπηλεύοντος. Tum subdit: vel dicta ab Epheso Lydes Amazonis, quæ prima Dianam venerata est, & Ephesiam cognominauit. aliqui dicunt, cùm Theseus & Hercules propter Hippolytæ baltheum depugnarẽt, vsque in Lydiam eas insecuti sunt, ad templũ Dianæ, quam ἀφιδρύσαι αὐτὰς τὴν ἱκετείαν, à qua re est Ephesus vocata, & dea ipsa Ephesia. Sed hæc fabulosa: & his si plura cupis, lege Eustathij commẽtaria in Dionysium, vbi de trunco seu stipite vlmi agit: & Callimachi hymnum in Dianam, vbi Amazones templum struxere. nunc ad historiam veniam. Templum Ephesiæ Dianę Amazones primùm incendisse, scriptum inuenimus, Syluio posthumo regnante. rursus verò incensum, quo tempore Socrates venenum ebibit. hoc Bap. Leo lib. secundo primo. Plinius verò ait, Dianæ templum CC & XX annis factum à tota Asia. totius templi longitudo fuit pedum CCCCXXV. latitudo, CCXX. columnæ, CXXVII. à singulis regibus factæ, LX pedum. ex iis XXXVI cælatæ, vna à Scopa, operi præfuit Ctesiphon. Herostratus templum id incendit, vt ob aliquod saltem facinus nominaretur. id cùm ea nocte fieri contigisset, qua Olympias Alexandrum peperit, græcæ adulationi locum fecit vt diceret, desertum à dea templum, vt parturienti assisteret Olympiadi, & Magnus nasceretur Alexander. Strabo lib. quartodecimo: Dianæ Ephesiæ templum, ait, primus Archiphron mirè fabricatus est, postea maius fecit illo. sed cùm Herostratus quidã id incendio consumpsisset, aliud præstantius construxerunt, mulierum ornamentis, & multis opibus ad id collatis, refectísque prioribus columnis, quarum rerum testimonio sunt decreta tũc facta, quæ Artemidorus dixit Timæum Taurominitanum historicum ignorasse. & paulò pòst subiungit, ab eodem Timæo proditum, Dinocratem architectum templum consummasse, eum qui Alexandriam est in Aegypto architectatus. Tectum, inquit Plin. Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, quoniam ibi ad præcipuam altitudinem exeunt. Arrianus in primo hist. Alexandri beneficia commemorat in Dianæ Ephesiæ honorem collata. De hoc Dianæ Ephesiæ etiã templo, Lucas in Apostolicis actionibus multa: vnde D. Paulo à Demetrio negotium factitatum. quo loco Lucas & Theophylactus in prologo epistolæ Pauli ad Ephesios νεωκόρον Dianam Ephesi dixerunt. hoc est æditaum, & vt Latinus interpres exponit, cultricem. Porrò in Dianæ Ephesiæ annuo festo iuuenes primo flore ætatis, & virgines cultu nobili, ad templum cum pompa procedere solebãt, festúmque diem agere, & sponsalia mutuò inire. Sed enim vt Hesychius notat, Ephesij Elusian Dianã vocabãt.

Caryatis Diana, sic cognominata, vt Pauf. scribit in Lacon. à loco Dianæ & Nympharũ sacro. Caryatidis verò Dianæ simulacrum sub diuo fuit, quo in loco annuas choreas Lacænæ virgines agebant. Loci meminit Theopompus & Stephanus. Hesychius verò & loci, & celebritatis, & templi: Dianæ verò Caryatidis, & celebritatis, Diomedes grammaticus & Probus meminere. itémque Theocriti commentatores, vbi agũt de Bucolici carminis inuentione: Quo tempore, tradunt, Xerxes in Græciam aduentaret, omnes deserta Laconia, metu barbarorum perterriti, in diuersas partes fugêre: & cùm virgines timore latêrẽt, ex hoc euenisse, vt eo die quo solitus erat chorus virginũ Dianæ Caryatidi hymnum canere, nemo ad solenne sacrum inueniretur. tunc itaque pastores ex rure in vrbem conuenerũt, & ne ritus sacrorum interrumperetur, pastorali carmine composito deæ honorem celebrauerunt, vnde etiam βουκολισμὸς dictus. hæc illi fermè. Alia quæ de huius carminis inuentione feruntur, & fortasse potiora, non nostræ rei propositæ faciunt. Apud Caryum vel oppidum, vt quidam, vel χωρίον, id est, regiunculam, Castor & Pollux saltationis genus inuenere, quo postea in Dianæ honorem vsæ sunt Caryatides virgines, vnde & Græcis frequens verbum καρυατίζειν. Cuius meminit Lucianus in Dialogo de saltatione.

Lye Diana nuncupata à Siculis, vt amicus noster multæ lectionis, scribit, quoniam ea dea Siculos lienis morbo laborantes liberauit. quare factum est, vt rustica turba theatrum ingressa, victoriam caneret, quam Hiero de Syracusanis obtinuerat. hæc ille, & plura. Diomedes & Probus hoc Dianæ cognomentum non à liene deductum significãt, sed potius (vt elicimus) à verbo græco λύω, soluo & libero. Diomedis verba: Antequam Hiero Syracusas expugnaret, morbo Sicilia laborabat (vel, vt Probus ait, lue pecora interibãt) variis

& assi

& assiduis cęremoniis Dianā placantes, finem malis inuenerunt, eandem Lyen cognominauerunt, quasi solutricem malorum, &c. Liuius lib. quinto, v. Decad. Luam deam commemorat: nescio an eadem sit cum Diana. ita enim ille: Edito ludicro omnis generis, clypeisque æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem, Mineruam, Luámque matrem, & cæteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fásque est.

Taurica, Thoantea, vel Thoantis, Orestea, Fascelis, Aricina, & Nemorensis, cognomina sunt Dianæ, quæ simul enarranda mihi videntur, quòd ex eadem penè fabula desumpta videntur: quæ fabula licet à pluribus tradatur, ego hic ex Seruij Grammatici secūdo ex sexto Aen. commentario sub compendio recitabo. Cùm Græci, inquit, in Aulidem venissent, Agamemnon Dianæ ceruum occidit ignarus. vnde irata dea, flatus ventorum remouit. quamobrē cùm nec nauigare possent, & pestilentia laborarent, oracula consulta dixerunt, Agamemnonio sanguine Dianam esse placandam. Ergo cum ab Vlysse per nuptiarum simulationē adducta Iphigenia in eo esset vt immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerua supposita: & translata ad Tauricā regionem, regi Thoanti tradita, sacerdósque facta Dianę: cùm secūdum statutam consuetudinē humano sanguine numen placaret, agnouit fratrem Orestem: qui accepto oraculo, carēdi furoris causa cū amico Pylade Colchos petierat. & cùm is occiso Thoante simulacrum sustulisset, absconditum fasce lignorum, vnde & Fascelis dicitur, (non tantum à face, cum qua pingitur, propter quod & Lucifera Diana, & φωσφόρος, & σελασφόρος dicitur) Ariciam detulit. Sed cum postea Romanis sacrorū crudelitas displiceret, quanquā serui immolarentur, ad Laconas est Diana trāslata, vbi sacrificij consuetudo adolescētulorum verberibus seruabatur, qui vocabantur βωμονῖκαι: quia aris superpositi contendebant, qui plura possent verbera sustinere. Licet nonnihil aliter in tragœdia Iphigeniæ in Tauris, Euripides fabulam recitet. non enim occisum Thoantem ait, sed à Minerua monitum, vt impunè cum simulacro Oresten & Iphigeniā in Atticā abire permitteret. At verò in sexto Seruius, de ramo aureo agens: Licet (inquit) qui de sacris Proserpinæ scripsisse dicuntur, quiddam esse mysticum affirmēt, publica tamen opinio hoc habet: Orestes post occisum regē Thoantē in regione Taurica, cū sorore Iphigenia fugit, & Dianæ simulacrum inde sublatum haud longè ab Aricia collocauit. in huius templo post mutatum ritum sacrificiorum, fuit arbor quædam, de qua infringi ramū non licebat: dabatur autem fugitiuis potestas, vt si quis ex ea arbore ramum effringere potuisset, cum fugitiuo eius templi sacerdote monomachia pugnaret. nam fugitiuus illic erat sacerdos, ad pristinæ imaginem fugæ. dimicādi autem dabatur facultas, quasi ad pristini sacrificij reparationē. hæc Seruius. Sed nos iā seorsum hæc ipsa cognomina interpretemur.

Taurica igitur Diana ideo vocata, vt ex his quę hic, & in Tauropolo scripsimus, vidisti, & præterea ex Diod. Siculo. Scribit Ammianus Marcellinus in hist. à Tauricis populis Dianam nuncupari Arsilachen, seu Orsilachen. De Taurica meminit etiam Ouidius lib. tertio de Ponto. Thoantias autem, & Thoantea, à rege ab Oreste interfecto dicta. Silius:

Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ. Ouidius item:
Quíque Thoanteæ Taurica sacra deæ. Val. Flaccus in octauo:
Illa Thoanteæ transit deflexa Dianæ.

Orestea verò vocata ab Oreste. Ouidius:

Sacráque Oresteæ gemitu questúque Dianæ. Idem:
Cultáque Oresteæ Taurica terra deæ.

Fascelis, & interdum Facelis Diana vocata fuit, vt ex Seruio diximus: & Facelina quoque, vt Probus ait. Appellata verò vel à fasce, vel à face vel ἀπὸ τοῦ φακελλοῦ, id est, à lignorū onere ac fasce: atque ideo nunc prima producta, nūc correpta enunciatur, vt ex his quos subdam versibus, facile cognoscere datur. Silius:

Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ.

Quanquam Silij hoc carmen quidam sic interpolant, Sedes Facelina Dianæ, propter illud Lucilij ex tertio Satyrarum, Et sæpe quod antè

Optasti freta Messanæ & Rhegyna videbis
Mœnia, tum Liparas Facelinæ templa Dianæ.

Quod ideo dictum videtur, non tantum propter id quod paulo antè ex Seruio recitauimus, quòd Orestes apud Ariciam Dianę simulacrum collocauit: sed ob id, quod Varro

lib. Diuinarum, & Cato de Originibus tradunt, quòd Orestes à nece matris dicitur purgatus apud Rhegium, quod à Taurica (vt puto) Taurocinum dictũ est: & Rheginos, Taurocinos vocauit Cato in tertio de Originibus. nam eò (vt Probus etiam scribit) Orestem cum Iphigenia atque Pylade dicunt materna nece expiatum venisse: & diutius ibi visum esse ex arbore suspensum ensem, quem abiens Orestes reliquisse dicitur: cuius ensis & Cato & Varro meminerũt. Scribit etiam Donatus, quo tempore Orestes è Scythia cum Pylade fuerat reuersus, surrepto numinis simulacro, & lato in fasce lignorum, Fascelidẽ Dianam nuncupatam esse. atque adhuc de Fascelide, de qua & Hyginus in Astronom. poëtico & in libro Poëticarum fabularum. Nunc de Aricina & Nemorensi Diana agamus. sic igitur culta & nuncupata à nemore Aricino, non multũ à Roma distante. Suetonius Tranquillus in Caligula: Nemorensi regi, quod multis iam annis potiretur sacerdotio, validiorẽ aduersarium subornauit. Quod ideo ab ipso dictum est, quòd vt Strabo ait, qui ibi primus hostiam mactabat sacerdos, rex appellabatur: serui de honore certabant fugitiui: singulisque annis ei qui renuerat sacerdotium, certandum erat cum aliis, victor succedebat, & hi appellabãtur reges Nemorenses. Strabo καθίσταται γὰρ ἱερεὺς ὁ γενηθεὶς αὐτόχειρ τοῦ ἱερωμένου, πρότερον δραπέτης ἀνὴρ, ξιφήρης ἀεὶ ὤν, ἀεὶ περισκοπῶν τὰς ἐπιθέσεις ἕτοιμος ἀμύνεσθαι: Qui enim victimæ mactator prius extiterit, sacerdos instituitur, fugitiuus quidam vir gladium tenens, & insultus semper circumspectans, ad tutandum strenuè est paratus. Pausanias quoque in secundo eadem penè ait, vbi de Aesculapio agit, qui Hippolytum vitæ restituit. ait enim, ipsum post vitam restitutam in Italiam venisse, Aricinisque imperasse, & ibi nemus Dianæ consecrasse, vbi etiam Pausaniæ tempore singularia fiebant certamina, & victor sacerdotium obtinebat: certamen libero nulli proponebatur, sed seruis tantum fugitiuis. hæc fermè Paus. Hinc igitur in Fastis regnum hoc sacerdotium vocat Ouidius & in Arte:

Ecce suburbanæ templum nemorale Dianæ,
 Partáque per gladios regna nocente manu. Item Martialis in IX.
Qua Triuiæ nemorosa petit dum regna viator. Val. Flaccus:
Solique immitis Aricia regi. Silius:
Quique immitte nemus Triuiæ. Lucanus in tertio:
Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ. Idem in sexto:
Parua Mycenææ quantum sacrata Dianæ
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma.

Dicta autem Mycenæa Diana, à Mycene græca vrbe, ex qua Iphigenia illi mactanda, eius facta fuerat sacerdos, & cum fratre eius simulacrum asportauerat. Scythica etiam dicta, propterea quòd Tauri populi in Scythia fuerãt, vnde est ablata. sic post Lucanum, Solinus: Ariciæ Orestes oraculo monitus simulacrum Scythicę Dianę de Taurica extulerat, quod priusquam Argos peteret, cõsecrauit. Sanè cum sacrum nemoralis Dianæ instaret, id est, Idus Sextiles, ab vrbe facibus accensis in nemus Aricinum discurrebatur. Propertius in secundo,

Cum videt accensis deuotam currere tedis
 In nemus, & Triuiæ lumina ferre deæ. Ouidius in Fastis:
Sæpe potens voti frontem redimita coronis
 Fœmina lucentes portat ab vrbe faces:

De Diana loquens Aricina. Papinius in Syluis:

Iámque dies aderat, profugis cum regibus altum
Fumat Aricinum Triuiæ nemus, & face multa
Conscius Hippolytæ splendet lacus.

Porrò & Nemidis etiam Dianę templum fuit in in Græcia, vt in octauo scribit Strabo.

Iphigeniam Dianam cognominatam lego à Diodoro, Hesychio, & Pausania in secũdo: quam vt eandem esse crederem cum Tauropolo Diana, fabulæ quæ diuersæ tradũtur, faciunt. Herodotus quippe in quarto, de Tauris populis agens, & eorũ moribus: Ita virgini, inquit, naufragos immolant, & quoscunq; Græcos illuc delatos, hoc modo. postquam preces peregerint, hominis caput claua feriunt, truncum corpus proturbant è rupe, vt fertur. Est enim in prærupta rupe templum positum. caput cruci affigi quidam, truncum sepeliri humo, tradunt. Dæmonem, cui immolant, aiunt Iphigeniam Agamemnonis. hæc quidem fermè Herodotus. Sed vt rem prosequamur: Iphigenia, vt Phœdimus ait, Dianæ miseratione

tione in vrſam cõuerſa fuit,cum in Aulide mactanda eſſet: vel in taurũ, vt Nicander ſcribit. Sunt qui in anum, vel in ceruam. Lycophronis verò interpres Iſaacius, rem hanc ita prodit: Cùm, inquit, Iphigenia ad aras mactanda ſtaret, vrſa, vel cerua, vel anus, vel taurus per medias cucurrit Græcorum copias. qua re viſa, vates ſic iuſſit, quodcunq; illud fuerat, mactandũ eſſe: Iphigenia autẽ quæ mactanda fuerat, in Scythiam delata, vbi Dianæ templum erat,& vrbs, in qua Græci immolabantur, qui fortè illuc perueniſſent. quod tandiu obſeruatum eſt, donec Oreſtes cum Iphigenia ſurrepto Dianę ſimulacro, quod è cœlo cecidiſſe credebatur, in Atticam deuenere, vbi ab Oreſte, Palladis iuſſu & Iphigenię, templũ Tauropoli Dianæ cognominatæ conſtructum fuit. Hæc fermè Iſaacius. Fabulam quoque Euripides in tragœdia Iphigeniæ in tauris copioſe exequitur. Tauropoliæ Dianæ meminit & Diod. lib. v. Idem & Tauropolia ſacrificia Dianæ & Martis apud Amazonas vocari ſcribit. Strabo quoq; lib. XIIII. ait in Icaria inſula templũ Dianę fuiſſe, quod Tauropoliũ à dea diceretur, id quod in XVI repetit: vbi fuit & oraculũ. T. Liuius lib. quarto, v. Decad. Amphipolim cùm iam fama pugnæ perueniſſet, concurſúſq; matronarũ in templũ Dianę, quam Tauropolon vocant, ad opẽ expoſcendã fieret, &c. ταυροπόλια, ait Heſychius eſſe, quæ in celebritatem Dianæ deferũtur. Phauorinus verò, Tauropolon (inquit) Dianã dixerũt, quoniam vt taurus ἐφίλατι omnia: vel quòd taurũ Neptunus immiſerit Hippolyto furente œſtro per omnem ferè terram: vel quòd Iphigenia è Scythia fugiẽs, in Attica ſimulacrum Dianæ conſtituerit, & tauropolon Dianã appellauit. Dionyſius Afer in ſitu Orbis, non à gente tantùm ſed à tauro, Tauropolon Dianam denominatã ait: quia, vt Euſtathius, ea regio armentis abundet, quibus præſit dea: ſeu, quia Diana Luna credatur. quare & Tauropus dicta eſt, quòd ſit vt taurus aſpectu. Sanè Heſychius nõ modò Tauropolam Dianã, ſed & Mineruã vocat. ταυρῶ quoque idem, in Tauris regione Dianã nuncupatam fuiſſe ait. Sed & Taurica dea, & Taurica ſacra, ab eadem regione appellantur, vt paulò pòſt dicemus.

Munichia Diana Athenis culta, vt Pauſ. in Attica oſtendit. meminit eius Callimachus in hymno, vbi interpres Scholiaſtes, Munichiam ait partem portus Piræi eſſe,

Πότνια μουνιχία λιμενοσκόπε χαῖρε.

Munichia ô cuſtos portus ſalue veneranda.

De Munichio verò loco maritimo plura Strabo. meminit & Demoſthenes pro Cteſiphonte. Hellanicus verò in ſecũdo Atthidos, Munichiam ait appellatam eſſe à Munichio rege, Pentaclei filio, qui & Dianæ Munichiæ templum erexit. in quo cùm Athenienſes vrſam Dianæ ſacram interfeciſſent, fames facta eſt: qua tum demum eos liberatum iri prædixit oraculum, cùm eorum quiſpiam deæ filiam ſacrificaſſet. id quod Embarus ea conditione pollicitus eſt, ſi ſacerdotium in ſua familia perpetuò permanſiſſet, & gentilitium fieret. quod cùm annuiſſent, exornatã filiam immolauit: qua ex re factum in eos eſt prouerbium, qui inſani ac vecordes ſunt, ἔμβαρός εἰμι, id eſt, Embarus ſum. plura in prouerbiis Eraſmus. Ab hoc facto, ſcribit Arpocration, mos inoleuit, vt inde virgines Dianæ Munichię & Brauroniæ conſecrarentur ante nuptias, quæ puellæ ἄρκτοι, id eſt, vrſę ab eis vocarentur: à quibus & verbum quoq; deductum ἀρκτεῦσαι, quo verbo vſus eſt Lyſias & Euripides. ἀρκτεῦσαι autem δεκατεῦσαι, id eſt, decimare ſignificat. Alij hiſtoriam aliter recitant. Puellas enim tradunt ornatas veſte crocota, nec decimo anno grandiores, nec quinto minores immolari ſolere. nam cùm aliquando vrſam cicurem in Attica, quę cum hominibus verſabatur, fratres quidam interemiſſent, quod ſororem ſuã petulantius colludentem interemiſſet, Dianæ ira peſtilentia in Attica graſſari cœpit. vnde oraculum conſultum, reſponſúmque eſt redditum, tum peſtilentiam deſituram, ſi virgines aliquas Dianæ mactarent pro vrſa. indéque factum verbum quod diximus ἀρκτεύειν. Pollux verò lib. quinto, ἀρκτεύεσθαι, ait, τὰς παρθένους ἱερωμένας ἀπὸ λιμοῦ ἐκλύσεως: decimari verò virgines dicebat populus Atticus. quem locum parum expreſſit, qui Pollucem niſus eſt latinæ conſuetudini tradere. A Munichia & Munichion menſis Athenienſiũ dicitur, in quo Munichia celebritas agebatur, vt in noſtro ſcripſimus de Annis & menſibus, &c. Huius præterea hiſtoriæ & menſis meminit Sophiſtes Libanius in ea declamatione, qua Dianam laudat: quam eſt operæprecium legere, quoties de Diana hiſtoriam amplius noſſe volueris. multa enim in ea narrat parũ protrita latinis.

Alphęa Diana, culta & nominata ab Elæis, vt docet Pauſ. Aiunt enim, Alpheum Dianę amore captum, eam precibus ad nuptias deflectere nequiuiſſe. quare ad inſidias conuerſus, noctu ei vim inferre tentauit, vnà cum nymphis eius comitibus. quas inſidias Diana

cùm sensisset, luto sibi ac Nymphis faciem illeuit. ingressus Alpheus, quæ nam Diana esset, minimè discernere potuit: quare illusus, abscessit. hinc Letrinæi Dianam Alpheam nominarũt: quam aliqui Alpheniam dixere: bene, an male, non statuo. Elæi verò Elaphiæam dixerunt, vel à ceruis, vt Pausanias existimat: vel ab indigena muliere, quam ferunt Dianæ fuisse nutricem. ἐλαφηβόλος etiam Diana nuncupabatur, ab ictu ceruorum, & nece: sicuti & à cæteris feris, quæ ab ipsa in venatione occiderẽtur, θηροκτόνος appellata fuit. Dicebatur & Elaphibolia, quo nomine culta est à Phocensibus. de qua hęc legitur historia. quòd cùm Phocenses à Thessalis obsiderentur, suasu Daiphanti principis pyram construxere, vt si quid durius accidisset, bona in ea omnia imponerent vnà cum mulieribus, id vnanimiter comprobantibus. qua pyra cõstructa, in hostes exiuere, & victoriam obtinentes, anniuersarium Elaphiboliæ Dianæ Phocenses instituerunt, vt Pausanias pluribus recitat. hinc factum prouerbium, φωκέων ἀπόνοια, id est, Phocensium desperatio, de his qui magno animo ardua & supra vires aggrediũtur. historiæ præterea Plut. & Stephanus meminere. Sanè Alphæa Diana ἀλφειώα etiam dicitur, vt apud Pindarum notant interpretes in Pythiis: quo loco ποταμίαν ἀρτέμιδα. id est, fluuialem Dianam Pindarus vocauit, ob eãdem causam. Alpheæ, & Elaphiæ meminit & Strabo libro VIII. quo tamen loco Alpheonia vertit latinus interpres cuius lucum ait ad ostium Alphei fuisse, & templum, & quæ in eo picturæ.

Cnagiam Dianam coluere Lacedæmonij, à Spartano Cnagio cognominatam, qui in bello apud Aphidnas gesto captus à Castore & Polluce, & Cretẽsibus venditus, cum Dianæ simulacro in patriam aufugit: vnde nomen dea sortita est. Paus. in Laconicis: tametsi aliam ipse historiam libentius sequatur, quæ nihil ad rem nostram.

Triclaria Diana in Achaia culta, in cuius festo peruigilium celebrabatur quotannis, in eóque hominum fiebat immolatio, quæ inde sumpsit initiũ. nam cùm in eius templo Menippus & Cometho nimia victi cupidine coiuissent, irata dea id piaculum exegit. Longa est apud Pausaniam in Achaicis historia. De Triglantina in Hecate egimus.

Pitho Diana cognominata est etiam, quod cùm Picus meus apud Hermolaum libro trigesimoquarto Nat. hist. legisset, qui id tantum innuit, ipse quid afferret amplius non habuit. ego in Corinthiacis, hoc est, libro secundo Pauf. comperi, cuius hæc sunt verba à me exposita: Sacellum, inquit, Dianæ cognomine πειθοῦς, Hypermestra constituit, cum patrem in iudicio vicisset, quod iudicium Lyncei causa effugit. de Pytho verò, id est, Suada dea, quæ Suadendi dea est, plura collegit Politianus, & ego nonnulla in Poëtices historia, & in hoc etiam vbi de singularibus deis egi.

Icaria Diana in insula Icaro colebatur, vbi deæ celebre templum fuit. scatebat verò capreis & leporibus præpinguibus hæc insula, quas feras qui capere ac venari cuperet, impetrata à sacerdotibus venia, venatores quotquot vellẽt ex iis capiebant: si veniam non impetrassent, vacui à venatione, & inanes redire dicebãtur, atq; vt audaciores mulctabãtur.

Didyma Diana à Pindaro cognominata in Pythiis, illo carmine, παρθένος χρυσέα διδύμα: quod & comment. obseruant. Didyma verò, vt reor, quia cum Apolline ex Latona genita διδυμοι enim gemini dicuntur, vt nosti.

Παιδοτρόφος, hoc est puerorum nutrix Diana appellata est, vt Diodorus notat: quod ad eam infantium ac ciborum, quos ea ætas postulat, officium pertinere putarent antiqui: qua, inquit, ex causa παιδοτρόφος vocabatur, cuius deæ templum apud Coronem fuit, vt in Messeniis scripsit Pausanias.

Pellenea Diana cognominata à Pellene vrbe notiss. de hac in Arati vita scribit Plut. eius simulacrum per alia tempora intactum mansisse: & cùm à sacerdote motum de loco afferretur, aspectum ita perstringere consueuisse, vt à nullo contrà aspici posset, sed ab eo oculos cuncti auerterent: nec hominibus modò visum horrori esset, sed propinquas quoque arbores, cùm portabatur, infœcundas redderet, & immaturos fœtus excuteret. quod cùm Arati tempore sacerdos extrà tulisset, & ad Aetolos conuertisset, sic omnes consternauit, vt ne mente quidem consisterent. Fuit & in Attica Pallenidis Mineruæ fanum, vt in primo Herodotus scribit, cum de Pisistrati reditu agit.

Hemeresia Diana appellata fuit, quoniam apud Clitorios Melampus quibusdam sacris & expiationibus Prœtidas in Dianæ templo insania ac furore sanauit: id quod pluribus in secundo de Poëtarum historia sumus executi. Diana autem ideo cognominata, à mãsuetudine, quam ἡμερότητα Clitorij ipsi nuncupant. Historia Arcadicis à Pauf. exponitur.

πολυ

πολυβοίαν@ Diana etiam vocata. & vt quidam etiam putant Proſerpina, quæ & ita in ſacris inuocabantur, πολυβοίαν ἄρτεμι, πολυβοίαν κόρα. tametſi quidam hoc loco κόραν non Proſerpinam, ſed ſimpliciter puellam interpretantur, de Diana. Sic autem nuncupata à fimbris, quibus vteretur: vel quòd multis ex locis audiretur, vt venatrix: vel quòd multo canum latratu frequentaretur, vel à multis ſacrificiis: auctor Heſychius.

Εὐκλεία, Euclea Diana Thebis culta, cui & templum poſitum, vbi ſimulacrum fuit à Scopa factum, vt in Bœot. ſcribit Pauſ. quo loco ſepultas ait Androclian & Alcidan, Antipœni filias, cuius & hiſtoriam enarrat. Ante huius deæ ædem leonem ex marmore factum, poſitum fuiſſe ferunt. Miratus ſum Domitium in Attica, quam ex Pauſ. in latinum conuertit, quid eo loco ſibi vellet: Longè poſterius templum, inquit, εὐκλέας ἀνάθημα: ipſe de ſuo addidit, quam Romani Iuſtam appellãt &c. alij latinè Celebrem interpretati ſunt. Eucleæ meminit & Sophocles. Eiuſdem Eucleæ apud Bœotios & Locros ara & ſtatua in foro dicata fuit. hęc in primis Diana credita: ab aliis Herculis & Myrtus filia. quę cùm virgo interiiſſet, meruit vt ei nubentes: priuſquam cõuenirent, rem ſacram facerent, vt in Ariſtide pluribus ſcribit Plutarchus.

Calliſtes Dianæ ædes fuit in ſummo tumulo, vbi ſepulta erat Calliſto. vnde factum eſt deæ cognomen, vt eſt apud Pauſ. in Arcad.

Auentina Diana cognominata, quòd in Auentino monte Romæ in primis coleretur, quæ & Auentinenſis etiam à Val. Maximo appellata eſt, cum ait: Quiſquis Auentinenſi Dianę immolaſſet, &c. nam Ser. Tullio regnante, à Latinis templum ibi conditum fuit, teſte Liuio Sex. Pomp. Seruorum, inquit, dies feſtus exiſtimatus Idib. Aug. quòd eo die Ser. Tullius natus ſerua, ædem Dianæ dicauerit in Auentino: cuius tutelę ſunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos vocẽt Ceruos. Dionyſius tamen Alicarnaſ. videtur Ancum Martium huius templi auctorem facere. de Anco enim inter cætera ita: Poſt quæ Rex pecuniis quas contulerant vrbes eæ omnes, extruxit Dianæ fanum in maximo Romæ collium Auentino collocatum, legéſque in baſe ærea conſcripſit. Decipiuntur, qui Ouidij illud interpretantur de Diana, quòd eſt:

Luna regit menſes, huius quoque tempora menſis
Finit Auentino Luna colenda iugo.

Nam diuerſum hoc fuit à Diana Auentina, vbi nũc eſt ædes Sanctæ Sabinæ. Liuius autem de æde Lunæ: Atrox, inquit, cum vẽto tẽpeſtas forẽ ex æde Lunę, qua in Auẽtino eſt, raptã tulit. in ſummo enim dorſo Auẽtini Lunæ ædes fuit. In veſtibulo huius templi ex vetuſto ritu boũ cornua affigebãtur, cùm in cęteris Dianę templis ceruorũ cornua. Cauſam Plut. in quæſtionibus Romanis quęrit, & recitat: Ferũt, inquit, in Sabinis Antroni Coratio bouẽ inſigni ſpecie ac magnitudine natam fuiſſe. à vate deinde quodã monitũ, ſi quis eam bouem in Auẽtino Dianæ immolaſſet, factum iri eius qui rem diuinam feciſſet ciuitatem totius Italiæ imperio potiturã. hominẽ re credita, vt bouẽ immolaret, ſtatim Romã veniſſe. ſeruũ interim Seruio regi clã rem omnẽ indicaſſe. illũ è veſtigio Cornelio ſacerdoti imperaſſe, vt Antroni, antequã is rẽ diuinã faceret, in Tiberi ſe abluerct, ritè præciperet: (ſic enim eos qui litare vellẽt, facere cõſueſſe:) Antronẽ cupidè profectũ lauiſſe, Seruiũ interim occupaſſe, ac Dianæ bouẽ immolaſſe, & cornua tẽplo affixiſſe. hoc Iuba monumẽtis mandauit, & Varro: niſi, quod Antronis nomen Varro nõ prodidit: nec à Cornelio ſacerdote, ſed ab ęditauo deceptũ fuiſſe Sabinũ dicit. Auẽtinę Dianę & Propertius in quarto meminit:

Phyllis Auentinæ quædam eſt vicina Dianæ. Martialis:
Laudat Auentinæ vicinus ſura Dianæ.

Aſtratea Diana ſacellum habuit in agro vrbis Pyrrhichi, ideóque ibi poſitum, quòd inde Amazones contra Græcos præliantes vlterius non proceſſerunt, vt & vox indicat. Eodem etiam loco Amazonius Apollo cultus: auctor Pauſanias.

Iſſoria Diana Teuthrane & culta & dicta, vrbe Laconica, à Teuthrante condita: Pauſ. vbi Dianæ Iſſoriæ & Aeginææ templa fuere. Iſſoria, inquit Heſychius, Diana, & celebritas & locus in Sparta. meminit & Stephanus in ἴσσωρ. Anyſidora vero, alibi dicta.

Φιλομείραξ, hoc eſt adoleſcẽtum amatrix Diana cognominata, cuius ſacellum fuit, vt ſcribit Pauſ. in via Siope euntibus ex gymnaſio ad balnea, apud Elienſes.

Cordaces Dianæ templum diſtabat, vt eſt apud Pauſ. per ſtadium à ſepulchro procorũ Hippodamiæ. ſic autẽ vocata fuit, à ſaltationis genere, quod Pelopis ſocij propè deam ibi

existentem duxere, ἐπινίκια canentes: hoc est, victoriæ carmina. Quod autem saltationis genus esset κόρδαξ, probè, vt puto, docuimus in primo de historia poëtarum, itémque quæ essent Epinicia.

Pyronia Diana dicta, cuius templum fuit in Arcadiæ monte Crathide: vnde ad Lernæa sacra antiquis temporibus ignem sumere solebant. à quo igne, vt reor, dea ipsa Pyronia nuncupata est.

Cedreatis Diana ab Orchomeniis ideo sic vocata fuit, vt Pausan. auctor est, quòd eius simulacrum in ingenti esset cedro erectum. Considerandum verò apud Hesychium in vocabulo κάλαβις, an legendum sit κιδρεατίδος an δρεατίδος ἀρτέμιδος.

Heurippa à Pheneatis in Arcadia Diana cognominata, vt Pausan. scribit: cui templum ab Vlysse positum fuisse existimant, quòd videlicet amissos equos in eo loco inuenisset, qua ex re & cognomen factum, παρὰ τὸ εὑρεῖν τοὺς ἵππους. Nuncupata etiam ἀγαθοδία à Rhodiis, vt notat Hesychius, quasi boni transitus.

Hymnia Diana ab ὕμνοις, id est laudibus appellata: cuius templum fuit in Orchomeniorum regione, parte læua montium Achisiorum. vide historiam apud Pausan. in Arcad. vbi & cultum, & sacerdotum ritum planè perscribit.

Aethiopia Diana cognominata, teste Stephano, qui & eius varias opiniones recenset. Quidam enim sic appellatam putant à regiuncula quadam Lydiæ αἰθιόπιον nomine, vbi coleretur, alij, quòd cùm apud Aethiopas versaretur, eam Apollo abduxerit. nonnulli παρὰ τὸ αἴθειν, ab ardore videlicet, quòd Luna sit, vt Callimachus ait. quidam, quòd ea Hecate sit quæ facibus vti putabatur, vt Eratosthenes prodidit.

Persia, quæ & Persea, seu Persica Diana nuncupata, de qua sic Diodorus: Colitur, inquit, & à Persis plurimum Diana, cui mysteria instituerunt barbari; quæ, vt ait, ad suum vsque tempus Persea dicebantur. Sed enim dea hæc trans Euphratē colebatur summa religione & cultu, cui sacræ pascebātur boues, nullo custode. Erant verò tantūmodo signo deæ notatæ, hoc est face, vel lāpade. Harū vnius miraculū Plut. in Lucullo perscribit, quæ illi sacrificāti obtulit. Legimus, ꝙ in Castabalis Persicæ Dianæ fanum fuit tātę religionis, ꝙ ibi dicatæ virgines (si credere dignū est) super prunas nudis pedibus ambularent, nullo nocumēto. id quod tamen dæmonū illusione ad montē Soractis Hirpinæ quædā familiæ ad Feroniæ templū cōtigisse solitū, tradunt auctores: Plin. Solinus, Seruius, alij. Pausan. miraculum hoc à se visum tradit. Deam verò ait Lydis celebratissimā, Persicā fuisse, cuius celeberrima tēpla fuisse præcipue in Hierocæsarea & Hypepis, in quibus sacella cum ara, cum quodā cinere haud sueto: vbi cùm res diuina fiebat, sacerdos cū lignis ingrediebatur, quæ aræ supponebat, & capiti Tiaram, & manu librum tenens, legebat barbaras quasdam suas precationes. Cornelius quoque Tacitus in lib. Ann. sic de hac re prodit: Altius Hierocæsarienses exposuêre Persicam apud se Dianam delubrum rege Cyro dicatum, & memorabantur Perpennæ Isaurici. multáque alia Imperatorū nomina, quæ non modò templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerunt.

Phylliada Dianam Callixenus apud Athenæum appellare videtur: sed quamobrem, non sanę compertum habeo. Sunt qui à foliis arborum, quod ea dea, hoc est Luna, etiam potestatem habeat eorum propter humorem. Cùm ego nihil ab antiquis didicerim, quisque quam velit sibi rationem vel afferat, vel confingat.

Corythallian etiam Dianam apud Athenæum in quarto appellatam inuenio: ad cuius templum pueri mares à nutricibus deferebantur. quidam sic appellatam arbitrātur, quòd κόρους pueros dictos videmus. sunt qui κορυθάλλην laurum nuncupent.

Amphipyron quoque cognominari videmus Dianam à Sophocle in Trachiniis, ea videlicet causa, quod vtraque manu facem præferret. eadem & Hecate existimatur.

ἰοχέαιρα, hoc est, sagittis gaudens Diana, à Græcis cognominata est, vel quòd dea bellica sit: vnde & Polemarchi Atheniensiū, qui principes erāt belli, sacris Dianæ & Martis Enyalij pręerant: vnde armigerā ab Ouidio nuncupatā existimarim in Metam. propter arma venationis. vel quòd venationibus dea gauderet: quare & Venationū præsidem veteres putabāt. id quod ex eius plerisq; cognominibus Phurnutus in lib. de Deorum nat. ostēdit. Hoc verò ἰοχέαιρας epitheto, Orpheum & Homerum secuti plerique alij poëtæ vsi sunt.

Κυνηγέτιν, id est Venatricem: & θηροκτόνον, id est Fericidam: & ἐλαφηβόλον, id est Ceruicidam: & ὀρεσίφοιτον, id est monticolam Dianam nuncupatam ait Phurnutus. Suidas etiā, & ἐλάφειον dictam

dictam ait, quòd scilicet ceruos venari crederetur, quos Græci ἐλλοὺς καὶ ἐλάφους nuncupant. Theophilus Elaphebolon, à ceruorum insectatione dictam putat. Meminit Orpheus in hymnis eadem ratione & Elephia nominatur, cuius & Strabo meminit libro octauo. De Elaphibolia iam actum est. Hesychius etiam à feris cædendis, Dianam cognominatã scribit θηροφόνην καὶ θηρατρίαν. Dianæ præterea canes sacri fuere, quod Phurnutus ait. Diana in Arcadicis apud Pausan. vbi de Megalopoli & Acacesia agit, venatrix ita describitur: Ceruina pelle velata, pendente ex humeris pharetra, altera manu lapidem, dracones duos altera sustinet, adiacet canis de venaticorum genere.

Lycæa Diana, est à lupis cognominata, à Trœzeniis, cuius ædes ab Hippolyto posita narratur, quòd inde lupos depulerit: auctor Pausanias.

Pergæa Diana vocata est, ab oppido Pamphyliæ Perga, de qua sic Mela Pomponius: Inter eos, inquit, Perga est oppidum: & Dianæ, quam ab oppido Pergæam vocant, templum. meminit & Strabo libro decimoquarto. Hanc eãdem Stephanus Pergasiam vocat.

Elymaitis Diana, sic nuncupata, teste Porphyrio, & Hieronymo, quòd Elymais regio esset vltima Persarum ad Orientem, vbi templũ fuit ditissimum Dianæ Elymaitidis. quod cùm Antiochus Epiphanes spoliare conatus fuisset, à templi custodibus, & vicinis circùm gentibus oppressus traditur, panicisque quibusdam terroribus in amentiam versus, demũ morbo interiit. & hoc ei accidisse commemorant Polybius & Diodorus, quòd templum violare ac diripere conatus sit. Strabo quidem apud Elymæos Palladis ac Dianæ templum commemorat, quod Azara diceretur, ex quo decem milia talẽtorum ablata sint. hanc verò historiam recitat Appianus in Syriaco: & non Dianæ, sed Veneris templum Elymææ prodidit. ait enim, missum Popilium cum literis, vt nunciaret Antiocho, ne pugnaret in Ptolemæos: Antiochum deliberandi tempus poposcisse Popilium, virga circulum duxisse, & dixisse: intra hunc delibera. Rex stupefactus, statim abitionem parauit, Venerisque Elimææ templum spoliauit. tum demum ex valetudine tabescens, mortem obiit, nouem annorum filium relinquens.

Amarynthis Diana, quã & Amarysiam vocari putamus, de qua Paus. in Attica: Athmonenses, inquit, Dianam Amarysiam colunt. cuius causam cùm perquirerem, nihil apud interpretes certi comperire potui. Ego verò, ait Paus. ita coniectura colligo: Amarynthus in Eubœa est, vbi hanc Amarysiam colunt. nec minore pompa quàm Eubœi, eundem diem Athenienses celebrant: vnde Apud Athmonenses hoc nomen extitisse arbitror. hæc ille. Porrò & Steph. Amarynthum Eubœæ insulam prodit, à venatore Amaryntho nuncupatam: vnde fiat gentile Amarynthium, & Amarysium. citátque Paus. Vnde est Amarysia Diana, quæ & à nostris aliquando Amarusia dicta est. Strabo verò libro nono Amarynthum ait vicum fuisse apud Eretriam, vnde Amarynthia Diana. Fuisse autem apud priscos Eretrienses celebres, colligit ex columnæ vetustæ testimonio, quam in Dianæ Amarynthiæ templo antiquitus illi erexerant, cuius etiam inscriptionem adscribit. Huius deæ & T. Liuius libro quinto Decad. quartæ ita meminit: Sacrum, inquit, anniuersarium eo fortè tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat, quod non popularium modò, sed Carystiorum etiam cœtu celebrabatur. Euphronius apud Phauorinum ait, quod in Amaryntho Colænis Diana coleretur, de qua alibi plenius agemus. Porrò & Cressa, & Cresica etiam cognominata cùm ab aliis, tum Callimacho & Diodoro.

Soluizona Diana, hoc est, λυσίζωνη cognominata est, de hac Apollonij interpretes: Soluebant, aiunt, primum parientes zonas, & Dianę dicabant: vnde eius etiam Athenis Soluizonæ phanum fuisse proditum est. Eadem ratione & Ilithyia Lysizonos nuncupatur, teste Phurnuto. hinc Theocritus:

> ἔνθα γὰρ ἀλαθύιαν ἐβώσατο λυσίζωνον.
>
> Hic vbi Lucinam vocitabat Lysizonam. in decimosepimo Edyll. Orpheus in hymno:
>
> Λυσίζωνη φίλαγνε, κυνήγετι, λυσιμέριμνε.

Legimus & gręcum epigramma de zona soluta. & Catullus noster de eadem re nec semel meminit, vt:

> Quod zonam soluit diu ligatam. Idem alibi:
>
> Quod potuit zonam soluere virgineam.

Latini Virginensem deam pari ratione vocauere, vt alibi docuimus. Sed & soluere pudorem

dorem legimus dici, propter vincula caſtitatis, vt Seruius docet in quarto Aeneid. in eo:

Spemq́; dedit dubiæ, ſoluitq́; pudorem.

Quin & Homerus in Odyſſ. λ. λῦσε δ' οἱ ζώνην dixit, id eſt, Soluit autem ei zonam. Sanè ſunt qui zonam tum ſolui tradiderunt, cùm primum nuptui puella traderetur: quo modo Homerus & Catullus. alij verò, cùm primum puellæ pariunt, id quod Apollonij interpretes: vnde & Lyſizonæ Dianæ templum apud Athenienſes. Meminit & Lyſizonæ Dianæ Heſychius. Sed &, quo loco Homeri dicitur, quemadmodum Neptunus Tyro Enipei amnis amore captam, priuſquam Enipeo iungeretur, euirginauerit. id enim ſignificare, ait Scholiaſtes inibi, λῦσε παρθενίην ζώνην. Sanè & Latini ita tradunt, vt eſt apud Feſtum: Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto ſoluebat, factum ex lana ouis: vt ſicut illa in glomos ſublata coniuncta inter ſe ſit, ſic vir ſuus ſecum cinctus vinctuſque eſſet, &c. Meminit idem in Cynxia Iunone.

Cnacalyſia Diana à Caphyaris culta, cognominata verò à monte Caphyis propinquo, qui Cnacalos vocabatur: auctor Pauſan.

Condyleatis Diana appellata à Condyleo loco, qui non plus ſtadio diſtat à Caphyis, vt idem ſcribit Pauſ. Huius tamen poſtera ætas cognomen mutauit, & pro Condyleatide ἀπαγχομένη vocitata eſt. nam pueri quidam pro templo ludentes, reſtem fortè inuentam collo imaginis Dianæ iniecere. Sed Dianam ferunt ſuſpendiſſe iniicientes. id quod Caphyiatę intelligentes, pueros ipſos quaſi ſacrilegos lapidauere: tum pòſt euenit, vt eorum vxores morbo quodam correptæ abortirentur. Conſultum ſuper hac re oraculum, Pythia reſpondit, pueros ſepeliendos, & quotānis eis ſacra facienda. qua ex re ἀπαγχομένη Diana, id eſt ſtrangulans, pro Condyleatide eſt nuncupata.

Sciaditis Diana à Scia vocitata, qui locus à Megalopoli tredecim ſtadiis diſtabat: cuius templum Ariſtodemus tyrannus, vt docet Pauſan. condidiſſe dicebatur.

Angitas etiā Dianæ nomē, & fluuij nō lōgè à Pangæo decurrētis, vt Heſychius prodit.

ἡγεμόνη ἄρτεμις: Hegemones Dianæ, id eſt ducis fanum ſtadiis quatuor ab Acaceſio vrbe diſtabat, de qua in Mercurio Acaceſio meminimus. nam Dianam Cereris, non Latonæ filiam, Aeſchylus fuiſſe ait, Aegyptios imitatus: vt & Pauſ. refert. Porrò hæc de Hegemone Diana hiſtoria prodita eſt. Ariſtomelidas Orchomeniorum, qui in Arcadia fuere, tyrannus, Tegeatidis virginis à ſe vitiatæ cuſtodiam Chronio commiſit: quæ priuſquam ad tyrannum reducoretur, præ metu ac pudore ſibi manus intulit. Chronius per quietem à Diana excitatus, Ariſtomelidan occidit & Tegeam aufugiens euaſit, atque ex ea re ducis, id eſt ἡγεμόνης ἀρτέμιδος ædem cōſecrauit. Meminit & Hegemones Dianæ Heſychius, qui & Venerem hoc eodem nomine fuiſſe ſcribit. Sed enim & apud Lacedæmonios fuiſſe legimus δρόμον, id eſt curſus locum, in quo, ait Pauſan. ſua etiam tempeſtate adoleſcentes ſeſe curſu exercere ſolebant. & à curſu diſcedentibus, Dianæ ἡγεμάχος appellatæ templum fuit, quæ ſcilicet ad pugnam deduceret.

Limniatidis Dianæ tēplū fuit apud Tegeates, ab ea vrbe 7 ſtadiis procul: decē verò ab eadē, Cnateidos Dianæ fanū. Sanè hoc nomē apud Cor. Tacitū lib. 4. ita legitur: Audite, inquit, dehinc Lacedæmoniorū & Meſſeniorū legationes, de iure tēpli Dianæ Limenitidis, quod ſuis à maioribus, ſuáq; in terra dicatū, Lacedæmonij firmabant annaliū memoria, vatūq; carminibus: ſed Macedonis Philippi, cū quo bellaſſent, armis ademptū, ac pòſt C. Cæſaris & M. Antonij ſentētia redditū, cōtra Meſſenij veterē inter Herculis poſteros diuiſionē Pelopōneſi protulere, & cætera quæ ſequūtur, mēdoſa, nec ideo aſcripta. At verò Artemid. lib. 2. vbi de deis agit, Dianā ait λιμνᾶτις dictā, & piſcatoribus bene ſignificare: à ſtagno videlicet nūcupata. Porrò & alicubi apud Pauſ. me legiſſe recordor, Limnæā etiā Dianā appellatā: nunc locus nō ſuccurrit. Nūc verò demū mihi ſe offert locū eſſe in Corin. vbi ait, apud Sicyonios cultā fuiſſe, templūq; habuiſſe, cuius tectū collapſum vetuſtate eſſet, de ſtatua verò ſe nihil habere. idem ſcribit Pauſanias. Sed & in Scholiaſte Euripidis in Hippolyto: λίμνην, inquit gymnaſium Trœzenis, vbi mirificè colebatur Diana. Vnde videri poteſt, Limneam dictam eſſe.

Lycaotidis Dianæ templum fuit in Lycoa vrbe, & eius item deæ æneum ſimulacrum in monte ad meridiem, vt in Arcad. Pauſan.

Chitone Diana ab Atticæ populo, vel potius à tunica cognominata, quæ græcè χιτὼν dicitur. de hac Callimachus in ipſius deæ hymno:

Πότνια

Πότνια πολυμέλαθρε, πολύπτολι, χαῖρε χιτώνη: id est,

Vrbibus & domibus multis veneranda Chitone, Salue.

Et item in hymno Iouis meminit. Solebant enim veteres infantium vestes ipsi deæ Dianæ suspendere. Stephanus & Chitonem hanc deam, & Chitoniam vocari ait, ex Menippi Byzantij sententia. Epicharmus in Sphinge, Chitoniæ quis concinat mihi melos. Athenæus libro quartodecimo, apud Syracusanos scribit peculiares fuisse Dianæ Chitoniæ (sic enim ipse legit) saltationem, & tibiarum modulum. Porrò, nisi mendum sit, Hesychius Dianam & κιθωνίαν vocauit. B. Aegius se ait vidisse Lauiniæ in Latio, inscriptionem hanc: VIRGIN. CHITONE SACR. hoc est, Virgini Chitone sacrum.

Oenoatis, οἰνωᾶτις Diana etiam cognominata est, vt Hesychius ait, ab Oeno Argiua. Oene ciuitas fuit agri Argiui, vt in primo Hecatæus apud Stephanum. Horus vocat Oenoë, vnde sit Oenoatis Diana, quæ à Prœto erecta fuerit.

Stymphalia Diana vocabatur, vt est apud Pauſ. à Stymphalo Arcadiæ vrbe, iuxta cuius deæ templi tectũ Stymphalides aues fuisse fabulãtur. Sed de his auibus in Hercule nostro plura diximus, & nobis lõgè plura Pauſ. Stymphaliæ etiã Dianæ Stephanus meminit.

Colænis Diana cognominata à Colæno viro, qui vt Myrrhinusij tradunt, rex fuit ante Cecropem, quod Pauſ. obseruat. Hellanicus autem, Colænum à Mercurio oriundum, ait ex oraculo Colænidis Dianæ templum cõdidisse: & Phænodemus in quarto. sed Euphronius in Amaryntho, Colænida ait fuisse appellatã, propterea quod Agamemnon ei sacrificauerit ex cera τὸν κόλον, id est, hircũ sine cornibus: ita ego interpretor. Metagenes in Auris, meminit Colænidis: & Aristophanes in auibus. vnde locus nõ amplius Colænis, at Diana Acãthia. Meminit & Suidas: qui præterea subdit, etiã hoc nomine genus volucris significari. Fuit & Diana Hesychio Colemis, quę à Colemo nomẽ sortita est, nisi perperã legatur.

Coloena, κολοήνη Diana etiam appellata, teste Strabone in decimotertio à lacu in Sardiana regione, qui Gygæus prius, mox κολόη nuncupatus est. ibi sunt Hermi & Caystri campi: & templum fuit Dianæ Coloenes, quod maxima habebatur veneratione. in eius siquidẽ celebritate simiæ saltare ferebantur, qua in re suam non vult fidem Strabo astringere.

Opis, ὦπις, ἥ ὦπις, nomen Dianæ apud Græcos, vt testantur Callimachus & Macrob. qui ex Alexandri Aetoli poëtæ græci epigrammate, in libro qui inscribitur Musæ, hoc carmen citat:

οὔπιγγοι ταχέων ὦπιν βλήτειραν ὀϊστῶν.

Scripsimus & ipsi in primo de Poëtarum historia, Hypingos, Vpingos, fortasse non male vocari cantica & carmina quæ Dianæ dicata fuerant. Dicti verò Vpingi, ab Vpi, ipsius Dianæ patre, cuius in tertio de Nat. deorum Cicero meminit. Vnde & Diana ipsa & Vpis, & Opis interdum vocata est, prima producta. Nam Ops Opis, pro Saturni coniuge, prima correpta profertur. Tibullus:

Idææ currus ille sequatur Opis.

Callimachus in Dianæ hymno, Vpis meminit. Οὖπι ἄνασσα εὐῶπι φαεσφόρε, &c.

Hoc est, Vpi regina pulchri aspectus, lucifera, &c. quo loco Glossema causas, cur Vpis Diana vocetur, habet. Sed ea præcipua est, à tribus puellis hyperboreis. Vpi, Hecaerge, & Loxo: quæ Dianam & Apollinem aluere. à prima Diana nomen sumpsit, & reliquis duabus Apollo. vel Vpis dicta παρὰ τὸ ἐπιζεῖσθαι, id est, à curandis parientibus. Idem Callimachus in hymno Deli:

Οὖπίς τε, λοξώ τε, καὶ εὐαίων ἑκαέργη: Id est,

Vpísque, Loxóque, & firma ætate Hecaerge.

Porrò & Palæphatus in libro ἀπίστων, Dianam (inquit) Thraces vocant Bendiam, Cretes Dictynnam, Lacedæmonij Vpin. Sed Vergilius cùm in quarto Georg. tum & in XI. Aeneid. Opin non Dianam, sed sociam comitémque Dianæ facit. vt in illo:

At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis. & paulò pòst,

Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.

Ops verò pro Rhea dicitur, Saturni coniunx, vt alibi notatum: licet & docti quidam, etiam Opis vocent Sanè & Hecaerge Diana dicta, quod Pauſ. Herodotus aliíque, & nos in Olenis vatis vita, de Poëtis lib. tertio, retulimus.

Coccoca Diana in Olympicis quare sit dicta, ignoratur. Pauſ.

Elusia Diana nuncupata ab Ephesiis scribit Hesychius. Me præterit, an eadem sit quæ

Lusia

Lusia Diana dicitur, de qua in Cerere Lusia actum est, & de qua etiam Callimachus meminit in hymno.

Chia Diana, ab insula Chio vocata, in qua posita & facta ab Anthermi filiis eius insulæ indigenis. de qua sic Plin. lib. XXXVI. Et in ipsa inquit, Chio narrata est operis eorum Dianæ facies, in sublimi posita. cuius vultū intrātes tristē, abeuntes exhilaratū putabant.

Neleidam Dianam nuncupatam legimus apud Milesios. Sic verò appellatam existimo, à Neleo, ex cuius filiis longè potentissimus fuit Phrygius. hi autem secesserant, relicta Mileto, Myuntem, dúmque ibi manerent, Pieria puella vehementer amata à Phrygio impetrauit, vt pax inter eos componeretur, quo Pieria cum puellis comitibus ad Dianæ Neleidis templum impunè quotannis proficisci posset. qua adepta, apud vtrosque, Milesios scilicet & Myuntios, illud inter nubentes emanauit: Sic amer, vt Pieriam amauit Phrygius. quod & in prouerbium deduxit Erasmns.

Priapinam Dianam commemorat Plut. in Lucullo. Scribit enim, post illam ingentem victoriam qua Lucullus Mithridatem omni maritima potestate priuauit, creditum esse, cœlestis numinis ope eam gloriam Pop. Ro. Lucullum peperisse. Ferunt enim, ait, Priapinæ Dianæ indignatione tam vastā Ponticos tempestatem inuasisse, quia hi spoliato templo, deæ quoque statuam abstulerant.

Delphinia Diana cognominata: repete quę in Delphinio Apoll. copiosè disseruimus.

Astyrena Diana, vt scribit Strabo lib. XIII. nuncupata fuit ab Astyra, qui vicus fuit in regione Troiana, & lucus ipsius Dianæ. Sed enim Stephanus Astyrenam Dianam videtur ab Astyro Italiæ deducere: & Mineruam Astyrida esse vult, à Phœniciæ ciuitate circa Rhodū. Ait enim: Astyra genere neutro, numero plurali, ciuitas Mysiæ apud Troada. Dicitur & singulari numero, Astyron. Fuit & vicus proximus Adramyttio, vt ait Strabo. Fuit & vrbs Phœnices circa Rhodum, in qua colebatur Minerua Astyris. Est & Bœotiæ, ad Potnias, vt Charax scribit in secundo. Est & regio Italiæ, cuius gentile Astyrenus, à qua Dianæ Astyrenes templum.

Bubastis Diana cognominata ab Aegyptiis, vnde & vrbi nomen, vbi conuentus quotannis agebatur in honorem Dianæ, vt Herodotus auctor est. Stephanus verò & Strabo: Bubastus, inquiūt, ciuitas Aegypti, quam Herodotus Bubastin per iota enūciat, vnde nomen gentile Bubastites, & vrbs Bubastitis, Bubastus autem & ciuitas & templum Dianæ, & nomos, id est præfectura Bubastites. Dicitur & Bubastius à Theopom. Aegyptij verò Bubaston æluron, id est felem nuncupant. Hæc Stephanus. Ouid. in Metamorph.

Sanctáque Bubasti, variísque coloribus Apis.

Bubastia sacra etiam Gratius in poëmate de Venatione memorat, de lino agens, ita canens:

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino,
Velatur sonipes æstiui turba Canopi.

Panagæa Diana prouerbio dici solita, vt scribit in Prouerbiis Erasmus, de errabundis, ac impensius peregrinationes amentibus, quod talis Diana fuisse dicatur. Sed cur Panagæa vocetur, non affert.

Elæa Diana, teste Strabone libro octauo, nuncupata ab Elos, qui locus quidam penes Alpheum à quibusdam dictus est, alij vrbem Laconicam dixere. Sunt qui maritimum oppidulum ita appellarunt. quidam circa Elos elorium siue paludem, vbi Dianæ Eleæ templum situm fuit, Arcadiæ subiectum. nam Arcades eius sacerdotium gerebant. Est apud Plutarchum in Græcorum problematis, Dianæ etiam templum insigne fuisse in Elide, quod Aristarchium nūcupabant, quod cùm Sambicus dirupuisset, tandem pœnas dedit: vnde prouerb. apud Elæos fuit: Δεινότερα σαμβίκου πάθῃ, hoc est, grauiora Sambico pati: de iis qui grauia iustè patiuntur.

Σωτῆρα Diana cognominata, salutarem latinè dicere possumus. Domitius tamen in Attica, Sospitem eleganter vertit. Huius diuersa simulacra & templa legimus: primum apud Trœzenios à Theseo erectum, ex victoria Asterionis Minois filij. simulacrum verò ita describitur, σωτῆρας ἀρτέμιδος, id est Sospitæ Dianæ. Cùm Mardonij Persæ exercitus milites agrum Megarēsem populati, Thebas ad Mardonium ducem redire vellent, Dianæ numine noctem interuenisse, eósque locorum itinere ignaros aberrasse in partes regionis montanas. vbi cum hostilem exercitū in proximo esse suspicarētur, sagittas emisisse

ſiſſe: quarum repercuſſu, quoniam rupes proxima gemitum edebat, ardentiores, vt aiunt, ad ſagittandum facti ſunt, putantes hoſtium corporibus ſagittas contineri. Interea dies illuxit, hoſtéſque ſubiere. qui cùm armati aduerſus inermes ac ſagittis vacuos dimicarent, multos ex his interfecere. cuius rei gratia Dianæ σωτήρας ſimulacrum erexerũt. Ibi & duodecim deorum imagines, quæ Praxitelis artificio attribuuntur: Dianã verò ipſam Strongylion effinxit, auctor Pauſanias. Non ſalutis nomine tantũ Dianam, ſed & libertatis legimus. Nã, vt Artemidorus ſcribit in ſecũdo, Eleuthera Diana culta fuit à Lyciis cap. xxxv.

Sarpedoniæ Dianæ, ait Strabo libro quartodecimo, in Cilicia fanum fuiſſe, & oraculum: vbi numine perciti reſponſa dabant.

Orthoſia Diana cognominata, cuius Pindarus in Olymp. meminit, & Heſychius. denominata verò ab Ortheſio Arcadiæ monte: vel παρὰ τὸ ὀρθοῦν, id eſt, ab erigendo & ſubleuãdo, quòd ſcilicet hæc dea parientibus opem ferat. Meminit præterea Lycophron, & Phauorinus, interpretéſque Pindarici. De qua etiam Plutarchus in libello περὶ ποταμῶν, vbi de Caico Myſiæ flumine.

Coryphea Diana, ſic cognominata, quòd in montis vertice templum haberet. Sunt qui Coryphæon montem dicant prope Epidaurum, in quo Diana coleretur: auctores Pauſanias & Stephanus. nos quoque in Teleſillæ vita docuimus, quòd Teleſilla de hac dea carmen ſcripſerit.

Magneſia Diana, nominata ab vrbe Magneſiæ, cuius meminit Victruuius libro tertio, cum de ſacris ædibus agit. ait enim, Pſeudodipteri, cuius formam deſcribit, exemplar Romæ non fuiſſe: ſed Dianæ Magneſiæ, Hermogenis Alabandi.

χρυσηλάκατον Dianam Homerus, aliique poëtæ cognominant: hoc eſt, Colum auream habentem. Vide hymnum Homeri, in Venerem.

χρυσήνιος ἄρτεμις, vocata ab Homero & poëtis, quòd conſpicua ſit habenis aureis & pulchris, Iam ſæpius dictum, aurum poni pro pulchro & inſigni: vt Venus aurea, χρυσηλάκατος ἄρτεμις, & id genus multa.

Cercæa Diana vocata, quam celebrat in primis Arrianus in hiſtoria Alexandri Macedonis libro ſeptimo. ait enim inter cætera, eius ſimulacrum relatum ex Aſia Athenas, in Græciam, Alexandri iuſſu, quod antea fuerat à Xerxe rege cum aliis plurimis ablatum.

Μερόεσσα, Meroeſſa Diana nuncupata: quidam à Meroe deducunt, quæ & vrbs & inſula eſt, vel Aethiopica, vel Aegyptiaca. Eſt & Meroe, vt ait Stephanus, ad orientem, non longe à Daphne Antiochię, cuius gentile nomen eſt Meroæus, vel Meruſius, nomen iuxta celebritatem. at Theopompus Meruſium in XXXIX Philippicorum regiunculam ſcribit eſſe: & qui eam incolunt, ſimiliter Meruſij dicuntur, & inde Meroeſſa Diana. Abeſt autem hic locus à Syracuſis ſtadia LXX. auctor Stephanus.

Gazoria Diana, culta & denominata à Gazoro vrbe Macedoniæ, vt idem ſcribit Stephanus. Gentile nomen à Gazoro, Gazorius: vnde Diana dicta.

ἱππικὴ ἄρτεμις, id eſt, Equeſtris Diana, nuncupatur ab interpretibus Pindari in primo Nemeorum hymno, quo Chromium Aetnæum victorem in Nemeæis celebrat Pindarus. Scribunt quidam ἄρτεμιν τὴν διὰ δίφρων ἱππικήν: quo pacto, paulo antè notauimus & χρυσήνιον ab Homero nuncupari, quòd videlicet aureas habenas habeat.

Ariſtobula Diana, id eſt, optimè conſulens nuncupata. Scribit Plutarchus in vita Themiſtoclis, quòd cùm in eum inuidia quadam Atheniẽſis populus inuectus eſſet, ipſe vt eum ad ſaniorem animum mentémque conuerteret, magis incitaſſe, offendiſſéque, cum Dianæ templum dedicauit, quam Ariſtobulam, id eſt, optimè conſulentem appellauit, vt quæ optimè ciuitatis Græcorúmque ſaluti conſuluiſſet. Subdit idem pòſt: Fuit in Ariſtobulæ templo Themiſtoclis ſignum, idque ad noſtram vſque permanſit ætatem, &c. hæc Plutarchus. Ariſtobulæ deæ meminit Artemidorus in ſecundo. Sanè & ἀρίστην, & καλλίστην, id eſt, optimam pulcherrimámque Dianam cognominatam, ait Pauſanias in Attica.

LATONA.

Latonam, quæ græcè λητὼ dicitur, cum Diana iunximus, quòd illius & Apollinis mater fuerit. Hæc autem Cœi filia traditur, vnde ab Orpheo in hymnis κοιαντὶς forma patronimica dicta eſt. διδυματόκος etiam cognominata, hoc eſt Gemellipara, propter Dianam & Apollinem liberos. Latonæ gallum gallinaceum in amore exiſtimatum ab antiquis, ait Aelianus, quòd ei parturienti affuerit, & quòd etiam nunc parientibus adſit, eíſque faciles

partus efficiat. Sanè idem Aelianus alibi, hoc est lib. de Varia hist. quinto, de Latonæ partu ita propémodum scribit: Fama est, virere in Delo oleam & palmas, quibus tactis Latonam, cum prius non posset párere, Dianam statim peperisse. qua de re cum alij plures meminêre, tum maximè Catullus in suo ad Dianam hymno:

O Latonia maximi
Magna progenies Iouis,
Quam mater prope Deliam
Deposuit oliuam.

Sed longè copiosius me scripsisse memini ex Græcis & Latinis scriptoribus, de hoc Latonæ partu, in mea quapiam Annotatione iuuenili: tametsi Hyginus lib. Fab. cap. L I I I. nonnihil euariet in hac recensenda fabula: Tacitus quoque lib. tertio Ann. de eadem ita propémodum scribit: Primi omnium Ephesij adiêre (de Tyberio principe loquitur) memorantes, non vt vulgus crederet Dianam atque Apollinem Delo genitos. Esse apud se Cenchrium amnem, locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam, & oleæ quæ tum etiam maneat adnisam, edidisse ea numina: Deorúmque monitu sacratum nemus, atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iouis iram vitauisse. mox Liberum patrē bello victorem, supplicibus Amazonum quæ aram insederant, ignouisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cæremoniam templo, neque Persarum ditione diminutū ius, post Macedonas dein nos seruauisse. hactenus Cornelius Tacitus. Culta verò fuit Latona, cum à Græcis, tum maximè ab Aegyptiis, cuius & celebre oraculum in Brute vrbe fuisse, legimus apud Strabonem in vltimo, & Herodotum in secundo, qui & ipsum copiose describit. Alibi tamen ait, Isin matrem Apollinis & Dianæ, hoc est Hori & Bubastis: sic enim eos Aegyptij vocabant, vt suis locis ostendimus. Latona verò eorum nutrix, quo loco ad oraculum ipsum describitur. Prima quoq; Latona censetur inter v I I I deos, quos summo cultu venerabantur Aegyptij, & primos deos existimabant ante x I I. qui & à Græcis & Romanis (vt iam dictum est) celebrabantur. Fuerunt & tertij dei nuncupati, qui à x I I qui secundi fuerant, procreati putabantur. Nocturna Latona quare cognominata sit, Plutarchus & Eusebius in tertio Præparationis euang. ostendunt. Apud insulam Hyperboream, ad Oceanum, vbi natam Latonam ferunt, regia vrbs Apollini sacrata fuit: cuius ciues quòd quotidie cantu deum ipsum colerent, erat eorum nemo non citharista: quod Bap. Leo in septimo Architect. libro recitat. At cætera quæ fabulosa de Latona traduntur, ex poëtis leges. Sufficiat hæc tantum dixisse pro instituto nostro.

I S I S.

QVoniam Isin Diodorus Siculus, & Plutarchus, aliique eandem esse cum Luna tradidere, ideo & ipse in hoc Dianę Syntagmate conscribam. Isin autem eandem cum Luna esse docent simulacra, vt Plut. ait, quoniam κερασφόρα, id est, cornigera, ad Lunæ similitudinem effingebatur: & μελανόστολος, hoc est nigris vestibus: quibus occultationem & adumbrationem eius significabant, in quibus desiderio & amore capta, solem sequi videtur: hinc quoque in amatoriis eadem inuocabatur: & ab ea amatoria, vt ait Eudoxus, subministrari dicebātur. Sed enim Isis certe credita est Aegypti genius: qui per sistri motum, quod gerere fingebatur in dextra, Nili accessum significabat: per situlam, quam sinistra retinebat, omnium lacunarum fluentiam ostendebat, vt in v I I I. Aeneid. comment. Seruius docet, qui & eam ait terram Aegyptiorum lingua esse. Sed Horus Apollo Aegyptius, quem in Græcam linguam transtulisse creditur Philippus quidam, annum describens, ita propémodum de Isidis stella hæc prodit: Annum significare volentes, Isim, hoc est mulierem pingunt. hoc eodem signo Deum intelligi volunt. nam apud ipsos Isis stella est. Aegyptia lingua Sothis appellata: græca verò Astrocyon: tametsi alia quædam exemplaria astromyon legunt. Scribit Macrobius in Satur. Isis, inquit, cūcta religione celebrabatur, quæ sit vel terra, vel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, ait, quod continuatis vberibus corpus deæ omne densetur, quia vel terræ, vel rerum naturæ alimēto nutritur vniuersitas. Sanè huiusmodi simulacrum repertum Romæ fuit, cùm ego ibi optimam vitæ meæ partē ingratis contererem. Vidi & nomisma vetustum Hadriani, in cuius tergo hæc ipsa effigies inerat, quod his diebus Saluiatus Cardinalis per octauium Pantagathum mihi ostēdit. Alij Isides duas fuisse volunt: id quod Picus meus in suis commentariis scriptum reliquit. Sunt qui nauiculā in sinistra illi imponant, eámq; coronatā abrotano dicant. alij in manu abrotanum

tanum ipsum statuunt. Fuerunt qui deam Syriam eandem facerent cum Iside: sed ex lib. Luciani de dea Syria, facile redarguuntur. Alij Pallada, plerique Cererem: quod & in Iside & Osiride Plutarchus notat. hinc & Thermophoros cognominata est, vt Diod. scribit: nam & leges Aegyptiis statuit. Fabulam quidem vulgatam apud poëtas de Io, minus hic ascribo: eam cum ex Græcis tum Latinis leges, sed in primis apud Ouid. in Metamorph. & Luciani Dialogis. vnde Inachis appellatur, à patre Inacho fluuio. Propertius in primo:

Argus vt ignotis cornibus Inachidos. Idē de sacris, quæ suo tempore Romæ agebātur:

Atque vtinam Nilo pereat quæ sacra tepente
Misit matronis Inachis Ausoniis. Idem & in secundo:
Io versa caput primos mugiuerat annos,
Nunc dea, quæ Nili flumina vacca bibit.

Quæ sacra Ouidius in Arte, & Iuuenalis & Iosephus & alij detestantur. Est apud Plutarchum proditū, Isin alios dixisse Prometheo natam, alios Mercurio: quorum hic grammaticam & musicam, Prometheus verò sapientiam & prouidentiam inuenit. In Hermopoli quoque Isin musarum primam, eandémque iustitiam & sapientiam vocarunt Aegyptij. Si verò de Iside plura cupis, totum Plut. librum de Iside lege. Sanè Isis, vt idem Plut. tradit, Myrionymos à nominum diuersitate nuncupata fuit. σῶθις astrum Isis apud Aegyptios vocari, testis est *Horus*: vel Philippus potius, qui eum in græcum sermonem conuertit. Summaten deam Isin vocat Apuleius in decimo de Asino: & esse ostendit vnam, diuersis tamen nominibus à diuersis nuncupari: quam partem, si modò breuiter scire cupis quę dea Isis ab antiquis crederetur, legere ne pigeat. ea si non locutionis candore, at certè te eruditione non vulgari iuuabit. Scribitur ab Aeliano in lib. de Animalibus, Copton vrbem esse Aegyptiam, in qua Isis coleretur eo cultu, quo aut coniuges, aut liberi à lugentibus afficiuntur. eóque loco quo Isis sic colitur, perniciosiss. & mortiferos esse scorpiones, qui morsu statim necent: quos vt vitent, omni diligentia ac arte student Aegyptij, & cùm aliis cautionibus, tum ad Isidis fanum capræ feræ omnibus tegumētis nudæ inter scorpiones humi iacentes, ab illorum acerbitate integræ incoluméśque permanent: ex quo fit, vt Coptitæ eius generis capras fœminas ad diuinitatē & religionem cōsecrent, & religiosiss. colant, & deæ ipsi Isidi gratissimas putent, mares verò immolent.

Τιθήνη, id est, nutrix Isis cognominata: & πανδεχὴς, hoc est, susceptrix, vt ex Platone Plut. recitat, quòd dea ipsi fœmina, & totius generationis susceptrix crederetur.

Linigera Isis à nostris dicta est, quod eius sacerdotes lineas vestes induerētur. Ouidius:

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba. Idem:
Vidi ego linigeræ numen violasse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos. Iuuenalis:
Qui grege linigero circundatus, & grege caluo.

Nam Isin ferunt intellecta Osiridis nece, caput totondisse: qua ex re & eius sacerdotes caput rasitare solebant. Sed de rasitatione capitis secundum morem Aegyptiorum, aliarúmq; nationum, Hebræis interdicta, longam annotationem confeci, atque ideo hic à me prætereunda. Illud etiam ab Aeliano proditum legimus, deę Isidis simulacra ab Aegyptiis effingi solita, vt quodam diademate aspidum coronarētur: illi verò Thermotin aspidē vocabant. Huiusmodi vetustum nomisma me vidisse recolo apud Augustinū Mustiū nostrū. Idem quoq; Aelianus vbi de vulturibus agit, vulturē Iunoni sacrum fuisse ait apud Aegyptios, & eius volucris pennis Isidis caput redimi solere, & vestibulorum fastigia exornasse. Isidis pompam in Metamorph. his versibus describit Ouidius:

Inachis ante thorum, pompa comitata sacrorum
Aut stetit, aut visa est: inerant lunaria fronti
Cornua, cum spicis nitido fulgentibus auro,
Et regale decus: cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubastis, variisque coloribus Apis.
Quique premit vocem, digitóque silentia suadet.
Sistraque erant, nunquámque satis quæ situs Osiris,
Plenáque somniferis serpens peregrina venenis.

Hactenus Ouidius. Sed & Apuleius etiam longo ordine describit. Isidis quoque gesta in eius columna breuissimè descripta Diod. Siculus commemorat: Ego Isis sum, Aegypti

regina, à Mercurio erudita: quę ego legibus statui, nullus soluet. Ego sum Osiridis, ego sum prima frugum inuentrix. Ego sum Hori regis mater. Ego sum in astro canis refulgens: mihi Bubastia vrbs condita est: Gaude Aegypte, gaude, quæ me nutristi. Plutarch. quoque in libro Isidis & Osiridis, pauimentum templi Isidis, inscriptum his literis refert: Ego sum quicquid fuit, est, & erit, nec meum peplum mortalium quisquam retexit. hoc est Græcè: ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸ ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψεν. Scribit & Cornelius Tacitus, Isin cultã fuisse quoque à Sueuorum Germanorum parte, eidémq; eos sacrificasse. Tacito ipsi parum compertum, vnde origo & causa peregrino sacro. signum apud eos ipsius deæ in modum liburnæ nauis figuratum fuit. Putarim ego id significasse, quod de Isidis nauigio in Nauigiis scripsimus: tametsi parum, vt dictum est, Cornelio compertum. Sed & Lucianus nauigationi præesse facit, in Dialogis deorum.

Atmis Isis etiam vocata fuit, id quod ex Epiphanij scriptis videmus: Si verò, inquit, de Iside sermonem facturus sum, quæ iam & Atmis & Io appellatur, filia quidē Aspidis Cappadocis, qui & Inachus vocatus est: eius actiones referre erubescam, &c. quæ de eius deæ impudentissimis sacris exequitur.

Isis Pelagia etiam cognominatur, vt datur intelligi ex marmore quodam vetusto, reperto in vinea Ioannis Pogij Pontificij quæstoris, extra portam Flaminiam. Item in alio marmore, in ædibus Fr. Quirini Patauij Isis Regina cognominata videtur. Sed has inscriptiones marmoreas breuitatis causa ascribere supersedeo. Et Isis Triumphalis in marmore, in domo Card. Cæsij Romæ: de quibus me monuit B. Aegius.

Isis Patricia etiam Romæ colebatur, cuius meminit P. Victor in regione v.

SYNTAGMA DECIMVMTERTIVM DE VENERE, ADONIDE, VVLCANO, CVPIDINE, GRATIIS, AD C. V. PROsperum Pasethum.

Accipe & hoc alterum Prosper, V. C. Syntagma, in quo Venerem, Cupidinem, Adonim, Vulcanum, & Charites, quæ potuimus breuitate complexi sumus. Iucunda, vt opinor, nec ingrata erit lectio: quã à laboribus publicis Pot. Tribunitiæ, & prælectionibus, possis aliquando, tanquam in diuerticulum (vt certè est) voluptatis te recipere. Si vtcunque tamen, eodem animo nostra accipias, quo tua mihi frequentius exhibes, etsi non pares meas esse vires video: debes certè animum, non exile librare munus. quem si cernere queas, dicas, Quàm sunt imparia voluntati munera. Sed rectè factum est à magnis philosophis, qui magnanimitatem quidem in magna & ampla dando mentiuntur: sed ea plerunque bona voluntas, quæ parua sunt, maxima esse facit. Vale.

VENVS, ADONIS, VVLCANVS, CVPIDO, CHARITES.

Venus dea à latinis nuncupata, à græcis ἀφροδίτη, generationis voluptatísque dea, & formæ, credita à gentibus: ideóque dicta Venus, quòd ad omnes res veniat: vel quòd per eam omnia proueniant. hęc fermè Cicero. Varro verò: Poëtæ, inquit, de cœlo quòd semen igneum cecidisse dicunt in mare, ac natam è spumis Venerem, coniunctione ignis & humoris, quam haberent, vim significantes Veneris, à qua vi natis dicta vita, & illud à Lucilio:

Vis est vita, vides, quæ nos facere omnia cogit.

Veneris antiquum non fuisse nomen, Cincius & Varro testes sunt, qui nec græcũ eius, nec latinum sub regibus fuisse, apud Macrobium testantur: quod mirum tamen videtur, cum Aphrodite toties Homero & Hesiodo nominetur. Sanè Cic. quatuor Veneres commemorat, in tertio de Nat. deor. Venus, inquit, prima Cœlo & Die nata, cuius in Elide

delubrum vidimus. Altera ſpuma procreata, ex qua Mercurio Cupidinem ſecundum natum accepimus. Tertia Ioue nata, & Dione, quæ nupſit Vulcano: ſed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. Quarta, Syria Syróque concepta, quæ Aſtarte vocatur, quam Adonidi nupſiſſe traditum eſt. hæc quidem totidem verbis M. Tullius. Venus à Græcis ἀφροδίτη, & ἀφρογένεια nuncupata eſt, ab ἀφρὸς, id eſt, ſpuma, quòd ex Vrani, id eſt, Cœli teſticulis & maris ſpuma ipſa nata fingatur. vide Heſiodi Theogoniam. Alij ἁλιγενῆ, hoc eſt Saligenam, eadem ratione nuncupant, vt Plut. ait. Sunt qui παρὰ τὸ ἀφραίνειν, id eſt, inſanire dictã arbitrentur: vnde Euripidis illud, τὰ μῶρα γὰρ πάντ' ἐστιν ἀφροδίτη βροτοῖς, id eſt, Nam ſtulta proxima Venus mortalibus: id quod etiam ſubinnuit Phurnutus. Ariſtoteles ideo Aphroditen appellatam dicit, quòd ſeminis natura ſpumoſa ſit: id eſt, ἀφρώδης. qua etiam ratione ipſum ſemen album eſt, vt ſpuma. Sedenim Didymus Aphroditen dictam putauit, παρὰ τὸ ἁβρὸν τῆς διαίτης, hoc eſt, à mollitie vitæ, media litera in aſpiratam verſa in compoſitione: id quod & in ſimplicibus aliquando inuenimus, vt βρόγχος pro φρόγος. Veneris etiam ſimulacra variis diuerſiſque modis antiqui effinxerũt: nunc puellam in concha è mari exeuntem, hoc eſt Anadyomenen: nunc vt mulierem, manu concham tenentem, roſis, floribúſque coronatam, ponè quam Charites, & hinc & hinc Cupido & Anteros. Phurnutus illi etiã comites facit, Mercurium & Pithò, vt paulò pòſt dicam. Curru etiam vectam aliquando legimus, columbis tracto, vt in ſexto facit Apuleius: quod & Phurnutus interpretatur, propter columbæ puritatem & caſtitatem, proptérque oſcula, vt in Periſteræ puellæ fabula, in hanc auem conuerſæ, Lactantius grammaticus retulit. Alij cygnis vehi dixere, vt Horatius in tertio Odarum, item Ouidius & Statius: hic in Epithalamio dicens, Amycleos ad frena citauit olores: ille in Metamorph.

Cypron olorinis nondum peruenerat alis.

Sed & Philoſtratus in Cupidinum imagine cum argenteo ſpeculo effinxit, & cum ſandaliis inauratis, cum aureis fibulis. Talem verò ego aliquando me vidiſſe memini in vetuſtis quibuſdam nomiſmatibus. Idem etiam Philoſtratus in ſecundo libro Imaginum, eam ex ebore in myrtetis effinxit. Plutarchus autem in præceptis connubialibus, Venerẽ ſcribit teſtudinem pede calcantem Eleis Phidiam effeciſſe, vt domeſticæ cuſtodiæ & ſilentij mulieribus ſymbolum eſſet. Idem Plut. in libro de Iſide & Oſiride, de hac Venere agẽs, ita interpretatur: quòd virgines cuſtodia indigeant, nuptas verò quòd deceat domus gubernatio, & ſilentium. Huiuſce Veneris meminit & Pauſan. in Eliacis libro ſecundo. Apud Sicyonios Veneris templum fuiſſe, idem Pauſ. in Corinth. ſcribit, in quo ſolæ ingrediuntur æditua mulier, cui viri cõſuetudine eſt interdictum, & virgo quæ annuo fungitur ſacerdotio. λουτροφόρον eam, à lauacro quod portat, appellant, cæteris ab ipſo duntaxat veſtibulo omnibus Deam aſpicere & venerari fas eſt. Eius effigiem ſedentem fecit Canachus Sicyonius: is nempe qui & Didymeum Mileſiis, & Thebanis Iſmenium Apollinem fecit. Venus ipſa ex auro & ebore facta, capite apicem, qui polus dicitur geſtat: manu altera papauer, altera malum tenet. victimarum illi omnium femora, præterquã ſuum, conſecrant: partes alias iuniperi lignis adolent. verùm & dum femora torrentur, cum illis vna pæderotis folia incendunt. Naſcitur pæderos herba intra ſeptum aprico loco, neque alibi vſpiam prouenit, ne in ipſa quidem Sicyonia. folia ei minora fagi, ilicis maiora: forma eadem ferè cum quercus folio. altera pars ſubnigra, alba altera, neque omnino diſſimilis color ei qui in albæ populi foliis cernitur. Atque hactenus Pauſan. ex Romuli Amaſæi verbis. Qui & in Eliacis Vraniam, id eſt, cœleſtem Venerem fuiſſe apud Eleos prodit, quæ pede altero teſtudinem premeret, Phidiæ opus. & ibidem etiam Pandemon, id eſt, popularem Venerem fuiſſe, quæ capro inſideret, Scopæ opus: quarum rationem interpretandi Pauſ. aliis ſe ait relinquere. Deſcribitur item Venus libro ſexto & decimo ab Apuleio. Sanè phanum in Saxonia fuit, vbi tale Veneris ſimulacrum in Saxonum hiſtoriis fuiſſe legi. Stabat dea in curru nuda, myrto capite cincta, ardentem facem pectore, dextra mundi figuram, ſiniſtra mala aurea tria ferebat. pòſt erant nudæ Gratiæ, nexis manibus poma geſtantes, auerſis inuicem vultibus dona conferentes. iugales quadrigæ aderant, gemini cygni, totidémque columbæ. At verò Scopas Pandemion Venerem & popularem vel communem arieti inſidentem finxit. Mercurium etiam aliquando cum Venere erigere conſueuerunt antiqui, quòd orationis ac ſermonis ſuauitate amor, & amoris copula, nuptiæque quodammodo condiri videantur. Hinc etiam Pitho, id eſt, Suadela cum Gratiis, vt diximus,

ximus, in eius deæ comitatu affingebatur, vt etiam à Phurnuto traditum est. ait enim, eas παρέδρους καὶ συμβώμους, hoc est assistẽtes, & in eisdem aris cum Venere coli. Cestum etiam cingulum, seu blatheum Veneri attribuerunt antiqui, varium & pulcherrimum, vt poëta Homerus in Iliade describit, de quo & Græci & Latini adeò multa nugati sunt. Ab hoc & nostri incestum deduxere. sic verò vocatus Cestus, veluti κεκοσμημένος, id est, ornatus: seu διακεκριμένος, seu vt vulgata habent exemplaria, διαλύτριμος, quòd vim variam habet & colligandi & constringendi. de cesto & in Cytherça loquemur. Myrtus etiam Veneri arbor attribuebatur, vel propter quandam amoris conciliationem & naturam: vel quòd planta sit maritima, vnde nata sit Venus. Rosæ quoque illi dabantur, de quibus legitur in poëmatiis Vergilianis, elegia & Poëta & dea digna. Quin & fabulæ de rosa leguntur, vt in Centuria Miscellaneorum annotauit doctè Politianus, sed & Constantinus Cæs. in Geoponicis. Philyram etiam Phurnutus ait Veneri assignari, quòd apposita amorem inducat, & ad plectendas coronas sit idonea quod ex Sapphico Horatij corroborari potest:

Displicent nexæ philyra coronæ.

Phurnuti tamen codices non Philyra, sed φιλύτριον habent, vel φιλυτρὸν: quæ quoniam voces parum notæ sunt, ideo ego aliquando φοίνικα, id est, palmam legebam, propterea verba Varronis de Ling. Lat. de Venere Victrice, cui coronam & palmam assignare videtur. Nunc nihil statuo, imo illud N. L. quod in iudiciis antiqui solebant, ascribo. Cauebant etiam veteres ne Veneri buxum offerrent, vt scilicet πύγμην, id est, pugillatum & palæstrã Veneream expiarent. Scribit Plato in Sympos. & repetit Phurnutus, quod amantum iuramẽta à deis minimè rata esse iubẽtur. quod & poëta Naso scribit, & Tibullus his versibus:

Nec iurare time, Veneris periuria venti
Irrita per terras & freta summa ferunt.

Postremò sues & porcos Venus auersatur, propter sordes & immunditiam, vel propter Adonidis interitum. tametsi in Theocriti carmine dimetro inducitur Venus apro ignoscere qui Adonim puerum interfecerat, quòd is se nimio amore necem puero fecisse iurarit. Phurnutus in Cerere ideo à sue interemptum Adonim ait, quòd segetibus semper sus nocere soleat. Eusebius libro tertio Præp. euang. Veneris fabulam ita exponit: Venerem inquit, dicunt generandi vim possidere, seminis & cupiditatis causam. mulierísque ei formam accommodant, propter generationem. pulchram effingunt, quia Phosphorus est, quæ pulcherrima est in cœlo stella. illi & Cupido assistit, propter cupiditatem. vbera & partes genitales obteguntur, quia seminis & nutritionis hæc membra causa sunt. nata verò è mari perhibetur, quod elementum humidum calidúmque est, & motu crebro spumas eiicit, quæ res est spermatis symbolum. Sanè ἀρχολίτης ἥρας, hoc est Veneris Iunonis vetus sacellum in Laconia fuisse perhibetur, qua parte Eurotas maximè stagnare consueuit, vbi matres pro nuptis filiis sacra facere solebant, vt in Lacon. tradit Paus. Sed nos ab his ad institutum iter accedamus. Pausanias in Bœoticis, tria in primis Veneris cognomina enumerat, Vraniæ, Pandemi, Apostrophiæ: quarum simulacra ait ex lignis nauium Cadmi, Harmoniam Cadmi vxorem constituisse, de quibus nos hic seorsum agemus.

Vrania, id est, cœlestis Venus: quidam sic appellari autumant ab οὐρανοῦ, id est, cœlo, ex cuius à Saturno amputatis testiculis, & in mare deiectis, vt dictum est, Venerem natam fabulantur. hinc & Cœligena vocabatur, vt Varro testatur. vel vt idem subiungit, quòd de cœlo semen igneum cecidisse in mare dicitur, ac natam è spumis Venerem coniunctione ignis & humoris. Alij potius ex puri & synceri amoris, quasi cœlestis, & a corporis illecebris alieni significatione dictam volunt. nam Plato, & à Platone alij, duplicem Venerem constituerunt, cœlestem & terrestrem. De hac ergo Vrania Venere cœlesti, Pausanias cum alibi, tum præcipuè in Attica & Bœoticis, item Artemidorus libro secundo Onirocriticôn: & Lucianus cùm in Amoribus, tum in meretriciis dialogis, vbi ait huic deę rem sacram fieri, & Hortensi Veneri. Existimat vir doctissimus Alciatus, in suis in Cornelium Tacitum, scholiis, eo loco quo de Paphia Venere agitur, vocem illam Venerianam, & reliqua, ita legi oportere: Vraniam, vnde Paphia Venus inquit, Vraniæ nomen sumpsit: & Pausaniam citat. Pausaniæ verò verba hæc in Attica leguntur: Non multum, inquit, à Vulcani templo Vraniæ Veneris ædes abest, Assyrij primum huius Vraniæ cultum instituerunt, quos Paphij in Cypro imitati sunt, ac Phœnices, qui Ascalonem in Palæstina tenent, à Phœnicibus Cytherij edocti eadem sacra susceperunt, quę Aegeus Atheniensibus

tradidit,

tradidit, quod eius deæ ira & se liberis caruisse (nullum enim vnquam suscepit) & sororibus male euenisse arbitrabatur. Statua quę Pausaniæ ętate spectabatur, ex Pario erat marmore, opus Phidiæ. Sequitur eodem loco Pausan. De regione, inquit, quam Hortos appellant & Veneris templo, nullam ex antiquitate causam commemorant, ac ne de Venere quidem, quæ iuxta templum posita est, quadrangulari forma, quali sunt Hermæ. epigrãma tamen testimonium facit. Venerem cœlestem maximam esse Parcarum natu. eius autem simulacrum in hortis, opus fuit Alcamenis, cui sacra Nephalia celebrabant: ita appellata, quòd sobrij & abstemij ea celebrarent. Aegyptij quoq; Vrania Venerem coluere, teste Aeliano, qui de bobus agens scribit, in Aegypti vico Schussa nuncupato, non magno illo quidem, sed eleganti certè, quique in Hermopolitana nomo, id est, præfectura censebatur, Venerem religiose & sanctiss. coli solitam, quam Vraniam appellabant. atque vaccã etiam ideo venerabantur, quia affinitatem & conuenientiam cum dea ipsa habere existimetur: nam huiusmodi animal tanto impetu in Venerem incitatur, vt cum maris mugitũ audit, ad coitum vehementissimè inflammetur: & hæc quidem Aelianus. nomen quoq; quo vaccam nuncupabant, in Api deo recẽsui. Porrò scribit Hesychius, Scythas Vraniã, id est, cœlestem Venerem ἀρτιμπάσαν, vel vt alij legunt, ἀρτίμπασαν vocasse. De qua suprà in Vesta. Herodotus verò tradit in primo, Scythis, qui templum Ascalone Veneris deprædati fuerãt, deæ ira fœmineum morbum cum omni posteritate immissum: qua ex re Enarees, id est, execrati, cognominati sunt. Idem Herodotus in Thalia, Vraniam ait ab Arabibus vocari ἀλιλάτ. quare considerandum apud eundem in primo, an Alilat, an Alytta legẽdum, quo loco scribit: Mylitta Venus ab Assyriis nuncupata, ab Arabibus Alytta, à Persis Mitra. Vna Babyloniis hæc lex fuit, execranda quidem: nam mulieribus omnibus indigenis fuit communis, vt semel in vita ad Veneris templum desiderent, & cum externis viris consuetudinem haberent. Deinde & historiam subdit, de diuitibus, quæ vehiculis illuc deuehebantur, & alia quæ ridicula mihi videtur. Sanè & Origines, ac item Arrianus, Vraniam deam hanc Arabum fuisse testantur. Sed enim & Babylonij Venerem Salambonem vocabant, vt est à Lampridio proditum. Omni plãctu Syriaci cultus, & iactatione, Heliogabalus Imperator exhibuit. ζαλαμβώ, vt Hesychius & Phauorinus tradunt, Venus à Babyloniis dicitur. Sed & πορυβατίς Venus vocatur: à quibus populis, non prodit idẽ Hesychius.

πάνδημος ἀφροδίτη, hoc est Pandemus & popularis Venus. Theocritus in Epigrammate simul meminit huius Pandemi & Vraniæ, de Chrysogonæ oblatione:

Ἡ κύπρις ὁ πάνδημος, ἱλάσκεο τὴν θεὸν εἰπὼν
Οὐρανίην, ἁγνᾶς ἄνθεμα χρυσογόνας.

Id est, hæc Venus haud Pandemus, diuam dicito placans Vranien, castæ oblatio Chrysogonæ. Sanè & Pandemos quosdam dies nuncupatos legimus, quibus mortuis epulas publicè offerebant, vnde & illius nomen: de quibus beatus Epiphanius in Ancorato suo, libro sic appellato: Pandemis, hoc est popularibus diebus, cibaria quidem in totum exurũt, vina verò libant, nihil commodi mortuis ex hoc afferentes, imò potius seipsos lædentes: veruntamen coguntur à consuetudine, confiteri mortuorum resurrectionem. atque hæc quidem Epiphanius. Diximus hoc nomine Venerem ab Harmonie Cadmi constitutam. Apollodorus tamen in libro de Deis, Athenis ait sic vocari, quòd ad forum antiquum posita esset, in quo soleret πᾶν δῆμος, hoc est omnis populus ad conciones conuenire, quas ἀγορὰς vocabant. Nicander verò in tertio Colophoniacôn, apud Athenæum: Solonem ait πάνδημον ἱερὸν deæ Veneris constituisse ex pecunia prostitutarum: qua de re & carmina legũtur comici Philemonis. πάνδημον verò vniuersalem & publicum significat, vt scribit Arpocration. hinc Domitius in Pausan. Attica, communem Venerem est interpretatus. hanc deam Pandemon, Artemidorus in lib. de Somniorum interpretatione inter νοητὰς, id est, intellectiles connumerat quidam generationi & coniunctioni attribuunt. Pandemo rem sacram facit Lucianus in Dialogis amatoriis. Sed & Phurnutus ait: Venus Vrania Pandemus & Pontia vocatur, propterea quòd in cœlo, terra & mari vim habere existimaretur. Hinc deprehendere potes eos hallucinari, qui apud Phurnutum legunt παναιτία, pro ποντία. Sed hi in codices inemendatos impegêre, vt in plerisque aliis. Fuit & apud Hermionenses Veneris ædes, cui Pontiæ, eidem & Limeniæ cognomina, quasi marinæ & opportunæ dicas, vt Pausanias auctor est.

Ἀποστροφία ἀφροδίτη, quam nos vertibilem Venerem dicere possumus, hæc tertia est, quæ ab

Harmoniæ Cadmi vxore constituta fuit. Hæc eadem homines à scelestis & impiis operibus, & desideriis parum æquis, malisq; cogitationib. auertere putabatur: vnde & illi nomen inditum, quod in Bœot. scribit Pauſ. Idem tamen in Attica ἐπιστροφίαν nominare videtur, quam ego Verticordiam latinorum facile crediderim: tametsi Domitius, Venerem curatricem interpretatus est, nisi fortè ipse ἐπιτροφίαν, non ἐπιστροφίαν legere maluerit. Porrò quoniam hic de Verticordia meminimus, hic eam tibi subscribemus.

Verticordia Venus. de hac ita Lactantius Cœlius grammaticus lib. Theb. v. Habet, inquit, Venus ignes cupiditatis, nunc odij secundum fidem sacrorum, vel precationum Veneris Verticordiæ præcipuè, quæ rogatur vt amores iniiciat, & rursum vt auferat. Si enim potestas est dandi, nihilominus ius est tollendi, & amore sublato aut naturaliter odium residet, aut mittitur. vt Vergilius:

Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem. atque hactenus super ea Papinij verba:

> Nec vultu, nec crine prior soluisse iugalem
> Ceston, & Idalias procul ablegasse volucres Fertur.

Dicta verò Verticordia videtur, quod corda ad pudicitiam verteret. Valer. Max. libro octauo. Cùm senatus, inquit, libris Sibyllinis per decemuiros inspectis censuisset, vt Veneris Verticordiæ simulacrum consecraretur, quo facilius virginum mulierúmque mens à libidine ad pudicitiam conuerteretur, & ex omnibus matronis centum, ex centum autem decem sorte ductæ, de Sulpitia Seruij paterculi filia, Q. Fuluij Flacci vxore, sanctissima fœmina, iudicium fecerunt, cunctis castitate vt præferretur. Plinius Sulpitiæ huius lib. 7. Nat. hist. meminit, & huius historiæ: sed Verticordiæ non meminit. Iulius verò Obsequens de hac dea his propè verbis: Aedem, inquit, Veneri Verticordiæ factam, cùm tres vno tempore Vestales virgines nobilissimæ, cum nõnullis equitibus Romanis incesti pœnas subiere. Verticordiam circunscribit Ouid. quarto Fast. lib.

> Cumæam veteres consuluistis anum.
> Templa iubet fieri Veneri quibus ordine factis,
> Inde Venus verso nomina corde tenet.

Murtia Venus à Romanis colebatur. quæ Myrtia prius dicta fuerat, vt est apud Pliniũ, à myrto scilicet Veneri dicata: iccirco & pro verbena in coniunctione Sabinorum & Romanorum electa fuit. Plinij verba sunt ex XV. Nat. histor. vt Hermolaus castigat. Quin, inquit, & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nũc Murtiam vocant. Idem tradit Plutar. in causis Romanorum. Murcea verò dea secordiæ, fuit alia à Murtia, cuius in quarto de Ciuit. D. Augustinus meminit: Deam, inquit, Murceam, quæ præter modum non moueret, ac faceret hominem (vt ait Pomponius) murcidum, id est nimis desidiosum & inactuosum. Festus: Murceæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antè Murcus vocabatur. T. Liuius libro primo: Tum quoque multis milibus Latinorum in ciuitate acceptis, quibus vt iungeretur Palatio Auentinus, ad Murceæ datæ sedes. P. Victor in 11. regione vrbis ædem Murciæ constituit. Apuleius autem libro sexto Met. cùm dixit Metas Murcias, Veneri dicatas intellexit, teste Hermolao.

Astarte Venus: Astarte, vt scribit Theophilus, simulacrum Veneris, quæ colebatur à Sidoniis, astri figura: ipsum verò astrum Venerem putant, nomine ἑωσφόρος: & eam quoque Moabitæ colebant. Theologus verò ita: τί φῶ πρὸς τοὺς τὴν Ἀστάρτην προσκυνοῦντας, ἢ τὸν Χαμὼς βδέλυγμα Σιδωνίων. id est, Quid dicam ad eos, qui se ad Astarten adoraturi inclinant, vel ad Chamum, abominationem Sidoniorum? Epiphanius contra hæreses, de Sabellio agens: Adorauerunt, inquit, Beelphegor, & Chamos, & Astarten, & Muzuroth, & Neastho, & Beelzeboth, & reliqua gentium simulacra. De Astarte meminit & Aelianus, qui eam Syriam deam vocauit, id quod & Lucianus de dea Syria, quo libro varias opiniones recenset. Artemidorus quoque Daldianus de Somniorum interpretatione, item Eusebius libro primo de Præparatione euangelica, capite secundo. Marcus Tullius Cicero tertio de Natura deorum. Tertullianus Septimius in Apologetic. & demum Hermolaus Barbarus in Plinij libro quinto, capite vigesimoquinto. Quare magis mirum est, in Plauti Mercat. comment. scribere, se nescire Astarten deam: quam & Diuus Augustinus in libro Iudicum, Iunonem esse putauit. Plutarchus in vita Marci Crassi de prodigiis agens, quæ ipsi acciderunt in Syria, deam hanc

ita

ita describit: Venus, inquit, seu Iuno, ab incolis dea nuncupata, quæ nascentibus rebus principia conferre putatur, haud obscuris ambagibus dignoscēda monstrauit. Lucianus Syriam deam & Lunam videtur existimare. Subdubitare me Herodianus facit, qui in hist. Anton. Heliogabalum ait Astroarchen deam, Lunam scilicet & Vraniam nuncupatam, Romam afferri iussisse: an Astroarche & Astarte eadem sit. qua de re nihil statuo. De dea porrò Syria si plura cupis, Luciani libellum legito, & octauo Metamorph. Apuleij. Fuit & Astarte Aethiopiæ insula, vt Martianus in Nauigatione, id est, περίπλῳ scribit, & Stephanus.

Anaitis Venus vocata à Persis, vt in histor. scribit Agathius, ex Beroso & Athenocle Symmacho, qui Assyriorum Medorúmque res antiquissimas conscripserunt. Strabo libro duodecimo, de Zela agens vrbe, olim insigni & sacra: In ea, inquit, templum est Anaitidis, quæ ab Armeniis colitur. hoc in loco sacra cum sanctimonia maxima celebrabantur, & iusiurandum de rebus maximis hic fiebat, &c. Idem Strabo lib. decimoquinto, de Cappadocia agens: Hæc, inquit, sacra in Anaitidis & Amani delubris fiunt. nam & horum ibi delubra sunt, & Amani statua in pompā ducitur. & hæc se vidisse, ipse scribit Strabo. In græco codice hæc nomina corruptè leguntur, hoc est, Naitidis & Omani. huius deæ sacra Sacarum dicebantur, & dies festus Saca, quod eo die Cyrus rex Sacas deuicit & deleuit. Scribunt præterea alij, ei deæ antiquos dedicasse ex præstantioribus, puellas quæ ibi prostrarent: quæ deinde velut sacræ viris tradebantur, eas accipientibus hilarè maritis. tale quiddam de Lydis etiam prodit Herodotus. Plin. lib. trigesimotertio, cap. 4. Aurea statua prima omnium, nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holosphyraton. in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus sacratissimo. quo loco multa Hermolaus: libentius enim ille legit Anæitis. Sed quid dicam? Ille Dianam, non Venerem putat. Sed Hermolaus secutus Pausaniam in Laconicis, qui in ancipiti esse tradit Cappadoces, & qui Euxinum accolunt, cuius simulacrum: & Lydos, quibus est ἀρτέμιδος ἱερὸν ἀναΐτιδος. Sed & Plut. in vita Artaxerxis ita: (ne te Lapus fallat) Dianæ enim in Ecpatanis, quam Anæitin vocant, sacerdotem legit, vt castam reliquam vitam degeret.

Amathusia Venus celebri græcis & latinis cognomine vocitata quæ & interdum Amathuntia dicta est. Catullus:

> Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam.

Vergilius in Ciri, vel quisquis est, nam ineptè quidam negant:

> Nam te iactari non est Amathusia nostri Tam rudis.

Amathusia verò ab insula, vel vrbe potius, in qua summa veneratione colebatur, nuncupata est. de qua Vergilius:

> Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera.

Catullus in annales Volusij:

> Nunc ô cæruleo creata ponto:
> Quæ sanctum Idalium, Vriósque apertos,
> Quæque Ancona, Gnidúmque arundinosam
> Colis, quæque Amathunta, quæque Golgos,
> Quæque Dyrrhachium Adriæ tabernam,
> Acceptum face, &c.

Fuit verò Ἀμαθοῦς Cypri ciuitas, vt Stephanus scribit, vetustissima, in qua Adonis Osiris venerabatur: qui cum Aegyptius esset, Cyprij & Phœnices proprium fecerunt. dicta est autem vrbs ab Amatho Herculis filio, vel à Cinyræ matre Amathusa: alij ab Aeriæ filio, vt in Paphia Venere dicam.

Schœnida Venerem cognominatam sunt qui credant, apud Lycophronem, quod obseruat Hermolaus, à schœno, id est, scilla, quæ dentibus prodest, & eius cibo accendatur libido, quem secutus est Cœlius, hinc fortè Schœniculæ, vel vt Fest. ait, scorta plebeia ac vilia, ab vnguento, quo vtebantur vilissimo. Plaut. in Penulo, Misero schœno delibutas schœnicolas sordidas.

Dione Venus, & Dionæa vocata à matre: rés est notissima. hinc apud Orpheum in Argon. Arete Alcinoo dissuadet, ne Medea Colchis poscentibus reddatur: Nam volentibus, inquit, soluere amores, hic valde est succensa Dionæa Aphrodite. θυμαίνει μάλα γὰρ ἐπιζαφελῶς ἀφροδίτη. Vergilius: Sacra Dionææ matri.

Pythio

Pythionicæ Veneris templum & aram construxit Harpalus Macedo Alexandri satrapa, qui Pythionicen puellam amauit, & mortuæ monumentum πολυτάλαντον, hoc est sumptu multorum talentorum confecit, vt Possidonius scribit: vt verò Theopompus, templum & aram posuit cum huiusmodi inscriptione, πυθιονίκης ἀφροδίτης. Sed de hac Pythionice longe plura Athenæus lib. Dipnosoph. XIII.

Cytheræa, Cythereia, & Cytheris Venus, variatis interdum nonnihil syllabis, cognominata est à Cythera, in quam primùm (vt Festus scribit) concha delata est. Martialis:

Leuior & conchis Gallæ Cytheriacis.

Pausan. & Lacon. Cythera insula est è regione Bœarum, quæ vrbs est in extremo sinus Bœotici, sic vocata à Bœo vno Heraclidarum, qui eam condidit, in ea ergo fuit sanctissimum Vraniæ templum Veneris, & templorum omnium quotquot in tota Græcia, vetustissimum, ipsius verò deæ simulacrum erat armatum. Hesiodi quoque interpres in Theogon. Cythera, inquit, est Cypri ciuitas, vocatur autem Cythera, vt Phurnutus ait, παρὰ τὸ κεύθειν καὶ κρύπτειν τὸ αἰσχρόν: hoc est, ab occultando turpi, siue cupidine: vel, inquit, ἐν τῷ κύειν quod hi prope mare nati sint, Venus scilicet & Cupido. Sedenim & Hesychius: Cythera, inquit, insula est Cretæ, & Thessaliæ ciuitas. quidam verò insulam Promalei aiunt. Promaleum autem Laconiæ promontorium. Cytheræa Venus iuxta Homerum quidem, non quòd Cytheris appulerit, sed quòd occuletur, quasi κευθόμενος. habet enim in se ipsa cestum, vinculum amatoriæ amicitiæ ἐξεργαζόμενον, id est perficiens, & iccirco varium: vel, quòd amatores intra se amatorios affectus occulunt. hæc Hesychius fermè. Sed de cesto fumus etiam antè locuti.

Philomedea Venus frequenti cognomine nuncupata à Græcis poëtis, à Cœli, id est Vrani Pudendis, ex quibus natam putabat. ea verò τὰ μήδεα græcè dicuntur, vnde etiam Aphrodite & Aphogenia, vt iam dictũ est. Alij à risu dictã tradunt, vt Suidas scribit. μειδιῶ enim rideo, id quod & Phurnuto placet. Ad hoc alludit noster Horatius lib. primo Carm.

Siue tu mauis Erycina ridens. quo loco Porphyrion ait, hoc Homeri esse, secundum illud φιλομμειδὴς ἀφροδίτη. Hesiodi tamen interpretes, & Phauorinus, φιλομμειδής (aiunt) à pudendis Saturni deducit, & Bœotorum more. Nam Hesiodus plerunque ita locutus est, & in hoc nomine penultima per ει diphthongum scripsit, & μ duplicauit propter metrum. hic est Hesiodi versus:

ἠδὲ φιλομμειδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη. id est, Atque Philomedea, quod ex testiculis edita est.

Epitragiam Venerem Plutarch. in magnis Parallelis scribit vocatam, cùm Apollo Delphinius Theseo respõdisset, nauigaturo in Cretam, vt deligeret sibi nauigationis ducem Venerem, & ad mare capram immolaret, statim ea in marem est mutata, ἀπὸ τοῦ τράγου videlicet denominata ἐπιτραγία, id est ab hirco. id sexta instantis Munichionis, hoc est mensis Martij VI. contigisse, idem Plut. est auctor.

Pastophoros Veneris epitheton, quasi dicas ferens thalamum. παστὸς enim thalamum significat. hinc παστοφόρος ἀφροδίτη, quòd παστὸν, id est thalamum curet.

Ἀνοσία ἀφροδίτη, καὶ ἀνδροφόνος, hoc est impia & homicida Venus cognominata. Nam vt Timæus prodidit, cum in Thessalia à mulieribus quibusdam ob zelotypiam Lais occisa fuisset, quòd scilicet ab iuuenibus Thessalis ardentius amaretur, acubus percussa ligneis in æde Veneris. vnde postea factum est, vt ædes ipsa Veneris impiæ, hoc est, ἀνοσίας ἀφροδίτης nuncuparetur. Ostendebatur autem apud Peneum eius statua, hydriã lapideam continens, & hoc carmen:

Τῆς δέ ποθ᾽ ἡ μεγάλαυχος ἀνίκητός τε πρὸς ἀλκὴν
Ἑλλὰς ἐδουλώθη κάλλεος ἰσοθέου.
Λαΐδος, ἣν ἐτέκνωσεν ἔρως, θρέψε δὲ Κόρινθος,
Κεῖται ἐν ἀγλαοῖς Θετταλικοῖς πεδίοις.

Cuius carminis hic fermè sensus, quòd magnifica ac virtute inuicta Græcia in seruitutem redacta sit forma diuinæ Laidos, quam Cupido genuit, & nutriuit Corinthus: ea verò iacet in Thessaliæ inclytis campis. Epigramma non illepidè à Leon. conuersum est:

Inuictos potuit forma quæ vincere Achiuos,
Istic eximiæ Laidos est tumulus.
Cui patria est Ephyre, genitor deus ipse Cupido,
Thessaliæ in campis nunc tamen illa iacet.

De

De Laide hæc & alia apud Athenæum leges. eadem ferè in ἐρωτικῷ Plut. nisi quod templum ait appellatum ἀνδροφόνου ἀφροδίτης, id est, homicidæ Veneris. Pauſ. autem ipſe in Corinthiacis nonnihil diuerſa ſcribere videtur. ait enim, in Theſſaliam ab Hippophato, vel Hippoſtrato (vt alij tradunt) amatam, profectam eſſe. Porrò de Laide Ariſtophanis interpres, & Suidas, plura: & nos nonnihil in Melanide. nunc tantum quæ ad Veneris cognomen pertinere videbantur, attulimus.

Καλλίπυγος ἀφροδίτη, hoc eſt, vt ſic dicam, Pulchriclunis Venus. Fuit apud Barbaros templum Pulchriclunis Veneris, hac ratione conſtitutum. Fuerant agreſti cuidam filiæ duæ formoſæ, quæ inter ſe de natium ſeu clunium pulchritudine certarent. quæ cum in publicam viam veniſſent, adoleſcenti cuipiam inde eunti ſe oſtenderunt, vt is iudicaret, vtra eſſet καλλιπυγοτέρα, id eſt, pulchriorum natium. Iuuenis vtramque accuratè intuens, maiorem natu clunium ſpecie præſtare pronunciauit: eiúſque ſimul eſt amore correptus, & domum reuerſus, rem fratri ſignificauit: qui vrbe exiens, ad rem huiuſmodi viſendam prodiit. hinc & ipſe ſimiliter alterius eſt amore captus: quare ambo fratres ambas ſorores, agreſtes puellas, etiam inuito patre vxores duxere. quæ mox fortunis affluentes, ἱερὸν δὲ ἀφροδίτης καλλιπύγου, id eſt, templum Veneris pulchriclunis condidere, propterea quòd puellæ ipſæ à ciuibus Pulchriclunes, hoc eſt καλλίπυγοι dicerentur. hiſtoriam hanc in Poëtis ſcenicis attigimus, in Carcini vita. Eandem & Athenæus lib. duodecimo Dipnoſoph. ex Cercida Megalopolita in Iambis recenſuit.

Armata Venus, hoc eſt Græcè ἔνοπλος ἀφροδίτη, quæ ὁπλοφορῦσα in primo ab Apollonio dicta, & ὡπλισμένη à Pauſania. Armata ergo Venus à Lacedæmoniis culta fuit, de qua ſic in primis Lactantius tradit: Cùm, inquit, Meſſenios obſiderent Lacedæmonij, & illi furtim deceptis obſeſſoribus egreſſi, ad diripiendam Lacedæmonem cùm cucurriſſent, à Spartanis mulieribus fugati fuſique ſunt. cognitis autem hoſtium inſidiis, Lacedæmonij ſequebātur. his armatæ mulieres obuiam longius exiuerunt: quæ cùm viros ſuos cernerent parare ſe ad pugnam, quia putarent Meſſenios eſſe, corpora ſua nudauerunt. at illi vxoribus cognitis, ex aſpectu in libidinem concitati, ſicut erant armati, permixti ſunt vtrique promiſcuè (nec enim vacabat diſcernere) ſic iuuenes ab iiſdem antea miſſi cùm virginibus, ex quibus ſunt Parthenij nati: propter huius facti memoriam, ædem Veneri armatæ & ſimulacrum poſuerunt. hæc Lactantius. meminit & Pauſanias in Laconicis: qui inter cætera ait, Armatæ Veneris delubrum in templo antiquiſſimo fuiſſe in colle, in quo ſuperædificatum tabulatum erat Veneris Morphus, de qua in hoc dicturi ſumus. Meminit item armatæ Veneris F. Quintilianus, qui & hoc ait, inde argumenta declamationum antiquos deſumere ſolitos, cur armata apud Lacedæmonios Venus. Legitur hac de re epigramma Auſonij tale:

Armatam Venerem vidit Lacedæmone Pallas:
  Nunc certemus, ait, iudice vel Paride.
Cui Venus, Armatam tu me temeraria temnis?
  Quæ, quo te vici tempore, nuda fui.

quod epigramma ex græco deſumptum eſt, quod ἀδέσποτον in quarto Græcorum epigrammaton legitur:

Παλλὰς τὰν κυθέρειαν ἔνοπλον εἶπεν ἰδοῦσα,
  Κύπρι, θέλεις οὕτως ἐς κρίσιν ἐρχόμεθα?
Ἡ δ᾽ ἁπαλὸν γελάσασα, τί μοι σάκος ἀντίον αἴρειν,
  Εἰ γυμνὴ νικῶ, πῶς ὅταν ὅπλα λάβω?

Legitur & alterum Iuliani Aegyptij ex Hyparchis, cuius ſunt hi duo extremi verſus:

Ὑμεῖς δ᾽ ἐν θαλάμοισι λακαινίδος ὅπλα κυθήρης
  Ἀζόμεναι παῖδας τίκτετε θαρσαλέους. hoc eſt:

Vos verò in thalamis Cythereidos arma Lacænæ,
  Dum pudet, audacem gignite progeniem.

Barbata Venus, & Maſcula, teſte Macrobio dicebatur, ſuper eo Vergilij verſu ex ſecundo Aeneidos:

Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes Expedior.

Idque Calui ac Leuini auctoritatibus comprobat, & Ariſtophanis, qui ἀφροδίτον, non ἀφροδίτην hāc deā appellat. Sed planè & Ariſtoteles primo Elenchorū idē affirmat, eodē auctore Leuino, vbi de ſolœciſmo agit: hoc idem & Seruius grammaticus oſtendit. Iul. quoq; Firmicus eadē, vt puto, ratione biformē Venerē dixiſſe viſus eſt, lib. III. Quin & alios deos

pari

pari modo aliquãdo à scriptoribus enũciatos videmus, hoc est mares & fœminas, vt iam in Luno & Luna scripsimus. Illud porrò scribit Suidas, Veneris statuam ideo effingi solitam cum pectine & barba, quod Romanis aliquãdo mulieribus pestilens irrepsit pruritus, quem Græci (ait) κνίφην vocant: quo morbo cùm pili deciderent omnes, pectinum non erat vsus: (vt hoc tempore, quo scribimus hæc, morbus est, quo tam mares quàm fœminæ toto corpore glabri & depiles fiunt, qui morbus in primis ex Venerea contage debacchatur.) Quare mulieres tam deformi ac inuenusto morbo plurimùm angebantur. hinc Veneri vota facientes, deæ miseratione eis pili iterum succreuerunt: & propterea mulieres hac peste liberatæ, deæ simulacrum cum pectine posuere: eidémque deę simul barbam affinxere, vt dea mascula & fœminea instrumenta haberet, vt omnis generationis præses esse crederetur. Ideóq; superiora corporis cingulo tenus maris speciẽ præferebat: reliquũ verò, id est inferiora fœminæ. Legimus quoque apud Thussas in Aegypto cornutã Venerem cultam, cui & vacca immolabatur, & in Nitriotica præfectura ouis, vt alibi repetam.

Genitrix Venus à Romanis culta, cuius meminit Macrob. Genitricis Veneris tẽplum Cæsar dicauit, vt Suet. scribit. Appianus & Dion. item Plin. lib. 36. Nat. hist. M. Varro magnificat Archesilaum, L. Luculli familiarem, cuius proplasticen pluris venire solitã ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera. ab hoc factam Venerem genitricem in foro Cæsaris, & prius quàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Idem alibi Plinius eundem tradit Cæsarem Veneri Genitrici thoracem dicasse, factum ex margaritis Britannicis.

Cnidiam Venerem non Cnidij tantum coluere, sed totus fermè orbis, multáque eius templa habuere: quorum vetustissimum Veneris Doritidos cognominatæ, quam Dorida appellat Tatianus Assyrius. Secundum Acreæ, recentissimum Gnidiæ. Sed Gnidij ipsi Euploeam nominabant: Scribit Athenæus XIII. Dipnosoph. Praxitelem sculptorẽ Gnidiam Venerem effinxisse ex forma Phrynes, quã efflictim amabat, atque etiã in basi Cupidinis, sub scenam theatri epigrãma inscripsisse. Sed tota Gnidiæ Veneris descriptio non aliunde petenda est, quàm ex Luciani Amoribus, quo loco eius deæ & templum & lucum & statuam egregiè elegantiss. scriptor est executus. Si quem piget illa quærere, hæc saltem nostri Plinij ex trigesimosexto libro breuissimè audiat. Praxitelis, inquit, ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. opera eius sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, & non solum Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum Venus, quam vt viderent, multi nauigauerunt Gnidum: duas fecerat, simúlque vendebat, alterã velata specie, quam ob id quidẽ prætulerunt optiore, quorum cõditio erat, Coi, cùm alteram etiã eodem precio detulisset, seuerum id ac pudicũ arbitrantes. Reiectam Gnidij emerũt, immensa differẽtia famæ. Voluit eam postea à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totũ æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturũ repromitten . omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim signo Praxiteles nobilitauerat Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies deæ, fauẽte ipsa (vt creditur) facto. nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captũ quendam, cum delituisset noctu, simulacro cohæsisse, eiúsque cupiditatis esse indicẽ maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificũ, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quod inter hæc sola memoratur. atque hæc Plinius, vt cæterorum plurima mittam. nam nihil omnino notius nec Græcis, nec Latinis.

Sicyonia Venus, à Sicyoniis & culta & nuncupata, cuius deæ templũ duæ tantũ mulieres ingredi solebant, quarum altera deæ antistes erat, tota vita cœlebs: altera & virgo ministra, quæ Lutrophora dicebatur: cæteri omnes pro foribus supplicabant. Deæ effigies sedentis ex auro confecta, Canachi opus, altera manu papauerum capita, altera malum tenebat, in summo capitis vertice poculum gestabat. sacrificia verò huic deę ex omni animantium genere præter sues: ex iunipero sacrum adolebatur, & herba pæderote, quæ fagi habet folia, sed minora, prini maiora, id est ilicis, querna specie, altera parte sub nigra, altera subalbida, qualia videlicet populnea. hæc Pausan. & Leon.

Κωλιὰς ἀφροδίτη, hoc est, Colias Venus à Græcis, sed in primis ab Atticis colebatur de qua hæc ferè à Pausan. in Attica: Colias, inquit, promontorium Atticæ, XX. stad. ab vrbe distans, quo Medorum disiectam classem maris æstus detulit, vbi Coliados Veneris templum, & dearum quæ Genetyllides vocabantur, fuit. ab his nihil differre videntur deæ illæ, quæ à Phocaensibus in Ionia Gennaides appellabantur. Arpocration quoque deam à

promon

promontorio denominatam scribit, quod sit ex metaphora κώλου, id est, membri nuncupatum. huius Demosthenes in Neæræ oratione meminit. Aristophanis verò interpretes Venerem Coliada ideo cognominatam ferunt, ab adolescente quopiam Attico qui à prædonibus captus, Veneris auxilio ab eorum manibus liberatus est. Prædonum enim principis vxor, vel vt alij scribunt, filia eius amore correpta, eum impunè abire permisit. Hinc Coliada Venerem à κώλοις, id est, membris solutis nuncupauit. Sunt qui tradant Coliada locum fuisse sic vocatum, quò membrorum effigiem præ se ferret. Non desunt qui putent, ab Ione sacrificante appellatam, quòd cum sacram rem faceret, eam hostiæ partem coruus abripuit, quæ Cole dicitur: & in eum locum deposuit, qui Colias postea est appellatus. Lucianus in Amoribus nomen à promontorio deducit. Idem Strabo, & Hesychius, & Stephanus, qui κωλιὰς ita appellatum ait, quòd similis locus sit hominis κώλῳ, id est, membro. Fuit & ibidem Cereris templum πολύστυλον, id est, multis columnis ornatum.

ἔξω πόλεως ἀφροδίτη. hoc est, extra vrbem posita Venus. hæc Athenis fuit, vt testatur Plin. lib. trigesimosexto, his verbis: Alcamenen Atheniensem, quod certum est, Phidias docuit, in primis nobilem, cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere: præclarámque Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite Exopolis.

Hortensis Venus, vel potius in hortis posita. græcè enim ἐν κήποις ἀφροδίτη. Lucianus in primo de imaginibus, & item secundo: Illud est, inquit, Veneri Gnidiæ, atq; ei quæ est ἐν κήποις. Idem Lucianus in dialogis meretriciis, Mater & Musarium: Pandemo, inquit, Veneri capiam candidam: Vraniæ verò, id est, cœlesti, & ei quæ in hortis, τῇ ἐν κήποις, vtrique iuuencã. Sic autem à loco, vt est apud Pausaniam in Attica, qui se nullam eius templi causam edidicisse ait. Sed nec de Venere quidem, quæ iuxta templum posita fuit, quadrangulari figura, &c. Ego putauerim ideo Venerem eam habuisse cognominis rationem, quòd, vt ait in primo de Re rustica Varro, Venus sit hortis præposita, propter generationem. Quin & Næuius, vt est apud Festum, Venerẽ pro oleribus posuit, vt Cererem pro pane, & Neptunum pro piscibus: dicens coquus, Edi Neptunum, Cererem, Venerem. Sed & Varro in lib. de Ling. lat. Vinalia, ait, rustica dicuntur ante diem duodecimum: vel, vt in calendario Maffeiano, XIIII. Vide nostrum Calendarium Basileæ impressum. Kl. Septembris, quod tum Veneri dedicata ædes, & horti eius tutelæ assignantur, ac tum sunt feriati olitores.

Praxis Venus cognomine, ab actione videlicet denominata, cuius ædes in Attica fuit, teste Pausaniam post Bacchi templum & simulacrum ex ebore.

ἑλικῶπις ἀφροδίτη. sic appellata Venus à nigris oculis, vt apud Pindarum in Pyth. obseruãt interpretes, in eius hymni initio, qui Xenocrati Agrigentino victori canitur, super ea verba, ἑλικώπιδος ἀφροδίτης. frequẽs omnino Græcis poëtis epitheton: sicut etiã illud ἑλικοβλέφαρος, quod à superciliis pulchris & acuatis, teste Hesiodi cõmẽtatore super illud Theogoniæ.

Καὶ θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τ' ἀφροδίτην,

Et pudibunda Themis, curuis ciliísque Aphrodite.

Curuis autem, id est, pulchris, vel à parte totum: vel sumpta metaphora à vitibus, in quibus helices & capreoli. Est & apud Homerum.

Nicophorus Venus, id est, victoriam ferens colebatur, teste Paus. in Corinth. quam ferunt ab Hypermestra dicatam. nam illa cùm patris imperium contempsisset, à patre fuit ad Lycei forum citata, putabat quippe eius saluté non modo periculosam, sed & infamem sibi futuram. qua ex re ab Argiuis absoluta, νικηφόρον ἀφροδίτην, id est, Venerem victoriam afferentem, denominatam dedicauit. Eadem Hypermestra & Dianæ cognomine Pithus, id est, Suadelæ, simulacrum eandem ob causam dicauit. quod scilicet Lynceum seruauerit, contra patrem Danaum. De Nicophoro verò Ioue, suo loco scripsi.

Catascopia Venus culta à Græcis hac ratione fuit, quod in quo loco se Hippolytus exercere consueuerat, Phædra illum spectare & videre poterat. quare cùm ibi constructum templum fuisset, ab ea speculatione Venus Catascopia appellata est. auctor Paus.

Morpho est Venus cognominata apud Lacedæmonios. vetustissimum in colle ędificatum templum fuerat, in quo superconstructum tabulatum, Morphus Veneris sacellum: cuius simulacrum fuit sedens, in capite tegumentum habens, & ad pedes pedicas. Sunt qui historiam in Tyndarum referant, qui vinculis eiusmodi mulierum constantiam ac stabilitatem assimularet. nam quod Veneri ipsi Tyndarus vincula pedibus iniecerit, vt filiarum

opprobria vlcisceretur, parum à scriptoribus probatur. Pauſ. Morpho hanc armatam legimus, vt suprà ostendimus. Quin etiam cæteros deos deásque lanceam tenentes effingebant iidem, significantes, omnes esse bellica virtute præditos, atque itidem esse debere ciues in sua R.P.

Migonitis Venus cognominata in Migonio, loco maritimo Laconiæ, vt ait Pauſ. vbi templum Veneris fuisse scribit, quod ab Alexandro Paride factũ tradunt. prope hoc templum Menelaus post Troiam captam annis VIII, Thetidi ac Praxidicæ erexit simulacra.

Symmachia Venus ideo appellata, quòd in bello etiam auxiliatrix sit. hanc Mantinenses summo honore coluere, vt in Arcad. Pauſ. prodit, & quod in Actiaco bello Romanis affuerit.

Byblia Venus nũcupata, de qua Lucianus in eo qui est de dea Syria, ita meminit: Vidi, inquit, in vrbe Bybli templum ingens deæ Veneris, cognomine Bybliæ, in quo & ritus & cęremonias in Adonim peragunt. vbi & fabulæ reliquum exequitur: ne ego longior sim.

Elephantina Venus ab vrbe Aegyptia denominata, vt putatur. Describitur Elephantina Venus à Philostrato in secundo de Imaginibus, item ritus & sacra, tum etiam habitus illius, & puellæ molles, quæ illi deseruiunt, & sacra canunt, tum præterea & alia multa.

Architis Venus apud Assyrios culta, vt Macrobius testatur, quæ olim magna veneratione viguit: mox à Phœnicibus culta, vnà cum Adonide, quem quotannis lugeri etiam sacra Hebræorum testis est historia, quo in loco multa Hieronymus. Simulacrum huius deę in monte Libano fingebatur, capite obnupto, specie tristis, faciem manu læua intra amictum sustinens, lacrymæ visione conspicientium manare credebantur. quòd verò in Libano culta fuerit, docet etiam Musæus in poëmatio Herus & Leandri, & Lucianus de dea Syria. quo loco inter cætera fluuium ait ex monte Libano in mare deferri, fluuio nomen Adonis, qui quotannis cruore infectus in mare exit: ipsúmque mare, quà lapsus est, purpureum reddit. eo tempore Adonim ab Apro saucium fuisse, indigenæ, autumant. Cætera apud Lucianum lege. de Adonide verò seorsum egimus.

Erycina Venus cognominata ab Eryce monte Siciliæ, in quo Aeneas matri templum construxerat, vt Verg. canit:

> Erycino in vertice sedem Fundabat Veneri Idaliæ.

Polybius in primo, in Erycis vertice planiciem fuisse scribit, vbi Erycinæ Veneris templum, quod sine controuersia omnium Siciliæ templorum locupletissimum atque ornatissimum fuit. Diod. Siculus Erycem ait Veneris & Butæ filiũm fuisse, qui mõti, vt etiam Seruius testatur, nomen dederit, & matri templum, quod tamen Aeneæ adscribit Vergilius. De hoc templo plura Diod. qui inter cętera & hoc ait, quòd à primordio eius templi nunquam per tot secula imminuta sit gloria, sed semper aucta. nam pręter ea quæ Eryx ipse, & Aeneas, Siculi ipsi & Athenieſes deinde, ac demùm Romani multo honore & cultu illud honestarunt: & cætera, quæ idem scriptor exequitur. nonnulla etiam M. Cicero in Verrinis, déque Veneriis illi sacratis. Fuit & Romæ Veneris Erycinæ templũ, vt Strabo in sexto testatur, eius & Ouidius in Fastis & Amoribus meminit. Liuius inquit lib. secundo, tertiæ Decad. Tum ædes votæ Veneri Erycinæ, ædémque Fab. Max. dictator vouit: quia ita ex fatalibus libris edictum fuerat, vt is voueret, cuius maximum imperium in ciuitate esset. Idem libro tertio: Interea duumuiri creati, Q. Fab. Max. & Attilius Crassus, ædibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinę: vtraque in Capitolio est, canali vnó discretæ. Altera fuit Romæ Venus Erycina ad portam Collinam, quam eodem Liuio auctore lib. decimo, quartæ Decad. eodem anno quo Aquileia colonia Latina in agro Gallorum est deducta: L. Portius, L. F. Licinus duumuir dedicauit: vota erat ab Coſ. L. Portio, Ligustino bello. de hac Ouidius:

> Templa frequentari Collinæ proxima portæ
> Nunc decet, à Siculo nomina rege tenet.

Fuit præterea & Psophide Arcadiæ Erycinæ Veneris templum, vt Pauſ. docet: quo argumento vtitur, eam vrbem à Sicula muliere nomen habuisse, quæ ibi Erycinam Venerem erexit. Erycinæ frequens est mentio. Catullus:

> Spinosas Erycina serens in pectora curas. Horatius:
> Siue tu mauis Erycina ridens, &c.

Argynnis Venus cognominata est, ab Argynno pueri nomine, de quo apud Athenęum

libro

libro decimotertio legimus, quòd puer fuerit ab Agamemnone rege amatus, qui cum frequentius nataret in flumine Cephiso, periit. quo in loco eum sepeliuit Agamemnon, ibidémque Veneris Argynnidos templum construxit. quam fabulam etiam inter Poëtas retulimus. hinc illud Propertij sanius intelligitur:

Sunt Agamemnonias testantia littora curas,
 Qua notat Argynni pœna natantis aquas.

Steph. quoque in lib. De vrbibus ἄργυννον ait filium fuisse Leuconis Athamantis, qui fuit Sisyphi, qui fuit Aeoli, Bœotium puerum, amatum ab Agamemnone: qui cùm in fluuium Cephisum ingressus esset, interierit: à quo Argennida Venerem denominauit. Dicitur & Argynnis. Aristophanes tamen ἀργύννος cum diphthongo protulit. hęc quidem Stephanus. Qua ex re eorum falsum esse patet figmentum, qui confingunt, Argynnum Dianæ indignatione summersum, quòd in eius contemptum esset ausus fretum ingredi, quod dea æstuosum fecisset, ob interemptam ceruam, sepultum in insula Arginusis. Et propterea Propertianum versiculum ita legunt:

 Qua notat Argynni pœna minantis aquæ.

Plutarchus in eo qui inscribitur, ὅτι ἄλογα λόγῳ χρῆται, id est, quòd ratione irrationabilia vtantur, huius histori e meminit: sed pueri nomen Argæum, non Argynnum facit. vel altera, non eadem est fabula. Porrò & Herodotus Arginussam ait, cœlestem Venerem à Scythis vocari. Argempassam legit tamen Origenes lib. v I. ex eodẽ Herodoto, vt alibi ostẽdi.

Victricem Venerem cultã à Romanis legimus, cuius ædem (si rectè remetior) Porphyrion fuisse ait in theatro Pompeij. meminit Plut. in ipsius Pompeij vita. Plinius libro octauo, de elephantis: Pompeij, inquit, altero consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in circo x x. aut vt quidam tradunt, x v I I. & cætera pulchrè. Superioribus annis Romæ effossum fuit marmoris frustũ, in quo inscriptum erat, Veneris Victricis. Extat & apud priuatũ Tifernatẽ Tiberimũ, VENERI VICTRICI L. ARRONIVS, &c. Non equidem ausim statuere, an græcè hæc sit dicta Nicophoros Aphrodite. Vidi in vetusto Imp. Numeriani nomismate, in cuius tergo erat inscriptio, Veneri Victrici. Erat verò imago stolata, quæ dextra Victoriolam porrigebat, sinistra nescio quid hac forma Cælius noster putabat vmbilicum esse, qua specie apud Paphum colebatur, teste Tacito, vt docui alibi. Ego speculum esse arbitrabar, quo de speculo suprà sum locutus. Sed B. Aegius, antiquitatis studiosissimus, putat tintinnabulum esse ad victoris claritatem indicandam significandámque. Varro quoque, si modo ad rem facit, de Ling. lat. Hinc comicos Victrix Venus: videlicet ne hæc non quòd vincere velit Venus, sed quòd vincere ipsa victoria. ab eo quod superati vincuntur. vtrique testis poësis, quod & Victoria & Venus dicitur Cœligena.

Melanis, quæ & Melænis, Venus cognominata fuit ideo, vt tradit Paus. in Arcad. quòd hominibus non omnino diurni concubitus, vt belluis, sed nocturni & abditi vt plurimum conueniant. Colebatur verò in primis à Corinthiis. Tradunt deam hanc per quietem Laidi nunciasse, futurum esse vt aliquando talentorum non paruam copiam compararet: id quod & non multo pòst euenit. Lege Athenæum, qui adeò eam formosam ait fuisse, vt pictores eam adirent, quo vel eius pectus & mammas imitarentur. Paus. verò in Corinth. ait, Cranion cupressorum nemus ante vrbem fuisse, in quo Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidos templum ac Laidis monumentum, insculpta leæna, quæ prioribus pedibus arietẽ complecteretur. qua de re etiam Alciati extat epigramma, quod hic libenter ascripsi:

Quis tumulus? cuia vrna? Ephyrææ est Laidos. & non
 Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit tum forma, illam iam carpserat ætas,
 Iam speculum Veneri cauta dicarat anus.
Quid scalptus sibi vult aries, quem parte leæna
 Vnguibus apprensum posteriore tenet?
Non aliter captos quòd & ipsa teneret amantes,
 Vir gregis est aries, clune tenetur amans.

Subiungit & hoc idem Athenæus, alterum esse in Thessalia Laidis monumẽtum. ipsam enim in Thessaliam accessisse ait, amore Hippostrati captam. Quidam non Hippostrati,

ſed Eurylochi, ſiue Ariſtonici ſcripſerunt. alij Hippophati, quę inuidia ac zelotypia à Theſſalis mulieribus occiſa, vt in Anoſia Venere relatum eſt. Sed de Laide ſatis. Scribit idem Pauſ. in Bœoticis, Theſpiis fuiſſe Melænidis Veneris templum.

Dexicreontis Venus in Samo colebatur, ſic ab euentu nũcupata. nam Dexicreon quidam circulator, id eſt, ἀγύρτης & mendicus, Samias mulieres luxu ac petulantia perditas, ſacris quibuſdam ac piaminibus expurgauit: vnde Dexicreontis Venus denominata. alij Dexicreontem Nauclerum quempiam fuiſſe tradunt, qui cùm negotiandi gratia in Cyprum perueniſſet, & onus in nauim eſſet impoſiturus, Venus iuſſit vt aquam tantummodo in nauim ipſe inferret, ſtatímque oram ſolueret. ille verò deæ paruit, aquam intulit. cúmque ſumma tranquillitate nauigaret, reliquis mercatoribus ſitientibus propter ęſtum, vnus ipſe aqua abundabat, qua cæteris æſtuantibus ſiti diuendita, magnam argenti copiam coëgit: qua & ſtatuam deæ erexit, quam de ſuo nomine Dexicreontis Venerem appellauit. Plut. auctor in Quæſtionibus.

Zerynthia Venus appellata eſt, vt Suidas ait, & Zerynthion & Zerynthon antrum, in quo canes ſacrificabantur, vbi & Corybantum & Hecates myſteria agebantur, vt in Hecate copioſius retulimus, ex Lycophrone, & eius interprete Iſaacio, itémque ex Stephano. Theophilus tamen & Phauorinus, Zerinphan Venerem & ζηρίνθιον antrum vocant. Puto autem mendum ſubeſſe. Sunt & Zerynthia littora apud Ouid. de Triſtibus primo:

Inde leui vento Zerynthia littora nacta
    Threiiciam tetigit feſſa carina Samon.

Alij licet aliter legant. Ouidio conſentit Phauorinus. nam Zerinthium Thraciæ aſcribit. Sanè & apud Heſychium lego Zerenen, hoc eſt, ζηρήνην Venerẽ in Macedonia vocari.

Λαδωγενὴς ἀφροδίτη, Heſychius & Phauorinus tradunt Venerem nuncupatam Ladogenen, quòd propè Ladonem fluuium in Arcadia nata eſt.

Nephthe ab Aegyptiis Venus vocatur, quam & finem, ſeu mortem, alij Victoriam nuncupant, de qua Plutarch. in eo qui inſcribitur de Iſide & Oſiride: quam & quinto loco natam ait, & cum Typhone coli. Heſychius tamen Venerem ait ἀθὼρ ab Aegyptiis vocari: vnde Athyr menſis, qui in noſtrum nouembrem fermè cadit. Eſt apud Epiphanium libro tertio aduerſus Hęreſes, Senephthe: putarim ego legendum Se Nephthe: Alij, inquit, Tithrambo, Hecaten interpretãtes: alij Senephthy, alij Thormutidi ſacra faciũt, alij Iſidi.

Libitina Venus à Latinis exiſtimata fuit, ea quæ ſepulcris præeſſet, vt copioſè docuimus in noſtris Sepulcralibus. Sed & hoc loco repetenda, & addenda quædam. Hæc quidem dea & ingredientibus in vitam, & egredientibus præeſſe iudicabatur. vnde etiam ἐπιτυμβία Delphis cognominata: cuius etiam fuit ſtatua, vt ex Plut. docuimus. neſcio verò an hæc eadem ſit, quam M. Varro Libentinam Venerem vocaſſe videtur, à Libendo denominatam. Meminit & Cicero de Nat. deor. Veneri Libentinæ lucus Romæ fuit, vt Feſtus ait. Fuit & Lubentia, cuius Plautus bis, vt puto, meminit: item Gellius in Atticis noct. & Apuleius. Sed & Horatius Libitinam vitare dixit, pro mortem effugere, vt & eius interpretes teſtantur. Hinc libitinarij, de quibus in Sepulcralibus actum eſt. Seneca in ſexto de Beneficiis, ait vota Libitinariorum, pro eo quod illi multos deſiderent mori. Ab hac dea Libitinenſis porta Romæ appellata fuit, cuius Lampridius meminit in Commodo.

Baſilis Venus à Tarantinis vocata fuit, vt ait Heſychius. vnde & luſus quoddam genus, quo ij qui reges ac milites imitabantur, vtebantur: id eſt, cùm ducta ſorte aliquis rex creatur, & imperat ei qui deinde ſimili ſorte & ipſe rex imperat, quod luſus genus inter Iuſtiniani leges quidam trahere niſi ſunt, vt titulo de ludo aleæ, &c. nam Regindalia eſſe exiſtimatur, quæ βασιλίνδα græcè à Polluce, Suida, aliis dicta eſt. Etſi amicus meus Rhindalcha, à diſtortis naribus quaſi Rhinochalca, libentius legere conſueuerit: & neſcio quo pacto ad cottabum transferre voluerit. Cum priore ſentit Alciatus.

Ἔριππος ἀφροδίτη, id eſt, Equeſtris Venus, ab antiquis effingebatur. nam Veneris filius Aeneas, cùm occaſum verſus nauigaſſet, equum mox conſcendit, & hac ſtatua matrem deûm honorauit, vt Suidas ſcribit.

Elimæa Venus: Appianus in hiſt. Syriaca. vide in Diana Elimaitide, ex Hieronymo, & aliis. Fuit & Pyrenæa Venus, cuius templum in Galliæ deſcriptione Strabo commemorat lib. quarto, à Pyrenæis montibus, vt videtur, nuncupata. quin idem Strabo Aphrodiſium memorat Veneris Pyrenææ promontorium. meminit & Ptolemæus.

πόρνη ἀφροδίτη, id eſt, meretrix Venus cognominata fuit ab Abydenis, vt Pamphylus & Clearchus in mythicis tradunt. Nam cùm Abydena ciuitas fortè in ſeruitutem incidiſſet, meretricum arte liberata fuit. quare factum eſt, vt ciues in rei memoriam & monumentum, conſtruxerint fanum πόρνης ἀφροδίτης. Pluribus ab Athenæo res expoſita eſt, libro decimotertio. Cur non potius Meretrix Venus, quòd hæc prima, vt in hiſtoria ſacra continetur, artem meretriciam inſtituit, auctórque mulieribus in Cypro fuit, vti vulgo corporum quæſtum facerent, vt Lactantius & Seruius ſcribunt. D. verò Aurelius: Tres (inquit) Veneres: vna virginum, quæ etiam Veſta eſt: alia coniugatarum, alia meretricum, cui etiam Phœnices donum dabant de proſtitutione filiarum, antequam iungerent eas viris. Iuſtinus & Lactantius Cyprias virgines hoc facere fermè ſcribunt. idem & Seruius. Strabo, Armenias & Aſſyrios. Herodotus, Lydos. Angilas & hoc in Africa factitaſſe, Solinus & Mela ſunt auctores. qua enim nocte nuberent, fœminas proſtituebant: quod & legimus quoſdam hoc tempore facere, in Hiſpanis, Luſitaniſue nauigationibus. Scribit Iuſtinus, Locrenſes bello preſſos vouiſſe, feſto Veneris filias proſtituturos, ſi victores fierent: id quod & alios feciſſe mihi videor legiſſe. Adeò gentes ante lucem editam, in tenebris cæcutiebant, ſtultáque deis ſuis vota faciebant.

Sycenſis Venus: Sycæ, quæ Punica ciuitas fuit, fanum Veneris fuiſſe proditum eſt, in quod ſe matronæ conferebant, atque inde procedentes quæſtum dotis corporis iniuria contrahebant, honeſta nimirum tum inhoneſto vinculo coniugia iuncturæ. hoc fermè ex verbis Val. Max. in ſecundo.

ἑταίρα ἀφροδίτη, id eſt, Amica Venus ab Athenienſibus colebatur, vt Apollodorus ſcribit. meminit & Heſychius. Sic verò appellata, quòd amicos & amicas coniungeret. Eualces verò in Epheſiacis prodidit, in Samo templa ædificata Veneri Hetæræ, quod & Athenæus repetit in Cœnis. De Ioue Hetærio, ſuo loco ſcripſimus. Sanè ἑταίρα vocabulum eſt, quod tam in bonam quàm malam partem accipimus, ita vt ſodalem & meretricem ſignificet. Sanè græci πάλλας amicas nominant. nam meretrices, πάλλας Veneris nuncupant, vt Heſychius notat. Nos, pullos, pueros etiam vocamus. Feſtus: Pullus Iouis vocabatur. Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quòd eius natis fulmine icta erat. Antiqui puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant.

Idalia, & Acidalia Venus vocata: Idalia, ab Idalio Cypri nemore, de quo Verg. primo Aen. & Seruius, & Plinius. Acidalia verò, vt Seruius in eo Vergilij, At memor ille matris Acidaliæ. Acidalia, inquit, Venus dicitur, vel quia iniicit curas, quas Græci ἄκιδας dicũt: vel certe à frõte Acidalio, qui eſt in Orchomeno Bœotiæ ciuitate, in quo ſe Gratiæ lauãt.

Golgia Venus, vocata fuit à ciuitate Cypri, ſic à Golgo Adonidis & Veneris filio appellata, vbi colebatur Venus. Meminit in decimoquinto Idyllio Theocritus:

Δέσποιν' ἃ Γολγώς τε καὶ Ἰδάλιον ἐφίλασας,
Αἰπεινάν τ' Ἔρυκα id eſt,
O dea quæ Golgon colis, Idalióſque receſſus:
Sublimémque Erycem.

Quo in loco hæc eadem fermè interpretes. Stephanus verò: Golgi, id eſt, Golgoi inquit, ciuitas Cypri, à Golgo duce Sicyoniorum coloniæ. Dicitur & Golgon neutro genere, vnde eſt Golgia Venus. gentile nomen Golgius. Golgia, & Golgeis Ionicè. Catullus Golgos numero plurium vſus eſt. tametſi ex noſtris quidam Colchos ſcribere maluerunt, quos tamen in Plinij caſtigationibus Hermolaus docere potuiſſet. Catullus:

Quæque regis Golgos, quæque Idalium frondoſam.

Meminit & Lycophron in Caſſandra.

Pelagia Venus dicta, vt Artemidorus libro ſecundo de Inſomniis ait, quam Marinam dicere poſſumus. vnde etiam ἐπιποντία, teſte Heſychio, & Phauorino; dicitur. quin etiam eadem ratione ἁλιγενής, quaſi dicas Saligena, vocatur. ad hæc & Hermionij, vt Pauſan. ſcribit, Pontiam & Limeneiam coluère, cui ante nuptias virgines, & viduæ, ſi nubebant, ſacra facere conſueuerant.

Cypris Venus frequenti cognomine dicta, vt ait Theophilus, quòd párere faciat, ἢ τὸ κύειν παρέχουσα: quòd & Phurnutus innuit, idémque ferè in Homerum grammatici dicunt. hoc eſt, veluti κύειν πορίζουσα. vel quòd in Cypro colebatur, vnde & Cypria interdum dicta, Tibullus in ſecundo:

Et faueas concha Cypria vecta tua.

Item quòd in Cypro genita, κυπρογενής. vide Hesiodum, & Festum. Lactantius verò Venerem ait in Cypro primum omnium artem meretriciam instituisse, mulieribúsque suasisse, vt corpore quæstum facerent, ne sola videretur impudica. Seruius item & Iustinus scribunt, virgines in Cypro statutis diebus ad maris littus ire solitas, vt ex prostitutione dotalem pecuniam pararent.

Scotia Venus, cuius templum apud Aegyptios fuit, vt scribit Hesychius, à tenebris videlicet. Venus enim in tenebris & abdito peragenda.

Calua Venus ab euentu, culta à Romanis. nam vrbe à Gallis occupata, obsessi in Capitolio Romani, cùm ex mulierum capillis tormenta fecissent, ædem Veneri Caluæ consecrarunt. Lactantius auctor in primo Diuin. instit. Historiam copiosè Vegetius Renatus in quarto de Re milit. recitat. & Caluam Venerem sub tecto nominare religio fuit.

Aurea Venus cognominata Latinis, & Græcis χρυσῆ, in primis Vergilio, Homeróque vt notat apud Latinos Seruius, & Eusebius x Præpar. euang. Homerus in hymno πολύχρυσον vocat. Pindarus verò in Pyth. ἀργυρόπεζαν id est, argẽteos pedes habentẽ, vel albos & pulcros.

Syria Venus vt Diodorus Siculus scribit, cognominata, cuius verba vt sunt à Poggio exposita, hæc sunt: Venus in Sicilia commorata est circa Erycem, in Cypro circa Cythera ac Paphum, in Asia autem circa Syriam: ob hásque peregrinationes Venerem tum Erycinã, tum Cythercam, tum Paphiam, tum Syriam incolæ appellarunt. hæc ille. Crediderim ego hanc deam Syriam esse. quare si videtur, cum ea, id est, Astarte, coniunge.

Paphia Venus nuncupata, vt Diodorus ait, quòd ipsa peregrinata sit circa Paphum. Est enim Paphus vrbs Cypri. Paphum & Palæpaphum Strabo celebrat: Paphum quidem ab Agapenore conditam Palæpaphum verò vetustiorem, Veneris templo illustrem. De Agapenore & Pausanias in Arcad. qui ipsum Ancæi filium scribit, Lycurgi nepotem, qui capto Ilio in Cyprum tempestate delatus est, & Paphum vrbem condidit, & fanum in vrbe opulentissimum. Plin. libro secundo: Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. De vtroque, oppido & fano, poëta in primo Aeneidos.

> Ipsa Paphum sublimis abit, sedésque reuisit
> Læta suas, vbi templum illi, centúmque Sabæo
> Thure calent aræ, sertísque recentibus halant.

Sunt qui tradant, quòd Aerias vetustissimum Paphiæ templum posuerit, & post eum filius Amathus Amathusiam Venerem denominarit. Sed libet hoc loco ascribere quæ Cor. Tacitus de Paphia Venere prodidit, lib. decimo octauo: Haud fuerit, inquit longum initia religionis, templi situm, formam deæ (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere. Conditorem templi regem Venerianũ, vel Vranum (vt castigauit Alciatus) vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibent. fama recentior tradit à Cinara sacratũ templum deámque ipsam conceptam mari huc appulsam: sed scientia artéque haruspicum accitum è Sicilia Myram intulisse, atque ita pactum, vt familiæ vtriusq; posteri cæremoniis præsiderent. mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant, scientia hospites cessere. tantum Cinarades sacerdos consulitur: hostiæ, vt quisque vouisset, mares deliguntur. certissima fides hœdorum fibris: sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolent. nec vllis hymbribus, quanquam in aperto, madescunt. simulacrum deæ non effigie humana: continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum metæ modo exurgẽs. Et ratio in obscuro. hactenus Tacitus. Paphus, inquit Phurnutus, peculiare Veneris domicilium, Paphiæ nuncupatæ: fortè per figuram ἔλλειψιν, id est, defectum, ἀπὸ τοῦ ἀπαφίσκειν, quòd decipere est. habet enim Venus iuxta Hesiodum, μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε: hoc est, risúsque, deceptionésque. Iuxta verò Homerum, subdola verba animum quæ & fallunt sapientum. hoc est, πάρφασιν, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων. Ne mirere, si in citando Phurnuto non edita exemplaria plerunque sequor. nam apud me est manuscriptus codex, illis & castigatior, & locupletior. Illud hoc loco tantum dixerim. hanc orbicularem in metam crescere: aliam, quam in Venere Vrania retulimus. quadrangularem Hermæ in morem fuisse.

Acrea, Venus, cuius in Gnidia facta est mentio. Strabo de Cypro loquens, ait Carpasiam vrbem stadiis x x x versus insulas Carpasias esse, vbi & mons & promõtorium. montis summitas Olympus dicitur, vbi Veneris Acrææ templum. Fuit & Ascræa Venus, cuius

mentio

mentio est apud Pauſ. in Corinth. Sunt qui ſcribāt, Acrææ Veneris templum mulieres nec videre, nec adire, fas fuiſſe: ſicuti Eunoſti fanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, vt ſi quo infortunio aut vaſtitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, ne qua mulier conſultò aut caſu templo Eunoſti appropinquaſſet.

Apaturias Venus: de hac ita in vndecimo ſcribit Strabo, vbi de Phanagoria agit, emporio apud Scythas Mœoticos: Phanagoriæ eſt, inquit, inſigne Veneris Apaturiæ templū. id nomen interpretantur, fabulam quandam afferentes, quòd cùm gigantes Venerem adorti eſſent, illa Hercule inuocato, tamdiu in latebris quibuſdā latitauit, donec ſigillatim Gigantes excipiens dolo Herculi occidendos exhibuit. ἀπατάω quippe eſt fallo, & decipio. hinc eſt ἀπατοῦρον templum ipſum Veneris nuncupatum, vt prodit Stephanus. hinc & Apaturia celebritas, de qua ſic Euſebius Pamphili in libro de Temporibus: Anno mundi circiter MMMMLXXX. Erechtheidarum imperio deſtructo, Atticorū principiū regni ad aliud genus tranſlatū eſt, cùm Timœten prouocaſſet ad pugnam Xanthus Bœotius: & Timœte recuſante, Melanthus Pylienſis Andropompi filius ſuſcepiſſet ſingulare certamen, ac deinde regnaſſet. hinc & ἀπατηνείων, id eſt, fallaciarum ſolennitas celebrabatur, quia ad Victoriam fraude proceſſerat. Sed hāc hiſtoriam locupletius tibi ex Suida recitabimus. ἀπατούρια, inquit, celebritas Athenis celebrabatur, in qua Sitalci Thracū regis filius ciuitati aſcriptus. quatuor autem dierum ea fuit. primā diem δορπίαν appellabant, quod ſodales ad veſperam in vnum coacti epularentur. ſecundum ἀνάῤῥυσιν, à ſacrificando: nam Ioui Sodali & Palladi ſacra faciebant. tertium κουρεῶτιν, id eſt, puellarem vocabant, quod ſcilicet pueros & puellas, id eſt, κούρους & κόρας ſodalitati aſcriberent. quartus dies ἐπίβδα dictus eſt. Horum autem dierū feſtorum talis cauſa fuiſſe dicitur. Bellum erat Atheniēſibus aduerſus Bœotios de Celænis vico, qui in cōfiniis erat. Xanthus autem Bœotius Thymœten Athenienſium regem prouocauit: quo recuſante, Melanthius Meſſenius à Periclymeno Nelei filio generis originē ducens, imperij cauſa pugnare ſuſtinuit. quare cùm ſingulari certamine pugnarent, quidā hircina nigra pelle indutus, poſt Xanthij terga Melantho apparuit: ipſum igitur iniquè facere dixit, quod cum comite veniret. quo dicto, reſpicientem Xanthium interfecit. vnde & feſtum ἀπατούρια, hoc eſt deceptoria cognominata fuit: & Dionyſij Melanægidos templū ſtruxerunt, vt in Dionyſij cognominibus recitauimus. Sunt qui Apaturia pro homopaturia dicta eſſe velint, quòd patres, vt liberos curiæ aſcriberent, conuenirent: vt a, pro ſimul accipiatur. De Apaturiis Herodotus in primo. meminit & Xenophon in primo Hellinicôn, & Tertullianus: ſed plenius Simplicius in Phyſicis Ariſtotelicis, itémque Heſychius, aliíque. Cognominata eſt etiam Pallas hoc nomine, vt in ea dictum eſt.

Melinæa Venus, dicta eſt à Melina vrbe Argiua, vbi colebatur, vt ſcribit Stephanus. Lycophron, τὴν κασταινίαν τε μηλωνίαν θεὰν: id eſt, hanc Caſtaniámque Melinæam deam.

Cluacina Venus à Romanis culta, dicta (vt Plin. ſcribit. lib. decimoquinto) quod cluere antiqui pugnare dicebant. T. Liuius lib. tertio: Ac nutricem propè Cluacinæ ad tabernas licet in hoc loco ſint qui non Cluacinam, ſed Cloacinam legere malint: de qua ſuo loco, Plin. Quippe ita traditur, myrtea verbena Romanos Sabinóſque, cùm propter raptas virgines dimicare voluiſſent, depoſitis armis pacificatos, in eo loco qui nunc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluacinam porrò quidam Venerem armatam interpretantur, cuius templum non procul à foro fuit.

Anadyomene Venus cognominata, quæ ex mari exiret. Plin. libro trigeſimoquinto: Venerem exeuntē è mari Diuus Auguſtus dedicauit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene vocatur, verſibus græcis tali opere dum laudatur victo, ſed illuſtrato. huius enim inferiorem partem corruptam qui reficeret, non poterat inueniri. verùm ipſa iniuria ceſſit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie, aliáque pro ea Nero in principatu ſubſtituit ſuo, Dorothei manu. hæc Plin. Sed non modò poetæ Anadyomenes meminêre, ſed & philoſophi. Plut. & Artemidorus libro ſecundo.

ἀμβολογήρας ἀφροδίτης, hoc eſt Veneris ſenectam differentis: huius Veneris ſimulacrum Pauſ. in Lacon. tradit à Spartanis ex oraculo erectum fuiſſe.

Mechanites etiam cognominata, eodem Pauſ. teſte. id nomen ei deæ & operibus eius conuenit: vnde & illa Polymechanos cognominata meretrix, à vario concubituum genere. Porrò & Minerua, eodem Pauſ. auctore, in Arcadia culta eodem nomine fuit, quòd artium & conſiliorum inuentrix fuerit.

Phosphorus, Veneris stella matutina ἕσπερος, id est, Hesper, & Vesper, vespertina eadem. Cic. secundo de Nat. deor. Apul. Martianus, cæteri. Δελέφατ verò à Chaldæis dicta.

Ἄλλοχος Venus dicta in Libya, vt Hesychius notat. Βαῶτις autem à Syracusanis, ἐλίμαρ in Cypro & Chalcedonia. alicubi & ἐρίθυρος. Cyprij verò Venerem ἔγχειον vocabant, Gnossij ἄνθειαν, Syracusani ἀλλεῖα: Carchedonij, id est Carthaginenses ἐπίκομον. μελίτης etiam alicubi vocata Venus. atque hæc quidem ferè ab Hesychio & Phauorino. Porrò & κουροτρόφος ἀφροδίτη etiam cognominata, hoc est, Cupidinis nutrix.

Hospita etiam Venus, hoc est græcè ἀφροδίτη ξείνη, appellata ab Aegyptiis, vt Herodotus scribit lib. secundo. Nam cùm de fano Protei ageret, ita propémodum scribit: In Protei inquit, Fano ædes est, quæ Veneris ξείνης, id est hospitæ appellatur, quam Herodotus ipse coniectura ductus, existimauit Helenæ Tyndari filiæ, quæ apud Proteum ipsum diuersata fuerit, & eo nomine vocata. Historiam totam, si libet, lege apud historicum ipsum.

Momemphita Venus, & præfectura, id est nomos apud Aegyptios, de quibus Strabo libro decimoseptimo. Huic deæ sacrã vaccam alebant, quemadmodum Memphitæ Apim, & Heliopolitani Mneuin boues, quos pro deis nutriebant.

Aeneis præterea Venus, etiam ab Aenea nuncupata, vt Alicarnas. Dion. scribit in primo hist. Frugi demum Venerem dictã inuenimus, vt apud Festum: Fruginal, inquit, templum Veneris frugi, Frugutal Iouis. alij licet Frutinal legant apud Festum, dictum esse Veneris templum Frutæ. Et hucusque de Venere dictum sit: cui iurè Vulcanum & Adonim subdidimus, tum Cupidines & Charites subiungemus, vt totam tibi Veneris cohortem muneri mittam. Tacitus lib. 3. Smyrnæos ait Tiberio principi, Apollinis imperio, Stratonicidæ Veneri templum dicauisse.

CVPIDO.

VEnerem, & eius cognomina plurima, quàm potuimus breuissimè descripsimus: nũc propositum sequentes ordinem, Cupidinem, hoc est Amorem subiungemus. Nam Latini, vt ait Seruius, Cupidinem vocant eo quòd faciat amorem. Sed Vergilius græcos imitatus, vno nomine vtrunque significat. Amorem dixit deum in illo:

Ergo his aligerum dictis affatur amorem.

Idque discreuit epitheto. Sed cum hæc perpetua non sit Seruij obseruatio (nam & Propertius ita cecinit:

Quicunque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem)

Ne in re minime dubia plures afferam: ideóque nos indiscretè vtroque nomine hac Syntagmatis parte vtemur. M. Cicero primum in tertio de Natu. deorum, tres nomine Cupidinis enumerat, quorum primus, inquit, Mercurio & Diana prima natus dicitur, secundus Mercurio & Venere secunda: tertius quidem (inquit) est Anteros, Marte & Venere tertia genitus. hæc Cicero. Plato in Symposio scribit, Cupidinem natum ex Poro metidis, id est Consilij filio, & Penia, id est inopia: quod plerique omnes magno mysterio à Platone confictum prodidère. quæ si minus placeant, quæ à philosophis Platonicis tradũtur, vel prolixiora sunt, accipe quæ paucis Eusebius piè & religiosè scribit. Plato, inquit, in Symposio allegoricè pro paradiso Iouis hortos appellat, pro serpente deceptionem Peniæ, quæ Poro insidiata est: pro viro autem primo, quem Dei consilium atque prouidentia quasi nuperrimè natum filium produxit, Consilij filium Porum nomine posuit: & inde natus Cupido, Veneris obsequentior seruus, quia in Veneris natalitio festo die ortus erat. præter Eusebium lege & in quarto aduersus Epicureum Celsum, Origenem. Sed iam quæ cæteri Græci scriptores tradunt, afferamus: qui Cupidinem, cuius filius fuerit, variè enunciant. quidam enim (vt Græci tradunt Theocriti expositores, aliique præterea) ex Chao & terra natum fabulantur, vt Hesiodus. Orpheus item ex Chao primum apparuisse, & Phaneta illũ appellare videtur: Simonides ex Venere & Marte, Acusilaus, ex nocte & Aethere: Alcæus, ex Lite & Zephyro: Sappho, ex Venere & Cœlo. Olen Lycius in hymnis, ex Ilithyia, id est Lucina natum cecinit. Sedenim quòd Mercurij filios crederetur, Eusebius & alij ideo traditum aiunt, quòd amandi vis & virtus orationi attribuitur. Vergilius in primo Aeneid. Venerem facit ita Cupidinem alloqui:

Nate meæ vires, mea magna potentia solus,
Nate patris summi. Vbi Seruius: Nate meæ vires, quia Venerea voluptas exerceri sine amore nõ potest. aut secundũ Simonidẽ, qui dicit Cupidinẽ ex Venere tantum esse

prog

progenitum: quanquam alij dicãt, ex ipsa & Marte alij, ex ipsa & Vulcano: alij verò Chaus & primæ rerum naturæ eum esse filium velint. Hesiodus Erota & Himerum, quo vtroque nomine Amor significatur, Veneris sectatores facit. quo loco Scholiastes philosophatur, differentiámque inter eos ponit. Erota enim, id est, Cupidinem, ex aspectu amare: ἵμερον verò: id est, desiderium post aspectu desiderare facere ait. vt si pulchrum inquit, librum aspicias, propter cultum & literas ames, & possidere cupias: ecce hic ἔρως est. Sed ἵμερος, post possessionem adeptam, illius discendi nascitur desiderium, & quæ in eo scripta sunt assequendi: & cætera, quæ ille scribit. transfert enim Amorem hunc, & Cupidinem, ad cætera quæque negotia. Cupidinem Psychen amasse, eámque sibi copulasse, fabula narrat, quam lepidissimè Apuleius executus est in Metam. & Fulgentius in Mythol. ex græcis auctoribus est interpretatus. Meminit & Martianus, qui Psychen ait Apollinis & Endelechiæ filiam. Plures autem Cupidines antiqui scriptores, & poëtæ in primis finxêre, vt est apud Claudianum in Honorij & Mariæ epithalamio: item apud Papinium, à quo fortè Claudianus desumpsit. & ante hos Propertius libro secundo Eleg. cecinit:

Obuia, nescio quot, pueri mihi turba minuta
　Venerat, hos vetuit me numerare timor.
Quorum alij faculas, alij retinere sagittas,
　Pars etiam visa est vincla parere mihi.
Sed nudi fuerant: quorum lasciuior vnus,

Et reliqua. Certè & illo suo dicendi filo Apuleius in decimo Cupidines cum matre Venere diuersos & lasciuientes describit. Phurnutus etiam plures ait Cupidines, propter scilicet πολυτροπίαν, id est, morum varietatem. Sed in Imaginibus pulcherrimè à Philostrato describuntur: Ecce, inquit, ἔρωτες, id est, Cupidines mala colligunt. quòd verò multi sint, ac innumerabiles, ne admireris. Nympharum enim filij sunt, mortalium genus moderãtes: multíque ideo, quòd multa sint ea quorum mortales amore ducantur. Cœlestem autem Cupidinem diuina in cœlo facere tradunt: mox Cupidines ipsos pharetras ac sagittas aureas habere describit, omnésque nudos esse, nec quidem coronas in capite habere. satis quippe illis coma. Pennas cœruleas ac puniceas habent, nonnulli etiam aureas. Calathos porrò habent, in quibus poma deponunt. gemmis ornati sunt, smaragdis, sardonyce, & margaritis, à Vulcano compositis. In arbores deuolant, sine scalis, ad poma legenda. Inter hos verò quatuor formosissimos esse scribit: duo inuicem malis se petunt, duo reliqui sagittis: non iratis quidem vultibus, quòd ita interpretatur. Principium amoris mittere poma, sagittas verò Amorem perficere. Addit & idem Philostratus luctam ipsorum Cupidinum, rem vtique iocosam: tum etiam de lepore quædam subdit, vt videlicet cadentia poma ambedunt, & vt insequantur Cupidines. Addit præterea de leporis natura multa, & de Venere, quorum pleraque iam in Venere retulimus. Sanè idem scriptor alio loco, Cupidines scribit frenis cygnos compescere, & eos regere: quódque dei pueri sint, qui libenter cum auibus ludant, & per stagnantes aquas eos agant, ac si essent in hippodromi stadio. Sed quo modo Cupido deus pingatur, pulchrè in Elegia à Propertio libro secundo describitur, ex qua hi versus:

Quicunque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
　Nónne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primùm vidit sine sensu viuere amantes,
　Et leuibus curis magna perire bona.
Idem non frustra ventosas addidit alas,
　Fecit & humano corde volare deum.
Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda,
　Nostráque non vllis permanet aura locis.
Et meritò hamatis manus est armata sagittis,
　Et pharetra ex humero Gnossia vtroque iacet.
Antè ferit quoniam, tuti quàm cernimus hostem,
　Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.

Sic propertius. Apuleius quoque Cupidinem suo illo Milesio dicendi genere elegãtissimè in Asino describit. Seruius etiam Honoratus in 1 Aeneid. Sanè, inquit, Cupidinis nomẽ ratione nõ caret. nam quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur: itẽ quia imperfectus

fectus eſt in amãtibus ſermo,ſicut in puero: alatus autẽ ideo,quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur, vt apud Vergilium ipſa Didone probatur. Sagittas verò iecir co geſtare dicitur, quia & ipſe, vt illæ incertæ velocéſque ſint. In templo Aeſculapij fuiſſe Cupidinis ſimulacrum,his verbis ſcribit in Corinth. In eo, inquit, fuit Pauſiæ pictoris opus cupido abiecto arcu & ſagittis lyram tenens. Plutarchus apud Stobæũ, Quòd amor nõ ſit iudicium: Quamobrem, inquit, Cupidinem facem geſtare, hoc eſt, πυρφόρον poëtæ tradunt,& plaſtæ ac pictores effingũt: quoniã quod ignis ſplendidũ eſt, ſuauiſsimũ: quod vero, καυστικὸν id eſt aduſtiuũ, moleſtiſsimum. Sed poſtquam hæc attigimus, audiamus & Alexandrum Aphrodiſeum in lib. Problematum (ſint, non ſint eius, quid ad nos?) qui hãc pulcherrimè eſt executus: cuius verba, ne hic prolixior ſim, meo arbitratu interpolata recitabo. Problematis hoc eſt initium: Cur amantiũ extremæ partes modò frigidæ ſunt, modò calidæ: cùmq; in ſpem & deſperationẽ cauſam retuliſſet, ſubdit: obq; hanc ipſam cauſam pictores Amorem nunc triſtem pingunt & quieſcentem, nunc volantem & ridentem. puerum verò mutabilem, quia cupido vehemens quidem eſt, nõ tamen diuturna & perpetua. Item paulò pòſt: Facem verò habere fingunt, atq; eſſe pennatũ, quia amantium animi ſuſpenſi tolluntur, ſuntq; mutabiles ceu volucres. & mox: Tenet autem dextra gladium, vel vt alij habẽt codices, ſagittam: ſiniſtra verò pharetrã, & quamplurimas ſagittas: quoniam à principio quidem ex vno oculorum radio amor oritur, qui radius ſagittæ ſimilitudinem habet. Quòd autẽ multas in pharetra ſagittas habere videatur, quoniam amantes occultos emittunt radios. tum & illud ſequitur: Nudum autem fingunt, quia abſque medio deſiderium eſt, manifeſtóq; euenit. neq; enim ob aliud quiſpiam amat quicquam, neq; clàm, neq; quod ignoret. quocirca & ſtatuarij & artifices nonnunquam nudos deos & reges effingunt, vt eorum adapertas virtutes, & manifeſtas, nec occultas oſtendant. Porrò non vnum Cupidinem, ſed plures eſſe ferunt, quia diuerſi rerum ſunt amores. aliter enim atq; aliter amamus: vnde & Plato, multorum capitum eſſe belluam Amorẽ dixit. hæc quidem ex Aphrodiſeo, meo (vt dixi) arbitratu excerpta. Sed & Phurnutus penè conſimilia de Cupidine ſcribit. Idem ſcribit & Proclus in Sophiſta Platonis, vbi & illud ait, Cupidinem Sophiſtam etiam appellatum, & magum, dum generatione animas naturalibus rationibus mulcet, & allicit, adeò vt ægrè à generatione amoueantur. Multiceps verò quoniam ſibi eſſentias vitáſque multas vendicauit, per quas varietatem generationis diſponit. Si minus hæc quæ adhuc ſcripſi, de Cupidinis imagine fecerint tibi, quæſo & legas Moſchi pulcherrimum poëma quod ἔρως δραπέτης, id eſt Cupido fugitiuus inſcribitur, in quo Venus ipſum, eiúſque naturam oſtendit. Legitur & Aeneæ Syluij, qui pius ſecundus Roman. Pontif. poſtea fuit, elegia, eodem picturæ argumento: itémque Marulli epigramma. quæ apud ipſos legas, ne nimius ſim. Fuit & in curia Octauiæ, vt ſcribit Plinius, Cupido fulmen tenens, cuius auctor neſciebatur. id affirmabatur, Alcibiadem fuiſſe principem forma in ea ætate: in cuius clypeo ita erat pictus. & memini hoc argumento ad Cœlium noſtrum luſiſſe Cynthium. quin & fractum fulmen ipſum tenuiſſe Cupidinem, ſic canente viro docto:

Aligerum fulmen fregit Deus aliger igne,
Dum demonſtrat vti eſt fortior ignis Amor.

Fuerunt & antiquis celebratæ ſtatuæ Hermerotes, ex Mercurio & Cupidine confectæ: de quibus alibi meminimus. Sed iam de pictura ſatis. Sed enim antiqui in gymnaſiis Cupidinem inter Mercurium & Herculem poſuere, eum amorem ſignificãtes, qui ex ratione & virtute naſceretur. Quinimmo & Samij gymnaſium illi conſtituerunt, teſte Athenæo. Ecloge legitur Auſonij poëtæ de Cupidine, ab heroinis patibulo crucis affixo: vt & meminit Lactãtius, ſi rectè remetior. Verùm iã Amoris nomina interpretemur. Ammonius ſanè & Phornutus, aliiq;, Cupidinẽ his tribus nominibus vocatum tradunt, ἔρωτα, πόθον, & ἵμερον. Quos ait Pauſanias in Attica, à Scopa effictos, tam ſpecie inter ſe differentes, quàm operis artificio. ἔρως igitur per omega, ipſum Cupidinem & flagitioſum amorem ſignificat, hoc eſt Amores, vt dicimus, & notant grammatici. ἔρος verò per omicron, pudicum & bonum amorem ſignificat. quod diſcrimen an rectè ſtatuatur, non diſquiro, cùm inter legendum apud idoneos auctores non ita ratum offenderim, vt illi præcipiunt. ἔρωτα autem dictum ait Plato, & Phurnutus, ab inquiſitione amati. ἐρᾶν enim pro ζητεῖν, id eſt inquirere, capitur. Plotinus tamen ab aſpectu & viſione deduxit. ἔρως, ait, quaſi ὅρασις.

ad

ad quam rem illud perbellè Propertij deducimus:

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Scribit etiam Hesychius, quod ideo cupido ὀμμάτειος, id est, oculeus vocatus sit, quòd ex aspectu amor concipitur. & in Achillis amoribus ὀμματοπάλογχα dicta sunt. πόθος verò desiderium dictus, quòd amantes iis frui desiderent quæ pulchra venustáque visa sunt. Nam (vt nosti) ποθέω est desidero, & cupio rem propriè quæ absit, nec præsens sit. Vnde & quidam inde deductum volunt πόθεν, quia amantes dilectos sæpe percontentur ac interrogēt, πόθεν ἔρχονται, καὶ ποῦ εἰσιν: hoc est, vnde vel venerint, vel vbi fuerunt. Scribit & Plin. Scopa fecit Venerem, & Pothon, Phaëthontem, qui Samothraciæ sanctiss. cæremoniis colebantur. Phurnutus & hoc ait, quòd dictus sit πόθος ab osculorum imitatione: vnde & παππᾶν denominationem habuisse scribit.

Ἵμερος autem dictus, vel quasi ἥμερος, id est, cicur & mansuetus, nec syluestris, tales enim Amor, dum sui compos est, homines efficit. quin & gentium quidem scriptores Ἱμέρον ipsum Cupidinis fratrem ideò scripsere. vnde mirum etiam, quosdam sine afflatu in primo hoc nomen notare. Vel dictus, vt Phurnutus ait, ἀπὸ τ ἵεσθαι, hoc est, ab incitando, quòd feratur ad ea quæ formosa sint.

Sed & πτέρως, id est, alatus, vel pennatus à Platone in Phœdro vocatur. hinc & Cicero de Nat. deor. eundem latinè pēnatum Cupidinem vocat. à Phurnuto verò πτερωτὸς dictus, quasi dicas volans & pennatus, quòd scilicet leues faciat, & amantium cogitationes vagas, & in auis modum ipse ideo volare videatur. Iuxta quam sententiam à nostris Aligerum cognominatum videmus, vt antè scripsimus.

Ergo his aligerum dictis affatur Amorem. & ab Orpheo πτερόεντα.

Sagittarius etiam, id est, τοξότης Amor nuncupatus est, quòd amore capti ab aspectu, quasi vulnere à longe feriantur, neque audeant formosos attingere: vel contrà, quòd ab aspectu formæ capite vulnerentur. τοξαλκὴς ab Orpheo ideo vocatus. Certè illud admirandum de Cupidinis telo legimus, quod in templo Dianæ apud Ephesum pependisse ferunt, nullis penitus laqueis mandatum: quod in septimo de Architectura Bap. Leo recitat.

Geminus Cupido cognominatus, non modò vt mater Venus Gemina, qua de re Plato in Symposio multa, quod scilicet cœlestis sit & terrenus: sed etiam propter geminum sexum. hinc Seneca in tragœdia.

Quam vocat matrem Geminus Cupido.

Quin & alij non Geminos, sed (vt diximus antè) tres & quinque, & plures.

Tyrannus Cupido à Platone dictus est, quòd in generosos & nobiles animos bacchari & sæuire, tyrannidémque exercere videatur, id quod & Euripides illo versiculo, quem & Abderitæ deleri canebant, ostendit, σὺ δ' ὦ θεῶν τύραννε κ' ἀνθρώπων ἔρως. Id est, Túque ô deûm tyranne & hominum Cupido. quin etiam Proclus in Platonis sophista, Amorem magum appellauit, vt suprà dictum est.

Harpys deus à rapacitate Amor vocatus est. hac voce vsus est Parthenius in Crinagora, ἁρπυρίγος ἐπιβὰς ἄγραυς ἰλύσατο. Quin etiam fabulę tradunt, Erinnyn furiam ab Amore amatam fuisse, vt impotentiam ac impetum significarent insanè ac deperditè amantium.

Phanes etiā dictus est Amor, quòd ex Chao primus apparuerit, quod Orph. & Lactantius aiunt. Macrob. tamen solem Phaneta interpretatur, quoniam quotidie φαίνεται νέος, id est, nouus appareat. meminit & Hermias in Phædro Plat. nec semel. Vt illud, τὸν φάνητα, ὅπερ ἐστὶ πέρας τ νοητῶν. id est, Phaneta, qui est finis intelligibilium deorum.

Ψιθυρὸς ἔρως, hoc est, nugax & loquax Cupido, Athenis cognominatus cultúsque fuit: & eodem cognomine Venus, vt est apud Arpocrationem.

Pharetratus à nostris Cupido cognominatus est. Ouid. in Eleg.

Nullus amor tanti est, abeas pharetrate Cupido. Item vulgare illud;

Cæcus & alatus, nudus puer, & pharetratus.

Socrates in Symposio Xenophōtis, inter alia multa quæ de Amore disputat, ideo Pharetratum dici ait, quod forma procul inspecta, amantem quasi sagittis quibusdam feriat.

Πανδαμάτωρ ἔρως cognominatus, id est, omnium domitor, frequens est apud Græcos. Hinc notissimum est distichon:

Perfringunt, penetrant, vrunt mea spicula fulmen,
Scilicet hinc nomen est mihi πανδαμάτωρ.

Caunius

Caunius Cupido vocatus, quòd in Cauno vrbe coleretur, vt ait Hesychius. Possumus & ab æstu deriuare, qui fit ex amore, vnde & illi ardentes faces attribuebant antiqui: vel quòd Amor καυνὸς homines reddat, id est difficiles & malos.

ἀμφιθαλὴς ἔρως, id est, vndique germinans Cupido dictus, quòd mutuus sit & reciprocus amor. Aristophanes in Auibus & grammatici. tametsi ἀμφιθαλεῖς etiam dicuntur, quibus vterque parens adhuc generat.

Sanctus Amor & Cupido à nostris sæpe dictus. Tibullus in II.

Sancte veni dapibus festis, sed pone sagittas,
Et procul ardentes hinc precor abde faces. Catullus:
Sancte puer, cuius hominum qui gaudia misces.

Idem & Venerem sanctam ad Mallium vocat,

Quem neque sancta Venus molli requiescere somno,
Desertum in lecto cœlibe perpetitur. Sed de Sancto aliàs plura.

Thespius præterea Cupido nuncupatus, à Thespiis, vbi colebatur, vt Strabo in nono, & Ouidius. M. Cic. in Verrem. quinetiam vt est apud Athenæum, ex Erexia, Cupidinea, quæ & Thespia vocata fuere, festa celebrabantur à Thespiis. de quibus & Plut. in Erotico: ex his enim sermonis originem sumit. In Helicone, inquit, apud Musas, ô Flauianæ, Thespiis Erotica agentibus: certamen enim agunt quinquennale, vt quidem Musis & Cupidini illustre & honoratum. Plinius libro trigesimosexto: Eiusdem, inquit, Praxitelis est Cupido, obiectus à Cicerone Verri, ille per quē Thespiæ visebantur, nūc in Octauiæ scholis positus. eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit: vt in Venere retuli. Pauſ. verò in Bœoticis, de Thespio Cupidine multa refert. ait enim: Venerantur Thespienses maximè deorum omnium Cupidinem, cuius est signum vetustissimū rude quoddā saxum. Qui primus tantos apud Thespienses præ cæteris Deis honores Cupidini habēdos cēsuerit compertū certè non habeo. Nō minore verò cultu Pariani, qui circa Hellespontum sunt, ex Ionia oriundi (Erythris nempe huc colonia deducta) at nostra ætate Romanis parent, eundem prosequuntur deum. Cupidinem certè vulgus hominum natu Deorum minimū & Veneris filium putant. Lycius verò Olen, qui antiquissimos Græcis fecit hymnos, in Ilythiæ hymno matrem esse Cupidinis Ilythiam ipsam dicit. & qui post Olenē carmina fecerūt Pamphus & Orpheus, de Cupidine nōnulla versibus mandarunt suis, quæ Lycomedi initiis celebrandis cantarentur. Ego sanè quædam cognoui de homine qui sacras lampadas præferebat, quæ consultò reticeo. Hesiodū quidem, vel quicunque is fuerit, qui à se scriptū de origine Deorum carmen Hesiodi nomine ediderit, satis scio prodidisse, Chaos primùm, Terrā deinde, Tartarum & Cupidinē genitos. At Lesbia Sappho multa de Amore, & ea nō satis inter se consentanea, cecinit. Thespiensib. ex ære Cupidinē elaborauit Lysippus, & ante eum è marmore Pentelico Praxiteles. Tum subiungit Pauſ. à quibus fuerit Cupidinis signū ablatum, & restitutum. Dein & eos qui violarunt, malè eis euenisse, & cætera quæ scribit Pauſ.

Cæcus Cupido fingitur, hoc est τυφλὸς. Scribit in decimo Idyllio Theocriti interpres, super ea poëtæ verba, τυφλὸς δ' οὐκ αὐτὸς ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἀφρόντιστος ἔρως: hoc est, Cæcus non modò Plutus, verùm etiam delirus Amor: Nota, inquit quòd antiqui duos cæcos dicebant, Cupidinem & Plutum. nam qui amat, cæcus est: Quid faciat, non videt vllus amans. nam deformem amat mulierem, quę illi videtur pulcherrima esse. hæc enim est cæcitas, sicut & Amor Cæcus: Cæcus ergo amor, cæcos efficiens, id est τυφλοποιός. facit nanque amantibus, quæ nō sunt, pulchra videri. De Pluto alibi agemus. Plutarchus in libello de Captāda vtilitate ab inimico, ait à Platone Amorem cæcum dictum, quòd amantes in re amata cæcutiant. Sed quòd etiam oculatus dicatur, iam est ostensum.

Anteros nomen Cupidinis, amorē reciprocātis. Et licet aliàs de Anterote scripserim, & de hoc Cœlij nostri libellus extet, nolui tamen non hic meminisse. Historia apud Pauſ. in Attica legitur de Timagora & Melete, à quorum miserando interitu statua & ara ab Atheniensibus Anteroti posita: quæ tamen historia diuersa videtur ab ea quam pluribus est Suidas executus. nam Meletus, non Meles, apud eum legitur: & amator, non amatus. Sed hoc tum in Symbolis Pythagoræ, tum in Poëtarū dialogis planius ostendimus. Est & Melanippi & Charitonis alia de Anterote historia apud eundem Suidā, qui ambo mutuo

se sunt

se sunt amore prosecuti, vnde sit ἀντίερως nomen. Sed hanc ipsam historiam, si placet, longè copiosius descriptam, lege apud Aelianum lib. II. de Varia historia. Eiusdem historiæ Charitonis & Menalippi meminit Athenæus lib. XIII. Dipnosoph. vbi de versu elego agit, in quo pentameter aliquando hexametro præponitur. vt in illo oraculo, quod Dionysius Atheniensis cognomento Chalcus fecit, quod tale est:

Εὐδαίμων χαρίτων, καὶ μελάνιππος ἔφυ,
Θείας ἀγητῆρες ἐφημερίοις φιλότητος.

Fuerunt ad hæc in Eleorum gymnasio parte quapiam, Amoris & Anterotis imagines: Cupido quidem palmæ ramum manu tenebat, quē ab eo auferre Anteros nitebatur. quæ res ansam præstitit aliquibus vt non reciprocantis dei, sed auertentis magis crediderint. quos Seruius in quarto comment. Aeneid. Vergilianæ sequi visus, super ea poëtæ verba:

Tum si quid non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustúmque, memórque precatur.

Inquit enim: ἀντέρωτα inuocat contrarium Cupidini, qui amores resoluit, aut certè cui curæ est iniquus amor. Apud Platonem Socrates probrosum Amorem criminatur, quem dei, inquit, πνιγμὸν, hoc est suffocationem veri amoris nuncupant: quem Proclus est interpretatus aliter, quàm à me exponitur, diuinum scilicet amorem, animas à corporibus abstrahētem. Anterotis porrò meminit & Cicero de Nat. deorum, vt suprà dictum est. Porphyrius quoque philosophus de Anterote apologum sic propemodum recitat: Cùm, inquit, Cupido infans parum coalesceret, Venus Themin deam consuluit. quæ Veneri responsum dedit, Cupidini Anterota necessarium esse, qui rependat vices, vt mutuam vicissim dent operam. Cui Venus acquiescens, Anterota, quasi Anticupidinem dicas, genuit: quo vixdum nato, Cupido adolescere cœpit, & alas pennásque explicare. quin quoties præsens Anteros adesset, Cupido formosior & procerior: absente illo, contrà accidere videbatur. Aliqui, inter quos Alciatus, Anterota amorē virtutis esse existimarunt, ipsúmque superare Cupidinem. vnde est carmen illud:

Aligerum, aligeróque inimicum pinxit amori,
Arcu arcum, atque ignes igne domans Nemesis.
Vtque aliis fecit, patiatur. at hic puer olim,
Intrepidus gestans tela miser lacrymat.
Ter spuit inque sinus imos (res mira) crematur
Igne ignis, furias odit Amoris Amor.

Atque hactenus de Cupidine. nunc subscribemus Adonin, & Gratias, quas Veneris & Amoris comites putauere gentes.

ADONIS.

Adonis, qui & Adon, deus à diuersis nationibus cultus, ea ratione Veneri est à nobis coniunctus, quoniam (vt scribit Seruius) eum Veneri ita veteres iungebant, vt Dianæ Virbium, Atyn Cybeli. Adoneus verò etiam à Pluto in Menech. dictus: sed ab Ausonio duobus in locis Bacchus dictus, de quo plura in eius dei Syntagmate diximus. Fuit verò Adonis Cynaræ Cypriorum regis filius, & eius filiæ Myrrhæ, cuius fabulam lepidissimè descriptam apud Ouid. videto in Metamorph. & apud Hyginum in libro Fabularum, qui eam Græca voce vocat Smyrnam, cuius allegoriam in tertio Mythologicôn Placiades Fulgentius exponit. Fabulantur præterea, vt Phurnutus scribit & interpretatur, Adonim sex menses apud Proserpinam, & sex alios apud Venerem fuisse: ídque interpretātur quidam de frumentis & frugibus in terra satis, quarum rerum Adonis symbolum esse existimabatur, vt etiam in commentariis in Theocritum legitur. Dictum Adonim Phurnutus ait, ἀπὸ δ᾽ ἁδεῖν τοῖς ἀνθρώποις, id est, ab eo quod hominibus canat. Adonis apud Phœnices Gingres dictus, vt Democlides apud Athenæum scribit in quarto. vnde sunt Gingræ, & Gingrinæ tibiæ, quarum etiam Festus meminit. vnde etiam Pollucem lib. IIII. Idem Adonis Thamuz, vel vt D. Hieronymus, Thamus ab Hebræis vocatus est. In comment. in Iezechielē: Quin Thamus, inquit, mēse Iunio amasius Veneris pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur. eundem Iunium mensem eodem appellant nomine, & anniuersariam ei celebrant solennitatē, in qua plangitur quasi mortuus, & postea reuiuiscēs canitur. hæc Hieronymus. à Persis ἀβωβὰς, à Cypriis verò, γάβαντα, vel (vt scribit Hesychius) πυγμαίων, imo etiam φθοκλία vocatum legimus. Sunt qui duos Adonidis nomine fuisse pu-

tent,Cyprium alterum Byblium:qui,vt in plerisque deis gentilium fit,confunduntur. Stephanus in libro de Vrbibus: Amathus, inquit, Cypri ciuitas vetustissima, in qua Adonis Osiris colebatur, qui cùm Aegyptius esset,Cyprij & Phœnices propriū fecerūt. De sacris Adonidis,& fletu,etiā mētio est in sacris Hebræorū literis, quo in loco plura D.Hieronymus,nec minus Macrob.in primo Satur.sed longè plura Lucianus in lib. de dea Syria:qui copiose eos sacrorū ritus vel describit,vel potius ridet.Gratius poëta in lib. de Venatione,

Flet adhuc, & porrò flebit Adonim,
Victa Venus.

Hinc & Orpheus in hymno ab honore lacrymarum, qui illi impendebatur, δακρυότιμον nuncupat. Meminit & fletus huiusmodi cùm alibi Theocritus,tum in Idyll. x x I I I.quod Adonidis epitaphium inscribitur. Adonia autem ea celebritas à Græcis vocabatur, de qua in historiis proditum, quòd cum Athenis mulieres ea agerent, vrbe tota simulacra erigebantur,circúmque sepulcra & passim exaudiebantur fœminei planctus,quæ res sinistrum augurium Atheniensium classi in Siciliam proficiscenti fecisse exitus ostendit, vt pluribus Plutarchus in Alcibiade & Nicia docuit.de Adoniis & Ammianus Marcellinus lib. x x I I. hist. Euenerat,inquit,iisdem diebus annuo cursu completo, Adonia ritu veteri celebrari. Quibus omnibus melius exponuntur versus illi ex x Metamorph.Ouidij:

Quæstáque cum fatis, & non tamen omnia vestri
Iuris erunt,dixit,luctus monimenta manebunt.

Adonidis etiam templū insigne Strabo lib. x v I. describit. Adonidis verò horti frequenti prouerbio celebrantur,de florentibus & infructuosis,cuius prouerbij etiam philosophi, Plato in Phædro,& Aristoteles meminerunt. Praxilla poëtria græca Adonidis leuitatem notauit in illo, cùm ait, ipsum apud inferos interrogatum, Quæ pulcherrima apud superos vidisset?respondisse ait,solem,cucumeres,poma. De Adonide, & hortis, Pausanias meminit. Hesychius item alterum prouerbium commemorat,quod est, οὐδὲν ἱερόν, hoc est, nihil sacrum:quod ab Hercule tractum est,qui cum primum vidisset Adonim,dixerit,Nihil sacrū. vide præter Hesychium & Erasmum. Eusebius in Præparat.euang.& D. Augustinus in Ciuit. Dei,scribunt,antiquos allegoricè per Adonim significasse tum perfectos fructus, tum deciduos flores. Adonim interemptū fabulę ferūt,apri dente inuidia Martis immisso. vnde & Venus suē semper est abominata,vt in Venere attigimus. Est in fabulis proditū Adonim à Venere inter lactucę folia occultatū fuisse. Vnde est illud docti viri carmē.

Inguina dente fero suffossum Cypris Adonin
Lactucæ foliis condidit exanimem.
Hinc genitali aruo tantum lactuca resistit,
Quantum eruca salax vix stimulare potest.

Sed quod Adonis à Venere in lactucis sit occultatus, alij de Phaone Lesbio tradidere, vt planius in historia poëtarum,in Sappho prodidi. Scribit Phurnutus in Cerere, Adonim ideo à sue sublatum fuisse, quòd segetibus semper sus noceat,& eas vastare soleat. Seu huius animalis dens vomeris dentem significat,quo sub terra conduntur semina. Sanè legimus in x v Idyllio Theocriti, quòd sit τριφίλητος Adonis cognominatus: quæ verba ab interprete ita exponuntur, quòd à tribus deis Adonis amatus fuerit, Ioue, Venere, Proserpina. alij tamen τριφίλητος interpretātur pro πολυφίλητος. hæc enim particula τρίς tam græcis quàm latinis in compositione sępe auget. sic etiam apud Homerū ἀσπασίη τριφίλητος dictū est.

Risi apud virum doctum, Adonin positum pro Veneris cognomine. quis vnquam legit Venerem hoc nomine cognominatam?Numen quidem legimus Adonim Veneri iunctū, vt Dianæ Virbium, vt Matri deûm Atyn, Mineruæ Erichthonium. Hyginus quoque scribit in Astron. poëtico, Venerem cùm Proserpina ad iudicium Iouis venisse, cui earum Adonim concederet:quibus Calliopen à Ioue datam iudicem, quæ Musa Orphei mater fuit. itaque Calliopen iudicasse, vti dimidiam partem anni earum vnaquæque possideret. Venerem autem indignatam,quòd non sibi proprium concessisset,obiecisse omnibus quę in Thracia essent mulieribus, Orpheum, vt sibi quæq; appeteret,membráque eius discerperent. Extat demum Orphei hymnus,quem ille Adonidi cum suffimēto aromatum concinuit, in quo mysticè de Adonide multa. Sanè Lucianus Adonis etiam fluuij nomen esse ait,de quo & mira narrat. Est etiam hoc nomine piscis, cuius in primis Aelianus meminit, qui & exocœton eū vocari ait,quod extra mare in arida cubet:Adonin verò dici,quòd nūc humi,

humi, nũc in mari degat. sic, vt Adonis à deabus, terrestri altera, marina altera fuit amatus.

VVLCANVS.

VVlcanus deus existimatus à Gentibus, à Græcis ἥφαιστος appellatus, quasi φάεος ἵστωρ, id est, luminis præses, addita η: vt Socrates apud Platonem exponit. vel vt Phurnutus ait, ἀπὸ τοῦ ἧφθαι, id est, ab incedendo, nostri antiquitus Volcanum appellabant, quasi Volicanum, vt Seruius scribit. Varro: Ab ignis iam maiore, inquit, vi ac violentia Volcanus dictus. Vulcanum ex sola Iunone natum canit Hesiodus, hoc carmine:

Iuno Vulcanum nulli commixta in amore Edidit.

Quem multi secuti sunt, inter quos Apollonius Rhodius in primo, quod eius planius ostendunt interpretes. idem & Ouidius. Lucianus in eo qui est de Sacrificiis: De Iunone, inquit, ferunt, nempe hanc citra virilem congressum subuentaneo conceptu grauidam, puerum edidisse Vulcanum, atque eum quidem non admodum fortunatum, verùm excusorem, & fabrum ærarium, quíque perpetuò tum igni tum in fumo versetur, ac scintillis oppletum: quippe cuius ars in fornacibus exerceatur. Tum autem, ne pedibus quidem integris. claudicare enim è ruina, cùm à Ioue præceps datus esset è cœlo. Quod ni Lemnij pro sua bonitate, eum dum adhuc ferretur in aëre, suscepissent, perierat Vulcanus. Hactenus Lucianus. at Isidorus: Ideò, inquit, fabrorum fornacis Vulcanum auctorem fuisse dicunt, quia sine igne nullum metalli genus fundi extendíque potest. Sed enim Homerus Vulcanum ex Ioue & Iunone natũ scribit, quas opiniones Phurnutus de Nat. deorum explicat. & allegorias interpretatur. Vulcani plures fuere, vt notat M. Cicero in tertio de Nat. deorum. primus Cœlo natus, ex quo & Minerua Apollinem, eum cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. Secundus Nilo natus, Opas, vt Aegyptij appellant, quem custodem esse Aegypti volunt. Tertius ex tertio Ioue & Iunone qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. Quartus Mænalio natus, qui tenuit insulas prope Siciliam, quæ Vulcaniæ nominantur. Seruius libro octauo Aeneid. Vulcanus, inquit, quasi Volicanus dicitur, quòd per aërem volet. Ignis enim è nubibus nascitur. vnde Homerus dicit eum de aëre præcipitatum in terras, quòd omne fulmen de aëre cadit: quod quia crebrò in Lemnum insulam iacitur, ideò in eam dicitur cecidisse. Claudus autem dicitur, quia per naturam nunquam rectus est ignis. Phurnutus & alias rationes affert, cur claudus dicatur. At Aegyptiorum sacerdotes, teste Diodoro, affirmant Vulcanum primùm regnasse in Aegypto, ignísque inuentorem, quo beneficio Aegyptij ducem eum constituerunt. cùm enim arbor ictu fulminis in montibus conflagrasset, ligna propinqua hyberno tempore à flamma sunt comprehensa. qua ex re Vulcanum calore lætatum, deficiẽte igne illi materiam addidisse ferunt, & eo modo aliis etiam ignẽ ostendisse, tanquam à se inuentum. Lucretius tamen poëta fortuitò hoc accidisse canit. Eusebius quidem in Præp. euag. ignis virtutem Vulcanum appellatam dicit, & in forma hominis ei simulacrum constitutum, in cuius capite Pileus esset cæruleus, cœlestis symbolum volutionis. vbi integer sincerúsq; ignis inuenitur: nam qui è cœlo in terram delapsus est, cùm imbecillior sit, materiáq; indigeat, claudicans fingitur. Vulcani verò vxor Venus dicta est. Cincius tamen vetus rerum Romanarum scriptor apud Macrobium, Maiam dixit. Piso verò non Maiam, sed Maiestam ait. Quidam alij Gratiarum vnam illi attribuunt. nam inquiunt, quæ arte fiunt, gratiam habere oportet (vt alibi etiam diximus) & Venerem quandam, vt ait Phurnutus. Sed vt notat Stra. in primo, quę perfecta & ad excellentiam fieri dicebãtur, Vulcani opus, vt etiam Mineruæ, & Gratiarum, Musarúmque. Illud etiam subdit Phurnutus, quòd ideo Mars dicitur Vulcani vxorem adulterio cognouisse, quia ferrum & æs igne domantur. ferunt præterea fabulæ, cùm Mineruam in capite gestaret Iupiter, Vulcano vsum fuisse ad ipsam edendam, vt etiã in Dialogis ante Phurnutũ Lucianus scripsit. Sed iam cognomina & reliqua subiungamus. Lemnius deus Vulcanus dictus est. Vergilius in octauo:

Hæc pater Aeoliis properat dum Lemnius oris. Ouidius:

Lemnius extemplò valuas patefecit eburnas.

Lemnius autem dictus, quoniam in Lemnum insulam cecidit, à Iunone propter deformitatem deiectus. alij ab Ioue dicunt, vt Phurnutus: quem aërem esse constat, ex quo fulmina procreantur. Ideo autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur procreatus, quòd fulmina de imo aëre nascantur. quod & Lucanus innuit:

Fulminibus terræ propior succenditur aër,

Pacem summa tenent.

Hæc eadem ratione Ouid. Vulcanum Iunonigenam vocauit. Ex Iunone enim vel mythicè, vel physicè gigni videtur. Scribit Seruius. Vulcanum è cœlo in Lemnum cecidisse: idque fingi ea ratione, quia Vulcanus videtur esse fulminis ignis, qui crebro in Lemno insula cadit. Quod verò ibi colatur notum est. Vnde illud in Priapeiis.

Tutela Lemni dispares mouet gressus. Item,
Tardo gratior æstuosa Lemnos. Et illud,
Vulcanum tellus, Hypsipylæa colit.

Quia, vt notum est, in Lemno regnauit Hypsipyle: Statius, & Ouid. alij Lemniaca etiã stirps dicitur Vulcanus, ab eodem Ouidio in Meta. Philostratus in Heroicis de Philocte te, Lemnia gleba liberato: In Lemnum, inquit, cecidisse Vulcanus dicitur: Gleba quidem ipsa Lemnia insanos expellit morbos, sanguinis profluuium sistit, hydris serpentibus occurrit, eorúmque morsibus Galenus de simplic. medica. Vulcanum ait in Lemnum ideo existimatum in fabulis decidisse, quòd eius terra exusta esse videatur, in eáque parte nihil nasci nisi terrã, quæ Lemnia vocatur à medicis: quæ quòd exempta sigillo signetur, græcè Sphragis, à nostris sigillata vocatur. Dioscorides signari signo capræ, & appellari ait Sphragida ægos, id est, capræ sigillum. Galenus verò ait: Sphragis vocatur, quòd Dianæ signum habeat à sacerdote impressum. tum etiam oppidum propè, quòd legitur Hephęstiada nuncupatum, quòd in eum locum Vulcanus ceciderit.

Mulciber Vulcanus, vt ait Festus, dictus est à mulcendo, id est, molliendo ferro. vocatur & Mulcifer, eadem causa Lucanus in primo, Ora ferox Siculæ laxauit Mulcifer Aetnę. quin etiam eundem fabricæ Ferrariæ præsidem fecère, illique festa, quæ Chalcea dicebantur ab Atheniensibus, instituta: de quibus & Pollux in septimo. hinc & ductor Ferreus vocari videtur in Priapeiis:

Ductor ferreus insularis, æquè
Laternæ videor fricare cornu.

Plautus in Amphit. Quò ambulas tu, qui Volcanum in cornu conclusum geris? alij licet non ductor, sed vectes legant, à vecte laternæ Phari. Ego quid sentiam in re tam obscœna, cur afferam nulla est causa. Sed enim & Vulcanalia Romani celebrabant, eique tum feriæ, vt ait Varro, & eo die populus pro se in ignem animalia mittebant. Sextili verò mense agebantur, vt alibi docuimus: quo tempore Plinius Secundus, altero Plinio teste, lucubrare incipiebat. Finxere quidam poëtæ officinam habere, hanc autem tum in Lemno, tum in Vulcaniis insulis, aliisque locis, in quibus ignis æstuare solet.

Aetnæus deus dictus est Vulcanus: quin & nunc vulgo Aetna mons, Mongibelus vocatur, quasi Mulciber: quoniam sic Vulcanus appellatur, vt modò dictum est. Sanè non omittenda historia, vel potius dæmonis illusio, quæ à plerisque prodita est, de templo Vulcani in Aetna quod circunseptum fuisse ferunt, & arbores inibi consecratas. In eo ignis fuit perpetuus, & inextinguibilis. Canes ad templi & luci custodiam astitisse, qui adeuntibus castè & religiosè blandiendo associantes comitabantur, vti dei familiaribus. In scelestos verò & contaminatos, si vel templum, vel lucum ingredi vellent, irruebant, & mordicus eos appetentes lacerabant, cæteris allatrabant.

Ignipotens etiam appellatus est Vulcanus, à Vergil. in octauo, & aliis, vel quia ipse ignis, vel eius inuentor: vel iuxta fabulas, quod cum Cyclopibus, Bronte, Sterope, & Pyracmone, seu Arge, fulmina Ioui fabricet. & deorum arma, vt Homerus, Hesiodus, Vergilius, cæteri, vnde hoc:

Ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontésque, Steropésque & nudus membra Pyracmon.

Phthas Vulcanus nuncupatus ab Aegyptiis, vt De mysteriis Iamblichus ostendit. Sunt & qui à Memphiticis Aphthas appellatum scribant. Ego certè illud apud Ciceronem libro tertio de Natura deorum, quod suprà citaui, Secundus Nilo natus Opas, vt Aegyptij appellant: Phthas legendum crediderim. Prouerbium fuit apud antiquos, ἀφθᾶς σοι λελάληκεν, hoc est, Vulcanus tibi vaticinatus est, vt docet Suidas. Illud hoc loco notant grammatici, ita dici Aphthas pro Phthas, vt etiam astachys pro stachys, & alia nonnulla, A adiecta.

Ἐλωὶς Vulcanus à Dorienſibus dictus eſt, vt ait Heſychius.

Κυλλοποδίων, teſte Theophilo, cognominatus eſt Vulcanus, quòd claudus eſſet. id enim κυλλὸς ſignificat. Eadē ratione & χωλάπους, vt notant Nicandri interpretes in Theriacis, qui & ipſum ideó χωλαίποδα, & κυλλόποδα cognominatū tradūt à Catullo Tardipes ideo vocatus:

Scripta tardipedi Deo daturum.

Quare verò claudus dicatur, iam ſuprà dictum eſt.

Ἀμφιγύηεις quoque Vulcanus appellatus, in primis ab Heſiodo in Theogonia, item in Ergis, id eſt, claudus vtroque pede: vbi de Pandora agit. Item ab Homero in fine primi Iliad. quod & Cyrillus contra Iulianum in tertio notat.

Leguntur in Vulcanum hymni duo, alter Orphei, Homeri alter. in hoc κλυτόμητις, & κλυτοτέχνης cognominatur, hoc eſt inclyti conſilij & artis, quódque cum Minerua homines ex antris eduxit, vt in domibus habitarent: in illo diuerſis & variis nominibus inuocatur, κρατερόχειρ, id eſt, manu potens, & τεχνοδίαιτος.

Pandoram non quidem deam legimus, ſed tamen à deo Vulcano Iouis iuſſu factam. nam vt Hyginus prodit, cùm Prometheus primus homines ex luto finxiſſet, poſtea iuſſu Iouis Vulcanus mulierem finxit. cui Minerua animam dedit, cæteríque dei alius aliud donum dederunt: ob ídque Pandoram nominarunt. Scribit Heſiodus, mulierem fuiſſe formoſiſs. & à deis hæc habuiſſe munera, ſapientiam à Minerua, decorem à Venere, muſicam ab Apolline, à Mercurio eloquentiam. hæc ab Ioue in terram demiſſa fingitur, vt homines falleret ac deciperet: & Epimetheo fatuo Promethei fratri in vxorem eſt data. hanc igitur omnibus formæ, cultus ingenij, linguæque dotibus cumulatam, Iupiter cum Pyxide pulcherrima illa quidem, ſed intus omne calamitatum genus abſcondēte, ad Prometheum miſit: qui recuſauit munus, & fratrem monuit, vt ſi quid ei muneris mitteretur, dum ipſe abeſſet, ne reciperet. Mox cùm Pandora rediiſſet, Epimetheo perſuaſit, Pyxidémque illi dono dedit. quam ſimulac aperuiſſet, omnia intus mala abſcondita & calamitates euolarunt: ſed ſola ſpes in pyxidis fundo remanſit. ad quam rem ſcriptores alludunt, & Eraſmus in prouerbio perſtringit, Malo accepto ſtultus ſapit. Sunt qui hanc primā mulierum fuiſſe tradant, vt Pauſ. in Att. Ariſtophanes tamen Pandoram pro terra cæpiſſe videtur, quòd ex terra videlicet omnia dona proueniant. Tertullianus Septimius in lib. de Coronis, ait Pandoram fœminarum primam coronatam fuiſſe à Charitibus, cùm ab omnibus muneraretur: vnde eſt appellata Pandora. De Pandora & Irenæus, vir ſanctiſs. & doctiſs. nec ſemel lib. ſecundo aduerſus Hæreſes, & in primis vbi de Paulo Apoſtolo agit. Palæphatus lib. Incredibilium, Pandoræ fabulam ſic interpretatur, quòd ex terra ipſa cùm formata eſſet, aliis fœminis ſimilem formam dederit, quòd videlicet diues mulier fuerit, quæ ſeſe exornare ſoleret, quoties ex ædibus prodiret: eóque ſe pigmento ornabat, quod è terra confectum erat. atque hæc quidem de Pandora.

Admonuit me, quod ſuprà de Pandora ſcripſi, vt & hoc loco aliquid de Prometheo & Epimetheo fratribus, Iapeti filiis, ſcribam, & licet Heſiodus eos commemoret in Re ruſtica, nihilominus mihi potius viſum eſt ambos fratres ex Claudiani carminibus deſcribere. Atq; de Prometheo quidē in IIII Panegyrico cōſulatus Honorij Auguſti, ita ille canit:

Diſce orbis, quòd quiſque ſibi quum conderet artus
Noſtros, æthereis miſcens terrena Prometheus,
Sinceram patri mentem furatus Olympo,
Continuit clauſtris, indignantémque reuinxit.
Et quum non aliter poſſent mortalia fingi
Adiunxit geminas: illæ cum corpore lapſæ
Intereunt: hæc ſola manet, buſtóque ſuperſtes
Euolat. hanc alta capitis fundauit in arce,
Mandatricem operum, proſpecturámque labori.
Illas inferius collo, præceptáque ſummæ
Paſſuras dominæ, digna ſtatione locauit.
Quippe opifex veritus confundere ſacra profanis,
Diſtribuit partes animæ, ſedéſque remouit.
Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit imbutam flammis, auidámque nocendi,

Præcipitémque sui rabie succensa tumescit,
Contrahitur tepefacta metu: quúmque omnia secum
Duceret,& requiem membris vesana negaret,
Inuenit pulmonis opem,madidúmque fluenti
Præbuit, vt tumidæ ruerent in mollia fibræ.
At sibi cuncta petens,nil collatura cupido,
In iecur,& tractus imos compulsa recessit:
Quæ velut immanes reserat dum bellua rictus,
Expleri pascíque nequit,nunc verbere curas
Torquet auaritiæ, stimulis nunc flagrat amorum,
Nunc gaudet, nunc mœsta dolet,satiatáque rursus
Exoritur,cæsáque redit pollentius hydra.

De Epimetheo verò alibi idem poëta Claudianus his versibus canit:

Nanque ferunt geminos vno de semine fratres.
Iapetionidas,generis primordia nostri,
Dissimili finxisse manu: quoscunque Prometheus
Excoluit, multúmque innexuit æthera limo,
Hi longè ventura notant,dubiísque parati
Casibus, occurrunt fabro meliore politi.
Deteriore luto prauus quos condidit auctor,
Quem meritò Graij perhibent Epimethea vates
Et nihil ætherei sparsit per membra vigoris,
Hi pecudum ritu non impudentia vitant,
Nec res antè vident, accepta clade queruntur,
Et serò transacta gemunt, &c.

Potuissem & lõge plura de his fratribus afferre,quæ consultò prætermisi:nam & Phurnutus totam fabulam Promethei,& allegoriam est executus apud Græcos.Sed & Fulgentius in Mythologico, qui non ab aquila eius iecur corrodi, sed à vulture, ídque perbellè interpretatus est.cui & Petronius Arbiter in his hendecasyllabis congruit:

Cui vultur iecur vltimum pererrat,
Et pectus trahit, intimásque fibras,
Non est . quem tepidi vocant Poëtæ,
Sed cordis mala,liuor atque luxus.

Quin & Seruius grammaticus in sexta Ecloga totam hanc fabulam recitat,& interpretatur. Diximus præterea in Syntagmate de Sacrificiis, quo pacto Prometheus Iouem in parte sacrificiorum elusit. ossa enim pelle contecta , Ioui proposuit: quod Lucianus , & Hyginus pluribus tradidêre. Sed iam satis, ne te & me his nugis onerem.

CHARITES, GRATIAE.

GRatiæ, quas græci Charites vocant, tametsi à me pluribus sunt descriptæ in libello, Quomodo ingrati crimen effugiamus,pro instituto tamen & hoc loco nonnulla referenda sunt. Hæ quidem ab aliquibus Iouis & Eurynomes filiæ dictæ sunt, ab aliis Eurymedusæ, vel Eurydomenes: ab aliis Euanthes.Sunt qui Iunonis filias dicant,quidam Liberi patris & Veneris tradidêre,nonnulli comites. Orpheus in hymnis ad ipsas,quem concinuit cum thymiamate styracis eas Iouis & Eunomies filias ait. Antimachus Aegles & Solis filias existimauit:quidam Eteoclis.& ideo in primis à Theocrito Eteocleæ vocantur in decimosexto poëmate,quoad χάριτες inscribitur.atque omnia hæc ab ipso Gratiarũ effectu nomina conficta esse videmus, vt græca eorum nominum interpretatione liquet. Pindari tamen expositores Eteocleas Gratias dictas fabulosè volũt,ab Eteocle Cephisi filio: qui primus,teste Hesiodo,Gratiis sacra fecerit. Pauf.in Bœot. Eteoclen scribit Andrei & Enippes ex Leuconoe genitæ filium,Cephisi tamẽ creditum,primum Gratiis sacrificasse. Strabo Eteoclen Orchomeniorum regem primũ scribit Gratiarum templum extruxisse.eúmque propterea celebrat, quòd in accipiendis & erogandis gratiis,fuerit suapte natura propensus. Constantinus Cæsar libro Geoponicon vndecimo:Eteoclis, inquit, filiæ Charites saltantes ad æmulationem dearum, in puteum,extra choream euolutæ,d:lapsæ sunt. Sed Tellus carũ cladem miserata,plantas virides produxit, quæ hominibus iucundę,& earum

indu

inducunt memoriam:& duplici nomine nuncupatæ, Cyparissi scilicet, & Charites. & quidem Cyparissi, quòd similes & pariãt ferántq; ramos & fructus: Charites verò & Gratiæ, propter delectationẽ, quòd ipsum etiam apud Heronem in libris de re Rustica Didymus scriptũ reliquit. Ergo Charites, vt etiam Phornutus ait, ἀπὸ τῆς χαρᾶς dictæ sunt, hoc est à lætitia. Sed & notissimo Græcorum adagio ταῖς χάρισι σπένδειν, id est, Gratiis sacrificare, ij iubentur, qui tristes & soliciti sunt. Quinimo & Charitam Venerem Plin. x x x v. cap. x. dixit, pro ea quæ picturis & imaginibus est venustatis gratia. Gratias aliqui duas, alij tres, quatuor alij esse dixerunt: Duæ Gratiæ feruntur, quoniam promereri hoc decet, alios gratias referre cõuenit: hoc est, dare & reddere beneficium. & vt prouerbiũ monet, χάρις χάριν τίκτει, Gratiam Gratia parit. Quin & Lacedæmonios duas coluisse legimus, Clytam vel Clyto, & Phaennã, Taygetæ filias. Atheniẽses eas Auxò & Hegemona vocitarunt: quarum vtrarumq; nomina, si nostro sermone referre velimus, ex iis planè elucere videas, qualis futura sit gratia. Alij tres esse putauêre, quòd cum fœnore referenda sit gratia. hinc illa auersa fingitur, quę promeretur: ne videlicet beneficiũ cùm exhibes, remuneratioẽ spectes, sed tantum ad promerendum. quæ autẽ referunt, duæ sunt, quę se recto lumine intuẽtur, quòd diligẽs & accurata esse debet remuneratio, & duplicata. sic exponit Fulgentius, quòd omnis gratia cùm exit, exilis, cùm redit, onerata esse debet. Extant harũ signa complura vetusta, quorũ vnũ fuit Romæ in ædibus Columnensiũ, cũ epigrãmate nõ illepido, quod etiã habetur & legitur. Quòd quatuor esse ab aliquibus traditur, Horas respiciũt, & καιρὸς, qui dicuntur & à nostris tempora & partes anni. Atq; ea etiã ratione coronatas, vnã floribus fructibúsq; terræ, alterã spicis & frumẽto, tertiã vuis pampinísq; & pomis, vltimã oliuis, cęterísq; similibus. Hinc apud antiquos Apollo fingebatur manu dextera Gratias gestare, quod eæ anni partes è sole proueniãt. Macrobius putat, ideo Apollinẽ dextera Gratias gestasse, sinistra arcũ & sagittas, quòd ad noxã sit pigrior deus, & prõptior ad salutẽ. Libet hoc loco altius aliquãto repetere, quæ de Horis annotaui. Horas Homerus ait cœli portis pręesse, curámq; habere vt modò serenũ, modò nubilũ sit. à quibus videri possunt quatuor anni tempora, Horæ appellata, nõ Græcis modò, sed & Latinis. Hor. de Ioue: Variisq; mundũ Temperat horis. Ouidius Homerum imitatus, cum Iano foribus cœli ascripsit, ita Iano loquente primo libro Fastorum: Præsidio foribus cœli, cum mitibus Horis.

Hinc, vt Scholiastes Hesiodi scribit, ἀπὸ τοῦ ὠρεύειν, quod est custodire, dicuntur. Credebantur enim non modo Iouis aulæ custodes esse, sed & hominum acta obseruare: vnde & ὦρος custos dicitur. Plato in Cratylo: Horæ, inquit, Attica & prisca voce dicendæ. Horæ nanque dicuntur διὰ τὸ ὁρίζειν, id est, propterea quòd terminent hyemem & æstatem & flatus, & qui sunt ex terra fructus. Macrobius verò Horas dictas ait, quòd Horus Apollo & sol dicatur. Orpheus in hymno:

Ὧραι θυγατέρες Θέμιδος καὶ Ζηνὸς ἄνακτος,
Εὐνομίη τε, Δίκη τε, καὶ Εἰρήνη πολύολβε, εἰαριναί, hoc est:
Sunt Horæ natæ Themidis, summíque Tonantis,
Eunomiéque, Dicéque, Irene & valde beata, Vernantes.

Idem ait & Hesiodus. Sed quam Eunomien vocat Orpheus, ipse Eurynomen, ab ampla scilicet distributione. Dice ab iustitia, Irene à pace dicta. quin & Horæ pro deis cultæ, & eis templa à gentibus constructa, apud Paus. legimus. Olen verò vates antiquissimus à Xantho, ab Horis Iunonem enutritam, suis carminibus prodidit. P. Ouid. noster lib. Met. 11. Horas Solis assectas cum aliis temporis partibus facit. ita enim canit:

A dextra læuáque Dies, & Mensis, & Annus,
Seculáque, & positæ spaciis æqualibus Horæ.

Idem verò in Fast. libro quinto, Floræ Horas comites facit. ita enim Flora ipsa ait:

Conueniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
Inque leues calathos munera nostra legunt.

Sed enim de Horis quibus nox & dies distinguuntur, in libro de Annis mẽsibus &c. plenius diximus. Nunc illud tantum, Horas plerosque à Gratiis diuersas facere, in primísque Diodorus est Siculus, qui ita in Cretensium Theologia: Ex Ioue, inquit, Cretes natã volũt Venerem, Gratias, Lucinam, Dianam: & eas quas dicunt Horas, Eunomiam, Iustitiã, Pacem, Pallada, Musas. Idem paulò pòst: Gratiis inquit, Iupiter dedit, quæ ad oris speciem, ac partium corporis formã, decorémq; spectẽt, insuper & beneficij & gratiæ retributionem.

tum etiam illud subiungit: Earum quas Horas appellant, datum est suum cuique munus, ad vitæ cultum & mortalium commoditatem. nihil est enim ad vitæ hominum felicitatem comparandam vtilius, aptiúsque quàm εὐνομία, δίκη, & εἰρήνη: id est, lex, iustitia, & pax. has Horas in Apollinis hymno Homerus, cum Gratiis choreas ducere canit, coram Ioue. Athenienses, cum Horis sacra facerent, carnes non assabant, sed elixabant, vt Philochorus scribit: deas videlicet rogantes, vt æstus siccitatésque auerterent: id quod & sacrum ipsum indicabat. Ipsarum imagines Philostratus Lemnius exequitur in Imaginibus. Hoc tibi loco non est prætermittendum, quod de Horis scribit Hyginus in suis Fab. cap. CLXXXIII. Horarum, inquit, nomina hæc sunt: Iouis, Saturni filij, & Themidis filiæ Titanaide, Auxo, Eunomia, Pherusa, Caria, Odice, Euporie, Irene, Ortesiæ, Thallo. Alij auctores tradũt decem, his nominibus Auge, Anatole, Musia, Gymnasia, Nymphes, Mesembria, Sponde, Elete, Acte, & Hecypris, Dysis. Cætera quæ de Gratiis restant, iam proferamus. Eleos Gratias ita formasse legimus, vt vna rosam, altera talos, tertia myrti ramum manu præferret: quòd scilicet Gratia hilaris, amabilis, reciproca, hoc est vltro citróq; collata & virens esse debet. Gratiæ nudæ, id est γυμναὶ χάριτες, etiam prouerbio dicuntur: quia manifesta & clara debet esse vel gratia, vel retributio. id quod Stoici pluribus contendebant, ipsíque in libellis tum ad ingratum, tum in eo, Quomodo ingrati crimẽ sit effugiendum, ostendimus. Paus. in Bœoticis se ignorare fatetur, à quo Gratiæ primùm nudę fuerint effictæ. vbi plura de Gratiis perscribit. Sanè & Iamblichus apud Stobæum: Gratias inquit, principes ingenuè proferant nõ tantum ex dolio, id est, ἐκ πίθου effundentes, vt poëtæ dicunt: nec eas ex eiusmodi aliis instrumentis introclusas: at nudas & reuelatas, atque ab externo aliquo velamine erga se inuicem habentes: & cætera. De capsulis, seu arculis Gratiarum, copiose alibi scripsi. Quidam tamen Gratias perspicuis vestibus ac splendidis indutas scripsere, quòd talis esse debet remuneratio: quin eas ideo Horatius solutis zonis cecinit. vel vt eius veteres interpretes Acron & Porphyrion exponunt, ea videlicet ratione, quòd inter se amici animos solutos ac nudos habere debent. παρθένοι, id est virgines ac puellæ Gratiæ vocantur, & alacres ac ridentes: quòd gratiã nulla fraude, nullo dolo, sed mundam ac puram esse conuenit. Decentes Gratiæ ab Horatio cognominatæ sunt, in illo:

Iunctæque nymphis Gratiæ decentes.

Mercurium insuper veteres Gratiarum ducem constituerunt, id profectò innuentes quòd nõ temerè, sed cũ delectu gratificari debemus: quod alibi docui ex variis scriptoribus. Quare autẽ Prœtidas dixerit Hesychius Charites, & ἀλλαγῖνες, haud facilè dixerim. Veluti facillimũ illud, τρίζυγαι χάριτες, hoc est, Triiuges Gratiæ. Orchomenię sorores appellãtur, quòd apud Orchomenum Bœotiæ colerẽtur: atq; in eo lymphis se perfundere dictæ. καλλιπάρηοι χάριτες, id est pulchrigenæ, ab Hesiodo in Theog. aliisque nuncupatæ. Gratiarum verò nomina varia traduntur. Clytan, vel Clyto, & Phaenam Lacedæmoniorũ diximus, Auxo & Hegemona Atheniensiũ. Hesiodus Euphrosynen, Aglaian, & Thalian. Homerus, Pasitheam vnam Gratiarum facit, quem secutus est Papinius libro secundo Theb.

Non hoc Pasitheæ blandarum prima sororum.

Quo loco Lactant. Pasitheam vnam esse inquit Gratiarum. Sed postquam incidimus in Pasitheæ mentionem, de ea hoc loco nonnihil agamus.

Mnesimachus comicus poëta, Pasitheam putauit Charitis sororem, vxoris Vulcani in Lemno, atque à Somno amatam: qui & ipse ea causa fertur in Lemno habitasse. Pasitheæ quidem & Homerus in Iliad. meminit. Hanc quidem Euphrosynam esse existimant. Hesiodus autem eam Nereidum vnã facit dictam quòd omnibus esset admirabilis, vel quòd ad eam omnes properarent: hoc est, ὅτι παρὰ πᾶσι θαυμάζεται, ἢ εἰς ἣν πάντες θέουσι.

Fuit & Pasithoa nymphæ nomen, Oceani & Tethyos filiæ. Sed & Pasitheam quidam Cybelen vocari autumant, quasi πᾶσι θεοῖς μητέρα, id est omnibus Deis matrem: illud ex Galliambo Catulli allegantes, Trepidantem eam recepit dea Pasithea sinu.

Porrò & Suidas tres scribit sorores, filias Leontis fuisse: Pasitheam, Theopen, & Eubulen. Leos Orphei filium habuit Cylanthum, & filias tres, quas cum Attica laboraret pestilentia, vel potius fame, (λιμῷ, enim legitur, non λοιμῷ) in eius rei piaculum Leos, vel Leon) variant enim Græcorum exemplaria) filias proprias mactauit, & inde mox est ciuitas liberata: locus Leocorion, à patre & puellis: in Ceramico vocitatus est.

Aelian

Aelianus verò x i i de Varia historia, rem hanc ita prodidit: Leocorium, inquit, Athenis vocabatur delubrum filiarum Lei, Praxitheæ, Theopæ, & Eubulæ, quas fama est pro ciuitatis salute occisas esse, permittente patre Delphico oraculo. Dicebat enim, non posse vrbem seruari, nisi illæ iugularentur. Historiæ meminit Strabo, sed puellarum nomina non attulit. Item in Attica Pausanias. Sed & M. ipse Cicero libro de natura deorum tertio: Denique, ait, in Ceramico est delubrum Athenis, quod λεωκόριον nominatur. & ita castigatè legendum. Locus est corruptus apud D. Hieronymum in Iouinianum, quem ipse emendare non ausim. Sed vt ad rem redeam. Scribunt nonnulli Pasitheam vnam Gratiarum, quæ tres sunt: ἀγλάια, vna, quæ nobis dici potest Maiestas, seu venustas, honestásve: Euphrosyna alia, quæ hilaritas, iucunditas, lætitiáque: Thalia tertia, festiuitas, lepiditásve, ac concinnitas. Obseruant quidam Græci, inter quos Proclus, quod θαλλεῖα cum diphthongo scripta Musæ nomen est, & conuiuij epitheton: θάλια verò per iota simplex, Gratiæ nomen, & nymphæ Nereidos. Sed hanc aliqui Pasitheam, quasi dixeris vndique diuinam, quæ scilicet maiestatem, hilaritatémque ac lepiditatem in sese, & alias quoque complicet. Hermasianax & Proclus Pitho vnam ex Gratiis dixerunt. Sappho, vt legitur in Scholiis in Hesiodum, Pitho ait filiam Veneris: quo loco in ἔργοις, scribit Pandoram à Gratiis & Pitho ornari. Porrò quoniam statim ab initio dixi, Eurynomen ab aliquibus matrem existimatam Gratiarum, eam Phigalei Arcades non matrem, sed Gratiarum vnam, imò Dianæ cognomen putant, vt in Arcadicis Pausanias tradit, Oceani filiam, cuius & in Iliade ab Homero fit mentio, quæ vnà cum Thetide Vulcanum excepit abiectum. ipsum Homerum lege in sexto Iliad. Scribit etiam Phurnutus, Gratiarum vnam Vulcano coniunctam: ea fortasse, inquit, de causa, quòd quæ arte fiunt, opera ἐπὶ χάριτι dicuntur. Vnde apud Plinium, Venerem, quam Charita dicunt, legimus: quod alibi etiam dixi. Eurynomes meminit & Apollonius in Argonauticis. Demum omnem Gratiarum allegoriam si fortassis nosse velis, nostrum libellum legito, Quomodo quis ingrati crimen effugiat: in quo præterea de Gratiis multa, vt meus est mos, colligere studui.

Epigramma, cuius suprà memini, ascripsi, si minus eius tibi præsto sit exemplum:

Sunt nudæ Charites, niueo de marmore: at illas
 Diua Columna suis ædibus intus habet.
Par tribus est facies, qualem decet esse sororum:
 Par tribus est ætas, par quoque forma tribus.
Grata Thalia tamen geminæ conuersa sorori,
 Implicat alternè brachia blanda soror.
Euphrosynen dextra stupeo, Aglaiánque sinistra
 Miror, & implicitis brachia nexa modis.
Iuppiter est genitor, peperit de semine cœli
 Eunomia, & Veneris turba ministra fuit.
Inde alitur nudus placida sub matre Cupido,
 Inde voluptates, inde alimenta Dei.

SYNTAGMA DECIMVMQVARTVM DE CERERE ET TRIPTOLEMO, AD NVNCIVM TRADVTIVM SVVM.

CVM optimam ætatis meæ partem in vrbe Roma famulando gratis consumpserim, nullúmque inde seruitij fructum retulerim, præter inanem qualiscunque nominis vel dignitatis honorem, & articulorum totius corporis imbecillitatem, vt vides, qua ita affligor, vt non modò è cubiculo, sed nec etiam è cubili exire, aut pedem efferre detur: quare hac aduersa victus fortuna, tandem æger, & annis grauis, in patriam me contuli: qualiter verò hîc fuerim acceptus, tibi non dixerim, qui & memor es diuini illius oraculi, ἐλθὲς προφίτης αὐτὸς, & cætera. quíque ob tuam erga me beneuolentiam, omnia mea probè nosti. Tu enim quod potes, ipse ma-

num tuam mihi ad qualescunque meas nugas describendas præstas: nam cùm tantis ac talibus molestijs afficiar, quomodocunque possum me sustento: & non cesso, quin quotidie, cùm nonnihil remittunt dolores, aliquid mediter, & componam, vt in præsentia, qui sub tuo nomine hoc ipsum Syntagma de Cerere edere constitui, vt in vulgus appareat. Tu, quæ tua est, præcipua virtus γραμματικῶς ὀξυγράφε, hoc ipsum cum cæteris exscribas, vt studiosis simul adolescentibus nonnihil opis afferamus. Vale.

CERES. TRIPTOLEMVS.

CEres dea à gerendis frugibus dicta, ait M. Cicero in secundo de Natur. deorum, tanquam Geres: casúque prima litera itidem mutata, vt à Græcis. nam ab illis quoque Δημήτηρ, quasi γημήτηρ nominata hoc est terra mater. Varro à creando deduxit, quem (vt videmus) Seruius sequitur in primo Georg. Fulgentius noua quadam opinione nuncupari putat, quod Græcè gaudium dicatur: & ideo frumenti esse deam, quòd gaudij causam afferat. Ergo à χαρᾶ ille deduxit, satis durè, ne inconditè dicam. Sed enim Δημήτηρ à Platone in Cratylo dicitur quasi Διδοῦσα μήτηρ: hoc est, dans mater, ab ipsa videlicet alimentorum exhibitione. eadem etiam Doricè Δαμάτηρ, vt est in primis apud Theocritum, à Δῆ, quæ & Δᾶ dicitur, hoc est terra. Sanè Orpheus & poëtæ plerique Δηὼ nuncupant, vnde Δηωῒς Proserpina dicitur ab Ouidio, & Ausonio, vt in Proserpina dicam. Δηὼ verò dici videtur ἀπὸ τοῦ δηίειν, id est ab inueniendo, vel quòd ipsa inuenerit, vel per ipsam nos pabula inuenerimus. Dea enim frugum est. Addit & Paus. Cererem ficum pomum Phytalo dedisse, qua de re sic agit in Attica, cum Scironium campum describit: In eodem, inquit, campo fama est Phytalum Cererem hospitio suscepisse; deámque vt gratiam referret, plantam ficulnam dedisse, cuius rei testem habeo inscriptionem quæ in Phytali tumulo legitur:

Hic situs est Phytalus, Cererem qui in tecta recepit,
Heros, cui primùm quondam dea dulcia poma
Monstrauit: ficos nomen dixere priores.
Aeternos Phytalus, sic est sortitus honores.

Atque hactenus Pausanias. Græcos si mauis versus, hi sunt:

Ἔνθα δ' ἄναξ ἥρως φύταλος ποτὲ δέξατο σεμνὴν
Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν.
ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει,
ἐξ οὗ δὴ τιμὰς φυτάλου γένος ἴσχεν ἀγήρως.

Leguntur Scholia in Cratylũ Platonis ex Proclo, in quibus de Cerere dupliciter agitur. nã ex Orpheo Rhea dicitur: ex Hesiodo verò Rheæ filia, vt ex Ouid. etiã in sexto Fast. & Diodoro. Sed plura in scholiis habentur, quibus planè cõsonant Theologi. Sanè & Arnobius vir eruditiss. in quinto aduersus Gẽtes, Cererem matrẽ Iouis dicit, id est Rheã, his verbis: Quondã, inquit, Diespiter cũ in Cererẽ matrẽ libidinibus improbis atq; incõcessis cupiditatibus æstuaret (nã genetrix hæc Iouis regioni eius ab accolis traditur) nec tamẽ auderet id quod procaci appetitione conceperat, apertiss. vi petere, & ingeniosas cõminiscitur captiones, quib. nihil tale metuentẽ castitate imminueret genetricẽ, fit ex deo taurus, & sub pecoris specie subsessoris animũ atq; audaciã celãs, in securã & nesciã repentina immittitur vi furẽs, agit incestus res suas, & prodita per libidinẽ fraude, intellectus & cognitus, euolat. At verò Cererẽ cũ Vesta describit Phurnutus, terrãq; significare diuersimodè ostẽdit. In huius quoq; deæ honorẽ ieiunia antiqui instituerũt: quin in eius celebritate ieiunium indicebatur, vel ab ea instituta fuêre: vel ea causa, vt ab eius inuẽtis abstinerent: vel quod in penuria quadã, quo sementẽ facere possunt homines, abstinuisse dicũtur, in ipsius deæ honorẽ: & propterea eo tẽpore eius quoq; celebritas agebatur. alij propter filiæ deperditæ memoriã instituta ieiunia asserũt, atq; ideo verno mox tempore cũ lusu & lætitia virides herbas eidem offerebãt quasi quod filiam mater inuenisset. Nuptias Cereris antiqui, vt Seruius in primo Georg. & Macrob. tradũt, celebrabant sine vino, & Orci nuptiæ dicebantur. id etiã innuit Plautus in Aulul. Cererin' Strobile has facturi nuptias? Qui? ait Strobilus. Sta. respõdet, Quia temeti nihil allatũ intelligo. Ita quoq; Græci ἱστιᾷ θύειν, id est Vestæ sacrificabãt. plura tamen de hoc Cereris sacro in Sacrificiis agã. Variis dein etiam modis Ceres fingebatur. nam modò spicea corona ornata erat, vt in 4 Fast. canit Ouid.

Imposuitque suæ spicea serta comæ:

Nunc

Nunc mœsta cum lampade, seu face describitur. Sed & papauer illi attribuitur, vnà cum spicis: quod & Eusebius. vnde est illud Vergilij, Cereale papauer. interdum etiam matronali habitu, cum spicarum & papauerum manipulo: qualem me veterem vidisse recordor, dum Romæ agerem. Risum vix continui, cùm apud nescio quem legi, Cereris effigiẽ in boue sedentem cum legione & seminum calatho, assistentibus agricolis, aliisque. Scribit verò Pausanias in Arcad. in Elaio Arcadię monte ante speluncam, aram Cereris fuisse, cui imponere consueuerãt ex domesticis arboribus fructus, tum fauos & lanam succidam, & huiusmodi alia oleo conspersa. simulacrum ligneum erat, lapidi insidens, mulieri simile cætera, præter caput equinum, altera manu delphinum, altera columbam tenens. in capite illius & draconum & aliarum ferarum imagines additæ, vestis ad pedes demissa. hoc verò simulacrum igni ferunt non obnoxium fuisse. Quin & eodem libro de alia Cerere ita propémodum scribit: Ceres ipsa facem dextera præferat, læuam Heræ, id est, Despinæ admouet. Hera sceptrum & vas quæ Cista dicitur, genibus sustinet. Idem scribit Pausan. Aeschylum Aegyptios imitatum scripsisse, Dianam natam ex Cerere, nõ ex Latona. Illud præterea traditur, quòd Iasius, vel Iasion (vtroq; enim modo legimus) amatus fuerit à Cerere, ex quorum concubitu Plutus natus, diuitiarum deus, de quo in Plutone agam. Iasij meminit Hesiodus in Theog. vbi interpres Zezes grammaticus fabulam & allegoriam explicat. Iasiona enim agricolam, Cererem verò terram interpretatur, quæ in Tripolo, id est, fertili loco, causa sit diuitiarum. & Hyginus in Astron. & Diodorus Siculus, item Isaacius & Eustathius. Ouid. in tertio Eleg.

> Viderat Iasium Cretæa diua sub Ida,
>   Figentem certa terga ferina manu.

Idem nono Metamorph.

> Queritur canescere mitis Iasiona Ceres, &c.

Sed nos institutum ne deseramus, huiúsque deæ cognomina explicemus.

Ennæa Ceres, quæ & Ennensis dicitur, ab Enna Siciliæ vrbe nuncupata est, vbi summo honore colebatur. Cicero in Verrem cùm alibi, tum luculentissimè in sexta Actione, & in septima his verbis: Ennææ Cereris simulacrum tale fuit, vt homines cùm viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam esse, sed cœlo delapsam arbitrarentur. Meminit & Strabo. Carmen est in Priapeis:

> Ennææ Cererem nurus frequentant.

Tametsi Aetnææ plerique legunt, vt etiam Aetnæa Ceres appelletur. Ennææ Cereris & Lactantius Diuin. inst. lib. secundo quoque meminit. & item Claudianus:

> Ennææ Cereri proles optata virebat Vnica.

Silius Italicus libro primo:

> Nec Cerere Ennæa, Phario nec vita colore.

Catinensis etiam Ceres dicta, ab oppido Siciliæ Aetnæ propinquo, vt ostendit Lactantius, ad cuius templum viris accedere non licebat. sacra quoque illi per mulieres ministrabantur, & per virgines perfici solita erant: eiúsque deæ simulacrum non modò tãgere, sed ne videre quidem maribus licebat, vt Alexander scribit. At nos cætera de Ennensi sequamur. Valer. Max. in primo tradit cùm Gracchano interitu pollutum esset pulcherrimum in vrbe templum, Romani moniti Sibyllinis libris, vt vetustissimam Cererem placarent, Aetnam, (quòd sacra eius inde etiam orta credebant) x v viros ad eam propitiandam miserunt. Idem & Lactantius tradit: idem & Cicero de signis. Quidam tamen Ennam, non Aetnam potius scribunt, etsi Strabo oppidum Aetnam quoque ad radices montis Aetnæ constituat. Sacra quidem Cereris ex Græcia translata: ait Festus. Cicero pro Cornel. Sacra Cereris per Græcas semper curata sunt sacerdotes. & ibidem: Sacerdos illa quæ Græcum illud sacrum monstraret. Arnobius verò lib. 1 1. aduersum Gentes: Sacra, inquit, Cereris matris non quod vobis incognita essent ascita, paulo antè obtentum est vt Græca dicantur, nouitatem ipsam testificante cognomine, &c.

Flaua Ceres cognominata est sæpe à Latinis, à maturę segetis colore. Tibul. in primo:

> Flaua Ceres, tibi sit nostro de rure corona
> Spicea.

Ouid. tertio Eleg.

> Flaua Ceres tenues spicis redimita capillos, &c.

Quam elegiam totam, si vacat, legas. Verg. etiam primo Georg. eadem videtur ratione rubicundam appellasse.

> At rubicunda Ceres, inquit, medio succiditur æstu.

Quidam

Quidam hanc Chloen Cererem græcis appellatam putant. Pauſ. in Attica, huius cognominis cauſam à ſacerdotibus petendam ait. hanc Sophocles in Oedipo Epicolono appellaſſe videtur Euchloen, cuius & pagum commemorat, ad quem Antigone & Iſmene Oedipi filiæ iuerant, ad accipiendas aquas pro patre expiando. τὰ δ' εὐχλόου Δήμητρος ἐς ἐπόψιον πάγον μολόντα. id eſt: Hæc verò Euchleæ Cereris in ſpectabilem pagum profectæ.

Hermionenſis Ceres cognominata ab Hermione ciuitate, ex qua etiam fuit Laſus antiquus poëta, qui (vt Athenæus in decimo ſcribit) hymnum ἄσιγμον, hoc eſt ſine litera σ, in Cererem Hermionenſem concinuit, cuius initium fuit hoc, vt Heraclides Ponticus in tertio de muſica prodidit: Δάματρα μέλπω, κόραν τε κλυμένοιο ἄλοχον. hoc eſt, Cererem cano, Proſerpinámque Plutonis coniugem.

Πάμπαιον Ceres in vrbe Heraclea vocabatur, vt ſcribit Heſychius.

Ἀνησιδώρα Δημήτηρ, id eſt, vt Domitius interpretatur in Pauſ. Attica, Ceres frugifera: quo etiam epitheto poëtæ noſtri eam appellant, vt Ouid. Eadem & ἀναξιδώρα, ſi Heſychio ſemper ſtandum. eadem & ζείδωρος, & βιόδωρος, vt eſt apud Artemidorum in ſecundo de interpretatione inſomniorum, quæ à vitæ muneribus ſunt deducta cognomina. Quidam tamen potius ζείδωρον cum diphthongo in prima ſyllaba notant, & à ζειὰ frumenti ſpecie deriuant, quam ex noſtris quidam & ſemen vocant, ex quo optima conficiatur alica. Hinc & fœcundam interpretantur. Eadem Ceres & φερέσβιος à ferenda vita cognominata, vt idem Artemidorus ſcribit. quanquam & prædicta nomina Telluri conuenire poſſunt, eodem auctore. quin & Homerus ita cecinit:

Καὶ θνητοῖσι βροτοῖσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα.
Fructúmque ferat fœcundius aruum.

Quod & notat grammaticus Zezes, qui ἀπὸ τοῦ ζέειν, id eſt caleſcere à ſole, denominari eam potius putat.

Πολυφόρβη Δημήτηρ ab Heſiodo in Theogonia vocatur, quo loco eam canit ex Ioue Perſephonem concepiſſe. πολυφόρβην verò exponit Scholiaſtes, quòd omnia nutriat, hoc eſt, πάντα τρέφουσαν.

Proſtaſia Ceres nuncupata, colebatur in agro Sicyonio cum Proſerpina in Pyræo nemore. Hic per ſe viri feſta celebrabant, vt prodidit Pauſanias, veluti νυμφῶνα per ſe mulieres: quo in loco ſtatuæ erant Cereris, Proſerpinæ, & Bacchi.

Pelaſgis Ceres cognominata à Pelaſgo Dryopæ filio, qui (vt Pauſanias ait in Corinth.) ei deæ templum condidit, déque ſuo nomine nuncupauit. Sed enim & Argiui ipſi tradūt, Pelaſgum Cererem Argo profectam hoſpitio ſuſcepiſſe, ibique à Chryſantide filia didiciſſe: quod in Attica idem prodit Pauſanias.

Κυρία Δημήτηρ, Cyria Ceres à Cnidiis vocata, quaſi vitæ domina, id eſt, τοῦ ζῆν κυρία: Cœlius, ſed & Δέσποινα ab Arcadibus dicta, vt putat Pauſan. quæ vox dominam etiam ſignificat, & reginam. Sed in hoc Proſerpina melius conſiderandum.

Ἐν ἕλει, quaſi dicas in palude, Cereris templum & lucus fuit in Arcadia, quinque tantum à Megapoli ſtadiis diſtans, quò ingredi ſolis fas erat mulieribus, vt ait Pauſan.

Ποτηριοφόρος Δημήτηρ, id eſt poculifera Ceres, quæ in Achaia colebatur κατὰ τὴν ἀνθείαν χώραν, vt in ſecundo Achaicon. Autocrates prodidit, & repetit Athenæus. Sanè Nicander in Alexiph. Cererem canit poſt raptam Proſerpinam, potionem cyceonem ſibi ieiunæ paraſſe in oppido Hippothoontis, qua potione guttur madefecit ad Threſſæ Iambes cantus, quo loco multa Scholiaſtes Græcus in hunc fermè modum: Ceres, inquit, rapta filia, ieiuna illam perquirens huc illuc vagabatur, donec hoſpitio ſuſcepta eſt à Metanira vxore Hippothoontis, Neptuni & Alopes Cercyonis filiæ. Metanira igitur deæ menſam apparauit, vinúmque: quod aſpernata dea, ob amiſſam filiam, potionem ſibi cyceonem è farina iuſſit afferri, quam & hauſit. ſed Metaniræ ancilla Iambe deam mœrentem cernens, ridiculos quoſdam verſus meditata, vt exhilararet Cererē, cecinit, qui iambicis numeris conditi fuere: vnde volunt Iambi nomen fluxiſſe. hæc verò Iambe Echus filia fuit, & Panos, Thracia genere. Non ſum neſcius aliter ab aliis hanc fabulam recitari, & nomina etiam varia eſſe, quos ego in Poëtis ſecutus ſum.

Caberiam Cererem cognominatam tradit Pauſ. in Bœot. quo loco de Cabiris agit. Apud Dircē fontē Cereris & Proſerpinæ lucus fuit, quem ingredi nemo poterat, niſi eius

myſter

mysteriis initiati ac instincti. Sed & nos seorsum de Cabiris, Telchinibus, Corybantibus suo loco tractauimus, vbi etiam de Cerere nonnihil. Alij à loco appellatam tradunt.

Styritis Ceres appellata fuit à Styris vrbe Phocidis, vt Paus. scribit, in qua celebre templum habuit.

Milesia Ceres, de qua Lactantius in secundo. Nam cùm, inquit, ab Alexandro Mileti ciuitas capta esset, ac milites ad Cererem Milesiam spoliandam irrupissent, omnium oculos repentè abiectus fulgor ignis perstrinxit.

Rharias Ceres nuncupata, teste Stephano & Suida, à Rhario campo Eleusis Atticæ regionis. fuit enim Rharius pater Celei, qui genuit Triptolemum ex Meganira, vel Metanira: vtrũque enim legimus. à quo campus Rharius, in quo campo, vt Pausan. ait, primum semina iacta fuerunt, ibique primùm fruges prouenere, & perinde Rharia Ceres appellata: id quod planius in Triptolemo referendum est.

Pylagora Ceres cognominata, teste Strabone libro nono, à Pylis, quæ & Thermopylæ dicuntur, vbi VII ciuitatum conuentus Amphictyonum bis in anno fiebat, primo vere & autumno, & à loco conuentus ipse Pylea dicebatur: & legatus qui conuentum indicebat Pylagoras, quòd scilicet conuocaret ad Pylas, Cereri autem Pylagoræ immolabant. sed enim & in eodem Thermopylarum loco angusto quindecim stadiorum, vbi vicus nomine Anchela, templum fuisse scribit Herodotus libro septimo, Cereris Amphictyonidis, & sedilia Amphictyonum, & Amphictyonis delubrum.

Homoloia Ceres cognomine dicta, & à Thebanis culta, vt pluribus ostendimus in Ioue Homoloio. Repete quæ illic scripsimus ex diuersis auctoribus.

Ἀλιτηρία Δημήτηρ, Aliteria Ceres, vt in Ioue Aliterio diximus, quòd in publica fame seruaret molitores, ne farina diriperetur. παρὰ τὸ ἀλέω, molo, & erro: tametsi & Aliterius etiã in malã partẽ legamus, hoc est, pro scelesto & impio. Sed Plutar. plura, vt etiam in Ioue dictũ.

Tedifera Ceres, quæ & græcè Δᾳδοῦχος appellata est, propterea quòd cùm filiam Proserpinam raptam quæreret facibus accensis ex Enna, vel ex Aetna orbẽ circuisse dicta est, vt fabula est notissima Græcis & Latinis scriptoribus, quam & alibi attigimus. Vnde est illud:

> Et per tediferæ mystica sacra deæ.

De hac re & Fulgentius in Mythologico. Hanc etiam Proserpinam mater Ceres cum lampadibus raptam quærere dicitur. vnde & lampadum dies Cereri dedicatus est, illa videlicet ratione, quòd hoc tempore cum lampadibus, id est, cum Solis feruore seges ad metendum cum gaudio requiratur. Sed de his daduchis varia traduntur. Quidam in Promethei celebritatibus, vt Hyginus, & Aristophanis interpres: alij in Vulcanalibus, vt Herodotus in octauo, & eiusdem interpres, longe his plura traduntur à Beroaldo, & auctore prouerb. Erasmo, & nos præterea in Sacrificiis.

Spicifera est Ceres cognominata. Manlius lib. secundo Astronomicôn:

> Spiciferæ est virgo Cereris.

Sic etiam Germanicus Cæs. in Arateo carmine. Sanè Ceres spicea corona ab antiquis ornabatur. Ouidius in Fastis de Cerere:

> Imposuitque suæ spicea serta comæ. Tibullus:
> Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corona Spicea.

Euseb. 3. Præparationis euang. Spicas ait & papauer Cereri ascribi.

Achæa Ceres appellata est, vt Suidas ait, ab eo luctu & anxietate id est, ἄχος, quem habuit dum κόρην, id est, Proserpinam inquireret. Sed & Achæas solicitudines dictas, tradit Hesychius. Herodotus in Terpsichore, id est, in v. Gephyræos ait Athenas commigrasse, cum Bœotiis suspecti essent: Vbi, inquit, seorsum templa construxerunt reliquis, cùm alia quædam, tum Cereris Achææ, & templum & orgia. Plut. quoque in Isidis & Osirid. lib. Et Bœotij, inquit, Achææ Cereris μέγαρα, id est ædes mouent, eámque festiuitatem ἐπαχθῆ nominant, à quæstu videlicet & gemitu deæ, ob raptum filiæ Proserpinæ.

Ἐπιπολλὰ Ceres sic constituta in Lacedæmone colitur, vt Hesychius annotauit: in Corintho verò ἐπιμελία, hoc est, quæ rem domesticam curet. Eadem & εὐάνασσα dicitur, hoc est bona regina.

Ἐπωπὶς Ceres dicta est à Sicyoniis, vt ait Hesychius. sed & ἐπωπὶς, quòd scilicet prospiceret, & præsideret.

Eualosia Ceres, hoc est εὐαλωσία nuncupata, quòd magnas τὰς ἅλως, id est, areas faciat, &

repleat: Hesychius. cognominatur item ἁλωὶς, καὶ ἁλωὰς Δημήτηρ, vt in comment. Theocriti super ea verba, περὶ Δάματρος ἁλωαίας. Ab hac dicta τὰ ἁλῶα agricolarum festiuitas, quæ Athenis teste Philochoro ab agricolis celebrabatur, vt in Syntagmate de Sacrificiis dicetur.

Ompnia, id est, ὀμπνία Ceres dicta est, vt Hesychius scribit, quoniam ὄμπνιος fructum significat Cerealium ac frumentariorum. item λειμῶνα, id est, campum, vel pratum. In scholiis in Alexiph. Nicandri, Ceres Ompnia vocatur, ἀπὸ τῆς ὄμπνης, id est, à nutrimento. vnde etiam Omphalos dictus, id est, vmbilicus, quòd inde embryo nutriatur.

Situs, id est, σιτὼ Cereris ara fuit. σιτὼ enim vocabant, à cibariis videlicet. Vnde & sitarchia iureconsultis, aliísque: vel vt Athenæus ait, quòd σίτου, id est, frumenti & fertilitatis potestatem haberet. Hoc verò nomine à Syracusanis culta Ceres fuit. Meminit simulacri Cereris situs, Aelianus in primo de Varia historia, quo loco de edacibus loquitur. Iidem & Simalida. Porrò & Megalarti & Megalomazi Cereris statua fuit apud Bœotiæ scholium, quod ibi præstantes panes fierent.

Mallophorus, μαλλοφόρος, vel μηλοφόρος Ceres, id est, lanifera, cognomen est in Megaride, quod ea causa videtur esse inditum, quòd apud eos primum oues nutrire cœperint. lanam enim μαλλὸν Græci vocant. quidam solo λ scribunt, qui & rectius facere videntur. Pausan. in Attica: Ad nauale verò, quod tempore etiam nostro Nisæa appellatur, vbi descendis, fanum Cereris μαλοφόρου, de qua cognominatione cùm alia referunt, tum illud. Maiores rem pecuariam cùm exercerent, nominarunt Cererem μαλοφόρον, quasi ouibus feracẽ. hæc Paus. Diximus verò, μῆλον græcè & malum & ouem in Hercule significare. quare hic non repetendum.

Amæa Ceres est nuncupata à Trœzeniis, vt Didymus scribit: Proserpina verò Azesia. vnde prouerbium. Amæa Azesiam accessit: cuius prouerbij Plut. & alij meminêre. fabula autem Proserpinæ à Plutone raptæ, & à matre Cerere perquisitæ. Illud mirum, quod scribit Hesychius, Cererem Azesiam vocatam, ἀπὸ τοῦ ἀζαίνειν τοὺς καρπούς, hoc est, à desiccandis fructibus. Sed & ἄμμας Ceres dicta, vt ostendit Hesychius. ait enim, hoc nomine dici nutricem Dianæ, & matrem & Rheam & Cererem.

Θεσμοφόρος καὶ θεσμοθέτις Δημήτηρ, hoc est legifera Ceres & vocata & culta fuit. Vergilius:

Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri.

Quod & Seruius non inscitè annotauit. nam ait: Leges enim dicitur Ceres ipsa inuenisse. nam & sacra ipsius Thesmophoria vocãtur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inuentum frumentum à Cerere, passim homines sine lege vagabantur, qua feritas interrupta est inuento vsu frumentorum, postquam ex agrorum diuisione nata sunt iura. Hinc poëta:

Prima Ceres vnco terram dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimentáque mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Thesmophoræ verò Cereris cum primis mentio apud Herodotum, & Orpheum in Argon. Scribit in Bœot. Paus. huius deæ ædes fuisse Cadmi domicilium, & nepotum. Hac eadem Thesmophoræ nomenclatura Isis vocata est, vt nec semel est Diodorus testatus, quæ leges Aegyptiis statuisse fertur, quibus æquè omnibus iustitia seruaretur. nam eandẽ apud Aegyptios Isin & Cererem, & Lunam apud Græcos plerique putãt, vt alibi pluribus ostendemus. Thesmophoria verò festa apud Athenienses celebrabantur, vt est à Plutarcho traditum, in quibus Aegyptiorum more mulieres à cibis abstinebant, humíque iacebant. meminêre horum sacrorum cùm poëtæ alij, tum Ouid. x. Metamorph.

Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea velatæ corpora veste,
Primitias frugum dant spicea serta suarum,
Pérque nouem noctes Venerem, tactúsque viriles
In vetitis numerant.

Plinius Natural. histor. libro vigesimoquarto. Non multum, ait, à salice vitilium vsu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset: sed Græci λύγον vocant: alij ἄγνον, quoniam matronæ in Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, iis foliis cubitus sibi sternunt. Aelianus auctor est, hagnon hanc serpentibus aduersari, ita scribens: In Atheniensium Thesmophoriis Atticæ mulieres hagni foliis cubilia substernunt, quòd ser-

pentibus sit infesta, & quòd existimetur ab Veneris appetitione prohibere, vnde nomen hagnos traxisse videtur. Sed de iis sacris aliàs. Nec illud te lateat volo, Thesmophoron quoq; vocatũ Dionysiũ, ab Orpheo in hymnis. Sed & Stephanus scribit, etiã θεσμοφόρον Iouẽ cultum fuisse. ait enim, apud Drymian vrbem templum vetustissimum fuisse Διὸς θεσμοφόρου.

Thermesia Ceres cognominata, cuius deæ ædes fuit in finibus Hermionidis, ad mare, vt scribit Pausanias.

Chthonia Ceres appellata est ab Argiua puella Chthonia, quam ipsa dea Ceres ex Argolide secum Hermionem duxit, conflagrata domo, & Colonte, puellæ Chthoniæ patre, à quo dea ipsa spreta fuerat. Ab hac igitur Chthonia, ait Paus. in ciuitate Hermione Cereris Chthoniæ templum conditum fuit, & sacra Chthonia, quæ summa celebritate agebantur. Sanè & August. in 4. de Ciuit. dei, Cererem quoque terram à gentibus existimatã scribit: hoc ideò, quia Chthonia terrestrem significat. Porrò non ignorandum, deos deásque cognominari Chthonios, qui terrestribus præsunt, de quibus suo loco agemus. Sunt & dei Hypochthonij. Chthonia præterea sacra ab Hermionensibus celebrabantur æstiuo tempore, in quibus coronabantur comosandalo, sic nuncupato flore, quem facili cõiectura ex colore & magnitudine Paus. ipse hyacinthum florẽ esse putat. Apud hoc Chthoniæ Cereris templũ fuit deæ Echus porticus, quæ mediocriter clamãti ter respondabat. Scribit Aristocles poëta in epigrammate, quod in sacrificio Chthoniæ Hermionẽsis, à vetula imbecilli ad arã ex armento bos immolandus cornibus adducebatur, quẽ bouem decẽ alioqui viri robusti ac fortes attrahere nõ poterant. Ex nostris quidã aliter recitant, bouẽ in templum tractum præferocem à multis, inter quos & vetula, & præclusis foribus, nullo negocio à vetula confici: inde altera adducta similiter cõfici, & tres & quatuor, omnésq; pariter cadere.

Mysia Ceres cognominata, vnde & Myseion templum Cereris dictũ, quod 59. stadiis à Pallene distabat, Achaiæ ciuitate. conditum autem fuerat à Mysio quopiam Argiuo, vt est à Paus. proditũ. At Phurnutus: Mysia, inquit, Ceres ab aliquibus dicta est, propterea quòd μυσιᾶν significat satiare. vnde etiam ait cõsentaneum esse, inde mysteria deduci, quæ in huius deæ celebritatibus inducebantur, de quibus alibi planius agendum. Mysiæ Cereris sacrum tale legimus. In eo septem operabantur dies, tertia à templo exactis viris, canibus etiam maribus pulsis, solæ mulieres peragebant. Alexander de Mysorum quidem continentia ac religione plura, Strabo libro septimo qui & eos ab esu animalium abstinere consueuisse prodit, & à deis & sacris θεοσεβεῖς, & καπνοβάτας ait appellatos, hoc est deorum cultores, & vt sic dicam funambulos, & quòd lacte vescerentur γαλακτοφάγους.

Erinnyis est cognominata Ceres à Talphusiis, vt Antimachus poëta in Thebaide cecinit, & Paus. ostendit. nam cùm Ceres filiam quæreret, Neptunus eius amore incensus, eam insequebatur: dea vt effugeret, in equam cõuersa, inter Oncei equas versabatur. quod aduertens Neptunus & ipse in equum se conuertit, eámque iniit. dea in furias acta, Erinnyis ideo nomen sortita est, quòd scilicet Arcades ἐρινύειν dicant furore agi, atque indignari. Lycophron quoque in Alexandra eodem nomine nuncupat, & Callimachus: quo tamen Lycophronis loco, Isaacius interpres alias attulit deriuationes, παρὰ τὸ ἀρὰς ἀνύειν, id est, quòd diras vel imprecationes exequatur. vel παρὰ τὸ ἐν ἔρᾳ καὶ ἐν τῇ γῇ ναίειν: hoc est, quòd in era, id est, in terra habitet. vel quòd in furiã mutata, à Neptuno cõpressa fuerit, Arionémq; equũ pepererit. Fabulã in Georgicis Vergilij recitat Probus grãmaticus. innuit Ouid. in Meta. lib. 6.:

Et te flaua comas, frugum mitissima mater, Sensit equum.

Lactantius etiam grammaticus 6. Theb. comment. Neptunus, inquit, pater quorundam equorum fertur, Pegasi ex Medusa, Arionis ex Cerere. licet in vulgatis exemplaribus, ex Aere legatur, pro Cerere.

Lusia Ceres ab iisdem Thalphusiis nuncupata. nam ferunt in Ladone amne, post Neptuni congressum, se Cererem lauisse, ex qua re λουσία cognomen factum est ei. vide Paus. in Arcad. Sed & Dianam Lusiam vocatam legimus. Polibius lib. 4. Aetolos ait cum exercitu versus Lusas iuisse. vbi cùm templo Dianæ appropinquassent, quod est inter Clitorium & Cynetam, quod velut asylum à Græcis habebatur, populari greges & armenta deæ, omnésque fani diuitias expilare voluisse: & reliqua, ne modum excedam.

Melæne Ceres, id est, nigra cognominata: cuius antrum in monte Eluio ferunt, in quo colebatur, quod non plus 30. stadiis à Phigalia distabat. ex hac ergo Cerere Melæna, & Neptuno, tradunt Phigalei non equum genitum, sed quam Arcades dominam, id est,

δέσποιναν vocabant. Sic autem Melænen vocatam aiunt, quòd nigra veste fuerit induta, ob indignationem cõtra Iouem, de rapta Proserpina. post eius enim raptum in antro ita delituit, vti ne deis quidem vbi lateret, esset compertum. Sed cùm Pan in Arcadia, cùm in aliis montibus venaretur, tum etiam in Eluio, in huius antro Cererem atra veste indutam conspexit, eámque rem Ioui detulit. Iupiter porrò ad Cererem Parcas dimisit, quarũ oratione persuasa Ceres, cum veste atra & mœrorem deposuit. rem pluribus exponit Pausanias. hinc & Leucippos vocata, cùm ab aliis, tum à Pindaro, quòd post inuentam filiã albis equis ad Iouem ascẽdit. hinc etiam εὑρῶα nuncupata est post filiæ inuentionem: vnde & nomen illi: cuius etiam delubrum apud Hercynum amnem fuisse tradunt. Huius Cereris Phigalenses simulacrũ ita effinxére, vt saxo insideret, muliebri figura, prętor caput quod equinũ, atq; adeò cum iuba esset serpentibus & aliis feris ad caput alludẽtibus: reliquo corpore ad imos pedes tunica velato. altera manu delphinem, columbã altera præferẽte. Plura subdit Pausanias de ritu sacrorum, & de oraculo Phigalẽsibus dato, quæ breuitatis causa omitto.

Καρποφόρους, hoc est fructiferas, appellãt Tegeatæ Cererem & Proserpinam, quarum ædes & statuas iidem habuère, vt est apud Paus. Sed & Ceres ἀγλαόκαρπος nuncupata est, vt est apud Orpheum. & ab eo alij vsurparunt, quòd latos & pulchros ferat fructus.

Eleusinia Ceres, dicimus & Eleusinias deas numero plurali, vt est apud Macrobium in somnio Scipionis. vbi Numenij historiã recitat. Eleusiniæ Cereris Phurnutus exponit interpretationem paucis, & ad eam Orpheus hymnum concinuit. Eleusis vt Suidas ait, Atticæ ciuitas fuit, ab Eleusinio Mercurij filio & Daeræ, vel vt Paus. ait, Ogygis denominata. Stephanus verò populũ Hippothoontis tribus existimat, vnde est Cereris & Proserpinæ Eleusiniæ templum & nomen deductum. quin & quòd simul eadem ara colerẽtur, ὁμοβώμους Græci nuncupabant, vt scribit Hesychius. Fuit & sub Cithærone apud Nysæos Cereris Eleusiniæ templum antiquissimum, & Proserpinæ, vt in Aristide Plut. ostendit. Verùm & in Sicilia Diana Eleusinia, & Iupiter colebatur, vt Hesychius tradit: & apud Iones quoque. Scribit Diod. Siculus in primo, Erechtheum Aegyptium in maxima annonę penuria Atheniensibus frumenta attulisse: quo beneficio affecti, eum regem sibi Athenienses elegerunt. ille assumpto imperio, cæremonias & mysteria Eleusiniæ Cereris ab Aegyptiis translata Athenienses docuit. Addit & alia idẽ scriptor, vt hoc manifestius ostendat, veluti Eumolpidas ab Aegyptiis sacerdotibus traductos esse, & à pastophoris Ceryces, id est, præcones. Tanti autem primis illis temporibus Eleusinia sacra existimabantur, vt illis initiari Hercules præoptauerit. quam rem tamen minimè est assecutus, vt ait Paus. id enim Eumolpi legibus prohibebatur: nam initiari tantum indigenis licebat. atque ea de causa Eleusinia minora instituta fuêre in Herculis gratiam, quo scilicet ille initiaretur. Eumolpus quidem, non ille Trax celebratissimus, vt scribit Hister, sed alius, Herculem sacris initiauit, qui à Lycophrone μόσυν vocatus est. Eleusiniæ quidem Cereris templum, apud Eleusin Atticam vrbẽ fuisse memoratur, vt Paus. Strabo, & cęteri testantur. Claudianus poëta:

> Sanctásque faces extollit Eleusis.

Vergilius Eleusinam matrem vocauit in illo:

> Tardáque Eleusinæ matris voluentia plaustra.

Quo loco multa Seruius. In Eleusi sacra arcana & mysteria celebrabantur, quæ somno se monitum ne explicaret, Paus. asseruit. & Philosophus Numenius in somnis est prohibitus, vt in Pythagoræ Symbolis docuimus. Adeò autem secreta atque arcana fuêre, vt vulgò prouerbium iactaretur in secretos, & tacitos, ἄῤῥητα τὰ ἐλευσίνια. Facibus verò & tedis mysteria agebantur accensis, Cererem repræsentantes, quæ raptam filiam anxia quæsisset, imposito calatho cum sacris abditis, in curru Cistophoris virginibus vnà prodeuntibus. De quibus & Claudianus ita in raptu Proserpinæ:

> Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri
> Sedibus, & claram dispergere lumine lucem,
> Aduentum testata dei: iam magnus ab imis
> Auditur fremitus terris, templúmque remugit
> Cecropidum, sanctásque faces extollit Eleusis.
> Angues Triptolemi strident, & squammea curuis
> Colla leuant attrita iugis, lapsúque sereno
> Erecti roseas tendunt ad carmina cristas.

In

In his sacris & agon celebris agebatur, cuius & Pindarus in Isthm. nec semel commentatores eius meminère, in quo victores hordeaca corona ornabantur. hinc & Actæa Ceres, eadem sacrorum causa interdum nuncupata est, ex quo illud est Papinij:

Túque Actæa Ceres, cursu cui semper anhelo
Votiuam taciti lassamus lampada mystæ.

Sanè Hesychius ait, quod mysticè etiam Ceres est appellata ἀχθεία, nisi fortè satius legeretur ἀχθέα. Porrò etiam à multis quęri video, qualia essent sacra Eleusinia: quod minus mirum sit cum arcana essent, & abdita, nec vulgari fas esset, vt Pausaniæ & Numenij exemplo docui. Sed quæ notaui, tibi afferam. Verba hæc sunt D. Gregor. Nazianzeni in sermone solennitatis Epiphaniorum: Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos, & dracones, & hæc quidem facit, & hæc patitur, pudet enim me, per diem dare noctis sacrificium, & pudorem facere mysteriorũ. nouit hęc Eleusis, & qui tacendas res & silentio dignas spectant, hæc ille. Sed his longè plura leges apud Arnobium in quinto, vbi & hoc legimus: In istius inquisitionis errore Eleusinios etiam peruehitur fines. Pagi istud nomen est, regione in Attica constituti. qui illud temporis has partes incolebant, Terriginæ, quibus nomina hæc fuerunt, Baubo mulier, Triptolemeus capellarum Disaules custos, Euboleus porcorum, gregis lanicij Eumolpus, à quo & gens fluit Eumolpidarum, & ducitur clarum illud apud Cecropios nomen, & qui postea floruerunt caduceatores, hierophantæ, atque præcones. his subdit multa de Baubone déque eius potione cyceone, déque corporis parte nudata, vt deam exhilararet. Addit & super his carmina, & cætera Eleusiniorum arcana, quæ inde sumere in promptu est. Et perinde ad mysteria redeo, quæ maiora erant & minora, vt suprà meminimus, & Plu. ostendit, diuerso tempore actitata. Hæc cistis opertis deferebantur: vnde, quæ illa puellæ deferebant, dictæ sunt Canephoræ, id est, cistiferæ. in altera cistarum flores inerant, in altera spicæ: per illos ver, per has æstatem significabant. Theodoritus, in his muliebrium naturam deferri solitam scribit: alij alia tradunt. Sanè & hæc mysteria, Orgia etiam interdum dicta sunt, tametsi vocabulum hoc ad Bacchi sacra magis conueniat, quę (vt Seruius, & grammatici plerique obseruant) ad omnia ferè reliqua sacra referuntur. Sed certè Catullus in hoc significatu cepisse videtur, sic enim canit:

Pars obscura cauis celebrabant orgia cistis,
Orgia quæ frustra cupiunt audire profani.

Sed tamen etiã in his mysteriis Iacchus, id est, Dionysius vnà agebatur, vt palàm Plut. docet, & nos alibi pluribus. & id fascino, id est, virili membro, & vanno significabatur. vnde est illud Vergilij:

Et mystica vannus Iacchi. Istiusmodi sacris interesse profanis & peregrinis nõ licebat. in quibus illud præcinebatur, ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός: id est, Procul procul quisque profanus. Porrò si plura cupis de myst. riis & Orgiis, legas Clementis Alexandrei, viri admirandi προτρεπτικὸν πρὸς ἕλληνας, citatum etiam ab Eusebio in 11. Præparationis Euang. in quo agit περὶ τῶν ἀπορρήτων τελετῶν, καὶ κρυφίων μυστηρίων τῆς πολυθέου πλάνης: hoc est, de arcanis sacrorum & abditis mysteriis erroris cultus multorum deorum. Sed caue ne te fallat latina Trapezuntij, vel Cretensis potius interpretatio. Disaules Celei frater mystica sacra Cereris apud Phliasios instituit, de quo plura Pausanias in Corinth. Homerus tamen nullam Disaulis mentionem facit in his versibus, quibus de Cereris mysteriis agit. ita enim canit:

Mystica sacrorum diua didicere magistra,
Triptolemus, Dioclésque simul frenator equorum
Eumolpus, Celeúsque duces, populíque parentes.

Cidaria Ceres colebatur à Pheneatis, multa religione, vt pluribus Paus. docet in Arcadicis. ait enim: Prope fanum Eleusinæ lapides eminent prægrandes duo, aptè alter alteri impositus: Petrona vocant. eos lapides vbi anniuersarij sacri, quæ maiora Mysteria nominant, dies appropinquant, disiungunt: atque inde literas educunt, quibus pompæ ritus, & quæ fieri oportet, omnia consignata sunt. Eum commentarium cum sacrificulis audientibus recitandum curarint, ea ipsa quæ consequitur nocte in pristinam sedem reponunt. Ad eam lapidum compagem compertum habeo, Pheneatarum multitudinem de maximis quibusque rebus iusiurandum concipere solitam. Saxo superiori operimentum imminet rotundo ambitu, in eo effigies Cereris Cidariæ seruatur: eam effigiem sacerdos

tanquam personam indutus, statis, quæ mysteria maiora appellãtur, diebus populares patrio quodam ritu virgis cædit. Venisse in hæc loca Pheneatæ Cererem dictitant, ante Naum, dum errabunda Proserpinam quæritaret: & iis qui se comiter ac liberaliter accepissent, legumina diuisisse omnia præter fabam. qua enim maximè de causa impurum legumen faba sit, arcanis commentariis mãdatum est. Iam verò qui (vti Pheneatæ narrant) Cererem hospitio acceperunt, quique ei templum ad imam Cyllenem erexerunt, & initia Deæ instituêre, quæ nunc etiam in officio permanent: Trisaules iis, & Damithales, nomina. Abest, quod diximus, phanum ab vrbe stadia propè decem.

Chamyna, vel Chanyna Ceres cognominata fuit ab Eleis, cuius varia fertur historia. quidam enim antiquum nomen deducunt ἀπὸ τοῦ χανεῖν, vel potius χάινειν, id est, hiscere & hiare, quòd hiasse terram eo loco, quo Plutonis currus exiit, & rursus coiisse dicitur: sunt qui Chamynum, virum Pisæum Pantaleonti tyranno aduersarium, ab Eleis occisum ferant, cuius ex opibus templum deæ constructum fuerit. Quidam, alioqui vtraque eruditi lingua, non Chamynam, vt ego apud Pauf. & legunt & scribunt, sed Chanynam: parum memores, huius deæ eodem libro ἠλιακῶν secundo mẽtionem factam. deinde quo pacto à Chamyno Chanyna deduci potest? nimirum χανεῖν verbum his erroris ansam dedit.

Patrensis Ceres colebatur apud Patras vrbẽ Achaiæ, de qua Pauf. in Achaicis ait, quod in eius templo ex speculo oracula dabantur. Fons enim pro templo fuit, ex quo ægrotantibus salutem, vel mortem, oraculum significabat. Speculum funiculo alligatum, libramento quodam in fontem immittebatur, ita vt vix aquam attingeret: mox sacris quibusdam confectis, in speculo vel victurum, vel interiturum conspici dicebant.

Africana Ceres summo cultu & continentia celebrata à viduis mulieribus, de qua sic Tertullianus lib. I I. ad vxorem: Cæterùm, inquit, Africanæ Cereri viduas assistere scimus, duriss. quidem obliuione matrimonij allectas, in æternum viris, non modò toro decedunt. Sed & alias eis ytique ridentibus loco suo insinuant, adempto omni contactu, vsque ad osculum filiorum & tamen durante vsu perseuerãt in tali viduitatis disciplina, quæ pietatis etiã sanctæ solatia excludit. Item alibi: Fœminas verò Cereris Africanæ, cui etiam & sponte abdicato matrimonio adsenescũt. Exinde quo pacto masculorum vsque ad oscula filiorum inuenit diabolus post luxuriam castitatis perditricem.

Libyssa Ceres. Libycus campus in agro Argeo appellatus, quòd in eo primum fruges ex Libya allatæ sunt, quam ob causam etiam Ceres ab Argeis Libyssa vocata est. hæc Festus.

Deserta Ceres cognominata pro tempore & loco, vel quoniam deserta à filia: vtrunque ostendit poëta. nam de primo, lib. II. Aeneid. ait:

Templúmque vetustum Desertæ Cereris. de altero verò primo Georg.

Nec repetita sequi curet Proserpina matrem. alias Seruius etiam recitat opiniones.

Mycalessia Ceres appellata, quòd in Mycalesso Bœotiæ vrbe coleretur, cuius templum Hercules noctu & aperiebat & claudebat, vt Pauf. scribit, & nos in Herculis vita retulimus. Alij à mari Mycalesse denominatam putant. Fama fuit, facile fructus legi, statuto tempore, si ante hanc deam primitiæ deponerentur, & toto anni tempore durare. Pauf.

Montana Ceres, id est, ὀρεία Δημήτηρ, in Phrygia colebatur, propè fluuium Sangarion: vt Hermogenes in his quæ de Phrygia scripsit, testatum reliquit, apud interpretes Apollonij libro secundo.

Ceres & Proserpina magnæ deæ vocatæ fuerunt, vt docet Pauf. qui & illas Δεσποίνας ab Eleis ait appellari. Hesychius verò & ipse Cererem aliis etiam nominibus nuncupat, vt ἑπιπολίς, & ἐρφρίς. De Erisichthone verò Thessalo, qui cum Cereris lucum succidisset, in eam miser famem deuenit, vt propriis membris non abstinuerit, fabulam Ouid. in V III. Metamorph. enarrat.

TRIPTOLEMVS.

Triptolemum Cereri subdidimus, veteres imitati, qui idem fecêre, vt Phurnutus & Ouid. in Fastis, & in Metam. De Triptolemo verò variè traditur. Siquidem Argiui, qui de vetustate cum Atheniensibus certabant, vt cum Phrygibus Aegyptij, Pelasgũ apud se tradunt, Cererem Argos post raptam Proserpinam profectam, hospitio suscepisse, vbi Chrysanthis de filia eam certiorem fecit. mox Trochilum Cereris sacerdotẽ, ob Agenoris odiũ ex Argis in Atticam aufugisse, ibiq; vxorem duxisse Eleusinen, ex qua Eubuleum Triptolemúmque liberos suscepisse ferunt. & hęc quidẽ Argiui. Athenienses verò Triptolemum

lemum Celei filium, primum mitiores fructus coluisse contendunt. Musæus poëta (si hæc quoque Musæi poëmata credenda sunt) Triptolemum Oceano Terráque genitum cecinit. Sed Orphei versibus proditum est, Eubuleum & Triptolemum patre Dysaule fuisse ortos, (sed enim hi versus Orphei non esse videntur.) quibus duobus, quoniam filiæ raptum indicarunt, Ceres frugum sationem dederit. Chœrilus Atheniensis poëta, fabulam Alopem docuit, in qua ait, Cercyonem ac Triptolemum fratres ex Amphictyonis filia genitos, quorum alterum Rharo: alterum, id est, Cercyonem Neptuno peperit. & quidem adhuc ex Pauſ. Porrò & Suidas ita: Rharus, inquit, filium habuit Celeum, ex quo genitus Triptolemus. Sed cùm Rharus errantem Cererem, ac Proserpinam quærentem hospitio suscepisset, in huius beneficij gratiam Ceres Rhari nepotem Triptolemum frumenti culturam edocuit. hinc Rharius campus, in quo Pauſ. scribit primum semina iacta fuisse, ibique primum fruges prouenisse. Rharium quidem campum in Eleusine Stephanus reponit, vnde etiam sic Ceres Rharia appellata. Pamphus quoque poëta antiquissimus, cuius in Dialogis de Poëtis meminimus, cecinit, Cererem defatigatam, dum filiam Proserpinam perquireret, anili facie sumpta, supra puteum ἄνθιον nuncupatum, hoc est latinè floridum, consedisse: atque inde illam Celei filiæ, quòd Argiuam esse anum putassent, ad matrem deduxêre, eique Meganira filium Triptolemum educandum tradidit. Seruius libro primo Georg. Eleusin, ait, ciuitas est Atticæ prouinciæ, non longè ab Athenis, in qua cùm regnaret Celeus, & Cererem filiam quęrentem liberalissimè hospitio suscepisset, illa pro munere ostendit ei omne genus agriculturæ. filium etiam eius Triptolemum recens natum per noctem igne fouit, & per diem diuino lacte nutriuit, & eum alatis serpentibus superpositum per totum orbem misit, ad vsum frumentorum hominibus indicandum:

Angues Triptolemi strident, & squammea curuis
Colla leuant astricta iugis, lapsúque sereno
Erecti, roseas tendunt ad carmina cristas.

Idem & Io. Zezes grammaticus in comment. in Hesiodi opera & dies, qui & allegoriam fabulæ explicat. Phurnutus Triptolemum Eleusinium ait à Cerere edoctum serendi rationem, per orbem terrarum monstrasse, vectum Cereris curru ab alatis serpentibus: Triptolemúmque nuncupatum, quasi qui terreret hordeum, ἐτρείψας τὰς ὄλας. ὄλαι enim hordea significant. Scribit præterea Hyginus, quo tempore Cernabuta rex Getarum erat, Cererem sua beneficia largitam esse hominibus: Triptolemúmque, cuius ipsa fuerat nutrix, in curru draconum collocatum (qui primus hominum vna rota dicitur vsus, ne cursu moraretur) iussisse omnium nationum agros circumeuntem semina partiri, quo facilius ipsi posterique eorum à fero victu segregarentur. qui cùm peruenisset ad eum Getarum regem, ab eo primum hospitaliter acceptus: deinde non vt beneficus aduena & innocens, sed vt crudelissimus hostis insidiis captus, aliorum dum paratus est producere, suam penè perdidit vitam. Cernabutæ enim iussu, cùm draco vnus eorum esset interfectus, ne cum Triptolemus sensisset insidias parari, currus præsidum sibi constituere speraret, Cererem ferunt eò venisse, & erepto adolescenti curru, dracone altero subiecto, reddidisse, regémque pro cœpto maleficio pœna non mediocri affecisse.

SYNTAGMA DECIMVMQVINTVM DE DAEMONIBVS, GENIIS, LARIBVS, CAETERISQVE, AC DE PANE, THEmide, & Lamiis, &c. Ad Socinum Bentium Medicum & Philosophum.

Disertissime mi Socine Benti,
Antistes sapientiæ, & peritus
Artis Pergameæ, simúlque Coæ:
Conscripsi tibi Dæmonas Pelasgi
Quos dicunt, Genios vocant Latini,
Ipsos multiplici subinde voce,
Et Manes, Lemurésque nuncupantes,
Et Faunos, Inuos, Lares, Penates,
Et quæ nomina colligo hoc libello.
Quæ si non fuerint bene explicata,
Tu, qui me Stygio additum tyranno
Sustentas medica frequenter arte,
Ignoscas rogo, deinque me tuere.
Sic sint prospera cuncta, liberíque
Maiores referant, auum, patrémque.

CVM permulta me Socine Benti aliàs semper deterruerunt, quo minus vobis magnis Philosophis mea scripta legenda mitterem: tum illud, quòd vos videam aliud dicendi genus amplecti, quàm ij faciant qui mansuetiores Musas consectantur. Nihil enim vos, nisi quod ratio ipsa & natura suis legibus præscripserit, complectimini: nostrum verò totum scribendi genus in verisimili persuasione consistit, & veterum ac probatorum auctoritatibus innititur, plerunque hoc vel illud pro re & tempore probantes, Academicorum more, vt lector quam velit cunque partem, sententiámque apprehendere possit. Quare cùm superioribus diebus meum hoc institutum secutus, de Dæmonibus, cæteris eiusmodíque à gentibus deis habitis, Syntagma confecissem, visum est mihi hanc omnem partem legendam tibi mittere, vt cùm tibi de his, in tuis subtilioribus lucubrationibus agendum contigerit, vno intuitu collecta posses conspicere, & decerpta melius ac enucleatius tractata conscribere. Accipe igitur mi Socine, hoc nostrum, qualecunque est: vt vel hac saltem ratione & exiguo hoc munere intelligas, quòd præ me feram grati animi significationem, ob tot, tantáque in me ac meos collata beneficia, vtcunque seruatam. Accipe inquam, ea lege, vt legas, & legendo ita castiges, vt mea tua esse videantur. Vale.

DAEMONES, ET CAETERI.

DAemonis vocabulum apud veteres latè desumptum esse videmus. nam & pro deis ipsis supremis, & pro cœlestibus atque aëreis persæpe obseruauimus. Nos primum de nomine agemus: deinde appellationes, vt institutum est nostrum exponemus. Mittam nunc illa philosophis & theologis, qui sint, non sint, disputant. Nos Christianam pietatem sectãtes, nihil dubitamus. Dæmones igitur vocabulum putat in Cratylo Plato, ex Hesiodi sententia, quasi δαήμονας dici, hoc est prudentes ac scientes, iuxta antiquum Græcorum sermonem: quo fit (ait Socrates) vt Hesiodus, cæterique poëtæ permulti præclarè loquantur, quicunque aiunt, quòd postquam bonus aliquis vita functus est, maximam dignitatem præmiúmque sortitur, fitque Dæmon secundum sapientiæ cognomentum. ita & ipse assero, Dæmona, id est sapientem, omnem esse hominem quicunque sit bonus: eúmque Dæmonicum esse, id est, sapientẽ & felicẽ, viuentem atq; defunctũ, rectéq; Dæmonẽ nuncupari. hæc fermè Socrates, seu potius Plato. Possidonius in lib. de Heroibus & dæmonibus, quia

ex

ex ætherea substantia partita atque diuisa qualitas illis est, ἀπὸ τοῦ δαίειν, hoc est vrere, seu ἀπὸ τοῦ δαιομένων, hoc est, μεριζομένων, id est, diuiso & partito, eos denominatos tradit. quod & Macrob. repetit in Sat. Eusebius nec Platonis, nec Posidonij sententiam suscipit, & Dæmonas ait dici παρὰ τὸ δαιμαίνω, quod exterreo & pauefacio significat. Pluribus tamen exemplis Steuchus Eugubinas, amicus meus, astruere nititur, hoc vocabulũ in linguam Græcam ex Hebræa migrasse, à Shadaim: prioréque ablata syllaba, Daimones fieri. De dæmonũ verò natura nihil ego statuo: sed nec loquar quidem, nisi quæ pia decernit religio, & patrum sententia, quæ malos omnes dæmones statuit: nec mihi hoc loco dicédum, quæ cùm alij prodiderunt, tum Proclus in Cratylo, & alibi de formarum & figurarum varietate deorum & dæmonum, quæ hominibus sæpissimè visæ dicuntur. nam & nostri, spectra & simulacra aërea esse docēt. Plato in Philosopho, seu Epinomide, cùm de supremis deis locutus esset, ita subiungit: Deinceps verò sub his dæmones, genus aëreum, in tertia mediáque regione, qui interpretationis causa sunt, collocatos fatendum, orationibus colere gratia laudabilis intercessionis interpretationísque debemus, & reliqua. Idem in Symposio, dæmones inter deos & homines reponit. In Cratylo, vt dictum est, ex Hesiodi sententia homines in deos relatos statuit, & dæmonas vocat. Ita enim canit Hesiodus:

Ἠέρα ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν. hoc est,

Aëráque induti tota tellure vagantur.

Variè tamen in Timæo statuere videtur: & Apuleius nõnihil interdum à Platone euariare videtur, vt pòst docebimus: Hierocles item in aureo commentario, aurei Pythagoræ carminis: angelos enim, & heroes, & genios statuit, mox deorum filios Heroas appellat. at verò Orpheus in hymnis, dæmona inter cætera vocat ipsum Ζῆνα μέγαν πολυπλάγκτον: id est, Iouem magnum multistrepum. In poëmate verò ad Musæum, dæmonas ita distinxit, in dæmonas cœlestes, aëreos, aqueos, terrestres, infernos, id est, subterraneos & circuitores, seu vagos. Hoc est, Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἠερίους, καὶ ἐνύδρους, καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἠδὲ πυριφάτους, vel vt alij legunt, περιφάτους. Sed & Chalcidius in Platonis Timæum, Dæmonas ait cùm ætherios esse, tum aërios, tum terrestres: & cætera ferme quæ Platonici reliqui. Alij dæmonas ita distinguere maluerunt, in fabulosos, poëticos, & naturales: alij in angelos bonos & malos, vt Numenius & Proclus, Porphyriúsque: sanius hi quidem, sed viderint tamen, ne in vanas gentium superstitiones prolabantur. Philon autem Hebræus in libro de Mundo, ab his diuersa sentit: qua in re & illum nonnihil errare nostris quibusdam visum est. libet hoc loco Isidori verba ex VIII Etymol. ascribere: Dæmonas, inquit, à Græcis dictos aiunt, quasi δαήμονας, id est, peritos, ac rerum præscios. præsciunt enim futurorum multa: vnde & solent responsa aliqua dare. Illis quidem inest rerum cognitio plusquam infirmitatis est humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per dei iussum angelica reuelatione. Hi corporum aëriorum natura vigent. ante trãsgressionem quidem cœlestia corpora gerebant: lapsi verò, in aëriam qualitatem conuersi sunt: nec aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui eis quasi carcer est vsq; ad tempus iudicij. Hi sunt præuaricatores angeli, quorum diabolus princeps est: & cætera, quæ idem Isidorus exequitur. Sed enim commune est Gręcis & Latinis vocabulum Angelorum, qui Malachim ab Hebræis dicuntur. Existimauit Philon eosdem angelos Hebræis esse, qui gentium philosophis sunt dæmones. At nos plura mittamus, qui deos gentium referre & ridere tantummodo volumus, ne & nos fortassis in absonam aliquam gentilitatis opinionem incauti decidamus: à qua re maximè abhorremus, id tantum animo fixum ratúmque habentes, quòd Dei optimi maximi & seruatoris nostri religione permissum est, & placitum: nec secus quicquam, vnquam, vt à principio professi sumus: etiam si quid ignoratione & imprudentia lingua peccaret, nec id animo sentire, nec eloqui certum decretúmque habemus. Dæmones igitur à Latinis genij vocantur, de quibus hic agendum.

GENIVS.

Genius, vt D. Augustinus lib. septimo ex Varronis sententia ait, deus est, qui præpositus esse, ac vim habere omnium rerum gignendarum credebatur: quo modo videtur Cebes Thebanus philosophus in tabula suum posuisse senem dæmona, id est, Genium, in primi circuitus porta. sed & alio modo Genius dicitur, deus naturæ cuiusque. Plutarchus Genium esse scribit, qui vnicuique mortalium insit, Vide ipsius Problemata. Censorinus, Genium deũ ait, cuius in tutela, vt quisq; natus viuit: siue etiam, quòd vt generamur curat: siue.

siue,quòd vnà gignitur nobiscum:siue etiam quòd nos genitos suscipiat ac tueatur. Certè à gignendo Genius appellatur. Festus, Genium esse scribit, qui vim obtinet rerum omnium gerendarum. Aufustius ait: Genius est deorum filius, & parens hominum, ex qua homines gignũtur:propterea Genius meus nominatur,quia me genuit. Alij Genium esse putauerũt vniuscuiusque loci deum. Seruius ita tradit, Genium numen esse,quod nobis nascentibus datur. Vergilius:

Incertus Geniúmne loci, famulúmne parentis
Esse putem. de serpente loquentes. Hinc Persius:
Pingue duos angues. Serpentis etenim imagine Genius interdum effingebatur, interdum puerili vel iuuenili forma: interdum etiam senis, vt apud Cebetem. Coronabatur verò platani foliis, vtpotè arboris genialis. Albius Tibullus poëta ita suis versibus exornat:

Ipse suos adsit Genius visurus honores,
Cui decorent sanctas florea serta comas.
Illius è puro destillent tempora nardo,
Atque satur libo sit, madeátque mero.

In vetustis nonnullis monetis Traiani, & Adriani, aliorúmque principum, Genius pateram dextra supra aram porricere, quæ ara esset sertis ornata: læua verò manu propendulum flagellum, vel simile quiddam tenere videbatur. Sedenim & in aliis Adriani inscriptionibus, talem epigraphen comperi: G E N. P. R. hoc est, Genio populi Romani. vbi imago cernebatur hominis militaris, cum veste ad cruris medium circumuoluta: dextera pateram in morem sacrificantis habebat, læua cornucopiæ. sed pro Principis arbitrio. Vnde & nos antiquariis, & harum rerum studiosis, nomismata mittamus, Genio res sacra fiebat mero ac floribus. Persius:

Funde merum Genio. Horat. in Epistolis:
Floribus & vino Genium memorem breuis horæ.

Genius in Aulular. Plauti ita inquit: Huic filia vna est, ea mihi quotidie thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat. Quid verò causæ fuerit, vt merum Genio funderetur, nec hostia faciendum antiqui putarent, Varro causam explicat in eo libro, cui titulus est Atticulus, siue de numeris: & Censorinus. Id moris, inquiunt, institutique maiores nostri tenuerunt, vt cum die natali munus annale Genio soluerent, manum à cæde ac sanguine abstinerent, ne die qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent, Denique Delij Apollinis γενέτορος aram, vt Timæus auctor est, & Cloacius, nemo hostiam cædit. hæc illi. Addit & Censorinus, quod Genio facto neminem oportebat antè gustare, quam eum qui fecisset. Horatius tamen ad Aelium Lamiam lib. tertio Carm. ita canit:

Cras Genium mero Curabis & porco bimestri.

quo loco victima adhibetur. Quidam prętereà Genium omnium gignendarum rerum deum existimarunt. Genius, ait Censorinus, ita nobis assiduus obseruator appositus est, vt ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. Arrianus de Epitecto: Vt custodem, ait, adhibuit vnicuique proprium dæmona. & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem & incorruptum, &c. Marcellinus lib. histor. XXI. Quod inter affuisse sibi squallidus existimabatur, & putabatur Genius esse quidam, tutelæ salutis appositus, eũ reliquisse mundo citius digressum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis salua firmitate fatali, eiusmodi quædam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes: & cætera, quę durus quidem scriptor, sed doctus tamen, exequitur. Alij demum Genios elemẽta dixerũt: alij duodecim signa cœlestia, cum Sole, & Luna Quidam tres illos deos Capitolinos, Iouẽ, Iunonem, Mineruã putauère. Sed hæc sunt à curiosis perquisita: nos ad reliqua descendamus. Euricles Socraticus philosophus, duplicem omnibus Genium attributũ putauit. Empedocles quoq; & Menander, duos similiter Genios protinus vt in lucẽ quis editus est, dari putarunt. Menãdri hi sunt senarij:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ.
Ἅπαντος ἐστὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Idem apud Lucilium in libro Satyrarum nono licere cognosci, ait Censorinus: bonum hunc, malum illum (vt reor) existimans. Malum deum suum, iratum vocat Terẽtius: bonum

bonum deum propitium ſuum Næuius vocauit, quo videlicet modo noſtri bonum & malum angelum & cuſtodem appellare conſueuere. Grçci ἀγαθὸν θεὸν, & ἀγαθὸν δαίμονα. malum verò ἀλάστορα, παλαμναῖον, & κακοδαίμονα. Hinc Valer. Maximus libro primo de Caſſio Parmenſi, qui exiſtimauit ad ſe venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, ſqualida barba, & capillo demiſſo: interrogatúmque quiſnam eſſet, reſpondiſſe, κακοδαίμονα. Ita & Plut. de Bruto, in eius vita, cum ei ſimiliter apparuiſſet, Tuus ſum (inquit) Brute Genius malus, id eſt, δαίμων κακός. meminit & Appianus, & Florus. Hoc loco non prætereunda eſt hiſtoria (an verò potius fabulam dixerim) de Genio, id eſt, dæmone, quam pluribus explicat Pauſ. in poſteriore Eliacôn libro. nam cum de Euthymo athleta agit, qui apud ciuitatem Temeſſanam in Italiam rediſſet, & puella eſſet expoſita ſacrificanda heroi vni ex Vlyſſis ſociis, Euthymus ſe in templum duci iuſſit: ibi virginem conſpicatus, primò miſericordia commotus, deinde etiam amore incenſus: ac puellam quidem ſi ab eo ſeruata eſſet, ſe in eius manum conuenturam, fidem dediſſe. Armis igitur captis, cum Genio congreſſus, illum victum mœnibus & agro exceſſiſſe: ſublatúmque prorſus ex hominum cœtu, in mare ſe demerſiſſe. Fuiſſe memorant, ciuitate vniuerſa fœdiſſima calamitate liberata, maximè illuſtres Euthymi nuptias. Subdit idem Pauſanias, ſe audiſſe, & ipſum Euthymum non diem obiiſſe, ſed neſcio quo pacto ad ſuam vſque ętatem illum viuere: & dęmonem ab Euthymo deuictum hac fuiſſe effigie, colore vehementer atro, cętera ſpecie maximè formidabilem: amictus, lupi pellis erat. Plut. in eo qui περὶ εὐθυμίας, id eſt, de animi tranquillitate inſcribitur. Idem de duobus Geniis affirmat. Scribit Cenſorinus, à nónullis binos Genios in his duntaxat domibus, quæ maritæ eſſent, colendos creditum eſſe. Seruius grammaticus ſuper ea Vergilij verba. Quiſque ſuos patimur manes: Cùm (inquit) naſcimur, duos Genios ſortimur: vnus eſt qui hortatur ad bona, alter qui deprauat ad mala. nec incongruè dicuntur Genij, quia cum vnuſquiſque genitus fuerit, ei ſtatim obſeruatores deputantur: quibus aſſiſtentibus poſt mortem, aut aſſerimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem: per quos aut vacationẽ meremur, aut reditum in corpora. ergo Vergilius Manes, Genios dixit, quos cum vita ſortimur. Alij Iunonem & Genium ſingulis dederunt, quod pluribus ex diuerſis auctoribus oſtendit Politianus. Sed & cætera de Geniis proſequamur. Martianus lib. ſecundo de nuptiis Mercurij & Philolog. ita ſcribit: Sed quoniam, inquit, vnicuique ſuperiorum deorum ſinguli quique deſeruiunt, & illorum arbitrio, iſtorúmque comitatur (id eſt, cœlitum & ſecundorum deorum) & generalis omnium præſul, & ſpecialis ſingulis mortalibus Genius admouetur, quem etiam præſtitem, quod præſit gerundis omnibus, vocauerunt. nam & populi Genio, cum generalis poſcitur, ſupplicant: & vnuſquiſque gubernatori proprio dependit obſequium. Ideóque Genius dicitur, quoniã cùm quis hominum genitus fuerit, mox eidem copulatur. hic tutelator, fidiſſimúſque germanus, animos omnium mentéſq; cuſtodit. & quoniam cogitationum arcana ſapere annunciat poteſtati, etiam Angelus poterit nuncupari. hos omnes Græci Dæmonas dicunt, ἀπὸ τοῦ δαήμονας εἶναι. Latini Medioximos vocitarunt, qui quidem omnes minus lucidæ ſplendidæque naturę, quàm illi cœleſtes, ſunt: nec tamẽ ita ſunt corpulenti, vt hominum capiantur obtutu. hęc fermè Martianus. Hinc & Tertullianus vt puto, & deũ, & hos ſpiritus, corporeos aliquo modo exiſtimauit. Sed nos prætereà ſequamur. Apuleius in libro de Deo Socratis, Dęmonibus hãc definitionem attribuit. quem etiam ſecutus eſt D. Auguſtinus. Dæmones ſunt, inquit, genere animalia, ingenio rationabilia, animo paſſiua, corpore aërea, tempore æterna. quam deſcriptionem cùm planius explicaſſet, monſtraſſétque hominis animam adhuc in corpore poſitam dæmona nuncupari, ideóque etiam dici εὐδαίμονας eos qui beati forent, & quibus bonus contigiſſet Genius: tum de Geniis quædam locutus ſubiungit, eos abiuratis corporibus ſuis Lemures, Laruas, Laréſque vocari. vt etiam in deis Manibus dicturi ſumus. Idem Apuleius præterea in lib. de dogmate Platonis: Dæmones, inquit, quos Genios & Lares poſſumus nuncupare, miniſtros deorum arbitrantur, cuſtodéſque hominũ & interpretes, ſi quid à deis velint. Sed de cuſtodibus paulo ſuprà actũ eſt. Alij nonnulli extitere, qui Genios animas quorumcunq; rationales interpretati ſunt: quo modo & per Geniũ alicuius iurare intelligunt, quòd maximum fuit apud veteres iuramẽtum per principis Geniũ iurare, vt plane Iuriſcóſulti & Tertullianus oſtẽdunt. Suet. Tranquillus in Caligula ait, multos à Caligula ſupplicio affectos, qui per eius Genium peierauerant. Lactantius Firmianus libro 2. Diuin. inſt. de dęmonibus agens Geniorum, inquit, ſibi

nomen

nomẽ aſſumũt, ſic enim latino ſermone dęmones interpretãtur. Hos vtiq; Hermes Triſmegiſtus ἀγγέλους πονηρούς, hoc eſt, angelos malignos vocauit. Aliquando tamen etiam ſimplici voce dicũtur πονηροί: vt CHRISTVS Dominus ad patrem in prece quotidiana appellat. Sunt etiã in genere angelorũ, quos δυνάμεις, hoc eſt virtutes, vel poteſtates, Magi et ſapiẽtes Chaldæorũ appellãt: inter quos vt M. Pſellus tradit, κοσμαγοὶ repoſiti ſunt, quaſi tu dicas mundum agentes. Sunt item qui ἀμείλικτα, hoc eſt, qui mulceri non permittũt animas illecebris & affectibus. Porrò Genius Genio alius alij præſtare creditus eſt, virtute, ſapientia, viribus. vnde eſt illud apud Plut. de Octauio Auguſti & M. Antonij Geniis, quorum alterius, id eſt, M. Antonij, reformidabat alterũ, hoc eſt, Octauij Auguſti. Sed nec humiliora omittamus. Genius natalis deus nũcupari videtur à Tibullo poëta. nam cùm de Genio loqueretur, ita Elegiam ad Cherinthum claudit:

At tu natalis quoniam deus omnia ſentis,
Annue, quid refert clámve palámve roget.

Demum à Genio Genialis dies vocatur, quoniam in die natali lætitiæ & hilaritati operam in primis dabant antiqui, & Genio indulgebant. vnde & cùm naturæ obſequimur indulgere Genio. & è contrario, defraudare Genium dicere conſueuimus. vt illud, Genialis agatur iſte dies: quòd ſcilicet, vt Laberius mimographus dicit, Genius generis deus ſit, ventri qui pareat. Ad hæc, quoniam naturæ deus exiſtimabatur Genius, Genialis lectus maritalis eſt appellatus, in quo opera detur generãdis liberis. Sext. Pompeius: Genialis, inquit, lectus qui nuptiis ſternitur, in honore Genij. Catullus in Epithal. Pelei & Thetidis:

Puluinar verò diuæ Geniale locatur
Aedibus in mediis.

Solemus quoq; dicere non modò homines natos bono vel malo Genio, ſed & vrbes, & res cæteras: quin etiam libros. & propter id Val. Martialis non inconcinnè cecinit:

Victurus Genium debet habere liber.

Quare iam ſatis de Geniis. deinceps Penates, & Lares, cæterámq; turbam eiuſmodi deorum interpretemur.

PENATES.

PEnates dei qui dicebantur à Latinis, quo nomine à Græcis appellarentur non ſatis conſtat. Dionyſius Alicarn. in primo hiſt. à diuerſis eos ſcribit diuerſis nominibus in græcam linguã cõuerſos eſſe. Alij, inquit, patrios appellant, id eſt, πατρῴους: alij γενεθλίους. Fuêre qui κτησίους, quiq; μυχίους. quidã & ἑρκείους, alij & ἱερκείους: & horum vnuſquiſq; ſecũdum quod aliquid eos contingeret, videtur nomen dediſſe. Sed enim Caſſius Hemina Samothracas deos eoſdem exiſtimauit, qui & Penates, & Magni dei: quod & Macrobius refert. Sed de Samothracibus idem qui ſuprà Dionyſius Alicar. plura in eodem primo hiſt. ex Calliſtrato vetuſto ſcriptore, itemque ex Satyro, & Arctino poëta prodidit, & nos in Cabiris nonnihil. Varro humanarum lib. 2. Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Italiam detuliſſe. Alij Tarquinium Demarathi Corintij filium, Samothracis religionibus myſtice imbutum, vno templo: ac ſub eodem Samothracas deos coniunxiſſe volunt. Scribit Varro de Ling. lat. quod terra & cœlum, vt Samothracum initia docent, ſunt dei magni: & hi quos dixi, multis nominibus. nam neque quas Samothracia ante portas ſtatuit, duas viriles ſpecies æneas, dei Magni: neque vt vulgus putat, hi Samothraces dei, qui Caſtor & Pollux. Sic hi mas & fœmina, & hi quos augurum libri ſcriptos habent, ſic diuipotes ſunt pro illo, qui Samothraces θεοὶ δυνατοί, hæc duo Cœlum & Terra, quod anima & corpus, humidum & frigidum. hæc verò de Samothracibus. Redeo ad Penates. Idem Varro, vt eſt apud Arnobium: Penates, ait qui introrſus atque in intimis penetralibus cœli deos eſſe cenſet, quos loquimur, nec eorũ numerum nec nomina ſciri. hos Cõſentes & Cõplices Hetruſci aiunt, & nominant quòd vnà oriantur, & vnà occidant, ſex mares, & totidem fœminas, nominibus ignotis, & miſerationis parciſſimæ, ſed eos ſummi Iouis conſiliarios ac principes exiſtimari. Nec defuerunt qui ſcriberent, Iouem, Iunonem, ac Mineruam, deos Penates exiſtere, ſine quibus viuere ac ſapere nequeamus, ſed qui penitus nos regant, ratione, calore ac ſpiritu. Hyginus patrios deos Penates, id eſt, θεοὺς πατρῴους vocari tradidit: atque ideò à Vergilio dictum:

Dei patrij ſeruate domum. Item,

Patr

Patriíque Penates.

Nigidius libro decimonono de Deis requirit, num dei Penates essent Troianorum, Apollo & Neptunus, qui muros ei vrbi fecisse dicuntur: & num eos in Italiam Aeneas adduxerit. idem & Cor. Labeo in libro de Deis penatibus prodidit. Sunt tamen qui diuersos faciunt. Sed & θεὺς μεγάλους, id est, magnos deos apud Vergilium, Penates deos Macrobius interpretatur: alij alia, quæ ab eodem Macrobio traduntur. Idem tamen Nigidius rursus, vt refert Arnobius in tertio aduersus Gentes in libro sexto exponit, & decimo, disciplinas Hetruscas sequens, genera esse Penatium quatuor: & esse Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos dixit. Cæsius & ipse assequens, Fortunam arbitratur, & Cererem, Genium Iouialem, ac Palem: sed non illam fœminam, quam vulgaritas accipit, sed masculini nescio quem generis ministrum Iouis ac villicum. De figura verò eorum & forma, Timæus quidem historicus scribit eos lituos ferreos & æreos, & Troianum vas quoddam fictile fuisse, eáque in occultis & reconditis Lauini iacuisse sacra. Audiuisse verò se dicit ab incolis. hinc Varro de lingua Latina: Oppidum quod primum conditum in Latio, stirpis Romanæ Lauinium: nam ibi dei Penates nostri. Subdit Dionysius, imo Lapus in eius interpretatione (ea enim verba adeò mihi confusa videntur, vt per defectum græci codicis coactus sim ea interpolata hîc afferre.) agit igitur, in templo obscuro & humili, quod erat non procul à foro Romano, duas duorum Troianorum imagines se vidisse, duorum iuuenum sedentium, habentiúmque pila in manibus, vetera eius artis opera, quibus esset inscriptio, D. PENATES. Similésque vetustis in templis plerisque conspici iuuenes militari habitu, cultúque. addo ego, etiam in nomismatibus quibusdam antiquis adhuc huiusmodi imagines conspici. Porrò Macrobius, ædem deorum Penatium in ea parte Palatini montis fuisse ait, quæ Boream spectans, Velia dicebatur. Liuius item in quinto Decad. scribit: Aedes deorum Penatium in Velia de cœlo tacta est. Penates autem dicti sunt, vt M. Cicero dicit, à penu, siue ab eo quòd penitus insident, ex quo etiam penetrales dicebantur. hinc & Festus ait, Penetralia esse Penatium deorum sacraria. Vergilius:

Aeternúmque adytis effert penetralibus ignem.
Hinc & dei Penetrales dicti, Catullus:
Pubes Græca Penetrales deseruisse deos.

Macrobius Penates sic vocatos arbitratus est, quòd per eos penitus spiremus, per quos & corpus habeamus, & per quos rationem animi possideamus. Seruius grammaticus in eos Vergilij versus:

Aedibus in mediis, nudóque sub ætheris axe,
Ingens ara fuit, &c.

Penates ait omnes deos esse, qui domi coluntur. vnde & pro domibus ipsis sæpe ponuntur. Sanè legimus & publicorum & priuatorum penatium mentionem à scriptoribus habitam, vt à Liuio in tertio: quin & cœli, terræ, vrbium & ædium penates dictos annotauimus. Penatis etiam singulari numero Labeo Antistius dici putauit, quia pluraliter Penates dicantur: cùm & proportio etiam patiatur Penas dici, vt Optimas, Primas, Antias. Sed hæc nihil, vel parum, ad institutum: vt hoc ad curiositatem pertinet, Hirundinum genus deis penatibus & Veneri, quæ ipsa quoque è numero Penatium putabatur, charum existimatum esse ab antiquis, vt est apud Aelianum.

LARES.

Lares sunt dei domestici: vnde & Lares pro ædibus ipsis, vt etiam Penates dicti. hinc & Lar familiaris, qui ab antiquis, teste Plauto, in canis figura efformabatur. Plutarchus in Problemat. Cur, inquit, Laribus, quos propriè Præstites vocant, canis assistit, ipsi autem Lares canum vestibus vestiuntur. idem & Macrobius scribit. Causam exponit Plut. atque ideo valde considerandum puto, quid tandem sibi Cornutus seu Probus grammaticus in Persij Satyris voluerit, cum scribit: Succinctis Laribus, inquit, quia Gabino habitu cynomia, id est, canina pelle dei Penates formabantur, obuoluti toga supra humerũ sinistrum, & sub dextro. Larium mater Mania putata est, vt Varro & Macrobius scribunt. Ouidius in Fastis, Lares Mercurij & Laræ Nymphæ, quæ & Muta dicta est, filios ait: Lactantius & Ausonius, Larundæ. De Lara verò, siue Larunda, hæc fabula narratur, quòd nympha hæc Tiberiona fuerit, cui ab Ioue lingua sit abscissa, quòd Iuturnæ cum Ioue coitum Iunoni

indicasset. hanc Mercurio iussit, vt ad inferos deferret. inter eundum, forma puellæ illectus Mercurius, rem cum ea habuit: vnde nati sunt gemini Lares. Scribit Arnobius, Lares vicorum atque itinerum deos esse, ex eo quòd Græci vicos cognominant Lauras. Nigidius, modò tectorum domuúmq; custodes, modò Curetas illos qui occultasse perhibentur Iouis æribus aliquando vagitum, indigetes Samothracios, vt est apud Arnobium. Varro nunc Manes ait, vnde & eorum mater Mania: nunc aërios ait deos, & heroas: nunc laruas Lares dicit, quasi quosdam genios defunctorum. quin & quod Lares vicos & compita seruarent, in quorum honorem ludi compitalicij celebrabantur. Pilæ, ait Festus, effigies viriles & muliebres ex lana, Compitalibus suspendebantur in compitis: & hunc diē festum esse deorum inferorū, quos vocant Lares, putarunt: quibus tot pilæ, quot capita seruorum: tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent iis pilis & simulacris contenti. hæc Festus. Macrobius verò primo Satur. planius de his agit, de compitalibus agens: Restituti ludi, inquit à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est, vt capitibus pro capitibus supplicaretur. idque aliquandiu obseruatum pro familiarum sospitate, vt pueri mactarentur Manię deæ, matri Larium, quod sacrificij genus Iun. Brutus Cos. pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum. nam capitibus allij & papaueris supplicari iussit, vt respōso Apollinis satisfieret de nomine capitum, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. factúmque est, vt effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum si quando immineret familiis, expiarent: ludósque ex viis compitorum, in quibus agitabātur, Compitalia appellauerunt. Hactenus Macrobius. Fuit Larium ædes Romæ via sacra, teste Solino. quidam & in campo Martio ab Aemilio Rugillo prætore dicatam alteram statuunt. P. verò Victor vicum etiā Romæ Larium fuisse ruraliū prodit. Sed & Lares familiares fuerūt, vt ex Plauti Aulul. palā fit, qui & domestici dicebātur. Inuenio & hostiles Lares appellatos, quòd ab his hostes arcerētur, vt Alexan. ait. Solebāt verò pueri, cùm bullas deponerēt, Laribus eas suspēdere, vnde est illud Persij:

Bulláque succinctis Laribus donata pependit.

Meminit & Porphyrion, & Cornutus seu Probus, grammatici. Propertius lib. quarto:

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo,
Matris & ante deos libera sumpta toga.

Inde verò Lares domicoli cœptos ait Seruius, quòd apud antiquos mortui domi sepeliebantur, quos vt deos domesticos venerabantur, vt in Sepulcralibus ostendimus. Fuerunt & Lares pręstites nuncupati, Ouidio & Plutarcho testibus: licet in latino codice Plutarchi perperam Præsides pro Præstites legatur. nam in Græco rectè habet. Lares etiam coronari solitos legimus. Pli. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorúmque, & sepulcrorum, & manium. Quin Plautus in Aulul. Larē familiarem loquentē facit, thure, vino, coronis sibi quotidie sacrificari. Ouidius etiam in Fastis:

Lucifero subeunte lares delubra tulerunt,
Hic vbi fit clara multa corona manu.

Iuuenalis in XII:

Laribúsque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ iactabo colores.

Afferebantur & illis frugum primitiæ, quod Horatius alijque poëtæ significant, sed ante alios Tibullus istis carminibus in primo, cùm his inquit:

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri
Custodes, fertis munera vestra Lares:

tum illis maximè,

Sed patrij seruate Lares, aluistis & iidem,
Cursarem vestros cum tener ante pedes.
Neu pudeat prisco vos esse è stipite factos:
Sic veteres sedes incoluistis aui.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu,
Stabat in exigua ligneus æde deus.
His placatus erat, seu quis libauerat vuam,
Seu dederat sanctæ spicea serta comæ.
Atque aliquis voti compos liba ipsa ferebat,
Postque comes purum filia parua fauum.
At nobis ærata Lares depellite tela,

Hostiáque è plena mystica porcus hara.
Hunc pura cum veste sequar, myrtóque canistra
Vincta geram, myrto vinctus & ipse caput.

Hæc Tibullus. Propertius libro quarto:

Parua saginati lustrabant compita porci.

Nam compitalia in Larium honorem instituta & celebrata esse, etiam alibi dicetur. Fuerunt & Lares nuncupati Permarini, quorum est mentio apud Tit. Liuium x. lib. quartæ Dec. quibus Laribus ædem vouerat L. Aemilius Regillus, in bello contra Antiochum regem, prælio nauali, quæ XL. pòst annis dicata fuerit. Qui verò essent Lares Permarini, à doctis ambigi video, nec de his certi quippiam comperi. tãtum ariolor, quod vt in domibus publicis priuatisque ac compitis Lares antiqui, ita etiam nauibus suos Lares attribuissent, vnde sint Permarini Lares. Sedenim & à Laribus Lararia vocata sunt, ædiculæ, vbi Lares & dei priuatim colerentur, quorum mentio ab Helio Lampridio in Alexandro. Lararium tamen nõ videtur satis antiquum: in ædium enim descriptione à Vitruuio non reponitur. Scribit Lampridius, Alexandrum Mammææ Seuerum in Larario suo habuisse CHRISTVM & Abramum, Orpheum & Apollonium. Fuêre inter literatos, qui Lararia hæc existimarint salutatoria cubicula appellari à Plinio. atque duo habuisse veteres Lararia, in quorum altero deos immortales, deis immortalibus progenitos: in altero diuos, qui ex hominibus in deorum numerum relati fuissent, venerarẽtur: quos vtrosque deos, prout ferebat occasio, & salutabant, & floribus thuréque & cætero thymiamate, & interdum quoque victimis, aliísque rebus sibi suísque propitios faciebant. Sunt demum qui scribant, huiusmodi deos Lares apud Aegyptios quatuor fuisse, quorum hæc nomina, Dymon, Tychis, Heros, & Anachis. Existimo hæc nomina corruptè legi, pro Dynamis, Tyche, Eros, Anance: id est, Vis, Fortuna, Amor, Necessitas. Porrò à Laribus laruæ dicuntur, vt nonnulli volunt, noxiæ inferorũ vmbræ, Plau. in Amph. Nam hæc quidem ædipol laruarum plena sunt. & alibi, Laruæ senem agitant. vnde laruatus, furens. Sed & larua persona est, vt notissimum est. Sed de laruis plenius agendum in deis Manibus.

Sed iam omnem hanc dæmonum scenam patefaciamus, eósque è latebris suis eruamus, atque è terra in primis: hoc est, quos dicunt Græci χθονίους, ἐπιχθονίους, ὑποχθονίους & καταχθονίους: nostri verò tum terrestres, tum subterraneos, & inferos. Epichthonios tamen Hesiodus cœlestes intellexisse videtur, id est, ἐπουρανίους, si Proclo interpreti standum: quanquam varius est alibi hos & Animales deos, & mortales vocatos aliquãdo videmus. De animalibus deis Aristoteles in primis scripsisse traditur, vt Seruius grammaticus obseruauit. Labeo & ipse libros scripsit de deis animalibus, in quibus ait esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animalibus fiant. Hi autem sunt dei Penates & Vitales sic quidem Labeo. Sed Chthonios deos Artemidorus in libris Onirocriticôn memorat, eorúmque diuisionem & nomina ostendit. Quin & Hippocrates medicinæ princeps, in suis quibusdam opusculis Chthoniis & Hypochthoniis deis vota & sacra ad expiationem facienda præcipit. Auctores item qui de re rust. scripserunt, vt magicos & superstitiosos cæteros mittam. Prolixior enim sim, si omnes hic complecti velim: cùm nonnulla tamen sparsim hoc ipso libro dicenda sint, cùm se obtulerint. Tales verò fuêre Satyri, Satyrisci, Panes, Panisci, Syluani, Sileni, Fatui, Fatuelli, Fatuæ, Fatuellæ. Connumerantur & inter hos Ephialtæ, & Hyphialtæ: id est, Incubi, & Succubi. Ephialtæ, qui & Epialtæ: publica hos persuasio, vt Macrobius ait, opinatur quiescentes inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. Medici verò morbum esse aiunt, qui quiescentes inuadit, Ephialtes autẽ dictus ἀπὸ τοῦ ἐφάλλεσθαι, quod homines inuadat & premat. Alij ab Ephialte quodam dictum volunt, de quo Homerus libro Odyss. vndecimo. Themison verò in secundo Epistolarum, πνιγαλίωνα & πνίγμονα, dicit ἀπὸ τοῦ πνίγειν, id est, à suffocando. Fit autem hic morbus, cùm redundans caput infestat euaporatio, ex voracitate & cruditate. plura leges apud Cœlium Aurelianum Siccensem, qui latinè Incubonem vocari ait. Idem & Scribonius. Sed nos cætera sequamur. Fuit item Pales, fuit & Faula, quam Verrius scortum Herculis fuisse scribit, vt est apud Lactantium, & Augustinum in sexto de ciuitate Dei, & Macrobium in Saturn. Hanc Plutarch. Phabolam, seu Flauiam nuncupat, vt in nostro Hercule scripsimus. Sedenim hos deos, deásq;, sic colligit Martianus in Nuptiis: Panes, Fauni, Fines, Satyri, Syluani, Nymphæ, Fatui, Fatuæq;, vel Fantuæ, vel etiam Fanæ, à quibus fana

dicta, quòd soleant diuinare. Hi & hæ omnes post prolixum tempus moriebantur, vt homines: sed tamen vt præsciendi & incursandi & nocendi haberent præsentissimam potestatem. vnde sunt qui eiusmodi terriculamentis agerentur, à græcis νυμφόληπτοι, & à Latinis lymphati nũcupati. hinc & Panici terrores, de quibus paulò pòst, hoc est in Pane agemus.

Satyri dicti sunt, vt Macrobius docet, veluti Sathuni, quòd sint in libidinem proni, παρὰ τὴν σάθην, quod membrum virile declarat. hos petulcos in libidinem fuisse, etiam D. Hieronymus in Pauli Thebæi vita testatur, & Eusebius in III. Præparationis euãgel. eos omnem veneream virtutem ostendere ait. Satyros, ait Phurnutus, symbolum esse ἐκστάσεως, id est, mentis excessus. dictos verò ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι, id est, quòd ora aperiant. hos & Scirtos, id est, σκιρτοὺς, ἀπὸ τοῦ σκιρτᾶν, hoc est à saliendo nominauit. idem & σκωπτὰς, ἀπὸ τοῦ σκώπτειν, quod est furere & sæuire, appellauit: vnde & sæuus apud nos deduci potest. Satyri, quos nonnulli (vt Aelianus in Varia historia lib. III scribit) Tityros vocant: vnà cum Dionysio Chorum agebãt. id autem nomen sumpserunt à teretismatis, hoc est lasciuis cantibus, quibus Satyri oblectabantur. Satyri verò à simulato & ficto risu, & Sileni à dicacitate. σίλλον enim infamiam appellant, cum acerbo & molesto ioco. Vestis erat Silenis ex vtraque parte villosa: habitus verò totus plantationem, cuius auctor fuit Bacchus, vitium & palmitum densitatem significat, vt ait Aelianus. Porrò Seruius grammaticus Tityrum ait lingua Laconica arietem maiorem significare. Sedenim Satyros, scribit Pausan. in Attica, se ab Euphemo Care accepisse, insulas esse quasdam, quæ Satyrides vocentur, quas Satyri incolunt. & eos esse hac forma: Pyrrhos, id est, ruffos esse, & caudas haud multo equinis minores intra clunes habere eos, cum illuc nautæ appulissent, ad nauim cõcursu facto, nulla emissa voce in mulieres, quæ in naui erant, manus iniecisse. Nautas verò pauefactos, barbaram fœminam exposuisse. in eam Satyros irruentes, non eam tantum quæ à natura viris exposita est partem, sed aliam quamlibet petulantissimè appetiuisse. At verò Mela Pomponius, & Plinius in v. Nat. hist. hos animalia esse dixerunt quadrupedia, in subsolanis Indorum montibus, pernicissima, humana effigie. Solinus in simiarum genere reponit. A Satyris, poëmatis genus varium & maledicum, & petulans denominatum est archææ Comediæ charactere compositum. Olim hæc ex variis poëmatibus constabat: quo genere apud latinos scripserunt, Pacuuius, Ennius, & Varro Menippeas. Nonnunquam interposita soluta oratione, vt sunt fragmenta quæ extant Petronij Arbitri. Lucilius verò versu hexametro aliud genus induxit, & eum secuti Horatius, Persius & Iuuenalis, & Turnus, & nostro tempore Philelphus: & vernacula Musa Lud. noster Ariostus, & Hercules Bentiuolus, alij. Satyra non à Satyris, sed à satyra lance, quæ referta variis multísque primitiis, deis inferrebatur: cuius lancis Vergilius meminerit. siue dicta à quodam genere farciminis: vt ait Varro, & Diomedes. alij à lege Satyra, cuius legis Lucilius meminit:

Per satyram ædilem factum qui legibus soluat.

Sed hęc non huius instituti sunt. Plura Diomedes & Festus grammatici, & demum per satyram Erasmus, & ipse in VI de Poëtarum historia dialogo tradidi. De Pane & eius cognominibus, seorsum agam.

Fauni, à fando dicti. Fauni, inquit Varro, dei Latinorum, ita vt Faunus & Fauna sint in his versibus, quos vocant Saturnios in syluestribus locis traditum est solitos fari, quo fando Faunos dictos. Hinc illud:

Versus quos olim Fauni vatésque canebant.

Vel Fauni, à Fauno Pici filio dicti: de quo Vergilius in septimo:

Hunc Fauno, & nympha genitum Laurente Marica,

——Accepimus.

Quo loco hęc propemodum Seruius: Quidam deus est Fatuellus, huius vxor est Fatua: iidem sunt Faunus & Fauna. dicti autẽ sunt à vaticinando, id est, fando. vnde & Fatuos dicimus, inconsideratè loquentes. Ergo poëta Faunę & Fatuę nomen quasi asperum fugit, & Maricam dixit. Idẽ tamen Seruius paulò pòst, ἀπὸ τῆς φωνῆς dictũ Faunum scribit, quòd voce, non signis futura ostenderet. Extat carmen Horatij libro III. Carminum, ad Faunum:

Faune Nympharum fugientum amator, &c.

Vbi inter cætera Porphyrion ait, Faunum existimatum inferum ac pestilentem deum fuisse. De Fauno verò Lactantius ita scribit in primo: Sic, inquit, ante Pompilium Faunus in Latio, qui & Saturno auo nefaria sacra constituit, & Picum patrem inter deos honorauit,

rauit,& ſororem ſuam Faunam, eandémque coniugem ſacrauit: quam C. Baſſus Fatuam nominatam tradit, quòd mulieribus fata canere conſueuiſſet, vt Faunus viris. Eandem Varro putauit Bonam deam, vt alio loco oſtendi. Scribit Iſidorus Hiſpalenſis præſul: Fatuos,id eſt, mente captos, origine quidam dici putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ: eóſque primum Fatuos appellatos,quòd præter modum obſtupefacti, vaticinium illius ad amentiam vſque admirarentur. Sanè Romæ in inſula Tiberina Fauni ædes fuit, cuius Ouid. meminit in Faſt.

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni,
Hic vbi diſcretas inſula rumpit aquas.

Idem & Victruuius tradit. Probus Faunum tradit ædificia lucóſque numinibus conſecraſſe,& ab eo Fana dicta. Liuius auctor eſt, Cn. Domitium Aenobarbum, & C. Scribonium ædiles,ex mulctatitia pecunia in inſula ædem Fauno feciſſe. Libet his noſtris addere,quæ Pomponius Lætus ſcribit: Faunus, inquit, antiquiſſimus omnium regum in Latio fuit,qui Aboriginibus imperauit,homines more ferarum viuentes in mitiorem vitam redegit,lucos ſacrauit,locis & vrbibus nomina dedit,ædificia erexit,templa ædificauit: quæ ideo à Fauno fana dicuntur,quòd pontifices ſacrificãdo illic fantur. Faunus in Latio cultus deorum inſtituiſſe fertur. Quidam ſcribunt, ante Faunum Ianum imperaſſe, & cultum deorum demonſtraſſe. Fauni ſoror Fatua, vaticinatrix: ab ea vates, fatuarij dicuntur. Hæc traditur mulierum caſtiſſima, ideo eam Romani Bonam deam appellauère: cuius templum fuit in ſaxo Auentini montis, vnde ingreſſus maribus prohibebatur,& ei fœminæ tantum ſacrificabant. Et hactenus Pomponius Lætus.

Syluanus: Syluani à ſyluis vbi verſabantur denominati ſunt, & Monticolæ & Syluestres cognominati. Syluanus deus,qui Cypariſſum puerum amaſſe perhibetur. Puer hic Cypariſſus mãſuetiſſimam ceruam habebat,quam cùm Syluanus ignarus occidiſſet, puer eſt dolore extinctus,quem deus amator in cupreſſum arborem eius nominis vertit,& eam pro ſolatio portaſſe dicitur. Vnde poëta in Georg.

Et teneram ab radice ferens Syluane cupreſſum.

Et Gratius in lib. Cynegeticôn:

Et inculto Syluanus termite gaudens.

Hanc ita fabulam Seruius in Georgicis. In Aeneid. verò ſuper hos verſus:

Syluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Aruorum pecoríſque deo,lucúmque,diémque.

Sic ſcribit: Publica ceremoniarum opinio hoc habet, pecorum & agrorum deum eſſe Syluanum: prudentiores tamen dicunt, eſſe ὑλικὸν θεὸν, hoc eſt deum ἀπὸ ὕλης. Hyle autem eſt fex omnium elementorum,id eſt,ignis ſordidior & aër,item aqua & terra ſordidior, vnde cuncta procreantur: quam Græci ὕλην,Latini materiam appellarunt. vnde Syluani nomen factum eſt. Eſt apud Aelianũ de hiſtor. animaliũ,Crathin Sybaritam cõcubuiſſe cum capra,& inde natum puerum, qui caprina haberet crura, & humanam faciem, qui fuerit in deorum numerũ relatus, & Syluanus deus appellatus. fabulam Aelianus pluribus eſt executus. Viſum eſt ex re aſcribere,quæ ex Varrone deſumpſit D. Auguſtinus libro ſexto de Ciuitate Dei: Mulieri inquit, fœtæ poſt partum tres deos cuſtodes Varro commemorat adhiberi,ne Syluanus deus per noctem ingrediatur,& vexet, Eorúmque cuſtodum ſignificandorum cauſa tres homines nocte circumire limina domus:& primò limen ferire ſecuri,poſtea pilo,tertiò deuerrere ſcopis, vt his datis culturæ ſignis, deus Syluanus prohibeatur intrare:quia neque arbores cæduntur ac putantur ſine ferro, neque far conficitur ſine pilo, neque fruges coaceruantur ſine ſcopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos deos: Intercidonem à ſecuris interciſione: Pilunum,à pilo: Deuerram,à ſcopis. quibus deis cuſtodibus,contra vim dei Syluani fœta conſeruantur. Hæc D. Auguſtinus. qui & in x v de horum dæmonum laſciuia ſic propémodum ſcribit: Et quoniam,inquit,creberrima fama eſt,multique ſe eſſe expertos,vel ab eis qui experti eſſent,de quorum fide dubitãdum non eſt,audiſſe confirmant, Syluanos & Inuos,quos vulgò Incubos vocant, improbos ſæpe extitiſſe mulieribus,& earum appetiſſe & peregiſſe cõcubitum: & quoſdam dæmones, quos Duſios Galli nuncupant,hanc aſſiduè immundiciam & tentare & efficere,plures, taléſque aſſeuerant, vt hoc negare impudentiæ videatur. Hæc quidem Aurelius Auguſtinus,quæ & ab Iſidoro in v I I I, ſunt repetita. Cæterùm ne plura ego eiuſmodi inculcem,

vnius Pici libros lege vel de Rerum prænotione, vel de Strigibus, in quibus plurima exempla collegit. Porrò Fauni, Satyri & Panes cognominati sunt semicapri & capripedes, à forma, de qua pluribus in Pane agam: Vocati etiam sunt à fistula Cicuticines. Gestare etiam dicebantur ferulas, vnde Narthecophori & Feruliferi dicti. Quin & liliis coronabantur, item ex harundine & ferula, vt Lutatius notat. Eosdem ex Acheruntia populo & marathro serta gestasse legimus. Nec illud te fugiat, prouectioris ætatis Satyros, Pausania teste, Silenos nuncupatos fuisse: dictos, vt Phurnutus ait, ἀπὸ τ̃ σιλλαίνειν, id est, ab irridendo, & oculis præcipuè. Eusebius III Præparationis euangelicæ, Silenum ait spiritalis motus symbolum fuisse, qui non parum vniuerso conducit, cuius caput propter caniciem candore fulgens cœlestis motus: Cæsaries verò, quæ inferioribus imaginis partibus apponitur, crassitudinem terrestris aëris significat. & paulò pòst irridens subiungit: Cur si motus spiritalis Silenus est, & motiuam virtutem significat, tum cœlestem candorem capitis, tum aëriam & crassiorem prolixitate ac densitate barbæ, & cætera. Illud te hoc loco latêre nolim, quod est à Tertulliano nec semel proditum, & in primis aduersus Hermogenem, vbi sic ait: Nisi si Heleno illi apud Midam regem adseuerãti, de alio orbe credendum est, auctore Theopompo. Idem in libro de Pallio: Vt, inquit, Silenus penes aures Midæ, aptas sanè grandioribus fabulis, & cætera. Quam fabulam Tertulliano copiosius Aelianus in III de Varia historia refert, quam breuitatis causa hoc loco prætermitto. Sed & Maximus Tyrius in sermone XXX ita ait, Silenum ebrium laqueis & vinculis constrictum, Midæ prædixisse varia & diuersa. vnde facile videre possumus, poëtam Vergilium argumentum suæ Eclogæ Sileni desumpsisse. Plut. in consolatione Apollonij: Ferunt, inquit, Silenum iam captum post venationem, percontanti, quidnam esset hominibus optimum, quídque omnium maximè optabile? primùm quidem nihil voluisse dicere, sed silentium tenuisse. mox ita locutum: Nasci hominibus non omnium omnino optimum, nec optimæ est particeps naturæ. optimum est enim omnibus, non nasci. sed post hoc est scilicet, genitos quàm celerrimè interire: quod & Plut. refert, & Aristotelem ait in Eudemo tradidisse, ipsius etiam verba apponens. Sed mehercule Plinius in septimi lib. Nat. histor. præfatione, paucioribus hanc ipsam sententiam explicat. Multi, inquit, extitêre, qui non nasci optimum censerent, aut quàm ocyssimè aboleri. id quod & Lactantius Firmianus testatur. Hyginus quoque de Sileno & Mida fabulam explicat, cap. CXCI. Sed de hoc iam satis. Reliqua de Silenis, & aliis quæ proposui, subiungam. Mirabile illud in Pariorum lapidicinis proditum est, gleba lapidis vnius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse, vt Plinius scribit. Sileni à Catullo Nysigeni cognominati sunt, cùm ait:

Cùm thiaso Satyrorum & Nysigenis Silenis.

Custos & famulus Bacchi ab Horatio dicitur, in Poët.

An custos famulúsque dei Silenus alumni.

Silenus Alcibiadis prouerbium fuit, de quo habes in Prouerbiis.

Σαυάδαι, & σαῦδοι Sileni à Macedonibus appellabantur, vt Amerias apud Hesychium & Phauorinum testatur. Sunt & qui πάρεδροι, id est, assistentes dæmones dicti, qualis qui Socrati assistebat, de quo Plutarchus & Apuleius peculiari libro scripserunt, aliique. & item qualis Simoni Samaritæ mago, vt Eusebius notat. Ophioneum verò dæmonem Pherecydes prodidit, principẽ eorum fuisse, qui de cœlo lapsi sunt: quod & Platonicus Ficinus repetit in commentario Apologiæ Platonis pro Socrate. Sunt & Onosceli, qui dicuntur, asininis cruribus, vnde & illis nomen: qui & sese mares exhibere, interdúmque & leonis, vel canis, vel alterius animalis specie apparere feruntur. Hos eruditi quidam dæmones aiunt, in aquosa & arida, corporibus arescentibus frequentes apparere. Porrò ὀνόχηλον, Onochelon illudentes gentes Christum D. N. vocabant, & pingebant: vt Tertullianus, Suidas, alij tradunt. Sanè & in hoc genere dæmonum Isodætes fuit, cuius Hyperides orator in Phrynis oratione meminit, & Arpocration, & Suidas: sed & ab his Phauorinus. Erat autem hospitalis dæmon Isodætes, cui popularia sacra quædam muliebria peragi solebant. Fuêre & qui κόβαλοι dicebantur. qui circa Dionysium esse credebantur, eodem Arpocratione teste, cum cæteris: Hesychio prȩterea, & Philochoro. Quin & Aristoteles in libro de Animalibus, Otum hoc nomine, hoc est κόβαλον, nominauit.

Fuit & Chrysios dæmon, quem quidam & Plutum nuncuparunt, & barbara Chaldæorum voce Mammona, vt in Pluto dicam. Eurynomus etiam dæmonis nomen, de quo

ex Delphicis interpretibus Pausanias scribit, ipsum infernum fuisse dæmonem, qui mortuorum carnes absumeret, sic vt ossa solummodo relinquerentur. Effingebatur verò horrida ac terrifica specie, exertis dentibus, in vulturij pelle sedens, colore inter cæruleum, nigrumque, qualis est musculorum color. μορμῶνας à Græcis vocari scribit Hesychius, errantes & vagantes dæmones. Considerandum vtq;, an Mormolycias potius legendum sit. nam Philostratus in Apollonij Tyanei vita tradit, Empusas & Lamias Mormolycias etiã nuncupari. Sed enim & μορμολύκιον, vel μορμολύκειον (vtrunque enim legimus) pro larua & persona sumitur. Quinetiam μορμὼ, pro deformi & monstrosa muliere à Theocrito vsurpatur: pro larua verò, Apud Aristophanem grammatici interpretantur. In Zoroastris oraculis seu Symbolis, illud notandum est, dæmones vocari terrestres canes, hoc est, κύνας χθονίους, vt M. Psellus interpretatur: Ex terræ, inquit, gremiis prosiliunt κύνες χθόνιοι, nunquam verum corpus homini demonstrantes. Idem Zoroaster & θῆρας χθονὸς, id est, terræ feras appellauit. & alibi manifestè dæmonem Terreum vocauit, vt cum dixit: Cùm videris venientem δαίμονα πρόσγειον, sacrifica lapidem μνίζειν incantans. quibus in locis ipse mihi Psellus pleraque videtur non à superstitione aliena afferre. Est verò apud Persas Mnuzirin lapis, vt idem Psellus significat, vim habẽs euocandi maiorem dæmona alterum. Soradij apud Indos dæmones crediti fuêre, qui οἰνοποιοὶ Græcè dici possunt, à nostris vini fictores. Libantes nomen dæmonis, vrbem Temesen infestantis: qui ab Euthymo victus, niger & lupina pelle amictus apparuit, vt scribit Pausan. Sed vereor ne nimius sim, si hic plures colligere velim, cum toto hoc opere, vt res feret, de his dæmonibus agendum sit. Id tantum in præsentia non prætermittam, quod idem M. Psellus in peculiari de Dæmonibus libro, ex sententia magi cuiusdam Marci, sex eorum esse genera prodidit: quorum primum vocatum ait barbara voce Leliureon, in sublimiori parte aëris agentem: alterum, in proxima eiusdem aëris parte nobis propinqua: tertium, terreum genus esse: quartum, aqueum & marinum, quod in aquis maximè versetur: quintum, subterraneum, quod in visceribus terræ degat: sextum tenebrosum, quod omnino lucem refugit. Scribit præterea de his alia multa, quæ hoc loco referre non precium sit magnum operæ. Martius verò Narniensis lib. promiscuæ doctrinæ, & ipse ex magnorum sententia hanc dæmonum distinctionem esse tradit. Magorum, inquit, doctrina aliter quàm Christianitas dæmones taxat. dicit enim, orientales occidentalésque spiritus optimos esse de sui natura: nec nisi vi ad operationem mali coguntur, apparéntque in pulcherrima forma, ita vt eos putemus, quos fides Dei ministros narrat. Sed septentrionales meridionalésque in turpissima forma apparent, vt eos criminatores dicere possimus: id est, διάβολοι, de natura sui pessimi. nanque nisi coacti bonum operantur: & vt illi pulchritudine sui nos oblectant, ita hi & nigredine, & capitibus & hominũ & brutorum & mortuorum plerunque terrificant. Dæmonium autem meridianum (cum ab incursu & dæmonio meridiano Dauid psalmographus sibi præcauendum petat) quale sit, facile intelligitur. Hactenus Martius. Sed nos de Dæmonio meridiano alibi in Empusa scripsimus. Quare porrò sit in vniuersum hoc omne dæmonum genus, docet in primis Eusebius de Præparatione Euang. & Aur. Augustinus, cùm in Dei ciuit. tum in eo maximè qui est de Potestate dæmonum.

Lamiæ quoque in hoc dæmonum genere censentur, quas & Mormolycias & Empusas aliquando dictas iam docui, & Striges à nostris. Lamiæ sint, nec ne, à me ne petas: tantum lecta recitabo, fides sit (vt ait Plinius) penes scriptores. Duris Libycorũ lib. secundo, & Suidas & Phauorinus, Lamiam mulierem formosam fuisse tradunt, Beli & Libyes filiã, quam Iupiter adamauit, & ex ea filium suscepit: sed Iuno præ zelotypia filium perdidit: & Lamia præ mœrore deformata, alienos infantes rapere ac perdere dicitur. plura Phauorinus, & Aristophanis interpres meminit, & Alciatus in Parergis libro octauo. Dion quoq;, qui Libycam scripsit historiam de Lamiis in hunc propè modum prodidit: Haud longè à littore maris curuũ esse locũ, arenosum, mari persimilem, in quo littora magna existunt, & arenosi aggeres in mari, circumuicina verò omnia deserta ferè manẽt. At si ibi fortè naufragi eiecti fuerint, feræ apparẽtes eos omnes qui vel peragrant, vel aberrãt, rapiũt: quarum natura & corporis figura talis habetur. Facies est mulieris, & formosæ quidẽ, vbera & pectora longè pulcherrima, quæ neq; melius pictor possit effingere: color splendidissimus, gratia quædã & venustas ab oculis, & mãsuetudo in animũ incidit, quoties aliquis eã spectarit. reliqua pars corporis dura, & infrangibilis, ob squammas cõfertas. inferiora sunt serpẽtis, vt ima pars in

I 4 caput

caput desinat serpentis, & quidem valde horrentis. hæ feræ alas non habent, quemadmodum Sphinges. neque enim loquuntur, vt illæ: neque aliam vocē emittunt, sed solum sibila acutissima, quemadmodū dracones. terrestriū omnium hæ velocissimæ, vt nullum possit eas animal effugere. Cætera quidē animalia viribus expugnant homines, hę solum fraude ac deceptione. pectora aperiunt, & vbera ostentant: cum verò qui aspexerit, veneficiis quibusdam cogunt ad confabulationis desiderium. & hi quidem veluti ad mulieres accedunt, illæ intrepidæ manent, deorsum in humum sæpe respicientes, ornatum ac pudorem mulieris imitantes. atque ita eum qui propius accesserit, rapiunt: nanque manus sunt ferarum, quas aliquātisper occultant: cæterū serpens mordēs veneno interficit, cadauer ipsum comedunt serpens, & quod reliquum est feræ. atque hactenus Dion fermè de Lamiis feris. quibus videmus eos & falli, & fallere, qui equinos Lamiis pedes attribuunt. Has & propheta Hierem. videtur agnoscere, cū ait: Sed & Lamię nudauerat māmas, &c. quanquam locus hic ab Hebræis aliter effertur. D. Hieronymus quædam ibi subinnuit. Porrò & Esaias Lamiæ cubile dixit. Hebræorum nonnulli Lamias, furias interpretantur. Scribit Picus, quosdā dęmonas incubos esse interpretatos, existimasséque superiores partes habere humana specie, inferiores belluinas. Lamias ineptè à laniando dictas putauit Isidorus. Hebræi Lamiam Lilith vocant, de qua monstra confingunt. Lamiæ præterea piscis genus, cuius Nicander in Glossis meminit, qui etiam Carcharia appelletur. piscis huius, Aristoteles, Plinius & Athenæus meminère. Audio & hodie vocari à Massiliensibus Lamiam, & ingentis interdū magnitudinis inueniri, integrósque homines ab ea voratos aliquādo repertos. Sed hæc nō nostri instituti sunt. Cęterum Philostratus & ipse multa in Apollonij vita de Lamia prodidit, quæ Menapum formosum iuuenem amare se simulabat, & quo modo larua ea esse in conuiuio ab Apollonio sit deprehensa. Lamias præterea puerorum esse terriculamenta, vel ex Apuleio satis constat. Sunt qui Striges putent, quæ infantium in cunis sanguinem sugunt. quin & Horat. in Poëtica ideo dixit: Neu pransæ Lamiæ viuum puerum extrahat aluo. De Lamiis & Plato meminit in Politicis. Lamia etiam propriū nomen: vt Lamia Sibyllæ mater, quod in secundo de Historia poëtarū ostendimus. de qua præterea Plutarchus in eo, Quod oracula defecerūt, ita scribit: Postquā, inquit, sedimus in petra, quę in foro est, in qua fertur prima Sibylla sedisse, ab Helicone descēdens, quæ à Musis fuerat educata. Quidā verò tradūt illā ad Meleona venisse, filiā Lamiæ, Neptuni filiæ. & hæc quidē Plutar. qui alibi Lamiā quoq; mulierem scribit amatā à Demetrio rege, ciuitatis perniciem à Comicis poëtis dictā. eam & Athenæus commemorat in Dipnosoph. Fuère & ciuitates aliquot Lamiæ nomine, de quibus præter cæteros Stephanus in lib. de Vrbibus, vnde & Lamiacus sinus. Fuit & Romæ Lamiarū nobilis familia à M. Cicerone & Horat. in primis celebrata: sed quæ nihil ad Lamias istas faciat. Postremò & in historiis legimus, à Probo Cæsare multas Lamias in spectaculo inductas ac exhibitas fuisse. Hactenus de Lamiis.

THEMIS.

THemis dea, quæ Latinè fas dici potest, Cœli filia fuit. hinc ab Orpheo οὐρανίας cognominata est. Hanc Græci fabulantur, Iouis nuptias fugientem, in Macedonia ab eo apud Ichnas, vt mox dicam, compressam fuisse, eandem alteram Iouē coniugem, ait Hesiodus in Theogonia. Ex hac natæ sunt in primis Iustitia, Lex, & Pax: hoc est, Δίκη, Εὐνομία, καὶ Εἰρήνη. id quod etiā Pindarus in Olymp. in eo hymno qui Xenophonti Corinthio stadij cursori inscribitur. Themin deā, teste Festo, antiqui putabant eā esse, quæ hominibus præciperet id petere, quod fas esset: illámq; id esse existimabant, quod fas sit. nā θέμις apud Græcos fas significat. Ammiani certè verba leguntur lib. XXI, cognitione digna, quæ ideo hic ascripsi: Elementorū omnium spiritus, vtpote perennium corporum, præsentienti motu semper & vbique vigēs ex his quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera diuinandi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati suppeditāt verba, quibus numen præesse dicitur Themidis. quam ex eo quod fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterum, quæ tethimena sermo Græcus appellat: ita cognominatā, in cubili, solióque Iouis vigoris viuifici. Theologi veteres collocarunt. Themis hoc modo describitur à Phurnuto, dea, quæ efficit vt pacta & conuentiones inter nos fiant, & seruentur. hoc concinnius Græcè dicitur, θέμις δέ, ἣ συντίθεσθαί τι μεταξὺ ἡμῶν, καὶ φυλάττεσθαι. Alij verò, Themin dicunt deorum esse: iustitiam, hoc est δίκην, hominum: qua de re plura Phauorinus. nam δίκη iudicat homines: Themis

verò

verò qua dei iudicant,& ipsa hominum fora soluit. Quidam & Themidis simulacrum his afferri consueuisse,qui antiquitus concionabâtur,apud quod sederent,& verba facerent: id innuentes, iusta atque æqua ea esse debere, quæ dicerentur ab iis qui publicè ius dicerent. Certè & Aristides in oratione pro concordia Rhodiensibus conciones,inquit,senatúmque deorum antiquissima Themis cogit,&c. Deam hanc templum habuisse, innuit in Metam.Ouid.in Bœot.iuxta Cephisum, inibique & oraculum habuisse, ad quod Deucalion & Pyrrha post diluuium pro reparatione humani generis citatū adiuere. Orpheus in eius hymno, eam hominibus primum oracula edidisse ait apud Delphos, & Pytho regnasse. Themis igitur ante Apollinē in Delphis oracula reddidit. Quin illud obseruatum est,Neptunum ac Terram antè etiam responsa dedisse:& per se quidem Terram, Neptunum verò Pyrconem habuisse, qui subseruiebat: tum post hos Themidi datum oraculum, demum Apollini. Euripides in fabula Iphigeniæ in Tauris, chorum inducit laudantem Apollinem his verbis propemodum: Apollo,inquit, Themin terræ filiam repulit à sacratis oraculis, nocturna ipsa Tellus edebat oracula,quæ plerisque mortalibus & priora & futura, & quæcunque euentura erant, somni per obscura terræ cubitus dicebant, & cætera. Hanc verò deam peculiari hymno celebrat Orpheus,cum thuris suffimēto. Homerus autem in Apollinis hymno, Themidem ait Apollini nectar & Ambrosiam propinasse. Qui in Pindarum scholia scripserunt, inter multa quæ in Pythiis tradunt, & hoc aiunt: Pana oracula dedisse Arcadibus, mox in id oraculum venisse, in quo primum Nox oracula dabat, dein Themis. & demum regnante Pythone, Dionysius primus in tripode responsa reddidit:mox Pythone occiso, Apollo dedit Pythius,& vocatū Pythium oraculum,& Pythia vates, & Pythicum certamen, vt in Apolline pluribus ostendi. De Themide crebra mentio apud auctores, Pindarum,Strabonem, Hyginum,& Arati expositorem.Catullus:

Huc, inquit,addunt diui quàm plurima,quæ Themis olim
Antiquis solita est munera ferre piis.

Ab hac & nymphas quasdam legimus denominatas, Themistiadas. Sanè eruditorum quidam Themides duas statuerunt, vetustiorem quidem alteram, alteram verò Euandri matrem, quæ & Nicostrata & Carmentis dicta est, de qua Eusebius in III.Præparationis Euang. Themis, inquit, quæ Latinè Carmenta vocata est, vaticinandi virtus,eò quòd statuta vnicuique præcinat.priorem Themin αἰδοίην vocat Hesiodus in Theogonia,id est,pudore dignam,vel pudibundam, in illo:

Καὶ θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τ' Ἀφροδίτην. hoc est:
Et pudibunda Themis,curuiciliísque Aphrodite.

Carmentis, quæ & Carmenta, & Nicostrata,& Themis dicta fuit,& in primis à Romanis culta,& Euandri mater credita.de hac Dionysius Alicarn. in primo histor. ait, Euandro & Carmenti quotannis sacra facta fuisse, Carmenti quidē sub Capitolio ad Carmentalem portam,Euandro verò in Auentino, à porta Trigemina nō procul.Romani ad hæc Carmentis vel sorores, vel comites, Porrimam & Postuertam,vt deas coluerunt, & illis rem diuinam faciebant,vt Ouid.in primis ostendit in Fastis.Sed Gellius lib.& cap.XVI.sic scribit: Difficilis partus auertendi gratia aras statuas fuisse Romæ duabus Carmentibus, quarum altera Postuerta nominata est, Prosa altera, à recti peruersique partus & potestate & nomine. Ex quibus considerandum,an rectius Prosa,an Porrima legatur. Nec minus etiā illud notandum,Carmētas numero plurīū efferri,vt modò dicebam ex Gellio. Augustinus quoq; in quarto de Ciuit.dei lib. Ac sit alius,inquit,sed ipse scilicet Iupiter in deabus illis,quæ fata nascentibus canūt,& vocātur Carmētes. Plut. verò in Quæstionibus,de æde Carmētæ, vbi & Carmētalia mēse Ianuario celebrabātur. Martianus verò: Alij,inquit, huius generis homines in diuinādi vsum & præscientiā procreati,vt Carmētis in Arcadia.hęc ab oraculis θεσπιῳδὸς Græcè dicta, teste Dionysio, Latinè Carmētis.hinc & Ouid.in Fastis:

Ipsa mone,quæ nomen habes de carmine ductum.

Εὔβουλος, hoc est consiliatrix,vel bene consulens, Themis à Pindaro cognominata est. Orpheus verò ad Musæum, sacram inspectricem hominum, id est, Hieroscopon nuncupauit,hoc est, θέμιν τ' ἱερόσκοπον ἀνθρώπων Idē ad Naturā canens hymnum, eodē vocauit nomine. Ἰχναία θέμις cognominata est,teste Strabone,ab Ichnis græca vrbe,nō longe à Phyllo, vbi & Phyllæus Apollo appellatus. Stephanus vrbem ait Macedoniæ Ichnæ, quæ ab Eratosthene Ἄχναι vocetur. Philetas aliam dicit, quæ per a scribitur. Themis autem cùm ab Ioue

perse

persequeretur, deprehensa fuit in locis, vbi impressa fuerant eius pedum vestigia. vnde locus ab insequendo κατ' ἴχνη, id est per vestigia dictus, quod Themis ipsa Ichnæa. Huius nominis Ichnææ meminit & Lycophron in Alexandra, & illius interpres Isaacius.

Themistys, vel Themistis dea videtur poni à M. Tullio in ea oratione quæ est in L. Pisonem, pro dea iustitiæ: quo loco Pisonem irridet Cicero, qui Cn. Cottam, L. Pisonem, Crassum triumphi auidos vituperabat, & reprehendere solitus erat: Tu tantis, inquit, nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis insignia cõtemnere debuisti: neque verò cõtempsisti, licet Themiste sapientior, &c. Quidã hoc loco libentius Themite, vel Themide legũt. Themitos enim aliquando apud Græcos, pro Themidos scriptũ legimus. In commentariis à Phauorino collectis, obseruamus iuxta Doricos, Themis Themidos dici, & Themitos, vnde est θέμιτον, & ἀθέμιτον, id est fas & nefas, adiecto σ θέμιστος, à quo formatur proprium nomẽ Themistius, & ἀθεμιστία, iniustitia, apud Homerum in Odyss. At verò Strabo libro septimo, vbi de Tomaris agit, ita fermè scribit: Apud Homerũ ait, melius esse τομούρους, quàm Themistas scribendum. nullo enim modo à poëta dici Themistas oracula, sed cõsilia & decreta ciuilia, & legum sanctiones hoc est, vt grecè ait, πολιτεύματα καὶ νομοθετήματα. & paulo pòst subdit: Simplicius apud Homerum capere oportet Themistas abusiuè cõsilia, & ipsa diuinationis imperia & consultationes, ipsáque vaticinia, quemadmodum & decreta, quod ita græcè rectius: ἐκεῖ δ' ἁπλῶς ὅρον δεῖ δέχεσθαι θέμιστας καταχρηστικῶς, καὶ βουλάς, τὰ προστάγματα καὶ τὰ βουλήματα τὰ μαντικά, καθάπερ καὶ τὰ νόμιμα. Alij apud M. Ciceronem Themista legendum putant, pro Themi. nam Themis, aiunt, Themin facit, & Themista, in casu quarto, à quo rectus formatur Themista Themistæ, & ius ac iustitiam significare contendunt, eandémque consiliorum oraculorúmque præsidem esse: & propterea Homerum θεμιστεύειν dicere, quod vaticinari & oracula dare significat: pro eo quod est leges ferre, & iura reddere, quod & Budæus obseruauit.

Fuit & Themisto, præter nympham, altera Athamantis vxor de qua Hyginus in Fabulis, fabulam recitat, vt Græcos nunc auctores mittam.

PAN.

PAn Deus pastoralis, Inuus à Latinis dictus, teste Liuio & Macrobio. Hũc deum Arcades colebant, appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον, non syluarum dominum, sed vniuersæ substantiæ materialis dominatorem significãtes, vt ait Macrobius: cuius materiæ vis vniuersorum corporum seu illa diuina, siue terrena sit, componit essentiam. Scribit Probus in commentar. Georgic. Vergilij in eo versu, Pan ouium custos: Pana, inquit, Inuum latini interpretantur, cuius ex Arcadia religionem Italiæ fertur intulisse Euander. Sed creditur: propter duo argumenta, sub eius nomine & vocabulo Iupiter coli, id est, mundus: quorum vnum est, quod πᾶν græcè significat omne, id est, vniuersam naturam: alterum, quòd hinuli pellis qua tegitur varietas maculis imitatur stellas. Pan, Phurnutus ait, ideo dictus, quòd vniuersi Deus ipse putaretur. nam pars eius inferior hirsuta ac pilosa, hircináque, quod terræ asperitati conuenit: superior verò pars hominis est, quòd in æthere sit ἡγεμονικὸν mundi, quod vtique rationale est: & cætera, quæ ille exponit. Versari etiam pana tradidere in desertis, solitariisque locis, per id maximè eius solitudinem significabant. Vnus enim, & vnigenitus mundus est. Quin etiam ἐπίσκοπον id est, speculatorem pecudum & armentorum dixêre, eáque fortasse causa cornua etiam illi & fissas vngulas addidere. & fortè ob geminas auriculas, quidam & hunc Priapum putauerunt. Huius dei simulacrum caprina facie effingebant, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiante, infima sui parte hispida. & caprino pede: altera manu fistulam tenebat, altera pedum incuruum, Pan quoq;, Seruius inquit, etiã Faunus appellatus est. Vergilius in sexto: Castrum Inui. Inui inquit, id est Panos, qui illic colebatur. Inuus autẽ latinè, appellatur græcè πάν. Item ἐφιάλτης græcè, latinè Incubus, itẽ Faunus, id est Fatuus, & Fatuellus. Dicitur verò ab ineundo passim cũ omnibus animalibus. In Bucolicis tamen idem ita scribit: Pan deus rusticus, in naturæ similitudinẽ formatus: vnde & πᾶν dictus est, id est omne. habet enim cornua in radiorũ solis & lunæ cornuum similitudinẽ. Rubet eius facies ad ætheris imitationem. in pectore verò nebridem habet stellatã, ad stellarum imaginem. Pars eius inferior hispida est, propter arbores, virgulta, feras. Caprinos pedes habet, vt ostendat terræ soliditatem. Fistulam septem calamorum habet. propter harmoniam cœli, in qua septẽ soni sunt, septem & discrimina vocum. Rhabdon habet, seu virgam, id est pedum recuruum:

hoc

hoc est, baculum, propter annum, qui in se recurrit, quia hic totius naturæ deus est. A poëtis fingitur cum Amore deo luctatus, & ab eo victus: quia, vt legimus, omnia vincit amor. Lasciuum etiam, & libidinosum hunc ipsum deum induxerunt, propter copiam spermaticarum rationum, & quæ commixtione ipsarum fiunt. Hinc & ipsum nymphas insequi dicunt. Sed & formosos pueros, vt est apud Theocritum. Describitur quoque his versibus à poëta Silio libro Punicorum decimotertio:

Pan Ioue missus erat, seruari tecta volente
Troia: pendenti similis Pan semper, & vno
Vix vlla inscribens terræ vestigia cornu.
Dextera lasciuit cæsa Tegeatide capra,
Verbera lenta mouens festa per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opacat tempora pinus.
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, summóque cadit barba hispida mento.
Pastorale deo baculum, pellísque sinistrum
Velat grata latus, teneræ de corpore damæ:
Nulla in præruptum tam prona & inhospita cautes
In qua non librans corpus, similísque volanti,
Cornipedem tulerit præcisa per auia plantam.
Interdum inflexus medio nascentia tergo
Respicit, arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendénsque manum, solem inferuescere fronti
Arcet, & vmbrato perlustrat pascua visu.
Hic postquam mandata Dei perfecta, malámque
Sedauit rabiem, & permulsit corda furentum,
Arcadiæ volucris saltus, & amata reuisit
Mænala, vbi argutis longè de vertice sacro
Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.

Hactenus consul & poëta Silius. Pan ergo, vt cætera expediam, secundũ fabulas amasse Syringam nympham dicitur: quam cùm sequeretur, illa, implorato Terræ auxilio, in calamum cõuersa est: quem Pan ad solatium amoris incidit, & sibi fistulam fecit. Extat apud Theocritum Panos fistula, miro carminum artificio confecta: quæ obscurissima cùm sit & ænigmati penè par, exposita est ab Io. Pediasimo Chartophylace, quam etiam in latinum conuertit nõ infeliciter amicus meus A. Thilesius. Sed & huius dei amor & deliciæ Echo creditur, quæ nullius oculis est obnoxia, quod significare ait Macrobius harmoniam cœli. quam & deam poëtæ dixêre, de qua non solum veteres Græci & Latini plerique luserũt, sed nostri etiam temporis poëtæ. Vnum tantum Ausonij epigramma de Echus imagine, quod illius naturam exprimit, hoc loco afferam, quod est:

Vane quid affectas, faciem mihi ponere pictor,
Ignotámque oculis sollicitare deam?
Aëris & linguæ sum filia, mater inanis
Indicij, vocem quæ sine mente gero.
Extremos pereunte modos à fine reducens,
Ludificàta sequor verba aliena meis.
Auribus in vestris habito penetrabilis Echo:
At si vis similem pingere, pinge sonum

De Echo & in Symbolis nonnihil dictum est. Pinum quoque arborem Pani attribuit Constantinus in libro vndecimo. Geoponicôn, vbi & fabulam exequitur Pitys puellæ, in hanc arborem mutatæ: aliter licet Phurnutus tradat. Sed enim Eusebius quoque in tertio Præparationis euangel. Pana vniuersi symbolum esse affirmari ait, cornua ei data propter solem & lunam: variam pantheræ pellem propter varietatem cœlestium, quod & Phurnutus repetit. Quidam porrò tradiderunt, Pana Iouis & ὕβρεως, id est, Contumeliæ filium. alij Mercurij & Penelopes. alij Penelopes quidem, & omnium procorum, & inde illi nomen Pan: vt Duris Samius prodidit. Epimenides verò, Iouis & Callistus Pana & Arcada filios geminos ait. Aristippus in Arcadicis, vel quia sortè mundus à ventis omnibus perflatur,

vel fortè etiam ob Emmelecam agrestem, & austeram quæ minus demonstrari possit.

Ἄγριος θεὸς Pan deus appellatus fuit, id est agrestis deus, propterea quòd puerorum amator fuerit existimatus. eáque ratione illum pudendis arrectis effingebant, & cornutum, & à pudendis infra hircinũ hispidúmq;. qua de re in secundo de Poëtis, in Thamiridis vita scripsimus. idem & ἀγρεὺς ab Atheniẽsibus vocatus, vt scribit Apollodorus apud Hesychiũ.

Βιαρκεὺς, Biarceus Panos cognomen est, teste Suida, quasi vitæ necessaria curans. Vtitur Archias in epigram.

Ἐφιάλτης, Ephialtes, qui & Epialtes, id est incubus, dictus est Pan, teste Artemidoro in secundo Onirocriticôn. licet Aegineta Paulus, & alij, pro morbo capiãt, quo ingrauari nescio quo pacto videmur semisomnes: qua de re plenius suprà sum locutus.

Λυτήριος, Lyterius Pan dictus fuit, cuius sacellum apud Trœzenios celebre fuit. sic verò appellatus, quòd per quietem Trœzeniorum principibus famis, qua vrgebantur, Pan liberationem solutionémque docuerit. auctor Paus. in Corinth.

Mendes nomen Panos apud Aegyptios, qui sub hirci effigie colebatur. lege Herodotum, Suidam & Diodorum. vnde etiam populi Mendesij & Panopolitani. Legimus & hunc deum vnum ex VIII deis fuisse apud Aegyptios, qui XII priores fuerant apud Herodotum. Legimus & mulieres cum hircis coiisse.

Lycæus Pan cognominatus. Vergil.

Panos de more Lycæi.

In Lycæo, inquit Placidus Cælius grammaticus, templum fuit Panos, in quo natus asseritur. Pausan. verò in Arcad. in monte Lycæo & templum & lucum, & hippodromum ac stadium fuisse eius numini dicatum, vnde illi nomen. Iustinus verò ex Trogo libro 43. Lycæum quidem ait dici Pana, à Romanis verò Lupercum. ita enim scribit: In Palatini radicibus templũ Lycæo quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, cõstituit, ipsum dei simulacrum nudum, caprina pelle amictum est: quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Hæc Iustinus.

Κεροβάτης, Cerobates cognominatus, teste Hesychio, siue quod cornua habebat quasi κερατοβάτης: vel quòd basin haberet corneam, id est pedes.

Arcadius deus Pan vocatus est. Propertius:

Arcadio pinus amata deo.

nam Pinea corona vtebatur. Ouid. in Fastis:

Pan tibi, qui pinu tempora nexa geris.

Thiles. tamen harundine, id est syringa, Pana coronari putauit. Vergilius:

Pan deus Arcadiæ. Ouid.

Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

nam vt suprà dictum est, Pan enim Faunus dictus est. Idem Ouid.

Pana deum veteres pecudis coluisse feruntur

Arcades, Arcadiis plurimus ille iugis.

Capripes Pan cognominatus à poëtis, à Græcis αἰγιπόδης, & αἰγίπαν, & numero plurium Aegipanes. Propertius in tertio:

Capripedes calamo Panes hiante canent.

Hyginus de Capricorno: Huius, inquit, effigies similis est Aegipani. Sed hæc notiora, tantum innuisse sufficiat. Dicitur & semicaper deus, ab Ouid. in Fastis & Metamorphos. vt est in illo:

Sunt oculis nymphæ, semicapérve deus.

Mænalius etiam cognominatus, à monte Arcadiæ notissimo, in quo, vt Pausan. scribit, auditus est sæpe sibilans.

Tegeæus quoque dictus, à Tegea Arcadiæ. Vergil.

Adsis ô Tegeæe fauens. Propert.

Et calami Pan Tegeæe tui.

Lampeus Pan in Arcadia vocatus à Lampo monte, vel potius parte montis Erymanthi, vt Pausan. scribit, Pani dicato.

Ἁλιπλαγκτὴς etiam cognominatum legimus, quasi dicas Saliuagum Pana, quòd colatur in promontoriis, quæ mari alluuntur, quod notant grammatici.

Σινόεις, id est Sinois Pan nuncupatus, à Synoe nympha, à qua Pan educatus fuit, vt Paus. docet

docet in Arcad. Colebatur autem iuxta Megalopolin.

Scoletas Pan, à Scoleta Arcadiæ colle denominatus, eodem auctore Pauſ.

Nomius præterea Pan ſeorſum ab Apolline cognominatus, à montibus Nomiis, de quibus idem Pauſa. In his montibus ad dextram Lycoſuræ Panis Nomij templum ſpectabatur, locúmque ipſum Melpæa à cantus ſuauitate fiſtulæ vocabant.

Συριϰτὴς porrò Pan, id eſt, fiſtulator nuncupatus, vt ex Phurnuto didicimus: etſi vulgati codices συριγγ habeant, id quod viam fecit doctis quibuſdam hallucinandi, vt locum Phurnuti malè reponerent. A fiſtula igitur Syrictes cognominatus eſt. Iouis & Oeneidos nymphæ filium idem facit. Alij Vlyſſis & Penelopes, alij Aetheris & Oeneidos, vel Nereidos, quidam Cœli & terræ. Sed quòd retulimus, eum natum ex Mercurio & Penelope, fabulæ ferunt, Mercurium in hircum mutatum, & amatum fuiſſe à Penelope, quæ cum eo concumbens Pana pepererit, & ipſe Pan propterea hircipes fuit. Plato Pana ſermonem interpretatur, ideóque Mercurij filius fingitur, quod & ſermo biformis ſit, verus ſcilicet, & falſus. Mox & ſubdit: Pan Aepolus biformis, Mercurij filius dictus in ſuperioribus partibus læuis ac delicatus, ex inferioribus aſper & hircinus. Alij demum Pana vocatum tradunt, quod τῆς ὥρας, id eſt, Horæ ſit ſignum, hoc eſt vniuerſi, & ideo propriè Pan nuncupatus eſt. Sunt & alia quædam de Pane in commentariis in Theocritum, præcipuè in primo Idyllio, & item alia à Phurnuto in lib. de Nat. deor. Adhæc Pindari interpretes in Pyth. exordio, Pana tradunt oracula primum dediſſe Arcadibus. Idem & Pauſanias prodit. Sed id ait factum ex ſacello quopiam, in quod per gradus aliquot aſcendebatur: nymphámque Erato ea oracula edere ſolitam, quæ Erato non Muſa fuerit, ſed nympha, quæ Arcados Calliſtus filij conſuetudine vteretur. In Parthenio Arcadiæ monte Panos templum fuit, in quo locus dictus Aula, quod velut aſylum animalibus fuit. eò enim adire non audebant nec leones, nec lupi, dum ea conſectarentur, ſed protinus ſubſiſtebant, ipſáque animalia relinquebant: id quod & in Dianæ Aetoliæ luco factum fuiſſe fabulantur. Illud quoque de Pane Aegyptij ſacerdotes & poëtæ quidam prodidère, ipſum Deum ſe in flumen deieciſſe, in piſcem mutatum poſteriore parte corporis, altera verò hirci: quo tempore Dei quidam in Aegypto propter ſubitum aduentum Typhonis ſe in varias figuras transformarunt, Mercurius in ibin: Apollo in auem threiiciam, id eſt, gruem: Diana in catum, id eſt, felem. idem ſcribit Manilius, & Hyginus in Aſtronomico poëtico: qui & hoc refert, Cùm Iupiter (inquit) Titanas oppugnaret, primùm obieciſſe hoſtibus timorem, qui Panicus appellatur, vt ait Eratoſthenes. Panicus quidem terror à Pane Deo dictus eſt, qui & numero plurium aliquando πανικὰ dicuntur, quorum & M. Cicero meminit in Epiſtolis cùm familiaribus, tum ad Atticum, Nam cùm Gigantes contra Iouem & deos pugnarēt, hic terror eis obiectus eſt, ad quam rem alludit Orpheus in hymno Panos, quem illi Deo cum variarum rerum ſuffimento concinuit, hoc verſu:

Πανικὸν ἐκπέμπων οἶστρον ἐπὶ τέρματα γαίης hoc eſt:

Terrarum in fines immittens panicon œſtrum.

Panicos etiam terrores Phurnutus dici ſcribit, de repentinis, & ſine ratione factis. Ita enim nonnunquam greges ac armenta pauere videntur, cùm ſonitus aliquíſue ſtrepitus ſurgit in ſyluis, aut è ſpeluncis, aut ex terræ cauernis. de his & Pauſ. in Phocaic. Hic terror, inquit, panicus Gallos inuaſit, qui Breno duce Delphos prædaturi acceſſerant. Terrores quippe nulla certa cauſa exiſtentes, à Pane oriri produntur. hinc & poëta Silius lib. XIII. Punicorum, deſcribit Hannibalem deterritum hoc Panos terrore, cùm ad vrbis mœnia acceſſiſſet, eam expugnaturus: vt paulo antè allatis poëtæ carminibus oſtendi. Plutarchus quoque in libro de Iſide & Oſiride: Poſt, inquit, Oſiridem à Typhone cæteríſque coniuratis occiſum, Panes ac Satyri, qui Chemin inhabitabant. id ſenſerunt, déque eo quod geſtum fuerat, turbas & tumultus facere cœperunt. quare factum eſt, vt repentini terrores, Panici deinceps appellarentur, ipſum lege Plutarchū. Porrò & Politianus totū XXXVIII. Miſcellaneorum caput hac de re confecit. Sed & Theon in Arati comment. ἠχὴν, id eſt, ſonitum hunc cochlea factum ſcribit. Plutarchus etiā in eo Quod oracula defecerūt, prodit. de Panis interitu, qui Tiberij Cæſ. tempore accidit: exiſtimatúmq; fuiſſe ab eius temporis philoſophis, eum Pana interiiſſe, qui ex Mercurio & Penelope natus eſſet. id quod & Euſebius de Præparatione euang. repetit, Legimus porrò Numā Pompiliū, dum Inuo, id eſt, Pani ſacrificaret, fagineum ramum geſtaſſe, intonſis crinibus obuolutum.

SYNTAGMA DECIMVMSEXTVM

DE FORTVNA MVLTIPLICIQVE EIVS IMAGINE ET COGNOMINE, AD V. C.

Alexandrum Guarinum.

Ingens Herculei decus senatus,
Idémque Aoniæ pater cateruæ,
Vnus nam pote sustinere curas
Magni principis, & præesse rebus.
Idem & Rhetoricos doces colores,
Et priscos simul explicas poëtas.
Quare, quem tibi dedico libellum,
Quo Fortuna dea est relata paucis,
A tot si liceat vacare curis,
Hunc lima expolias seueriore,
Tentésque indice lydio rogamus,
Ne fallax dea ludat hinc & inde.

Ecum tibi de Fortuna libellum, Alexander Guarine, vir doctissime, quem contractioribus his brumæ diebus confeci. & ea de causa potissimum tibi à me dono datur, vt testis sit nostræ inter nos beneuolentiæ, à primis vsque adolescentiæ nostræ annis initæ, cùm sub sanctissimo viro ac doctissimo parente tuo, Bap. Guarino, bonis literis & moribus operam vtrique daremus. Cuius ego viri memoria, hac infirma valetudine & ætate adhuc recreor. & licet ego longo tempore peregrè profectus, à patria procul, varijs Italiæ vrbibus abfuerim, nihilominus cùm sese occasio offerebat, nostrum vterque mutuam inter nos operam dabat. Sed hæc omnibus notiora. In hoc certè libello videbis, quantas Fortuna vires sibi vendicet, in primis cùm de nobis vtranque paginam faciat. Tute certè virtute tua fultum, ac prudentia cognosces, trophæum tibi de Fortuna & quidem illustre erexisse. Me verò varijs ac miris exemplis à Fortuna exagitatum, demum manicis compedibúsque vinctum, in triumpho ductum, omnibus amissis cùm Fortunæ bonis, tum amicis, ita vt penè destitutus videar: nec nisi vnus aut alter amplius mihi superest amicus. Sed querelis mittamus. Tu interea sumas hoc qualecunque est libelli, & boni æquique consulas. Nam si paria meritis referre non possum, grati tamen animi significationem hoc libello testatam relinquam. Vale.

FORTVNA.

FOrtunam, Alexander Guarine vir doctissime (vt probe tenes) deam gentes credidère. hinc illud Iuuenalis:

Sed te Nos facimus Fortuna deam, cœlóque locamus.

Plaut. in Pseud. Centum doctûm hominum cõsilia hæc deuincit dea Fortuna, atque hoc verum est: perinde vt quisque Fortuna vtitur, ita præcellit, atque exinde sapere eum omnes dicimus. Speusippus Philosophus Fortunam definiuit, motum ab occulto in occultum esse. Anaxagoras & Democritus, Stoicorúmq; nõnulli, Fortunam existimarunt esse causam humanę rationi minimè manifestã: at Plato ipse σύμπτωμα φύσεως, ἢ προαιρέσεως esse statuit: hoc est, Symptoma vel accidens naturæ, vel electionis, & causam eorum quæ secundũ aliquod accidens fiunt. cui non dissentit Aristoteles. Proclus in Platonis Timæo, dæmonis potestatem putat, causas inter se diuulsas cõgregantem. M. Cicero de Diuinat. Quid est enim, ait, aliud sors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi cùm sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atq; euenire poterit? Vnde & alij ita definière: Fortuua est accidentiũ rerum subitus ac inopinatus euẽtus. Pausanias in Achaicis, ex Pindari auctoritate fortunam scribit vnam esse Parcarum, & eam quidem sororibus potestate antecellere. Græcè verò Fortuna τύχη dicitur. Pausa-

nias in Messeniac. Fortunæ, id est, τύχης mentionem apud Græcos primùm ait carmine fecisse Homerum, qui in hymno ad Cererem, quem in præsenti non habemus, alias Oceani filias enumerans, cum puella Proserpina ludentes, & Tychen quoque ipsam, vt vnam ex Oceani filiabus, his versibus cecinit:

Λευκίππη, φαινώ τε, καὶ ἠλέκτρη, καὶ ἰάνθη,
Μηλόβοσίς τε, τύχη τε, καὶ ὠκυρόη καλυκῶπις. id est:
Leucippe, Phænóque, & Electra, & Ianthe,
Melobasisque, Tychéque, & Ocyroe pulcriocula.

Et nihil ille de Tyche, id est, Fortuna amplius. At verò Bupalus, qui templa construere, & animalia optimè effingere nouerat, omnium primus Fortunæ statuam Smyrnæis effecit, polum capite sustinentis, manúq; Amaltheæ cornu. Post hæc & Pindarus deam ipsam celebrauit, eámque Pherepolon nominauit. hęc fermè ex Pausania. quem quis mirari possit ita dixisse, cùm ante Homerum eius Orpheus meminerit in hymno, quē Fortunæ cum thuris, id est, Libani thymiamate concinuit. Fuit adhæc & Aegeræ, quæ vrbs prius Hyperesia vocabatur, Fortunæ simulacrum ferentis similiter cornucopiæ: iuxta quam Cupido erat alatus. Qua ex re significari putat Pausanias, quòd ea etiam quæ ad amorem pertinent fortuna magis quàm pulchritudine & forma recte soleant mortalibus succedere. Effingebatur quidem Fortuna, teste Lactantio libro tertio, cum Cornucopiæ, & gubernaculo, tanquam opes tribuere putaretur, & humanarum rerum regimen obtinere. Hinc & philosophi, eodem auctore, eius sexum mutantes, deum vocabant: & eandem modò fortunam modò naturam nominabant: quo loco & alia multa de Fortuna disserit. Eandem, vt Eusebius scribit, in pila sedentem veteres effingebant, & alas addebant. Ideo Horatius de Fortuna ita cecinit: Nunc tibi, nunc mihi benigna, laudo manentem, si celeres quatit pennas. Thebanus Cebes in Tabula ita effinxit: Sed mulier, inquit, illa quæ'nam est? quæ velut cæca atque insana, super lapide quodam rotundo consistere videtur? Fortuna, inquit, vocatur. ea autem non solum cæca, sed insana etiam, & surda est. Quæ'nam huius sunt partes? Obambulat, inquit, quocunque gentium, & aliis quidem facultates eripit, aliis tradit: ab eísque rursus aufert quæ tradiderat, atque aliis temerè tribuit. vnde hoc argumento facile declaratur, cur in rotundo lapide consistat: & cætera, quæ non illepidè subdit ille. Pittacus verò Fortunæ varietatem ita expressit, vt est apud Aelianum in Varia historia. Apud Mytileneos, inquit, scalam in templis extruxit, ad vsum quidem nullum idoneam, tantum vt donarij loco esset, latenter Fortunæ vicissitudinem significans, vt nescio quo pacto felices ascenderent, infelices autem descenderent. Artemidorus Daldianus in libro Onirocriticôn, Fortunam sedentem supra cylindrum aliquando, aliquando comptam ornatámque, aliquando incomptam sordidámque describit: & cum gubernaculo, vt iam diximus. talémque sæpe nos in vetustis nomismatibus, signísq; marmoreis vidimus. Iuuenem alibi idem Artemidorus mulierem Fortunam describit: cuius verba, quoniam & ad alios deos faciunt, hic subdidi: Mercurius, inquit, iuuenis & adolescens, Hercules iuuenculus, Iupiter vir, senex Saturnus, Dioscuri Gemini adolescentes: Spes virgo, Diana & Minerua. Spes quidem ridens, Diana casta facie, Minerua Gorgon intuens: Fortuna mulier iuuenis, vetus Vesta: Parcæ tres mulieres vestitæ, nudæ Horæ, lauantes Nymphæ. Hoc totum ille. Alij inter maris vndas velificantem finxère Fortunam: alij in saxi vertice, montísve cacumine, ventis omnibus expositam. Plerique rotæ insistentem effinxère. Certè Apelles cùm Fortunam ipse sedentem pinxisset, interrogatus cur id fecisset, Quia nunquam stetit, respondit. Apud verò Scythas sine pedibus fingebatur, vt manus tantum & pennas haberet. Fuère & qui vitream, propter fragilitatem, vocauère. Hebræorum verò prophetes Esaias, Fortunæ mensam poni solitam cecinit, vt est interpretatus D. Hieronymus: Qui ponitis, inquit, mensam Fortunæ, & libatis super eam. vel vt LXX exponunt: Qui paratis Fortunæ mensam, & impletis dæmoni poculum, vel mixtam potionē. quo loco Hieronymus: In vrbibus, ait, omnibus, & maximè in Aegypto, veterem fuisse consuetudinem, vt vltimo die anni & mensis, eorum qui extremus est, ponant mēsam refertam varij generis epulis, & poculum mulso mixtum, præteriti anni & futuri fertilitatem auspicantes. Pausanias in Achaicis, ait Pindaro se fidem habere canenti, Fortunam Parcarum vnam esse, præstantissimámq; sororum. Idem in Bœot. Fortunæ sacellum fuisse, in quo ipsius deę simulacrum esset, Plutum diuitiarum deum puerum tenen-

tis.id quod innuere videtur, fortunam ipsam diuitiarum esse matrem atque nutricem. huius quidem simulacri manus & faciem Xenophon Atheniẽsis, reliqua Callistonicus indigena effinxerat. CL. Galenus in suasoria (si legitimus liber est) Fortunæ, inquit, indicare nequitiam cum antiqui vellent, illam vel pingentes, vel fingentes, fœminæ specie formabant: non contenti, gubernaculum illi attribuebant: tametsi fœminea leuitas satis erat. orbem pedibus supposuerunt: tum etiam & cæcam, vt eius inconstantiam indicarent. Hæc ille fermè & cætera quæ sequuntur. Non defuêre & qui nostro tempore non insulsè Fortunam in equo velocissimo constituêre, & currentem eam Fatum arcu intento insequi: Fortunæ instabilitatem pernicitatémque significantes, eámque fati vi semper agi. Sed enim de equestri Fortuna in hoc, suo loco agam.

Fuêre & qui eandem duplici facie formauêre, nigra alterâ, altera alba, bonam malámque significantes. alij eandem cum Occasione effinxere, hoc est capillatam fronte, occipitio caluam, alatam pedibus, pilæque insistentem, manu nouaculam tenentem, vt eam effinximus primo Syntagmate. Sed & Sophocles in Antigon.

φρόνει βεβὼς αὖ νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης: hoc est,
Sape denuò nunc positus in nouacula fortunæ.

Sed nimius sim, si velim quæ legi, simul nunc cuncta complecti. Sed D. Augustinum par sit audire, ita in septimo de Ciuitate Dei scribentem: Fortunam certe deam, inquit, antiqui dixêre, non rationabili dispositione, sed vt temerè acciderit, sua cuique dona conferre. De hac Sallustius: Sed profectò fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas ex libidine magis quàm ex vero celebrat, obscurátque. Seneca tamen, vt Stoicus, in Epistolis inquit: Nihil neque boni, neque mali dare potest Fortuna. valentior enim omni Fortuna est animus, qui in vtranque partem res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causa est. atque ideo illud ab Iuuenale scribi putarim:

Nullum numen abest, si sit Prudentia: sed te
Nos facimus Fortuna deam, cœlóque locamus.

Et vt inquit Pausan. Nihil sine Fortuna fit: hoc est, μηδὲν ἄνευ τύχης. Certè Plinius de Fortuna ita argutè exclamat: Toto, inquit, mundo, & locis omnibus, omnibúsque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, & vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & conuiciis colitur, volubilísque, à plerisque verò & cæca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorúmque fautrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola vtranque paginam facit: adeóque obnoxiæ sumus sortis, vt Sors ipsa pro deo sit qua deus probatur incerta. hæc Plinius. At cur non & Pacuuianos versus hoc loco ascribimus, præsertim Fortunam commentantes, quos & ad Herennium Gallio, vel quisquis ille fuit qui ad eum Rhetoricà scripsit, attulit? hi verò sunt:

Fortunam insanam esse & cæcam, & brutam perhibent philosophi,
Saxóque instare globoso prædicant volubili.
Ideo quò saxum impulerit sors, eò cadere Fortunam autumant.
Cæcam ob eam rem iterant, quia nihil cernat, quò sese applicet.
Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilísque sit.
Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoscere.
Sunt autem alij philosophi, qui contrà Fortunam negant
Miseriam esse vllam, sed temeritate omnia regi, id magis
Verisimile aiunt, quod vsus reapse experiundo edocet,
Velut Orestes modò fuit rex, modò mendicus factus est.
Naufragio res contigit: nempe ergo haud Fortuna obtigit.

Et hæc Pacuuius. Hinc, opinor, illud inter adagia connumeratur, Fortuna Euripus: de inconstãtia, & varietate rerum. Extat quoque vel Vergilij, vel alterius de Fortuna Asclepiadeum. item & alterum Annæi Senecæ, quibus dea hæc præclarè describitur. Nihil prætereà vetat, quæ de eadẽ argutè quidẽ & doctè, vt solet, durè licet atque incomptè, scribit Martianus, afferre: Tunc etiam, inquit, omnium garrula puellarum, & contrario semper fluitabunda luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat, quã alij Fortem asserunt, Nemesimq; nonnulli, Tycheaq; quamplures, aut Nortiam. Hæc autem quoniã gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & aliis impertiens, repentinis motibus conferebat, rapiens his

comas pueriliter, caput illis virga comminuens, eisdémque quibus fuerat eblandita ictibus crebris verticem, complicatis in cōdylos digitis vulnerabat. dein & paulò pòst subdit: Hæc mox vt facta conspexit omnia quę gerebantur, in Iouis consistorio subnotari, ad eorum libros & pugillarem paginam cucurrit, & licentiore quadam fiducia, quæ cōspexerat inopinata descriptione corripuit, vt quædam repentè prorumpentia, velut rerum seriem perturbaret: alia verò, quę causarum ratio prospecta vulgauerat, quoniam facere improuisa non poterat, suis tamen operibus arrogabat. atque hactenus Martianus, de nomine, vi & potestate Fortunæ, eiúsque natura, eruditè, si minus eleganter, perscripsit. Quare iam satis de hac. nam de Fortuna multorū versus afferre possem, vt Beroaldi, & Baptistæ Carmelitæ. Sed & ego pastorali ac bucolico quodam meo poëmate adolescens satis multa lusi: quibus omnibus missis, nostrum prosequamur institutum. Multis est Fortuna cognominibus nuncupata. nam Bona Fortuna Romæ in Capitolio culta fuit, Mala in Exquiliis. de hac Cicero, de illa Plinius meminere. hæc Græcè κακὴ τύχη, vel φαύλη τύχη: illa ἀτύχη, vel quod magis est in vsu, ἀγαθὴ τύχη vocata est. vt vel in Cebetis tabula videtur. Hæc & prospera dicta, & secunda, & læta: vt illa, tristis, sinistra, & læua. Agathes quidem Tyches statua Athenis fuit apud Prytaneum, quam miro exemplo adolescens deperibat adeò, vt eò demū vęsaniæ peruenerit, vt sibi ipsi manum consciuerit. Vidi antiquam Bonę Fortunę imaginem cum hac inscriptione, ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ. Erat autem in solio sedens mulier stolata, subtristis, cuius dextræ dextram iungere videbatur adolescentula egregia forma ac liberali, quę ante illam stabat. Post verò matronam sedentem, puellula quædam manum supra scabellum tenere, & inniti videbatur. Huius picturę interpretationē esse arbitror, vt anus illa in scabello sedens præteritā Fortunā significet, atq; ideo subtristis: formosa verò adolescētula, quæ dextrā dextræ iungit, præsentē Fortunā denotat. at puellula, quæ pòst matronæ scabellū attingere videtur, futuri temporis Fortunā prę se fert, vtpote quæ ad maturā ætatem nondum peruenit: sed eiusmodi inscriptio in Græcis vetustis marmoribus frequēs reperitur. Memini quoq; me videre pulchram mulierē cum Cornucopiæ. quin etiam caduceū vidi, in cuius vertice alatus pileus erat, & vtrinq; duo cornucopię, caduceū ipsum complectebantur, idq; significare, eloquētiæ & doctrinę comitē esse bonā fortunā, credebatur.

Aurea Fortuna in primis etiam nuncupata. hanc in cubiculis Imperatorum haberi solitam legimus. hæc & morituro ipso pręsente, trāsferebatur ad successorē: vnde factum est, vt auream alicui Fortunā dicamus. Hāc verò & Regiā Spartianus in Seuero nuncupauit.

Prænestina Fortuna appellata, & Prænestinæ sortes, de quibus hic agendum ex Marci Ciceronis verbis: Numerium Suffustium, vel Suffusium, vt Prænestinorum monumenta declarāt, virum admodum clarum fuisse accepimus. hic cum assiduis insomniis, etiámque minacibus, iuberetur certo in loco silicem excidere, perterritus dicitur sic, vt agere id incœperit ridentibus ciuibus. Sed præfracto saxo, erupisse sortes, quæ in robore forent insculptæ, priscarum literarum notis. Quin eodem quoque tempore mel ex olea fluxisse tradunt. & haruspicum monitionibus factum, vti ex eadem olea fieret arcula, & in ea reconditas sortes: ad quas præmonente Fortuna Romani Pont. accedebāt, & pueri manu commixtas educere solebāt. ac talis quidem Prænestinarum sortium origo traditur. Fani Pulchritudo & vetustas harum sortium, etiamnum tempore Ciceronis nomē retinebat. Carneadem Clitomachus scribit dicere solitū, nusquam se fortunatiorem, quàm Pręnestæ, vidisse Fortunam. Idem Cicero libro secundo de Diuin. prodidit. Legitur & hodie antiquum epigramma de Fortuna, quæ Prænestæ dicata fuerit, cuius hi primi versus:

Tu quæ Tarpeio coleris vicina tonanti,
Votorum vindex semper Fortuna meorum,
Accipe quæ pietas ponit tibi dura merenti, &c. Lucanus in secundo:
Vidit Fortuna colonos Prænestina suos. Ouidius:
Et Prænestinæ mœnia sacra deæ. Silius:
Sacrísque dicatum Fortunæ Præneste iugis. Statius in Syluis,
Et Prænestinæ poterant migrare sorores.

Ideo verò sorores à Statio dictæ, quòd Prænestæ colerentur, sub duarum sororum effigie: hoc est, bonæ malæque Fortunæ Suet. Trāquillus in Domit. Satis lęta, inquit, fœlicémque sortem, Pręnestina Fortuna per nouenniū dedit, insequenti anno tristissimā reddidit. Habet, inquit Strabo lib. v, Præneste Fortunæ templū illustre, vnde certa edūtur oracula.

Nortiam etiam Fortunam vocatam legimus, vt ex citatis Martiani verbis patet. Porrò & Sutrinorum deam Nortiã, ex Tertulliano, in deis Topicis iam dictum est. Est verò Sutrium, notissima vrbs Hetrusca. Sed & T. Liuius lib. VII ab V.C. Volsinius, inquit, clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorũ auctor Cincius affirmat. Quare cùm ita sit, nescio, vnde in mentem venerit literatis quibusdam, vt deam Hanc Horchiam potius quàm Nortiã appellandam scripserint. Fuit & Nursia dea Volscinensiũ, nisi nos fallant Tertulliani codices in Apologetico. Nortię meminit & Iuuenalis in X. Nortia Thusco fauisset. licet codices & interpretes euariare videãtur. quidã enim non Nortiam, sed Nursiã, alij & Murciã legendũ putãt.

Equestris Fortuna cognominata & culta in vrbe fuit, cuius ædes à Fuluio Flacco posita fuit, vt Valerius Maximus & Lactantius scribũt. Liuius IIII. Dec. lib. decimo, historiam est executus: Cùm enim Fuluius Flaccus Celtiberos in Hispania fudit, ædem Fortunæ equestri, Iouiq; Opt. Max. ludósque vouit. hin detractis frenis equis, vt maiore vi atque impetu in hostes incurrerent equites Romani: quare victoriam obtinuit. Idem Liuius lib. secundo quintæ Decad. Q. inquit, Fuluius Flaccus Censor ædem Fortunæ equestri, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus vouerat, annos sex postquam vouerat dedicauit: & scenicos ludos per quatriduum, vnũ diem in circo fecit eo verò studio faciebat, ne vllum Romæ amplius, aut magnificentius templum esset: magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulæ marmoreæ essent. profectus in Brutios, Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detexit: id satis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur, &c. Fortunæ equestris ædem Systylon ad theatrum lapideum, Vitruuius in tertio fuisse scribit. Quare id mihi mirum videtur, quod ait Corn. Tacitus in tertio, Romæ Fortunam equestrem non fuisse. Cùm enim, inquit, equites Romani pro valetudine Augustæ donum vouissent equestri Fortunæ, & eius cognominis nullũ tum Romæ esset, illud Antium miserunt, vbi eo cognomine colebatur. Tantum hoc monere volui, cum Tacitus aliàs diligentissimus antiquitatis fuerit.

Breuis Fortuna, quæ & Parua dicebatur. Huius ædes fuit Romæ à Seruio Tullio rege extructa, vt Plutarchus in Quæstionibus Romanis exponit. In hac æde signum sua prætexta ornatum dicasse ferunt, & longo tempore incorruptum mansisse.

Dubia etiam Fortuna cognominata, cuius vicus in Auentino, hoc est, in XIII vrbis regione, vt P. Victor tradit.

Propria, vel priuata Fortuna, hoc est, ἰδία, cognominata à Romanis fuit, de qua sic Plutarchus: Idiæ, hoc est, priuatæ Fortunæ delubrum in Palatio fuit.

Virgo Fortuna, hoc est παρθένος appellata fuit, eodẽ Plut. auctore, cuius ad fontem muscosum fanum fuit. de hac intelligit Arnobius libro secundo aduersus Gentes, cùm ait, Puellarum togulas ad virginalem defertis Fortunam.

Εὐελπίδος τύχης, id est, Bonæ spei Fortunæ in magno angiportu ædem fuisse, idem qui suprà Plutarchus meminit, & in Quæstionibus, vbi interpres Bene sperans exposuit.

Masculæ quoque Fortunæ, id est, ἄῤῥενος τύχης ædiculam Romæ fuisse, idem prodit Plut. prope Veneris templum. qui & hoc ibidem ait: Ad hæc, inquit, & sexcenta alia honorifica Fortunæ cognomina, quorum Seruius rex bonam partem dicauit. Fuit & Fortunæ thalamus, cuius loci idem Plut. meminit: Quid est, inquit, quòd portam vnã θυρίδα, id est, fenestram appellant, apud quã Fortunæ thalamus qui dicitur, positus est. Problema est XXXV.

Cæca Fortuna cognominata fuit, vt ex Pacuuiano versu recitauimus. Cicero in Philip. Deinde obsecro vos P.C. quis hæc vestrùm non videt, quod Fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? Idem in libro de Amicitia: Non enim solum ipsa Fortuna cæca est, sed eos etiam plerunque efficit cęcos, quos complexa est. Sed nõ modo à Latinis cęca dicta est Fortuna, verùm etiã à Græcis. Hinc Cebes: τυφλὴ, inquit, nõ solũ τυφλὴ, id est, cæca, sed & insana, & surda. hoc est, ἀλλὰ καὶ μαινομένη, καὶ κωφή. Sed & Martialis cæcã nuncupat, & Plinius. D. verò Augustinus: Vt quid, inquit, colitur, quæ ita cęca est? Quo eodem capite, hoc est XVIII. quarti libri de Ciuit. Dei, multa deam ipsam irridens attulit. Porrò & eadem causa Apuleius exoculatam Fortunam vocauit. Nunc quis nos vetet, multa de Fortuna breuibus concludere? Libanius rhetor Christianorũ hostis. Fortunæ occultas insidias significare volens, ὕφαλον Fortunæ dixit. Est verò Hyphalus, saxum sub salo occultum & cæcum, quæ Vergilius cæca saxa & latentia appellauit. εὔριπος τύχη, id est, Fortuna Euripus, æstuãs. Fuerunt plures Fortunæ

tunæ ædes Romæ, vt malę & detestatę in Exquiliis, Fortunę Fortis in ripa Tiberina, Equestris iuxta theatrum. Fuit & templum Fortunę breuis, hoc est paruæ, quæ & Pusilla ab aliquibus dicta est. Fuit & παρθένου, hoc est virginis Fortunæ. Aliud Primigeniæ, aliud Obsequentis ad Capenã portam. Fuit & Priuatæ, & Viscatæ, & Publicæ, & Virilis, & Bene sperantis, id est, εὐελπίδος: & ἀποτροπαίου, id est, auertentis: & blandæ, hoc est μειλιχίας, licet μηλίας in Græco Plutarchi codice legatur: item Fortunæ dubiæ in Auentino, & Mammosæ in duodecima regione, & Barbatæ, & Muliebris, quibus ferè omnibus Seruius Tullius rex principium dedit, quod à Fortuna ipse ex seruo in regnum esset euectus: idem præterea rex prospiciens Fortunam ipsam in rerum occasionibus plurimum momenti habere in vtranque partem quod Plutarchus & Plinius scribunt. de quibus omnibus, & de alijs nonnullis, prout vel rei vel memoriæ ratio suppeditarit, agemus. Ad hæc legimus, ædem Fortunæ in aurea domo struxisse principem Neronem, ex puro candido ac lucido lapide, adeò vt etiam nullis adopertis foribus intus esse lux inclusa videretur, vt pluribus paulò pòst.

Occasionem possemus & hoc loco ascribere, sed eam primo Syntagmate descripsimus: qua occasione & quidam Caluam fortunam dixêre.

Αὐτοματία τύχη, id est, Spontanea, vel vltronea Fortuna appellata, & culta à Siculis. nam cùm Timoleon ex Sicilia tyrannos eiecisset, ideóque ipsi multi inuiderent, quòd scilicet ab omnibus laudaretur, ipse, vt inuidiam declinaret, Fortunæ, quam αὐτοματίαν vocant, templum erexit: fassus, neque vi, neque prudentia sua, sed Fortunæ auxilio illa se perfecisse. Auctores, Plutarchus & Aemil. Probus. αὐτόματα enim ea Græcè dicuntur, quæ sponte sua mouentur & fiunt, vt machinæ quædam.

Seiæ Fortunę ædem scribit libro trigesimo Plinius, fuisse à Nerone constructam, quam Seiam appellatione dicebat. An verò hæc Seia esset, quã Augustinus ex Varrone ait præpositã, quàm diu segetes sub terra essent, cuius & Macrobius in Ferijs meminit, & Plinius idem XVIII libro, vt antè docuimus, id est, in primo Syntagmate, nõ planè conuenit: etsi quidam, qui se bene Romanas antiquitates docuisse arbitrantur, eandem faciant. nam locus Plinij, vnde illi sunt decepti, ita legẽdus est capite vigesimosecundo libri trigesimisexti: Nerone principe, in Cappadocia repertus est lapis duricia marmoris, candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus: hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellatione dicebat, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. hæc Plinius. Sanè locum hunc Hermolaus ita castigat: Aedem Fortunæ, quã Sellam appellant: Vetusti, inquit, codices ædẽ Fortunæ, quã Seiani appellatione dicebat, hoc est: Nero princeps. Porrò mihi hoc loco magis satisfacit, quod idem scribit Plinius libro 8. c. 48. Seruij Tullij, inquit, prętextæ, quibus signũ Fortunæ ab eo dicatę coopertum erat, durauere ad Seiani exitum: mirúmque fuit, nec defluxisse eas, nec terredinum iniurias sensisse annis DLX. De Seiana Fortuna & equo, Gellius & Suetonius. Ostenditur & nunc Seiani antrum in ora Campaniæ, haud procul Pausilipo. Cæterum de equo Seiani plura in prouerbiis leguntur.

Publica Fortuna Romæ culta in valle Quirini, quæ inter Exquilias fuit, & Quirinalem collem. meminit Ouidius Fastor. quarto:

Qui dicit, quondam sacrata est valle Quirini,
Hac Fortuna die publica, verus erit.

P. Victor videtur In colle legere, non In valle.

Viscata hoc est, ἰξευτρία Fortuna, ab antiquis nominata fuit, cuius Romæ ædem fuisse accepimus: vti ab ea nos capiamur. hinc & à Seneca dictum, Viscata esse beneficia. Huius verò Hixeuteriæ Fortunæ meminit Plutarchus in Quæstionibus Romanorum, cuius hæc sunt verba à me expressa: Tum Fortunę ἰξευτρίας templum est, quam Viscatam nominant. Vnde mirum mihi videtur, quòd in libro de Fortuna Romanorum, Budæus potius viscatricem, quàm viscatam transtulerit: quod nomen etsi ridiculum videtur, vt ait Plut. nõ ab re tamen, si per translationem dicas, tenaciter attrahentis quicquid illi hæserit.

Virilis Fortuna, hoc est ἀνδρείας τύχη, culta & cognominata fuit, vt Plutarchus scribit de Fortuna Romanorum, Ancum Martium Romanorũ regem virili Fortunæ templum erexisse: quòd ad victoriam plurimum Fortuna conferat. Dionysius verò Alicarn. libro Historiarum quarto, ait Seruium Tullium superatis Hetruscis, cum quibus XX annis conti-

nenter pugnauerat, rebus compositis duo templa Fortunæ construxisse, qua per omne vitæ tempus visus erat vti prospera: alterum in foro boario, alterum ad ripas Tiberis, ei quam Virilem appellauit. De sacro autem Virilis Fortunæ, Ouid. III. Fast.

Discite nunc quare Fortunæ thura virili
　Detis eò, gelida qui locus humet aqua.

In hoc verò templum venticare solitas mulieres legimus, quæ nuptui dabantur: & corpore nudato, ne quo vitio aut labe essent affectæ, explorabantur. Scribit Plutarchus, Seruium regem Fortunæ regnum acceptum retulisse. quin vulgo etiam prædicabat, consuetudinem sibi esse cum Fortuna, eámque per fenestrã quandam ad se delabi in cubiculum solitam. & subdit: ab ipso rege in Capitolio fanum constructũ Fortunæ Primigeniæ, quam πρωτογένειαν Græci vocant. de qua illud esse, quod modò recitabam, crediderim:

Tu quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti.

Fuit & in colle Quirinali, de qua T. Liuius libro quarto de bello Maced. Aedes, inquit, Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Hala Duumuir ad ipsum creatus, vouerat eam X annis antè Punico bello P. Sempronius Sophus locauerat idem Censor. Meminit & in quintæ Decad. libro 3, in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguinem interdiu pluisse. Plutarchus Primigeniã ait Fortunã Romani coluerũt. causam hanc affert: An, inquit, Seruio ex Serua nato Romæ summa cũ laude & splẽdore imperari cõtigit, vt pleriq; ex Romanis existimãt? An illud magis, quòd Fortuna vrbi & imperiũ & originẽ præstitit? An altior quædam (inquit) ratio, & magis à natura, ex media deprompta philosophia: Fortunam scilicet rerum omniũ principium esse: Naturam verò κατὰ τύχην, id est secundum Fortunã cõsistere?

Malam etiam Fortunam quidam vocauêre, cuius ædem in Exquiliis Romæ fuisse, apud mihi suspectum scriptorem legi.

Fortem Fortunam, quam φορτιὼν τύχην Græci vocant, Romani coluêre, & à Tullio rege primum dedicatam fuisse legimus: tum & ab aliis postea. Fuit verò iuxta fluuium in hortis à Cæsare populo relictis, vt Plutarchus scribit. Sed longè ante hanc eius cellam, T. Liuius libro septimo tertiæ Decad. Romæ, inquit intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite signum, quod in corona erat, in manu sponte sua prolapsum. Idem T. Liuius libro X. ab V. C. Papyrium, ait, post triumphum de reliquo ære, quod in ærarium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locasse, prope ædem eidem deæ ab rege Seruio Tullio dedicatam. qua de re & Varro de Ling. lat. Dies, inquit, Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra vrbem Romam dedicauit. Donatus in Phormione Terentij. Fortuna, inquit, dicta est res incerta: Fors Fortuna, euentus Fortunæ bonus. Idem & paulò pòst: Aliud Fortuna est, aliud Fors Fortuna. nam Fors Fortuna est, cuius diem festum colunt, qui in arte aliqua viuunt. huius ædes trans Tiberim est. dies autem Fortis Fortunæ festus octauo Calend. Quintiles agebatur, vt in antiquis Fastis, & apud Ouid. notauimus, cuius hi versus in sexto Fastorum leguntur:

Quàm citò venerunt Fortunæ Fortis honores,
　Post septem luces Iunius actus erit.
Ite deam læti Fortem celebrate Quirites,
　In Tyberis ripa munera regis habet.

Apud Non. Marcellum Actius poëta in Actyanacte, Fortunam à Forte distinguit. ita enim dicit, Quo captus modo Fortunáne an Forte reperiatur. Catullus seorsum enũciat:

Agnoscam, cùm te reducem Fors prospera sistet.

M. Tullius in L. Pisonem: Sed omitto vt sit factus vterque nostrûm. Sit sanè Fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum. Tibullus, Fors iuuat audentes. Sed enim hic Tibullus ad prouerbium respicit, quod est, Fortes Fortuna: de quo Cicero secundo Tusc. Fortes enim non modò Fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio, sed multo magis ratio. Ouidius secundo Fastorum.

Audentes Fórsque Deúsque iuuat.

T. Liuius: Fortes Fortunam adiuuare aiebant. Est & in Vergilij carminibus.

Redux etiam à Romanis cognominata, & à Domitiano Cæs. in primis: vnde Martialis in octauo:

Hic vbi Fortunæ Reduci fulgentia latè

Templa

Templa nitent. Claudianus item:

Aurea Fortunæ reduci ſi templa priores
Ob reditum vouere ducum, non dignius vnquam
Hæc dea pro meritis amplas ſibi poſceret ædes, &c.

Multa præterea extant nomiſmata, illa quidem vetuſta, diuerſorum Cæſarum, in quibus & imago eſt, & inſcriptio REDVCIS Fortunæ.

Fortunam etiam cognominatam eſſe Huius diei, Cic. oſtendit lib. de Legibus 2. & P. Victor in regione Palatij. Plin. lib. 34. c. 14. tametſi inibi mendũ inſit. nam cum inquit Plin. ad ædem Fortunæ huiuſce deæ: reponendum eſt pro Deæ, Diei: quod & agnoſcitur ex cardinalis Maffei codice manuſcripto, vbi Die legitur, vt illud ex Georg.

Libra die, ſomníque pares vbi fecerit horas.

Monuit me huiuſce rei ſuo ſcripto B. Aegius.

NEMESIS Rhamnuſia & Adraſtia, eadem diuerſis de cauſis ſic appellata, ideo & nos ſimul deſcribemus. Plato in quarto de Legibus Dialogo, pulcherrimè deam Nemeſin, quæ quid quenque facere deceat, oſtendit, ita deſcribit: Omnibus, inquit, præpoſita eſt Nemeſis. iudici angelus, omnium huiuſmodi conſideratrix, quo loco Platonici interpretes multa ſubtiliter de hac dea. Sed & Ammianus Marcellinus his verbis: Dea eſt vltrix facinorum impiorum, honorúmque præmiatrix, arbitra rerum, regina cauſarum, quam theologi veteres fingentes Iuſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradebant, omnia deſpectare terrena. Quæ verba ex Orphei ad Nemeſin hymno deſumpta videntur. Proclus verò in Heſiodum, Iuſtitiæ nunciam, non filiam ſcribit. quod & Plato, vt modò relatum, teſtatur: licet Ficinus, Iudicium pro Iuſtitia repoſuerit. Pennas ideo huic deæ fabuloſa vetuſtas aptauit, vt adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimaretur. Eidem gubernaculum dedit, & rotam ſubdidit, vt vniuerſitatem regere per elementa diſcurrens omnia non ignoraretur. Macrobius verò, Nemeſin contra ſuperbiam coli, eſſéque Solis poteſtatem arbitratus eſt. cuius hæc natura ſit, vt fulgentia obſcuret. & quæ ſunt in obſcuro illuminet: ſic etiam Nemeſis, nunc erectas mentium humanarum ceruices opprimere, & eneruare videtur: nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene viuendum extollit. Nemeſis verò dicitur ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως, id eſt, à diſtributione quæ vnicuiq; fit. hoc Ariſtoteles, qui & in tertio ad Eudemum alia plura. Orpheus etiam deę hymnum compoſuit. Heſychius Bonam Fortunam, hoc eſt ἀγαθὴν τύχην, Nemeſin interpretatur: & Themin, id eſt fas. Plin. in 11. poſt aurem dextram, ait locum eſſe Nemeſeos, quæ dea latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit. Idem lib. 28. Alij, inquit, Græcam Nemeſin inuocantes, cuius ob id Romæ ſimulacrum in Capitolio eſt, quamuis latinum nomen non ſit, Hinc noſtrum illud eſt ad Cœlium:

Quæ nec adhuc Latium nomen ſortita, rependat
Diua mihi pœnas, &c.

Nemeſeos ſimulacrum Pompon. Mela, aliíque, in Rhamnunte Atticæ pago fuiſſe tradunt opus Agoracriti, vel Phidiæ. Heſychius: In Rhamnunte, inquit, Atticæ pago Nemeſeos erecta fuit ſtatua δεκάπηχυν, id eſt, decem cubitorũ, vnius lapidis, id eſt, ὁλόλιθον opus Phidiæ, in manu habens mali ramum. de hac eadem ſic Strabo lib. nono. Rhamnus Nemeſeos ſtatuam habet, quod Diodoti opus plerique dicunt: aliqui verò Agoracriti Parij, quæ ex magnitudine pulchritudinéque perfecta magis ac magis eſt, & cum Phidię operibus æmulatione contendit. Plinius verò de Agoracrito Pario & Alcamene Athenienſe agens: Certauère, inquit, inter ſe ambo Phidiæ diſcipuli, in Venere facienda: vicítque Alcamenes non opere, ſed ciuitatis ſuffragiis, contra peregrinum ſuo fauentis. quare Agoracritus ea lege ſignum ſuum vendidiſſe, ne Athenis eſſet, & appellaſſe Nemeſin. Id poſitum eſt in Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus ſignis prætulit. Auſonius in Moſella:

Et Latiæ Nemeſis non cognita linguæ.

Sed ſcribentem præſtat audire Pauſaniam hac de re in Attica: A Marathone, inquit, ſtadiis XL. Littorali via ad Oropum euntibus, Rhamnus decurrit. domicilia incolarum ad mare poſita ſunt. paulò inter continentem Nemeſeos fanum eſt, quæ dea ſuper cæteros deos aduerſus ſuperbos inexorabilis eſt: vt Barbaris quoq;, qui in Marathona venerãt, huius deæ ira multũ obſtitiſſe videatur. nam Athenarũ opes aduerſus ſe cõtemnẽtes, iam tum Parium marmor acceperant, quod ad trophæum erigendum vehebãt. id marmor Phidias

excidit

excidit in deæ huius statuam.corona capiti apposita est,qua & cerui & Fortunæ(si Domitium interpretem sequamur:si verò græcum codicem, Victoriæ) parua signa continebantur.in manu altera erat ramus μηλέας,id est ex malo arbore:vel μελίας, id est ex fraxino. variant enim exemplaria: & perinde qui interpretati sunt, ancipites fuêre. Sed tamen & Eudemus huic imagini in Veneris specie formatæ,in dextra mali ramum dedit.sic & Suidas.in læua verò phiala,in qua Aethiopes effícti erant.cuius rei causam neq; ego (ait Pausanias) coniectura per me assequi potui: neque eorum opinio,qui se id scire putant, mihi probabilis visa est.Græcum extat tetrastichon inter græca Epigrammata,de hac ipsa Nemesi,quod ab Ausonio Gallo est ita traductum:

Me lapidem quondam Persæ aduexere,trophæum
 Vt fierem bello,nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis victoribus asto trophæum,
 Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.

Quod si græcè mauis,ita habe:

Καί με λίθον πέρσαι δεῦρ᾽ ἤγαγον, ὄφρα τρόπαιον
 Στήσωνται νίκας, εἰμὶ δὲ νῦν νέμεσις.
Ἀμφοτέροις δ᾽ ἕστηκα, καὶ ἕλλησι τρόπαιον
 Νίκας, καὶ πέρσαις, τοῦ πολέμου νέμεσις.

Legitur præterea & finis epigrammatis Theæteti:

Sum victoria certè
Nunc ego Erechthidis Assyriis Nemesis.

Extat & distichon,quo Nemesis effingitur cum freno & mensura cubiti:quo significatur,nihil sine mensura & freno agi oportere. Ipsum tale est:

Ἡ νέμεσις προλέγει τῷ πήχει, τῷ τε χαλινῷ,
Μή τ᾽ ἄμετρόν τι ποιεῖν, μή τ᾽ ἀχάλινα λέγειν. hoc est,

Prædico hac Nemesis norma simul, hísque lupatis,
 Non effrena loqui,& nil fieri absque modo.

Scio ab aliis aliter expressum. Ego non elegantiã sed fidem sum secutus. Sed redeo ad Pausaniã,qui & hoc subdit: Neq; hoc Nemesis simulacrũ,neque aliquod aliud antiquum alas habebat,sed postea apud Smyrnęos simulacra alata fuerunt: & nisi Nemesi alæ additæ, veluti & Cupidini:quia huius deæ numen in his potissimum apparere autumant, qui amore capti sunt,vt in Aegereæ Fortunæ imagine suprà diximus. hinc Catulli illud:

Ne pœnas Nemesis reposcat à te,
Est vehemens dea, ledere hanc caueto.

Et in Narcissi fabula etiam ostendit Ouid. Sunt qui Nemesin Fortunam faciant, vt ex Marcellino suprà dictum est. Sic & Claudianus contra Alaricum, Ramnusiam:

Sed dea quæ nimiis obstat Rhamnusia votis,
Ingemuit, flexítque rotam.

Non desunt qui apud Hesiodum iustitiam interpretentur, cùm cecinit αἰδὼς καὶ νέμεσις. id est, Et Pudor & Nemesis homines reliquerunt,& ad immortalium cœtus ascẽderunt. ad quæ verba,illa Iuuenalis in sexta referuntur:

Paulatim deinde ad superos Astræa recessit,
Hac comite, id est pudicitia,

qui verus pudor est:

Atque duæ pariter fugere sorores.

Sed cur & Pomponij Læti de Nemesi dea,verba ex Capitolino & Ammiano interpolata,non recitem? Is igitur lib 2. Romani, inquit, profecturi ad bellum,Nemesi sacrificabant,& munus gladiatorium edebant: quod non sine ratione factum arbitramur. Virgo & Victrix Nemesis numen fuit, quo qui malefactis delinquebant,puniebantur: vnde victores Nemesin non frustra inuocabant. Romani enim semper iusta mouere arma:cæteræ nationes odio & maleuolentia,liuoréque, quòd imperium tantæ vrbis iustitia ageretur,tela in populum Romanum capiebant.

Nemesis,quam plerique existimauere esse vim Fortunæ, alij filiam Iustitiæ, alij vim quandam esse inter cœlestes discurrentem,prima rerum semina,quæ fatorum & sortium vires temperat atque emendat,rebus humanis trutinã adhibens,è cœlóq; terrena despe-

ftans, nocentes punit, bonis præmia largitur: & cum sit velocissima, quia diu non permittit impios præesse atque grassari, alata fingitur à veteribus: & eius pedibus supponitur rota, cùm citissimè discurrat. Sed tandem multitudine scelerum indignata, oculos iam diu ab rebus humanis auertit. & cum genitrice in remotiore parte cœli vltra terrarum regiones non reditura, renascentem orbem expectat. eadem Adrastia & Rhamnusia appellata, vt mox dicemus. Nunc & aliquid de Nemesis fabula afferamus. Nemesin Oceani filiā & Noctis, canit in Theogonia Hesiodus. Nemesin verò Iouem amasse perhibent. Cùm eā auersaretur, dolis illam aggressus est, vt tradidimus in Castoribus, non opus est vt repetam. Demetrius Scepsius existimauit Nemesin Dianam esse, vt Suidas testis est. Legi postremò qui Nemesia, id est, νεμέσια apud Demosthenem interpretentur, parentationū sacra. Ego verò nō Nemesia, sed νεκύσια legerem libentius, de quibus in nostris Sepulcralibus egi pridem. Scribit Phurnutus, quod Nemesis ὄπις etiam dicitur, ἀπὸ τοῦ λανθάνειν ὀπίσθεν, quòd scilicet occultet retro, & conseruet quæ à nobis facta sunt punitione digna.

Adrastea verò nuncupata. vel ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς μένειν, καὶ δρασμοῦ. vel vt ait Phurnutus, παρὰ τὸ ἀεὶ δρᾶν, quasi ἀεὶ δρῶσα, quòd nihil eam impediat, nihil frustetur, nihil ea infectum relinquat: vel vt Pausanias ait ἀπὸ Ἀδράστου, quod scilicet nemo nocens meritam pœnam vnquam effugerit, etiam si aliquando serius assequitur. Antimachus poëta ab Adrasto denominatam his versibus ait:

Est dea quam Nemesin dicunt, dea magna, poténsque,
Quæ bona cœlestum consensu cuncta deorum
Possidet huic primus sacratam condidit aram
Fluminis Aesapi gelidas Adrastus ad vndas.
Hic vbi nunc colitúrque, atque Adrastea vocatur.

Quam sententiam Strabo secutus est lib. 13. Alij ab Adrasto Myso, vt Pausanias docet, dictam existimant. Meminit & huius Adrasteæ Zenobius in Prouerb. seu Zenodotus, & Vergilius in Ciri, vbi Charme nutrix loquitur:

Vt scelere infando, quod nec sinat Adrastea,
Lædere vtrunque vno studeas errore parentem.

Sunt qui tradant ab eo loco, vbi Aegialeus Adrasti filius occisus fuit, Adrasteæ ædem conditā. Diogenes apud Stephanum ait, Adrasteā dictam esse ab eius nominis nympha, quæ ex Orestiadum numero vna fuit. Fuit & in Troiæ regione locus Adrastia nuncupatus, ab Adrastia filia Melissi, quæ ibi regnauit, vt Charax prodit lib. 2. Hellanicorum. Fuêre, vt in Græcis Pausaniæ cōmentariis comperi, qui diuersam Adrasteam facerent à Nemesi: vt Euripides in Rheso tragœdia, qui eam Iouis filiam: O Adrastea, inquit, Iouis filia, amoue dictorum inuidiam. Menander tamen & Nicostratus, & Antimachus, aliíque eandem putarunt. Martianus de Adrastia ita quidem scribit: In senatu Iouis quædam fœmina Adrastia dicebatur, vrnam cœlitem superámque sortem irreuocabili raptus celeritate, torquebat, excipiebátque ex volubili orbe decidentes sphæras, peplo inflexi pectoris ἡμιχυθείν. A Platone de Adrastia nonnihil Plotinus euariat, in libro de Prouidentia.

Rhamnusia etiā, vt docuimus, à pago Atticæ regionis nuncupata est Nemesis: vt illud:

Assensit precibus Rhamnusia iustis. Lucanus:
Et tumidis infecta colit qua numina Rhamnes. Claudianus:
Sed dea quæ nimiis obstat Rhamnusia votis
Ingemuit, flexitque rotam.

Repete quæ in Nemesi scripsimus. Dicitur & Rhamnusis, forma patronymica. Ouid. in decimoquarto:

Mem orémque time Rhamnusidis iram.

Rhamnus autem, vt Stephanus scribit, populus est Atticæ in Aeantide tribu: dictus, quòd ibi Rhamnus plurima proueniat. est enim Rhamnus inter ruborum genera, vt notissimum est. Ferunt enim, teste Suida, primùm Veneris habitu erectam fuisse ab Erechtheo, qui Nemesin matrem habuisse fertur: atque ideo, quòd Veneris specie posita fuisset, ramum ex malo arbore manu tenebat.

Muliebris Fortuna etiam cognominata apud Romanos, id est, γυναικεία τύχη, vt Plut. scribit: cuius simulacrum, vt in quarto de Ciuitat. dei Aug. scribit, à matronis dedicatum fuit, & eo nomine appellatū: quod etiā locutū esse, memoriæ est cōmendatum, atq; dixisse

non

non semel, sed iterum, propter quod eam ritè matronæ dicauerunt. Id verò historici in Volumniæ & Veturiæ honoré ac memoriã dedicatũ prodidère, quæ anno post adeptam libertatem XVIII, cùm Coriolanus exul bellum patriæ intulisset, nec armis resisti posset, nec precibus, mulierũ tamen lacrymis placatus est. ideóq; templũ extructũ Fortunæ muliebri, via Latina, quarto ab vrbe lapide: quod cùm dicaretur, bis locutũ esse simulacrũ ferunt: auctores, Liuius, Val. Alicarnass. Plin. de viris illust. Plutarchus quoq; de Fortuna Romanorũ, ait, in huius tẽpli dedicatione simulacrũ ita locutũ: Piè me vrbis lege mulieres vrbanæ erexere. hoc est, vt ille græcè, ὁσίως με πόλεως νόμῳ γυναῖκες ἀστὴ καθιδρύσασθε. Dionysius verò Alicarn. in octauo ita scribit, ὁσίῳ πόλεως νόμῳ γυναῖκες γαμεταὶ δεδώκατέ με: hoc est, Sancta ciuitatis lege fœminæ nuptæ me dicastis. quo loco historiam hãc omnem, & quo die ei sacram rem facerent matronæ Romanæ, plenè exequitur. Sanè ex Latinis quidam sic afferunt hanc deæ vocem, Ritè me matronæ vidistis, ritéque dedicastis. Sed & Lactãtius in secundo affirmat, non semel, hoc Fortunæ simulacrum locutum fuisse. Addit & Festus, huius Fortunæ signum nefas esse attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit.

Obsequens Fortuna, eodem Plutarcho auctore, cognominata, quasi dicas indulgens: vel vt alij interpretantur, Clemens. In inscriptionibus antiquis legi hanc epigraphen, & adhuc legi Comi: Fortunæ Obseqũeti Ord. Comens. Voto pro Salute Ciuium Suscepto. Obsequentis Fortunæ vicum P. Victor collocat in prima regione vrbis, in secunda verò vicum commemorat Fortunæ Respicientis: adeò mihi sapientes insanisse interdum videntur antiqui, qui Fortunam cæcam fingerent aliquando præteritos respicere, & nõ potius Dei prouidentiam. Sed & ædẽ huius Respicientis Fortunæ in colle legimus fuisse Palatino: ni fortè antiquarij decepti, pro vico ædem scripserint. Idem quidem P. Victor ædem etiam Rhamnusiæ in Palatio constituit.

Mammosa à Romanis etiã nuncupata est Fortuna, ob vbertatẽ, vt puto, & fœcunditatem. Nam & eius ædem non longe à capite Viæ nouæ reponit P. Victor, qui & vicũ Mammosæ Fortunæ constituit in duodecima regione vrbis, quam Piscinam publicam vocat.

Antiatem deam Fortunam vocamus. Horatius:

O diua gratum quæ regis Antium.

Quo loco Porphyrio ait. Antij templum Fortunæ donis fuisse opulentissimum. hinc nostro Hendecasyllabo & nos ad Saluiatum:

Et virtute tua deæ Antiatis
Conatus superare & hinc & inde. Item ad Eremitam:
Sed nunc diua agitatus Antiate.

Suetonius Antianã dicere videtur, vel potius Antiatenã. Codices enim variare videmus in Caligula: Monuerunt, inquit, & Antiatinæ Fortunæ, vt à Cassio caueret. Scribit Macrobius, se apud Antium vidisse promoueri simulacra Fortunarũ, ad danda responsa. Id verò quod in Rudente Plautus ait, Vtinam nunc Fortuna Anatina vterer: ab anate aue desumptum est, quæ exit ex aqua nõ madefacta. quod idem poëta declarat. nam subdit: Vt cùm exissem ex aqua, arerem tamen. Sed hic Plautinus iocus est, non deæ cognomen. Atque hactenus de Fortuna, à sene parum firmo tibi habe, Guarine doctissime: nec munus, sed voluntatem, rogo, metire.

Fortuna conseruatrix è Cippo vtrinque insculpto & inscripto, cum imagine mulieris Cornu copiæ in sinistra tenentis, dextra verò temonem habentis, Romæ. sic: NVM. DOM. AVG. in domo Marcelli Capisuci: SACRVM. FORTVNAE CONSERVATRICI HORREOR- GALBIANORVM- M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER- S. P. B. D. Ex altero latere imago est mulieris, dextera è patera vinum in ardentem aram iacientis, ac sinistra simpuuium ferentis, hisce cum verbis: NVM. DOM. AVG.- SACRVM- GENIO CONSERVATORI HORREORVM CALBIANORVM-M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER S.P.D.D.

Fortuna stata & iam nuncupata est, vt planè cognoscimus ex hac inscriptione, quæ Romæ legitur:

GERMANICO CÆSARE C. FONTEIO. CAPITONE COS. K. IAN. STATÆ FORTVNÆ. AVG. SACR. SEX. FONTEIVS Ɔ L. TROPHIMVS CN. POMPEIVS. CN. F. NICEPHOR MAG. VICI SANDALIARI REG. IIII. ANNI XVIII. DD.

Synt

SYNTAGMA DECIMVMSEPTIMVM DE SACRIFICIIS, AMPLISSIMO PARTI AC ILLVSTRIS. PRINCIPI, EPISCOPO Portuenſi, Car. Saluiato, Lilius Greg. Gyraldus, obſequentiſſ. Seruulus, S. P. D.

EGo equidem ſemper cum probatis doctrina & vitæ integritate viris ita ſenſi, & credidi, Deum Optimum Maximum publicè coli debere, & expedire, publicis patrum cæremoniis & inſtitutis: priuatim verò pura tantum mente, ac incontaminata: nec plus ſapere quenquam ſibi arrogare, quàm decreta & maiorum inſtituta per tot iam ſecula per manus ſubinde tradita permittunt. Quod cùm plerique aliàs, tum hac in primis noſtrorum temporum fece ſeruare contempſerunt, in varias ſectas, falſáque & impia dogmata inciderunt, turbáſque plurimas & diſsidia in populis concitauerũt. quæ ex re præter diſſenſiones paſſim & vulgò diſſeminatas, pacis quoque tranquillitatem & bonorum ciuiũ ocium ac quietem interturbãt, ſic vt indies magis magíſque ſeditiones & ſchiſmata fieri videamus: vt nunc bella pluſquã ciuilia, & cognatas acies mittam. Sed iſta, quæ magis deflere & deplorare, quàm corrigere & emendare poſſumus, ipſi his moderanda & emendenda in præſentia mittamus, quibus hoc munus incumbit. Quin illud nos potius rideamus (ſi vacat) exortas nunc quoque nouas eſſe in re literaria hæreſes, quæ non minus adoleſcentum animos & ingenia exagitant, & quidem præclara & liberalia. Inter hos verò quidam ſunt, qui ſic palàm dictitant: Nihil omnino Latinè ſcribendum eſſe, cùm ſatis ſupérque ab antiquis omnia & ſcripta & pertractata ſint & deſperandum eſſe, his demum diebus quenquam cõtingere poſſe ad eam dicendi & ſcribendi fœlicitatem, in qua antiqui excelluere. Alij ſunt qui hoc non omnino probant, & ſcribendum quidem aiunt, ſed eo duntaxat ſermone, qui vernaculus Hetruſcorum eſt, quémque alij ex regulis & arte conſtare, alij natiuum tantum & genuinum ſibi & ſuæ nationi affirmant. atque ideo non modo hiſtorias, ſed & diſciplinas, & ſi Deis placet, philoſophiam & res ſacras, ac religionis myſteria in vulgarem & vernaculam linguam & conſuetudinem conuertunt. Quibus vtriſque, ſi corporis mihi vires, vel manus ſaltem ſuppeterent (ita enim mihi hac de re inſtructa & parata eſt ſupellex.) ſperarem me ſolidis & indiſſolubilibus argumentis validíſque ſententiis reſpondere poſſe, eorúmque ita diluere ac infirmare commenta, & planè cauillos, vt vel pleroſque ſententiam mutare compellerem, vel ſaltem iuuentutem non deterrerent à linguæ latinæ & græcæ vſu, quo minus earum perennibus, conſuetíſque ſtudiis operam nauarent. Sed non diffido alios, & me longè doctiores, & magis firma corporis valetudine futuros, qui peruerſis ac præpoſteris opinionibus ſint reſponſuri, & in bonam viam reuocaturi: vt nonnihil certè iam præſtitit Barthol. Ricius, in ſuis de Imitatione libris. Quare nunc ego his miſsis, ad te de variis & multiplicibus ſacrificiorum gentium cæremoniis (quæ aliàs magis animi gratia, quàm ingenij viribus à me collecta ſunt) mittere conſtitui, ea in primis ratione, vt noſtri adoleſcentes his nugis potius oblectentur, & erudiantur, quàm tanto cum periculo velint vel de religione & ſacris rebus loqui, vel vulgari ſermone pluſquam expediat ſtudia ſua prouehere. Accipe verò Saluiate maximè, maior future, reddita ſi ſint merenti præmia: accipe inquam hæc noſtra qualiacunque. & licet ſint te minimè digna, at certè tibi ſunt à me debita, cui quotidiana tua ſunt, nec vulgaria beneficia: id quod expreſsius his hendecaſyllabis ſum teſtatus:

Debebam tibi Saluiate præſul,
Vitæ quod ſupereſt mihi imbecillis,
Quòd victu & lare me foues benignus:
Sed cum muneribus nouis ſubinde,
Nunquam deſinis optimè mereri,
Me ingratum video interire coges,
Et tu munificentior fereris.

Vale: & quod facis, cadentem ſubleua.

DISTICHON, PRO ARGVMENTO.

Monstrat vbi, per quos, quæ, quomodo, quando, Libellus,
Sacra suis Gentes exhibuêre deis.

QVONIAM deorum nomina & cognomina, eorúmque imagines, quantum imbecillæ vires corporis & ingenij tulêre superioribus tractatibus sum complexus, in hoc de Sacrificiis in vniuersum & per partes acturus, multa mihi præfandum duco, vt rem tibi totã maiore luce expediam: atque adeò in primis de templis, & sacris ædibus, de aris & simulacris, de sacerdotibus & celebritatibus, eiusmodíque cęteris breuiter collecta exponam. Sic verò exordiar.

Quis est qui neget, templa esse, vt sic loquar, deorum diuersoria? ad quę dei ipsi precibus ac mortalium votis exorati, diuertere quodammodo soliti putentur? Nam si quidem regibus & principibus, magnísque viris aliis apud nos fortè hospitaturis, in eorum gratiam domos nostras exornare solemus, vt maiore illos ac splẽdidiore quàm possumus apparatu suscipiamus: quid deis tandem immortalibus facere debemus, quos ad sacrificia & preces nostras inuocamus, & præsentes adesse cupimus: Et quanquam Zenonis dogma fuisse legamus, ἱερὰ θεῶν μὴ οἰκοδομεῖν, hoc est, templa deorum non ædificanda: & barbaros quosdam dicere solitos accepimus, eos impiè facere, qui deos ædium & parietum septis includerent, cum deis ipsis omnia sint patentia, mundúsque ipse, & omne hoc totum illis pro templo sit (id quod Persæ credebant, vt in hoc planius ostendam: Carmeli quoque incolæ nullum dei sui templum habuêre, nec Germani illi antiquiores, sed illi in monte tantummodo aras habuêre, hi lucos & nemora deorum suorum nominibus appellata:) nihilominus Romanos videmus, & Græcos, cæterásque minus barbaras ac feras nationes, maximam circa deorum suorum templa & fana curam diligẽtiámq; semper adhibuisse. Quare qui primi deis apud hos templa struxerint, variè proditũ inuenimus. Cùm enim primum homines (vt ait Trãquillus, & repetit Isidorus) exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, séque ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, vtriusq; magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitauerunt. Igitur vt templa illi domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebãt: ita eloquio etiam quasi augustiore honorãdos deos putauêre, laudésque eorũ & verbis illustrioribus, & iucundioribus numeris extulerunt. atq; hactenus ex Tranquillo Isidorus. Sunt tamen qui in Italia Ianum patrem primum templa struxisse tradiderunt, ideóq; veteri instituto in sacrificiis Ianum Latini perpetuò præfari solebant, vt in Iano dictum est. Alij Faunum, & ab eo fana appellata, vt Probus scribit. Martianus à Fana, quæ & Fatuella diceretur. quidã Iouẽ apud Cretenses primùm templa dicasse ferunt, atq; ob id inter deos primum ipsum locum fuisse sortitum. Lactantius Cretensium antiquissimũ regem Melisseum tradit: quin & Seruius ex Sulustio, Cretensibus religionem attribuit. Phœnices Vsonem quempiam, primũ simulacra igni & vento statuisse, & templa posuisse prædicant. Phoroneum alij, aut Meropem, vel Aeacum Iouis filium tradunt, vt Varro in Admirandis ait: quod & Arnobius in sexto. Sunt qui Dionysium, cũ Indos debellasset, templa struxisse, religionúmq; cultus incepta sse prodant. alij Cecropem primùm in Attica, Opi deę statuisse putant. Isidorus verò hunc ipsum Cecropem ait Iouem primùm appellasse apud Græcos, & simulacra reperisse, aras statuisse, victimas immolasse, vt alibi dixi. Alij nonnulli, vt aduersus Iulianũ Cæsarem scribit Gregorius Nazianzenus, Thraces volunt cæremonias inuenisse: immolare verò, Chaldæos: vel vt alij dicunt, Cyprios. Nonnulli Arcadas Ioui templa construxisse affirmãt. Aegyptij Isin ferunt, quæ sit legifera vocata, Ioui & Iunoni parentibus templa & sacerdotes instituisse. Sunt qui Phryges dicãt, qui deæ Phrygiæ Cybeli sacra & templa dicarint. Porrò plerique ex sepulcris initium templa sumpsisse arbitrati sunt, vt in Sepulcralibus his verbis ostendimus: Fuit inquam vsqueadeò sepulcrorũ antiquis cura, vt non aliunde templorum & sacrarum ædium originem deductam, diligentissimi scriptores tradant, Eusebius & Lactantius. qua de re & Clemens Alexãdreus in Protreptico sic scriptũ reliquit: Superstitio, inquit, templa condere persuasit. quæ enim prius hominum sepulcra fuerunt, magnificentius cõdita, templorum appellatione vocata sunt. nam apud Larisseam ciuitatem, in arce,

in

in templo Palladis, Acrisij sepulcrum fuit, quod nunc sacrarij loco celebratur: in arce quoque Atheniēsi, vt est ab Antiocho in nono Historiarum scriptū, Cecropis sepulcrum fuit: in templo verò Palladis quā Poliadæ Græci appellant, iacet Erichthonius. Ismarus autem Eumolpi atque Dairæ filius, in Eleusine vnà cū Celei natabus sepultus: & reliqua, quæ multa Clemens colligit, & post eum Eusebius in Præpar. Euang. quæ in Latinis codicibus non habentur, atque ideò ex Græcis repetenda. eadem & in sexto Arnobius. Cæterùm ex Hetruscorū disciplina veteres, vt puto, moniti, nō deis omnibus, omni loco, templa ponenda cēsuêre. Nam qui pacis, qui pudicitiæ, qui bonis artibus præessent dei, eos intra mœnia collocādos putauerūt: qui verò voluptatibus, rixis, incēdiis, vt Venus, Mars, Vulcanus: eos excludere ex vrbibus solebant. tametsi hoc non ita ratum fuisse semper, ex historiis videmus. Vestam autem, Iouem & Mineruam, quos deos tutores vrbium ait Plato, in ipsarum medio, & arcium locabāt. Victruuius: Aedibus, inquit, sacris, quorum deorum maximè in tutela videtur ciuitas esse, vt Ioui & Iunoni & Mineruæ, in excelsissimo loco, vnde mœniū maxima pars conspiciatur, areæ distribuantur. Neptunum ad maris littus statuebant, Ianum in excelsis montibus, quanquam & in foro. Aesculapium Romani in insula Tiberina reposuerunt, quòd ęgroti maximè aqua indigeāt. alibi tamen extra vrbem templa habuit, vt ait Plutarchus, quòd ibi aër sit salubrior. Gratiarum verò templum ἐμποδῶν, hoc est, vt interpretantur plerique, in medio foro, & publico construi solitū, tradit Aristotel. in Ethicis, & eius interpres: id quod clarius in meo Libello qui inscribitur, Quomodo quis effugere possit crimen ingrati. Video præterea varias etiā templorū formas ab antiquis descriptas. nam Solis quidē ædem, Liberique patris, rotundam veteres probarūt: Iouis verò templa, quòd omniū rerum semina is deus patefacere credebatur, tecto esse oportere aiebat Varro perforato. Aedem Vestæ, quam cum terra eandē putabāt, rotundam, ad pilæ similitudinem formabāt. Cœlitibus, & superis aliis, à terra templa extare volebant: inferis deis sub terra, Chthoniis & terrestribus media ponebant sæpius. Sed de templorum & sacrarum ædium situ, si plura cupis, Victruuium legito lib. primo, & item tertio & quarto, cuius inter cętera hæc sunt verba: Ioui Fulguri, & Cœlo, & Soli & Lunæ, ędificia sub diuo, hypæthráque construuntur: horum enim deorum & species & effectus in aperto mundo atque lucenti præsentes videmus. Mineruæ & Marti & Herculi ædes Doricæ fient. his enim deis propter virtutem sine deliciis ædificia cōstitui decet: Veneri, Floræ, Proserpinæ, Fontium nymphis, Corinthio genere constitutę aptas videbūtur habere proprietates, quòd his deis propter teneritatem graciliora & florida, foliisq; & volutis ornata opera facta, augere videbūtur iustum decorem. Iunoni, Dianę, Libero patri, cæterisq; deis, qui eadem sunt similitudine, si ædes Ionicæ constituētur, habita erit ratio mediocritatis, quod ab seuero more Doricorum, & à teneritate Corinthiorum temperabitur earum proprietatis institutio. Mercurio verò in foro, aut etiā vt Isidi & Serapidi, in emporio: Apollini, patriq; Libero, secundū theatrum: Herculi, in quibus ciuitatibus non sunt gymnasia, neq; amphiteatra, ad circum: Marti extra vrbem, seu ad campum: itémq; Veneri, ad portum. Id autem etiā Hetruscis aruspicibus disciplinarum scriptis ita est dedicatū, extra murum Veneris, Vulcani, Martis fana ideo collocari, vti nō insuescat in vrbe adolescentibus, seu matribus familiarū Venerea libido, Vulcaníque vi è mœnibus religionibus & sacrificiis euocata, ab timore incendiorum ædificia videātur liberari. Martis verò diuinitas cum esset extra mœnia dedicata, non erat inter ciues armigera dissensio. Sed ab hostibus ea defensa, à belli periculo conseruabat. Eadem ratione & Bellonæ ædes extra vrbem fuit, vbi Senatus dabatur fortibus ducibus, & qui strenuam operam nauassent. Cereri item extra vrbem, loco quo non semper homines, nisi per sacrificium necesse haberent adire, cum religione castè sanctisq; moribus is locus tueri deberet. Porrò vt plurimum templa ad orientem solem construere solitos veteres, scribit Lucianus. Sed quam in partem precantes obuerti solerent, & alibi retuli, & in hoc infrà repetam. Templa verò à contemplatu dicta sunt. Sed Varro templum dictum ait, à tuendo. Templum tribus modis dicitur, à natura, ab auspicio, à similitudine. à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra. in cœlo, vt:

Contremuit templum magni Iouis altitonantis:

Item, magna templa cœlitum. in terra, vt, Scrupea saxa Bacchi templa. sub terra, vt, Acherusia templa alta Orci salucte. quāquam etiam Victruuio, nec vno in loco, templum pro tecti parte & trabe quapiā sumatur. Dicuntur & ædes templa, & in plurali sacræ ædes.

tametsi etiam contra superstitiosas grammaticorum obseruationes, & sacra ædes in singulari apud idoneos auctores inuenimus,& simpliciter ædes pro domo: id quod & antea alij notarunt. Ab æde æditus, ille qui ædes sacras curat, & tuetur: non æditumus, vt ait Varro,quamuis æditimum aliqui dixerint.

Templi partes quatuor dicebantur,sinistra ab oriente,dextra ab occidente, antica ad meridiem,postica ad septentrionem.

Varia verò de mundi dextera & sinistra à philosophis traduntur,& ab auguribus, quæ haud nostro instituto conueniunt. Tesca etiam,loca quædam agrestia alicuius dei. Actius: Lemnia quisquis es tu mortalis,qui in deserta & Tesca te apportes loca.dicta,quod mysteria ibi fiant,aut tueantur: vnde prius Tuesca,post tesca facta,ait Varro. Tesqua nunc fermè dicuntur. Tesqua tamē Festus ait,loca esse augurio designata. Cicero aspera ait esse, & difficilia. Sed & templa fana dicta sunt: quòd(vt inquit Varro) Pontifices in sacrādo fati sint, fanū.hinc profanum est,quod ante fanū,id est,cōiunctū fano.hinc profanatū, quod in sacrario pollutum. Liuius libro decimo primę Dec. Inq; ea pugna Iouis Statoris ædē votam, vt Romulus antè vouerat: sed fanū tantū,id est,locus templo effatus,iā sacratus fuerat. & Festus à fando fana deducit, quòd fando consecrantur. vel à Fauno dicuntur,qui primus (vt Probus ait)Fana condidit. Martianus tamen fana dicta ait à Fatuis,quæ & Fantuæ, & Fanæ dicuntur, deis siluestribus, à quibus(inquit)fana dicta. Sanè Græci & ipsi templum ἱερὸν & νεὼς dicunt,sed & ναὸς: de quo Clinias ait, quod aliquando ἱνναῖον diceretur, διὰ τὸ ἐνναίειν ἐν αὐτῷ τοὺς θεούς: hoc est,quòd in ipso dei habitarent. Notat & Pollux templum à Græcis dici σηκὸς,& τέμενος,aliísque nominibus: Sedenim & plerunque templa ab ipsis deorum nominibus appellata inuenimus, vt ab Iunone ἡραῖον, à Diana ἀρτεμίσιον, à Venere ἀφροδίσιον, à Marte ἀρεῖον, ab heroibus ἡρῷον,& eiusmodi alia. Obseruamus verò & lucos apud deorum templa consecrari solitos. Quin & lucos quidā dictos putauêre,quod ibi lumina fierent religionis causa,à lucendo videlicet. Alij per cōtrarium dictū arbitrantur,quòd minime luceat, propter arborum vmbras opacas. Sed quòd luci numinibus sacrati essent,non modo gentium historia, verū& sacra declarat. Scribit Tacitus,Germanos veteres alia nulla deorū templa habuisse, quā lucos nemoráq; deorū suorū nominibus appellata. Notat & Seruius. Manes & heroū animas,qui Lares vitales dicerētur, lucos tenere.hinc & Vergilius in sexto dicit:

Nulli certa domus,lucis habitamus opacis.

Nec aliter lucos vnquam posuit Poëta, sine cōsecratione. Lucos quoque collucare Romano more oportere,docet M.Cato de Re rustica,formulámque ascribit: Porco, inquit, piaculo facito,sic verba concipito, Si Deus,si Dea,& reliqua:&c.

Asylum etiam templi quoddam genus fuit, ex quo nullus posset extrahi. Dictum Asylum,ait Seruius,quasi Asytum. Hoc autem non fuit in omnibus templis nisi quibus consecrationis lege cōcessum esset. Liuius etiam templum Apollinis Delij Asylum fuisse scribit. Primò verò apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos insequebantur hi qui fuerant à patre oppressi,sicut docet in sept. Theb. Statius:

Fama est defensos acie post busta paterni
Numinis,Herculeos sedem fundasse nepotes.

Hoc Asylum etiam Romulus imitatus est. Verg. VIII. Aeneid.

Hinc lucum,quem Romulus acer Asylum,&c. Item:
Et iam porticibus vacuis Iunonis Asylo, &c.

Sed de Asylo hoc, & qua vrbis Romæ parte, alibi plura notaui. Nunc cætera subdam. Quoniam verò, vt dictum est,inde extrahi non poterant confugientes,propterea etiam Græci ἀσύλους homines dicebant,à violentia tutos,& sacrosanctos: quales tribunos plebis,& pontifices.hinc & ἄσυλα ἀγάλματα,statua ad quā confugientes tuti fuerāt: vt Cæsarum, quod vel ex Iureconsultis liquet,ne historicos,aliósque scriptores nunc commemorem. Dicunt & Gręci ἀσυλεὶ vice aduerbij,hoc est tutò,vel vnde quis auferri nefas sit,vt in Asylo positus. Sic & Asylia, hoc est immunitas dicta,quæ ex sacris ædibus & aris, statuísque principum habetur. Quin & delubrum etiam aliquando pro templo sumptum est. Vergilius:

Principio delubra adeunt. Idem:
Nos delubra deûm, miseri quibus vltimus esset,
Ille dies,festa velamus fronde per vrbem.

Scribit Varro lib. octauo Diuinarum, Delubrum alios existimare,in quo præter ædem sit

ſit area aſſumpta deûm cauſa, vt fuit in circo Flaminio Iouis Statoris: alios, in quo loco dei ſimulacrum dedicatum ſit. & adiecit: Sicut locum in quo figerēt candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. hæc ex Varrone Macrobius. Seruius tamen, à diluendo delubrum dictum putat, lib. ſecundo Aeneidos. ait enim: Delubrum dicitur, quod vno tecto plura amplectitur numina, quia vno tecto diluitur: vt eſt Capitolium, in quo eſt Iupiter, Iuno, Minerua. alij dicunt delubrum eſſe locum ante templum, vbi aqua currit à diluendo. licet alio loco idem dicat, delubrum ligneum ſimulacrum à libro, hoc eſt, raſo ligno, quod ξόανον Græcè dicitur. Dicuntur & templa ſacraria. Vergilius:

Et diri ſacraria Ditis.

Seruius tamen ait, Sacrarium propriè locum eſſe in templo, in quo ſacra reponantur: ſicuti Donarium, vbi oblata imponuntur. Vocantur & Sacella, diminutiua forma, vt notum eſt. Vergilius:

Faciles nymphæ riſere ſacello.

Bidental dicebant antiqui, quoddam templum, quòd in eo bidentibus hoſtiis ſacrificaretur, vt ait Feſtus, meminit Horat. in poëtica:

Minxerit in patrios cineres, an triſte bidental
Mouerit inceſtus. Perſius: Euitandúmque Bidental.

Ita verò inſtitutum bidental traditur. Locum fulmine tactum acri ſtudio procurabant maiores, ſacerdotémque adhibebant, & fulminis veſtigia diſperſa colligebant: ſacriſq; ibi peractis ara conſtruebatur, in qua de bidente rem diuinam faciebāt, & locus Bidental vocabatur, quod violaſſe piaculum fuit. Fauiſſæ etiā, vt Feſtus ait, locus appellabatur, in quo erat aqua circa templa. Sunt qui putant, Fauiſſas fuiſſe in Capitolio cellis ciſterníſq; ſimiles, vbi reponi erāt ſolita ea quę in templo vetuſtate erant facta inutilia. idem fermè tradit Gellius lib. ſecūdo, capite decimo, ex Varronis ſentētia. Solebāt porrò veteres ſua templa inaugurare, id eſt, ſuis auguriis ſanctiora reddere: & ſimiliter profana facere, id eſt, exaugurare. vtrunque clarè oſtendit T. Liuius lib. primo ab Vrbe cond. Et vt libera, ait, à cæteris religionibus area eſſet tota Iouis templíq; eius, quod inædificaretur, exaugurare fana ſacelláq; ſtatuit, quæ aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ vota, conſecrata, inaugurataq; poſtea fuerant, inter principia condendi huius operis mouiſſe numina ad indicandam tanti imperij molem traditur deos. Nam cùm omnium ſacellorum exaugurationes admitterent aues, in Termini fano non addixere, & reliqua. Nunc & illud addendum, quod Seruius ſcribit: Nouimus, inquit, deis ſuperis & inferis aras conſecratas. Altaria verò eſſe ſuperorum tantum deorū, quæ ab altitudine conſtat eſſe denominata. Ara, inquit Varro de Lingua latina, quòd areæ in vrbe puræ ſint: à quo poteſt etiam ara deûm eſſe, quòd pura. niſi potius, ait, ab ardore, ad quem vt ſit, fit ara. Idem tamen Varro lib. quinto Diuinarum dicit, aras primùm anſas dictas, quod eſſet neceſſarium à ſacrificātibus teneri: hanc opinionem Macrobius eſt ſecutus, Vergiliíq; etiam auctoritate cōprobat. At verò Iſidorus: Aram, ait, à quibuſdam vocatam, quòd ibi incēſæ victimæ ardeant. Alij ab imprecationibus, quas Græci ἀρὰς dicunt. Lactantius grammaticus libro Thebaid. ſeptimo, tria fuiſſe in ſacrificiis loca ait: per quæ expiationem facerent, ſcrobiculo facto inferis, aris terreſtribus, cœleſtibus extructis focis. vnde denominata etiā ſunt altaria, ad quæ cùm ſacrificabant, manus in altum porrigebant. At verò philoſophus Porphyrius: Aras, inquit, & templa ſtatuebant cœleſtibus, terreſtribus (hoc eſt Chthoniis) eſcharas, id eſt, focos: ſic & heroibus. Subterraneis autē, id eſt, ὑποχθονίοις deis foſſas, ſcrobéſve, & quæ à Græcis dicuntur μέγαρα. Mūdo & nymphis, cæteriſq; huiuſmodi, antra dicarūt. Vnde eſt Homeri in decimotertio Odyſſ. antrum Nympharū, quod præclarè ipſe eſt Porphyrius interpretatus. Ergo ſuperis deis, vt etiam Feſtus tradit, à terra exaltatis aris: terreſtribus, in terra: inferis, ſub effoſſa terra, ſacra facere conſueuerunt veteres. Id quod apud Indos diu fuiſſe ſeruatū legimus, vt terreſtribus deis in cauernis & ſpecubus, Soli in ſublimi ſacrum facerent. Sanè quoniam βωμὸς Græcè ara dicitur, bomolochi inde dicti primùm quidam, qui è ſacrificio epulas petebant. & quia nugaces ij fuerant, vocabulum deflexum eſt ad ſcurras, & paraſitos. Porrò nonnunquam ſine ara in nudo ſolo & pauimento ſacra peregiſſe, Gręcos compertum eſt. Eumæus apud Homerum, ſuper eſcharam victimam fecit. Arabes arulam ſuper aram conſtituebāt, Solique in illa immolare & thura adolere ſo-

lebant. has enim ad normam quadratas fuisse accepimus: sed & rotundas ipsi vidimus. Super aras verò sacra facturi, cespitem ex gramine, siue verbenas apponere soliti fuerant. Verbenæ enim in omnibus ferè sacris faustæ habitæ: has ex sacro loco decerpere oportebat. Ipsas etiam aras, quoniam & hæ peculiares deis fuêre, vt etiam victimæ, suorum numinum frondibus ornare par fuit: vt Ioui æsculo, Apollini lauro, Mineruæ olea, Veneri myrto, Herculi populo. Baccho hedera: sed & pampinis interdum, quin & ramis ficulneis plerunque his enim deus ipse, deuictis hostibus triumphasse fabulatur: Pani pino, cupresso Syluano & Diti, vel si quæ aliæ aliis deis conueniebant. tametsi ad aram maximam Herculi sacra qui faciebant, sola lauro coronari soliti à quibusdam traduntur. qui tamen Vergilij auctoritate conuincuntur, qui ita in octauo cecinit:

Herculea bicolor cum populus vmbra
Velauitque comas, foliisque innexa pependit. & paulò pòst:
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Thraces & Iudæi pro lege habebant, in omnibus sacris hedera coronari: Capadoces, Ambrosia. Apud Aegyptios vitibus hedera præferebatur. Druidæ Gallorũ nullum sacrum sine roboris vel quercus fronde, & visco conficiebant. Thraces non solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in solennibus libabant. Abrotonum Isidi sacris dicatum: Isiaci tamen absinthij marini ramum virgultis cæteris præferebant. Euripidis Scholiastes in Hippolyto scribit: Simulacrum Dianæ coronabatur tum dictamno, tum schino, id est, lentisco, tum loto. Ferunt enim, in Creta tantum dictamnum nasci. nam hoc citò partum educere existimatur: & propterea difficulter parientibus dictamnum datur, vt citò pariãt. Aegyptij in Iouis pompa & magi myrica, Hermionenses hiacyntho in sacris coronabãtur: Parthi ex diuerso gramine coronata agna, odores incendebant. Ferunt Aegyptios agresti herba, id est, gramine manibus decerpto, adorasse, & papyri flore deos coronasse: eorum tamen rex Ptolemæus Heliochryso deos ipse coronabat. Vespasianus coronas ex cynnamomo interrasili auro sæpe templis dicauit: apud alios autẽ fagi cortex religiosus fuit: non sic Thebis & Athenis. Nanque in Palladis templo haud facile quisquam hederã inuenit: ea verò hedera quæ fert racemos labruscæ modo, quam & similacem nominant, & arbores quæ nec seruntur, nec fructum ferunt, infaustæ omnibus habebantur sacris, & damnatæ religionis. Apud Persas non modò qui sacrificabat, sed & hostia, & qui sacris intererãt, festa ornabantur fronde. Indis contrà: nanque ex his coronatus sacrificabat nemo.

Sed postquam de sacris ædibus & templis, arisque, & cæteris scripsimus, nunc congruè simulacra & statuas subiũgemus, & qui eas primi in templis statuerint, diuisve dicauerint, disquiremus: hoc licet variè tradatur. Quidã enim Telchines apud Rhodum deorum statuas primùm fecisse volunt: quidam Hetruscos, seu Tyrrhenos prædicant. Alij Cadmum Agenoris filiũ apud Græcos tradidère. Sunt qui Armodij & Aristogitonis primas statuas positas prodant, qui tyrannidem ex Athenarum vrbe sustulissent. Alij Aegyptios tradũt, quod eorum reges id primi moliti sint: Sesostris, Amasis, Rhapsinates, Simandius. Diophantes Lacedæmonius, qui Antiquitatum libros quatuordecim scripsit, Syrophanem ait Aegyptium, hominem locupletissimum, filio superstitem, eius desiderio simulacrum domi constituisse, ad quod familiares confugerent, cùm domini iracundiam furorémque vitarent: quomodo veniam ab hero consecuti, herulis filij simulacrum defuncti floribus & coronis ac sertis, aliisque rebus ornabant. Sed quid multa hac de re colligimus? Vesanam ac stultam Semiramidis ambitionem apud scriptores notaui, quæ ad montem Mediæ, qui Bagisthenes diceretur, suam in petra effigiem decem & septem stadiorum insculpi iusserit, quam centum viri donis ac muneribus venerarentur assiduè, vt sacerdotes.

Cætera hoc loco quæ de simulacris apud Eusebium, Athanasium, Porphyriũ, Plinium, & alios legimus, missa facio, vt sacrificia exequamur, quod nostrum est institutũ: tantummodo vnum hoc breuissimè addam, simulacra, seu signa illa & statuas appellemus. antiqui ex varia materia factitauère, cæra, sale, vitro, omnis generis marmore creta, argilla, auro, argento, ære, ferro, chalybe, plumbo, stanno, gemmis, lapillis: item & ex varij generis ligno, vt ex Plinio, Solino, Plutarcho, Pausania, Eusebio, aliisque obseruamus.

Sed non ex omni quidem ligno simulacra veteres factitasse, obseruauimus: vt & Pausanias obseruat, qui se ait animaduertisse, has tantũ arbores sumi solitas, ebenum, cupressum, cedrum, quercum, similacem, loton, buxum. his radicem oliuæ in minoribus simulacris

addit Theophrastus: Plinius vitem, qui in Populonia, ait, ex ea Iouis simulacrum vetustissimum tot æuis incorruptum se vidisse. Sed cùm non ex omni ligno Mercurius, vt etiam in prouerbio dicitur, fieret, præcipuè tamen ex thyia, quam Trogetem vocauit Homerus, fieri solebat, Atque hactenus de simulacris.

Nunc, vt rem totam complectar, sacerdotum & sacricolarum nomina breuissimè tibi commemorabo. quæ cùm apud Romanos, tum apud Græcos varia diuersáque fuêre. Verum audiendus prius est Plato, qui in eo qui Ciuilis, vel de regno Dialogus inscribitur, ita statuit: Sacerdotum, inquit, genus esse, vt intelligat doceátque quo pacto donaria deis & sacra sint offerẽda: item qua ratione vouendum sit, quíd ve boni sit à deis petendum, non enim omnia à deis temerè petenda: qua de re & gentes & nostri plura disseruêre, quæ huius non sunt instituti. Sacerdotum igitur nomina multa apud Grecos fuêre, de quibus iam sparsim toto opere meminimus, & Iulius Pollux in Onomastico lib. primo & octauo, hæc fermè collegit: ἱερεῖς, νεωκόροι, ζακόροι, θύται, τελεσταί, ἱερουργοί, καθάρται, θεηκόλοι: & quibus nominibus vsi sunt poëtæ, θυηπόλοι. Sunt item qui in vaticiniis, & deorum oraculis reddendis fuêre, προφῆται, ὑποφῆται, μάντεις, θεομάντεις, χρησμῳδοί, χρησμολόγοι, παναγεῖς, πυρφόροι. Sunt prętere a ὑπηρέται, ὀργεῶνες, τετράβαρχοι, χαλαζοφύλακες, θυοσκόοι. aliique.

Nunc quoque de Latinis nostro more breuiter scribamus, Christianorum & Hebræorum nomina missa facientes, vt professi sumus, ne misceamus sacra profanis, primúmq; de pontificibus agamus. Pontifices, qui à Plutarcho in Numa γεφυροποιοὶ græcè dicũtur, creduntur apud Romanos primùm è patriciis, à Numa Pompilio secundo rege constituti, & quatuor ab initio creati: & pòst cùm plebis potestas creuisset, quatuor alij ex plebe creari cœperunt. M. Valerio & Q. Apuleio Coss. Inter hos qui minores appellabantur, vnus erat maximus & re & nomine. hic sacra omnia exscripta habebat, & obsignata: hostias, dies, ad quæ templa res diuina esset facienda, cætera denique sacra tum publica tum priuata. Pontificum verò Max. electio ipsis Pontificibus pertinebat. Erat quidem Pont. Max. iudex ac vindex contumaciæ priuatorum magistratuum: minorum verò Pontificum maximus is dicebatur, qui primus in id collegium venisset: & minimus vocabatur, qui nouissimus. Pontifex verò vnde sit dictus, variè traditur. plurimi à ponte faciendo, in primísque sublicio: quibus & græca vox consentit, γεφυροποιός. hoc Varro, Alicarn. Plu. alij. Scæuola verò, quem plerique sequuntur, à posse & faciendo deduxit. Rex sacrorum, qui & Rex sacrificulus dictus est, à Romanis institutus, Iunio Bruto & M. Valerio primis Coss. cùm Roma reges exacti fuissent, vt Plu. in Quæstionibus tradit, propter sacra quædam, quæ per regem tantummodo celebrari decebat. Rex tamen iste Pont. Maximo subiectus erat. Huius vxor Regina sacrorum appellabatur: quæ quoties sacra faceret, ex malo punica virgam, quam Inarculum vocabant, infulæ loco deferebat. Hæc eadem Calend. omnibus Iunoni porcum, vel agnum in regia mactabat. Cætera quæ regi pertinerent, haud satis mihi adhuc comperta habentur. Athenienses certe & ipsi βασιλέα, id est, Regem sacrorum habebant, hac eadem religione ac potestate, qui sacris præerant Eleusiniis, Lenæis, & quæ lampada fiebant, & alia quædam.

Flamines quidam à Romulo primùm, quidam à Numa tres institutos dixerunt: potior tamen eorum videtur esse sententia, qui à Romulo primùm Dialem & Martialem flamines institutos tradidêre: mox, vt Varro asserit, Numa singulis deis flamines fecit, à quibus etiam deis nominauit, vt Dialis, Martialis, Quirinalis. & deinde aucta vrbe, Viminalis, Vulcanalis, Carmentalis, Falacer, seu Falacris, Palatualis, Furinalis, Pomonalis, & cæteri vsque ad XV numerum. Inter hos maximæ dignationis fuit Flamen Dialis, cùm cæteri discrimina suæ maiestatis haberent, minimæ verò dignationis, Pomonalis flamen fuit, quod Pomona leuissimo fructui agrorũ præsideret, id est, pomis, vt ait Festus. Dicti autem flamines, à gestatione pileorum, quasi pileamines. quidam ab infulis, quas flammas appellabãt: vel à flammeis, notiss. velaminis genere, quòd parum cõstat. Alij à filo lanæ, quo caput præcinctum habebant. Alij à filo quidẽ dictum: nam per æstatẽ, cum propter æstum galerum gestare non possent, lini filis caput amiciebãt. Nudo quippe capite sub dio esse, flamini fuit religio. Hoc autem gestaminis genus etiam Apex dicebatur. Lucanus in primo:

Et tollens apicem generoso vertice flamen.

Meminit & Vergilius VIII, & Seruius & Festus, & Augustinus II de Ciuit. Dei: Nam etiam, inquit, flamines instituerunt, quod sacerdotũ genus adeò in Romanis sacris, testãte

apice, excelluit, vt tres ſolùm flamines haberentur. Val. Max. Sulpitio inter ſacrificandum apex prolapſus eſt. Flamen Dialis inſigni veſte, & Curuli ſella vtebatur, & albo galero. Flamini Diali iurare non licebat, iniurato credi oportebat: cui enim ſacra credita eſſent, ei fidem non habere, nefas exiſtimabant. hinc ex edito prætoris verba illa quæ leguntur: Sacerdotem Veſtalem & flaminem Dialem in omni mea iuriſdictione iurare nõ cogam. Iidem ſingulis idibus Ioui bouem mactabant. ſub diuo vngi, vel ſine interula eſſe. equo vehi, noctem ab vrbe abeſſe non licebat. Dialem coniuge defuncta Flaminio abire, bis connubio iungi nefas. Frumentum, farinam, carnem crudam, capram, equum tangere non licebat. Fabam nec tangere, aut nominare fas fuit. Tibias funebres audire, hederam attingere, aut annulum cum gemma, vel nodum habere, piaculum fuit. alia ſunt multa apud auctores, Plutarchum, Gellium, & Feſtum quæ Flaminibus religioſa erant, ſed mihi ſuperuacanea viſa ſunt, vt hoc loco recitem. Fuerunt præterea qui Curiales Flamines dicerentur. Sed Imp. & Cæſarum temporibus qui in diuorum numerum redacti fuiſſent, noui Flamines creati fuerunt: vt C. Cæſ. dictator, lege Antoniana, à M. Ant. lata, quòd M. Ciceronem ſecunda Philip. indignè tuliſſe videmus. & pòſt alij vt Auguſt. Antonianus, Marcianus, Aelianus, quod in hiſtoriis obſeruamus. fuit quoque apud Romanos lex, ſi Flamen ſacrũ ritè nõ peregiſſet, aut aliquo modo inſigniter deliquiſſet, vt Flaminio deiiceretur quomodo multos deiectos hiſtoria docet. Sedenim & ſi maximæ auctoritatis fuère Flamines, Pont. tamen Maximo dicto audientes fuère, vt cum L. Metellus Pont. Max. non eſt paſſus Poſth. Flaminem Martialem Cos. à ſacris diſcedere. & P. Licinius, & ipſe pont. Max. Q. Fabiũ Pictorem, Præt. Flaminem Quirinalem non permiſit ire in Sardiniam. Aliæ ſunt hiſtoriæ. Porrò Flaminum miniſtri Flaminij dicti ſunt, & miniſtræ Flaminulæ. Flaminum verò vxores, Flaminicæ dicebantur. hæc ita vnius viri vxores, vti Flamines vnius vxoris viri, id eſt monogami fuerũt. Omnium porrò rerum ſacrarũ miniſtri, Camilli antiquo Hetruſcorũ vocabulo dicebantur, vt plenius in Mercurio dictũ eſt.

DE POTITIIS ET PINARIIS.

Pinarius & Potitius duo ſenes fuerunt quibus Hercules apud regem Euandrum oſtendit qualiter ſe coli vellet, ſcilicet vt mane & veſperi ei ſacrificaretur. Ab his factum eſt, vt Romæ Pinarij & Potitij Herculis ſacerdotes appellarentur. Profecto itaque primo matutino ſacrificio, cùm circa ſolis occaſum eſſent ſacra repetenda Potitius prior aduenit, qui à potãdo, id eſt ποτίζειν, vel à πότος, ſeu πότιμος dictus fuit. Pinarius poſtea, extis iam redditis aduenit, quare iratus Hercules ſtatuit, vt Sinariorum familia tantum miniſtra eſſet epulantibus Potitiis, & complentibus ſacra. vnde etiam Pinarij dicti ſunt ἀπὸ τῆς πείνης, id eſt, à fame: nam ſenem illum Pinarium conſtat alio nomine fuiſſe nuncupatum. hinc eſt, quod Vergilius tantum Potitij commemorationem facit:

Primúſque Potitius ibat.

Hiſtoriam T. Liuius in primo exequitur. Hoc modo hæ duæ familiæ, longo tempore Herculi rem ſacram fecère, donec auctore Appio Claudio gens Potitia, ſacra Herculis in mancipia tranſtuliſſet, qua tempeſtate 12 familiæ eius fuerant, puberes omnes ad 30, intra annum cum ſtirpe extincti ſunt. Poſtea empti de publico ſerui, officium exercuerunt. hiſtoriam hanc aliquanto ſecus Feſtus recitat. ait enim, Appium Claudium 50. millia æris grauis his dediſſe, ſi ſeruos publicos edocerent ritum ſacrificandi: quo facto, Potitij cùm eſſent ex familia numero 12, omnes interierunt intra diem 30.

ARVALES Fratres. Acca Laurentia Romuli nutrix, conſueuerat pro agris ſemel in anno ſcrificare, 12 eius filiis ſacrificium præcedentibus. vnde cum vnus mortuus eſſet, propter nutricis gratiam Romulus in vicem defuncti ſe ſuccedere pollicitus eſt. vnde & ritus proceſſit, cum 12 deinceps ſacrificare & Aruales dici fratres: ſicut Rutilium Geminum in libris Pontificalibus memoraſſe, ait Fulgentius ad Chalcidiũ. Varro, Aruales fratres propterea dictos ſcribit, vt fruges ferant arua. Romulo verò in eo ſacro Accam Laurentiam dediſſe ferunt ſpiceam coronam, quæ vitta alba colligata fuit: id quod & Plin. teſtatur.

Augures, & eorum collegiũ, ſummo in honore habitos legimus, non modò apud Romanos, ſed & apud Græcos, & Barbaros pleróſq;. nã Chaldæos primum, & Piſidas, ac Cilices, dein Hetruſcos & Græcos, mox Latinos & Romanos augurãdi diſciplina excelluiſſe accepimus. & Augures quidẽ tres prius Romæ fuère, propter tres ipſius tribus, Luceres, Rhamnenſes, Tacienſes: mox vno addito quatuor extiterũt. Sed cùm pòſt plebs admiſſa

eſſet

eſſet in partem honorum vrbis, quinque plebeij Augures creati, & patricij quatuor, atque ita nouem numero fuère, idque M. Val. & Q. Apuleio Coss. Romani igitur nihil niſi augurató inchoabant. Locum verò augurij ita fuiſſe legimus: Templum augur conſtituebat, verſus orientem ſedebat, capite velato erat: lituum, id eſt, incuruum baculum dextra manu tenebat, quo in cœlo regiones diuidebat, & quæ auguria veniebant prædicebat. Si læua fuiſſent, qua parte eſt ſeptentrio, felicia pronunciabat: illa pars propter altitudinē proſpera putabatur. A dextra parte meridies, parum fauſta & infelix credebatur, quia locus eſt depreſſus. plura Liuius lib. primo, Dionyſius Alicarn. lib. ſecundo Plut. in Prob. & in Vitis, Val. Maximus, M. Tullius de Diuinatione, Varro, & alij. Illud non ignorandū, quod Plut. notat in Cauſis: quòd vbi ſacerdotes in iudiciū acti, aut dānati forēt, alter ſubſtituebatur: Augures verò nō ita. nam quamdiu viuerēt, eodē ordine perſiſtebāt. cauſam ibidē aſcribit.

Salios XII Marti Gradiuo, vt ait Liuius in primo, legit Numa Pompilius. dicti verò, vel à Salio viro quopiam Samothrace, vel Mantineo: vel potius à ſaliendo, id eſt, ſaltando, id quod in comitiis facere quotannis Salij ſolebant. Sanè nō Romani ſolum in ſacris quibuſdam ſaltationibus & hyporchematibus vtebantur, ſed aliæ omnes fermè nationes. nam vt ſcribit Athenæus, & Lucianus, deis peculiares ſuæ fuerunt ſaltationes. quin nulla ſacra in Delo fiebant, quibus non eſſet adhibita ſaltatio: nec ab Orpheo ac Muſæo vlla inſtituta ſacra fuiſſe conſtat, ſine ſaltatione. Indi manè & veſperi cum ſaltatione Solem ſalutabant. Longus ſim, ſi velim omnes recenſere.

Salij igitur, vt ad Romanos redeā, verſiculoribus tunicis ornati, per vrbem tripudiantes carmina Saliaria appellata canentes pergebant, ſuccincti æneis baltheis, togis nexis fibulis, quas trabeas vocabant, in capite pileos geſtabāt dictos apices, accincti gladiis, dextera lanceam aut virgam ferebant, læua peltam Thraciam, quòd Ancyle dicebatur: hoc eſt, circum anciſum, id cœlo lapſum in Numæ regiā exiſtimatum, ad cuius formā 12 numero ſumma arte confecit Mamurius artifex, nulla alia mercede ex opere contentus, niſi quòd in fine ſacri, Mamurij nomen accineretur. Lege cautum erat, vt Salij liberi eſſent, & indigenæ, & quorum vterque parens viueret, & cuiuſcunque Fortunæ pauperes, aut diuites. Proditum hiſtoria eſt, Tullium Hoſtilium regem numerum duplicaſſe, & eorum perinde collegium adauctum. hęc ex T. Liuio in primo ab V.C. Plu. in Numa, Val. Maximo in primo, Dionyſ. Alicarn. in ſecundo, item & grammaticis Seruio & Acrone, aliiſque.

Fœciales, & Patres Patratos ideò ſimul conſcribimus, quòd Pater patratus ex Fœcialib. vnus id muneris obire ſolebat. aliqui tamen ſeorſum deſcribunt. Plut. quidē in Cauſis Ro. Patrē Patratum maximum haberi Fœcialiū ſacerdotū ait, qui fœderibus faciēdis præerāt: & ille pater, & hi filij dicebātur. hos quoq; Plut. ſuo tēpore apud imperatores in precio fuiſſe ait. Fœciales autē dicti, quòd fidei publicæ inter populos præeſſent: vel à fœdere faciendo, ſeu feriendo. Pater verò patratus, à patrando dictus, id eſt, à ſanciendo fœdere in quo tantū præeſſe putabatur. Per hos ergo fiebat, vt iuſtum conciperetur bellum, & vt fœdere fides pacis cōſtitueretur. hoc inſtituiſſe dicitur Numa, cùm indicendū eſſet bellū Fidenatibus, quod ſcribit Pomp. cùm tamē eorū vſum apud Liuium non videamus ante Hoſtilij tempora fuiſſe. Plinius tamē, ſeu quicunq; alius fuit qui de Viris illuſt. ſcripſit, Ancū Martiū ait ius fœciale, quo legati ad res repetēdas vterētur, ab Equicolis trāſtuliſſe, quod prius (vt ferunt) Heſſus excogitauit. Mittebātur autē Fœciales, priuſquā bellū conciperetur, ad res repetēdas: & ſi nō impetrabāt, bellū poſtea indicebatur Nam vnus fœcialium, qui patrem patratū faciebat, ex ipſis fœcialibus electū, ſacris veſtibus ornatus ad auctores iniuriarum procedebat: & priuſquā vrbē intraret, ianitorē, vel alium quempiam obuiū alloquebatur imprecationibus quibuſdā. inde in forum pergebat, & cur veniſſet diſſerebat: tempus ad conſultandum dies aliquot, vt alibi dicam, dabat. ſi per hos dies res infecta eſſet, deis cœleſtibus manibúſque inuocatis abibat, ad ſenatúmq; omnia referebat: ſenatus, quod iuſtum piúmq; foret, ſtatuebat, Fœcialemq; vt bellū indiceret, dimittebat. Quibus vteretur verbis, & qua cæremonia, à me alibi relatū eſt. Fœcialium ſacra violare nefas erat. Fabius cùm violaſſet, vrbs ideo à Gallis capta credita. Nonius Marcellus: Fœciales inquit, apud veteres Ro. erāt, qui ſancto legatorū officio ab his qui aduerſum Po. Ro. aut rapinis aut iniuriis hoſtili mēte commouerāt pignora, facto fœdere iurè repetebāt: nec bella indicebātur. quę pia vocabāt, priuſquā fuiſſet quid Fœcialibus denunciatū. Varro de vita Po. Ro. lib. ſecundo: Itaque bella & tardè & nulla licentia ſuſcipiebāt, quòd bellum nullum niſi pium putabant

bant geri oportere. priuſquam indicerent bellum, iis à quibus iniurias factas ſciebant, Fœciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos oratores vocabant. alia præterea Nonius & Feſtus tradunt. nos hæc pro re ſatis.

De Gallis Magnæ matris Ideæ, cùm ſatis ſupérque in ipſius deæ deſcriptione, déque omni eius ferè cæremoniarum ritu dixerim, non eſt cur hoc loco plura repetam.

Duumuiri ſacrorum à Tarquinio Superbo inſtituti fuerunt, qui ſoli ſacros libros inſpicerent, & Carmina Sibyllina: deinde cùm plebs creandos eſſe ex ſuis inſtaret, ex patriciis & plebeiis X creati ſunt, & inde XV, qui eos libros inſpicerent: atque ita ad XV viros ſacrum deuenit, quibus & aliquando data cura corrigendorum faſtorum. Sed ſi de his plura cupis poſt cæteros noſtrum ſecundum de hiſt. poëtarum dialogum, ſi vacabit, legito, quo loco de Sybillis abundè ſcripſimus.

De ſeptemuiris Epulonũ ſic à Pomponio ſcriptũ inuenimus: Veteres (inquit) Pōtifices, vt ait Cic. in 3. de Orat. propter multitudinẽ ſacrificiorũ tres epulones eſſe voluerunt, vt ludorũ epulare ſacrificiũ facerent. Id ſacerdotium antiquũ fuiſſe cōſtat: ſed de ætate nondum mihi planè compertum. Epulonũ numerus auctus fuit, duóque tribus additi, adeò vt quinq; fierent epulones aliquo tēpore: ſed poſtea theatraliũ ludorum atq; Circenſiũ ambitione ad VII vſq; producti. Excuſabatur ſeptemuiri Epulonũ filia à Veſtali vocatione. Eſt Romæ pyramis Cæſtij, in qua ita inſcriptũ: Opus abſolutum diebus CXXX. ex Teſtam. C. Cæſtij Corn. Tri. pl. Septem Viri Epulonum. Epolonos, ait Feſtus, dicebant antiqui, quos nunc epulones dicimus. Datum eſt autem his nomen, quòd epulas indicendi, Ioui cæteríſque deis poteſtatem haberent. vnde etiã ſacræ menſæ dicebantur, de quibus Arnobius in ſecundo: Sacras, inquit, facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris deorum.

Titij ſodales ſacerdotes extra vrbem habitabant, & in tuguriis certa auguria ſeruabant, quoniam ad id deputati à Pont. erant. nomen inditum eſt ab auibus, vt Varro ait, quas in auguriis certis obſeruare ſolebant. horum meminit & Lucanus:

Et doctus volucres augur ſeruare ſiniſtras,
Septemuírque epulis feſtus, Titiíque ſodales.

De Lupercis, copioſè paulò pòſt in Lupercalibus agemus: item de Popis, aliíſque.

Tutulos, ait Varro in Pontificalibus, ſacerdotes dici breuium deorũ. Numa verò Pompilius, & ipſe de pontificalibus ſcribens, Tutulum dici ait pallium, quo ſacerdotes caput tectabant, cùm ad ſacrificium acceſſiſſent. ſicut & Vergilius ait:

Et capita ante aras Phrygio velatus amictu.

Lege ad Chalcidium Plac. Fulgentium.

Curionem etiam Romani interdum pro ſacerdote poſuêre. Curiones, inquit Varro, dicti ſunt à curiis, qui faciunt vt in his ſacra fiant. Feſtus: Curionũ æs, ait, dicebatur, quod Curioni dabatur ob ſacerdotium curionatus. Arnobius lib. primo aduerſus Gentes: Iupiter ille Capitolinus huiuſmodi poteſtatem dedit, Curionem autem Pontificẽ maximum, quinimo Dialem, quod eius eſt, flamine iſto iurè donauit. & Ouid. in Faſtis:

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indixit.

Curia etiã aliquando pro templo ſumitur. id oſtendit Ouid. qui locum vbi Cæſar occiſus eſt, nunc templum, nunc curiam appellauit. Sed certè curia ſacrata fuit. Videtur Dion. Alicarn. in 2. hos deſignare, cùm ait: Duces curiarum factos eſſe ſacrificulos à Romulo imitato Græcorum conſuetudinem, apud quos inſtituta fuêre prytanea, in quibus ſacra fiebant ab iis qui prytanes dicebantur.

Cupentus porrò lingua Sabinorum ſacerdos vocabatur, quod notat Seruius. hinc Vergilius lib. Aeneid. 12. videtur nomen deduxiſſe, cùm cecinit:

Nec Di texere cupentum.

Poſtremò quoniã Orgeones, & Chalazophylaces, & Pyrphoros ſuprà memorauimus, & Latinis parum noti videntur, hoc loco exponã. Orgeones ergo dicebantur ſacerdotes, qui deorum honori, aut heroum cōueniebãt: ab Orgiis, vt putatur, dicti: id eſt, ſacris myſteriis. vel à verbo ὀργιάζω id eſt ſacrifico, & ſacra inſtituo: vel quia inter ſacrificandũ ὀρέγνυντι χεῖρε, id eſt porrigant & extendant ambas manus. Putant alij, quod in Orgadibus, id eſt terris alicui deo ſacris, vel lucis rem diuinam facerent. hi & Orgiaſtæ dicuntur.

χαλαζοφύλακες verò ſacerdotes à Græcis dicebãtur, qui grandines cũ inſtarẽt ſpecularentur. hi enim agni vel pulli ſacrificio auertere credebãtur. Sed ſi agnus vel pullus abfuiſſet,

dig

digitum graphio stilóve feriebant, atque inde fuso sanguine litabant. hos autem à Cleone institutos legimus.

Πυρφόροι, id est, igniferi, sacerdotes fuère, qui ante alios ignem in sacrificiis inferebant. hi etiam in prima acie prodire cum face & corona solebant, nec à quoquam violari fas erat, vt feciales apud Latinos horum meminit & Pollux.

Pastophori etiam apud Aegyptios & Græcos sacerdotes legũtur, dicti vel à πάστῳ. id est, thalamo: vel à veste, seu velo. Apuleius sic Isidis sacerdotes vocat. Sed & Venus Pastophoros vocata est, vt suo loco à nobis proditum est.

His ita de templis, aris, & sacerdotibus, præmissis, eam tibi sentẽtiam primùm subsignabo, quam de deorum hominúmve honore ac cultu protulit apud Alexandrum Callisthenes Olynthius, auditor & propinquus Aristotelis. Cum enim Anaxarchum, suadẽte Alexandro audiuisset, vt diuinos honores oblatos susciperet: tum mox ille, pulcherrimam distinctionem diuinorum humanorúmque honorum fecit, itaque definiit: Ad deos (inquit) Alexander, pertinent templa, statuæ, luci, sacrificia, libationes, diuini item hymni: laudes verò hominum sunt: & quidem salutari homines à salutantibus, & osculari mos est: diuinitas autem, quoniam in cœlestibus sedem habet, neque fas est vt à mortalibus cõtingatur, propterea adorationibus sacrificiisque colitur. Deis præterea, ait, chori & pæanes, cæteráque id genus concinuntur: neque enim mirum videatur, quod alij aliis honores & cultus superis instituti sint, cùm & heroum quoque honores à deorum cultu differãt. non itaque decet hæc confundi, & mortalem quempiam per honorum excellẽtiam humanum suprà modum extolli. pessimè enim id fieri videmus, si deis & hominibus par honor afferatur. Atque hæc quidem apud Arrianum philosophus Callisthenes disseruit. Erant ergo, vt vides, apud gentes distincti honores & cultus: alij quidem deis, alij heroibus, & item alij hominibus. nam heroibus mos fuit rem sacram ad occidentẽ versus fieri, deis verò ad orientem: vt Pindari Græcus interpres notat, & ipse in hoc alibi pluribus ostendi.

Nunc verò attende, quæ varia obseruauerim de sacrificiorum vocabulis. ne de re instituta, aliqua tibi (prout facultas tulerit) prætermisisse videri possim. Neque enim ego nũc rem ad Platonis legem redigo, quin in Legum lib. octauo, singulos deos singulis anni diebus, totidémque sacra fieri mandauit, vt vnus aliquis semper rex magistratibus deorum alicui, aut dæmonum pro ciuitate, pro seipsis, pro rebus suis sacrificaret. Sed ad instituta vt plurimum Romanorum & Græcorũ deduco. Erat ergo sacrificiũ, quodcunq; erga deos officium, quod ritè rei diuinæ faciendæ causa impendebatur. vnde & Sacrificare verbum quod (vt inquit Socrates in Euthyphrone) est munera deis offerre: vt vouere, à deis petere. Heraclitus verò sacrificia medicamẽta nuncupabat, quod à morbis animũ expurgare possent. Sacrificium, inquit Isidorus, est victima, & quæcunq; in ara cremãtur, seu ponuntur. omne autẽ quod deo datur, aut dedicatur, aut consecratur. quod dedicatur, dicẽdo datur, vnde & appellatur. Hinc errãt, qui consecrationẽ, dedicationẽ putant significare. Immolatio ab antiquis dicta à mola, de qua suo loco agemus: vel, vt putat Isidorus, quòd in mole altaris posita victima cæderetur. vnde & mactatio post immolationem erat, vt paulò pòst ostendam. Sed enim appellamus & sacrificiũ, sacrũ: vt sacra facere: vt & illud quod dicitur, inter sacrũ & saxum, & rem sacram & rem diuinã. & alia, de quibus sparsim suis locis agemus. Sunt & sacrificia alia publica, quæ pro populo fiebant: quæ & popularia sacra dicta sunt, vt ait Labeo, quæ omnes ciues faciebãt. hæc & certis familiis attributa fuerãt, vt Fornacalia, Palilia, Laralia, vt ait Festus. Alia erãt priuata, quæ pro singulis hominibus & familiis agebãtur, vt Varro & Festus docẽt. Fuerũt item sacra quæ Peregrina dicebãtur, de quibus Sex. Pomp. Peregrina, inquit, sacra appellabãtur, quæ aut euocatis deis in oppugnãdis vrbibus Romã fuerãt delata, aut quę ob quasdã religiones per pacẽ erãt petita, vt ex Phrygia Matris Magnæ, ex Græcia Cereris, Epidauro Aesculapij, quæ colebantur eorũ more à quibus sunt accepta. Itẽ alia stata erãt sacrificia, quæ certis diebus fiebant, quæ & Stata sacra dicebãtur, vt in primis apud poëtas videmus. Cato in ea quam scripsit de Lucio Veturio, de sacrilegio commisso, cum ei equum ademit: Quod, inquit, tu quantum in te fuit, sacra stata, solennia, sancta deseruisti. Festus, Macrobius & Lactantius grammaticus. Alia erant Solennia, quæ omnibus annis præstari solerent, vt iidem tradunt. Hæc eadem & Anniuersaria dicebantur, quæ annua sacra à Vergilio in VIII. Aen. dicta sunt. quo loco sic Seruius: Annua, inquit, quæ differre nefas: Anniuersaria ideo non differuntur, quia

neciterari possunt. nam Calendaria, si qua fuerint ratione dilata, possunt repeti, nec piaculum eorum intermissione committitur. Cæremoniæ verò sunt, ritus sacrificiorum, à populis Italiæ dictæ: vel à carendo, vt alij putant. Vnde Valer. Max. imò M. Tullius, in ea oratione quæ de Aruspicum responsis inscribitur, nam ex ea sunt verba desumpta: Maiores statas solennésque cæremonias, pontificum scientia: bene gerendarum rerum auctoritatem, augurum obseruatione: Apollinis prædictiones, vatum libris: portentorum depulsa, Hetrusca disciplina explicari voluerunt. prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est, precatione: cùm exposcendum, voto: cùm exoluendum, gratulatione: cùm inquirendum, extis, vel sortibus: imperito cum solenni ritu peragendũ sacrificio, quo etiam ostentorũ ac fulgurum denũciationes procurantur. Quæ verba si quis rectè perpendat, totam fermè rationẽ votorum & sacrificiorum cõprehendunt, atq; ideò à me hic vbi sunt recitata. Illud etiam sanè significandum duco, quòd donariæ quædam dicebantur cæremoniæ, & tricenariæ, quibus sacra adituris decem continuis rebus, vel triginta certis quibusdã rebus carendum erat, vt Festus notat. Græci quoque, vt ex Polluce, aliísque colligimus, variis vocabulis rem diuinam vocitabãt: inter quæ hæc sunt. θυσία, quam Porphyrius & grammatici quidam dictam existimant, quòd mortalium primi ex combustis arboribus thymiasin, id est euaporationem & suffitũ deis impendere solerẽt, & à thymiasi thysiam deriuatam volunt: hinc & Orpheus hymnos deis cum thymiamate & suffitu cecinit. Quidam à θύω, hoc est sacrifico deducunt, vnde etiam thus. Sanè quidam thure primùm sacrificari cœptũ prodiderunt. Libanum quippe puerum legimus sacrificiis deditum, inuidia interemptũ, in cognominem plantam deûm miseratione mutatũ, qui Græcè λίβανος id est thus dicitur. hinc & δενδρολίβανος, ipsa thuris plãta. Historiã latius explicat in Geoponico Heron, seu Cõstãtinus. Arnobius tamen negat, apud vetustiss. thus in sacris fuisse, quod alibi dicã. A Thysia, Buthysia deducitur, quã vocẽ & latini vsurpãt, vt Trãquillus in Nerone. Est & verbũ βουθυτεῖν, id est bouẽ immolare, vel maiore vti sacrificio. quo verbo Aristophanes in Pluto vsus est. Grãmatici à βου particula intentiua deriuãt, vt βούλιμον, βούσυκον, βούπειναν, cùm magnam famem, ficum & sitim significare volunt. Athysia etiam Acanaptilia Luciano dicitur, & Athenæo, quæ sine fumo sunt sacrificia, & perinde exigua: qualia sunt inopũ, quibus nõ esset victimarũ copia. Dicũtur & sacrificia Orgia, quæ (vt Seruius scribit) omnia apud Græcos sacra significãt, vt cæremoniæ apud Latinos. sed abusiuè, inquit, sacra Liberi Orgia dicebãtur, dicta ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est à furore: vel ἀπὸ τῶν ὀρῶν, id est à montibus: nam præcipuè in montibus celebrabantur. Vergil.

Qualis commodis excita sacris
Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnúsque vocat clamore Cithæron.

Græci quidam Orgia dicta tradunt ἀπὸ τοῦ εἴργειν, id est ab arcendo, quòd à sacris profani arceri debeant. hinc ὀργιάζω, & ὀργιάζομαι, rem diuinam facio: & ἐξοργιάζω, expio, & ad sacra suscipienda præparo. Sacrificium præterea ἱερουργία dicitur, τέλος & τελετή, & numero plurali τὰ τέλη. vnde & τέλεα ἱερὰ, sacra eximia, & quæ ampliora sunt, & sanctiora appellabantur. τελετὴ quoque, pro mystica & sacra celebritate. quidam vtrunque ἀπὸ τοῦ τελεῖν deriuant, quod perficere ac impendere significat, quod in sacris multa impẽduntur ac profunduntur, hinc & τελετάρχης is dicitur, qui religionis alicuius est conditor, quo nomine CHRISTVS à Dionysio vocatur. hinc & τελεστήριον, locus vbi mysteria & sacra peraguntur. hinc Polyteles, qui multa: & Euteles, qui bene & frugaliter expendunt. Vocatur item sacrificium θῦμα θυηλὴ, ἱεράτειον, aliísque multis nominibus, vt quæ deis propria & peculiaria, vt παμύλια Osiridis, θεσμοφόρια & Demetria Cereris, & Aphrodisia Veneris, Dionysia Bacchi, Panathenæa Mineruæ, cæteráque quæ his Syntagmatibus commemoraui. Atque hæc quidem de Græcis. Illud verò à Latinis quibusdam traditum inuenimus, victimam ab hostia differre: idq; volunt ab Ouid. in Fastis significatum his duobus versibus:

Victima, quæ cecidit dextra victrice, vocatur:
Hostibus à victis, (vel vt in aliis legitur, domitis)
Hostia nomen habet.

Quod discrimen cùm alij, tum in primis Isidorus & Seruius videntur agnoscere, sed ab auctoribus certè confunduntur. Festus alicubi hostiam ab antiquo verbo hostio deriuat, quod est ferio, licet idem alibi ita scribat: Hostia sacrificium, quod Laribus immolabant, quòd ab illis Hostes arceri putabant. Cæsar de bello Gallico:

Hostiæ

Hostię omnibus locis immolabantur. Hostiæ, ait Isidorus, apud Veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent: Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriam deuictis hostibus immolabantur. & erant victimæ maiora sacrificia, quam hostiæ. Alij victimam dictam putauerũt, quòd vi ictus percussa cadebat: vel quod vincta ad aras ducebatur. hæc Isidorus. Athenæus porrò lib. Dipnosoph. VIII. plura ex pluribus auctoribus exequitur, cur & quomodo sacrificia instituta sint. Qui verò primus animal occiderit, Hyperbius dicitur, Martis filius: qui boues, Prometheus. Sed certè de Prometheo hęc apud Hyginũ in Astronomico poëtico leguntur: Antiqui, inquit, cum maxima cæremonia deorum immortalium sacrificia administrarent, soliti erãt totas hostias in sacrificiorum consumere flamma. itaque cùm propter sumptus magnitudinẽ sacrificia pauperibus non contingerent, Prometheus, qui propter excellentiã ingenij miram, homines finxisse existimatur, recusatione dicitur ab Ioue impetrasse, vt partem hostiæ in ignem coniicerẽt, partem in suo consumerent vsu: idq; postea consuetudo firmauit. quod cum facile à deo, non vt ab homine auaro impetrasset, ipse Prometheus immolauit tauros duos: quorum primùm iocinora cum in ara posuisset, reliquam carnem ex vtroque tauro in vnum compositam, corio bubulo texit: ossa autem, quæ circum fuerunt, reliqua pelle contecta, in medio collocauit, & Ioui fecit potestatem, vt quam vellet earum consumeret partem. Iupiter autem etsi non pro diuina fecit cogitatione, nec vt deum decebat, omnia qui debuit antè prouidere, sed quoniã credere instituimus historiis, deceptus à Prometheo, vtrũque putans esse taurum, delegit ossa pro sua dimidia parte. itaque postea in solennibus & religiosis sacrificiis carne hostiarũ consumpta, reliquã, quæ pars fuit deorũ, eodem igne cõburunt. hæc Hyginus in Astronomico poëtico, & multo ante Hyginũ Hesiodus in Theogonia. ex quorum verbis facile intelligas, quod scribit Lucianus in dialogo Iouis & Promethei, cũ ait: Nã quibus me ipsum decepisti in distributione carniũ, ossa pinguedine obducta modò opponẽs, & meliorem partem tibi ipsi reseruãs? & cætera. Legimus tamen primos Athenienses bobus in cibis nõ abstinuisse, vt Theon prodit. id etiam Paus. tradit in Eliacis, veteres solitos fuisse hostiam, per quam aliquis iurasset, nõ amplius inter edulia & cibaria homini apponere. vnde Homerus pręconem inducit, aprum in mare proiecisse, per quem Agamẽnon iurauerat, Bryseida sui esse lecti expertem. Sanè notãdum est, antiquos totã victimã prius incendisse, vt suprà ostensum est. vnde illa sunt adhuc vocabula, Holocautoma, & Holocaustoma, & Holocauston. de quib. sic etiã Isido. Holocaustũ, inquit, sacrificium illud, qđ totũ igne consumitur, dũ offertur. Antiqui enim, dũ maxima sacrificia administrare solebãt, hostias totas in sacrorũ cõsumere flãma solebãt. Sed reliqua prosequamur de Hostiis.

Præcidaneæ hostiæ dicebantur, quæ ante solennia sacrificia pridie mactabantur. Festus: Præcidaneã porcam dicebãt, quàm immolare antè erãt soliti, quã nouam frugẽ inciderent. Idem, Præcidanea agna vocabatur, quæ ante alias cædebatur. Itẽ porca, quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta nõ fecisset: id est, glebã nõ iniecisset. Cato quoque de Re rustica: Thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni præfato: priusquã porcã fœminã præcidaneam immolari præcipit. quo facto, subdit postea, Porcã præcidaneam immolato, &c. Sed hac de re audiẽdus est Gellius: Præcidaneæ, inquit hostiæ dicũtur, quæ ante sacrificia solennia pridie cædebãtur. Porca etiam præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri cœptas immolari Cereri mos fuit, si qui familiã funestam aut non purgauerant: aut aliter eam rẽ, quàm oportuerat, procurauerant. Sed porcã & hostias quasdam appellari vulgò, notum est. Ferias præcidaneas dici, id opinor à vulgò remotũ est, propter ea verba Attei Capitonis ex lib. v. quos de pontificio iure composuit: Coruncanio Pont. Max. feriæ præcidaneæ in atrum diẽ inauguratæ sunt. Collegium decreuit, nõ habendum religioni, quin eo die feriæ præcidaneę essent. hæc Gellius. Videndũ an rectè apud Festum Præsa porca dicatur, pro præcidanea. Sed B. Aegius fortè præcisam legendum existimat. Festi hæc sunt verba: Præsa porca dicitur, vt ait Veranius, quæ familiæ purgandæ gratia Cereri immolabatur, quod pars quædam eius sacrificij fit in conspectu mortui, eius cuius funus instituebatur. Dicebatur etiã hoc genere sacri Piaculus Porcus, vt docui alibi ex Catone de Re Rust.

Succidaneæ hostiæ dicebantur, litera per morem compositi vocabuli in literam commutata, vt idẽ Gellius scribit: id quod & in Præcidaneis accidisse videmus. nam quasi succedaneæ & pręcidaneę appellatæ sunt. Et succedaneę quidẽ dictæ, si primis hostiis litatum

non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cædebantur, quæ quasi prioribus iam cæsis, luendi piaculi gratia subdebantur & succedebant, ob id succidaneæ nominatæ, litera i tractim, hoc est productè pronũciata. Audio, inquit Gellius, quosdam eam literã in hac voce barbarè corripere. Idem Gellius S.C. affert, quod factum fuit M. Ant. A. Posthumio Coss. tale, quod C. Iulius L.F. pont. nunciauit in sacrario in regia hastas Martias mouisse. De ea re ita cẽsuerũt, vt M. Ant. Cos. hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret, quod cęteris deis, quibus videretur, placandis, vti procurasset, satis habendum censuerunt: si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Hactenus S.C. Plautus in comœdia Epidicus inscripta, Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam, vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum. Illud de succidaneis scribit Seruius in VIII. Aeneid. cõmen. In omnibus, inquit, sacris fœminini generis plus valere victimas: denique si per marẽ litare non poterat, succidanea dabatur fœmina: si autem per fœminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. Apud Aegyptios secus, quibus fœminam hostiam immolare fuit nefas. Barbaris quoq; circa mõtem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, Femineum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci, sub graui documento vetebatur. Videtur Vergilius in III. Aeneid. succidaneum sacrificium innuere, cùm ait:

Rursum in secessu longo, sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus vmbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.

Quo loco Seruius: Sanè sciendum, inquit, iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum. nam displicuisse prima, ex prodigiis indicatur. quidã etiam has auctas hostias dixerunt: quoniam cùm primis hostiis non litatum esset, tunc & aliæ addebantur, quoad litatum esset. Suet. circa Perusiam sacrificio non litante, augeri hostias imperauit. Legimus quoque, Paulum Aemilium sacrificantem non litasse, vsque ad XX hostiam. in XX verò prima apparuisse signa, quæ victoriam pollicebantur. hinc ad apud Græcos prouerbium factum, Δευτέρων ἀμεινόνων, quod in sacrificiis secunda meliora sint. nam vt dictum est, si priora non bona apparuissent, ad secunda conuertebantur meliora. meminêre & Plato & Hesychius.

Eximiæ hostiæ. Eximij, ait Macrobius, in sacrificiis vocabulum, non poëticum epitheton, vt aliqui putant, sed sacerdotale nomen est. Veratius, vel Veranius, vt aliqui legunt, in pontificalibus quæstionibus docet, Eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ eximebantur è grege: vel quod eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligerentur. hinc Vergilius ait:

Quattuor eximios præstanti corpore tauros. quo in loco ait Macrobius, Eximios, quòd eximuntur: quòd verò lecti, præstantes corpore dictum est. Donatus quoq;: Eximia pecora dicũtur, quæ à grege excepta sunt ad vsus dominorum suorũ, vt vberius pascãtur. Sed propriè eximij sunt porci maiores, qui ad sacrificandum excepti, liberius pascantur. Etenim boues qui ad hoc electi sunt, egregij, vel eximij dicũtur: & oues lectæ. vt Vergilius:

Mactant lectas de more bidentes. Idem:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros. hæc Donatus.

Ambiguæ oues in sacris quæ dicerentur, Bebius Macer, qui Fastos dierum scripsit, ostendit. ait enim, Iunoni eas quæ geminas parerent, oues sacrificari cum duobus agnis, altrinsecus alligatis: & has ambiguas vocatas, quasi ex vtraq; parte agnos habentes. quam sententiam est secutus Placiades Fulgentius ad Chalcidiũ. Varro tamen de Ling. lat. Abigenam bouem dictam ait apud Augures, quam circum aliæ hostiæ constituebãtur. Videtur innuere, quòd circum agerẽtur: vt Ambustum, inquit, quod circum vstum est: & Abagium, quod adagium dicitur, litera mutata. Idem Varro alibi, Aruigem in hostiis scribit, quæ cornua habeant, & quorum exta veru coquantur, quod aliàs planius dixi.

Haruga, vel vt alij, Aruga, sine afflatu, ab ara, hostia est, auctore Donato. alij ab hara, in qua includebatur. apud Festum tamen legimus: Hariunga dicebatur hostia, cuius adhærentia inspiciebantur exta.

Cauiares hostiæ dicebantur, ait Festus, quod Cauiariæ, id est, pars hostiæ cauda tenus duceretur, & ponebatur in sacrificio pro collegio pontificum quinto quoque anno.

Prodigiæ hostiæ dicebantur, quæ consumebantur, vt Veranius & Festus scribunt. vnde & prodigi dicti. Prodigialis vero Iupiter etiam legitur, cui Plautus mola salsa & thure

compr

comprecari ait.

Bidentes hostiæ quæ dicerentur, variè proditum est. quidam oues tantum, alij & verres, alij alia. de quib. sic Seruius apud Macr. lib. VI. Sat. De bidentium, inquit, numero dentium, quem grammaticus ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cum ipse iam riseris: verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pomponius egregius Attellanarum poëta in Gallis transalpinis hoc scripserit: Mars tibi voueo facturum si vnquam rediero, bidēte verre. P. verò Nigidius in lib. quem de extis composuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas: neque tamen dixit, cur ita appellarentur. Sed in commentariis ad ius pontificum pertinentibus legi Bidenes primo dictas, d litera ex superfluo, vt sæpe assolet, interiecta: sicut pro reire redire, & cætera. hinc idem, vt putatur, Seruius lib. quarto Aen. super eos versus:

Principiò delubra adeunt, pacémque per aras
Exquirunt, mactant lectas de more bidentes.

Bidentes autem, inquit, dictæ sunt hostiæ, quasi biennes, quia neq; minores aut maiores licebat hostias dare. sunt enim in bestiis, vel vt alij legunt, ouibus, duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent, nec in omnibus, sed in his quæ aptæ sacrificiis inueniūtur. Prosequitur Seruius apud Macr. Ergo bidennes primum dictæ sunt, quasi biennes: & longo vsu loquendi corrupta est vox, & ex bidennibus bidentes dictæ. Hyginus tamen, qui ius pontificum non ignorauit, in quarto lib. quos de Vergilio fecit, Bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberēt, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem hoc idem quod Macrobius, Gel. antè dixerat lib. Noct. Attic. XVI. vbi etiam fatui atque arrogantis grammatici rident insolentiam, putantes de ouibus tantum dici bidentes, propter eos Vergilij versus in VII. vt puto Aen. Centum lanigeras mactabat ritè bidentes, hoc idem quod Gellius & Macr. non. Marcellus tradit de proprietatibus rerum.

Fuerunt & Ambaruales hostiæ, de quibus paulò pòst in Ambaruali sacro & Amburbio agemus.

Sed reliqua de hostiis breuiter afferamus. Trebatius lib. primo de religionibus, Hostiarum in primis genera duo fuisse docuit: alterum, in quo voluntas Dei per exta disquirebatur: alterum, quo sola anima deo sacrabatur. vnde & animales hostias vocabant, id quod retrò copiosius ostendam. In his ipsis hostiis, vel animalibus, vel consultatoriis, vt ait Macrobius quædam fuêre, quæ Iniuges hostiæ vocabantur: id est, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ fuerunt. Harum & Vergilius meminit:

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et vt iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Manilius Chrestus in lib. quem de Deorum hymnis scripsit, ait Mineruæ iniuges boues sacrificari solitas, id est, iugum quæ nunquam tulerunt: illa videlicet causa, quòd & virginitas iugum nesciat maritale, & virtus nunquam sit iugo prementi subiecta. Idem quod & Placiades Fulgentius repetit, in eo quem scripsit lib. ad Chalcidium. Cætera quæ de hostiis dici possent suis locis in Deis ascripsimus. Quare iam par est, vt transeamus ad sacrificiorum & celebritatum pleraque nomina, quorum apud auctores frequens est mentio, vt nostro studio harum rerum studiosis inquirendi laborem in tui gratiam adimamus, atque ab Amburbio exordiemur.

Igitur Amburbium, quod & Amburbale sacrum dicebatur, sacrificiū fuit, quoties vrbs lustrabatur. id verò fuit mos fieri cum prodigium aliquod vrbi minari videretur, & tædis aut victimis expiari conueniret, nonnunquam & sulphure & aqua. Sed & ouis combustis vrbem vel totam, vel partem lustrabant: vnde etiam Nouendiale sacrum institutum fuit, quod dupliciter actum apud Romanos obseruauimus. vno modò, cùm defunctis parentabant, séque lustrabāt, vt in Sepulcralibus docui: altero, cum prodigium aliquod accidisset, quod nouendiali sacro expiare solebant, vt est frequenter cùm apud alios, tum maximè apud Liuium obseruatum. ita verò perficiebatur, vt video doctis placere. Nouem dies assiduè deis sacrum faciebant, quod sacrum indici solebat vel à Pont. Maximo, vel à Prætore vrbano, ex senatus decreto. Fuerunt & Nonalia sacra, quæ nonis celebrarentur: vnde & appellata, vt M. Varro meminit.

Solitaurilia sacra fuêre, quæ singulo perfecto lustro per Censores celebrari mos fuit, ad lustrandam vrbem, sue, oue, & tauro: aut verre, ariete & tauro: qui circum vrbem ducebantur, túmq; multa religione lustrum condebatur. vt ferè sint, qualia ῥαντήρια à Græcis fieri consueuêre. M. Cato de Re rust. Agrum lustrare sic oportet, Imperans solitaurilia circumagi cum diuis volentibus, quódque bene eueniat, mando tibi Mani, vt illa solitaurilia, fundum, agrum terrámq; meam quota ex parte, siue circumagi, siue circumferenda censeas, vti cures lustrare: & cætera. Festus: Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis immolationem signant, tauri, arietis, verris, quod omnes integri solidiq; corporis sint: solum enim lingua Oscorum significat totum, & solidum. hæc Festus. sed & Græci ὅλον dicunt totum: & integrum. Porrò de solitaurilibus meminit Liuius, Asconius, Quintilianus, aliíque.

Ambaruale sacrum, ad arua & segetes lustrandas, multa prece & cæremonia celebrabatur. Pomp. Festus apud Macrobium: Ambaruals hostia, ait, quæ rei diuinę causa circum arua ducitur, ab his qui pro frugibus faciunt. quod volũt Vergilium in apotheosi Daphnidis significasse, cùm ait:

Et cùm lustrabimus agros: & in primo Georg.
Térque nouas circum fœlix eat hostia fruges.

Ambaruale, ait Seruius sacrificiũ, quod arua ambiat victima: sicut Amburbale, vèl Amburbium sacrificium, quòd vrbem circuit & ambit victima. Dictum verò ab am, antiqua particula, quæ circum significat: vt Amburbia etiam, b litera interposita ad cõsonantiam, vt etiam Ambio & Ambitus. Porrò Ambaruale sacrum, nisi de porca fœcunda & grauida, aut vitula fieri consueuerat. Fuit autem Ambaruale sacrum, vt modò dicebam, cùm arua & segetes solenni victima lustrabantur. eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conueniebat, vt in Cereris sacris infrà dicam, omnésque pòst clamantes sequebantur: ex quibus vnus querna corona ornatus cum solenni saltatione composito carmine Cereri decantabat laudes. ac postquam vino & lacte libasset, antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant: quæ, vt dictum est, præcidanea dicebatur. Agri præterea ita quoque plerunque lustrabantur. Iunoni & Iano vina prius libabant, mox Martem patrem aduocabant, vt sciens volénsque propitius adesset sibi & familiæ. mox peracto sacro, agrum lustrabant: id quod M. Cato de re Rust. plenius est executus. Græcos quoque vrbes lustrasse accepimus, edoctos ab Epimenide Cretensi, binis ouibus nigri & candidi velleris, dimissis ex vrbe pagóve quò ire vellent, liberè sequentibus eas custodibus: qui vbicunque procubuissent, illas propitio deo immolabant. At verò Galli hominem saginatum per annum, festo die extra vrbis pomœrium lapidibus obruebant: itaque lustrari vrbem putabant. Hinc etiam annotamus, anathemata à Gręcis dici sacros eiusmodi homines, qui ad vrbium lustrationem expiationémve deis manibus & inferis deuoti mactabãtur, si qua lues aut calamitas ingrueret, quam tali hominum internecione Deis placatis sedatum iri putabant. ad quæ sacra Diuus Paulus alludens, ad Romanos scribit: Optarem ego ipse anathema esse: id est, quod Gręci dicũt ἀναθεματίζεσθαι, hoc est execrari & exterminari à Christo, modo sic illis prosim. Certè & D. Hieronymus notat vocem hanc anathema propriam esse Iudæorum, & pro corporali occidione & detestatione, seu execratione desumi. Vtitur hac voce & alibi D. Paulus, hoc est ad Corinthios & Galatas: item & in libris Mosis. Non me præterit & quæ ab aliis scribũtur, qui modò pro seiunctione quadam & deuotione sumunt, modò pro oblatione, & iis donariis quæ deis tholis & templis offeruntur, ἀπὸ τοῦ ἀνατίθεσθαι dicta, hoc est à seponendo, vel suspendendo. Hinc Prudentius contra Marcionem:

Organa, & externi laudant anathemata regni.

Sed illud Gręci per ι à verbo ἀνατίθημι, id est, execror, hoc per η scribunt. Certè & LXXII interpretes in Deuteronomio, & alibi hac voce vsi sunt. Est & vulgata Pythagorę sententia apud Stobæum, θυηπολίαι μὲν ἀφρόνων πυρὸς τροφὴ, τὰ δὲ ἀναθήματα ἱεροσύλων χορηγία: hoc est, Sacrificia imprudentum, ignis alimentum: anathemata verò, id est, oblationes sacrilegorum, impensa & chori inductio. Sed ad nostra redeamus. Si oues lustrarentur, alia à supradictis ratio fuit. nam pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure, herbaque sabina, & lauro, igne succensis, circumcirca ouilia suffibat, cúmque sacro carmine milio & libo cum lacte & sapa Pali deæ sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, & tabem putabant. Scribit in Hippia maiore Plato, quòd qui expiabant antiqui, Macariæ Herculis filiæ sacram rem faciebant, atque in primis pro re profana. Si verò exercitus lustrandus

dus esset apud Romanos, in campo Martio exercitus instruebatur, & sue, aut hirco, oue & tauro lustrabatur. Milites ipsi lauro coronati, rem diuinam faciebant, sub diuo: & hunc lustrandi morem Seruium regem primum instituisse ferunt, & Armilustrum nuncupasse: in hoc illud maximè obseruare consueuisse accepimus, vt ij qui hostias ducerent, bonis & faustis nominibus appellati eligerentur. ex hac enim re certa omnia prosperi vel sinistri euentus veteres captabant: quæ superstitio & nostros plerosque hodie quoque inquinat. Alij hanc exercitus lustrationem ita peragebant, suem, ouem, taurum, qui puri essent, ter circum acies instructas præcedente pompa ducebant, Martique deo immolabant. Aliæ porrò lustrationes non Romani modò, & Græci, sed & Hebræi, Aegyptij, & Persæ, aliæque nationes: quæ tamen omnes ad easdem referri queunt, nisi pro regionis & loci vel instituto & consuetudine, vel rerum copia.

Lustralia sacra appellabantur, quæ quinto quoque anno id est, lustro peragebantur. aliquando tamen lustralia, pinguia significat, quo modo interpretatur Lactantius grammaticus lib. secundo Thebaid. in Noctis hymno:

Lustraliáque exta
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Lustralia, inquit, pinguia: nec possumus quinquennalia accipere, cùm constet anniuersarium sacrum dicatum fuisse. Lustralia ergo pecora sunt, quæ per quinquennale tempus deuota sacrificiis nutriuntur, & ideo pinguia. Seruius quoque 8. Aeneid. super ea verba:

Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

Lustralibus inquit, aut pinguibus, moris enim fuerat completo lustro pingues victimas offerre censores: aut certe de quinquennali boue, id est, perfectæ ætatis. nam & Homerus βοῦ πεντάετηρ dixit. Sanè lustratio quæ fiebat post funus, præclarè tribus versibus à poëta in sexto Aeneid. exprimitur, post iusta Miseno peracta. Idem inquit:

Ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Lustrauítque viros, dixítque nouissima verba.

In quibus versibus nihil est otiosum, sed omnia ex prisca religione desumpta. nam cùm omnis expiatio, seu expurgatio ad superos pertinere crederetur ternarium numerum superis sacrum adhibuit. Quin & verbo apto lustrationi vsus est, quod est Circumfero. vnde & Plaut. Pro laruato te circumferam: id est, purgabo. codices vulgati non pro laruato habent, sed pro Cerito. Immò ipsa lustratio, vt Seruius docet, a circumlatione dicta, vel tedæ, vel victimæ, in quibusdam vel sulphuris. Iuuenalis:

Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis aut si foret humida laurus.

Tum & aquam spargit poëta, quæ sordes abluat, ramo felicis & festæ oliuæ: licet lauro potius id fieri soleret, vt dicit Donatus, & cõsentit Seruius, sed Verg. mutauit propter Augustum: nam quo die natus erat Augustus, nata in palatio laurus erat, ex qua triumphantes coronabantur. & ideò ne lustratione lugubri videretur adhibere, mutauit in felicem oliuam. Sanè & aqua marina purgationes factas apud antiquos, & hodie fieri à Mauris, aliisque multis audiui. De mari Proclus, vt alio loco dictum, & M. Cicero de parricidis agens, in culeo insutis: Non sic in flumen abiicere, ne cùm delati essent in mare, ipsam polluerent, quò cætera quæ violata sunt, expiari putantur. Meminit & Aristophanis interpres Nam, inquit, moris fuit expurgare profanatos, si ad mare deferantur, & abluantur. At res hæc notior est. hinc etiam illud Catulli ad Gellium:

Suscipit ô Gelli, quantum non vltima Tethys,
Nec genitor Nympharum abluit Oceanus.

Insani quoque homines expiantur porco in primis. Id etiam Plautus in Menech. ostendit Nunc ipso naturæ deo mihi responde adolescens, quibus hic preciis Porci veniunt, sacres, sinceri: nummũ à me accipe: iube te piari De mea pecunia: nam equidem insanum esse te certò scio. & paulò pòst: Hercle certò non sanus satis. & mox: Iube, si sapis, porculum afferri tibi. Ad hoc facit illud Horatij in Sermonibus:

Immolet æquis Hic porcum Laribus. Idem & Varro confirmat lib. 11. de Re rust. Illud etiam fuit purgationis genus per Oscilla, cuius meminit Vergilius in secũdo Georg.

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

De quibus copiosè in primis Hyginus & Seruius. Oscilla verò ab ore cillendo, id est, mouendo dicta, si Seruio stamus. alij ab osculo diminutiuum volunt oscillum, vt à baculo bacillum. Santra tamen vetus scriptor: Oscilla, ait, quod oscillant, id est, inclinant, præcipitésque in os ferantur. at verò Cornificius: Oscellantes, inquit ab eo quod os celare sint soliti personis, propter verecundiam, qui eo genere lusus vtebantur. Causa autem eius iactationis proditur, vt Festus scribit, quòd Latinus rex prælio, quod ei fuit aduersus Mezentium Ceritum regem nusquam apparuerit, iudicatúsque est Iupiter factus Latiaris: itaque per sex eos dies feriatos liberos, seruósque requirere eum non solum in terris, sed etiam qua videretur cœlum posse adiri per oscillationem, velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altissima interdum ad infimum, infima ad summum efferuntur. Hyginus autem in Fabulis, vbi de Icaro agit, oscillationem ait celebritatem fuisse apud Athenienses, qui cùm pestilentia laborarent, consulto oraculo responsum est, vt diem festum celebrarent Oscillationis, ad expiationem Icari & Erigones. Nec desunt, qui exemplum Græcorum Italicos secutos putent. quod illi quoque, vt interfecto Icaro Erigone filia eius dolore impulsa suspendio perierit: quas neces vt expiarét Attici, oraculo moniti, Oscillorum celebritatem instituerunt. vt Seruius & Hyginus, & in Aratum Grammatici pluribus retulerunt. Prudentioribus tamen placuisse legimus, sacra Liberi patris ad animæ purgationem pertinere. hinc & ei deo Mystica vannus Iacchi: nam vanno & cribro fit granorum purgatio. Omnis autem purgatio, aut per aquas, aut per ignem fit, aut per aërem, sicut & in sexto canit poëta:

Aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos, alij sub gurgite vasto,
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Qua de re alibi nonnihil retuli, & ibi plura Seruius. In purgationibus præterea notamus oua adhiberi solita, & sulphura, tedas, lauros, & similia, vt ex Plinio, Iuuenale, Ouidio, Apuleio, poëtis cæteris colligimus. Fuit & expiationis apud Græcos alia ratio in pestilentia, aut fame, aliáve calamitate, maiorí ve aliquo discrimine, qua hominem abiectum perquirebāt, quem caricis, placentis, caseóque alliciebāt, eum septies virgis quibusdam ad pudenda verberabant, tum demum fouea confossa cremabant, cineres in mare proiiciebant: eo sacro arbitrati vrbem expurgari, Catharmon id appellātes. Meminit Isaacius apud Lycophronem, item Hipponax in Iambis. Quidam & Anathema vocant, vt paulò antè ostendi, Apollonius verò Tyaneus, vt est apud Philostratum & Eusebium, non minus tetra expiatione vsus in Ephesi pestilentia est. nam mendicum senem lapidibus obrui præcepit, vt eam auerteret. Historia est nota. hanc fermè expiationem, seu deuotionem potius, fecisse Abderitanos certis diebus, innuit Ouidius in Ibin:

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,
Saxáque deuotum grandine plura petat.

Morem insuper fuisse legimus expiandi purgandíque classem, id quod & in libro de Nauigiis scripsimus. in littore maris altaria posita marinis vndis alluebantur, omnísque circunstabat multitudo linguis fauens. tum sacerdotes in mari stantes, sacrum faciebant, térque per classem scaphis circumuecti, sacra piamina ferebant, ducibus & nauarchis vnà annauigantibus, ipsáque piamina attollentibus, vt ab exercitu totáque classe infelicia cuncta auerterentur, ac depellerentur. Alium puerorum expiandi morem antiquis fuisse, demonstrat Persius Satyra secunda:

Ecce auia, aut metuens matertera cunis,
Exemit puerum, frontémque atque vda labella
Infami digito & lustralibus antè saliuis
Expiat, arentes oculos inhibere perita.

Sed & Græci solebant pro infantibus sacrificare, quinta à partu die, quam rem in Truculento Plaut. argutissimè his Dinarchi verbis ostēdit: Quin deis, inquit, hodie sacrificare pro puero volo ascititio. Addit Phronesiū meretrix, Imo hercle verò quinto die, quod fieri oportet, censeo. Hunc autem morē expiandi Plato in Theæteto dilucidè declarat, quo loco sic Socrates loquitur: Hanc prolem, vt videtur, qualiscunque sit, vix demū genuimus: post partum verò, vt moris est, quinta die ab eius natali, solennia celebrantes, circulo cur-

sim

ſim circumferre debemus, præcauẽtes ne nos fallat, ſi fortaſſe educationi digna nõ ſit, ſed inanis ac falſa: num cenſes natum tuum omnino alendum, nec vllo modo abiiciendum? an fortè reprobatum videns primogenitum tuum, non moleſtè feres de medio tolli: hactenus apud Plat. Socrates. Quibus verbis planum videmus, quod obſcurum apud Plautum videbatur. Sed & fuit noſtris, hoc eſt Latinis luſtricus dies, quo luſtrare infantes ſolebant antiqui, & nomina imponere fœminis quidem VIII, maribus IX die, vt Macrob. Feſtus & Plut. oſtendunt: vnde etiam dea Nundina à nono die dicta, vt alibi docui. Sed & Hebræi peritomen, id eſt, circumciſionem ſuam, VIII die vt plurimum, vt nos ſanctam abſolutionem, quod græcè baptiſma appellamus, facere conſueuerunt. Porrò expiatio, ſeu purgatio de nece hominis quæ fiebat priſcis, ſcribitur à Pauſan. in Attica: Cùm, inquit, Theſeus Pallantis filios interfeciſſet, Trœzena profectus eſt purgationis cauſa: hoc eſt τούτους κτείνας, ἐς Τροιζῆνα ἔρχεται καθαρσίων ἕνεκα. ne fortè te decipiat Domitij interpretatio. Meminit item alterius eiuſdem Theſei purgationis, ob cædem quam de latronibus fecerat, à Phytali nepotibus. Item in Corinth. narrat Apollinis & Dianæ expiationem, de Pythonis morte. de his etiam ſæpe apud auctores leges: vt apud Herodotum in primo de Adraſto, qui ea cauſa ad Crœſum regem iuerat, vt expiaretur, & incautè regis filium interemit. Nota eſt hiſtoria. nihil omnino notius apud auctores, ſi quis nece aliqua pollutus eſſet, bis ſepties ſe inundationibus veſtéſque aqua abluere ſolebat: vnde etiam ſæpe legimus huiuſmodi expiationes apud flumina factas. Fuit & in hoc genere expiaminum, vt Varro de Ling. lat. docet, piacularis hoſtia, cũ quid cũ piaculo factũ eſſet. Varronis verba: Prætor, inquit, qui tum factus eſt, ſi imprudẽs fecit, piaculari hoſtia facta piatur. Dicimus & piaculare ſacrũ, & piaculare ſacrificiũ vtrunq; apud Liuium legimus. hinc & Piacularis Romæ porta appellata fuit, propter piacula quæ ibi fiebant: vel vt Cloacius ait, quòd piaculũ ibi ſolueretur piandi, vel propiciandi cauſa. Lege Feſtum, à quo & illud proditum eſt: Piatrix dicebatur ſacerdos, quæ expiare erat ſolita: quam quidem alij vocabant ſimulatricem, alij ſagam, alij expiatricem. & Piamenta etiam dicebantur, quibus in expiando vtebantur, ſiue purgamenta. Demùm Epimenides Phæſto vrbe Cretenſi oriundus, expiationum carmina compoſuit, & de his librum verſibus edidit, vt in decimo Strabo, aliíque prodidêre. Sed iam nonnihil de celebritatibus & feſtis tum Romanorum, tum Græcorum afferamus.

DE CELEBRITATIBVS, ET FESTIS.

SEd & nonnihil iam de Romanorũ & Græcorũ celebritatibus & feſtis afferamus, vt intactũ tibi nihil mittamus. incipiámq; à Latinis feriis, de quibus ita Plin. Feriis Latinis, ait, in Capitolio quadrigas certaſſe, victorẽ abſinthiũ bibiſſe, quod eo maiores arbitrarentur ſanitatẽ honorificè dari. Latinas verò ferias, inquit Varro, à Latinis populis dici, quibus ex Albano mõte carnẽ petere cũ Romanis ius erat. Plura de his in Ioue ſcripſi. Arnob. lib. II. vbi de Cęremoniarũ mutatione agit: In Albano, inquit, antiquitus monte nullos alios licebat, quã niuei tauros cãdoris immolare, nónne iſtũ morẽ religionémq; mutaſtis, atq; vt rufulos liceret dari ſenatus cõſtitutũ ſanctione? De hoc ſacro & Alicar. plura. hoc autẽ Latinarũ ſacrificiũ, Latiar vocabatur, vt Macr. ait in Sat. M. Cic. ad Q. Fratrẽ: De noſtra, ait, Tullia ſpero cũ Craſſipede nos confeciſſe: dies erãt duo, qui poſt Latinas erãt religioſi, cæterũ cõfectũ erat, Latiar erat, exiturus ad VIII idus Aprilis ſpõſalia Craſſipedi prębui. Sicut verò Latiar dicebatur, ita & Palatiar, ſacrificiũ quod in Palatio fiebat: Feſtus. Alij Palatuar legũt, vnde & Palatualis flamẽ, qui ei deo cõſtitutus erat, in cuius tutela Palatiũ eſſe credebatur.

Palilia. vel Parilia, Palis deis ſolennitas, dies vrbis Romæ natalis fuit, XI kalend. Maij, vt planius infra oſtendam & in primo quoque libro vbi de Pale actum eſt.

Matralia, Matris Matutæ, Iunio menſe, peragebantur. de his in noſtris Faſtis ſum locutus. in his liba ruſticana ſumebantur, nec ad ea ſacra ancillis accedere licebat. Matronalia verò kalend. Mart. agebantur, vt Horat. Ouidius, & Acron oſtendunt, & Plut. & Feſtus. Fuerunt & Meditrinalia, à dea Meditrina: de qua ſuo loco ex Varrone & Faſto actum eſt.

Megaleſia, Magnæ matri Non. Aprilis agebantur: Ouid. Varro ait, quod ipſa accerſita ex libris Sibyllinis, ab Attalo rege Pergami prope murum Megaleſion, in templum eius deæ, vnde adducta Romam: quod copioſius traditum eſt in ipſa dea.

Opalia, deæ Opi menſe Decembri fiebant: Varro, Macrob. Cætera in Opis deſcriptione repete.

Angeronalia quæ essent, in ipsa dea Angerona explicui, vbi & de Consentijs.

Quinquatria, quæ & Quinquatrus, Mineruæ dies, x v kal. April.

Minusculæ verò idus Iul. Festus. Sunt qui Munusculæ legant, à muneribus.

Cerealia: vide retrò, vbi de Cerere agemus.

Populifugia mense Iunio à Romanis celebrabantur, vt docet Macrobius. Varro: Iunio, inquit, mense dies Populifugia videtur denominatus, quòd eo die repentè tumultu fugerit populus. non multo enim pòst hic dies, quàm decessus Gallorum ex vrbe & qui tum sub vrbe populi, vt Ficuliates, ac Fidenates, & finitimi alij, contra nos coniurauerunt. aliquot huius diei vestigia fugæ in sacris apparent, de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt. ait Varro. Mense Iulio, ex calendario Maffeiano: vbi Poplifugia, sine u ante l: vti etiam Poblicola, pro Publicola. B. Aegius.

Fornacalia x i i. Kal. Mar. à Fornace dea, de qua in primo actum est.

Hilaria lætitiæ celebritas, v i i i. Kal. April. Vide nostros Fastos. horum meminit Macrobius, & Vopiscus in Aureliano.

Lemuria sacra, sedandis Lemuribus Remi, mense Maio celebrata, vt Ouid. & Porphyrion tradunt, & ego alibi plura.

Quirinalia, x i i. Kal. Maij. quæ & feriæ Quirini dictæ. Ouidius & Varro.

Regifugium, v i Kal Aprilis. sacrum verò v i Kalend. Iulij: Ouid.

Terminalia, mense Februario: de quibus alibi, hoc est in termino, plura.

Feralia dicta, cum ferebant epulas ad sepulcra: Varro, & plura infrà, cùm de inferorum sacris agemus, vbi etiam de Februis, & aliis.

Liberalia, quæ & Bacchanalia, & Dionysia, Festus, Macrobius hæc & Orgia dicta fuêre. Sanè Liberalia & Bacchanalia non eodem tempore fiebant. nam Liberalibus togæ pueris dabantur, x v i Kalend. April. vt Ouid. in i i i Fastorum, & ipse in meo Calendario notaui. Horum M. Cicero nec semel meminit ad Atticum, & alibi: Liberalia, inquit Varro, dicta, quòd per totum oppidum eo die sederent sacerdotes liberi, & anus hedera coronatæ, cum libis & foculo pro emptore sacrificarent. Bacchanalia verò singulis mensibus agebantur, quæ sublata fuerunt à Posthumio Cos. propter dedecus. Porrò in Græcis inuenio, Dionysia tripliciter Athenis celebrata fuisse: prima quidem per agros, mense Posideone: altera Lenæa, eo mense qui ideò Lenæon dictus est, de quo in nostro de Annis & temporibus, &c. tertia Dionysia, mense Elaphebolione celebrabantur.

Equiria, ab equorum cursu dicta, ait Varro: hæc Ouid. duplicia commemorat, in Martio scilicet, & Aprili.

Compitalia, vt Festus ait, festa quæ in compitis agebantur. Varro, Laribus compitalia diem attributum ait, vbi viæ competunt compita: & tum ibi sacrificabatur, quotannísque is dies concipiebatur, ideóque inter conceptiuos dies relatus, hinc & ludi compitalitij nuncupati, de quibus in Laribus actum est abundè.

Consualia, Conso deo celebrata dicta quòd cùm feriæ publicæ ei deo in circo ad aram eius ab sacerdotibus fierent, & ludi illi, virgines Sabinæ raptæ fuêre, x v i i. Kal. Septem. In Conso plura dicta sunt.

Furinalia, seu Furnalia, deæ Furinæ festa, vt in primo dictum, v i Calen. Septembris. Quidam Deam Furinam duplici r, enunciant.

Vulcanalia mense Sextili agebantur: vide Vulcanum.

Vortumnalia, à Vortumno dicta, cuius feriæ, ait Varro, mense Octobri. & hoc lege in Vertumno.

Apollinares ludi prius in certo tēpore celebrati, post à Licinio Varro Præt. lege lata, i i i. Non. Quintilis celebrati, boue aurato, capris duabus albis auratis; Macrob. & Seruius in v i. Aen. Hos ludos Laureatū populo spectasse, Festus scribit, stipe data pro cuiusq; copia.

Caprotinæ Non. Quintil. dictæ, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificabant, & sub caprifico faciebant, ipsius arboris lac offerentes. quin & è caprifico virgam adhibebant, vt ait Varro. Plura sunt à me in Iunone relata. Ancillarum hic dies festus fuit Caprificia nuncupata, ab arbore caprifico, sub qua sacrum fiebat. plura Macrobius: Plutarchus tum in Romulo, tum in Camillo, & itē in Parallelis. Plinius verò initium Caprificiorum Vulcano sacrum fuisse ait, ita scribens: Vindemiæ mellis Attici signum dedere Caprificiorū diē, Vulcano sacrum. Plerique putāt, Caniculares dies Caprifici dies esse

esse. Notius verò est, hunc diem ab Ouid. in Arte notatum esse, in illo:

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali Gallica veste manus.

Laurentinalia, x. Kal. Ian. celebrabantur, vt docui in Fastis. M. Cicero ad Brutum: In eóque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Laurentię tribuerūt, cuius vos pontifices ad aram in Velabro sacrificium facere soletis. alij Laurentalia libentius legunt, de quibus & Festus. Varro: Feriæ publicæ Laurentinæ, is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parentant sexto die qui Acca dicitur, &c. Porrò & quidam Larentalia absque u in prima syllaba enunciant. alij duas faciunt, quod planius in Flora notauimus.

Faunalia, in quibus Fauni sacrum Non. Decembr. celebrabant. Horat. in Odis, & eius interpretes: plura ipse in Dæmonibus.

Mercatorum dies festus idus Mart. vt Festus scribit. Idem & seruorum dies festus, idus Sextilis.

Agonalia inferius à me commemoranda, ariete agebantur, v. Idib. Ian. Numa Pompilio auctore. de his & Ouid. Hæc & Agonia dicuntur, & duplicia erant: altera quidem 'Ian. altera x i i Kal. Maias celebrata, vt planius in Calendario ostendi.

Carmentalia à Carmente dicta, vt suo loco ostensum est. hæc verò annis singulis à matribusfamiliàs x v i i i. Kal. Feb. fiebant: in quibus aliquid scorteum, aut sua morte peremptum attulisse, piaculum fuit.

Robigalia v i i. Kalend. Maias, vt in Fastis notauimus, celebrabantur. alij licet v i. kal. scribant. De Robigo deo in primo abundè dictum est, atque ideò hic repetere superuacaneum est. Oue & cane Robigo deo sacrum agebatur, vt infrà ostēdam. Floralia quo pacto, quáve cæremonia celebrarentur, in deę Florę descriptione copiosè dissérui. hęc verò i i i i. Kalend. Maij agebantur. quidam tamen v i. Non. Maij, scribunt.

Fordicidia, inquit Varro, à fordis bobus dicta sunt. Bos forda, quæ fert in ventre, quòd ea die publicè immolabantur boues prægnantes in curiis. Complures à fordis cædendis, Fordicidia dicta autumant. hæc & Fordicalia dicta fuêre, & x v i i. kalend. Maias celebrabantur. Fest. & Ouidius.

Lupercalia Romanorum celebritas, x v. kalend. Mart. (licet aliter alij scribāt) celebrabantur. in his capræ candidæ immolabantur, vel vt alij tradunt, canes. Februatus is dies, teste Varrone & Censorino, dicebatur. Februalia sacra ad expiandos manes fiebant, græcè λυκαια dicta, à Pane Lycæo, deo Arcadico, qua de re in eius descriptione plura dixi. nunc illud tantum: Hæc sacra à Lupercis celebrabantur, quorum varia fertur institutio, vt à Plut. In Romulo pluribus traditur. Magis illa recepta est, quæ de Euandro Arcade rege proditur, qui ex Arcadia profugus. in Latio Palatium tenuerit, nudósque ibi iuuenes hoc sacrum per ludum & lasciuiam primùm agere instituerit, quam & Iustinus commemorat ex Trogo. Quidam fabulosè in Herculem & Faunum referunt, vt in Fastis Ouid. Alij in Romulū & Remum, qui cum Quintiliis & Fabiis in lucta cùm essent, abactores pecorum, vt erant nudi, insectati sunt: & recuperata præda, id sacrum instituerunt. quod idem recitat Ouid. Sunt qui tradant, quod Romulus Remúsque Amulio cæso fœdati cruore vultus, nudatis gladiis & succinctis vestibus, ab Alba ad Ruminalem ficum vsque cucurrerint. Varia quoque de nomine traduntur. Plerique enim à lupis, qui λύκοι græcè dicuntur, nomen deducunt, quòd scilicet lupi arceantur à stabulis. alij à lupa non miti, quæ abiectis infantibus pepercerit: vnde & Luperca dea est auctore appellata Varrone, vt scribit Arnobius. Iustinus vero ex Trogo lib. x l i i i. Lycæum, ait, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, qua de re plenius in Pane dixi. Alij tradunt, quod ludicrum ipsum, seu templum Lupercal diceretur in specu sub monte Palatino, quod & poëta innuit, cùm ait:

Et gelida monstrat sub rupe Lupercal. Ouidius de Romuli lupa nutrice:

Illa loco nomen fecit, locus ille Lupercal,
Magna dati nutrix præmia nomen habet.

Lupercal, ait Liuius, ludicrum in mōte Palatino. Quare & ego ad Riccium in Hendec. cùm me ludis & spectaculis interesse ob infirmam valetudinem non posse dixissem:

Hinc qua me ratione cogitare
Putas, perpetuò esse me grabato

Damn

Damnatum, atque triennium iacere. & paulò pòst:

Nec quos ferre solet iocos Lupercal.

Nec desunt, qui auctore Fabio, Lupercal dicant vocatum esse, quasi luere, id est purgare per capram. nam vt iam dictum, de capra in primis sacrum fiebat. sed enim ea Lupercis fuit præcipua veneratio, vt quæ minus fœcundæ mulieres haberentur, minúsque fœtus ederent, ad lupercos confugere solerent, qui capris direptis tergoribus, eísque succincti, circum antiquum oppidum, hoc est Palatium discursabant, loris coriísve occurrentes, verbera incutientes. His fœminæ vltro obuiam prodibãt, facilem eo verbere partum sibi sperantes. Hinc Ouid. in Fastis:

Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ,
Iam socer optatum nomen habebit aui. Et Propertius:

Verbera pellitus setosa mouebat arator
Vnde licens Fabius sacra Lupercus habet.

Plura Plutar. in causis Romanis. Iuuenalis in molles & pathicos:

Nec prodest agili palmas præbere Luperco.

Diu verò Lupercorum superstitio Romæ durauit. Nam & Iul. Cæsaris tẽporibus fuit, cùm M. Anton. in his voluit regium diadema illi imponere, historia est nota. plura Plutar. in M. Anton. & Cæsaris vita. Id moris in Lupercalibus seruabant, vt nobiles adolescentes sibi faciem sanguine inficerent & alij occurrerent cum lana, lacte madida, id tabum abstergentes, Romulum scilicet & Remum imitantes: nõnunquam & laruis personísque obtecti id sacrum peragebant, quo pacto & nos eo anni tempore personis inducti cursitantes insanire solemus. Scribit Festus, Fabiani & Quintiliani appellabantur Luperci, à Fabio & Quintilio, eorũ præpositis. Ouid. tamen in secundo Fast. Fabios Remi ait socios, & Quintilios Romuli: qui dum sacrificarent Fauno, cæsa capella, & à pastoribus nunciatum esset, pecora parte diuersa abacta in hostes exiuerunt. & prior Remus recepta præda cum Fabiis rediens, exta & viscera capellæ immolatæ absumpsit, & ossa tantummodo Romulo seruauit. Quare commotus Romulus indoluit, quòd Quintilij sui neglecti fuissent, & tantum Fabiis licuisset: à qua, aiunt, licentia Licentes Fabij posthac appellati fuère, & in Lupercalib. principes habiti. hinc illud Propertij paulò antè citatum:

Vnde licens Fabius sacra Lupercus habet. & Ouid. de Romulo:

Risit, & indoluit Fabios potuisse, Remúmque
Vincere, Quintilios non potuisse suos.

Sed tamen si quis Licens pro licentioso interpretabitur, me iudice, non insulsè exposuerit. Sunt quoque qui Licens illud Propertium Lyceus legant. & certè ego vetusta vidi exemplaria, quæ eam lectionem adhuc conseruent.

Lucaria festa dicebantur, quæ in luco à Romanis celebrabantur, qui lucus permagnus erat inter viam Salariam & Tiberim, pro eo quòd victi à Gallis fugientes è prælio, ibi sese occultauerunt: Festus. Lucar verò æs dicebatur, quod ex lucis captabatur. alij erogationem quæ in lucis fiebat: & lucaris pecunia, quæ in luco erat data. Plutar. tamen in Probl. Lucar, præmium fuisse scribit, quod in spectaculis impendebatur. Lucaris meminit Cor. Tacitus, libro primo.

Fontanalia, quo anni tempore fierent, vt mihi incompertum est, ita Varrone & Festo testibus describuntur. quorum hic: Fontanalia, ait. fontium sacra, vnde & Romæ Fontanalis porta. ille verò, à Fonte dici tradit, quòd eo die feriæ ab eo, cùm in fontes coronas iaciebant, & puteos coronabant. Hæc verò, vt in Calendario Maffeianorum, fiebãt III. idus Octob. vt me monuit B. egius. Tubilustria, quæ & Lustria dicta fuère, celebritas fuit apud Romanos, qua tubæ sacrorum in atrio Saturio expiabantur, mense Martio. Varro auctor. id sacrum agna fiebat, teste Festo. Tubilustria, vt Ouid. ostendit XIII. Kal. Iunij peragebantur:

Proxima Vulcani lux est, quam lustria dicunt:
Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Armilustrum, & Armilustria vocata, vt Varro & Festus tradunt: in quibus Ancylia per vrbem deferebantur. Armilustrum alibi scripsi à Seruio Tullio institutum. alij tamen à Numa tradunt. Aquilicia quoq; sacra à Romanis fieri solita legimus. Cum in magna siccitate aqua esset euocãda, quod cum alibi, tum præcipuè apud Tertullianũ est videre, qui

ait

ait ea Ioui immolari, in Apologetico. Hinc & sacerdotes, qui à Ioue aquam eliciebant Aquilices dicebantur, eodem aduersus Martionem autore. De Nudipedalibus verò sacris, cùm & per vota fiebant, vel populo denunciarentur, alibi memini me scripsisse.

Vinalia duplicia fuère, vt Varro, Plin. Festúsque ostendunt: altera vinis degustandis, IX. Kal. Mart. vel Maias, vt in calendario Maffeiano. Cùm vina pura esse putabantur, quo die Ioui nouum linum libare mos fuit, quod ex dolio hauriebatur in vase: altera vinalia fuère, in quibus Flamen Dialis vindemiam auspicabatur: maturis vuis, vinum legere, & vindemiã fieri iubebat: quibus diebus agnam immolabat, intérque cæsa & porrecta vinum legebat: quo tempore & ex fano Veneris vinũ affatim effundebant. fuit etiam veteri lege sancitum, vt Flamen Martialis diceret diem veteri vino libando medicaminis causa. inde vsurpatum verbum, Nouum vetus vinũ bibo, nouo veteri morbo medeor. Vnde Meditrinæ nomen deæ, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis, vt alibi diximus. In primitiis etiam pomorum noua vetera esse dicebant, & alia exoptabant noua ominis causa. Fuerunt & Rustica vinalia XII. Kal. Sept. vt Varro ait: vel XIIII, vt ex Festo & veteribus Fastis in nostro de Annis & mensibus cæterísque docuimus: quo die Veneri ædes dicata fuit, & horti eius tutelæ assignati, & tum fuère olitores feriati. de his Varro in primo de re Rust. ita tradit: Mineruam & Venerem venerari oportere, quarũ vnius procuratio oleri, alterius hortorũ: quo nomine rustica vinalia instituta. Sed quod hortis præesse Venus putaretur, plura in hortẽsi Venere dixi. hę quidẽ vinaliorũ ferię, sedãdis & leniẽdis tẽpestatibus solẽnes habebãtur. His etiã nouũ vinũ in vrbẽ ferre, & in vinariis cellis cõdere moris fuit. Sed & apud Tusculanos cautũ lege fuit, ne quis nouũ vinũ antequã vinalia calarẽtur, in vrbẽ inueheret. quin & hodie in cõsuetudine est in Latio, in oppidisq; vrbẽ proximis, ne quis vindemiã inchoet nisi publico edicto promulgato, quo vindemiã indicitur. Porrò & Romanis vino & nouis frugibus vesci non licebat, priusquã sacerdos primitias libasset: Græcis ante vernũ æquinoctiũ vitẽ incidere, ante autũnale vuã gustare nefas habebatur. sed & προτρυγια celebritas Dionysio peragebatur, & neptuno, vt scribit Hesych. Nos interpretari possumus, Ante vindemia. hinc & stella Protrygitis, de qua alibi ex Critol. actũ est.

Septimontium festum Romanorũ inueni nuncupatum, cum septimus collis vrbi esset additus: in cuius celebritate in locis septem sacrum factum fuisse, testis est Varro, Palatio, Suburra, Velia, Fagitali, Cælio, Oppio, & Cespio. quo die per vrbem vehiculis vehi, criminosum habitum fuit. Plura affert Plut. in Causis Romanis. Et Festus, & Suetonius in Domitiano: qui Septimontialem diem nominat, in quo Domitianus epulum senatui, equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis dedit.

Fuit & Maiuma celebritas apud antiquos, quæ (vt vox ipsa declarat) mense Maio peragebatur. Quidam recentiorum Iurecons. eam celebritatem esse tradit, qua etiam nõnulli hodie vtuntur, dum in principio mensis Maij, qui sine fronde aliqua virente incedunt, madefiunt, vel postibus affigunt frondes & ramos. De qua imperatores Arcad. & Honor. ita in Codice Iustiniani statuerunt, his verbis: Clemẽtiæ nostræ placuit, vt Maiumæ prouincialibus reddantur: ita tamen, vt seruetur honestas, & verecundia castis moribus perseueret. Suidas verò Maiumas, non Maiuma vocat: aitq; celebritatẽ Romæ fuisse, qua apud Hostiam sese aqua marina inuicẽ permadefaciebant. Verùm pòst Anastasius Imperator Constantinopoli sublatam esse voluit, & in aliud tempus, hoc est in Augusti mense fieri permisit, ob Gallorum victoriam. De Maiuma etiam diximus in primo Syntagmate. Charista Ro. Græca voce Festum vocauere, quo cognati & consanguinei conuenire solebant, & inuicem mutua dona dare. Ouid. in Fastis:

Proxima cognati dixere Charistia patres,
Et venit ad socios turba propinqua deos.

Hæc autem fiebant XI. Kal. Mart. Val. Max. lib. secundo: Conuiuium, inquit, solenne maiores nostri instituerunt, idque Charistia appellauerunt (etsi aliqui Eucharistia legunt, qua voce nostri altaris sacrificium & corporis Domini nuncuparunt) Subdit Val. Præter cognatos & affines nemo interponebatur, vt si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur. Sed iam & Græca sacra, & celebritates, quantum pro tempore succurrerint, tibi commemorabo, in primísque ab Hecatombe exordiar.

Hecatombe celebre Gręcorũ sacrificiũ fuit, qua voce & Latinos interdũ vsos videmus. Iul.

Iul. Capitolinus: Tantum, inquit, sane lætitiæ in Balbino, qui plus timebat, vt Hecatomben faceret, quod tale sacrificium est. Centum aræ vno loco construuntur cespititiæ, ad eas centum sues, centum oues mactabantur: inde si Imperatoris sacrificium fieret, centum leones (vel vt aliqui legunt, oues, quod parum mihi placet) centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriebãtur: quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur, cùm pestilentia laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum cõstat. hæc fermè Capitolinus. Igitur fuit hoc sacrum interdum centũ boum: sed & ouium interdum, & caprarum, & suũ. Fuerunt & qui ex omni genere hoc sacrũ peragerent, qui etiã σκιερόν, id est opacum & vmbrosum nuncuparunt. Sunt qui cẽtum pedum victimarum dixerint. ab hoc & Hecatombæus mensis à Lacedæmoniis, in quo & festa Hiacynthia fiebant. quo de mense certiora attulimus ex variis auctoribus in nostro de Annis mensibus & cæteris. Hinc & Iupiter & Apollo Hecatombæus dicti, & Hecatombæa celebritas. Sunt qui Hecatomben ita describant, sacrificium non simplex, nec vulgare, sed sumptuosum & splendidum, vtpote quod ex centum victimis constaret: vt etiam χιλιόμβη, ex mille bobus, seu victimis. Alij abusiuè dictum putant, vt finitum pro infinito numero ponant, vt cùm dicimus ἑκατὸν ζυγὰ ναῦν, hoc est multorum iugorũ nauem. Inuenimus & βούπρῳρον sacrificiũ quoddam, ex centũ ouibus & boue vno. Alij & βοάρχην dicunt, vt notat Hesychius. Sanè quidam nõ à victimarum numero, sed quod centũ Peloponnesi vrbes id sacrum facerent: vt Hecatombe à sacrificantiũ numero dicatur, nõ hostiarum. Hac quoque ratione qua Hecatombe dicitur, & εἰκοσίβοια, & poëticè ἐεικοσίβοια sacrificia, ex x x bobus dicuntur.

Βουφόνια festiuitas quædam fuit apud Athenienses, quæ in Diipoleis, id est Iouis Polei honore agebatur. in his bos mactabatur ab eo qui ex re βουφόνος, id est bouicida dicebatur: qua de re in Ioue Polieo satis multa attuli. Sacrum istud ob vetustatem desitum, nomen tantummodo retinuit. Siquidẽ cũ prius bos cæderetur, mox popanon pro boue offerebant: popanon ipsum, id est placentam nuncupantes bouem, vt ex Hesychio didicimus. De Buphoniis verò meminit in Nebulis Aristoph. καὶ Κηκείδου, καὶ Βουφονίων. Et Cecidæ, inquit, & Buphoniorum. de Cecida in Poëtis egimus, qui Dithyramborum poëta fuit. de Buphono verò plura in Attica Paus. Sed si rem copiosius scire cupis, Aelianũ legito, qui in octauo Variæ historiæ hanc rem planè describit, & Buphonia & Diipolia vocari ait.

Διιπόλια peruetusta Athenis celebritas fuit: sic vocata, quòd Ioui Polieo perageretur, vt alibi scripsi. Sed quoniam, vt dixi, peruetusta fuit: hinc Aristophanes pro prisco & obsoleto διιπολιώδη posuit, vt obseruant grammatici.

Fuerunt & Pandia festa Ioui cõsecrata, de quibus cùm alij, tum & Theodoritus in oratione de Martyribus & sacrificiis.

Μηλοσφαγίαι sacrificia apud Græcos fuêre, quæ ab ouibus iugulandis nuncupata fuêre. μῆλα quippe, vt notum est, pecora dicuntur. Hesychius auctor.

Hysteria sacra, quæ de sue fiebant, vt in Veneris sacrificiis planius tradetur.

Anthisteria celebritas, quæ in Anthisterione mense agebantur: in qua, vt à Latinis in Saturnalibus, serui conuiuiis liberalib. excipiebantur, quib. peractis prouerbium emanauit, Ite foras Cares (id est κᾶρες θύραζε, quasi dicat, serui) nõ amplius Anthisteria, vt etiam in Annis & mensibus nostris dictum. Fuit & prouerbium alterum, κισσὸς μετ᾽ ἀνθεστήρια, hoc est, hedera post Anthisteria: cum serius quippiam fit, & post tempus. Existimant enim plerique, Dionysio Anthisteria dicata fuisse, in quibus & κιττοφόροι, id est hederigeri introducebantur. hæc & Pythœgia, & aliis nominibus appellata fuerunt. Ambrosia quoque Dionysij festum, apud Iones in primis, quæ Lenæa & Choæ dicebantur.

Anthesphoria festiuitas fuisse traditur, quæ in Proserpinæ honore fiebat, sic verò appellata à legendis floribus. nam cum à Dite est rapta, floribus legendis intenta erat: vt ex Ouid. & Claudiani carminibus liquet in primis. quinimò etiam θεογάμια eidem, hoc est nuptiarum celebritas, cùm Diti nupsit, celebrabatur.

Gamelia solennitas nuptialis, & mensis Gamelion, in quo Iuno Gamelia culta. Gamelia verò mense Ianuario celebrabantur, quod planè ostensum est in nostro de Annis & mensibus, &c.

Anacalypteria, ἀνακαλυπτήρια dies festus fuit post nuptias, cum spõsa reuelabatur, vt ab omnibus conspiceretur: tametsi munera etiam significant, quæ eodem die sponsæ exhibebantur: nõ his dissimilia, quæ Repotia à nostris dicta sunt. Sanè & ἀνακαλυπτήρια, vt in Græcis

commentariis inuenimus, munera etiam significabant nouæ sponsæ allata, dicta ἀπὸ τοῦ ἀνακαλύπτειν, à reuelando: quoniam huiusmodi dona eo die, quo sponsa reuelabatur ab amicis, domesticis & ipsi sponso conferebantur, quæ eadem ab ὄπτομαι, id est, video, ὀπτήρια, & à προσφθέγγομαι, id est, alloquor, προσφθεγκτήρια vocabantur: tametsi nonnulli προσφθεγκτήρια eadem quæ διαπαρθένια, id est, ea quæ pro ablata virginitate dabantur, esse putent. Dicuntur eadem & ἐπαύλια & θεώρετρα.

Ἁλῶα, τὰ, numero plurium, vt ferè cętera, festiuitas fuit agricolarum Athenis, quæ subuectis ex agris frugibus in honorem Cereris & Bacchi celebrabatur, vt Philochorus prodit. sic verò dicta, quòd in areis, quæ Græcè ἅλως dicuntur, præcipuè moras traherent homines. vnde & Cererem ἀλωάδα nuncupatam legimus, quæ & ἁλωὶς, & Euhalosia cognominata, vt in Cerere planius diximus.

Elaphebolia festa celebrabantur mense Februario ab Atheniensibus, in quibus cerui Dianæ Elaphebolię sacrificabantur: vnde & mensis ipse Elaphebolion dictus.

Theoxenia celebritas & sacrificium, quod omnibus simul deis exhibebatur: Pollux & Hesychius auctores. Sed plura leges in commentariis Pindaricis, qui ea instituta tradunt à Dioscuris, à deorum hospitalitate & commercio appellata. in his verò quoniam & ludi agebantur, præmium victorum chlæna, seu chlamys erat.

Apaturia festiuitas fuit apud Athenienses, meminit Xenophon in primò Hellenicôn: quanquam & alibi agerentur. hanc quatriduò celebrari solitam, proditum legimus. Quomodo verò instituta fuerit, in Venere tradidimus: inde repete. Apaturia etiam inter prouerbia memorat Erasmus: profectus ad Apaturia rediit Thergelione, id est, Aprili: licet ipse Maio interpretatus sit. historiam in fabula Acharn. Sitalcis Thraciæ regis filij, qui in ea, id est, Apaturiis vrbe donatus fuit, irridet. In his prima dies δόρπεια, altera ἀνάρρυσις, tertia κουρεῶτις, extrema ἐπίβδα dicebatur.

Ἐμπλοκία celebritas fuit apud Athenienses, in qua mulieres plexis capillis procedere solebant: Hesychius. Cotyttia festa barbarica fuerunt, quorum meminit Horat. & Verg. in poëmatiis, quæ à Cotytto dea denominata: de qua in ipsa dea etiam egimus. De Bendidiis quoque sacris ibidem meminimus, & item in Bende Diana.

Pammilia celebritas etiam fuit, de qua in Osiri actum est.

Ἀνάκεια solennitas fuit, quæ in honore Castoris & Pollucis fiebat. nam Anaces ipsi dicti sunt, vt in nostris Nauigiis, & in Dioscuris tradidimus, & in ἄναξ Apollo.

Διαβατήρια, τὰ, sacrificia dicebantur, quæ in transitu aliquo fiebant, παρὰ τὸ διαβαίνειν, id est, transeo, eadem forma Diabateria dicta sunt, qua etiam Niceteria. Plut. in Lucullo, θύσας τῷ Εὐφράτῃ διαβατήρια: Sacrificauit, inquit, Euphrati diabateria, hoc est, sacra pro transitu.

Nephalia apud Græcos fuisse sacrificia legimus, quæ sine vino celebrarentur, vt docet Iul. Pollux vnde & verbum νηφαλιεύειν, hoc est eiusmodi sacris vti. Suidas ait, apud Athenienses Nephalia exhibita fuisse Mnemosynæ, Aurorę, Soli, Lunę, Veneri Vranię, & nymphis. in hoc autem sacrificio non vinum, sed aquam mulsam libabāt. Pausan. tamen ait, Eleos thure cum tritico melle subacto, additis oleæ ramis, aras suffire solitos, & vti vino: solis autem nymphis, καὶ ταῖς δεσποίναις, id est, Cereri & Proserpinæ, vinum minime libare cōsueuisse, nec ad aram omnium deorum. verùm de Cereris sacris alibi plenius egi. Sunt & qui hoc sacrum Dionysio interdum & Erechthei filiabus exhibitum tradant, vt testatur Philochorus. Sanè hoc sacrificij genus ἄοινον etiam appellabatur, hoc est absque vino: vt è contrario ἐπίσπονδον, in quo vinum libatur. Fuerunt præterea Nephalia ligna arida quæ in sacrificiis prima incendebantur, vt etiam ἄκαπνα, id est, non fumida.

Helenophoria festum apud Athenienses, in quo mysteria agebantur, sic appellata ab Helenis, id est, cistis, quæ vimine contextæ erant: vt Iul. Pollux in vltimo docet. habebant verò ansas salignas. similes & nos hodie habemus in domesticis vsibus. De Mysteriis verò alibi plura, & de Eleusiniis diximus.

Oschophoria celebritas, seu festum Athenis fuit, cuius apud auctores, & in primis Plut. crebra est mentio. In Oschophoriis pueri ingenui pubescentes eligebantur, qui ferrent ὄσχας, id est, ramos ac palmites cum suis racemis, in templum Mineruæ Sciriados. Fuit & Athenis locus Oschophorion nuncupatus, à Phalero non procul, vbi Mineruæ templum fuit. Hesych. & Nicandri interpres in Alexiph. ab his Oschophorica carmina dicta, quorum in primo de Hist. poëtarum egimus.

Pyanepsia celebritas apud Athenienses, à pyanis fabis nuncupata, dicata Apollini: hæc verò Panopsia à cæteris Græcis dicebantur, & in Octobri mense agebantur: qui ideo Pyanepsion vocabatur, vt planius ostendi in libro de Annis & mensibus ac cæteris. in Pyanepsiorum celebritate, vt Suidas ait, iresione fuit ramus oleæ implexus lanis, obuios vndique fructus habens, qui olim ponebatur ante ianuam in honorem Apollinis. hũc ferebat puer, & alligebat foribus Apollinis. Variè autem institutum ferunt. sed eorum pręcipua est sententia, qui in Theseum referunt. Multi decipiuntur in hac historia recensenda, qui parum accuratè eam ex Plutarcho, Suida, & aliis animaduertunt.

ἐξιτήρια festa dicebantur, cùm primitiæ deis offerebantur, vt Grammatici tradunt.

Metagetnia festiuitas in honorem Apollinis Metagetnij celebrabatur, secundo Græcorum mense, vt alibi pluribus docui. Fuerunt & sacra Carnia, Carnio Apollini dicata, vt in Apollinis cognominibus planius est patefactum.

Boedromia celebritas apud Athenienses fuit: hæc excursioni cuidam similis erat, & mensi Boedromioni nomen dedit, qui in sextilem, id est, Augustum nostrum coincidit, vt ostensum est in lib. de Annis & mensibus cæterísque: quo loco historiam sumus executi, quare instituta, & vnde dicta.

Munychia sacra Dianæ fuère, quæ in mense Munychione agebantur, qui nostro Martio conuenit, vt ex Græcis scriptoribus palàm est.

Thargelia festus dies apud Atheniẽses fuit, Apollini & Dianæ sacer, à quo mensis Aprilis denominatus, vt in Annis & mensibus cæterísque copiosius proditum est. in hoc verò mense duos homines immolabant, vnum pro maribus, alterum pro fœminis. hos Pharmacos, id est, medicos vocabant & saginatos in custodia publica asseruabant. est verò Thargelos olla quædam, in qua antiqui fructuum primitias coquebant. Miror viros quosdam doctos Thargeliona februarium potius quàm Aprilem putasse: vt minus his succensendum sit, qui Maium tradidere.

Scira, σκίρα, celebritas fuit peculiaris Atheniensium, in qua vmbracula & scenæ fiebant, quæ eo nomine dicerentur, ferè vt similis esset Scenophegiæ Hebræorum. Certè à scenis vltimus Atheniensium mensis, id est, Maius, Scirophorion nuncupatus fuit, vt copiose monstrauimus in Annis & mensibus. Porrò hi falli videntur, qui in Martium referunt.

Plynteria festa erant Cereris, qui dies inter nefastos repositi fuerunt. Scribit Pollux libro octauo, in Plynteriis à Solone permissum tria iurare numina, Icesion, Catharsion, & Hecaesterion, quæ sunt Iouis cognomina: hoc est, supplicem, expiatorem, & depulsorem. Xenophon libro primo Hallenicôn tradit, in Plynteriis Mineruæ templum etiam claudi solere, & aliquid omnino facere piaculum fuisse, in summa etiam necessitate.

Οἰνιστήρια, Oenisteria, quasi dicas Latinè Vinalia, celebritas fuit, quam Athenis pubescentes Ephebi peragebant, antequam lanuginem comámve attonderent. Herculi verò vini certam mensuram inferebant, & libabant, hísque qui conuenerant propinabant. meminêre Pollux & Hesychius.

Θεοίνια Theœnia apud Atheniẽses Bacchi sacrificia dicebãtur, & deus ipse Θεοίνος, vt notat Hesychius: nos Thyonæũ & Thyonianũ vocamus, vario licet etymo, vt dictum est alibi.

Trieterica festa Bacchi notiss. quæ Latinè Triennalia dici possunt, Latinis & Græcis æquè vsurpata.

Aletides sacrificia quædam Atheniẽsium, pro Icaro & Erigone, quæ oscillis agebantur: de quibus iam egimus. Cùm enim, vt inquit Hyginus, in finibus Atheniensium multæ virgines sine causa suspendio sibi mortem consciscerent, propter Erigonem, habito ab Apolline oraculo sacrificium solenne instituerunt, quod publicè priuatimque faciebant, & id Aletides appellabant, quòd Erigone cum cane ignota & solitaria patrem Icarum mendica persecuta sit, quas Græci ἀλήτιδας nominant: & ἀλήτης, mendicus, vagus, & erro dicitur.

εἰσιτήρια dies celebris & festus Athenis fuit, in quo omnes qui in magistratu erant, procedebant, vnde & nomen fuit. Hanc verò anni primam diem Athenienses existimabant. meminit Demosthenes in oratione παραπρεσβείας.

Encænia, orum, festum dedicationis, puta templi, quo modo nostri accipiunt: & Hieronymus & Augustinus, & cæteri, Euangelicum exponunt. vnde ἐγκαινίζω, innouo.

Χύτροι, Chytri festum fuit apud Athenienses percelebre, in quo omne seminum genus in olla coquere solebant, Dionysio & Mercurio operantes, vt Theopompus scribit. princi-

pium

pium huius sacri à Deucalione vsq; per manus traditum fuit. Ferunt enim illũ, & qui cum eo fuerant, semina ita coxisse in olla, vnde festum exortum & appellatum est. nam chytra ollam significat. nec ex coctis quicquã gustabãt, sed Dionysio & Mercurio Chthoniis offerebant pro mortuis. Sunt qui hoc eodem peracta die affirment, quo & Choes agebãtur, idque XIII decembris. Lege Suidam. Chytra etiam basij genus, vt in Annotationibus scripsi. Chytrinda verò conuiualis ludus fuit, vt tradit Hesychius, qui puerorum lusum esse ait. Ex his quispiam sedet in medio, quẽ circumcirca pueri cõcursantes, illũ eò vsq; versant, donec ille aliquẽ apprehẽdat ex eis, qui deinde sedere cogatur. Meminit Pollux, & Suidas.

Lampadum dies, qui & τὰ τῶν λαμπάδων, hoc est festum quod ad lampada fiebat. De hoc verò ita legimus, quòd lampadum celebritas triplex fuerit apud Athenienses, Ἀθηναίᾳ, Ἡφαιστίᾳ, & Προμηθείᾳ: hoc est, Mineruæ, Vulcani, & Promethei. citat Istrum Suidas, qui perscripserit, Athenienses cùm sacra facerent, Vulcano lampada excogitasse, & ob eius rei memoriam perpetuos illi deo ludos cõsecrasse, in quibus semper esset lampadum vsus; vt quoque gratias referrẽt prudentiss. artium inuentrici Mineruæ, & item Prometheo, primo supremą literarum memoria artium variarum inter homines propagatori, sanxerúntq;, vt pariter in illorum sacris eadẽ lampade posteri vterentur: sed hac de re plura Erasmus in Prouerb.

Monophagorum celebritas fuit apud Aeginenses, quam copiosè describit in Quæstionibus Græcis Plut. ait enim, cùm in bellum Troianũ profecti essent multi Aeginetæ, pauci tamen diuersis de causis inde rediere. quare inquit, clam quisque domi suæ comiter excipientes, ipsimet in conuiuiis ministrabant, nec alienum quenquam admittebant. hoc igitur imitantes, Neptuno rem diuinam facere solebant, & thyasos exercebant, XVI dies silentio inter se conuiuia celebrantes, solenne festum dirimebant, & ex eo μονοφάγοι appellabantur, hoc est solitariè vescentes. Monophagi etiam apud Athenæum dicti, qui seorsum ab aliis esitarẽt: quo more veteres, diuerso à Romanis, qui vnà cum amicis palàm discumbebant. vnde cœna dicta, ἀπὸ τῆς κοινωνίας. hinc Iuuenalis Satyricè carpit: Quis, inquit, fercula septem Secretò cœnauit auus?

Ephestria Thebis festa fuerunt, ob Tiresiam constituta, in quibus ipsius simulacrum virilibus vestimentis exuebatur, & muliebrib. induebatur: móxque illis ademptis, iterum virilia imponebant, alludentes ad ipsius Tiresiæ fabulam, de qua poetæ & Græci & Latini adeò multa. Dicta verò sunt ἐφέστρια ἀπὸ τῆς ἐφεστρίδος, id est, à superiore veste, qua induebatur.

Ascolia festa fuisse legimus apud Atticos, quibus inter vtres saltantes bacchabantur: vnde & ab vtribus nomina sumpsere. Meminit poeta Vergilius in Georg. cum ait:

Vnctos salière per vtres. Quam rem hic parcius attigi, quoniam in quarto de Poetarum historia Dialogo fusius exposui.

Fuerunt & quæ ὠμοφάγια dicebantur, de quibus post Græcos Arnobius lib. v. aduersus Gen. Bacchanalia etiam, inquit, prætermittemus inania, quibus nomen Omophagiis græcum est, in quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate circumplicatis vos anguibus atque vt vos plenos dei numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruẽtatis oribus dissipatis. hæc ille. Omophagia autẽ dicta, quasi dicamus crudiuora.

Nestea celebritas etiam fuit apud Græcos, in qua ieiunium seruabant, vt Aelianus in quinto de Varia historia prodidit. ait enim, cùm Tarentini obsiderentur à Romanis, & fames expugnabiles fecisset, Rhegini decreuerunt decimo quoque die inediam sustinere, & Tarentinis alimenta permittere, id cùm fecissent, Tarentini obsidione illa liberati, & calamitatis memores, festum agunt, quod Nesteam, hoc est ieiunium appellant.

Hiacynthia in Laconia celebrabantur, in Apollinis honorem, ob Hiacynthum puerum ab eo amatum, cuius fabulam Ouid. in Metamorph. copiosè exequitur: vt nunc grammaticos mittam, inter cætera & hoc Ouid.

Annua prælata redeunt Hiacynthia pompa. Τρίττοια, quæ τρίκτυα interdum legimus (nisi nos scriptura fallat, vel diuersa significent: nam & τρίκτυαν etiam offendimus) sacrificia dicebantur dei Enyalij, id est, Martis, quæ tribus animalibus cum testiculis, id est, non castratis fiebant, vt obseruat Hesychius: vel vt alij tradunt, his tribus, sue, ariete, tauro, id est, σὺς, κριὸς, ταῦρος, ferè Romanis Solitaurilibus similia, vt iam dictum est.

Δωδεκαΐδες, hoc est, duodenaria sacrificia, à græcis nuncupata, quæ ex duodecim animalibus fiebant. Fuit & festum apud Athenienses, quod Διὶ σωτῆρι vocabant: quod & χύτρ..., vt Hesychius notat, appellabant, meminimus & nos in Fastis, Dicebatur & Διάσια, vt

quidam putant, à duodecim mensibus.

Theophania celebritas fuit, quæ Delphis agebatur, cuius Herodotus in primo meminit. De nostris verò Theophaniis hic nihil agendum, quæ & Epiphania dicuntur.

Diasia etiã Milichij Iouis festa fuere, Athenis celebrata, vt Suidas & Lucianus in Charidemo docent. meminit & Aristoph. dicta [illegible] Scribit Hesychius, Diasia celebritatem fuisse Athenis, quę cum quadam tristitia ageretur. De Eleutheriis sacris in Eleutherio copiosè dixi: de quibus etiam Theodoritus in oratione de Martyribus. Item de Diipoliis sacris ibidem.

Ἄπυρα sacra fuerunt apud Græcos, quæ in altari peragi non solebant, sed in plano solo, vel pauimento.

Ὑπεκαύστρια Hypecaustria, vt scribit Plut. in Quæstionib. apud solos Mineruæ sacrificantes vocabant, quod ibi multa sacra & mysteria fierent ad auertenda mala.

Diamastigosis solennitas fuit maxima apud Lacedæmonios, cuius cùm alij meminere, tum Tertull. in Apologet. & in lib. ad Martyres: Nam, inquit, hodie apud Lacedæmonios solennitas maxima est Diamastigosis, id est, flagellatio: in quo sacro ante aram nobiles quoque adolescentes flagellis affliguntur, astantibus parentibus & propinquis, & vti perseuerent adhortantibus. qua de re & ego alibi, & Philostratus in vita Tyanei Apollinis, & Nazianz. Greg. & Lucian. in Anacharsi.

Panathenæa Athenarum & Mineruæ in primis festa, quæ singulis quinque annis celebrabantur: quæ & Magna sacra appellabantur. primus Erichtonius, Vulcani & Mineruæ filius ea instituit. Postea Theseus cùm in vnũ cõgregasset tribus vnámq; vrbem fecisset: in hac celebritate neq; senes, neq; ignobiles, neq; viri certabãt, sed pueri tantũ: victori ex oleæ corona prœmiũ dabatur. Hęc partim ex Aristophanis cõmentariis, partim ex Suida, aliisq;

Panhellenia sacra totius Græciæ, Panionia totius Ioniæ, vti etiam Panbœotia, de quibus Strabo, Suidas, Arpocration, & alij plerique.

Sed infiniti penè sit laboris, omnia sacrorum genera recensere, quæ ante veram Christi lucem, tenebris illusa antiquitas peragere solebat. Quare ad publica alia quædam me accingam, vt hac te rerum varietate nonnihil oblectem, si minus lepore ac facundia ex ingenij & vitium imbecillitate queam.

SVPPLICATIONES, LECTISTERNIA.

FVerunt ad hæc quæ sacrificiis coniungerentur, & quæ inter ea commemorari non ab re fuerit, supplicationes & lectisternia, quę ad templa & puluinaria deorum, vel ob lætitiam, vel ad auertendam deorum iram peragerentur: in quibus plerunque senatores ac patricij cum coniugibus & liberis, ad delubra & aras procedebant; nonnunquam omnes tribus & ordines etiam Pont. Maximo præeunte: sed & aliis persæpe modis. In his enim & pueri ingenui, & libertini, ac item virgines omnes coronati, & lauream præferentes, cum pompa thensas & fercula deûm deferentes, tum & sacro carmine supplicare, & deûm pacem exposcere solebant. Lectisternia verò & puluinaria iuxta deorum aras statuebantur, cum aliis ornamentis: quin & frondes virentes & odoriferæ, ac flores omnis generis, & verbenæ ante deûm ædes & in ipsis templis sternebantur. has supplicationes & huiusmodi cętera à Po. Ro. frequenter celebratas in historiis legimus, nunc tot dierum numero, nunc demum ad L. vsque diem comperio. Illud autem obseruatum ab antiquis videmus, vt quoties supplicationes aut lectisternia indicerentur, à iurgiis & litibus abstinerent, & vinctis vincula demerent. Scribit etiam Festus, quod ædiles per supplicationes muratam addebãt ad puluinaria. Fuit autem murata, potio quæ in sacris adhiberi solita fuit: quin & in XII. tabulis cauebatur, ne mortuo traderetur: quod & Varro primo Antiquitatum libro scripsit. Supplicationes Vergilius eo loco in quarto innuit:

Simul diuûm templis indicit honorem. Quo loco ait Seruius, Iussit fieri supplicationes & mox: Ferię inquit, legitimæ sunt, aut indictæ. Indici autem dicuntur, quia pauperes maiorum ex collatione sacrificabant: aut certè de bonis damnatorũ, vnde & supplicia dicuntur. idẽ & Isidorus in sexto & meminit Festus: Supplicationes, quæ sunt de bonis passorũ supplicia. Sallustius: In suppliciis deorũ magnifici. hinc & Sacrum dictũ, venerabile, & execrabile: quia sacræ res de bonis execrandorum fiebant. Isidorus lib. V. Supplicium, inquit, propriè dicitur, nõ qui quoquo modo punitur, sed ita damnatur, vt bona eius consecrentur,

& in publicum redigantur. nam supplicia dicebantur supplicamēta. & supplicium dicitur, de cuius damnatione delibatur aliquid deo: vnde & supplicare. Idem & in fine sexti libri Etymol. Nec hic te lateat volo, quoties apud antiquos aliquid consecrabatur de bonis alicuius cōdemnati, qua religionis cæremonia id fieri soleret. Coss. id, aut Imperatorum iussu fiebat: foculum accendi videbatur, vbi præco cum tibicine verbis priscis & solennibus præeunte Pont. Max. carmen maledicum velato capite sacrum perficiebat. Idq; iussu populi fieri conuocata concione mos fuit. aliàs irritam fieri consecrationem censebatur. Deuotiones verò & euocationes paulò pòst etiam exequemur. Nunc quoniam de lectisterniis meminimus, quorum crebra est mentio, & in his plerosque falli videmus, hic ex Liuio pauca ascribenda. Is lib. v. ab v. c. ita prodit: Grauis, inquit, pestilénsque omnibus animalibus æstas excepit vrbem, cum insanabili pernicie: quando nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S. C. aditi sunt. Duumuiri sacris faciundis, Lectisternia tunc primum in vrbe Romana facta per dies VIII. Apollinem, Latonémque & Dianam, Herculē, Mercurium, atque Neptunum, tribus quæ amplissimæ tum apparari poterant, stratis lectis placauere: priuatim quoque id sacrū celebratum est tota vrbe, patentibus ianuis, promiscuóq; vsu rerum omnium in propatulo posito, notos ignotósque passim aduenas in hospitiū ductos ferunt, & cum inimicis quoque benignè & comiter sermones habitos, iurgiis & litibus temperatum, vinctis quoq; dempta in eos dies vincula religioni deinde fuisse, quibus eam opē tulissent, vinciri. Quidā putant, epulū Ioui in Capitolio lectisterniū dici: quod parum probatur. Lectisternia, inquit Seruius in XII. Aen. dicuntur, vbi in templo homines sedere cōsueuerunt. Notamus lectisternium in Capitolio sic celebrari solitum: stratis tribus lectis conuiuiū tribus deis apponebatur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ. Ioui simulacrū in lectulo reponebatur, Iuno verò & Minerua in sellis, ea ratione quam alibi retuli. sic appositis epulis, nō dei, sed VII ipsi epulones celebrabāt. T. Liuius lib. VII. ab V. C. Eo nihil dignū memoria actū, nisi quod pacis deū exposcēdæ causa tertiò tum post conditā vrbem lectisterniū fuit.

Expositis supplicationibus, & lectisterniis, iam deorum Euocationes, vrbiúmq; Deuotiones, & sese pro patria deuouentiū ritus, quibúsque hęc cæremoniis fierent, apud Romanos in primis, ostendā. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitū à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset. Problema etiam legimus Plutarchi, cuius hoc est lemma: Cur deum illum, cuius in tutela vrbem esse dicunt, siue masculus is est, seu fœmina, & quærere & nominare nefas esset: hoc enim ita esse, religione confirmant: Valerium Soranum male periisse dicētes, quòd numinis nomen efferre ausus esset. An quod Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quasdam ac deorum veneficia esse putauerunt: quibus quoniam ipsi hostium deos euocare, & ad se traducere consueuissent, ne idem ipsi paterentur, magnopere verebantur. quemadmodum Tyrij statuis vincula iniiciunt, & reliqua. Alibi quoque recitauimus, à Lacedæmoniis Martem catenatum, ne à se vocaretur: & νίκην ἄπτερον, id est, sine alis Victoriam, ne ab Atheniensibus aufugeret.

Sed iam nos harum vtráque, id est, euocationis & deuotionis, recitemus Macrobij verbis ex lib. III. Satur. Constat, inquit, omnes vrbes in alicuius dei tutela esse: morémque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, vt cum obsiderent vrbē hostiū, eámque iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent Tutelares deos, quod aut aliter vrbē capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent deos habere captiuos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cuius tutela vrbs Roma esset, & ipsius vrbis Latinū nomen ignotum esse voluerunt. Sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum, & ideo vetustas res persequentibus, quicquid de hoc putatur, innotuit. Alij Iouem crediderunt, alij Lunam. Sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium denunciat. Alij autem, quorum mihi fides videtur firmior, Opem Consiuam esse dixerunt. Ipsius verò vrbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne quod sæpe aduersus vrbes hostium fecisse se nouerāt, idem ipsi quoque hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Mox idem scriptor subdit, ex lib. quinto Rerum reconditarū Sammonici Sereni, euocationis & deuotionis formulam, quam ex Furij vetustissimo lib. ille excerpsit. Est autem hoc carmē, quo Dei euocabantur: Si deus, si dea est cuius populus ciuitásq; Carthaginēsis est in tutela, téque Maxime, ille qui vrbis huius, populiq; tutelā recepisti, precor, venerórque, veniámque à vobis peto, vt vos

populum ciuitatémque Chartaginensem deseratis, loca, templa, sacra, vrbémque eorũ relinquatis, absque his abeatis, eíque populo ciuitatíque metum, formidinem, obliuionem iniiciatis, proditíque Romã ad meósque veniatis, nostráque vobis loca, templa, sacra, vrbs, acceptior probatiórque sit: mihi quoque Populóque Romano, militibúsque meis prępositi sitis, vt sciamus, intelligamúsque. Si ita feceritis, voueo vobis templa ludósque facturum. Subiungit idem in eadem verba hostias fieri oportere, auctoritatémque videri extorum, vt ea promitterẽt futura. At verò Liuius in v. ab v.c. Dictator Camillus, ait, ita è Veiis deos euocauit: Tuo, inquit, ductu Apollo Pythice, tuóque numine instinctus, pergo ad delẽdam vrbem Veios, tibique hinc decimam partem prędę voueo. te simul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram tuámque mox futuram vrbem sequare, vbi & dignum amplitudine tuã templum accipies. hæc Liuius. Deuotio verò vrbium & exercitus ita fieri solebat. Post deorum euocationem, ea verò à Dictatore, vel Cos. vel Prętore, vel Imperatore fiebat, his propè verbis: Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, vt omnes illam vrbem Carthaginem, exercitúmque, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis, quiq. aduersus legiones, exercitúmque nostrũ arma teláque ferent, vti vos eos exercitus, eos hostes, eósque homines, vrbes, agrósque eorum, & qui in his locis regionibúsque, agris vrbibúsque habitant, abducatis, lumine supero priuetis, exercitúmque hostium, vrbes agrósque eorum, quos me sentio dicere, vti vos eas vrbes agrósque, capita ætatésque eorum deuotas consecratásque habeatis, illis legibus, quibus quãdoque sunt maximè hostes deuoti: eósque ego vicarios pro mea fide magistratúque meo, & pro populo Romano, exercitibus, legionibúsque nostris do, deuoueo, vt me meámque fidem, imperiúmque, legiones exercitúmque nostrũ, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. si hæc ita faxitis, vt ego sciam, sentiam, intelligã, tunc quisquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectè factum esto, ouibus atris tribus. Cum Tellurem dicebat, manibus terram tangebat: cum Iouem dicebat manus ad cœlum tollebat: cum votum recipere dicebat, manibus pectus tangebat. hæc ex Macrobio. In historiis autem legimus, huiusmodi deuotiones factas non modo in Italia, sed & extrà: quinimmo & poëtam Vergilium sub poëtico quodam inuolucro has innuisse, docti viri obseruant. vt cùm cecinit,

Excessere omnes adytis, arísque relictis,
Dei quibus imperium hoc steterat. & item cùm ait,
Ferus omnia Iuppiter Argos Transtulit.

Deuotiones etiam singularium personarum factas, ex historiis obseruauimus. vt cum se duo Decij, pater & filius pro populi Rom. victoria deuouerunt: & Q. Curtius. Sed & apud Græcos Codrus pro Atheniensibus, & Menœceus pro Thebis se deuouerunt, itémque pro Celęnæis Anchurus. Vnam ego vel alteram ex latinis afferam, in primísque ex Liuio, qui lib. octauo ab v.c. ita scribit: Cùm collegã litasse Decius intellexisset, sibíque omnia læta, nisi quod caput iecinoris à familiari parte cæsum aruspex ostendisset, alioqui acceptã deis hostiã esse: Atqui, inquit, bene habet, si à collega litatũ est. tum instructo exercitu, M. Valeriũ Pont. magna voce inclamauit: Deorũ, inquit, ope Valeri opus est: agedum Pont. publicus Pop. Ro. præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pont. eum togam prætextam sumere iussit, & velato capite, manu subter togam ad mentum exerta, super telum subiectum pedibus stantem, sic dicens: Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouensiles, Dei Indigetes, Diui quorum est potestas nostrorũ hostiúmque. Deíque Manes, vos precor, veneror, veniã peto, feróque, vti pop. Ro. Quiritiũ vim victoriámque prosperetis, hostésque Po. Ro. Quiritiũ terrore, formidine, mortéque afficiatis: sicut verbis nuncupaui, ita pro Rep. Quiritium exercitu, legionibus, auxiliis, Pop. Ro. Quirit. legiones, auxiliáque hostiũ, mecum Deísque Manibus Tellurique deuoueo. hactenus deuotio.

Subdit Liuius: Mox incinctum cinctu Gabino, armatum in equum insiluisse, pugnasse acerrimè, tandem cõfossum, inter confertiss. hostiũ stragem, suis victoriã reliquisse. Porrò nec illud te ignorare oportet, quod historiæ suæ adiiciendũ Liuius putauit. Licere Cos. Dictatoriq; & Prætor. cũ legiones hostiũ deuoueat, non vtique se, sed quẽ velit ex legione Romana scriptũ ciuem deuouere: si is homo, qui deuotus est, moritur, probè factum videri: ni moritur, tum signũ VII pedes altum, aut maius in terram defodi, & piaculũ hostia cedi. vbi illud signum defossum erit, eò magistratũ Ro. descendere fas non est. sin autem sese deuouere nolet, sicuti Decius deuouit, ni moritur, neque suum neque publicum diuinum purè faciet.

faciet. Qui sese deuouerit, Vulcano arma, siue cui alij diuo vouere volet, siue hostia, siue quo alio volet, ius esto. telo, super quod stans Cos. precatus est, hostem potiri fas non est. si potiatur, Marti vouet, auribus piaculum fieri. hæc Liuius. Sunt qui hæc extrema Liuij verba emendent; Solitaurilibus piaculum fieri. Extant & aliorum super hoc opiniones, quæ nec mihi dignæ visæ sunt vt referantur. De solitaurilibus verò paulò suprà dictum est. Fuerunt nec multū absimiles deuotionibus Execrationes, quę verbis quibusdam dictis, ac imprecationibus quapiámque cæremonia fieri solebant, diuersæ quidem diuersis locis. hāc vnam ego in præsentia ex Sallustij Catilinario, pro exemplo adducam: Fuere, inquit, ea tempestate qui Catilinā oratione habita dicerent, cùm ad iusiurandū populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinē vino permixtū in pateris circumtulisse. inde cum post execrationē omnes degustauissent; (sicuti in solennibus sacris fieri cōsueuit) aperuisse consiliū suū. atque eo dictā rem fecisse, quò inter se magis fidi forent, alius alij. Hæc Sallustius. M. Cic. pro Sextio; Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo Vulturij paludati. Extat execratio, quæ Diræ inscribitur, in Vergilianis poëmatiis, nō inelegans, dignáque vt cū eis ascribatur. Scribit T. Liuius de bell. Pun. lib. VI. Acarnanes à XXV ad XL. annos coniurasse, nisi victores, se non redituros: qui victus acie excessisset, cum ne quis vrbe, tecto, mensa, lare reciperet: diram execrationem in populares; obtestationémq; quàm sanctiss. potuerunt aduersus hospites composuerunt. Similis execratio & obtestatio in Paulum à Iudæis facta legitur, in Actis Apostolicis. Inuenimus & execrabile carmen dictum, apud Liuium in primo de bell. Macedonico: Præeuntibus, inquit, execrabile carmē sacerdotibus. Hinc & publicæ dicebantur execrationes, vt Athenis fuisse ait Cic. lib. III. de Off. Si quis viam erranti non monstrasset. De Diris porrò, quæ dicebantur, in Furiis egimus.

Sed & par videtur, vt formulam quoque cæremoniarum Fœcialium & Patris patrati hoc loco ascribam, idque breuius quàm potero, magísque distinctè, nam de vtrisque suo loco actum est. Forma igitur feriendi per Fœcialem fœderis huiuscemodi fuit, vt ex Liuio accepimus. Fœcialis regem Tullium ita rogauit: Iubésne me Rex cum Patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege: Sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit, postea Regem interrogauit: Rex, facísne tu me regium nuncium Pop. Ro. Quiritiúm ve? Rex respondit, Quod sine fraude mea Po. Ro. Quiritiúm ve fiat, facio. fit ergo tunc fœdus, multisq; id verbis peragit legibus inde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, audi Pater patrate Po. Albani, audi populo Albane, audi, vt illa palàm prima postremáve ex illis tabulis cęráve recitata sunt, sine dolo malo, vtiq; ea hodie rectissimè intellecta sunt, hic illis legibus Po. Ro. prior nō deficiet: si prior defecerit publico cōsilio, dolo malo, in illa die Iupiter ita Po. Ro. ferito, vt ego hūc porcū hodie feriā, tantóq; magis ferito, quāto magis potes, pollésq;. Vbi id dixit, porcū saxo silice percussit. Eodē modo pars altera suū sacerdotē, suúmq; dictatorē peregit. Et hæc quidē formula Romanorum & Latinorū. Sed alia fuit apud Græcos, quæ vel ex vnius Homeri III. Iliad. rhapsodia luculētissimè describitur. nā cū Menelaus & Paris singulari certamine rem confecturi essent, iuramentū primū describit inter Græcos & Troianos sancitū. Mox in castra Priamus & Antenor descēderunt, vbi Agamemnon & Vlysses etiā ipsi astitere. Pręcones verò cratere vinū miscuere, & manibus aquā dederūt. Tum rex Agamemnon ense agnorū pilos incidens, fœdus sanxit, & præcones Græci & Troiani vtriq; suis distribuere. inde pallis manibus ad cœlū locutus est Agamemnon: Iupiter pater max. optime, qui in Ida coleris, túq; Sol qui cūcta vides, cunctáq; audis, vos Fluuij ac Tellus, & qui subter punitis homines qui periuria iurāt, vos omnes testes sunto, seruāto iuramēta, si quidē Menelaū interfecerit Alexāder, Helena ipse & eius opibus potiatur: si verò Menelaus Alexandrū, vt Troiani cū Helena omnia restituant, & Gręcos debito afficiāt honore, eorúmq; posteros. si verò Priamus & filij abnuerint, eo casu iusta arma mouebo, nec abscedam nisi cōfecto bello. quibus dictis agnos ense iugulauit, & palpitantes humi deposuit, & vinū ex cratere poculis exhauserunt, reliquū & sacrum perfecerūt: & reliqua. At verò cum Fœcialis bellū indicit, hac cæremonia vtebatur. Fœcialis hastā ferratā præustam, aut sagmineam ad fines eorum quibus bellū indicebat, deferebat, nec minus puberibus tribus præsentibus adiiciebat: Quod populi priscorū Latinorū, hominésve prisci Latini aduersus Po. Ro. Quiritiū fecerunt, deliquerunt, quòd Po. Ro. bellū cum priscis Latinis fieret, ob eam rem ego Po. que Ro. populo priscorū Latinorū hominibúsq; Latinis bellū indico, facióq;. vbi dixerat, hastā in fines eorū

emittebat, ex quo bellum iustũ esse intelligebatur. Cincius iii lib. tertio de Re milit. Fœcialem Po. Ro. bellum indicentem hostib. telumq; in agrũ eorũ iacientẽ, hisce verbis vti scripsit: Quòd populus Hermundulus: & cætera, vt suprà vide Gellium lib. xvi. capit iii.

Patris autem Patrati opera & auctoritas exigebatur ad patrandũ, id est, sanciẽdum iuramentum, vbi Fœciales de fœderibus cõuenerant. Creauit quidem M. Valerius primus Fœcialis Sp. Fusium primum Patrem patratũ eo bello, quod Tullius Hostil. cũ priscis Latinis gessit, verbena caput capillósque cingens: alias præterea partes, scilicet repetẽdi Patri patrato dedit Ancus Martius, eum morẽ ab antiquissima Equicolorum gente repetens, eius rei formula antiquissima est huiusmodi: Legatus, idémque Pater patratus, vbi ad fines eorũ venit antè res repetũt, capite velato filo: lanę id velamen est. Audi Iupiter, inquit, audite fines cuiuscũque sint gentis, numina audiãt, fas. ego sum publicus nuncius Pop. Romani, piè iustéque legatus venio, verbis meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouẽ testem facit: Si ego iniustè impiéque illos homines, illásque res dedier Pop. Romano mihíque exposco, tum patria cõpote me nunquam sinas esse. hæc, cũ fines suprà scandit: hæc, quicunque ei primus vir obuius fuerit: hæc portã ingrediens, hæc forum ingressus, paucis verbis carminis cõcipiendíque iurisiurandi mutatis. Si nõ reddebantur quæ exposcebat, diebus tribus & xxx (tot enim solennes erant) peractis, bellum ita indicebat: Audi Iupiter & tu Iuno, ac Quirine, deique omnes cœlestes: vos terrestres vósque inferni audite: ego vos testor, populúmque illum (quicũque est nominabat) iniustũ esse neque ius persoluere. Sed de istis rebus in patria maiores natu cõsulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cum his nunciis Romam ad cõsulendum redibat. Cõfestim Rex, Dictator, Cos. siue quis alius senatũ habere posset, ex his fermè Patres verbis cõsulebat: Quarum rerũ, litium, causarum, condixit Pater patratus Pop. Ro. Quiritium, Patri patrato priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec soluerũt, quas res fieri, dari, solui oportuit, dic (ei dicebat, quem primum sententiam rogabat) quid censes? Tum ille: Puro pióque duello quærendas censeo. eorum qui aderant in eandem sententiam ibant. Bellum erat consensu fieri solitum, ac Fœcialis iniectu hastæ, vt dictum est, bellum indicebat. Hanc repetendi cæremoniam, clarigationem dictam, Seruius ostendit & libro nono & x. Aen. Nam cùm Vergilius dixisset,

Et iaculum intorquens dimittit in auras: ibi ait Seruius, Hoc de Romanorum solennitate tractum est. cum enim vellent bellum indicere, Pater patratus, hoc est primus Fœcialium proficiscebatur ad hostium fines, & præfatus quædã solennia, clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec noxios reddiderant. & hæc Clarigatio dicebatur, à claritate vocis. post clarigationem hasta in eorum fines emissa, indicebatur pugnæ principium. quod locupletius repetit in x. ibi, Tũ certare odiis, & res rapuisse licebit. vbi inter cætera & hoc subdit idem Seruius: Clarigatio autem dicta est, aut à clara voce, qua vtebatur Pater patratus: aut ἀπὸ τοῦ κλήρου, hoc est à sorte. nam per bellicam sortem inuadebant agros hostium. vnde κληρονόμοι dicuntur, qui iurè sortiuntur bona defuncti, id est legitimi hæredes. Hinc & Arnobius lib. secundo contra Gentes: Cum paratis bella, signum monstratis ex arce, aut fœcialia iura tractatis per clarigationem repetitas res raptas. Sed iam de his hactenus.

Nec postremò ab instituto nostro alienũ videtur, condendæ vrbis ritũ cæremoniámue ascribere, quam & M. Portius Cato in Originũ libris est executus. Cõditores enim ciuitatum tantũ in dextrã vaccã intrinsecus iungebant, & cincti ritu Gabino, seu Sabino, hoc est, togæ parte caput velati, parte succincti, tenebãt stiuam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent. & ita sulco ducto, loca murorũ designabant, & aratrũ suspẽdentes circa loca portarum: vnde territorium dictum est, quasi terribouiũ, hoc est tritum bobus & aratro, idem repetit Seruius lib. v. Aen. Varro quoque in his qui sunt de ling. Lat. Oppida, inquit, cõdebant in Latio Hetrusco ritu: id est, iunctis bobus tauro & vacca, interiore aratro circumagebant sulcum. hoc faciebant religionis causa, die auspicato, &c.

Fuit & Farreatio, seu cõfarreatio genus sacrificij, quod inter virũ & vxorem fiebat in signũ coniunctionis inter eos: dictũ à farreo libi genere, quod ex farre fieri solebat, vt ait Festus. vel à verbo, vt quidam putant, Cõfarreo, quod nõ est in vsu. vnde quoque diffarreatio, in signum dissolutionis connubij. Plinius libro decimooctauo: Quin, inquit, & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat, nouæque nuptæ farreum præferebant.

Cor. Tacitus libro quarto: Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quibus vnus legeretur vetusto more, neque adesse, vt olim eam copiam, omissa confarreandi assuetudine, aut inter paucos retenta.

Operæprecium me facturum putaui si quædam altius de sacrificiis repetam, quæ per se curiosos lectores iugi mea lectione nonnihil detineant. Et perinde à Proclo philosopho exordiar, philosopho non minus Academico quàm Peripatetico. is in libro de Sacrificiis, ita propémodum scribit: Sacerdotes per mutuam rerum cognationem & sympathiam in vnum conducebant, & per repugnantiã repellebant, purificantes quæ oportebat, sulphure atque bitumine, aquam aspergentes marinam. Sulphur enim purificat propter odoris acumen, aqua verò marina propter igneam portionem. atque iidem animalia deis in deorum cultu congrua adhibebant, cæteráque similiter. quamobrem aliis atque similibus recipientes, primùm potentias dęmonũ cognouerunt, videlicet eas esse proximas rebus actionibúsque naturalibus, atque per hæc naturalia quibus propinquant, in præsentiam conuocarunt: deinde à dæmonibus ad ipsas deorum vires actionésque processerunt, partim quidem à docentibus dæmonibus addiscentes, partim verò industria propria interpretantes quæ conuenirent symbola, in propriam deorum intelligentiam ascenderunt. ac denique posthabitis naturalibus rebus, actionibúsque, ac magna ex parte dęmonibus, in deorum se consortium receperunt. Et hæc fermè Proclus: quo libro multa ea de re comminiscitur, quæ ego vt superstitiosa nimis prætereo. Sed Porphyrius Tyrius philosophus, ipse primos scribit qui deis sacrificare cœperunt, non animalia, sed herbas primùm florésque, deinde & arbores sacrificasse, aromatáque suffumigasse. Quin & Lycurgus ex herbis, & iis rebus quę parabiles essent, sacrificia instituisse dicitur, ne quãdo ex difficultate sacra omitterentur, vel differre necesse esset. sed & Cecropem legimus Iouem ὕπατον nuncupasse, eiq; nihil omnino animatũ sacrificasse, sed pemmata, seu bellaria indigena. ea autẽ Athenienses πέλανοι vocitabant, vt Pausanias scribit in Arcad. πέλανος verò, vt Didymus ait, placẽta fuit ex flore farinę confecta, sacrificiis accommodata: quæ sic appellabantur ἀπὸ τοῦ πεπλατύνθαι, vel διὰ τὸ παχὺ εἶναι. Euripides in Oreste, ἀφρώδη πέλανον dixit, spumam circa Orestis furentis os concretam. Commentatores in primo Apollonij Argon. panes interpretari videntur parum mundos, nec planè confectos. Sed & lacrymæ quoque aridæ & coactæ, & thuris & gummi, πέλανοι dicuntur, vt Suidas ait: & obolus, qui mercedis causa vatibus dabatur. Inuenimus etiam morem fuisse Iliacis temporibus, vt nec thure nec costo, sed cedri & citri fumo deos adolere solerent. quosdam & rore marino, & iunipero: alios βράθυ quapiam herba sacrificasse legimus. Pythagoram etiam animatis rarius sacrificasse, qui eius vitam perscripsere, prodiderũt. Qui verò primi animalibus vesci cœperunt, id frugũ penuria fecisse, ait Porphyrius. Tribus autẽ de causis deis sacrificãdũ cõsuere theologi gentiũ, vt veneremur, vt gratias referamus, vt ab ipsis necessaria petamus, & mala propellamus. Ad hęc autẽ perficiẽda votũ animi satis esse existimabãt: cui & addi posse credebãt quędam ex frugibus munuscula. Animalia verò mactare nefas ducebãt: etsi id licuisse videmus per Hebręorũ leges.

Theologi igitur qui dicebantur apud gentes, Deo nihil quod ex materia esset, offerendum statuebãt, quod ipsi Deo ab omni prorsus materia secreto, subitò nõ fieret impurum: quapropter neq; ei sermo vocalis satis accommodatus esse videtur, neq; etiã ex animo sermo intimus, propterea quòd animi quadã inquinatus affectione putaretur: sed puro silentio, puróq; animi affectu Deũ illi colendũ arbitrabãtur, quẽ Aegyptij, vt Iamblichus scribit, Icton, & primũ exemplar appellabãt: qua de re & in Pythagoræ Symbolis super ipsius silentio plura scripsimus. Porphyrius quoq;, oportere ait coniunctos similésq; Deo iam affectos homines, ad Deum mẽtis rectam ac eleuationẽ, velut sacram quandã victimam dedicare, quæ quidẽ ipsamet diuina laus est & salus: & in qua Dei cõtemplatione, omnis affectus ex parte sacrificiũ verè compleri ac perfici asseruit. Filiis autẽ Dei, quos & deos intelligibiles vocabat, laudes iam ex ipso quoq; sermone adhibẽdas censebat, atq; vnicuiq; ipsorũ iustã primitiarũ oblationẽ faciendam, ex iis rebus quas ipsi mortalibus largiri dicebantur, vel quæ eos nutrire & conseruare reputabantur. Sic agricolæ primitias earũ frugũ quas colligebãt, offerebãt. Quare ex antiquis pleriq; disputabãt, nõ debere animalia mactari, quin etiã & ab eorũ esu abstinendũ esse. sic peripateticus Dicæarchus, antiquos Græcos prodit nullũ animal occidisse, vt qui proximè deis geniti essent, & perinde natura optimi, adeò vt eorũ ætas aurea vocaretur. Sic & gymnosophistæ, propter reliquã temperãtiã atq; sanctimoniã quã habuisse testantur auctores, Bardesanes, Porphyrius & Philostratus, aliiq;, anima-

lib. abstinebant: sic & Essæi, gens sancta existimata apud Hebræos, vt Philon, Iosephus, Egesippus & Eusebius produnt, multis animalibus abstinebant. antiqui præterea Aegyptiorum sacerdotes, vt Chæremon Stoicus, Porphyrius & Hieronymus tradunt, animalibus plurimùm abstinebant. quin etiã multa velut diuina venerabantur. Sed quid multa congero? Iniquè fert Porphyrius, suo tempore multos etiã philosophię studiosos, gloriam potius inanẽ quàm diuinitatẽ colentes, ante statuas prouolui, eáque obire sacra quæ minimè illos deceret. Sed enim ego nõ hæc in manus sumpsi, vt rectè nécne id factũ esset monstrarẽ, sed vt gentiũ potius superstitionẽ multiplicem ostenderem: & vt ea volentibus vel expẽdere vel redarguere, ad manus paruo labore præstò forẽt. Et licet ante me hac eadem de re quidã scripserint, ita tamen cõcisè ac ieiunè id tractarũt, vt nõ multa ex iis possis excerpere. in iis etiã pleraque offendi, quæ longè secus sint, quàm ab eis prodẽtur. Nec quisquã me hoc scripsisse putet detrahendi studio. nã & ideo ipsorũ nomina cõticui, errata tantũ castigaui. Sic mecũ agat alius, sum etenim homo. Quare iam institutũ exordiar.

Et antequam ad sacrificia particularia deueniam, prius quædã in vniuersum afferam, quæ ad præsentem tractationẽ cõueniunt: in primísque illud quod Plutarch. Numæ Põpilio ascribit, vt deos adoraturi sedeãt, quod & vice prouerbij vsurpatur. Significat verò vota certa cõcipere oportere, & in ea quæ optima sunt persistere ac perseuerare. quidam tamen aliũ putant habere sensum, quod eos qui sacris operantur, oporteat nõ obiter, ac velut aliud agẽtes hoc facere, sed vacuos ac totos rei diuinæ vacare, ac intẽtos esse. Vnde cũ Pontifex sacra aggrediebatur, præcones clamabãt, Hoc age: quod planius in Symbolis Pythagorę dixi. Sed vt & verbis Ciceronis vtar, nec diis immortalibus semper eosdẽ, atq; aliàs alios solebant venerari, & precari, vt scilicet res & tempus exposcere videbatur. Sæpè nec deis omnibus eadem conueniebãt, nec vni omnia sacra, vt cum alij, tum Eusebius & Lactãtius, & in primis Nazianzenus Gregor. aduersus Iulianũ Cæs. Nec eodem, inquit, modo, vt sacerdotibus videtur. nam alicubi, vt apud Lindios, pium est Buphagum, id est Herculem execrari, quod in dei cedere honorem creditur, si in eum multa conuicia dicantur: vel apud Tauros hospitum mactatio, vel apud Lacedæmonios puerorũ super altare flagellatio: vel Phrygibus piũ est, sub tibiarum cantu concidi, aut saltationibus effœminari, sicut aliis puerorũ turpis amor, nonnullis etiã scortari: aut quæcũq; habẽt mysteria, ne sigillatim cuncta enumerem. Quare nũc præstat audire Apollinis oraculum de cultu & sacrificiis deorum, quod Porphyrius in lib. Responsorum, & Eusebius in quarto Præparationis euang. ascripserunt, variis de causis. hoc autem latinè expressum tale est:

Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter vitæ: mactanda est hostia cunctis
Multa deis, seu qui terram, seu qui mare vastum,
Aera seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui
Alta colunt cœli, seu qui infima regna barathri.
Quæ quibus obseruanda modis sint, singula dicam:
Tu memori commissa animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cœlestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est: terna & terrestribus, atque
Alta eadem. gaudent porrò, & capiuntur apertis
Terrestres aris: foueas cum minima contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Victima. mel verò Nymphæ, atque liquentia vina,
Offerri lætantur. at ignem accendier aris,
Quæ circum volitant terram, sibi numina quærunt,
Imponique atrum corpus, tum thura, simúlque
Iniiciet salsas fruges, & dulcia liba
Hæc facito. verum quibus est data cura profundi,
His ipso semper fer sacra in littore, totum
Porricéque in fluctus animal. cœlestibus autem
Extremas reddes partes, atque igne cremabis.
Quod superest, propone tibi, dapibúsque reserua,

Sudet odoratis crassísque vaporibus aër. Et hoc quidem oraculum ita Porphyrius est interpretatus. Cum igitur terrestres & inferni dei sint, atras illis quadrupedes offerendas Deus iubet. modus autem differt. Nam terrestribus super aras, infernis verò in scrobibus & foueis mactandas esse victimas præcipit: aëreis autem volatilia dicit offerenda, corporibus holocaustis & sanguine ad aram circumfuso. Volatilia etiam deis marinis, sed vina in fluctus porricere mãdat. ita omnibus deis, præterquam terrestribus, volatilia immolari poterant: sed marinis solummodo nigri coloris volatilia. Quare cæteris alba offerenda sunt, cœlestibus verò & æthereis bestiarum, quas albas esse pręcipit, & conseruandas extremitates, reliquas autem partes comedendas. ex his enim solummodo comedere oportebat, ex aliis verò minimè: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda fuerãt: simile etenim simili gaudet. Sus porro, terrestre animal est, & idcirco Cereri gratissimum. Atra verò, quia & terra naturaliter tenebrosa & opaca. Tres autem simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola: & super aras terrestribus, quoniã super terram versantur. Cæteris deis idcirco volatilia sunt offerenda, quoniam vniuersa mouentur: in motu enim semper maris aqua est. eius atræ sunt hostiæ, quoniam & cæruleus color est aquarum. Alba verò aëreis: lucis enim aër susceptibilis. Cœlestibus autem & æthereis extremitates consecrandas iubet, quoniam leuiores reliquo corpore sunt. Quorum sacrificiis communicare fas erat: quia cum cæteri dei arcere mala solere putarent, cœlestes bona mortalibus largiri credebant. Hæc ferè ex Porphyrio & Eusebio. Fuit etiam Pythagoreorum vel symbolum, vel ænigma, Superis impari numero sacrificandum, paria autem inferis: vt alibi diximus. Sanè & Lucianus in eo qui est de Sacrificiis, varia esse sacrificia prodit, pro etiã personę sacrificãtis qualitate: Agricola, inquit, de boue rem diuinã facit, opilio de agno, ępolus de capra. est qui thus, qui liba & placẽta offert. Et si pauper sit, deis litat, dextrã tantũmodo exosculãs. At verò cũ immolãt, primò victimã sertis coronãt, explorántq; antè num legitima sit, & apta, ne fortè sacrificẽt quæ religio admittat: tum ad arã deducunt, & ante dei simulacra iugulabãt, voce cõueniẽte & tibiis & sacris. Sedenim Valerius Max. Plutarchus & Seruius, aliiq; scribũt, apud antiquos nõ solũ publicè, sed & priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more plerunq; & sacrificia captatis auguriis peragebãtur. Sed in sacrificiis ritè celebrãdis maiorẽ nullam cæremoniã fuisse videmus, quàm nihil sibi cõscire, bonos ac pios esse. vnde Plautus in Rudẽte, Arcturũ cœleste sidus inducit dicentẽ;

Atque hoc scelesti in animum inducunt suum,
Iouem se placare posse omnibus hostiis:
Et operam & sumptum perduunt. atque id ideo
Fit, quia ni hil ei acceptum est à periuriis.
Supplicij facilius si qui pius est à deis supplicans,
Quàm qui scelestus est, inueniet veniam sibi,
Idcirco moneo vos ego hæc, qui estis boni,
Quíque ætatem agitis cum pietate & cum fide,
Retinere porrò post factum vt lætemini.

Hæc quidem Arcturus, vel Plautus potius: quibus planę cognoscimus, bonos ac pios esse debere, qui deis immortalibus essent sacra ministraturi. Dein vt hæc ritè peragerentur, obseruatio penes Pontifices fuit. Qui duo in primis hostiarum genera esse statuerunt: vnum, in quo deûm voluntas per exta disquirebatur: alterum, in quo sola anima deis sacrabatur. vnde & aruspices, has Animales hostias vocabant. Vtrunque hoc hostiarum genus sacrorum peritissimus Vergilius suo carmine ostendit, & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstrabatur:

Mactat, inquit, lectas de more bidentes. Et mox;
In pecudúmque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud, in quo hostia animalis dicebatur, quoniam eius tantum anima sacrabatur, significat, cum inducit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam vt explicaret animalis hostiæ causas, ipso animæ vsus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis, Persoluo.

Quod verbum, vt etiam Macrobius notat, pertinebat ad nuncupata vota. Animalem hostiam idem poëta in illo significat,

Sangui

Sanguine quærendi reditus, animáque litandum Argolica. nam & animam, id est hostiæ nomen posuit: & litare, quod significat sacrificio facto numen placare & impetrare, vt planius infrà ostendam.

Sanè & Seruius lib. III. Aeneid. ait: Animales hostiæ hæ sunt, quæ tantum immolantur. Alibi sanguinem in aras tantum fundi solitum, ostendit Vergilius: vt,

Sanguinis & sacri pateras. & alibi corporis partem: vt,

Extaque salsos Porriciam in fluctus. alibi integras victimas: vt,

Et solida imponit taurorum viscera flammis. quod græcè sacrificium holocaustoma, & holocaustum, & holocautoma vocatum videmus: quòd videlicet tota igni absumeretur. Obseruabant præterea antiqui in sacrificiis, vt antè aduersos deos placarēt, & postea propitios inuocarent: quod Vergilium seruasse Grammatici notant. vt in illo,

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam. Sic etiam Dido in IIII Aen. nuptura primum Cererem placat, quæ nuptias est execrata, propter filiæ raptum: & Apollinem, qui vxoris expers fuit. placat Liberum patrem, qui nisi raptum habere potuit coniugem: sic Iunonem conciliat, cui vincla iugalia curæ, & matrimoniorum dea & regina. Lege, & Vergilij versus perpēde, videbis ipsum sacrorū diligētissimū & peritissimū. Vt me plerūque, pudeat, pigeátque, nos in nostris sacris adeò cōniuere, ne cæcutire dicā. Sed præstat aliena & vetera recensere, quàm nostra nostris frustra & surdis exprobrare.

Victimæ antiquis hæ frequentes fuere, ouis, sus, bos, capra, gallina, & anser: quas cum immolabant nisi puræ integræque fuissent, & lectæ ad rem diuinam, minus proficere putabant. Fuit quidem priscis opinio, vt ex hœdis potius & agnis hostiæ fierent, quàm ex cæteris: quia hæ mites & cicures essent. nam gallinacei, sues, & tauri, animo magis abundare videntur. Ideo etiam ouilli pecoris hostiam maximam, non ab amplitudine, sed quia animi esse placidioris viderent, pontifices dixerunt. Sunt igitur qui scribant, sex tantum animalium genera in sacrificiis veteres adhibuisse: quorum sententiam nos nec approbamus, nec refellimus. nam apud auctores plura inuenimus, sed variis in locis & ritibus. Aiunt ergo illi veteres, altiles duas afferri solitas, gallinam & anserem: licet Aristophanes in Auibus, omnibus fermè deis suas aues attribuat: quadrupedia quatuor, ouem, suem, capram, bouem. at qui angustiori forent patrimonio, qui nec bouem possent sacrificio inferre, farinacea ex massa hunc conficiebant, & bouis vice immolabant: vnde & septimus bos est dictus. Sanè in sacris plerunque simulata pro veris accipiebantur. hinc cum de ijs animalibus quæ inuentu difficilia essent, sacrificium faciendum foret, ea de pane vel de cæra effingebantur, imò etiam de aliqua alia re. hinc Vergilius,

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Nam & in templo Isidis aqua sparsa de Nilo dicebatur. Idem obseruat Seruius secundo Aeneid. comment. vnde in Priapeiis Aristagoras villicus,

De cæra facta dat tibi poma deus.

Id quod & Græcos factitasse notaui. nam Cyziceni nigram bouem quotannis cùm immolare solerent, & obsidione pressi talem inuenire nō possent, frumentaceam effinxere, eóque pacto sacrum perfecere. Athenienses quoque in Iouis Milichij id aliquando effecere, vt ex Thucydide in Ioue retulimus. Sed vt sequar de victimis, Philo Hebræorum doctiss. quandoque solum Mosem quinque pura instituisse in sacrificiis tradit: ex auitio quidem genere duo, columbas & turtures: ex quadrupedibus tria, ouem, bouem, capram. & sicut Hebræi sue abstinebant, ita gentes ex eo maximè rem diuinam fecere. Aegyptij Lunæ & Libero suem immolabant, reliquis deis boues, vitulósque & anseres: capras verò & hircos non attingebant. contra Britanni nec leporem, nec gallinā, nec anserem quidem ad epulas adhibebant, nec deis etiam sacrificabant. Romani Pontifices certè maximam hostiam, vt dixi, ouilli pecoris dicebant, non ab amplitudine corporis, sed ab animo & natura placidiore, vt inquit Festus. Fuerunt porrò & aliæ victimæ, sed diuersarum nationum, & gentium. nam vt canit Ouidius,

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda deo.

Palumbos etiā in sacrificiis adhibitos legimus. hinc Plautus in Penul. Nos palumbē ad arā vsque duximus. Sed institutū prosequamur. Eligebātur ergo hostiæ & ex grege secernebantur, quæ ideo & lectæ & eximiæ dicebantur. atque hæ quidem maiores, & vberius

depa

depastæ, non claudæ, non morbosæ, non alio quouis modo vitiosæ: futura enim cognosci antiqui non posse existimabant, nisi ex sacra victima, quæ præterea fixam aurem, vel caudam aculeatam, aut linguam nigram non haberent. Et quoniam sic victimę eximebantur, & seligebātur, factum est vt etiam Legere verbum sacrorum diceretur. Numa Pompilius, deos fruge coli, & mola salsa supplicari instituit: vnde & Immolo verbū pro sacrifico deductum creditur. quæ quidē mola ex farre, sale & aqua componebatur, sine qua mola nullum sacrificium ratum fieri censuit. atq; id far nisi tostum fuisset, ad rem diuinam non esse purum statuit. ideo & Fornacalia, & religiosas ferias, quibus far in fornacibus torrebatur, obseruari iussit. quin & Fornax dea, vt in primo Syntagmate dictum est: quòd farris genus ador & adoreum dicebatur, & vulgò semen, vt Isidorus ait, etiam dictum: & Edor quondam appellatū, ab edendo, quia eo primo vsi sunt homines: siue quia in sacrificiis ipsius generis panes ad aras offerebantur. vnde & Adorea sacrificia ait dici: quāquam Adorea pro gloria & victoria etiam capitur. Farina præterea, ex qua mola cōficiebatur, horna, hoc est, huius anni esse debebat. Gręci verò οὐλοχύτας molas ex hordeo & sale in sacris cōfectas adhibebant. Homerus, οὐλοχύτας προβάλοντο, id est, molas porriciebant. hoc Homeri interpretes & Phauorinus tradunt. Gręci ergo non far, sed hordei primitias, libáque & placentas ex hordeo offerri, hordeúmq; sale inspersum in primis aræ infundi, satius duxere: sine quo, saluis cæremoniis, nullum sacrum fieri fas putabatur. Hinc etiam qui eiusmodi primitias colligebant, apud Opuntios, vt Plut. notat, Critholo gis fecere nomē. Megaris verò, dum ad Terei sepulcrum sacrum fiebat, pro hordeo calculis vtebantur. Dianæ autem Propyleę Eleusiniæ mulieres nullam, nisi ex ibi nato hordeo, molam cōficere fas fuit. Sed & proprij quibusdam deis panes erant dicati, de quorum nonnullis Athenæus & Pollux libro sexto, vt sunt Obeliophori in Bacchi celebritatibus: Pelani omnibus deis communes, quos paulò suprà scripsi. Bos etiam placētæ nomen, cornuta Apollini, Dianæ, Hecatæ, & Lunæ attributa. Popana etiā, & Prothymata, in sacris, & Aesculapio in primis, vt docet in Pluto Aristophanes, adhibebantur: Melittuta verò Trophonio. Arister etiam, & Hygica, molæ species traduntur. Sed in Fornacalibus, qui non fuerant feriati, quique in sua tribu, vt erat constitutum, sacrum non fecissent, in Quirinalibus sacrificio expiare cogebantur: idcirco Quirinalia stultorum ferias dictas inuenimus. Omnibus quoque ferè deis, vt pòst ostendemus, suæ victimæ & sua sacra constituta fuere, quæ pręterire & transgredi fas non erat. Nanque aliena hostia alius deus placari non credebatur: quippe non eadē Ioui & Neptuno, Iunoni & Cereri victima assignabatur, vt paulò pòst patebit. Sed nec hoc perpetuò ratum, & vbique. Neptuno plerique de nigro tauro rem sacram faciebant. Trœzenij de fructuum primitiis: Græci aliquot de cruribus taurorum: Vlysses ariete, apro & tauro litauit. Athenis autem, licet octauo die cuiusque mensis Neptuno sacrū fieret, non tamen de tauro semper neque Apollini semper de tauro Græci, sed multiplicis generis victima sacrificabant. nanque Homero teste, vnus tauro, alius ariete, aliquis hirco sacrum fecit. ex bobus verò, vitulis & pecudibus laudatissimæ vitulæ ad deorū placamenta habebantur. Idcirco Ioui à flamine omnibus idibus bos cādidus, & ex agro Falisco, aut Meuania immolabatur: illos enim ad sacra saginabant, & deorum suppliciis seruabant. Bos autē qui iugo subactus fuisset, purus nō putabatur. Fœtus bouis tricesimo die, pecudis septimo, suis verò decimo à partu, idonei sacris ac puri putabantur. Creditum quoque, bouem quinquennalem insignem Ioui victimā esse, & pecudes bimas sacrificio maturas. Solonis quidem lege de boue nulli deo sacrificari licebat, quia animal putaretur innocuum, & colonū. Tantę autē venerationis veteribus fuit, vt æquè capitale censerent bouem, ac ciuem, necasse. Aegyptij boues ruffas Typhoni mactare soliti fuere. Arabes, pingues ac saginatos camelos in ara Ignoti Dei sacrificabāt: nupturæ virgines camelis deos propitiabant. Heroibus tauro, capro, & ariete litabant. Sunt qui tradant, Pythagoram præter sua instituta, bouē quādoque Musis & Ioui gallū albū immolasse: quod vix crediderim, propterea quæ de eo in Symbolis retuli. Romani magna religione hostias explorabāt, itémque magna superstitione Aegyptij, vt in sequentibus ostēdemus. Græci, an tauri puri essent, farina, an capri, ciceribus, capræ verò aqua frigida explorabāt: si enim hæc gustare noluissent, id sacrū minus deis gratū arbitrabātur. Vlcerosam quoque victimā veteres reiiciebant. quin & vlcerosos augures de cœlo seruare minimè fas fuisse, notaui: quòd vlcus pollutio, ac corporis diminutio quę dā censeatur, vt Plut. scribit. Ad hæc & Ruminales hostias nisi bidentes essent, omnes non puras

esse affirmabāt. Sed hoc locupletius declarauimus, dum de hostiis bidētibus locuti sumus.

Proditum verò memoriæ est, à suilli pecoris genere immolādi initium Romæ primum factum, eo argumento, quòd sus fœderibus & sponsalibus adhiberetur. Hinc & Varro libro secundo de Re rust. Porci, inquit, qui à partu decimo die habentur puri, & ab eo appellantur ab antiquis sacres, quòd tum ad sacrificia idonei primum dicuntur. itaq; apud Plautum in Menechmis, cum insanum putat, qui vt pietur in oppido Epidamno, interrogat, Quanti hi porci sunt sacres? Idem Plautus in Rud. Sunt domi agni & porci sacres. hinc etiā sunt Nefrendes sues, de quibus sic Fulgentius ad Chalcidium: Diophantus Lacedæmonius, qui de sacris deorum scripsit, ait, apud Athenas Marti solere sacrificari sacrū quod ἑκατομφόνια appellabatur. Si quis enim centū hostes interfecisset, Marti de homine sacrificabat apud insulam Lemnum, quod sacrificatū est à duobus Cretēsibus & vno Locro, sicut Sosicrates scribit. Sed posteaquā hoc Atheniensibus displicuit, cœperunt afferre porcum castratum, quem Nephrendē vocabant, quasi sine renibus. Et apud Romanos scribit Siciniū Dentatū centies & vicies pugnasse singulari certamine, cicatrices habuisse supra quadragintaquinque, post tergum nullam. coronas accepisse vigintisex, armilas CXL. & istum primum sacrum fecisse Marti. hactenus Fulgētius. Sed de Dentato, quanquam parum ad rem facit, Plinius & Solinus, aliiq; nonnihil euariant. Nefrendes, scribit Festus, arietes dixerūt, quod dentibus frendere non possunt. alij dicunt, Nefrendes infantes esse nondum frendētes, id est, frangentes. Liuius: Quem ego nefrendem alui, lacteā immulgens opem. Sunt qui Nefrendes testiculos dici putent, quos Lanuuini appellant nebrundines, Græci νεφροὺς, Prænestini nefrones. hæc Festus: qui quamuis nefrendes arietes dicat, Varro tamen Fulgētio suffragatur, vt qui porcos scribat significare, qui lactentis nomine amisso, nondū fabam frendere, id est, frangere possunt. Sed & in initiationibus Cereris sus mactabatur. Et quamuis in sacris ipsius deæ vinum adhibere nefas esset, in hoc tamen sacro de vino libasse, pontificales libri non vetabant: quam quidem suem immolari ab eo qui mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. Deorum quoq; matri nullum sacrum, nisi de porca fieri, quidam prodidere: & lustrari exercitū. Scribit Aelianus Aegyptiis persuasum esse, sues Soli & Lunæ inimicas esse: & semel tantum, cum festos dies agunt, eos Lunæ singulis annis dicasse, aliàs verò nunquam nec huic ipsi, nec cuiquam deorum sacrificasse: id propterea faciētes, quia execrandos & detestandos existimabant, vt Iudæi quoque. quod & pluribus Plut. in Symposiacis est executus. Subdit etiam Aelianus, in mysteriis Athenienses sues immolasse, propter perniciem quam segetibus sues inferūt. Eudoxus verò ait, Aegyptios ab immolandis suibus abstinuisse, quòd postquam sementem fecissent, eorum greges ad proterendam & proculcandam frugum sationem, & depellēdam in altiorem humum, & humidiorem, immittere solerēt, vt hac quasi occatione obducta terra semina, ab auibus minus infestarentur. hæc fermè Aelianus. In Mysia præterea Abretani Iouis templum fuit, in quo sues comesse aut mactasse scelus erat: idem & apud Phœnicas, quibus per omne tempus, vt Iudæis etiam, suibus abstinere per leges cautum fuerat. Proditum tamen est, in Thessalia Veneris fanū fuisse, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aspendo, & Argis, in celebritate quæ Hysteria dicebatur, in quibus præter instituta moreśq; aliorum sues mactare licebat, cum in cęteris nullo modo fas esset. Aristophanes tamen in fabulis, suum plerunq; & porcorum sacrificium commemorat. Notat & Galenus in commentariis Chirurgiæ Hipp. γλυκέαν à græcis vocari suē, vel porcum in sacrificio, blanda scilicet voce: vt quoque simiam καλλίαν, eadem ratione: atque hac in re Callimachi versus citat. Solum apud Thussas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca illi immolabatur, & in Nitriotica præfectura ouis. Astris porrò & Stellis legimus volucres dicatas, anseres Isidi, Lunæ taurū, Iunoni agnum, Veneri columbam. Græci Mineruæ iuuencam sæpe indomitam auratis cornibus mactarent. Victimas quoque de piscibus aliquando legimus factas. Bœotij, vt scribit Athenæus, Copaidas anguillas, a lacu sic vocatas, coronatas, molaque perfusas dijs immolabāt. Idem & piscatores scribit ex thynnis, quem maximum cepissent, Neptuno immolare solitos, & sacra ea Thynnæ appellasse. Mnaseas etiam Atergatidis deæ sacra piscibus fieri prodidit, cùm veris & coctis, tum simulatis ex auro & argento. Phaselitæ quoque in Lycia piscium salsamenta quotannis patrio ritu deis suis offerre solebant: idque sacrum institutum, quod Lacius Argiuus à pastore Cylabra campum emisse ad ædificandam vrbem piscium salsamētis fertur, potius quàm farina, vel melle. Quin etiam & aruspicinam Lycios exercuisse,

Athe

Athenæus ex Polycharmo prodit, ex piscibus & futura prædixisse. Porrò & mullum piscem, id est, triglam, vt alibi dixi, Proserpinæ, ac item Dianæ sacrarunt antiqui, & citharon Apollini, Mercurio bocas, Libero patri cittulum, apuam Veneri, Neptuno pompilū: quem & sacrum piscem quidam vocauere, vt pluribus Athenæus exposuit, & Aelianus. Porrò & id obseruauimus, mullum barbatulum non attingi à sacrificātibus sacerdotibus, nec à fœmina Argolica Iunonis sacerdote. Sed nec mustelam sacerdotes esitant, vt idem ait Aelianus, quòd ore pariat. Caius Caligula eò vesanię processisse traditur, vt sibi tanquam numini sacro phasianos, phœnicopteros & pauones mactari iusserit. Sed hæc portenta sacrorum mittamus, cætera dicamus. Vinum in plerisque omnibus sacris penè libabatur, In nuptiis Cereris, vt alibi dictum, non adhibebatur. Vinum nouum Baccho dare fas fuit, frugum primitiæ Cereri. sed hæc gustare, aut vesci his prius quàm sacerdotes, minimè fas fuit. Scribit Festus, Sacrima appellatum mustum, quod Libero patri sacrificabāt pro vineis & vasis & ipso vino conseruandis: sic vt præmessum de spicis, quas primùm messuissent, Cereri sacrificabant. In sacris verò deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes hostiæ lac, nō vinum spargebant. Et in sacris Bonæ deæ, quam Floram perperam quidam vocant, cum vinum libabant, lac esse dicebant. Vestæ quoque non vino, sed de Numico flumine, vt ait Seruius, libabāt: quibus diebus, mense Iunio molæ frumentariæ, & asini sertis & pane coronabantur. Ad huius templum iuxta forum, nisi nudo pede accedere non conueniebat: sicut in æde Dianæ apud Cretenses, quam Britomartin nominabant, de qua in Dictynna abunde locuti sumus. Proditum quoque memoriæ est, Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. Quinetiā Athenieńses Mnemosynę, Aurorę, Soli, Lunę, Vranię, & Nymphis nō vino, sed aqua melle diluta sacrificasse, vt in sacris Nephaliis, iam dictū. Vbi autē in sacris vina libare deis necesse fuit, ex gręca & imputata vite seu fulmine tacta, aut quę vulneratis pedibus calcata, vel immūditie polluta fuerat, aut iuxta quā homo laqueo pepēderat, quæq; circumcisis vinaceis profluxerat, vina libare deis infaustū erat, sed ex iis tantū vitibus vuisq; fertilibus laticis, qualē, vt canit Poëta.

> Pateris libamus, & auro,
> Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
> Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Pythagoræ quoq; Symbolum fuit, Ne deis libaris ex imputatis vitibus: vt planè ibi exposui. vinum verò antequam funderet sacerdos, prius simpullo ligneo propinabat, vel fictili, quod & simpuuium vocatum video. Iuuenalis Satyra VI,

> Simpuuium ridere Numæ, nigrúmque catinum.

Hinc simpullatrices mulieres sacris deditæ, vt Festus ait. erat autem simpullum, in sacrificij apparatu haud cyatho dissimile. Huius meminit Cicero in tertio de Legibus, & Plinius libro trigesimoquinto. Vocatur etiam Sympinium. Arnobius, agens de vino in sacrificiis: Date quæso, inquit, deis immortalibus vt bibant, scyphos, brias pateras, sympiniáque depromite. Idem paulò pòst: Operæprecium est etiam verba ipsa depromere, quibus cum vinum datur, vti ac supplicare consuetudo fuit: Mactus hic vino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea causa additum, eáque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vsibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc verbo, solum erit quod inferetur sacrum, nec religione obligabitur: vt inferium videlicet vinum dicatur sacrum, quod deis infertur. Sanè & Varro, Depesta, ait, dicta etiam nunc in diebus sacris Sabinis vasa vinaria, in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus Depestam, quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanorum sunt profectæ: quod vinum dabant vt minutatim funderent, à guttis Guttum appellarunt: quòd sumebant minutatim, à sumendo simpullum nominauere. In huiusce locum in conuiuiis è Græcia successit Epichysis, & cyathus: in sacrificiis remansit Guttus & Simpullum. hæc Varro. Sed & hodie guttum habemus in cōuiuiis, Gottum tota Venetia nuncupantes. Epichysi vtitur & Plautus in Rudente: Præterea, inquit, sinus, epichysis, cantharus, gaulus, cyathus. Sanè græci σπονδεῖα vasa dicebant, à σπένδω, id est, sacrifico dicta, in quibus deis vina libabant. σπονδαὶ verò, huiusmodi sacerdotes vocabantur. Et quoniam in sacris morosa & cunctabunda voce vtebantur, inde spondæus pes, sacris maximè aptus dictus est: & οἰνόσπονδα, cum vino sacrificia peracta. Thasij vino

libaneo,odore thuris,deis prolibabant.& apud Asopum in æde Eumenidum mulso libare, & pro coronis,floribus vti permissum fuit. Sanè Seleucus apud Athenæum libro secundo,negat veteres vini copiam,aut deliciarũ quippiam in sacrificiis inferre solitos, cum tamen θοίνας, & θαλίας, & μέθας deis impenderent:& quidem θοίνας, quòd vino vterentur: θαλίας, quòd vescerentur: μέθας verò, quòd μετὰ τὸ θύειν, post sacrificia hilares fierent. Epicharmus etiam apud eundem corruptos mores notat, ac mutatam frugalem illam in sacris obseruantiam. Ex sacrificio, inquit, epulum, ex epulo facta est potatio, ex potatione comus, ex como facta est θυανία, id est,ludus: ex θυανία iudicium, ex iudicio condemnatio,ex condemnatione compedes, sphacelus, & mulctatio. Hæc ille. Quid, inquam, si hoc tempore viueret Epicharmus, de nostris nunc sacris diceret? Nundinas, non sacra appellaret. Sed nos nostra mittamus, vetera sequamur.

Victimæ plerunque maiores auratis cornibus procedebant, minores coronatæ offerebantur, vt planius non multo pòst dicam. Obseruabant etiam, vt si vinum hostiæ infundendum foret,molam aut fruges in caput spargerent,ordine præpostero:si verò, cum hostia ad aras ducebatur,vehementius fuisset reluctata, inuitaq, altaribus admoueretur, vel si aufugisset, vel percussa mugitum dedisset: aut in aliã corporis partem, quàm oporteret, cecidisset:piaculare sacrum,& triste auspicium facere credebatur, quasi quòd inuitis Deis offerri videretur.quæ verò fugisset hostia, vbicunque eam nacti fuissent, mactari oportebat,ne maius piaculum fieret. Iones tamen contra instituta moresque sacrorum tunc maximè hostiam litare, & deis gratam fieri putabant: cum inter immolandum taurus mugitum dedisset. Existimatum etiam antiquis est,funestam familiam, seu hominem funere pollutum,nec publica sacra facere,nec ædes deorum dedicare posse,nisi in lemuralibus & parentalibus,vt suo loco dicemus. Notauimus suprà in Succidaneis, fœmininas hostias potiores apud Romanos fuisse. apud Aegyptios tamen vetitum fuit, fœminam hostiam immolare. Barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fœminam victimam fuisse, aut eius carnibus vesci,sub graui documento vetebatur. Si tamen primis hostiis non litassent, aut primum sacrum negligentia vel casu non rectè initum aut curatum foret, illud denuò augeri, & victimas succedere ad expiandos deos permittebatur, donec ritè perlitatum esset. Illud non omiserim, Romanos consueuisse pro rebus quas citò expedire volebant,ætate grãdioribus hostiis: vbi verò rem augere vellet,seu produci,iuniore victima sacrificasse.Nec vnam vnquam hostiã duobus deis,aut incertis,sed certo immolare solitos:quia vtri deo res diuina faciẽda esset, facile vt dignosceretur:superisq; deis impares & albas,inferis verò pares & nigras obtulisse.Veteres etiam illud obseruabant, vt si pro infantibus immolandum foret, non grandis, sed minor hostia mactaretur:obseruatúmque est in deorum Manium sacris,auersa ac tristia auspicia,& dira magis fausta esse.Itaque in his non litare potius quàm litare est. Animalia præterea sacrificiis congrua, integra atque insecta, quæ à græcis ἄρτια & ἄτομα dicebantur,legebantur: καὶ μὴ ἔμπηρα, hoc est non curta,seu mutila.nam & Solon philosophus dicere solebat, ἔμπηρα ἱερεῖα. Sacrificiorum etiam quædam ἐπίθετα, hoc est adiecta,seu apposita dicta legi, quorum in Areopagitico meminit Isocrates: quæ non erant indigena & patria.Fuere & quæ Dorophorica,& quæ Apoiyrrotica,quæq; Apoplectica,atque Athyta nuncupata fuere. Item quæ ἀκαλλιέρητα,hoc est,in quibus non erat litatum,vel quæ dira sacra ab aliquibus dicuntur. Porrò sicut hostiæ puræ ac integræ parandæ fuerant, sic & sacerdotes, qui sacra facturi erant,nisi tales fuissent & ipsi a sacris arcebantur. Id Plinius in septimo declarat, de M. Sergio agens: & Seneca libro quarto Declam.de Metello loquens,& Dionys. Alicar.libro secundo hist.quo loco agit de sacerdotibus à Romulo constitutis.

Par etiam fuerit,ritus & cæremonias subsignare.nam singulis ferè deis sua sacra instituta fuere,quæ transgredi aut præterire nefas ducebatur. neq; deos omneis eisdem semper sacris, sed alios aliis ritibus,cæremonijsque placari,toto hoc de Deis opere docui:quæ tamen in omni sacrificio solennia seruari in vniuersum solita, quásve cæremonias custodiri, hic tibi collecta perscribam.

Sacerdos in omnibus sacrificiis ritè celebrandis, antequam deis immolaret,aut rem diuinam faceret, quibusdam se prius sacris præparabat. vnde Græcis verbum frequens ἐξαγνίζειν, quod est,ad cultum sacrorum se expiare. Inter hæc erat corporis ablutio. vnde & Aeneas ex ritu deos precaturus,ait in secundo Aeneid.

Donec

Donec me flumine viuo Abluero.

Tum etiam à Venere abstinebat, vt ad celebranda sacra lautus ac mundus accederet. Legimus Numam Pompiliũ, cum pro frugibus faceret, esu carnium & Venere abstinuisse: & Iulianum Cæsarem, & si Procopio credimus, Iustinianum, oleribus leguminibúsq; contentum sæpe cœnitasse, ob religionem. eos item qui initiandi essent Isidis sacris, dies X parcere carnibus & vino. Quin & Aegyptios festis quibusdã diebus ieiunia seruasse: id quod & Hebræos adhuc obseruare animaduertimus. Aquæ quidem aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari putabant, prætérque Mysos & Essæos, aliósque qui ob religionem animantibus abstinebant, vt suprà dictum est: cœlibémque vitam agebãt, qui Abij & Anymphi dicti fuere. Constat sacerdotes Matris deûm Samia testa sibi virilia amputasse, atque illos qui maxima sacra obibant, vt in casta religione manerent, & procul à mulierum contagio vitam agerent, herbis quibusdam euirari, & virilitatem amittere: vtque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudíque & vacui religioni ac pietati intenderent, cunctarum se rerum dominio abdicare. quod iure pontificio veteri caueri quidam putant, illis verbis: Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento. qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Quam castimoniam apud exteros quoque seruatam notauimus. Quippe in Thesmophoriis, matronæ Athenienses vt Venerem cohiberẽt, foliis viticis cubilia substernebant. nonnulli garo ex pisciculis, qui squamam non haberent (quòd incendia libidinum reprimere feruntur, & irritos conatus facere venereos) in sacris vsi fuere: quòd Agesilaus putabat, deos non minus religiosis operibus, quàm sacrificiis castis delectari: quod & Rex & poëta Iudæus ante illum monuerat. Legimus præterea hierophantas Atheniensium postquam in sacerdotium cooptati erant, vt castè sanctéque sacrum facerent, cicutæ sorbitione se castrauisse: Aegyptios verò sacerdotes negotiis omissis, mulieribus nũquam indulsisse, carnibúsque & vino abstinuisse. Itémq; Gymnosophistas adeò abstinentiæ studiosos fuisse, vt pomis solum oryza & farina alerentur. In Creta quoque, vt Euripides testatur, quos vocabant Iouis prophetas, non modò carnibus, sed ne coctis quidem vesci solitos fuisse: & Indorum Magos proditum est, qui ad solis sacerdotium promoti fuerãt, carnibus abstinuisse, & nunquam sub tecto fuisse, sed lineis velatos sub diuo vitã egisse. Quin etiam obseruatum antiquis inuenimus, vt qui rem diuinam facturus esset, ad suas leuãdas culpas, se in primis reum dicere solitum, & noxæ pœnituisse, & admissa fassum, vultúsque summisisse, & ad omnem modestiam finxisse: quod vtinam & hodie perseueraret in nostris, inter quos plerique nulla reuerentia ac modestia sacra obeunt. Sed & vestibus sacerdotes amicti erant sacris, vt ex Romanis historiis didicimus, ne nũc Hebræos afferamus. Sed & Platonis verbis videmus: Nam, inquit, in sacrificiis & celebritatibus pulchra veste, aureísque coronis ornatus sacerdos rem diuinam facit. Sacerdos autem qui victimam faciebat, pura in veste, & candida, plerunque intextili tela, nec maioris operis quàm menstruæ: nonnunquam in purpura & auro: triumphales viri, & qui amplissimos honores adepti fuissent, in triumphi ornatu, aut in prætexta, lotis manibus, & fronde coronati, sancti & venerabiles, nudis pedibus, tonsa coma, ad rem diuinam accedebant. ídque iam à Pythagora traditum, sed à Iudæis Lacedæmonij obseruarũt, qui nudis pedibus adorandum sacrificandúmque censuerunt. Sed de nudipedalibus, in Annotationibus dictum est. Pura autem & religiosa vestis dicebatur, vt Festus ait, & Seruius, qua rem diuinam facturi festo vtebantur die. ea quidem erat soluta omni vinculo, nullis maculis, nec aliquo squallore obsita, nec funesta, aut fulgurita. Caper & Hyginus in illos Vergilij,

Fontémque ignémque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.

Quo loco non lino, sed limo legendum aiunt. Limum enim vestem fuisse dicunt, in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam habentem: vnde nomen accepit. Aliqui tamen malunt limbum legere potius quàm limum. Sanè Aegyptij laneas vestes in deorum templa non inferebant: hinc & linigeri dicti. Sic ergo instructus sacerdos ipse, vel præco publicus, sacra præcedens clamabat: Hoc age. ac voce populum excitabat, virgáque turbam summouebat, quæ commentaculum dicebatur: & silẽtium indicebat, ne mala aliqua vox obstreperet, néve quid triste audiretur: & sacris fauere, & attentos esse iubebat. hinc Vergilius ait in tertio, Fida silentia sacris. Vnde & græcè mysteria dicta, ab occludẽdo ore, id est, μύειν τὸ στόμα. licet aliter Phurnutus putet, vt in Mysia Cerere retuli. Hinc etiam di-

cere solebant, Pascito linguam, teste Festo. De silentio plura dixi in Symbolis Pythagoræ. Seclusa sacra dicebãtur, quæ Græcis dicebantur mysteria, vt docet Festus. Initiationes vocat Cicero, Liuius, aliiq;. Sunt & qui opertanea sacra huc transferant, quorũ & Plinius meminit, in quibus gallinæ nigræ nõ videbantur puræ. Dici verò videtur opertanea quòd seorsum ab hominũ cõspectu & in operto fierẽt: vel quòd mystica essent, & ἀπόρρητα. In deorũ ergo sacrificiis taciturnitate ac silentio opus fuit, & vt intẽti essent animis. Si enim opus facientẽ sacerdos inter sacra videre cõtigisset, temerari & pollui putabatur. Ideo ei custos dabatur, qui sacra inspiceret: & alter, qui linguis fauere iuberet. Propterea etiã & mali ominis verba vitabantur. hinc Seruius lib. III. Mactat, ait, verbum sacrorũ fuisse κατ' εὐφημισμόν, id est, per bonũ omen dictũ, vt adolere. Nam mactare propriè est, magis augere. Vergilius.

Mactant lectas de more bidentes.

Quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, Mactus est taurus, thure vel vino: hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta: id quod & Isidorus libro decimo scriptum reliquit. Apud Græcos autem ad sacrificium accessurus sacerdos, hoc primùm præfari solitus fuit, τίς τῇδε: hoc est, Quis hic? Qui verò intererant sacris, referebãt, πολλοὶ κἀγαθοί, quod est dicere, multi & boni. Quin & illud etiam in sacris dictum obseruant scriptores, quod & legitur apud Callimachum in hymnis, ἑκὰς ἑκὰς ἐστὲ βέβηλοι. Quod & similiter Vergilius vsurpauit, cum ait:

Procul hinc, procul este profani.

Nam polluti homicidio, aut humano infecti sanguine, cæterique eiusmodi, à sacris arcebantur: né ve aras contingerent, aut sacrificio interessent, publicis legibus prohibebantur. Sanè apud Græcos legimus, sacra quædam ἀβέβηλα nuncupata, in quibus interesse profanis haud fas fuerat: vti βέβηλα, ad quę etiam profani admittebantur. & quia à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coemptos abesse oportebat, ideo in sacrorum apparatu lictor præfari solebat: Hostis victus, mulier virgo exesto. At in Chæronea sacerdos lorum tenens pro ædibus sacris Matutæ, id est, Leucotheæ, clamitabat: Seruum non ingredi, non seruam, non Aetolum, nõ Aetolam. iis enim sacrificio adesse eo loci non licebat. Apud Magos, qui essent lentiginosi, tanquam deis inuisi, ab aris summouebantur: Item qui elati reuixerant, quibusq; viuentibus exequiæ tactæ fuissent, velut profani à sacris propellebantur. Apud Germanos, iis qui scutum amisissent in acie, sacris interesse haud licebat: & apud Aegyptios, subulcis omnibus templa interdicta fuere. Itẽ mẽstruatis Hebræis, & fœtis, post XL diem, & qui impetigine deformes essent. Apud Scythas quoq;, qui hostem nullum interfecissent in acie, in solennibus libare non poterant: reliqui initiati interesse sacris non prohibebantur. Romani sacerdotes cum adorarent, rem diuinã facturi, capita velabant: Græci aperto erant capite. Sanè quòd Romani velarent capita, præter Vergilium & Plutarchũ in Caussis, ita Festus: Saturnij, inquit, dicebãtur, qui castrum in cliuo Capitolino incolebant, vbi ara dicata ei deo ante bellum Troianum videtur, quia apud eam supplicãt apertis capitibus. Nam Italici, auctore Aenea, velabant capita: quòd is cum rem diuinam faceret in littore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Vlysse cognitus, interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis vitauit. hoc idem Plut. pluribus, & alia. Seruius verò nõ Vlyssem, sed Diomedem ait, iussum Palladium reddere: qui cum implere pararet, Aeneam sacrificantem inuenit. hinc Nautes Palladium accepit, atque inde mos velandi capitis. id quod Helenus Aeneæ prædicit libro tertio Aeneid.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Macrob. autem in tertio Sat. ex Balbi sententia, apud aram Maximam obseruant, ait, ne lectisternium fieret: vbi etiam aperto capite omnes sacra fecisse tradit. quod fiebat, ne quis dei habitum imitaretur: nam ibi ipse operto capite erat. Varro ait, Græcum hunc fuisse morem, vt scilicet græco ritu sacrificaretur in ara Maxima. hoc & amplius addit C. Bassus, idcirco hoc factum fuisse, quia ara Maxima ante aduentum Aeneæ in Italia constituta est, qui hunc ritum velandi capitis inuenit, vt suprà dictum est. Scribit Numa in pontificalibus, Tutulum vocari pallium, quo sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent. hoc idem ad Chalcidium Fulgentius. Vergilius:

Et capita ante aras Phrygio velatus amictu.

Quare verò Saturno aperto capite sacra fierent, vt veritatis cultori, & honori, pluribus Plut. in Quæstionibus: licet sint qui scribãt, ne sacerdotis animus à sacris auerteretur, quod

& su

& suprà tactum. Dexteram dein ad os ferebat, séque in orbem circumagebat, vt erat à Numa institutum: de qua in sacris, quæ diuersimodè fiebat, vertigine, locupletius in Symbolis disserui. Tibicines præterea & citharœdi in sacrificiis adhibebãtur, qui præcinerent, monerentque ne aliud ageretur, néve exaudiretur: quibus & ius fuit in æde vescendi, id quod prisca religione seruatum est. Tibiæ verò quibus in sacris vtebantur, ex buxo fuerant, quæ autem in ludis, ex tibiæ asininæ osse, aut ex argento confectæ erant. Sed de multiplici tibiarum genere in Poëtarum historia scripsi, cum de scena agerem. Aegyptij in sacris non tibias, sed cantus adhibuere. Hostia ergo si maior erat, auratis cornibus plerunque immolabatur. S. C. extat de ludis Apollinaribus primùm faciendis, quod Macrobius recitat primo Satur. In quo Decemuiri præceptum fuit, vt Græco ritu hostiis sacrum facerent, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus est. hinc Ouidius ait,

Indutáque cornibus auro
Victima, vota facit. & alio loco:
Blandis inductæ cornibus aurum
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.

Iuuenal. Frontémque coruscat, dixit: propter scilicet cornua aurata. Ascanius in decimo Aeneid. apud Vergilium,

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, &c.

Quo loco Seruius: Quæ Ioui conueniret victima, perbellè exponit. Si minor hostia esset immolanda, illius de fronde coronabatur, cui sacra fiebant: lanéaque infula & candida vitta circundata, ante aras nullo vinculo ligata sistebatur. neq; enim in sacris vinctum quid esse debet, vt notat in tertio Aeneid. Seruius. licet Iuuenalis in duodecimo ita scribat:

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,
Tarpeio seruata Ioui, frontémque coruscat:
Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ, Spargendúsque mero, &c.

Et Isidorus ab aliquibus victimam vocatam tradit, quòd vincta ad aras ducebatur, vt suprà dictum est. Sed hoc ad ferociam victimæ dictum est, dum duceretur: vel vt alij exponunt, referentes ad tempus ante sacrificium, quo ligatæ fuerant. Scribit enim Seruius in ratione sacrorum, quòd par est & animæ & corporis causa. nam plerunq; quæ non possunt circa animam, fiunt circa corpus: vt est soluere, vel ligare, cum non possit anima per se, ex cognatione potest. ergo Helenus apud Poëtam benè,

Vittásque resoluit Sacrati capitis. Item illud,
Vnum exuta pedem vinclis in veste recincta.

Quoties quoque victima reluctabatur, vt dixi suprà, ostẽdebat se improbari. vnde aptè Vergilius in decimo,

Et statuam ante aras aurata, &c. & alibi,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram. Lucanus,
Discussa fugit ab ara Taurus.

Hinc & Ammian. hist. libr. XXIIII: Abunde ratus post hæc Iulianus prosperitates similes adfore, complures hostias Marti parabat Vltori: & ex tauris pulcherrimis decem, ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua nouem procubuere tristissimi: decimus verò, qui diffractis vinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa mõstrauit. Contrà verò apud Senonas: nam lucum sacrum venerabantur, quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo poterat. qui si fortè prolapsus corruisset, attolli minimè licebat, sed per humum reptare conueniebat. In Scythia quoque Marti sacrum fieri solebat, in quo victima primis pedibus ligata ad aram sistebatur, cui laqueum collo iniiciebant, ac baculo circunducto strangulabant sine precatione & votis.

Sed & aqua in sacris adhibebatur. nam & expurgari adeuntes ad sacra solitos aquæ inspersionibus legimus: in qua torrem ex altari, vbi rem diuinã fecissent, prius extinxissent, quę Chernips diceretur. Scribit Seruius in quarto Aeneid. quòd qui superis sacrificabant, abluebantur. Vergilius:

Donec me flumine viuo Abluero

Qui verò deis inferis, aspergebantur: vt illud,

Spargens rore leui, &c.

Aquam autem Romani de fonte Iuturnæ, qui circa Numicum labitur, in omnibus sacris adhibebant, vt in XII Seruius scribit, inspergebántque. Eam verò aquam super terram posuisse, piaculum ac triste omen erat. Ideo vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sacris adhibebant: quod vas, Donatus & Seruius futile vocant. & de eodem ita Lactantius lib. octauo Theb. Futile, inquit, vas est quoddam lato ore, fundo angusto: quo vtebantur in sacris deæ Vestæ, quia aqua ad sacra in terra non ponebatur: quod si factum esset, piaculum erat. vnde excogitatum est vas, quod stare non posset, sed si positum esset, statim funderetur. vnde & homo commissa non retinens, futilis dicitur: & contrà non futilis, bonus consiliis. Licet quidam eruditi, hoc vas cadum etiam & scyphum dixerunt: illúdque manibus tenere oportebat, quod quidem Flaminicæ virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, & nonnunquam pueri flaminum ministri, quos Camillos appellabant, vt dictum est alibi, patrimi & matrimi omnes coronati tenebant manibus. Ex hac Iuturnæ aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui, ex Varrone alibi recitaui. Apud Athenienses verò aqua sumebatur ex Callirrhoe fonte, magnæ religionis in maximis sacris, & sponsalitiis cæremoniis: in quibus aliam adhibere, nefas habebatur. In Delij Apollinis templo præcipua aqua fuisse fertur, sacrificantium vsui accommoda: quam ad alios vsus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificiis & expiaminibus, Eleutheri aquam frequentes adhibebant. Trœzenij, ex Hippocrene: Persici reges ex Choaspe, quam peregrè profecturi secum etiam ferebant: Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. Præ cæteris verò Aegyptij, tāti Nili aquā fecere, vt cum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent: & sublatis manibus, deis gratias agerent, nimirum cum & fluuium ipsum deum existimarent, Iouem etiam ipsum appellantes, vt in Ioue traditum est. Ferunt & Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas cōdere assueuisse, vt hoc argumētū suæ magnitudinis ostēderent, cum per tot spatia terrarū tótque inuias regiones adueherent. Mox sacerdos Romanus, lanea infula velatus, & fronde coronatus, puráque veste indutus, aram manibus tenens (nā nisi manu teneretur, non litari putabatur) sacra peragebat. Vergilius quarto Aeneid.

Talibus orantem dictis, arásque tenentem
Audiit omnipotens, Idem libro sexto,
Talibus orabat dictis, arásque tenebat.

Aram tamen tangere pellex, lege Numæ vetabatur: si tetigisset, solutis crinib. agnum cædere iubebatur. tum sacerdos versus ad orientem, (matutinum quippe tempus sacrificiis idoneum existimabant antiqui: nam deos tunc assidere templis, & matutinis salutationibus ad esse opinabantur: Magorum Persarum exemplo, quibus mos fuit primo semper diluculo deis canere hymnos, laudésque Solémque orientē venerari) meditato & solenni precationis carmine, verbis priscis ex annalium vetustate erutis, numina & deos precatus, vota effundebat: quam precationem plerúque ter repetebat. Indi verò & Gymnosophistæ in meridie, & vbi multum diei processerat, immolare deis solebant. Meridialem, inquit Festus, veteres hostiam atram appellabant, quam meridie immolabant.

Trismegistus Mercurius censuit, vt adorantes medio die se conuerterent ad austrum, occiduo ad occasum: si verò primùm oriretur Sol, in ortum. Fuit & Apollonij Tyanei opinio, summo diluculo cum deis versari: procedente mox die, de deis loqui oportere. Moses autem & Hebræi occidentem Solem spectare consueuerunt. Alibi à me est obseruatum ex Græcis in Pindarum commentariis, ad orientem deis sacra fieri, heroibus verò ad occidentem. Porphyrius quidem philosophus, templorū statuas & ingressus orientē spectare debere statuit, vti adeuntes in occasum cōuersi, & in simulacrorū ora, id est, ἀντιπρόσωπον, preces effunderent. Lucianus etiam templa condi ad solem orientem veteres consueuisse asserit. hinc Vitruuius libro quarto de sacrarum ædium positione idem scribit, vti ædis signum quod erit in cella collocatum, spectet ad verspertinam cœli regionem. Sed enim infula, quam dixi, ex lana alba & cocco fuit instar fasciæ, plerunque lata, nonnunquā tortilis & rotunda: ex qua vittæ, quæ & teniæ dicebantur, hinc & inde diffluebant. Sanè piaculum incepto sacro committebatur, si aliquo modo sacrificium interrumperetur: quod Vergilius in tertio Aeneid. de Heleno ostendit, cum ait,

Ne qua

Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostilis facies occurrat. Idem & octauo,
Audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptóque volat telo.

Vbi Seruius: Cum ludi Circenses Apollini celebrarentur, & Annibal annunciatus esset circa portam Collinam ingruere, omnes raptis armis cōcurrunt. reuersi postea, cum piaculum formidarent, inuenerunt saltantem in circo senem quendam, qui cum interrogatus dixisset, se non interrupisse saltationem, ductum est hoc in prouerbium: Salua res est saltante sene. quod tamen in tertio Aeneid. nonnihil euariat: atque item Festus, qui senem illum Pomponium appellat. Porrò & intermissione piaculum committebatur, quod alibi notaui, vt in eo Poetæ,

Annua quæ differre nefas.

Vbi piaculum fieri ait intermissione anniuersariorū. Sed sacrificiorū reliqua afferamus. Principium precationis à Iano & Vesta fieri solebat, quæ in omnibus sacris præcipua numina habebantur: de quibus suis locis abundè sum locutus. In votis enim nuncupandis perpetuam hi meruere præfationem. Et de Iano quidem Fabius Pictor libro primo: Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad sacrificia & religionem magis, quàm ad esum & potum. primus enim aras & pomœria & sacra docuit, & ob id illi in omni sacrificio perpetua præfatio præmittitur, farque illi ac vinum primò prælibatur. Illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciebant, alium quàm Herculem deum aduocare non decebat. Cui verò deo sacrum fuerat constitutum, id moris fuit, vt post ipsum reliqui inuocarētur, vt volentes & propitij votis & precationibus adessent. Domitianus tamen Mineruam genitricem, & Ant. Heliogabalus suum deum præponi mandauerunt. In Peloponneso Melissa nympha, quæ vsum mellis illis dedisse credita est, in sacrorum præfatione adhibebatur. Sanè & cuique Deo sua carmina, suæque precationes, quas sacricolarum simplicitas nunc orationes & collectas vocat, institutæ erant, quæ conceptis verbis efferebātur: & ne quid præpostere fortasse diceretur, aliquis præire solitus fuit. id quod ex scriptoribus, & in primis Liuio sæpe notauimus. Sanè alij aliter has preces offerebant, & propterea particulam ascribam ex Arnobij lib. secundo, aduersus Gentes: Neque, inquit, quod Magi spondent commendaticias habere preces, quibus emollitæ nescio quæ potestates, vias faciles præbeant, ad cœlum contendentibus subuolare: neq; quod Hetruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis abduci, &c. Qui hoc loco Acherontici libri, Aruntij dicuntur à Seruio, vt in Tagete dictum est. Precibus peractis, & ritè deis deprecatis, sacerdos qui rem diuinam faciebat, se ad dexteram voluere, & circumuertere solebat manúmq;, priore digito in dictum pollicem residente, ori admouere: deinde sedere, velut deis ratas preces habentibus. Galli verò, se ad læuam vertere putarunt religiosius esse. Sed plura de hac in sacris vertigine, in Symbolis Pythagoræ recitaui. Græci post effusas preces, manus osculabantur: quod honoris etiam gratia factitatum, apud Homerum & alios obseruaui. id quod nunc est in frequenti non sacrorum modò, sed & profanorum etiam vsu. Certè & victrices imperatorum dexteras milites deosculari, ob fortia aliqua facinora solitos legimus. Illud præterea quoque annotaui Romanos factitasse, vt fanum aliquod prætereuntes, manum labris & ori admouerent, tanquam deos venerarentur, quòd Deo maximè silentium conueniat. Vinum antequam sacrificulus simpullo circumferret, vt astantes pariter libarent, cum setas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina in ignem mittebat. id quod & Vergilius non ignorauit, cum cecinit in sexto Aeneid.

Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imponit sacris.

Mox victimarius obliquum cultrum ferreum, oblongum, id est, secespitam, à fronte ad caudam victimæ ducere, & se ad orientem vertere solebat, quod in sacrificio habebatur primum. hinc ait Verg. in XII,

Illi ad surgentis conuersi lumina solis,
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterísque altaria libant,

Et cætera, quæ cū summa sacri cęremonia à Poëta dicuntur. Est autem secespita, gladius manu

manubrio eburneo,rotundo,ſolido,iuncto ad capulũ auro argentóque,fixus clauis æneis, ære Cyprio,quo flamines,flaminiſque virgines,pōtificéſque ad ſacrificia vtebantur. Suet. in Tib. Nam & inter pontifices ſacrificanti ſimul,pro ſeceſpita plumbeum cultrum ſubiiciendum curauit. Dicta autem ſeceſpita,à ſecando: auctor Feſtus. Hinc etiam ſeciuum libum dictum fuit,quod,eodem teſte,ſeceſpita ſecaretur. Alij ſeceſpitam ſecurim, alij dolabram æneam & cultellum putauere. quin & ſcena,ſecuris an dolabra fuerit, ambigitur: quam Cincius in lib. qui eſt de verbis priſcis, dolabram dixit pontificiam. Liuius in Lydio: Corruit quaſi ictus ſcena, haud multo ſecus. quibus verbis videtur ſcena & ſeceſpita eadem fermè eſſe, niſi codices mentiantur. Erat apud Delphos hoc in more, vt cultro quo deis immolabant,de nocentibus etiam ſupplicium ſumerent. Perſæ & Cappadoces non gladio, ſed ſtipite hoſtias mactabant. Romani etiam interdum malleo. apud Homerum etiam querno trunco. Adeò varia ſacrificandi religio fuit gentibus. Quod verò ſuprà primum in ſacrificio haberi diximus, id ita intelligebamus: primam ſacrificij partem fuiſſe deis libare, ſecundam immolare, tertiam reddere, quartam litare. Sanè nec hoc loco prætereundum eſt, libare & litare verba eſſe ſacrorum,& vtrunque à Græcis deſumptum,à λείβω videlicet,& λίτομαι. his tamen vt Latini noſtri ſunt vſi, in hoc differunt,quòd libare, vtcunque ſacrificare eſt,imò leuiter & modeſtè tangere,vt ferè in ſacrificiis ſolemus. hinc & ad alia transfertur. Vergilius,

Oſcula libauit natæ.

Litare verò eſt ritè ſacrificare,& impetrare: id quod ex auctoribus facilè colligimus. Plinius lib. octauo de vitulo: Quamobrem, inquit, victimarum probatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis contingat,breuiore non litat. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominum illatos non ferè litare,ſicut nec claudicante,nec aliena hoſtia deos placari,nec trahere ſe ab aris. Suet. Tranquillus in Cæſare: Dein pluribus hoſtiis cæſis, cum litare non poſſet,introiit curiam ſpreta religione. Vergilius,

Sacriſque litatis Indulge hoſpitio.

Lucanus Hetruſcum Aruntem inducit:

Neque enim tibi ſumme litauit
Iupiter hoc ſacrum. Martialis,
Non quæcunque cadit hoſtia cæſa litat.

Plautus in Pœn. Si Hercule iſtuc vnquam factum eſt,tum me Iupiter faciat,vt ſemper ſacrificem, nec vnquam litem. Nihil enim ſacris mancum, vt antè dictum eſt, nihil monſtroſum conueniebat. nam ſi viſcera pallère,tetriſque maculis ſuffuſa apparuiſſent, ſi iecur tabidum,ſi pulmonum fibræ defuiſſent,ſi ſine corde vel præcordiis victima,non litandum veteres gentium ſacerdotes exiſtimarunt. Hinc ſuccidaneæ hoſtiæ, de quibus iam actum eſt: vnde & litatio dicta,& perlito verbum. T. Liuius libro primo, v. Decad. Quòd caput iecinori defuiſſet,tribus bubus perlitaſſe nequiuit, ſenatus maioribus hoſtiis vſque ad litationẽ ſacrificari iuſſit. Præter libo & lito, ſunt & alia verba quibus in ſacris veteres vtebãtur: vt lego, vnde & lectæ hoſtiæ, quod & ideo Seruius ait verbũ eſſe ſacrorũ: & immolo, à mola, qua hoſtia inſpergebatur, vt iam dictum: & ſimiliter macto, & adoleo. Operor itẽ eſt verbum ſacrorũ, vnde operata iuuentus à Vergilio,& operatus in herbis. Sunt & alia penè innumerabilia: ſed nos potius de Sacrificiis ſermonem cœptum cōtinuemus. In quocunque ſacro id fieri mos fuit, vt faces adhiberentur ex tedæ ligno, quas faces niſi mares ferre fas fuit, aliàs neminẽ: & igne accēſo ſuper aras,(neq; enim ſine igne vllũ ſacrificium fieri licebat) tum victimam immolare ſuccinctos miniſtros ſacerdos iubebat: qui victimarij & cultrarij à nōnullis,& popæ dicti ſunt, Quidã & agones vocant. Lactãtius in quarto Theb. Sacerdotum, inquit, conſuetudo talis eſt, vt aut ipſi percutiant victimas, & Agones appellantur: aut ſic tenentes cultrum, alter impingat. ideo dicit Statius,

In vulnus cecidere greges.

Quin & victimatores dicuntur: de quibus Vergilius,

Supponunt alij cultros.

Hi autem victimam ſupra verticem, plerũque infra iugulũ feriebant, idque pro dei vel animalis ratione. Indi quidẽ nō iugulare ſed præcluſo ſpiritu victimã necare aſſueuerũt, ne quid de ſacro deperiret, néve quid mancum Deo offerre viderentur. Græcis autem id moris fuit, vt in primo Apollonij interpretes docent, ſi cœleſtibus deis victimam immolarent

larent, sic hostiæ caput statuere, vt cœlum spectaret: si verò inferis, vt despiceret terram. Porrò mini[st]ris quidem, nisi iussi essent, mactare non licebat. ideo succincti nutum imperiúmve expectantes, Agon', id est, Agóne, dicebant. Seneca libro tertio Partitionum: Belle, inquit, deridebat hæc Asinius Pollio: Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum porrigat: deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon': quod fieri solet in victimis. hæc Seneca. Sed & Ouidius primo Fastorum pulchrè his versibus ostendit:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
 Hostia cœlitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
 Semper agátne rogat nec nisi iussus agit.
Pars quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
 Nomen Agonalem credit habere diem.
Vel quia præuisos in aqua timet hostia cultros,
 A pecoris lux est ipsa notata metu.

Hoc est, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας. Varro quoque ab hac voce Agon dictos ait dies Agonales. Succinctos etiam hos ait. vnde & Agonalia, quæ statiuæ feriæ fuerũt, quibus Iano v. Id. Ianuarij aries mactabatur. Sanè Agonia, quæ & Agonalia dicta fuere, sacrificia fuerunt, quæ in agonibus, id est, montibus fiebant. Agonus mons Quirinalis, & porta Agonẽsis, porta Collina: Pompeius auctor. Varro à Saliis dici ait Agonia, qui Agonẽses dicerẽtur. Agonia quidẽ priora Ianuario mẽse fiebãt, altera verò Aprili, vt ostẽdimus in Fastis. Porro & Agonius deus, præses rebus agẽdis fuit, vt Festus docet, & dij Agonij fuère, vt in Mercurio annotauimus. Sed quod victimarij succincti dicãtur, prçter iam dicta & Propertius innuit, cũ ait,

Succinctique calent ad noua sacra popæ.

Suet. in Caligula Astante, inquit, Caligula vnus poparum Aelius Spartianus: Percussit hostiam popa, nomine Antonius. Transiuit & nomen hoc, vt sacerdos quoque, in nomen propriũ. M. Cic. in oratione pro Milone, Licinij Popæ meminit. hæc & in Antiquitatibus vidi, eiusmodi popas victimarios succinctos: inter quos his diebus, vnum peruetustum ex ære, quem è ruinis prope viam Flaminiam effossum ostendit mihi Frãciscus Fantinus, nostræ ciuitatis canonicus. Apud Delphos Hosioter is dicebatur, qui hostiam immolaret, vt Plut. scribit. Quinque autem Hosioteres sacri erant, & cum prophetis multa agebant, & simul sacris operabantur, séque ex Deucalionis genere ortos arbitrabantur. Nicolaus Damascenus in gentium Synagoga, quod & Stobæus repetit in Sermone de iustitia: In Prædaliis, inquit, gente Indica, nõ qui sacerdos esset, sed qui in præsentia haberetur prudentissi[mus] hostiam mactabat: nec à deis nisi iustitiam rogabat. Sed redeo ad institutum. Interim cæsa victima alij vasa, vt cruorem exciperent, cadenti hostiæ supponebãt, quæ propriè σφάγια dicebantur græcè: alij victimam decoriabant, aliáque peragebãt. mox aruspex, flamen, aut sacerdos cultro ferreo viscera & exta rimabatur: & extispicium fiebat, hoc est, per exta deos consulebat: & an perlitatum esset attentè explorabat: & tunc exta reddi dicebantur, cum probata aræ supponebantur, vt notat Seruius Vergilius secundo Georg.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Sunt autem exta, quæ numero plurium tantum dicuntur, licet & extum legatur apud auctores, Celsum & Plin. quæ in victimis interiora extant: vt cor, pulmo, lien, & iecur, quoniam super interiora intestina extent. Plin. vno nomine præcordia dici exta lib. trigesimo Nat. hist. dixit. Festus: Exta (ait) dicta, quòd ea deis prosecentur, quæ maximè extent eminéntque: Ab extis diuinationem etiam M. Cic. lib. II. de Nat. deor. factam fuisse ostẽdit. Idẽ & in primo de Diuinat. hinc vocari extispices, diuinatores per exta, ac sacerdotes. Idẽ Cic. secundo de Diuinat. Artificiosa diuinationis illa ferè genera ponebas extispicũ. Non. Marcellus Varronem citat: & licet pleraq; nationes extispice & aruspice vterentur: apud Galatas tamen non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo apud eos sacrum non fiebat. Lusitani, vt scribit Strabo in tertio, exta inspectantes, nihil concidebãt, ex lateribus fibras prospiciebant, & contrectantes ventura coniectabant: ex intestinis quoq; hominum maximè captiuorum diuinationes captare solebant, sagis velantes. inde vbi plaga infligebatur, ab intestinis sub aruspice primùm ad hominis casum vaticinabantur. Veteres quoque Græci hœdorũ, agnorũ, vitulorúmque inspectis intestinis, futura prædicebant. & hoc quidem Paul. Cyprij etiam & suũ intestinis & extis ariolabantur. solus Thrasyllus canũ extis

vatici

vaticinabatur: quod ex eius simulacro, quod in Olympia fuit, colligebatur: ad cuius humerum dextrũ obrepere videbatur mustelus, & canis hostia bifariam sectus, iecúrque ostendens penes ipsum iacebat. Obseruabant & flammam aruspices, quæ ex crematis victimis edebatur, vt scribit Didymus. Item bilem, quomodo humorem eiacularetur. Vesicam præterea, ore lana colligato igni imponebant: & quo illa pacto disrumperetur, & quam in partem lotiũ fudisset, adnotare cõsueuere. Colligebantur porrò & ex hostiarum cauda vaticinia. nam igni inflexa difficultatem rei indicabat, vel belli: extensa & deorsum corruens, cladem futuram. Si verò in altum erecta fuisset, victoriæ indicia præ se ferebat. Scribit Lactantius in quinto Theb. comment. super ea verba,

Et in nullis spirat deus integer extis:

Fuit, inquit, quoddam in extis signum, quod Deus appellabatur: quod si integrum apparuisset, propitium numen ostendebat: sin verò dimidium, iratum significabat numẽ, aut certè non præsens. hæc autem Prosecta exta dicebantur, vt idem ait Lactantius, cum reddebantur inspecta. verbo sacrificantium vsus est poëta: particulæ enim minutæ membrorum omnium prosecta dicuntur in sacris, quæ inferuntur aris. Lucanus:

Si pectora pleno
Sæpe dedi, laui calido prosecta cerebro.

Statius:

Vbi aduerso dederat prosecta tonanti.

Nonius verò ait: Prosecta exta, quæ aris dabantur, ex fibris pecudum dissecta. Licinius Macer in Ornithogonia:

Vulgari tosta vapore,
Cum virgis prosecta ferunt.

Val. Flaccus tertio Argonaut.

Tunc piceæ mactantur oues, prosectáque partim.
Pectora per medios, partim gerit obuius Idmon.

Hæ quidem sacrificiorum particulæ videntur etiam Præsiciæ, à præsecando dici. de quibus Arnobius lib. septimo, ridens antiquorum superstitiosa sacrificia, his verbis agit: Quòd si omnes has partes, quas præsicias dicitis; accipere dei amant, súntque illis gratæ, vel voluptatis alicuius, vel dulcedinis sensu, &c. Sed præstat hoc loco pleraque eiusmodi nomina vsurpata in gentiũ sacris, semel cõmemorare: quæ idem Arnobius his verbis colligit. nã cum de totis & integris victimis egisset, ridens: Quid, inquit, sibi reliqua hęc volunt, Magorum cohærentia disciplinis, quæ in sacrorum reconditis legibus pontificalia restituere mysteria, & rebus inseruere diuinis? Quid, inquam, sibi hæc volunt, Apexabo, isicia, silicernia, longauo, quæ sunt nomina & farciminũ genera hircino alia sanguine, com minutis alia inculpata pulmonibus? quid tedæ, quid næniæ, quid offæ? non vulgi, sed quibus est nomen appellatióque penitæ: ex quibus quod primum est, in exiguas aruina est miculas, at illa minutim insecta de more: quod in secundo situm est, intestini est porrectio, per quam proluuies editur, succis perexiccata vitalibus? offa autem penita est, cum particula visceris cauda pecoris amputata. quid polimnia, quid omenta, quid palasea, siue vt quidam cognominant, plasea? ex quibus est nomen omenti pars quædam, quo receptacula ventrium circumretita finiũtur. Vobis cauda est plasea, siligine & sanguine delibuta. Polimnia porrò sunt ea, quæ nos proles verecundius dicimus, à vulgaribus autẽ assolent cognomine testium nuncupari. Quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, conspolium, cucubula? ex quibus duo quæ prima sunt, pultium nomina, sed genere & qualitate diuersa: series verò quæ sequitur, liborũ significãtias cõtinet. & ipsis enim non est vna eadémque formatio; nõ enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur, pulpamẽta non assa, quæ in verubus exta sunt, animata prius & torrefacta carbonibus; nõ salsamina denique, quæ sunt vna cõmixtio; quadrimis copulata de frugibus non similiter fendicas, quæ & ipsæ sunt diræ, quas plebis oratio illa solet, cũ eloquitur, nuncupare: non ratione eadẽ erũnas, quæ sunt prima in gurgulionibus capita, quæ deiicere cibos & referre naturæ struminatoribus * sæculis, non magmenta, nõ augmina, nõ mille species velamen sanguinũ, vel fitillarum, quibus nomina indidistis obscura, vulgóque vt essent augustiora fecistis. Idẽ paulo pòst: Quæ causa, quæ ratio est, vt caro strebula separatim, ruma, cauda & plasea separatim, iræ solæ, nomẽnque solum augmentorum adiiciatur in causam? Tum subiungit exclamans: O deorũ magnitudo mirabilis, ô

nullis

nullis hominum comprehenſa, nullis intellecta naturis: ſi quidem, vt proſint, teſticulis pecudum redimuntur, & rumis: neque prius iras atque animos ponunt, niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint nænias, oſſáſque redemptas. hactenus ex Arnobio. Ad reliqua ſacrorum redeo. Sanè ars aruſpicina hoc etiam habebat, vt & thuris motus, & crepitus, & fumi agitatio, & flexus aruſpex ipſe colligeret: quoniam hæc primum ſigna aut teſtabantur exſorum promiſſis, ſi bona fuiſſent: aut ſi contrà, refringebantur, vt teſtatur liber de Thuris ſignis, hæc Lactantius in quarto Theb. Illud etiam obſeruandum, quod pluribus contendit Arnobius, thus in ſacris non eſſe rem vetuſtam, ſed nouellam. nam neque, ait, temporibus (vt perhibetur) heroicis quidnam eſſet thus, ſcitum eſt: neque genitrix & mater ſuperſtitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut famam. Mox neque Romulum nouiſſe, neq; Numam, oſtendit: quod ex Apuleio ipſe etiam alibi docui. Extis porrò inſpectis, ex omni viſcere & membro primitias partéſque deſectas farina farris inuoluêre, & in calathis ſacrificanti offerebant: & tunc hoſtia perfecta dicebatur. Has ſacerdos aris imponens accenſis, igne comburebat. hoc enim in omni ſacrificio ſeruabatur, vt de ſingulis oblatis, aut Deo immolatis, particulas tanquam libamina adolerent: in ignem mittebant, addito igni thure & coſto, aliíſque odoramentis, prout ſacrum ferebat, & ritus. Illud etiam notauimus, quòd in maritimis ſacrificiis exta in fluctus iactabantur. vnde illud,

Porricit in fluctus. Silius in XVII,
Cui numen pelagi placauerat hoſtia taurus,
Iactáque cæruleis innabant fluctibus exta.

Sanè exta veru aſſa apponebantur. At verò arietis, non veru cocta, ſed elixa in olla, apponebantur: alias ritu præpoſtero ſacrum peractum cenſebatur. Varro de Ling. latina: Hæc ſunt, ait, quorũ in ſacrificiis exta in veru coquuntur, quas & Actius ſcribit, & in Pontificiis libris videmus. Scribit Arnobius in ſecundo, vbi de cęremoniarum mutatione agit: Cum, inquit, Romulo Pompilióque regnantibus, percocta planè ac madida cremarentur deis exta, nónne rege ſub Tullo ſemicruda cæpiſtis, & leuiter cremata porricere, priſca obſeruatione contempta? tantum Arnobius. At verò in hoſtiis eam dicabant Aruigem, quæ cornua habebat: quoniam is cui oui mari teſticuli dempti, & ideo vt natura verſi veruex declinatur: ſed etiam coxas cum inguinibus cniſſa, quam & cniſſarion dicebant, id eſt adipe operientes comburebant. κνίσσα enim propriè in ſacrificiis nidor, euaporatio & aruina dicitur. Hinc Lucianus de Sacrificiis, ἄνω φερομένην κνίσσαν, id eſt, inſurgentem nidorem, vel aſcendentem, dixit: quod & κνισσάριον vocatur. cenſebatur enim hæc pars precioſa præcipuè, & propter inceſſum, & quia inde ſemen genitale deducitur. Sic victimarum quidem viſcera, licet nunquam abluta, elixa per ſeſe fiebant: vinúmque aris poſtea fundebatur, & tunc Porrici hoſtia dicebatur: de quo verbo in ſacris vſurpato Macrobius in Sat. Ex quo emanauit illud, Inter cæſa & porrecta. M. Tullius ad Atticũ: Ne quid, inquit, inter cæſa & porrecta, vt aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Meminit & Varro de Ling. lat. & ego de Annis, menſibus, &c. & Eraſmus in prouerbiis. Ex reliquis autem hoſtiæ partibus ſeu membris cœnam apparabãt, quibus, qui ſacris interfuiſſent, veſci licebat. De quibus ex legis pręſcripto ad domeſticos portiunculam afferre, & impartiri fas fuit: extraneos adhibere nefas fuit. id quod & Hebręis præceptum erat. Veſcebantur verò ſtantes, cum panibus rotundis, in deorum honore adhibitis. nam in ſacris ædibus ſimul epulari & ſacrum fieri obſeruatum eſt: menſæ enim in templis ararum vicem prębebant. Sed quoniam niſi peracto ſacrificio eo veſci licebat, illud ideo prouerbio iactatũ eſt, Haud immolata ſacra ſæpe deuorat. in intemperantes, & ventri deditos. quales apud Hebræos fuere Heli filij, quorum nota eſt hiſtoria. At Aegyptij ſacerdotes immolata victima caput abſcindebant, illúdque diris & carminibus execrati, in flumen deiiciebant, cum ſolenni precatione: vt ſi quid aduerſi eis immineret, in caput illud redundaret. Sed plenius de omni hoc ſacrificandi ritu Aegyptiorum paulò pòſt agam. Apud Græcos ex cæſa victima nonnunquã, capite & ventre excepto, cætera dabantur deis, lingua verò præconibus: Deis, qui iucundi ab aliquibus, ab aliis placidi & mites latinè nuncupati ſunt, à Græcis θεοὶ μειλίχιοι, ſacra nocturna fieri ſolebant apud Myoneam vrbem, in mõtis excelſi vertice, in quibus omnes hoſtiarum carnes ante ſolis exortũ abſumi oportebat. Nunc & ex qua materia in ſacris ignis faciendus eſſet, aliquid dicendũ eſt. Nam & in hoc religioſam vetuſtatem fuiſſe videmus. In ſacris ignem ex olea, lauro, vel craſſioris corticis quercu, aut cuius caudex cauus fungoſúſque foret, ac-

cendere, vel adolere nefas fuit. Hæc etenim ligna ominosa sunt, & detestata: quem ignem in sacris subdita face accendebāt, eum partim ex fumo quos globos volueret, quantúmve se attolleret, vt paulò antè dicebam: partim ex flamma, si lucidior, aut obtusior, & qua specie foret, ij qui Capnomantes dicebantur, plerunque obseruabant. superstitiosum id quidem. Si autem extincto & mortuo carbone sacrificaretur, neglectæ religionis signum, & perniciosum putabatur. Persis ligna arida dempto cortice sacrificio apponere mos fuit, oleúmq; superfundere, & pinguem aruinam. Et hoc locupletius, vbi de Persarum instituto seorsum agam. Elienses alba populo in sacris Iouis semper vsi fuere, ex quo Hercules Ioui sacrificanti eam attulit. Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta stagnum, dum sacrum fieret, sarmentorum fasces super aras sua sponte ignem concepisse, & nullo flante anhelitu incendium fecisse fabulati sunt. sicut de Seleuco proditum est, qui cum Ioui in Pella victimam immolaret, ligna aris imposita vltro arserunt: & de Egnatia nympha inter nymphas iam retuli. Seruius in XII. Aeneid. super ea poëtæ verba,

Qui fœdera fulmine sancit:

Post alia, Certe (inquit) quia apud maiores aræ non incendebantur, sed ignem diuinum precibus eliciebant, qui incendebant altaria. Vt minus mirum sit, quod de Ioue Elicio legimus. Sanè & ad facienda fœdera, vt Seruius idem docet, aqua & ignis adhibebātur. Vnde & contrà, quos arcere volebant à cōsortio, eis aqua & igni interdicere solebant: id est, rebus, quibus consortia copulabantur. Sed & in captandis auguriis sacerdotes prius, & aruspices, qui nunc (inquit Plutarchus in Problem.) augures, luminaria semper aperta habere voluerunt, nec operculo imposito claudi. rationem pluribus ille & causam affert. Apud Scythas verò, cùm sacrum Marti fieret, hostiarū carnes ossibus ipsarum adurebantur. Lusitani ignitis lapidibus sacrificiorum carnes coquere solebant: iidem ex immolata hostia, vt paulo antè dixi, nihil concidebant, sed extis tantummodo perspectis vaticinabantur. Iasides, licet ex omni incenderent aras, spinas tamen asparagi, aut stramina in sacris cremare nefas habebant. Thisetæ, & Argyni, ossa victimę tantum in ignem mittebāt, & deflagrabant. ipsi carnibus vescebantur. Sanè solebant partes de immolatis victimis dare præsentibus, & absentibus mittere, quæ μερίδες à Græcis dicebantur, & Missa interdum à Latinis. Strobula, inquit Festus, Vmbrorum lingua appellabantur partes carnium sacrificatarum. Non hoc loco reticuerim, quod est ab Isidoro proditum libro XI. Sacra spina est, inquit, vna pars spinæ, quam Græci ὀσφυΐδιον vocant, id est, os sacrum, quoniam primum infante concepto nascitur: ideóq; & hostia id primum deis suis dabatur, vnde & sacra spina dicitur. hæc ille. Apud Lacedæmonios in publica visceratione primi Reges fuere, quibus duplum quàm cæteris dabatur, priuilegióque honoris præter libamina immolatorum quoque animalium coria. Delphis id moris fuit, vt immolantes victimas, exclusis cæteris, vescerentur, ad quam extraneos admittere nefas erat: cōtrà in sacris Hecates, qui sacrum fecerat, de sacrificio vesci nō licebat, quod & Plutarchus in Symposiacis testatur. De cœna quæ huic deæ in triuiis apponebatur à gentibus, suo loco, hoc est in Hecate, planè scripsi. In epulo Iouis, quod in Capitolio septemuiri Epulonum celebrabant, Iupiter in lectulum, Iuno & Minerua in sellas ad cœnam inuitabantur. ex quo illud colligit Valerius Maximus, quòd viri antiquitus in lectulis duntaxat, mulieres verò in sellis discumberent. Porrò inter vescendum victimarum carnes, laudes deis canere tam Latini quàm Græci solebant, his quibus sacrificium factum fuisset: quod apud Vergilium de Hercule diligenter obseruatum videmus. nam & psallere in numerum, & hymnos canere, chorúmque agere apud auctores veteres consueuisse annotamus: tum etiam saltantes à læua dextrorsum, mox à dextera læuorsum choream ducebant. Erant & diuersa hymnorum genera, de quibus in primo de Poëtica & poëtarum historia Dialogo pluribus egimus, quæ hic non est vt repetamus: illic enim ex græcis & latinis scriptoribus recensuimus. Scribit Plutarchus, suo tempore Romanos peractis votis deos deuenerari, & in templis sedere ac permanere consueuisse: Re demum diuina, & cæremoniis peractis, sacerdos ILICET proclamabat, quasi eos diceret iam abire licere, qui sacris interfuissent. Græcis verò & Aegyptiis id concinebatur, quod Apuleius ostendit in sua Metamorphosi, λαοῖς ἄφεσις, hoc est populis missio. vnde & nostri, Missam hostiam esse concinunt. Atque hactenus quidem de sacrificiis in vniuersum.

DE INFERORVM SACRIFICIIS.

CAeterùm hac parte huius Syntagmatis de inferorum victimis ac sacrificiis agere proposui, tametsi in nostro de Sepulcralibus & vario sepeliendi ritu pleraque sum complexus: Operis tamen ratio requirit, ne eam hoc loco intactam relinquamus. atque ab hoc exordiar: Antiquorum fuisse sententiam, viuos superorum deorum esse, mortuos ad deos Inferos pertinere. iuxta quam opinionem locutus est Poëta libro vndecimo Aeneid.

Nos iuuenem exanimem, & nil iam cœlestibus vllis
Debentem, vano mœsti comitamur honore. & idem in XII,
Vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis auersa voluntas.

Superis siquidem omnia deberi putabant antiqui, donec viuerent: ideo, quia (vt dicunt physici) cum homo nascitur, sortitur à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditatem, à Saturno humorem: quæ omnia singulis extinctos reddere existimabant. At nos hæc mittamus, qui Deo tantum debemus quicquid sumus: rideamúsq; has sapientum ineptias, & vanam religionem. Romanis consuetudo fuit, vt polluti funere, non sacrificarent superis. Si tamen contingeret, vt vno eodémque tempore & funestaretur quis, & cogeretur dare operam sacrificiis, laborabat ille, vt antè sacra compleret, quàm funus agnosceret. Vnde & Horatius Puluillus in Capitolij dedicatione, cum ab inimicis filius extinctus nunciaretur, ait, Cadauer sit: nec voluit funus agnoscere, donec templum dicasset, ne sacrum intermitteret. Iuxta quem morem & alias habemus historias. Sed & poëta Maro ita Aeneam inducit:

Aeneas, inquit, quanquam sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbatáque funere mens est,
Vota deûm primo victor soluebat eoo.

Quin etiam qui de pietatis generibus scripserunt, primum locum in sepultura esse voluerunt. Vnde cum pontificibus nefas esset cadauer videre, magis tamen nefas fuit, si visum insepultum reliquissent. Vnde etiam genus sepulturæ fuit, pulueris vel glebæ iniectio, vt in Sepulcralibus copiosè retuli. Verum enimuerò iam sacra defunctorum instituta exponere exordiar. Scribunt interpretes Apollonij in primo Argon. cum sepulcrum Dolopis Mercurij filij interpretantur, quòd mortuis in occasu solis iusta peragebantur, cœlestibus verò in solis ortu: Entomáque mortuis iugulari, quibus capita amputarentur. alij ἔντομα dicũt, quæ generare non poterant, mortuis ac inferis dicarentur: veluti deis cœlestibus, quæ essent cum testiculis & coleata: hoc est. ἄγονα τοῖς ἀγόνοις ἔνορχα, ἢ τοῖς οὐρανίοις. Itaque victimarum capita statuebant, vt ea in terram conuersa haberent: quod copiosius in commentariis Apollonij legitur, & Phauorini. Sed iam par est, vt sacrũ deis infernis apponã, quod à peritissimo sacrarum cæremoniarũ vate lib. VI. Aeneid. descriptũ est. ita enim ille:

Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit, frontíque inuergit vina sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina, prima
Voce vocans Hecaten, cœlóque herebóque potentem:
Supponunt alij cultros, tepidúmque cruorem
Suscipiunt pateris: ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæque sorori
Ense ferit, sterilémque tibi Proserpina vaccam:
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue supérque oleum fundens ardentibus extis.

Atque hæc quidem poëta, in quibus illud in primis obseruandum videtur, ipsum poëtam vsum esse summo artificio & verborum proprietate. primùm atri coloris iuuencos, tum vina inuergit ex ritu sacrorum: quippe fundo, vergo, & inuergo, verba in sacris fuerunt. de quibus sic obseruãt periti, vt Fundere sit supina manu libare, vt in quarto Aeneid.

Media inter cornua fundit,

Quod fiebat in sacris superûm. Vergere verò, seu Inuergere, est conuersa in sinistram partem manu ita fundere, vt patera conuerteretur: quod in infernis fiebat, qua infusio-

ne si victima non stupuisset, apertè probabatur. Statius libro sexto Theb.

Spumantésque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

Tum & illud etiam notandum, ex cæremoniarum instituto, quod ait, & summas setas inter victimæ cornua carpsit, & igni imposuit: quod etiam antè annotaui. Illud quoque non prætereundum, quod ait, Voce vocans Hecaten: quòd propriè dictum est voce, non verbo, & quibusdam mysticis sonis. nam in huiusmodi sacris variè nomina inuocabantur, quod apertè Lucanus expressit: vt,

Latratus habet illa canum, gemitúsque luporum,
Quod strident, vlulántque feræ, quod sibilat anguis,
Exprimit & planctus, fractæque tonitrua nubis:
Tot rerum vox vna fuit.

Sed & illud non simpliciter à Vergilio dictum, Supponunt cultros alij: ex eadam disciplina prolatum est. nam dum victimas cæderent, secespitam, id est, cultrum superponebāt. sicut & illud, Inchoat aras: quod, vt Seruius ait, verbū sacrorū fuit, & perficere denotabat.

Sanè in fine sacrorum illud etiam dicere alta voce solebant, SALVE AETERNVM, VALE AETERNVM. quod & poëta Vergilius in Pallantis funere Aeneā protulisse ait,

Salue æternùm mihi maxime Palla,
Aeternúmque vale.

De quibus verbis Varro in Logistoricis ait, ideo mortuis Salue & Vale dici, non quòd valere, aut salui esse possint: sed quòd ab iis recedimus, eos amplius nunquam visuri. Hinc etiam ortum ait Seruius, vt etiam maledicti significationem interdum Vale obtineant. vt Terentius, Valeant qui inter nos dissidium volunt: hoc est, ita à nobis discedant, vt nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo ea ratione Vale mortuis dicebatur, quasi à nobis recedentibus. Porrò & Statius lib. V. Theb. Archemori exequias describit, qui item in quarto Tiresiam inducit ferale sacrum facere. ita enim canit:

Tum fera cæruleis intexit cornua sertis,
Ipse manu tractans, notæque in limine syluæ.
Principiò largos nouies tellure cauata,
Inclinat Bacchi latices, & munera verni
Lactis, & Actæos hymbres, suadúmque cruorem,
Manibus aggeritur, quantum bibit arida tellus.
Trunca dehinc nemora aduoluit, mœstúsque sacerdos
Treis Hecatæ, totidémque satis Acheronte nefasto
Virginibus iubet esse focos: tibi rector Auerni,
Quanquam infossus humo, superat tamen agger in aruis
Pineus, hunc iuxta cumulo minor ara profundæ
Erigitur Cereri, frondes atque omne cupressus
Intexit plorata latus, iámque ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro
In vulnus cecidere greges.

Quo loco Lactantius quædam his sacris conuenientia, quæ ipse missa facio. Item quæ Silius Italicus libro XIII Punicorum, vbi Scipionem inducit similiter patri apud Auernum huiusmodi ferale sacrum peragere, Autonoe Grynea phœbade monente. Ita enim canit, ne Græcos nunc inculcem:

Inducit iuuenem, ferróque cauare refossam
Ocyus vrget humum, atque arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes iubet. acer operto
Ante omnes taurus regi: tum proxima diuæ
Cæditur Enneæ casta ceruice iuuenca.
Inde tibi Alecto, tibi nunquam læta Megæra
Corpora lanigerùm procumbunt lecta bidentum,
Fundunt mella super, Bacchíque & lactis honorem.

Sed iam ad alia, quæ dicenda restant, properemus.

Romæ in campo Martio Terenti locutus fuit, vbi Ditis & Proserpinæ ara fuit. locum

quidam

quidam dictum volunt, quòd ibi Tiberis tereret. Quin & ideo Tiberim ipsum Rumonem & Serram vocatum fuisse ait Seruius, quasi ripas ruminans & exedens. & in aliqua etiã vrbis parte Tereotus dictus, eo quòd ripas terat. In hoc ergo loco Inferis deis sacra fiebant, & ludi à loco denominati Terentini instituti, de quibus plura scripsi in nostro de Annis & mensibus. cum enim multa portenta fierent, & murus & turris qui erant inter portam Collinam & Exquilinam, vel vt alij dicunt Gabiusam, de cœlo tacta essent, ideóque decemuiri Sibyllinos libros adiissent, & renuntiatum esset, vt Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini tribus noctibus in campo Martio fierent, & hostiæ furuæ immolarentur; Terentus, inquit Festus, locus fuit in campo Martio, quo in loco ara Ditis patris in terra occultabatur, hinc & ludi Terentini. Ausonius poëta:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo. Stat. Papinius in Syluis,

Aut instaurati peccauerit ara Terenti.

De hac etiam ara Val. Max. & Censorinus, & alij. ad hanc ter annis singulis accessum placandis Manibus patêre. idque ideo mundum patêre dicebatur, post scilicet Vulcanalia, & mense Octobri & Nouembri: quod fuit tertio Kalen. septemb. & quarto Non. octobris, & tertio Idus nouemb. id quod etiam ex Festo alibi recitaui. Cùm autẽ in Italia humanis capitibus prius Ditem placarent, mox ab Hercule moniti hominum simulacra pro victimis dederunt. Obseruatum quoque fuit, vt sterilibus iuuencis & pecudibus, ac vino & melle, lacte & sanguine Diti sacra fierent. tametsi in inferiis vina Numæ lege libare vetitum fuerit aliquãdo, iuxta illud, Vino rogum ne respergito. Et aras quidem Inferorum, quæ plerunq; geminæ fuerunt & pares, quas nigris vittis aut cæruleis ornabant, & cupresso: cúmque pecudes immolarent, spirantem cruorem in effossam terram mittere solebant, & vinum & lac & mel vnà infundebant, seu potius (vt dictum est) inuergebãt, visceráque cæsæ victimæ ter circum aras ducebant, igne accenso. Hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrabantur. Inualuerat etiam mos, vt infernis deis sacra facturi pares victimas, easque sinistra immolarent: & cum manes expiandi essent, pocula libarẽt, aut in sepulcrum conuersa manu inuergerent. In his sacris litasse, piaculum fuit. Nigras, vt dictum est, hostias immolabant, & vina spargebant: quinetiam & vasa in ignem immittere solebant, & viscera igni imposita oleo conspergebant, vt facilius cremarentur. Nam cum Diti sacra exhibebant, omnia simul in eis absumi & perdere volebant. Ligna è sepulchris eruta atro igni apponebant. Neque oriente luce ac sole, vt deis superis, sed vel noctu, vel post meridiem, decrescente die, hostiam mactare fas fuit, capite eius ita constituto, vt terram, non cœlum spectaret, quod & iam antè dictum est. Nec in huiusmodi inferorum sacris corpus abluebat, qui sacrum peragebat: sed lotione omissa, ramo tantummodo leuiter inspergebatur. Est Fabij Seruiliani Pontificis Maximi disciplina traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infesti Manes fierent: quia atro die nec Ianum, nec Vestam præfari licebat. Fuit etiam illud parentationis genus à pontificibus sancitum, quod fuit per iniectionem pulueris, aut glebæ, quo cadauer inhumatum expiabatur: qua de re suprà, & in Sepulcralibus abundè quo loco & de Libitina & libitinariis, déque Epitymbia Venere, omníque sepeliendi ritu scripsimus: quæ inde, si vacat, repetenda sunt. Fuerunt & apud Romanos defunctorũ piamina, Februa appellata, quòd Sabinorum lingua februum purgamentum significaret: vel, vt alij volunt, à feruore, quoniam adolẽdo & flammis feruentibus fierent. Vnde & Februarius mensis, de quo abundè dixi in libro de Annis, mensibus, &c. eo enim mẽse populus februabatur id est, purgabatur. per XII enim dies februa celebrabantur: hisq; diebus pro impetranda mortuorum animabus quiete, omnis populus piaculis sacrificiisq; circa sepulcra accensis facibus cæreisq; intentus erat. hæc Festus. Fuit & antiquis silicernium, vt Donatus scribit. Cœna & deis manibus inferebatur: vel quòd eam silentes cernant vmbræ, id est, vmbræ possideant: vel quòd qui inferunt, cernant, sed non degustent. nam de his quæ libantur inferis, quisquis ederit, vel biberit, funestabatur: alter licet Festus & Nonius tradant. hic quidem, funebre conuiuium silicerniũ ait: ille, farciminis genus quo funesta familia purgabatur. Silicernij meminit Terentius, Cecilius, & Varro. Legimus apud Eleos, Plutonis templum fuisse, quod semel tantum patefieri solebat: & quamuis pateret, nulli tamen introire licebat. Sicyonij quoq; semel quotannis Eumenidum, prope Asopum fluuium, diem & sacrum peragebãt. Ad hæc & Græcis id moris fuit, vt paucis à morte diebus feralia sacra impenderent. Idque obseruatum, vt corpore

reliquo cremato, plerunque digitum, membrúmve, aut capillos seponerent, quibus tanquam cadaueri iusta persoluerent, ac parentarent. Fuit & ἔγκνισμα apud Argiuos sacrificij genus, quod defunctis exhibebatur. nam cum aliquis cognatorum aut familiarium defunctus fuisset, statim post luctum Apollini sacrificabant: post verò trigesimum diem Mercurio. mortuorum enim corpora vt à Tellure, sic animas à Mercurio suscipi putabant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes, carnem pro eodem accipiebant, ignémque quasi pollutum extinguentes, & rursus accendẽtes, carnem coquebant: quod sacrũ Enenisma appellabant. Plutarchus auctor in Prob. Philostratus in Heroicis, in Neoptolemo sacrum & inferias scribit: quas Thessali ad Achillis sepulcrum peragebant: quos vt legas moneo. Ego, ne immensum crescat Opus, huiuscemodi multa prætereo, & præcipuè ex poëtis, Homero, Apollonio, aliis. Porrò varia ac diuersa parentationum genera apud diuersas nationes fuere, vt copiosè ostendi in Sepulcralibus. Hic addam, quæ in illo nos præteriere. Platæenses manibus peremptorum ciuium dabant inferias, tum præcedente tibicine, vehicula lauro & myrto fulca cum coronis sequebantur, tum lactis vini & olei libationes succedebant. mox Princeps indutus purpuram, seruis eiectis, taurum ante pyram immolabat: Iouémque ac Mercurium deueneratus, eorum matres qui pro patria occubuissent, ad cœnæ epulas conuocabat, cratere libans vinum, idque se defunctorum Manibus propinare affirmabat, atque ita apud eos fiebat expiatio. Longior sim, si in persoluendis inferiis funerum propria cuiusque nationis aut gentis instituta, cæremoniásque persequi velim. Lemuria, quæ ab aliquibus Lemuralia dicũtur, Romani deis inferis instituerunt ad placandos in primis Remi manes. Vnde & quidam Lemuria, quasi Remuria dicta putauêre, vt ait Porphyrion. Sed ipse de Lemuribus in Dæmonum Syntagmate dilserui. Nunc id tantum addam, quòd dum celebrabantur inferiæ, deorum ædes clausæ iacebant. in Lemuralibus quidem fabam noctu iacere solebant, Lemures se ex domo eiicere clamantes: quam tamen fabam nigram esse oportebat, ipsámque lotis manibus & pede nudo per ora versare, & post terga reiicere, ærísque tinnitum facere, vt, que Lemures fabis redempti domo abirent, nouies orare: idque Maio mense tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, Manes expiatos ducerent. In parentalibus assumere fabas, vsus obtinuit: sicut in peruigiliis cicer, & ad ferales cœnas lentésque & offas ad sepulcra illorum ferre, quibus parentare ius erat, quæ & feralia à ferendis epulis dicta putantur, vt ait Festus: seu à ferendis pecudibus, quas in defunctorum sepulcris super nuda silice apponebant. in his cœnis præter legumina & apium quoque apponi solitum obseruaui, quòd contra ebrietatem facere existimetur. Ouidius certè ostendit sacra feralia & parentalia non multum preciosa requirere. ita enim ait:

Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruáque in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima deos.
Tegula porrectis satis est vallata coronis,
Et sparsæ fruges, paruáque mica salis.
Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ,
Hæc habeat media testa relicta via. Et idem mox:
Hanc quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem,
Vltima placandis Manibus illa dies.

Sed quoniam feralia prima breui hoc loco effertur, ego piacula reposui eo libentius, quòd bene doctus amicus asseruit codicem se vidisse, qui ita habet.

Præterea in funeralibus libatio duabus rebus expediebatur, vt scribunt Lactantius & Seruius. vnde Vergilius ait, Duo lacte nouo, duo sanguine sacro:

Quòd alterum eorum alimonium sit vitę retinendæ, alterum virium continendarum, quia vita hominum his rebus viuatur, eámque propterea sepulturæ commendare solebãt, vt societate parta curationis lucis amissæ posteritas defectionis honoretur. Vnde & flores sparguntur in honorem mortuorum. Vergilius: Purpureos spargam flores.

Quin & defunctorum vmbris, coronis, frugibus sparsis, micis salis, vino, violis & floribus, vt etiam Ouidius in Fast. testatur: sed & epulis, vt dictum est.

His à me sic expositis, videor operæprecium facturus, si seorsum aliqua ascripsero, vt

quàm

quàm variæ fuerint & diuersæ gentium cæremoniæ in suis placandis & adorandis numinibus, intelligas. Atque ab Aegyptiis exordiar: de nostris enim, id est, Christianorum, & de Hebræorum sacrificiis, à principio libri sum professus, me nihil nisi parergôs allaturum.

Igitur Aegyptiorum mos fuit, antistitem in suis sacris Pontificem habere, apud quem reliqui sacerdotes initiarentur, non sigillatim cuique deorum quos Aegyptus colebat, sed simul & gregatim. primus verò eorũ Pontifex dicebatur, quẽ penes summa fuit rerum sacrarum. is vbi defunctus erat, in demortui loco filius subrogabatur. id quod etiam Hebræis diuina lege præceptũ fuit. Aegyptij ergo sacerdotes, cùm alias hostias, tum boues explorabãt, essent idonei ad sacrificia, qua lingua essent, quos pilos in cauda haberent, & alia insuper quædam signa obseruabãt, vt Herodotus scribit: quæ si affuissent, & mũda essent, cannabo alligabant cornua, & sphragitide terra sigillum imprimebant. aliis enim victimis, nisi prius sic signatis, in re diuina qui vterentur, pœna capitis tenebantur. Talem verò sacrificandi ritum habebant. Pyra ante aram statuebatur, in qua immolata hostia adolebatur: dein libato vino supra pecudẽ contra templũ deo inuocato, cui sacrum fiebat, & victimæ caput auferebãt, illúdq; in forũ deferebãt. vbi si negotiatores externi, in primisq; Græci affuissent, illis vendebãt: sin minus, in flumen abiiciebant. capútq; ipsum his potissimũ verbis execrabãtur: Si quid fortè esset, quod vel sacrificantibus, vel Aegypto nociturum esset, vt id omne in caput ipsum cõuerteretur. hic quidẽ mos Aegyptiorum fuit, hic ritus, vt de capite sacrificatæ victimæ ne ederẽt. Habebant & hoc instituti Aegyptij, vt ieiunarent, vt nostri & Hebræi, pridie celebritatis, aut festi, ἐν προεορτίῳ, vt Græci dicunt: & vbi obdormiuissent, bouem immolabant, eámq; corio exuebant, & tota aluo euacuabant, & expurgabãt: intestina intra ventrẽ cum adipe relinquebant, crura truncabant, & extremos lumbos armósq; ac ceruicẽ. his peractis, reliquũ bouis corpus stipabant panibus puris, & melle, & vua passa, & ficis, & thure myrrháq; & aliis odoramentis. vbi hæc fecissent, ac infersissent, adolebãt: multúmq; olei & vini infundẽtes, ieiuni perseuerantes antequã rem diuinã facerẽt, dum adolebatur sacrificiũ, verberabantur omnes (qua de verberatione statim agã) postea epulabãtur, & ex reliquiis dapes struebãtur, proponebantúrq;. Sciendũ tamen, Aegyptios ex nulla alia pecude sacra fecisse, prętérquam sue, boue, vacca, vitulo, & ansere. Flagellatio verò, seu verberatio, quã Aegyptij facere post sacrificiũ soliti fuerant, ab Herodoto lib. II. his fermè verbis describitur: In vrbe, inquit, Busiri, quem diem festum Isidi agãt, superius à me dictũ est. Verberabantur enim post sacrificium cuncti, sanè multa hominum milia: qua autem causa verberẽtur, non est mihi fas dicere. hæc Herodotus. Hoc ideo attulli, vt eam flagellationem agnoscas, quã hodie inter nos hi qui religiosi Monachi & confratres dicuntur, facere cõsueuerunt, Disciplinam appellantes: & simul vt Xenophanis physici dictum illud melius intelligas, qui cum Aegyptios ita se verberãtes ac lugentes in suis his sacris videret, dixit, Si deos hos esse creditis, quibus sacra facitis, quid lugetis? Sin autem eos homines putatis, quid eis rem diuinam facitis? Sed & alia quæpiam de Aegyptiorum sacris Plutarchus in lib. Isid. & Osirid. affert, quo loco multa, cur lineis vestibus vterentur in sacris, cur ieiunarent, cur & sale abstinerent: ne quæ Diod. & Iamblichus scribunt, inculcem.

Agedum & quę de Persarum religione & deis proditum legimus, perstringamus. Persæ nec statuas, nec aras erigebant, nec templa, vt aliàs dixi. sacrificabãt verò in loco aliquo excelso, vt videmus etiam Palæstinos fecisse: quod ex sacra Iudæorum historia cognoscimus. & vt in Carmelo deo dictum est ne hic multa congeram. Cœlum Persę, ait Strabo, Iouem putabant: quẽ, vt Herodotus & Origenes testantur, cœli circulũ, vel gyrum vocabant, vt in Iouis Syntagmate ostendi. Solem colebant, quem Mithran nuncupabant: de quo quàm multa tradãtur, in Apolline est à nobis relatum. Colebant item Lunã, & Venerem, & Ignem, & Tellurem, & Ventos, & Aquã. sacrificabãt inquam in loco aliquo excelso, & mundo, cum imprecationibus coronatámq; hostiã mactabant. cum verò Magus, qui sacrificio prę erat membratim carnes in singulos quosq; diuisisset, abibãt omnes, nulla deis parte relicta: nõnihil hac in re à Græcis & Hebręis differẽtes, qui pro re & instituto aliquãdo totam victimam adurebant, (quod nostri à Gręcis holocaustum dicunt) & nonnunquã distribuebant, vel epulabantur, vt ostensum est. Sed illud ita Persæ agebant, quòd deos existimarent nihil præterea velle, præter animę hostiã. Aliqui, vt docet Strabo, pręcordiorum partem igni imponebant. Sed enim igni & aquę præsertim rem sacram faciebant: igni quidem, arida ligna imponẽtes cortice adempto, & aruina superiniecta, & adipe: deinde

infuso oleo succendebant, nihil inspirantes, sed ventilantes: illud interea identidem repetentes, φαγέτω πῦρ κόρα. Quòd si quis inspirasset, aut mortuum quicquam cœnúmve in sacrum ignem immisisset, morte plectebatur. tanta adeò veneratione sacrum ignem prosequebantur. Aquæ verò sacra hoc modo peragebant. ad lacum, vel flumen, vel fontem accedebant, & scrobem faciebant, ibique hostiam iugulabant, cauentes ne quid proximè aquam sanguine contingeretur: ac si id accideret, omnia pollucrentur. postea immolatis carnibus super myrto lauróque impositis, eas Magi virgis subtilibus cremabant, & imprecationibus quibusdam factis, oleum lacte & melle mixtum inspergebant non in ignem, neque in aquam, sed super terram: imprecationes per multum tempus faciebant, fasciculum virgarum tenuium ex myrica tenentes. atque hoc de Persarum institutis legi. Sedenim in Cappadocia, vbi maxima fuit magorum multitudo, qui ab igne Pyrethi vocabantur, & permulta Persarum deorum fana non cultro, sed stipite quodam mactabant, tanquam malleo verberantes. Fuerunt autem Pyrethia septa quædam ingentia, in quorum medio ara erat in ea Magi cinerem multum & ignem inextinguibilem seruabant, quò quotidie ingressi imprecationes faciebant, per horam ferè ante ignem, virgarum fasciculum tenentes, & τιάρας περικειμένοι πιλωτὰς: hoc est, vt Gregor. Tifernas est interpretatus, Filtraceis, infulis velati, ex vtraque parte dependentibus, adeò vt vittæ labra cōtegerent. hæc in Anaitidis & Amani delubris fiebant. nam & horum ibi delubra fuerant: & Amani quidem statua in pōpa deducebatur. Atque de his iam satis. Nec hoc loco omittemus sacra quæ deæ Syriæ, seu illa Atergatis, seu Astarte seu quæcunque alia illa fuerit, quæ in Hieropoli vrbe fiebāt. Cum primū igitur vir quispiā illuc venisset, caput & supercilia tōdebat: mox ouem mactabat, & in frusta cōcidēs conuiuabatur. Ouis vellus humi sternebat, & super eo genibus flexis procūbēs, pedes & caput suo ipsius capite imponebat: & precibus petebat, vt sacrificiū numini acceptū esset, seq; ei in posterū maiora daturū pollicebatur. his peractis, caput & sociorū coronabat, & proficiscebatur, toto itinere frigida lauās & bibens, humiq; cubans. neque lectum fas conscendere, donec iter perfectum esset. Qui autem ita peregrinatur, à certis in vrbibus assignatis hospitium assumebant: qui doctores ab Assyriis vocabantur, quoniam omina & oracula illis interpretabantur. Addit & Lucianus alia quædam sacra, & eorum ritus, quæ ridenda potius quàm referēda mihi visa sunt. Tum & illud quoque, omnes compungi & inuri notis quibusdam, alios quidem in manus volam & in ceruice, alios stygmatis inustos, &c. quæ multa Lucianus refert.

Quamuis in superioribus, dum sacrificandi ordinem in vniuersum descripsimus, de omni fermè Romanorum cæremonia pro virili attigimus: nihilominus nunc quoque visum est studiosis talium rerū conducere, seorsúmque eadem prope petere, & omissa quædam addere. Incipiam verò ab hoc, quòd in pontificū libris cautū fuisse legimus, quod & M. Tullio visum fuit vt in libro secundo de Legibus repetere. hoc illud est: Ad diuos adeunto castè, pietatē adhibento, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Separatim nemo habessit deos, néve nouos: sed ne aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto. Cōstructa à patribus delubra habēto. Lucos in agris habento: & Larū sedes, ritus familiæ patrúmque seruāto. Diuos, & eos qui cœlestes semper habiti colūto: & ollos, quos in cœlū merita vocauerint, Herculem, Liberū Aesculapiū, Castorem, Pollucē, Quirinum: ast olla, propter quæ datur homini ascensus in cœlum, Mentē, Virtutem, Pietatē, Fidem, earúmque laudum delubra sunto: Nec vlla vitiorum sacra solennia obeunto. Feriis iurgia amouēto, eásque in famulis operibus patratis habēto: itáque, vt ira cadat, in annuis anfractibus descriptū esto. Certásque fruges, certásque baccas sacerdotes publicè libanto. Hoc certis sacrificiis ac diebus, itémque alios addes. Vbertatem lactis fœtusque seruanto: idque ne cōmitti possit ad eam rationē, cursus annuos sacerdotes finiunto: quæq; cuiq; diuo decoræ gratæque sint hostiæ prouidento. Diuisque aliis alij sacerdotes, omnibus pōtifices, singulis flamines sunto. Virgines Vestales in vrbe custodiunto ignē foci publici sempiternū. Quóque & priuatim, & publicè modo, ritúque fiat, discunto ignari à publicis sacerdotibus. Eorū autē genera sunto duo: vnum quod præsit cæremoniis & sacris, alterum quod interpretetur fatidicorū & vatum effata incognita: cū Senatus populúsque asciuerit, interpretes autē Iouis opt. max. publici augures signis & auspiciis postea vidēto, disciplinam tenento. Sacerdotes vineta virgetáque, & salutē populi auguranto: Quíque agent rem duelli, quíque populare auspicium, præmonēto, olliqueobtemperanto: Diuorúmque

iras

iras prouidento, ollisq; parento: Cœlique fulgura regionibus ratis temperanto: vrbémque & agros & templa liberata & effata habento. Quæque augur iniusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit, irrita infectáque sunto. Quique non paruerit, capitale esto. Fœderum, pacis, belli, induciarum oratores, fœciales, iudices ne sunto. Bella, disceptatio, prodigia, portenta ad Hetruscos & aruspices, si senatus iusserit, deferunto: Hetruriæque principes disciplinam docento. Quibus diuis creuerit, procuranto: iidémque fulgura atque ostenta pianto. Nocturna mulierum sacrificia ne sunto, præter olla quæ pro populo ritè fient: Néve initianto, nisi vt assolet, Cereri græco sacro. Sacrum commissum, quod neque expiari poterit, impiè commissum est: quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto. Ludis publicis, quod sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem lætitiam in cantu & fidibus & tibiis moderanto, eámq; cum diuûm honore iungũto. Ex patriis ritibus optima colũto, præter Ideæ matris famulos, eósque iustis diebus, ne quis stipem cogito. Sacrum, sacróve commendatum qui clepserit, rapseritque, patricida esto. Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus. Incestũ pontifices supremo supplicio sanciunto. Impius ne audeto placare donis iram deorum. Sanctè vota reddunto. Pœna violati iuris esto. Quocirca ne quis agrum consecrato. Auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra priuata perpetua manento. Deorum Manium iura sancta sunto. Hos leto dato diuos habento. sumptum in ollos, luctúmque minuunto. Et hactenus ex Pontificum lib. M. Cicero, ex quibus Romanæ religionis & cultus summam percipimus. Nihilominus seorsum alia subiungemus. Scribit ita Lactantius in tertio Commentariorum in Thebaid.

Primo inter, &c. Primò, inquit, est sanguine libare, deinde immolare, tertiò reddere, quartò litare. Dionysius verò Alicarnass. in septimo Histor. ita clarius: Post pompam, inquit, Coss. & sacerdotes, quibus licebat, & aruspices, lotis manibus se sacra & pura circumpurgantes aqua, fruges Cereales capitibus victimarum inspergentes, postea precibus votísque nuncupatis immolare ministros iubebant. Horum verò alij quidem supra hostiam stantes, rectè tempora feriebant: alij cadentibus supponebant sphagidas, id est, cultros. & post hæc eas excoriãtes & membratim diuidentes, primitias ex omni viscere, quos ex omni alio membro excipiebant, quas farris farina inuoluentes afferebant sacrificantibus in canistris, qui eas aris imponentes succendebant, & vinum infundebant aduersum purificata. Hæc fermè Dionysius: qui & hæc ipsa propè eadem Græcorum fuisse, ex Homero pluribus ostendit. Sanè quoniam de canistro & hic & alibi in sacris meminimus, sciendum, quòd in ipso sacrificio canistrum deferebatur cum hordeo, corona & cultro, & igne. id quod festiuè licet Aristophanes in Pacis fabula rideat, iuxta tamen sacrorum ritum exequitur. Sed institutum sequamur. Igitur ab Ioue exordiemur.

Triumphantes Ioui Capitolino candidum taurum auratis cornibus mactabant. Seruius in decimo Aeneid. super ea Ascanij facta Ioui vota,

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, paritérque caput cum matre ferentem.

Iuuencum, inquit, secundum Romanas cæremonias dixit. Ioui enim de tauro non immolabatur, nisi cum triumphi nomine, de sue, vel tauro fiebat: quod tamen ideo admissum fuit, quia non tantum Ioui, sed aliis deis qui bello præerant, sacrificabatur. Hæc Seruius. hinc Iuuenalis:

Duc in Capitolia magnum,
Cretatúmque bouem. id est, album.

Seneca in Medea:

Primus sceptriferis colla tonantibus
Taurus celsa ferat tergora candido.

Tonantibus, inquit, Ioui & Iunoni. Atteius Capito, antiquitatum diligentiss. scriptor: Ioui, inquit, tauro, verre, ariete immolari non licet. Labeo libro LXXVIII affirmat. nisi Neptuno, Apollini & Marti, taurum non immolari. Sed & principio anni Coss. iniuges iuuencos mactabant, cum consulatum inibant. Quot verò i lib. Idulis, hoc est, agna alba à Flamine Ioui, vt inquit Festus, cædebatur. Ouid.

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Kal. Febr. Ioui tonanti bidens victima fiebat: Idibus verò Ianuarij, veruex. Legi & qui Flaminis vxorem scribat, omnibus nundinis Ioui arietem mactasse. Prodigiali Ioui mola salsa & thure sacrificabatur. Varia certè plerunque victima Ioui offerebatur, pro cognominis diuersitate. aliter enim Elicio, aliter Fulminatori, vel Tonanti. Ioui præterea in veste candida sacrificabatur.

Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebãt, sed de iuuẽca potius docti autumant.

Seneca in Medea,

Lucinam niuei fœmina corporis intentata Iugo placet.

Id eſt.iniugis: vbi fœmina pro vacca ſumitur.ſic & Vergilius,

Vtrique videndo Fœmina. Iuuenalis tamen,

Niueam Reginæ ducimus agnam,dixit. Sed & Aelianus ſcribit, quòd cum Samiis aurum furto ſublatum ouis inueniſſet, Mandrabulus Samius Iunoni ouem conſecrauit. Pauo inſuper,& anſer,huic deæ dicati. De pauone fabula apud Ouid.in Metamor.& Athenæum. De anſere, T.Liuius in Capitolina obſidione, indicat. Tametſi Martialis libro nono, Velium Domitiani comitem inducat, Marti anſerem vouiſſe: qua de re eius pulchrum legimus epigramma,

Dum comes Arctoi,&c. In omnibus etiam Cal.Regina ſacrorũ,id eſt regis ſacrorum vxor,porcam vel agnam Iunoni immolabat: eidem mulieres Cal. Martiis flores & coronas offerebant. Caprotinæ etiam huic deæ dicatæ fuerunt,itémque caprificia ſacra ancillarum,de quibus antè planè bis actum eſt.

Neptuno Taurum nigrum ſacrificabant. Vergilius:

Taurum Neptuno,taurum tibi pulcher Apollo.

Homerus in Odyſſ. ταύρους παμμέλανας,hoc eſt,tauros valde nigros.quo loco interpres: Tauros,inquit,propter maris violentiam: nigros verò,propter aquæ colorem, ex maris profundo. Idem ferè ſcribit Phurnutus,vt in Neptuno retulimus.apud quẽ & illud legimus, καὶ θύουσι αὐτῷ ἀσπαλάκους πολλαχοῦ:id eſt,Eidem deo ſacrificãt aſphalacos vbique. quidam talpas interpretati ſunt,quaſi quòd ἀσφαλῶς,tutò terræ fundamenta & ædificia conſiſtere faceret: vnde & Aſphalius ipſe cognominatus ſit, vt pluribus in Neptuno oſtendi. Pindarus in Olymp. ταῦρον ἀργὸν illi aſcribit:quidam album interpretantur, propter maris ſpumas: alij non album,ſed florentem,ſeu nitentem,aut procerum interpretantur. Ego velocem expono:nam & ſic canes cognominatos videmus. Sed de hac voce cùm alibi tum in Argiphonte Mercurio plura dixi. Quare quicũque Neptuno cãdidos tauros attribuũt, hi in ſacrificiis parũ antiquitatis ſcij eſſe videntur. Sanè & Pindari interpretes Neptuno nigros tauros mactari prodiderunt. Sed & Tempeſtati nigrã pecudem Maro attribuit.ait enim:

Nigram hyemi pecudem,zephyris felicibus albam.

Porrò & hoc in noſtris Nauigiis obſeruauimus,veteres mare ingreſſuros, Neptuno & fluctibus ſacra feciſſe: & plerunque hoſtiam ipſam, nonnunquam cruda exta proieciſſe. quod & Scipionem, cum nauim in Africam conſcenſurus eſſet, feciſſe, teſtis eſt Liuius.

Ridiculum eſt quod Baptiſta Leo ſcribit lib.ſeptimo,ex ſophiſta Ph. In Iſthmo ſolitos Neptuno & Soli formicas immolare.

Plutoni,hoc eſt Diti patri de nigra pecudẽ rem diuinam faciebant, eidémque pocula mixta mero & lacte libabant. Tibullus:

Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et niuei lactis pocula mixta mero. Horat.lib.ſecundo Carm.
Non ſi tricenis,quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris, Vergilius in ſexto Aeneid.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibns extis.

Obſeruant periti ſacrorum,& cum his grãmatici,quòd ſterilibus pecudibus, & iuuencis,ac vino,melle,lacte,ſanguine, Diti ſacra fieri ſunt ſolita:quãquam Numæ legibus deis inferis vina libare vetitum eſſet.ita enim ille ſtatuit; Vino rogũ ne reſpergito. Sed aliud eſt Diti rem ſacram facere,aliud rogum reſpergere.

Dionyſio,hoc eſt Baccho,hircum,ſeu caprũ mactabant,quòd hoc animalis genus maximè vites rodat. vnde illud eſt:

Vite caper morſa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltoris,&c. Vergilius in Georg.ſecundo:
Baccho caper omnibus aris
Cæditur,& veteres ineunt proſcenia ludi. & mox idem:
Ergo ritè ſuum Baccho dicemus honorem,

Carmin

Carminibus patriis, lancésque & liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiáque in verubus torrebimus exta colurnis,

Hinc etiam Prudentius contra Symmachum:

His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & virides discindunt ore chelydros. Ouid. in Fastsi,
Rode caper vites: tamen hinc cum stabis ad aras,
In tua quod spargi cornua possit erit.

Qua de re & græcum legimus Eueni carmen, quod an Ouidius æmulatus sit, an græcus Euenus Ouidiũ, eruditi quidam ambigunt. Politianus tamen à græco latinum desumptũ affirmat, nec transmarinam illam græci poëtę Venerem Ouidium attigisse. Euenum poëtam certè antiquiorem Ouidio, in Poëtarum historia recensui. Sed & Phurnutus hunc sacrificandi morem describit, & interpretatur: cum in Attica agricolæ vtres dispergere solerent, saltantes inter eos: quem ritum elegantiss. est in Georg. Vergilius executus: quæ celebritas ab vtribus ἀσκωλία dicebatur, vnde & verbum ἀσκωλιάζειν: qua de re in Mecænatis vita in Hist. poëtarum disserui. His addit Phurnutus Phallos, & Phallogogia. Sed enim & Tibullus in VII primi lib. Eleg. de Bacchi & Osiridis sacris elegantissimè lusit. Martio etiam mense liba & mella Baccho offerebantur, quod idem Tibullus ostendit:

Sic, inquit, venias hodierne tibi dum thuris honores,
Libaque Mopsopio dulcia melle feras.

Sanè æquè græcis ac latinis Trieterica Bacchi sacra dicuntur, hoc est Triennalia. Ouid.

Ibat vt Aonia referens Trieterica Baccho. Idem in Metamorph.
Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus, nox conscia sacris,
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti. & Vergilius,
Bacchatur, qualis commotis excita sacris,
Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Baccho Orgia. & Statius:
Da Paruenium Trieteride multa, Instaurare diem.

Apollo, qui & Phœbus à græcis & latinis, à Persis Mithra dictus est, tauro in primis placabatur. vnde poëta Vergilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Ludis quoque Apollinaribus à Romanis, ex carminum Sibyllinorum religione boue aurato & capris duabus albis auratis, XVIII Augusti placabatur: & Latona, fœmina boue aurata, quod in hoc alibi planius dixi. Alij equo, hoc est, celerem deum celeri victima, tradunt. Lactantius in primo. Ouid. in Fastis:

Placat equo Persis, radiis Hyperiona cinctum.

Scribit Strabo lib. XI, vbi de Massagetis loquitur: Ab iis, ait, solis victimam equum mactari. Herodotus etiam à Scythis idem fieri tradit. Philostratus verò in Heroicis, refert Palamedem græcis præcepisse, vt orienti Soli candidum equum mactarent. Parrhasij tamen in Arcadia Apollini Epicurio, id est, auxiliari, aprum sacrificabant: Apollini Pythio, Pæâni, & Agyieo, pro reconciliatione patris & filij, sacrificium facit Aristophanes in Vespis. quod fabulosè licet, ex ritu tamen sacrorum descriptum est.

Aesculapio de capra res diuina in primis fiebat, quoniam capra nunquam sine febre esse dicitur: salutis verò deus Aesculapius. Sed & gallus illi immolabatur, vt est alibi à me dictum. Sunt qui gallinas scribant, & has quidem rostro nigro, nigrísque pedibus, & digitis imparibus. Si enim luteo essent rostro, vel pedibus, impuræ putabantur ab aruspicibus. Et quanquam in symbolo Pythagoræ, quod est (Gallum nutrias, ne tamen sacrifices) pleraque attuli de galli gallinacei sacris: hic tamen quædam, quæ me illic præterierant, ex varia lectione collecta, ascripsi. Non tantum ergo gallus Aesculapio dicatus fuit, & Marti, & Nocti: sed & Ioui, Cybeli, & Mensi interdum. Est & apud Plut. in lib. Isid. & Osiridis, vbi de Anubi agit, & Hermanubi: Ad hunc, inquit, inferiora, sicut ad illum superiora pertinent: quapropter illi candidum gallum, huic croceum immolant. Sed Pyrrhus quoque rex, cum splene laborantibus mederetur, albo gallo sacrum peragebat. Porrò non modò Aristophanes in Pluto, quomodo sacra fierent, & sanarentur ægroti in templo Aesculapij, docet, sed & Philostratus in vita Apollonij Tyanei, & alij plerique.

Mercu

Mercurio, vt aliis deis, cætera immolabantur: sed lingua ei dicabatur. nam vt in commentariis in Apollonium Rhod. legimus, antiquis mos fuit, vt cum cubitum irent, vinũ libarent, & victimarũ linguas Mercurio sacrificarent. idque naturali ratione factum aiunt: quã loquidem Hermes, id est Mercurius, sermo putabatur, cuius sit organũ ac instrumentum lingua, quæ decenter Mercurio, dum somnus instaret, sacrificabatur: quin & ipse somni deus credebatur, vt in eius dei descriptione plenius ostensum est. Huiusce ritus meminit Apollonius in primo Argon. quin & Homerus ait, γλώσσας ἐν πυρὶ βάλλον, id est, linguas in igne iaciebãt. Direchidas autẽ historiam affert de Alcathoo Pelopis, qui ob necẽ Chrysippi ex Megaris aufugit, & cũ leone certare contigit, linguámque eius cõsecrare. Sed & Philochorus in libro περὶ θυσιῶν, linguas ait optimã esse corporis partẽ. Hinc & Homerus dixit, ἀλλ' ἄγε τέμνετε γλώσσας, Sed age cædite linguas, præco: quod est, linguis fauete. Maiæ, quæ Mercurij mater fuisse perhibetur, Romani mense Maio suem prægnantem immolabant.

Vulcano cum sacrum fiebat, omnia igne absumebantur: id quod Proteruiam dicebãt, vt alibi planè ostendi. Nam nisi victima, & quodcunque superesset, igni datum fuisset, sacrificium pollui putabatur:

Marti à Romanis October equus immolabatur in campo Martio, Idib. Octob. summa religione: id quod copiose in lib. de Annis & mẽsib. & c. docui, Plutarchi quoque codicem tum græcum tum latinum castigaui. Colebatur & à Carmanis Mars, cui quòd equis carerent, eorúmque inopia in bello asinis vterentur, asinum sacrificabant, vt Strab. in x v scribit id à Scythis fieri ait Arnobius, Apollod. citans. Quin etiã inter Carmanos nemo vxorem ducebat, nisi prius hostis caput amputatum, ad regem detulisset. Latini lupum & picum Marti dicabant. Lusitani hircum, Galli Cisalpini verrem, diuerso quique consilio & ritu, ita vt Phaselitæ de piscibus salitis Marti rem diuinam facerent, vt etiam in Symbolis prodidi. Aliud etiã instituti apud Lacedæmonios annotatũ legi, cum ipsi aliquo stratagemate victoria potiti essent, Marti bouem immolabãt: si verò aperto Marte vicissent, gallum. id quod ab eis nõ sine ratione fiebat, quòd pluris æstimabant incruentam victoriam, quàm cruentã. Iidem porro Marti Enyalio canem mactabant Lacedæmonij, vt ait Paus. in Lacon. Scribit enim, ephebos Lacones, cum pugnam essent inter se inituri, Marti canis catulum immolasse, deo scilicet validissimo victimam validissimam & cicurẽ dicare se arbitrantes. Subdit idem, catulos nõ sacrificari à Græcis: Colophoniis exceptis, qui catellam nigram nocturno tempore immolabãt Triuiæ. Quare mirum est, quosdam Enodio deo scripsisse potius, cum Mercurius eo cognomine dictus sit. Sed præterea quæ hic & alibi sparsim attuli, nunc breuiter tibi ostendam, de canibus apud alios secus quàm Pausanias tradit, sacrificatum fuisse. Nam Sabæi & Thraces, vt canit Ouid. canes immolabant:

> Exta canum, inquit, Triuiæ vidi libare Sabæos,
>
> Et quicunque tuas accolit Aeme niues.

Romanos etiam in Lupercalib. canẽ immolasse, iam dictum est. Item in expiationibus quibusdã, & ad placãdum caniculæ sidus, frugibus inimicũ, canes russæ adhibebãtur: quod sacrum Canariũ augurium nuncuparunt. Græci verò περισκυλακισμὸν vocabãt, quòd ex catulis sacrum fieret, vt Plutarchus scribit. Durè quidam interpretati sunt circumcatulationem. Pro frugibus quoque & pecoribus, vt rubigo auerteretur, lactenti catulo sacrũ conuenire existimabãt: idque Rubigalibus. vt in primo Syntagmate dictum est, & infrà dicetur. Catulos etiã recens editos tã in Adicialibus, quàm deorũ cœnis sæpe adhibitos fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. nã catulos lactantes adeò puros putósque veteres existimarũt ad cibum, vt etiã placandis numinibus, vt ait Plinius, hostiarum vice vterentur. Thrasyllus etiã vates ex canum extis vaticinari solitus erat. Sed nec sementem Latinis administrari, nec oues tonderi, nisi catulatio, id est ex cane sacrum prius fieret, vllo modo licuit. Quin & apud Bœotios, ait Plutarchus, expiatio fieri solebat, cane per mediũ in duas partes dissecto* exire idẽ & Caribus. vt quibus exta canis deis offerre mos fuerit: vnde factũ sit prouerbiũ, Caricũ sacrificium. nã pro hirco canẽ mactabant: auctores Diogenianus, & Hesychius & Arnobius. Viuas præterea canes cruci affigi à Romanis, atque inter ædes Iuuẽtatis & Sumani quotãnis ansere insidẽte deferri, vulgo proditũ fuit, quæ crux ex sambuco fiebat. Quare cũ ex canib. tot sacra peracta legamus, mirũ est à Pausania dici, quæ paulo antè notaui & quæ Plutar. omnis antiquitatis diligentissimus obseruator in eo Problem. scribit, in quo agit, Quid est quòd sacerdotẽ, id est Flaminẽ Dialem cane & capella illud

adeò Romani abstinere voluerũt, vt non modò attingere, sed ne quidem appellare liceret: in quo Problem. cum multa de capra & cane dixisset, demum & illud subinfert: Etsi veteres hoc animal omnino impurum esse putauerunt. Cœlestium enim deorum nulli prorsus canis consecratus est, sed Chthoniæ Hecatæ cœnæ dimissus in triuiis piaculi locum obtinet: & cętera: quæ subdit. Quare iam satis de sacris ex cane, harum rerũ curiosis attulerim.

Herculi Romæ in ara Maxima bos sacrificabatur, sumpta consuetudine, de qua latè T. Liuius, & Ouid. & Dionys. Alicarn. Sed & Vergil. lib. Aeneid. VIII. Apud hanc aram Herculis dum sacra fiebant, dúmque sacrificabatur, omnes capitibus apertis, & non velatis esse oportebat, cum cæterorum deorum ferè operto capite sacra peragerentur, quod planius antè retuli. Sed & sedentes in his sacris epulabantur, cum in aliis stantes id facerent. Porrò quo modo manè & vesperi sacra huic deo in ara Maxima fierent à Pinariis & Potitiis, iam suprà relatum. Scribit Plutarchus in Quæstion. Cum Herculi res diuina fieret, nullus alius Deus vocabatur, nec intra mœnia canis apparebat. qua de re in Herculis vita sum locutus. Decima præterea Herculi dabatur, vt pluribus idem Plutarchus ostendit in causis Romanis. Sed hac de re audi Varronem: Herculi, inquit, decima data ab eo est, quòd sacrificio quodam fanatur, id est, vt fani lege fit: id dicitur pollutum, quod à porriciendo est fictum. dum enim ex mercibus libaméta proiecta sunt Herculi in aram, tum pollutum est: at tum profanum dicitur, id est, perinde vt sit fani factum. Itaque vbi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, vt etiam fiebat, quod pop. Rom. vrbis quotannis faciebat, cum Herculi immolaret publicè iuuencum. hæc Varro. Porrò ab hoc sacro pollucere verbum factum est, vt idem Varro testatur in Satyr. Maiores solitos decimã Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quum pollucerent. Legimus & M. Crassum, & Lucullum, & Syllam eiusmodi decimas Herculi & pop. Rom. persoluisse. Mulieribus sacris adesse & rem diuinam facere ferè deis omnibus licebat: Herculis tamen sacrificio adesse, vel exta tangere, aut vesci, aræ've admouere manus aut solennia videre, religio fuit. causam Plutarchus recenset. Apud Lindum Herculi cum conuiciis sacra agebantur, vt Lactantius Firmianus in primo de Instit. & ipsi in vita Herculis diximus. vnde prouerbium, Lindia sacra. Silius Italicus sacrum Herculis Gaditani, & eius cæremonias luculenter est executus in exordio statim libri tertij Punic. id quod & ipse in Hercule retuli. Lucianus quoque in fine τῶν ἐρώτων, sacrum Herculi fieri describit ex pyra accensa, quod in rei memoriam fiebat illius interitus. Apud Sicyonios, scribit Paus. in Corinth. in Herculis, inquit, quidem sacro traditum à Phæsto Herculis filio morem retinent. Is enim cum in Sicyoniam venisset, animaduertit Herculi tanquam Heroi parentari. indignè verò ferẽs diuinos illi honores non haberi, instituit, quod adhuc à Sicyoniis seruatur, vt iugulati agni ad aram pernas adurerent: carnium verò parte vna nõ aliter quàm victimarum soliti essent, vescerentur, altera Herculi tanquam Heroi parentarent. Festorum verò dierum, quos in Herculis honorem agitabant, priorem ὀνόματα, ἡράκλεια alterum vocabant. atque hæc quidem Paus. Plura de Herculis vel sacris, vel diuersarum gentium institutis, collegit Alexander libro secundo cap. XIIII. Sed cum non probet veterum sententiam, & quæ prodit pleraque confundant, & aliter ipse quædam, quàm ab ipso traduntur: ea tibi supersedeo aduocare. locum ostendo: fides sit penes auctorem, cum si legere placuerit.

Ceres dea frugum, cui in primis spicas antiqui dicabant, & ex eis coronas. Sed de porca res sacra fiebat, vt alibi dictum. Huic & frugum primitiæ offerebantur. Quin & mense Aprili cum lampadibus & tedis accensis, sacerdotes in vestibus albis mactata porca sacrum peragebant. Ouidius:

Prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spémque interceperit anni. Idem alibi:
Prima Ceres grauidæ gauisa est sanguine porcæ,
Vlta suas merita cæde nocentis opes.

Sanè porcum, vilẽ admodum apud Platonem Socrates victimã facere videtur, in lib. de Legibus: In arcanis, inquit, audiendæ sunt eiusmodi fabulæ à quàm paucissimis, qui quidem non porcum, sed preciosam quandam rarámq; victimam sacrificauerint. Idem & Proclus repetit. Cereris nuptiæ sine vino celebrabantur, & Orci nuptiæ (quod Seruius scribit) dicebantur. vnde Plautus in Aulular. Cererin' Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia

temeti nihil allatum intelligo. Cùm tamen, vt inquit Aelianus in XII, vinum Pramneum deæ Cereri dicatum esset. Cereris sacra hęc Thesmophoria græcè dicebantur, vt pluribus in Thesmophoro Cerere scripsi. Eadem & Δημήτρια. In his sacris Athenienses δίωγμα commemorabant, quod demum teste Hesychio ἀπολίωγμα nuncupatum fuit. hæc ferè describuntur in X Metamorph. ab Ouidio:

Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea velatæ corpora veste,
Primitias frugum dant spicea serta suarum,
Pérque nouem noctes Venerem, tactúsque viriles
In vetitis numerant: & reliqua. Idem alibi:
Annua venerunt Cerealis tempora sacri,
  Secubat in vacuo fœmina virque thoro.
Flaua Ceres tenues spica redimita capillos,
  Cur inhibes sacris commoda nostra tuis?

Sed non sine piaculo præterimus poëtæ ex primo Georg. versus. ita enim canit:

In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri: lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casu hyemis, iam vere sereno,
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæque in montibus vmbræ,
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho,
Térque nouas circum felix eat hostia fruges.
Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Quo loco grammaticus Seruius ostendit, aliud esse Cereris sacrificium, aliud Orci nuptias. in hoc enim vinum non inferebatur, in illo vtique. Legimus præterea, sæpe quoque litatum Cereri lacte, vino & melle, sine victima. Scribit Phurnutus primo vere, cum primùm herba viridis apparere cœpisset, tum primùm herbam ipsam antiquos solitos fuisse Cereri dicare. Tum pòst etiam subiungit, de sue prægnante sacrificium illi factum, propter terræ fertilitatem conceptúmque facilem. Sed & papauer huic deæ offerebatur, quod nõ sine ratione factum ait. nam papauer ipsum cum rotundum sit, & turbinatum, terram significat: eius verò inęqualitas, valles ac montes significare videtur: quæ intra sunt granula multiplicia, hominúmque & animalium multitudinem denotant. Adiicit idem Phurnutus alia quædam, quæ breuitatis causa præterij, nec nostro satis conducunt instituto. & Ouid. in IIII Fast. ita cecinit:

Illa (nempe Ceres) soporiferum paruos initura penates
  Colligit agresti lene papauer humo.
Dum legit, oblito fertur gustasse palato,
  Longámque imprudens exsoluisse famem.
Verg. Georg. I.
Nec non & lini segetem, & Cereale papauer.

Vbi Ser. Cereale, inquit, vel quod est esui, sicut frumentum: vel quo Ceres vsa est, ad doloris obliuionem. Probus ibidem: Cereale, ait, quia in segete nascitur. Plinius tamen lib. 19. cap. 8. Candidi papaueris semen, ait, tostum in secunda mensa, cum melle apud Antiquos edebatur. hoc & panis rustici crusta inspergitur, adfuso ouo inhærens, vbi inferiorem crustam apio gytque Cereali sapore condiunt. Porrò vt Græci Δημήτρια Cereris sacra dixere, sic & latini Cerealia, vt Varro docet. Cereris sacra ex Græcia, scribit Festus, multi ex Attica dicunt, propter sacra Eleusinia: alij ex Enna Sicilię vrbe, quod M. Cicero & Val. Max. assentiri videntur, vt copiose in Ennensi Cerere docui.

Proserpinę sterilis victima attributa fuit, quia nec ipsa vnquam peperit. Macrob. ex sententia Cor. porca. Quidam super hoc & illud Martialis in sexto interpretantur:

Exol

Exoluit votis hac te sibi virgine porca.

Certè Vergilius in sexto cecinit,

Sterilémque tibi Proserpina vaccam. & Aur. Prud. in 1. contra Symmachum:

Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina regis,

Placatur vaccæ sterilis ceruice resecta.

Mineruæ taurus albus immolabatur interdum. Romę verò in Quinquatriis prima dies sine cæde & victima fuit, quòd eo die in lucem deam editam putabant: in cæteris autem victimas cædere solebant. At verò Tubilustrio, qui eorum dies vltimus fuit, & quo tubæ lustrabantur, de agna res diuina fiebat. Lege Varronem, & alios. Iuuenalis:

Niueam reginæ ducimus agnam,

Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura: Id est, Palladi, quæ Mauritana Gorgone, capite Medusæ vsa à poëtis fingitur. Athenienses annua solennia Mineruæ tauris & agnis celebrare solebant, vt ait Alexander. In quadam Africæ parte puellæ absque victima, fustibus inuicem decertantes, sacrum Mineruæ peragere solebant.

Diana cerua placabatur: hæc enim ei victima pro Iphigenia data fuisse creditur. Et quanquam ex aliis possem multa afferre, hoc tamen sacrum leges in Euripidis tragœdia, quæ Iphigenia in Aulide inscribitur, & quæ in Tauris. alij licet diuersa tradant, vt in ipsa dea exposui. & vt ait poëta:

Quæ semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,

Nunc quoque pro nulla virginitate cadit.

Sabæi verò & Thraces extis canum, vt paulò antè dixi, Dianam placabant: Ouidius:

Exta canum Triuiæ vidi libare Sabæos,

Et quicunque tuas accolit Aeme niues.

Idibus Augusti Romæ facibus accensis ab vrbe in nemus Aricinum discurrebāt, in quo nemore Dianæ Nemorensis appellatæ celebre templum erat. Quò ego sæpe animi gratia cum amicis sum profectus, cum Romę gratis optimam ætatis partem consumerem. De his sacris, Idibus (vt dixi) Sextilibus celebratis, sic ait Propertius:

Cum videt accensis deuotum currere tedis

In nemus, & Triuiæ lumina ferre deæ. & Statius in Syluis:

Iámque dies aderat, profugis cum regibus altum

Fumat Aricinum Triuiæ nemus. & idem paulò pòst,

Omnísque pudicis

Itala terra focis Hecatæas excolit Idus.

Sed hac de festiuitate, eiúsque certamine, plura in deæ cognominibus relata sunt.

Lunæ taurus mactabatur, quia similia videntur cornua tauro. Lactant. in primo: Isidi deæ Aegyptiorum, quæ & Luna putabatur, ab aliquibus Ceres, vt in ea actū est, anser mactabatur, iecúrque illi apponebatur, vt Herodotus & Ouid. testantur. tametsi Macrobius, aliique nonnulli asserant, Aegyptios thure & precibus deos placasse. De Isidis pompa, & sacerdotibus linigeris, rasísque eorum capitibus, aliàs in ipsius deæ descriptione actum est. Sed & Claudianus poëta: Sic numina Memphis

In vulgus proferre solet: penetralibus exit

Effigies, breuis illa quidem, sed plurimus infrà

Liniger, imposita suspirans veste sacerdos,

Testatur sudore deam, Nilotica sistris

Ripa sonat, variósque modos Aegyptia ducit

Tibia, submissis admugit cornibus Apis.

Eadem fermè Apuleius in Asino aureo: sed longè plura habes in Plutarchi libro de Iside & Osiride.

Hecatę deę, vt iam dictum est, canis immolabatur, diuersimodè quidem. nonnulli enim Proserpinam existimantes, ei de cane sacra faciebāt, vt Plut. scribit, & Lycophronis interpres, citans illud Sophronis in Mimis, ὁ γὰρ κύων βαΰζας λύει τὰ φάσματα: hoc est, canísque baubans dissipat phantasmata. Quin & Caniuora dea dicta est ab ipso Lycophrone, id est, κυνοσφάγος θεός, vt in Hecate diximus. Plut. etiam in causis: Cur, inquit, Genetæ nuncupatæ soli canem Romani immolant. Et paulò infrà in eodem ait: Vt igitur Hecatę Gręci, sic Romani Genetæ, pro his quę domi nascūtur, canē immolāt. qua de dea nō multo pòst scribā.

Veneri albas columbas dicabant veteres,& ideo Aeneas apud poëtam maternas appellat aues. Rem autem diuinam mense Aprili apud Romanos Veneri ex rosis & floribus faciebant mulieres,myrto coronatæ. Et quamuis sus inuisus Veneri dicitur,sues tamen legimus etiam apud Græcos Veneri immolatos, vt est apud Athenæum comprobatū ex Antiphanis,Callimachi & Zenodoti scriptis.Idē prçterea Athenæus ait, ab Argiuis suem Veneri sacrificari,cuius sacrificij celebritas à suibus ὑστήρια nuncupabatur. Est & græcis prouerbium,suem immolauit:hoc est,ἀφροδίτῃ ὗν τέθυκεν: vbi quis offert id munus,quod minimè gratum sit. Inuisus quippe Veneri sus propter Adonis necem,vt in eo copiose traditum. Qua verò cæremonia Paphiæ Veneri sacrificaretur, in eius descriptione ostendi. Veneri cornutæ apud Tussas gentem Aegyptiam, vaccam immolari solitam, iam dictum est. Astartem cùm alij, tum Theophylactus Venerem interpretatur, in Comment. Oseæ.

Saturno Romani,vt Macrobius in primo Sat. scribit, sacra faciebant more græco, capite aperto. Alibi dicit, ritu peregrino, & capite aperto. Sed quanquam hanc rem pluribus suo loco ex diuersis auctoribus explicui, hic etiam nihilominus ex Plutarcho in caussis Romanorum, breuiter repetam: Quid est,inquit,quòd Saturno capite aperto immolant? An quòd velandi capitis ritum Aeneas tradidit: Saturni verò sacrificium peruetustum est. An illud potius, quoniam deis cœlestibus immolantes velantur: Saturnum verò terrestrē & chthonium esse arbitrantur? An quòd veritas oculi, obscurarique non potest? veritatis autem parentē ac deum Romani Saturnum habent.Sed enim Festus ait, Saturno furuum bouem,id est, nigrum immolabant. at verò Cyrenæos euinctos tempora coronis, ex ficu recenti Saturno sacra fecisse proditum est,mellitásque placentas mutuò misitasse. Aborigenes autem, Italiæ indigenæ, humana hostia placabant: id quod postea ab Hercule in simulacra & effigies Argæas immutatum fuit, & luminibus splendoribúsque celebrata. vnde & cærei ideo in Saturnalibus mittebantur, vt Macrobius scribit:& sigilla fictilia passim vendebantur, vnde etiam Sigillariorum nomen. Sed quòd humana victima Saturnus placaretur,apud varias nationes,pluribus Eusebius de Præparatione euang.Clemens Cyrillus, Plutarchus, aliíq; permulti prodiderunt. Sed & alij quoq; dei,dæmonésq; ac heroes: quin & in sacris Hebrçorum literis harum abominationū est facta mentio,in quibus & ipsi interdū prolapsi,& proprios etiā filios iugulabāt, & in ignes mittebāt, vt planè ex lib. Carminū regis Dauidis,& qui in eū commentarios iam trium linguarū condiderūt,colligimus. Carthaginenses Saturno quidem filios sacrificabant. vnde cum aliquādo obsessi essent ab Agathocle rege,putarunt sibi Saturnū iratū ea causa,quòd clàm liberorum loco coemptis infantibus,& educatis,illi sacrificassent.quare vt factū expiarent,ducentos nobiliorū ciuiū filios publicè immolarunt. Quin etiā cum ad Himeram Gelo Carthaginenses debellasset, pacem & fœdus cum eis hac conditione fieri voluit, vt inter cætera subscriberent,ne filios sacrificarent. Nota est historia apud Plut. Sed nefanda & execranda hæc sacra mittamus.

Rhea,quæ & Cybele,& Deorum mater,aliísque multis nominibus vocabatur,sacerdotes castratos,qui Galli dicebantur,habebat, vt in cognominibus iam pluribus est declaratum. Deæ huic proprio suo sanguine litabant. Magnæ verò matri de porca sacra fiebant. Moretum quoq;,quod edulij rusticani genus fuit apud antiquos,eidem offerebant, vt in Fastis docet. Moretum carmine Vergilius composuit elegantiss. vt nosti, quod puer ipse olim sum interpretatus. Moretum & Seruius vir lōgè doctiss.teste Macrobio, composuit. Sed & Columella lib.de re rust.vltimo,moreti confectionē docuit.Hęc & alia pleraque in eo nostro puerili commentariolo dicebam, quod mihi è manibus extorsit Bernard. Barbuleius, cui plurimum literæ & literati debent, nedum ego, quem fratris loco habeo.

Vestæ,vel deis si quando Vestales virgines sacra libarent,vel rem diuinam facerent,eo cultu ornatúque vt erant,& vittatæ peragebant.album tamen pręterea vestimentū,quod suffibulum vocabatur,oblongum & prætextum,& quadrangulum in capite sumebant, fibuláque subnectebant: tum casta mola & sale tuso in ollam fictilem misso, mox in aquam iniecto,sacra faciebant:calicibúsq; fictilibus,quos cululos dicebant, Vestæ & deis libabāt. Alexander lib. v.cap.x I I. Sed de Vestalibus in Vesta plura legito,& quæ in hoc retuli. Illud hoc loco non omiserim,quod ab Hesychio scriptum est, morem fuisse Græcis, vt Vestæ primitias facerent. atq; inde prouerbium exortum, quod prętermisisse miror Erasmū, À Vesta incipiens: hoc est,ἀφ' ἑστίας ἀρχόμενος. Profertur verò à cursoribus circa sacra Gynęcęę deę, quam & Plut.in caussis Romanorum duobus capitibus nominare videtur:licet in alte-

ro,

ro, id est, priore, interpres malè exposuerit. nā pro Gynæcea Florarā reposuit, in altero verò Gynecæa pro Geneta legitur: cui lectioni græcus codex suffragatur. Nec præterea legimus, quòd de cane fecerint, vt certè Plut. ait. Diuersa ergo Gynæcea à Geneta, quam & Genesiam nescio qua ratione quidam dixerint. Et licet de Gynçcea, id est, Bona dea locutus sim in Rhea & Magna matre, in Saturni Syntagmate, hic tamen quę Plut. in causis scripsit afferam. Quid est, inquit, quod deæ Gynæceæ, quam Bonam deam nominant, omni florum genere sacrum exornantes mulieres in domum myrtos non important: præsertim cum ambitiosius cunctis germinum ac florum varietatibus vti soleant? An illud est, quod à fabulatoribus dicitur, Flauij diuinatoris vxorē fuisse? quæ cum vino clam copiosius vteretur, deprehēsa myrteis virgis ac flagris à viro cæsa fuisse dicitur. Inde factum est, vt myrtus in eius ædem non inferatur: vinum tantum, cum mulieres ei libant, lac appellant? An verò, quod cum à multis aliis, tum verò rebus venereis castæ ac purę sacrum illud obeunt. Non solum enim viros excludunt, sed cum solenne sacrum faciunt, quicquid masculum est, domi exigunt. myrtum igitur quasi Veneri dicatam, religiosam habent. Nam quam nunc Murtiam Venerem nominant, antiquitus (vt videtur) Myrtiam appellare consueuerant. Hactenus Plut. Hoc verò sacrum Damium vocabatur, teste Festo. Plura alibi retuli. Hic illud tantum, quod Pomp. Lætus de Sacerdotiis ait, ascribam: Fauni soror Fatua, vaticinatrix. ab ea vates Fatuarij dicuntur: hæc traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Bonam deam appellauere. cuius templum est in saxo Auentini montis, vnde ingressus virorum prohibetur, & ei fœminæ tantum sacrificant. Hæc ille. Illud tamen obseruandum, quòd non in monte Auentino hæc sacra, sed in ædibus vel pontificis, vel alterius probati ciuis & patricij, vt contigit, cum ea Clodius polluere tentauit: quod planè in eius Deæ descriptione tradidi.

Iano sacra fiebāt ex libo, quod ab eo Ianual antiqui dicebant. erat enim placētæ genus, itē ex mola, quę farina horna & sale miscebatur: interdū verò thure & mero. Hinc Ouid.

Iane tibi primùm thura merúmque fero.

Sed & ad melioris anni omen solebant veteres Kal. Iani caricas & carlotides & mella tum deo, tum amicis & propinquis elargiri, vt dulces dies anni à dulcibus rebus auspicarentur. Sed & stipes & pecunias largiebantur: id quod & hoc ipso tempore ab aliquibus obseruari videmus. Huic quoque Agonalia quidam attribuerunt, de quibus in hoc ipso antè scripsi, quo die Iano aries mactabatur. Ouid.

Ita rex placare sacrorum
Numina lanigeræ coniuge debet ouis.

Notauimus aliàs, in anni exordio in principio Ianuarij, solitos Romanos bene auspicari. Nūc visum est addere, quæ Lucianus scribit in Pseudologista: In anni (inquit) exordio, nempe die tertia à magna noua luna, cum Romani pro more maiorū ipsi precationes pro toto anno faciūt, & sacra iuxta cæremonias sacrificādi à Numa rege institutas, in eo videlicet die, dei votis precibúsq; vacent. Meminit & Pli. in Panegyrico, itémq; historiographi.

Pales dea pastorum, vt primo Syntagmate ostensum est. Ab hac dea Palilia, quæ & literæ immutatione Parilia vocata fuere. hæc XII Kal. Maij celebrabantur, qui Romæ dies natalis fuit: de quo Genethliacon carmen legitur non illepidū P. Marsi, & aliorum. Varię verò eo die fieri solebāt purgationes & expiamina, quorū in quarto Fast. meminit Ouid.

Alma Pales faueas pastoria sacra canenti,
Prosequor officio si tua facta meo.
Certè ego de vitulo cinerem, stipulámque fabalem,
Sæpe tuli plena februa tosta manu.
Certè ego transilui positas ter in ordine flammas,
Virgáque rorales laurea misit aquas. & Propertius:
Annuáque accenso celebrate Parilia fœno. Persius verò ait,
Fumosa Parilia fœno. Fiebant & alia plura à pastoribus. Ouilia enim, oues & pecudes, purgabantur fumo ex sulphure, rosmarinúmque ac herbam sabinam & laurum cremabant. Item liba ex milio, & lactis mulctralia in deæ ipsius honorem offerebāt. Tibullus:

Et placidam niueo spargere lacte Palem. Ouidius:
Et tepido lacte precare Palem.

At si de Pale plura cupis, præter ea quæ in primo lib. dixi, lege Dionysium Alicarn. in

primo, & Seruium in Georg. Plutarchum, Varronem, cæteros.

Telluri terræ deæ mense Aprili Romani bouem fordam, id est, grauidam mactabant, vaccásque prægnantes, ex quibus vitulos à ministris exectos maxima virgo cremabat. Horatius tamen secundo Epistol. tellurem porco placari solitam canit: quo loco Porphyrion ait, porcum pro porca positum. Quin & Ouidius ait,

Placentur frugum matres, Tellúsque, Ceré sque,
Farre suo, grauidæ visceribúsque suis.

Sunt, qui nigras victimas Telluri attributas scribant. Et quoniam, inquit Cœlius noster, terra per inertiam desidere ac torpere in se ipsa dicitur, huius rei gratia putatur à sedentibus Opi sacrũ fieri cõsueuisse. si quãdo verò terra mota esset, rituales Hetruscorũ libri suę fœta ostentũ procurare solebãt. & Arnobius ridẽs sacrificia, ita scribit in septimo: Telluri, inquiũt, matri scropha ingẽs immolatur fœta. at Mineruę virgini, virgo cęditur vitula, &c.

Pani deo hircus coleatus sacrificabatur, qui quidem hircus ad specum agebatur, in quo Pan ipse diuersari putabatur, vt docet Lucianus. Pani verò Lycæo, in Lupercalibus, canis immolabatur, vt ait Plutarchus quoniam gregis amicus & custos est canis. Alij capram albam dicunt; nonnulli hircum, ex cuius corio Luperci sacerdotes flagella conficiebant, nudique per vrbem fœminas feriebant, qua de re in Lupercalibus actum est.

Syluanum verò lacte placabant, vt Horatius in eo ostendit:

Tellurem porco, Syluanum lacte piabant.

Licet & porco interdum placari legerim. Iuuenalis,

Cædere Syluano porcum, quadrante lauari.

M. Cato de Re rust. Marti Syluano in sylua interdius in capita singula boum votum faciebant. nam Martem Syluanum appellarunt. Mulieri ad eam rem diuinam adesse non licebat. Id verò fiebat ex adore & larido & vino. Vide Catonem. Priapo naturæ & hortorum deo asinus hostia fuit, propter membri virilis amplitudinem. Lactantius fabulam narrat, & Ouid. in Fast.

Cæditur, inquit, & rigido custodi ruris asellus.

Sed non hoc illi perpetuum. nam in Theocriti epigrammatibus, huic deo ab Aepolo de vitula fit sacrum, & de hirsuto hirco, & saginato agno. Quare aliud est proprium & peculiare sacrum, aliud pro re & tempore & persona. Sic in Priapeiis, puer domini florentis agelli, poma Priapo offert. Sanè Theophylactus in commentariis Oseæ ait, mystas initiatos huic deo Priapo sacrificasse, quem Beelphegor dictum ait, qui mares viderentur fœmellæ fuisse, quæ cymbalis vtentes, fœmineísque vlulatibus triuia circuibant.

Fauno res diuina nonis Decemb, de hœdo & vino fieri solebat. Horatius tertio lib. carm. ad Faunum ipsum canit:

Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ, vetus ara multo
Fumat odore. & mox,
Cum tibi nonæ redeunt decembres.

Hæc verò celebritas Faunalia dicebatur, vt Acron, Porphyriónque consentiunt. Alij agno etiam Fauno litatum dixere.

Terminum pluribus in primo Syntagmate scripsi: & quanquam ibi de sacris quæ antiquitus illi inferebantur, pleraque retuli, quæ tamen tunc præteriisse videri possum, hic ascribam. Ara deo Termino statuebatur à dominis vtrinque, lignáque concisa foco imponebantur, & canistro fruges igni inspergebantur, tum demum puella fauos mellis porrigebat: alij & vina. itáque holocaustoma fiebat. Obseruatum est, Numam regem statuisse, ne ex re animata res sacra Termino fieret: id quod pluribus Plut. scribit, & ante eum Dionys. Alicarn. Ouidius tamen illi agnam & porcam in secundo Fast. immolari prodidit: item Horatius, cum eccinit:

Vel agna festis cæsa Terminalibus.

Vbi Acron: Terminaliorum inquit diem institutum, vt per epularum festiuitatem cæsis agnis fines seruari faceret. plura de Terminalibus Festus, & Macrobius. Aliud ab his Termini sacrificium, Aur. Prudentius poëta contra Symmachum attulit. ita enim canit:

Et lapis illic

Si ſtetit antiquus, quem cingere ſueuerat error
Faſceolis, vel gallinæ pulmone rogare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus extis.

Rubigo deo, qui & genere fœminino Robigo dicebatur, ad arcendam ex ſegetibus robiginem ſacrificium veteres faciebant, vt in primo Syntagmate ſcriptum eſt. menſe enim Aprili, extis canis & ouis placabant. Ouidius in Faſtis:

Flamen in antiquæ lucum Robiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ouis.

Hæc verò offerebantur cum thure & vino

Rumina dea, de qua in primo Syntagmate ſcripſi: huius deæ hoſtiæ lacte inſpergebantur, nec vinum adhibebatur. Plut. id fieri putauit, propter ficum Ruminalem, ſub qua Romulus rumam, id eſt, mammam ſuxit: vel quòd vinum minus conuenire exiſtimatur infantibus. Vide Plut. Probl. & quæ alio loco notaui.

Quæ ventis ſacra facta legerim, vide in Aeolo: id eſt, in Neptuni Syntagmate.

Nocti deæ gallus ſacrificabatur, & nocturno tempore. Ouidius in Faſtis,

Nocte deæ noctis criſtatus cæditur ales,
Quòd tepidum vigili prouocat ore diem.

Statius verò Papinius libro ſecundo Theb. nigras ei hoſtias cum lacte offert, in Noctis hymno. ita enim canit: Nigras tibi nigra litabunt

Electa ceruice greges, luſtraliáque exta
Lacte nouo perfuſus edet Vulcanius ignis.

Legitur & adhuc hymnus Orphei ad Noctem, cuius ſuffimentum faces. eius hoc eſt principium, meis verbis:

Te Nox ô genitrix hominúmque deûmque canemus,
Nox geneſis cunctis, quam & Cyprin iure vocemus, Audi diua, beata, &c.

Fortunæ virili menſe Aprili thura adolebant, & cum melle papauera, & lacte, quod ſacrum & Veneri commune fuit. Fortunam verò Lacedæmonij, vt etiam prouerbio eſt celebratum, admota manu inuocabant: id ſignificantes, ſic quidem deos inuocari debere, vt ſimul & nos quoque noſtram addamus operam, alioqui noſtra fruſtra eſſe vota.

Enyus, id eſt, Bellonæ ſacra non beſtiarum victima, ſed ſuo ipſorum ſacerdotum cruore peragebantur. gladios enim diſtrictos vtraque manu tenentes, humeros ſibi ac lacertos fanatici feriebant, hócq; ſanguine Deis litari, & crimina expiari arbitrabantur: ita tamen, vt pro ſanguine & vulneribus ſtipes ac pecunias captarent, vt in eius deæ deſcriptione plenius retuli. Atque hactenus de Gentium ſacrificiis.

FVRIARVM, quas Erinnyias, & Eumenidas, & Semnas deas vocabant, ſacrum huiuſmodi Sophocles in Oedipo Epicolono fieri docet: Manus ac digitos ex profluente aqua abluebat, qui ſacra facturus: & in cratere anſato, ouis nouellæ vellere obtecto, mellitã aquã ad choas & libamina reponebat, quę prima aurora ſobriis humi ter fundebat, térq; inſuper nouẽ ramos oliuæ ibi deponebat: tum demũ preces verbis cõceptis ipſis Furiis effundebat.

Pacis ſacrificium poëtarum feſtiuiſſ. exequitur copioſe Ariſtophanes, in eius deę nomine fabula. nam cum primũ caniſtrum deſcripſiſſet, cum hordeo, ſerto, cultro, & igne: tum ſubdit, qui ſacra faceret, caniſtrum ſumpſiſſe, aram circuiſſe, faculam intinxiſſe, mox preces ipſi deæ effudiſſe. O grauiſſ. regina dea, veneranda Pax, domina chororum, regina nuptiarum ſuſcipe ſacrificium noſtrum: & cætera, quæ ibi leguntur. Pòſt victimam facit ex oue, ſed non ante conſpectum deæ: quoniam ea non cæde lætatur; nec eius cruẽtabatur ara: at ſeorſum iugulabatur, & pedes offerebantur, igníſque ex ſciſſis lignis incendebatur: tum aſſabantur cætera viſcera, vt iam in aliis diximus, & præcipuè ex Homero diuerſis ex locis. Illud quoque notamus, nautas ſeruatos ex periculis maritimis, deis marinis ſacrificaſſe: quod notiſſimum eſt ex poëtis. Sed & Vergilius:

Votáque ſeruati ſoluent in littore nautæ,
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Sed nihil impedit, quin in hoc de vario ſacrificandi ritu gentium Syntagmate id aſcribam, quod à me eſt breuiſſ. collectum, & excerptum cùm ex aliis, tum maximè ex his ſcriptoribus, Lactantio Firmiano, Macrobio, Cicer. Platone in Minoë, Dionyſ. Alicar. Oroſio, Diod. Siculo, Euſebio, Luciano, Cyrillo, Tertulliano, Plinio, Suetonio, Solino, Mela,

Procopio, Alexandro, aliis. Si enim nationum ac gentium sacra, institutáque sacrorũ scrutari, & Barbaros externósque ritus recensere libuerit, quàm impia atque nefanda eorum sacra inueniemus? Atque vt ab his exordiar, Tauri Scythiæ pro hostiis Dianę aduenas immolabant, præsertímque naufragos: & quos (vt inquit Athanasius) prouidentia eripuerat, hos ipsi iugulabant. alij postquam è bello redierant, captiuos per centurias diuidebant, & ex singulis vnum sumentes, tot Marti iugulabant, quot ex vnaquaq; centuria delegissent. Scribit Procopius, apud Thulitas, id est Thulæ insulæ habitatores, suo tempore, hoc est Iustiniani Imperatoris, victimarum potissimam fuisse, virum quempiam, quem primum in prælio cepissent, Marti sacrificasse, vt quem deorum maximum ducerent. Sed ea, inquit, est apud hos immolandi consuetudo, vt non solum hostiam mactent, sed in arbore viuam hanc prius suspendant, indéque inter senticeta & vepres proiectam, sic variis ac miseris modis excruciando conficiunt. Legimus item paucis antè annis, ab Hispanis nautis orbem lustrantibus insulam repertam, quam ipsi à Corolo Carolinam dixere, in qua frequentes visebantur statuæ æneæ suorum numinum, quæ intrinsecus cauæ, manibus iunctis passísque fuerant, in quibus infantes & puerulos quos deis illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant, in caueis statuarum & simulacrorum igne accenso, & ære calorem concipiẽte: & hæc quidem hoc tempore. vt minus mirum videatur, quod à Mose & Hebræis prophetis scriptum legimus, & in primis in Deuteronomio, capite duodecimo: Omnes abominationes quas auersatur Dominus, fecerunt, deis suis offerentes filios & filias, & comburentes igni. Quo loco interpretes, cùm alia multa tradunt, tum illud, quod simulacra illa erant ex ære Cyprio, aliísque metallis ignita, & succensa. Vt cætera mittã, quæ traduntur: ad nostra redeo. In Asia Laodicæi Mineruæ virginem mactabant, Arcades Ioui Lycęo puerum: plerique iuxta Boristhenem, væcordi animo homines victimas dare, & in deorum sacrificiis humanis ossibus adolere solebant. Blemyę, Cymbri, Galli, Dryidæ, & Germani, statis diebus humanis hostiis litare, & captiuorum cruore adolere aras solebant: tunc maximè deos propitiari arbitrantes, cùm per cruciatum hominem excarnificassent: ex pœnis & hominum suppliciis diuinationes & auguria captantes. Fuit quoque apud Phœnices & Carthaginenses nimis diu obseruatum, vt infantes qui Principum filij essent, sorte ductos, regio ornatu Saturno immolarẽt hostias: & quem sors morti destinarat, morti subtrahere non licebat. Quare multorum ciuium largis fletibus deplorata fuere funera. Hinc Imilce Annibalis vxor, cum Aspar eius esset mactandus filius, apud Silium in calce quarti libri Punicorum dolens ait:

Quæ porrò hæc pietas, delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
Naturam nescire deum: iusta ite precari
Thure pio, cædísque feros auertite ritus:
Mite & cognatum est homini Deus. hactenus oro
Sit satis, antè aras cæsos vidisse iuuencos.
Aut si velle nefas superos, fixúmque, sedétque,
Me me quæ genui, vestris absumite votis,
Cur spoliare iuuat Libycas hac indole terras?

Et cætera. Ab istis verò sacris cùm desiuissent, postea victi ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitrati, quod antè etiam diximus, vt numen placarent, C C nobilium filios mactasse feruntur ad aras. Adeò cæca mortalitas, sub religionis nomine, ad infandas cædes præceps agebatur. Id quod etiam à Rhodiis & Cretensibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum ac pueros impuberes, festis diebus, Saturno & ipsi mactarent. In Chio & Salamine mos per multa secula viguit, vt Diomedi & Dionysio homines discerptos iugularent. Eiusdémque Dionysij templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram distlagellabantur ad necem: sicut & Spartæ in ara Orthię Dianę, pueri. Quinetiam alij ingenti simulacro viminibus intexto, & viuis hominibus oppleto, ac igne succenso, ipsis fœdum in modum exanimatis, maximum holocaustoma deis suis offerre putauerunt. Boiis & Celtis, purgato capiti hostis capite, caluariam auro cælare, & in eo poculo solennibus libare religiosissimum erat. Proditum est, Aristomenem Messenium Ioui, quem Ithomaten appellabant, C C C simul homines, in quibus Theopompus fuit, vno sacrificio mactasse: & Lacedæmonios eò vesaniæ processisse, vt Marti humana victima litarent.

Galatæ

Galatæ & Massagetæ, non aliter deos ritè consuli arbitrabantur, quàm iugulato homine apud aras deorum: ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu, & sanguinis fluxu futura diuinabant. Cymbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, deis pro hostiis dabant. Galli, præter Hesum & Theutatem, quos deos humano cruore placabãt, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum aras aut homines immolabant, aut se immolaturos vouebant: ad cuius aram etiam grandæuos ætate, victimarum loco prosecabant. Lusitanis vetus mos fuit, ex hominum intestinis exta prospicere atque inde omina & vaticinia captare, abscissásq; captiuorum dextras pro munere deis offerre. Thraces Zamolxin, quem maximum suum deum putabant, non alia ratione propitium sibi fieri arbitrabantur, quàm si ad aram facili lancearum ictu homo cõcideret, eam optimam & deis gratissimam victimam opinati. Germani quoque ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religiosissimum putabant. Idem etiam fecisse Senones traditur, qui cæso publicè homine, infanda sacra statis diebus celebrabant, his portentis expiari delicta credentes. Persis etiam, ad habendas suis deis gratias, viuentes iuuenes, eósque adhuc spirantes sub terra defodere, assuetum fuit: quem etiam morem Græcis inoleuisse accepimus, vt in anniuersaria celebritate Baccho viuos homines sacrificarent: quíque ita fuisset immolatus, maximam inter suos probitatis ac religionis laudem ferebat. Longum esset exequi, qui Taurorum populorum mores fuerunt, vt apud aram hominem sisterẽt, & post solennes quasdam preces hominis, caput eius claua feriebant, cruciq; illud affigebant: truncum porrò corpus ex ingenti rupe in præceps dabant. id quod cum Leucadiis commune fuisse quidam tradunt, qui in Apollinis Leucadij sacro, ad auertandam deorum iram, hominem de montis specula deiicerent, & in mare præcipitem deuoluerent. Fuit & id moris Albanis, vt hominem sacris initiatum qui sanctitate polleret, diu asseruatum, & opiparè saginatum, apud aras sisterent, cúmque furiali carmine excantatum, deuotúmque, additis quibusdam precationibus, cum aliis victimis immolarent. Tantáque animorum fuit insipientia, támque præceps libido imperiti vulgi, ante verbum diuinum corporatum, vt omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacra facere, quod procreationis seminaria forent, nefas non putarent: quod abunde in Venere, & Priapo, aliisque deis ostendi. Quin & Britannis longo tempore morem fuisse accepimus, vt coniuges & nurus nudas, & quodam herbarum succo delibutas, ad templa ducerent, & ita supplicarent, captiuorúmque sanguine deis litarent. At verò Corinthi supra mille prostitutas in templo Veneris assiduè degisse, & inflammata libidine quæstui meretricio operam dedisse, velut sacrorum ministras deæ famulari solitas, memoriæ est proditum. Hic tibi mitto sacratas Lydias & Cyprias libidines. Piget verò, pudétque referre, Romanos rerum dominos, quibus fœdera, leges & sacra exteris dare nationibus imperium fuit: quanto in errore, & quàm tetra caligine versatus fuerit victor ille gentium populus, & totius dominator Orbis, omni superstitioni obnoxius: fascinos & mutinos, nedum Iunones & Genios quotidie sibi asciscendo, & obscœna numina adoptando: qui etiam extra ordinaria sacra, ex fatalibus libris facere coactus, Græcum & Græcam, totidémque Gallos in foro boario, ad placandas deorum iras, sub terras viuos defodere veritus non fuerit. licuítque illi diu in sacris hominem interimere, & deis immolare: adeò vt Saturnum & ipse, & Latialem Iouem, humana placaret hostia. cuius simulacrum, dum sacrificarent, humano sanguine proluebant: donec Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. S. C. cautum fuit, ne nouam inducere religionem, néve hominem immolare, aut humano sanguine litare liceret. Sed iam de his satis. Quare nos CHRISTO gratias agamus, qui nos à tam fœdis immanibúsque sacris exemptos, salutifero Eucharistiæ sacrificio instituit, quo Deo patri quotidie litamus: Qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat, per infinita seculorum secula, Amen.

SYNTAGMATIS DEORVM GENTILIVM XVII, ET VLTIMI FINIS.

AVTORVM, QVIBVS TOTO HOC Opere L. Gyraldus vtitur, Catalogus.

Aceſtor
Acron
Actius Sannazarius
Acuſilaus
Aelianus
Aelius Stilo
Aemylius Probus
Aeneas Syluius
Aenopides
Aeſchylus
Agatharchides
Agathius
Aglaoſthenes
Agretas
Agretius grammat.
Albricus
Alcæus
Alciatus
Alexander ab Alex. ſiue Neopolitanus
Alexander Aphrodiſ.
D. Ambroſius
Ammianus Marcell.
Ammonius
Amphitheus
Anacreon
Anaxagoras
Anaxarchus
Annius
Anthes
Antimachus
Antipater
Apollodorus
Apollonius
Apollophanes
Apoſtolius
Appianus
Apuleius
Archematus
Archeus
Aratus, eiúſque interpres
Archilochus
Arctinus
Arethus
Ariſtagoras
Ariſtarchus
Ariſtides Mileſ.
Ariſtippus
Ariſtodemus
Ariſtophanes
Ariſtoteles
Armenidas
Arnobius
Arpocration
Arrianus
Artemidorus
Aſclepiades
Aſconius
Athanaſius
Athenagoras
Athenæus
Athenocles
Atteus Capito
Aufuſtius
D. Auguſtinus
Auſonius
Autocrates
Bachilides
Bandelus
Baptiſta Leo
Baptiſta Mantuanus
Beda
Beroaldus
Bebius Macer
Bembus
Beroſus
B. ſſarion
Boccatius
Boëthius
Budæus
Cælius Aurelianus
Cæcilius Minutianus
Cælius Calcagninus
Cælius Rhodiginus
Cæſar
Caius Iuriſconſultus
Callixenus
Calias
Callimachus
Callinus
Calliſthenes
Calliſtratus
Capitolinus
Carbilius
Caſsiodorus
Caſsius Hemina
M. Cato
Catullus
Cebes Thebanus
Cenſorinus
Cephiſiodorus
Ceſellius
Chalcidius
Charax
Chares Mitylenæus
Charicides
Charon Lampſac.
Cheræmon
Cherilus
Chryſermus
Chryſoſtomus
Chryſippus
Cicero
Cincius
Claudianus
Cleanthes
Clearchus
Clemens Alex.
Clemens Pont.
Cleomedes
Clinias
Clitorymus
Cloacius
Columella
Conon
Conſtantinus Cæſar
Cornelius Labeo
Cornelius Tacitus
Cornificius
Cornutus
Cratinus
Cratinus iunior
Crinitus
Critolaus
Cteſias
Cyprianus
Cyrillus Alex.
Dantes Algerius
Democlides
Democritus
Demoſthenes
Demoſtratus
Dicearchus
Didymus
Dinarchus
Diodorus Siculus
Diodorus Sinopæus
Diogenes Laert.
Diogenetus
Diogenianus
Diomedes grammat.
Dion
Dionyſius Afer
Dionyſius Halicarn.
Dionyſius Mileſius
Diophantus
Dioſcorides
Domitius
Donatus
Dracon Corcyræus
Drepanus
Durides
Duris Samius
Egnatius
Empedocles
Ennius
Ephorus
Epicharmus
Epiphanius
Eraſmus Rot.
Eratoſthenes
Eſaias propheta
Eualces
Euclides
Eudoxus
Euhemerus
Eumelius
Euphorion
Euphronius
Euripides
Euſebius
Euſtathius
Fabius Pictor
Fabius Quintilianus
Feſtus
Firmicus
Florus
Frontinus
Fulgentius
Galenus
Gaza
Gellius
Georgius Valla
Germanicus Cæſar
Gilius
Granius
Greg. Nazianzenus
Harpocrates
Harpocration
Hecatæus
Heliodorus
Helius Lampridius
Hellanicus
Heraclitus
Heraclides Pont.
Hermes Triſmegiſtus
Hermeſianactes
Hermippus
Hermogines
Hermolaus Barbarus
Heron
Herodianus
Herodotus
Heſychius
Heſiodus
Hieremias propheta
Hierocles
D. Hieronymus
Hippocrates
Homerus
Horatius
Hyginius
Hyllus
Hyperides
Iamblichus
Ioannes Annius
Ioannes Zezes
Ion
Ioſephus
Irenæus
Iſaacius Zezes
Iſidorus
Iſocrates
Iſſæus
Ilter
Iuba
Iolius capitolinus
Iulianus Cæſar
Iulius Firmicus
Iulius modeſtus
Iulius Obſequens
Iulius Pollux
Iulianus Aegyptius

Iuſtin

Iustinus
Iuuenalis
Labeo
Lactantius
Laertius
Lampridius
Lasus Hermion
Leon philosoph.
Leonicus
Libanius
Licinius Imbrex
Liuius Andronicus
Liuius Patauinus
Lucanus
Lucas Euangelista
Lucianus
Lucilius
Lucretius
Luctatius
Lycurgus orator
Lysimachus
Lycophron
Macrobius
Manethus
Manilius
Marcellus
Marlianus
Marsilius
Marsus
Martialis
Martianus
Marullus
Massurius Sabinus
Maximus Tyrius
Megasthenes
Menander
Menechmus
Menippus
Merula
Metagenes
Metasthenes
Methodius
Minutianus
Minutius Fœlix
Mnaseas
Mnesimachus
Mombritius
Moses Aegyptius
Musæus
Myrsilus
Myrtilus
Naugerius
Nazianzenus
Nearchus
Nehumius
Neoptolemus
Neuius
Nicander
Nicanor
Nicephorus
Nicostratus
Nigidius
Nisus Chius
Nonius Marcellus
Numenius
Nymphiodorus
Olen Lycius
Origenes
Orpheus
Ouidius
Pacuuius
Palephatus
Pamphus
Paniasis
Parmeniscus
Parrhasius
Parthenius
Paulus Aegineta
Paulus Apostolus
Paulus Diaconus
Pausanias
Pecellides
Pediasimus
Persius
Petronius Arbiter
Phauorinus
Phænodemus
Pherecides
Pherenicus
Phestus
Philarchus
Philemonax
Philochorus
Philon Byblius
Philostratus
Phœdimus
Phornutus
Picus Mirandula
Pindarus
Plato
Plautus
Plinius
Plotinus
Plutarchus
Polemon
Polyanthus
Politianus
Polybius
Polycharmus
Polymantes
S. Pompeius
Pomponius Lætus
Pontanus
Porphyrius philosop.
Porphyrion Horatij interpres
Posidippus
Possidonius
Priscianus
Probus grammat.
Proclus
Procopius
Prodicus
Propertius
Prudentius
Psellus
Ptolemæus
Pythagoras
Quintilianus
Q. Calaber
Q. Curtius
Rhabanus Hebræus
Rhianus
Ricclus
Ruellius
Ruffinus
Sachoniachthon
Salustius
Sammonicus Serenus
Santra
Sceptius
Scopas
Sedulius
Sempronius
Seneca
Serenus
Seruius gram.
Sextus Clodius
Sidonius
Silius Italicus
Simonides
Simplicius
Sisides
Socinus
Socrates
Solinus
Sophocles
Sophronius
Sosibius
Sosicrates
Sostratus
Sozomenus
Spartianus
Speusippus
Statius
Staphylus
Stesimbrotus
Stephanus
Stesichorus
Steuchus Eugubinas
Stobæus
Strabo
Suetonius
Suidas
Synesius
Syrianus
Tacitus
Tarquitius
Tarrhæus gram.
Tatianus
Telechides
Telesarchus
Terentius Comicus
Terentius Varro
Tertullianus
Themison
Theocritus
Theodoretus
Theognis
Theon
Theophilactus
Theophilus
Theophrastus
Theopompus
Thomas Morus
Thucydides
Tibullus
Timæus Tauromin.
Timosthenes
Timotheus poëta
Timotheus theolog.
Tiresias
Trebatius
Trimatius
Trapezontius
Tyberianus
Tyrius philosophus
Valerius Antias
Valerius Flaccus
Valerius Max.
Valerius Probus
Valerius Soranus
Valturius
Varro Vegetius
Velleius
Vergilius
Verrius Flaccus
Vibius Sequester
P. Victor
Victruuius
Villius
Vlpianus
Vopiscus
Xanthus Lydius
Xenagoras
Xenophon
Zenobius
Zenodotus
Zezes grammat.
Zoroastres.

DIAL.

DIALOGISMVS VNICVS LAVRENTII FRIZZOLII SOLIANENSIS AD CLARISS. V. ACHILlem Bochium equitem Bononien. De Lilij operibus déque eius vita breuiter.

INTERLOCVTORES.

EMPTOR ET BIBLIOPOLA.

CVM superioribus diebus Ferrariam venisses Achilles Bochi eques ornatiss. téque ad Lilium Greg. Gyraldum vnà cum Io. Baptista Pigna contulisses, ac cum eo de multis variisque rebus esses collocutus, rogasti eum, vt iuberet aliquem amanuensium suorum, vitæ suæ capita, vt sic dicam, exscribere, habere enim aiebas in animo eam velle te literarum monimentis posteritati commendare, quod cum tibi ipse, sicut & suipsius effigiem, qua Academiam tuam exornare cupiebas, vt aliis plerisque, abnegasset, ego qui tunc ibi aderam, tui pro singulari virtute, pro dignitate tua, ac sapientia (tametsi ignotus tibi) obseruantissimus, quæque de eo colligere potui, vt eo præsente me rogasti, nunc ad te mitto, ne eius ipsius Lilij modestia meáque negligentia te ab honesto ac laudabili huiuscemodi instituto deflectat, & eo maxime cum me tibi gratum facturum existimem. Vale ac Dialogismi collocutores emptorẽ cum bibliopola attende.

EMPTOR.

Nunquid habes noui mi lepidissime Bibliopola? BIBLIOP. Nihil præter quosdam Lilij Gregorij Gyraldi annotationum Dialogismos, expectabam quidem Iouij historias, ac conuersum in Latinũm Pausaniam, aliáque nonnulla. EMP. Tu interim ne graueris hos mihi Dialogismos ostendere. BIB. quid obstat? en accipe & lege. E. nunquid Lilium hunc nosti? B. noui & quidem vt magis neminem. E. nunquid aliud præter quàm has annotationes composuit? B. plura quidem. E. Et quonam titulo circunferuntur? B. Dicam si rectè inscriptiones meminero, primúmque mihi suppetit eum edidisse syntagma quoddam de musis, dein Herculis vitam, tum demum Sepulcralia, & de vario sepeliendi antiquorum ritu. Transtulit postea è Græco in Latinum, quin corruptum emendauit potius, ac amissum bibliothecis restituit, Symeonis Sethi medici Antiochẽsis libellum περὶ τροφῶν δυνάμεων, hoc est de facultate cibariorum. Sed prius hymnos quosdam heroico carmine cõscriptos, & alia quæpiam ediderat. Dedit postea librum de Nauigiis, in quo de nauium inuentu, earũ generibus & de nauigandi ratione plurima nõ indigna scitu connumerat. Sequitur post hũc alius liber quẽ de Annis, mensibus, diebus & horis cõposuit, cui subdidit antiquos fastos, hoc est calendaria, tum Græcè tum Latinè. Collegit præterea decem dialogis Græcorum & Latinorum antiquorum omnium poëtarum vitas opus ingens & varium. Scripsit deinde Parænesim aduersus ingratos cui subiunxit remedium De crimine ingrati & nomine vitando. Sed ne ipse ingratus cuiquam videri posset, sicut de antiquis Græcis & Latinis omnibus poëtis benemeritus erat, historiam duobus dialogis De poëtis nostrorũ temporum confectam superiori anno edidit, ac vnà cum iis epistolam heroico carmine conscriptam eiusdem ferè argumenti, vbi agit de incommodis, quæ in direptione passus fuerat Vrbana, cum qua exhibuit & Progymnasma aduersus literas & literatos quod iuuenis confecerat declamando. EMP. Nunquid plura? B. Nunc meminero, hem exciderat volumen illud ingens de Deis gentium quod ante duos dialogos de poëtis nostrorum temporum composuit, septemdecim syntagmatibus distinctum, in quo deorum omnium nomina, cognomina, in quibus colerentur templis, status, cæremonias congessit. E. In eo plurimum quidem puto inesse eruditionis. B. non id ego iudicarim, vnum illud scio, nobis æra meruisse. paucis verò antè diebus exiit eiusdem quidam libellus, in quo antiquorũ ænigmata ac Pythagoræ symbola puer collegit, ac interpretatus est: ea nescio quo fato in manus hominum deuenerint, sed puto ab amicis extorta. Nunc verò has annotationes dedit, quæ apud me venales his diebus extitere. quid verò tibi de his videtur? E. Rectè quidem. sed nonnulla me tamen cepit admiratio, quòd cùm præter alios Latinos auctores Ciceronem maximè & Vergilium meritò extollat, & imitandos præcipiat, ex annotationum harum capitibus parum vel nihil videam super eos ab ipso annotatum. B. Sui mihi consilij rationem sæpius aperuit. Amicos habet quamplures Ciceronianos, & ex his præcipuè, qui Ciceronis animam in se more Pythagorico transfusam putent, quíque super omni

omni Ciceronis verbo fortè oggannîuerint, ne annotauerint aliquid dicam. Maluit igitur annotationes suas perire, quàm eos quos amat, & quibus aduersari noluit, offendere. De Vergilio verò alia est ratio, sed huic ferè consimilis. E. Beasti me mi Bibliopola. Sed Lilius an vestras est, & Ferrariensis? B. Et quidem nostras, & Ferrariensis. E. Quot annos natus? B. Tres & septuaginta. Natus est enim Lilius Greg. Gyraldus iste, vt ex eo sæpius audiui hic Ferrariæ, Anno à verbo Dei corporato MCCCCLXXIX. Idibus Iunij, sub Herc. I. Estensi Ferrarien. principe. E. Et quibus'nam parentibus? B. Ingenuis scilicet, patre Gyraldo, quod cognomen fuerat antiquum maiorum suorum, matre verò Sancta. E. Perge quæso aliqua de eo. B. Is puer prima elementa à M. Vergnanino & Luca Ripa grammaticis Rhegiensibus didicit: mox adolescens sub Bapt. Guarino, viro doctissimo atque optimo, bonis literis operam dedit. dein peregrè profectus est, & Carpos primum ad Albertum Pium Carporum, necnon & Ioan. Franciscum Picum Mirandulæ principes, apud quos nactus librorum copiam, multa legendo collegit. Fuit & hoc tempore Mediolani, vbi per annum sub Demetrio Chalcondylo publicè ibi docente, ac in vtraque lingua eruditissimo, Græcis literis operam nauauit. Deinde Mutinæ cum Rhangoniis Comitibus mansit, donec Romam se contulit: vbi ipse tantisper fuit cum Herc. Rhangonio Card. amplissimo, dum Cæsariani milites vrbem diripuerunt. in qua quidem vrbis direptione multa passus, Hercule immaturo interitu vnà cùm ampla librorum cæterarúmque rerum supellectile erepto, omni spe & facultatibus spoliatus, se ad Picum recepit. Sed heu, ecce Picus à fratris filio vita & Mirandula impiè priuatus est. Ille Picus, inquàm, qui (vt te audiuisse puto) semper honestissimè vixerat: qui non doctrina modò, qua omnes longè superabat, sed morum sanctitate lumen quasi cæteris extinctis elucebat, tam indignè trucidatur. Lilius verò pedibus æger, multo grauiora ab ipsis coniuratoribus quàm in Vrbana passus direptione, vix, rebus omnibus iterum exutus, eorum manus euasit. tandem in patriam reuersus, cum Manardo & Cælio Calcagnino, viris doctissimis, ac veteribus amicis aliquot annos coniunctissimè vixit. sed eo magis articulari morbo afflictatus à Manardi interitu, nunquam suis pedibus iuit: cæterum mula vel sella curuli vehebatur. Sed tanta, ingruente bruma, vis morbi creuit, vt neque vehi amplius neque stare posset. Sedebat igitur in lectulo, ac scribebat aliquid semper, vbi Deorum gentium ac Poëtarum nostrorum historiam contexuit. Tandem ab atrocissimo articulorum morbo oppressus, abhinc ferè sexennio decumbit, omni manuum ac pedum cæterorúmque membrorum priuatus munere: vt non modò ori manus admouere, sed nec se absque famuli obsequio, ac tantillum quidem in grabato excutere possit. E. Doleo quidem acerbissimo eius casu: sed dic quæso mi optime Bibliopola, nunquid habet in manibus quod edere velit amplius? B. Habet schedas multas, & opisthographorum libellorum volumina: verùm cùm ea ipse euoluere nequeat, ob infirmas manus, iacent cùm eo, ac cum situ blattisque luctantur. Scribit quandoque epigrammata, vbi amicis gratias agit, aut si ab eis vel epitaphia vel alia huiuscemodi elogia efflagitantur. E. Quid est quod de eius versibus nihil agis? Plura apud eum carmina esse, cum quotidie ferè aliquid scribat, opinor. B. sic est, vt inquis. & vt mihi ab eo sæpius audire contigit, sua carmina in tres tomos distinxit: iuuenilia, senilia, & sacra, quæ ipse Herculi II. principi huic nostro dicauit. E. Nunquid est aliud quod me de eo audire fas sit? B. Est quidem, quod te audire non displiceat, eius modestiæ & grauitatis amplum testimonium, Epitahium quod ipse in paruo suo sepulcro conscribi iussit, quod tale est:

D. M.

D. M.

Quid hospes astas? tymbion
Vides Gyraldi Lilii,
Fortunæ utramque paginam
Qui pertulit: sed pessima
Est usus altera, nihil
Opis ferente Apolline.
Nil scire refert amplius
Tua, aut sua: in tuam rem abi.

LILIVS Greg. Gyrald. Proton. Apost. mortalitatis memor,
Ann. ag. LXXII. V. S. P. Cur. MDL.

Spirat verò adhuc Lilius (vt eius verbo vtar) non viuit, séque adeuntibus peramanter exhibet, & memoria pollens locos perdifficiles auctorum omnium explicat. E. Id audire mihi pergratum fuit, tibíque gratias ingentes habeo. sed quanti constant hi Dialogismi? quanti alios vendidisti? B. Drachma herculea. E. Carioris hercle quàm putaram. sed drachmam accipe, ego mecum Dialogismos auferam. Tu vale.

ELOGIVM TVMVLI ALPHONSI
Maianthi Ferrarien. per Lilium.

ALPHONSO Maiantho adolescenti forma & moribus egregiis, ingenuarúmque artium studioso, & in primis Philosophiæ, ac Medecinæ, quibus & vtriusque linguæ bonis literis dum assiduus operam nauat, in febriculam incidit, quam subsecuta dysenteria suo scalari anno absumptus est, heris boníſque omnibus sui desiderium relinquens: Mœstissimi parentes filio charissimo, quod ab eo sibi optabant, iusta bustúmque peregerunt. prò dura fatorum lex.

Vixit annos XX. Menses II. obiit mense Nouembri. MDLI.

Eiusdem,

Maianthi tumulus monet uiator,
Ut nequid nimis optimum putemus.

EIUSDEM.

Dum Maianthe vacas puer Camœnis,
Artes ingenuas secutus omnes,
Et præuertere dum paras iuuentam,
Ut æquus senibus fores docendo:
Parca candida fila nere visa
Te quarto (heu miser) abstulere lustro:
Et tanta indole spéque decidisti.
I, speres nihil hic tibi viator.

FINIS.

Series chartarum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z,
A B C D E F G H I K L M N O P Q.
Omnes sunt terniones, præter Q quaternionem.

LVGDVNI,
Excudebat Iacobus Faurus.

RERVM ET VERBORVM IN HISTORIA DEORVM

Gentilium L. Gyraldi memorabilium

INDEX.

ABadir 44.41
Abaris vates 197.55
Abatos insula 187.55
Ab ben-veruach haccados, nomē duodecim literarum 9.23
Abeona dea 51.10
Abigena bos auguribus quæ 46.42
Abraxas 68.9
absinthium Latinis ferijs bibi solitum 415.4
acacalis nympha 158.51
Acacus 258.37
Acamarchis 157.45
Acapnatilia sacra 408.28
Acheloides Sirenes 5.41
Acheron 188.10
Achores deus muscarum 46.32
Val. Acilius 20.31
Acmon, Idæus dactylus 64.33, & 113.55
ἀκρίδες 282.40
Acronis in Horatium locus emendatus 51.22
Actæó Aristei filius 64.33
Actæus 26.24
Acte 256.12
Adad Assyrijs nomen summi dei 10.24, & 60.1
Adargatis dea 60.52
Adelphi vnde dicti 96.36
Adeona, dea adeūdi 51.50
ᾍδης Pluto 168.16, & 169.26
adoleo, verbum sacrorū 442.40
Adonai nomen pro quo enuncient Hebræi 8.16
Adoneus Bacchus, nó ab Adonai 249.32
Adonia sacra 350.11
Adonis ib. 350.53
Adonis veneris comes 349.36, vnde dictus ib. 46. in lactucæ folijs abditus 49.31. ἀδωνιάζουσαι cur dictus 350.9
τετράλυτος 350.40
Adonidis horti 350.20
Ador & Adorea sacrificia 413.12
adoratio 11.5
adrastia 157.2°, 393.13 vnde dicta 395.14
Adrianus deus 61.35
ædes & ædituus 400.1
Aega nympha 157.37
Aegæō deus maris 156.19
Aegeria nympha 150.17 dea prægnantium & parientium 50.8
Aegipan 384.39
Aegle 157.41
Aegyō vrbs Siciliæ 24.18
Aegyptij vnde linigeri dicti 417.50. quomodo victoriá pingere soliti 287.11
Aegyptiorum de Dijs opinio 11.3 mos in sacris faciendis 451.4
ἀειθαλής 73.2
Aello 183.47
Aelures fabulosæ Lunæ filius dicitur 306.7
Aenus mons 95.31
Aeoliæ insulæ 165.10
Aeolus Iouis filius 164.6 Hippotades ibid. 7, & 165.31. cur ventorū deus fictus 165.7
Aeoli duo 165.18
Aeneas de° indiges 22.54
aer corruptus in templo Apollinis conclusus 211.43
ærarium Romani cur in æde Saturni esse voluerint 121.22. quid in eo asseruarint ibid. 31
Aeropus 273.9
Aesa parca 180.53
Aesculapius medicinæ inuentor 217.48. vnde dictus 218.8. à quo nutritus. ibid. 13. fulmine ictus 21.19. eiusdem simulacra varia ibid. 7
Aescul. ἀιγλαὴρ 221.49. ἀγλαόπης 222.8
ἀπαλεξίκακος 223.2
Archagetes 221.53. Aulonius 222.54. Aes Veneris nomine nuncupatur 257.5 αὐξίθαλής 223.2
Aescul. καύσιος 221.26. Coronides 221.11. Cotylæus 222.46
Aescul. Epidaurius 221.36 ἠπιόδωρος 221.36. Gortynius 222.0. Hagnitas 222.4. Opifer 222.50 Pæon 221.34. Pergamenus 222.1. Phœbigena 221.6. Salutifer 222.50. Triccæus 221.9
Aesculapij filiæ quatuor 220.14. insignia, & cur ei tribuantur 220.53
Aesculapio de quo sacrificatum 455.43
Aesculapij tres 218.3
Aesculapij delubrum in Antone 222.54
Aeternitas dea 57.4
Aethiopum de dijs & eorum cultu opinio 11.29. eis vt semper liberi fuerint, à quo concessum ibid. 43
Aetna, mongibelus 352.33
Aeuiterni dij qui 2.9
Africia 444.43
Africus ventus 166.30
Agapenor 347.23
ἀγαθοῦ δαίμονος poculum quale 51.42
ἀγδὶ dei nomē apud Turcas 10.5
ἄγδιστις dæmó, Iouis filius 123.17
Agdus lapis 123.29
Agenoria dea quæ 50.29
Agla, nomen Dei τετραγράμματον 9.39
ἀγλαΐα 357.9
Agnodice puella 218.8
Agno nympha 96.3, & 158.39
ἄγνος vitex 262.52
ἄγνεια calūniæ socia. 8.22
Agones in sacris qui 443.17
Agonia & Agonalia 443.46, & 417.
Agonij dei 296
Agonius deus 50.30
Agoracritus Parius 393.43
Agraule Minerua 3 2.24
ἀγρεὺς 64.27
agricolarum duces, dij. 6 lentes 21.7
Agyiea, loca 208.8
Aidoneus rex 279.25
ἀΐστωρ 95.29
Aius deus Rom. 56.16 vnde sic dictus 47.27
Alabandus deus, vnde sic dictus 63.11
Alalcomena opp. 30.10
ἀλαστήρ 114.48
Alastores qui 26.45
Albuneæ deæ historia 67.13
Alcamenes Phidiæ discipulus 9.44
Alcides 279.40
Alcmena ex Ioue Herculem

lem genuit 279.5
Alecto 182.33
Alectryō in Gallum mutatus 270.40
Aletides, sacrificia 422. 43
ἄλφιτα & ἄρτος quid differant 215.22
Alexãder Macedo, XIII Græcorum deus 22.17
Alexandri Maced. historiæ scriptores 97.8. liber ad matrem de sacrificandi ritu 11.16
Alexandri ab Alexandro error 58.9
ἀλεξίκακοι 28.5
ἀλεξήτωρ Ζεὺς 84.26
ἀλέα dea 29.42
ἀλιτήριοι seu ἀλιτηριώδεις θεοὶ, qui 28.20
ἀλιάδες 331.20
ἄλινος νόμος 147.13
Alipheira vrbs 298.4
Ἀλλὰ, dei nomen apud Arabes 10.24
Almon fl. 125.37
ἀλῶα, festa agricolarum 362.2, 421.7
Altaria vnde dicta 401.39
Altis apud Pindarũ quid 87.6
alui purgatio à quo inuẽta 218.6
Amalthea nympha 157.22. Melissei filia & Iouis alumna 7.40, & 7.23
Amaltheæ cornu 157.31
Amanus deus 59.27, & 61.13
Amarynthus 321.29
Amata Vesta 133.13
Amathus 333.36
Ambarualia sacra 412.17
Ambiguæ oues in sacris quæ 410.41
Ambrosia, festa 420.44
Ambullij Castores 164.9
Amburbale sacrum quale 412.17
Amicitia dea 52.26 eiusdem imago ibid. 29
Ammiani Marcellini locus expositus 28.13
Amor deus 344.29. cur tristis pingatur 346.13
Amphiaraus deus, & eius historia 62.52
Amphictyon Atheniens. rex 244.1
Amphictyonum conuentus vbi, & quoties fieri soliti 361.14
Amphilochus vates pro deo cultus 64.13
Amphitheatra ouali forma 161.17
Amphithoe 157.46
amphitryoniades 162.28
Amphitrite 146.31
Amphitryon 278.50
ἄμπυξ 229.41
Amyclæ opp. 208.42
Amymone Nauplium peperit 140.5
Anacalypteria 420.55
ἀνάῤῥυσις 343.19
Anaitis Venus 61.32
ἄναξ vnde dictum 205.42
Anaces 162.53
Anathemata, sacra 412.34
ἀνάθημα & ἀνάθεμα quid differant 412.46
Anatola 356.11
Anaxagoræ opinio de deo 14.19
Anaximandri Milesij opinio de Deo 13.45
Anaximenis opinio de Deo 13.50
Anchurus Midæ filius in voraginem se coniicit 83.14
Ancillæ nomen vnde deductum 28.31
Ancillæ à senatu Rom. manumissæ 111.14
Anculi & Anculæ qui 28.30
Ancylæ 405.23
Andira 132.16
Angelia Mercurij filia 254.17
Angeli Hebræis qui 369.41
Angerona 42.48
Angeronalia 416.1
Angeronia dea silẽtij 48.36, & 55.6. inde anguilla inuidiæ nota 40.2
Aniger fl. 154.34
anima pro hostia in sacris 431.50
animalia sacrificijs congrua quæ 212.7, 132.19
ἄρτια non mutila esse oportuisse 436.7
Anna Perenna dea 57.2. Romæ quo mense culta ibid. 11
Annō quid egerit, vt deus haberetur 59.15. ab auibus, quod eas edocuerat carmen contemptũ & opinione falsus sua ibid. 16
Anteros 348.49
Anthesphoria sacra 177.45.42.46
ἀνθεστήρια festa 42.18, & 420.38
Anthiæ vestes 247.24
Antias dea 396.27
Antinoꝰ ab Adriano Cæ. deus factus 67.54
Antiphilus Apellis æmulus 38.15
Antisthenis Atheniensis opinio de Diis 14.35
ἀντίθεοι qui 28.32
Antra quibus dijs dicata 401.46
Anubis 264.50
Anxur, Terracina 112.51
Aonia 228.54
ἄωοι dei qui 28.27
ἀπαρξάμενοι 342.46
Aparctias 166.13, & ibid. 41
Apaturia festa 237.15. dierum quatuor, & qui singuli dicti 343.1, & 421.23
Apex pro pileo flaminis 401.52
Apesas, Apesantius Iupiter 90.1
Apexabo 444.33
ἄρτεμις κόρη 21.6
ἀφροδίσια 400.22
ἀφροδίτη 32.4
Apia dea Scythis quæ 41.21
Apis qualis deus 172.46
Apis bos 173.54
Apis taurus, & eius consecrandi ratio 179.15
Apis post mortem Serapis dictus 173.9
Apidis sacra à Cambyse violata 174.49. ab Ocho ibid. 51
Apium feralib. apponi solitum cur 450.32
Apollo deus ἐγγεγραμμένος 21.28. vnde dictus 191.3. à quibus deus factus 13.31. cur gratias dextra gestare fingatur 155.22. cyclopas interemit 218.1. quatuor artium præses 199.47
Apol. Abæus 210.12. ἀκερσεκόμης 211.9. acelius 191.48. Acræphius 211.2. Actæus & Actiacus 206.54. Aegletus 215.34. ἀγυιεύτης 193.35. Aeneas 213.30. Agræus 197.39. Agyieus 207.54. ἀλεξίμορος 215.21. ἀλεξίκακος 191.42. Amazonius 214.47. Amycleus 208.41 ἄναξ 215.32. Aphetor. 212.54. Arcitenens 213.52. Argyrotoxus 213.44 ἀρνοκόμης 197.29. Astypalæus 216.16. Auricomus 213.55
Apollo Beles 204.47. Βοηδρόμιος 203.46
Apollo Carneus 210.29. Cassius 216.15. Catasn 215.44. καταιβάτης 99.25. κερδῷος 197.2. χαρίσιος 214.3. χορευτής 214.16. chrysaor 214.5. χρυσάορος 258.30. chrysocomes 213.55 Chrysotoxos 214.50. Cillæus 215.49. Cirrhæus 216.2. clarius 215.45. clytotoxos 213.51. Cœlispex 194.53. Comæus 211.42. Coryphæus 209.14. κουροτρόφος 193.33. Cous 212.32. crinitus 214.2. Cynnius 209.5. Cynthiꝰ 193.6, & 200.24. Cyrinus 209.1
Apollo Daphnæus 209.7 δαφνηφόρος 214.39. Delius 191.52. Delphicus 195.48. Delphinius 195.15. Deradiotes 206.28. Dicæus 209.34. Didymæus 200.28. διονυσόδοτος 215.42
Apollo ἐκβάσιος 211.33. ἔκατος 205.4. Enholmios 213.9. ἐπιβατήριος 214.1. Lutreates 211.21, & 215.47. Epactius 207.9. ἐπακτάιος 206.9. Epidelius 193.10. Epicurius 195. ἐπιμήλιος 207.49. ἐπιμήλιος 197.28. ἐπίσκοπος 104.37. ἐπιτύμβιος 204.34. Erisatheus 216.13. Erithybius 203.27 εὐρυβίας 216.19. εὐφαρέτρας 215.14. ἡμεροδρόμος 204.45
Apollo Genitor 21.55. Gergithius 212.24. Geruntius 210.9. Grynæus 215.12
Apollo Haleus 211.31. Hecaergus 205.21. Hecatebeleres 204.52. Hecatōbæus 201.4. Heliopolitanꝰ 216.38. Helius 216.6. Horus 203.47. Horius 204.6. Hyacinthides 212.19. Hylata 209.29. Hyperionides 204.20. Hyrius 207.39
Apollo ἴκιος 191.52. Illeus

215.33. Intonsus 211.15. Ismenius 196.35. Ixius 215.27.
Apollo Larissenus 214.42 Lathræus 215.29. Latous 195.1. Leschenorius 214.31. Leucadius 207.19. Libystinus 192.33. Lithesius 210.17. λοίμιος 191.50 Lycegenetes 194.31 Lycius 193.45. Lycoctonus 194.24. λυκωρεύς 194.48
Apollo malcaticus 204.41. malloeis 204.38. maletous 215.40. marmarinus 215.19. ματαγείτνιος 210.7. μουσαγέτης 204.36. musagetes 215.14. murinus 203.39 myricæus 208.32. mylles 210.51
Apollo Ναπαῖος 197.32, & 214.23 Nomius 197.24
Apollo Oetosyrus 216.33. Opsophagus 195.8. Orchestes 214.15. οὔλιος 192.25
Apollo Pæan 191.52 Pagasæus 205.25 Palatinus 206.40 παρνόπιος 213.36 Parthasius 207.46 Paspasius 203.45 pastor ab Amphryso 197.34 Pataræus 208.19 πατρῷος 197.5 φανερώθεος 204.31 Phanæus 193.15. Philalexander 213.40
Apollo Philesius 202.39 Phœbus 193.26 Phileæus 214.54 Phyxius 214.17. Platanistius 264.12 πόριος 197.29 Polius 214.44 Pornopion 203.27 προόψιος 214.37. Prostaterius 206.24 Ptous 196.46 Pythius 195.51, & 197.42 πυθοκτόνος 192.52
Apollo Salganeus 215.11 Selinuntius 215.10 Smintheus 202.51 Sosianus 216.36 Spodius 195.12 Strobæus 214.50 Styracites 215.31. Synhodus 217.20
Apollo Tarthæus 215.4 Tegyreius 209.38 Telchinius 26.54, & 210.22. Telmissius 214.27. Tembrius 209.30 Theatius 204.15 Thecmius 216.27 Temenites 212.10 Theoxenius 207.30 Thornax 214.34 Tymbræus 212.36 Thyræus 206.12 Tilphonius 214. Tortor 204.18 Toxophorus 213.54 Tragius 215.24. Triopius 196.24
Apol ζωστήρας & ζωστηλυσὶς 216.20
Apollinis amicæ & cynædi 190.11 insignia 190.18. nominum acrostichia 217.24
Apollini quæ immolari solita 655.29
Apollinares ludi 416.46
ἀπολλωνόλυτοι 191.28
ἀποπομπαῖοι θεοὶ qui 28.1
ἀποτρόπαιοι 28.7
Apelles falsò accusatus, & quomodo calumniã descripserit 38.5
Appiadesdeæ quæ, & quot 24.33
Appiani locus restitutus 89.52
Appius Claudius templi Bellonæ auctor 276.12
Apuleij locus expositus 145.4, & 201, & 277.40, 332.39
Aquæ sacrificandi mos apud Persas 452.4
aquæ vsus in sacris 439.51
religio 440.3
Aquila cur Ioui dicata 72.18 ales calidissima ibid.25
Aquilicia sacra 418.54
Aquilo 166.41
Ara & altare quid differant 401.34
ara pinguis Virgilio quæ 67.46. placabilis ibid. 49.
aræ Amphiarai descriptio 64.3
aram tangere quibus nephas 444.33
aræ deorum incognitorum quomodo & à quibus erectæ 20.47 inde
Arbis fl. 99.54
arbores quæ quibus deis dicatæ 402.5
Arcapes Eleos vincunt 62.28
Arcesilai opinio de Deis 16.19
Archelai physici de deo opinio 14.12
Archias Aristechmi filius 222.28
Archigalli qui 125.18
Arcitenens deus 213.52
arctos stella 158.10
ἀρεσκεύονται quid 317.39
Arculus deus arcarum 51.9
Areopagum iudicium 270.12.
ἀρετὴ & ἰσχὺς quid differat 29.41
ἄρης vnde dictus 270.10
Epitheta lege in Marte
Argentum lunæ nomine nuncupatur 357.5
Argentinusdeus, pecuniæ filius 39.20
Argestes leuconotos 166.14
ἀργὴς 260.1 pro veloce 454.23
Arginnus puer 338.55
Argyra nympha 158.14
ἄργυφον pro pulchro 241.7
Ariadnæ chorus 233.23
Arimanes pluto 170.16
Aristæchmus Archiæ pater 222.28
Aristeus deus à quo factus 92.15.26 eius historia 64.23
Aristoclia nuptiarum die amantum manibus discerpta 73.35
Aristophanis locus 259.45 eiusdem prouerb. χρυσῆς θεὸς expositum 25.21
Aristophani δινήλατος quid 420.31
Aristotelis testamentum 98.12
Aristotelis Stagiritæ opinio de Deo incerta 15.36.10 multis sibi contrarius ibid.
Aristotelis pontici opinio de deis 16.15
Armilustrum à Seruio rege institutum 413.32, & 418.52
Arnobii locus dubius 67.10
Arriani locus emendatus 248.53
ἄρσαι 370.10
Arsinoë Aesculapij mater 221.20
ἄρτεμις Diana 310.35 vnde sic dicta 304.39
ἀρτεμιδόβλητοι mulieres 191.30
ἀρτεμίσιον 400.22
Arualesfratres 404.44
Aruiges hostiæ 410.47
Aruina 444.36
Arungus deus 44.1
Aruspices quid obseruare soliti in sacris 444.3, & 445.4
Aruspicij disciplinæ inuentor 67.7
Ascolia festa quæ & vnde 423.31, & 455.14
Asia nympha 158.47
Asinus pro Apideus datus Aegyptus ab Ocho 174.50
ἄζωοι θεοί 24.48
ἀσφάλειος quid 454.20
Astaroth 68.17
Astarte dea 58.50, & 61.29 & 332.44
Asteric insi. 193.4.
Astrea iusticiæ mater 30.40
Astyra opp. 524.22
Asylum vnde dictũ 400.34
Asylia quid ibid.
Atabulus ventus 165.51
Atabyrius Iupiter 89.39 mons ibid.43
Atergatis Plinio quæ 59.52
Ata dea quæ 58.19
Athenæi locus restitutus 239.41
Athenienses, Iones dicti 197.20
Atheniẽses ignoti dei cultores 20.45
Athenis iudicia rerum etiam inanimatarũ exerceri solita 94.5
ἀθηνᾶ vnde dicta Minerua 289.15
Athyr mensis 340.29
Athysia 408.28
Atlantides qui, & eorum de diis opinio 12.2
Atropos 179.52
Attes interitus 123.8
M. Attilij votum ad Iouẽ Statorem 78.7
Atys flos 112.27, & 124.11
Auerruncus deus & Auerruncare 54.15 inde
Auernus Lacus 188.22 nunc Doliola dictus ibid.32
Auge 356.11
Augilæ qui, & eorum de dijs opinio 12.9
Augures 404.51, & 446.20
Augurij locus 405.3
Augustini locus variè lectus 21.19 codex emendatus 35.36
Augustinus Mustius 327.42

Augusti Caes. somnium de Ioue irato 76.11
Aurora ἀγλαΐνη 224.11
aurea 223.13
Aurora crocea 224.3
κροκόπεπλος ibid. χρυσόθρονος ibid.9
Aur. ἠεριφόρος 224.7 ὀρθρινή ibid. 21 ἡμέρα ibid.22
Aur. λαμπαδηφόρος 223.30 λαμπροφαής 224.26. Lutea 223.51
Aur. Memnonis mater 223.47. Pallantias 223.24 Praeuia 224.13 Pudoricolor 224.17
Aur. Rhododactylos 224.14 Roscida 223.54. Tithonia ibid.39
Ausonij Galli locus expositus 51.14, & 56.10, & 249.3
Ausonij lapsus in syllabae quantitate 37.37
auri penuria Romae & in Graecia 208.50
Aurum Solis nomine nuncupatur 257.4
αὐτόματα quae 391.20
Auxelia dea, & eius historia 63.36
Auxo 35.10

B

BAal 102.6
Bapt. Leo reprehensus 454.33
Bacchanalia 416.22
Bacchus Iouis & Semeles filius 231.21 cur Dionysius dictus 233.34 a quibus deus constitutus 13.30
Bacchus ridiculus succuba 232.45 membratim discerptus 235.23
Bacchus Acratophorus 233.20 Aloneus 249.32 Aegobolus 245.51 Aesymnetes 237.19. ἀλιεύς 243.37. ἀμφιτρίγης 247.51 ἀμφίετης 247.41. Antheus seu Anthias 247.21. Alalaminius 248.39
Bacchus Bacchepaea 236.21 Bactes 248.2 Bassareus 247.10 Bimater 235.46 Brisaeus 247.53 Bromius 245.48 Brurtinus 238.26 Bugenes 240.51
Bacc. Calydonius 244.11 Cephalen 236.35 Chnopotes 239.33 χοροδύμος 248.16 Colonatas 247.11. Consitor vuae 247.33 Corymbifer 238.15 Cresius 237.7
Bac. Δαιμόνιος 235.46 Δίμορφος 243.31 Δίφυής ibid. Dusarces 341.36
Bac. Edonius 246.44. Eleleus 246.3. ἐλευθέριος 234.25 enorchus 237.38. ἐπιλήνιος 236.55 Eraphiotes 240.37. Erebinthius 237.50 εἰραφιώτης 240.41. Eubulus 244.6 Euergetes 246.10 εὖιος 244.20
Bacc. Gorgyicus 217.54
Bacchus Hebon 242.52 Hedereus 248.13 Hyalicus 247.12 Hyes, ὕης 239.12 Hygiates 237.32
Bacchus Iacchus 231.54 Ignigena 246.12 Iobacchus 236.24 Isodaetes 246.28 Iyngies ibid.33
Bacchus λαμπτὴρ 243.15 Laphystius 246.48 Lenaeus pater 236.4 Libenus 248.48 Liber pater 234.8 Licnites 248.42 Lycus 236.33 Ligyreus ibid.18 Limnaeus 246.40 Lytius 236.25
Bacchus Maenoles 240.32. Maeonius 236.15. Maronaeus 239.17 malares 247.2 Melanaegis 237.9. meliastes 236.12. Melpomenos 247.8. Methymnaeus 239.15, μύστης 248.28 Mitrephorus 237.27 Morychus 257.44
Bacchus Nartecophorus 245.26 Nyctelius 247.13
Bacchus Omadius 218.23 Omphacites 243.44 Oreos 247.29 Orthus 241.38 ὀρθοπλήξ 248.50
Bacchus παρθένος 248.19 Pericionius 247.37 Phausterius 239.31. Phleon Polites 243.19 & Phylus 243.50. πολύφθαλμος 242.10 Problastus 237.48 Protryges 243.44 Psila 247.19 πυριγενής 248.13 πυριστεφής ibid.16
Bacc. Rectus ὀρθός 244.8
Bacchus Sabazius 238.20 σαώτης 237.35 Staphylites 243.44 Sycites 238.2
Bacc. ταυρόμορφος 241.37 ταυρόμορφος 240.52. Taurophagus 242.47 θοίνιος 248.29 θεῖος 236.5 Thyonius 234.50 Thyrsianax 243.3 ...πολύθρονος 235.23
Bacc. Vitisator 247.35
Zagreus 246.13
Bacchi cognominum acrostichis 249.40 descensus ad inferos 232.31 simulacra 233.1. templum Romae nunc quod 233.30 ministri qui 23.19
Baccho cur mulieres tributae 234.35 cur item cornu 241.4 quae offerri solita 454.49
βαίτυλος quid 44.40
Babyce ciuitas quae 59.53
baptisma 471.45
B. Barbuleus 104.42
Basilea magna mater 131.33
Bassaris 245.16
βάζω 248.16. βάζειν 245.15
βῆλος, Iupiter 82.36
Bebo 243.13
βέβηλος 304.51 βεβηλόω ibid.51, & 306.53
Beelphegor 102.7
Beelzebub deus muscarum 46.35, & 171.52
Bellona Trella virago 276.21. belli dea 275.14
Bellona acim reperit 275.19
Bellonae sacerdotes & sacrificia 275.38 effigies 276.3
Bellonae quid immolari solitum 463.30
Bellum indicendi formula 427.50
Belus, Hercules 278.48
Belus deus, & eius historia 101.16
Beli responsum Seuero Imperatori datum 101.51
Beneficium, deus 51.44
Berecynthia mater 129.32
Berosus auctor suspectus 101.40
Bessas deus 68.24
βετάρμονες qui 27.49
Bidentes hostiae 411.2
Bidental 401.15
Bocatij error 151.37
βοηδρόμια festa 169.49, & 422.43
Bolina nympha 159.23
βῶμος & Bomolochi 401.51
βουφόνια 315.88
Bona dea 127.2, & 129.49
Bonae deae sacra a P. Claudio violata 128.7
Bonae deae de quibus sacra fieri solita 251.6
Bonus deus in Arcadia cultus 51.38
Boni euentus dei imago, seu descriptio 51.32
Bootes quomodo ad astra relatus 175.33
Boreas ventus 165.33, & 166.41
bos forda quae 417.26
Boues quales & quando sacrificio apti 433.39
βουπλάνητες 420.21
βρεντῶν & βρόντος quid 408.25
Brachmanarum opinio de Deo 16.6
Brauron heros 313.2
Briareus, Hercules 284.31
βριμὼ vnde dicta 308.34
Briseis vnde dicta 248.5
Britomaris 311.39
βρίτων ibid.32
βρίζω & βρίζειν 247.54
βρίζω 368.9
Brizo dea insomniorum 368.37
βρόμιος 245.43
Brumalia festa 245.46
Brutorum Rom. moneta 39.12
Bubastia 324.34
Bubona dea boum 54.14
Bucolici carminis inuentio 314.9
Budaeus reprehensus 31.49
Budaei emendatio in Ouidio dubia 41.43
Bupalus primus fortunae effictor 377.9
Busiris opp. vnde sic appellatum 174.27
Buxus Veneri ingrata 330.19

C

CAbiri dei qui 25.28 & quot ibid.42
Caca dea Caci soror 41.1
Caducei cur duobus draconibus implicati fingantur 217.54
Caecias ventus 166.30, & ibid.42
καιρὸς deus 37.14. eius imago ibid.25
Callirhoë 214.13
Callisthenes, Aristotelis auditor 427.10

Callistho

Callistho nympha 158.9
Calumnia dea à quib.culta & eius imaginis descriptio 38.12
Cambyses in Aegypto templum Cabirorũ destruit 25.33
Camillus templũ Iunoni Reginę dedicauit 109.9
Camillus, κάμιλλος quid 262.42
Camilli flaminum ministri 443.13
κάμιλοι,καμίλλαι 119.2
Canarium auguriũ 456.39
Candaules 91.1
Canis albus, symbolum fidei 31.37
Canes Hecatæ tributi 308.5. crucifigi solitiubi 456.51
Canistrum in sacrificio adhibitum 453.31
Canopus deus 62.46
κάναστα 295.34
Capitolium quando conditum,& quoties incensum 74.50
Capnomantes qui 446.4
Caprotinæ nonæ 111.26
Caprotinæ 416.49
Carpathos 148.5
Cardea,dea cardinib.pręposita 53.47
Caria, Chrysaoris dicta 92.6
Carmenta dea, Themis 381.29.48
Caria vnius horarum nomen 356.10
Carmentalia 417.18
Carmelus deus & mons 59.23
Carna dea antiquis Romanis culta 43.44
Carnea sacra 210.29
καρπιστίζειν 314.49
Cassandræ templum in Italia 135.7 (91.19
Catius Iupiter, mõs, vrbs
Cass. Brutus fame necatus 303.15
Castoris nympha 157.51
Castalius fons 229.13
Castimonia in sacrific.veterum lege sancita 437.10.inde
Castor Hippodamus 160.44
Castores Amiclæi 164.23
Aphheterij 164.21, ἐνθάμαθαι 163.41
Castorum historia 160.31 ædes olim,nunc D.Cosmi templum 161.40
καθαροὶ θεοὶ 25.25
καταιτιβαταὶ 99.24
Catius deus qui, & vnde sic dictus 50.41
Catharmos 414.31
Cato eludis Floralibus abire iussus 422.26
Catonis iocus in abligurritorem bonorum 54.4 locus expositus 268.23 & 429.37
Catulli locus emendat. 341.44. expositus 47.10 & 365. 29. variè lectus 299.35
Catumen 444.44
Cauiares vel Cauiariæ hostiæ quæ 410.52
Cea insula 92.24
Cecrops diphyes dictus 107.30. primus in Græcia religionis autor 12.34
Cecropis filiæ 322.27
Celebritas, Solis filia 17.39
Celeno 183.47
Cenchrea 145.24
Cerastæ furiæ 182.4
Cerberus Medusæũ monstrum 187.20
Cerealia 416.4
Cæremonia vnde dicta 10.48
Cæremoniæ quid 408.2
Ceres, & eius historia 353.7
Ceres dea ex quinta regione cœli 17.38
Ceres Achea 361.43. Atricana 366.22. ἀγλαόκαρπος 364.15. agricolarum dea 22.10. Aliteria 361.22 ἀλῶις 362.1. Amea ibid. 22. ἀνεσιδώρα & ἀνησιδώρα 360.12
Ceres Βιόδωρος 360.14
ceres caberia ibid.54. καρποφόρος 364.14. carinensis 359.35. chamyna 366.9. chthonia 363.7. κυεία 360.36. cidaria 365.47
ἐπιπολλὰ 361.50
ceres δᾳδοῦχος 361.25
deserceres Eleusinia 364.17
ἐύχλος 360.39
Ennæa 359.25
ἐρινὺς 361.53. Erinnyis 363.33. Eualosia 361.55.
Euchloos 360.3
ceres flaua 359.49
frugifera 360.12
Ceres Hermoniẽsis 360.6. Homoloia 361.20
Ceres Legifera 362.28 Leucippos 364.7. Libyssa 366.30. Lusia 363.47
Ceres Mallophorus 362.14. Melæna 363.53. Milesia 361.5, Montana 366.40. Mycalesia ibid.36. Mysia 363.23
Ceres Ompnia 362.4
Ceres Patrensis 366.17. Pelasgis 360.32. φερέσβιος 360.18. πολυφόρβη 360.26 πυροφόρος 360.41 Prostasia 360.29 Pylagora 361.13
Ceres Rharias 361.8 Rubicunda 359.55
Ceres σιτὼ 362.8 Spicifera 361.36 Styritis 361.3
Ceres Tedifera 361.25 Thermesia 363.5 Thesmophoros 362.28
Ceres ζάθεος 360.14
Cereris effigies 358.53
in Cereris sacris vinum non semper libare licitum 434.24. 435.9
Cereri sacra ex quibus fieri solita 457.42
Cerei paschalis consecratio, ex ignis vestialium ceremonia accepta 133.51
Certamen in honorẽ pro uactis cur,& à quibus institutum 279.28
Ceruisiæ inuentor Bacchus 231.44
Cestus Veneris 330.2
Cethegus Suadæ medulla dictus 45.31
κίρνεις 257.45
Chalazopylaces qui olim 406.54
Chamus Aegyptiorum deus 12.1
Chaus descriptio 135.21
χάρα ira 285.17
Charites 354.39
Charõ deus infernus 186.45. portitor 187.3 nauita ibid. 6 Porthmeus 187.3
χάσμα apud Celænã 83.12
Charbas ventus 166.42
Charybdis 150.41
Chernips in sacris quid 439.33
χιλιόμβη 420.14
Chiron centaurus Saturni filius 218.24
χθὼν vnde dicta 134.55
Chloris dea quæ sit Cuidio 42.22
Chon Hercules 280.41
Chorus ventus 166.51
Christus πεντάρχης 408.42 vnde sic Græcè appellatus 8.16
Christiani primitiuæ ecclesiæ sine imaginib. 18.55
Chrysaoris 92.3
Chrysippi Cilicis opinio de Deo 14.27
χρυσεῖς 258.29
Chthonia sacra 363.14
Chytri festum 422.54
Chytrinda ludus 423.6
Cicero Platonis opinionem de diis imitatus 15.26
Ciceronis locus variè lectus 231.13 & 239.8 & 262.3 & 212.19 emendatus 260.54. & 295.22 & 352.50 expositus 48.44. & 137.30
Cic. prouerbium expositum 277.19
cinis immobilis contrauentum 112.28
Circe soror Medeę 307.17
Circenses 141.55
Circius ventus ab Augusto cultus 165.49
Circumcisio 415.8
Circumfero verbum lustrationis 413.11
Clarigatio quid 428.28
Clarus vrbs & mõs 205.46
Claudia virgo Vestalis 128.46
Claudiani locus 117.21 & 394.36
Cleanthis assij Stoici opinio de deo 14.32
Clemẽtia dea à quib.culta 36.2
Cleobis 114.17
Cleomedes athleta pro deo cultus 63.33
Cleostratus serpenti immolatus 93.20
Cloacina dea quæ 53.53
Clotho 179.50
κνίφη 336.4
κίστα & κισταφόρος quid 445.30
coccyx mons, cuculus Iupiter 107.49
cocytus 188.20

cœlibaris hasta 111.39
Cœlij calcagninij obitus 189.28
cœlum primus atlantidum deus 12.4
cœlum à quib. in xvi. regiones diuisum 17.24
cœli filij qui dicti 13.90
cœna vnde dicta 423.25
collina dea 41.46
collucare quid 400.31
κόλ⊗ 323.20
colona quid 246.53
columbæ aues Veneris 460.1
commentaculum quid 437.52
comus deus côuiuiorum 46.9
côcordia dea, & eius cultus qualis 33.30
confarreatio 428.51
compitalia 374.20 & 416.34
consualus deus obscœnus 61.37
consentes dei in prima parte cœli 17.28, & 372.49
consentia sacra 21.30
conspolium 444.44
conualia 141.55
consus à Neptuno alius 142.35
consi templum à L. Greg. visum 142.6
contumeliæ fanum Athenis 40.38
κόρλαξ 320.2
κόρη proserpina 177.48 & 243.45
coretius 302.22
Cor. Taciti, loc. mendosus 322.39 alius emendatus 330.49
cornua veterib. in poculorum vsu fuisse 241.22
coronæ in sacris quib. frôdibus fieri solitæ 402.2
coronarum inuentor Ianus 136.7
Corone, oppidum 216.29
coronis dea 63.29
corope & corype 209.18
corybantes etiam Curetes dicti 26.14, 28.10, 38
cybeles ministri 122.33
vnde sic dicti 27.44
κορυβαντίζειν quid 27.45
corycium antrum 154.30
corynthus Apollo deorû antiquissimus 216.29
coryphalia 280.46
corys dea 179.36
cotytia festa 421.26
corytto 179.13
κυρβᾶντες 343.20
κραλάινην 271.24
κρατὴς vnde dictus 241.24
cremona quando exusta 56.47
ctenis nympha 158.21
crephagenetus deus Thebæorum 65.35
cretenses vnde Telchines dicti 27.3
κρόνος. vide Saturnus
κρονόληροι 119.27
crotonis vrbis ambitus 112.11
cubus cybelæ deæ dicatus 122.25
cululli in sacris qui 470.50
cumina dea quæ 47.34
cupentus 406.45
cupido aliger 347.20 ἀμφιθαλὴς 348.4 Anteros 348.48
cup. cæcus ibid.40. caunius 348.1
cup. Harpys 347.38 Geminus ibi.28 multiceps 346.30 ὀμμάτιος 347.3 πανδαμάτωρ 347.52 Phanes ibid.41. pharetratus ibid.48 Sagittarius ibid.13 Sanctus 348.7 Sophista 346.28
cup. Thespius 348.14. τοξαλκὴς 347.25 τυφλὸς 348.40. Tyrannus 347.33
cupidinis imagines 345.26 inde. à quibus descriptæ 346.32
cupidines tres 344.33 multi cur 345.21
cupressus Plutoni sacra 168.37
curetes dei qui 25.55 vnde sic dicti 26.7 multarum rerum ad vitam necessariarû inuêtores. ibi.34
curiones pro sacerdotibus 406.34
cura 16.21
curis 111.34
cyane nympha 159.7
cyathus 435.52
cybele vnde dicta 122.17
à quibus dea facta 13.28
cybele Atheniens. 154.44
dea turrita 130.20
enthea 124.47
Isodroma 130.17
cyb. mater Phrygia 130.44. montana 128.28 mygdonia mater 130.37 Pasithea ibid.13
cyb. φιλαστρομενὴς 124.49
cybele πυργοφόρος 130.30 turrigera 122.13 & 34
τυμπανοάλιπος 124.49
cybele templum 128.30
mysteria 124.17
cybelæ de quibus sacrificatum 460.37
cyclopes Vulcani ministri 352.43
cyllenius ignis 258.51
κύλλος 353.3
κύλλαι qui dicantur 257.32
cylonium scelus 21.1
cymachiû terræmotu sub aquis obruta 146.12
cymothoë 153.31
cynocephalus 265.27
cynosarges Athenis vnde sic dictus 280.18
cynosura quæ 264.22
cynthius Io. Bapt. Gyraldus professor Ferrariæ 189.30
cynthos quid 129.37
cynthus ins. 193.5
cyparissi, Gratiæ 355.1
cyparissus in cupressum mutatus 377.35
D
DActyli dij qui, & cur sic dicti 27.12 inde
Dædala festa 99.40 & 115.31
Dæmon Ophioneus 378.41 chrysios ibid.54
Dæmonis vocabulû quâ latè sumptum 368.42
Dæmones futurorû præscij 369.33 κόβαλοι 378.51 κωὶς χθόνιοι 379.10
Dæmones medioximi 371.38 μόρμονες 379.4 Onosceli 378.43 πάρεδροι 378.59 Soradij 379.16
Dæmonû genera 369.35 379.22 natura ibid.44
Dagon, Aegyptiorum Deus 121.& 95.16
Demia dea, & eius historia 63.36
Damnaneus Idæus 27.14
Daps quomodo facienda 82.18
Daulis nympha 158.10
Dayyan dei nomen 9.46
Deæ Appiades quæ, & quot 24.33 materæ quæ 24.17 potniades seu mænades 25.4
Deæ Syriæ sacra 452.19
Decima cur Herculi data 457.14
Decij deuotio pro exercitu Ro. 426.39
Δέον 358.18
Δῆρες 206.30
Δελφὰξ 344.2
Delos ins. 193.2
Delphicû oraculû quinquies destructum ac restauratum 196.8
Delphinus 195.18
Delubrum 400.51
Δημήτηρ vnde dicta 358.9
Δημάτεια 458.3
Democriti de deo opinio 13.53
Demosthenis loc. emendat. 395.10
Dentium euulsio à quo inuenta 218.6
Deois, proserpina 178.12
Depellentes dij qui 28.8
depesta in sacris poculû 435.44
Decreto dea Syrorû 59.36. filia Semiramidis ibid.47
Desiderij regis edictum 113.17
Δῖαι δῖοι 28.25
Deuerra dea 54.34. & 377.47
Deuotio vrbium & exercitus quibus verbis fieri solita 426.11
Δῖος Iupiter 82.36
Dexicreon 440.3
Dextera auguria infausta 405.7
Dextræ iunctæ fidei signum 31.18
Deus in extis quid 444.18
Deus nomê vnde dictum 10.27
Deus in montib. olim inuocari plurimum solitus 103.11 quomodo publicè ac priuatim colêdus 397.14
Deus vnus tantum, non plures 7.36
Dei nomen cur ineffabile 8.46. omnibus fermè nationibus tetragrâmatum 10.18
Dei virtute omnia ali ac sustentari 7.43
Deo nomen nullum inditum 2.18 & cur ibid. 27
Deum solo silentio etiam colendum 429.42
Dij anthelij 206.17

æuiterni qui 23.9 animales 175.32 ἄζωα qui 17.53 & 24.48 & 272.4
dij Cabiri vnde sic dicti 25.31 certi & incerti 20.43 cælites 21.14. secundi, ibid.16. maiorũ gentium. ibid. 26. communes 272.6 consentes qui & quot 21.31 curetes qui 25.55
Dij diuipotes 24.14 Samothraces ibid.15
Dij emissarij qui 28.1 indigetes 22.45 Lucrij qui 39.40
Dij marini ψάλιοι 146.46 ἀγιάλιοι. ibid.50. nixi, præsidentes parientium nixibus 48.49 nouensiles qui & quot 23.45 inde 224.38
Dij patellarij vnde sic dicti 23.38 penates 87.43 πατρῷοι 372.54 peregrini seu ξενικοὶ ab Atheniẽsibus etiam culti 21.9
Dij salutigeri qui 36.45 selecti 23.10. non ijdem qui consentes 23.21 Semones 23.23 summanes 23.45
Dij Topici qui 58.42 Tutelares qui 41.11
Dij in singulis membris qui crediti 19.22
dij nullis cognominib. culti apud Pelasgos 21.8
Deorum Gentilium diuisio ex Martiano Capella 17.23 ex Varrone ibid.26
Deorum cognomina à paruis plerunque rebus sumpta, vt muribus, culicibus, &c. 303.23
Deorum inferorum officia varia 185.26
Deorum multitudo vnde nata 13.22 origo Græcis quando cognita 13.18. simulacra cur instituta 18.21
Deos adoraturum sedere oportuisse 430.16
Deis omnibus ædes, habita loci ratione, positæ 399.7
singulis suos ritus & cæremonias fuisse 437.47
Deis superis super aras sacrificandum 431.3
Diana dea, & eius historia 324.33 à quib. dea facta 13.29
Dian. Acrea 311.52 Aethiopia 329.17 ἀγροτέρα 309.26 Alphæa 317.53 Amarynthis 321.27 Amphipyros 320.46 Aphea 313.35 Aricina 316.9 Aristobula 325.42 Astratea 319.46 Astyrea 324.19 Auentina 319.18
Diana Βίλαστα 311.1 Brauronia 313.2 Bubastis 324.27 Caliste 319.18 Cedreatis 320.7 Caryatis 314.35 Cerexa 325.27 Chelia 310.14 Chia 324.3 chitonia 322.54 χρυσηλάκατος 325.22 χρυσήνιος 325.24 Cnacalysia 322.13 Cnagia 318.18 colænis 323.16 condyleatis 322.15 cordace 319.54 coryphæa 312.1 & 325.15 corythallia 320.42 κυνηγέτις 320.54
Daphnea 310.10 Delphinia 195.19 Diania 324.18 Derriathis 310.6 Dictynna 312.8 didyma 318.37
diana ἐλαφηβόλος 318.15 & 320.54 Elæa 324.41 Elusia 323.55 Elymaitis 321.14 Enhodia 313.26 Ephesia 314.1 Euclea 319.6 fascelites 315.19 & 315.45 Gazoria 325.35
Diana hegemon 322.26 hemeresia 318.52 Heurippa 320.10 ἱππαί, equestris 325.38 hymnia 320.14
diana Icaria 318.33 Ilithyia 310.47 ἰοχέαιρα 320.48 Iphigenia 316.48 Illoria 319.49
Diana Laphria 313.45 Leucophryne 313.31 Limniatis 322.38 λοχία 311.50 Lucina 310.15 Lycea 321.9 Lycaotis 322.52 Lyce 314.50 λυκοζώνη 321.43
dian. magnesia 325.19 μαρμαρία 325.30 μονογένεος 310.55 munichia 317.25 mycenæa 316.32
diana Meleis 324.6
dian. Oenoatis 323.10
Opis 323.28 ὀρσιλόχια 370.55 Orestea 315.42 Orthias 312.43 Orthosia 325.10
diana παιδοτρόφος 318.40 Panagea 324.38 Parthenie 308.47 Pellenea 318.42 Pergea 321.11 Persia Persea 320.22 Pheræa 309.53 φιλομεῖραξ 319.52 φωσφόρος 309.41 Phyllis 320.39 Pitho 318.26 πολυθύσανος 319.1. Priapina 324.13 προθυραία 311.5 Pyronia 320.4
diana Saronis 313.38 Sarpedonia 321.8 Sciaditis 322.23 Scythica 316.33 Selasia 309.42 σώτειρα 324.49 Stymphalia 323.13
diana Taurica 315.7 Tauropolos 317.10 θηροκτόνος 320.54 Thoätea 315.38 Titanis 309.19 Triclaria 318.22 Triuia 313.7
diana Virginẽsis dea 321.55 Vpis 323.28
dianæ effigies variæ 305.17 epitheta à venatione sumpta 309.26
dianæ quæ victima tributa 459.15
dianæ tres 304.47
dianaria herba 304.38
Διαβατήρια sacrificia 421.32
Διαβολὴ dea 37.12
diabolus, dęmonum princeps 369.29
diagoræ melij error de deo 8.1 scomma in Herculem 279.50
diamastigosis festũ 424.13
diasia festa 424.4
Δίκη dea 30.32
dictæus Iupiter vnde dictus 82.44
dictamnus cur dianæ dicata 311.1
dictynna 312.8
didonis pater, Assyrius 101.28 genealogia ibid.
didymęũ oraculũ 200.14
dies ἀπόφρας 194.33
dies genialis 372.14
dies præcipuè religiosi qui nam fuerint 186.1
diespiter Iupiter 80.7
Διιπολίεια 94.12
dijpolia sacra 420.30
dindymene Cybele 122.43
diodorus Siculus in quo libro nugari desierit 22.18 eiusdem latina versio aduertẽda 122.50 locus restitutus 89.53 sententia de deo 11.11
diogenis Apolloniatæ opinio de Deo 14.27
diogenis Lertij locus in Aristotelis testamento emendatus 110.42
dionysia 416.29
dionys. Areop. de nominibus diuinis Ecclesiæ vtilitatis cõsulendus 10.13 quomodo deũ definiat 7.50
dionysij tres 231.3 quinque ibid.13
Δίος 73.53
Sub dio, quid 73.54
dioscuri 162.3
Diræ furiæ 184.39
Dis pater 168.15
Discordia dea, & eius descriptio varia 34.45
Dithyrambus Dionys. 235.13
Diuinationum species & nomina 198.31 (24.14
Diuipotes dei qui et quot
Diuites auari ouib. aureo vellere, & caprificis in rupib. ortis simil. 230.33
Diuitiis cor nõ apponendum 175.43
Δωδεκάδες, festum 423.53
Doliche 100.12
Domiducus deus, coniugibus domum ducendis præses 54.39
Domitius deus 54.41
Domus structura à Vesta inuenta 134.6
Δίσκοι Dioscurorum forma 161.31
Δοσιμηῖται quos vocent Græci 111.50
Δορκία 343.18
Δόξα καὶ τιμὴ dea 21.23
Draconum natura 220.5
Δράκοντες 120.16 (63.49)
Drimachus à Chiis cultus
Δρακόντειος θεοὶ 28.26
Dryades 151.14 & 152.5
Druydarum superstitio 68.53
Δυάδα Theologis qd 11.1
Dusij, dæmones 377.53
Duumuiri sacrorum qui 406.6

E

EἈνὸς 224.8
Ebrietas baccum comitatur 231.48
Ebrietatis signũ quis depinxerit 231.49
ἑκατήσιος ζεὺς 86.33
ἐκεχειρία dea quæ 58.39
ἑκατομφόνια 434.9
ἐχεμυθία quid 55.31
Echidna nympha 158.23
Echo Panos amica 38.34
Echus imago 385.50
Ecphanti Syracusani opinio de Deo 15.46
Edessa ciuitas 59.53
Edusa dea eduliorum 47.54
Egeria nympha 160.8
Egnatia nympha 160.10
Ehie, nomen Dei τετραγράμματον 9.58
εἰλαπίνη quid 82.23
εἱμαρμένη 181.1
Εἰσιτήρια celebritas 422.35
El, Eloha, nomẽ Dei quale 9.42
Elaphebolia festa 421.12
Elei ab Arcadib. victi 62.27
Elei Arcadas vincũt 91.31
Ἐλελεῦ, exclamatio bellica 246.5
Elete 356.12
Eleusinia 198.1. explicari prohibita 364.42. quæ fuerint 365.7
Eleusis, ciuitas 364.19
Eleutheria festa 97.46
Ἐλευθερία dea à Græcis culta 39.9
Eleutho 311.38
Elicius Iupiter vnde dictus 80.43
ἡλιόβλητοι 214.36
ἥλιος vnde dictus 101.19
Elymais regio 321.14
Empedoclis Agrigentini opinio de Deo 15.6
Emplocia festa 421.25
ἔμπολος 263.19
Empusa 324 tempore authoris visa.
Encænia, festum dedicationis 422.52
ἔγκνισμα quid 450.2
Endymionis fabula 305.49 cur Latmius dictus 306.1
Ἐλαστρίμαθα 198.18
Ἐλίνυσις 311.43
Enenthius deus 59.18
Euhyas vnde dictus 244.27
Enneaterides quatuor Delphis 199.35
Ennij locus apud Cic. expositus 158.31
ἔνορχα quæ 237.41
ἔνθρυπτα 214.32
ἔντομα 447.31
Enyo belli dea 275.19
ἐάς 223.16
Ἐπαχθῆ festa 361.48
Epaphus, Apis 174.33
Ephebus vnde dictus 287.40
Ephestria festa 423.27
Ephesus vnde sic vocata 314.9
Ephialtæ qui 375.43
Ἐπίβδα 343.21
Ἐπίβδαι Calumniæ pedissequa 37.24
Epichtonij dij 375.30
Epichysis 435.52
Epicuri Athen. opinio de Deo 15.47
Epidaurus Aesculapio cõsecrata 218.49 & 221.41
Epies deus 59.34
Epigraphæ herculis cognomina cõtinens 284.20
Epimedes 20.55
Epimenides autor ararũ diis incognitis erectarũ 20.47
Epimetheus 354.13
Epiphanij locus emendatus 340.28
Episcirosis 297.3
Epulonum septemuiri 406.12
Equiria 416.32
ἥρα Iuno vnde dicta 105.51
ἡρατέλεια 82.3 & 107.39
ἠρῷον 400.22
Erasmus notatus 90.47
Erasmi error 130.7 198.20, 277.19, & 421.21
ab Erasmo adagia omissa 460.53
Erato nympha 385.20
ἔριον quid 87.36
Erebinthinus Dionysius 237.52
Ἐρέβινθος 237.51
Erechteus rex Atheniens. deus 62.40
ἐρινεὸν 363.37
Erisichton 366.45
ἑρμεῖνος 263.1
ἑρμαθηνᾶ statua 259.30
ἑρμάφροτες 259.33
ἑρμῆς ἀκάμαντος ibid.50
ἠρῷον 400.23
ἔρως ἵμερος quid differant 345.4
ἔρως 346.50 ἔρος. ibid.51
erumnæ in sacris 444.50
Erycina Venus 338.17
Erinnyes tragicæ 181.31
55
ἑταίρα 341.21
Eteocles 354.48
Etesiæ venti 166.47
Ethnicorum superstitiosa de diis opinio in singulis membris 19.21
Exaugurare 401.28
Execrationum ceremoniæ 427.6
Exequiarum descriptio 448.25
exercitus lustrandi ratio Romæ 412.55
Expiationis ratio tempore famis aut pestis 414.27
Exta & extispicia quæ 443.41
Ἐσάρ, Dei nomen apud Tyrrhenos 10.23
eschare 401.45
ἑστία. vide Vesta
Eua à Bacchantibus inuocata 244.51
εὐδαιμονία dea, & eius imaginis descriptio 38.35
bonus Euentus, agricolarum deus 22.14
Euentus poëta græcus Ouidio antiquior 455.9
eugion 116.54
Euhadnes deus Astrologiæ interpres 59.33
Euhemeri error de Deo 7.55
Eumenides 182.54 σεμναὶ θεαὶ 183.10 scelerum vltrices 182.55
Eunica 157.49
Eunomia 356.10
Euocationis deorũ tutelarium formula 425.52
εὐωχίαι 239.36
εὐφρόνη, quid & vnde sic dicta 58.1
Euphrosina 357.10
Euporiæ 356.10
Eurus 166.43
Euryclias 198.15
Eurypylus furore correptus 231.23
Eusebius quomodo Deũ definiat 7.50
Eusebij Latina versio aduertenda 122.53. falsa quo loco 365.40
Eusebij locus correctus 265.7
Euteles quis 408.44
Euthimus Genium dæmona armis deuicit 371.13

F

FAbij, licentes vnde dicti 418.28
Fabulinus deus 48.19
Fagutal sacrum quale 81.24
Falacer deus 58.7
Fama dea, & eius descriptio 40.8
Fana vnde dicta 375.55 & 377.16, 400.18
Fascinus pro priapo 251.43
Fatua dea 127.10
Fatui & fatuæ pro Faunis 376.47
Fatum à parcis & sortibus quid differat 180.6
Fauissæ 401.22
Faula Herculis scortum à Romanis culta 42.4
Fauna dea 127.7
Faunalia 417.11
Faunus Latij rex 377.13
Fauno qua de re sacrificatum 462.34
Fauni qui 376.40
Fauonius ventus 166.31
Fauor deus, & eius descriptio 52.47
Fauores dij qua parte cœli sint 17.28
Febris dea cur à Romanis culta 41.45
Februa quæ 442.41
Felium oculi, vt luna, immutantur 306.9
Feralia 416.20
Ferentina dea 68.5
Feretria, quid 76.34
Feriæ legitimæ & indictæ 414.50
Feronia dea 67.20. vrbs 112.52
Ferrum & chalybs Martis nomina nuncupantur 257.4
Fessonia dea defessis iuuandis 51.36
Festi locus emẽdatus 48.49. Fẽdicæ feriæ 414.49
Fides dea à quib. culta, & de eius imagine 31.3 inde cur à Vergilio cana dicta 31.35
Fidius 79.17
Filicernia 441.34
Fitilla 441.43
Flamines 401.22

Flam

Flaminij, & flaminicæ 404.22
Flaminibus quæ religiosa fuerint 404.5
Flora dea 42.10. agricolarum deus 22.18
Floralia quādo celebrari solita 42.34
Flumina cornuta 241.30
Fluuij ταυρόμορφοι 141.13. ταυρόμορφοι ibid.
In focis sacra fieri solita quæ 401.45
Fœciales, & eorum munus 405.31
Fœcialiū cæremoniæ in feriēdo fœdere 427.23
Felicitas dea 38.35
Fœminæ nubētes prostitui solitæ vbi, etiam hoc tempore 341.12
Fontanalia festa 418.42
Forculus, deus forib. præfectus 54.46
Fordicidia 417.26
Foria, quid 208
Forina dea ibid.
Foriolus, quid ibid.
Formidinis deæ imago 48.32
Fornacalia sacra 416.12, & 433.9
Fornax dea 41.34
Fortuna dea 386.42 ex vndecima cœli regione 17.45
Fortuna antias 396.17. αὐτοματία 391.16 aurea 489.29
Fortuna bona, & eius simulacrum 389.12
For. cæca 390.43. Calua 391 15. Cōseruatrix 396.42
Fort. Αἰα 390.32 Dubia ibid.
Fortuna equestris 390.10
εὔελπις ibid.
Fortuna fortis ibid.
Fortuna mala 392.23. mammosa 396.24. mascula 390.39. muliebris 495. 53. Nortia 390.1. Obsequens 396.15
Fort. Prænestina 389.32
Fort. Rhamnusia 392.40
redux 392.53
Fort. Stata 396.50, & 58.12
Seia 391.22
Fortuna virgo 390.34. Virilis 39.52 Viscata 391.45
Fortuna rerum omnium principium 391.11
Fortunæ incōstātia 388.17
inde simulacrū Romæ locutum 396.7. varia descriptiones ac imagines, & à quibus depicta primùm 395.30 inde
Fortunæ quid immolari solitum 463.26
Frācisc. Fantinus 443.28
Fraus cur dea facta 17.41 eius imaginis descriptio 38.8
Frons Genio consecrata 19.37
Fructuosa dea 43.10
Frugufal 344.18
Frumen 444.43
Fulgētius castigatus 190. 25
Fulgora dea quæ 51.1
Fulmina in imo aëre oriūtur 35..54
Fuluius Flaccus 390.11
Fuluius Nobilior Roscholas instaurat 283.13
Fūdo, verbum sacrorum 447.51
Funere pollutos non potuisse sacrificare ibid.16
Furiæ βλαστοφοντόχειραι 183.3. canes Stygiæ 184.27. castæ 182.4. κυνώπιδες 183.2. Importunæ 185.1 luctificæ 185.1. obscœnæ volucres 184.53. ὀρεσκῷοι 152.10. Palestinæ deæ 183.17. φοβερώπιδες 183.3
Tartareæ sorores 182.6
virgines 181.38
Furijs quid immolari solitum 463.35
Furor, furiarū frater 185.5
Furoris descriptio 193.19
Furina dea quæ 151.5. 185.7
Furinalia 416.41
L. Furius ædē Iunoni monetæ nouit 110.4
Furti ac doli inuētor Mercurius 251.54
Futile, vas sacrū, & qua forma fuerit 440.7

G

GAgnæus vētus 165.52
Galeancones qui 255. 20
Galeni locus de templo pacis Romæ illustratus 33.15
Galeotæ qui 241.51
Gallicus ventus 166.41
gallus cur Marti appingatur 270.39. cur Mercurio tributus 256.45. Latonæ amatus 325.54. Mineruæ tributus 391.11
Gallus fl. 131.49
Galli olim Mercurij cultores 261.3
Galli sacerdotes qui 125. 13, & 126.3
Gamalia festa 420.50
γαμήλιον 307.31
Gabrinus ventus 166.31
Gatis Syrorū regina 61.11
A. Gellij locus variè lectus 43.3 interpollatus 47. 31. corrigendus 381.43
Γήλοι θεοὶ 51.50
Gemini Castor & pollux 164.6
Genetæus Iupiter 88.31
Genialis dies 372.14. lectus ibid.19
Genita, vel Gynæcea dea 127.46
Genius, 369.50. vnde dictus. ibid. 2. alius alio fortior 372.7. deus ex quinta regione cœli 17.38
Genius Bruti & Cassij 371.3
Genio indulgere 372.15 defraudare ibid.
per Genium principis iurare 371.52
Genij effigies 370.9. sacrificia 370.21. Genij 58.45 Varroni qui 16.29
Genij ἀμφίλακτοι 372.6. κακοδαίμονες 372.5
Genij locorū 371.24. quot vnicuique dati 370.50
Genius dæmon ab Euthimo armis deuictus 371.13
γηρυγενεῖς 403.29
Gerania mons 154.51
Germanorū nomen vnde sumptū 59.9. eorundem vetus theologia 22.30
Glabrionis statua prima aurea in Italia 33.1
Glauc' deus maris 140.24
Gleba Lemnia quibus medeatur 352.11
Glissas vrbs 93.28
Gnidus Veneris signo à Praxitele nobilitata 336.30
Gnosticorū hæreticorum princeps Iao 239.18
γνῶθι σεαυτὸν vnde orta sententia 200.5
Golgi 341.40
Gorgones 155.17
Grææ nymphæ ibid.42
Græcorū cæremoniæ in feriendo fœdere 427.37 mos in supplicando 19. 41
Grammatici interpretes reprehensi 414.45
Grat. καλλικάρποι 356.36
Gratiæ deæ, & quæ 354.39
Gratiæ decentes 356.28
Eteocleæ 354.41, Orchomeniæ sorores 356. 34, παρθένοι 356. 27 τρίζυγοι 365.34
Gratiæ quot 355.7
Gratilla 444.13
L. Gregorij hendecasyllabum in spectacula à suo Duce ędita 157.18
Greg. Nazianzeni locus corrigendus 46.31
guttus poculum 435.48
γύλιος quid 281.21
γυναικὸς ἔργα 213.6
gytheum vrbs Lacon. 94. 57
Hæreses huius tēporis in religione & re literaria quæ 397.22
Hamadryades 151.15, & 152.5
Hammo Iupiter 97.2
Hannum, Dei nomen 9.48
Harpyiæ 183. 43, καμψίπυχοι 184.3., canes Iouis 184.10 diræ ibid. 39
Harpocrates deus silentij apud Ægyptios 55.33
hastæ veterum regum diadema 68.16
haruga hostia 410.49
Haruspicinæ inuētor, Tages 66.40
Hebe καλλίσφυρος 288.5 χρυσοστέφανος 285.2. cœlestis 287.30, Ganymeda 288. 14, Herculis vxor 286.47. inde. Iunonia cur dicta 287.9. λιπαρόσφυρος 288.9. πολυήρατος 288. 11, pulchra & formosa 287.29
Hebo deus 242.52
Hebræorum insanū commentum, de septuaginta duobus Dei nominibus 10.41 inde.
Hecale 95.20
Hecatombe, sacrificium 113.45 & 415.55
Hecatombæus Iup. 84.48
Hecate 306.41
Perseis cur dicta. ibid. 51 εἰνοδία 307.3, ἀγριόνη 308. 34 κυνοσφάγος 124. 20, ὑπολαμπτήρ 308.18 τρίοδος 307.46, tergemina & triceps 307.26
τρίμ

τεἰμορφος & ξυναὶφαλος ibid. 40
Hecatæ victima quæ tribui solita 459.49
hedera ἀχαρίτως 248.15. Baccho cur sacra 23.11
Helenæ mater quæ 162.13
Helenophoria 421.45
Heliades 216.6
Helicon 227.31
Heliogabali dei historia 65.16
Helice nympha 157.37
Helice terræmotu cõcissa 144.22
Hellotia festa 294.52
Heraclidis Pôtici opinio de Deo 16.17. item Heracliti 14.16
Heræus Lycaonis F. 243.39
Hercules ἀλέμαχος 286.22. addephagus 282.52 Aegyptius 282.49. αἰολόμορφος 286.22 Alcides 279.40. Alexicacos 284.55. Amicus 282.12 Amphitrioniades 280.12. Astrologus 283.7
Herc. Briareus 284.31, Buphagus 282.52. Buchinas ibid. Buriacus 280.28
Hercules καλλίνικος 282.23 Canopius ibid. 41 καρπόδαμος 280.22. χαλκόπους 280.20 Charopus ibid. 16. Chon 280.41. Ceramynthes 285.8. κλυτὸς ... 285.31. Clauiger ibid. 29. Conopæus 203.25. Conopion 282.38. custos 283.39. Cynosarges 280.16
Hercules dexter 282.12. Dorsanes 281.1. dux optimus 279.15
Hercules Edessæus 286.23. ἐπιλαμπτὴς 285.27. falsiparens 280.15 faucius 282.12
Herc. Heros 279.46. Hippodotes 284.39. Gaditanus 285.4 Gylius 281.19
Hercules, Idæus dactylus 2 .10, 281.25. Index 282.8. inuictus 282.5. Ipoctonus 282.36
Herc. ul. Lacertosus 283.4. lindius 282.7. miticlus 284.47 melampygos 283.1., & 23 .37. melius 281.4. monæcus 283.31. musagetes 283.12
Hercules Nemæus 280.12
Hercul. Oeteus 285.36. Ogmion 281.4. Oliuarius 285.14.
Hercul. Palæmon 285.9. Pamphagus 282.54. παμφάγος 286.23. παραστάτης 281.30. Hercul. philosophus 279.11. polyphagus 282.52 polyphron 285.45. prodicius 281.11. πρόμαχος 284.51 propitius 282.12
Herc. rhinocolustes 284.41. Sanctus 283.44. Surdus 284.34. Saxanus 286.35. Sol 279.9
Herc. ταυροφόνος 285.21. thasius 280.33 Tirynthius heros 280.9. τριέσπερος 323.7. Tricosus 286.35 Triumphalis 283.35. Tyrius 280.45 Victor 281.47. à suis sacris mulieres arcet 128.15
Hercules tempus 279.55
Herculis effigies 279.21, & 281.5
Herculis cognomina epigraphe contenta 284.20
Herculis generatio qualis 278.49
Herculis lignei decimus tertius labor 279.52
Herculis sacra colentes populo coronati 280.3
eiusdem vita à L. Gregorio composita 238.41
Herculi quæ sacrificari solita 457.6. decima ei data. ibid.
Hercules mercenarium se deprecatem, in somnis ad Mercurium ducere visus est 280.20
Hercules multi & quot à quibus numerétur 278.42
Hercules Bentiuolus, eruditus princeps 230.26
Hercules Estēsis dux Ferrariæ vbi sacra Clementiæ fecerit 36.2
Hercules Contrarius comes 269.26
Herc. Rangonius discipulus Lilij Gregorij 118.30
Hermonthis opp. 100.30. lex 100.33
Hermæ statuæ quæ 259.12
Here, Martea dea 58.10
Hermetis Trismegisti sententia de Dijs explicata 11.22
Hermogenis rhetoris patria 84.42
Hermolai Barbari error 198.23
Herodiani locus emendatus 290.5
Herodoti locus emendatus 280.20
Heroes qui, & vnde dicti 16,29, & 22.24
Herostratus templum Ephesium incendit vt notus esset 314.16
Hesiodus ante Herodotũ quandiu 13.17. vbi interemptus 102.25
Hesiodi loc. expl. 95.34, & 99.4, & 152.47, 181.5, 337.36, versio emendata 45.45
Hesychij error 363.25 locus dubius 40.45. emendatus 64.3, & 211.10, & 212.53, & 267.28, 297.6, & 319.5. 320.9, 378.52. hiacynthos 129.38
Hierapolis 59.52
Hieroni Siciliæ tyranno quid responderit Simonides de Deo 17.8
D. Hieronymi locus corruptus 357.7
Hilaria 416.13
Hippocratia festa 142.17
Hippona dea equorum 45.51
Hirpini populi 171.31
hirũdines Penatibus charæ 373.41
Hoc age, clamari solitũ in sacrificijs 430.20
holocaustum quid 409.31
Homerus quandiu ante Herodotum fuerit 13.17
Homoloia porta Thebis 93.4
Honori sacrificantes cur caput aperiebant 29.22
Honorum diuinorum ac humanorum differentia 406.21
Hora dea 287.21
horarum nomina 356.9
Horatij hymnus ediscendus 256.5. locus expositus 51.12, & 73.53, 137.28, 340.38, 380.25, 387.22, 413.54
Horta dea, vxor Romuli, & vnde sic dicta 50.32
Horus Aegyptijs quis 251.14
Horus Apollo 203.47, & 326.22
hospitalis Iup. summa religione cultus 88.39
hostia aliena alius deus non placatur 431.3
hostia animalis quæ 431.44. maxima 432.47. perfecta 445.13
Hostia vnde dicta 408.51
hostiæ mactandæ ritus 441.44, & 442.52
hostiæ auratæ immolari solitæ 439.8
hostiæ eximiæ quæ 410.29. præcidaneæ 409.34. succidaneæ ibid. 53
hostiæ quomodo an puræ essent exploratæ 433.51. quomodo legi solitæ 432.55
hostiarum genera quot 411.27, 431.42
hostilina dea 42.4
hostire veterib. quid 42.4
hyacinthia festa 423.45
hyades 156.18
hye & hyeris 238.29
hyes, deus xenicus 21.12
hygieia dea à Græcis culta 36.43 eius simulacrum 223.4
hygini codex ab Arnobio dissentiones 232.49
hyle quid 377.34
hymenæi historia 116.26
hymni in sacris cantari soliti 446.42
hypatos vrbs 93
hypecaustria sacra 424.11
hyperion 131.25, & 204.20
ὑγίεια sacra 420.37, & 460.6

I

IAcchus 239.54
Ialdaboth 69.10
ianuæ vnde dictæ 137.23
Iambe carminis iambici inuentrix 360.49
Ianus qua parte cœli situs 17.28. cur in sacrificijs primus inuocari solitus 398.34
Ianus bifrons & biceps 136.11. Consiuius 137.37, & 138.10. clauiger 137.36. clusius 137.37. geminus 136.16
Ianus Iunonius 137.26, & 138.13
Ianus Latij rex 135.16. matutinus 138.19. pater 138.22. Patulcius 137.37. πατρῷος 138.24. quadrifrõs 136.29. Quirinus 138.12
Iemon deus 23.28. Ver-

tumnus

INDEX.

tumnus 138.30. eius templũ Romæ 136.52. quoties reclusum, & recludendi ratio 137.55
Iano quibus de reb. sacra fieri solita 461.24
Iani numero plurali 137.19
Iani Pãnonij error 111.2
Iao Gnosticorum hæreticorum princeps 239.18
Iapix ventus 186.30
Iasius 27.9, & 352.15
Icmæus Iupiter 92.19
ἰκετήσιος 102.50
Ictos Aegyptijs quid 429.44
Idæa mater 128.19 quomodo Romam aduecta 129.7
Idæi dactyli qui 27.4. eorum nomina ibid.7
Idæi dactyli quinque 281.26
Idas 27.10
Idothea 147.57
ἰὴ παιάν, vox precantium Apollinem 192.8
ieiunium Cerealib. indictum 318.44
Iehoua quomodo enunciandum 8.29
Iesu nomen tetragrammatum apud nos præcipuum 10.15
Iesus Christus verus σωτὴρ 98.6
Ignis maximus deorum habitus 68.47 à Vulcano quomodo inuentus 351.32
ignis Vestæ quotannis renouari solitus 133.52
ignis sacer perpetuò à quibus nationibus seruatus 134.24. quibus lignis cõstrui solitus 445.53
igni & aqua cur interdici solitum 446.18
Ilicet, verbum vltimum sacrorum 446.50
Ilithyia 310.47
ἴμερος 346.49, & 347.11
Immolo, verbum sacrorum 442.39
immolãdi initiũ Romæ à qua hostia factũ 434.2
Impudentiæ fanum Athenis 40.19
Inachis 327.6
Inarculus 423.15
inaugurare 401.26
incedo verbum Iunoni proprium 109.46
inchoare, verbum sacrorum 448.15
incubo morbus 375.10
Indi arborum cultores 63.32
indigetes dij qui, & vnde sic dicti 22.45
indigitamenta quæ 41.25
indigitare 22.49
infantium ac puerorum terriculamenta 185.48
infantibus quoto die nomẽ imponi solitũ 49.43
inferium vinum 435.39
infula 440.51
initiationes 433.2
inopia, impedimentũ ad virtutem 118.22
intercido, deus 54.18, & 377.47
Inuidia dea, & eius imaginis descriptio 39.43
Inus dolores 150.4
Inuus 382.28
Io sacra Romæ 327.7
io triumphe, vox acclamantium militũ 23.7
Iphigenia in Tauris quæ 316.48
ipos 382.37
Irene 316.10
Iris deorum nuncia ad lites 265.54. ἀελλόπος 266.30. aerea 266.20. θαυμάς 266.26. harpiarum soror 184.20. Imbrifer arcus 266.22. πολύχρυσος ἄγγελος 266.31. Thaumantias seu Thaumantea 266.8
Irminsul, Saxonum deus 69.3
ἰσχὺς & ἀρετὴ quid differãt 29.41
Isis Aegyptiorum dea, Luna 11.34. 326.34
Isis, atmis 328.12
Isis patritia ibid.21
Isis Pelagia ibid.15
Isis proserpina 172.3
Isis Linigera 327.32. nocturna 326.27. πελαγία 327.30
Isidis gesta 327.54
Isidis simulacrum Romæ repertum 326.51
Ismenus fl. 196.38
Ilicia 444.33
Isthmus Corinthi 143.48
Italia Saturnia dicta 119.13
θαμαία festa 39.25
Ithyphallus 351.49
Itôn opp. 292.9
Iudæorum de deis sententia, seu theologia 12.28
iudices inferorum 187.29
iudicia de securi & alijs rebus inanimatis vbi exercita 94.4
iugatinus deus 54.36
Iulius Cæsar Mercurio supplex 254.36
Iul. Pollucis locus malè versus 317.48
Iunius Aquila 252.53
Iuno dea, tellus & aer credita 105.28. eiusdem statuæ & imagines. ibid.37 qua parte cœli sita 17.30
Iuno acrea 114.52. αἰγοφάγος 113.22. alea 114.37. ammonia 115.46. ἀνθοφόρος 112.44. anthia 114.13, & 116.22. argiua 113.44. auerna 178.8
Iuno bona 109.3. βοῶπις 115.47. Bunea ibid.4.
Iuno Calendaris 110.55. Candrena 115.20. Caprotina 111.11. χήρα 108.12. Chthonia 92.7. Curis 111.34. cinxia 103.31. Citheronia 115.22. Cypra 115.55
Iuno Dirphya ibid.10. domiduca 54.40, & 108.21
Iuno egeria 107.6. Europia 115.50. Iuno februalis 111.6. feronia 112.29. fluonia 124.47. fulgura 108.46
Iuno Gabina 116.7. gamelia 107.26
Iuno Hoplosmia 114.42 ἱππηχάρμα 114.5
Iuno Imbrasia 113.32. & ibid.39. inferna 168.22. & 178.10. Ipnusia 115.18. iterduca 108.21. iuga 107.8
Iuno lacinia 112.5. λευκώλενος 114.49. Lucina 106.35, & 310.16
Iuno magna 108.48. matura 110.40. moneta 109.50. Iuno Natalis 106.53. nouella 110.53. νυμφευομένη 108.17
Iuno opigena 106.52
Iuno παρθένος 108.9, & 115.12. Pelasga 114.7. Pharygæa 115.6. φερεσφόρος 112.44. φιλοσίγητος 112.44. Populona 108.32. profunda 178.9. prosymna 114.27
Iuno regina 109.6. rhescynthis 116.18, & 209.2
Iuno Samia 113.27. socigena 108.40. Sospita 110.15. Stygia 178.7
Iuno Telchinia 26.55, & 115.51. telea 107.37. Tropæa 112.3
Iuno vnxia 108.27. ὑπερχειρία 106.31. Zeuxidia 111.55. zygia 107.14
Iunonis nutrices tres 114.2. cognomina triplicia 108.3
Iunoni quo animali sacrificatum 453.55
Iupiter in prima parte cœli regnans 17.25. vnde sic dictus 70.34. à quibus Deus factus 13.31. cur oliua coronari solitus 74.1
Iupiter abretanus 103.23. adultus 82.1. Aegyptius 84.33. Aetneus 100.25. Aenesius 95.30, & 98.53. ἀγοραῖος 99.10. ἀγήτωρ 83.21. αἰγιοχός 99.14. ἀλαστόρωτος 75.19. ἄδελφος 75.52. ἀλάστωρ 104.26, & 29. ἀλιτήριος 80.4. altissimus 92.49. altius 87.5. alumnus 82.11. alysius 84.24. ambulius 94.33. ammon 96.18. anthesmius 93.46. ἀντίχαρμος 73.27. arbitrator 81.45 auxurus 97.19. ἀπεσάντιος 90.1. ἀπήμιος 80.38. aphesius 94.23. ἀπόμυιος 46.34, & 86.35. Aristæus 93.15. Aratrius 5.12. Arbitrator 81.41. Arbius 99.53. Arboreus 91.47. Areius 87.10. ἀργικέραυνος 75.32. Albanicus 102.38. Ascræus 86.7. Alius 100.1. Assabinus 97.9. ἀστραπαῖος 75.44. atabyrius 89.39. athous 91.38
Iup. Bagæus 102.31. βαγίγδανος 76.20. Belus 101.16. Biennius 100.3. βροντῆος 76.16, & 76.16. Iupiter Capitolinus 74.47 cappotas 94.37. Carius 85.52. Iupiter Casius 89.51, & 91.19. καταιβάτης 81.18. catæbates 99.21. καθάρσιος 96.18. Cenæus 93.38. centumpeda 82.6 κεραυνοφόρος 86.44. Ceraunius 75.28. Charmõ 100.16. Chrysaoreus 91.51.

Cithæ-

INDEX.

Cithæronius 99.31. Comyrus 102.3. κόμυρος puluereus 98.31. κοςυφαῖος 75.4. 6.

Iupiter Crangus 103.49. κτήσιος 86.40. custos 74.34. Cynetheus 102.45

Iupiter Dapalis 82.16. 4.45. Diespiter 80.8. Dictæus 82.44. Dodonæus 8.5. Dolichæus 100.11. Drymnius 103.49

Iupiter ecelides 104.13. ἐλασιβρόντης 82.22. & 94.45. elacatæus 102.27. Eleus 84.52. eleutherius 97.24. Elicius 8.43. Enenninus 9.28. & 99.5. ἐνδενδρος 9.47. ἐνόρκιος & ὅρκιος 7.5. ἐπάκριος 10.31 Epheitius 79.2. ἐπιδώτης 104.10. epicarpius 10.... ἐπικλάριος 10... 7. ἐπικοινώνιος ibid. ἐπικοίνιος 104.... epidotas 93.4. ἐπιφόρος 104. ἐπιστατήριος ibid. ὑπάτιος 24.11. ἐπόψιος καὶ ἐπόψιος 9.41. εὐάνεμος 104.16. εὐάνεμος ἔτος 7..15. euanemus 74... ἑρκεῖος 10... 103.51. εὐφρόνης 76.2. ἐξάκεστήριος 103.5

Iupiter γαμήλιος 14.5. feretrius 7..29. fulminator 75.28. genethlius 4.55. Gyrapeus 1... Iupiter Hecaleius 95.20. Hecatombæus 84.48. Heliconius 9..13. Hellenius 94.20. Herceus 87.3. Hermothites 100.30. ἡραῖος 79.... ἱκέσιος 86.3. hicetelius 102.19. homogynus 94.... homognius ibid. Homoloius 92.3. ὁπλόσμιος 76.2. Hymettius 93.10. Hynnareus 95.39. hypatus 93.2... Hyperdexius 84.46. ὑπερδέξιος 7..7. ὑψιβρεμέτης 76.21 ὕψιστος 92..9

Iupiter Icmæus 92.19. Idæus 83.3. Imperator 74.14. internus Pluto 168.21. inuentor 81.41. inuictus 74.12. Ithometes ... 89.22

Iupiter labradæus 90.51, 89.... lapideus 7..31. lapius 103.27. larisseus 98.33. Latialis 77.13. liberator 9..24. lucetius 80.19. lyceus 95.41. lycoreus 102.34

Iupiter mæmactes 87.30. malæus 103.40. mandragoras 103.21 μαιμάκτης 104.17 marnas 102.43 μαζεὺς 104.11 mechaneus 102.29. medineus 104.7. melissæus 87.22 μέμφος 104.20 messapeus 99.17. μητιέτης 103.42. milichius 83.51. μοιραγέτης 84.29. μόριος 86.20

Iupiter nemetes 102.13. νεφεληγερέτης 103.37. nicæus 74.9. νικηφόρος 86.47

Iup. Olympius 85.9. ὄμβριος 80.34. omnipotens 73.39. opitulus 82.5. optimus max. 73.43. & 75.17 ὅριος 102.45. ὀρομπάτης 76.20 ὁ ζεὺς 74.28, & 103.45

Iupiter ξένιος 88.23

Iupiter παλαιστής 87.17 Pallatius 104.7. πατρῷος & πάγχαιος 104.12 panhellenius 94.17. Panomphæus 85.41. patrethius 93.10 panoptes 104.9. παντοκράτωρ & παγκρατής 73.41. Pappa seu Pappæus 73.22. Pater 73.9. πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε 73.18. πατρῷος 73.10. φίλιος 79.47. phratrius 84.19. phyxeus 85.39. phryxius 92.34. Piceus 85.36 Pistius 79.18. pistor 78.18. πλούσιος 84.44. Pluuius 80.33. polieus 93.53 Prædator 81.49 prodigialis 81.16. promantheus 103.49

Iupiter Rex 73.32

Iupiter Saotas 93.18. Salaminius 103.9 Sardessius 91.49. Scotinas 94.30. Scyllius 100.27. σκοτεινός 77.5 Semaleus 93.11 Σιπυλίτης 104.20. Syllanius ibid.31. σωτήρ 98.25 σωτὴρ 98. splanchnotomus 94.48. Stanius 102.34 Stator 77.41. στράτιος 84.5. στρατηγέτης 75.30. στράτιος & στρατηγὸς 77.41. σφράγιος 86.11, 293.41. Stygius 171.43

Iupiter Taminæus 100.18. Taramis 103.16. Taratæus 92.10. Tarpeius 75.19. τερψικέραυνος ibid.38. τέλειος 82..., & 95.1. Temilius 100.3. Terminalis ibid.45. θαλάσσιος 10... 16. Tigillus 82.7. Tomarios seu tinarios 101.... tonans & fulgens 75.54 Triphylius 91.28. τρόφιος 93.35. Tropæuchus 77.5, & 83.33 Trophonius 90.35. Vedius 81.50. Vesturus 103.29. Victor 73.51 uimineus 81.22. ultor 81.26

Iupiter cum Alcmena, Amphitryone simulans concubuit 27..51

Iouis cognomina seu epitheta 77.15 inde. nomina Græca monosyllaba quot 82.6. illi qui dicti 13.12. insolentia 89.46. potentia quanta 70.51 inde. simulacra varia 71.51 inde. templum ab Adriano Athenis structũ 94.18

Iouis Fidij simulacrum 79.34

Ioui quæ animalia immolari solita 453.35 vnde tot templa constituta sint 12..2

Ioues trecenti 7.49, & 70.37. inde

iuramenta amantium irrita 3,0.20. Rhadamantia qualia 187.0

iurandi formula in sanciendis fœderibus 78.37

in Ius vocandi auris velli catione mos 19.32

Iustitia dea, & eius nomina ac cultus 30.31

iustitiæ imago 30.44

Iustiniani locus expositus 540.44

Iustini historici locus emendatus 61.22

Iuturna nympha 50.11, & 159.27

Iuuenalis locus expositus 34.20, & 45.54. & 179.23 & 250.21, & 388.24 uarie lectus 39.8

Iuuentas dea cur nulli cedere dicta 45.4

iuuentas Ioui non cedit 287.36. eius effigies ibid. 39

iuuentutis ædes 287.52

Iynx 24..34

L

Labith ... 234.13

Labre Lydis quid 91.5

Lacedæmoniorum dij terè armati, & cur 18.43

Lachesis 179.51

Lactantij error 242.22 locus parum castigatus. ibid. locus correctus 170.6 inde

Lactantij in v 1 Theb. locus correctus 363.44

Lactucina dea 41.53

Laidis forma Græciæ perniciosa 334.40. monumentum ..9.43. & 34..2

lampadum celebritas 423.9

Lampridij locus expositus 50.24. emendatus 59.29

λαμπαδεία, festum 223.16

Lamia 309.7

lamiæ, dæmones 37..41

lamiarum figura 379.5

lamiæ vocabuli alia significata 350.17. inde

λαοῖς ἀφ-σις 44..52

Laperiæ Castores 164.11

λαφυρεία 31..31

Laphystius Iupiter 90.22 mons ibid.30 Bacchus 90.33

Lar militaris in secunda parte cœli .7.52 cœlestis ibid.36

Lares 209.14. inde. 373.45, & 374.23

Lares dij qua parte cœli sint 17.23

larium figura 373.6

lararium 375.13

lararia antiquorum duplicia ibid.17

Larentiam ac Laurentiã vnam fuisse 42.46

Larissa opp. 98.51

Larua 18.46

Laruæ Varroni qui 16.29

Larundæ fabula 37..14

Lassaurus .24..1

Latinæ feriæ quæ, & vnde dictæ 77.17. & 415.33

Lateranus deus 51.4

Latiar 410.42

Latium vnde dictũ 11..16

Latona seu λητ ... ut

λατωμοὶ ... dicta 3..53

λατρεία Theologis quid 11.2

Lauerna dea furum 51.10

Lauinium pro Lanuuium falso scriptum 11..49

Laurentinalia 417.4

lautus pro victoria 77.13

Lautia

Lautia, quid 88.51
F. Leander Bononiens. Lilij Greg. amicus 113.19
Lebene Cretensium vrbs 222.24
λεχέρνα sacrif 114.6
lectæ hostiæ 442.32
lectisternia quæ 424.32 & 425.8
Lema quid 120.55
Lemnus crebris fulminib. acta 352.3
Lemnus mater deûm 132.11
Lemures 186.14 inde lemuria 416.15
lemuria quæ 450.20
Lenæ Bacchæ 237.5
Leocorium 357.6
λέσχη 214.11
Lethe fluuius 288.33
Leuana dea quæ 47.36
Leucippi de rerum primordio sententia 15.4
Leucothea 150.2
Leucothoë dea quæ 54.45
lex Athenis de Lupis occidendis 194.24 Babyloniorum execranda 331.22. Platonis de terminis 82.1. de sorore ducenda in vxorem 242.20
λιὸς 302.1
λίτραι 183.7
libare 441.15
libatio quibus verbis fieri solita 435.38. in funera lib. duabus rebus facta 450.50
Libentina dea quæ 48.41
Liberalia festa 41.22
Liber, agricolarum deus 22.10. cur Panhellinos dictus 94.28
Libera, Venus 234.45
Libera, Proserpina 177.21, & 178.17
libri elephantini Romanorum 121.32 lintei 110.17
Libertas dea à quibus culta 31.54
Libethra opp. 228.48
Libitinam vitare 340.48
Libs ventus 166.30
licens quid 418.33
Lilius Greg. Gyrald. iam senex hoc opus scribit 7.20. familiaris Leoni, Adriano & Clementi Pontificibus 118.27. sacris Christi initiatus 10.10. sæpe ad fontē Iuturnam descendere solitus 159.41, morbo articulari continue afflictus 70.27 quem Deum profiteatur 7.30
Limētinus deus liminib. præses datus 53.46
limus 43.47
λιταὶ, Iouis Icesij filiæ 53.27
literæ laureatæ 177.14
litare volētium mos 319.40, & 442.13
λιθοβολία 63.45
Liuij locus emendatus 56.43. varie lectus 13.17. correctus 53.54, & 390.3, 294.45, & 306.36, & 50.47 expositus 137.6
Lolliorum familia nobilis 255.52
λόγχος 306.12
Longauo 444.24
Lotus nympha 158.53
Lua dea 315.5
Lucani locus exposit. 183.21, & 444.15
Lucaria festa 418.35
Luciani locus expositus 409.23
Lucina 310.16
Lucullus primus fœlicitati ædem construit 35.41
luci vnde sic dicti 42.24
Lucus Titanis in Sicyonia 204.23
ludi Apollinares 192.41. compitalitij 374.8. Florales qui 42.25. magni seu Romani 141.54. Terentini 449.4
Luna dea, & vnde dicta 30.39, & 305.43 Epipyrgidia 307.34 Solis filia 306.25
Lunæ victima quæ tributa 459.35
Lunus deus 306.15
Lupercalia 118.8, & 4.7.30. vnde dicta ibid. quādiu durarint 41.16
Lupercus 354.24
lupus Apollini sacer 194.29 cur Marti dicatus 270.48
Lustralia sacra 413.12
Lustria festa 418.46
lustrādi arua ritus 412.21
lux vnde dicta 193.52
Lycaonia insi. 220.42
Lycaonis fabula 91.44
Lycobas annus 194.35
Lycophos 193.51
Lycorea opp. 100.34
Lycus 26.44
λύκος 312.51, & 362.52
Lympha syluestris dea ex quarta cœli regione 17.36 dea agricolarū 21.14
λύσιοι θεοὶ 28.5
λυσιωδοὶ qui ibid. 17
Lysizona Diana 47.9
Lyssa dea 182.24

M

MA, Bellona 276.21
Macaria Herculis filia pro Atheniensi rep. morti deuota 38.50
μακάρ, dei nomen 9.45
Macrobij locus elucidatus 239.22
mactare, verbum sacrorū 438.9
mæmacterion mēsis quintus Atheniens. 57.30
Mæonia, Lydia 236.17
magna mater, 123.30. χαλκόκροτος dicta 126.44. metragyrtes 129.54
Maia 127.30, & 255.8
Maiuma quæ sint 42.36
Maiuma celebritas 419.34
μαλλὸς, & eius deriuata 102.41
μαλλόν 362.16
malum Punicū vnde natum 123.38
mala Punica concordiæ signum 34.29
Mamercus Aemyliæ familiæ prænomē 272.35
Mamercus Pythagoræ filius 272.37
Mammon deus 171.55, & 176.18
manalis lapis, ostium orci 185.45
Manalles rex quinquefor mis 13.49
mandragoritis 133.22
manes dij 185.37
Mania, Lariū mater 373.52, & 374.6
μανία 183.4
Manichæorum de Deo opinio 202.22
Maphronio insidiatori clemēs est Hercules Ferrariæ dux 36.4
Marcellini locus dubius 175.4 correctus 101.38
M. Marcellus tēplum Honoris renouauit 35.3
Mare ἀτρύγετος & πολύφλοισβος 141.9
Ma-Rhea 312.24
Maria dea 67.22
marisforium 78.23
Maro quid 239.49
Marpesia mulier 27.48
Mars, seu Mauors & Mamers deus 272.2. qua parte cœli sedē habeat 17.39. à quibus deus factus 13.26
Mars ἀδάμαστος 274.45 ἀλλοπρόσαλλος 272.51 ἄναξ 273.31. Aphneus ibi. 35 armiger 274.11. βασιλεύς 273.1. bellipotens 274.10 Bisultor 273.23. βελέπιος 274.30. βελεσσιχάρμας 274.31. βροτοκτόνος ibid. 41. βροτολοιγὸς ibid. 37
Mars cæcus. 272.54. καρτερόχειρ 274.46 χαλκάσπις ibid. 28. χαλκοκορυστής ibid. 29. χρυσαιγμαχος ibi. 33. χρυσοπήληξ ibid. 35. cōmunis 271.42. κορυθαιόλος & Corythaix 274.14. Enyalius 273.8 Geticus 274.4. Gradiuus 272.18 Gynæcothœas 273.24 αἱμοχαρὴς 274.23. Helus 273.5. ὁπλοχαρὴς 274.11. ὑπερμενέτης ibid. 46. μιγαοθήνης ibid. μιαιφόνος Mamers 272.33 Marmellus 273.4
Mars νέμεος, & Necys 270.46. Odrysius 274.4. ὀμβριμόθυμος ibid. 21. ἔλας ibid. 16. pater 272.12 φθρέιαστις 274.29. Quirinus 272.52. φαύστηρος 274.47
Mars Salisubsulus 272.47. syluester ibid. 40 ταχυπινλήτης 312.1. Theritas 273.41 Thracius 274.4. Thurius 273.1. tyrannus ibid. 29 vltor ibid. 18. volucer 264.1
Mars pro bello & ingenio 271.34
Marspiter 272.16
Martis equi 271.23
martis patria 270.19 parētes ibid. 26. effigies ibid. 36
marti de quib. sacrificatū 451.16
Marsyas 234.20
Martialis locus expolitus 12.2, & 222.2
Martianus linguæ nitoris & syllabarum quantitatis negligens autor 173.50

INDEX.

Masaris pro Baccho 247.2
mater deûm quæ 126.23
Almone fluuio ablui solita 125.38
mater deûm, Andirina 132.16 κυβήκη 130.10
Pesinuntia 131.45
matris deûm sacerdotes & sacra turpia 125.39
materæ deæ quæ 24.17
mathmon Hebræis quid 176.23
matralia 415.47
Matuta dea 54.44
Medeæ templū viris ingredi nefas 127.43
μεθίω 100.47
medicū de ægroto vatem esse oportere 219.16
medicorū & aliorū scriptorū differētia 368.29
medioximi dęmones 371.33
medusa 155.17
Meditrina, dea medendi 49.57
mediusfidius quid significet 284.7
Megæra Tartarea 182.43 & 184.43
megaletia, ludi 129.25 & 415.51
μέγαρα 401.46
melampygos locus 283.29
Melanthus Messenius 237.11
Melchratus 285.33
Melia nympha 152.47
melinoë 159.10
Melissa, Melissei F. magnæ matris sacerdos 12.39
Melisseus primus in Creta religionis autor 12.37
melissæus Iuppiter 87.22
melitta 151.4
Mellona dea quæ 41.32
membris singulis quos deos tribuerint Ethnici 19.22
Memnon 223.34
Mena, dea menstruorum 49.10
Mendes, Pan. 384.14
Menestratus, thoracis ænei inuentor 93.21
Mens dea a quibus culta 30.4
mensa sacræ 406.21
mēsis Delphinius 195.29
mensib. singulis deus præses tributus 21.40
Meon rex 132.51
Mephitis, dea tetri odoris 51.46
mercaturæ deus 255.31
mercurius sermonis de°, & vnde dictus 254.23
idem male Cynosurius à quibusdā dictus 264.21 Acacenus 258.36 Atlantiades 264.5 ἀγώνιος 263.32 ἀγοραῖος 261.12 ales, & alipes 263.53 Alychmius 264.25 ἄμυητος 259.48 ἄγγελος διάκτωρ 261.12 Anubis 264.51 Arcas, & Arcas puer 257.32 ἀργειφόντης 259.53 caduciter 257.36 Casmillus 262.34 κερδέμπορος & κερδῷος 263.18 κῆρυξ θεῶν 257.43 χαριδώτης 264.6 χθόνιος 261.39 & 261.44 κλέπτης 263.18 κανος 256.13 communis 272.10 κελεφόρος 262.6 χρυσόρραπις 258.19 Cyllenius 257.27 διάκτορος 258.16 διάκτορος 262.23 εἰρηνοποιὸς 266.1 ἐμπολαῖος 263.18 ὀρθιώνιος ibid. 1 διάγγελος 258.15 γαλιάγκων 264.15 Gorgon 303.7 Harpedophorus 260.27 ἡγεμόνιος 263.15 Hodius 263.9 Maiugena 264.5 maleuolus 259.1. μυλεώτης 262.5 Nomius 263.31 Nomacriates 262.20 παιδαγωγὸς 264.35 Palammon 263.46 Perseus 264.41 φυλάγος 264.18 Phlycaius 264.35 πομπαῖος 261.39 Polygius 262.30 πρόμαχος 262.13 Pronæus 262.18 Propyleus ibid.16 ψιθυριστὴς 264.11 πολύτροπος 256.26 πυλαῖος 261.30 σφηνοπώγων 263.50 Strophæus 260.28 ταμίας τῶν ψυχῶν 261.38 Tegeæus 264.1 tetragonus 259.3 τρισμέγιστος 265.40 Trophonius 265.34
Mercurij virga 258.3
imago 255.14.27 & 256.22 cur alata 254.33
Mercurio cur gallus tributus 256.45 quæ immolari solita 456.1
Mercurij quinque 254.39
quatuor ibid.48
Melchias 8.7
Metagetnia sacra 422.10
μετάνοια calumniæ pedisequa 30.31
Metis, Mineruæ mater 290.23
Μίθη quid 261
τὸ μίλαξ 334.23
μιλτοφαγίαι, festa 420.35
μηλαγύρτης 129.54
Milesium oraculū 200.35
μίλιχοι 243.22
Minon 26.44
minerua agricolarū dea 22.13 vnde sic dicta 289.32 quo die genita 292.54.24 an geminos patres habuerit 291.36 Achea 296.24 Acria seu Acrisia 301.1 Aedon 302.4 Aethyia 297.41 Agelea 300.4 Agorea 301.24 Agraule 302.24 αἰαντὶς 298.21. Alalcomeneis 299.55 alcides 200.17 Alcimacha 303.49 Alcomeneis 300.15 Alea seu Elea 295.51 Alipherea 298.5 Ambulia 94.34, 301.33 Anæmotis 300.51 Apaturias 297.11 Aracinthis 302.48 Armisona & Armipotens 304.9 ἄρεια 293.45 ἀρσενόθυμος 302.9 Alia 301.15 Allesia 302.55 Altrateia 293.42 Astyris 302.52 ἀτρυτώνη 301.9 auxiliaris 301.34 Axiopœna 301.36 Budea βουλαία 296.19 Calydonia 302.32 Capania 295.33 capta 300.27 Catuleana 300.21 κελευθεία 301.22 Chalciœcus 294.38 χαλινῖτις 296.42 Cissea 303.15 Cælia 294.21 Colocalia 301.5 Corelia 302.19 κορυφαγένη 295.2 Coryphasia 295.16 Cranea 302.15 Crastia 297.32 Cydonia 300.54 Cyparissia 295.47 Cyrilhs 301.40 δαμασίππος 293.55 δορυκλύτειρα 303.55 Dymæa 302.17 Eudarthyia 297.50 Epipyrgitis 301.7 ἐργάτις 298.5 εὐπηχυς 304.2 flaua 294.23 Gigantophontis 298.13 Glaucopis 294.8 γοργῶπις 294.39 Hellotis 294.49 Hippia 293.53 Hippolaitis 301.18 Hygeia 297.15 Ilias 297.22 Itonia 298.51 λαοσσόος 303.12 Laphrya 296.35 Lemnia 302.30 ληϊτὶς 301.55 Lyndia 295.27 Magarsia 303.44 mater 299.8 μηχανῖτις 303.4 musica 300.24 Narcæa 302.6 Nedusia 301.25 Netine 300.47 Oleria ibid.49 Onca 302.36 Ophthalmitis 295.35 Pronaia 301.12 Pallas 291.31 littorea 344. Pallenis 296.34 Panacheis ibid, 32 Paria 301.34 Parthenos 293.27 πολιὰς 298.25 Poliuchos 294.31 Promachorma 301.20 πρόνοια 303.37 Pyletis 297.38 Scirias 296.47 Stenias 294.2 στρατεία 293.40 Scilluria 303.20 Sicyonia ibid.31 Sotera 98.15, 301.45 Stathmia 303.51 Sunias 30?.51 ταυροβόλος 303.17 Telchinia 296.11 triangulus æquilaterus 293.37 triplex ibid.25 Tritonia 292.35 Vnigena 303.4 Zosteria 299.45
Mineruæ simulacra 290.48 inuēta 289.40 olea 291.20
mineruæ quid immolari solitū 112.19 gallus cur tributus 291.11
mineruæ quinque, & quę 290.36
Mineruał quid 290.4
misericordia dea Atheniensibus 40.34
misericordiæ templū & cultus 35.49
minos quæsitor 187.33
Mintha nympha 159.5
Minthe Plutonis pallace 169.49
Minusculæ 416.3
Minutios deus 5.22
Mithras Persis & Alexandrinis pro sole cultus 13.16 201.7 202.5

mithr

mithræ ſacra 202.46. inde, à Commodo polluta 202.17
mithræ initiari volentiũ cruciatus 202.15
mixobarbarum, dictio explicata 249.10
Minuzirin quid 379.15
modi Carnei 210.33
μαγαρίτης ζεὺς 84.29
molæ compoſitio 433.6
μόλξα 237.44
Momus, Deus reprehenſionis 45.37
monachorũ diſciplina, ab Aegyptiis ſumpta 451.33
Monogrammi dij à quo dicti 15.58
μονοφάγοι qui 432.22
monophagorum celebritas 423.17
mons Saturnius 119.15
morbus Gallicus ex Venerea contage ortus 336.6
moriæ quid fuerint 86.21
Morpho, venus 337.51
mors dea, & eius effigiei deſcriptio 49.21
morta, parca 180.18
mortuorũ ſacra qua parte cœli fieri ſolita 447.29
mos veterum teſſeras hoſpitibus dandi 88.45
Moſes quomodo cornutus viſus 241.16
motacilla auis 246.38
Mulciber ex quarta cœli regione Deus 17.36
mundus Cereris 185.52
munichia ſacra 422.17
murata quid 424.46
murcia, dea deſidiæ 50.17
mures in Ida ſacri 203.19
muſæ comites Apollinis cur dicantur 225.51
muſæ Aonides 217.52. Aganippides 228.27 Ardalides 229.42 Camœnæ 217.29 Caſtalides 219.6 Citheriades 228.3. Corycides 229.19. Heliconiades 227.31. Hiantiæ ſorores ibid.55 Iſides 218.13 Libethrides 228.43 Lygiæ 229.29 Mæonides ibid.48 Mnemoſynides ibid.26 & 225.32 nymphæ 227.8 Olympiades 229.31 Parnaſsides 227.38 Pegaſsides 228.17 Pierides ibid.5 & 225.19 Pimpliæ, Pimpleades 228.52 Theſpiades 228.34 virgines 227.17 tres 224.44 quatuor ibid. 45. quinque ibi.45 ſeptem, ibid. 47 nouem 225.1 muſarum duo genera 224.31 ædes in circo Flaminio 283.14 ſingularum nomina & inuenta 225.1 & 226.29 ordo 225.55
muſica hydraulica 228.26
Muſtaceum quomodo paretur 277.22
Muta Larum mater 55.32
mutunus deus 253.7
mydrus quid 79.15
Mygdonia mater 130.37
Myiagrus deus muſcarũ 46.15
myrica planta vetuſtiſsima 208.34
myrtus cur Veneri tributa 330.7
myſteria vnde dicta 437.54
myſtes, ſacerdos 210.53

N

N. Lantiquorum literæ, in iudiciis 330.28
Nænia, dea funerũ 49.13
næniæ 444.35
Naiades 151.15 & 153.36 vnde dictæ 153.36
ναὸς 400.19
Napeæ 152.2
Naphte 278.27
Narciſſus defunctis conueniens 168.46
νάρθηξ 245.28
Naſcio vel natio dea quæ 48.20
Natagai à Tartaris quoddã pro Deo numen conſictum 68.28
nationes omnes Iouem conſtituiſſe deum 70.45
naues ac claſſes expiandi ratio 414.39
Nautiorũ familia à Troianis profecta 292.11
neceſsitas dea 51.45
neceſsitatis filiæ 180.40
neda nympha 96.3
nefrendes ſues quæ 434.8
Neleus & liberi eius à quo & cur occiſi 379.32
Nemea 102.13
νεμέσεια Demoſtheni quid 395.10
Nemeſis dea 393.13
Helenæ mater 162.13
cur alata fingatur 493.53
Nemeſtrinus deus 42.9
Nephalia ſacra 421.35
Nephthe 340.25
νῆλος, ἀγύνητος ζεὺς 84.33
Neptunalia 140.44
Neptunus Aegæus 145.25 Alphalius 143.44 βασιλεὺς 140.49 Canobus 145.27 Cenchreius 145.23 Conſus 141.54 κρηνοῦχος 146.2 κυανοχαίτης 141.12. & 145.37 Damæus 145.35 deus liquidus 139.44 Domatites 144.48 Elytius 141.51 γενέσιος 145.40 γενέθλιος 146.19 ἀσφάλειος 144.6 Epoptes 145.16 Erechtheus ibid.31. Erclius 141.52 ὀρίκτυπος 146.19 Euryabis ibid.8 ἐνείπιος ibid.21 εὐρυμέδων ſeu εὐρυμέδοντος ibid.14 εὐρύστερνος ibid.16 ἐννοσίδας 141.1 γαιήοχος 145.50 ἁλικλύων ibid.19 Heliconius 144.21 ἵππιος 142.48 Hippocronius 143.31 Iſthmius ibid.48 Meſopontius 141.52 μειλιχτὴς 141.7 niſyreus 144.27 νυμφαγέτης 146.1 Oncheſtius 141.20 ὀρσοτρίαιναν ibid.4. Pelagæus 143.41 Petræus 144.8 Phythalmius ibid.37 ποντομέδων 141.42 Portunus 144.51 Proſelyſtius 141.24 rector pelagi ibid.43 Samius 143.55 σεισίχθων 145.40 σωτὴρ 144.43 Tænarius 141.30 ταύρειος ibid.15 Tenedius ibid.47 θεμελιοῦχος 145.50 τινακτοραγαῖος ibid.40 τελεσιουργάτωρ 141.6 τελαινοῦχος 140.55. & 140.26
Neptunus vnde dictus 139.21
neptuni filij qui dicti 13.15 & 140.17 imago ibid.28
neptuno cur fulcina tributa 141.2 quãdo, à quibus & qua hoſtia ſacrificabatur 433.33
nerus deus marinus 147.13
nereides 151.15 centũ 140.38 quinquaginta 152.23
Netio martis vxor 274.50
Neſtea celebritas 423.40
νιαστέριον Straconi quid 87.3
νίκη. lege Victoria
nicon 26.46
Nicoſtrata dea 381.34
nili aquæ quàm precioſæ ac religioſæ Aegyptiis 440.22
Niſyreus neptun⁹ 144.27
nocti luca 315.42
noctua Baccho inuiſa, & cur 241.51
nodotus vel nodinus deus 41.51
nomen Dei ἀγράμματον 20.17
nomẽ τετραγράμματον ſeu quatuor literarũ quod 9.7
Nomina duodecim & quadraginta duarum literarum quę 8.55 9.14 & inde.
nomina ἑπτάγράμματα abominanda 172.12
Nomion Apollo 190.3
Nomius deus 64.27
notus ventus deſcriptus 166.22
nouenarij numeri potentia & virtus 34.2
nouẽdiale ſacrum 411.48
nouẽſiles dei qui & quot 23.45 inde
nox Amphilyce 193.53
dea omnium antiquiſsima 57.25
Nocti deæ quid immolari ſolitum 463.15
Numa Pomp. procurãdi fulminis ſcientiam quomodo edoctus 48
Numeria, dea numerãdi 50.54
Numeriani nomiſmatis ſignum 339.27
numerus digitorum Iani explicatus 135.38
Nundina dea 315.7 & 49.4
nuptiæ cur Maio & Martio mẽſib. nefaſtæ 275.10
in Nuptiis dij quinque in uocari ſoliti 117.43
νοῦς dea 30.20 mundi opifex 72.4
νυμφίδια 247.14
nymphæa lauacra 151.22
Nymphæ 150.45 Amniſiades 154.53 Anigrides ibid.33 Caberides ibid.12. Cythæroniades ibid.24 commitię 157.17 Corycię 154.30 κρηναῖαι 157.37
Nymphę Dodonides 154.1 Eph

nymphae Ephydrides 152.19 ἐπιγείαι 151.26
Nymphae faciles 151.46
Heliades 155.7 Hercinides ibid.14 ἑλειονόμοι νυμφαι 151.50 Ionides 154.55 Ismenides ibid.39. Lemoniades 151.33 limnades ibid.39 limniacae ibid.45 Lusiades 155.3
Lydiae 227.11 Meliae 153.47 Mycalesides 156.52
Naucelides 151.55 Nereides, vel Nerinae 152.22 Nyseides 234.6 Nysiades 136.45 Oceanitides 152.53 Oresliades 151.29 Ordemniades 151.29 Pactolides ibid.54 Phaetontiades 155.7 ποταμίδες 153.44 Prolenides 156.50. Pterides 155.5
Nymphae seriades ibid.4 Sphragitides 154.25 sithnides ibid.44 Telhiniae 26.55 Themistiadae 155.16 Thysiades 136.41 Tiberiade 151.54 Vraniae 151.23
nymphae quae Iouem aluerint 96.3
nympharũ genera 151.10
νυμφόληπτος 376.39
Nysa vrbs 234.1
Nysus liberi nutritius 227.41
νὺξ ... dea 57.25 eius imago seu descriptio ibi. 43
epitheta seu cognomina ibidem 53.5

O

Occasio dea 37.14 eius imago ibi.25
Occator deus 41.26
oceanidi dum nympharũ nomina 152.52
Oceanus 148.13
Oceanus ἀκαλαῤῥείτης 147.19 βαθυδίνης 147.20 ταυρόκρανος 21
Octauius Herennius Herculi victori aedem ponit 281.49
Octauius Pantagathus 326.53
Ocypete 183.47
Oculi felium vt Luna immitantur 306.9
Oebalii fratres 162.44
Oenisteria celebritas 422.35
Offae 444.35
Ogenus deus peruetustus 46.54
Ogoas deus apud Caras 64.20
οἶνος Bacchus 240.27
olea cur Mineruae tributa 291.20
olympias ventus 166.32
olympiorũ institutor 85.10
Omenta 444.40
ὁμοχίταιδοι qui 28.23
ὁμόλωος quid 9.2
ὁμόνοια dea vbi culta 33.30
omphagia festa 425.35
Onca seu Onga 302.36
onchestum 141.10
Onosceli 378.43
Onoscelia ex asina & filio Martis nata 46.5
ὤψ quid 162.36
Opalia festa 130.53, & 415.54
operis huius vsus 81.30
operor, verbum sacrorũ 442.40
Opertanei dii in prima parte coeli 17.28
opinari esse hominum, Dei scire 20.41
Opinionis imago descripta 29.48
Opis vel Ops 130.50 323.27
Opis Diana 323.28 Parca 181.1
Ops Consi 131.2
Ops dea 43.20
Ops, Rhea 132.2
ὀπηλαὶ 295.40
oraculi capiendi à Mercurio ritus 211.19
Orbona dea cur à Romanis culta 49.52
Orcus pro Plutone 170.41
Orci nuptiae & Cereris sacrificium quid differant 458.29
Orcini liberti 170.51
Oreades nymphae 151.14, & 247.29
Orestes quod simulacrũ ex Taurica attulerit 112.50
Orgeones qui 406.48
Orgia sacra 365.26, & 408.30 vnde dicta ib. 31, & 10,53
Ormenus 26.43
Ormisdas & Oromagdas 202.22
Ornea sacra 253.19
Ornithias ventus 166.43
Orpheus nec Ciceroni, nec Aristoteli satis notus 81.19 eius locus emẽdatus 245.8
ὄρσις, dei nomen apud Magos 10.24
Orthana 61.38
Ortete 356.10
Ortigie ins. 199.4
Oschophoria 411.50
Oscilla quae, & vnde dicta 414.55
osculatio manuum in sacris 441.38
Osiris Aegyptorum deus alter 11.34
Osiris, Bacchus 241.38 vnde dictus. 242.11
Osiris Serapis 172.53
Osiridis nomina 242.43
Ossilago, dea solidatrix ossium 49.8
oua in purgationibus adhiberi solita 414.25
oues aeneae 89.43
oues Dianae 320.25
Ouidius an sit Euenum Graecum imitatus 455.9
Ouidii locus expositus de deis Appiadibus 14.28 item alii 57.22, & 55.38 inde 75.11. & 137.29 & 183.18, & 2..7.22, & 319.26 restitutus 221.12 varie lectus 246.9. & 450.45
ὄλαι 367.30
ὄλαι 192.29
ὀλοχύται 434.14
ὀμαρὺς Atlandidum deus 12.4

P

PAean Apollo 191.52
παιανίζειν 277.50
Pederos herba 329.40
Paeon 27.9, & 222.34
Pagasae 205.270
Palaemon 149.53
Palaestinae deae furiae 183.17
Palaestra, filia Mercurij 255.44
παλαμναῖος 28.20, & 26.45, & 28.20
Palasea, seu Plasea 444.41
Palatiar 415.43
Pales dea quae 43.35 filia Iouis 17.39
Palicus deus 47.30
Palilia, vel parilia festa 415.45
Palladium quid, & quot, 291,41
Pallas. lege Mineruα
πάλλειν 291.34
Palmytius 63.10
Pammilia festa 421.19
pammiliorum celebritas 142.10
Pammyles deus 253.16
Pan, Arcadiae deus 354.25, & 382.28 cur ab Amore victus singatur 383.1
Pan ἀγρευτὴς 384.19 ἀγρεὺς θεός ibid. αἰγιπόδης ibid.53 Biarceus ibid.6 Capripes ibid.39 κεροβάτης ibid.27
Ephialtes ibid.8 ἐπίσκοπος 382.41 faunus 384.35 Lampeus ibid.51 Lycaeus ibid.18 Lyterius ibid.11 Maenalius. ibid.46 Mendes ibid.14 Nomius 385.3 Scoleas ibi.2 semicaper 384.43 Sinois ibid.55 συρικτὴς 385.6 Tegeaeus 384.48
Panos fistula 383.30 effigies 28.36
Pani deo quibus hostiis immolatum 462.13
Panathenaea 424.19 vnde dicta 289.27
Panda dea quae, & vnde sic dicta 51.6
Pandemus Venus & dies 331.30
Pandia festa Ioui consecrata 420.33
Pandora non dea, sed à Deo facta 352.14, 131.21
παρήγορος dea consolationis 45.34
Pãhellenia sacra 42.46
Panici terrores qui 385.39
Panionia festa 144.24
Panomphaeus Iupiter vnde dictus 85.43
papauer Cereri tributũ cur 359.1
Paphus 342.22
Papinij locus expositus 264.42
Pappas 123.54
παραστάτης 150.49
Parcae tres, & quae 179.39 ἀνατρέπτοι 181.27 lanificae ibid.10 tetricae ibid.25
Parcarum nomina tria 180.3 generatio bis facta ab Hesiodo 180.60
in Parentalibus fabis vsi

INDEX.

veteres 450.28
Parilia quibus hostius fieri solita 461.40
Parmenidis opinio de Deo 14.48
Parnopes ter in Sypilo monte deleti, non vno tamen modo 207.52
παρνόπες 213.39,& 282,40
Parrhasij in Horat. error 216.34 eiusdem locus emendatus 134.15
Parricidæ quomodo purgari soliti 413.45,& 415.10
Parthenium herba 292.31
Parthenon 292.27
Partunda dea parietium 40.17
Paschillus Romæ de bello Imp. & Galliæ regis 137.53
Pasithea 27.130.13,& 157.8
P. Passetus [illegible]
πασὸς 334.37
Pastophori sacerdotes 407.6
Pater, Filius & Sp.S. non tres dij, sed vnus 8.11
pater patratus, & eius officium 405.31,& 428.3
Patraici dij qui 25.16
Patientia dea 48.24
Patulus 111. P. ab Hercule Ateste duce hospitio susceptus 137.10
Pauor, deus à quo constitutus 53.29
Paupertas dea, & eius descriptio 56.37
Paupertas Erinnys 181.54
Pausanias reprehensus 387.12,& 456.53
Pausaniæ liber vndecimus nódum editus 100.22 versio examinata 319.7 emendata 216.24,& 63.47,& 297.41,& 346.14 varius 394.3
Pausias ebrietatis signum depinxit 231.49
Pax dea à quibus culta 33.3, eius imago ibid.20
εἰρήνη dea ibid.5
Paci quid immolari solitum 463.40
pecora piandi ac lustrandi ritus 412.50
Pecunia dea, & quando cudi cœpta 39.14
pelani, Ioui offerri soliti 93.33,& 429.25
Pellonia, dea pellendorũ hostium 50.27
Penates dij qui 21.32,& 372.30 quæ in parte cœli siti 17.28 vnde sic dicti 373.15
penatiũ genera quatuor 373.8 effigies. ibid.
Penestia 183.34
Penita 444.38
πεπρωμένη parca 131.18
perdrix contumeliæ indicium 40.4
Persica dea quæ 47.10
Pertunda dea ibid.10
Pericionius, vnde deductum nomen 247.39
Perina Aegyptia 291.5
Periphallia, Priapi festa 251.44
περισκυλακισμός 456.39
perlito 442.16
Persarum de diis sententia 12.14 mos in sacrificiis 451.40 inde
Persephone 177.3
Persij locus expos. 374.25 & 18.9
Pessinuntia dea 131.45
πέταυρον ibid.55
Petra sancta, olim fanum Feroniæ 113.18
Petronij locus illustratus 10.50
φάλης 274.26
Phaëton 103.25,& 207.41
Phallouitroboli quid 251.46
Phallus Priapus 251.37
phantasma quid 268.5
Phaselitæ 61.41
Phasianæ dea 132.6
Phauorini menda 340.18
Pherecydis opinio de deo 14.14
Pherusa 356.10
Pherephatte 177.39
Phidiæ Minerua 291.1
Philelphus in versione Xenophontis reprehensus 133.6
φιλία dea 52.26
Philon Byblius 11.52
Philonis error de dæmonibus 369.30
Philosophorum opiniones de Deo ex Tertulliano 16.30
Philotis ancilla 111.19
Philyra nympha 179
Philyra Veneri iuncta 330.12
Phlegeton 188.38
φλόην vel φλύαν 245.42
Phœbeius oscen, coruus 190.30
Phœbus Apollo 193.26
Phœnicũ dij loculis nummarijs referri, & cur 18.44
Phorcys, deus marinus 140.9
φωσφόρος dea 58.27,& 344.1
Phrygia mater 132.4
φθόνος, Calumniç anteambulo 38.26
Phurnuti Aldinus codex erroneus 258.44,& 218.16,& 342.49 locus male repositus 385.6 emendatus 331.51,& 61.4 restitutus 244.36
Phytalmios Iupiter à quo dictus 24.41
Phyxius Iupiter 92.34
φύξιοι θεοί 28.5
Piatrix sacerdos 415.24
piamenta ibid.26
pica auis Baccho sacra 236.10
Picunus deus, auspicijs coniugalibus præses 54.24
Picus Saturni filius, deus 54.7
Pierides Musæ 225.19 vnde dictæ 228.5
Pietas dea, & eius incomparabile exemplum in Rom. muliere 32.21
pietas quid 10.50
pileũ gestare, olim libertatis indicium 39.11
Pileati fratres, Castor & Pollux 164.31
Pilumnus, deus 54.23,& 377.47
Pinarij 404.29
Pindari locus expositus 58.35,& 454.22
Pindari Scholiastes Germanus notatur 246.21
pinus Cybelæ dicata 130.52 Pani tributa 383.47
Pistor Iupiter vnde dictus 85.36
Pisas duodecim dij Græcorum deportati 22.19
piscis notius qualis 60.32 inde
pisces sacrificare qui, quibus dies, & quando soliti 434.48
Pithiũ oraculũ vnde sic appellatum 381.21
Pitho dea 45.21
Pitho, Diana 318.26 Veneri cur iuncta 329.55,& 357.16
Platonis opinio de Deo 15.23 locus explicatus 115.34,& 344.38
Plauti locus expositus 396.37 locus expos. 270.18,& 410.8,& 413.51 emendatus 413.32 49.12
Pleiades 156.29
Plinius quando lucubrare incipiebat 352.31
Plinij sententia de Deo ridicula 16.40
Plinij locus castigatus 86.5 restitutus 391.26 varie lectus 300.21
Plumbum Saturni nomine nuncupatur 257.3
Plutarchus reprehensus 456.54
Plutarchi interpretatio emendata 165.38 locus expositus 27.23,& 56.27,& 255.18,& 421.33,& 55.47,& 127.31,& 333.27
Plutarchi error 236.47 eiusdem versionis locus falsus 374.32,& 461.1
Pluto vnde sic dictus 169.3
Pluton ex tertia regione cœli deus 17.35
Pluto Aidoneus 169.41 axiocerses 170.14 Iupiter Chthonius 170.34 Clymenus 170.22 clytopolos 168.31 dux Erebi 171.49 Eubulius 170.8
Febrius 171.40
Lageras 170.12
Leptynis 170.32
Iupiter Niger,
πολυδέκτης 171.39
Quietalis 171.42
rector profundi 171.30
Soranus 171.22
Stygius ibid.41
Summanus ibid.1
Vedius vel Veiouis ibid.49
Plutonis historia 168.15 oraculum de Trinitate 171.16
Plutoni cur clauis tradita 169.11 cur galea, ibid.17
Plutoni quæ animalia immolari solita 454.35
Plutus à Plutone diuersus deus 175.13 cur cæcus fingatur ibid.39. ἀζυλος ibid.

ibid.48
Plynteria festa 422.30
poculum ἀγαθοῦ δαίμονος quale 51.40
pœna deus 51.44
Poëtarum opiniones de Dijs incertæ 17.3 commenta de dijs à Romanis veterib. reiecta 18.12
Polymnia 444.39
Polyuchus 294.31
pollucere 417.20
pollux ἀπαλεξίκακος 160.44
Amycleus 164.23
πῶλοι Veneris 341.26
Polympuus qui 262
polyteles quis 408.43
Pomona dea 43.5 Vertumni vxor 139.1
pompæi dij qui 28.2
Pomp. magnus vbi sepultus 91.23
pomi discordiæ inscriptio 35.13
πονηροῦ in oratione Dominica qui 372.3
pontifices qui, & quomodo constituti 403.19
Popæ qui 442.46
Popanos 420.24
Popilij legati Rom. libertas in Antiochum 321.22
populifugia festa 416.5
populonia dea quæ 51.1
porca præcidanea quæ 409.36
porcos sacrificare, quos, quib. deis & quando solitum 434.23 inde
porrici quid 445.35
porticus Athenis tres celebres 97.38
portius Cato ædis Victoriæ dedicator 276.43
Portunus deus portarum 145.11 deus marinus 149.52
Posthumius Liuius Fidenas 111.16
Postuerta dea vnde sic dicta 48.54
Potina dea potionis 47.54
potitij 404.29
Potniæ Bœotiarum vrbs 25.7
Potniades deæ quæ. ibid.
πότος 346.49
Præficiæ in sacris quid 444.26
Prænestinæ sortes 389.32
præstites, Lares 373.47, & 374.33
Praxidice dæmon seu dea, & eius historia 46.40
Praxitelis Venus Cnidia 336.23
precatio Ciceronis ad Iouem statorem 77.41 Romuli ad eundem ibid.4
precationes & carmina ante sacrificia fieri solita 440.38, & 441.14
precum dearū descriptio 53.10, & ibid.23
prema dea quæ 47.16
priamus statuā Iouis trioculi vbi habuerit 93.77
priscorum erga deos cultus vani ac stulti 68.32 inde
priapus, vrbs 250.43 ficulnus truncus 252.7 deus naturalis membri 23.24, & 250.11 Agricola deus 251.19 Bacchi comes 251.6 Auistupor 251.24 Bonus dæmon seu genius ibid.34 custos ruber 252.14 fascinus ibid. 43 Ithyphallus 251.49 Lampsacenus 253.21 Muto vel mutunus 253.7 Orneates ibid.17 Phallus 251.37 sol ibid.18 Typho 252.33
Priapi ortus 250.22
Probi locus in Georg. emendatus 64.43
Prodici Cei Hercules 281.12 opinio de Deo 14.25
prodigiæ hostiæ 410.54
προδρομάδα θεοὶ 21.35 vestibulares, & præstructores appellari ibid.
Pronax quorū causa interijt 179.29
Pronopius Apollo, culicarius dictus 203.36
Prometheus 353.37
Propertij locus expositus 318.29, 339.4, & 14
Prosa vel Prorsa dea quæ 48.54
prosecta exta 444.13
proserpina dea 41.19, & 106.30 vnde dicta 177.1 quo loco rapta 178.29
Proserp. Azesia 178.4. & 462.23
Axioteria 178.46
χθονία 177.48
κόρη ibid. 49
Corytto 179.13
δέσποινα ibid.7
Deois 178.12 Δηώ ibid.48 ... 179.5 Locrensis 178.36 μονογένεια 179.10 νυχία ibid.12 πολυώνυμος 319.1 πρωτογόνη 179.4 Rapta dua 178.29 eius sacra 177.41 fanum Locris 178.37 festa messe celebrata 176.44 initiationis ritus 177.29 victima quæ tributa 112.7
προσχαιρητήρια θεοὶ qui 28.20
Prosimnus 232.51
προτέλεια quæ 95.8
Proteruiam fecisse, Catoni quid 54.3
Protagoræ Abderitæ opinio de dijs 15.17 error de Deo 7.55
Proteus deus Marinus 147.24 Ambiguus 148.22 Carpathius ibid.4 cæruleus ibid.22 mutans vultum ibid.23 Pallenius ibid.3 Phalagræus 142.4 Pharius ibid.
χυτρῶν sacra 419.26
πυλώραι? filiæ Iani 136.40

PROVERBIA.

Adonidis horti 350.20
Amœa Azesiam accessit 361.25, & 178.5
Sic amet, vt Pieriā amauit Phrygius 324.11
ἀμουσότερος λειβηθρίων 228.50
Apaturia rediit Thergelione 421.21
ἀργὸς παλλαγῶν 352.52
Ἄγνοια τὰ Ἰλλυσιακὰ 464.44
A Vesta incipiens 460.54
Βαλλίζειν ἡμῖν ὀρχησαμένων 109.47
θύραζε Κῆρες, non amplius anthisteria 420.40
Caricum sacrificiū 456.50
κλῆμα ἐν σιδήρῳ 27.18
τοῖς χάριν ἀποδιδόντα 355.5
χάρις χάριν τίκτει ibid.9
χυτρεοῦς θεός 25.51
Cicerinum ius 237.53
Cimmeriæ tenebræ 268.32
καιὰς ἱεράς 256.17
κερωνεαὶ λάμπαι 120.55
Deos pedes laneos habere 120.3
Δειλῆς ἀμείνων 410.26
ἔμβαρός εἰμι 317.36
ἐν ὄλμῳ 213.11
Erebinthinus Dionysus 237.52
ἱερεὺς ἀμείβεται 259.50
fortuna Euripus 388.48
γυμναὶ χάριτες
ἄρπαγα κοτυττίοις 179.30
Hedera post Anthesteria 420.42
Inter cæsa & porrecta addere 445.36
ἴδε τὰς κυνοσάργους 280.26
iudicium Rhadamāteum 187.41
Laureolam in mustaceo quærere 277.18
Lyndia sacra 457.27
malo accepto stultus sapit 357.27
malum Herculis, vel melius Hercules 281.39
Mercurius quadriceps 219.46
non ex omni ligno Mercurius 403.1
Narthecophori multi, pauci verò Bacchi, ab Erasmo omissum 245.31
non nasci optimum 378.24
Neptuni filij 140.20
noui Simonem & Simonme 27.2
Ollaris Deus 25.21
Panagæa Diana 324.38
Phrocensium ἀπόνοια desperatio 318.12
Rapta Corytthijs 179.30
sacra nondum immolata deuorat 445.45
sacrificium Phaselitarū 61.41
salua res est saltante sene 441.8
Sambico pati grauiora 324.47
σάρμος παντοπώλης 149.23
Silenus Alcibiadis 378.37
Pylea 361.15
Veneri suem immolare 460.7
In vino veritas 233.3
Proudētia dea quæ 30.9
Prouidentiæ ædes 199.33
Psaphō magnus Deus ab auibus vocatus 59.12

Pila

Psila 247.19
ψιθυρὸς 264.13
Psyche Endelechiæ filia 345.11
Ptolemæus Apellem cẽtum talẽtis donat 38.19
Pudicitia dea Romæ duplex 36. 8
pudor, Atheniensibus dea 40.34 eius descriptio 40.48
puerorum expiandorum ratio 414.50
Pullus pro puero 387.27
Puta dea quæ 41.28
Pyanepsia sacra 422.1
pyleones 106.8
Pyrethia 134.37
Pyrethi & Pyrethia quæ 452.11
Pyrois equus solis 216.54
Pyrois 271.40
Pyrphori qui olim 407.3
Pythia vates 2.8.2
Python draco occisus 222
de Pythone physica interpretatio 199.19
Pythagoræ de Deo opinio 14.3
Pythagoræ ἐχεμυθία 55.31
Pytho vrbs 199. 7
Pythones non subire corpora vt responsa dent 198.12
πύθια 214.19

Q

Q Litera nulla Sabinis 111.37
Quies dea Romanis culta 50.13
Quinarius numerus cur Mercurio tributus 257.12
Quinquatria 459.6, & 416.2
Quirinalia 416.17 cur stultorum feriæ dicta 433.29
Quirinus deus Romanorum, & eius historia 66.23
Quirinus qua parte cœli sedeat 17.30

R

RAmus oliuæ symbolum pacis 84.29
Reddi in sacris quid 443.38
Rediculus deus à redeuntibus hostibus dictus 5?.16
religio quid, & vnde dicta 10.42
religio vana qua homines dij facti sunt, vnde irrepserit 19.9
Regifugium festũ 416.18
Regindalia, ludus 340.45
rebus etiam perniciosis nomina deorũ olim imposita 50.3
Rex sacrificulus, & eius officium 40?.31
Rex silentium 168.25
Rhabbeni Hebræi docto ris ad Antonium expositio nominis τετραγραμμάτου 8.36
Rhadamantus Gnosius 187.?7
Rhamnus Atticæ populus 395.48
Rhea 122.2 à quibus dea facta 13.28 Antea 130.45 Ma 247.2. Phaliane 132.6
Rheæ de quibus litatum 470.37
Rhegium vnde Taurocinum dictum 316.2
Rhet. ad Herennium, Gallionis 188.35
Rhodus aliquando Telchinis vocata 26.40
Rindalcha 340.46
Risus simulacrum à Lycurgo erectum vbi 51.47. eiusdem encomium ibid.52
ritus præcipui sacrificiorum 436.52 inde
Rhodus aliquãdo telchinis vocata 26.40
Robigalia 4?7.21
Robigus, agricolarũ deus 22.11
Roma in cuius dei tutela fuerit, ignotum alijs 425.44
Romani olim plusquam centum & septuaginta annis sine imaginibus deorum 19.1, & 68.38. quid de dijs vrbiũ captarũ facere soliti 24.7
Romani vbi bellum indicere soliti 427.50
Romanorum religio ac ceremoniæ 452.33. inde
Romanis quis velandi capitis in sacris, author 438.34
Romulus cur pro Romo dictus 66.28
Rubigo & robigo an differant 44.5
Rubigus deus 43.31
Rubigo deo quæ immolari solita 463.4
Rumina, vel Rumia dea quæ 47.43
Ruminæ deæ quid offerri solitum 463.10
Runcina dea 42.6
Ruina dea quæ 41.30

S

SAβάζειν quid 238.22
Sabazius deus 238.30
Sabis deus 97.14
Sacerdos sacra facturus quid obseruarit 436.52
sacerdotis cuiusdam Aegyptij callidũ commẽtum 62.52
sacerdotem quid scire oporteat 403.8
sacerdotes aram manu tenere soliti 440.27 item in ara circumagere se 439.1 Iliidis rali 327.37 potitij & pinarij 404.29
sacerdotum nomina Græca 40?.11 vestes in sacrificijs quales 437.32
sacerdotes puros esse oportuisse 436.43
sacra execranda ac veneranda quæ 424.53
sacra piacularia quomodo obseruabantur 436.13 seclusa 438.2 opertanea ibid.3
sacrorum infernorũ descriptio 447.35
sacrorum ritus vniuersales 436.52
in Sacris aqua adhiberi solita, & quæ 439.51 nihil vinctum esse. ibid.25 salutationibus vsi veteres 405.14 quibus verbis silentium indici solitum 437.51 succidaneis fœminæ potiores 436.23 quibus vino libari solitum 439.2 inde
Sacrarium & Sacellum 401.11
sacres porci vnde dicti 434.4
sacri feralis descriptio 448.26 inde
sacrima quid 435.12
sacrificandi Dianæ Persicæ ritus 320.31
sacrificandi naufragos ritus apud Scythas 316.12
Sacrificium nullum sine igne fieri licitum 442.43
sacrificium quid 407.31
sacrificij partes 442.31
sacrificia interrumpi piaculare 440.54
sacrificia Lyndia 283.11
post Sacrificia osculari manus solitum 441.38
sacrificia publica & priuata quæ 407.42 quibus de rebus principio instituta 429.7
sacrificia simulata pro veris sæpe accepta 431.31
sacrificia veterum frugalia 436.3 vnicuique pro qualitate personæ facienda 431.21
sacrificiorum tempus matutinum 440.14
in Sacrificijs de singulis partibus primitias igni cõburi oportuisse 445.11 deos aduersos prius placandos fuisse 432.10 quibus hominib. interesse prohibitum 438.22
Secrificaturos pios bonósque esse oportuisse 431.30
Saturnus ex qua regione cœli deus 18.48
Sadai, Dei nomen 9.47
Saga 415.25
Sagaritis nympha 159.15
Sagitta Abaris 197.55
Sais Minerua 3 3.22
Salacia 146.22
Salaminus quis 27.13
Salij duodecim sacerdotes 405.12 Liberi & indigenæ ibid.26
Salmacis nympha 158.28
Salue æternum, verba sacrorum 448.16
Saluiatus cardinalis 326.13
Salus dea 17.28. à Romanis culta 36.43
Samothraces dij 372.34
Samus insula 113.27
Sãchuniathon Berytius, primus Phœnicum scriptor quando vixerit 11.49
Sancire verbum vnde ortum 66.3
sanctitas quid 10.50

Sanctus pro propitio 284. 13
Sancus deus 17.47
Sangus deus, idem qui & Hercules 65.41
sanitatis symbolū ab Antiocho datum militib. quale 537.5
Sarapidis simulachrum à quo & quando Alexandria eiectum 173.12
Sardessus vrbs 91.49
Sardus insula 284.37
Saron deus Marinus 149. 18
Saturnalia sacra 121.5
Saturnus à quibus Deus factus 13.28 cœli filius 118.46
Saturno cur aperto capite immolari solitū 467. 12. cur veritatis pater dictus 29.50
Saturnus Oenotriam vitiat 133.56
Saturnus ἀγκυλομήτης 121. 41 ἀμάρτ@ 121.36 falcifer 110.13 γηράχης 121.76 μακαρίτης ibid. 36 vitisator ibid. 51
Saturni effigies 120.48
Saturni lacryma Pythagoreis quid 121.1
Satyra vnde dicta, & eius inuentores 376.26
Satyri capripedes, cicuticini & narthecophori 378. 2 vnde dicti 119.11, 376.5
σαῦλα, Sileni 378.38. eorum vestis 376.11 petulantia & in muliere lasciuia ibid.23
in Saxonia Veneris fanū 329.48
Saxonum veterum deus, columna lignea 65.2
σκάφην 376.10
σκιθαν ibid
Sceui gladius 442.8
Sceptrum cur in leua Ioui tributum 72.3
sceptra veterum regum, hastæ 68.36
Schussa Aegypti vicus 331.9
σκίρα celebritas 422.26
scire, Dei esse, hominum opinari 20.41
Sciron ventus 166.51, & 165.12
Scirophorion 297.4
σκιρροφόρια sacra 177.4
Scirus vates & locus 296. 48
Scylla 150.32
Scyphius equus 143.19
Secespita gladius sacrorū eiúsque forma 441.55
Securi Dei 41.13
σηκός 400.21
Seia dea, quando segetia dicta 41.16
σείριος sol 216.17
selecti dij qui 23.16
σεληνόβλητοι 191.50
σεληνόπληκτοι 305.5
σεληνιάζομαι verbum Græcis quid signet ibid.6
σελήνη ibid.45
Semhammemphoras dictum omen Iehuhe 9.5
semidei qui 22.22
Semiramidis vesana ambitio 402.43
Semones nij qui 23.13
Seneca à veneno liberatus 97.55
Senecæ locus expositus 340.19, 453.43 & 454.1
senonas Lucum coluisse 439.46
Sentinus deus sensuum 47.18
septemuiri Epulonum 406.12
septimōtium festum 419. 28
Serapis 172.1
serapis Aesculapius creditus 172.30
sermo ad quid homini datus 258.43
serpentes in tutela Aesculapij 220.1
serræ & claues à Iano inuentæ 449.47
seruator 98.17
serui fugitiui à ceruis dicti 319.22
Seruij error 111.52, & 29.25
Sicilia Cereri & Liberæ sacra 178.19
Sicinius Dētatus quoties pugnarit 434.5
sidera quomodo creata crediderint Ethnici 199.25
Sigaleon deus 56.10
Sigillarij vnde dicti 460. 25
signa quæ quibus membris tributa ab Ethnicis 19.43
signis cœlestibus qui cuique Deus præsens tributus 21.45
Signum ebrietatis quis depinxit 231.49
Silanus vocabulum, parum multis cognitum 140.15
silentio solo Deum esse colendum qui asserant 429.42
Silenus custos & famulus Bacchi 378.35 captus quid responderit 378. 21
Sileni, Nysigeni ibid.33 Onosceli ibid.43. σάτιλοι ibid.39
Sileni qui ibid.7
Silicernium quid 449. 50
Silij locus expositus 315. 48
Simonidis Cei poetæ Lyrici sententia de Deo Hieroni Siculo exposita 17.7
Simpullum quid 435.34 vnde dictum ibid.48
simulacra ex qua materia facta 401.49
Singa Pallas 297.50
Σινωπίτης ζεύς 104.20
Sinistra auguria, fausta 405.5
Sirenes 151. 24, & 155. 45
σιταρχία 32.8
Sminthæ 20.4
σῖνος Mercurius 263.5
Sipylus mons 203.2
Sol Apollo 190.17
Sol magnæ matris filius 131.25
Sol Phaëthon 107.41 cur leonis vultu pingatur 201.12 vnde sic dictus 191.8
Solis equi quatuor 216.51
Solem Aegyptij qua re significarint 242.12
soles multi 191.19
solennia sacrificia quæ 407.53
Solinus ferè omnia à Plinio suppilatus 32.38
Solini locus variè lectus 46.24
solitaurilia sacra 411.1
Somnus deus 266.33
Somnus χάλκεος æreus 268.14 ferreus 268. 48 irriguus 268.47 σιδήρεος 268.52 mortis frater 266.51, & mortis imago 267.6
Somnus, noctis filius 266.46
Somni alæ 267.41 cornu ibid.21 descriptio ibid.55 domus 268.17 filij tres 267.51
somnia cornea ibid.36 vana 268.46
somniorum genera ibid. 33. inde
Somnium πανωλεθρίας 267.51
Soractes mons & deus 171.26
Sosipolis deus 62.26
σωτῆρες, Castores 163.17
Sozomeni interpretatio emendata 200.47
Spes dea à quibus culta 31.44. eius effigies qualis ibid 55
Speusippi sententia de Deo 15.41
σφαγῆ 443.55
Sphragis ægos 552.16
spicæ, Iunonis flores 111.1
spina sacra 446.50
Spinensis deus 42.8
Spintharus Corint. architectus 199.16
spolia opima quot, & quibus dijs suspensa 76.42
σπονδεῖα vasa, & σπένδειν 425.52
stamnos quid 102.16
Stannum Iouis nomine nuncupatur 257.4
Stata dea 58.12
Stathmios vox polysema 303.51
Statilinus deus qualis 48. 15
Statij locus illustratus 10.29 161.41 emendatus 228.1, 296.6, 300.9, 389.50
statuæ Hermerotes 346. 42
statuarum inuentores 402.34
Stephani de Vrb. locus emendatus 94.15, 115.42, & 264.21.36
στεφανηφόρος ζεύς 75. 51
Sterquilinius deus 54.29
στίλβω 251.50
Stoicorū opinio de Deo 16.5
Strabo reprehensus 25.14
Straboni locus emendatus

tus 306.30. versio emendata 318.16. locus emendatus 333.12
Stratonicus cytharœdus 63.17
Strenua, vel Strenia dea 50.19
striges dæmones 379.42
strobula quid 446.29
Strophades insulæ 184.21
Styx palus 187.45
Suada seu Suadela dea 45.21
Subigus deus in nuptijs 47.14
subsolanus ventus 166.19
succidaneæ hostiæ & quando adhiberi soliti 410.12
sues Antonianæ 213.8
Suetonij locus expositus 137.5 variè lectus 396.34
suffibulum 460.48
Suidas malè à quibusdam intellectus 135.48
Suidæ locus emêdatus 61.43. dubius 356.53
Sulpitia Rom. sanctissima 332.20
Suminanus Pluto 171.1, & 186.12
sumanes dij 23.43
Sunium 301.53
supernas 166.41
supplicationes vnde dictæ 424.52
Sutrium 390.2
Syluano quæ sacrificari solita 462.18
Syluani qui 377.22 mulieribus improbi ibid. 51
Σύρα Dei nomê apud Persas 10.22
Syrij cur piscibus abstineant 60.3, & 14
Syrochus ventus 166.28
σύστασις sacrum 410.8

T

TAcita, silentij dea 55.6
Taciti locus incertus 399.22
tædæ 444.35
Tænarus 141.30
Tages deus apud Hetruscos 66.40
Tamynæ 100.18
Tanais dea 62.21
Tarantæus Iupiter 92.10
Tarayipus deus à quibus cultus 61.45 Oenomanus à plerisque dict⁹ 62.4. Porthanus filius 62.5
Tarpeius mons 75.5
Tarphe oppidum 115.8
L. Tarrhæi grammatici scripta 215.6
Tarsos Iupiter 84.39
Tarsos D. Pauli patria ibid.42
ταυρία 141.15
Tartari, Nabagai, numen ab ipsis confictum, pro Deo colunt 68.28
Taurocinum oppidum 316.2
Taurus draconem genuit & taurum draco, vbi 177.28
taurus παμφάλωνα 141.10.
quid significet 242.50
Telchines dij qui 26.39, & 210.24
τέλεα 27.38
τέλειον poculum 95.11
τέλειοι qui 107.38
Telesphorus Deus 65.37
τελετή, τέλος, & τέλεια ἱερὰ 11.4, & 408.38
Tellus dea ex quinta regione cœli 77.38 magna mater 126.36 Ops 131.10
Telluris deæ historia 43.11
Telluri qua de re sacrificatum 462.2
Tempestas dea 57.20
templum Beli in medio Babylonis 101.46 concordiæ Romæ quando & à quo conditum 33.38. Iouis Statoris qualis formæ fuerit 78.14
Ephesiæ Dianæ quoties incensum 314.12 Libertatis à quo & quando conditum 39.1 Telluris, Romæ à quo conditum 43.22
templi boni euentus reliquias etiam hodie Romæ videri 51.34
templi partes 400.5
templa Asiæ à Xerxe incensa 200.38
templa deorum diuersoria 398.14 ex sepulcris olim condita 398.50
extra vrbes quæ posita 399.9 plurimum ad orientem versa 399.47. & 400.46
templa prætereûtes quid facere soliti 441.42.
vnde dicta 399.49. templorum optimi côditores 398.34 variæ formæ 399.20
temulentia Bacchum comitatur 231.48
Tenes deus, atque eius historia 63.20
tenus 141.47
τετράγωνοι θεοὶ qui 28.22
Terentus Romæ quid 448.55
Terminalia festa quando celebrari solita 45.19, & 416.19
Terminus 119.5 à quo primum deus constitutus 44.12 cur nulli cedere dictus ibid.57
termino quibus hostijs sacra facta 462.43
terra dea 131.17
terra Lemnia 252.15
terræ filij qui 13.9
terracina Anxur 112.51
Tesca vel tesqua 400.9
tessera hospitalis quæ 88.47
Thetys 142.27
τετραγράμματον nomen quod 8.27. eiusdem nominis ratio ibid.49
Thalassi dei historia 117.28
Thaletis opinio de Deo 13.40
θαλία & θαλλὰ 357.11
Thallo 356.10
Thamus Veneris amatius 349.51
Thargelia festiuitas 421.19
Theænia sacrificia ibi.39
Theagenes athleta pro deo cultus 63.33
thebeijsoli nullû deû mortalem venerati 65.36
Theia solis mater 191.24
Themis dea 380.38 nympha 157.22 ὕβελος dicta 381.50
ἰχθύοεσσα 381.52 ἰχναία 381.53
Themidis figura seu descriptio 380.52. templû 381.5
Themides duæ ibid.27
Themistis dea 382.4
θεμιστεῖον Homero quid ibid.23
Theocriti locus explicatus 119.2, 268.18, 308.5.
syrinx difficilis 383.11
Theodori Octhei opinio de deis 15.12
Theodori Cyrenaici error de Deo 8.1
Theogamia sacra 177.5
θεοῖνα 240.31
Theophania festa 424.2
θεὸς nomen tetragrammatum 10.21
θεὸς, vnde ductum nomen 10.31
θεὸς ἀνώνυμος cur 10.21
θεοὶ ἄγνωστοι, nô iidem qui incerti 10.46
θεοπέμπτα 10.54
Theoxenia festa 207.34, & 421.14
Therapnæi fratres 172.39
thesaurorû custodes, dracones 210.6
thesmophoria 302.32
Thetis nympha mater Achillis 158.1
Theutates Mercurius Gallis cultus 260.45
A. Thilesius 383.34
Thitea nympha 96.3, & 158.39
θοῖνα & θοιναν 283.1.2
θορόν 273.1 θόρναξ 214.35
Thoth 160.36
θωὺθ & θεὺθ, tetragrammata 10.21
Thrasceas ventus 166.48
θρησκεία 10.51
Thressa virgo 176.24
Thucydidis locus emendatus 75.1, & 294.46
Thus in sacris non res vetusta 445.8. vnde dictû 408.18
Thyella 183.47
tymbræ significata 112.36
Thyoneus Bacchus 234.51
thyrsus quid 231.13
θυσία vnde dicta 408.16
Tibiæ & Tibicines in sacris 439.3
tibiæ Gingrinæ 349.48
Timoleon quomodo inuidiam declinarit 391.17
timor deus Lacedæmonibus cultus 48.26
tirrhenorû mare 165.38
Tirynthius heros 280.9
Tisiphone 182.34
Titan 204.22
Titanaide 356.9
Titan solis frater qua ratione existimatus 204.23
Titanes à Titea matre 131.18 vnde sic vocati 12.6

Titea

Titea dea 151.18
Tithonus 223.33
titij sodales 406.23
Tolosæ in Hispania Capitolium 75.23
Tomarus mons 111.10
tomuri vates ibid.13
Topici dij qui 58.43
τόξος 213.35
trabeæ 475.22
Thrascæ philosophi verba in morte 97.52
θρῆνος 293.31
tribunal Athenis delphinium 195.43
τριέτηρις sacra 425.48
Trieterica 455.10
trigla 307.47
Trinitas à Plutone ipso oraculo monstrata 172.5
Τριφάλης quid 350.42
Triphylius Iupiter 91.28
Triptolemus, & eius historia 369.49
Tripus Apollinis, & eius forma 190.42
Triton 292.36
tritonis descriptio 148.24
tritones hac ætate vbi visi 149.4
triuia Proserp. 313.20
triumphus vnde dictus 236.5
trophonius 254.41, & 265.34
trophonij Iouis oraculũ 9.31
tubilustrio, dies quinquatriorum 459.8
tubilustria festa 414.46
tutela ancila 111.18
tutelares dij 58.51
tutullina dea quæ 41.4
tutulũ in sacrificijs quid 438.51
tutuli sacerdotes 406.29
Tychon deus 61.29
Tyndaridæ 160.39.& 161.28
Typhon 251.14, & 252.33. gygas 60.28

V

VAccæ impetuosæ in Venerem 331.11
Vacuna dea vacandi 50.51, & 278.2
Vagitanus deus infantum vagientium 47.22
vale æternum, verba sacrorum 448.16
valetudo dea 17.45
Vallæ locus emendatus 21.10
Vallonia dea 41.46
M. Varronis Terentij opinio de dijs 16.21
Varronis locus malè à quibusdam correctus 171.36
vatum superstitiosorum nomina 198.29
vaticanus deus vnde sic dictus 47.28
ve in compositione vis 81.30
veneratio 11.5
venti tres tantùm Antiquis noti 166.11. à quib. culti 165.44
Ventorũ nomina vulgaria 166.28 inde
verbena in sacris fausta 401.3
verberatio Aegyptiorum in sacris 451.29
veritas dea quæ, & variæ eius formæ 29.42. inde
bene Vertat, & male vertat, vnde sumpta 138.48
Vertumnus qualis deus 21.25.& 138.30
Venus agricolarum dea 22.13. vnde dicta 318.45 à quibus dea facta 15.26
Venus Acidalia 341.30 crea 342.5. ἀκραία 344.3 Aeneis ibid. 6 Amathusia 335.29 ἀμβολογῆρα 435.5 ἀμφιγύης 343.7. Anadyomene 343.43. Anaitis 333.9 ἀνοσία 334.39 Apaturias 343.5 Apostrophia 321.55 Architis 338.17 Argynnis 338.55 ἀργυννίς 342.15 Armata 337.10 Astarte 331.41 Aurea 342.13
Venus Basilis 347.42 Byblia 338.1 καλλίπυγος 337.7 Calua 341.9 Catascopia 337.48 Cluacina 343.36 Cnidia 336.20 Cœligena 301.41 Colias 336.51. Cypria & Cypris 341.52. Cytherea 334.6. Dexicreontis 340.4. Dionea 337.52
Venus Elephantina 338.14. Elimæa 340.52. ἐπιτυμβία 335.20. Epitragia 337.32. equestris 340.49. Erycina 338.28. ἑταίρας 337.15
Venus frugi 343.17. Genitrix 336.14. Golgia 341.34
Venus ... 341.49
ἱλαρᾶς 337.33. ἑλικοβλέφαρος ibid.35 ἑταίρα 341.21 ὁπλοφόρα 335.20. Hortensis 357.17 hospita 344.8
Venus Idalia 341.30
Venus Ladogenes 340.23
Libitina 340.31
Venus Mascula 335.49. Mechanites 343.52. Melanis 339.36 Melinæa 343.44 Migonitis 338.5. Momemphita 344.13 Morpho 337.51. murtia 332.29. Nephthe 340.25 Nicophoros 331.41
Venus πάνδημος 341.37 Paphia 341.21. Pastophoros 334.27. Pelagia 341.47. Philomedea 334.22. pœta 294.24. Polymechanos 342.53. πόρνη 341.1 Pyrenæa 343.33. Pythionica 334.1
Venus Schœnis 333.47 Scotia 342.7 Sycenis 341.17. Sicyonia 336.43 Stratonicida 344.21. Symmachia 338.8. Syria 342.16
Venus Verticordia 332.7. Victrix 339.20. Vrania 330.40
Venus Zerinthia 308.15, & 341.14
Veneris simulacra 329.13. fanum cur extra muros positum 399.18
Veneris vmbilici forma 339.28
Veneris Paphiæ religio, templum & forma 342.33
Veneri victima quæ tributa 460.1
Veneres quatuor 328.54
Vergo, & Inuergo, verba sacrorum 447.51
Vespasianus vbi vasa tẽpli Hierosolym. reposuerit 31.8
Vesta Rhea ac terra 132.11. βολαία 134.47. Thracia ibid.49
Vestæ imago 134.51
Vestæ sacerdotes sex 133.10
Vestæ de quibus sacrificandum 460.46
Vestalium supplicium 133.30
Vestis religiosa qualis 437.42
Vestes Anthinæ seu Damascenæ 247.24
Victima ab hostia an differat 459.1 vnde dicta 459.29
Victimæ antiquis frequẽtiores quæ 451.19
Victimis ad aram ducendis quid obseruatum 456.12
Victimarij ministri succincti 442.45
Victoria dea 276.30 à quibus dea facta 275 ἀμφίσβος 277.34 ἄπτερος 279.19 Cœligena 277.13 ἱππεύς ibid.32 ... ibid. 30 incruenta 278.19 Palmaris 277.40 Præpes ibid. 37 Vacuna ibid. 53 Vitula dea ibid. 44 volucris ibid. 39
Victoriæ effigies 276.53
victoriæ virginis templũ 276.43
Vinalia festa 419.4
vinum in quibus sacris libari solitum 435.9 quale ibid.23
vini loco, qui potus in quibus locis repertũ 237.55
vinum vt oderit aliquis, ratio 251.55
violentia dea 51.45
Virbij numen 305.11
Virginensis dea Romanis culta 47.8
Virginia Auli filia Pudicitiæ plebeiæ Romæ arã dicat 36.22
virgo, in cœlo iusticia 30.37
virgines vbi prostitui solitæ antequam nuptui darentur 61.24
virgines vestales primæ 133.14 tonderi solitæ ibid.28
virgines hodie in claustra inuitas coniici 135.13
Viriplaca, dea Romæ cõiugibus placandis præposita 51.40
virtus dea cur, & à quibus culta 28.19
virtutis variæ imagines 29.29. templum cur ante Honoris positũ à Ro. 29.17
vitulæ ad deorum placamenta laudatissimæ 457.38

INDEX.

vitulari & vitulatio quid 277.49
Vitunnus deus 47.18
Virgilius sacrorum peritissimus 432.16
Virg. locus ecclesiastis repugnans 284.4
Virgilij locus explicatus 19.31, 24.55, 25.9, 44.48, & 48.5, 56.51, & 64.42, 67.25, & 67.46, 8..5., 82.43, 85.21, 88.6, 109.43, 112.5, 165.3. 166.10, 186.9, 187.2, 188.23, 197.22, 211.5, 277.51, 308.18, & 23. 310.16, 313.20, 365.34, 372.21, 377.27, 400.29, 406.46, 410.16, 411.32, 413.25, 423.32, 424.48, 431.46, 432.11, 435.26, 438.52, 442.41, & 443.39, 447.6, 447.36, 453.36. correctus & expositus 437.44. variè expositus 76.45
vlmus arida viridi vite operta, amicitiæ etiam post mortem indicium 52.44
vmbilicus orbis 200.8
volatilia quibus deis immolari fas 431.5
Voltinius 139.2
Volturna dea ibid.5
Volumnus & Volumna dij nuptiales, vnde sic dicti 50.43
Volupia dea, & eius figura 48.35
Vortumnalia 416.44
vouere quid 427.33
Vrania, Venus 248.52
Vranus, cœlum deus omnium 118.51
vrbis condendæ ritus apud veteres 628.42
vrbes omnes in alicuius dei tutela fuisse 425.40
Vrotalt, Bacchus 248.50
Vulcanalia sacra 352.29, 416.43
Vulcanus deus ex quinta regione cœli 17.38, 351.3. cur claudus fingatur ibid.29, Aetnæus 352.34 κλυτοεργὸς & κλυτοτέχνης 353.10. κυλλοποδίων ibid. 2. ductor terreus 352.23. ἠλεὺς 353.1. Ignipotens 352.42. Iunonigena ibid. 2. Lemnius 351.48. Mulciber 352.20. Phthas & Aphthas ibid.48. Tardipes 353.4. τεχνοδίαιτος ibid.13
Vulcano quid immolari solitum 456.13
Vulcani tres 351.20
vulnerum alligatio à quo inuenta 218.4
Vulturnus ventus 166.28
vxores vnde dictæ 108.32

X

Xanthius Bœotius 137.10
Xenia vnde dicta 88.48
Xenocratis Chalcedonij opinio de dijs 15.19
Xenophanis opinio de Deo 14.45
Xenophontis versio emẽdata 133.5
eiusdem dẽ Deo opinio 15.33
Xerxes oraculum Didymæum expertus 200.42

Y

Yγίεια effigies & symbolum 36.52 inde ὑγιεβολλεια quid Theologis 11.3
ὕραλος 390.53
ὕπνος. lege Somnus.
ὑπόληψις calumniæ socia 38.23
ὑπορῦται 85.46

Z

Zamolxis deus à Græcis cultus 65.8
ζωάνας 61.30
ζάα & ζῆλος 360.16.24
Zenonis opinio de Deo 14.39. dogma de templis non ædificandis 193.19
Zephyrus deus 46.12, & 166.31
Zerinthion 308.11
Zetes & calais 207
ζεὺς, vnde dictus Iupiter 82.36
ζῶ vnde dictus Iupiter 70.35
ζεμὶ Dei nomen apud populos nuper repertos 10.25
Zoana 99.41
ζωογόνοι dij qui 24.38
Zoroastris dij tres 102.18
ζωπαλη 299.47
Zythondecoctio 231.44

F I N I S.

HAG 2014548

D. Balthasar Olivetanus

ROMA

Digitized by Google

150

Digitized by Google